

Broj: 02-04-17498-1/24
Sarajevo, 26.03.2024. godine

Na osnovu člana 26. i 28. stav (4) Zakona o Vladi Kantona Sarajevo („Službene novine Kantona Sarajevo”, broj: 36/14 - Novi prečišćeni tekst i 37/14 - Ispravka), a u vezi sa Zaključkom Kolegija Skupštine Kantona Sarajevo Sarajevo, broj: 01-04-244/24 od 19.03.2024. godine, Vlada Kantona Sarajevo, na **32. vanrednoj** sjednici održanoj **26.03.2024.** godine, donijela je

ZAKLJUČAK

1. Vlada Kantona Sarajevo prihvata informacije sačinjene u skladu sa Zaključkom Kolegija Skupštine Kantona Sarajevo broj: 01-04-244/24 od 19.03.2024. godine, i to: Informaciju o poduzetim aktivnostima Ministra unutrašnjih poslova Kantona Sarajevo i planiranim projektima, Informaciju Ministarstva unutrašnjih poslova Kantona Sarajevo-Uprave policije, Informaciju Ministarstva za nauku, visoko obrazovanje i mlade Kantona Sarajevo, Informaciju Ministarstva za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice Kantona Sarajevo, Informaciju Ministarstva za odgoj i obrazovanje Kantona Sarajevo i Informaciju Kantonalnog tužilaštva.
2. Informacije iz tačke 1. ovog zaključka dostavljaju se Skupštini Kantona Sarajevo, na nadležno postupanje.
3. Ovaj zaključak stupa na snagu danom donošenja.

P R E M I J E R

Nihad Uk

Dostaviti:

1. Predsjedavajući Skupštine Kantona Sarajevo,
2. Skupština Kantona Sarajevo,
3. Zamjenici predsjedavajućeg Skupštine Kantona Sarajevo (3x),
4. Premijer Kantona Sarajevo,
5. Ministarstvo unutrašnjih poslova Kantona Sarajevo,
6. Ministarstvo unutrašnjih poslova - Uprava policije,
7. Ministarstvo za nauku, visoko obrazovanje i mlade Kantona Sarajevo,
8. Ministarstvo za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice Kantona Sarajevo,
9. Ministarstvo za odgoj i obrazovanje Kantona Sarajevo,
10. Kantonalno tužilaštvo Kantona Sarajevo,
11. Evidencija,
12. A r h i v a.

Bosnia and Herzegovina
Federation of Bosnia and Herzegovina

CANTON SARAJEVO
Ministry of Internal Affairs

Broj: 01-04-14821/24
Sarajevo, 26.03.2024.godine

MUP KANTONA SARAJEVO
n/r sekretara

PREDMET: Dostava Informacije o poduzetim aktivnostima ministra unutrašnjih poslova Kantona Sarajevo [REDACTED] planiranim projektima

VEZA: Zaključak Kolegija Skupštine Kantona Sarajevo broj: 01-04-244/24 od 19.03.2024.godine

Poštovana,

u prilogu je Informacija o poduzetim aktivnostima ministra unutrašnjih poslova Kantona Sarajevo [REDACTED] planiranim projektima koju je potrebno proslijediti kao materijal za Hitnu sjednicu Skupštine Kantona Sarajevo koja će se održati u petak, 29.03.2024.godine, a shodno Zaključku Kolegija Skupštine Kantona Sarajevo broj: 01-04-244/24 od 19.03.2024.godine.

S poštovanjem,

Dostaviti:
1. Naslovu
2. r/r

UVOD

Preuzimanjem mandata ministra unutrašnjih poslova Kantona Sarajevo definisali smo tri osnovna pravca sigurnosne politike u Kantonu Sarajevo:

- pitanje ljudskih resursa u redovima Uprave policije u Kantonu Sarajevo, kako u kvantitativnom, tako i kvalitativnom smislu
- opremanje Uprave policije u Kantonu Sarajevo
- jačanje infrastrukture MUP-a Kantona Sarajevo i osiguravanje adekvatnih uslova za rad policijskih službenika

Danas, s pravom možemo reći da smo uspješno implementirali sve navedene principe i na putu smo da u potpunosti promijenimo 'krvnu sliku' policije u Kantonu Sarajevo zapošljavanjem novih, stručnih i obrazovanih kadrova, kao i da podignemo stepen opremljenosti policije materijalno-tehničkim sredstvima na najviši nivo. Istovremeno, analizirali smo stanje infrastrukture i nakon višedecenijskog nedjelovanja u ovoj oblasti pokrenuli projekte koji su ulaganje u budućnost naše policije.

Na vrijeme smo identifikovali problem nedostatka policijskog kadra koji će posebno biti izražen usljed odliva kadra počevši od 2025. godine pa nadalje, jer policijski službenici koji su zasnovali radni odnos u toku ili neposredno nakon agresije na Bosnu i Hercegovinu tada odlaze u zasluženu penziju. Nažalost, prethodni menadžment Uprave policije je imao nisko izvršenje budžeta, posebno u kapitalnom dijelu, pa je veliki dio projekata ostao neizvršen. Trenutno se vrši veliki broj javnih nabavki u Upravi policije, među kojima je i nabavka ukupno 7 oklopnih transportera (za 3 zaključen postupak nabavke) pa se osnovano može zaključiti da će i ostvarenje naših strateških ciljeva u smislu jačanja policije, biti u velikoj mjeri realizovano.

Istovremeno, utvrdili smo da je u policiji - od ukupnog broja policajaca 1.400 bilo svega 1/3 policijskih službenika sa odgovarajućom stručnom spremom, što znači da u MUP-u, instituciji za provedbu zakona, 2/3 policijskih službenika strukovno nisu imali nikakve veze sa policijom od koje direktno ovisi kvalitetan rad tužilaštava i sudova.

Probleme smo rješavali postepeno, te smo inicirali izmjene Zakona o policijskim službenicima na način da smo vratili struku u policiju, kao i Zakona i unutrašnjim poslovima.

Zakonom smo propisali da policajac mora imati IV stepen školske spreme, a mladi inspektor - VII stepen stručne spreme, 240 ECTS studijskih bodova i završen Pravni fakultet, Fakultet za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije, Fakultet političkih nauka-odsjek sigurnosnih studija ili druge akreditirane visokoobrazovne institucije iz matičnih oblasti pravnih, kriminalističkih, kriminoloških i sigurnosnih studija

Krenuli smo u pravcu stvaranju osnova za fer i poštenu proceduru prijema policijskih kadrova s namjerom da samo kvalitetan kadar uđe u redove policije, pa smo definisali da policijski organ svake godine do 10. januara mora javno objaviti pitanja koja će se tokom te godine koristiti na javnim konkursima.

Raspisivanjem takvih konkursa mi smo dobili osnovu za jačanje integriteta procesa, ali i policije u cjelini. Naša ispitna procedura danas nam služi na ponos i koriste je i drugi organi u Bosni i Hercegovini (MUP Ze-Do Kantona i BPK Goražde)

Dio naše sigurnosne politike bilo je i jačanje naše policije u smislu opremanja policijskih snaga i znavljanja opreme. Zato smo morali prvenstveno povećati budžet MUP-a Kantona Sarajevo. Vlada Kantona Sarajevo prepoznala je ovu potrebu, pa je tako danas budžet MUP-a KS veći za 60 miliona KM u odnosu na budžet prije šest godina, što je povećanje više od 100%. U svom kapitalnom dijelu budžet je potpuno usmjeren na obnavljanje opreme policije, nabavku oklopnih transportera, oružja, policijskih uniformi, balističkih prsluka, obuku policije.

I naš treći strateški cilj je jačanje infrastrukture MUP-a Kantona Sarajevo gdje imamo već započete infrastrukturne projekte, pokrenute postupke javnih nabavki i izrade idejnih i izvedbenih projekata čime ćemo našoj policiji osigurati adekvatne uslove za rad.

Konkretni pokazatelji smanjenja broja krivičnih djela i rada na terenu Uprave policije MUP-a Kantona Sarajevo bit će predstavljeni u Informaciji Uprave policije. Ono što još želim istaći je da je MUP Kantona Sarajevo - Uprava policije osnovni partner Tužilaštvu BiH u vršenju policijskih poslova istražnih i operativnih aktivnosti vezano za Sky i Anom aplikaciju, što predstavlja svojevrsno priznanje profesionalnosti MUP-a Kantona Sarajevo.

O svemu navedenom opširnije ću govoriti u nastavku ove Informacije.

I

STRATEŠKA OPREDJELJENJA ZA UNAPRJEĐENJE SIGURNOSTI U KANTONU SARAJEVO

Inicirali smo izmjene i dopune zakonskih propisa 2019.godine, koji su bili preduslov za jasno propisivanje struke unutar Uprave policije MUP-a Kantona Sarajevo koje dotad nije bilo. Slijedi hronološki pregled izvršenih izmjena zakonskih propisa:

1) Zakon o unutrašnjim poslovima i Zakon o policijskim službenicima

Za efikasno djelovanje MUP-a Kantona Sarajevo – Uprave policije bila je neophodna izmjena zakonske regulative i donošenje zakona koji su unaprijedili rad, organizaciju i djelovanje policije, posebno kada je riječ o vraćanju struke i integriteta u policijske redove.

Zbog svega toga, u junu 2019. godine inicirali smo izmjene i dopune Zakona o unutrašnjim poslovima i Zakona policijskim službenicima.

Ove izmjene predstavljaju 'civilizacijski iskorak' jer omogućavaju stvaranje nezavisne i profesionalne policije:

- depolitiziran je izbor za policijskog komesara, koji prema novim uslovima, više ne može biti neko ko je ikad bio član neke političke stranke ili je djelovao u političkom smislu čime se u potpunosti odstranio i uticaj politike na policiju
- isti uslovi važe i za članove Policijskog odbora, Nezavisnog i Odbora za žalbe javnosti
- omogućen transparentan, fer i korektan način zapošljavanja policijskih službenika
- omogućeno uvođenje i jačanje struke (vrste i stepena stručne spreme) i prijem policijskih službenika stručno osposobljenih iz oblasti koje su usko povezane s obavljanjem policijskih zadataka.

Adresa: Sarajevo, La Benevolencije 16

Tel: + 387 (0)33 286-701, 286-702,

Fax: + 387 (0)33 226-445

Web: <http://mup.ks.gov.ba>, Email: ministar@mup.ks.gov.ba

Zapošljavanje novih policijskih službenika

Zahvaljujući izmjenama zakona, u toku 2023. godine raspisan je javni konkurs i izvršen prijem 195 policijskih službenika na osnovu konkursne procedure koja je u potpunosti u skladu sa propisima navedenih zakona. Zakoni propisuju da pitanja za ispite općeg znanja moraju biti dostupni kandidatima putem zvanične web stranice MUP-a KS, što je i učinjeno. Također, propisano je da procedure prijema moraju biti transparentne, fer i korektne, što je također primijenjeno. Svi mogu preuzeti pitanja sa web stranice, a u momentu polaganja ispita sistem će im ponuditi određenu grupu pitanja. Ispiti se polažu pod šiframa. Nakon toga polaže se test fizičke sposobnosti, svaka faza prijema se snima i isključena je svaka mogućnost manipulacije.

Dakle, provedene su potpuno fer i poštene procedure za prijem što je implementacija principa i onoga što je propisano ovim zakonima.

Na isti način, trenutno se provodi procedura prijema novih 250 policijskih službenika, nakon čijeg prijema će biti raspisan javni konkurs za prijem još 200 policijskih službenika po istim procedurama.

Zapošljavanje mladih inspektora

MUP Kantona Sarajevo – Uprava policije, u augustu 2023. godine objavio je Javni konkurs za popunu slobodnih radnih mjesta policijskih službenika u Upravi policije MUP-a Kantona Sarajevo u početnom činu "MLADI INSPEKTOR", i to za prijem 30 mladih inspektora, čija procedura je u toku. Ovim javnim konkursom je implementiran propis o struci u policiji. Svi kandidati morali su dostaviti dokaz o završenom VII stepenu stručne spreme iz oblasti pravnih ili kriminalističkih, kriminoloških ili sigurnosnih studija (dodiplomski studij) akreditirane visokoobrazovne institucije.

O implementaciji zakona, pokretanju konkretnih koraka i aktivnostima koje smo poduzimali kako bi transformisali i imali modernu, odgovornu i efikasnu policiju, MUP Kantona Sarajevo je redovno obavještavao javnost.

2) Zakon o prekršajima protiv javnog reda i mira

U aprilu 2023.godine predložili smo Nacrt zakona o prekršajima protiv javnog reda i mira kojim su predviđene sankcije za nasilje na internetu.

Svjedočimo sve češćim primjerima kako nasilje na internetu, tj.online nasilje, veoma brzo i lako može prerasti u stvarno nasilje na našim ulicama, ili čak i u domovima. Naša djeca sve manje bivaju odgajana uz tradicijske vrijednosti, a sve više pod uticajem interneta i društvenih mreža što je problem sa kojim se ne suočava samo MUP Kantona Sarajevo, već cijelo društvo.

Sve više svjedočimo nasilju ispoljenom putem interneta koje nije adekvatno sankcionisano, niti MUP Kantona Sarajevo raspolaže adekvatnim alatom za njegovo suzbijanje.

Propisi u BiH ne sadrže odredbe koje se eksplicitno odnose na zabranu online nasilja putem interneta. S tim u vezi, prošle godine inicirali smo Nacrt novog Zakona o prekršajima protiv javnog reda i mira u Kantonu Sarajevo kojim smo predvidjeli da se internet ubuduće tretira kao javni prostor. Naše temeljno opredjeljenje je da se kazni nasilno ponašanje pojedinaca na internetu i da pronađemo način da zaštitimo naše građane od online nasilja. Potreban nam je alat da u slučaju nasilničkog ponašanja na internetu prema našim građanima, novinarima, aktivistima, a posebno prema djeci, možemo adekvatno reagovati.

S obzirom na to da je nacrt zakona uloženo dosta novih prijedloga i sugestija, mi smo formirali radnu grupu koja će dopuniti ovaj nacrt u dijelu u kojem se u javnosti najviše raspravljalo. Naš cilj nije sprječavanje slobode govora, ili slobode medija, nego isključivo zaustavljanje i sankcionisanje počinitelaca online nasilja. Stoga, radimo na iznalaženju najboljeg rješenja i nadam se da ćemo uskoro doći do toga, te donijeti zakon u interesu građana, koji će ih zaštititi u svakom pogledu.

Adresa: Sarajevo, La Benevolencije 16

Tel: + 387 (0)33 286-701, 286-702,

Fax: + 387 (0)33 226-445

Web: <http://mup.ks.gov.ba>, Email: ministar@mup.ks.gov.ba

3) Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o nabavljanju, držanju i nošenju oružja i municije

Usvajanjem izmjena i dopuna Zakon o nabavljanju, držanju i nošenju oružja i municije, koje smo inicirali, otklonjene su barijere i prepreke koje su postojale u ranijem Zakonu, a koje su se odnosile na ostvarivanje prava građana za nabavljanje, nošenje i držanje oružja i municije.

Zakonom je preciziran i način dobivanja odobrenja za osnivanje civilnog strelišta, a što je od izuzetnog značaja i za proces provođenja praktične obuke u rukovanju oružjem. Prema zatečenom stanju 2019.godine, na području Kantona Sarajevo nije bilo moguće izdati odobrenje za nabavku oružja zato što niko nije imao dozvolu izdatu od policijske uprave za obavljanje praktične obuke, a kao razlog se navodilo da nijedno strelište nije imalo upotrebnu dozvolu.

Zakonom je preciziran i način dobivanja odobrenja za osnivanje civilnog strelišta, a što je od izuzetnog značaja i za proces provođenja praktične obuke u rukovanju oružjem.

U izmjeni je uključeno i da se građani, prije nego što im se oružje oduzme zbog isteka ljekarskog uvjerenja, obavijeste kako je potrebno da novo ljekarsko uvjerenje dostave nadležnoj policijskoj upravi. Također, preciznije je definisan naziv oružnog lista koji sada nosi naziv oružni list za držanje i nošenje oružja i tako su otklonjene sve dileme u koju svrhu se oružje posjeduje. Prilikom nabavke municije građani o tome više ne moraju obavještavati nadležnu policijsku upravu već je to obaveza prodavača oružja na području KS.

Novina u Zakonu je i to što se fizička lica koja bez opravdanog razloga nose hladno oružje na javnim mjestima, vjerskim okupljanjima, ugostiteljskim objektima, obrazovnim ustanovama i na drugim javnim mjestima kažnjavaju novčanom kaznom od 1.000 do 2.000 KM.

Trenutno radimo na Nacrtu izmjena ovog zakona, s obzirom na potrebu usklađivanja sa direktivama Evropske unije kojima se reguliše ova oblast.

II

SMJERNICE ZA POBOLJŠANJE SIGURNOSTI U SAOBRAĆAJU

U MUP-u Kantona Sarajevo kontinuirano se analizira stanje u oblasti saobraćaja i nadzire primjena Smjernica za poboljšanje stanja sigurnosti u saobraćaju, uz prijedloge novih mjera i planiranje preventivnih radnji. Primjena smjernica analizira se sa koordinatorom za poboljšanje stanja sigurnosti u saobraćaju u KS Semrom Šutom na čiji prijedlog su uvedene i realizovane brojne mjere u saobraćaju.

Šta je sve poduzeto?

Jedna od prvih mjera koje su predviđene i realizovane smjernicama je da se rad policijskih patrola koje kontrolišu saobraćaj preseli sa tzv. sterilnih mjesta – a, to su mjesta gdje se ne dešavaju teški prekršaji ili se dešavaju prekršaji koji ne ugrožavaju život i zdravlje građana; na tzv. opasna mjesta, gdje su ugroženi pješaci i gdje se dešavaju ulične auto-trke. Na osnovu tih smjernica Uprava policije je prošle godine izradila jedan obiman plan i oni u velikoj mjeri već postupaju po tom planu. Urađen je plan nabavke i postavljanja radara na takva opasna mjesta koja će ubuduće biti pokrivena radarskim sistemima i saobraćajnim patrolama.

Od sredine prošle godine intenzivno se primjenjuje mjera privremenog oduzimanja vozila u saobraćaju od višestrukih prekršilaca. **U toku 2023. godine oduzeta su 82 vozila. Za prva dva**

mjeseca 2024. godine (januar i februar) oduzeto je 40 vozila. To je dobar rezultat i to je ono što pokazuje da su izrada Smjernica i rad po tim smjernicama dali dobar rezultat.

Inicirane su izmjene Zakona o osnovama bezbjednosti saobraćaja i Zakona o prekršajima Federacije BiH

MUP Kantona Sarajevo traži izmjene zakona posebno u dijelu protiv delinkvenata koji svoje vozilo upotrebljavaju na takav način da dovode u opasnost živote građana, posebno pješaka.

Tražimo ključne izmjene Zakona o osnovama sigurnosti u saobraćaju. Prva je da se predvidi obijesna, bahata vožnja i da se ona jasno normira kao poseban oblik kriminaliteta. Također, da zakon predvidi trajno oduzimanje vozila kako bi policija bila mnogo efikasnija.

Kada je riječ o izmjenama i dopunama Zakona o osnovama sigurnosti saobraćaja na putevima u Bosni i Hercegovini, Radna grupa je predložila izmjene i dopune koje, između ostalog, predviđaju i privremenu mjeru oduzimanja motornih vozila, postupak zadržavanja vozača u vezi sa članom 224. stav (2) istog Zakona, potom definisanje posebne kategorije vozila, kao što su električni romobili, uslovi pod kojim isti smiju učestvovati u saobraćaju, kao i način korištenja istih u saobraćaju, te usklađivanje kaznenih odredbi trenutnoj situaciji, kako bi se propisanom sankcijom ostvarila svrha kažnjavanja.

Zatražena je i dopuna nedostajućih odredbi zakona koje regulišu postupanje učesnika u saobraćaju, a koje obuhvaćaju i prijedlog pooštavanja kaznenih odredbi na osnovu kojih se sankcionišu počinioci prekršaja iz oblasti Zakona o osnovama bezbjednosti saobraćaja na putevima, s posebnim naglaskom na teže prekršaje koji dovode do ugrožavanja saobraćaja i saobraćajnih nezgoda.

Osim toga, hitno su nam potrebne izmjene Zakona o prekršajima Federacije BiH na način da zakon predviđa metod kojim će se prekršiocima sa evidentiranim enormnim kaznama – desetine hiljada konvertibilnih maraka, iste naplatiti i da ta mjera bude efikasna, a ne kao što sada imamo situaciju da prekršiocci ne plaćaju novčane kazne, a nastavljaju upravljati vozilima.

Predloženim izmjenama bi se ostvario bolji stepen naplate izrečenih novčanih kazni, uzimajući u obzir činjenicu da je članom 27. Pravilnika o vozačkoj dozvoli propisano da, nakon što utvrdi da je isteklo vrijeme trajanja zabrane upravljanja motornim vozilom, nadležni organ poziva vozača radi vraćanja deponovane vozačke dozvole. Dakle, bez obzira da li taj vozač ima novčane kazne u registru novčanih kazni vozačka dozvola mu se mora vratiti. Predložene izmjene bi se odnosile i na postupak vraćanja vozačke dozvole, licima od kojih je vozačka dozvola oduzeta, u skladu sa članom 224. Zakona o osnovama sigurnosti saobraćaja na putevima u Bosni i Hercegovini (upravljanje motornim vozilom pod uticajem alkohola, droge itd.) što bi pored povećanja stepena naplate novčane kazne predstavljalo i specijalnu prevenciju, te kroz navedeno povećalo stepen sigurnosti u saobraćaju.

Na sjednici održanoj 29.02.2024. godine, Vlada Kantona Sarajevo prihvatila je inicijative i predložene izmjene i dopune Zakona o osnovama bezbjednosti saobraćaja na putevima u Bosni i Hercegovini, kao i Zakona o prekršajima Federacije BiH, te su one još jednom upućene Ministarstvu komunikacija i prometa Bosne i Hercegovine i Federalnom ministarstvu pravde, na nadležno postupanje.

Provedeni su Zaključci Skupštine Kantona Sarajevo br. 01-04-27085/23 od 09.06.2023.godine

Realizovani su sljedeći zaključci:

- Povećan broj policijskih službenika na terenu kroz angažman novoprimitljenih policijskih službenika (u Jedinicu za saobraćaj primljeno 17 novih policijskih službenika, identifikovana opasna mjesta i dionice na primarnoj mreži saobraćajnica KS
- Povećan broj radara (Policijski službenici Jedinice za saobraćaj prošle godine koristili su 5 ručnih radarskih uređaja i u periodu od 01.06-31.12.2023.godine evidentirali 5.163 prekršaja)
- Pojačan rad Jedinice za saobraćaj
- Pojačan rad vozilima „presretačima“

Adresa: Sarajevo, La Benevolencije 16

Tel: + 387 (0)33 286-701, 286-702,

Fax: + 387 (0)33 226-445

Web: <http://mup.ks.gov.ba>, Email: ministar@mup.ks.gov.ba

- Povećan broj patrola u period od 19,00 sati do 07,00 sati na najfrekventnijim raskrscima u gradu
- Nastavak primjene Smjernica za poboljšanje sigurnosti saobraćaja u KS i implementacija Akcionog plana za prevenciju krađa putničkih motornih vozila koji podrazumijeva i postavljanje video nadzora, te prevenciju nastanka povreda u saobraćaju
- Program prevencije i suzbijanja zloupotrebe narkotika, sa posebnim fokusom na kontrolu učesnika u saobraćaju, te u okviru toga što hitnija nabavka testova na prisustvo narkotika u krvi vozača

Primjena Smjernica u dijelu nabavke nove opreme i materijalno-tehničkih sredstava

MUP Kantona Sarajevo u 2024. godini osigurao je budžet od 137,8 miliona konvertibilnih maraka, što je uvećanje za cca 60 miliona KM u posljednjih šest godina. Ovo pokazuje jasnu opredijeljenost politika i većine u Kantonu Sarajevo da je sigurnost građana i njihove imovine na vrhu prioriteta vladajuće većine u KS.

RADARI

U Budžetu za 2024.godinu planirana su sredstva u iznosu od 1,5 miliona KM za nabavku i postavljanje novih mobilnih i stacionarnih radara. Planirano je pokrivanje radarima kompletne glavne saobraćajnice od Ilidže do Bašćaršije.

ANALITIČKE KAMERE

Krajem 2023.godine raspisana je javna nabavka u iznosu oko milion KM za nadogradnju serverskog i arhivskog prostora i nabavku dodatnih 30 analitičkih kamera u 2024.godini, te je izabran dobavljač u postupku. Drugim elaboratom predviđena je nabavka dodatnih 37 analitičkih kamera koja se treba realizovati u periodu 2024/25 godine.

BODY KAMERE

Planirano je da u drugom kvartalu ove godine MUP KS – Jedinica za saobraćaj ima body kamere na uniformama policajaca. Ovo je veoma važno sredstvo u radu koje će nuditi objektivnu istinu u situacijama kada se primjenjuju policijska ovlaštenja i eventualno može doći do prijava od strane građana, te će policajci na taj način biti zaštićeni. Za policiju je to važan instrument u smislu poboljšanja rada i efikasnosti policije, poštovanja ljudskih prava, te preventivni mehanizam za zaštitu od svih oblika nezakonitih ponašanja.

SPARTA SISTEM

Planirano je i proširenje sistema SPARTA putem kojeg se vrši provjera i akvizicija registarskih tablica vozila na terenu u trenutku prolaska pored kamera i automatska provjera u bazi radi eventualno počinjenih prekršaja, isteka registracije i slično. Ovaj sistem bit će postavljen na još 20 lokacija u KS.

UNIFORME ZA POLICIJSKE SLUŽBENIKE

S ciljem uspješnog i efikasnog izvršavanja unutrašnjih poslova KS, u ovoj godini osigurat će se bolja opremljenost, zaštita i sigurnost policijskih službenika kroz nabavku:

- novih kompletnih uniformi za policijske službenike, kao i zaštitne opreme
- opreme za specijalizirane timove
- opreme za potrebe rada krim policije
- specijalističke obuke za policijske službenike

Šta je još potrebno poduzeti?

Analizom stanja, utvrđene su i ostale potrebe koje moraju biti riješene ukoliko želimo poboljšanje stanja sigurnosti u saobraćaju:

Kao jedan od dugoročnih problema detektovan je broj vozila u Kantonu Sarajevo. Prema zvaničnim podacima, u KS je u 2023. godini bilo 169.824 registrovanih vozila, što je povećanje za 50.980 vozila u posljednjih 10 godina. Osim toga, svakodnevno gradom saobraća i nekoliko hiljada dodatnih vozila koja ulaze iz okolnih gradova. To je preveliki broj vozila na jedan uski koridor od Ilidže do Bentbaše što dovodi do zakrčenosti saobraćajnica.

Drugi problem je saobraćajna infrastruktura. U tom kontekstu, potrebno je ohrabriti i podržati nadležne institucije i organe u projektovanju i realizaciji velikih projekata u vidu cestovne infrastrukture jer, iako su to najskuplja rješenja, ona su i najefikasnija. Pitanje neadekvatne saobraćajne infrastrukture u gradu kao što je Sarajevo rješava se samo trajnim rasterećenjem saobraćaja.

Osnovno pitanje na koje se šira društvena zajednica ubuduće treba fokusirati je subkultura nasilja u saobraćaju. To je poseban fenomen koji je u Kantonu Sarajevo itekako izražen, a o kojem se malo govori, jer se problem uglavnom fokusira na prekršioce i njihovo kažnjavanje. Danas imamo mlade vozače koji provode nasilje nad ostalim učesnicima u saobraćaju: vozačima, pješacima, vozilima, opremom, cestama i moramo se zapitati zašto je to tako? Moramo uključiti psihologe, sociologe i struku da se bave tim pitanjem. Također, da bi se mladi ljudi odgovorno ponašali u saobraćaju, važna je prevencija i edukacija od najranije dobi.

Jednako je važno i razvijati svijest građana za većim korištenjem javnog prijevoza. Da bi građani više koristili javni prijevoz potrebno im je omogućiti redovne linije, udobna, čista i klimatizirana vozila, a evidentno je da resorno Ministarstvo saobraćaja na tome radi, te je potrebno ove aktivnosti još pojačati. Istovremeno treba raditi i na jačanju svijesti građana da je javni prevoz najoptimalnije rješenje koje je primijenjeno u svim velikim svjetskim gradovima. Primjera radi, Istanbul koji ima 16,5 miliona stanovnika je velikim dijelom riješio pitanje saobraćaja kvalitetnim razvojem javnog prijevoza.

III

STRATEŠKE MJERE PODUZETE KAO ODGOVOR NA TRENUTNU SIGURNOSNU SITUACIJU

Formiranje Ekspertnog tima za prevenciju kriminaliteta i sigurnosnih rizika u Kantonu Sarajevo

Kao odgovor na trenutnu sigurnosnu situaciju, formirali smo Ekspertni tim za prevenciju kriminaliteta i sigurnosnih rizika u Kantonu Sarajevo kojeg čine eksperti za pitanja sigurnosti i druga

bezbjedonosna pitanja. Zadatak tima je da izvrši analizu cjelokupnog stanja kriminaliteta na području KS, pripremi smjernice s ciljem prevencije kriminaliteta u KS, te u konačnici sačini precizan akcioni plan koji će sadržavati konkretne radnje i aktivnosti ka poboljšanju prevencije kriminaliteta u KS. Ukoliko procjeni da postoji potreba, Ekspertni tim će pokrenuti inicijativu za izmjenu materijalnih propisa iz oblasti kriminaliteta kroz nadležne institucije. Ekspertnim timom za prevenciju kriminaliteta i sigurnosnih rizika u Kantonu Sarajevo rukovodi prof.dr. [REDACTED]

Hitno uvođenje videonadzora javnih površina u užoj gradskoj jezgri KS s intencijom širenja na kompletan Kanton Sarajevo

S ciljem podizanja općeg stepena sigurnosti u Kantonu Sarajevo, posebno preventivnog djelovanja na sve oblike kriminaliteta, MUP Kantona Sarajevo pristupio je u proteklih 25 dana izradi pilot projekta uvođenja videonadzora u užoj gradskoj jezgri, na dijelu od Bašćaršije do Higijenskog zavoda, s intencijom širenja na kompletan Kanton Sarajevo.

Projekat je zamišljen tako da na navedenom potezu bude postavljen videonadzor uz softverska rješenja koja će ponuditi kompletnu analitiku. Implementacija projekta dovela bi do rješavanja problema tzv uličnog kriminala, lakše prevencije krivičnih djela, ali i lakše detekcije eventualnih prekršilaca. Uprava policije MUP-a Kantona Sarajevo postavila bi parametre koje mora ispunjavati softver za snimanje i analitiku podataka kako bi djelovanje policije na terenu bilo što brže i efikasnije. Značajno je istaći da su svi veliki gradovi Evrope na ovakav način pokriveni videonadzorom i Sarajevo mora težiti ka tome. Postojeći sistemi videonadzora koji su implementirani prethodnih godina su lošeg stanja, različitih dobavljača i performansi, ne zadovoljavaju potrebne standarde i potrebna je njihova zamjena kao i uspostava sistema koji će imati vrhunski kvalitet, a pristup opremi i materijalu imat će isključivo MUP Kantona Sarajevo.

Tražim od Skupštine Kantona Sarajevo da danas donese Zaključak o uspostavi videonadzora u Kantonu Sarajevo

IV

STRATEGIJA I AKCIONI PLAN ZA SPREČAVANJE I SUZBIJANJE ZLOUPOTREBE OPOJNIH DRUGA U KANTONU SARAJEVO

Na hitnoj sjednici Skupštine Kantona Sarajevo o sigurnosti u saobraćaju, održanoj 09.06.2023. godine, Vlada KS zadužena je da donese program prevencije i suzbijanja zloupotrebe opojnih droga, s posebnim fokusom na kontrolu učesnika u saobraćaju, a nosilac aktivnosti bio je MUP KS.

MUP Kantona Sarajevo formirao je stručni tim sačinjen od dugogodišnjih stručnjaka i profiliranih pojedinaca u različitim segmentima suprotstavljanja zloupotrebi opojnih droga koji su radili na izradi Strategije i Akcionog plana, te definisali opće ciljeve, područje djelovanja i posebne strateške ciljeve. Vlada Kantona Sarajevo je na 3. sjednici održanoj 07.12.2023. godine donijela Odluku o usvajanju Strategije i Akcionog plana za sprečavanje i suzbijanje zloupotrebe opojnih droga u Kantonu Sarajevo za period 2024.-2028. godine uz tehničke izmjene usvojene na 17. sjednici održanoj 22.03.2024. godine i rješenje ministra Ministarstva unutrašnjih poslova Kantona Sarajevo o imenovanju Timu za nadzor nad provedbom Strategije i Akcionog plana za sprečavanje i suzbijanje zloupotrebe opojnih droga u Kantonu Sarajevo za period 2024.-2028. godine.

Adresa: Sarajevo, La Benevolencije 16
Tel: + 387 (0)33 286-701, 286-702,
Fax: + 387 (0)33 226-445

Web: <http://mup.ks.gov.ba>, Email: ministar@mup.ks.gov.ba

Situaciona analiza koja je sastavni dio ove strategije bazirana je isključivo na službenim podacima institucija Kantona Sarajevo. Izvještaj Kantonalnog tužilaštva iz 2022.godine pokazao je da su djela vezana za zloupotrebu opojnih droga: proizvodnja, trgovina, posjedovanje i omogućavanje uživanja opojnih droga apsolutno najdominantnije djelo u strukturi podignutih optužnica, 50 posto svih krivičnih djela su direktno ili indirektno vezana za zloupotrebu droga.

Prema podacima javne ustanove za ovisnosti u Kantonu Sarajevo, u posljednjih pet godina zbog problema sa zloupotrebom droga, za medicinski tretman javilo se oko 9.312 lica. Poređenja radi, u Kliničkom centru Univerziteta u Sarajevo 1991. godine na Odjelu za neuropshijatriju liječilo se 45 ovisnika iz cijele BIH, pa sami možete procijeniti situaciju. Od 9.312 ovisnika, oko 80 posto su muškarci, a 20% žene.

U 2024.godini godini planirali smo iznos od pola miliona konvertibilnih maraka za nabavku testera za mjerenje prisustva opojnih droga u organizmu vozača, zatim za provođenje aktivne kampanje za borbu protiv zloupotrebe droga i aktivnosti nevladinog sektora po ovom pitanju.

Veoma je važno da naglasimo da ova Strategija uključuje i upućivanje inicijative i zahtjeva prema nivou FBiH da se dekriminalizira posjedovanje određene količine pojedinih supstanci, jer ako ovaj dio prebacimo u prekršajnu sferu možemo se efikasnije boriti protiv kriminaliteta vezanog za ovu oblast. Također, istakao bih da je naše Odjeljenje za borbu protiv zloupotrebe droga u okviru Uprave policije MUP-a KS veoma dobro kapacitirano stručnim osobama u toj oblasti, ali definitivno ćemo ubuduće raditi na izmjenama Pravilnika o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji i osnaživati taj sektor, kako materijalno tako i kadrovski.

U skladu sa ciljevima strategije, izraden je akcioni plan koji propisuje jasne mjere. Ukupno je predviđeno 59 provedbenih aktivnosti gdje su definisani nosioci ovih aktivnosti. Posebni cilj je smanjenje ponude opojnih droga. Za ovaj cilj propisane su tri mjere: smanjenje dostupnosti i učinkovita kaznena politika; zatim, smanjenje potražnje, a tu su mjere sprečavanje korištenja droga i podizanje svijesti o štetnom djelovanju. Treći cilj je smanjenje šteta i rizika.

Tim za nadzor nad provedbom Strategije i Akcionog plana za sprečavanje i suzbijanje zloupotrebe opojnih droga u Kantonu Sarajevo za period 2024.-2028. godine održao je 26.03.2024.godine konstitutivni sastanak na kojem je utvrđen plan aktivnosti, tvrdeni zaključci i rokovi o kojima će informisati Vladu KS.

V

ULAGANJE U INFRASTRUKTURU MUP-A KANTONA SARAJEVO IZGRADNJA I ADAPTACIJA

Urađena je detaljna analiza i napravljen plan izgradnje i adaptacije poslovnih zgrada MUP-a KS, kako slijedi:

NOVA ZGRADA MUP-A KS

Adresa: Sarajevo, La Benevolencije 16
Tel: + 387 (0)33 286-701, 286-702,
Fax: + 387 (0)33 226-445
Web: <http://mup.ks.gov.ba>, Email: ministar@mup.ks.gov.ba

U decembru 2023. godine premijer Kantona Sarajevo [REDACTED] direktor KJKP „Vodovod i kanalizacija“ [REDACTED] potpisali su Ugovor o prenosu prava vlasništva uz protučinidbu u vezi sa prostorom u ulici Kolodvorska, a na kojem će se biti izgrađena nova zgrada Ministarstva unutrašnjih poslova. Ovaj korak približio je MUP KS ostvarenju dugogodišnjeg cilja, a to je izgradnja nove zgrade i administrativnog sjedišta. Samom potpisivanju ugovora prethodio je niz ključnih koraka i aktivnosti koji su morali biti poduzeti kako bi se pokrenuo projekat izgradnje nove zgrade MUP-a KS, prvi put od 1997.godine. To nije samo pitanje administrativnog sjedišta policije, to je pitanje sigurnosti svih nas, naše djece, naše budućnosti. Strpljivo, korak po korak, u 2023.godini savladavali smo prepreke kako bismo bili korak bliže našem cilju - izgradnji nove zgrade MUP-a KS.

Nakon toga, MUP KS nastavio je koordinaciju sa nadležnim institucijama kako bi se postupci maksimalno ubrzali. Maksimalnu podršku projektu pružio je Zavod za izgradnju Kantona Sarajevo na čelu sa direktoricom [REDACTED], strateški partner MUP-a KS u ovom projektu, bez čijih jasnih smjernica i stručnih imputa projekat ne bi tako brzo napredovao.

Intenzivno se saradivalo i sa Zavodom za planiranje razvoja KS i Direkcijom za puteve KS u cilju regulisanja pratećih aktivnosti izgradnje centralne zgrade MUP-a KS. Svi dosadašnji radni sastanci protekli su u produktivnoj atmosferi i iskazano je opredjeljenje da se sve institucije maksimalno uključe u regulisanje svih potrebnih pravnih i infrastrukturnih pitanja kako bi projekat što prije zaživio.

U 2023. godini završen je i idejni projekat rušenja postojeće građevine na ovoj lokaciji, a rušenju će se pristupiti tokom 2024.godine. Raspisan je postupak javne nabavke za izbor izvođača radova za rušenje postojeće konstrukcije na lokaciji..

PU NOVO SARAJEVO

Centralna zgrada Ministarstva unutrašnjih poslova Kantona Sarajevo predstavlja jedan od najvećih, ali zasigurno i najkompleksnijih projekata MUP-a KS, a u njoj će se nalaziti sjedište ministarstva, saobraćajne policije i Policijske uprave Novo Sarajevo.

PU NOVI GRAD

U toku je dogradnja i adaptacija Policijske uprave Novi Grad: Dograđuju se nove prostorije za izdavanje ličnih dokumenata, kriminalističku policiju, arhivu

MUP Kantona Sarajevo je u augustu 2023.godini počeo jedan od većih infrastrukturnih projekata, a to je nadogradnja i adaptacija zgrade Policijske uprave Novi Grad, u naselju Švrakino Selo, općina Novi Grad. Prva faza projekta je završena, te je u toku druga faza.

U prvoj fazi je urađena temeljna konstrukcija, podna ploča, armirano-betonski zidovi na prvoj etaži i priprema za drugu ploča.

Zgrada će dobiti oko 1.000 m² novog prostora, a u ovaj projekat uložit će se 1,6 miliona KM. Dogradnjom novih prostorija omogućit će se novi kvalitet usluga, bolji prostor za uposlenike i poboljšati efikasnost rada policijskih službenika. U novim, dograđenim prostorijama šalter sale, građanima će se ubuduće pružati usluge izdavanja ličnih dokumenta koje sada ostvaruju u prostorijama pošte na Alipašinom Polju. To će se promijeniti i dokumenti će se izdavati u PU Novi Grad, a dogradnjom će se osigurati i novi prostor za rad kriminalističke policije, arhivu i kancelarije.

PU ILIDŽA

U septembru 2023. godine ministar MUP-a KS Admir Katica i načelnik Općine Ilidža [REDACTED] obišli su potencijalne lokacije za izgradnju nove zgrade PU Ilidža. Općina Ilidža maksimalno je

Adresa: Sarajevo, La Benevolencije 16

Tel: + 387 (0)33 286-701, 286-702,

Fax: + 387 (0)33 226-445

Web: <http://mup.ks.gov.ba>, Email: ministar@mup.ks.gov.ba

11/18

podržala ovaj projekat, te je MUP KS odmah formirao Radnu grupu za izgradnju nove zgrade PU Ilidža koja je intenzivno radila na projektu u prethodnom periodu.

23.02.2024. održan je još jedan radni sastanak između predstavnika Ministarstva unutrašnjih poslova Kantona Sarajevo, Zavoda za izgradnju Kantona Sarajevo koji je strateški partner MUP-a KS na svim infrastrukturnim projektima i Općine Ilidža povodom analize poduzetih koraka na realizaciji projekta izgradnje nove zgrade Policijske uprave Ilidža.

Osnovni cilj ovog projekta je da se stvore optimalni uslovi za centralizaciju i objedinjavanje službi MUP-a Kantona Sarajevo - Uprave policije, te je planirano da ubuduće sve službe MUP-a Kantona Sarajevo - Uprave policije nadležne za područje općine Ilidža budu smještene u jednom objektu koji će svojom veličinom, sadržajem, dispozicijom, planiranim prostorijama i parking mjestima, omogućiti bolje i efikasnije obavljanje poslova i radnih zadataka.

MUP Kantona Sarajevo je u saradnji sa Općinom Ilidža odabrao adekvatnu lokaciju za novu zgradu PU Ilidža, koja svojim karakteristikama zadovoljava postavljene uslove, a nalazi se na lokaciji Butmirska cesta. Radna grupa za izgradnju ovog objekta uradila je projektno rješenje nove zgrade.

Na sastanku definisani su naredni koraci s ciljem ubrzane dinamike ispunjavanja svih preduslova za realizaciju ovog projekta. U narednim danima izvršit će se geodetsko snimanje lokacije. Nakon rješavanja imovinsko-pravnih odnosa, na osnovu Idejnog projekta, MUP Kantona Sarajevo pribavit će Urbanističku saglasnost od Općine Ilidža za izgradnju nove zgrade PU Ilidža sa vanjskim uređenjem, a nakon čega će se pokrenuti procedure izrade Izvedbenog projekta. MUP Kantona Sarajevo također će osigurati neophodna finansijska sredstva za eksproprijaciju zemljišta od njegovih vlasnika.

PU STARI GRAD

Nakon analize stanja objekta PU Stari Grad, prvobitno je planirano da se postojeći objekat nadogradi za jedan sprat i potkrovlje za potrebe Uprave policije i za to je urađen idejni projekat. Međutim, na prijedlog Uprave za građanska stanja da u istoj zgradi ubuduće bude smješten i Sektor za građanska stanja Stari Grad (izdavanje ličnih karata, pasoša, vozačkih dozvola, CIPS prijava itd), a koji trenutno djeluje u zgradi Općine Stari Grad Sarajevo u iznajmljenim prostorijama, urađeno je novo idejno rješenje koje je uključivalo i izgradnju šalter sale na objektu PU Stari Grad, u ulici Logavina. Kompletan projekat je dostavljen Općini Stari Grad Sarajevo koji su obavijestili MUP KS da je za izdavanje odobrenja za građenje nadležno Federalno ministarstvo prostornog uređenja koje treba tražiti saglasnost Komisije za nacionalne spomenike BiH, te je Općina prosljedila projekat resornom ministarstvu. Trenutno se čeka odgovor Federalnog ministarstva prostornog uređenja.

PU TRNOVO

Radna grupa za izgradnju objekta PU Trnovo sačinila je tekst Projektnog zadatka za izradu Idejnog rješenja i Idejnog projekta objekta MUP-a KS i Uprave policije MUP-a KS na području Općine Trnovo i isti usaglasila sa ministrom i policijskim komesarom. Tekst Projektnog zadatka je bio dostavljen na dalje postupanje i prikupljanje ponuda za izradu Idejnog rješenja i Idejnog projekta, ali je zbog angazovanja novog člana Radne grupe isti povučen radi dopune i ažuriran sa prijedlozima za dopunu dostavljenih od novog člana, te će uskoro biti upućen u dalju proceduru.

Predstavnici Općine Trnovo i MUP-a KS su usaglasili lokaciju na kojoj će se graditi nova zgrada za potrebe organizacionih jedinica ministarstva i Uprave policije. Veličina parcele, prema informacijama nadležne službe općine Trnovo, će biti utvrđena kada dostavimo zahtjev za urbanističku dozvolu, a isti možemo dostaviti kada se završi izrada Idejnog rješenja i Idejnog projekta.

POLICIJSKA STANICA DOBRINJA

Adresa: Sarajevo, La Benevolencije 16

Tel: + 387 (0)33 286-701, 286-702,

Fax: + 387 (0)33 226-445

Web: <http://mup.ks.gov.ba>, Email: ministar@mup.ks.gov.ba

12/18

MUP Kantona Sarajevo i Općina Novi Grad Sarajevo trenutno su u fazi finalizacije sporazuma o zajedničkoj izgradnji objekta na Dobrinji u kojem će biti smještena PS Dobrinja, ambulanta, mjesna zajednica i Centar za zdravo starenje. Bit će to zajednička investicija MUP-a KS i Općine Novi Grad u vrijednosti od 3,5 miliona KM. Općina Novi Grad izradit će idejni projekat, glavni projekat, provesti postupak javne nabavke za izbor izvođača radova, i izgradnju objekta.

HANGAR ZA AUTOSERVIS, VULKANIZERSKU RADIONICU I SKLADIŠTE

MUP Kantona Sarajevo planira izgradnju novih hangara za: autoservis, radionicu vulkanizerskih radova, skladišta za rezervne dijelove i druge vrste materijala i kancelarijske prostorije, a nalazit će se na Stupu, u općini Ilidža.

U ovim hangarima, kao i do sada, vršit će se servisiranje svih vozila u vlasništvu MUP-a Kantona Sarajevo, kao i forenzika vozila koja su učestvovala ili potiču iz krivičnih djela. Novoprojektovani objekat bit će moderan i funkcionalan, te ispunjavati sve potrebe MUP-a Kantona Sarajevo, imat će dvije velike hale sa prizemljem i galerijskim prostorom, 24/7 fizičko osiguranje, kao i video nadzor. Postojeći hangari u ulici Zmaja od Bosne, u neposrednoj blizini Importane centra i Raiffaisen banke, koji su privremenog karaktera, postavljeni su još prije agresije na Bosnu i Hercegovinu i ne zadovoljavaju potrebne standarde, dotrajali su i nefunkcionalni, te će biti uklonjeni. Gradnjom nove infrastrukture MUP Kantona Sarajevo jača vlastite kapacitete, istovremeno obezbjeđujući resurse koji ostaju u trajnom vlasništvu ovog sigurnosnog organa sa jasno riješenim pitanjima vlasništva nad objektima i zemljištem.

Završen je idejni projekat za izgradnju hangara, a uslijedit će izrada izvedbenog projekta nakon čega će se moći definisati vrijednost projekta, kao i rokovi za izgradnju.

VI

USPOSTAVA HELIKOPTERSKE JEDINICE

Nabavka helikoptera

Postupak javne nabavke za izbor ponuđača i nabavku helikoptera za potrebe MUP-a Kantona Sarajevo pokrenut je u oktobru 2023. godine, a prethodio mu je višemjesečni rad i pripreme tenderske dokumentacije od strane Komisije za provođenje postupka javne nabavke helikoptera formirane u julu iste godine. Komisiju čini devet članova, eksperata iz različitih oblasti, uključujući i aviomehaniku i vojnu opremu.

Tenderska dokumentacija i specifikacija za nabavku helikoptera urađena je tako da se vodilo računa o svemu i da helikopter koji će biti nabavljen po tehničkim karakteristikama ima maksimalne mogućnosti. Uskoro očekujemo okončanje postupka javne nabavke.

Odabir i školovanje pilota i aviomehaničara

Šest kandidata zadovoljilo je stroge uslove i kriterije konkursa provedenog u aprilu 2023.godine za formiranje helikopterske jedinice. Ovi kandidati zadovoljili su kriterije koji su uključivali fizičku

spremu, poznavanje geografije, engleskog jezika, ljebarske preglede, sigurnosne provjere i u konačnici selektivno letenje.

MUP KS će snositi troškove školovanja izabranih kandidata koji će biti u obavezi da potpišu ugovor o desetogodišnjem angažmanu u MUP-u KS i radu za helikoptersku jedinicu.

MUP Kantona Sarajevo objavio je u februaru ove godine javnu nabavku za usluge školovanja pilota i aviomehaničara za potrebe MUP-a KS, putem otvorenog postupka, sa međunarodnom objavom, gdje je predviđeno zaključivanje okvirnog sporazuma sa jednim ponuđačem za period od tri godine. Postupak je u toku.

Izgradnja hangara

Održani su pregovori sa J.P. Međunarodni aerodrom "Sarajevo" d.o.o. za izgradnju hangara za helikopter na lokaciji koja pripada ovom javnom preduzeću. MUP Kantona Sarajevo formirao je Radnu grupu za izradu projektnog zadatka za hangar. U budžetu za 2024. godinu planirana su kreditna sredstva u iznosu od 2 miliona KM za izgradnju hangara za helikopter.

VII

SMANJENJE MALOLJETNIČKE DELINKVENCije

Prema zvaničnim podacima Ministarstva unutrašnjih poslova Kantona Sarajevo, u 2023. godini ostvareni su do sada najbolji rezultati u smanjenju maloljetničkog prestupništva u Kantonu Sarajevo. To je rezultat sistemskog, multisektorskog pristupa koji primjenjuju MUP, Ministarstvo za odgoj i obrazovanje i Ministarstvo za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice KS. Ovaj pristup uključuje ranu i sistemsku prevenciju primijenjenu kroz sektore obrazovanja, socijalne i zdravstvene zaštite, te policije.

Prema pokazateljima, 2009. godine zabilježeno je 574 događaja s obilježjem krivičnih djela u Kantonu Sarajevo počinjenih od strane maloljetnih osoba, broj počinitelaca iznosio je 262, a broj izvršilaca recidivista bio je 99.

Podaci za 2023. godinu pokazuju da je broj događaja s obilježjem krivičnih djela počinjenih od strane maloljetnih osoba u značajnom padu i zabilježeno ih je 53, broj izvršilaca smanjen je na 49, a broj izvršilaca recidivista na 10.

Na osnovu prikazanih podataka, broj krivičnih djela u kojima učestvuju maloljetnici smanjen je za deset puta.

Najbolji način prevencije protiv maloljetničkog prestupništva je da se borimo protiv kriminalnog potencijala mladih ljudi i vidimo da smo u tom poslu bili uspješni. U odnosu na 2009. godinu, u 2023. godini imamo 10 puta manje događaja s obilježjem krivičnih djela u kojima su učestvovala maloljetna lica i sve je manje maloljetnika u kriminalitetu i delinkvenciji.

U školama se realizuju različiti programi usmjereni na prevenciju neprihvatljivih oblika ponašanja i zaštitu učenika, a odmah po saznanju da je ugrožen najbolji interes djeteta u školi ili izvan nje, ustanove su dužne poduzeti mjere usmjerene na pružanje odgojno-obrazovne podrške i stručnog tretmana.

Ovi podaci pokazuju da se interesornim djelovanjem profesionalaca mogu smanjiti negativni trendovi koji se pojavljuju u našem društvu. Multisektorski pristup ovom pitanju mora se nastaviti i

Adresa: Sarajevo, La Benevolencije 16

Tel: + 387 (0)33 286-701, 286-702,

Fax: + 387 (0)33 226-445

Web: <http://mup.ks.gov.ba>, Email: ministar@mup.ks.gov.ba

14/18

u budućnosti, te unapređivati procedure zaštite jer društvo u cjelini mora imati nultu stopu tolerancije na nasilje.

VIII

SMANJENJE IMOVINSKOG KRIMINALA

Uprava policije MUP-a Kantona Sarajevo u svom materijalu za potrebe ove sjednice analitički obrađuje sve aspekte sigurnosti. Ovdje ukazujemo samo na segment krivičnih djela protiv imovine gdje su postignuti naročito dobri rezultati. U posljednje četiri godine broj krivičnih djela protiv imovine u KS smanjen je za skoro 30%. Manje je teških krađa, krađa, razbojništava, razbojničkih krađa itd.

2020. godine u KS zabilježena su 2.982 krivična djela protiv imovine od toga 1458 teških krađa

2021. godine zabilježeno je 2.757 krivičnih djela protiv imovine (7,5% manje) od toga 1.310 teških krađa

2022. godine zabilježeno je 2.250 krivičnih djela protiv imovine (18,4% manje) od toga 1.001 teških krađa

2023. godine zabilježeno je 2.140 krivičnih djela protiv imovine (4,9% manje) od toga 940 teških krađa

Iz navedenih podataka evidentno je da su napravljeni izuzetni rezultati u oblasti smanjenja krivičnih djela protiv imovine, te je u 2023. godini u odnosu na 2020. godinu počinjeno 842 krivična djela manje.

U posljednjih 9 godina MUP Kantona Sarajevo bilježi ogromno smanjenje u broju ukradenih putničkih vozila.

U toku 2014. godine na području Kantona Sarajevo izvršeno je 825 krivičnih djela teških krađa motornih vozila. U 2023. godini na području Kantona Sarajevo otuđeno je 59 motornih vozila, što predstavlja smanjenje za **766 ili 92,8%**.

IX

DIGITALIZACIJA POSLOVNIH PROCESA ZA UNAPREĐENJE RADA MUP-A KS

E-GRUNT

MUP Kantona Sarajevo je od maja 2023. godine počeo aktivnu primjenu E-GRUNTA, uvodeći tako kroz proces digitalizacije značajne olakšice za građane koji vrše prijave/odjave boravišta i

prebivališta. Zahvaljujući E-GRUNTU, u postupcima prijave i odjave prebivališta i boravišta, građani Kantona Sarajevo više ne moraju prilagati ZK izvadak, jer uposlenici MUP-a KS – Sektora za građanska stanja, imaju mogućnost uvida, pretrage i štampe izvoda iz elektronske evidencije zemljišnih knjiga za nekretnine KS.

Najveću korist ostvarili su građani koji više ne stoje u redovima ispred ZK ureda u svrhu preuzimanja ovog dokumenta radi prijave ili odjave prebivališta/boravišta, ali i administracija Općinskog suda koja je sada značajno rasterećena. Smanjene su gužve, čekanja, pojednostavljene procedure, a građani pošteđeni fizičkog odlaska iz jedne u drugu instituciju.

Prema zvaničnim podacima MUP-a Kantona Sarajevo, u toku 2023. godine, uposlenici sektora za građanska stanja MUP-a Kantona Sarajevo elektronski su preuzeli 12.054 ZK izvoda, što u praksi znači da su građani pošteđeni 12.054 odlaska u ZK ured. Osim toga, uposlenici sektora za građanska stanja MUP-a Kantona Sarajevo su izvršili 12.180 elektronskih pretraga baze vlasništva za građane.

E-PISARNICA

MUP Kantona Sarajevo od januara, 2023.godine uspješno implementira digitalni sistem za upravljanje dokumentima – E-PISARNICA.

E-PISARNICA implementirana je u sjedištu Ministarstva i pisarnica koje se nalaze u okviru Sektora za građanska stanja. Sva pošta koja je predmet prijema putem pisarnice s skenira, evidentira/protokolirane i otprema elektronskim putem na dalju obradu. Na ovaj način je umanjen, a u budućnosti će biti i trajno eliminisan tradicionalni način čuvanja podataka na papiru, koji je i nepouzdan i gotovo uvijek dovodi do smanjenja efikasnosti.

Uvođenjem DMS sistema olakšali smo unos, razmjenu, spremanje i obradu informacija, te postigli direktne uštede u vremenu rada, smanjenju troškova, kao i povećanju efikasnosti

U 2023. godini obrađeno 56.778 zahtjeva za lične karte, 83% više nego 2022.godine

Sektori za građanska stanja MUP-a KS tokom cijele 2023.godine bilježili su povećanje zahtjeva za izdavanje ličnih dokumenata. Prema zvaničnim podacima, u 2023. godini obrađeno je 56.778 zahtjeva za lične karte što je za 83% više nego u 2022. godini kada ih je bilo 32.187. Pored toga, broj obrađenih zahtjeva za vozačke dozvole u prošloj godini iznosio je 31.551 što je također povećanje u odnosu na 2022.godinu od 27,5%, a zahtjeva za registraciju vozila 250.437. Broj izdatih pasoša u 2023.godini je 35.769.

I pored povećanog obima posla na izdavanju ličnih dokumenata, u toku 2023. godine nisu zabilježene veće gužve jer je MUP Kantona Sarajevo blagovremeno kapacitirao ljudskim resursima radna mjesta u sektorima na kojima se pružaju direktne usluge građanima. Značajno je istaći da su u toku konkursne procedure za dodatna popunjavanja šalterskih radnih mjesta, a što će doprinijeti bržoj, efikasnijoj i kvalitetnijoj usluzi za građane.

Sektori za građanska stanja MUP-a KS povećan broj zahtjeva za izdavanje novih ličnih dokumenata očekuju i u 2024. godini, najviše u periodu maj-juni-juli, posebno imajući u vidu da se u 2024.godini predviđa istek važnosti velikog broja ličnih karata.

Za kraj, ističem da nećemo odustati od naših strateških ciljeva dugoročnog jačanja i osnaživanja policije. Za nas je uvijek najvažnija informacija koja dolazi od građana i razumijemo njihovu zabrinutost, s obzirom na to da su se u relativno kratkom vremenskom periodu desili određeni događaji koji izazivaju nesigurnost i mi to moramo uvažiti. Istovremeno, postoje podaci Uprave policije koji pokazuju značajne pomake u borbi protiv kriminaliteta, smanjenje krivičnih djela teških krađa, razbojništava, maloljetničke delinkvencije. Statistika nam nije važnija od mišljenja građana, ali je ona naš instrument pomoću kojeg prilagođavamo naš rad problematici koju imamo na terenu.

Bosnia and Herzegovina
Federation of Bosnia and Herzegovina

CANTON SARAJEVO
Ministry of Internal Affairs
Police department

Broj: 02-42/24
Datum: 26.03.2024. godine

MUP KANTONA SARAJEVO
n/r sekretara

PREDMET: Informacija Uprave policije MUP-a Kantona Sarajevo po Zaključku Kolegija Skupštine Kantona Sarajevo, dostavlja se.

VEZA: Zaključak Kolegija Skupštine Kantona Sarajevo broj: 01-04-244/24 od 19.03.2024. godine

Poštovani,

dana 19.03.2024. godine, ova Uprava je zaprimila akt Kolegija Skupštine Kantona Sarajevo – Zaključak kojim se nalaže Upravi policije MUP-a Kantona Sarajevo, u cilju realizacije Hitne sjednice Skupštine KS na dan 29.03.2024. godine, da dostavi informacije sa relevantnim elementima, pokazateljima i komentarima koji se odnose na:

a) prisutnost droge na ulicama i školama na području Kantona Sarajevo;

Informacija Odjeljenja za borbu protiv zloupotrebe opojnih droga, sačinjena u vezi pregleda stanja o pitanju dostupnosti i prisutnosti i zloupotrebe opojnih droga u Kantonu Sarajevo, s posebnim osvrtom na škole, za 2023. godinu i period od 01.01.do 19.03.2024. godine:

Kada se vrši analiza i pregled stanja po pitanju dostupnosti i prisutnosti opojnih droga na javnim mjestima u Kantonu Sarajevo (ulice, trgovi, dvorišta, parkinzi i sl.), isto se može posmatrati iz više uglova u odnosu na raniji period. S tim u vezi, **dostupnost opojne droge** kozumentima iste ostala je na približno istom nivou. Navedeno se temelji na osnovu statističkih pokazatelja o broju podnesenih izvještaja o počinjenim krivičnim djelima u vezi sa opojnim drogama za 2023. godinu u odnosu na 2022. godinu.

Broj izvještaja o počinjenim krivičnim djelima iz člana 238. (Neovlaštena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga) i člana 239. KZ FBiH (Posjedovanje i omogućavanje uživanja opojnih droga), te člana 195. KZ BiH (Neovlašteni promet opojnim drogama), i broj počinilaca za 2023. godinu:

Godina	Ukupno izvještaja o KD	Ukupno počinilaca	Ukupno izvještaja čl. 238. KZ FBiH	Ukupno počinilaca čl. 238. KZ FBiH	Ukupno izvještaja čl. 239. KZ FBiH	Ukupno počinilaca čl. 239. KZ FBiH	Ukupno izvještaja čl. 195. KZ BiH	Ukupno počinilaca čl. 195. KZ BiH
2023	365	426	46	51	308	303	11	72
2022	311	336	42	47	254	256	15	33

U 2023. godini među prijavljenim licima je evidentiran 221 ili 62,1% povratnik u vršenju krivičnih djela.

PREGLED ODUZETE KOLIČINE OPOJNIH DROGA U 2023/22. GODINI

VRSTA OPOJNE DROGE	2023. GODINA	2022. GODINA	usporedba (+/-)
Marihuana (u gramima)	28.214,451	17.621,37	10.593,08
Marihuana (paketići)	403	255	148
Heroin (paketići)	25	47	-22
Heroin (u gramima)	1.521,93	140,771	1.381,16
Amfetamin (paketići)	172	111	61
Amfetamin (u gramima)	13.997,666	5.121,942	8.875,72
Cannabis (stabljike)	110	330	-220
Cannabis (sjemenke)	50	1.255	-1.205
Hašiš (u gramima)	14	5,685	8,32
Hašiš (komada)	8	---	---
Kokain (u gramima)	280,456	16	264,46
Kokain (komada)	15	13	2
Ecstasy (tablete)	312,5	237	75,5
Ecstasy (u gramima)	29,091	---	---
Speed (u gramima)	22.838,689	21,125	22.817,56
Speed (paketići)	147	68	79
Pribor sa ostacima droge (komada)	275	86	189

Broj izvještaja o počinjenim krivičnim djelima iz člana 238. (Neovlaštena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga) i člana 239. KZ FBiH (Posjedovanje i omogućavanje uživanja opojnih droga), te člana 195. KZ BiH (Neovlašteni promet opojnim drogama), i broj počinitelja u periodu 01.01 – 19.03.2024. godine:

Godina 2024.	Ukupno izvještaja o KD	Ukupno počinitelja	Ukupno izvještaja čl. 238. KZ FBiH	Ukupno počinitelja čl. 238. KZ FBiH	Ukupno izvještaja čl. 239. KZ FBiH	Ukupno počinitelja čl. 239. KZ FBiH	Ukupno izvještaja čl. 195. KZ BiH	Ukupno počinitelja čl. 195. KZ BiH
01.01 - 19.03.	125	125	15	15	110	110	00	00

Količina oduzete opojne droge u periodu od 01. 01. do 19. 03.2024. godine

VRSTA OPOJNE DROGE	2024. GODINA 01.01. do 19.03.2024. godine
Marihuana (u gramima)	2078
Heroin (u gramima)	2,5
Amfetamin (u gramima)	4000
Cannabis (stabljike)	8 komada
Cannabis (sjemenke)	350 komada
Hašiš (u gramima)	80 grama
Kokain (u gramima)	6 grama
Ecstasy (tablete)	406 komada
LSD komada	10 komada
MDMA (ekstazi u rifuzi-presan)	oko 1000 grama

Daljom analizom, evidentno je da je količina zaplijenjene opojne droge u 2023. godini, po vrstama, bila u porastu u odnosu na 2022. godinu. Također, uvida se da je najzastupljenija opojna droga cannabis - marihuana i amfetamin - speed, dok se bilježi kontinuirano smanjenje zaplijena, a samim tim i prisutnosti opojne droge heroin na području Kantona Sarajevo. Bitno je istaći da je u 2023. godini evidentiran jedan smrtni slučaj koji se može indirektno dovesti u vezu s konzumiranjem opojnih droga. Također, značajno je istaći da na području Kantona Sarajevo nije bilo prisutnosti droge fentanil, čije konzumiranje izaziva veliku stopu smrtnosti kod konzumenta, dok je prisustvo navedene droge evidentirano u državama okruženja (Hrvatska, Srbija).

Kada se analizira stanje prisutnosti opojne droge "na ulici" u Kantonu Sarajevo, raspoloživi podaci ukazuju na značajno smanjenu prisutnost u odnosu na raniji period. Planskim aktivnostima i operativnim radom policijskih službenika, značajno se uticalo na smanjenje broja zloupotreba opojnih droga na javnim mjestima, a koja su direktno izložena prisutnosti većeg broja građana. Jedan od pokazatelja navedenog su česte zapljene opojnih droga u stanovima, kućama i drugim objektima, te izdvojenim i udaljenim lokalitetima van naseljenih mjesta i sl., gdje se lica koja čine krivična djela u vezi s opojnim drogama "osjećaju sigurno".

U vezi sa zloupotrebom, odnosno konzumiranjem opojnih droga od strane učenika u školama na području Kantona Sarajevo, analizom raspoloživih podataka za 2023. godinu i period od 01.01. do 19.03.2024. godine, nisu evidentirani događaji koji imaju obilježja krivičnog djela u vezi sa opojnim drogama, a da su počinioci istih učenici ili bilo ko od osoblja u školama na području Kantona Sarajevo.

Uprava policije MUP-a Kantona Sarajevo tokom 2023. godine, realizovala je niz operativno-taktičkih akcija s ciljem dokumentovanja krivičnih djela zloupotrebe opojnih droga, a pod nadzorom Tužilaštva Bosne i Hercegovine i Tužilaštva Kantona Sarajevo, u saradnji sa Obavještajno-sigurnosnom agencijom Bosne i Hercegovine, kao i posredstvom međunarodne saradnje u predmetima gdje je vršena analiza podataka dobijenih dešifriranjem komunikacija putem Sky i Anom aplikacije.

Analizirajući podatke koje je prikupila, obradila i sačinila u formi izvještaja Federalna uprava policije, a koji se odnose na ukupne količine zaplijenjenih narkotičkih sredstava u 2023. godini od strane svih 10 KMUP-ova i Federalne uprave policije, prozilazi, između ostalog sljedeće:

- **Heroin** – Uprava policije MUP-a KS izvršila je zapljenu 74,19% ukupne količine zaplijenjene u FBiH (FUP i KMUP-ovi);
- **Amfetamin (Speed)** – Uprava policije MUP-a KS izvršila je zapljenu 53,47% ukupne količine zaplijenjene u FBiH (FUP i KMUP-ovi);
- **Cannabis (marihuana)** – Uprava policije MUP-a KS izvršila je zapljenu 49,58% ukupne količine zaplijenjene u FBiH (FUP i KMUP-ovi);
- **Kokain** – Uprava policije MUP-a KS izvršila je zapljenu 43,13% ukupne količine zaplijenjene u FBiH (FUP i KMUP-ovi);
- **Ecstasy** – Uprava policije MUP-a KS izvršila je zapljenu 37,25% (komadi – tablete) i 18,3% (grami) ukupne količine zaplijenjene u FBiH (FUP i KMUP-ovi);
- **Hašiš** – Uprava policije MUP-a KS izvršila je zapljenu 80% ukupne količine zaplijenjene u FBiH (FUP i KMUP-ovi);
- **Cannabis (stabljika)** – Uprava policije MUP-a KS izvršila je zapljenu 5,45% % ukupne količine zaplijenjene u FBiH (FUP i KMUP-ovi);
- **Heptanon** – Uprava policije MUP-a KS izvršila je zapljenu 100% ukupne količine zaplijenjene u FBiH (FUP i KMUP-ovi);
- **Suboxon** – Uprava policije MUP-a KS izvršila je zapljenu 100% ukupne količine zaplijenjene u FBiH (FUP i KMUP-ovi);
- **LSD** – Uprava policije MUP-a KS izvršila je zapljenu 62,5% ukupne količine zaplijenjene u FBiH (FUP i KMUP-ovi);

Policijski službenici Uprave policije MUP-a Kantona Sarajevo su u toku 2023. godine prekršajno sankcionisali 522 lica zbog počinjenog prekršaja iz člana 8. Stav (5) tačke i) Zakona o prekršajima protiv javnog reda i mira Kantona Sarajevo.

U januaru 2024. godine, evidentirano je 56 krivičnih djela iz oblasti protiv zdravlja ljudi (36 više) i to: Neovlaštena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga (čl. 238. KZ FBiH) – šest (tri više) i Posjedovanje i omogućavanje uživanja opojnih droga (čl. 239. KZ FBiH) – 50 (33 više). Nadležnom tužilaštvu podneseni su službeni izvještaji protiv 54 lica, među kojima su 33 povratnika (ili 61,1%),

a 40 lica je lišeno slobode.

U februaru 2024. godine, evidentirano je 48 krivičnih djela iz oblasti protiv zdravlja ljudi (15 više) i to: Neovlaštena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga (čl. 238. KZ FBiH) – sedam (pet više) i Posjedovanje i omogućavanje uživanja opojnih droga (čl. 239. KZ FBiH) – 41 događaj (deset više). Nadležnom tužilaštvu podneseni su službeni izvještaji protiv 50 lica (17 više), među kojima je 38 povratnika (ili 76%), a 39 lica je lišeno slobode (22 više).

Istovremeno, potrebno je naglasiti da policijski službenici Uprave policije MUP-a Kantona Sarajevo – policajci u zajednici i drugi policijski službenici, uz koordinaciju Odjeljenja za prevenciju maloljetničkog prijestupništva, nasilja u porodici i rad policije u zajednici aktivno provode preventivne aktivnost u oblasti borbe protiv zloupotrebe opojnih droga, s posebnim akcentom na učeničku populaciju. Tako je u 2023. godini održano 28 edukativnih radionica „Stop drogama“, u saradnji sa nastavnim osobljem, za 725 osnovaca i četrnaest radionica za 606 srednjoškolaca. U 2024. godini, o ovoj temi održano je 10 radionice za 595 učenika osnovnih škola i dvije radionice, u saradnji s nastavnim osobljem, za 120 učenika srednjih škola.

b) prisutnost krivičnih djela protiv opšte sigurnosti ljudi, imovine (krađe, teške krađem razbojništvo i dr.);

U oblasti protiv imovine u 2023. godini, registrovano je 2.140 krivičnih djela, što je za 110 ili 4,9% manje u odnosu na 2022. godinu. Iz ove oblasti najbrojniji događaji s obilježjem krivičnog djela su:

- teška krađa (član 287. KZ FBiH) – 940 (61 manje), od čega je 57 teških krađa na naročito opasan ili naročito drzak način (član 287. KZ FBiH st. (1) tačka b) (16 manje),
- krađa (član 286. KZ FBiH) – 667 (48 manje),
- oštećenje tuđe stvari (član 293. KZ FBiH) – 228 (14 više),
- razbojništvo (član 289. KZ FBiH) – 145 (19 više),
- prijevarama (član 294. KZ FBiH) - 42 (21 manje),
- utaja (član 290. KZ FBiH) – 51 (isto),
- teška krađa u pokušaju (član 287. KZ FBiH u vezi člana 28.) – 25 (devet manje), itd.

Od ukupno 1.810 događaja evidentiranih po nepoznatom izvršiocu naknadno su rasvijetljena 792 ili 43,8% što je za 13,6% više. U ovoj oblasti prijavljena su 834 lica od kojih je 606 ili 72,7% povratnika, a 302 su lišena slobode.

Od ukupno 940 teških krađa, najveći broj je izvršen u stambene objekte – 343 puta (12 više), motorna vozila – otuđenja motornih vozila i “provale” u ista – 238 (sedam više), prodavnice i druge poslovne prostore – 224 (68 manje), na ulici – 69 (devet manje), itd., pri čemu su otuđivani: novac, nakit, tehnička roba, motorna vozila, prehrambeni proizvodi, cigarete, građevinski materijal, ogrjevno drvo, alati, itd.

U 2023. godini na području Kantona Sarajevo otuđeno je 59 motornih vozila, što je za sedam ili 13,5% više u odnosu na 2022. godinu. U 2023. godini pronađeno je i vraćeno 38 motornih vozila. (Uprava policije MUP-a KS pronašla je i vratila – 21, MUP RS – četiri, drugi MUP-ovi – dva i vlasnici su pronašli – 11 vozila). Zbog postojanja osnova sumnje da su učestvovali u izvršenju otuđenja motornih vozila na području KS, nadležnom tužilaštvu podneseni su službeni izvještaji protiv 21 lica.

godina	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.	2021.	2022.	2023.
broj otuđenih PMV	799	887	875	557	789	800	823	728	554	431	279	173	94	128	52	59

U 2023. godini, evidentirano je 667 krivičnih djela krađe (48 manje), i to: na ulici – 261, u

prodavnicama - 207, u stambenim objektima - 93, vozilima i na stajalištima JGS - 47, itd. odakle su otuđivani mobiteli, novčanici, prehrambeni proizvodi, bicikla, auto-dijelovi, električni romobili, gorivo, itd. Evidentirano je 57 teških krađa na naročito opasan ili naročito drzak način (16 manje), u kojima su izvršioci, upotrebom fizičke snage (otimanjem i trganjem) - 48 puta i verbalnom prijetnjom u devet slučajeva, otimali mobitele, novac, nakit i tašne, a evidentirani su: 46 puta na ulici, u stambenom objektu - pet, u prodavnicama - četiri, na benzinskoj pumpi i u sportskoj kladionici - po jedan. Nadležnom tužilaštvu podneseni su službeni izvještaji protiv 20 lica, od kojih je 18 ili 90% povratnika u činjenju krivičnih djela, a osam je lišeno slobode. U ovom periodu, lice [REDACTED] prijavljeno je za učestvovanje u sedam događaja s obilježjem krivičnog djela teške krađe na naročito opasan ili naročito drzak način, [REDACTED] - četiri, [REDACTED] i [REDACTED] - po tri, itd.

U 2023. godini evidentirano je 145 (19 ili 15,1% više) krivičnog djela razbojništva, kako slijedi: PU Novo Sarajevo - 40 (10 više), PU Centar - 25 (jedan više), PU Ilidža - 23 (jedan manje), PU Novi Grad - 22 (tri više), Sektor kriminalističke policije - 19 (jedan više), PU Stari Grad - 14 (10 više) i PU Hadžići - dva (tri manje). Nadležnom tužilaštvu podneseni su službeni izvještaji protiv 98 lica, od kojih su 72 ili 73,5% povratnici, osam maloljetnika, a 61 lice je lišeno slobode. Od ukupno 111 razbojništava evidentiranih po nepoznatom izvršiocu, naknadno je rasvijetljeno 66 događaja ili 59,5% (5,6% manje). Razbojništva su izvršena prijetnjom upotrebe vatrenog oružja - 45 puta, prijetnjom upotrebe noža ili drugog oštrog predmeta - 68 i upotrebom fizičke snage - 32 puta, a počinjena su u poslovnim prostorijama - 48, na ulici - 46, u sportskim kladionicama - 20, na benzinskim pumpama - devet, apotekama - četiri puta, itd. Otuđivan je novac, mobiteli, nakit, cigarete, itd. U 2023. godini kao višestruki povratnici u činjenju razbojništava registrovana su slijedeća lica: [REDACTED] prijavljen za izvršenje devet razbojništava, [REDACTED] - šest, mldb [REDACTED] mldb [REDACTED] mldb [REDACTED] i [REDACTED] - po pet, [REDACTED], [REDACTED] i [REDACTED] - po četiri, [REDACTED] i [REDACTED] - po tri događaja, itd.

U januaru 2024. godine, evidentirana su 153 krivična djela protiv imovine, što je za 45 ili 22,7% manje u odnosu na isti mjesec prošle godine. Evidentirano je:

- teška krađa (član 287. KZ FBiH) - 68 (deset manje),
- krađa (član 286. KZ FBiH) - 41 (35 manje),
- oštećenje tuđe stvari (član 293. KZ FBiH) - 20 (jedan više),
- razbojništvo (član 289. KZ FBiH) - 11 (jedan manje),
- prijevara (član 294. KZ FBiH) - četiri (tri više), itd.

Nadležnom tužilaštvu podneseni su službeni izvještaji protiv 51 lica, od kojih je 37 povratnika (ili 72,5%), a 20 je lišeno slobode. Od ukupno 143 djela evidentiranog po nepoznatom izvršiocu iz oblasti protiv imovine, naknadno je rasvijetljeno 69 ili 48,3% što je za 10,3% više u odnosu na januar 2023. godine.

Od ukupno 68 krivičnih djela teških krađa, 38 je izvršeno u stambene objekte (15 više u odnosu na uporedni mjesec), 12 u motorna vozila - otuđenja motornih vozila i "provale" u ista (13 manje), 12 u poslovne objekte (13 manje), četiri na ulici (isto), itd.

U januaru 2024. evidentirano je otuđenje tri motorna vozila (četiri manje u odnosu na uporedni mjesec), kao i pronalazak i vraćanje dva motorna vozila. Otuđeni su VW golf IV, VW golf VI i Mercedes i sva vozila su starosti preko 14 godina.

Evidentirano je 41 krivično djelo krađe (35 manje) i to: u poslovnim prostorijama - 27, na ulici - sedam, u stambenim objektima i u vozilima GRAS-a - po dva, itd. odakle su otuđivani novčanici, mobiteli, prehrambeni proizvodi, kozmetika, željezni slivnici, itd.

U januaru je evidentirano 11 krivičnih djela razbojništva (jedan manje), kako slijedi: Sektor kriminalističke policije - tri (jedan više), PU Novi Grad - tri (dva više), PU Centar - dva (tri manje), PU Ilidža - dva (nije bilo ovih događaja) i PU Novo Sarajevo - jedan (tri manje). Nadležnom tužilaštvu podneseni su službeni izvještaji protiv četiri lica, od kojih su tri povratnika ili 75%. Od

ukupno deset razbojništava evidentiranih po nepoznatom izvršiocu, naknadno je rasvijetljeno šest ili 60% (što je za 32,7% više u odnosu na uporedni mjesec). Razbojništva su izvršena prijetnjom upotrebe vatrenog oružja – šest puta, prijetnjom upotrebe noža ili drugog oštrog predmeta – četiri i upotrebom fizičke snage – jedno, a počinjena su u poslovnim prostorijama – tri puta, na benzinskoj pumpi, haustoru stambene zgrade i u stanu po dva, u apoteci i na ulici – po jedno. Otudivan je novac i mobiteli.

U februaru 2024. evidentirano je 149 krivičnih djela protiv, što je za 20 ili 11,8% manje u odnosu na isti mjesec prošle godine. Evidentirano je:

- teška krađa (član 287. KZ FBiH) – 77 (18 više),
- krađa (član 286. KZ FBiH) – 40 (28 manje),
- oštećenje tuđe stvari (član 293. KZ FBiH) – 11 (četiri manje),
- razbojništvo (član 289. KZ FBiH) – devet (četiri manje),
- prijevarena (član 294. KZ FBiH) - osam (pet više), itd.

Nadležnom tužilaštvu podneseni su službeni izvještaji protiv 65 lica, od kojih je 46 povratnika (ili 70,8%), a 28 je lišeno slobode. Od ukupno 131 krivičnog djela evidentiranog po nepoznatom izvršiocu iz oblasti protiv imovine, naknadno su rasvijetljena 63 ili 48,1% što je za 3,1% više u odnosu na februar 2023. godine.

Od ukupno 77 krivičnih djela teških krađa, 15 je izvršeno u stambene objekte (pet manje), 30 u motorna vozila - otuđenja motornih vozila i “provale” u ista (12 više), 11 u poslovne objekte (šest manje), devet na ulici (pet više), itd.

U februaru 2024. je otuđeno devet motornih vozila (osam više u odnosu na februar 2023. godine), a šest motornih vozila je vraćano ili 66,7%. Otuđeni su VW Golf III – dva vozila, VW Golf II, VW Golf V, VW Golf VI, VW Golf VII, Audi, BMW i Toyota – po jedno vozilo i sva vozila su starosti preko deset godina. Zbog postojanja osnova sumnje da je učestvovali u otuđenju motornih vozila nadležnom tužilaštvu podnesen je službeni izvještaji protiv pet lica.

Evidentirano je 40 krivičnih djela krađe (28 manje) i to na ulici – 16, u poslovnim prostorijama – 12, u stambenim objektima – pet, u vozilima i na stajalištima GRAS-a – četiri, itd. odakle su otuđivani novčanici, mobiteli, prehrambeni proizvodi, kozmetika, itd.

U februaru 2024. godine je evidentirano devet krivičnih djela razbojništva (četiri manje), kako slijedi: PU Centar - četiri, Sektor kriminalističke policije – dva, PU Stari Grad, PU Novo Sarajevo i PU Ilidža – po jedan. Nadležnom tužilaštvu podneseni su službeni izvještaji protiv osam lica, od kojih je pet povratnika u činjenju krivičnih djela ili 62,5%, a sedam lica je lišeno slobode. Od ukupno osam razbojništava evidentiranih po nepoznatom izvršiocu, naknadno je rasvijetljeno sedam ili 87,5% (što je za 60,2% više u odnosu na uporedni mjesec). Razbojništva su izvršena prijetnjom upotrebe vatrenog oružja - dva, prijetnjom upotrebe noža ili drugog oštrog predmeta – šest i upotrebom fizičke snage – jedno, a počinjena su u prodavnicama – pet, na ulici – dva, u stambenom objektu i u motornom vozilu – po jedno. Otudivan je novac i mobiteli.

c) prisutnost konkretnih oblika nasilničkog ponašanja (nasilje u porodici, vršnjačko nasilje o dr.);

Nasilje u porodici opisano pod tačkom h)

U Krivičnom zakonu FBiH ne postoji krivično djelo „vršnjačko nasilje”, te se u odnosu na djecu i maloljetna lica primjenjuje Krivični zakon FBiH, Zakon o krivičnom postupku FBiH, kao i Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku FBiH. Također, u skladu sa Zakonom o prekršajima FBiH, Zakonom o prekršajima protiv javnog reda i mira Kantona Sarajevo i drugim propisima policijski službenici mogu poduzimati mjere i radnje u slučajevima narušavanja

javnog reda i mira od strane maloljetnog lica, pokretanjem prekršajnog postupka protiv maloljetnika u skladu sa zakonom ili pokretanjem prekršajnog postupka protiv roditelja-staratelja zbog propuštanje dužnog staranja nad djecom koja su počinila prekršaj.

Slučajevi koji su evidentirani kao događaji sa obilježjem krivičnog djela od strane Uprave policije MUP-a Kantona Sarajevo se procesuiraju i dostavljaju Kantonalnom tužilaštvu Kantona Sarajevo ili, ukoliko se radi o prekršajima, dostavljaju se nadležnom Općinskom sudu za prekršaje. Najčešće slučajeve „međuvršnjačkog nasilja” prijavljuju škole i roditelji/staratelji.

U 2023. godini, evidentirano je 10 krivičnih djela **na štetu maloljetnika, a koje su počinili maloljetnici**, i to:

- teška tjelesna ozljeda (član 172. KZ FBiH) – 01,
- lahka tjelesna ozljeda (član 173. KZ FBiH) – 05,
- ugrožavanje sigurnosti (član 183. KZ FBiH) – 01,
- silovanje (član 203. KZ FBiH) – 02, i
- nasilničko ponašanje (član 362. KZ FBiH) – 02.

U ovim događajima, evidentirano je 15 maloljetnika (14 M, 01 Ž) koji su počinili krivična djela na štetu 10 maloljetnika. Prijavljeni maloljetnici su u dobi od 14 do 16 godina – 05, i od 16 do 18 godina – 10, od kojih su dva povratnika u vršenju krivičnih djela. Oštećeni maloljetnici su u dobi od 14 do 16 godina – 05, i od 16 do 18 godina – 05.

U 2024. godini, zaključno sa 19.03.2024. godine, evidentirana su **dva krivična djela na štetu maloljetnika, a koje su počinili maloljetnici**, i to:

- učestvovanje u tuči (član 174. KZ FBiH) – 01, i
- nasilničko ponašanje (član 362. KZ FBiH) – 01.

U ovim događajima, evidentirana su tri maloljetnika – svi muškarci, koji su počinili krivična djela na štetu četiri maloljetnika. Prijavljeni maloljetnici su u dobi od 14 do 16 godina – 01, i od 16 do 18 godina – 02, od kojih je jedan povratnik u vršenju krivičnih djela. Oštećeni maloljetnici su u dobi od 14 do 16 godina – 02, i od 16 do 18 godina – 02.

Potrebno je naglasiti da policijski službenici Uprave policije MUP-a Kantona Sarajevo – policajci u zajednici i drugi policijski službenici, uz koordinaciju Odjeljenja za prevenciju maloljetničkog prijestupništva, nasilja u porodici i rad policije u zajednici aktivno provode aktivnost prevencije vršnjačkog nasilja i maloljetničkog prijestupništva. Tako je u 2023. godini 77 edukativnih radionica „Stop vršnjačkom nasilju“, za 2.997 osnovaca i 21 edukativna radionica za 1.007 srednjoškolaca. O temi „Cyberbullying” održano je 108 edukativnih radionica, u saradnji s nastavnim osobljem za 3.951 učenika osnovnih škola, te pet edukativnih radionica za 260 učenika srednjih škola. Održano je 11 radionica „Prevencija maloljetničkog prijestupništva – prava i obaveze 703 osnovca i dvije radionice za 220 srednjoškolaca. U 2024. godini, 12 edukativnih radionica „Stop vršnjačkom nasilju“ za 476 učenika osnovnih škola i 7 radionica za 331 učenika srednjih škola. Devet radionica „Cyberbullying“ realizovano je za 262 osnovca. Osam edukativnih radionica „Prevencija maloljetničkog prijestupništva“, u saradnji sa nastavnim osobljem, realizovano je za 289 učenika osnovnih škola i tri radionice za 210 učenika srednjih škola u Kantonu Sarajevo.

d) prisutnost maloljetničkog prijestupništva;

U 2023. godini, evidentirana su 53 krivična djela u kojima je učestvovalo 48 maloljetnika. U odnosu na 2022. godinu, smanjen je broj maloljetnika za tri ili 5,9%, kao i broj krivičnih djela za jedan ili 1,9%. Prijavljeni maloljetnici su u dobi do 14 godina – sedam, od 14 do 16 godina – 19 i od 16 do 18 godina – 22. Među njima, evidentirano je devet povratnika u vršenju krivičnih djela. Evidentirano je:

- Sektor kriminalističke policije – 13 djela (razbojništvo – šest, teška krivična djela protiv sigurnosti javnog prometa – tri, silovanje – dva, teška tjelesna ozljeda i ubistvo u pokušaju – po jedan događaj);

- PU Novo Sarajevo – 10 djela (nasilničko ponašanje, razbojništvo i oštećenje tuđe stvari – dva, lahka tjelesna ozljeda, nasilje u porodici, neovlaštena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga i krađa – po jedan događaj);
- PU Novi Grad – devet djela (izazivanje opće opasnosti – tri, teška krađa na naročito opasan ili naročito drzak način – dva, razbojništvo, posjedovanje i omogućavanje uživanja opojnih droga, teška tjelesna ozljeda i lahka tjelesna ozljeda – po jedan događaj);
- PU Centar – devet djela (lahka tjelesna ozljeda – tri, ugrožavanje sigurnosti – dva, teška tjelesna ozljeda, krađa, razbojništvo i ZONDINOIM – po jedan događaj);
- PU Ilidža – šest djela (lahka tjelesna ozljeda – tri, teška tjelesna ozljeda, krađa i nasilničko ponašanje – po jedan događaj);
- PU Vogošća – tri djela (nasilje u porodici – dva i nasilničko ponašanje – jedan događaj);
- PU Stari Grad – dva djela (ugrožavanje sigurnosti – dva događaja), i
- PU Hadžić i Trnovo – jedno djelo (teška tjelesna ozljeda).

U januaru 2024. godine, evidentirana su tri krivična djela u kojima su učestvovala tri maloljetna lica. U odnosu na uporedni period, povećan je broj maloljetnika za jedan, kao i broj djela za jedno. Prijavljeni su u dobi od 14 do 16 godina – jedan i od 16 do 18 godina – dva maloljetnika. Evidentiran je jedan povratnik u vršenju krivičnih djela. PU Ilidža je evidentirala dva djela (lahka tjelesna ozljeda), a PU Novo Sarajevo jedno djelo (nasilničko ponašanje).

U februaru 2024. godine, evidentirano je jedno krivično djelo (učestovanje u tuči) u PU Novo Sarajevo u kojem su učestvovala dva maloljetnika. U odnosu na uporedni period, smanjen je broj djela za četiri ili 80%, kao i broj prijavljenih maloljetnika za pet ili 71,4%. Prijavljeni maloljetnici su u dobi od 14 do 16 godina. U februaru nisu evidentirani maloljetni povratnici u vršenju krivičnih djela.

GODINA	Broj događaja sa obilježjima krivičnih dijela od strane mldb. izvršilaca	Broj mldb. izvršilaca KD	Broj izvršilaca recidivista
2008.	448	263	85
2009.	574	262	99
2010.	427	161	71
2011.	490	239	86
2012.	349	208	73
2013.	252	159	55
2014.	222	134	45
2015.	132	72	25
2016.	145	74	23
2017.	80	58	13
2018.	94	95	27
2019.	74	69	21
2020.	66	48	22
2021.	62	60	13
2022.	54	51	13
2023.	53	48	9

e) prisutnost krivičnih djela protiv sigurnosti javnog saobraćaja;

Tokom 2023. godine, evidentiran je 101 događaj s obilježjem krivičnog djela zbog ugrožavanja sigurnosti javnog prometa (17 ili 14,4% manje u odnosu na 2022. godinu).

U kontinuitetu su vršene pojačane kontrole vozača, višestrukih povratnika u činjenju najtežih oblika prekršaja, s posebnim akcentom na prekršaje koji se odnose na prekoračenje dozvoljene brzine kretanja motornih vozila, prolaska kroz raskrnicu na znak uključenog crvenog svjetla, upravljanje motornim vozilom pod dejstvom alkohola, upravljanje motornim vozilom u vrijeme izrečene zaštitne mjere zabrane upravljanja motornim vozilom, upravljanje neregistrovanim vozilom ili nakon isteka važnosti registracije i vršenja nedozvoljenih radnji vozilom u saobraćaju.

	2023/2022	UKUPNO	PU Stari Grad	PU Centar	PU Novo Sarajevo	PU Novi Grad	PU Ilidža	PU Hadžići i Trnovo	PU Vogošća	PU Ilijaš	Jedinica za saobraćaj
broj kontrolisanih vozila i vozača	2023	218.985	21.496	28.569	16.944	34.270	21.895	15.225	11.166	17.849	51.571
	2022	210.225	19.216	21.241	16.307	33.859	31.834	13.540	8.970	17.254	48.004
broj uručenih prekršajnih naloga	2023	237.949	20.735	24.435	14.522	27.536	20.421	9.187	9.056	9.247	102.810
	2022	212.418	18.469	18.853	16.042	32.122	31.420	8.870	6.867	10.706	69.069
broj zahtjeva za pokretanje prekršajnog postupka	2023	2.558	57	64	47	47	48	31	60	50	2.154
	2022	3.010	43	32	23	36	50	10	21	47	2.748
broj isključenih vozila iz saobraćaja zbog tehničke neispravnosti	2023	427	0	0	2	12	15	6	39	12	341
	2022	517	0	1	11	25	13	5	9	39	414
broj vozača zatečenih da upravljaju vozilom pod dejstvom alkohola	2023	3.616	187	326	73	440	482	151	229	422	1.306
	2022	3.844	244	118	115	488	763	171	300	441	1.204
broj vozača zatečenih da upravljaju vozilom bez korištenja sigurnosnog pojasa	2023	4.960	193	323	170	685	97	244	121	307	2.820
	2022	5.516	80	182	246	910	115	271	77	501	3.134
broj vozača zatečenih da upravljaju vozilom bez položenog vozačkog ispita	2023	2.082	79	126	131	283	202	95	126	72	968
	2022	1.752	78	82	111	240	294	125	127	98	597
broj vozača zatečenih da upravljaju vozilom pod izrečenom zaštitnom mjerom	2023	676	22	62	24	85	56	55	44	44	284
	2022	638	13	30	28	64	73	53	25	67	285
broj vozača zatečenih da koriste mobilne telefone tokom vožnje	2023	5.693	70	304	294	732	239	100	239	206	3.509
	2022	4.507	39	159	452	872	224	131	118	282	2.230
broj vozila otkrivenih da učestvuju u saobraćaju bez važeće registracije	2023	24.768	41	18	64	138	85	57	40	67	24.258
	2022	3.148	21	0	133	99	115	65	58	86	2.571
broj prekršaja zbog prekoračenja dozvoljene brzine kretanja vozila	2023	71.620	230	1.336	149	1.113	1.115	2.549	2.444	3.576	59.108
	2022	31.957	2	17	68	571	633	881	685	836	28.264
broj prekršaja zbog prolaska kroz raskrnicu na znak uključenog crvenog svjetla	2023	1.574	28	125	22	83	49	7	25	26	1.209
	2022	2.103	17	108	91	91	43	7	19	2	1.725

U toku 2023. godine od višestrukih povratnika u vršenju prekršaja iz oblasti ZOOPS-a oduzeta su

Adresa: Sarajevo, La Benevolencija 16

Tel: + 387(0)33 286-712, Fax: + 387(0)33 201-705

Web: <http://mup.ks.gov.ba>, Email: komesar@mup.ks.gov.ba

ukupno 82 motorna vozila: PU Hadžići i Trnovo – 19, PU Novi Grad – 14, PU Ilijaš – 10, Jedinica za saobraćaj – devet, PU Ilidža – devet, PU Vogošća – devet, PU Centar – šest, PU Stari Grad – četiri i PU Novo Sarajevo – dva vozila.

**TABELA O PRIVREMENO ODUZETIM VOZILIMA U SKLADU SA ZOOPS-om NA PUTEVIMA BiH
JANUAR – DECEMBAR 2023. GODINE**

RB	OJ koja je oduzela m/v	Lice od kojeg je oduzeto m/v	Spol počinioca prekršaja (M/Ž)	Godište počinioca prekršaja	Datum oduzimanja m/v	Marka vozila / Model vozila	Dug u RNK (KM)	Broj počinjenih prekršaja
1.	PU Stari Grad		M		30.06.2023	FORD / MONDEO	5.800,00	25
2.			M		02.07.2023	VW / POLO	13.340,00	30
3.			M		09.09.2023	VW / GOLF	15.742,00	43
4.			M		12.09.2023	NISSAN / MICRA	14.603,60	39
5.	PU Centar		M		13.06.2023	VW / GOLF	23.920,00	3
6.			M		01.07.2023	FIAT / PUNTO	11.633,60	4
7.			M		02.07.2023	MERCEDES / E220 d 4MATIC	2.830,00	8
8.			M		23.08.2023	VW / TIGUAN	3908,00	4
9.			M		13.10.2023	VW / PASSAT	13.797,05	5
10.	PU Novo Sarajevo		M		23.11.2023	FORD/ FOCUS WAGON	255.033,60	80
11.			M		29.07.2023	VW / GOLF	11.781,00	16
12.			M		02.12.2023	ALFA ROMEO / ALFA	13.760,00	7
13.	PU Novi Grad		M		07.06.2023	SEAT / IBIZA	12.920,00	2
14.			M		16.06.2023	VW / POLO	6.842,60	1
15.			M		21.06.2023	FORD / FIESTA	5.540,00	1
16.			M		29.06.2023	BMW / 530 XD	13.843,60	1
17.			M		10.07.2023	OPEL / CORSA	22.912,80	1
18.			M		10.07.2023	VW / GOLF	3.110,00	1
19.			M		11.07.2023	NISSAN / SUNNY	4.100,00	2
20.			M		22.07.2023	OPEL / VECTRA	18.087,00	1
21.			M		26.07.2023	AUDI / A3	4.530,00	2
22.			M		18.09.2023	PEUGEOT / 106	74.254,80	1
23.			M		01.10.2023	ŠKODA / FABIA 5 J	24.390,00	1
24.			M		20.11.2023	„CITROEN / Xsara PICASSO“	20.490,00	2
25.	M	04.11.2023	VW / GOLF IH	8.550,00	2			
26.	M	06.11.2023	VW / GOLF 19 E	19.170,26	1			
27.	PU Ilidža		M		14.06.2023	OPEL / ASTRA	9.840,00	4
28.			M		14.07.2023	SEAT / IBIZA	9.135,40	2
29.			M		14.08.2023	VW / GOLF	4.518,00	2
30.			M		14.08.2023	VW / GOLF	23.362,00	1
31.			M		25.08.2023	VW / GOLF	75.526,20	1
32.			M		21.11.2023	RENAULT / TWINGO	2.440,00	2
33.			M		29.11.2023	VW / PASSAT	10.050,00	1
34.			M		30.11.2023	RENAULT / CLIO	2.220,00	1
35.			M		02.12.2023	AUDI /	4.550,00	14
36.			M		18.06.2023	VOLVO / V40	2.040,00	7
37.	M	30.06.2023	AUDI / A3	11.833,60	17			
38.	PU Hadžići i Trnovo		Ž		19.07.2023	RENAULT / CLIO	820,00	3
39.			M		03.07.2023	SMART / SMART	14.030,00	23
40.			M		20.07.2023	BMW / XI XDRIVE18D	19.090,00	30
41.			M		27.07.2023	RENAULT / MEGANE	11.888,00	74
42.			M		05.08.2023	VW / GOLF	8.102,00	6
43.			M		18.08.2023	VW / PASSAT	30.493,06	33
44.			M		24.08.2023	VW / GOLF	17.580,00	30
45.			M		02.09.2023	VW / POLO	22.940,00	35

46.			M		02.09.2023	VW / GOLF	1.613,60	4
47.			M		18.10.2023	VW / GOLF	4.784,00	5
48.			M		27.10.2023	VW / GOLF	137.696,00	156
49.			M		16.11.2023	AUDI / A3	19.440,00	11
50.			M		18.11.2023	RENAULT / LAGUNA	4.555,00	6
51.			M		22.11.2023	VW / GOLF	12.334,40	18
52.			M		08.12.2023	VW / GOLF	1.680,00	4
53.			M		23.12.2023	VW / PASSAT	1.740,00	3
54.			M		02.12.2023	RENAULT / THALIA	10.073,60	24
55.	PU Vogošća		M		16.06.2023	OPEL / KADET	39.036,45	134
56.			M		28.06.2023	FIAT / PUNTO	38.441,00	120
57.			M		27.11.2023	VW / JETA	15.783,60	52
58.			M		27.11.2023	MERCEDES / karavan 245G	15.666,05	25
59.			M		04.12.2023	VW / GOLF	19.170,25	89
60.			Ž		05.12.2023	RENAULT / MEGANE	23.424,00	78
61.			M		06.12.2023	BMW / 346 L	7.580,00	22
62.			M		06.12.2023	PEUGEOT / 3 RHY	800,00	2
63.			M		09.12.2023	VW / GOLF	14.460,00	45
64.		PU Ilijaš		M		28.07.2023	SEAT / IBIZA	3.953,00
65.			M		04.08.2023	VW / PASSAT	4.310,00	10
66.			M		05.08.2023	RENAULT / SCENIC	5.980,00	15
67.			M		15.08.2023	CITROEN / XSARA PICASO	5.660,00	22
68.			M		19.08.2023	BMW / 316ti	23.060,00	50
69.			M		27.09.2023	VW / GOLF	10.990,00	71
70.			M		04.10.2023	FIAT/MARENGO	4.200,00	12
71.			M		26.11.2023	MERCEDES / SPRINTER 416	25.721,00	53
72.			M		24.12.2023	FORD / MONDEO	2.700,00	33
73.			M		27.12.2023	GMC / GMC	6.526,00	47
74.	Jedinica za saobraćaj		M		06.06.2023	OPEL / VECTRA	269.023,60	2
75.			M		10.06.2023	MOTOCIKL MARKE YAMAHA LF	28.035,00	2
76.			Ž		14.06.2023	AUDI / A6	00,00	2
77.			M		19.06.2023	PEUGEOT / 508	3.140,00	1
78.			M		21.06.2023	BMW / 645 CI	11.070,00	1
79.			M		30.06.2023	FORD / FIESTA	74.615,60	1
80.			M		29.07.2023	PEUGEOT / 406	19.151,80	41
81.			M		22.08.2023	VW / GOLF	8.430,00	20
82.			M		05.12.2023	VW / TRANSPORTER	75.643,80	1

U januaru 2024. godine, evidentirano je 10 događaja s obilježjem krivičnog djela zbog ugrožavanja sigurnosti javnog prometa (četiri ili 66,7 % više u odnosu na uporedni mjesec).

TABELARNI PREGLED AKTIVNOSTI POLICIJE IZ OBLASTI SIGURNOSTI SAOBRAĆAJA
PO POLICIJSKIM UPRAVAMA I JEDINICA ZA SAOBRAĆAJ ZA MJESEC JANUAR 2024/2023. GODINE

	2024/2023	UKUPNO	PU Stari Grad	PU Centar	PU Novo Sarajevo	PU Novi Grad	PU Ilidža	PU Hadžići i Trnovo	PU Vogošća	PU Ilijaš	Jedinica za saobraćaj
broj kontrolisanih vozila i vozača	2024	18.649	1.895	2.890	1.580	2.651	1.500	1.294	674	1.740	4.425
	2023	18.812	1.712	2.318	1.454	2.774	2.520	1.248	1.039	1.581	4.166
broj uručenih prekršajnih naloga	2024	26.145	1.844	2.785	1.374	2.443	1.176	605	672	890	14.356
	2023	21.425	1.670	2.140	1.255	2.303	2.350	1.088	743	983	8.893
broj zahtjeva za pokretanje prekršajnog postupka	2024	306	1	2	4	0	4	6	2	4	283
	2023	305	1	5	0	4	2	1	7	1	284
broj isključenih vozila iz saobraćaja zbog tehničke neispravnosti	2024	43	0	0	0	2	0	1	0	0	40
	2023	80	0	0	0	1	2	0	6	4	67

broj vozača zatečenih da upravljaju vozilom pod dejstvom alkohola	2024	538	15	39	16	39	174	14	25	28	188
	2023	389	18	39	3	39	44	25	39	69	113
broj vozača zatečenih da upravljaju vozilom bez korištenja sigurnosnog pojasa	2024	399	14	27	14	67	4	18	8	25	222
	2023	519	17	57	19	47	9	13	19	42	296
broj vozača zatečenih da upravljaju vozilom bez položenog vozačkog ispita	2024	109	2	8	11	17	14	11	6	6	34
	2023	255	3	19	45	21	30	16	16	7	98
broj vozača zatečenih da upravljaju vozilom pod izrečenom zaštitnom mjerom	2024	62	4	6	2	4	2	2	3	6	33
		68	1	5	0	3	7	9	5	6	32
broj vozača zatečenih da koriste mobitel tokom vožnje	2024	401	0	29	8	39	22	8	24	15	256
	2023	311	0	22	18	45	17	7	21	18	163
broj vozila otkrivenih da učestvuju u saobraćaju bez važeće registracije	2024	3.529	3	1	4	4	5	3	3	4	3.502
	2023	3.868	3	0	3	10	5	10	4	7	3.826
Broj prekršaja zbog prekoračenja dozvoljene brzine kretanja vozila	2024	11.022	67	88	12	89	117	104	130	439	9.976
	2023	5.338	0	12	0	19	32	117	106	191	4.861
Broj prekršaja zbog prolaska kroz raskršnicu na znak uključenog crvenog svetla	2024	50	1	10	10	2	2	0	5	6	14
	2023	62	2	16	7	4	4	2	2	0	25

Od višestrukih povratnika u činjenju prekršaja iz oblasti ZOOBS-a u januaru 2024. godine oduzeto je ukupno 11 motornih vozila: PU Ilidža - četiri, PU Hadžići i Trnovo - četiri, PU Centar, PU Novi Grad i PU Vogošća - po jedno motorno vozilo.

RB	OJ koja je oduzela m/v	Lice od kojeg je oduzeto m/v	Spol počionioca prekršaja (M/Ž)	Godište počionioca prekršaja	Datum oduzimanja m/v	Marka vozila / Model vozila	Dug u RNK (KM)	Broj počinjenih prekršaja
1.	PU Centar		muški		13.1.2024	FORD/FUSION	5.400,00	4
2.	PU Novi Grad		muški		24.1.2024	LADA	24.109,00	2
3.			muški		14.1.2024	ALFA ROMEO/147	5.160,00	13
4.	PU Ilidža		muški		25.1.2024	BMW/E63	53.530,00	150
5.			muški		25.1.2024	FORD/KA	24.811,00	69
6.			ženski		31.1.2024	ŠKODA/OCTAVIA	15.044,00	48
7.			muški		11.1.2024	AUDI / A3	801,00	2
8.	PU Hadžići i Trnovo		muški		8.1.2023	HYUNDAI / ACCENT	37.285,00	4
9.			muški		18.1.2024	OPEL / ZAFIRA	9.490,00	2
10.			muški		14.1.2024	AUDI/A6	1.880,00	8
11.	PU Vogošća		muški		7.1.2024	VW/GOLF	1.800,00	5

U februaru 2024. godine, registrovano je osam događaja s obilježjem krivičnog djela zbog ugrožavanja sigurnosti javnog prometa (jedno djelo ili 11,1 % manje u odnosu na uporedni mjesec).

TABELARNI PREGLED AKTIVNOSTI POLICIJE IZ OBLASTI SIGURNOSTI SAOBRAĆAJA PO POLICIJSKIM UPRAVAMA I JEDINICA ZA SAOBRAĆAJ ZA MJESEC FEBRUAR 2024/2023. GODINE

	2024/2023	UKUPNO	PU Stari Grad	PU Centar	PU Novo Sarajevo	PU Novi Grad	PU Ilidža	PU Hadžići i Trnovo	PU Vogošća	PU Ilijaš	Jedinica za saobraćaj
broj kontrolisanih vozila i vozača	2024	17.513	2.028	2.870	1.280	2.544	1.484	1.252	820	1.593	3642
	2023	18.015	1823	2318	1306	3609	2238	998	1104	1205	3414
broj uručenih prekršajnih naloga	2024	28.158	1.933	2.714	1.142	2.446	1.368	586	613	705	16.651
	2023	19.407	1775	2077	1218	2672	2152	801	852	801	7059
broj zahtjeva za pokretanje prekršajnog postupka	2024	220	3	5	2	4	11	3	2	9	181
	2023	246	6	2	1	1	4	0	14	4	214

broj isključenih vozila iz saobraćaja zbog tehničke neispravnosti	2024	29	0	0	0	0	1	0	0	4	24
	2023	51	0	0	0	0	1	0	0	1	49
broj vozača zatečenih da upravljaju vozilom pod dejstvom alkohola	2024	369	14	42	17	38	45	22	8	31	152
	2023	288	20	21	3	36	59	9	38	32	70
broj vozača zatečenih da upravljaju vozilom bez korištenja sigurnosnog pojasa	2024	281	12	27	2	45	3	18	5	25	144
	2023	332	4	30	7	30	5	9	15	0	232
broj vozača zatečenih da upravljaju vozilom bez položenog vozačkog ispita	2024	68	3	2	3	6	6	7	2	3	36
	2023	167	6	14	5	17	20	5	14	7	79
broj vozača zatečenih da upravljaju vozilom pod izrečenom zaštitnom mjerom	2024	44	2	3	0	14	0	2	3	3	17
		53	0	7	2	6	7	3	6	4	18
broj vozača zatečenih da koriste mobilne telefone tokom vožnje	2024	187	2	25	8	41	10	4	5	9	93
	2023	285	2	28	6	42	8	1	42	14	142
broj vozila otkrivenih da učestvuju u saobraćaju bez važeće registracije	2024	2.969	1	1	3	7	5	2	1	2	2.947
	2023	2.889	2	0	2	8	14	5	2	2	2854
Broj prekršaja zbog prekoračenja dozvoljene brzine kretanja vozila	2024	13.822	56	80	0	68	142	99	145	335	12.897
	2023	4.466	0	20	5	32	147	73	93	230	3.866
Broj prekršaja zbog prolaska kroz raskrscnicu na znak uključenog crvenog svetla	2024	36	1	7	5	2	2	0	4	2	13
	2023	41	1	10	4	8	4	0	0	0	14

Od višestrukih povratnika u činjenju prekršaja iz oblasti ZOOBS-a, u februaru 2024. godine oduzeto je ukupno 29 motornih vozila: PU Ilidža - 10, PU Centar - četiri, PU Hadžići i Trnovo - četiri, PU Novo Sarajevo - tri, Jedinica za saobraćaj, PU Vogošća i PU Ilijaš - po dva, PU Stari Grad i PU Novi Grad - po jedno motorno vozilo.

RB	OJ koja je oduzela m/v	Lice od kojeg je oduzeto m/v	Spol počionioca prekršaja (M/Ž)	Godište počionioca prekršaja	Datum oduzimanja m/v	Marka vozila / Model vozila	Dug u RNK (KM)	Broj počinjenih prekršaja
1.	PU Stari Grad		M		25.2.2024	VW/GOLF 3	41.610,00	97
2.			M		4.2.2024	Mercedes/G500	7.953,05	8
3.	PU Centar		M		7.2.2024	VW/POLO	3.771,00	4
4.			M		7.2.2024	VW/PASSAT	2.260,00	4
5.			M		5.2.2024	BMW/320 DT	6.450,00	9
6.			M		9.2.2024	FIAT/DUCATO	30.340,08	7
7.	PU Novo Sarajevo		M		10.2.2024	AUDI/A3	2.621,00	3
8.			M		12.2.2024	FIAT/PUNTO	8.090,00	5
9.	PU Novi Grad		M		3.2.2024	AUDI/A5	12.274,40	2
10.			M		2.2.2024	CITROEN/XSARA	9.090,00	25
11.			M		2.2.2024	VW/TOURAN	3.951,00	15
12.			M		3.2.2024	OPEL/OMEGA	17.533,60	52
13.			M		9.2.2024	RENAULT/MEGANE	1.066,00	46
14.	PU Ilidža		M		12.2.2024	SEAT/IBIZA	2.500,00	8
15.			M		18.2.2024	VW/POLO	11.905,00	102
16.			M		21.2.2024	FORD/FOCUS	9.773,60	33
17.			M		24.2.2024	RENAULT/SCENIC	3.560,00	8
18.			M		27.2.2024	VW/GOLF	1.840,00	18
19.			M		28.2.2024	RENAULT/MEGANE	3.803,50	23
20.	PU Hadžići i		M		5.2.2024	VW/ GOLF 4	0,00	8
21.			M		10.2.2024	VW/ GOLF 3	5.590,80	5

22.	Trnovo		M		23.2.2024	RENAULT/MEGANE	7.216,00	2
23.			M		27.2.2024	VW/GOLF	1.998,15	3
24.	PU		M		4.2.2024	Honda/CIVIC	14.820,00	22
25.	Vogošća		M		8.2.2024	PEUGEOT	10.450,00	24
26.			M		8.2.2024	AUDI/A3	1.860,00	33
27.	PU Ilijaš		M		11.2.2024	FIAT/BRAVO	5.000,00	13
28.	Jedinica		M		4.2.2024	RENAULT/MEGANE	24.991,80	5
29.	za saobraćaj		M		5.2.2024	PEUGEOT/106	53.130,00	1

f) prisutnost krivičnih djela protiv života i tijela;

U 2023. godini, evidentirano je 207 krivičnih djela iz oblasti protiv života i tijela, što je 54 ili 20,7% manje u odnosu na prethodnu godinu.

U 2023. godini, evidentirana su **četiri ubistva (tri manje u odnosu na prethodnu godinu) i sva su rasvijetljena:**

- 1) Dana, 09.06.2023. godine, oko 08,40 sati, u porodičnoj kući u ulici Safeta Isovića, općina Novi Grad, [REDACTED] je nakon verbalne prepirke upotrebom noža lišio života svog brata [REDACTED]. Zbog postojanja osnova sumnje da je počinio krivično djelo iz člana 166. KZ FBiH (Ubistvo) imenovani je lišen slobode i uz službeni izvještaj predat nadležnom tužilaštvu.
- 2) U vremenskom periodu od 18.08. do 20.08.2023. godine, u stanu u ulici Čemerlina, općina Stari Grad, [REDACTED] je nakon kraćeg verbalnog sukoba hicima iz vatrenog oružja – pištolja lišio života [REDACTED]. Zbog postojanja osnova sumnje da je počinjeno krivično djelo iz člana 166. KZ FBiH (Ubistvo) imenovani je lišen slobode i uz službeni izvještaj predat nadležnom tužilaštvu.
- 3) Dana, od 31.10.2023. godine, u ulici Džemala Bijedića, općina Ilidža, lica [REDACTED], [REDACTED] i [REDACTED] državljani Švedske su pucanjem iz vatrenog oružja lišili života lice H.O.L. (1993) i nanijeli tjelesne ozljede licu [REDACTED], a potom se udaljili u nepoznatom pravcu. Brzom i efikasnom akcijom policijskih službenika Uprave policije MUP-a KS u saradnji s drugim policijskim agencijama lica su locirana i lišena slobode. Zbog postojanja osnova sumnje da su počinili krivično djelo iz člana 166. KZ FBiH (Ubistvo) imenovani su uz službene izvještaje predati nadležnom tužilaštvu.
- 4) U periodu od 12.11. do 13.11.2023. godine, u stanu u ulici Bosanska, općina Novi Grad, [REDACTED] pucanjem iz vatrenog oružja - pištolja lišio je života bivšu vanbračnu suprugu [REDACTED]. Zbog postojanja osnova sumnje da je počinio krivično djelo iz člana 166. KZ FBiH (Ubistvo) imenovani je lišen slobode i uz službeni izvještaj predat nadležnom tužilaštvu.

U 2023. godini, evidentirano je **šest pokušaja ubistva (tri manje u odnosu na prethodnu godinu) i sva su rasvijetljena:**

- 1) Dana, 08.03.2023. godine, oko 14,15 sati, u ulici Grbavička, općina Novo Sarajevo, [REDACTED] je nakon verbalne prepirke, hicima iz pištolja nanio teške tjelesne ozljede opasne po život [REDACTED]. Zbog postojanja osnova sumnje da je počinio krivično djelo iz člana 166. u vezi sa članom 28. KZ FBiH (Ubistvo u pokušaju) imenovani je lišen slobode i uz službeni izvještaj predat nadležnom tužilaštvu.
- 2) Dana, 10.05.2023. godine, u vremenskom periodu od 03,00 do 07,50 sati, u porodičnoj kući u ulici Sedrenik, općina Stari Grad, [REDACTED] je udarcima sjekirom, nanijela teške tjelesne ozljede opasne po život suprugu [REDACTED]. Zbog postojanja osnova sumnje da je počinila krivično djelo iz člana 166. u vezi sa članom 28. KZ FBiH (Ubistvo u pokušaju) imenovana je lišena slobode i uz službeni izvještaj predat nadležnom tužilaštvu.
- 3) Dana, 23.08.2023. godine, oko 21,35 sati, u naselju Ljubovičići, općina Hadžići, [REDACTED] je upravljajući terenskim motornim vozilom namjerno udario i nanio teške tjelesne ozljede policijskim službenicima PS Hadžići, [REDACTED] i [REDACTED] koji su istog pokušali zaustaviti radi preduzimanja zakonskih radnji kontrole vozila i vozača po prijavi službenika KJP „Sarajevo-šume“ da isti vrši nelegalnu sječu i prevoz šume na navedenom lokalitetu. Zbog postojanja osnova sumnje da je počinio krivično djelo iz člana 166. u vezi sa članom 28. KZ FBiH (Ubistvo u pokušaju) imenovani je lišen slobode i uz službeni izvještaj predat nadležnom tužilaštvu.

- 4) Dana, 17.10.2023. godine, oko 05,15 sati u ulici Muhameda ef. Pandže, općina Novo Sarajevo, nepoznato lice je nakon verbalnog sukoba i tuče upotrebom noža nanijelo teške tjelesne ozljede opasne po život (██████████). U decembru 2023. godine naknadno je rasvijetljen ovaj događaj, a zbog postojanja osnova sumnje da je počinio krivično djelo iz člana 166. u vezi sa članom 28. KZ FBiH (Ubistvo u pokušaju), u decembru 2023. godine nadležnom tužilaštvu podnesen je službeni izvještaj protiv mldb (██████████).
- 5) Dana, od 31.10.2023. godine, u ulici Džemala Bijedića, općina Ilidža, lica (██████████), (██████████) i (██████████) državljani Kraljevine Švedske su pucanjem iz vatrenog oružja nanijeli tjelesne ozljede licu (██████████). Zbog postojanja osnova sumnje da su počinili krivično djelo iz člana 166. u vezi sa članom 28. KZ FBiH (Ubistvo u pokušaju) imenovani su lišeni slobode i uz službene izvještaje predati nadležnom tužilaštvu.
- 6) Dana, 09.12.2023. godine, oko 04,20 sati u ulici Himze Polovine, općina Centar, (██████████) državljani Iraka je nakon verbalne prepirke i međusobnog fizičkog sukoba upotrebom noža nanio teške tjelesne ozljede opasne po život (██████████) državljaninu Turske. Zbog postojanja osnova sumnje da je počinio krivično djelo iz člana 166. u vezi sa članom 28. KZ FBiH (Ubistvo u pokušaju) imenovani je lišen slobode i uz službeni izvještaj predat nadležnom tužilaštvu.

U 2023. godini, evidentirano je 75 krivičnih djela (četiri manje) teška tjelesna povreda, i 121 djelo (42 manje) lahka tjelesna povreda.

U januaru 2024. godine, evidentirano je 18 krivičnih djela iz oblasti protiv života i tijela (pet više u odnosu na januar 2023. godine). Evidentirano je jedno krivično djelo ubistva (nije bilo u januaru 2023. Godine), koje je rasvijetljeno:

- 1) Dana, 28.01.2024. godine, oko 23,30 sati na raskrsnici ulica Bulevar Meše Selimovića i Prijedorska, općina Novi Grad, (██████████) je pucanjem iz vatrenog oružja lišio života (██████████). Zbog postojanja osnova sumnje da je počinio krivično djelo iz člana 166. KZ FBiH-a (Ubistvo) imenovani je lišen slobode i uz službeni izvještaj predat nadležnom tužilaštvu.

U februaru 2024. godine, evidentirano je 14 (tri više) krivičnih djela iz oblasti protiv života i tijela: 4 teške tjelesne povrede, tri lahke tjelesne povrede i jedno djelo učestvovanje u tuči.

g) prisutnost krivičnih djela protiv slobode i prava građana;

U 2023. godini u ovoj oblasti evidentirano je 256 krivičnih djela (32 manje), i to: ugrožavanje sigurnosti – 242, neovlašteno optičko snimanje – pet, otmica – četiri, protupravno lišenje slobode – dva, povreda ravnopravnosti čovjeka i građanina, zlostavljanje u obavljanju službe i narušavanje nepovredivosti doma – po jedan događaja, za čije je izvršenje evidentirano 221 lice, od kojih je 127 ili 57,5% povratnika, a 57 lica je lišeno slobode. Krivična djela ugrožavanja sigurnosti evidentirana su na području: Novi Grad – 78, Centar – 45, Stari Grad – 25, Novo Sarajevo – 22, Ilidža – 30, Hadžići – 20, Vogošća – 16, itd. u kojima su izvršiocima upućivanjem verbalnih prijetnji, pisanih - prijetećih poruka i slično, ugrozili sigurnost oštećenih lica.

UPOREDNI POKAZATELJI BROJA REGISTROVANIH DOGAĐAJA S OBILJEŽJEM KRIVIČNOG DJELA
UGROŽAVANJE SIGURNOSTI IZ ČLANA 183. KZ FBiH PO MJESECIMA U 2023/22. GODINI

Ugrožavanje sigurnosti (član 183. KZ FBiH)	jan	feb	mar	apr	maj	jun	jul	aug	sep	okt	nov	dec	ukupno	
2023. godina	16	26	19	15	10	18	13	33	31	18	19	24	242	
2022. godina	24	17	17	8	22	23	24	39	19	32	32	18	275	
usporedba	(+/-)	-8	9	2	7	-12	-5	-11	-6	12	-14	-13	6	-33
	%	33,3 %	52,9 %	11,8 %	87,5 %	54,5 %	21,7 %	45,8 %	15,4 %	63,2 %	43,8 %	40,6 %	33,3 %	-12%

U januaru 2024. godine je iz ove oblasti evidentirano je 10 krivičnih djela (osam manje) - ugrožavanje

sigurnosti za koja je prijavljeno deset lica, od kojih pet povratnika (ili 50%), a četiri su lišena slobode.

U februaru 2024. godine, iz ove oblasti evidentirana su 22 krivična djela (pet manje) i to: ugrožavanje sigurnosti, za koja je prijavljeno 19 lica, od kojih je 11 povratnika (ili 57,9%), a tri su lišena slobode.

h) prisutnost krivičnih djela protiv braka i porodice;

U 2023. godini, iz oblasti protiv braka, porodice i mladeži evidentirano je 331 krivično djelo (79 više), i to: nasilje u porodici – 317, oduzimanje djeteta ili maloljetnika – šest, zapuštanje ili zlostavljanje djeteta ili maloljetnika – četiri, povreda porodičnih obaveza – dva, izbjegavanje izdržavanja i trgovina ljudima – po jedan događaj, za čije izvršenje su prijavljena 332 lica, od kojih su 152 ili 45,8% povratnika, a 219 lica je lišeno slobode.

U periodu od 01.01.2023. do 31.12.2023. godine, prijavljeno je 336 slučajeva nasilja u porodici, kako slijedi: PU Stari Grad – 15, PU Centar – 41, PU Novo Sarajevo – 84, PU Novi Grad – 73, PU Ilidža – 45, PU Hadžići i Trnovo – 32, PU Vogošća – 37, PU Ilijaš – 9.

U istom periodu, podnijeto je 317 izvještaja o počinjenom krivičnom djelu Nasilje u porodici (član 222. KZ FBiH). Broj krivičnih djela Nasilje u porodici povećan je za 78 ili 32,6% u odnosu na prethodnu godinu.

Nasilje u porodici (član 222. KZ FBiH-a)	jan	feb	mar	apr	maj	jun	jul	aug	sep	okt	nov	dec	ukupno	
2023. godina	17	18	20	21	21	14	16	48	33	44	29	36	317	
2022. godina	17	15	21	17	18	28	12	26	16	22	18	29	239	
usporedba	(+/-)	0	3	-1	4	3	-14	4	22	17	22	11	7	78
	%	isto	20%	-4,8%	23,5%	16,7%	-50%	33,3%	84,6%	106,3%	100%	61,1%	24,1%	32,6%

U izvještajnom periodu, 22 predmeta su prema uputama dežurnih tužilaca poslata na odluku KTKS, a tri Izvještaja su podnesena za krivična djela počinjena u 2022. godini.

Evidentirano je 338 počinilaca, 299 muškaraca i 39 žena – svi punoljetni. Istovremeno, evidentirano je 386 osoba – žrtava nasilja u porodici: 63 muškarca, od kojih 22 maloljetnika, te 323 žene, od kojih 37 maloljetnih.

TABELARNI PREGLED RADNJI IZ OBLASTI NASILJA U PORODICI
2023. GODINA

Godina	Broj prijavljenih slučajeva nasilja u porodici	Broj podnesenih službenih izvještaja o počinjenom krivičnom djelu iz člana 222. KZ FBiH nadležnom tužilaštvu	Izrečeno zaštitnih mjera	Broj kršenja zaštitnih mjera
2023.	336	317	571	59
Evidentiranje broja radnji iz čl. 7 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici FBiH i Pravilnika o načinu provođenja zaštitnih mjera za počinioce nasilja u porodici koje su u nadležnosti policije od tačke a) do tačke m)				
a. svaka primjena fizičke sile na fizički ili psihički integritet člana porodice			179	
b. svako postupanje jednog člana porodice koje može prouzrokovati ili izazvati opasnost da će prouzrokovati fizičku ili psihičku bol ili patnju			51	
c. prouzrokovanje straha ili osobne ugroženosti ili povrede dostojanstva člana porodice ucjenom ili drugom prinudom			22	
d. fizički napad člana porodice na drugog člana porodice, bez obzira na to da li je nastupila fizička povreda ili nije			63	
e. verbalni napad, vrijeđanje, psovanje, nazivanje pogrđnim imenima, te drugi načini grubog uznemiravanja člana porodice od drugog člana porodice			188	

f. seksualno uznemiravanje	0
g. uhođenje i svi drugi slični oblici uznemiravanja drugog člana porodice	39
h. oštećenje ili uništenje zajedničke imovine ili imovine u posjedu	11
i. upotreba fizičkog nasilja ili prouzrokovanje straha sa ciljem oduzimanja prava na ekonomsku nezavisnost zabranom rada ili držanjem člana porodice u odnosu zavisnosti ili podređenosti	3
j. upotreba fizičkog i psihičkog nasilja prema djeci i zanemarivanje u njihovom odgoju,	13
k. fizičko i psihičko nasilje prema starim, iznemoglim osobama i zanemarivanje u njihovom njegovanju i liječenju	5
l. nasilna izolacija ili ograničenje slobode kretanja člana porodice	0
m. propuštanje dužne pažnje i nepružanje pomoći i zaštite članu porodice i pored obaveze prema zakonu	6

Kroz 571 rješenje, izrečeno je ukupno 744 zaštitnih mjera, kako slijedi:

- Udaljenje iz stana, kuće ili nekog drugog stambenog prostora i zabrana vraćanja u stan, kuću ili neki drugi stambeni prostor – 77
- Zabrana približavanja žrtvi nasilja – 317
- Zabrana uznemiravanja i uhođenja lica izloženog nasilju – 320
- Obavezan psihosocijalni tretman – 60
- Obavezno liječenje od ovisnosti – 19
- Privremeno lišenje slobode i zadržavanje – 170.

U 2023. godini, 386 lica je bilo šticeo zaštitnom mjerom u nadležnosti policije, te je evidentirano 59 kršenja izrečenih mjera.

U januaru 2024. godine, iz oblasti krivičnih djela protiv braka, porodice i mladeži evidentirana su 34 krivična djela (17 više) i to nasilje u porodici – 33 i zapuštanje ili zlostavljanje djeteta ili maloljetnika – jedan događaj, za čije izvršenje je prijavljeno 35 lica, od kojih je 15 povratnika (ili 42,9%), a 21 lice je lišeno slobode.

U januaru 2024. godine prijavljeno je 35 slučajeva nasilja u porodici, a podnesena su 33 izvještaja o počinjenom krivičnom djelu: Novo Sarajevo – 12, Novi Grad – šest, Hadžići – pet, Centar - četiri, Ilidža i Ilijaš - po tri.

TABELARNI PRIKAZ RADNJI IZ OBLASTI NASILJA U PORODICI
ZA MJESEC JANUAR 2024. GODINE

Mjesec	Broj prijavljenih slučajeva nasilja u porodici	Broj podnesenih službenih izvještaja o počinjenom krivičnom djelu iz člana 222. KZ F BiH nadležnom tužilaštvu	Izrečeno zaštitnih mjera	Broj kršenja zaštitnih mjera
Decembar 2023. godine	35	33	87	5
Evidentiranje broja radnji iz čl. 7 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici FBiH i Pravilnika o načinu provođenja zaštitnih mjera za počiniocce nasilja u porodici koje su u nadležnosti policije od tačke a) do tačke m)				
a. svaka primjena fizičke sile na fizički ili psihički integritet člana porodice				15
b. svako postupanje jednog člana porodice koje može prouzrokovati ili izazvati opasnost da će prouzrokovati fizičku ili psihičku bol ili patnju				11
c. prouzrokovanje straha ili osobne ugroženosti ili povrede dostojanstva člana porodice ucjenom ili drugom prinudom				4
d. fizički napad člana porodice na drugog člana porodice, bez obzira na to da li je nastupila fizička povreda ili nije				14
e. verbalni napad, vrijeđanje, psovanje, nazivanje pogrđnim imenima, te drugi načini grubog uznemiravanja člana porodice od drugog člana porodice				22
f. seksualno uznemiravanje				0
g. uhođenje i svi drugi slični oblici uznemiravanja drugog člana porodice				4
h. oštećenje ili uništenje zajedničke imovine ili imovine u posjedu				1

i. upotreba fizičkog nasilja ili prouzrokovanje straha sa ciljem oduzimanja prava na ekonomsku nezavisnost zabranom rada ili držanjem člana porodice u odnosu zavisnosti ili podređenosti	0
j. upotreba fizičkog i psihičkog nasilja prema djeci i zanemarivanje u njihovom odgoju,	0
k. fizičko i psihičko nasilje prema starim, iznemoglim osobama i zanemarivanje u njihovom njegovanju i liječenju	0
l. nasilna izolacija ili ograničenje slobode kretanja člana porodice	0
m. propuštanje dužne pažnje i nepružanje pomoći i zaštite članu porodice i pored obaveze prema zakonu	0

Iz oblasti krivičnih djela protiv braka, porodice i mladeži u februaru 2024. godine evidentirano je 31 krivično djelo (11 više) i to nasilje u porodici za čije izvršenje su prijavljena 32 lica, od čega je 17 povratnika (ili 53,1%), a 25 lica je lišeno slobode.

U februaru 2024. godine, prijavljeno je 30 slučajeva nasilja u porodici, a podnesen 31 izvještaj o počinjenom krivičnom djelu: Novi Grad – 11, Ilidža – sedam, Vogošća - četiri, Novo Sarajevo i Ilijaš - po tri, Stari Grad, Centar i Hadžići - po jedan događaj.

TABELARNI PRIKAZ RADNJI IZ OBLASTI NASILJA U PORODICI
ZA MJESEC FEBRUAR 2024. GODINE

Mjesec	Broj prijavljenih slučajeva nasilja u porodici	Broj podnesenih službenih izvještaja o počinjenom krivičnom djelu iz člana 222. KZ F BiH nadležnom tužilaštvu	Izrečeno zaštitnih mjera	Broj kršenja zaštitnih mjera
februar 2024. godine	30	31	71	7
Evidentiranje broja radnji iz čl. 7 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici FBiH i Pravilnika o načinu provođenja zaštitnih mjera za počiniocce nasilja u porodici koje su u nadležnosti policije od tačke a) do tačke m)				
a. svaka primjena fizičke sile na fizički ili psihički integritet člana porodice				12
b. svako postupanje jednog člana porodice koje može prouzrokovati ili izazvati opasnost da će prouzrokovati fizičku ili psihičku bol ili patnju				3
c. prouzrokovanje straha ili osobne ugroženosti ili povrede dostojanstva člana porodice ucjenom ili drugom prinudom				0
d. fizički napad člana porodice na drugog člana porodice, bez obzira na to da li je nastupila fizička povreda ili nije				12
e. verbalni napad, vrijeđanje, psovanje, nazivanje pogrdnim imenima, te drugi načini grubog uznemiravanja člana porodice od drugog člana porodice				20
f. seksualno uznemiravanje				0
g. uhođenje i svi drugi slični oblici uznemiravanja drugog člana porodice				0
h. oštećenje ili uništenje zajedničke imovine ili imovine u posjedu				0
i. upotreba fizičkog nasilja ili prouzrokovanje straha sa ciljem oduzimanja prava na ekonomsku nezavisnost zabranom rada ili držanjem člana porodice u odnosu zavisnosti ili podređenosti				0
j. upotreba fizičkog i psihičkog nasilja prema djeci i zanemarivanje u njihovom odgoju,				0
k. fizičko i psihičko nasilje prema starim, iznemoglim osobama i zanemarivanje u njihovom njegovanju i liječenju				0
l. nasilna izolacija ili ograničenje slobode kretanja člana porodice				0
m. propuštanje dužne pažnje i nepružanje pomoći i zaštite članu porodice i pored obaveze prema zakonu				0

i) druge izazove, rizike i opasnosti koje potencijalno mogu usložiti sigurnosne prilike kao i druge oblike kriminala i krivičnih djela koja utiču na sigurnost građana.

Tokom 2023. godine, realizovano je šest policijskih akcija sa dokazima iz Sky i Anom aplikacija, kojom prilikom je slobode lišeno 23 lica. Nadležnim tužilaštvima – Tužilaštvu Bosne i Hercegovine

i Kantonalnom tužilaštvu Kantona Sarajevo dostavljeno je ukupno 18 izvještaja o počinjenim krivičnim djelima, protiv ukupno 82 lica:

- član 250. KZ BiH Organizovani kriminal,
- član 195. KZ BiH Neovlašteni promet opojnim drogama,
- član 193. KZ BiH Neovlašteni promet oružjem i vojnom opremom, te proizvodima dvojne upotrebe,
- član 342. KZ FBiH Organizovani kriminal,
- član 383. KZ FBiH Zloupotreba položaja ili ovlaštenja,
- član 380. KZ FBiH Primanje dara i drugih oblika koristi,
- član 381. KZ FBiH Davanje dara i drugih oblika koristi,
- član 272. KZ FBiH Pranje novca,
- člana 238. KZ F BiH, Neovlašteni proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga
- člana 239. KZ F BiH, Posjedovanje i omogućavanje uživanja opojnih droga
- član 373. KZ FBiH, Krivotvorenje isprave,
- član 74. ZONDINOM-a KS,

U 2024. godini, realizovane ukupno dvije policijske akcije sa dokazima iz Sky i Anom aplikacija, sa izvršenih sedam pretresa i lišenjem slobode četiri lica. Tužilaštvu Bosne i Hercegovine dostavljen jedan izvještaj o počinjenom krivičnom djelu i dvije Dopune izvještaja o počinjenom krivičnom djelu, protiv 13 lica:

- član 250. KZ BiH Organizovani kriminal,
- član 209. KZ BiH Pranje novca,
- član 195. KZ BiH Neovlašteni promet opojnim drogama

Racije – KS: Od 01. januara 2024. godine do 19.03.2024. godine, 77 objekata, kako ugostiteljskih, tako i onih u kojima se priređuju igre na sreću, je bilo predmet operativnih-taktičkih mjera racija (blokada) policijskih službenika Uprave policije MUP-a Kantona Sarajevo. Tom prilikom, kontrolisane su 2.033 osobe za koje je utvrđen identitet, te su kontrolisana 162 motorna vozila.

Prilog: Informacija o provedenim operativno-taktičkim mjerama racija (blokada)

Prijedlog aktivnosti i mjera u cilju unapređenja sigurnosne situacije na području Kantona Sarajevo

S ciljem povećanja stepena sigurnosti u oblasti kriminaliteta, javnog reda i mira i saobraćaja na području Kantona Sarajevo, koje su jednim dijelom u nadležnosti Uprave policije Ministarstva unutrašnjih poslova Kantona Sarajevo, a drugim dijelom u nadležnosti drugih ministarstava, kantonalnih uprava, agencija, javnih ustanova i preduzeća i dr., Uprava policije Ministarstva unutrašnjih poslova Kantona Sarajevo sprovodi, u kontinuitetu, mjere i radnje obuhvaćene Programom rada Uprave policije Ministarstva unutrašnjih poslova Kantona Sarajevo. Stepenn sigurnosti na određenom prostoru, pa tako i na području Kantona Sarajevo ne zavisi isključivo od aktivnosti policijskog organa, iz čega proizilazi da ni samo poduzimanje preventivnih mjera od strane policijskog organa samo po sebi nije dovoljno, te je potreban pun sinergijski angažman službi socijalne zaštite, zdravstvenih službi, obrazovnih i prosvjetnih institucija, organa pravosuđa i kazneno-popravnih ustanova i drugih.

Uprava policije Ministarstva unutrašnjih poslova svoje preventivno djelovanje, kao i sve policijske agencije u svijetu, na osnovu egzaktnih analitičkih pokazatelja, u raspoloživom kapacitetu realizuje kao tzv. **sekundarnu prevenciju** što podrazumjeva identifikaciju područja na kojem se dešavaju krivična djela i druge asocijalne pojave, kriminalna i kriminogena žarišta na kojima treba, s ciljem sprečavanja krivičnih djela, prekršaja protiv javnog reda i mira i drugih negativnih pojava, uspostavljanjem i vršenjem pozorničko-patrolne djelatnosti radi odvratanja izvršilaca od vršenja nezakonitih radnji, organizovanjem osmatranja, kontrola, racija, legitimisanja i slično radi pronalaska i hvatanja izvršilaca na mjestu izvršenja, ostvarivanjem nadzora nad povratnicima u činjenju krivičnih djela, preduzimanjem planiranih mjera kojima se eliminišu uslovi koji pogoduju vršenju nezakonitih radnji i povodi koji izvršioce podstiču na vršenje tih radnji.

Primarna prevencija svoje mjere i aktivnosti usmjerava na djecu i omladinu, a njena aktivnost usmjerena je na porodicu i vaspitne ustanove i njena osnova je edukacija, a njen rad mora biti sistemski, te je neophodno da obuhvati sprovođenje kvalitetnih i održivih programa prevencije. Porodica kao primarna socijalna grupa, ima odlučujući uticaj na pravilan razvoj mladih i njihovu socijalizaciju i zbog toga je njen značaj veliki u prevenciji maloljetničke delikvencije i kriminaliteta uopće. Također, porodica predstavlja najvažniju i najjaču snagu prevencije za svakog njenog člana, sa nezamjenjivom ulogom brige, nadzora, kontrole nad maloljetnikom i njena uloga u prevenciji zavisi od kvaliteta porodičnih veza, materijalnog i ekonomskog stanja porodice, obrazovnog statusa njenih članova i drugih karakteristika i osobnosti. *Tercijarna prevencija* ili prevencija recidivizma predstavlja najkonkretniji i najspecifičniji vid prevencije kriminaliteta s ciljem da se izvrši resocijalizacija ličnosti i fokusirana je prema licima koji su prethodno vršila krivična djela i za njih osuđivana, tako da se u suštini ovaj vid prevencije odnosi na ostvarivanje pojačanog nadzora nad osuđenim licima.

Uprava policije MUP-a Kantona Sarajevo i njene osnovne organizacione jedinice na osnovu izvršenih analiza kao i drugih pokazatelja u sklopu svog rada, sačinjava Akcioni godišnji plan rada u cilju prevencije kriminaliteta, javnog reda i mira i sigurnosti saobraćaja, a pored toga se sačinjavaju i dodatni-specifični operativni planovi u skladu s aktuelnom problematikom i stanjem na području svog djelovanja u Kantonu Sarajevo.

KRIMINALITET

Nakon detaljne analize stanja kriminaliteta policijske uprave u Upravi policije na godišnjem nivou donose planove u cilju prevencije kriminaliteta:

- Operativni plan na prevenciji krivičnih djela razbojništava i drskih krađa,
- Operativni plan na prevenciji krivičnih djela teških krađa u poslovne prostorije, stanove, kuće i dr.,
- Operativni plan na prevenciji krivičnih djela krađe, tzv. "Džepnih krađa",
- Operativni plan na prevenciji krivičnih djela teških krađa motornih vozila
- Operativni plan prevencije maloljetničkog prijestupništva,
- Operativni plan prevencije i sprečavanja svih oblika korupcije u Upravi policije,
- Operativni plan sprečavanja svih oblika protivpravnih ponašanja koja se odnose na okoliš, poljoprivredu i privredna dobra.

Pored navedenih planova, a koje u kontinuitetu provode policijske uprave, Sektor kriminalističke policije sačinjava operativne planove na nivou Uprave policije MUP-a Kantona Sarajevo, i to:

- Operativni plan „Turistička sezona“,
- Operativni plan na suzbijanju krivičnih djela krađe tzv. "Džep" i isti se sprovodi na nivou Kantona Sarajevo,
- Operativni plan osiguranja „Sarajevo film festivala“,
- Operativni planovi osiguranja svih većih sportskih, kulturnih i muzičkih događaja, te drugih javnih okupljanja,
- Operativni plan osiguranja dočeka Nove godine.

Uprave policije MUP-a Kantona Sarajevo prati i analizira trenutno stanje sigurnosti u Kantonu Sarajevo, te je planski pristupila svom djelovanju u cilju poboljšanja ukupnog stanja sigurnosti na području Kantona Sarajevo, između ostalog:

- ✓ sve policijske uprave su sačinile planove pojačane kontrole saobraćaja, protoka saobraćaja i pozorno-patrolne djelatnosti,
- ✓ Uprava policije u saradnji s Poreskom upravom FBiH i Kantonalnom upravom za inspeksijske poslove Kantona Sarajevo je sačinila planove operativno taktičkih mjera-racija u ugostiteljskim objektima u cilju pronalaska nedozvoljenih predmeta i lica za kojima se traga i dr.,
- ✓ Sektor za policijsku podršku je sačinio plan pojačanog prisustva policijskih službenika Specijalne policijske jedinice i Jedinice interventne policije, u koordinaciji sa Kriminalističko-obavještajnom jedinicom;
- ✓ sačinjeni su planovi na pojačanom prisustvu policijskih službenika u civilnim odijelima na terenu, a sve u cilju preventivnog djelovanja i sprečavanja vršenja krivičnih djela – primarno imovinskih delikata.

Jedno od značajnijih opterećenja u radu Uprave policije MUP-a Kantona Sarajevo jeste pitanje povratnika u činjenju krivičnih djela, kojih je u 2023. godini ukupno evidentirano 1.439 povratnika, što predstavlja gotovo 60% svih obrađenih počinitelja krivičnih djela.

Veliki broj učinjenih krivičnih djela izvršen od strane povratnika u vršenju krivičnih djela, koji se presudama nadležnih sudova osuđuju na minimalne propisane kazne, kao i uslovnim kaznama zatvora. Izrečene kazne takva lica ne izdržavaju, već se njihove kazne zamjenjuju plaćanjem zatvorske kazne, što ih potiče da vrše nova krivična djela. S tim u vezi, Uprava policije MUP-a Kantona Sarajevo u narednom periodu inicirati radne sastanke s:

- predstavnicima zakonodavne vlasti na nivou Federacije BiH i Kantona Sarajevo, Kantonolog tužilaštva Kantona Sarajevo i Općinskog suda u Sarajevu u cilju iznalaženja najboljih rješenja za višestruke povratnike u činjenju krivičnih djela, odnosno pooštavanja kaznene politike;
- sa kazneno-popravnim zavodima u smislu pravovremenog obavještanja o prisustvu lica koja koriste van-zavodske pogodnosti na području Kantona Sarajevo, radi pojačanog policijskog nadzora navedenih lica tokom boravka na slobodi kako bi se smanjila mogućnost da isti vrše krivična djela;
- sa Centrom za socijalni rad, Centrom za mentalno zdravlje, KJU "Porodično savjetovanište, osnovnim i srednjim školama, agencijama i privatnim sektorom u svrhu razmjene informacija o eventualnim prijetnjama i najboljim praksama, u cilju što efikasnijeg postupanja u sprovođenju mjera i radnji s posebnim osvrtom na krivična djela Nasilja u porodici i krivična djela gdje su izvršioi maloljetna lica, te intenzivirati kampanju MUP-a KS "Nasilje u porodici i maloljetničko prijestupništvo i "Rad sa zajednicom", kao i edukaciju po osnovnim i srednjim školama, kao i uključivanje same porodice;
- Intenzivirati radnje na prikupljanju informacija o licima koja bi mogla posjedovati nelegalno vatreno oružje te u skladu sa zakonskom regulativom poduzeti mjere i radnje na oduzimanju i adekvatnom zbrinjavanju takvog oružja.

Pored recidivista u izvršenju krivičnih djela, Uprava policije je evidentirala u proteklom periodu porast broja anonimnih dojava o postavljenim eksplozivnim napravama, primarno u prostorima sudova, škola, ugostiteljskih i finansijskih objekata i slično, koje za posljedicu imaju uznemirenje javnosti, prekid uobičajenih djelatnosti, finansijski izdatak učestalih KDZ pregleda i slično. U ovim slučajevima, NN lica-počinioci u pravilu koriste *prepaid* kartice i mobilne telefone, koje aktiviraju neposredno prije prijave, te ih odmah nakon prijavljivanja isključe i najvjerojatnije unište. Također, korištenje *prepaid* kartica je evidentirano i u prijavama drugih krivičnih djela (Iznuda, Ugrožavanje sigurnosti, itd.). S obzirom da operateri u Bosni i Hercegovini nemaju zakonsku obavezu, prilikom prodaje kupac *prepaid* kartice ne bude identifikovan, niti evideniran ba bilo koji način. Uprava policije MUP-a Kantona Sarajevo će u narednom periodu:

- poduzeti aktivnosti, na upućivanje inicijative nadležnim organima u pogledu regulisanja prodaje mobilnih *prepaid* kartica od strane telekom operatera u Bosni i Hercegovini, s ciljem uvođenja obaveze identifikacije svih korisnika prilikom kupovine ovih kartica.

Zbog činjenica da je nasilje u sportu u Bosni i Hercegovini u porastu, kao i pojava učestalijeg nasilnog ponašanja navijačkih skupina FK Željezničar "Manijaci" i FK Sarajevo "Horde zla", kao i drugih organizovanih skupina, kako na ulicama Kantona Sarajevo, tako i na sportskim i drugim javnim manifestacijama i događajima koji stvaraju uznemirenje građana, kako bi nasilje bilo suzbijeno i svedeno na minimum u cilju preveniranja i sprečavanja negativnih pojava, praćenja problematike navijačkih huliganskih nereda, i drugih devijantnih ponašanja pojedinaca i organizovanih i neorganizovanih skupina. Kako bi zahtijevani policijski odgovor dao očekujuće efekte, predlažemo da se na nivou MUP-a Kantona Sarajevo formira radna grupa ili operativni tim Uprave policije, sačinjen od predstavnika Uprave policije, Ministarstva kulture i sporta KS, Nogometnog saveza BiH i drugih relevantnih zainteresovanih strana, putem kojeg bi narednom periodu ovo pitanje bilo aktivno praćeno, uz redovno prikupljanje, obradu, razmjenu i procjenu operativnih podataka i sigurnosnih izazova.

SAOBRAĆAJ

Sigurnost drumskog saobraćaja na području Bosne i Hercegovine je regulasana Zakonom o osnovima bezbjednosti saobraćaja na putevima u Bosni i Hercegovini.

Radi poboljšanja stanja sigurnosti saobraćaj, u skladu sa raspoloživim ljudskim resursima, maksimalno je vršen angažman ljudskih resursa, te uređaja i opreme koji se koriste prilikom obavljanja poslova kontrole i regulisanja saobraćaja.što će se činiti i u narednom period s posebnim akcentom na prekršaje koje se odnose na prekoračenje dozvoljene brzine kretanja motornih vozila, koja se provodi na području Kantona Sarajevo, a u čijem provođenju učestvuju sve policijske uprave MUP-a Kantona Sarajevo.

Polijski službenici Uprave policije MUP-a Kantona Sarajevo, pored redovnih aktivnosti u cilju povećanja stepena sigurnosti saobraćaja u skladu s raspoloživim ljudskim resursima, provode pojačane kontrole učesnika u saobraćaju, shodno sljedećim planskim aktivnostima:

- Plan pojačane kontrole vozača, višestrukih povratnika u činjenju najtežih oblika prekršaja iz oblasti ZOOBS-a na putevima u BiH,
- Plan pojačane kontrole vozača „uličnih trkača“ u činjenju prekršaja iz oblasti ZOOBS-a na putevima u BiH
- Plan kontrole upravljanja motornim vozilom pod dejstvom alkohola,
- Plan radarske kontrole brzine kretanja motornih vozila,
- Plan pojačane kontrole tehničke ispravnosti motornih vozila,
- Plan pojačane kontrole kretanja u saobraćaju vozila i vozača: bicikla, motocikla, lakog motocikla, tricikla, lakog četverocikla, četverocikla i mopeda (koji se provodi tokom ljetnog perioda),
- Plan poduzimanja pojačanih mjera i radnji na poboljšanju stanja sigurnosti saobraćaja na području Kantona Sarajevo,
- Plan o postupanju policijskih službenika prilikom preduzimanja mjera i radnji prema vozačima koji vrše nepropisno parkiranje i zaustavljanje vozila,
- Plan pojačanih aktivnosti na kontroli putničkih motornih vozila, vozila koja su označena znakom pristupačnosti, kojim se obilježava vozilo kojim upravlja osoba sa oštećenim ekstremitetima bitnim za upravljanje vozilom ili kojim se prevozi osoba sa invaliditetom 100 % ili kojim se prevoze članovi udruženja osoba s invaliditetom,
- Plan kontrole pješaka,
- Operativni plan poboljšanja sigurnosti saobraćaja na području Kantona Sarajevo.

Uprava policije MUP-a Kantona Sarajevo je u skladu sa svojim mogućnostima pokrenula sljedeće prijedloge i projekte nadležnim isititucijama, i to:

- Rješenjem Uprave policije MUP-a Kantona Sarajevo broj 02/5-1-30-1.8573 od 06.12.2022. godine formirana je radna grupa, koja je u period od mjeseca decembra 2022. godine do mjeseca januara 2023. godine, sačinila prijedlog za donošenje izmjena i dopuna Zakona o osnovama bezbjednosti saobraćaja na putevima u BiH, s prijedlogom koji bi riješio privremenu mjeru oduzimanja motornih vozila, postupak zadržavanja vozača u vezi sa članom 224. stav 2. istog Zakona, potom definisanje posebne kategorije vozila, kao što su električni romobili, uslovi pod kojim isti smiju učestvovati u saobraćaju, te usklađivanje kaznenih odredbi trenutnoj situaciji, kako bi se propisanom sankcijim postigla svrha kažnjavanja.

- Ozačavanja opasnih situacija, shodno studiji Fakulteta za saobraćaj i komunikacije iz Sarajeva, kojom su identifikovana opasna mjesta i dionice na primarnoj mreži saobraćajnica Kantona Sarajevo, u skladu s raspoloživim ljudskim resursima, preduzimate su preventivno/represivne mjere na deset opasnih mjesta prema prioritetu, na osnovu koficijenta žestine saobraćajnih nezgoda.

- U cilju preduzimanja mjera na poboljšanju stanja sigurnosti saobraćaja na području Kantona Sarajevo, Uprava policije MUP-a Kantona Sarajevo, tokom mjeseca jula 2023. godine, pokrenula je proceduru nabavke uređaja za indikaciju droga/droga test, koje bi policijski službenici Uprave policije koristili u radu. Procedura nabavke navedenih uređaja još uvijek nije okončana, u vezi čega je pokrenuta inicijativa za izmjene podzakonskih akata u oblasti zakonskog mjeriteljstva.

- Za 2025. godinu planirana je implementacija sistema adaptivnog upravljanja saobraćajem koji vodi Ministarstvo saobraćaja KS. Navedenim projektom predviđeno je uvezivanje optičkim kablom svih semaforiziranih raskrsnica u Kantonu Sarajevo i postavljanje videonadzora na istim, kao i izgradnja savremenog nadzornog centra.

- Policijski službenici Uprave policije MUP-a Kantona Sarajevo će i u narednom periodu u vrijeme pojačane frekvencije saobraćaja na glavnoj gradskoj saobraćajnici u jutarnjim satima radnim danima, vršiti fizičku regulaciju saobraćaja na najfrekventnijim raskrsnicama u cilju brže fluktuacije saobraćaja, a svakodnevno u periodu od 19,00 do 07,00 sati, na najfrekventnim saobraćajnicama i raskrsnicama, posebno u užem gradskom jezgru, gdje je izražena pojačana frekvencija kretanja pješaka uz glavne saobraćajnice, bit će angažovani policijski službenici, radi preduzimanja preventivno – represivnih mjera u cilju sprečavanja

nastanka saobraćajnih nezgoda, uz korištenje povećanog broja mobilnih radara, službenih motocikala, službenih vozila tzv. „presretača”.

- Shodno postojećem planu Sektora za policijsku podršku, policijski službenici Specijalne policijske jedinice i Jedinice interventne policije će kroz patrolnu djelatnost pojačati kontrolu vozača na saobraćajnim komunikacijama s ciljem preventivnog i represivnog djelovanja kroz pronalazak lica za kojim se traga, predmeta koji potiču iz krivičnih djela ili koji mogu poslužiti za izvršenje krivičnih djela, pronalazak i hvatanje izvršilaca krivičnih djela, te pružanje pomoći drugim organizacionim jedinicama Uprave policije pri rasvjetljavanju i dokumentovanju izvršenja krivičnih djela.

- Sprovođenje kampanje „Glavu gore! Stop korištenju mobitela!“, koju provodi Federalno ministarstvo prometa i komunikacija, BH Telecom, HT ERONET i JP Autoceste Federacije.

Sigurnost saobraćaja je širok i kompleksan pojam i više faktora utiče na sam segment sigurnosti u saobraćaju, policija u tom sistemu ima represivnu ulogu, dok sve druge institucije koje imaju udjela u kreiranju saobraćajne sigurnosti bi trebale iz svog domena učiniti dodatni napor u poboljšanju sigurnosti saobraćaja naročito u Kantonu Sarajevo. Problemi na koje konkretno nailazi Uprava policije MUP-a Kantona Sarajevo, a koje direktno ne zavise od nje, već od drugi državnih institucija ogledaju se u sljedećem:

- Kaznena politika za prekršaje iz oblasti Zakona o osnovama bezbjednosti saobraćaja na putevima u Bosni i Hercegovini u današnjim uslovima ne daje efikasne rezultate u suzbijanju pojave višestrukih povratnika u činjenju najtežih prekršaja. Veliki broj takvih lica u registru novčanih kazni imaju evidentirane visoke iznose neplaćenih kazni za počinjene prekršaje, za čiju prinudnu naplatu trenutno ne postoji adekvatan zakonski okvir, a što dovodi u pitanje i preventivnu i korektivnu ulogu propisanih sankcija.

- Zakon o prekršajima Federacije Bosne i Hercegovine, propisuje način prinudne naplate izrečenih kazni, koji kod postupka prinudne naplate novčanih kazni izrečenih prekršajnim nalogom, ovlašteni organ upućuje na postupak prinudne naplate u skladu sa odredbama Zakona o izvršnom postupku, a koji prekršajni nalog ne poznaje kao izvršnu ni vjerodostojnu ispravu.

- Isti zakona propisuje postupak lišenja slobode zbog neplaćanja, ali od donošenja zakona 2014.godine do danas nije donesen ni usvojen podzakonski propis koji bi regulisao postupak i uslove za izvršenje sudskog rješenja o lišenju slobode kažnjenog lica zbog neplaćanja novčane kazne.

- Trajno oduzimanje vozila kao predmet prekršaja, kod učestalih i najtežih (bezobzirnih prekršilaca) pokazala se kao jedina efikasna mjera koja zbog načina kažnjavanja lišava izvršioca sredstva kojim vrši prekršaj, a posebno imajući u vidu da mu je vozilo kojim vrši prekršaj jedina vrijednost koja u njegovoj svijesti ima neku važnost.

JAVNI RED I MIR

U cilju poboljšanja sigurnosti na području Kantona Sarajevo, Uprava policije i sve njene policijske uprave donijele su i postupaju po Akcionim planovima o sprovođenju operativno-preventivnih, represivnih i upravno-administrativnih mjera i radnji radi održavanja povoljnog stanja javnog reda i mira na području Kantona Sarajevo. Planovi su doneseni na osnovu sveobuhvatnih analiza i praćenja pojava oblika narušavanja javnog reda i mira na tretiranom području i aktivnosti policijskih službenika će i u narednom periodu obuhvatiti operativno-preventivne, represivne i upravno-administrativne postupke.

U skladu s redovnim analizama, dobijenim parametrima i aktuelnim procjenama, a u cilju održavanja povoljnog stanja javnog reda i mira, Uprava policije i njene organizacione jedinice postupaju po:

- Plan sprečavanja prosjačenja, skitnje i navođenja na prosjačenje, te Plan preduzimanja mjera i radnji u vezi s nedozvoljenom trgovinom, prodajom robe na javnim površinama, bez odobrenja;
- Plan mjera i aktivnosti policije na sprečavanju činjenja prekršaja na štetu turista;
- Plan pojačanih mjera i aktivnosti na kontroli kretanja migranata s ciljem sprečavanja nelegalnog boravka, te sprečavanja vršenja prekršaja i drugih nelegalnih radnji;
- Plan obilaska autobuskih i tramvajskih stajališta u cilju sprečavanja narušavanja javnog reda i mira;
- Plan obilaska vjerskih objekata u cilju sprečavanja narušavanja javnog reda i mira;
- Plan mjera i aktivnosti na sprečavanju upotrebe pirotehničkih sredstava povodom praznika;
- Plan mjera i aktivnosti na sprečavanju narušavanja javnog reda i mira u ugostiteljskim objektima;

- Planove osiguranja sportskih manifestacija;
- Planove osiguranja kulturnih i muzičkih manifestacija.

Potrebno je istaknuti otežavajuće okolnosti i činjenicu da je kaznena politika za prekršaje iz oblasti JRiM, prosjačenje u današnjim uslovima ne daje efikasne rezultate u suzbijanju protiv višestrukih povratnika u činjenju navedenih prekršaja. Veliki broj takvih lica u registru novčanih kazni imaju evidentirane visoke iznose neplaćenih kazni za počinjene prekršaje za čiju prinudnu naplatu trenutno ne postoji adekvatan zakonski okvir, a što dovodi u pitanje preventivnu i korektivnu ulogu propisanih sankcija. U navedenom smislu u narednom periodu ostvarit će se saradnja sa Centrima za socijalni rad sa ciljem zaštite djece koja se iskorištavaju za ovu vrstu prekršaja.

Pored navedenog policijske uprave MUP-a Kantona Sarajevo će tokom turističke sezone u Kantonu Sarajevo nastaviti s primjenom Plana na suzbijanja prosjačenja tokom turističke sezone na području Kantona Sarajeva, kao i uključivanje u ovu problematiku Centra za socijalni rad a po potrebi i drugih institucija.

Potrebno je naglasiti da je na području Kantona Sarajevo u toku 2023. godine održan 3.041 javni skup, te da su policijski službenici Uprave policije MUP-a Kantona Sarajevo osiguravali sve navedene skupove bez incidenata i/ili narušavanja JRIM, a proveli su i planske aktivnosti za bezbjedno održavanje javnih skupova i izvršili 741 KDZ osiguranje.

Uprava policije MUP-a Kantona Sarajev u cilju što bolje saradnje sa lokalnom zajednicom i građanima pokrenula veći broj aktivnosti policijskih službenika koje su bile usmjerene na implementaciju javnih kampanja u cilju podizanja svijesti građana o različitim oblicima društveno neprihvatljivog ponašanja, kao i jačanja partnerskog odnosa između lokalne zajednice i policije.

Uprava policije MUP-a Kantona Sarajevo, u cilju prevencije i podizanja svijesti o opasnostima i društveno neprihvatljivim ponašanjima kod djece u osnovnim i srednjim školama u Kantonu Sarajevo, kroz rad policajaca u zajednici, i u 2024. godini planira realizaciju edukativnih radionica za učenike osnovnih i srednjih škola u Kantonu Sarajevo, u saradnji sa Ministarstvom za odgoj i obrazovanje Kantona Sarajevo, te sa različitim vladinim i nevladinim organizacijama, radi sprečavanja svih oblika devijantnih ponašanja djece i maloljetnika, o sljedećim temama:

- *Dijete u saobraćaju* (za učenike I i II razred osnovnih škola – početak školske godine)
- *Stop međuvršnjačkom nasilju* (za učenike od VI do IX razreda osnovnih škola)
- *Stop drogama* (za učenike IX razreda osnovnih škola, I razrede srednjih škola i za roditelje i nastavnike)
- *Stop međuvršnjačkom nasilju* (za učenike I razreda srednjih škola)
- *Stop nasilju nad vršnjacima* (za nastavnike i roditelje)
- *Cyberbulling* (za učenike osnovnih škola)
- *Zloupotreba pirotehničkih sredstava* (za učenike osnovnih škola novembar-decembar)
- *Borba protiv trgovine ljudima* (za učenike završnih razreda srednjih škola)
- *Oružje ne štiti, oružje ubija* (za učenike završnih razreda srednjih škola)
- *Prevenција maloljetničkog prijestupništva – prava i obaveze* (za učenike od VII razreda osnovne škole do završnih razreda srednjih škola)
- *Lopov uvijek bude otkriven* (za učenike VI razreda osnovnih škola).

S poštovanjem,

INFORMACIJA
Odjeljenja za saobraćajne istrage
u vezi sa saobraćajnim nezgodama s obilježjem krivičnog djela u periodu
01.01.2023. - 19.03.2024. godine

1. Dana 01.01.2023. godine (nedelja, dan, vrijeme sunčano, kolovoz suh, preglednost i vdljivost dobra) oko 12,30 sati na kolovozu ulice Drinska do broja 140, vozač [REDACTED] rođen [REDACTED] godine je upravljajući putničkim motornim vozilom marke Škoda Fabia, i krećući se kolovozom ulice Drinska iz smjera naselja Pofalići u smjeru naselja Buća Potok, te dolaskom naspram kućnog broja 140 navedene ulice, prouzrokovao saobraćajnu nezgodu na način da nije prilagodio brzinu kretanja vozila osobinama i stanju puta, vidljivosti, preglednosti, atmosferskim prilikama i drugim saobraćajnim uvjetima, usljed čega je vozilom prešao u lijevu saobraćajnu traku namijenjenu za kretanje vozila iz suprotnog smjera kojom prilikom je prednjim čeonim dijelom vozila kojim je upravljao udario u prednji čeon dio putničkog motornog vozila marke VW Golf V, vlasništvo [REDACTED] kojim je upravljao vozač [REDACTED] rođen [REDACTED] godine, a koji se navedenim vozilom kretao iz smjera naselja Buća Potok u smjeru Pofalića. U ovoj saobraćajnoj nezgodi **teške tjelesne povrede zadobio je vozač [REDACTED] lake tjelesne povrede zadobili su putnici iz vozila VW Golf V, [REDACTED] rođena [REDACTED] godine i dijete rođeno [REDACTED] godine, i vozač vozila Škoda Fabia [REDACTED] dok je na vozilima pričinjena materijalna šteta.**

UZROK: Neprilagođena brzina kretanja vozila osobinama i stanju puta, vidljivosti, preglednosti, atmosferskim prilikama i drugim saobraćajnim uslovima.

PODNESEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: [REDACTED], član 336. stav 2. a u vezi sa članom 332. stav 3. – **podignuta optužnica**

2. Dana 03.01.2023. godine oko 14,05 sati, (utorak, dan, kolovoz suh) na dijelu autoputa A1 Vlakovo - Tarčin u neposrednoj blizini naplatnih kućica „Vlakovo”, područje općine Ilidža, dogodila se saobraćajna nezgoda kojom prilikom je došlo do sudara pmv marke VW Golf V, kojim je upravljao vozač [REDACTED] rođen [REDACTED] godine, **koji se neposredno prije saobraćajne nezgode vozilom uključio na kolovoznu traku autoputa namijenjenu za kretanje vozila iz suprotnog smjera** i pmv marke Jaguar, kojim je upravljao vozač [REDACTED] rođen [REDACTED] godine, nakon čega je došlo do prevrtanja na krov pmv VW Golf V. U ovoj saobraćajnoj nezgodi tešku tjelesnu povredu zadobila je putnica u pmv Jaguar, [REDACTED] rođena [REDACTED] godine i putnica u pmv VW Golf V, [REDACTED] rođena [REDACTED] godine. Lahke tjelesne povrede zadobili su putnici u pmv Jaguar: dijete rođeno [REDACTED] godine i dijete rođeno [REDACTED] godine. Lahke tjelesne povrede zadobili su vozači [REDACTED] i [REDACTED].

UZROK: Radnje vozilom u saobraćaju.

PODNESEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: [REDACTED], član 336. stav 2. a u vezi sa članom 332. stav 2. – **podignuta optužnica**

3. Dana 04.01.2023. godine (srijeda, dan, kolovoz suh, vidljivost i preglednost dobra) oko 09.05 sati, vozač [REDACTED] rođen [REDACTED] godine je prouzrokovao saobraćajnu nezgodu na način da je upravljao svojim putničkim motornim vozilom marke Škoda Fabia, i krećući se kolovozom ulice dr. Halid-bega Hrasnice, područje općine Ilidža, vožnjom unazad na kratkom dijelu puta iz smjera pekare „Non-Stop” u smjeru kružnog toka, prethodno se ne uvjerivši da takvu radnju vozilom može obaviti bez opasnosti po druge učesnike u saobraćaju ili imovinu, ne vodeći pri tome računa o položaju vozila i pravcu kretanja, niti je u dovoljnoj mjeri obratio pažnju na pješake koji se nalaze na kolovozu ili koji stupaju na kolovoz, kojom prilikom je dolaskom do pješačkog prijelaza – ulaz u kružni tok Hrasnica, naspram pekare, zadnjim dijelom vozila udario i na kolovoz oborio pješakinju [REDACTED] rođenu [REDACTED] godine. Ovom prilikom **teške tjelesne povrede zadobila je pješakinja [REDACTED]**

UZROK: Nedozvoljena radnja vozilom u saobraćaju i propuštanje dužne pažnje na kretanje pješaka koji se kretao pješačkim prijelazom.

PODNESEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: [REDAKTIRANO] član 336. stav 2. a u vezi sa članom 332. stav 2.

4. Dana 04.01.2023. godine (srijeda, sumrak, vrijeme oblačno, kolovoz vlažan, preglednost i vidljivost dobra) oko 16,00 sati na kolovozu magistralnog puta M-18, u ulici Safeta Zajke bb (naspram objekta benzinske pumpe „Hifa Petrol“), područje općine Novi Grad, vozač [REDAKTIRANO] rođen 1998. godine je upravljajući putničkim motornim vozilom marke Ford Mondeo, i krećući se kolovozom magistralnog puta M-18 iz smjera Vogošće u smjeru Stupa, dolaskom u ulicu Safeta Zajke bb (naspram objekta benzinske pumpe „HIFA Petrol“), prouzrokovao saobraćajnu nezgodu na način da nije prilagodio brzinu kretanja vozila osobinama i stanju puta, gustini saobraćaja, atmosferskim prilikama i drugim saobraćajnim uslovima tako da vozilo može blagovremeno zaustaviti pred svakom preprekom koju pod navedenim uslovima može predvidjeti usljed čega je prednjim čeonim dijelom vozila kojim je upravljao udario u zadnji dio putničkog motornog vozila marke Opel Corsa, koje je bilo zaustavljeno na kolovozu, naspram benzinske pumpe, a kojim je upravljao vozač [REDAKTIRANO] rođen [REDAKTIRANO] godine koji se navedenim vozilom prethodno kretao u istom smjeru. Od siline udara došlo je do zanošenja ulijevo putničkog motornog vozila marke Opel Corsa, koje je svojim prednjim dijelom udarilo u prednji dio putničkog motornog vozila marke Ford KA, kojim je upravljala vozač [REDAKTIRANO] rođena [REDAKTIRANO] godine, koja se navedenim vozilom kretala iz suprotnog smjera. Nakon sudara došlo je do skretanja udesno van kolovoza putničkog motornog vozila marke Ford Mondeo, koje je svojim prednjim dijelom udarilo u metalnu ogradu objekta u izgradnji.

U ovoj saobraćajnoj nezgodi teške tjelesne povrede zadobili su vozač [REDAKTIRANO] rođen [REDAKTIRANO] godine i putnici iz putničkog motornog vozila marke Ford KA, [REDAKTIRANO] rođen [REDAKTIRANO] godine i [REDAKTIRANO] rođen [REDAKTIRANO] godine, lakše tjelesne povrede zadobili su vozač [REDAKTIRANO], rođen [REDAKTIRANO] godine i vozač [REDAKTIRANO] rođena [REDAKTIRANO]. godine, dok je na vozilima i metalnoj ogradi nastupila materijalna šteta.

UZROK: Neprilagođena brzina kretanja vozila osobinama i stanju puta, vidljivosti, preglednosti, atmosferskim prilikama i drugim saobraćajnim uslovima.

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: [REDAKTIRANO] član 336. stav 2. a u vezi sa članom 332. stav 3.

5. Dana 04.01.2023. godine (srijeda, dan, vrijeme oblačno, kolovoz vlažan, vidljivost i preglednost puta dobra), oko 14:20 sati na kolovozu ulice Boraca Zlatišta do broja 60, područje općine Centar, dogodila se saobraćajna nezgoda. Tom prilikom došlo je do sudara putničkog motornog vozila marke BMW, vlasništvo [REDAKTIRANO] kojim je upravljao vozač [REDAKTIRANO] rođen [REDAKTIRANO] godine i putničkog motornog vozila marke SEAT Altea, vlasništvo [REDAKTIRANO] kojim je upravljao vozač [REDAKTIRANO] rođen [REDAKTIRANO] godine. U ovoj saobraćajnoj nezgodi **teške tjelesne povrede** (fraktura nadlaktice desne ruke) zadobila je putnik iz vozila „Seat“ Altea, [REDAKTIRANO] rođena [REDAKTIRANO] godine, zadržana na daljem liječenju. **Lake tjelesne povrede** zadobila je putnik iz vozila „Seat“ Altea, [REDAKTIRANO] rođena [REDAKTIRANO] godine. **Lake tjelesne povrede** zadobio je putnik iz vozila „Seat“ Altea, [REDAKTIRANO] rođen [REDAKTIRANO] godine, **Lake tjelesne povrede** zadobio je putnik iz vozila „Seat“ Altea, dijete rođeno [REDAKTIRANO] godine.

Dana 09.03.2023. godine po usmenoj naredbi dežurnog tužioca Kantonalnom tužilaštvu Kantona Sarajevo na uvid i odluku i dalje postupanje, dostavljen je operativni materijal prikupljen povodom ove saobraćajne nezgode.

UZROK: Neprilagođena brzina kretanja vozila osobinama i stanju puta, vidljivosti, preglednosti, atmosferskim prilikama i drugim saobraćajnim uslovima.

IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD dostavljen na uvid i odluku.

6. Dana 10.01.2023. godine (utorak, dan, kolovoz suh, vrijeme oblačno i hladno, preglednost i vidljivost dobra), oko 08:45 sati na kolovozu ulice Derviša Numića do broja 6, područje općine Novo Sarajevo, dogodila se saobraćajna nezgoda. Tom prilikom došlo je do udara i obaranja na kolovoz pješaka [REDAKTIRANO] ođena [REDAKTIRANO] godine, od strane teretnog motornog vozila marke Mercedes-Benz, kojim je upravljao vozač [REDAKTIRANO] rođen [REDAKTIRANO] godine. U ovoj saobraćajnoj nezgodi teške tjelesne povrede (fraktura lijeve klavikule i dr. povrede po tijelu) zadobila je pješak [REDAKTIRANO]

Dana 16.03.2023. godine operativni materijal dostavljen Kantonalnom tužilaštvu Kantona Sarajevo na uvid i odluku.

UZROK: Nedoželjena radnja vozilom u saobraćaju i propuštanje dužne pažnje na kretanje pješaka.
IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD dostavljen na uvid i odluku.

7. Dana 11.01.2023. godine, oko 14.40 sati, (srijeda, dan, kolovoz suh) u ulici Grada Bakua do broj 8, područje općine Novi Grad, dogodila se saobraćajna nezgoda, kojom prilikom je došlo do udara i obaranja na kolovoz pješaka [REDACTED] rođen [REDACTED] godine, od strane putničkog motornog vozila marke Mercedes E220 CDI, nacionalna oznaka Republike Srbije, kojim je upravljao vozač [REDACTED] rođen [REDACTED] godine, a koji upravljajući navedenim vozilom nije propustio pješaka koji je otpočeo prelazak kolovoza ulice Grada Bakua preko obilježenog pješačkog prelaza. U ovoj saobraćajnoj nezgodi teške tjelesne povrede opasne po život, zadobio je pješak [REDACTED]

UZROK: Nedoželjena radnja vozilom u saobraćaju i propuštanje dužne pažnje na kretanje pješaka koji se kretao pješačkim prijelazom.

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: [REDACTED] član 336. stav 3. a u vezi sa članom 332. stav 1.

8. Dana 17.01.2023. godine (utorak, noć, vrijeme oblačno, kiša padala intezitetom, kovož mokař, preglednost i vidljivost dobař) oko 15.40 sati na kolovozu ulice Vratnik Mejdan do broja 48, područje općine Stari Grad, dogodila saobraćajna nezgoda, kojom prilikom je došlo do udara i obaranja na kolovoz pješaka [REDACTED], rođen [REDACTED] godine, od strane putničkog motornog vozila marke Seat Ibiza, kojim je upravljao vozač [REDACTED] rođen [REDACTED] godine. U ovoj saobraćajnoj nezgodi teške tjelesne povrede (fraktura lijevog kuka) zadobio je pješak [REDACTED], rođen [REDACTED] godine.

UZROK: Nedoželjena radnja vozilom u saobraćaju i propuštanje dužne pažnje na kretanje pješaka koji se kretao pješačkim prijelazom.

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: [REDACTED] član 336 stav 2, a u vezi člana 332 stav 3- **podignuta optužnica**

9. Dana 19.01.2023. godine, (četvrtak, bio je dan, vrijeme oblačno, pada kiša, kolovoz mokař, vidljivost i preglednost dobař), oko 06,30 sati, u ulici Patriotske lige broj 29, područje općine Centar, [REDACTED], rođen [REDACTED] godine, prouzrokovao saobraćajnu nezgodu tako što je upravljao putničkim vozilom marke Ford Focus i kretao se ulicom Patriotske lige, iz smjera Jezera u smjeru Cigłana, te dolaskom do kućnog broja 29 istoimene ulice u dovoljnoj mjeri nije obratio pažnju na pješake koji stupaju ili su stupili na kolovoz i nije zaustavio vozilo ispred obilježenog pješačkog prelaza i propustio pješake, pri čemu je čeonim dijelom vozila udario i na kolovoz oborio pješakinju [REDACTED] rođenu [REDACTED] godine, koja je prelazila kolovoz ulice Patriotske lige sa desne na lijevu stranu, gledano u smjeru kretanja vozila Ford Focus, usljed čega je pješakinja T.A. zadobila tešku tjelesnu povredu glave i druge povrede po tijelu.

UZROK: Nedoželjena radnja vozilom u saobraćaju i propuštanje dužne pažnje na kretanje pješaka koji se kretao pješačkim prijelazom.

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: [REDACTED] član 336. stav. 2. a u vezi sa članom 332. stav 2.

10. Dana 20.01.2023. godine oko 16,50 sati, (petak, sumrak, kolovoz mokař i klizav) u raskršnici ulica Tome Mendeša – Igmanska, područje općine Vogošća, dogodila se saobraćajna nezgoda, kojom prilikom došlo je do udara i obaranja na kolovoz pješaka, malodobnog [REDACTED] rođen [REDACTED] godine, od strane putničkog motornog vozila marke Renault Megane, kojim je upravljao NN vozač, koji se nakon saobraćajne nezgode vozilom udaljio sa lica mjesta ne ukazavši pomoć osobi povrijeđenoj u saobraćajnoj nezgodi, a koji je upravljajući navedenim vozilom otpočeo radnju skretanja u desnu stranu ne propustivši pješaka koji je preko kolovoza ulice Igmanska otpočeo radnju prelaska kolovoza. U ovoj saobraćajnoj nezgodi tešku tjelesnu povredu zadobio je malodobni pješak. Preduzimajući mjere i radnje na rasvijetljavanju ovog događaja, u ulici Tome Mendeša br. 8, općina Vogošća, pronađeno je putničko motorno vozilo

Renault Megane, a daljim radom utvrđeno je da je vozilom upravljao vozač [REDACTED] rođen [REDACTED] godine.

UZROK: Propuštanje dužne pažnje na kretanje pješaka koji se kretao pješačkim prijelazom
PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: B.B., član 336. stav 2., a u vezi sa članom 332. stav 2.

11. Dana 22.01.2023. godine (nedjelja, dan, vrijeme oblačno, plato benzinske pumpe mokar, preglednost i vidljivost dobra) oko 15:50 sati, na platou benzinske pumpe "Bucomerc" d.o.o. u naselju Donji Zovik broj 1., područje općine Hadžići, dogodila saobraćajna nezgoda kojom prilikom je došlo do udara putničkog motornog vozila marke Hyundai Getz, kojim je upravljala vlasnik, vozač [REDACTED] ođena [REDACTED] godine u Sarajevu, nastanjena u naselju Smucka broj 2, općina Hadžići u metalnu konstrukciju samouslužne autopraonice vlasništvo firme "Bucomerc" d.o.o. Kiseljak. U ovoj saobraćajnoj nezgodi **teške tjelesne povrede (fraktura lijeve potkoljenice) zadobile su putnice u vozilu Hyundai Getz, [REDACTED] rođena [REDACTED] godine i dijete rođeno [REDACTED] godine, dok su lahke tjelesne povrede zadobili putnik u vozilu Hyundai Getz, dijete rođeno [REDACTED] godine i vozač [REDACTED]**

UZROK: Neprilagođena brzina i radnje vozilom u saobraćaju.

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: [REDACTED] član 336. stav 2., a u vezi sa članom 332. stav 2.

12. Dana 23.01.2023. godine (ponedjeljak, dan, vrijeme oblačno, kolovoz vlažan, vidljivost i preglednost dobra), oko 11,40 sati, u ulici Tarčin broj 16, područje općine Hadžići, [REDACTED] rođen 2000. godine, prouzrokovao saobraćajnu nezgodu tako što je upravljao putničkim vozilom marke VW Golf VI, i vršio uključenje u saobraćaj sa zemljane površine, sa lijeve strane kolovoza ulice Tarčin, a da se prethodno nije uvjerio da takvu radnju možete učiniti bez opasnosti po druge učesnike u saobraćaju i imovinu pri čemu je na kolovozu ulice Tarčin došlo do sudara prednjeg desnog dijela vozila kojim je upravljao i prednjeg lijevog dijela autobusa marke MAN A26, kojim je upravljao [REDACTED] rođen [REDACTED] godine i kretao se ulicom Tarčin iz smjera Magistralnog puta M-17 Sarajevo-Mostar u smjeru ulice 27. juli, usljed čega je došlo do **pada u autobusu putnika [REDACTED], rođena [REDACTED] godine, kojom prilikom je [REDACTED] zadobila tešku tjelesnu povredu, frakturu lijevog ramena, i povrede glave.**

UZROK: Oduzimanje prvenstva prolaza.

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: [REDACTED] član 336. stav 2., a u vezi sa članom 332. stav 2.

13. Dana 24.01.2023. godine (utorak, dan, kolovoz mokar, vrijeme oblačno i hladno, bez padavina, preglednost i vidljivost puta dobri), oko 14,15 sati vozač [REDACTED] rođen [REDACTED] godine je na kolovozu magistralnog puta M18 (Sarajevo-Tuzla), naspram kućnog broja 65, ulice Gornja Jošanica III, područje općine Vogošća, prouzrokovao saobraćajnu nezgodu na taj način što je upravljajući putničkim motornim vozilom marke Dacia Duster, vlasništvo JP Autoceste FBiH, i krećući se kolovozom magistralnog puta M18 iz smjera Semizovca u smjeru vogošćanske petlje, te dolaskom naspram kućnog broja 65, ulice Gornja Jošanica III, nije prilagodio brzinu kretanja vozila kojim je upravljao, osobinama i stanju puta, vidljivosti, preglednosti, atmosferskim prilikama, stanju vozila, gustini saobraćaja, saobraćajnim znakovima i drugim saobraćajnim uvjetima tako da vozilo može blagovremeno zaustaviti pred svakom preprekom koju pod navedenim uslovima može predvidjeti, kojom prilikom je izgubio kontrolu nad vozilom gdje dolazi do prelaska u lijevu saobraćajnu traku odnosno u suprotnu saobraćajnu traku, nakon čega dolazi do direktnog sudara prednjeg lijevog dijela vozila kojim je upravljao, prednjim lijevim dijelom putničkog motornog vozila marke VW Passat, koje je dolazilo iz suprotnog smjera, a kojim je upravljao vozač [REDACTED]. U ovoj saobraćajnoj nezgodi teške tjelesne povrede zadobio je vozač vozila Dacia Duster [REDACTED] **teške tjelesne povrede** zadobio je vozač putničkog motornog

vozila marke VW Passat [REDACTED] rođen [REDACTED] godine, **teške tjelesne povrede** zadobila je putnik iz putničkog motornog vozila marke VW Passat, [REDACTED] rođena [REDACTED] godine.

UZROK: Neprilagođena brzina kretanja vozila osobinama i stanju puta, vidljivosti, preglednosti, atmosferskim prilikama, stanju vozila, gustini saobraćaja, saobraćajnim znakovima i drugim saobraćajnim uvjetima tako da vozilo može blagovremeno zaustaviti pred svakom preprekom koju pod navedenim uslovima može predvidjeti

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: [REDACTED] član 336 stav 3, a u vezi člana 332 stav 2

14. Dana 30.01.2023. godine (ponedjeljak, dan, vrijeme oblačno, preglednost i vidljivost dobra) oko 09:25 sati, vozač [REDACTED] rođen [REDACTED] godine je upravljajući teretnim motornim vozilom marke Mercedes-Benz Sprinter, krećući se vožnjom unazad parking prostorom u ulici Malta, područje općine Novo Sarajevo iz smjera ulice Bugojanska u smjeru ulice Ložionička, dolaskom do broja 27. ulice Malta, prouzrokovao saobraćajnu nezgodu, na način da se prethodno nije uvjerio da takvu radnju smije obaviti bez opasnosti za druge sudionike u prometu ili imovinu, ne vodeći pritom računa o položaju vozila i pravcu i brzini kretanja, niti je obratio pažnju na pješaka koji se kreće parking prostorom kojom prilikom je zadnjim dijelom vozila udario i na betonsku podlogu parking prostora **oborio pješaka [REDACTED] rođena [REDACTED] godine**. U ovoj saobraćajnoj nezgodi **teške tjelesne povrede (fraktura lijevog skočnog zgloba i dr. povrede po tijelu) zadobila je pješak [REDACTED]**.

UZROK: Nedoželjena radnja vozilom u saobraćaju i propuštanje dužne pažnje na kretanje pješaka koji se kretao pješačkim prijelazom.

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: [REDACTED] član 336. stav 2., a u vezi sa članom 332. stav 2.

15. Dana 21.01.2023. godine (subota, noć, vrijeme oblačno i hladno, kolovoz mokar i prekriven snijegom, preglednost i vidljivost dobri), oko 23,20 sati vozač [REDACTED] rođena [REDACTED] godine je na kolovozu ulice Džemala Bijedića do broja 162, područje općine Novi Grad, prouzrokovala saobraćajnu nezgodu na taj način što je upravljajući putničkim motornim vozilom marke Seat, vlasništvo [REDACTED], i krećući se kolovozom ulice Džemala Bijedića iz smjera naselja Otoka u smjeru naselja Nedžarići, te dolaskom do kružnog toka ulice Džemala Bijedića do broja 162, prouzrokovala saobraćajnu nezgodu na način da nije prilagodila brzinu kretanja vozila kojim je upravljala osobinama i stanju puta, vidljivosti, preglednosti, atmosferskim prilikama, stanju vozila, gustini saobraćaja, saobraćajnim znakovima i drugim saobraćajnim uslovima tako da vozilo može blagovremeno zaustaviti pred svakom preprekom koju pred navedenim uslovima može predvidjeti, te je prilikom dolaska do kružnog toka u ulici Džemala Bijedića izgubila kontrolu nad vozilom nakon čega dolazi do udara u betonski ivičnjak, koji je sastavni dio kružnog toka, a nakon toga dolazi do odbijanja i udara u poslovni objekat "Makbel - Trade". U ovoj saobraćajnoj nezgodi **teške tjelesne povrede zadobio je putnik iz vozila „Seat”, [REDACTED] rođen [REDACTED] godine**, lahke tjelesne povrede zadobio je suvozač iz putničkog motornog vozila "Seat", [REDACTED] rođen [REDACTED] godine, lahke tjelesne povrede zadobila je vozač putničkog motornog vozila marke "Seat", [REDACTED]

Dana 27.01.2023. godine Odjeljenju za saobraćajne istrage od strane PS Novi Grad je dostavljen predmet, te je dana 03.03.2023. godine operativni materijal uz Izvještaj o počinjenom krivičnom djelu dostavljen Kantonalnom tužilaštvu Kantona Sarajevo.

UZROK: Nedoželjena radnja vozilom u saobraćaju i propuštanje dužne pažnje na kretanje pješaka koji se kretao pješačkim prijelazom.

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: [REDACTED], član 336 stav 2, a u vezi člana 332 stav 2

16. Dana 05.02.2023 godine (nedjelja, bio je dan, vrijeme oblačno i hladno, kolovoz mokar i prekriven snijegom, preglednost i vidljivost dobri) oko 12.15 sati od strane Operativnog dežurnog u MUP-u KS upoznati smo da je od strane rukovodioca smjene PS Stari Grad upoznat da se na KUM UKC Sarajevo nalazi lice kojem ne znaju ime i prezime i da je zadobio teške tjelesne povrede na području lokaliteta "Barice", te je potrebno da se uputimo u KCUS kako bi pronašli povrijeđeno lice te tačno utvrdili kako je došlo do povređivanja istog i koji je stepen povreda zadobio. Odmah po zaprimljenim

informacijama uputili smo se na KCUS gdje smo u čekaonici zatekli [REDACTED] rođena [REDACTED] godine, nastanjena u Sarajevu, općina Stari Grad, koja je izjavila da je u pratnji svog supruga [REDACTED] koji je povrede zadobio na lokalitetu "Barica", a koji se nalazi na ukazivanju ljekarske pomoći. U obavljenom razgovoru s [REDACTED] na oklonosti povređivanja [REDACTED] ista je izjavila da se nalazila na mjestu suvozača u vozilu kojim je upravljao njen suprug [REDACTED] i da su se kretali iz smjera Starog Grada u smjeru naselja Barice, i u jednom momentu njima u susret je došlo vozilo kojim je upravljala ženska osoba i koja se kretala veoma brzo. S obzirom da je put bio uzak, [REDACTED] je pomjerio vozilo skroz udesno i zaustavio se dok je ta ženska osoba vozilom bez zaustavljanja prošla pored njih kojom prilikom je došlo do kontakta vanjskih lijevih retrovizora nakon čega se ženska osoba bez zaustavljanja udaljava prema Sarom Gradu. [REDACTED] je okrenuo svoje vozilo i sustigao žensku osobu kojoj je blicanjem i zvučnim znakom davao znakove da se zaustavi, ali je ona odbijala. U jednom momentu se zaustavila, što čini i [REDACTED] i izlazi iz svog vozila te prilazi do drugog vozila i kada je bio u blizini istog, vozilo se pomjera, a [REDACTED] pokušava da uhvati za bravu vrata tog vozila nakon čega se poklizne i pada na kolovoz, a vozilo se bez kontakta s [REDACTED] udaljava i prilikom pada [REDACTED] e zadobio povrede lijeve noge. Na pitanje da li je vozilo udarilo [REDACTED] ista je odgovorila da nije i da je ona već upoznala policiju da je [REDACTED] am pao. U 13.25 sati od strane rukovodioca smjene PS Stari Grad [REDACTED] putem telefona smo upoznati da je on poslao patrolu policije u KCUS kako bi uzeli izjavu od povrijeđenog [REDACTED] da on sada izjavljuje da ga je udarilo auto kojom prilikom je zadobio povrede.

Putem telefona stupili smo u kontakt s dežurnom tužiteljicom Kantonalnog tužilaštva Kantona Sarajevo i detaljno je upoznali s izjavama [REDACTED] A., [REDACTED] i [REDACTED] kao i naknadnom izjavom [REDACTED] te da je uviđaj od strane policijskih službenika PS Stari Grad završen, koja je izjavila da policijski službenici PS Stari Grad uzmu izjave u svojstvu svjedoka od svih učesnika i da iste upozore da je davanje lažnog iskaza krivično djelo i ako [REDACTED] dalje bude ostao pri iskazu da je povrede zadobio prilikom udara vozila, a ne prilikom pada, kompletan operativni materijal dostave Odjeljenju za saobraćajne strage Sektora unifomisane policije koji će isti dostaviti Kantonalnom tužilaštvu Kantona Sarajevo na uvid i odluku.

UZROK: Neprilagođena brzina kretanja vozila osobinama i stanju puta, vidljivosti, preglednosti, atmosferskim prilikama i drugim saobraćajnim uslovima.

IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD dostavljen na uvid i odluku.

17. Dana 07.02.2023. godine (utorak, dan, kolovoz suh, vrijeme oblačno i hladno, preglednost i vidljivost dobra), u vremenu od 11,40 do 11,50 sati na kolovozu ulice Put Života, naspram Autobuske stanice "Centrotrans", područje općine Novo Sarajevo, policijskim službenicima Odjeljenja za saobraćajne istrage, telefonom je prijavljeno da se u navedenom vremenu dogodila saobraćajna nezgoda. Izvršenim uviđajem na licu mjesta i pregledom putničkog motornog vozila marke VW Golf 7, kojim je upravljao vozač [REDACTED] rođen [REDACTED] godine, ustanovljeno je da nema nikakvih vidnih oštećenja na pomenutom vozilu koji bi ukazivali da je vozilo učestvovalo u saobraćajnoj nezgodi, a niti je u narednom periodu bilo prijave pješaka da je učestvovao u saobraćajnoj nezgodi na navedenom lokalitetu. **Dana 07.02.2023. godine izvršen je uviđaj na licu mjesta događaja, gdje je dana 28.02.2023. godine operativni materijal dostavljen Kantonalnom tužilaštvu Kantona Sarajevo na uvid i odluku.**

UZROK: Nepoznato

IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD dostavljen na uvid i odluku.

18. Dana 09.02.2023.godine, dostavljen predmet od dana 04.01.2023 godine (srijeda, dan, kolovoz je bio mokar, preglednost i vidljivost je bila dobra) oko 07.25 sati, vozač [REDACTED] rođena [REDACTED] godine je upravljala svojim putničkim motornim vozilom marke Renault i krećući se kolovozom Magistralnog puta M-5 (Sarajevo-Pale) iz smjera Pala u smjeru Sarajeva, prouzrokovala saobraćajnu nezgodu na način da nije prilagodila brzinu kretanja vozila osobinama i stanju puta, vidljivosti, preglednosti, atmosferskim prilikama i drugim saobraćajnim uvjetima, gdje je dolaskom u mjesto Lapišnica, područje općine Stari Grad i ulaskom u desnu krivinu izgubila kontrolu nad svojim vozilom, istim prešla u saobraćajnu traku iz suprotnog smjera, kojom prilikom je prednjim dijelom vozila kojim je upravljala udarila u prednji dio putničkog motornog vozila marke Fiat Ducato, kojim je upravljao vozač [REDACTED] koji se kretao iz suprotnog smjera iz smjera Sarajeva u smjeru Pala. **U ovoj saobraćajnoj nezgodi teške tjelesne povrede**

zadobio je putnik iz vozila Fiat Ducato, [REDACTED] rođen [REDACTED] godine i vozač iz vozila Renault, [REDACTED] rođena [REDACTED] godine, lakše tjelesne povrede zadobio je vozač vozila Fiat Ducato, [REDACTED] rođen [REDACTED] godine.

UZROK: Neprilagođena brzina kretanja vozila osobinama i stanju puta, vidljivosti, preglednosti, atmosferskim prilikama i drugim saobraćajnim uslovima.

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: [REDACTED] član 336. stav 2., a u vezi člana 332. stav 2.

19. Dana 12.02.2023. godine (nedjelja, noć, vrijeme oblačno, kolovoz mokar, preglednost i vidljivost dobra, lice mejsta osvijetljeno uličnom rasvjetom), oko 02,40 sati, na kolovozu raskrsnice ulica Put mladih muslimana i Derviša Numića, vozač [REDACTED] rođena [REDACTED] godine je upravljajući putničkim motornim vozilom marke Renault Megan, lično vlasništvo i krećući se kolovozom ulice Put Mladih Muslimana iz smjera naselja Bistrik u smjeru naselja Švrakino selo, prouzrokovala saobraćajnu nezgodu na način danije prilagodila brzinu kretanja vozila osobinama i stanju puta, vidljivosti, preglednosti, atmosferskim prilikama i drugim saobraćajnim uvjetimatako da vozilo može blagovremeno zaustaviti pred svakom preprekom koju pod navedenim uslovima može predvidjeti, te dolaskom do raskrsnice ulica Put Mladih Muslimana i Derviša Numića koja je regulisana svjetlosnom saobraćajnom signalizacijom-semaforom nije se zaustavila na znak upaljenog crvenog svjetla tj.ušla je u istu kada je na semaforu bilo upaljeno crveno svjetlo za saobraćaj vozila iz smjera naselja Bistrik u smjeru naselja Švrakino selo, usljed čega je u pomenutoj raskrsnici prednjim čeonim dijelom vozila kojim je upravljala udarila u bočni lijevi dio vozila Volvo XC90 vlasništvo [REDACTED], kojim je upravljao vozač [REDACTED] rođen [REDACTED] godine, a koji se vozilom kretao ulicom Derviša Numića iz smjera ulice Zagrebačka u smjeru naselja Vraca. Vozači [REDACTED] i [REDACTED] su na licu mjesta saobraćajne nezgode alkotestirani aparatom marke AlcoQuant, kojom prilikom je kod vozača [REDACTED] utvrđeno prisustvo alkohola u organizmu od 0,84 promila, a kod vozača [REDACTED] je utvrđeno prisustvo alkohola u organizmu od 1,18 promila, te je na osnovu pismene naredbe dežurnog tužioca Kantonalnog tužilaštva Kantona Sarajevo od istih uzet uzorak krvi i urina radi vještačenja na prisustvo alkohola. U ovoj saobraćajnoj nezgodi **lakše tjelesne povrede zadobili su vozači [REDACTED] i [REDACTED] dok je na motornom vozilu Volvo XC90 nastupila veća materijalna šteta (ukupna vrijednost imovine prelazi 50.000 KM, a pričinjena materijalna šteta prelazi 5.000 KM).**

UZROK: Neprilagođena brzina kretanja vozila osobinama i stanju puta, vidljivosti, preglednosti, atmosferskim prilikama i drugim saobraćajnim uslovima i prolazak kroz raskrsnicu kada je upaljeno crveno svjetlo na semaforu.

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: [REDACTED] član 336. stav 2., a u vezi sa članom 336. stav 2.

20. Dana 16.02.2023.godine, dostavljen predmet od dana 20.01.2023 godine (petak, dan kolovoz je bio prekriven snijegom, preglednost i vidljivost je bila dobra) oko 08.30 sati, vozač [REDACTED] rođen [REDACTED] godine je upravljao teretnim motornim vozilom marke Renault Kerax, vlasništvo firme "Sarajevoputevi" d.d. Sarajevo, namijenjen za čišćenje snijega i krećući se kolovozom Magistralnog puta M-18 (Sarajevo-Tuzla) iz smjera Srednjeg u smjeru Olova, područje općine Ilijaš, prouzrokovao saobraćajnu nezgodu na načina da nije prilagodio brzinu kretanja vozila karakteristikama i stanju ceste, atmosferskim prilikama, stanju vozila i drugim prometnim uvjetima, tako da vozilo može pravovremeno zaustaviti pred svakom preprekom koju pod navedenim uvjetima može predvidjeti, usljed čega je dolaskom u mjesto Krivajevići vozilom skrenuo u lijevu saobraćajnu traku namijenjenu za kretanja vozila iz suprotnog smjera i tom prilikom prednjim nožem za uklanjanje snijega udario u prednji lijevi bočni dio putničkog motornog vozila marke Mercedes-Benz, kojim je upravljao vozač [REDACTED] rođen [REDACTED] godine i koji se kretao iz suprotnog smjera iz smjera Olova u smjeru Sarajeva. **U ovoj saobraćajnoj nezgodi na vozilu Mercedes-Benz registarskih oznaka nastupila je veća materijalna šteta.**

UZROK: Neprilagođena brzina kretanja vozila osobinama i stanju puta, vidljivosti, preglednosti, atmosferskim prilikama i drugim saobraćajnim uslovima.

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: [REDACTED] član 336 stav 2, a u vezi člana 336 stav 2

21. Dana 16.02.2023.godine (četvrtak, dan, vrijeme sunčano, kolovoz suh, preglednost i vidljivost dobra) oko 09,40 sati na kolovozu kraka ulice Hamdije Čemerlića do broja 21, područje općine Novo Sarajevo, vozač [REDAKT], rođen [REDAKT] godine je upravljajući putničkim motornim vozilom marke Peugeot 308, prouzrokovao saobraćajnu nezgodu na način da je navedenim vozilom krakom ulice Hamdije Čemerlića do broja 21, vršio radnju kretanja vožnjom unazad prethodno se ne uvjerivši da takvu radnju može obaviti bez opasnosti po druge učesnike u saobraćaju ili imovinu, ne vodeći pri tome računa o položaju vozila i pravcu kretanja, niti je obratio pažnju na pješaka koji se nalazi na kolovozu, kojom prilikom je zadnjim dijelom vozila kojim je upravljao udario i na kolovoz oborio pješaka [REDAKT] koja se u tom momentu kretala duž kolovoza kraka ulice Hamdije Čemerlića. **U ovoj saobraćajnoj nezgodi teške tjelesne povrede zadobila je pješakinja [REDAKT] rođena [REDAKT] godine, dok na vozilu nije nastupila materijalna šteta.**

UZROK: Kretanje vozilo unazad i propuštanje dužne pažnje na kretanje pješaka koji se kretao duž kolovoza kraka ulice.

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: [REDAKT], član 336. stav 2., a u vezi sa članom 332. stav 2.

22. Dana 23.02.2023. godine (četvrtak, dan, kolovoz je bio mokar, vrijeme oblačno, preglednost i vidljivost dobra) oko 05:50 sati, vozač [REDAKT] rođen [REDAKT] godine je upravljajući svojim putničkim motornim vozilom marke Renault Scenic, i krećući se desnom saobraćajnom trakom, kolovozne trake, kraka ulice Džemala Bijedića iz smjera naselja Čengiće Vila 2 u smjeru naselja Čengiće Vila 1, područje općine Novo Sarajevo, dolaskom na raskršnicu s kolovozom ulice Džemala Bijedića, koja je regulisana svjetlosnim saobraćajnim znacima-semaforima, prouzrokovao saobraćajnu nezgodu na način da brzinu kretanja vozila nije prilagodio karakteristikama i stanju ceste, vidljivosti, preglednosti, atmosferskim prilikama, stanju vozila, gustini prometa, prometnim znakovima i drugim prometnim uvjetima, niti je obratio pažnju na pješake koji su stupili ili stupaju na kolovoz usljed čega je prednjim dijelom vozila **udario i na kolovoz oborio pješaka [REDAKT] rođen [REDAKT] godine, koji je kolovoz kraka ulice Džemala Bijedića prelazio sa lijeve na desnu stranu gledano iz smjera kretanja vozila Renault Scenic, preko obilježenog pješačkog prijelaza.** U ovoj saobraćajnoj nezgodi, na licu mjesta **smrtno je stradao pješak [REDAKT]**

UZROK: Neprilagođena brzina kretanja vozila i propuštanje dužne pažnje na kretanje pješaka koji kolovoz ulice prelazi preko obilježenog pješačkog prijelaza.

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: [REDAKT] član 336. stav 2., a u vezi sa članom 332. stav 2.

23. Dana 25.02.2023.godine (subota, bio je dan, kolovoz suh, vrijeme vedro, preglednost i vidljivost dobra) oko 08,50 sati vozač [REDAKT] rođena [REDAKT] godine, prouzrokovala saobraćajnu nezgodu na način da je upravljajući putničkim motornim vozilom marke Renault Megane, vlasništvo [REDAKT] i krećući se kolovozom ulice Igmanska koja je sastavni dio Magistralnog puta M-18, iz smjera Vogošće u smjeru Hotonja, općina Vogošća, nije prilagodila brzinu kretanja vozila i osobinama i stanju puta, vidljivosti, preglednosti, atmosferskim prilikama, stanju vozila, gustini saobraćaja, saobraćajnim znakovima i drugim saobraćajnim uslovima tako da vozilo može blagovremeno zaustaviti pred svakom preprekom koju pred navedenim uslovima može predvidjeti niti je obratila pažnju na pješake koji stupaju ili su stupili na kolovoz, kojom prilikom je prednjim desnim dijelom vozila kojim je upravljala udarila i na kolovoz oborila pješakinju [REDAKT] rođenu [REDAKT] godine koja je kolovoz ulice Igmanska prelazila sa lijeve na desnu stranu kolovoza gledano iz njenog smjera kretanja kojom prilikom je **teške tjelesne povrede zadobila pješakinja [REDAKT]**

UZROK: neprilagođena brzina kretanja vozila i propuštanje dužne pažnje na kretanje pješaka koji kolovoz ulice prelazi preko obilježenog pješačkog prijelaza.

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: [REDAKT] član 336. stav 2., a u vezi sa članom 336. stav 2.

24. Dana 25.02.2023. godine (subota, noć, kolovoz mokar, vrijeme kišovito, oblačno i hladno, preglednost i vidljivost puta dobra), oko 15,20 sati na kolovozu magistralnog puta M18, u mjestu Čevljanovići, područje općine Ilijaš, dogodila se saobraćajna nezgoda. Tom prilikom došlo je do sudara putničkog motornog vozila marke Opel - Meriva, nacionalne oznake Republike Slovenije, kojim je upravljao vozač [REDACTED] rođen [REDACTED] godine i autobusa marke Neoplan, vlasništvo Autoprevoz - Bus d.o.o, kojim je upravljao vozač [REDACTED] rođen [REDACTED] godine. U ovoj saobraćajnoj nezgodi **teške tjelesne povrede opasne po život zadobio je vozač [REDACTED] rođen [REDACTED] godine**, isti je vozilom Zavoda za hitnu medicinsku pomoć Kantona Sarajevo prevezen na ukazivanje ljekarske pomoći u KCUS, **gdje je u 17,20 sati isti preminuo**, čiju smrt je konstatovao dežurni dr. [REDACTED]. **Teške tjelesne povrede opasne po život zadobio je putnik iz vozila Opel - Meriva, dijete rođeno [REDACTED] godine, gdje je u 20,55 sati preminuo na Klinici za anesteziju i reanimaciju, čiju smrt je konstatovao dežurni dr. [REDACTED]. Teške tjelesne povrede opasne po život zadobio je putnik iz vozila Opel - Meriva, [REDACTED] rođen [REDACTED] godine. Teške tjelesne povrede zadobila je putnik iz vozila Opel - Meriva, [REDACTED], rođena [REDACTED] godine. Teške tjelesne povrede zadobila je putnik iz vozila Opel - Meriva, [REDACTED], rođena [REDACTED] godine. Lahke tjelesne povrede zadobio je putnik iz vozila Opel - Meriva, [REDACTED], rođen [REDACTED] godine.** Dana 27.04.2023. godine po usmenoj naredbi dežurnog tužioca Kantonalnom tužilaštvu Kantona Sarajevo na uvid i odluku i dalje postupanje, dostavljen je operativni materijal prikupljen povodom ove saobraćajne nezgode.

UZROK: Neprilagođena brzina

IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD dostavljen na uvid i odluku.

25. Dana 02.03.2023. godine (četvrtak, bio je dan, kolovoz suh, preglednost i vidljivost puta dobri) oko 16,40 sati u ulici Maršala Titanaspram broja 9, područje općine Centar, dogodila se saobraćajna nezgoda. Tom prilikom došlo je do naglog kočenja Autobusa marke Man tip A23, vlasništvo Centrotrans D.D Sarajevo od strane vozača [REDACTED], rođen [REDACTED] godine kojom prilikom dolazi do pada u autobusu putnice [REDACTED], rođene [REDACTED] godine. U ovoj saobraćajnoj nezgodi teške tjelesne povrede (fraktura lijevepotkoljenice) zadobila je putnica [REDACTED]. **Dana 04.04.2023. godine po usmenoj naredbi dežurnog tužioca Kantonalnom tužilaštvu Kantona Sarajevo na uvid i odluku i dalje postupanje, dostavljen je operativni materijal prikupljen povodom ove saobraćajne nezgode.**

UZROK: Naglo kočenje

IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD dostavljen na uvid i odluku.

26. Dana 03.03.2023. godine (petak, dan, kolovoz mokar, preglednost i vidljivost dobra) oko 15.40 sati, vozač [REDACTED] rođen [REDACTED] godine je upravljajući putničkim motornim vozilom marke Ford Focus, pod dejstvom alkohola (izvršenim alkotestiranjem alkotest aparatom marke AlcoQuant utvrđeno prisustvo alkohola u organizmu u iznosu od 0,75 promila) i krećući se kolovozom ulice X Transferzala iz smjera Dobrinje u smjeru Nedžarića. Dolaskom do raskrsnice ulica X Transferzala, Nerkeza Smailagića i Adija Mulabegovića, područje općine Novi Grad, prouzrokovao saobraćajnu nezgodu na način da je navedenim motornim vozilom Ford Focus vršio radnju skretanja ulijevo u ulicu Adija Mulabegovića, a da pri tom nije propustio vozilo marke Audi Q8, kojim je upravljao vozač [REDACTED] rođen [REDACTED] godine, koje se kretalo iz suprotnog smjera iz smjera Nedžarića u smjeru Dobrinje zadržavajući u raskrsnici pravac kretanja, usljed čega je došlo do sudara prednjeg čeonog dijela vozila Audi Q8 u desnu bočnu stranu vozila Ford Focus. **U ovoj saobraćajnoj nezgodi na putničkom motornom vozilu marke Audi Q8, nastupila je veća materijalna šteta.**

UZROK: Vožnja pod uticajem alkohola i oduzimanje prvenstva prolaza.

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: [REDACTED] član 336. stav 2., a u vezi sa članom 332. stav 2.

27. Dana 04.03.2023. godine oko 13,40 sati, (subota, dan, kolovoz suh) na dijelu ulice Dženetića Čikma, neposredno ispred raskrsnice s ulicom Pehlivanuša, područje općine Stari Grad, dogodila se saobraćajna nezgoda kojom prilikom je došlo do skretanja van kolovoza i udara u

poslovni objekat u ulici Pehlivanuša br.3, od strane putničkog motornog vozila marke Toyota RAV4 kojim je upravljao vozač [REDACTED] rođen [REDACTED] godine. Na licu mjesta obavljen uviđaj zbog postojanja osnova sumnje da je u ovoj saobraćajnoj nezgodi pričinjena veća materijalna šteta na objektu, a na osnovu naredbe tužioca KTKS operativni materijal proslijeđen je na uvid i odluku o daljem postupanju Kantonalnom tužilaštvu Kantona Sarajevo.

UZROK: Neprilagođena brzina

IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD dostavljen na uvid i odluku.

28. Dana 10.03.2023. godine (petak, bila je noć, vrijeme oblačno s kišom, kolovoz mokar, osvjetljen uličnom rasvjetom, preglednost i vidljivost dobra), oko 18:30 sati vozač [REDACTED] rođen [REDACTED] godine je upravljajući putničkim motornim vozilom marke VW Polo, vlasništvo V.K. i krećući se kolovozom ulice Envera Šehovića iz smjera naselja Malta usmjeru ulice Ložionička, nije prilagodio brzinu kretanja motornog vozila karakteristikama i stanju puta, vidljivosti, preglednosti, gustini saobraćaja, saobraćajnim znakovima i drugim saobraćajnim uslovima, tako da vozilo kojim je upravljao može bezbjedno zaustaviti pred svakom preprekom koju pod navedenim uslovima može predvidjeti, niti je obratio pažnju na pješake koji su stupili ili stupaju na kolovoz, te dolaskom na raskrsnicu ulica Ložionička - Kolodvorska - Envera Šehovića, prednjim desnim dijelom vozila kojim je upravljao udario i na kolovoz oborio pješaka [REDACTED] rođen [REDACTED] godine, koji je u tom momentu, preko obilježenog pješačkog prijelaza, prelazio preko kolovoza ulice Ložionička, sa lijeve na desnu stranu, gledano u smjeru kretanja vozila VW Polo. U ovoj saobraćajnoj nezgodi **teške tjelesne povrede zadobio je pješak [REDACTED]** dok na putničkom motornom vozilu marke VW Polo nije nastupila materijalna šteta.

UZROK: Neprilagođena brzina kretanja vozila i propuštanje dužne pažnje na kretanje pješaka koji kolovoz ulice prelazi preko obilježenog pješačkog prijelaza.

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: [REDACTED] član 336. stav 3., a u vezi sa članom 332. stav 3.

29. Dana 11.03.2023. godine (subota, noć, kolovoz mokar uslijed snijega koji je pao, vidljivost i preglednost loša) oko 18,50 sati na kolovozu Magistralnogputa M-17 (Sarajevo-Mostar) u mjestu Raštelica područje općine Hadžići, vozač [REDACTED] rođen [REDACTED] godine prouzrokovao saobraćajnu nezgodu upravljajući putničkim motornim vozilom marke Renault Megane i kretao se Magistralnim putem M-17 (Sarajevo-Mostar) iz smjera Pazarića u smjeru Ivan Sedla, gdje dolaskom u mjesto Raštelica, područje općine Hadžići, nije prilagodio brzinu kretanja vozila osobinama i stanju puta, vidljivosti i drugim saobraćajnim uvjetima, tako da vozilo može pravovremeno zaustaviti ispred svake prepreke koju pod navedenim uvjetima može predvidjeti, usljed čega je vozilom prešao u saobraćajnu traku namijenjenu za kretanje vozila iz suprotnog smjera i prednjim dijelom vozila kojim je upravljao udario u prednji dio putničkog motornog vozila Toyota RAV4, kojim je upravljao [REDACTED] rođen [REDACTED] godine. U ovoj saobraćajnoj nezgodi teške tjelesne povrede zadobili su [REDACTED] rođena [REDACTED] godine i [REDACTED] rođena [REDACTED] godine, dok je na vozilima pričinjena materijalna šteta.

UZROK: Neprilagođena brzina kretanja vozila osobinama i stanju puta, vidljivosti i drugim saobraćajnim uvjetima, tako da vozilo može pravovremeno zaustaviti ispred svake prepreke koju pod navedenim uvjetima može predvidjeti, usljed čega je vozilom prešao u saobraćajnu traku namijenjenu za kretanje vozila iz suprotnog smjera

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: [REDACTED] član 336. stav 3., a u vezi sa članom 332. stav 3.

30. Dana 17.03.2023 godine (petak, dan, vrijeme vedro, kolovoz suh, vidljivost i preglednost dobra) oko 13,10 sati na kolovozu Magistralnog puta M-5 u mjestu Krečane (u neposrednoj blizini petlje Krečane), općina Stari Grad, dogodila se saobraćajna nezgoda. Tom prilikom došlo je do sudara putničkog motornog vozila marke Mercedes AMG GT53, vlasništvo [REDACTED] kojim je upravljao vozač [REDACTED] rođen [REDACTED] godine iz Sarajeva i teretnog motornog vozila marke VW Taro, vlasništvo Sarajevo-putevi kojim je upravljao vozač [REDACTED] rođen [REDACTED] godine iz Sarajeva, nakon čega dolazi do zanošenja vozila Mercedes po kolovozu, a potom do udara u metalnu

zaštitnu ogradu. U ovoj saobraćajnoj nezgodi nije bilo povrijeđenih lica dok je na vozilu VW Taro i metalnoj zaštitnoj ogradi nastupila materijalna šteta, a na vozilu Mercedes je nastupila veća materijalna šteta. Dana 31.03.2023. godine po usmenoj naredbi dežurnog tužioca Kantonalnom tužilaštvu Kantona Sarajevo na uvid i odluku i dalje postupanje, dostavljen je operativni materijal prikupljen povodom ove saobraćajne nezgode.

UZROK: Neprilagođena brzina

IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD dostavljen na uvid i odluku.

31. Dana 20.03.2023. godine, (ponedjeljak, noć, vrijeme oblačno, preglednost i vidljivost slaba, kolovoz nije osvijetljen uličnom rasvjetom) oko 22:30 sati, vozač [REDACTED] rođena [REDACTED] godine je upravljajući putničkim motornim vozilom marke VW Caddy, vlasništvo Dž.E. i krećući se kolovozom ulice Barice iz smjera Čavljaka u smjeru Sedrenika, područje općine Stari Grad, dolaskom u neposrednu blizinu stambenog objekta vlasništvo [REDACTED], u njoj lijevu krivinu, prouzrokovala saobraćajnu nezgodu na način da nije prilagodila brzinu kretanja vozila karakteristikama i stanju ceste, vidljivosti, preglednosti, atmosferskim prilikama, stanju vozila i drugim prometnim uvjetima, usljed čega je sa vozilom skrenula van kolovoza u desnu stranu, te sa istim nastavila nekontrolisano kretanje niz kameno-zemljanu strminu obraslu drvećem i niskim rastinjem. U ovoj saobraćajnoj nezgodi teške tjelesne povrede zadobila je putnik iz vozila VW Caddy, [REDACTED] rođena [REDACTED] godine.

UZROK: Neprilagođena brzina

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: [REDACTED] član 336. stav 3., a u vezi sa članom 332. stav 3.

32. Dana 22.03.2023. godine (srijeda, dan, vrijeme oblačno, kolovoz suh), oko 13,30 sati na kolovozu Magistralnog puta M-17 (Sarajevo – Mostar), u mjestu Kahrimani, područje općine Hadžići, vozač [REDACTED] rođena [REDACTED] godine, upravljajući putničkim motornim vozilom marke Alfa Romeo, prouzrokovala je saobraćajnu nezgodu na način da se kretala Magistralnim putem M-17 iz pravca Mostara u pravcu Sarajeva, te dolaskom naspram kućnog broja 26 ulice Kahrimani, nije obratila dovoljno pažnje na pješake - dijete koje je prelazilo kolovoz Magistralnog puta, a zatim je vozilom udarila i na kolovoz oborila pješaka – dijete rođeno 2018. godine, koja je prelazila kolovoz Magistralnog puta M-17, sa lijeve na desnu stranu kolovoza, gledano u smjeru kretanja vozila. U ovoj saobraćajnoj nezgodi teške tjelesne povrede (fraktura kostiju glave), povrede opasne po život, zadobila je pješak - dijete.

UZROK: Neprilagođena brzina kretanja vozila i propuštanje dužne pažnje na kretanje pješaka

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: [REDACTED] član 336. stav 3., a u vezi sa članom 332. stav 3.

33. Dana 25.03.2023. godine oko 16,30 sati, (subota, dan, kolovoz suh) na kolovozu raskrsnice ulica Midhata Begića-Habibe Stočević-Eniza Cocalića-Luja Pastera, područje općine Novi Grad, dogodila se saobraćajna nezgoda kojom prilikom je usljed neprilagođene brzine kretanja vozila osobinama i stanju puta i drugim saobraćajnim uvjetima od strane vozača I.E. rođen 1972. godine, koji je upravljao pmv marke Škoda Citigo došlo je do udara u električni skuter MS Energy E20 kojim je upravljao mlđb. B.F. rođen 2007. godine
U ovoj saobraćajnoj nezgodi tešku tjelesnu povredu zadobio je mlđb F.B.

UZROK: Neprilagođena brzina kretanja vozila i propuštanje dužne pažnje na kretanje pješaka

IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD dostavljen na uvid i odluku.

34. Dana 26.03.2023. godine, (nedjelja, dan, kolovoz suh, vrijeme oblačno bez padavina) oko 15,40 sati, vozač [REDACTED], rođena [REDACTED] godine upravljajući putničkim motornim vozilom marke VW Golf, vlasništvo [REDACTED] i krećući se kolovozom ulice Mekote iz smjera ulice Drage Filipovića u smjeru ulice Remze Ahmetovića, prouzrokovala saobraćajnu nezgodu na način da dolaskom naspram kućnog broja 178 ulice Mekote, područje općina Ilidža, nije prilagodila brzinu kretanja vozila karakteristikama i stanju ceste, vidljivosti, preglednosti, atmosferskim prilikama, saobraćajnim znakovima i drugim saobraćajnim uvjetima, tako da vozilo može pravovremeno zaustaviti pred svakom preprekom koju pod navedenim uvjetima može predvidjeti, kojom prilikom je prednjim desnim dijelom vozila udarila i na kolovoz oborila

pješaka, dijete rođeno 2010. godine, koji se kretao uz desnu ivicu kolovoza ulice Mekote gledajući iz smjera kretanja vozila Golf. U ovoj saobraćajnoj nezgodi teške tjelesne povrede (povrede glave) opasne po život, zadobio je pješak dijete, dok je na motornom vozilu VW Golf, nastupila materijalna šteta.

UZROK: Neprilagođena brzina kretanja vozila i propuštanje dužne pažnje na kretanje pješaka
PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: [REDAKTIRANO], član 336. stav 1.

35. Dana 27.03.2023. godine (ponedjeljak, noć, vrijeme oblačno, kolovoz suh), oko 19,20 sati na kolovozu raskrsnice ulica Hiseta, O.K.Bana i Hamze Hume, područje općina Centar, vozač [REDAKTIRANO] rođen [REDAKTIRANO] godine, prouzrokovao je saobraćajnu nezgodu upravljajući putničkim motornim vozilom marke Citroen, te je vršio radnju u saobraćaju skretanje ulijevo iz ulice Hiseta iz druge sa lijeve strane saobraćajne trake u desnu saobraćajnu traku, kolovozne trake ulice Hamze Hume, gledano iz smjera Skenderije u smjeru ulice Maršala Tita, a da pri tome nije obratio dovoljno pažnje na pješake koji su prelazili kolovoz ulice Hamze Hume na obilježenom pješačkom prijelazu, te je na kolovozu tačnije na obilježenom pješačkom prijelazu prednjim čeonim dijelom vozila kojim je upravljao udario, a zatim na kolovoz oborio pješaka koji je prelazio pješački prijelaz sa lijeve na desnu stranu ulice Hamze Hume gledano u smjeru kretanja vozila. U pomenutoj saobraćajnoj nezgodi teške tjelesne povrede zadobio je pješak **K.M. rođen 2003.godine.**

Dana 28.03.2023. godine Odjeljenju za saobraćajne istrage od strane PS Centar je dostavljen predmet, te je dana 09.05.2023. godine izvještaj o izvršenom krivičnom djelo protiv vozača [REDAKTIRANO] dostavljen Kantonalnom tužilaštvu Kantona Sarajevo.

UZROK: Nedoželjena radnja vozilom u saobraćaju i propuštanje dužne pažnje na kretanje pješaka na pješačkom prijelazu.

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: [REDAKTIRANO] član 336. stav 3., a u vezi sa članom 332. stav 3.

36. Dana 28.03.2023. godine, (utorak, dan, vrijeme sunčano, kolovoz suh, preglednost i vidljivost dobra) oko 10,00 sati, u kraku ulice Igmanska broj 52, područje općine Vogošća, [REDAKTIRANO], rođen [REDAKTIRANO] godine, prouzrokovao saobraćajnu nezgodu tako što je upravljao putničkim motornim vozilom marke Mercedes A160 i kretao se vožnjom unazad po parking prostoru ispred JU "Dom zdravlja Vogošća", iz smjera ulice Gornja Jošanica I u smjeru Doma zdravlja Vogošća, a da se prethodno nije uvjerio da navedenu radnju može izvršiti bez opasnosti po druge učesnike u saobraćaju, kojom prilikom je zadnjim dijelom vozila udario i oborio pješaka [REDAKTIRANO] rođen [REDAKTIRANO] godine, koji se nalazio na parking prostoru, usljed čega je [REDAKTIRANO] zadobio tešku tjelesnu povredu, frakturu desnog kuka.

UZROK: Nedoželjena radnja vozilom u saobraćaju i propuštanje dužne pažnje na kretanje pješaka na pješačkom prijelazu.

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: [REDAKTIRANO], član 336. stav 3., a u vezi člana 332. stav 3.

37. Dana 02.04.2023. godine (nedjelja, bio je dan, vrijeme sunčano, kolovoz suh, preglednost i vidljivost dobra) oko 06,20 sati na kolovozu raskrsnice ulica Butmirska cesta-Ilirska (kolovozna traka namijenjena za odvijanje saobraćaja iz smjera Hrasnice u smjeru Butmira), područje općine Ilidža, dogodila se saobraćajna nezgoda. Tom prilikom došlo je skretanja u desnu stranu van kolovoza a potom do udara u metalni stub ulične rasvjete od strane putničkog motornog vozila marke Peugeot 307, vlasništvo [REDAKTIRANO] ojom je upravljala vozač [REDAKTIRANO], rođena [REDAKTIRANO] godine u Sarajevu. U ovoj saobraćajnoj nezgodi teške tjelesne povrede opasne po život (fraktura jetre) zadobila je [REDAKTIRANO]. **Dana 19.05.2023. godine po usmenoj naredbi dežurnog tužioca Kantonalnom tužilaštvu Kantona Sarajevo na uvid i odluku i dalje postupanje, dostavljen je operativni materijal prikupljen povodom ove saobraćajne nezgode.**

UZROK: Neprilagođena brzina kretanja vozila.

IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD dostavljen na uvid i odluku.

38. Dana 14.04.2023. godine (petak, dan, vrijeme sunčano, kolovoz suh), oko 09,20 sati na kolovozu Magistralnog puta M-17 (Sarajevo-Mostar) u mjestu Plandište, općina Ilidža, naspram

kućnog broja 14 ulice Magistrala, dogodila se saobraćajna nezgoda, gdje je došlo do udara i obaranja na kolovoz pješaka [REDACTED], državljanka Alžira, rođena [REDACTED] godine, od strane teretnog motornog vozila marke Citroen Berlingo, kojim je upravljao vozač [REDACTED] rođen [REDACTED] godine, koji nije obratio dovoljno pažnje na pješaka koji je prelazio kolovoz Magistralnog puta, a zatim je vozilom udario i na kolovoz oborio pješaka [REDACTED] rođena [REDACTED] godine, koja je prelazila kolovoz Magistralnog puta M-17, sa desne na lijevu stranu kolovoza, gledano u smjeru kretanja vozila. U ovoj saobraćajnoj nezgodi **teške tjelesne povrede** (fraktura lijeve ključne kosti), zadobila je pješak [REDACTED]

UZROK: Nedoželjena radnja vozilom u saobraćaju i propuštanje dužne pažnje na kretanje pješaka na pješačkom prijelazu.

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: [REDACTED] član 336. stav 3., a u vezi člana 332. stav 3.

39. Dana 15.04.2023. godine (subota, noć, kolovoz suh, preglednost i vidljivost dobra, kolovoz osvijetljen uličnom rasvjetom), oko 23:30 sati vozač [REDACTED] rođen 2003. godine je upravljajući putničkim motornim vozilom marke BMW, vlasništvo S.A., i krećući se kolovoznom trakom ulice Zmaja od Bosne iz smjera Pofalića u smjeru Dolac Malte, dolaskom naspram zgrade firme „Šipad“ d.o.o. Sarajevo, otpočeo je vozilom radnju mijenjanja saobraćajnih traka, prelaskom iz srednje saobraćajne trake, kojom se do tada kretao, u lijevu saobraćajnu traku, prethodno ne uvjerivši se da takvu radnju može učiniti bez opasnosti po druge učesnike u saobraćaju ili imovinu, ne vodeći pritom računa o položaju vozila, pravcu i brzini kretanja, niti je brzinu kretanja vozila prilagodio osobinama i stanju puta, gustini saobraćaja i drugim saobraćajnim uvjetima, tako da vozilo može pravovremeno zaustaviti pred svakom preprekom koju pod navedenim uvjetima može predvidjeti, usljed čega je lijevom bočnom stranom vozila kojim je upravljao udario u desnu bočnu stranu putničkog motornog vozila marke Smart, kojim je upravljao vlasnik – vozač [REDACTED], [REDACTED] godine, krećući se lijevom saobraćajnom trakom u istom smjeru. Nakon toga došlo je do skretanja putničkog motornog vozila Smart u lijevu stranu van kolovoza u prokopani kanal tramvajske pruge u izgradnji, dok je putničko motorno vozilo BMW, nakon ostvarenog kontakta s vozilom Smart ostvarilo kontakt s betonskim ivičnjakom sa lijeve strane kolovozne trake, nastavilo nekontrolisano kretanje udesno preko kolovozne trake, skrenulo van kolovoza u desnu stranu i ostvarilo kontakt sa stablom drveta sa desne strane kolovozne trake i živom ogradom, a u nastavku nekontrolisanog kretanja ostvaruje kontakt sa betonskom žardinjerom. U ovoj saobraćajnoj nezgodi **teške tjelesne povrede (fraktura pubične kosti i dr. povrede po tijelu)** zadobila je putnik u vozilu BMW [REDACTED] rođena [REDACTED] godine. Iste tjelesne povrede zadobila je putnik u vozilu BMW [REDACTED] rođena [REDACTED] godine.

UZROK: Neprilagođena brzina kretanja vozila.

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: [REDACTED] član 336. stav 3., a u vezi člana 332. stav 3.

40. Dana 16.04.2023. godine (nedjelja, noć, vrijeme oblačno i kišovito, kolovoz mokar), oko 23,50 sati na kolovozu raskrsnice ulice X transverzala i ulice Safeta Hadžića, područje općine Novi Grad, vozač [REDACTED] rođen [REDACTED] godine, upravljajući putničkim motornim vozilom marke Opel Zafira, austrijskih registarskih oznaka, prouzrokovao je saobraćajnu nezgodu, tako što se navedenim vozilom kretao kolovozom X transverzale iz smjera Nedžarića u smjeru Dobrinje. Dolaskom do raskrsnice ulica X Transverzala i ulice Safeta Hadžića, izvršio je skretanje ulijevo, kojom prilikom nije propustio motocikl marke Gilera, kojim je bez položenog vozačkog ispita za vozača upravljao vozač [REDACTED] rođen [REDACTED] godine, koji se kretalo ulicom X transverzala iz smjera Dobrinje u smjeru Nedžarića, gdje vozač motocikla zadržava pravac kretanja, te mu je oduzeo pravo prvenstva prolaza i dolazi do sudara prednjeg čeonog djela vozila i prednjeg čeonog djela motocikla. Od siline udara vozač motocikla i motocikl padaju na kolovoz u raskrsnici navedenih ulica. U ovoj saobraćajnoj nezgodi **teške tjelesne povrede** (fraktura desne ključne kosti i dr. povrede po tijelu) zadobio je vozač motocikla [REDACTED]

UZROK: Oduzimanje prvenstva prolaza

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: [REDACTED], član 336. stav 3., a u vezi člana 332. stav 3.

41. Dana 02.04.2023. godine (nedjelja, bio je dan, kolovoz suh, vidljivost i preglednost dobra), oko 14,20 sati vozač [REDACTED] rođen [REDACTED]. godine je upravljajući putničkim motornim vozilom marke VW Passat, na kolovozu ulice Ruđera Boškovića do br. 147, područje općine Novo Sarajevo, prouzrokovao saobraćajnu nezgodu. Naime, isti je upravljao navedenim pmv i kretao se vožnjom unazad na dijelu ulice Ruđera Boškovića iz smjera kućnog broja 133 u smjeru kućnog broja 147 iste ulice, prethodno ne uvjerivši se da takvu radnju može obaviti bez opasnosti po druge učesnike u saobraćaju ili imovinu gdje je dolaskom do kućnog broja 147 ulice Ruđera Boškovića zadnjim dijelom vozila kojim je upravljao udario u pješakinju [REDACTED] rođena [REDACTED] godine, koja se kretala kolovozom ulice Ruđera Boškovića iza navedenog vozila u smjeru kućnog broja 133 ulice Ruđera Boškovića, usljed čega je ista oborena na kolovoz i tom prilikom zadobila tjelesne povrede zbog kojih je sa lica mjesta prevezena vozilom ZHMP Kantona Sarajevo u KCUS radi ukazivanja ljekarske pomoći nakon čega je premještena na Kliniku za Neurohirurgiju gdje je zadržana na liječenju sve do 14.04.2023. godine kada je na navedenoj klinici preminula. Nakon saobraćajne nezgode osumnjičeni [REDACTED] je pomjerio vozilo sa lica mjesta ne obavjestivši o događaju policijsku stanicu te je dao netačne podatke medicinskim radnicima ekipe JU Zavod za HMP Kantona Sarajevo o načinu na koji je došlo do povrijeđivanja osobe [REDACTED]. Dana 18.04.2023. godine Odjeljenju za saobraćajne istrage od strane Odjeljenja za krvne, seksualne delikte i ratne zločine je dostavljen predmet, te je dana 19.04.2023. godine operativni materijal uz Izvještaj o počinjenom krivičnom djelu dostavljen Kantonalnom tužilaštvu Kantona Sarajevo.

UZROK: Nedoželjena radnja vozilom u saobraćaju i propuštanje dužne pažnje na kretanje pješaka na pješačkom prijelazu.

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: [REDACTED] član 336. stav 2., a u vezi člana 332 stav 1

42. Dana 20.04.2023. godine oko 15,10 sati, (četvrtak, bio je dan, vrijeme oblačno) na kolovozu ulice Obala Isa Bega Isakovića, naspram broja 6, područje općine Stari Grad, dogodila se saobraćajna nezgoda. Tom prilikom došlo je do udara i obaranja na kolovoz pješaka, [REDACTED] rođena [REDACTED] godine od strane putničkog motornog vozila marke Citroen-C4, kojim je upravljao vlasnik vozač [REDACTED] rođen [REDACTED] godine. U ovoj saobraćajnoj nezgodi teške tjelesne povrede, (fraktura desne podlaktice), zadobila je pješak [REDACTED].

UZROK: Nedoželjena radnja vozilom u saobraćaju i propuštanje dužne pažnje na kretanje pješaka na pješačkom prijelazu.

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: [REDACTED] član 336 stav 3, a u vezi člana 332 stav 3

43. Dana 22.04.2023. godine (subota, dan, vrijeme oblačno, kolovoz suh, preglednost i vidljivost dobra) oko 16:00 sati, vozač [REDACTED] je upravljao svojim putničkim motornim vozilom marke Alfa Romeo 939, pod dejstvom alkohola (izvršenim vještačenjem JU Zavoda za medicinu rada KS ustanovljeno alkohola u krvi od 2.17 promila) i kretao se kolovozom Magistralnog puta M-17 iz smjera Mostarskog raskršća u smjeru Hadžića gdje je dolaskom naspram firme „Coca-Cola“, područje općine Hadžići, prouzrokovao saobraćajnu nezgodu na način da nije prilagodio brzinu kretanja vozila karakteristikama i stanju puta, vidljivosti, preglednosti i drugim saobraćajnim uvjetima, tako da vozilo može pravovremeno zaustaviti pred svakom preprekom koja se pod navedenim uvjetima može predvidjeti, kojom prilikom je sa vozilom prešao u lijevu saobraćajnu traku, saobraćajnu traku za vozila iz suprotnog smjera i tom prilikom je došlo do direktnog sudara prednjeg dijela vozila kojim je upravljao sa prednjim dijelom putničkog motornog vozila marke Ford Focus, kojim je upravljao vlasnik, vozač [REDACTED] i koji se kretao iz smjera Hadžića u smjeru Sarajeva.

U ovoj saobraćajnoj nezgodi teške tjelesne povrede zadobio putnik iz vozila Ford Focus [REDACTED] rođen [REDACTED]. godine, lakše tjelesne povrede zadobili su vozač vozila Alfa [REDACTED] rođen [REDACTED] godine, vozač vozila Ford Focus [REDACTED] rođen [REDACTED]. godine, putnik iz istog vozila [REDACTED] rođen [REDACTED] godine

UZROK: Upravljenje vozilom pod dejstvom alkohola, neprilagođena brzina i radnje sa vozilom u saobraćaju.

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: [REDACTED] član 336 stav 3, a u vezi člana 332 stav 1

44. Dana 23.04.2023. godine (nedjelja, bio je dan, kolovoz suh, vidljivost i preglednost dobra) oko 11,30 sati, vozač [REDACTED] rođena [REDACTED] godine, upravljajući putničkim motornim vozilom marke Peugeot 407, vlasništvo [REDACTED], krećući se kolovozom ulice Džemala Bijedića krajnjom lijevom saobraćajnom trakom iz smjera Nedžarića u smjeru Ilidže, prouzrokovala saobraćajnu nezgodu na način da dolaskom naspram pijace "Hecco", područje općina Ilidža, nije prilagodila brzinu kretanja vozila karakteristikama i stanju ceste, vidljivosti, preglednosti, atmosferskim prilikama, saobraćajnim znakovima i drugim saobraćajnim uvjetima, tako da vozilo može pravovremeno zaustaviti pred svakom preprekom koju pod navedenim uvjetima može predvidjeti, kojom prilikom je prednjim dijelom vozila udarila i na kolovoz oborila pješaka [REDACTED] rođen [REDACTED] godine, koji je prelazio kolovoz ulice Džemala Bijedića van obilježenog pješačkog prelaza, sa desne na lijevu stranu gledano iz smjera Nedžarića u smjeru Ilidže. U ovoj saobraćajnoj nezgodi **teške tjelesne povrede (povrede glave) opasne po život, zadobio je pješak [REDACTED] koji je dana 01.06.2023 godine preminuo u KCU u Sarajevu.**

UZROK: Nedoželjena radnja vozilom u saobraćaju i propuštanje dužne pažnje na kretanje pješaka.

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: [REDACTED], član 336 stav 3, a u vezi člana 332 stav 3

45. Dana 23.04.2023. godine (nedjelja, dan, vrijeme oblačno, vidljivost dobra, preglednost zbog krivine smanjena), oko 16,20 sati, na dijelu Magistralnog puta M-17, Sarajevo-Mostar, u mjestu Osenik, područje općine Hadžići, dogodila saobraćajna nezgoda, tako što je vozač [REDACTED], rođen [REDACTED] godine upravljao motociklom marke Aprilia Shiver 750 i kretao se Magistralnim putem M-17, iz smjera Pazarića u smjeru Tarčina, te je u mjestu Osenik, u blagoj desnoj krivini, u saobraćajnoj traci namijenjenoj za kretanje vozila iz suprotnog smjera došlo do sudara motocikla marke Aprilia Shiver 750 i putničkog motornog vozila marke Mercedes, kojim je upravljao [REDACTED], i kretao se Magistralnim putem iz suprotnog smjera, nakon čega je došlo od sudara prednjeg desnog dijela putničkog motornog vozila marke Ford Kuga, kojim je upravljao [REDACTED], rođen [REDACTED] godine u Sarajevu i zadnjeg lijevog dijela vozila marke Mercedes. U ovoj saobraćajnoj nezgodi **od zadobijenih povreda na licu mjesta saobraćajne nezgode smrtno je stradao vozač motocikla [REDACTED]**. Na lice mjesta saobraćajne nezgode izašao dežurni tužilac Kantonalnog tužilaštva Kantona Sarajevo, koja je rukovodila uviđajem, i po čijoj naredbi je prikupljeni operativni materijal **dostavljen na uvid i odluku** Kantonalnom Tužilaštvu Kantona Sarajevo.

UZROK: Neprikladna brzina kretanja vozila.

IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD dostavljen na uvid i odluku.

46. Dana 26.04.2023. godine (srijeda, dan, parking prostor djelimično mokar, preglednost i vidljivost dobra) oko 11.20 sati, vozač [REDACTED], rođen [REDACTED] godine je upravljao putničkim motornim vozilom marke Škoda Octavia, vlasništvo „Žuti taxi, i kretao se kolovoznom površinom parking prostora u ulici Patriotske lige broj 38, naspram KJKP Toplane Sarajevo, Kotlovnica Koševo, područje općine Centar vožnjom unazad, prethodno se ne uvjerivši da takvu radnju vozilom može obaviti bez opasnosti po druge učesnike u saobraćaju ili imovinu, ne vodeći pri tome računa o položaju vozila i pravcu kretanja, niti je u dovoljnoj mjeri obratio pažnju na pješake koji se nalaze na asfaltnoj kolovoznoj površini parkinga ili koji stupaju na istu, kojom prilikom je dolaskom u neposrednu blizinu cafe slastičarne „La Delicia“, zadnjim dijelom vozila kojim je upravljao, udario i na kolovoznu površinu parking prostora oborio pješaka [REDACTED]. U ovoj saobraćajnoj nezgodi **teške tjelesne povrede (fraktura palca lijeve šake) zadobila je pješak [REDACTED] rođena [REDACTED] godine.**

UZROK: Nedoželjena radnja vozilom u saobraćaju i propuštanje dužne pažnje na kretanje pješaka.

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: [REDACTED], član 336 stav 3, a u vezi člana 332 stav 3

47. Dana 26.04.2023. godine (srijeda, dan, vrijeme oblačno, kolovoz suh, vidljivost i preglednost dobra), oko 12,35 sati, u ulici Zmaja od Bosne broj 3, općine Centar, [REDACTED] rođen [REDACTED] godine, prouzrokovao saobraćajnu nezgodu tako što je upravljao autobusom marke Neoplan, vlasništvo "Centrotrans" d. d. Sarajevo, na relaciji Čengić Vila-Bašćaršija, te je dolaskom na autobusko stajalište ispred Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine, u ulici Zmaja od Bodne broj 3, zaustavio autobus da putnici iz istog izađu, nakon čega je otpočeo pokretanje autobusa, a da se

prethodno nije uvjerio da navedenu radnju može izvršiti bez opasnosti po druge učesnike u saobraćaju ili imovinu, kojom prilikom su putnici, [REDAKT] rođen [REDAKT] godine, i [REDAKT] rođena [REDAKT] godine, koji su izlazili iz autobusa na treća, zadnja, vrata, pali na asfaltnu podlogu autobusnog stajališta, pri čemu je [REDAKT] zadobio tešku tjelesnu povredu, a [REDAKT] zadobila lakše tjelesne povrede.

UZROK: Radnje sa vozilom u saobraćaju

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: [REDAKT] član 336 stav 3, a u vezi člana 332 stav 3

48. Dana 27.04.2023. godine, (srijeda, bila je noć, mjesto osvijetljeno uličnom rasvjetom, kolovoz suh), oko 23,05 sati, u raskrsnici ulica Donja Misoča i krak iste ulice, područje općine Ilijaš, vozač [REDAKT] rođen [REDAKT] godine, prouzrokovao saobraćajnu nezgodu tako što je upravljao putničkim motornim vozilom marke BMW 316 i kretao se ulicom Donja Misoča, iz smjera Ilijaša u smjeru Gornje Misoče, ne prilagođenom brzinom uslovima i stanju puta, tako da vozilo može pravovremeno zaustaviti pred svakom preprekom koju pod navedenim uvjetima možete predvidjeti i približavajući se raskrsnici nije vozio sa povećanim oprezom koji odgovara uvjetima saobraćaja u raskrsnici već je otpočeo preticati sa lijeve strane putničko motorno vozilo marke Škoda Octavia, kojim je upravljala [REDAKT] rođena [REDAKT] godine, kretala se u istom smjeru i u raskrsnici otpočela skretanje ulijevo pri čemu je došlo do sudara prednjeg desnog dijela vozila BMW 316 kojim je isti upravljao i prednjeg lijevog dijela vozila Škoda Octavia kojim je upravljala navedena, nakon čega je u nastavku kretanja vozilo BMW 316 čeonim dijelom udarilo u zid, izgrađen od betona i građevinske cigle, oko kućnog broja 13 ulice Donja Misoča, pri čemu je **putnik u vozilu BMW [REDAKT] rođen [REDAKT] godine, zadobio teške tjelesne povrede, [REDAKT] zadobila lahke tjelesne povrede.**

UZROK: Neprilagođena brzina i radnje vozilom u saobraćaju.

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: [REDAKT], član 336 stav 3, a u vezi člana 332 stav 3

49. Dana 02.05.2023. godine (utorak, dan, vrijeme oblačno, kolovoz suh, preglednost i vidljivost je bila dobra) oko 12:30 sati, vozač [REDAKT] rođen [REDAKT] godine je upravljajući svojim putničkim motornim vozilom marke Peugeot 407, i krećući se kolovozom ulice Put mladih muslimana iz smjera Hrasnog u smjeru Bistrika, dolaskom naspram prodavnice „Mercator“ u ulici Pavla Lukača broja 4., područje općine Novo Sarajevo, prouzrokovao saobraćajnu nezgodu na način da brzinu kretanja vozila nije prilagodio karakteristikama i stanju ceste, vidljivosti, preglednosti, atmosferskim prilikama, stanju vozila, gustini prometa, i drugim prometnim uvjetima, tako da vozilo može pravovremeno zaustaviti pred svakom preprekom koju pod navedenim uvjetima može predvidjeti, niti je obratio pažnju na pješake koji su stupili ili stupaju na kolovoz kojom prilikom je prednjim desnim dijelom svoga vozila **udarilo i na kolovoz oborio pješaka – dijete rođeno [REDAKT] godine, koji je kolovoz ulice Put mladih muslimana prelazio sa desne na lijevu stranu, gledano iz smjera kretanja vozila Peugeot 407, van obilježnog pješačkog prijelaza.** U ovoj saobraćajnoj nezgodi **teške tjelesne povrede (fraktura kosti glave i krvarenje u mozgu), povrede opasne po život zadobio je pješak – dijete.**

UZROK: Neprilagođena brzina kretanja vozila i propuštanje dužne pažnje na kretanje pješaka.

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: [REDAKT], član 336 stav 3, a u vezi člana 332 stav 3

50. Dana 03.05.2023. godine (srijeda, noć, vrijeme oblačno, padala je slaba kiša, kolovoz je bio mokar, preglednost i vidljivost je bila dobra), oko 20:20 sati na kolovozu ulice Nurije Pozderca, vozač [REDAKT] rođen [REDAKT] godine je upravljajući putničkim motornim vozilom marke Peugeot 207, i krećući se kolovozom ulice Nurije Pozderca iz smjera ulice Bulevar Mimar Sinana u smjeru ulice Želimira Vidovića Kelija, dolaskom naspram kućnog broja 4 ulice Nurije Pozderca, područje općine Novi Grad, prouzrokovao saobraćajnu nezgodu na način da brzinu kretanja vozila nije prilagodio karakteristikama i stanju ceste, vidljivosti, preglednosti, atmosferskim prilikama, stanju vozila, gustini prometa, i drugim prometnim uvjetima, tako da vozilo može pravovremeno zaustaviti pred svakom preprekom koju pod navedenim uvjetima može predvidjeti, niti je obratio pažnju na pješake koji su stupili ili stupaju na kolovoz kojom prilikom je prednjim čeonim dijelom vozila kojim je upravljao udario i na kolovoz oborio NN pješaka, mušku osobu, starosti između 60 i 70 godine [REDAKT] rođen [REDAKT] godine, koji je kolovoz ulice

Nurije Pozderca prelazio sa desne na lijevu stranu, gledano iz smjera kretanja vozila Peugeot 207. U ovoj saobraćajnoj nezgodi [REDAKTIRANO] je zadobio teške tjelesne povrede opasne po život.

UZROK: Neprilagođena brzina kretanja vozila i propuštanje dužne pažnje na kretanje pješaka.

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: [REDAKTIRANO] član 336 stav 3, a u vezi člana 332 stav 3

51. Dana 08.05.2023. godine (ponedjeljak, noć, vrijeme vedro, kolovoz suh, preglednost i vidljivost dobra) u 20:33 sati od strane Operativnog dežurnog MUP-a Kantona Sarajevo policijski službenici Odjeljenja za saobraćajne istrage obaviješteni su da se na kolovozu ulice Džemala Bijedića do broja 145, područje općine Novi Grad, dogodila saobraćajna nezgoda u kojoj je na licu mjesta **smrtno stradao vozač [REDAKTIRANO], rođen [REDAKTIRANO], godine, čiju smrt je u 20:16 sati** konstatovao dežurni doktor Zavoda za hitnu medicinsku pomoć Kantona Sarajevo dr. [REDAKTIRANO]. Izvršenim uviđajem konstatovano je da je došlo do skretanja u lijevu stranu van kolovoza ulice Džemala Bijedića i udara u betonski podzid parking prostora "TC BINGO" od strane putničkog motornog vozila marke Ford Mondeo, kojim je upravljao vlasnik-vozač [REDAKTIRANO], rođen [REDAKTIRANO], godine iz Sarajeva, nakon čega dolazi do skretanja vozila u desnu stranu i vožnje preko kolovoza ulice Džemala Bijedića, a potom do prelaska vozila van kolovoza ulice Džemala Bijedića i udara u poslovni objekat na broju 145, ulice Džemala Bijedića, gdje se i zaustavlja. **Dana 24.05.2023. godine po usmenoj naredbi dežurnog tužioca Kantonalnom tužilaštvu Kantona Sarajevo na uvid i odluku i dalje postupanje, dostavljen je operativni materijal prikupljen povodom ove saobraćajne nezgode.**

UZROK: Neprilagođena brzina kretanja vozila.

IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD dostavljen na uvid i odluku.

52. Dana 19.05.2023. godine (petak, dan, vrijeme oblačno, kolovoz suh, preglednost i vidljivost dobra) oko 16:10 sati, vozač [REDAKTIRANO] rođen [REDAKTIRANO], godine je upravljao svojim putničkim motornim vozilom marke VW Passat, i krećući se kolovozom ulice Hamdije Kreševljaković iz smjera Austrijskog trga u smjeru Drvenije, te dolaskom u neposrednu blizinu s raskrsnicom ulica Obala Isa bega Isakovića, područje općine Stari Grad, prouzrokovao saobraćajnu nezgodu na način da brzinu kretanja vozila nije prilagodio karakteristikama i stanju ceste, vidljivosti, preglednosti, atmosferskim prilikama, stanju vozila, gustini prometa, i drugim prometnim uvjetima, tako da vozilo može pravovremeno zaustaviti pred svakom preprekom koju pod navedenim uvjetima može predvidjeti, niti je obratio pažnju na pješake koji su stupili ili stupaju na kolovoz kojim prilikom je prednjim dijelom vozila kojim je upravljao udario i na kolovoz oborio pješaka mldb. B.S., koji je kolovoz ulice Hamdije Kreševljaković prelazio sa lijeve na desnu stranu, gledano iz smjera kretanja vozila VW Passat, **van obilježenog pješačkog prijelaza.** U ovoj saobraćajnoj nezgodi **teške tjelesne povrede (fraktura lijevog ručnog zgloba) zadobio je mldb. rođen [REDAKTIRANO], godine**

UZROK: Neprilagođena brzina kretanja vozila i propuštanje dužne pažnje na kretanje pješaka.

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: [REDAKTIRANO] član 336 stav 3, a u vezi člana 332 stav 3 i tav 1

53. Dana 23.05.2023. godine (utorak, dan, vrijeme vedro, kolovoz suh, preglednost slaba, dok je vidljivost bila dobra) oko 15:05 sati na kolovozu ulice Streljačka naspram broja 53, područje općine Stari Grad, dogodila saobraćajna nezgoda kojom prilikom je došlo do sudara teretnog motornog vozila marke Iveco, kojim je upravljao vozač [REDAKTIRANO], rođen [REDAKTIRANO] godine i motocikla marke Aprilia MD5B, kojim je upravljao vozač [REDAKTIRANO] rođen [REDAKTIRANO], godine. U ovoj saobraćajnoj nezgodi **teške tjelesne povrede (fraktura desnog stopala) zadobio je vozač motocikla [REDAKTIRANO].** **Po usmenoj naredbi dežurnog tužioca Kantonalnom tužilaštvu Kantona Sarajevo na uvid i odluku i dalje postupanje, dostavljen je operativni materijal prikupljen povodom ove saobraćajne nezgode, s obzirom da se nije mogla utvrditi odgovornost bilo kojeg učesnika ove saobraćajne nezgode za istu.**

UZROK: Neprilagođena brzina kretanja vozila.

IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD dostavljen na uvid i odluku.

54. Dana 24.05.2023. godine od strane PU Ilidža dostavljen je predmet saobraćajne nezgode koja se dogodila dana 03.05.2023 godina (subota, dan, vrijeme vedro, kolovoz suh, preglednost i vidljivost bila dobra) oko 10:53 sati na kolovozu ulice Butmirska cesta, područje općine Ilidža, kojom prilikom je došlo do sudara putničkog motornog vozila marke Lexus, kojim je upravljao vozač [REDACTED] rođen [REDACTED] godine i vozila marke Audi B8, kojim je upravljao vozač [REDACTED] rođen [REDACTED] godine. U ovoj saobraćajnoj nezgodi **teške tjelesne povrede (serijsku frakturu rebra) zadobio je vozač [REDACTED]. Po usmenoj naredbi dežurnog tužioca Kantonalnom tužilaštvu Kantona Sarajevo na uvid i odluku i dalje postupanje, dostavljen je operativni materijal prikupljen povodom ove saobraćajne nezgode.**

UZROK: Neprilagođena brzina kretanja vozila.

IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD dostavljen na uvid i odluku.

55. Dana 26.05.2023. godine (petak, noć, vrijeme oblačno, kolovoz suh, preglednost i vidljivost je bila dobra, ulična rasvjeta na licu mjesta saobraćajne nezgode je radila), oko 23:30 sati upravljajući, pod dejstvom alkohola (izvršenim alkokotestiranjem utvrđeno je 0,41 promila alkohola u organizmu) i prije sticanja prava na upravljanje motornim vozilom „B“ kategorije, putničkim motornim vozilom marke Mercedes A180, i krećući se kolovozom ulice Maršala Tita iz smjera Bašćaršije u smjeru Ilidže, te dolaskom na raskršnicu ulica Maršala Tita - Dolina, područje općine Centar, vozač [REDACTED] rođen [REDACTED] godine, prouzrokovao je saobraćajnu nezgodu na način da brzinu kretanja vozila nije prilagodio karakteristikama i stanju ceste, vidljivosti, preglednosti, atmosferskim prilikama, stanju vozila, gustini prometa i drugim prometnim uvjetima, tako da vozilo može pravovremeno zaustaviti pred svakom preprekom koju pod navedenim uvjetima može predvidjeti, usljed čega je sa vozilom skrenuo u desnu stranu u ulicu Dolina i prednjim djelom vozila udario i **na kolovoz oborio pješakinje [REDACTED], [REDACTED], [REDACTED]** koje su kolovoz ulice Dolina prelazile na obilježenom pješačkom prijelazu sa desne na lijevu stranu, gledano iz smjera ulice Maršala Tita u smjeru ulice Kranjčevićeva, a zatim vozilo Mercedes-Benz A180, u nastavku nekontrolisanog kretanja udara u metalni nosač saobraćajnog znaka, a zatim portal poslovnog prostora "Bonjour" i zid zgrade u ulici Dolina broj 1. U ovoj saobraćajnoj nezgodi od zadobijenih povreda na licu mjesta saobraćajne nezgode **smrtno je stradala pješakinja [REDACTED] rođena [REDACTED] godine. Teške tjelesne povrede, povrede opasne po život, zadobila je pješakinja [REDACTED] rođena [REDACTED] godine, koja je podlegla povredama 23.06.2023.godine. Teške tjelesne povrede (fraktura zuba), zadobila je pješak [REDACTED] rođena [REDACTED] godine.**

UZROK: Neprilagođena brzina kretanja vozila i propuštanje dužne pažnje na kretanje pješaka koji su se kretali preko obilježenog pješačkog prijelaza.

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: [REDACTED] član 336 stav 2, a u vezi člana 332 stav 1

56. Dana 26.05.2023. godine (petak, dan, vrijeme oblačno, kolovoz suh, preglednost i vidljivost je bila dobra) oko 06:30 sati, na kolovozu Mag.puta M-18, naspram objekta firme „Farmavita“ d.o.o Sarajevo u ulici Igmanska bb, vozač [REDACTED] rođen [REDACTED] godine je upravljajući motornim vozilom vozilom marke Citroen Jumper, vlasništvo firme „Biljana Medica“ doo Maoča-Brčko distrikt i krećući se kolovozom ulice Igmanska iz smjera Vogoće u smjeru Kobilje Glave te dolaskom naspram objekta firme "Farmavita" d.o.o Sarajevo u ulici Igmanska broj 5A, općina Vogošća, prouzrokovao saobraćajnu nezgodu na način da nije prilagodio brzinu kretanja vozila osobinama i stanju puta, vidljivosti, preglednosti, atmosferskim prilikama i drugim saobraćajnim uvjetima, usljed čega je sa vozilom prešao u lijevu saobraćajnu traku namjenjenu za kretanje vozila iz suprotnog smjera nakon čega je došlo do pomjeranja u desnu stranu i skretanja van kolovoza putničkog motornog vozila marke Opel Vivaro, vlasništvo K.N., kojim je upravljao vozač [REDACTED] rođen [REDACTED] godine, a zatim i udara vozila Opel Vivaro u metalni stub ulične rasvjete.

U ovoj saobraćajnoj nezgodi **teške tjelesne povrede (fraktura kostiju lica i dr. povrede po tijelu) zadobila je putnik u vozilu Opel Vivaro [REDACTED] rođena [REDACTED] godine. Lake tjelesne povrede zadobili su putnici u vozilu Opel Vivaro mlđb. [REDACTED] rođen [REDACTED] godine i [REDACTED] rođen [REDACTED] godine.**

UZROK: Neprilagođena brzina kretanja vozila.

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: █████ član 336 stav 3, a u vezi člana 332 stav 3

57. Dana 30.05.2023. godine (utorak, dan, vrijeme oblačno, padala kiša, kolovoz je bio mokar, preglednost i vidljivost je bila dobra) oko 14:20 sati na kolovozu raskrsnice ulica Skenderija i Tabašnica, područje općine Centar, dogodila saobraćajna nezgoda kojom prilikom je došlo do sudara motocikla marke Piaggio Beverly, kojim je upravljao vozač █████ rođen █████ godine od strane putničkog motornog vozila marke Porsche Panamera, kojim je upravljao vozač █████ z Mostara, rođen █████ godine i koji je odgovoran za nastanak saobraćajne nezgode, zbog oduzimanja prava prvenstva prolaza motociklu. U ovoj saobraćajnoj nezgodi **teške tjelesne povrede (fraktura trećeg prsta i pete metakarpalne kosti lijeve šake) zadobio je vozač motocikla █████**

UZROK: Oduzimanje prvenstva prolaza.

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: █████ član 336 stav 3, a u vezi člana 332 stav 3 u vezi stava 1

58. Dana 31.05.2023. godine (subota, dan, vrijeme oblačno, kolovoz mokar i padala je kiša slabijeg inteziteta, preglednost i vidljivost dobra) oko 08,30 sati na kolovozu raskrsnice ulica Topal Osman Paše-Kemala Kapetanovića, područje općine Novo Sarajevo, dogodila se saobraćajna nezgoda. Tom prilikom došlo je do sudara putničkog motornog vozila marke VW Golf VIII, nizozemskih nacionalnih oznaka, kojim je upravljao vozač █████ rođen █████ godine iz Sarajeva i putničkog motornog vozila marke Škoda Fabia, kojim je upravljala vozač █████, rođena █████ godine iz Sarajeva. U ovoj saobraćajnoj nezgodi **teške tjelesne povrede (fraktura stopala desne noge)** zadobila je █████

UZROK: Neprilagođena brzina kretanja vozila.

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: █████ član 336 stav 3, a u vezi člana 332 stav 3, a u vezi sastavom 1

59. Dana 02.06.2023. godine (**petak, dan, vrijeme oblačno**), oko 14,30 sati, na dijelu regionalnog puta Bjelašnica – Konjic, na mostu preko rijeke Rakitnice u mjestu Dolovi, područje općine Trnovo, dogodila se saobraćajna nezgoda. Tom prilikom došlo je do skretanja van kolovoza i udara u metalnu zaštitnu ogradu mosta preko rijeke Rakitnice, od strane putničkog motornog vozila marke Mercedes, kojim je upravljao vlasnik-vozač █████ z Sarajeva, rođen █████ godine. U ovoj saobraćajnoj nezgodi tešku tjelesnu povredu u vidu frakture desne nadlaktice zadobila je putnica u navedenom vozilu █████ iz Ilijaša, rođena █████ godine, koja je nakon ukazane ljekarske pomoći u KUM-u UKC Sarajevo otpuštena na kućno liječenje.

UZROK: Neprilagođena brzina osobinama i stanju puta i drugim saobraćajnim uslovima.

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: █████ član 336 stav 3, a u vezi člana 332 stav 3 u vezi stava 1

60. Dana 20.06.2023. godine (utorak, mrak, vrijeme vedro, kolovoz suh, preglednost i vidljivost je bila dobra) oko 23,25 sati na kolovozu Autoputa A-1, kolovozna traka Sarajevo-Zenica, u neposrednoj blizini tunela „Vukov Gaj”, u mjestu Reljevo, područje općine Novi Grad, dogodila se saobraćajna nezgoda. Tom prilikom došlo je do sudara putničkog motornog vozila marke VW Golf VI, kojim je upravljao vlasnik vozač █████ rođen █████ godine iz Ilijaša i mopeda marke Peugeot K1, vlasništvo firme DEL-X DOO kojim je upravljao vozač █████ rođen █████ godine iz Ilijaša. U ovoj saobraćajnoj nezgodi teške tjelesne povrede (fraktura lijeve ključne kosti) zadobio je vozač mopeda █████

UZROK: Neprilagođena brzina osobinama i stanju puta.

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: █████ član 336 stav 3, a u vezi člana 332 stav 3 u vezi stava 1

61. Dana 24.06.2023. godine (subota, dan, vrijeme oblačno, bez padavina, kolovoz suh, preglednost i vidljivost puta dobra) oko 10,45 sati, na kolovozu ulice Butmirska cesta do broja 31, na

obilježenom pješačkom prijelazu (kolovozna traka namijenjena za kretanje vozila iz smjera Butmira u smjeru Ilidže), područje općine Ilidža, dogodila se saobraćajna nezgoda. Tom prilikom došlo je do udara i obaranja na kolovoz pješaka [REDACTED] rođena [REDACTED] godine iz Sarajeva od strane putničkog motornog vozila marke VW Tiguan, kojim je upravljao vozač [REDACTED] rođen [REDACTED] godine iz Sarajeva. U ovoj saobraćajnoj nezgodi teške tjelesne povrede (fraktura potkoljenice lijeve noge, fraktura lijevog lakta, fraktura grudnog koša i jednog rebra) zadobila je pješak [REDACTED]. Vozač [REDACTED] je na licu mjesta saobraćajne nezgode alkotestiran alkotest aparatom marke „AlcoQuant“, kojom prilikom je utvrđeno prisustvo alkohola u organizmu od 1,34 promila, nakon čega su od istog u prostorijama KCUS uz pismenu naredbu Kantonalnog tužioca Kantona Sarajevo uzeti uzorci krvi i urina za vještačenje na eventualno prisustvo alkohola (nalaz izvršene analize uzetih uzorka krvi i urina laboratorija dostavlja Tužilaštvu)

UZROK: Upravljanje motornim vozilom pod dejstvom alkohola i neprilagođena brzina osobinama i stanju puta.

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: [REDACTED] član 336 stav 3, a u vezi člana 332 stav 3 u vezi stava 1

62. Dana 25.06.2023. godine (nedjelja, noć, vrijeme oblačno, kolovoz suh preglednost dobra) oko 01,20 sati, na kolovozu ulice Zmajevac, područje općina Stari Grad, dogodila se saobraćajna nezgoda. Tom prilikom došlo je do skretanja u desnu stranu i udara u psa, NN vlasništva, a zatim u metalnu zaštitnu ogradu i stablo drveta, putničkog motornog vozila marke Seat Alhambra, kojim je upravljala [REDACTED] iz Sarajeva, rođena [REDACTED] godine. U ovoj saobraćajnoj nezgodi teške tjelesne povrede (fraktura desnog kuka) zadobila je putnik iz vozila Seat, [REDACTED] iz Sarajeva, rođena [REDACTED] godine.

UZROK: Neprilagođena brzina osobinama i stanju puta.

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: [REDACTED] član 336 stav 3, a u vezi člana 332 stav 3 u vezi stava 1

63. Dana 27.06.2023. godine (utorak, dan, vrijeme sunčano, kolovoz suh, preglednost i vidljivost dobra), oko 14,00 sati na kolovozu ulice Antuna Branka Šimića do broja 10 i kraka nevedene ulice, područje općine Novi Grad, dogodila se saobraćajna nezgoda. Tom prilikom vožnjom unazad na kratkom dijelu puta došlo je do udara i obaranja na kolovoz pješaka [REDACTED], rođena [REDACTED] godine iz Sarajeva od strane putničkog motornog vozila marke Opel Corsa, kojim je upravljala vlasnik vozač [REDACTED] rođena [REDACTED] godine iz Sarajeva. U ovoj saobraćajnoj nezgodi teške tjelesne povrede (fraktura lijevog ramena i fraktura desnog ručnog zgloba) zadobila je pješak [REDACTED]

UZROK: Prilikom vožnjom unazad na kratkom dijelu puta došlo je do udara i obaranja pješaka na kolovoz

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: [REDACTED] član 336 stav 3, a u vezi člana 332

64. Dana 27.06.2023. godine (utorak, dan, vrijeme sučano) oko 16,20 sati na kolovozu ulice Petra Tiješića do broja 12, područje općine Novi Grad, dogodila se saobraćajna nezgoda u kojoj je od strane putničkog motornog vozila marke Mercedes C180, nacionalnih oznaka Republike Srbije, kojim je upravljao vozač [REDACTED] iz Bijeljine, rođen [REDACTED] godine došlo do udara i obaranja na kolovoz pješaka [REDACTED] iz Foče, rođena 1946. godine i udara u putničko motorno vozilo marke VW Golf 6, i putničko motorno vozilo marke Citroen C3, koja su bila parkirana na kolovozu. U ovoj saobraćajnoj nezgodi teške tjelesne povrede (fraktura lijevog ramena, fraktura sinusa, fraktura orbite i druge povrede po tijelu) zadobila je pješak [REDACTED]. Vozač [REDACTED] je alkotestiran alkotestom marke "AlcoQuant", kojom prilikom je kod istog utvrđeno 1,82 promila alkohola u organizmu, a zatim su na osnovu pismene Naredbe dežurnog tužioca Kantonalnog tužilaštva Kantona Sarajevo od istog izuzeti su uzorci krvi i urina, koji će biti dostavljeni na vještačenje (nalaz izvršene analize uzetih uzorka krvi i urina laboratorija dostavlja Tužilaštvu):

UZROK: Upravljanje vozilom pod dejstvom alkohola i radnje sa vozilom u saobraćaju.

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: █████ član 336 stav 3, a u vezi člana 332 stav 3

65. Dana 27.06.2023. godine (utorak, dan, kolovoz suh, vrijeme sunčano) oko 16,45 sati, na dijelu ulice Jasike do broja 49, područje općine Ilidža, dogodila se saobraćajna nezgoda. Tom prilikom, prema do sada prikupljenim informacijama, došlo je do fizičkog kontakta između skupa vozila sačinjenog od putničkog motornog vozila marke Renault Trafic kome je bilo pridodato priključno vozilo-prikolica marke TPV kojim je upravljao vozač █████ iz Sarajeva, rođen █████ godine i bicikla marke Velo de Ville kojim je upravljao █████ iz Sarajeva rođen █████ godine, koji je zatim zajedno sa biciklom oboren na tlo. U ovoj saobraćajnoj nezgodi tešku tjelesnu povredu u vidu nagnječine mozga zadobio je vozač bicikla █████ što je konstatovano od strane dežurnog doktora Klinike za Neurohirurgiju KCUS, dr. Salko Zahirović, koji je povrijeđenog uputio na bolničko liječenje što je isti odbio te je samostalno, na svoju odgovornost, napustio prostorije UKC Sarajevo. Po naredbi dežurnog tužioca KTKS, a s obzirom da povrijeđeni █████, zbog zdravstvenog stanja nije bio u mogućnosti duvati u alkotest aparat kako bi se izvršilo alkotestiranje, od istog je u prostorijama KUM-a UKC Sarajevo uzet uzorak krvi i urina radi vještačenja.

UZROK: Radnje vozilom u saobraćaju od strane bicikliste.

IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD dostavljen na uvid i odluku

66. Dana 28.06.2023. godine (srijeda, dan, vrijeme oblačno, padala kiša, kolovoz mokar, preglednost i vidljivost dobra) oko 08,30 sati na kolovozu Magistralnog puta M-18, Sarajevo-Tuzla, u neposrednoj blizini skretanja za vikend naselje Sabanci, područje općine Ilijaš, dogodila se saobraćajna nezgoda. Tom prilikom došlo je do sudara putničkog motornog vozila marke Seat Toledo, kojim je upravljao vozač █████ rođen █████ godine iz Sarajeva i putničkog motornog vozila marke Mercedes E220, vlasništvo „Royal Class” doo Tuzla, kojim je upravljao vozač █████ rođen █████ godine iz Tuzle. U ovoj saobraćajnoj nezgodi teške tjelesne povrede (fraktura desne podlaktice i lijeve natkoljenice) zadobio je vozač vozila marke Seat Toledo █████ Teške tjelesne povrede (fraktura čeone kosti) zadobila je putnik iz vozila marke Seat Toledo dijete rođeno █████ godine. Lakše tjelesne povrede zadobili su putnici iz vozila Seat Toledo, █████ rođena █████ godine i dijete rođeno █████ godine. Lakše tjelesne povrede zadobili su vozač vozila Mercedes E220, █████ i putnica iz istog vozila █████ rođena █████ godine iz Tuzle.

UZROK: Radnje vozilom u saobraćaju-preticanje

IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD dostavljen na uvid i odluku

67. Dana 30.06.2023. godine (petak, dan, vrijeme sunčano, stanje kolovoza dobro) oko 10,10 sati na kolovozu ulice Bosanski put do broja 62, područje općine Ilijaš, dogodila se saobraćajna nezgoda u kojoj je od strane putničkog motornog vozila marke Škoda Yeti, kojim je upravljao vozač █████ iz Ilijaša, rođen █████ godine došlo je do udara i obaranja na kolovoz pješaka █████ iz Ilijaša, rođen █████ godine. U ovoj saobraćajnoj nezgodi teške tjelesne povrede opasne po život (krvarenje u mozgu, fraktura lijeve klavikule i druge povrede po tijelu) zadobio je pješak █████

UZROK: Neprilagođena brzina, ne zaustavljanje vozila ispred obilježenog pješačkog prelaza, ne propuštanje pješaka.

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: █████, član 336 stav 3, a u vezi člana 332 stav 3, a u vezi sa stavom 1

68. Dana 04.07.2023. godine (utorak, dan, vrijeme oblačno, nakon saobraćajne nezgode padala je kiša, kolovoz mjestimično mokar, preglednost i vidljivost dobra) oko 13,40 sati, u raskrsnici Magistralnog puta Sarajevo-Kiseljak- ulica Miševići, u mjestu Gladno polje, područje općine Ilidža, dogodila se saobraćajna nezgoda. Tom prilikom došlo je do sudara radne mašine marke Mercedes Unimog, kojim je upravljao vozač █████ iz Travnika, rođen █████ godine i putničkog

motornog vozila marke Renault Clio, kojim je upravljao vozač [REDACTED] iz Pakistana, rođen [REDACTED] godine, nakon čega je došlo do zanošenja vozila Renault Clio i udara u putničko motorno vozilo marke Hyundai, nacionalnih oznaka Republike Hrvatske, kojim je upravljao vozač [REDACTED] iz Pljevalja, rođen [REDACTED] godine. U ovoj saobraćajnoj nezgodi teške tjelesne povrede, opasne po život, frakturu vratne i lumbalne kičme, fraktura dva rebra sa desne strane i druge povrede, zadobio je putnik u vozilu Renault Clio, [REDACTED], državljanin Republike Turske, rođen [REDACTED] godine. Teške tjelesne povrede, frakturu desne nadlaktice, frakturu desnog kuka i druge povrede zadobio je [REDACTED], državljanin Republike Turske, rođen [REDACTED] godine. Teške tjelesne povrede, frakturu kostiju desne šake i druge povrede, zadobio je vozač [REDACTED] Lake tjelesne povrede zadobio je putnik u vozilu Renault Clio, [REDACTED], državljanin R Turske, rođen [REDACTED] godine.

UZROK: Radnje vozilom u saobraćaju.

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: [REDACTED], član 336 stav 3, a u vezi člana 332 stav 3

69. Dana 06.07.2023. godine (četvrtak, dan, vrijeme sunčano, kolovoz suh, preglednost i vidljivost puta dobra) oko 12,50 sati na kolovozu ulice Obala Kulina Bana do broja 25, područje općine Stari Grad, dogodila se saobraćajna nezgoda. Tom prilikom došlo je do sudara putničkog motornog vozila marke VW Touran, kojim je upravljao vlasnik vozač [REDACTED] rođen [REDACTED] godine iz Fojnice i vozila autobus marke Man, vlasništvo Centrotrans dd Sarajevo, kojim je upravljao vozač [REDACTED] rođen [REDACTED] godine iz Sarajeva. U ovoj saobraćajnoj nezgodi **teške tjelesne povrede (fraktura lijeve šake)** zadobila je putnik iz autobusa [REDACTED], rođena [REDACTED] godine iz Sarajeva.

UZROK: Radnje vozilom u saobraćaju-prestrojavanje.

IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD dostavljen na uvid i odluku

70. Dana 09.07.2023. godine (nedjelja, dan, vrijeme sunčano, preglednost i vidljivost je bila dobra) oko 08:30 sati, na kolovozu Magistralnog puta M-17 (Sarajevo-Mostar) naspram broja 11. naselja Donji Zovik, područje općine Hadžići, dogodila se saobraćajna nezgoda. Tom prilikom došlo je do sudara neregistrovanog motocikla marke Honda, kojim je upravljao vlasnik-vozač [REDACTED] iz Ilidže, rođen [REDACTED] godine i putničkog motornog vozila marke Citroen, kojim je upravljao vlasnik, vozač [REDACTED] iz Sarajeva, rođen [REDACTED] godine. U ovoj saobraćajnoj nezgodi teške tjelesne povrede (kompresivna fraktura kičmenih pršljenova TH3, TH4 i TH5 i fraktura desnog skočnog zgloba) zadobio je vozač [REDACTED]

UZROK: Radnje vozilom u saobraćaju-preticanje i skretanje ulijevo.

IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD dostavljen na uvid i odluku

71. Dana 13.07.2023. godine (četvrtak, dan, vrijeme vedro i sunčano, kolovoz suh, preglednost i vidljivost puta dobra) oko 06,30 sati na kolovozu raskrsnice ulica Regionalnog puta R445 – Malešički put do broja 161, područje općine Ilijaš, dogodila se saobraćajna nezgoda. Tom prilikom došlo je do sudara putničkog motornog vozila marke Škoda - Octavia, kojim je upravljao vlasnik - vozač [REDACTED], rođen [REDACTED] godine iz Ilijaša i putničkog motornog vozila marke VW Golf-VI, vlasništvo Uprave policije MUP-a KS, kojim je upravljao vozač [REDACTED] rođen [REDACTED] godine iz Sarajeva. U ovoj saobraćajnoj nezgodi **teške tjelesne povrede opasne po život** (krvarenje u mozgu) zadobila je putnik iz vozila Škoda - Octavia M.Dž., rođena 1963. godine iz Ilijaša.

UZROK: Oduzimanje prvenstva prolaza.

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: [REDACTED], član 336 stav 3, a u vezi člana 332 stav 3

72. Dana 16.07.2023. godine (nedjelja, dan, vrijeme sunčano, kolovoz suh, preglednost i vidljivost dobra) oko 10,50 sati, na kolovozu ulice Kurta Schorka u neposrednoj blizini raskrsnice sa ulicom Hivzi Bjelevca, područje općine Ilidža, dogodila se saobraćajna nezgoda. Tom prilikom došlo je do udara obaranja na kolovoz pješaka [REDACTED] iz Sarajeva, rođen [REDACTED] godine i putničkog motornog vozila marke VW Golf 6, kojim je upravljao vlasnik, vozač [REDACTED] iz Sarajeva, rođen [REDACTED]

█ godine. U ovoj saobraćajnoj nezgodi teške tjelesne povrede (fraktura lijeve potkoljenice i lijevog skočnog zgloba) zadobio je pješak █

UZROK: Neprilagođena brzina uslovima i stanju puta.

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: █ član 336 stav 3, a u vezi člana 332 stav 3, a u vezi sa stavom 1

73. Dana 16.07.2023. godine (nedjelja, dan, vrijeme sunčano, preglednost i vidljivost je bila dobra) oko 13,30 sati, na kolovozu ulice B.M.Selimovića, područje općine Novi Grad Sarajevo, dogodila se saobraćajna nezgoda. Tom prilikom došlo je do sudara putničkog motornog vozila Golf, kojim je upravljala █ iz Ilidže, rođena █. godine, putničkog motornog vozila marke Mercedes, kojim je upravljao vozač █ iz Zenice, rođen █. godine, putničkog motornog vozila marke Suzuki, kojim je upravljao vozač █ iz Sarajeva, rođena █. godine i putničkog motornog vozila marke Golf, danskih registarskih oznaka, kojim je upravljao █ z Danske, rođen █. godine U ovoj saobraćajnoj nezgodi teške tjelesne povrede zadobio je vozač █, a lake tjelesne povrede zadobila je putnik iz vozila Suzuki █

UZROK: Radnje vozilom u saobraćaju-prestrojavanje.

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv █ član 336 stav 3, a u vezi člana 332 stav 3, a u vezi sa stavom 1

74. Dana 19.07.2023. godine (srijeda, dan, vrijeme sunčano, kolovoz suh) oko 13,45 sati na kolovozu raskrsnice ulice Dobroševića i puta prema naselju Osijek, u mjestu Butila, područje općine Novi Grad, dogodila se saobraćajna nezgoda. Tom prilikom došlo je do sudara putničkog motornog vozila marke Škoda Fabia, vlasništvo AD Wiener osiguranje Banja Luka, kojim je upravljao vozač █ iz Sarajeva rođen █. godine i putničkog motornog vozila marke VW Transporter, vlasništvo "Mali Princ Udruženje" Ilidža, kojim je upravljao vozač █ iz Sarajeva, rođen █. godine. U ovoj saobraćajnoj nezgodi teške tjelesne povrede u vidu serijske frakture rebara sa lijeve strane, fraktura lijevog ramena i krvarenje u mozgu, zadobio je vozač █ koji je nakon ukazane ljekarske pomoći na KUM premješten na Kliniku za Neurohirurgiju KCUS gdje je zadržan na daljem liječenju. Lake tjelesne povrede zadobio je vozač █ koji je nakon ukazane ljekarske pomoći u KCUS, otpušten na kućno liječenje. Oba vozača alkotestirana pomoću "Alcoquant" aparata kojom prilikom kod vozača █ nije bilo reakcije na alkohol dok je kod vozača █ utvrđeno prisustvo od 0,31 promila alkohola u organizmu, nakon čega su od istog po Naredbi dežurnog tužioca KTKS uzeti uzorci krvi i urina i dostavljeni u Odjeljenje za kriminalističku tehniku i forenziku MUP-a KS radi potrebnih vještačenja.

UZROK: Alkohol i nepostupanje po saobraćajnom znaku

IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD dostavljen na uvid i odluku

75. Dana 20.07.2023. godine (četvrtak, dan, mjesto osvijetljeno uličnom rasvjetom, kolovoz suh, preglednost i vidljivost dobra) oko 17,10 sati, na dijelu magistralnog puta M17, u mjestu Tarčin, neposredno ispred raskrsnice s ulicom Tarčin, područje općine Hadžići, dogodila se saobraćajna nezgoda. Tom prilikom, prema do sada prikupljenim informacijama, došlo je do fizičkog kontakta između teretnog motornog vozila marke Mercedes Atego 818L kojim je upravljao vozač █ iz Konjica rođen █. godine i bicikla marke MTX 350 kojim je upravljalo dijete iz Tarčina, rođeno █. godine, koje je zatim zajedno s biciklom oboreno na tlo. U ovoj saobraćajnoj nezgodi tešku tjelesnu povredu u vidu frakture lijeve podlaktice zadobilo je dijete, koje je nakon ukazane ljekarske pomoći na KCUS, u pratnji majke, otpušteno na kućno liječenje.

UZROK: Radnje vozilom u saobraćaju od strane bicikliste.

IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD dostavljen na uvid i odluku

76. Dana 21.07.2023. godine (petak, noć, kolovoz mokar) oko 22,05 sati, na kolovozu ulice Humska do broja 364, područje općine Novo Sarajevo dogodila se saobraćajna nezgoda u kojoj je prema

do sada prikupljenim informacijama, došlo do skretanja udesno, udara u metalnu ogradu i pada na kolovoz neregistrovanog motocikla marke Aprilia Atlantic 200, kojim je **bez položenog ispita za vozača „A“ kategorije** upravljao [REDACTED] iz Sarajeva, rođen [REDACTED] godine. U ovoj saobraćajnoj nezgodi, od zadobijenih povreda **na licu mjesta smrtno je stradao vozač motocikla M. M.**

UZROK: Neprilagođena brzina.

IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD dostavljen na uvid i odluku

77. Dana 28.07.2023. godine (petak, vrijeme oblačno, kolovoz suh, preglednost i vidljivost je bila dobra, ulična rasvjeta na licu mjesta saobraćajne nezgode je radila) oko 18,50 sati, u raskrsnici ulica Porodice Ribar i krak iste ulice, područje općine Novo Sarajevo, dogodila se saobraćajna nezgoda. Tom prilikom došlo je do skretanja u desnu stranu van kolovoza putničkog motornog vozila marke BMW 520, kojim je upravljao maloljetni [REDACTED] iz Sarajeva, rođen [REDACTED] godine, a potom i udara na trotoaru u pješake [REDACTED] iz Sarajeva, rođenu [REDACTED] godine i [REDACTED] iz Sarajeva, rođenu [REDACTED] godine. U ovoj saobraćajnoj nezgodi tešku tjelesnu povredu, frakturu desne pete, zadobila je pješak [REDACTED] a lake tjelesne povrede zadobila je pješak [REDACTED]

UZROK: Neproprisna i neprilagođena brzina skretanja u desnu stranu van kolovoza na trotoar.

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: mldb [REDACTED], član 336 stav 3, a u vezi člana 332 stav 3

78. Dana 29.07.2023. godine (subota, noć, vrijeme vedro) oko 21,40 sati na kolovozu ulice Ferde Hauptmana do broja 32, područje općine Novo Sarajevo, dogodila se saobraćajna nezgoda. u kojoj je došlo do sudara motocikla marke Piaggio M60, kojim je bez položenog ispita za vozača „A“ kategorije upravljao vlasnik-vozač [REDACTED] iz Sarajeva, rođen [REDACTED] godine i putničkog motornog vozila marke Hyundai I20, vlasništvo firme „Ngo and business audit“ doo Sarajevo, kojim je upravljala vozač [REDACTED] iz Sarajeva, rođena [REDACTED] godine. U ovoj saobraćajnoj nezgodi teške tjelesne povrede opasne po život, krvarenje u mozgu, fraktura lobanje i druge povrede po tijelu zadobio je vozač [REDACTED]

UZROK: Kretanje u zabranjenom smjeru od strane motocikliste.

IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD dostavljen na uvid i odluku

79. Dana 31.07.2023. godine (ponedjeljak, vrijeme sunčano, kolovoz suh) oko 15,20 sati, na parking prostoru ispred prodajnog objekta “Ukras” d.o.o. Hadžići, u mjestu Binježevo do kućnog broja 247, područje općine Hadžići, dogodila se saobraćajna nezgoda. Tom prilikom, pri kretanju vožnjom unazad od strane pmv marke Citroen C4 Picasso kojim je upravljao vlasnik-vozač [REDACTED] iz Sarajeva, rođen [REDACTED] godine, došlo je do udara u pješaka [REDACTED] iz Hadžića, rođena [REDACTED] godine, koja je zatim oborena na tlo. U ovoj saobraćajnoj nezgodi tešku tjelesnu povredu u vidu frakture lijevog ramena zadobila je pješak [REDACTED] koja je nakon ukazane ljekarske pomoći u općoj bolnici “Prim.dr. Abdulah Nakaš”, otpuštena na kućno liječenje.

UZROK: Radnje vozilom- kretanje vozila unazad

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: [REDACTED] član 336 stav 3, a u vezi člana 332 stav 3

80. Dana 02.08.2023. godine (srijeda, dan, vrijeme vedro i sunčano, kolovoz suh, vidljivost i preglednost puta dobra) oko 06,45 sati na kolovozu ulice Azići do broja 9 i kraka iste, područje općine Ilidža, dogodila se saobraćajna nezgoda. Tom prilikom došlo je do sudara putničkog motornog vozila marke VW Golf-IV, kojim je upravljao vlasnik - vozač [REDACTED] rođen [REDACTED] godine iz Sarajeva, i bicikla marke Winora, kojim je upravljao biciklista [REDACTED] rođen [REDACTED] godine iz Sarajeva. U ovoj saobraćajnoj nezgodi teške tjelesne povrede (fraktura kostiju lica, fraktura glave frontalno lijevo, fraktura orbite, sah), zadobio je biciklista [REDACTED]

UZROK: Radnje vozilom- oduzimanje prvenstva prolaza.

IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD dostavljen na uvid i odluku

81. Dana 02.08. godine (srijeda, noć, kolovoz suh) oko 23,35 sati, u raskrsnici Regionalnog puta Ilijaš-Breza i lokalnog puta za naselje Sovrle, u mjestu naselje INA, područje općine Ilijaš, dogodila se saobraćajna nezgoda. Tom prilikom došlo je do sudara putničkog motornog vozila marke VW Golf IV, kojim je upravljao vozač [REDACTED], iz Sarajeva, rođen [REDACTED] godine i motocikla marke Yamaha, kojim je upravljao vlasnik vozač [REDACTED], iz Breze, rođen [REDACTED] godine. U ovoj saobraćajnoj nezgodi teške tjelesne povrede, opasne po život, zadobio je vozač motocikla [REDACTED] koji je vozilom Zavoda za hitnu medicinsku pomoć KS, prevezen u KCUS odakle je nakon izvršenih liječničkih pregleda i potrebne dijagnostike, upućen u Kliniku za anesteziju i reanimaciju gdje je i **preminuo, a smrt je 03.08.2023. godine, u 03.37 sati, konstatovala dr.**

UZROK: Radnje vozilom- oduzimanje prvenstva prolaza.

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: [REDACTED] član 336 stav 4, a u vezi člana 332 stav 3, a u vezi sa stavom 1

82. Dana 03.08.2023. godine (četvrtak, dan, vrijeme sunčano) oko 16,15 sati na kolovozu ulice Dobroševićka do broja 315, područje općine Novi Grad dogodila se saobraćajna nezgoda u kojoj je došlo do sudara putničkog motornog vozila marke VW Golf IV, kojim je upravljao vozač [REDACTED] iz Sarajeva, rođen [REDACTED] godine i putničkog motornog vozila marke Škoda Octavia, vlasništvo firme „Sarajevo Reem Oman“ doo, kojim je upravljao vozač [REDACTED] iz Sarajeva, rođen [REDACTED] godine. U ovoj saobraćajnoj nezgodi teške tjelesne povrede (fraktura kičme) zadobio je vozač [REDACTED]. Lakše tjelesne povrede zadobio je putnik u putničkom motornom vozilu marke Škoda Octavia, [REDACTED] iz Sarajeva, rođen [REDACTED] godine.

UZROK: Neprilagođena brzina .

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: [REDACTED] član 336 stav 3, a u vezi člana 332 stav 3

83. Dana 06.08.2023. godine (nedjelja, dan, vrijeme oblačano, padala kiša, kolovoz mokar, preglednost i vidljivost puta smanjena) oko 13,10 sati, u raskrsnici ulica Bosanski put-Mlini, područje općine Ilijaš, dogodila se saobraćajna nezgoda. Tom prilikom došlo je do sudara putničkog motornog vozila marke VW Golf II, kojim je upravljao vlasnik - vozač [REDACTED], iz Ilijaša, rođen [REDACTED] godine i putničkog motornog vozila marke Seat, kojim je upravljao vlasnik - vozač [REDACTED] iz Ilijaša, rođen [REDACTED] godine. U ovoj saobraćajnoj nezgodi tešku tjelesnu povredu, frakturu lijeve podlaktice, zadobio je putnik u vozilu VW Golf II M. U., iz Ilijaša, rođena [REDACTED] godine. Lahke tjelesne povrede zadobio je [REDACTED].

UZROK: Oduzimanje prvenstva prolaza .

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: [REDACTED] član 336 stav 3, a u vezi člana 332 stav 3, a u vezi sa stavom 1

84. Dana 06.08.2023. godine (nedjelja, noć, vrijeme oblačno, kolovoz suv, preglednost dobra) oko 21,45 sati, na kolovozu ulice Džemala Bijedića, kolovozna traka namjenjena za kretanje vozila iz smjera Neđarića u smjeru Ilidže, naspram BP "BM", područje općine Ilidža, dogodila se saobraćajna nezgoda. Tom prilikom došlo je do udara i obaranja na kolovoz pješaka [REDACTED] iz Sarajeva, rođen [REDACTED] godine, od strane putničkog motornog vozila marke Alfa Romeo, kojim je upravljao vlasnik, vozač [REDACTED] iz Sarajeva, rođen [REDACTED] godine. U ovoj saobraćajnoj nezgodi teške tjelesne povrede opasne po život, zadobio je pješak [REDACTED] istom je liječnička pomoć

ukazana u KCUS, odakle je upućen u Kliniku za reanimaciju i anesteziju, Odjeljenje C-3, gdje je zadržan na daljem liječenju.

UZROK: Neprilagođena brzina .

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: █████ član 336 stav 3, a u vezi člana 332 stav 3, a u vezi sa stavom 1

85. Dana 10.08.2023. godine (četvrtak, dan, vrijeme sunčano, kolovoz suh, preglednost i vidljivost dobra) oko 11,30 sati, u raskrsnici ulica Jahjela Fincija-Josipa Pančića, područje općine Ilidža, dogodila se saobraćajna nezgoda. Tom prilikom vozač █████ iz Ilidže, rođen █████ godine je izgubio kontrolu nad motociklom marke Piaggio, vlasništvo █████ usljed čega je došlo do obaranja motocikla i pada sa istog na kolovoz vozača i putnika █████ iz Kiseljaka, rođen █████ godine. U ovoj saobraćajnoj nezgodi teške tjelesne povrede, frakture lijevih skočnih zglobova, zadobili su vozač █████ putnik █████ Vozač █████ u KCUS alkotestiran aparatom marke AlcoQuant kojom prilikom je kod istog utvrđeno prisustvo alkohola u organizmu u iznosu od 0,70 promila, nakon čega su od istog, na osnovu pismene naredbe za tjelesni pregled i druge radnje uzeti uzorci krvi i urina za analizu i pohranjeni u Odjeljenju za kriminalističku tehniku i forenziku Sektora kriminalističke policije.

UZROK: Alkohol i neprilagođena brzina .

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: █████ član 336 stav 3, a u vezi člana 332 stav 3, a u vezi sa stavom 1

86. Dana 10.08.2023. godine (četvrtak, dan, vrijeme vedro i sunčano, kolovoz suh) oko 13,45 sati na kolovozu raskrsnice ulica A Transverzala – Kurta Schorka, područje općine Novi Grad, dogodila se saobraćajna nezgoda. Tom prilikom došlo je do sudara putničkog motornog vozila marke Renault Megane Scenic, kojim je upravljao vlasnik - vozač █████, rođen █████ godine iz Sarajeva, i bicikla nepoznate marke, kojim je upravljao biciklista █████ rođen █████ godine iz Sarajeva. U ovoj saobraćajnoj nezgodi teške tjelesne povrede (fraktura gornjeg dijela nadkoljenice), zadobio je biciklista █████

UZROK: Radnje vozilom od strane bicikliste.

IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD dostavljen na uvid i odluku

87. Dana 13.08.2023. godine (nedjelja, sumrak-zora, kolovoz je bio suh, preglednost dobra) oko 03,55 sati, na kolovozu ulice Andreja Andrejevića broj 152, područje općine Novi Grad, dogodila se saobraćajna nezgoda. Tom prilikom došlo je do skretanja van kolovoza u desnu stranu putničkog motornog vozila marke Audi Q5, kojim je pod dejstvom alkohola upravljao vozač █████ rođen █████ godine iz Sarajeva i udara u betonski pločnik, a zatim u zid pomoćnog objekta-garaže, vlasništvo █████, nakon čega je došlo do prevrtanja na lijevu bočnu stranu vozila Audi Q5. Usljed udara vozila Audi Q5 u zid pomoćnog objekta-garaže, nastala su oštećenja na: putničkom motornom vozilu Nissan Qashqai, vlasništvo █████ koje je bilo parkirano u garaži, putničkom motornom vozilu marke VW Caddy, vlasništvo █████ i putničkom motornom vozilu marke Fiat Punto, vlasništvo █████, koja su bila parkirana na parking prostoru u ulici Andreja Andrejevića do broja 152. U ovoj saobraćajnoj nezgodi nije bilo povrijeđenih lica, dok je na motornim vozilima i pomoćnom objektu-garaži nastupila materijalna šteta. Vozač █████ je alkotestiran alkotestom marke "AlcoQuant" kojom prilikom je kod istog utvrđeno prisustvo alkohola u organizmu u količini od 0,83 promila alkohola.

UZROK: Alkohol i neprilagođena brzina .

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: █████, član 332 stav 3, a u vezi sa stavom 1

88. Dana 13.08.2023. godine (nedjelja, dan, vrijeme sunčano, kolovoz suh, preglednost i vidljivost dobra) oko 13,50 sati na kolovozu Regionalnog puta R422a, Krupac-Igman, područje općine Ilidža, dogodila se saobraćajna nezgoda. Tom prilikom došlo je do sudara putničkog motornog vozila marke Audi A7, njemačkih registarskih oznaka, kojim je upravljao vlasnik vozač █████ rođen █████ godine, državljanin Crne Gore, s boravkom u SR Njemačka, putničkog motornog

vozila marke MercedesAMG CLA, njemačkih registarskih oznaka, kojim je upravljala vozač [REDACTED] rođena [REDACTED] godine, s boravkom u Njemačkoj i putničkog motornog vozila marke BMW 518, kojim je upravljao vlasnik vozač [REDACTED] rođen [REDACTED] godine iz Sarajeva. U ovoj saobraćajnoj nezgodi lakše tjelesne povrede zadobili su vozač [REDACTED] i putnici iz vozila Mercedes AMG CLA – dijete rođeno [REDACTED] godine i dijete rođeno [REDACTED] godine. Na motornim vozilima Audi A7 i BMW 518 je nastupila materijalna šteta, dok je na vozilu Mercedes AMG CLA nastupila veća materijalna šteta. Vozači [REDACTED], [REDACTED], [REDACTED] su alkotestirani alkotestom marke "AlcoQuant", kojom prilikom kod istih nije ustanovljeno prisustvo alkohola u organizmu.

UZROK: Neprilagođena brzina .

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: [REDACTED] član 332 stav 3, a u vezi sa stavom 1

89. Dana 13.08.2023. godine (nedjelja, dan, vrijeme vedro, kolovoz je bio suh, preglednost i vidljivost slaba) oko 17,35 sati, na kolovozu Regionalnog puta R442a (Grkarica-Hadžići), lokalitet Malog polja, područje općine Hadžići, dogodila se saobraćajna nezgoda. Tom prilikom došlo je do sudara putničkog motornog vozila marke BMW 5L, kojim je upravljao vozač [REDACTED] iz Sarajeva, rođen [REDACTED] godine i putničkog motornog vozila BMW 187, kojim je upravljao vlasnik, vozač [REDACTED] iz Hadžića, rođen [REDACTED] godine, usljed čega dolazi do nekontrolisanog kretanja vozila BMW 5L i sudara s putničkim motornim vozilom marke VW Golf 6, kojim je upravljao vozač [REDACTED] rođen [REDACTED] godine. U ovoj saobraćajnoj nezgodi lake tjelesne povrede zadobio je vozač S.S. lake tjelesne povrede zadobila je putnica iz vozila BMW 187, [REDACTED] iz Hadžića, rođena [REDACTED] godine.

UZROK: Neprilagođena brzina i preticanje.

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: [REDACTED] član 332 stav 3, a u vezi sa stavom 1

90. Dana 14.08.2023. godine (ponedjeljak, dan, vrijeme sunčano, kolovoz suh preglednost i vidljivost dobra) oko 15,45 sati na kolovozu ulice Poligonska do broja 170, područje općine Ilidža, dogodila se saobraćajna nezgoda. Tom prilikom došlo je do udara i obaranja na kolovoz pješaka [REDACTED] rođen [REDACTED] godine iz Ilidže od strane motocikla marke Suzuki, kojim je upravljao vlasnik vozač [REDACTED] rođen [REDACTED] godine iz Ilidže. U ovoj saobraćajnoj nezgodi teške tjelesne povrede (fraktura desne nadlaktice, fraktura desne podlaktice, fraktura kosti zdjelice, krvarenje u mozgu) povrede opasne po život, zadobio je pješak [REDACTED]

UZROK: Neprilagođena brzina .

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: [REDACTED] član 336 stav 3, a u vezi člana 332 stav 3, a u vezi sa stavom 1

91. Dana 16.08.2023. godine (srijeda, noć, kolovoz suh) u 21,00 sati, od strane dežurnog u Operativnom centru MUP-a Kantona Sarajevo, obaviješteni smo da se istog dana, oko 20,40 sati, na dijelu autoputa A1 u mjestu Butila, kolovozna traka namjenjena za kretanje vozila iz smjera Vlakova u smjeru Jošanice, područje općine Ilidža, dogodila saobraćajna nezgoda kojom prilikom je došlo do sudara putničkog motornog vozila marke Škoda Fabia, kojim je upravljao vozač [REDACTED] rođen [REDACTED] godine u Sarajevu, i teretnog motornog vozila marke Volvo, kojim je upravljao vozač [REDACTED] rođen [REDACTED] godine u Foči, nastanjen u Sarajevu. **Vozač [REDACTED] je nakon saobraćajne nezgode sa lica mjesta zbog zadobijenih povreda prevezen u KCUS gdje je u 22,30 sati preminuo.** Smrt konstatovana od strane dežurnog doktora u KUM-u, dr. [REDACTED]

UZROK: Neprilagođena brzina.

IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD dostavljen na uvid i odluku

92. Dana 21.08.2023. godine (ponedjeljak, dan, vrijeme sunčano i toplo, kolovoz je bio suh,

preglednost i vidljivost dobra) oko 19,05 sati na kolovozu raskrsnice ulica Adema Buće i Trebinjska, područje općine Novi Grad, dogodila se saobraćajna nezgoda. Tom prilikom došlo je do sudara putničkog motornog vozila marke VW Golf VII, kojim je upravljao vozač [REDACTED] rođen [REDACTED] godine iz Sarajeva i motocikla marke Honda CBF 500, kojim je upravljao vlasnik - vozač [REDACTED] rođen [REDACTED] godine iz Sarajeva. U ovoj saobraćajnoj nezgodi teške tjelesne povrede (fraktura karlice) zadobio je vozač motocikla. Vozač [REDACTED] alkotestiran je na licu mjesta saobraćajne nezgode alkotestom marke "AlcoQuant" gdje je utvrđeno 0,09 promila alkohola u organizmu imenovanog, dok je vozač [REDACTED] alkotestiran prilikom ukazivanja ljekarske pomoći u KUM-u UKC Sarajevo kojom prilikom kod istog nije utvrđeno prisustvo alkohola u organizmu.

UZROK: Radnje vozilom u saobraćaju-preticanje-skretanje ulijevo.

IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD dostavljen na uvid i odluku

93. Dana 22.08.2023. godine (utorak, noć, vrijeme vedro, kolovoz suh, preglednost i vidljivost dobra) oko 21,15 sati na kolovozu brze ceste „Zapadni prilaz gradu”, naspram poslovnog objekta Transizexport u ulici Kamenolom broj 2, kolovozna traka namjenjena za saobraćaj vozila smjer Blažuj-Ilidža, područje općine Ilidža, dogodila se saobraćajna nezgoda. Tom prilikom došlo je do sudara putničkog motornog vozila marke Citroen C4, kojim je, za vrijeme trajanja zaštitne mjere zabrane upravljanja motornim vozilom „B” kategorije u vremenskom periodu od 02.08.2023. godine do 29.01.2024. godine, upravljao vozač [REDACTED] rođen [REDACTED] godine iz Sarajeva i putničkog motornog vozila marke VW Golf 7, kojim je upravljao vlasnik, vozač [REDACTED] rođen [REDACTED] godine iz Sarajeva, usljed čega je došlo do skretanja oba vozila u lijevu stranu van kolovoza i udara u zaštitnu metalnu ogradu, a zatim do skretanja vozila VW Golf 7 u desnu stranu van kolovoza u kanal za odvod otpadnih voda. U ovoj saobraćajnoj nezgodi teške tjelesne povrede (fraktura desnog koljena) zadobio je vozač putničkog motornog vozila VW Golf 7 K.S. Vozači [REDACTED] i [REDACTED] su alkotestirani alkotestom marke "AlcoQuant", kojom prilikom je kod vozača K. F. ustanovljeno prisustvo alkohola u organizmu u količini od 2,20 promila, dok kod vozača Kenana Spahića nije utvrđeno prisustvo alkohola u organizmu.

UZROK: Alkohol, neprilagođena brzina, preticanje

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: [REDACTED] član 336 stav 3, a u vezi člana 332 stav 1

94. Dana 23.08.2023. godine (srijeda, dan, vrijeme sunčano, kolovoz je bio suh, preglednost i vidljivost dobra), oko 09,25 sati, na kolovozu ulice Grbavička naspram broja 95, područje općine Novo Sarajevo, dogodila se saobraćajna nezgoda. Tom prilikom vožnjom unazad na kratkom dijelu puta došlo je do udara i obaranja na kolovoz pješaka [REDACTED] rođena [REDACTED] godine iz Sarajeva od strane putničkog motornog vozila marke Toyota Aygo, kojim je upravljao vozač [REDACTED] rođen [REDACTED] godine iz Sarajeva. U ovoj saobraćajnoj nezgodi teške tjelesne povrede, (fraktura ručnog zgloba desne ruke i frakturu kostiju lica), zadobila je pješak [REDACTED]

UZROK: Prilikom vožnjom unazad na kratkom dijelu puta došlo je do udara i obaranja pješaka na kolovoz

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: [REDACTED] član 336 stav 3, a u vezi člana 332 stav 3

95. Dana 23.08.2023. godine (srijeda, dan, sunčano) oko 12,45 satina kolovozu kružnog toka Bačići, područje općine Novi Grad dogodila se saobraćajna nezgod u kojoj je došlo do sudara putničkog motornog vozila marke Peugeot 3008, kojim je bez položenog ispita za vozača „B” kategorije upravljao vozač [REDACTED] iz Sarajeva, rođen [REDACTED] godine i skupa vozila kojeg čine teretno motorno vozilo marke Scania, i priključno vozilo marke Kogel, vlasništvo firme „KM Inžinjeri” doo Sarajevo, kojim je upravljao vozač [REDACTED] iz Sarajeva, rođen [REDACTED] godine. U ovoj saobraćajnoj nezgodi teške tjelesne povrede (fraktura lijevog kuka) zadobio je putnik u putničkom motornom vozilu marke Peugeot 3008, dijete rođeno 2017. godine, Teške tjelesne povrede (fraktura oba

ručna zgloba) zadobila je putnik u putničkom motornom vozilu marke Peugeot 3008, [REDACTED] iz Sarajeva, rođena [REDACTED]. godine, a lake tjelesne povrede zadobio je vozač [REDACTED]

UZROK: Neprilagođena brzina

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: [REDACTED] član 336 stav 3, a u vezi člana 332 stav 3

96. Dana 24.08.2023. godine (četvrtak, kiša, vrijeme kišovito i toplo, kolovoz mokar, preglednost i vidljivost dobra) oko 14,30 sati na kolovozu ulice Vratnik Mejdan do kućnog broja 37, područje općine Stari Grad, dogodila se saobraćajna nezgoda. Tom prilikom došlo je do udara i obaranja na kolovoz pješaka [REDACTED] iz Sarajeva, rođen [REDACTED]. godine, od strane putničkog motornog vozila marke Audi A4, kojim je upravljao vlasnik - vozač [REDACTED] iz Sarajeva, rođen [REDACTED]. godine. U ovoj saobraćajnoj nezgodi teške tjelesne povrede (prelom nosne kosti sa dislokacijom i frakturu kosti lica bez dislokacije), zadobio je pješak [REDACTED].

UZROK: Neprilagođena brzina

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: [REDACTED] član 336 stav 3, a u vezi člana 332 stav 3, a u vezi sa tavom 1

97. Dan 26.08.2023. godine (subota, dan, vrijeme sunčano, kolovoz suh preglednost i vidljivost dobra) oko 16,10 sati, u raskrsnici kolovoza Magistralnog puta M-18, Sarajevo-Tuzla i pristupnog makadamskog puta prema naselju Sedraž, područje općine Vogošća, dogodila se saobraćajna nezgoda. Tom prilikom došlo je do sudara motocikla marke Suzuki, kojim je upravljao vozač [REDACTED] iz Stoca, rođen [REDACTED] godine i putničkog motornog vozila marke VW Golf IV, kojim je upravljao vozač [REDACTED] iz Sarajeva, rođen [REDACTED]. godine. U ovoj saobraćajnoj nezgodi teške tjelesne povrede, opasne po život, zadobio je vozač **motocikla** [REDACTED], koji je vozilom Zavoda za hitnu medicinsku pomoć prevezen u KUM UKC Sarajevo gdje je i preminuo, **a smrt je 26.08.2023. godine, u 18.32 sati, konstatovala dr. [REDACTED]**. Lahke tjelesne povrede zadobili su vozač vozila VW Golf K.B. i putnik iz istog vozila [REDACTED] iz Pljevalja R Srbija, rođena [REDACTED] godine.

UZROK: Radnje vozilom u saobraćaju-preticanje-skretanje ulijevo.

IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD dostavljen na uvid i odluku

98. Dana 27.08.2023. godine (nedjelja, dan, sunčano) oko 17,05 sati, u ulici Branislava Nušića broj 51, područje općine Novi Grad, dogodila se saobraćajna nezgoda. Tom prilikom, prema do sada prikupljenim informacijama, došlo je do udara i obaranja na kolovoz pješaka [REDACTED] iz Sarajeva, rođena [REDACTED]. godine, od strane putničkog motornog vozila marke Audi A3, nepoznatih registarskih oznaka, sive boje, kojim je upravljao NN vozač, a koji se nakon saobraćajne nezgode udaljio sa lica mjesta. Radom na tereno došlo se do podatka da je nezgodu prouzrokovao [REDACTED], rođen [REDACTED]. godine u Goraždu. U ovoj saobraćajnoj nezgodi teške tjelesne povrede, frakture lijevog stopla, zadobila je pješak [REDACTED]

UZROK: Kretanje vozilom unazad

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: [REDACTED], član 336 stav 3, a u vezi člana 332 stav 3, a u vezi sa tavom 1, član 337 stav 1

99. Dana 30.08.2023. godine (srijeda, noć, kolovoz suh, osvjetljeno uličnom rasvjetom, preglednost i vidljivost dobra) oko 20,40 sati na kolovozu raskrsnice ulica Safeta Zajke i Numan paše Čuprilića, područje općine Novi Grad dogodila se saobraćajna nezgoda. Tom prilikom došlo je do sudara putničkog motornog vozila marke VW Transporter, kojim je upravljao vozač [REDACTED] iz Sarajeva, rođen [REDACTED]. godine i motocikla marke Aprilia Atlantic,

kojim je upravljao vlasnik-vozač [REDACTED] z Vogošće, rođen [REDACTED] godine. Od siline udara došlo je do rasipanja otpalih dijelova sa motocikla marke Aprilia Atlantic, koji su tom prilikom pali na putničko motorno vozilo marke Škoda Octavia, kojim je upravljao vozač [REDACTED] iz Sarajeva, rođen [REDACTED] godine. **U ovoj saobraćajnoj nezgodi, od zadobijenih povreda na licu mjesta smrtno je stradao vozač motocikla [REDACTED]**

UZROK: Radnje vozilom u saobraćaju-skretanje ulijevo

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: [REDACTED] član 336 stav 4, a u vezi člana 332 stav 3, a u vezi sa tavom 1

100. Dana 31.08.2023. godine (četvrtak) u 16,30 sati, u prostorije Odjeljenja za saobraćajne istrage Sektora uniformisane policije pristupila je [REDACTED], iz Tutina, rođena [REDACTED] godine i tom prilikom prijavila da je dana 21.06.2023. godine, oko 21.15 sati, u naselju Osijek, naspram kućnog broja 1, ulice Drage Filipovića izlazeći iz autobusa GRAS-a vozač zatvorio vrata i pokrenuo autobus zbog čega je ista pala i zadobila povrede. U daljem razgovoru imenovana je izjavila da su joj u pomoć pritekli njoj nepoznati građani i vozač autobusa, a kratko nakon navedenog vozač autobusa se udaljio sa lica mjesta, a navedena je vozilom Zavoda za hitnu medicinsku pomoć transportovana u Opću bolnicu "Prim. dr. Abdulah Nakaš", gdje je nakon izvršenih liječničkih pregleda i potrebne dijagnostike dr. [REDACTED] konstatovao teške tjelesne povrede, frakturu desnog kuka. S obzirom da ista nema zdravstveno osiguranje u Bosni i Hercegovini transportovana je na liječenje u Bolnicu Novi Pazar, gdje je izvršen operativni zahvat desnog kuka i gdje se nalazila na postoperativnom liječenju, za šta posjeduje medicinsku dokumentaciju. Operativnim radom na terenu došli smo do podatka da je autobusom upravljao vozač inicijala [REDACTED]

UZROK: Radnje vozilom u saobraćaju.

IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD dostavljen na uvid i odluku

101. Dana 01.09.2023. godine (petak, noć, vrijeme vedro, kolovoz suh, preglednost i vidljivost dobra) oko 20,10 sati na kolovozu raskrsnice ulica Bulevar Meše Selimovića- Džemala Bijedića- V transferzala, područje općine Novo Sarajevo dogodila se saobraćajna nezgoda u kojoj je od strane motocikla marke Yamaha, njemačkih nacionalnih oznaka, kojim je upravljao vozač [REDACTED] rođen [REDACTED] godine iz Sarajeva, došlo do udara i obaranja na kolovoz pješakinje [REDACTED], rođena [REDACTED] godine iz Sarajeva, kao i do pada navedenog motocikla i vozača. U ovoj saobraćajnoj nezgodi teške tjelesne povrede, fraktura nosne kosti, fraktura vratnog i lumbalnih pršljenova, fraktura karlice, povrede glave i druge povrede po tijelu, zadobila je pješak [REDACTED]. Teške tjelesne povrede, fraktura lijeve ključne kosti zadobio je vozač motocikla [REDACTED]. Lice mjesta saobraćajne nezgode se nalazi na obilježenom pješačkom prelazu.

UZROK: Neprilagođena brzina kretanja i nepropuštanje pješaka na obilježenom pješačkom prelazu

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: [REDACTED], član 336 stav 3, a u vezi člana 332 stav 3

102. Dana 03.09.2023. godine oko 20:30 sati od strane dežurnog iz Operativnog centra MUP-a Kantona Sarajevo policijski službenici Odjeljenja za saobraćajne istrage obaviješteni su da se u prostorije Opće bolnice "Prim.dr.Abdulah Nakaš" Sarajevo na ukazivanje liječničke pomoći javilo lice [REDACTED], iz Sarajeva rođena [REDACTED] godine i tom prilikom prijavila da je dana 02.09.2023. godine (subota, dan, kolovoz mokar, preglednost i vidljivost dobra) oko 15,45 sati na kolovozu raskrsnice ulica Krančevićeva i Tešanjka, dok se prevozila na električnom romobilu udarena i oborena na kolovoz od strane vozila NN marke i registarskih oznaka kojim je upravljao NN vozač, te da su od strane dežurnog liječnika [REDACTED] kod povrijeđene [REDACTED]. konstatovane teške tjelesne povrede, fraktura palca lijevog stopala. Preduzimajući operativno-taktičke mjere i radnje na rasvjetljavanju ove saobraćajne nezgode dana 03.09.2023. godine policijski službenici Odjeljenja za saobraćajne istrage su došli do saznanja da je na raskrsnici ulica Krančevićeva i Tešanjka došlo do udara i obaranja na kolovoz [REDACTED] koja se prevozila na iznajmljenim

električnim romobilom vlasništvo kompanije "Bin Bin" od strane teretnog motornog vozila marke VW UP, vlasništvo "Mrkva Group" d.o.o. Sarajevo kojim je upravljao vozač [REDACTED] iz Sarajeva, rođen [REDACTED] godine.

UZROK: Oduzimanje prvenstva prolaza.

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: [REDACTED], član 336 stav 3, a u vezi člana 332 stav 3, a u vezi sa stavom 1

103. Dana 09.09.2023 godine (subota, noć, kolovoz suh) oko 05,00 sati, na kolovozu autoputa A-1 (Bačići-Butile), područje općine Novi Grad, dogodila se saobraćajna nezgoda. Tom prilikom došlo je do skretanja u desnu stranu i udara u betonsku zaštitnu ogradu mosta, putničkog motornog vozila marke Audi A6, kojim je pod dejstvom alkohola (izvršenim alkotestiranjem uz pomoć alkotesta marke AlcoQuant utvrđeno je 0,63 promila alkohola u organizmu), upravljao vlasnik vozač [REDACTED] rođen [REDACTED] godine iz Sarajeva. U ovoj saobraćajnoj nezgodi teške tjelesne povrede (fraktura lijevog ručnog zgloba) zadobila je putnik [REDACTED], rođena [REDACTED] godine iz Sarajeva. Teške tjelesne povrede (fraktura kostiju lica i lijevog skočnog zgloba), zadobio je putnik [REDACTED] rođen [REDACTED] godine iz Sarajeva. Lakše tjelesne povrede zadobio je putnik [REDACTED] rođen [REDACTED] godine iz Sarajeva. Lakše tjelesne povrede zadobio je vozač [REDACTED]

UZROK: Alkohol i neprilagođena brzina.

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: [REDACTED], član 336 stav 3, a u vezi člana 332 stav 3

104. Dana 12.09.2023. godine (utorak, noć, vrijeme vedro, kolovoz suh, osvijetljen uličnom rasvjetom, preglednost i vidljivost dobra) oko 19,40 sati na kolovozu raskrsnice ulica Malta-Envera Šehovića, područje općine Novo Sarajevo, dogodila se saobraćajna nezgoda. Tom prilikom došlo je do sudara putničkog motornog vozila marke Renault, kojim je upravljao vlasnik-vozač [REDACTED] rođen [REDACTED] godine iz Sarajeva i mopeda marke Sonic, kojim je upravljao vlasnik-vozač [REDACTED] rođen [REDACTED] godine iz Sarajeva. U ovoj saobraćajnoj nezgodi teške tjelesne povrede (frakturu koljena desne noge) zadobio je [REDACTED]

UZROK: Oduzimanje prvenstva prolaza.

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: [REDACTED], član 336 stav 3, a u vezi člana 332 stav 3, a u vezi sa stavom 1

105. Dana 15.09.2023. godine u 21,30 sati od strane dežurnog u Operativnom centru MUP-a Kantona Sarajevo obaviješteni smo da je u Opću bolnicu „Prim.dr. Abdulah Nakaš“ Sarajevo vozilom Zavoda za hitnu medicinsku pomoć dovezeno lice [REDACTED] koji je liječničkom osoblju i policijskim službenicima Policijske stanice Ilidža izjavio da je povrede zadobio usljed udara motornog vozila, NN marke i registarskih oznaka, koje se udaljilo sa lica mjesta u nepoznatom pravcu. Prema do sada prikupljenim informacijama saobraćajna nezgoda dogodila se dana 15.09.2023. godine (petak, noć, vrijeme oblačno, kolovoz suh, preglednost i vidljivost dobra) oko 18,50 sati, na kolovozu ulice Rustempašina, naspram broj 14. ulice Rustempašina, područje općine Ilidža. Tom prilikom došlo je do udara obaranja na kolovoz pješaka [REDACTED] iz Sarajeva, rođen [REDACTED] godine od strane motornog vozila NN marke i registarskih oznaka, koje se udaljilo sa lica mjesta u nepoznatom pravcu. U ovoj saobraćajnoj nezgodi teške tjelesne povrede (fraktura lijeve potkoljenice) zadobio je pješak [REDACTED] Pješak [REDACTED] je alkotestiran alkotestom marke "AlcoQuant" kojom prilikom je kod istog utvrđeno prisustvo alkohola u organizmu u količini od 1,86 promila alkohola.

UZROK: Nepoznato.

IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD dostavljen na uvid i odluku

106. Dana 02.10.2023. godine (ponedjeljak, dan, kolovoz suv, vrijeme sunčano, preglednost i vidljivost dobra) oko 12,20 sati, na kolovozu ulice Nikole Šopa do br. 39, područje općine Ilidža, dogodila se saobraćajna nezgoda. Tom prilikom, od strane teretnog motornog vozila marke Mercedes Atego 818, kojim je upravljao vozač [REDACTED] iz Sarajeva rođen [REDACTED] godine, došlo je do

udara u pješaka – dijete rođeno 2013. godine. U ovoj saobraćajnoj nezgodi tešku tjelesnu povredu u vidu frakture lijevog ramena zadobilo je pješak-dijete

UZROK: Neprilagođena brzina kretanja i nepropuštanje pješaka na obilježenom pješačkom prelazu
PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: [REDAKTIRANO] član 336 stav 3, a u vezi člana 332 stav 3, a u vezi sa stavom 1

107. Dana 06.10.2023. godine (petak, noć, vrijeme vedro, kolovoz suh, nesovijetljivo uličnom rasvjetom, preglednost i vidljivost smanjena) oko 18,50 sati na kolovozu raskrsnice ulica Safeta Zajke-Alije Imamovića, područje općine Novi Grad, dogodila se saobraćajna nezgoda. Tom prilikom došlo je do sudara putničkog motornog vozila marke Citroen tip X Sara Picasso, kojim je upravljao vozač [REDAKTIRANO], rođen [REDAKTIRANO] godine iz Sarajeva i skupa vozila kojeg čine teretno motorno vozilo Mercedes-Benz 934.08, vlasništvo Kargo d.o.o, na kojem je bila pridodata prikolica Krone, vlasništvo Kargo d.o.o, kojim je upravljao vozač [REDAKTIRANO] rođen [REDAKTIRANO] godine iz Busovače, nakon čega dolazi do skretanja u lijevu stranu van kolovoza teretnog motornog vozila Mercedes-Benz i udara u betonski zid na kojem je postavljena metalna ograda oko porodične kuće na broju 17, ulice Alije Imamovića, vlasništvo [REDAKTIRANO] a potom u stablo drveta. U ovoj saobraćajnoj nezgodi **teške tjelesne povrede (frakturu lakta lijeve ruke, desnog ručnog zgloba, acetabulina lijevo i pubične kosti)** zadobio je vozač [REDAKTIRANO]. **Teške tjelesne povrede (fraktura ručnog zgloba desne ruke)** zadobio je putnik iz vozila Citroen [REDAKTIRANO], rođen [REDAKTIRANO] godine iz Sarajeva, **Lake tjelesne povrede** zadobio je vozač teretnog motornog vozila Mercedes-Benz Dž.I., isti je prevezen u KUM-e UKC Sarajevo. **Lake tjelesne povrede** zadobio je putnik iz vozila Citroen [REDAKTIRANO] rođen [REDAKTIRANO] godine iz Sarajeva, isti je prevezen u KUM-e UKC Sarajevo. **Lake tjelesne povrede** zadobili su putnici iz vozila Citroen Mldb [REDAKTIRANO], rođen [REDAKTIRANO] godine iz Sarajeva i [REDAKTIRANO] rođen [REDAKTIRANO] godine iz Sarajeva.

UZROK: Oduzimanje prvenstva prolaza.

IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD dostavljen na uvid i odluku

108. Dana 08.10.2023. godine (nedjelja, dan, kolovoz suh, preglednost i vidljivost dobra) oko 16,30 sati na kolovozu Magistralnog puta M-17, Sarajevo-Mostar, naspram restorana „SS”, u mjestu Zovik, područje općine Hadžići, dogodila se saobraćajna nezgoda. Tom prilikom došlo je do sudara putničkog motornog vozila marke Škoda Octavia, kojim je upravljao vlasnik vozač [REDAKTIRANO] rođen [REDAKTIRANO] godine iz Hadžića i motocikla marke Suzuki, kojim je upravljao vlasnik vozač [REDAKTIRANO] rođen [REDAKTIRANO] godine iz Visokog. U ovoj saobraćajnoj nezgodi lakše tjelesne povrede zadobio je vozač motocikla marke Suzuki [REDAKTIRANO]. **Lakše tjelesne povrede** zadobila je putnica sa motocikla marke Suzuki [REDAKTIRANO] rođena [REDAKTIRANO] godine iz Ilijaša.

UZROK: Radnje vozilom u saobraćaju-nepravilono uključenje

IZDAT PREKRŠAJNI NALOG BROJ 1086517407 jer nema obilježja KD

109. Dana 09.10.2023. godine (ponedjeljak, dan, vrijeme vedro i sunčano, kolovoz suh, preglednost i vidljivost dobra) oko 10,50 sati na kolovozu magistralnog puta M18 (Sarajevo - Foča), u mjestu Ilovice, područje općine Trnovo, dogodila se saobraćajna nezgoda. Tom prilikom došlo je do sudara putničkog motornog vozila marke Nissan X-Trail, kojim je upravljala vlasnik - vozač [REDAKTIRANO] iz Foče, rođena [REDAKTIRANO] godine i putničkog motornog vozila marke VW Golf-IV, kojim je upravljao vlasnik - vozač [REDAKTIRANO] iz Trnova, rođen [REDAKTIRANO] godine. U ovoj saobraćajnoj nezgodi **teške tjelesne povrede (fraktura ručnog zgloba desne ruke)** zadobio je vozač vozila VW Golf-IV, [REDAKTIRANO]. **Lahke tjelesne povrede** zadobila je putnik u vozilu VW Golf-IV, [REDAKTIRANO] iz Trnova, rođena [REDAKTIRANO] godine.

UZROK: Neprilagođena brzina kretanja.

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: [REDAKTIRANO], član 336 stav 3, a u vezi člana 332 stav 3, a u vezi sa stavom 1

110. Dana 09.10.2023. godine (ponedjeljak, dan, vrijeme sunčano, kolovoz suh, preglednost dobra) oko 16,20 sati, na kolovozu raskrsnice ulica Obala Kulina bana i Despićeva, područje općine Stari Grad, dogodila se saobraćajna nezgoda. Tom prilikom došlo je do udara i obaranja na kolovoz pješaka, [REDAKTIRANO] rođen [REDAKTIRANO] godine iz Brčkog, od strane putničkog motornog vozila marke VW Passat, kojim je upravljao vlasnik vozač [REDAKTIRANO] rođen [REDAKTIRANO]. godine iz Sarajeva. U ovoj saobraćajnoj nezgodi teške tjelesne povrede (fraktura desne potkoljenice, prelom lubanje, krvarenje u mozgu) povrede opasne po život, zadobio je pješak S.G., istom je liječnička pomoć ukazana u KUM, odakle je upućen u Kliniku za neurohirurgiju, gdje je zadržan na daljem liječenju. Vozač [REDAKTIRANO] i pješak [REDAKTIRANO] su alkotestirani aparatom marke "AlcoQuant", kojom prilikom je kod pješaka [REDAKTIRANO] ustanovljeno prisustvo alkohola od 1,10 promila. Na osnovu pismene naredbe Kantonalnog tužilaštva Kantona Sarajevo od pješaka [REDAKTIRANO] su uzeti uzorci krvi i urina radi analize. Kod vozača [REDAKTIRANO] nije utvrđeno prisustvo alkohola u organizmu.

UZROK: Nalijetanje pješaka na motorno vozilo

IZDAT PREKRŠAJNI NALOG BROJ 1086517301 jer nema obilježja KD, naredba o neprovođenju istrage.

111. Dana 09.10.2023. godine (ponedjeljak, noć, kolovoz suh, preglednost i vidljivost dobra) oko 19,25 sati na kolovozu raskrsnice ulica Bolnička i Višnjik, područje općine Centar, dogodila se saobraćajna nezgoda. Tom prilikom došlo je do sudara motocikla marke Piaggio Beverly, , kojim je, bez položenog vozačkog ispita A kategorije, upravljao vozač [REDAKTIRANO] iz Sarajeva, rođen [REDAKTIRANO] godine i putničkog motornog vozila marke VW Golf 4, kojim je upravljao vlasnik, vozač [REDAKTIRANO] iz Sarajeva, rođen [REDAKTIRANO] godine. U ovoj saobraćajnoj nezgodi teške tjelesne povrede (fraktura desne potkoljenice, fraktura lijeve podlaktice, kosti lica i povrede grudnog koša) zadobio je vozač motocikla [REDAKTIRANO] Lahke tjelesne poverede zadobio je putnik na motociklu Piaggio Beverly, [REDAKTIRANO] iz Sarajeva, rođen 2004. godine.

UZROK: Oduzimanje prvenstva prolaza.

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: [REDAKTIRANO], član 336 stav 3, a u vezi člana 332 stav 3, a u vezi sa stavom 1

112. Dana 14.10.2023. godine (subota, dan, vrijeme sunčano, kolovoz suh, preglednost i vidljivost dobra) oko 10,20 sati na kolovozu ulice Bistrik potok do broja 10, područje općine Stari Grad, dogodila se saobraćajna nezgoda u kojoj je od strane bicikla marke Scott, kojim je upravljala mlđb. [REDAKTIRANO] iz Sarajeva, rođena [REDAKTIRANO] godine, kada je došlo do udara i obaranja na kolovoz pješaka [REDAKTIRANO] iz Sarajeva, rođena [REDAKTIRANO] godine. U ovoj saobraćajnoj nezgodi teške tjelesne povrede (fraktura desne klavikule i druge povrede po tijelu) zadobila je pješak [REDAKTIRANO] Teške tjelesne povrede (fraktura kostiju lica i druge povrede po tijelu) zadobila je mlđb. [REDAKTIRANO]

UZROK: Neprilagođena brzina kretanja, neobraćanje pažnje na pješaka koji se kretao kolovozom

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: mlđb [REDAKTIRANO] član 336 stav 3, a u vezi člana 332 stav 3, a u vezi sa stavom 1

113. Dana 20.10.2023. godine (petak, dan, preglednost i vidljivost je bila dobra bez padavina, kolovoz je bio suh) oko 17,30 sati na kolovozu ulice Obala Kulina bana do broja 9, područje općine Centar, dogodila se saobraćajna nezgoda. Tom prilikom došlo je do udara putničkog motornog vozila marke VW Golf 7, kojim je upravljao vozač [REDAKTIRANO], rođen [REDAKTIRANO] godine iz Sarajeva u putničko motorno vozilo Audi A4, koje je prethodno parkirao vozač [REDAKTIRANO] rođen [REDAKTIRANO] godine iz Sarajeva, kojom prilikom dolazi do pomjeranja navedenog vozila u naprijed i udara istog u putničko motorno vozilo marke Toyota Auris vlasništvo "UMA Muller group" doo Sarajevo, koje je prethodno parkirao vozač [REDAKTIRANO] rođen [REDAKTIRANO] godine iz Sarajeva, te udara istog vozila u putničko motorno vozilo marke VW Golf, vlasništvo "Porsche leasing" doo Sarajevo, koje je prethodno parkirao vozač [REDAKTIRANO] rođen [REDAKTIRANO]. godine iz Sarajeva, te udara navedenog vozila u putničko motorno vozilo marke VW Polo, koje je prethodno parkirala vlasnik vozač [REDAKTIRANO] rođena [REDAKTIRANO] godine iz Sarajeva. **Vozač [REDAKTIRANO] je preminuo na licu mjesta, gdje je u 18,05 sati**

**dežurni ljekar Zavoda za hitnu medicinsku pomoć Kantona Sarajevo dr. [REDACTED]
konstatovao smrt o čemu je upoznata porodica preminulog.**

UZROK: Zadesna smrt za vrijeme upravljanja vozilom.

IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD dostavljen na uvid i odluku

114. Dana 21.10.2023. godine (subota, noć, kolovoz suh, preglednost i vidljivost dobra) oko 22,30 sati na kolovozu raskrsnice ulica Safeta Zajke i Numan paše Čuprilića, područje općine Novi Grad dogodila se saobraćajna nezgoda. Tom prilikom došlo je do sudara putničkog motornog vozila marke VW Bora, kojim je upravljao vozač [REDACTED] iz Sarajeva, rođen [REDACTED] godine i putničkog motornog vozila marke VW Golf 7, kojim je upravljao vlasnik-vozač [REDACTED] iz Sarajeva, rođen [REDACTED] godine. Nakon sudara vozilo VW Bora skreće van kolovoza u lijevu stranu, udara u metalni saobraćajni znak i zaustavlja se u kanalu za otpadne vode. U ovoj saobraćajnoj nezgodi lakše tjelesne povrede zadobili su vozač [REDACTED] i putnik iz vozila VW Bora, malodobni [REDACTED] iz Sarajeva, rođen [REDACTED] godine.

UZROK: Neprilagođena brzina kretanja.

IZDAT PREKRŠAJNI NALOG BROJ 1086517290 jer nema obilježja KD

115. Dana 23.10.2023. godine (ponedjeljak, noć, kolovoz suh, preglednost i vidljivost dobra) oko 21,45 sati, na kolovozu raskrsnice Magistralnog puta M17 i ulice Hadželi, u mjestu Dupovci, područje općine Hadžići, dogodila se saobraćajna nezgoda. Tom prilikom došlo je do sudara pmv marke Mercedes, kojim je upravljao vozač [REDACTED] iz Sarajeva rođen [REDACTED] godine i motocikla marke Yamaha X max 300, kojim je upravljao vozač [REDACTED] iz Sarajeva rođen [REDACTED] godine, nakon čega je došlo do skretanja motocikla van kolovoza i udara u stablo drveta u dvorištu kuće u ulici Dupovci br. 2. U ovoj saobraćajnoj nezgodi teške tjelesne povrede u vidu frakture desne potkoljenice i frakture lijevog ručnog zgloba zadobio je vozač [REDACTED]

UZROK: Radnje vozilom u saobraćaju

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: [REDACTED] član 336 stav 3, a u vezi člana 332 stav 3, a u vezi sa stavom 1

116. Dana 25.10.2023. godine (srijeda, dan, kolovoz suh, preglednost i vidljivost dobra), oko 16,10 sati, na kolovozu ulice Adema Buće u neposrednoj blizini raskrsnice s ulicom Vitkovac, područje općine Novi Grad, dogodila se saobraćajna nezgoda. Tom prilikom došlo je do sudara putničkog motornog vozila marke Alfa Romeo, kojim je upravljao vozač [REDACTED] iz Sarajeva, rođen [REDACTED] godine i putničkog motornog vozila marke Toyota, Avensis, kojim je upravljao [REDACTED] iz Sarajeva, rođen [REDACTED] godine. U ovoj saobraćajnoj nezgodi teške tjelesne povrede (fraktura lijevog ručnog zgloba) zadobio je vozač [REDACTED] Lažke tjelesne povrede zadobio je putnik u vozilu Toyota Avensis, [REDACTED] iz Sarajeva, rođen [REDACTED] godine.

UZROK: Neprilagođena brzina

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: [REDACTED] član 336 stav 3, a u vezi člana 332 stav 3, a u vezi sa stavom 1

117. Dana 05.11.2023. godine (nedjelja, noć, kolovoz mokar, padala je slaba kiša, preglednost i vidljivost dobra) oko 17,30 sati putem telefona od strane građanina obaviješten je Operativni centar MUP-a Kantona Sarajevo da je na pružnom prelazu u mjestu Lješevu, općina Ilijaš, došlo do saobraćajne nezgode u kojoj je učestvovao voz i putničko motorno vozilo. Izvršenim uviđajem konstatovano je da je dana 05.11.2023. godine oko 17,00 sati na pružnom prelazu u mjestu Lješevu u mjestu Lješevu, općina Ilijaš došlo do sudara lokomotive vlasništvo Željeznica Federacije, kojom je upravljao mašinovođa [REDACTED] rođen [REDACTED] godine iz Sarajeva i putničkog motornog vozila marke Škoda Octavia kojim je upravljala vozač [REDACTED] rođena [REDACTED] godine iz Ilijaša. **Od zadobijenih povreda, na licu mjesta smrtno je stradala vozač putničkog motornog vozila Škoda octavia [REDACTED] i putnik u navedenom vozilu [REDACTED] rođen [REDACTED] godine iz Ilijaša.**

UZROK: Nepoštivanje saobraćajne signalizacije.

IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD dostavljen na uvid i odluku

118. Dana 06.11.2023. godine (ponedjeljak, sumrak, vrijeme oblačno, kolovoz suh i preglednost dobra) oko 15,30 sati na kolovozu raskrsnice magistralnog puta M-18 sa krakom ulice Jukićeva, (naspram poslovnog objekta kamenorezačka radnja „Klesar Bare“), područje općine Centar, dogodila se saobraćajna nezgoda. Tom prilikom došlo je do sudara putničkog motornog vozila marke Renault Clio, kojim je upravljao vlasnik - vozač [REDACTED], rođen [REDACTED] godine iz Vogošće i motocikla marke Kawasaki, kojim je upravljao vlasnik - vozač [REDACTED] rođen [REDACTED] godine iz Sarajeva. U ovoj saobraćajnoj nezgodi teške tjelesne povrede (fraktura skočnog zgloba desne noge) zadobio je vozač motocikla Kawasaki, [REDACTED]

UZROK: Radnje vozilom u saobraćaju

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: [REDACTED], član 336 stav 3, a u vezi člana 332 stav 3, a u vezi sa stavom 1

119. Dana 07.11.2023. godine (utorak, dan, vrijeme oblačno, kolovoz suh, preglednost i vidljivost dobra) oko 09,30 sati na kolovozu kraka ulice Alipašina do broja 18, područje općine Centar, dogodila se saobraćajna nezgoda. Tom prilikom od strane putničkog motornog vozila nepoznate marke, crne boje, nepoznatih registarskih oznaka, koje se kretalo vožnjom unazad, a kojim je upravljao NN muškarac, došlo je do udara i obaranja na kolovoz pješaka [REDACTED] iz Sarajeva, rođena [REDACTED] godine. Nakon saobraćajne nezgode NN vozač je u svoje vozilo smjestio povrijeđenu [REDACTED] i istu radi ukazivanja ljekarske pomoći prevezao u prostorije Opće bolnice "Prim. dr. Abdulah Nakaš", nakon čega se navedenim vozilom udaljio u nepoznatom pravcu, kojom prilikom o navedenom događaju nije obavijestio najbližu policijsku stanicu. U ovoj saobraćajnoj nezgodi teške tjelesne povrede (fraktura desne podlaktice) zadobila je pješak [REDACTED], koja je nakon ukazane ljekarske pomoći u prostorijama Opće bolnice "Prim. dr. Abdulah Nakaš", upućena na kućno liječenje. Operativnim radom, u cilju rasvjetljavanja navedene saobraćajne nezgode, policijski službenici Odjeljenja za saobraćajne istrage Sektora uniformisane policije su utvrdili da je navedenu saobraćajnu nezgodu prouzrokovao vozač N.N., rođen [REDACTED] godine u Sarajevu, nastanjen u općini Centar, koji je u momentu nastanka saobraćajne nezgode upravljao putničkim motornim vozilom marke Peugeot 407, crne boje, a koje je zatečeno parkirano u ulici Alipašina, kao i gore navedeni vozač.

UZROK: Radnje vozilom u saobraćaju-kretanje vozilom unazad

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: N.N., član 336 stav 3, a u vezi člana 332 stav 3

120. Dana 07.11.2023. godine (utorak, noć, vrijeme oblačno, padala je kiša, kolovoz mokar, preglednost i vidljivost puta slaba) oko 22,10 sati na kolovozu raskrsnice ulica Zmaja od Bosne – Topal Osman paše - Ložionička, područje općine Novo Sarajevo, dogodila se saobraćajna nezgoda. Tom prilikom došlo je do sudara putničkog motornog vozila marke Mercedes - Benz, kojim je upravljao vozač [REDACTED] iz Tešnja, rođen [REDACTED] godine i putničkog motornog vozila marke Citroen C3, kojim je upravljala vozač [REDACTED] iz Sarajeva, rođena [REDACTED] godine. U ovoj saobraćajnoj nezgodi lahke tjelesne povrede zadobila je vozač vozila Citroen C3, [REDACTED]

UZROK: Prolazak kroz raskrsnicu kada je na semaforu upaljeno crveno svjetlo

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: [REDACTED], član 332 stav 1

121. Dana 08.11.2023. godine (srijeda, dan, vrijeme oblačno, kolovoz suh, preglednost i vidljivost dobra) oko 15,10 sati na kolovozu raskrsnice ulica Vrelo Bosne-Plandište i M17 u mjestu Plandište, područje općine Ilidža, dogodila se saobraćajna nezgoda. Tom prilikom došlo je do udara i obaranja na kolovoz pješaka [REDACTED] rođen [REDACTED] godine iz Istočnog Sarajeva, od strane putničkog motornog vozila marke Audi A3, kojim je upravljao vlasnik vozač [REDACTED] rođen [REDACTED] godine iz Sarajeva. U ovoj saobraćajnoj nezgodi teške tjelesne povrede zadobio je pješak [REDACTED]. Vozač [REDACTED] na licu mjesta saobraćajne nezgode alkotestiran alkotestom marke "AlcoQuant" kojom prilikom je kod istog utvrđeno 1,21% promila alkohola u organizmu te je na osnovu pismene naredbe dežurnog tužioca Kantonalnog tužilaštva Kantona Sarajevo od istog uzet uzorak krvi i urina radi vještačenja na eventualno prisustvo alkohola u organizmu.

UZROK: upravljanje motornim vozilom pod dejstvom alkohola i neprilagođena brzina.

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: █████ član 336 stav 3, a u vezi člana 332 stav 3

122. Dana 10.11.2023. godine (petak, dan, vrijeme oblačno, bez padavina, kolovoz suv, preglednost i vidljivost dobra) oko 08,45 sati na kolovozu ulice Bulevar Meše Selimovića, naspram „Addiko Bank”, područje općine Novi Grad, dogodila se saobraćajna nezgoda. Tom prilikom došlo je do udara i obaranja na kolovoz pješaka █████ rođena █████ godine iz Sarajeva od strane putničkog motornog vozila marke VW Golf VII, kojim je upravljao vlasnik - vozač █████ rođen █████ godine iz Sarajeva. U ovoj saobraćajnoj nezgodi teške tjelesne povrede (fraktura vratne kičme i krvarenje u mozgu) **zadobila je pješak █████ koja je 13.11.2023.godine preminula od zadobijenih povreda.**

UZROK: Neprilagođena brzina.

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: █████ član 336 stav 3, a u vezi člana 332 stav 3, a u vezi sa stavom 1

123. Dana 15.11.2023. godine (srijeda, dan, preglednost i vidljivost dobra, kolovoz mokar, padala je kiša) oko 09,25 sati, na kolovozu ulice Patriotske Lige, u neposrednoj blizini raskrsnice sa ulicom Stjepana Tomića i Halida Kajtaza, područje općine Centar, dogodila se saobraćajna nezgoda. Tom prilikom, došlo je do udara i obaranja na kolovoz pješaka █████, rođena █████ godine iz Sarajeva od strane pmv marke Renault Scenic, kojim je upravljao vozač █████ rođen █████ godine iz Sarajeva. U ovoj saobraćajnoj nezgodi tešku tjelesnu povredu u vidu frakture lijevog koljena zadobila je pješak █████.

UZROK: Nepoštivanje obaveze vozača prema pješaku na pješačkom prelazu

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: G.M., član 336 stav 3, a u vezi člana 332 stav 3, a u vezi sa stavom 1

124. Dana 16.11.2023. godine (četvrtak, dan, vrijeme sunčano, kolovoz suh, preglednost i vidljivost dobra) oko 12,05 sati, na kolovozu raskrsnica ulica Magistralni put M-17-Zaima Topčića, područje općine Ilidža, dogodila se saobraćajna nezgoda. Tom prilikom došlo je do udara i obaranja na kolovoz pješaka, G.J., rođena 1959. godine iz Sarajeva od strane putničkog motornog vozila marke Škoda Octavia, njemačkih registarskih oznaka, kojim je upravljala vozač T.A., rođena 1990. godine iz Vogošće. U ovoj saobraćajnoj nezgodi teške tjelesne povrede, (fraktura desnog koljena), zadobila je pješak █████

UZROK: Nepoštivanje obaveze vozača prema pješaku na pješačkom prelazu

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: █████ član 336 stav 3, a u vezi člana 332 stav 3

125. Dana 16.11.2023. godine (četvrtak, noć, vrijeme oblačno, kolovoz suh, lice mjesta osvijetljeno uličnom rasvjetom) oko 18,05 sati na kolovozu raskrsnice ulica Put mladih muslimana-Bistrić-Huremuša, područje općine Stari Grad dogodila se saobraćajna nezgoda. Tom prilikom od strane putničkog motornog vozila marke VW Golf V, koje se kretalo kolovozom ulice Put mladih muslimana iz pravca Lapišnice u pravcu Soukbunara, a kojim je upravljala vozač █████ iz Pala, rođena █████ godine, došlo je do udara i obaranja na kolovoz pješaka █████ rođen █████ godine u Sarajevu, koji je preko obilježenog pješačkog prelaza vršio prelazak kolovoza ulice Put mladih muslimana sa lijeve na desnu stranu gledano iz smjera kretanja gore navedenog putničkog motornog vozila. U ovoj saobraćajnoj nezgodi od zadobijenih povreda na licu mjesta **smrtno je stradao pješak █████ čiju smrt je u 18,20 sati konstatovala dežurna doktorica Zavoda za hitnu medicinsku pomoć Kantona Sarajevo.** Tijelo preminulog █████ je vozilom KJKP „Pokop“, prevezeno u prosekuru Bare.

UZROK: Nepoštivanje obaveze vozača prema pješaku na pješačkom prelazu

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: █████, član 336 stav 4, a u vezi člana 332 stav 3

126. Dana 22.11.2023. godine (srijeda, dan, vrijeme oblačno, kolovoz mokar, padala ja susnježica) oko 09,20 sati na kolovozu ulice Put Mladih Muslimana, naspram kućnog broja 6, ulice Tale Ličanina, područje općine Stari Grad, dogodila se saobraćajna nezgoda. Tom prilikom došlo je do udara i obaranja na kolovoz pješaka █████ rođena █████ godine iz Sarajeva od strane putničkog motornog vozila marke Fiat Punto, kojim je upravljao vlasnik-vozač █████ rođen █████ godine, iz Istočnog Novog Sarajeva. U ovoj saobraćajnoj nezgodi teške tjelesne povrede (frakturu karlice) zadobila je pješak █████

UZROK: Nepoštivanje obaveze vozača prema pješaku na pješačkom prelazu

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: █████, član 336 stav 3, a u vezi člana 332 stav 3, a u vezi sa stavom 1

127. Dana 22.11.2023. godine (srijeda, dan, vrijeme oblačno bez padavina, kolovoz mokar) oko 12,15 sati na kolovozu raskrsnice ulica G Transverzale-Janka Jolovića-Bulevar Branilaca Dobrinje, područje općine Novi Grad, dogodila se saobraćajna nezgoda. Tom prilikom došlo je do udara i obaranja na kolovoz pješaka █████ rođena █████ godine iz Sarajeva od strane putničkog motornog vozila marke Citroen Xsara Picasso, kojim je upravljao vlasnik-vozač █████ rođen █████ godine iz Sarajeva. U ovoj saobraćajnoj nezgodi teške tjelesne povrede (fraktura desne nadlaktice) zadobila je pješak G.S.

UZROK: Nepoštivanje obaveze vozača prema pješaku na pješačkom prelazu

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: █████, član 336 stav 3, a u vezi člana 332 stav 3, a u vezi sa stavom 1

128. Dana 01.12.2023. godine (petak, dan, kolovoz suh, vidljivost i preglednost dobra) oko 12,55 sati, na parking prostoru u ulici Omladinska do broja 7, područje općine Vogošća, dogodila se saobraćajna nezgoda. Tom prilikom, pri kretanju vožnjom unazad od strane pmv marke VW Golf VI, kojim je upravljala vozač █████ iz Vogošće, rođena █████. godine, došlo je do udara u pješaka █████ iz Vogošće, rođena █████. godine, koja je zatim oborena na tlo. U ovoj saobraćajnoj nezgodi tešku tjelesnu povredu u vidu frakture desne potkoljenice zadobila je pješak █████ koja je nakon ukazane ljekarske pomoći u urgentnom centru opće bolnice "Prim.dr. Abdulah Nakaš", zadržana na daljem liječenju na Odjeljenju .

UZROK: Radnje vozilom-voznja unazad

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: █████, član 336 stav 3, a u vezi člana 332 stav 3, a u vezi sa stavom 1

129. Dana 05.12.2023. godine (utorak, dan, kolovoz suv, vidljivost i preglednost dobra) oko 06,45 sati na dijelu kolovoza magistralnog puta M-18, u mjestu Krivoglavci, područje općine Vogošća dogodila se saobraćajna nezgoda. Tom prilikom došlo je do sudara putničkog motornog vozila marke VW Fox, kojim je bez položenog ispita za vozača „B“ kategorije upravljao █████ iz Sarajeva, rođen █████ godine i teretnog motornog vozila marke MAN, vlasništvo KJKP „Rad“ doo Sarajevo, kojim je upravljao vozač █████. iz Sarajeva, rođen █████. godine, a zatim i do sudara putničkog motornog vozila marke VW Fox, i autobusa marke IVECO, vlasništvo Oružanih snaga BiH, kojim je upravljao vozač █████ iz Travnika, rođen █████ godine. **U ovoj saobraćajnoj nezgodi od zadobijenih povreda na licu mjesta smrtno je stradao █████, rođen █████ godine u Sarajevu,** čiju smrt je u 07,08 sati konstatovao █████, dežurni doktor Zavoda za hitnu medicinsku pomoć Kantona Sarajevo.

UZROK: Radnje vozilom u saobraćaju.

IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD dostavljen na uvid i odluku

130. Dana 05.12.2023. godine (utorak, noć, kolovoz suv, oblačno, smanjena vidljivost) oko 16,40 sati na kolovozu ulice Zahira Panjete naspram kućnog broja 240, područje općine Novo Sarajevo, dogodila se saobraćajna nezgoda. Tom prilikom vožnjom unazad na kratkom dijelu

puta došlo je do udara i obaranja na kolovoz pješaka J.E. rođena 1952. godine iz Sarajeva od strane putničkog motornog vozila marke Renault Megane, kojim je upravljala vlasnik-vozač [REDACTED] rođena [REDACTED] godine iz Sarajeva. U ovoj saobraćajnoj nezgodi **teške tjelesne povrede (frakturu karlice)** zadobila je pješak [REDACTED] ista je vozilom Zavoda za hitnu medicinsku pomoć Kantona Sarajevo prevezena na ukazivanje ljekarske pomoći u KUM-e UKC Sarajevo, gdje su joj od strane dežurnog dr. [REDACTED] konstatovane navedene povrede, nakon čega je zadržana na daljem liječenju na Klinici za ortopediju i traumatologiju.

UZROK: Radnje sa vozilom-voznja unazad

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: [REDACTED], član 336 stav 3, a u vezi člana 332 stav 3, a u vezi sa stavom 1

131. Dana 12.12.2023. godine, (utorak, dan, kolovoz mokar, preglednost i vidljivost dobra), oko 12,10 sati na kolovozu ulice Saliha Hadžihuseinovića Muvekita do broja 3, područje općine Stari Grad, dogodila se saobraćajna nezgoda. Tom prilikom došlo je do udara i obaranja na kolovoz pješaka [REDACTED] iz Sarajeva, rođen [REDACTED] godine od strane putničkog motornog vozila marke VW Passat, kojim je upravljao vlasnik, vozač [REDACTED] iz Sarajeva, rođen [REDACTED] godine. Nakon saobraćajne nezgode vozač [REDACTED] je vozilom VW Passat, pješaka [REDACTED] prevezao na ukazivanje liječničke pomoći u KUM UKC Sarajevo. U ovoj saobraćajnoj nezgodi teške tjelesne povrede (fraktura desnog ramena) zadobio je pješak [REDACTED] Istom je liječnička pomoć ukazana u KUM-e UKC Sarajevo odakle je otpušten na kućno liječenje.

UZROK: Radnje vozilom-voznja unazad

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: [REDACTED], član 336 stav 3, a u vezi člana 332 stav 3, a u vezi sa stavom 1

132. Dana 13.12.2023. godine (srijeda, dan-sumrak, kolovoz suh, preglednost i vidljivost dobra) oko 16,15 sati na kolovozu raskrsnice ulica Alipašina-Merhemića trg, područje općine Centar, dogodila se saobraćajna nezgoda. Tom prilikom od strane putničkog motornog vozila marke Audi Q3, vlasništvo Porsche Leasing doo, kojim je upravljala vozač [REDACTED] iz Sarajeva, rođena 1958. godine došlo je do udara i obaranja na kolovoz pješaka [REDACTED] iz Sarajeva, rođena 1955. godine. U ovoj saobraćajnoj nezgodi teške tjelesne povrede (krvarenje u mozgu i druge povrede po tijelu) zadobila je pješak [REDACTED], ista je vozilom JU Zavoda za hitnu medicinsku pomoć Kantona Sarajevo, prevezena na ukazivanje ljekarske pomoći u prostorije KUM, odakle je upućena u Kliniku za neurohirurgiju, gdje je zadržana na daljem liječenju.

UZROK: Nepropuštanje pješaka na obilježenom pješačkom prelazu

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: [REDACTED] član 336 stav 3, a u vezi člana 332 stav 3

133. Dana 18.12.2023. godine (ponedjeljak, dan, kolovoz suh, preglednost i vidljivost dobra) oko 14:00 sati, na kolovozu ulice Safvet Bega Bašagića naspram broja 4, područje općine Stari Grad, dogodila se saobraćajna nezgoda. Tom prilikom došlo je do udara i obaranja na kolovoz pješaka [REDACTED] rođene [REDACTED] godine iz Sarajeva, od strane autobusa marke Isuzu, vlasništvo Centrotrans dd. Sarajevo, kojim je upravljao vozač [REDACTED], rođen [REDACTED] godine iz Sarajeva. U ovoj saobraćajnoj nezgodi teške tjelesne povrede (fraktura lijeve noge i lijeve ruke), zadobila je [REDACTED] Ista je vozilom Zavoda za hitnu medicinsku pomoć prevezena na ukazivanje ljekarske pomoći u KUM, a zatim na Kliniku za ortopediju i traumatologiju, gdje je zadržana na daljem liječenju. Povrede konstatovala dr. [REDACTED]. Dana 20.12.2023. godine u 14:12 sati policijski službenici Odjeljenja za saobraćajne istarge obaviješteni su od strane policijskih službenika PU Stari Grad da su upoznati od strane medicinskog osoblja Klinike za anesteziju i reanimaciju da je lice [REDACTED], koja je dana 18.12.2023 godine povrijeđena kao pješak u saobraćajnoj nezgodi na području općine Stari Grad, preminula na navedenoj klinici. Izvršenim provjerama i obavljenom razgovoru sa dežurnim doktorom na Klinici za anesteziju i reanimaciju. dr. Omerbegović, ista je izjavila da je **lice [REDACTED] preminula dana 20.12.2023 godine u 13.16 sati, čiju smrt je ona konstatovala.**

UZROK: Radnje vozilom, neobraćanje pažnje na pješaka koji se nalazio na kolovozu

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: █████, član 336 stav 3, a u vezi člana 332 stav 3

134. Dana 21.12.2023. godine (četvrtak, sumrak, vrijeme vedro, kolovoz suh i osvijetljen, preglednost dobra) oko 16:40 sati na kolovozu ulice Adema Buće naspram kućnog broja 243, područje općine Novi Grad, dogodila se saobraćajna nezgoda. Tom prilikom došlo je do udara i obaranja na kolovoz pješaka-djeteta █████ rođen █████ godine iz Sarajeva od strane putničkog motornog vozila marke BMW, kojim je upravljao vlasnik-vozač █████ rođen █████ godine iz Sarajeva. U ovoj saobraćajnoj nezgodi **teške tjelesne povrede (frakturu zgloba lijeve noge)** zadobio je pješak-dijete █████ isti je prevezen na ukazivanje ljekarske pomoći u KUM, gdje su mu od strane dežurnog dr. █████ a konstatovane navedene povrede, nakon čega je upućen na kućno liječenje.

UZROK: Neprilagođena brzina.

IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD dostavljen na uvid i odluku

135. Dana 21.12.2023. godine (četvrtak, noć, osvijetljeno uličnom rasvjetom, kiša, kolovoz mokar) oko 23,35 sati na kolovozu raskrsnice ulica Kasindolska i Džemala Bijedića, područje općine Ilidža, dogodila se saobraćajna nezgoda. Tom prilikom došlo je do skretanja u desnu stranu i udara u ivičnjak od strane putničkog motornog vozila marke VW Polo, kojim je upravljao vlasnik-vozač █████ rođena █████ godine iz Sarajeva, nakon čega dolazi do zanošenja vozila po kolovozu a potom do skretanja u desnu stranu van kolovoza i udara u metalni stub ulične rasvjete. U ovoj saobraćajnoj nezgodi **teške tjelesne povrede (frakturu kosti glave)** zadobio je putnik iz vozila VW Polo, █████, rođen █████, godine iz Brčkog, isti je vozilom Zavoda za hitnu medicinsku pomoć prevezen na ukazivanje ljekarske pomoći u KUM, gdje su mu od strane dežurnog dr. Vujić Gordane konstatovane navedene povrede, nakon čega je zadržan na daljem liječenju na Klinici za neurohirurgiju.

UZROK: Neprilagođena brzina

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: █████ član 336 stav 3, a u vezi člana 332 stav 3, a u vezi sa stavom 1

136. Dana 22.12.2023. godine (petak, dan, kolovoz suv, preglednost dobra) oko 14,15 sati, na kolovozu ulice Buka do broja 11, područje općine Centar, dogodila se saobraćajna nezgoda. Prilikom vožnje unazad na kratkom dijelu puta došlo je do udara i obaranja na kolovoz pješaka, █████ rođena █████ godine iz Sarajeva od strane putničkog motornog vozila marke VW Tiguan, kojim je upravljao vlasnik vozač █████, rođen █████ godine iz Sarajeva. U ovoj saobraćajnoj nezgodi teške tjelesne povrede, (fraktura desnog ručnog zgloba), zadobila je pješak █████, ista je nakon saobraćajne nezgode prevezena na ukazivanje ljekarske pomoći u KUM, odakle je nakon ukazane ljekarske pomoći otpuštena kući. Stepen povreda konstatovao dr. █████

UZROK: Radnje vozilom u saobraćaju- vožnja unazad na kratkom dijelu puta

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: █████ član 336 stav 3, a u vezi člana 332 stav 3, a u vezi sa stavom 1

137. Dana 25.12.2023. godine, oko 08,25 sati, na dijelu ulice Džemala Bijedića u neposrednoj blizini raskrsnice s ulicom Nikole Kolumbića Šake, područje općine Ilidža, dogodila se saobraćajna nezgoda. Tom prilikom došlo je do udara i obaranja na kolovoz pješaka █████ iz Sarajeva, rođena █████ godine, od strane pmv marke Mini Cooper, kojim je upravljao vozač █████ iz Sarajeva, rođen █████ godine. U ovoj saobraćajnoj nezgodi tešku tjelesnu povredu u vidu krvarenja u mozgu, zadobila je pješak █████, koja je nakon ukazane ljekarske pomoći u KUM, zadržana na daljem liječenju na Klinici za neurohirurgiju.

UZROK: Neprilagođena brzina

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: █████ član 336 stav 3, a u vezi člana 332 stav 3, a u vezi sa stavom 1

138. Dana 28.12.2023. godine oko 11,10 sati na kolovozu raskrsnice ulica Adija Mulabegovića-Ramiza Salčina, područje općine Novi Grad, dogodila se saobraćajna nezgoda. Tom prilikom došlo je do udara i obaranja na kolovoz pješaka [REDACTED] rođena [REDACTED] godine iz Sarajeva od strane putničkog motornog vozila marke Ford Fiesta, kojim je upravljao vlasnik-vozač [REDACTED] rođen [REDACTED] godine iz Sarajeva. U ovoj saobraćajnoj nezgodi **teške tjelesne povrede (fraktura desne potkoljenice)** zadobila je pješak [REDACTED] ista je prevezena na ukazivanje ljekarske pomoći u Opću bolnicu „prim.dr. Abdulah Nakaš“, Sarajevo, gdje su joj od strane dežurnog dr. [REDACTED] konstatovane navedene povrede, nakon čega je zadržana na daljem liječenju na Odjeljenju za ortopediju i traumatologiju.

UZROK: Nepropuštanje pješaka na obilježenom pješačkom prelazu

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: [REDACTED] član 336 stav 3, a u vezi člana 332 stav 3, a u vezi sa stavom 1

139. Dana 01.01.2024. godine, oko 21:05 sati na kolovozu ulice Breka do broja 91, područje općine Centar, dogodila se saobraćajna nezgoda. Tom prilikom došlo je do udara i odbacivanja van kolovoza pješaka [REDACTED] iz Sarajeva, rođen [REDACTED] godine i [REDACTED] z Sarajeva, rođena [REDACTED] godine od strane motornog vozila NN marke i registarskih oznaka, kojim je upravljao NN vozač, koji se nakon saobraćajne nezgode udaljio sa lica mjesta u nepoznatom pravcu. U ovoj saobraćajnoj nezgodi teške tjelesne povrede (fraktura desne potkoljenice i fraktura kostiju lica) zadobio je pješak [REDACTED] isti je vozilom Zavoda za hitnu medicinsku pomoć Kantona Sarajevo prevezen na ukazivanje ljekarske pomoći u KUM, nakon čega je zadržan na liječenju u Klinici za ortopediju i traumatologiju. Teške tjelesne povrede zadobila je pješak [REDACTED] (fraktura lijevog skočnog zgloba) ista je prevezena na ukazivanje ljekarske pomoći u KUM, nakon čega je zadržana na liječenju u Klinici za ortopediju i traumatologiju. Preduzimajući operativno-taktičke mjere i radnje na terenu policijski službenici Odjeljenja za saobraćajne istrage došli su do saznanja da je u ovoj saobraćajnoj nezgodi učestvovalo putničko motorno vozilo marke Fiat Punto, plave boje, kojim je upravljao vlasnik, vozač [REDACTED] z Sarajeva, rođen 2004. godine. Odlaskom na adresu stanovanja vozača [REDACTED] pronađen je vozač i putničko motorno vozilo. Vozač [REDACTED] pješaci [REDACTED] i [REDACTED] su alkotestirani alkotestom marke "AlcoQuant" kojom prilikom je kod pješaka [REDACTED] utvrđeno prisustvo alkohola u količini od 0,35 promila, dok kod vozača [REDACTED] i pješaka [REDACTED] nije utvrđeno prisustvo alkohola u organizmu.

UZROK: Neprilagođena brzina

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: [REDACTED] član 336 stav 3, a u vezi člana 332 stav 3, a u vezi sa stavom 1 i član 337 stav 1

140. Dana 07.01.2024. godine oko 20,45 sati, na kolovozu raskrsnice ulice Azize Šaćirbegović i kraka iste ulice, na području općine Novo Sarajevo, dogodila se saobraćajna nezgoda. Tom prilikom došlo je do sudara pmv marke VW Golf VIII, kojim je upravljao vozač [REDACTED] iz Sarajeva, rođen [REDACTED] godine i pmv marke Toyota RAV4, kojim je upravljao vozač [REDACTED] iz Sarajeva, rođen [REDACTED] godine, nakon čega je došlo do skretanja van kolovoza pmv Toyota RAV4 i udara u metalni stub - nosač kontaktne mreže trolejbusa. U ovoj saobraćajnoj nezgodi tešku tjelesnu povredu u vidu frakture desne natkoljenice i druge povrede po tijelu zadobio je vozač [REDACTED], koji je nakon ukazane ljekarske pomoći u KUM, premješten na Kliniku za ortopediju i traumatologiju, gdje je zadržan na daljem liječenju. Lakšu tjelesnu povredu zadobio je vozač B.B. koji je nakon ukazane ljekarske pomoći u KUM, otpušten na kućno liječenje.

UZROK: Oduzimanje prvenstva prolaza

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: [REDACTED] član 336 stav 3, a u vezi člana 332 stav 3, a u vezi sa stavom 1

141. Dana 09.01.2024. godine oko 10:50 sati na kolovozu raskrsnice ulica Zagrebačka-Splitska-Grbavička, područje općine Novo Sarajevo, dogodila se saobraćajna nezgoda. Tom prilikom došlo je do udara i obaranja na kolovoz pješaka [REDACTED] rođena [REDACTED] godine iz Sarajeva od strane

putničkog motornog vozila marke VW Touran, vlasništvo [REDAKT] kojim je upravljao vozač [REDAKT] rođen [REDAKT] godine iz Sarajeva, nakon čega je vozač [REDAKT] nastavio vožnju i navedeno vozilo parkirao na trotoaru ulice Zagrebačka u neposrednoj blizi raskrsnice ulice Zagrebačka-Grbavička- Derviša Numića a potom se pješke vratio na lice mjesta. U ovoj saobraćajnoj nezgodi **teške tjelesne povrede (frakturu lijevog ramena i nosa)** zadobila je pješak [REDAKT] ista je vozilom Zavoda za hitnu medicinsku pomoć prevezena na ukazivanje ljekraske pomoći u KUM, gdje su joj od strane dežurnog dr. [REDAKT] konstatovane navedene povrede, nakon čega je upućena na kućno liječenje. Pješak [REDAKT] je prilikom ukazivanja ljekarske pomoći u alkotestirana alkotest aparatom marke „AlcoQuant, kojom prilikom kod iste nije utvrđeno prisustvo alkohola u organizmu, dok je vozač M.E. na licu mjesta saobraćajne nezgode alkotestiran alkotest aparatom marke „AlcoQuant, kojom prilikom je kod istog utvrđeno prisustvo alkohola u organizmu od 0.22 promila alkohola, nakon čega je na osnovu pribavljene naredbe Kantonalnog tužilaštva Kantona Sarajevu, u prostorijama KUM-e uzet uzorak krvi od lica [REDAKT]

UZROK: Radnje u saobraćaju

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: [REDAKT], član 336 stav 3, a u vezi člana 332 stav 3, a u vezi sa stavom 1

142. Dana 13.01.2024. godine oko 12:30 sati na parking prostoru objekta „Muhadžerska džamija” u ulici Osik broj 286, područje općine Ilidža, dogodila se saobraćajna nezgoda. Tom prilikom vožnjom unazad na kratkom dijelu puta došlo je do udara i obaranja na kolovoz pješaka [REDAKT] rođen [REDAKT] godine iz Sarajeva od strane putničkog motornog vozila marke Audi A3, kojim je upravljao vozač [REDAKT], rođen [REDAKT] godine iz Sarajeva. U ovoj saobraćajnoj nezgodi **teške tjelesne povrede (frakturu lijevog kuka)** zadobio je pješak [REDAKT], isti je vozilom Zavoda za hitnu medicinsku pomoć prevezen na ukazivanje ljekraske pomoći u KUM, gdje su mu od strane dežurnog dr. Mujanovića konstatovane navedene povrede, nakon čega je zadržan na Klinici za ortopediju i traumatologiju na daljem liječenju.

UZROK: Radnje u saobraćaju

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: [REDAKT], član 336 stav 3, a u vezi člana 332 stav 3, a u vezi sa stavom 1

143. Dana 15.01.2024. godine oko 17,10 sati na kolovozu ulice Stari Ilijaš bb, naspram benzinske pumpe “Tranzit petrol” doo, područje općine Ilijaš, dogodila se saobraćajna nezgoda. Tom prilikom od strane putničkog motornog vozila marke Škoda Octavia, kojim je upravljala vozač [REDAKT], iz Vogošće, rođena [REDAKT] godine došlo je do udara i obaranja na kolovoz pješaka [REDAKT] Ilijaša, rođena [REDAKT] godine. U ovoj saobraćajnoj nezgodi **teške tjelesne povrede (fraktura desne potkoljenice, fraktura desne ključne kosti i druge povrede po tijelu)** zadobila je pješak [REDAKT] ista je prevezena na ukazivanje ljekarske pomoći u prostorije KUM, odakle je upućena u Kliniku za ortopediju i traumatologiju, gdje je zadržana na daljem liječenju.

UZROK: Nepropuštanje pješaka na obilježanom pješačkom prelazu

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: [REDAKT], član 336 stav 3, a u vezi člana 332 stav 3

144. Dana 16.01.2024. godine, oko 08:20 sati, na kolovozu raskrsnice ulica Ante Babića i X transverzala, područje općine Novi Grad, dogodila se saobraćajna nezgoda. Tom prilikom došlo je do sudara putničkog motornog vozila marke Audi A4, kojim je upravljao vlasnik, vozač [REDAKT] iz Sarajeva, rođen [REDAKT] godine i putničkog motornog vozila marke Suzuki, kojim je upravljala [REDAKT] iz Sarajeva, rođena [REDAKT] godine, usljed čega dolazi do nekontrolisanog kretanja vozila Suzuki i skretanja istog udesno van kolovoza i udara u metalni nosač svjetlosnog saobraćajnog znaka (semafor), a zatim i udara u pješaka [REDAKT] iz Sarajeva, rođena [REDAKT] godine. U ovoj saobraćajnoj nezgodi **teške tjelesne povrede (fraktura lijeve potkoljenice i druge povrede po tijelu)** zadobila je pješak [REDAKT] koja je na Klinici za ortopediju i traumatologiju UKC Sarajevo, zadržana na daljem liječenju.

UZROK: Oduzimanje prvenstva prolaza.

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: [REDAKT], član 336 stav 3, a u vezi člana 332

stav 3, a u vezi sa stavom 1

145. Dana 18.01.2024. godine oko 11,15 sati, na kolovozu ulice X Transverzala neposredno ispred raskrsnice sa ulicom Safeta Hadžića, kolovozna traka namjenjena za kretanje vozila iz smjera Dobrinje u smjeru Nedžarića, općina Novi Grad, dogodila se saobraćajna nezgoda. Tom prilikom došlo je do udara i obaranja na kolovoz pješaka [REDACTED] iz Sarajeva, rođen [REDACTED] godine od strane tmv marke Renault Megane, kojim je upravljala vozač [REDACTED] iz Sarajeva rođena [REDACTED] godine. U ovoj saobraćajnoj nezgodi tešku tjelesnu povredu u vidu frakture lobanje zadobio je pješak [REDACTED] koji je nakon ukazane ljekarske pomoći u KUM-u, premješten na Kliniku za neurohirurgiju UKC Sarajevo gdje je zadržan na daljem liječenju.

UZROK: Nepropuštanje pješaka na obilježenom pješačkom prelazu

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: [REDACTED] član 336 stav 3, a u vezi člana 332 stav 3, a u vezi sa stavom 1

146. Dana 25.01.2024. godine oko 10,15 sati na kolovozu ulice Asima Ferhatovića naspram kućnog broja 2-a, područje općine Centar, dogodila se saobraćajna nezgoda. Prilikom pokretanja autobusa marke Man, vlasništvo Centrotrans DD, Sarajevo, sa autobuske stanice Ortopedija od strane vozača [REDACTED] rođen [REDACTED] godine iz Sarajeva, došlo je do pada putnika u autobusu [REDACTED] rođena [REDACTED] godine iz Sarajeva i udara tjelom u sjedište autobusa. Tom prilikom [REDACTED] nije obavijestila vozača da je zadobila povrede, a dolaskom do krajnjeg odredišta autobusa u ulici Zelenih Beretki naspram Doma Armije, ista je napustila autobus. Nakon što je napustila autobus ista je osjetila bolove nakon čega su NN građani pozvali hitnu pomoć koja je došla na lice mjesta te su [REDACTED] prevezli na KUM. Nakon ukazane ljekarske pomoći i izvršene dijagnostike kod [REDACTED] u od strane dežurnog doktora dr Pašić Menseure konstatovane **teške tjelesne povrede opasne po život (serijska frakturu rebara lijevo i ruptura slezene)** nakon čega je ista zadržana na Klinici za anesteziju i reanimaciju C-3 na daljem liječenju.

UZROK: Radnje vozilom u saobraćaju

IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD dostavljen na uvid i odluku

147. Dana 27.01.2024. godine oko 11,55 sati, policijski službenici Odjeljenja za saobraćajne istrage Sektora uniformisane policije obaviješteni su da je u prijemnu ambulantu KUM-a KCU u Sarajevu vozilom hitne pomoći dovezena starija ženska osoba starosne dobi od oko 80 godina zbog tjelesnih povreda za koje je osoblje KUM-a UKC Sarajevo posumnjalo da su nastali u saobraćajnoj nezgodi. Prilikom predaje lica u ambulantu KUM-a, ekipa hitne pomoći je saopštila da je navedenu žensku osobu u prostorije hitne pomoći dovezao muškarac koji se predstavio kao [REDACTED] rođen [REDACTED] godine, a koji je tom prilikom saopštio da je navedenu žensku osobu zatekao na području naselja Šip područje općine Centar, kako leži sklupčana na tlu, nakon čega je kako im je izjavio podigao istu i smjetio u svoje vozilo te dovezao do hitne pomoći a zatim se udaljio u nepoznatom pravcu. U obavljenom razgovoru sa dežurnim doktorom KUM-a [REDACTED], isti nam je saopćio da je nakon izvršene dijagnostike konstatovano da je povrijeđena NN ženska osoba zadobila teške tjelesne povrede u vidu frakture desnog skočnog zgloba, desnog ručnog zgloba i povrede glave sa krvarenjem na mozgu zbog čega je zadržana na daljem liječenju na Klinici za neurohirurgiju KCU u Sarajevu. Takođe dr. [REDACTED] nam je prenio da je ljekarska ekipa u toku ukazivanja ljekarske pomoći posumnjala da je navedene povrede ista najvjerovatnije zadobila kao pješak u saobraćajnoj nezgodi. Izvršenim provjerama utvrđeno je da je vozilom Škoda Octavia u navedeno vrijeme upravljao vozač [REDACTED] rođen [REDACTED] godine u Sarajevu. Daljim radom na rasvjetljavanju navedenog događaja, identifikovana je povrijeđena ženska osoba i utvrđeno je da se radi o licu [REDACTED] rođena [REDACTED] godine, nastanjena u Sarajevu.

UZROK: Radnje vozilom u saobraćaju

PREDMET U RADU

148. Dana 28.01.2024. godine u 15:45 sati od strane dežurnog u Operativnom centru MUP-a Kantona Sarajevo, policijski službenici Odjeljenja za saobraćajne istrage Sektora uniformisane policije obaviješteni su da je službene prostorije PU Novo Sarajevo pristupila [REDAKT] te tom prilikom prijavila saobraćajnu nezgodu u kojoj je teške tjelesne povrede (fraktura desne nadlaktice) zadobila njena majka [REDAKT]. Prema iskazu [REDAKT] saobraćajna nezgoda dogodila se dana 28.1.2024. godine, oko 12:45 sati u ulici Paromlinska do broja 36, općina Novo Sarajevo, na način da je prilikom ulaska putnice [REDAKT] iz Sarajeva, rođena [REDAKT] godine u vozilo VW Polo, kojim je upravljala vlasnik-vozač [REDAKT] iz Sarajeva, rođena [REDAKT] godine, došlo do pokretanja unaprijed navedenog vozila, usljed čega je došlo do pada na kolovoz putnice [REDAKT]. U ovoj saobraćajnoj nezgodi teške tjelesne povrede (fraktura desne nadlaktice) zadobila putnik K.M.

UZROK: Radnje vozilom u saobraćaju

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: [REDAKT] član 336 stav 3, a u vezi člana 332 stav 3, a u vezi sa stavom 1

149. Dana 31.01.2024. godine oko 13,20 sati, na kolovozu ulice Jadranska naspram broja 7, područje općine Centar, dogodila se saobraćajna nezgoda. Prilikom vožnje unazad na kratkom dijelu puta došlo je do udara i obaranja na kolovoz pješaka, [REDAKT] rođena [REDAKT] godine iz Sarajeva od strane teretnog motornog vozila marke Fiat Doblo, kojim je upravljao vlasnik vozač [REDAKT] rođen [REDAKT] godine iz Sarajeva. U ovoj saobraćajnoj nezgodi teške tjelesne povrede, (fraktura kostiju glave sa krvarenjem u mozgu) povrede opasne po život, zadobila je pješak [REDAKT] ista je nakon saobraćajne nezgode vozilom Zavoda za hitnu medicinsku pomoć, prevezena na ukazivanje ljekarske pomoći u KUM, gdje je nakon ukazane liječničke pomoći upućena i zadržana na Klinici za neurohirurgiju. Stepen povreda konstatovao dr. [REDAKT]

UZROK: Radnje vozilom u saobraćaju-vožnja unazad

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: [REDAKT] član 336 stav 3, a u vezi člana 332 stav 3

150. Dana 05.02.2024. godine u 06:40 sati na kolovozu Magistralnog puta M-18 (Sarajevo - Tuzla) u neposrednoj blizini kućnog broja 22, ulice Donji Hotonj, područje općine Vogošća, dogodila se saobraćajna nezgoda. Tom prilikom došlo je do udara i obaranja na kolovoz pješaka [REDAKT] z Vogošće, rođen [REDAKT] godine od strane putničkog motornog vozila marke VW Golf 5, kojim je upravljao vlasnik, vozač [REDAKT] iz Vogošće, rođen [REDAKT] godine. U ovoj saobraćajnoj nezgodi teške tjelesne povrede (fraktura lijevog kuka, fraktura kosti nosa i lica, krvarenje u mozgu, fraktura grudnog koša i druge povred po tijelu), zadobio je pješak [REDAKT] istom je liječnička pomoć ukazana u KUM, odakle je upućen u Kliniku za anesteziju i reanimaciju, Odjeljenje intenzivne njege C3, gdje je zadržan na daljem liječenju.

UZROK: Neprilagođena brzina i neobraćanje pažnje na pješake koji su na kolovozu

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: [REDAKT], član 336 stav 3, a u vezi člana 332 stav 3

151. Dana 06.02.2024. godine u 17:50 sati na kolovozu zapadni prilaz gradu „Sarajevska zaobilaznica“, kolovozna traka namijenjena za kretanje vozila iz smjera Brijesća u smjeru Butila, područje općine Novi Grad, dogodila se saobraćajna nezgoda. Tom prilikom došlo je do udara prednjeg dijela putničkog motornog vozila marke Fiat Stilo, kojim je upravljao vlasnik-vozač [REDAKT] iz Sarajeva, rođen [REDAKT] godine u zadnji dio zaustavljenog putničkog motornog vozila marke Škoda Fabia, vlasništvo Saldo Plus d.o.o. Sarajevo, kojim je upravljao vozač [REDAKT] iz Sarajeva, rođen [REDAKT] godine. Usljed čega dolazi do potiskivanja vozila Škoda Fabia unaprijed i udara u pješaka M.P. iz Sarajeva, rođen [REDAKT] godine, koji se nalazio ispred vozila Škoda Fabia, usljed čega dolazi do prebacivanja pješaka M.P. preko krova vozila Škoda Fabia i pada istog na kolovoz, dok vozila Škoda Fabia i Fiat Stilo skreću u desnu stranu van kolovoza i udaraju u zaštitnu metalnu ogradu sa desne strane kolovozne trake. U ovoj saobraćajnoj nezgodi teške tjelesne povrede (fraktura kosti lica i povrede glave i druge povred

po tijelu), zadobio je pješak [REDACTED] istom je liječnička pomoć ukazana u KUM, odakle je upućen u Kliniku za neurohirurgiju, gdje je zadržan na daljem liječenju. Lake tjelesne povrede zadobili su vozači [REDACTED] i [REDACTED]. Istom je liječnička pomoć ukazana u KUM, odakle su otpušteni na kućno liječenje.

UZROK: Neprilagođena brzina

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: [REDACTED] član 336 stav 3, a u vezi člana 332 stav 3

152. Dana 07.02.2024. godine oko 08,30 sati na kolovozu raskrsnice ulica Hadželi-Igmanski put, područje općine Hadžići, dogodila se saobraćajna nezgoda. Tom prilikom od strane putničkog motornog vozila marke Renault Trafic, kojim je upravljao vlasnik-vozač [REDACTED] iz Hadžića, rođen [REDACTED] godine došlo je do udara i obaranja na kolovoz pješaka [REDACTED] iz Hadžića, rođen [REDACTED] godine. U ovoj saobraćajnoj nezgodi teške tjelesne povrede (fraktura kičmenih pršljenova L1 do L5 i druge povrede po tijelu) zadobio je pješak [REDACTED] isti je vozilom JU Zavoda za hitnu medicinsku pomoć prevezen na ukazivanje ljekarske pomoći u prostorije KUM, odakle je upućen u Kliniku za ortopediju i traumatologiju, gdje je zadržan na daljem liječenju.

UZROK: Neprilagođena brzina i neobraćanje pažnje na pješake koji su na pješačkom prelazu

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: [REDACTED] član 336 stav 3, a u vezi člana 332 stav 3

153. Dana 11.02.2024. godine u 14:15 sati od strane [REDACTED], dežurnog tužioca Kantonalnog tužilaštva Kantona Sarajevo, policijski službenici Odjeljenja za saobraćajne istrage Sektora uniformisane policije obaviješteni su da je potrebno da preduzmu mjere i radnje na rasvjetljavanju saobraćajne nezgode, zbog postojanja osnova sumnje da je u saobraćajnoj nezgodi koja se dogodila dana 10.02.2024. godine oko 21:25 sati, na kolovozu raskrsnice ulica Zmaja od Bosne i Topal Osman-paše, područje općine Novo Sarajevo, počinjeno krivično djelo "Neukazivanje pomoći osobi povrijeđenoj u saobraćajnoj nezgodi" iz člana 337. KZ F BiH. Naime, saobraćajna nezgoda dogodila se na način da je došlo do udara i obaranja na kolovoz pješaka, maloljetnog [REDACTED] iz Sarajeva, rođen [REDACTED] godine od strane putničkog motornog vozila marke VW Passat, vlasništvo [REDACTED] iz Vogošće, kojim je upravljao vozač [REDACTED] iz Tirane, rođen [REDACTED] godine, državljanin Albanije, koji se nakon saobraćajne nezgode udaljio sa lica mjesta u pravcu Pofalića, neukazavši pomoć osobi povrijeđenoj u saobraćajnoj nezgodi, niti je obavijestio nadležnu policijsku stanicu o saobraćajnoj nezgodi. U ovoj saobraćajnoj nezgodi lahke tjelesne povrede zadobio je maloljetnik [REDACTED]. Istom je liječnička pomoć ukazana u KUM-u UKC Sarajevo, odakle je u pratnji roditelja otpušten na kućno liječenje.

UZROK: Neprilagođena brzina i neobraćanje pažnje na pješake koji su na pješačkom prelazu

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv [REDACTED], član 337 stav 1

154. Dana 11.02.2024. godine oko 18,10 sati na kolovozu raskrsnice ulica Koševo-Džidžikovac, područje općine Centar, dogodila se saobraćajna nezgoda. Tom prilikom došlo je do udara i obaranja na kolovoz pješaka [REDACTED] rođena [REDACTED] godine iz Vogošće od strane putničkog motornog vozila marke Hyundai I30, kojim je upravljao vlasnik-vozač [REDACTED] rođen [REDACTED] godine iz Sarajeva, koji je nakon saobraćajne nezgode povrijeđenu [REDACTED] vozilom prevezao na KUM na ukazivanje ljekarke pomoći, a potom vozilo parkirao u ulici u neposrednoj blizini KCUS. U ovoj saobraćajnoj nezgodi pješak [REDACTED] zadobila je **teške tjelesne povrede (fraktura skočnog zgloba desne noge)** koje su joj konstatovane od strane dežurnog dr. [REDACTED] nakon čega je otpuštena na kućno liječenje.

UZROK: Radnje u saobraćaju

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: [REDACTED] član 336 stav 3, a u vezi člana 332 stav 3, a u vezi sa stava 1

155. Dana 21.02.2024. godine u 15:25 sati od strane dežurnog u Operativnom centru MUP-a Kantona Sarajevo, policijski službenici Odjeljenja za saobraćajne istrage Sektora uniformisane policije obaviješteni su da se na ukazivanje liječničke pomoći u KUM UKC Sarajevo u pratnji oca [REDAKTIRANO] javila maloljetna [REDAKTIRANO] rođena [REDAKTIRANO]. godine u Sarajevu koja je liječničkom osoblju izjavila da je povrede zadobila usljed udara putničkog motornog vozila, NN marke i registarskih oznaka, kojim je upravljao NN vozač, koji se vozilom udaljio sa lica mjesta u nepoznatom pravcu. Prema prikupljenim informacijama saobraćajna nezgoda dogodila se dana 21.02.2024. godine, oko 11:00 sati, na kolovozu ulica Hadži Idrizova naspram broja 1, područje općine Centar kojom prilikom je došlo do udara i obaranja na kolovoz pješaka maloljetne Č.B., koja se kao pješak kretala trotoarom ulice Hadži Idrizova od strane putničkog motornog vozila, NN marke i registarskih oznaka, kojim je upravljao NN vozač, koji se vozilom udaljio sa lica mjesta ulicom u nepoznatom pravcu. U ovoj saobraćajnoj nezgodi teške tjelesne povrede zadobila je pješak maloljetna [REDAKTIRANO]. Iste je liječnička pomoć ukazana u KUM, odakle je u pratnji oca otpuštena na kućno liječenje. Preduzimajući operativno taktičko-tehničke mjere i radnje dana 22.02.2024. godine u ulici Hadži Sulejmanova, općina Centar, pronašli vozilo marke Opel Astra, koje je učestvovalo u navedenoj saobraćajnoj nezgodi, kao i vozača [REDAKTIRANO], rođen [REDAKTIRANO] godine

UZROK: Nije držao vozilo bliže desnoj stani kolovoza

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: [REDAKTIRANO], član 336 stav 3, a u vezi člana 332 stav 3, a u vezi satva 1

156. Dana 28.02.2024. godine oko 08,40 sati, na kolovozu ulice Malta naspram broja 13, područje općine Novo Sarajevo, dogodila se saobraćajna nezgoda u kojoj je došlo do udara i obaranja na kolovoz pješaka [REDAKTIRANO], rođen [REDAKTIRANO] godine iz Sarajeva, od strane putničkog motornog vozila marke Škoda Octavia, kojim je upravljala vozač [REDAKTIRANO], rođena [REDAKTIRANO] godine iz Sarajeva. U ovoj saobraćajnoj nezgodi teške tjelesne povrede, (fraktura lijeve podkoljenice), zadobio je pješak [REDAKTIRANO]

UZROK: Neprikladna brzina i neobraćanje pažnje na pješake koji su na kolovozu

PREDMET U RADU

157. Dana 29.02.2024. godine u 12:30 sati od strane dežurnog u Operativnom centru MUP-a Kantona Sarajevo, policijski službenici Odjeljenja za saobraćajne istrage obaviješteni su da se na kolovozu raskrsnice ulica Hamdije Kreševljakovića i Trg Austrije, područje općine Stari Grad dogodila saobraćajna nezgoda kojom prilikom je došlo do udara pješaka [REDAKTIRANO] od strane vozila NN marke i registarskih oznaka, kojim je upravljao NN vozač koji se vozilom udaljio sa lica mjesta u nepoznatom pravcu. Saobraćajna nezgoda dogodila dana 29.02.2024. godine oko 11:51 sati na kolovozu raskrsnice ulica Hamdije Kreševljakovića i Trg Austrije, područje općine Stari Grad kojom prilikom je došlo do udara od strane vozila NN marke i registarskih oznaka, kojim je upravljao NN vozač u pješaka [REDAKTIRANO] iz Sarajeva, rođena [REDAKTIRANO]. godine. Nakon nezgode NN vozač se NN vozilom udaljio sa lica mjesta u nepoznatom pravcu neukazavši pomoć osobi povrijeđenoj u saobraćajnoj nezgodi. U ovoj saobraćajnoj nezgodi lahke tjelesne povrede zadobila je pješak [REDAKTIRANO]. Iste je liječnička pomoć ukazana u Općoj bolnici Prim.dr. Abdulah Nakaš Sarajevo, odakle je otpuštena na kućno liječenje. Operativnim radom na terenu policijski službenici PS Stari Grad došli su do saznanja da bi u navedenoj saobraćajnoj nezgodi moglo učestvovati vozilo BMW, vlasništvo [REDAKTIRANO] nastanjen na području općine Stari Grad. Odlaskom na adresu, policijski službenici PS Stari Grad zatekli su navedeno vozilo i lice [REDAKTIRANO] koji je u obavljenom razgovoru izjavio da je on upravljao navedenim vozilom i učestvovao u navedenoj saobraćajnoj nezgodi. Obaviještena je dežurni tužilac Kantonalnog tužilaštva Kantona Sarajevo, koja je izdala usmenu naredbu da se na mjestu događaja saobraćajne nezgode i mjestu pronalaska vozila izvrši uviđaj bez njenog prisustva, zbog postojanja osnova sumnje da je u ovoj saobraćajnoj nezgodi počinjeno krivično djelo "Neukazivanje pomoći osobi povrijeđenoj

u saobraćajnoj nezgodi” iz člana 337. stav 1 KZ FBiH, što su u skladu sa naredbom izvršili policijski službenici Odjeljenja za saobraćajne istrage i Odjeljenja za kriminalističku tehniku i forenziku, a da policijski službenici PS Stari Grad izvrše uviđaj po prekršajnom osnovu za uzrok i nastanak saobraćajne nezgode.

UZROK: Neprilagođena brzina i neobraćanje pažnje na pješake koji su na kolovozu
PREDMET U RADU

158. Dana 29.02.2024. godine oko 23,05 sati na kolovozu ulice Bulevar Meše Selimovića naspram broja 16, kolovozna traka namijenjena za kretanje vozila iz smjera Otoke u smjeru Ilidže, područje općine Novi Grad, dogodila se saobraćajna nezgoda. Tom prilikom došlo je do sudara putničkog motornog vozila marke VW Golf 7, kojim je upravljao vlasnik vozač [REDACTED] rođen [REDACTED] godine iz Sarajeva i putničkog motornog vozila Mercedes C200, kojim je upravljao vozač [REDACTED] rođen [REDACTED] godine iz Sarajeva, kojom prilikom nakon saobraćajne nezgode dolazi do skretanja vozila Mercedes u desnu stranu van kolovoza i udara istog u stablo. U ovoj saobraćajnoj nezgodi teške tjelesne povrede (fraktura lijeve podkoljenice, fraktura sternuma, pneumotoraks, povrede glave i druge povrede) zadobio je vozač [REDACTED] istom je liječnička pomoć ukazana u prostorijama KUM, odakle je upućen na Kliniku za anesteziju C3. Teške tjelesne povrede (fraktura desne podkoljenice i lijeve pete) zadobio je putnik u vozilu Mercedes, [REDACTED], rođen 2002 godine iz Sarajeva. Istom je liječnička pomoć ukazana u prostorijama KUM, odakle je upućen na Kliniku za ortopediju i traumatologiju gdje je zadržan na daljem liječenju.

UZROK: Neprilagođena brzina i radnje u saobraćaju
PREDMET U RADU

159. Dana 06.03.2024. godine oko 16:05 sati na kolovozu raskrsnice ulica Bulevar Mimara Sinana-Trg Zlatnih Ljiljana, područje općine Novi Grad, dogodila se saobraćajna nezgoda. Tom prilikom došlo je do udara i obaranja na kolovoz pješaka [REDACTED] rođen [REDACTED] godine iz Sarajeva od strane NN putničkog motornog vozila, kojim je upravljao NN vozač, koji se nakon saobraćajne nezgode udaljio u nepoznatom pravcu neukazavši pomoć osobi ozlijeđenoj u saobraćajnoj nezgodi niti je obavijestio najbližu Policijsku stanicu o saobraćajnoj nezgodi. U ovoj saobraćajnoj nezgodi **teške tjelesne povrede (frakturu lobanje i druge povrede)** zadobio je pješak [REDACTED], isti je vozilom Zavoda za hitnu medicinsku pomoć Kantona Sarajevo prevezen na ukazivanje ljekraske pomoći u KUM-e UKC Sarajevo, gdje su mu od strane dežurnog dr. [REDACTED], konstatovane navedene povrede, nakon čega je zadržan na Klinici za neurohirurgiju na daljem liječenju o čemu je obaviještena porodica. Policijski službenici Odjeljenja za saobraćajne istrage u cilju rasvjetljavanja navedenog krivičnog djela, poduzeli su niz operativno taktičkih radnji u cilju pronalaska NN vozila i vozača, gdje se došlo do saznanja da bi se moglo raditi o vozilu Mitsubishi Pajero, kojim je u momentu saobraćajne nezgode najvjerovatnije upravljao [REDACTED], rođen [REDACTED] godine, nastanjen u Sarajevo. O navedenim saznanjima upoznat je operativni dežurni u MUP-a Kantona Sarajevo koji je obavijestio MUP RS i Graničnu policiju. U 22.20 sati od strane Operativnog dežurnog u MUP-a KS, policijski službenici Odjeljenja za saobraćajne istrage su upoznati da se lice [REDACTED] nalazi u prostorijama PS Istočno Novo Sarajevo, gdje je zadržan do otrežnjenja, a da se vozilo nalazi na području Vraca. O naprijed navedenom putem putem telefona obaviještena je dežura tužiteljica KT Kantona Sarajevo, Grujić Blaženka, koja je naložila da se kontaktiraju policijski službenicu PS Istočno Novo Sarajevo kako bi isti uz obaveštavanje i saglasnost dežurnog tužioca Istočno Novo Sarajevo izvršili uviđaj na vozilu, koje se nalazi na području Vraca ili ako trenutni uslovi to ne dozvoljavaju da se vozilo obezbijedi do jutarnji časovi kada će uz saglasnost dežurnog tužioca Istočno Novo Sarajevo biti urađen uviđaj na vozilu, da se iz vozila sa ručice mjenjača, volana i ručice sa vrata vozača izuzmu brisevi radi eventualnih vještačenja, zadokumentuju oštećenja na vozilu, eventualni bioloških tragova na vozilu i da se uz saglasnost tužioca angažuje vještak mašinske struke a da policijski službenici Odjeljenja za saobraćajne istrage preuzmu lice [REDACTED] od policijskih službenika PS Istočno Novo Sarajevo.

UZROK: Radnje u saobraćaju

PODNEŠEN IZVJEŠTAJ O POČINJENOM KD protiv: [REDACTED], član 336 stav 3, a u vezi člana 332

stav 3 i član 337 stav2

160. Dana 07.03.2024. godine oko 17,25 sati u ulici Maršala Tita do broja 31, područje općine Centar, dogodila se saobraćajna nezgoda. Tom prilikom došlo je do skretanja udesno van kolovoza putničkog motornog vozila marke Audi A3, vlasništvo [REDACTED] kojim je upravljao vozač [REDACTED] iz Sarajeva, rođen [REDACTED] godine, usljed čega je došlo do udara u tri manja betonska stuba na trotoaru, a zatim i do udara i obaranja na trotoar pješaka [REDACTED] iz Sarajeva, rođena [REDACTED] godine. U ovoj saobraćajnoj nezgodi teške tjelesne povrede (fraktura desne potkoljenice i druge povrede po tijelu) zadobila je pješak [REDACTED] ista je vozilom Zavoda za hitnu medicinsku pomoć prevezena na ukazivanje ljekarske pomoći u prostorije KUM, odakle je upućen u Kliniku za ortopediju i traumatologiju, gdje je zadržana na daljem liječenju.

UZROK: Radnje u saobraćaju

PREDMET U RADU

161. Dana 12.03.2024. godine oko 07:25 sati na kolovozu Magistralnog puta M-5 Sarajevo - Foča, (u neposrednoj blizini objekta građevinskog materijala Senigor d.o.o. PJ Rajlovac koji se nalazi u ulici Safeta Zajke broj 189), područje općine Novi Grad, dogodila se saobraćajna nezgoda. Tom prilikom došlo je do sudara putničkog motornog vozila marke Citroen, kojim je upravljala vozač [REDACTED] iz Sarajeva, rođena [REDACTED] godine i putničkog motornog vozila marke Renault, kojim je upravljao vlasnik, vozač [REDACTED] iz Sarajeva, rođen [REDACTED] godine. U ovoj saobraćajnoj nezgodi teške tjelesne povrede (fraktura lijeve podlaktice i druge povrede po tijelu) zadobila vozač [REDACTED] ista je vozilom Zavoda za hitnu medicinsku pomoć prevezena na ukazivanje ljekarske pomoći u KUM, nakon čega je otpuštena na kućno liječenje. Lake tjelesne povrede zadobili su vozač [REDACTED] i putnici iz vozila Citroen [REDACTED] z Sarajeva, rođena [REDACTED] godine u Foči i [REDACTED] iz Sarajeva, rođen [REDACTED] godine.

UZROK: Radnje u saobraćaju

PREDMET U RADU

162. Dana 13.03.2024. godine u 16:05 sati od strane dežurnog u Operativnom centru MUP-a Kantona Sarajevo, policijski službenici Odjeljenja za saobraćajne istrage obaviješteni su da se na ukazivanje liječničke pomoći u KUM javilo lice [REDACTED] iz Sarajeva, rođen [REDACTED] godine, koji je liječničkom osoblju izjavio da je povrede zadobio usljed udara putničkog motornog vozila NN marke i registarskih oznaka, kojim je upravljao NN vozač, koje se vozilom udaljio sa lica mjesta u nepoznatom pravcu. Prema do sada prikupljenim informacijama saobraćajna nezgoda dogodila se dana 13.03.2024. godine, oko 12.40 sati, na kolovozu raskrsnice ulica Azize Šaćirbegović i kraka iste ulice, područje općine Novo Sarajevo kojom prilikom je došlo do udara i obaranja na kolovoz pješaka M.I. od strane putničkog motornog vozila NN marke i registarskih oznaka, kojim je upravljao NN vozač, koje se vozilom udaljio sa lica mjesta u nepoznatom pravcu. U ovoj saobraćajnoj nezgodi teške tjelesne povrede zadobio je pješak [REDACTED] Istom je liječnička pomoć ukazana u KUM, odakle je otpušten na kućno liječenje.

UZROK: Radnje u saobraćaju

PREDMET U RADU

163. Dana 19.03.2024. godine oko 07,40 sati od strane dežurnog u Operativnom centru MUP-a Kantona Sarajevo obaviješteni smo da se u ulici Bistrik do broja 48, područje općine Stari Grad dogodila saobraćajna nezgoda. Tom prilikom došlo je do sudara putničkog motornog vozila marke Škoda Superb, kojim je upravljao vlasnik vozač [REDACTED] rođen [REDACTED] godine iz Sarajeva i putničkog motornog vozila marke Opel Zafira, kojim je upravljao vlasnik vozač [REDACTED] rođen [REDACTED] godine iz Sarajeva. Vozač [REDACTED] je vozilom Zavoda za hitnu medicinsku pomoć KS, prevezen na ukazivanje ljekarske pomoći u KUM-internističko odjeljenje gdje je u 08,13 sati dr. [REDACTED] konstatovala smrt. Na vozilima je pričinjena materijalna šteta.

UZROK: Zadesna smrt za vrijeme upravljanja vozilom
PREDMET U RADU

164. Dana 19.03.2024. godine oko 14,20 sati, na kolovozu raskrsnice ulica Zelenih beretki-Ćumurija, područje općine Stari Grad, dogodila se saobraćajna nezgoda. Tom prilikom došlo je do udara i obaranja na kolovoz pješaka, [REDACTED] rođena [REDACTED] godine iz Sarajeva od strane putničkog motornog vozila marke VW Polo, kojim je upravljala vlasnik vozač [REDACTED] rođena [REDACTED] godine iz Ilijaša. U ovoj saobraćajnoj nezgodi teške tjelesne povrede, (fraktura desnog ručnog zgloba), zadobila je pješak [REDACTED]

UZROK: Radnje u saobraćaju
PREDMET U RADU

165. Dana 19.03.2024. godine, oko 21,30 sati na lokalitetu terminala autobusnog i tramvajskog saobraćaja KJKP GRAS Sarajevo, u ulici Harisa Merzića, na platou uz tramvajsku prugu, neposredno ispred tramvajskog stajališta Ilidža, na području općine Ilidža, dogodila se saobraćajna nezgoda. Tom prilikom pri izlasku putnika [REDACTED] iz Tuzle, rođen [REDACTED] godine, iz zaustavljenog tramvaja, vlasništvo KJKP GRAS Sarajevo, kojim je upravljao vozač tramvaja [REDACTED] rođen [REDACTED] godine iz Sarajeva, na, za sada, neutvrđen način, došlo je do pada [REDACTED] na kolosjek tramvajske pruge, čije tijelo je zatim pregaženo točkovima tramvaja kojeg je pokrenuo vozač tramvaja krećući se u pravcu tramvajskog stajališta Ilidža. Ovom prilikom [REDACTED] zadobio je tjelesne povrede te je isti na licu mjesta smješten u vozilo Zavoda za HMP Kantona Sarajevo odakle je otpočeo transport povrijeđenog prema UKC Sarajevo. Na putu prema zdravstvenoj ustanovi, u toku transporta, u vozilu hitne pomoći je **preminuo** [REDACTED], čiju smrt je u 22,10 sati konstatovao dežurni ljekar Zavoda za HMP Kantona Sarajevo, [REDACTED]. Tijelo smrtno stradalog je zatim, vozilom KJKP Pokop, prevezeno u sekciju Bare gdje će se po naredbi dežurnog tužioca KTKS obaviti obdukcija. Zbog postojanja osnova sumnje da je počinio krivično djelo "Teška krivična djela protiv sigurnosti javnog saobraćaja" iz člana 336. stav 4. a u vezi člana 332. stav 3. u vezi stava 1. i 2. KZ FBiH, dana 20.03.2024. godine u 02,30 sati lišen je slobode vozač tramvaja [REDACTED] koji je zatim predat u prostorije za zadržavanje lica lišenih slobode MUP-a KS.

UZROK: Radnje u saobraćaju
PREDMET U RADU

Broj: 27-04-14135-37.2/24
Sarajevo, 25.3.2024. godine

Ministarstvo unutrašnjih poslova Kantona Sarajevo

La Benevolencija

71000 Sarajevo

PREDMET: Prijedlog aktivnosti i mjera radi prevencije i otklanjanja sigurnosnih prijetnji ili rizika iz nadležnosti Ministarstva za nauku, visoko obrazovanje i mlade Kantona Sarajevo

Veza- Zaključak Vlade Kantona Sarajevo broj: 02-04-14135-37.2/24 od 21.3.2024.godine

Poštovani,

Na osnovu Zaključka Kolegija Skupštine Kantona Sarajevo broj:01-04-244/24 od 19.3.2024.godine u cilju sveobuhvatnog sagledavanja stanja sigurnosti i eventualnih izazova, rizika i opasnosti koji potencijalno mogu usložiti sigurnosne prilike na području Kantona Sarajevo, dostavljamo Vam prijedlog aktivnosti i mjera uzimajući u obzir specifične nadležnosti Ministarstva za nauku, visoko obrazovanje i mlade Kantona Sarajevo.

Ministarstvo za nauku, visoko obrazovanje i mlade Kantona Sarajevo može podržati programe obrazovanja na visokoškolskim ustanovama koji promovišu vrijednosti kao što su poštivanje zakona, tolerancija, nenasilje i socijalna odgovornost. Navedeni programi mogu biti integrisani u nastavni plan i program na svim nivoima obrazovanja, uključujući i visoko obrazovanje.

Također, Ministarstvo za nauku, visoko obrazovanje i mlade Kantona Sarajevo putem javnih poziva može finansirati ili sufinansirati istraživanja koja se bave uzrocima kriminala, nasilja, delikvencije ili bilo kojeg oblika destruktivnog i društveno neodgovornog ponašanja, kao i istraživačke projekte koji se bave razvojem inovativnih sigurnosnih tehnologija i metoda, posebno u kontekstu visokog obrazovanja i mladih. kako bi se bolje razumjeli ovi problemi i identifikovali efikasni pristupi prevenciji.

Ministarstvo za nauku, visoko obrazovanje i mlade Kantona Sarajevo će nastojati podržati i podsticati mlade talente da aktivno učestvuju u kreiranju tehnoloških alata koji mogu imati ključnu ulogu u poboljšanju sigurnosti u svim sferama društva. Mobilne aplikacije ili platforme za prijavljivanje nepravilnosti i rizika u saobraćaju, kao i u ostalim oblastima, mogu biti od velike pomoći u bržem i efikasnijem reagovanju na incidente. Ministarstvo će podržati istraživače, inovatore i preduzetnike da razvijaju i implementiraju ove tehnološke alate dok se ne uspostavi stabilan sistem koji će rezultirati i doprinijeti povećanju sigurnosti i smanjenju rizika u društvu.

Pored navedenog, podržavat ćemo programe saradnje s drugim ministarstvima, općinama, obrazovnim institucijama, sigurnosnim agencijama, privatnim sektorom kao i nevladinim organizacijama radi razmjene informacija i zajedničkog rješavanja sigurnosnih problema.

Ove aktivnosti i mjere mogu doprinijeti stvaranju sigurnijeg i podržavajućeg okruženja za mlade, smanjenju rizika od kriminalnog ponašanja i nasilja te promoviranju pozitivnog razvoja i participacije u zajednici.

Kombinacija ovih mjera, zajedno sa efikasnom saradnjom svih relevantnih aktera, može u značajnoj mjeri doprinijeti smanjenju kriminala, saobraćajnih prekršaja, nasilja, delikvencije u društvu i svih drugih anomalija.

Ovom prilikom ističemo da će Ministarstvo za nauku, visoko obrazovanje i mlade, u sklopu „Javnog poziva za mlade“ koji je predviđen za 2024. godinu pokrenuti program koji će tretirati ovu temu i aktivnosti usmjerene na edukaciju, jačanje svijesti i prevenciju vršnjačkog nasilja i nasilja u porodici. Naziv programa je „Sigurnost mladih – prevencija vršnjačkog nasilja i nasilja u porodici“.

S poštovanjem,

Dostaviti:

1. Naslovu;
2. Evidencija
3. a/a.

Broj: 13-03/1-31-244/24
Sarajevo, 22.03.2024. godine

MINISTARSTVO UNUTRAŠNJIH POSLOVA
ul. La Benevolencija br. 16

SKUPŠTINA KANTONA SARAJEVO
-Ovdje-

Predmet: Informacija, dostavlja se

Veza: Vaš akt Skupštine Kantona Sarajevo broj 01-04-244/24 od 19.03.2024. godine

Kolegij Skupštine Kantona Sarajevo je u cilju organizovanja Hitne sjednice Skupštine Kantona Sarajevo na temu sigurnosti zaključkom broj 01-04-244/24 od 19.03.2024. godine, između ostalih ministarstava i institucija, obavezao i Ministarstvo za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice Kantona Sarajevo da pristupi izradi potpune informacije sa relevantnim elementima, pokazateljima i komentarima koji se odnose na navedene teme u vezi sa sigurnosnom situacijom u Kantonu Sarajevo.

Vodeći se nadležnostima ovog ministarstva i ustanova koje djeluju pod njegovim okriljem, u nastavku će biti prezentovani podaci koji se odnose na djelovanja u segmentu suzbijanja maloljetničkog prijestupništva i nasilja u porodici.

Informacija je rađena na osnovu podataka sa kojima raspolaže Ministarstvo, te podataka koji su u Ministarstvo dostavljeni od strane Javne ustanove "Kantonalni centar za socijalni rad" (u daljem tekstu: Kantonalni centar), Javne ustanove "Odgojni centar Kantona Sarajevo" (u daljem tekstu: Odgojni centar) i Javne ustanove "Porodično savjetovalište" (u daljem tekstu: Porodično savjetovalište) – ustanove socijalne zaštite iz resora Ministarstva.

MALOLJETNIČKO PRIJESTUPNIŠTVO

Zaštita i tretman djece i omladine i članova porodice vrše se prema Zakonu o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku ("Službene novine Federacije BiH", br. 7/14 i 74/20) kojim su utvrđena posebna pravila postupanja prema djeci koja su u sukobu sa zakonom, a prema kojima su dužni postupati sudovi, tužiteljstva, uključujući ovlaštene službene osobe, organi starateljstva, porodice, škole, institucije na svim nivoima društvene zajednice, kao i drugi učesnici uključeni u krivičnu proceduru na način kojim se bez diskriminacije unapređuje osjećaj dostojanstva i lične vrijednosti djeteta. Prema navedenom zakonu sve odgojne mjere, posebne preporuke i sankcije izriče nadležni sud, dok Kantonalni centar i Odgojni centar u skladu sa svojim nadležnostima iste prate i/ili ih provode. Također, ovaj zakon je propisao posebna pravila

i način rada sa maloljetnicima, te se u skladu sa tim provođenje svih odgojnih mjera i tretmana zasniiva na individualnim programima rada sa maloljetnicima, prilagođenim njihovoj ličnosti, koji definišu metode i načine rada u skladu sa savremenim dostignućima nauke, pedagoške i penološke prakse.

Nakon što nadležni sud izrekne odgojnu mjeru upućivanja u Odgojni centar na način propisan zakonom kojim se reguliše izricanje i izvršenje ove odgojne mjere prema maloljetniku u okviru Odjeljenja za zaštitu i tretman djece i omladine izvršava se odgojna mjera na slijedeći način:

- na određeni broj sati tokom dana u trajanju najmanje 14 dana, a najduže 30 dana;
- na neprekidni boravak u trajanju najmanje 15 dana, ali ne duže od tri mjeseca.

U okviru Odgojnog centra se maloljetniku osigurava prihvata i privremeni smještaj tokom pripremnog postupka, te vrši dijagnostika i opservacija tokom sudskog postupka prema naredbi nadležnog tužiteljstva ili Suda, kao i mjera upućivanja u Odgojni centar umjesto mjere pritvora prema odluci Suda.

Pregled izvršenih sankcija u periodu 2019.-2023. godine izrečenih od strane nadležnog suda prema maloljetnicima počiniocima krivičnih djela u periodu od 2019. - 2023. godine:

Sudski ukor

2019. - 8 izvršenih
2020. - 6 izvršenih
2021. - 10 izvršenih
2022. - 7 izvršenih
2023. - 5 izvršenih

Upućivanje u odgojni centar za maloljetnike

2019. - 18 izvršenih
2020. - 9 izvršenih
2021. - 15 izvršenih
2022. - 15 izvršenih
2023. - 14 izvršenih

Pojačan nadzor roditelja/staratelja/usvojitelja

2019. - 2 izvršenih
2020. - 1 izvršenih
2021. - 0 izvršenih
2022. - 0 izvršenih
2023. - nije bilo

Pojačan nadzor nadležnog organa starateljstva

2019. - 25 izvršenih
2020. - 30 izvršenih
2021. - 35 izvršenih
2022. - 34 izvršenih
2023. - 25 izvršenih

Adresa: Reisa Džemaludina Čauševića 1, 71 000 Sarajevo
Tel: + 387(0)33 562-089, Fax: + 387(0)33 562-090
Web: <http://mrsri.ks.gov.ba>, E-mail: mrsri@mrsri.ks.gov.ba

2/8

Upućivanje u odgojnu ustanovu

2019. - 1 izvršenih
2020. - 4 izvršenih
2021. - 3 izvršenih
2022. - 7 izvršenih
2023. - 10 izvršenih

Maloljetnički zatvor

2019. - 6 izvršenih
2020. - 2 izvršenih
2021. - 4 izvršenih
2022. - 3 izvršenih
2023. - 0 izvršenih

Upućivanje u vaspitno popravni dom

2019. - 4 izvršenih
2020. - 3 izvršenih
2021. - 3 izvršenih
2022. - 5 izvršenih
2023. - 6 izvršenih

Ukupno izrečenih sankcija po godinama

2019. - 64 izvršenih
2020. - 55 izvršenih
2021. - 70 izvršenih
2022. - 71 izvršenih
2023. - 61 izvršenih

Pored navedenih izrečenih sankcija u 2023. godini sud je izrekao 22 Posebne mjere prema maloljetnicima, od čega je najveći broj uključivanje u pojedinačni ili grupni rad savjetovaništa i pohađanje kurseva za stručno osposobljavanje. U 2023. godini po nalogu suda pokrenuto je i 55 pripremnih postupaka, dok je prekršajnih postupaka bilo ukupno 90.

Značajno je istaći da je 2020. godine počelo izricanje odgojnih preporuka, te se stručni uposlenici Kantonalnog centra i Odgojnog centra kontinuirano educiraju iz navedene oblasti, a stručni uposlenici koji su već završili edukaciju za medijatore su certificirani tokom 2020. godine za provođenje preporuka ličnog izvinjenja i naknade štete oštećenom, a što je jedan od zakonskih preduslova.

U Odgojnom centru po nalogu Suda u 2023. godini bio je smješten ukupno 21 maloljetnik, od toga je za 8 maloljetnika izrečena odgojna mjera, 7 maloljetnika je smješteno po osnovu prekršaja, 4 maloljetnika su smještena umjesto mjere pritvora, a 2 maloljetnika su u postupku dijagnostike i opservacije u toku pripremnog postupka. Najčešći pojavni oblici krivičnih djela koja su počinili ovi maloljetnici su: teška krađa, posjedovanje i omogućavanje uživanja opojnih droga, udruživanje radi činjenja krivičnih djela, ubistvo, razbojništvo, teške tjelesne povrede i laka tjelesna povreda.

Rad sa djecom i omladinom zahtjeva multisektorsku i multinstitucionalnu saradnju obrazovnih ustanova, zdravstvenih ustanova, ustanova socijalne zaštite, organa starateljstva,

Adresa: Reisa Džemaludina Čauševića 1, 71 000 Sarajevo
Tel: + 387(0)33 562-089, Fax: + 387(0)33 562-090
Web: <http://mrsri.ks.gov.ba>, E-mail: mrsri@mrsri.ks.gov.ba

3/8

policije, tužilaštva, sudstva, ustanova izvršne i zakonodavne vlasti, nevladinih organizacija i svih drugih ustanova, institucija i organizacija koje mogu na bilo koji način zaštititi najbolji interes svakog djeteta.

Multisektorska saradnja svih naprijed navedenih subjekata vezano za ovu kategoriju korisnika može se ocijeniti kao relativno dobra, ali se javljaju određene poteškoće u radu i saradnji zbog nepostojanja određenih adekvatnih zakonskih rješenja, nedostatka adekvatnih mehanizama za provođenje određenih zakonskih rješenja, međusobnog nerazumijevanja nadležnosti, značajne kadrovske podkapacitiranosti u svim navedenim subjektima, nedovoljno obezbijedenih dodatnih kvalitetnih edukacija za rad sa ovom kategorijom djece u svim oblastima, neadekvatnim uslovima za rad sa ovom kategorijom djece u određenim ustanovama itd.

Otežavajuću okolnost čine i dugotrajni postupci prema maloljetnim učiniocima krivičnih djela (odgojna mjera se izriče kada su već punoljetni i nema svoju svrhu), nepostupanje sudija prema prijedlozima službi za zamjenu odgojne mjere drugom mjerom zbog neizvršavanja, dugotrajni sudski postupci zabrane roditelju da živi sa djetetom ili oduzimanja roditeljskog staranja itd.

U ustanovama koje se bave zaštitom i tretmanom djece i omladine i njihovih porodica, evidentan je deficit stručnog kadra. Posebno je evidentan nedostatak certificiranog kadra u službama socijalne zaštite u skladu sa Zakonom o zaštiti postupanju prema djeci i maloljetnicima u krivičnom postupku FBiH (posljednja edukacija je održana 2014. godine). Ova edukacija je neophodna za rad u cjelini za zaštitu i tretman djece i omladine i članova porodice. Generalno je primjetan nedostatak kvalitetnih međunarodno priznatih stručnih edukacija i drugih mogućnosti za stručno usavršavanje uposlenika za rad sa ovom kategorijom djece. Kontinuirano educiranje je neophodno obzirom na stalno multipliciranje problema koje djeca i mladi ispoljavaju, kao i sve nižu dobnu granicu djece koja ispoljavaju neki od ovakvih vidova ponašanja.

Ističe se kao otežavajuća okolnost pri radu sa ovom kategorijom djece spomenuti i nedostatak materijalnih sredstava za provođenje zakonskih odredbi pri resocijalizaciji nakon izlaska sa zavodske mjere, kao i nemogućnost i nedostatak kapaciteta za uključivanje djece i mladih u humanitarni i dobrovoljni rad, nepostojanje mogućnosti obezbjeđivanja sredstava za vanredno školovanje, bavljenje određenim sportom ili nekom drugom aktivnošću za ove kategorije djece itd.

Zakon nije propisao odgovornost porodice za nedovoljno uključivanje u izvršenju mjera koje se provode na principu dobrovoljnosti, dug je period od činjenja do pokretanja i okončanja pripremnog postupka, neke alternativne mjere se ne izriču od strane suda i tužilaštva, a za njihovu provedbu nisu obezbijedeni kadrovski potencijali niti neophodne institucije. Problemi u provođenju odgojnih mjera kod problema sa ovisnošću ili psihofizičkih smetnji se ne izriču jer nema odgovarajućih ustanova, pa se često zamjenjuju sa onim koje nemaju za cilj resocijalizaciju maloljetnika. Ne postoje adekvatna savjetovaništa za maloljetnike kada je u pitanju izricanje mjere posjete odgojno-obrazovnim i psihološkim savjetovaništima za učinjene prekršaje. Nisu obezbijedena sredstva za finansiranje vanrednog školovanja maloljetnika koji napusti školu zbog učinjenog krivičnog djela. Posebno je teško izvršavanje mjera i njihovo praćenje u slučaju maloljetnih migranata počinitelaca krivičnih djela, kao i praćenje posebne obaveze zabrane druženja maloljetnika sa osobama koje imaju loš utjecaj na njega je nemoguće pratiti.

Potrebno je napomenuti da bi u nekim ekstremnim situacijama nesređenih porodičnih odnosa ili partnerskih odnosa roditelja, a posebno tokom viskokonfliktnih razvoda tokom kojih su djeca izložena učenju nasilnih modela komunikacije, a nekada i psihičkom nasilju, zbog čega su

Adresa: Reisa Džemaludina Čauševića 1, 71 000 Sarajevo
Tel: + 387(0)33 562-089, Fax: + 387(0)33 562-090
Web: <http://mrsri.ks.gov.ba>, E-mail: mrsri@mrsri.ks.gov.ba

4/8

svakako u riziku od pojave poremećaja u ponašanju ili čak već ispoljavaju takve oblike ponašanja, također bilo potrebno privremeno izmjestiti dijete ili djecu iz porodice kako bi se roditelji uspjeli fokusirati na roditeljsku umjesto na partnersku ulogu, a u najboljem interesu djeteta ili djece.

Nažalost, predmetnom izmještanju djeteta se vrlo rijetko ili gotovo nikako ne pribjegava zbog nedovoljno hraniteljskih porodica osposobljenih za prijem ove kategorije djece, te nedovoljnih smještajnih kapaciteta u ustanovama i nedovoljno educiranim kadrom koji bi pružio adekvatan tretman toj kategoriji djece, kako ne bi došlo do njihove dodatne traumatizacije. Ovakvo postupanje nosi veliki rizik i odgovornost zbog mogućnosti eskalacije nasilja među roditeljima ili čak i nasilja prema djeci, ali nedostatak sistemskih rješenja nažalost ne ostavlja drugu mogućnost.

U cilju suzbijanja maloljetničkog prijestupništva ustanove u okviru socijalne zaštite, a u okviru svoje nadležnosti realizuju Programe primarne prevencije za učenike osnovnih i srednjih škola Kantona Sarajevo, te u skladu sa potrebama škola povremeno realizuju stručna predavanja i za roditelje učenika kao i nastavničko vijeće.

Svrha Programa primarne prevencije se ogleda u pružanju pomoći i podrške djeci da odrastu u osobe koje ne vrše nasilje nad sobom, nad drugima, odgajajući ih za nenasilnu komunikaciju svakodnevnim životnim situacijama razvijajući otvorenost za saradnju, razumijevanje i toleranciju u odnosima među ljudima. Za period 2023. godine broj korisnika obuhvaćenih Programom primarne prevencije koji realizira Odgojni centar je 1.217 korisnika, dok Kantonalni centar prosječno godišnje provede oko 1.000 stručnih tretmana u vidu savjetovanja individualnog i grupnog rada sa maloljetnicima i njihovim porodicama.

Za adekvatno i sveobuhvatno sistemsko rješenje problema u radu sa poremećajima u ponašanju neophodna su brojna zakonska sistemski rješenja koja iziskuju multisektorsko djelovanje. Potrebno je izmijeniti određene zakonske propise, obezbijediti mehanizme za provođenje određenih zakonskih odredbi, obezbijediti i poboljšati uslove za rad u svim ustanovama koje se bave zaštitom prava i interesa djece u svim oblastima, kadrovski ojačati navedene institucije, senzibilizirati medije i širu društvenu zajednicu za ovu problematiku i pomoći roditeljima da ojačaju roditeljske kompetencije.

Osim adekvatnog broja stručnog kadra neophodan i završen program edukacije u skladu sa Zakonom o zaštiti i postupanju prema djeci i maloljetnicima u krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine, prema programu edukacije koji donosi federalni ministar pravde.

Nadalje, za prevenciju i suzbijanje maloljetničkog prijestupništva, između ostalog, neophodno je:

- uspostavljanje baze podataka o maloljetnicima između Ministarstva unutrašnjih poslova i organa starateljstva;
- kadrovski ojačati ustanove koje rade na zaštiti djece i omladine;
- obezbijediti prostorije za rad sa maloljetnicima radi izbjegavanja stigmatizacije;
- unaprijediti sistem preventivnih mjera usmjerenih na jačanje uslova za pravilan psihofizički razvoj djece i podrške društveno prihvatljivih oblika ponašanja;
- nastaviti umrežavanje svih relevantnih službi, institucija i udruženja uz potporu jedinica lokalne samouprave što je od presudne važnosti za uspješan tretman i posttretman maloljetnika;

Adresa: Reisa Džemaludina Čauševića 1, 71 000 Sarajevo
Tel: + 387(0)33 562-089, Fax: + 387(0)33 562-090
Web: <http://mrsri.ks.gov.ba>, E-mail: mrsri@mrsri.ks.gov.ba

5/8

- intenzivnije uključiti roditelje kao potporu u nastojanjima uspješne resocijalizacije maloljetnih počinitelja krivičnih djela, te kroz predstojeće izmjene zakonske regulative uvesti i koristiti mehanizme prinude prema roditeljima pri zanemarivanju roditeljskih obaveza;
- intenzivirati edukativne radionice u osnovnim i srednjim školama u svrhu suzbijanja maloljetničkog prijestupništva i vršnjačkog nasilja kod djece;
- u vezi sa izvršavanjem postavljenih radnih zadataka potrebno je osigurati sredstva za nastavak edukacije prema specifičnim potrebama maloljetnika, osigurati podršku stručnim radnicima kroz superviziju zbog sve složenijih i zahtjevnijih tretmanskih zadataka, kako bi se u većoj mjeri osigurale pretpostavke za uspješno izvršavanje stručnih poslova, te ublažilo profesionalno sagorijevanje radnika.

Posebno značajnim smatramo istaći da u Kantonu Sarajevo djeluje multisektorski pristup nadležnih institucija u borbi protiv maloljetničkog prijestupništva koji se ogleda u izradi i implementaciji Akcionog plana za prevenciju maloljetničkog prijestupništva i rad sa maloljetnicima u kontaktu sa pravosudnim sistemom u Kantonu Sarajevo. Akcioni plan je trenutno u završnoj fazi izrade i sačinjava se za period od 5 godina (2024.-2028.), a većinskim dijelom obuhvata upravo preventivne aktivnosti i sadrži akcenat na što uspješniju resocijalizaciju maloljetnika u sukobu sa zakonom.

NASILJE U PORODICI

Postupanje u slučajevima nasilja u porodici od strane Kantonalnog centra, propisano je u članu 3., 33., 34., 40. i 42. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici ("Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine", br. 20/13 i 75/21). S tim u vezi, Kantonalni centar je dužan pružiti zaštitu, pomoć i podršku licu koje je žrtva nasilja u porodici ili postoji sumnja da je žrtva nasilja u porodici.

Obaveze organa starateljstva se ogledaju u slijedećem: zaštita od nasilja u porodici, vođenje evidencije o izrečenim zaštitnim mjerama osobama koje su štice zaštitnom mjerom i o nasilnim osobama kojima su izrečene zaštitne mjere, praćenju izvršenja izrečene mjere, obavještanju nadležnog suda o izvršenju mjere, predlaganju prekida ili produženja ili zamjene mjere drugom mjerom.

S tim u vezi, a na osnovu navedenog zakona, Kantonalni centar je evidentirao podatke o slijedećem:

Izrečene mjere

- 2019. - 658 zaštitnih mjera
- 2020. - 630 zaštitnih mjera
- 2021. - 627 zaštitnih mjera
- 2022. - 647 zaštitnih mjera
- 2023. - 394 zaštitnih mjera

Osobe koje su štice zaštitnom mjerom

- 2019. - 326 osoba koje su štice zaštitnom mjerom
- 2020. - 317 osoba koje su štice zaštitnom mjerom
- 2021. - 322 osoba koje su štice zaštitnom mjerom
- 2022. - 301 osoba koje su štice zaštitnom mjerom

Adresa: Reisa Džemaludina Čauševića 1, 71 000 Sarajevo
 Tel: + 387(0)33 562-089, Fax: + 387(0)33 562-090
 Web: <http://mrsri.ks.gov.ba>, E-mail: mrsri@mrsri.ks.gov.ba

6/8

- 2023. - 464 osoba koje su štíćene zaštitnom mjerom

Broju nasilnih osoba kojima su izrečene zaštitne mjere

- 2019. - 289 nasilnih osoba kojima su izrečene zaštitne mjere
- 2020. - 273 nasilnih osoba kojima su izrečene zaštitne mjere
- 2021. - 289 nasilnih osoba kojima su izrečene zaštitne mjere
- 2022. - 273 nasilnih osoba kojima su izrečene zaštitne mjere
- 2023. - 408 nasilnih osoba kojima su izrečene zaštitne mjere

Broju prijavljenih osoba koje trpe nasilje

- 2019. - 1.305 prijavljenih osoba koje trpe nasilje
- 2020. - 1.234 prijavljenih osoba koje trpe nasilje
- 2021. - 1.224 prijavljenih osoba koje trpe nasilje
- 2022. - 1.278 prijavljenih osoba koje trpe nasilje
- 2023. - 1.273 prijavljenih osoba koje trpe nasilje

Broju korisnica smještenih u Sigurnu kuću

- 2019. - 101 korisnica smještena u Sigurnu kuću
- 2020. - 91 korisnica smještena u Sigurnu kuću
- 2021. - 109 korisnica smještenih u Sigurnu kuću
- 2022. - 79 korisnica smještenih u Sigurnu kuću
- 2023. - 100 korisnica smještenih u Sigurnu kuću

Broju poziva na SOS crvenu liniju - telefon za žrtve nasilja u porodici

- 2019. - 307 poziva na SOS crvenu liniju – telefon za žrtve nasilja u porodici
- 2020. - 1.360 poziva na SOS crvenu liniju – telefon za žrtve nasilja u porodici
- 2021. - 1.374 broj poziva na SOS crvenu liniju – telefon za žrtve nasilja u porodici
- 2022. - 1351 broj poziva na SOS crvenu liniju – telefon za žrtve nasilja u porodici
- 2023. - 1.541 broj poziva na SOS crvenu liniju – telefon za žrtve nasilja u porodici

Prema podacima Kantonalnog centra broj prijavljenih slučajeva nasilja u porodici u navedenom periodu nije značajnije rastao, ali su prijavljeni slučajevi nasilja sa sve težim posljedicama, složeniji, prisutni u svim oblicima nasilja, a posljedice istog su sve kompleksnije i dugoročnije po mentalno i fizičko zdravlje žrtava i djece.

Također, Kantonalni centar na osnovu dosadašnjih iskustava kroz pilotiranja različitih programa cijeni da je potrebno uvoditi nove mjere podrške žrtvama nasilja usmjerene na stvaranje preduslova za njihovo osamostaljenje (plaćanje podstanarstva i režijskih troškova, podrška u prekvalifikaciji, dokvalifikaciji i osposobljavanju za rad, podrška u zapošljavanju, subvencioniranju predškolskih ustanova za djecu i sl.).

Kada je u pitanju zaštita žrtava nasilja u porodici u Kantonu Sarajevo ona se prvenstveno realizuje na način smještaja u Sigurnu kuću koja djeluje u sastavu Fondacije lokalne demokratije. Od samog početka rada i funkcionisanja Sigurne kuće, Ministarstvo za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice Kantona Sarajevo je sufinansiralo troškove boravka korisnica. To sufinansiranje se kretalo od početnih 10% do 70% u 2019. godini. Međutim, u 2021. godini između Ministarstva za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice Kantona Sarajevo i Fondacije lokalne demokratije zaključen je Sporazum o smještaju socijalno ugroženih osoba žrtava nasilja u porodici u Sigurnu kuću - Sklonište za zlostavljane žene i djecu i obezbijedeno je finansiranje

Sigurne kuće za žrtve nasilja u Kantonu Sarajevo u stopostotnom iznosu i na taj način osigurano je njeno nesmetano funkcionisanje i rad.

U smislu sveobuhvatnije zaštite žrtava nasilja u okviru Socijalnog programa kao skupa mjera i aktivnosti koje su usmjerene na preveniranje i otklanjanje stanja socijalne nesigurnosti pojedinih kategorija stanovništva predviđena je aktivnost "Zaštita žrtava nasilja u porodici".

Predmetna aktivnost se realizira na način da korisnice za koje stručni radnici Kantonalnog centra, i stručno osoblje Sigurne kuće, na osnovu utvrđenih kriterija i praćenja njihovog stanja po izlasku iz Sigurne kuće, utvrde da se iste nisu vratile nasilniku i da im je potrebna podrška u njihovoj borbi za egzistenciju i osamostaljivanje, dobijaju novčanu podršku za plaćanje troškova podstanarstva i režijskih troškova.

Također, i Porodično savjetovalište kontinuirano pruža savjetodavno-terapeutske usluge između ostalih i građanima Kantona Sarajevo kod kojih je prisutno iskustvo različitih oblika porodičnog nasilja, a ova ustanova djeluje i na polju prevencije kroz rad u zajednici.

Za prevenciju i suzbijanje nasilja u porodici, između ostalog, neophodno je:

- sistemski riješiti pitanje formiranja i rada Mobilnih timova za prevenciju i podršku žrtvama nasilja;
- obezbijediti realizaciju projekta koji će uključivati kontinuirani stručni rad sa počiniocima nasilja;
- obezbijediti preduslove da se u okviru općinskih službi socijalne zaštite formiraju stručni timovi (u sastavu psiholog, pedagog i socijalni radnik) koji će raditi samo na problematici nasilja u porodici;
- intenzivirati preventivni rad u zajednici, a posebno sa ranjivim skupinama stanovništva i saradnju profesionalaca kroz tematske konferencije i edukacije o prepoznavanju nasilnih obrazaca postupanja kod pojave istih.

Također, na području Kantona Sarajevo djeluje i Koordinaciono tijelo za prevenciju, zaštitu i borbu protiv nasilja u porodici u Kantonu Sarajevo koje je formirano u cilju multidisciplinarnog pristupa u prevenciji, unapređenju i razvoju sistema zaštite od nasilja u porodici u Kantonu Sarajevo. Koordinaciono tijelo je prvi put osnovano još 2005. godine, kada je i potpisan prvi Protokol o radu i saradnji Koordinacionog tijela na prevenciji, zaštiti i borbi protiv nasilja u porodici u Kantonu Sarajevo, a značajno je istaći da je inoviran i unaprijeđen Protokol o radu i saradnji Koordinacionog tijela na prevenciji, zaštiti i borbi protiv nasilja u porodici u Kantonu Sarajevo potpisan od strane predstavnika relevantnih institucija u decembru 2023. godine.

Pripremile: Senita Žilić, stručna saradnica [REDACTED]

Iman Čehić, stručna saradnica [REDACTED]

Kontrolisali: Smaragda Lučkin, šefica Odjeljenja [REDACTED]

Miralem Dedović, pomoćnik ministrice [REDACTED]

Sekretarka Ministarstva, Amira Gackić [REDACTED]

Dostavljeno:

1. Naslovu,
2. a/a.

Adresa: Reisa Džemaludina Čauševića 1, 71 000 Sarajevo
Tel: + 387(0)33 562-089, Fax: + 387(0)33 562-090
Web: <http://mrsri.ks.gov.ba>, E-mail: mrsri@mrsri.ks.gov.ba

8/8

Bosnia and Herzegovina
Federation of Bosnia and Herzegovina

CANTON SARAJEVO BOSNA I HERCEGOVINA
Ministry for Education FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE

MINISTARSTVO UNUTRAŠNJIH POSLOVA
SARAJEVO

Broj: 11-02-04-14135-6/24
Sarajevo, 25. 03. 2024. godine

Primitljeno: 26-03-2024		HITNO!	
Org. jed.	Klasifikacija	Šifra	Broj priloga
04-04-15195			26-03-2024 936

KANTON SARAJEVO
MINISTARSTVO UNUTRAŠNJIH POSLOVA
Ul. La Benevolencija broj 15, 71000 Sarajevo BiH
n/r Admir Katicea, ministar

Predmet: Informacija o aktivnostima Ministarstva za odgoj i obrazovanje iz oblasti prevencije neprihvatljivih oblika ponašanja, sigurnosti i zaštite učenika i o postojećim procedurama u cilju zaštite i sigurnosti učenika u odgojno-obrazovnim ustanovama, dostavlja se

Strateški ciljevi Ministarstva za odgoj i obrazovanje prilikom izrade programa i mjera usmjerenih na prevenciju neprihvatljivih oblika ponašanja učenika, sigurnost i zaštitu u odgojno-obrazovnim ustanovama:

Strateški cilj 1: Unaprijediti sistem mjera primarne prevencije usmjerenih na jačanje karakternih snaga i vrlina djece i mladih, osiguranje uvjeta za pravilan psihofizički razvoj djece i mladih i pružanje podrške društveno prihvatljivim oblicima ponašanja i dobrobiti učenika – **Primarna prevencija**

Strateški cilj 2: Kontinuirano unapređenje već postojećih procedura u postupanju referalnih mehanizama u zajednici u slučaju ranog identifikovanja faktora rizika za dijete/učenika – **Sekundarna prevencija**

Strateški cilj 3: Uspostava sistema postupanja nadležnih službi u slučaju iznenadnih, kriznih događaja u situacijama kada je ugrožen najbolji interes djeteta u odgojno-obrazovnim ustanovama – **Krizno upravljanje**

Škola je druga socijalna sredina u kojoj djeca provode veći dio vremena u toku dana, te osim obrazovne škola ima značajnu odgojnu ulogu. Iako se većina neprihvatljivih oblika ponašanja učenika identifikuje unutar školskih zajednica uzrok problema neprihvatljivih ponašanja učenika i određenih teškoća sa kojima se učenici suočavaju rijetko svoj uzrok ima u školskoj zajednici.

Dakle, možemo istaći da koliko imamo učenika toliko imamo porodičnih i socijalnih interakcija jer je svaka porodica u svojoj strukturi specifična, te se sva dešavanja u svijetu djeteta reflektuju u školskim zajednicama. Stoga su škole mjesta gdje se najčešće identifikuju različiti problemi sa kojim se suočava društvena zajednica, ali to ne znači da sve društvene probleme može rješavati isključivo škola i uposljeni u školi, sami. Važno je bazirati se na primarnoj prevenciji neprihvatljivih oblika

ponašanja i zaštite učenika, te je jedan od načina poticanja dobrobiti učenika u školskom okruženju isticanje i razvoj karakternih osobina, motivacije, a što dovodi do povećanja zadovoljstva životom i smanjuje vjerovatnost nastanka neprihvatljivih oblika ponašanja. Neophodno je usmjeriti se i poticati pozitivne emocije kod učenika, jer emocije koje stvaraju osjećaj ugođe proširuju mogućnost razmišljanja, zaključivanja, te potiču kreativnost u školi. Upravo ključ prevencije neprihvatljivih oblika ponašanja leži u dobro osmišljenom odgojno-obrazovnom radu, u školama u kojim se njeguje nulta stopa tolerancije na nasilje i u školama u kojim djeca/učenici usvajaju adekvatne oblike ponašanja učeći po modelu, tj. promatrajući nastavnike kako postupaju u određenim socijalnim interakcijama, kao naravno i opažajući reakcije i socijalne interakcije vlastitih roditelja.

Naime, ako se određeni problem, situacija u kojoj je ugrožen interes djeteta prepoznata u školi, on u svojoj osnovi nije školski problem već postoje brojni uzroci koji dovode do društvenih problema koji se mogu pojaviti i prepoznati u formi neprihvatljivih oblika ponašanja učenika u školi i/ili izvan nje, te se pristupu u rješavanju društvenih problema treba pristupiti dobro osmišljeno, sistemski i multisektorski, a neki od njih su:

1. Transgeneracijska trauma;
2. Post Covid-19;
3. Loša briga o mentalnom zdravlju u zajednici;
4. Porodično, vršnjačko ili neki drugi oblik nasilja;
5. Loše školske prakse i socioemotivna klima u školi;
6. Nasilna komunikacija i nasilno rješavanje konfliktnih situacija u zajednici;
7. Disfunkcionalna porodica (konfliktni razvodi, alkoholizam, upotreba psihoaktivnih supstanci, roditeljski stres...);
8. Loša ekonomska situacija u zajednici;
9. Internalizirani, razvojni problemi i teškoće kod djece/učenika;
10. Manjak protektivnih faktora, a povećan broj riziko faktora za psihofizičko zdravlje djeteta u porodici, školi;
11. Manjak adekvatnih roditeljskih kompetencija;
12. Opća društvena, geopolitička situacija u Bosni i Hercegovini i svijetu npr. teroristički napadi, ratovi, potresi, poplave.

Upravo navedeni razlozi kao i još neki koje nismo naveli moraju biti analizirani kako bi se donijele adekvatne mjere usmjerene na povećanje opće sigurnosti u zajednici.

ŠTA MINISTARSTVO ZA ODGOJ I OBRAZOVANJE PODUZIMA U CILJU POVEĆANJA SIGURNOSTI U ODGOJNO-OBRAZOVNIM ZAJEDNICAMA:

1. **Ministarstvo za odgoj i obrazovanje je 2019. godine donijelo dva vrlo važna pravilnika, a 2022. godine Ministarstvo je dopunilo navedene pravilnike sa indikatorima koji se odnose na prepoznavanje nasilja u digitalnom okruženju i indikatorima koji se odnose na prepoznavanje djece potencijalnih žrtava trgovine ljudima. To su: Pravilnik o načinu i obliku provođenja odgojno-obrazovne podrške i stručnog tretmana (Službene novine Kantona Sarajevo" broj 29/19 i 38/22) i Pravilnik o vođenju evidencije o neprihvatljivim oblicima ponašanja i zaštiti učenika („Službene novine Kantona Sarajevo" broj: 29/19 i 38/22). Pravilnici se zasnivaju na multisektorskom djelovanju u cilju ranog identifikovanja faktora rizika i pružanja adekvatne odgojno-obrazovne podrške. Tako na primjer, član 15. Pravilnika o načinu i obliku provođenja odgojno-obrazovne podrške i stručnog tretmana propisuje da ukoliko Individualni plan podrške koji se izrađuje na nivou školske zajednice ne daje očekivane rezultate i /ili ako se desio iznenadni događaj u školi ili izvan nje, a za koji postoji saznanje da može ugroziti najbolji interes učenika (npr. nasilje u školi ili izvan nje) a za koji postoji saznanje da može ugroziti najbolji interes učenika stručna služba škole u što kraćem roku organizuje multisektorski sastanak kojem u isto vrijeme prisustvuju: roditelji svih**

uključenih učenika u incident, stručna služba škole, direktor, predstavnici nadležne službe socijalne zaštite, nadležnog centra za mentalno zdravlje, predstavnici nadležne policijske uprave i druge osobe ili predstavnici institucija po procjeni stručne službe škole.

Želimo istaći da pored svakodnevnih situacija koje zahtijevaju multisektorski pristup rješavanja određenih neprihvatljivih ponašanja učenika u skladu sa navedenim pravilnicima SVAKI MJESEC NA NIVOU SVAKE OPĆINE se sastaju svi pedagozi i psiholozi osnovnih škola, sa predstavnicima službe socijalne zaštite, centra za mentalno zdravlje i predstavnicima Uprave policije Ministarstva unutrašnjih poslova, to su, koordinacijski sastanci na kojim se razgovara o sigurnosnoj situaciji u školama u toku mjesec dana i donose zajedničke mjere. **Prilog 1.** Pravilnici, Program sekundarne prevencije neprihvatljivih oblika ponašanja i zaštite učenika u osnovnim školama Kantona Sarajevo, Sekundarna prevencija neprihvatljivih oblika ponašanja i zaštite učenika u osnovnim školama - studije slučajeva i Grupe podrške učenicima završnog razreda osnovne i srednje škole.

- 2. Ministarstvo za odgoj i obrazovanje već četvrtu godinu (2021., 2022. i 2023. godina i 2024. godine) provodi istraživanje o psihofizičkom zdravlju djece/učenika, prosvjetnih radnika i roditelja,** te na temelju navedenih istraživanja odgojno-obrazovnim ustanovama dostavlja preporuke za rad. Istraživanje 2024. godine je u toku. U 2021. godini u istraživanju o psihofizičkom zdravlju djece/učenika učestvovalo je 11. 400 ispitanika, U 2022. godini je učestvovalo 14. 100 ispitanika, a u 2023. godini je učestvovalo 19.000 ispitanika. Rezultati istraživanja u prethodne tri godine, a koje se odnose na mentalno zdravlje djece/učenika ne odstupaju od svjetskih istraživanja koja se tiču mentalnog zdravlja djece i mladih. U istraživanju iz 2022. godine na Skali DASS-21 dobiveni su rezultati koji ukazuju da je u prosjeku među učenicima predmetne nastave najviše prisutna anksioznost, potom simptomi depresivnosti, dok je stres najmanje izražen. Na temelju dobivenih rezultata možemo reći da svaki četvrti učenik ima visok stepen anksioznosti, a svaki šesti učenik visok stepen depresivnosti i stresa. Stručne službe škola su dobile preporuku u avgustu 2023. godine da u toku školske godine osiguraju adekvatnu psihosocijalnu podršku ovim učenicima kako ne bi došlo do povećanja broja i intenziteta simptoma, te kako bi se izbjegle dugoročne negativne posljedice na mentalno zdravlje učenika i psihološku dobrobit. Također, na početku školske 2023/2024. godine održana je konferencija o mentalnom zdravlju djece/učenika i prosvjetnih radnika te su stručni saradnici dobili upute za planiranje stručne podrške usmjerene na zaštitu psihofizičkog zdravlja djece/učenika i prosvjetnih radnika- **Prilog 2.** - 3 godine Izvještaj o provedenom istraživanju sa preporukama.
- 3. Ministrica za odgoj i obrazovanje Kantona Sarajevo je u decembru 2022. godine, a u skladu sa članom 18.a Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o načinu i obliku provođenja odgojno-obrazovne podrške i stručnog tretmana („Službene novine Kantona Sarajevo“, broj: 29/19 i 38/22) imenovala Mobilni stručni tima za krizne intervencije i pružanje savjetodavne podrške odgojno-obrazovnim ustanovama u prevenciji nasilja/neprihvatljivih oblika ponašanja i zaštiti učenika u kriznim situacijama.** Mobilni tim broji pet članova, a čine ga stručna lica iz oblasti koje se odnose na zaštitu učenika, Opis zadataka članova Mobilnog tima definira se u rješenju o imenovanju kojeg donosi ministrica, a zadaci članova Mobilnog tima su:
 - pružanje početne podrške školskoj zajednici pogođenoj kriznim događajem, u vidu savjetovanja prije dolaska tima u školu, isključivo u situacijama kada školska zajednica nije u mogućnosti uz pomoć dostupnih resursa i mehanizama riješiti krizni događaj.
 - pružanje neposredne podrške školama u slučaju kada se dogodio izrazito stresan događaj u školi ili izvan nje ali ako se posljedice mogu odraziti na učenike, njihove roditelje i uposlene u školi, a to su događaji u kojima je neko ozbiljno ozljeđen ili ugrožen, pokušaj ubistva, samoubistvo, saobraćajna nesreća, stradavanje sa smrtnim posljedicama, katastrofa u kojoj je došlo do većih šteta, uko je

dijete/učenik životno ugroženo od strane svoje porodice ili osoba sa kojima živi i isto je neophodno zbrinuti, kao i drugi krizni događaji (koji se dese u školi ili izvan nje) a koji mogu ugroziti ostvarenje najboljeg interesa učenika i školske zajednice;

c) članovi Mobilnog tima prilikom dolaska u školu primjenjuju specifične postupke iz oblasti definisanih stavom (3) ovog člana i na taj način doprinose **adekvatnom reagovanju** uposlenika škole, učenika i njihovih roditelja, pomažu da se ublaže psihološke posljedice kriznog događaja, pomažu proces oporavka, te da se svi ostali potencijalni rizici preveniraju i/ili svedu na najmanju mjeru.

d) članovi Mobilnog tima međusobno komuniciraju i povezuju referalne mehanizme iz zajednice sa školskom zajednicom u vremenu kriznog događaja u cilju pravovremene intervencije u kriznom događaju.

4. **Kapacitiranje stručnih službi škola u funkciji zaštite i dobrobiti učenika - stručne službe**

škola prvi put kapacitirane od osnivanja škola. Doneseni su novi pedagoški standardi i normativi za osnovne i srednje škole, a standardima su propisani zadaci i aktivnosti stručnih saradnika pedagoga, psihologa, socijalnih radnika i u skladu sa novim Pedagoškim standardima i normativima svaka škola ima jednog pedagoga, jednog psihologa i 20 sati sedmično socijalnog radnika. Naime, prvi put u 2022. godini na prijedlog Ministarstva Vlada Kantona Sarajevo je odobrila zapošljavanje 77 psihologa i 18 socijalnih radnika, te su se na taj način značajno kapacitirale stručne službe škola koje u nekim školama čine pedagog, psiholog i socijalni radnik, u nekim školama pedagog i psiholog puno radno vrijeme ili pedagog i psiholog pola radnog vremena u skladu sa ranije važećim pedagoškim standardima i normativima. Na osnovu informacija iz škola ukazana je potreba na značaj psihologa, naročito u procesu primarne prevencije u školama, te smo informisani da je za potpuno osiguranje odgojno-obrazovne podrške i stručnog tretmana učenicima potrebno da psiholozi budu angažovani puno radno vrijeme u toku sedmice (40 sati). Također, psiholozi imaju obavezu pružati podršku nastavnicima i roditeljima učenika. Stoga, je bilo nužno osigurati uvjete za zapošljavanje dodatnog broja psihologa kako bi svaka škola imala jednog pedagoga, jednog psihologa i pola radnog vremena (20 sati sedmično) socijalnog radnika, bez obzira na broj učenika. Želimo istaći da je Ministarstvo u proteklom periodu zaprimilo veliki broj informacija iz škola u kojim se navodi da socijalni radnici zaposleni u službama socijalne zaštite zbog opterećenosti i manjka stručnog kadra u službama nisu u mogućnosti da prisustvuju svim multisektorskim sastancima u školama na koje ih pozivaju stručni saradnici iz škola. Česti odgovori predstavnika službe socijalne zaštite koje upućuju školama su koncipirani na način da škola treba uraditi svoj dio posla, a da će se nakon što škola iscrpi sve mogućnosti predstavnici službe uključiti naknadno, a kao razlog se navodi manjak kadra i nemogućnost prisustva sastancima zbog drugih obaveza. Naglašavamo da se predstavnici službe socijalne zaštite od strane škola pozivaju u situacijama kada plan podrške pripremljen za učenika u određenom definisanom periodu praćenja ne pruža očekivane rezultate ili ako se desi događaj koji je hitan, te isti može ugroziti najbolji interes djece. Napominjemo da stručni saradnici škola provode različite programe podrške namijenjene za djecu i riziku i osiguravaju adekvatnu podršku porodicama djece u riziku, ali moramo istaći da se škole ne mogu same nositi sa problemima disfunkcionalnih porodica, ekonomskih problema, narušenog mentalnog zdravlja u zajednici, kao i u svim situacijama u kojim roditelji zanemaruju svoju roditeljsku ulogu iako se predstavnicima službe socijalne zaštite u određenim momentima može učiniti da se radi o posvećenim i kompetentnim roditeljima, stoga predstavnici službe socijalne zaštite često u svojim izjavama u Zapisnicima sa sastanaka kojim prisustvuju predstavnici službi socijalne zaštite navode „roditelj izvršava svoju roditeljsku obavezu“. Svjesni činjenice da škola ima preventivnu ulogu i nema mogućnost poduzimanja određenih mjera u slučaju da roditelj ne izvršava svoju roditeljsku dužnost ili ako roditelj zanemaruje interes djeteta, a time može ugroziti i interes škole i šire društvene zajednice mišljenja smo da je neophodno osnažiti i potpuno kapacitirati službe socijalne zaštite, te je s tim u vezi na prijedlog Ministarstva za odgoj i obrazovanje Vlada Kantona Sarajevo donijela Zaključak broj: 02-04-37009-31/23 od

24. 08. 2023. godine u kojem se prihvata Informacija Ministarstva, u kojoj se pod rednim brojem devet navodi aktivnost „U što kraćem roku zaposliti određeni broj socijalnih radnika, psihologa, pedagoga u službama socijalne zaštite kako bi u punom kapacitetu mogli odgovoriti zahtjevima iz škola i društva u cjelini, odnosno pružiti adekvatnu podršku djeci i porodicama. Aktivnost provodi Ministarstvo za rad, socijalnu politiku raseljena lica i izbjeglice i to zaposliti: 34 socijalna radnika, 13 psihologa i 15 pedagoga“. Ministarstvo za odgoj i obrazovanje nema informaciju da li se navedena aktivnost provela.
- S tim u vezi, još jednom naglašavamo da se škole same ne mogu suočiti sa svim problemima u društvu, koji se često otkriju u školama gdje djeca borave veliki dio vremena, ali njihov uzrok često prevazilazi okvire škole. Također, smatramo da 20 sati sedmično radnog angažmana socijalnog radnika u svakoj školi, koliko će od septembra 2024. godine biti angažovano socijalnih radnika može doprinijeti pružanju podrške u realizaciji određenih programa u radu sa učenicima, a naročito njihovim porodicama. **Prilog broj 3.** Zaključak Vlade Kantona Sarajevo broj: 02-04-37009-31/23 od 24. 08. 2023. godine.
5. Također, važno je istaći da je Istim Zaključkom Vlada Kantona Sarajevo donijela mjeru: „U što kraćem roku zaposliti dodatni broj psihologa u centre za mentalno zdravlje u sastavu JU Dom zdravlja Kantona Sarajevo i dodatno educirati za rad i saradnju sa školskim zajednicama“, za realizaciju ove aktivnosti zaduženo je Ministarstvo zdravstva Kantona Sarajevo. **Prilog broj 3.** Zaključak Vlade Kantona Sarajevo broj: 02-04-37009-31/23 od 24. 08. 2023. godine.
 6. Nakon tragičnih dešavanja u susjednoj Srbiji ali i Bosni i Hercegovini u cilju smanjivanja faktora rizika koji mogu ugroziti sigurnost učenika i drugih uposlenika škole na najmanju mjeru Vlada Kantona Sarajevo je u maju na prijedlog Ministarstva za odgoj i obrazovanje donijela Zaključak u kojima su propisane aktivnosti koje je neophodno hitno učiniti. S tim u vezi, Ministarstvo je formiralo interresornu radnu grupu koja je imala zadatak da izradi Smjernice/scheme multisektorskog postupanja u slučaju iznenadnih kriznih događaja u odgojno-obrazovnim ustanovama. **Prilog broj 4.** Smjernice/scheme multisektorskog postupanja u slučaju iznenadnih kriznih događaja u odgojno-obrazovnim ustanovama.
 7. Na temelju Smjernica o postupanju Ministarstvo za odgoj i obrazovanje je imenovalo multisektorsku Radnu grupu koja je imala obavezu da izradi Uputstvo za izradu plana evakuacije odgojno-obrazovnih ustanova i Plan evakuacije i postupanje u kriznim događajima u odgojno-obrazovnim ustanovama. **Prilog broj 5.** Radna verzija dokumenata čija izrada nije gotova u potpunosti.
 8. U skladu sa obavezom koje je proistekla iz Smjernica multisektorskog postupanja u slučaju iznenadnih kriznih događaja u odgojno-obrazovnim ustanovama realizirane su edukacije; uposlenih u odgojno-obrazovnim ustanovama, policijskih službenika, radnika u službama socijalne zaštite, centrima za mentalno zdravlje i konsultacije namijenjene predstavnicima medija ne temu: „Medijsko izvještavanje u najboljem interesu djeteta.
 9. Na početku školske 2023/2024. godine (kao i prethodnih školskih godina) Ministarstvo je od škola tražilo da u toku školske godine realiziraju teme usmjerene na sigurnost i zaštitu učenika, tako je na primjer cijeli mjesec februar posvećen prevenciji nasilja nad i među djecom. **Prilog broj 6.** - Obavezne teme usmjerene na sigurnost, zaštitu i dobrobit učenika.

10. Aktivnosti Instituta za razvoj preduniverzitetškog obrazovanja iz oblasti prevencije neprihvatljivih oblika ponašanja, zaštite i dobrobiti učenika – **Prilog broj 7.**

11. Vođenje evidencije osnovne i srednje škole

- Metodologija za izradu godišnjeg programa rada osnovnih škola koja je sastavni dio Pravilnika o vođenju pedagoške dokumentacije i evidencije u osnovnoj školi („Službene novine Kantona Sarajevo“, broj: 46/18, 3/20, 25/21 i 34/23).
- Metodologija za izradu godišnjeg programa rada srednjih škola koja je sastavni dio Pravilnika o vođenju pedagoške dokumentacije i evidencije u srednjoj školi i domu učenika („Službene novine Kantona Sarajevo“, broj: 4/19, 9/19, 25/21 i 34/23) **Prilog broj 8.**

Ministarstvo za odgoj i obrazovanje Kantona Sarajevo kontinuirano ostvaruje saradnju sa odgojno-obrazovnim ustanovama i prati stanje sigurnosti, zaštite učenika, cjelokupne školske zajednice. Ministarstvo će nastaviti prati potencijalne rizike koji mogu ugroziti sigurnost školskih zajednica i u skladu sa aktuelnim potrebama donositi određene mjere kao što su izmjene zakona i podzakonskih akata i inicirati aktivnosti usmjerene na osiguranje najboljeg interesa učenika. Važno je istaći da pitanja sigurnosti i zaštite učenika možemo uspješno realizirati samo multisektorski svako ministarstvo i institucija u skladu sa svojom nadležnošću.

Stoga, ističemo da je osim kapacitiranja stručnih službi škola važno da se u potpunosti kapacitiraju službe socijalne zaštite i centri za mentalno zdravlje na način da se zaposli stručni kadar kako bismo zajednički mogli odgovoriti na sve sigurnosne izazove koji se prepoznaju u školama, ali njihov uzrok treba tražiti prije svega u široj društvenoj zajednici.

Također, posebno ističemo da u školama učenici borave veliki dio vremena, sa učenicima u riziku pedagozi, psiholozi i socijalni radnici realiziraju planove stručne podrške i individualne planove brige, prosvjetni radnici svakodnevno uočavaju potencijalne faktore rizika kod učenika i osiguravaju im adekvatnu podršku, u školama se prepoznaju situacije koje mogu ugroziti najbolji interes djeteta kao što je na primjer porodično nasilje ili neprihvatljivo ponašanje izvan škole, stoga je važno da učenici redovno pohađaju nastavu u školama kako bi nastavnici i stručni saradnici na vrijeme mogli uočiti određene faktore rizika i reagovati na adekvatan način.

Na kraju želimo istaći da bilo kakva obustava nastavnog procesa koja podrazumijeva diskontinuitet rada profesionalaca može direktno ugroziti najbolji interes učenika, sigurnost školskih zajednica ali i društva u cjelini.

S poštovanjem,

Dostaviti:

1. Naslovu
2. a/a

Pregled Dokumentata | Broj 38/22

Početna (/) / Dokumenti (/Docs/) / Službene novine Kantona Sarajevo (/Docs/Drzavni) / Dokumenti pregled

Službene novine Kantona Sarajevo, broj 38/22

Ovaj akt nije unesen na hrvatskom jeziku.

Na osnovu člana 66. st. (1) i (2) Zakona o organizaciji organa uprave u Federaciji Bosne i Hercegovine ("Službene novine Federacije BiH", broj 35/05) i člana 62. stav (2) tačka f) Zakona o osnovnom odgoju i obrazovanju ("Službene novine Kantona Sarajevo", 23/17, 33/17, 30/19, 34/20 i 33/21), ministrica za odgoj i obrazovanje Kantona Sarajevo donosi

PRAVILNIK**O IZMJENAMA I DOPUNAMA PRAVILNIKA O VOĐENJU EVIDENCIJE O NEPRIHVATLJIVIM OBLICIMA PONAŠANJA I ZAŠTITI UČENIKA****Član 1.
(Dopuna člana 3.)**

U Pravilniku o vođenju evidencije o neprihvatljivim oblicima ponašanja i zaštiti učenika ("Službene novine Kantona Sarajevo", broj 29/19) u članu 3. stav (1) tačka c) na kraju teksta iza riječi: "učenika" dodaje se interpunkcijski znak "zarez" i riječi: "kao i ponašanja koja imaju karakteristike uznemiravanja ili ugrožavanja učenika u digitalnom prostoru korištenjem interneta, aplikacija i društvenih mreža".

**Član 2.
(Izmjena člana 8.)**

U članu 8. stav (6) riječi: "Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo", zamjenjuju se riječima: "Ministarstvo za odgoj i obrazovanje Kantona Sarajevo".

**Član 3.
(Dopune člana 9.)**

U članu 9. iza stava (4) dodaju se novi st. (5), (6), (7) i (8) koji glase:

"(5) U toku školske godine obavezno je realizirati sljedeće tri teme na Nastavničkom vijeću:

- značaj primjene Pravilnika o vođenju evidencije o neprihvatljivim oblicima ponašanja i zaštite učenika,
- odgovornost školske zajednice za dobrobit učenika, sa akcentom na sigurnost učenika u školskom okruženju,
- značaj multisektorske saradnje škole i drugih nadležnih institucija u zajednici u cilju zaštite učenika (referalni mehanizmi u zajednici).

(6) Za realizaciju tema iz stava (5) ovog člana zadužuje se stručna služba škole (pedagog, psiholog, socijalni radnik).

(7) Direktor škole je obavezan kontinuirano pratiti i inicirati realizaciju navedenih tema u cilju osiguranja provedbe ovog pravilnika. Direktor škole, po potrebi za predavače navedenih tema, osim stručnih saradnika škole može angažovati i stručnjake iz navedene oblasti, predstavnike službe socijalne zaštite, Centra za mentalno zdravlje, Porodičnog savjetovališta, predstavnike nadležne policijske uprave (RPZ- rad policije u zajednici).

(8) Škola vodi evidenciju o realiziranim edukacijama iz stava (5) ovog pravilnika i na kraju nastavne godine dostavlja izvještaj Institutu za razvoj preduniverzitetskog obrazovanja, koji obavezno sadrži: naziv realizirane teme, datum realizacije i ime/na predavača.

Član 4.

(Novi član 10a.)

Iza člana 10. dodaje se novi član 10a, koji glasi:

*Član 10a.

(Obaveze radnika škole za provedbu ovog pravilnika)

(1) Direktor škole je dužan pratiti i učestvovati u provođenju ovog pravilnika tokom nastavne godine.

(2) Stručna služba škole je dužna pratiti i učestvovati u provođenju ovog pravilnika tokom nastavne godine.

(3) Nastavnici su dužni učestvovati u provođenju ovog pravilnika tokom školske godine.

(4) Direktor škole je dužan razmotriti svaku pismenu žalbu roditelja i drugih zainteresiranih strana koja se odnosi na djelimično ili potpuno neprovođenje ovog pravilnika i odgovoriti najkasnije u roku od deset dana.

(5) Ukoliko radnik škole ne provodi obaveze propisane ovim pravilnikom, podliježe disciplinskoj odgovornosti propisanoj aktima škole i drugim relevantnim zakonskim aktima koji reguliraju odgoj i obrazovanje u Kantonu Sarajevo."

Član 5.

(Izmjena obrazaca)

Obrasci koji su u prilogima 1 i 2 mijenjaju se i sastavni su dio ovog pravilnika.

Član 6.

(Stupanje na snagu)

Ovaj pravilnik stupa na snagu osmog dana od dana objavljivanja u "Službenim novinama Kantona Sarajevo".

Broj 11-03-02-34-32776/22
15. septembra 2022. godine
Sarajevo

Ministrica
Naida Hota-Muminović, s. r.

Bosna i Hercegovina		Босна и Херцеговина
Federacija Bosne i Hercegovine		Федерација Босне и Херцеговине
KANTON SARAJEVO		КАНТОН САРАЈЕВО
Ministarstvo za odgoj i obrazovanje		Министарство за одгој и образовање

Bosnia and Herzegovina
Federation of Bosnia and Herzegovina
CANTON SARAJEVO
Ministry for Education

PRILOG 1.

Evidencioni list

Škola

RANO PREPOZNAVANJE FAKTORA RIZIKA I ZAŠTITA DJECE OD NEPRIHVATLJIVOG OBLIKA PONAŠANJA

Neprihvatljivi oblici ponašanja	
1	učenik/učenica je prkosan/prkosna i u konstantnom otporu prema školskim pravilima
2	učenik/učenica konstantno (neopravdano) izostaje sa nastave
3	učenik/učenica je nasilan/nasilna (verbalno, fizički i relacijski) prema vršnjacima
4	<p>učenik/učenica ugrožava vršnjake (.. ili druge osobe) u digitalnom okruženju (cyber prostoru..) ili drug/ugrožavaju učenika/učenicu u digitalnom prostoru</p> <ul style="list-style-type: none"> • Učenik/učenica pokazuje ljutnju, agresiju, nervozu ili frustraciju nakon korištenja uređaja • Učenik/učenica iznenadno prestaje korištenje uređaja • Učenik/učenica skriva uređaj ili ekran računara u prisustvu nastavnika ili drugih osoba • Učenik/učenica je nervozana kada dobije poruku na telefon ili računar • Učenik/učenica provodi previše vremena online za računarom ili mobitelom • Učenik/učenica izbjegava prijatelje i izlasko • Učenik/učenica iznenada prestaje korištenje, povlači se sa društvenih mreža, online igara ili aplikacija; otvaranje novih profila na društvenim mrežama • Učenik/učenica prima pozive nepoznatih osoba • Učenik/učenica je nemotiviran za dolazak u školu, pokazuje slabije akademske rezultate i nezainteresiranost za učenje • Učenik/učenica se povlači u sebe
5	učenik/učenica pasivno svjedoči i snima nasilje (među vršnjacima)
6	učenik/učenica se fizički sukobljava sa nastavnikom/icom
7	učenik/učenica vrlo često za svoje loše postupke optužuje druge (neutralizacija ..)
8	učenik/učenica je sklon(a) samopovređivanju (autoagresija..)
9	učenik/učenica pokazuje jake izljeve bijesa pri minimalnim podražajima

10	učenik/učenica konstantno krši pravila škole
11	učenik/učenica inicira i/ili učestvuje u tučnjavama
12	učenik/učenica namjerno uništava javno dobro u i oko škole
13	učenik/učenica u školi prisvaja tuđe stvari
14	učenik/učenica konzumira cigarete i/ili alkohol
15	učenik/učenica konzumira drogu
16	učenik/učenica, (za vrijeme nastave), provodi vrijeme u kafićima ili kladionicama
17	učenik/učenica u školu unosi opasne predmete kojima može povrijediti vršnjake
18	<p>učenik/učenica skita i/ili prosjači ili sumnja da je žrtva nekog drugog oblika eksploatacije</p> <ul style="list-style-type: none"> • Učenik/učenica povremeno izostaje iz škole, po nekoliko dana/mjeseci bez opravdanja • Učenik/učenica izostaje iz škole na početku i na kraju školske godine • Učenik/učenica ne daje objašnjenje zašto ne dolazi redovno na nastavu, zašto kasni i /ili odbija dati bilo kakav odgovor • Učenik/učenica često kasni u školu • Novi učenik/učenica starijeg uzrasta, ne zna da čita, piše, nema osnovna znanja za praćenje nastave koja odgovara njegovom kalendarskom uzrastu • Učenik/učenica je povučen, izgleda uplašen i kad nema vidljivog razloga • Učenik ne učestvuje u aktivnostima u kojima se mogu vidjeti modrice, ne želi se presvlačiti pred drugim • Učenik/učenica ima vidljive tragove opekotina, prelome modrica, ožiljaka, povreda ili znaci samopovređivanja • Učenik/učenica mijenja ponašanje u prisustvu odraslih osoba, u prisustvu nepoznatih osoba je miran i uplašen • Učenik/učenica ne želi da odgovara na pitanja šta je radio, kako provodi aktivnosti van škole, ne želi spominjati zajednicu u kojoj živi i u odgovorima često pravi greške • Učenik/učenica izbjegava sistematske preglede • Roditelji učenika/učenice nisu zainteresirani za odgoj djeteta i ne pojavljuju se na roditeljskim sastancima ili na roditeljske sastanke dolaze nepoznate osobe • Učenika/učenicu u školu dovođe i odvođe osobe koje nisu roditelji • U društvu učenika/učenice je gotovo uvijek druga osoba koja prati učenika/učenicu • Učenik/učenica se sam obraća za pomoć u vezi sa nekom vrstom nasilja, eksploatacije ili sličnim problemom

19.	učenik/učenica iznosi ksenofobne stavove i/ili upražnjava govor mržnje
20.	Nešto drugo što nije navedeno u popisu, a tiče se ostvarenja principa najboljeg interesa djeteta –upisati

Obrazac za evidentiranje primjećenog ponašanja
ISKLUČIVO POPUNJAVA STRUČNA SLUŽBA ŠKOLE

Prezime i ime učenika	Primjećeno ponašanje (iz liste ponašanja - upisati)
	<p><u>Upisati:</u></p> <p>Ime i prezime nastavnika koji je primjetio: _____ Datum: ____/____/____</p>
	<p><u>Upisati:</u></p> <p>Ime i prezime nastavnika koji je primjetio: _____ Datum: ____/____/____</p>

Bosnia and Herzegovina
Federation of Bosnia and Herzegovina

CANTON SARAJEVO

Ministry for Education

PRILOG 2

Opis primjećenih ponašanja iz Evidencije

Neprihvatljivo ponašanje	
Primjećeno ponašanje	Detaljan opis i pojašnjenje za eventualnu evidenciju primjećenog ponašanja
<u>Učenik/učenica je prekosan/prekosna i u konstantnom otporu prema školskim pravilima</u>	Učenik/ca na većini časova i u vannastavnim aktivnostima pokazuje bunt prema pravilima.
<u>Učenik/učenica konstantno izostaje sa nastave</u>	Ovaj indikator se odnosi na hježanje učenika/ce sa časova, kao i stalno odsustvo sa nastave za koje roditelji nemaju adekvatna opravdanja koja su u skladu sa školskim pravilnikom.
<u>Učenik/učenica je nasilan/nasilna (verbalno, fizički i relacijski) prema vršnjacima</u>	Ukoliko primijetite elemente verbalnog, fizičkog ili relacijskog nasilja učenika/ce prema vršnjacima, odnosno ponašanja sa namjerom da se nekome od vršnjaka nanese emocionalna ili fizička povreda, ubilježite ovaj indikator, čak i ako je primijećeno nasilno ponašanje djeteta manifestovalo samo jednom. Na primjer, ukoliko učenik/ca namjerno udari drugo dijete, isključuje ga iz grupe vrjeđa vršnjake, ubilježite indikator (uključujući i ponašanja na Internetu, npr. vrijeđanje na društvenim mrežama ili isključivanje iz grupe).
<u>Učenik/učenica ugrožava vršnjake (ili druge osobe) u digitalnom okruženju (cyber prostoru...)</u>	<p>Učenik/ca putem interneta (Facebook, Viber, Instagram, itd) kontinuirano šalje uznemirujuće sadržaje, vrijeđa, hakira u tuđe profile, isključuje iz grupa, dogovara tuču, širi glasine, postavlja kompromitirajuće fotografije sa namjerom da nanese štetu svojim vršnjacima ili drugim osobama.</p> <p>Učenik/ca koristeći internet, aplikacije ili društvene mreže sporadično ili kontinuirano kreira svoje ili dijeli tuđe neprimjerene sadržaje sa ciljem uznemiravanja, omalovažavanja i/ili ugrožavanja vršnjaka ili drugih osoba, a koje se ispoljavaju kroz jedan od navedenih ili kombinaciju sljedećih oblika neprihvatljivog ponašanja u digitalnom prostoru:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Cyberstalking - slanje uznemiravajućih poruka korištenjem interneta ili telefona. Poruke su obično prijeteeće prirode sa namjerom izazivanja straha sa mogućnošću uhođenja i ostvarivanja fizičke prijetnje. ● Denigration - Slanje i postavljanje tračeva ili glasina sa ciljem narušavanja reputacije ili ugleda. ● Exclusion/Gossip Group - izoliranje i/ili isključivanje pojedinca iz grupe. Online ekvivalent bully-ingu u digitalnom prostoru u kojem grupa ugrožava pojedinca korištenjem interneta ili telefona. ● Falsify Identity - Situacije u kojima pojedinac neovlašteno pristupa ličnom profilu aplikacije ili društvene mreže korisnika te lažno se

	<p>predstavljajući postavija uznemiravajući ili kompromitirajući sadržaj uzrokujući sramoćenje ili narušavanje ugleda vlasnika profila ili drugih lica. Često rezultira izolacijom žrtve od okruženja.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Flaming - Prepiska korištenjem chat rooms, email-a ili aplikacija za slanje instant poruka koja uključuje agresivan govor uz postavljanje neprimjerenih fotografija, videa ili zvučnih zapisa te sextinga. • Masquerading/Impersonation - sofisticirani oblik uznemiravanja i/ili ugrožavanja u digitalnom/cyber prostoru u kojem osoba kreira lažni digitalni identitet i nanosi štetu lažno se predstavljajući. Može uključivati krađu tuđih korisničkih podataka sa ciljem nanošenja štete po ugled i reputaciju ili dovođenje u opasnost. • Online Grooming - Uspostavljanje odnosa sa djetetom u digitalnom prostoru a s ciljem iskorištavanja u seksualne ili druge neprimjerene svrhe od starijih osoba. • Outing - Otkrivanje privatnih informacija o osobi te njenoj orijentaciji; dijeljenje u digitalnom prostoru sa ciljem ugrožavanja ili nanošenja štete sa katastrofalnim posljedicama koje mogu voditi ka javnom poniženju i samoubistvu. • Phishing - Pokušaj da se dobiju lični podaci i informacije korištenjem maliciozne web-stranice ili linka. • Sexting - Slanje seksualno eksplicitnog sadržaja korištenjem poruka putem telefona, aplikacija ili društvenih mreža. • Sextortion - Oblik seksualnog iskorištavanja koji se primjenjuje kao ne fizički oblik prisile ili ucjene da se prvenstveno iznuđi seksualna usluga od žrtve. • Live Stream - Prijenos uživo u realnom vremenu seksualnog zlostavljanja djece kada je dijete prisiljeno da se pojavi pred web kamerom te da se uključi u seksualno eksplicitno ponašanje ili da bude podvrgnuto seksualnom zlostavljanju. • Trickery - Nagovaranje nekoga da otkrije ili kompromitirajuće informacije ili neprimjerene fotografije.
<p><u>Učenik/učenica pasivno svjedoči i snima nasilje (među vršnjacima)</u></p>	<p>Učenik/ca koristi mobitel kako bi snimio/la nasilje među vršnjacima ili svojim prisustvom podstiče nasilje među učenicima i ne reaguje niti prijavljuje nasilje nastavnicima i stručnoj službi škole.</p>

<u>Učenik/učenica se fizički sukobljava sa nastavnikom/icom</u>	Učenik/ca ispoljava fizičku agresivnost prema nastavnicima.
<u>Učenik/učenica vrlo često za svoje loše postupke optužuje druge</u>	Učenik/ca smatra da je uvijek neko drugi kriv.
<u>Učenik/učenica je sklon(a) samopovrijeđivanju</u>	Ukoliko primjećujete da dijete udara glavom ili tijelom o zid, grize ruke, baca se na pod namjerno, na rukama ima ožiljke od rećkanja ili bušenja kože određenim oštrim predmetima, označite ovaj indikator.
<u>Učenik/učenica pokazuje jaku izljeve bijesa pri minimalnim podražajima</u>	Učenik/ca pokazuje izrazite bijesne reakcije u situacijama koje doživljava kao frustraciju (npr. kada ne može prvi da stoji u redu ili kada mu vršnjaci uzmu bez pitanja stvari sa stola).
<u>Učenik/učenica konstantno krši pravila škole</u>	Ukoliko učenik/ca i pored opominjanja nastavnika, kontinuirano krši školska pravila, ubilježite ovaj indikator.
<u>Učenik/učenica inicira i/ili učestvuje u tučnjavama</u>	Učenik/ca inicira i/ili učestvuje u tučama sa svojim vršnjacima iz iste ili druge škole, ili generalno inicira i učestvuje u tučama u i/ili izvan škole.
<u>Učenik/učenica namjerno uništava javno dobro u i oko škole</u>	Npr. učenik/ca razbije školski prozor, crta sprejom po školskoj fasadi.
<u>Učenik/učenica u školi prisvaja tuđe stvari</u>	Ukoliko primijetite da je učenik/ca sklon/a prisvojiti stvari vršnjaka ili nastavnika, ubilježite ovaj indikator.
<u>Učenik/učenica konzumira cigarete i/ili alkohol</u>	Ukoliko ste primijetili ovakvo ponašanje ili sumnjate da dijete konzumira neku od navedenih psihoaktivnih supstanci u okviru škole, školskog dvorišta ili van škole, ubilježite ovaj indikator.
<u>Učenik/učenica konzumira drogu</u>	Ukoliko ste primijetili ovakvo ponašanje ili sumnjate da dijete konzumira drogu u okviru škole, školskog dvorišta ili van škole, ubilježite ovaj indikator.
	Sam/a ili u prisustvu vršnjaka ili drugih odraslih osoba.

<u>Učenik/učenica, za vrijeme nastave, provodi vrijeme u kafićima ili klubovima</u>	
<u>Učenik/učenica u školi iznosi opasne predmete kojima može povrijediti vršnjake</u>	Odnosi se na bilo koji opasan predmet koji nije školski pribor.
<u>Učenik/učenica skita i/ili prošači ili sumnja da je žrtva nekog drugog oblika eksploatacije</u>	Ukoliko učenik/ea skita i/ili prošači za vrijeme ili nakon nastave sam/a ili sa roditeljima, te ako se sumnja da je učenik/ea žrtva nekog oblika eksploatacije uhilježite ovaj indikator. Žrtve trgovine ljudima, a posebno djece rijetko se obraćaju za pomoć, stoga otkrivanje i podrška učenicima potencijalnim žrtvama trgovine ljudima u velikoj mjeri zavisi od stručnosti profesionalaca zaposlenih u školama i drugim institucijama. U listi indikatora (Prilog broj 1) su navedeni preliminarni indikatori koji mogu ukazati na sumnju da je učenik žrtva krivičnog djela trgovina ljudima. Postojanje jednog ili više indikatora ne mora nužno značiti da je učenik/učenica žrtva trgovina ljudima, već samo alarm da se profesionalci posebno posvete praćenju i zaštiti najboljeg interesa učenika kod kojeg su primijećeni indikatori koji mogu upućivati da je učenik žrtva.
<u>Učenik/učenica iznosi ksenofobne stavove i/ili upražnjava govor mržnje</u>	Učenik/ea javno iznosi stavove kojima se širi, podstiče, promovira ili opravdava rasna mržnja, ksenofobija i drugi oblici mržnje zasnovane na netoleranciji, uključujući i netoleranciju izraženu agresivnim nacionalizmom i etnocentričnom, diskriminacijom ili neprijateljstvom prema manjinama, drugom i drugačijem. Učenik/ea javno iznosi ideje ili teorije koje zagovaraju, promoviraju ili podstiču mržnju, diskriminaciju ili nasilje protiv osoba ili grupa osoba na osnovu rase, boje kože, nacionalnog ili etničkog porijekla, kao i religije.

Hvala što ste naš pretplatnik. Koristite pogodnosti koje dobijate pretplatom.

O nama

Javno preduzeće Novinsko-izdavačka organizacija SLUŽBENI LIST BOSNE I HERCEGOVINE. Sva prava pridržana. 2014

Adresa

Džemala Bijedića 39/III
71000 Sarajevo

Bosna i Hercegovina

Email: slist@slist.ba (<mailto:slist@slist.ba>)

Kontakti

Centrala

Tel: 033/722-030

Email (<mailto:info@slist.ba>)

Uredništvo

Tel: 033/722-038

Email (<mailto:urednistvo@slist.ba>)

Pravna služba

Tel: 033/722-051

Email (<mailto:info@slist.ba>)

Računovodstvo

Tel: 033/722-045, Fax: 033/722-046

Email (<mailto:racunovodstvo@slist.ba>)

Pretplata

Tel: 033/722-054

Email (<mailto:pretplata@slist.ba>)

Ekspedit

Tel: 033/722-041

Email (<mailto:info@slist.ba>)

Prodaja

Tel: 033/722-079

Email (<mailto:info@slist.ba>)

Oglasni odjel

Tel: 033/722-049 i 033/722-050, Fax: 033/722-074

Email (<mailto:oglasni@slist.ba>)

Tehnički sekretar

Tel: 033/722-061, Fax: 033/722-064

Ured direktora

Tel: 033/722-061

Komercijala

Tel: 033/722-042

615300 MIU.030 - Obnova spomen
parka Vraca-Sarajevo,
funkcija 082

iznos: 65.000 KM

14. Ministarstvo finansija će evidentirati i prokrijžiti uplaćena sredstva i izvršiti plaćanje po nalogu Ministarstva za obrazovanje, nauku i mlade i Ministarstva kulture i sporta.
15. Ovaj Zaključak stupa na snagu danom donošenja, a objavlja se u "Službenim novinama Kantona Sarajevo".

Broj 02-05-26736-6/19
03. jula 2019. godine
Sarajevo

Premijer
Edin Furto, s. r.

Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade

Na osnovu člana 66. st. (1) i (2) Zakona o organizaciji organa uprave u Federaciji Bosne i Hercegovine ("Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine", broj 35/05), člana 62. stav (2) tačka f) Zakona o osnovnom odgoju i obrazovanju ("Službene novine Kantona Sarajevo", br. 23/17 i 33/17), ministrica za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo donosi

PRAVILNIK

O VODENJU EVIDENCIJE O NEPRIHVATLJIVIM OBLICIMA PONAŠANJA I ZAŠTITI UČENIKA

I. OPĆE ODREDBE

Član 1.

(Predmet pravilnika)

Ovim pravilnikom propisuje se obaveza osnovnih škola u Kantonu Sarajevo da vode evidenciju o neprihvatljivim oblicima ponašanja učenika i zaštiti učenika (u daljem tekstu: evidencija), ovlaštenje za vođenje evidencije, svrha, sadržaj, oblik i način vođenja evidencija, čuvanje i umješavanje podataka iz evidencije, te zaštita ličnih podataka.

Član 2.

(Sigurnost i socijalna zaštita učenika)

U svrhu vođenja evidencije iz člana 1. ovog pravilnika, škola je obavezna da stvara uslove za zdrav mentalni i fizički razvoj, te socijalnu dobrobit učenika; da se brine o sigurnosti učenika; da osigura uslove za uspjehnost svakog učenika u učenju i vladanju; da prati zdravstveno stanje učenika dok boravi u školi i o tome obavještava ljekare primarne zdravstvene zaštite i roditelje, kao i da pruža savjetodavni rad učenicima, a u skladu sa članom 62. st. (1) i (2) Zakona o osnovnom odgoju i obrazovanju ("Službene novine Kantona Sarajevo", br. 23/17 i 33/17) (u daljem tekstu: Zakon).

Član 3.

(Značenje izraza)

- (1) Izrazi korišteni u ovom pravilniku imaju sljedeća značenja:
- a) **rano prepoznavanje neprihvatljivih oblika ponašanja učenika** - podrazumijeva korištenje mehanizma procjene o ponašanju učenika. Rano prepoznavanje se obavlja putem procjene stručne službe škole, i to prema indikatoru: "Primjećeno ponašanje", a koji se cijeni prema grupi faktora rizika: "Neprihvatljivi oblici ponašanja";
 - b) **primjećeno ponašanje** - predstavlja identificirane oblike ponašanja djeteta koji ukazuju na postojanje faktora rizika koji negativno utiču na njegov razvoj i prilagodbu u društvu;
 - c) **neprihvatljivi oblici ponašanja učenika** - svako ono ponašanje učenika koje na neki način ometa samog pojedinca u redovnom funkcionisanju, te može biti štetno i uposno po samog učenika i/ili njegovu okruženje. To su svta ona ponašanja koja su zakonski definisana kao zabranjena i za koje postoje propisane sankcije, a koja upozoravaju na nepovoljan razvoj i negativne ishode ako se pravovremeno ne intervenira, odnosno ne pruži dodatna stručna ili stručno stručna pomoć za prevladavanje

manifestiranih potezacija; sprječava i reaguje na povrede učenika;

- d) **sprječavanje neprihvatljivih oblika ponašanja učenika** - podrazumijeva obavezu škole da poduzima svaki vid mjera propisanih Zakonom, ovim pravilnikom i drugim propisima donesenim na osnovu Zakona, koje imaju za cilj rano prepoznavanje takova ponašanja koje može potencijalno da preraste u oblik neprihvatljivog ponašanja;
 - e) **zaštita učenika** - podrazumijeva postupanje svih subjekata uključenih u odgojno-obrazovni proces u skladu s principom najboljeg interesa djeteta u procesu pružanja podrške učeniku.
- (2) Izrazi koji imaju rodno značenje korišteni u ovom pravilniku ravnopravno se koriste za muški i ženski rod.

II. VODENJE EVIDENCIJE O NEPRIHVATLJIVIM OBLICIMA PONAŠANJA I ZAŠTITI UČENIKA

Član 4.

(Ovlaštenje za vođenje evidencije i cilj)

- (1) Pedagoško-psihološka služba škole (u daljem tekstu: stručna služba škole) je obavezna da vodi evidenciju o neprihvatljivim oblicima ponašanja ali i mjerama zaštite učenika kojima je neophodno pružanje odgojno-obrazovne podrške i stručni tretman.
- (2) Vođenje evidencije iz stava (1) ovog člana zastiva se na ciljevima osnovnog odgoja i obrazovanja, u skladu sa članom 4. Zakona, i to, posebno, kako slijedi:
- a) poticati razvoj učenika u cjelini, uzimajući u obzir sve njegove potrebe i posmatrajući ga kao jedinstveno i kompleksno biće;
 - b) voditi brigu o mentalnom zdravlju učenika;
 - c) uočavati, prevenirati i poduzimati interventne mjere u slučaju neprihvatljivih oblika ponašanja kod učenika i zaštititi učenike od svih oblika nasilja/zlostavljanja u i oko škole;
 - d) razvijati kod učenika osjećaj i empatiju prema drugima i
 - e) razvijati partnerstvo između roditelja/staratelja/ovospijeleža i škole.

Član 5.

(Svrha evidencije)

Svrha evidencija iz člana 4. ovog pravilnika je:

- a) rano prepoznavanje faktora rizika kod učenika koji negativno utiču na njegov razvoj i prilagodbu u društvu;
- b) rano prepoznavanje neprihvatljivih oblika ponašanja učenika u osnovnim školama Kantona Sarajevo, radi prevencije i zaštite djece od takvih oblika ponašanja;
- c) blagovremeno poduzimanje mjera od strane stručne službe škole koje su od značaja za sigurnost i socijalnu zaštitu učenika saglasno članu 2. ovog Pravilnika;
- d) blagovremeno i kontinuirano pružanje odgojno-obrazovne podrške i stručnog tretmana učenicima kod kojih se prepoznaju faktori rizika koji negativno utiču na njegov razvoj i prilagodbu u društvu, te kod onih učenika koji ispoljavaju neprihvatljive oblike ponašanja, u skladu sa Pravilnikom o načinu i obliku provođenja odgojno-obrazovne podrške i stručnog tretmana;
- e) prikupljanje statističkih, zbivnih podataka (bez navođenja ličnih podataka putem kojih bi se mogao identificirati pojedinačno bilo koji učenik), u cilju provođenja analize i poduzimanja mjera na unapređenju prevencije i zaštite učenika u osnovnim školama u Kantonu Sarajevo.

Član 6.

(Sadržaj evidencije)

- (1) Evidenciju čine:
- a) evidencioni list i
 - b) opis primijećenih ponašanja.

- (2) Evidencioni list iz stava (1) ovoga člana, čiji je u Prilogu 1. i) čini sastavni dio ovog pravilnika, a sastoje od dva dijela:
 - a) liste faktora rizika i
 - b) obrasca za evidentiranje primijećenog ponašanja.
- (3) Listu faktora rizika čini grupa faktora označenih kao "Neprihvatljivi oblici ponašanja", a koja je operacionalizirana kroz indikator "Primijećeno ponašanje".
- (4) Obrasci za evidentiranje primijećenog ponašanja se unose sljedeći podaci:
 - a) ime i prezime učenika;
 - b) razred i odjeljenje;
 - c) opis faktora rizika/primijećenih ponašanja iz Liste faktora rizika;
 - d) ime nastavnika koji je primijetio ponašanje;
 - e) datum kada je ponašanje primijećeno.
- (5) Opis primijećenih ponašanja, a prema Listi faktora rizika, utvrđen je u Prilogu 2. koji čini sastavni dio ovog pravilnika.

Član 7.

(Oblik i način vođenja evidencije)

- (1) Evidencija iz člana 4. ovog pravilnika se vodi u pisanoj formi.
- (2) Unosjenje podataka i opis primijećenih ponašanja u Obrazac za evidentiranje primijećenog ponašanja iz člana 6. stav (3) ovog pravilnika vrši stručna služba škole.
- (3) Direktor osnovne škole na početku svake školske godine imenuje osobu iz stručne službe koja vrši poslove iz stava (2) ovog člana.

Član 8.

(Čuvanje i uništavanje evidencije)

- (1) Evidencija se čuva isključivo u posebno formiranoj arhivi u prostorijama stručne službe škole.
- (2) Podacima iz evidencije isključivo raspoložive imenovana osoba iz člana 7. stav (3) ovog pravilnika, a u skladu sa važećim zakonskim propisima, strukovnim standardima i s ciljem ostvarenja principa najboljeg interesa učenika.
- (3) Podaci iz evidencije iz tekuće školske godine mogu biti sačuvani samo u obliku zbirnih podataka s ciljem analitičkog sagledavanja stanja u školi, bez navođenja ličnih podataka ili bilo kojih drugih karakteristika koji bi omogućili identifikovanje učenika.
- (4) Evidencija se potpuno uništava posljednjeg dana tekuće školske godine.
- (5) Uništavanje evidencije vrši imenovana osoba iz člana 7. stav (3) ovog pravilnika, o čemu sačinjava zapisnik koji dostavlja direktoru škole u roku od tri dana.
- (6) Direktor škole pisмено obavještava Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo (u daljem tekstu Ministarstvo) o ispunjenju obaveze iz stava (4) ovog člana najkasnije osam dana od dana uništavanja evidencije.
- (7) Na početku svake nove školske godine škole štampaju novi evidencioni list iz člana 6. stav (1) ovog pravilnika.
- (8) U evidencioni list upisuje se samo onaj učenik, bez obzira na razred i odjeljenje, kod kojeg je po uvjerenju nastavnika, ali prema stručnoj procjeni stručne službe škole, primijećeno ponašanje iz Liste faktora rizika. Učenici kod kojih nije primijećeno ponašanje iz Liste faktora rizika ne upisuju se u Obrazac iz člana 6. stav (2) ovog pravilnika.

Član 9.

(Obavezno stručno usavršavanje nastavnika i stručnih saradnika škole)

- (1) U skladu sa Programom obaveznog stručnog usavršavanja, propisanim Pravilnikom o načinu i obliku provođenja odgojno-obrazovne podrške i stručnog tretmana, Ministarstvu će pripremiti stručni materijal za obuku nastavnika i stručnih saradnika, o svim oblicima neprihvatljivih ponašanja, ali i ostalim rizičnim ponašanjima koja se pojavljuju u školama, a koja ugrožavaju najbolji interes učenika.
- (2) Ostala ponašanja koja nisu predviđena u "Listi faktora rizika" iz člana 6. ovog pravilnika, a za koje nastavnik procijeni da ugrožavaju najbolji interes učenika, pojavljuju se stručnoj službi škole bez unosa u evidenciju iz člana 4. ovog pravilnika.
- (3) Stručna služba škole će na osnovu detaljne analize odlučiti o svakoj prijavi iz stava (2) ovog člana, a u skladu sa strukovnim standardima i principom najboljeg interesa učenika.
- (4) Stručna služba škole je dužna i za ponašanja iz stava (2) ovog člana predložiti izradu "Indivudualnog plana podrške" ili "Indivudualnog plana brige" u skladu sa odredbama Pravilnika o načinu i obliku provođenja odgojno-obrazovne podrške i stručnog tretmana, ukoliko procijeni da je to neophodno i u najboljem interesu učenika.

Član 10.

(Zaštita ličnih podataka)

- (1) Na pitanja prikupljanja, obrade i davanja ličnih podataka sadržanih u evidenciji, koja se vodi saglasno odredbama ovog pravilnika, primjenjuju se odredbe Zakona o zaštiti ličnih podataka ("Službeni glasnik BiH", br. 49/06, 76/11 i 89/11).
- (2) Lični podaci učenika sadržani u evidenciji predstavljaju službenu tajnu.
- (3) Svako postupanje sa podacima učenika iz evidencije provodi se u svrhu vođenja evidencija, kako je to utvrđeno ovim pravilnikom i Zakonom, te radi provođenja Zakonom utvrdjenih ciljeva i načela osnovnog odgoja i obrazovanja, i u druge svrhe se ne može koristiti.
- (4) Dužnost čuvanja tajnosti podataka iz evidencije, škola, odnosno odgovorna osoba stručne službe škole može biti oslobođena samo ako je to zakonom propisano i ako je to u najboljem interesu učenika.

III. PRELAZNE I ZAVRŠNE ODREDBE

Član 11.

(Prelazna odredba)

Sve osnovne škole na području Kantona Sarajevo dužne su uskladiti svoje akte i rad sa odredbama ovog pravilnika u roku od 30 dana od dana njegovog stupanja na snagu.

Član 12.

(Završna odredba)

Ovaj pravilnik stupa na snagu osmog dana od dana objavljivanja u "Službenim novinama Kantona Sarajevo".

Broj 11/03-38-17464/19
08. jula 2019. godine
Sarajevo

Ministrica
Mr. Zimeta Bogunić, s. r.

PRILOG 1.

Bosna i Hercegovina
Federacija Bosne i Hercegovine
KANTON SARAJEVO
Ministarstvo za obrazovanje,
nauku i mlade

Босна и Херцеговина
Федерација Босне и Херцеговине
КАНТОН САРАЈЕВО
Министарство за образовање,
науку и младе

Bosnia and Herzegovina
Federation of Bosnia and Herzegovina

CANTON SARAJEVO
Ministry for Education, Science and Youth

Evidencioni list

Škola:

**RANO PREPOZNAVANJE FAKTORA RIZIKA I ZAŠTITA DJECE
OD NEPRIHVATLJIVOG OBLIKA PONAŠANJA**

Neprihvatljivi oblici ponašanja	
1	učenik/učenica je prekosan/prekosna i u konstantnom otporu prema školskim pravilima
2	učenik/učenica konstantno (neopravdano) izostaje sa nastave
3	učenik/učenica je nasilan/nasilna (verbalno, fizički i relacijski) prema vršnjacima
4	učenik/učenica ugrožava vršnjake (... ili druge osobe) u digitalnom okruženju (cyber prostora...)
5	učenik/učenica pasivno svjedoči i snima nasilje (među vršnjacima)
6	učenik/učenica se fizički sukobljava sa nastavnikom/icom
7	učenik/učenica vrlo često za svoje loše postupke optužuje druge (neutralizacija...)
8	učenik/učenica je sklon(a) samopovrjedivanju (autoagresija...)
9	učenik/učenica pokazuje jake izljeve bijesa pri minimalnim podražajima
10	učenik/učenica konstantno krši pravila škole
11	učenik/učenica inicira i/ili učestvuje u tučnjavama
12	učenik/učenica namjerno uništava javno dobro u i oko škole
13	učenik/učenica u školi prisvaja tuđe stvari
14	učenik/učenica konzumira cigarete i/ili alkohol
15	učenik/učenica konzumira drogu
16	učenik/učenica, (za vrijeme nastave), provodi vrijeme u kafićima ili kladionicama

17	učenik/učenica u školu unosi opasne predmete kojima može povrijediti vršnjake
18	učenik/učenica skita i/ili prosjači
19	učenik/učenica iznosi ksenofobne stavove i/ili upražnjava govor mržnje
20	Nešto drugo što nije navedeno u popisu a tiče se ostvarenja principa najboljeg interesa djeteta -upisati

Obrazac za evidentiranje primjećenog ponašanja**ISKLUČIVO POPUNJAVA STRUČNA SLUŽBA ŠKOLE**

Prezime i ime učenika	Primjećeno ponašanje (iz liste ponašanja - upisati)
<hr/> <hr/> <hr/>	<u>Upisati</u> Ime i prezime nastavnika koji je primjetio: _____ Datum: __/__/__
<hr/> <hr/> <hr/>	<u>Upisati</u> Ime i prezime nastavnika koji je primjetio: _____ Datum: __/__/__

PRILOG 2.

Bosna i Hercegovina
Federacija Bosne i Hercegovine
KANTON SARAJEVO
Ministarstvo za obrazovanje,
nauku i mlade

Босна и Херцеговина
Федерација Босне и Херцеговине
КАНТОН САРАЈЕВО
Министарство за образовање,
науку и младе

Bosnia and Herzegovina
Federation of Bosnia and Herzegovina
CANTON SARAJEVO
Ministry for Education, Science and Youth

Opis primjećenih ponašanja iz Evidencije

Neprihvatljivo ponašanje	
Primjećeno ponašanje	Detaljan opis i pojašnjenje za eventualnu evidenciju primjećenog ponašanja
<u>Učenik/učenica je prkosan/prkosna i u konstantnom otporu prema školskim pravilima</u>	Učenik/ca na većini časova i u vannastavnim aktivnostima pokazuje bunt prema pravilima.
<u>Učenik/učenica konstantno izostaje sa nastave</u>	Ovaj indikator se odnosi na bježanje učenika/ce sa časova, kao i stalno odsustvo sa nastave za koje roditelji nemaju adekvatna opravdanja koja su u skladu sa školskim pravilnikom.
<u>Učenik/učenica je nasilan/nasilna (verbalno, fizički i relacijski) prema vršnjacima</u>	Ukoliko primijetite elemente verbalnog, fizičkog ili relacijskog nasilja učenika/ce prema vršnjacima, odnosno ponašanja sa namjerom da se nekome od vršnjaka nanese emocionalna ili fizička povreda, ubilježite ovaj indikator, čak i ako je primijećeno nasilno ponašanje djeteta manifestovalo samo jednom. Na primjer, ukoliko učenik/ca namjerno udari drugo dijete, isključuje ga iz grupe vrijeđa vršnjake, ubilježite indikator (uključujući i ponašanja na Internetu, npr. vrijeđanje na društvenim mrežama ili isključivanje iz grupe).
<u>Učenik/učenica ugrožava vršnjake (ili druge osobe) u digitalnom okruženju (cyber prostora...)</u>	Učenik/ca putem interneta (Facebook, Viber, Instagram, itd) kontinuirano šalje uznemirujuće sadržaje, vrijeđa, hakira u tuđe profile, isključuje iz grupa, dogovara tuče, širi glasine, postavlja kompromitirajuće fotografije sa namjerom da nanese štetu svojim vršnjacima ili drugim osobama.
<u>Učenik/učenica pasivno svjedoči i snima nasilje (među vršnjacima)</u>	Učenik/ca koristi mobilni telefon kako bi snimio/la nasilje među vršnjacima ili svojim prisustvom podstiče nasilje među učenicima i ne reaguje niti prijavljuje nasilje nastavnicima i stručnoj službi škole.
<u>Učenik/učenica se fizički sukobljava sa nastavnikom/icom</u>	Učenik/ca ispoljava fizičku agresivnost prema nastavnicima.
<u>Učenik/učenica vrlo često za svoje loše postupke optužuje druge</u>	Učenik/ca smatra da je uvijek neko drugi kriv.

<u>Učenik/učenica je sklon/a samopovređivanju</u>	Ukoliko primjećujete da dijete udara glavom ili tijelom o zid, grize ruke, baca se na pod namjerno, na rukama ima ožiljke od reckanja ili bušenja kože određenim oštrim predmetima, označite ovaj indikator.
<u>Učenik/učenica pokazuje jake izljeve bijesa pri minimalnim podražajima</u>	Učenik/ca pokazuje izrazite bijesne reakcije u situacijama koje doživljava kao frustraciju (npr. kada ne može prvi da stoji u redu ili kada mu vršnjaci uzmu bez pitanja stvari sa stola).
<u>Učenik/učenica konstantno krši pravila škole</u>	Ukoliko učenik/ca i pored opominjanja nastavnika, kontinuirano krši školska pravila, ubilježite ovaj indikator.
<u>Učenik/učenica inicira i/ili učestvuje u tučnjavama</u>	Učenik/ca inicira i/ili učestvuje u tučama sa svojim vršnjacima iz iste ili druge škole, ili generalno inicira i učestvuje u tučama u i/ili izvan škole.
<u>Učenik/učenica namjerno uništava javno dobro u i oko škole</u>	Npr. učenik/ca razbije školski prozor, crta sprejem po školskoj fasadi.
<u>Učenik/učenica u školi prisvaja tuđe stvari</u>	Ukoliko primijetite da je učenik/ca sklon/a prisvojiti stvari vršnjaka ili nastavnika, ubilježite ovaj indikator.
<u>Učenik/učenica konzumira cigarete i/ili alkohol</u>	Ukoliko ste primijetili ovakvo ponašanje ili sumnjate da dijete konzumira neku od navedenih psihoaktivnih supstanci u okviru škole, školskog dvorišta ili van škole, ubilježite ovaj indikator.
<u>Učenik/učenica konzumira drogu</u>	Ukoliko ste primijetili ovakvo ponašanje ili sumnjate da dijete konzumira drogu u okviru škole, školskog dvorišta ili van škole, ubilježite ovaj indikator.

<u>Učenik/učenica, za vrijeme nastave, provodi vrijeme u kafićima ili kladionicama</u>	Sam/a ili u prisustvu vršnjaka ili drugih odraslih osoba.
<u>Učenik/učenica u školu unosi opasne predmete kojima može povrijediti vršnjake</u>	Odnosi se na bilo koji opasan predmet koji nije školski pribor.
<u>Učenik/učenica skita i/ili prosjači</u>	Ukoliko učenik/ca skita i prosjači za vrijeme nastave ili nakon nastave sam/a ili sa roditeljima, ubilježite ovaj indikator.
<u>Učenik/učenica iznosi ksenofobne stavove i/ili upražnjava govor mržnje</u>	Učenik/ca javno iznosi stavove kojima se širi, podstiče, promovira ili opravdava rasna mržnja, ksenofobija i drugi oblici mržnje zasnovane na netoleranciji, uključujući i netoleranciju izraženom agresivnim nacionalizmom i etnocentrizmom, diskriminacijom ili neprijateljstvom prema manjinama, drugom i drugačijem. Učenik/ca javno iznosi ideje ili teorije koje zagovaraju, promoviraju ili podstiču mržnju, diskriminaciju ili nasilje protiv osoba ili grupa osoba na osnovu rase, boje kože, nacionalnog ili etničkog porijekla, kao i religije.

Pregled Dokumentata | Broj 38/22

Početna (/) / Dokumenti (/Docs/) / Službene novine Kantona Sarajevo (/Docs/Drzavni) / Dokumenti pregled

Službene novine Kantona Sarajevo, broj 38/22

Ovaj akt nije umešen na hrvatskom jeziku.

Na osnovu člana 66. st. (1) i (2) Zakona o organizaciji organa uprave u Federaciji Bosne i Hercegovine ("Službene novine Federacije BiH", broj 35/05) i člana 61. stav (4) Zakona o osnovnom odgoju i obrazovanju ("Službene novine Kantona Sarajevo", broj 23/17, 33/17, 30/19, 34/20 i 33/21), ministrica za odgoj i obrazovanje Kantona Sarajevo donosi

PRAVILNIK**O IZMJENAMA I DOPUNAMA PRAVILNIKA O NAČINU I OBLIKU PROVOĐENJA ODGOJNO-OBRAZOVNE PODRŠKE I STRUČNOG TRETMANA****Član 1.****(Dopuna člana 2.)**

U Pravilniku o načinu i obliku provođenja odgojno-obrazovne podrške i stručnog tretmana ("Službene novine Kantona Sarajevo", broj 29/19) u članu 2. stav (1) tačka c) na kraju teksta iza riječi "ponašanja" dodaje se interpunkcijski znak "zarez" i riječi: "kao i ponašanja koja imaju karakteristike uznemiravanja ili ugrožavanja učenika u digitalnom prostoru korištenjem interneta, aplikacija i društvenih mreža".

Član 2.**(Izmjena i dopuna člana 4.)**

U članu 4. stav (1) iza riječi "Sarajevo" br. 23/17 veznik "i" zamjenjuje se interpunkcijskim znakom "zarez", a iza broja "33/17" dodaju se br. "30/19, 34/20 i 33/21".

Član 3.**(Dopune člana 5.)**

U članu 5. iza stava (6) dodaju se novi st. (7), (8) i (9) koji glase:

(7) U školi se kontinuirano realiziraju sadržaji sa učenicima svih razreda usmjereni na prevenciju svih oblika nasilja/neprihvatljivih oblika ponašanja, poticanje učeničke dobrobiti i njihove zaštite.

(8) Direktor škole organizira aktivnosti iz stava (7) ovog pravilnika i na kraju školske godine provedenim aktivnostima dostavlja izvještaj Institutu za razvoj preduniverzitetskog obrazovanja.

(9) Na izradi i implementaciji programa primarne prevencije neprihvatljivih oblika ponašanja, zaštite učenika i njihove

dobrobiti učestvuju profesionalci iz sektora obrazovanja, zdravstva, socijalne zaštite i sigurnosnog sektora"

Član 4. (Izmjena i dopune člana 6.)

(1) U članu 6. stav (5) mijenja se i glasi:

(5) "Na početku školske godine direktor škole je u obavezi organizirati:

a) edukaciju za roditelje iz oblasti zaštite učenika i primjene Pravidnika o vođenju evidencije o neprihvatljivim oblicima ponašanja i zaštiti učenika i sadržaja iz Pravidnika o načinu i obliku provođenja odgojno-obrazovne podrške i stručnog tretmana (jedan školski čas);

b) edukaciju za roditelje iz oblasti zaštite učenika u digitalnom okruženju na temu "Digitalni medij i odgoj djeteta" - zaštita učenika u digitalnom okruženju" (jedan školski čas).

(2) Iza stava (5) dodaju se novi st. (6), (7) i (8) koji glase:

(6) Škola u saradnji sa Vijećem roditelja, jednom u toku nastavne godine realizuje zajedničku aktivnost nastavnika, stručnih saradnika i roditelja na temu "Zaštita djece u digitalnom okruženju".

(7) Za realizaciju aktivnosti iz st. (5) i (6) ovog člana zadužuju se stručni saradnici i razrednici.

(8) Izvještaj o realiziranim edukacijama sa roditeljima učenika svih odjeljenja u školi potrebno je dostaviti do kraja prvog polugodišta Institutu za razvoj preduniverzitetskog obrazovanja. Izvještaj obavezno mora sadržavati: naziv teme, odjeljenje u kojem je realizirana edukacija za roditelje i ime/na predavača".

Član 5. (Izmjena člana 15.)

(1) U članu 15. stav (1) mijenja se i glasi:

"(1) Ukoliko IPP (Individualni plan podrške) iz člana 14. ovog pravilnika ne daje očekivane rezultate i/ili ako se desio iznenadni događaj u školi ili izvan nje, a za koji postoji saznanje da može ugroziti najbolji interes učenika (npr. nasilje u školi, izvan škole, zanemarivanje i sl.) stručna služba škole u što kraćem roku organizuje multisektorski sastanak kojem u isto vrijeme prisustvuju: roditelji svih uključenih učenika, stručna služba škole, direktor škole, predstavnici nadležne službe za socijalni rad, predstavnici nadležnog centra za mentalno zdravlje, predstavnik nadležne policijske uprave i druge osobe ili predstavnici institucija po procjeni stručne službe škole. Poziv za sastanak se dostavlja isključivo pismenim putem".

(2) U stavu (2) riječ "IPB", zamjenjuje se riječima: "Individualni plan brige" (u daljem tekstu: IPB)".

Član 6. (Dopuna člana 18.)

U članu 18. iza stava (4) dodaje se novi stav (5) koji glasi:

"(5) Informacija o realiziranim koordinacijskim sastancima na nivou općine koji se realiziraju jednom mjesečno dostavljaju se Institutu za razvoj preduniverzitetskog obrazovanja, odmah nakon realiziranog sastanka. Informaciju dostavljaju predstavnici stručnih službi škola, prema internom dogovoru, na način da svaki mjesec zajednički izvještaj dostavlja predstavnik jedne škole sa općine na kojoj se realizira sastanak".

Član 7. (Novi čl. 18a., 18b. i 18c.)

Iza člana 18. dodaju se novi čl. 18a., 18b. i 18c. koji glase

Član 18a.

(Mobilni stručni tim)

(1) Na nivou Kantona ministrica za odgoj i obrazovanje Kantona Sarajevo u (daljem tekstu: ministrica) formira Mobilni stručni tim za krizne intervencije i pružanje savjetodavne podrške odgojno-obrazovnim ustanovama u prevenciji nasilja/neprihvatljivih oblika ponašanja i zaštiti učenika u kriznim situacijama (u daljem tekstu: Mobilni tim). Mobilni tim se imenuje za obavljanje poslova u jednoj školskoj godini.

(2) Uloga Mobilnog tima iz stava (1) ovog člana je da pruža savjetodavnu i stručnu podršku odgojno-obrazovnim ustanovama prilikom izrade preventivnih programa namjenjenih zaštiti učenika, te pruža stručnu i savjetodavnu podršku direktorima, stručnim saradnicima i nastavnicima kako bi se u određenim kriznim ili hitnim situacijama postupalo u najboljem interesu djeteta/učenika.

(3) Mobilni tim iz stava (1) ovog člana broji pet članova, a čine ga stručna lica iz oblasti koje se odnose na zaštitu učenika

(4) Opis zadataka članova Mobilnog tima definira se u rješenju o imenovanju kojeg donosi ministrica*

Član 18b.

(Vannastavne aktivnosti)

U cilju prevencije neprihvatljivih oblika ponašanja učenika, podrške i jačanja psihofizičke dobrobiti učenika u školi se realiziraju vannastavne aktivnosti:

- a) sportske sekcije,
- b) art terapija/fraktali,
- c) muzikoterapija,
- d) igranje uloga u sklopu dramske sekcije,
- e) uenički literarni radovi,
- f) i druge prikladne vannastavne aktivnosti koje potiču dobrobit učenika*.

Član 18c.

(Obaveze radnika škole za provedbu ovog pravilnika)

- (1) Direktor škole je dužan pratiti i učestvovati u provođenju ovog pravilnika tokom nastavne godine.
- (2) Stručna služba škole je dužna pratiti i učestvovati u provođenju ovog pravilnika tokom nastavne godine.
- (3) Nastavnici su dužni učestvovati u provođenju ovog pravilnika tokom školske godine.
- (4) Direktor škole je dužan razmotriti svaku pismenu žalbu roditelja i drugih zainteresiranih strana koja se odnosi na djelimično ili potpuno neprovođenje ovog pravilnika i odgovoriti najkasnije u roku od deset dana.
- (5) Ukoliko radnik škole ne provodi obaveze propisane ovim pravilnikom, podliježe disciplinskoj odgovornosti propisanoj aktima škole i drugim relevantnim zakonskim aktima koji reguliraju odgoj i obrazovanje u Kantonu Sarajevo*.

Član 8.
(Stupanje na snagu)

Ovaj pravilnik stupa na snagu osmog dana od dana objavljivanja u "Službenim novinama Kantona Sarajevo".

Broj 11-03-02-34-32777/22
15. septembra 2022. godine
Sarajevo

Ministrica
Naida Hota-Muminović, s. r.

Hvala što ste naš pretplatnik. Koristite pogodnosti koje dobijate pretplatom.

O nama

Javno preduzeće Novinsko-izdavačka organizacija SLUŽBENI LIST BOSNE I HERCEGOVINE. Sva prava pridržana. 2014

Adresa

Džemala Bijedića 39/III
71000 Sarajevo
Bosna i Hercegovina
Email: slist@slist.ba (mailto:slist@slist.ba)

Kontakti

Centrala

Tel: 033/722-030

Email (<mailto:info@slist.ba>)

Uredništvo

Tel: 033/722-038

Email (<mailto:urednistvo@slist.ba>)

Pravna služba

Tel: 033/722-051

Email (<mailto:info@slist.ba>)

Računovodstvo

Tel: 033/722-045, Fax: 033/722-046

Email (<mailto:racunovodstvo@slist.ba>)

Pretplata

Tel: 033/722-054

Email (<mailto:pretplata@slist.ba>)

Ekspedit

Tel: 033/722-041

Email (<mailto:info@slist.ba>)

Prodaja

Tel: 033/722-079

Email: <mailto:info@sllist.ba>

Oglasni odjel

Tel: 033/722-049 i 033/722-050, Fax: 033/722-074

Email: <mailto:oglasni@sllist.ba>

Tehnički sekretar

Tel: 033/722-061, Fax: 033/722-064

Ured direktora

Tel: 033/722-051

Komercijala

Tel: 033/722-042

2014 © JP NIO Službeni list Bosne i Hercegovine. Sva Prava Pridržana.

Na osnovu člana 66. st. (1) i (2) Zakona o organizaciji organa uprave u Federaciji Bosne i Hercegovine ("Službene novine Federacije BiH", broj 35/05) i člana 61. stav (4) Zakona o osnovnom odgoju i obrazovanju ("Službene novine Kantona Sarajevo", br. 33/17 i 33/17), ministrica za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo donosi

PRAVILNIK

**O NAČINU I OBLJKU PROVOĐENJA
ODGOJNO-OBRAZOVNE PODRŠKE I STRUČNOG
TRETMAÑA**

I. OPĆE ODREDBE

Član 1.

(Predmet pravilnika)

Ovim pravilnikom propisuju se mjere odgojno-obrazovne podrške i stručnog tretmana za učenike sa problemima u ponašanju i uopće za zaštitu učenika, način postupanja učitelja/nastavnika/razrednika (u daljnjem tekstu: nastavnici), pedagoško-psihološke službe škole (u daljnjem tekstu: stručna služba škole), direktora osnovnih škola Kantona Sarajevo (u daljnjem tekstu: škola) i roditelja/staratelja/ovčijelja (u daljnjem tekstu: roditelj) radi osiguranja sveobuhvatnog razvoja učenika i njegove prilagodbe u društvu.

Član 2.

(Značenje razaza)

- (1) Izrazi korišteni u ovom pravilniku imaju sljedeća značenja:
 - a) **učenik u riziku** - učenik kojeg okružuju različiti faktori rizika koji predstavljaju prijetnju njegovom razvoju i prilagodbi u društvu;
 - b) **primijećeno ponašanje** - predstavlja identificirane oblike ponašanja učenika koji ukazuju na postojanje faktora rizika koji negativno utiču na njegov razvoj i prilagodbu u društvu;
 - c) **neprihvatljivo ponašanje** - svako ono ponašanje učenika koje na neki način onemogućava samog pojedinca u redovnom funkcionisanju, te može biti štetno i opasno po samog učenika i/ili njegovo okruženje. To su sva ona ponašanja koja su zakonski definirana kao zločinjena i za koje postoje propisane sankcije, a koja upozoravaju na nepovoljan razvoj i negativne ishode ako se pravovremeno ne interveniše, odnosno ne pruži dodatna stručna ili lita društvena pomoć za prevladavanje manifestiranih ponašanja;
 - d) **odgojno-obrazovna podrška** - ciljano stručno i sveobuhvatno djelovanje u školskom okruženju prema učenicima koje okružuju faktori rizika za pojavu neprihvatljivih ponašanja;
 - e) **stručni tretman** - sistem stručne podrške i intervencije usmjeren na učenike koji zbog različitih faktora rizika ne uspijevaju primjerno odgovoriti očekivanjima i zahtjevima školskog okruženja i svojim ponašanjem nanose štetu: prije svega sebi, te drugima i/ili okruženju;
 - f) **stručne službe u zajednici** - centar za socijalni rad, centar za mentalno zdravlje u zajednici i svi drugi resursi u zajednici koji mogu osigurati najbolji interes djeteta;
 - g) **individualni plan podrške (IPP)** - razvojni dokument kojim se sistematično i tačno planiraju mjere u okviru škole i ciljem pružanja odgojno-obrazovne podrške i stručnog tretmana u najboljem interesu djeteta;
 - h) **individualni plan brige (IPB)** - razvojni dokument s ciljem pružanja odgojno-obrazovne podrške i stručnog tretmana u najboljem interesu djeteta, kojim se planiraju mjere u školi i izvan nje, a u njegovoj izradi i realizaciji sudjeluju: djetete, roditelj, stručna služba škole, nastavnici, te stručne službe u zajednici;
 - i) **prevencija** - proces kojim se osnažuju pojedinci i sistemi kako bi bili spremni odgovoriti životnim izazovima,

dogadajima i tranzicijama, stvarajući i podupirući uslove koji će promovisati zaštitu prava, prihvatljiva ponašanja i zdrave životne stilove, te omogućavati razvijanje i učvršćivanje prosocijalnih oblika ponašanja i time posredno preduprijeti i poeljavanje neprihvatljivih oblika ponašanja;

- d) **koordinacija** - podrazumijeva reagovanje u okvirima stručne službe škole i razgovorja u okviru saradnje stručne službe škole i stručnih službi u zajednici kojoj škola pripada;
 - k) **zaštita učenika** - podrazumijeva postupanje svih subjekata u skladu s principom najboljeg interesa djeteta u procesu pružanja podrške učenika.
- (2) Izrazi koji imaju rodno značenje korišteni u ovom pravilniku ravnopravno se koriste za muški i ženski rod.

**II. NAČIN I OBLIK PROVOĐENJA
ODGOJNO-OBRAZOVNE PODRŠKE I
STRUČNOG TRETMAÑA**

Član 3.

(Cilj odgojno-obrazovne podrške i stručnog tretmana)

- (1) Cilj provođenja odgojno-obrazovne podrške je da učenik usvoji djelotvorna individualno i društveno prihvatljiva ponašanja razvijajući vještine potrebne za sveobuhvatni rast i razvoj, te bržno oporodjenje prema sebi, drugima i/ili okruženju na način da će se jačati faktori zaštite u učenikovom okruženju, posebno u školi i porodici, a što ima za cilj blagovremenu prevenciju pojave društveno neprihvatljivih ponašanja, uključujući rizike koja ukazuju na neprihvatljive oblike ponašanja u skladu sa Pravilnikom u vođenju evidencija o neprihvatljivim oblicima ponašanja;
- (2) Cilj stručnog tretmana je promjena neprihvatljivih oblika ponašanja kao i zaštita učenika kroz usvajanje djelotvornih individualno i društveno prihvatljivih oblika ponašanja;
- (3) Osim ciljeva iz st. (1) i (2) ovog člana, provođenje odgojno-obrazovne podrške i stručnog tretmana će da imaju i za cilj:
 - a) smanjenje neprihvatljive oblike ponašanja učenika, uče na prevenciju neprihvatljivih oblika ponašanja, kao i da omogući osnaživanje nastavnika, stručnih službi i učenika za prepoznavanje faktora rizika za neprihvatljive oblike ponašanja, u putem utvrđenog načina i oblika djelovanja prema učenicima radi provođenja ovih mjera.

Član 4.

(Svrha odgojno-obrazovne podrške i stručnog tretmana)

- (1) Svrha provođenja odgojno-obrazovne podrške i stručnog tretmana zasiva se na ciljevima osnovnog odgoja i obrazovanja, u skladu sa članom 4. Zakona o osnovnom odgoju i obrazovanju ("Službene novine Kantona Sarajevo", br. 33/17 i 33/17) (u daljnjem tekstu: Zakon), i to kako slijedi:
 - a) omogućiti da svaki učenik ostvari razvoj punih potencijala u skladu sa vlastitim sposobnostima, potrebama i interesovanjima;
 - b) razvijati kod učenika osjećaj i empatiju prema drugima;
 - c) afirmirati poštivanje ljudskih prava i osnovnih sloboda i pripremiti učenika za život u društvu zasnovanom na vladavini prava i vrijednostima demokratskog društva, socijalne pravde i uzajamnog uvažavanja;
 - d) poticati razvoj učenika u cjelini, uzimajući u obzir sve njegove potrebe i posmatrajući ga kao jedinstveno i kompleksno biće;
 - e) voditi brigu o mentalnom zdravlju učenika;
 - f) uočavati, prevencirati i poduzimati interventne mjere u slučaju neprihvatljivih oblika ponašanja kod učenika i zaštititi učenike od svih oblika nasilja/zlostavljanja u i oko škole;
 - g) razvijati partnerstvo između roditelja i škole;
 - h) razvijati partnerstvo između škole i lokalne zajednice radi unaprijeđenja odgojno-obrazovnog procesa.

- (2) U provedbi ovog pravilnika, primjenjuju se opšti principi osnovnog odgoja i obrazovanja, sa posebnim fokusom na princip razvoja cjelovite ličnosti i razvijanje životnih kompetencija učenika.

Član 5.

(Odgovornost škole za dobrobit djece)

- (1) Škola je obavezna brinuti o ostvarenju najboljeg interesa učenika u situacijama naučja, spolne zlorabotrebne, zanemarivanja, odgojne zapuštenosti, zlostavljanja i izrabljivanja učenika, u skladu sa Zakonom, kao i drugim propisima donesenim u cilju zaštite prava djeteta u Bosni i Hercegovini i u Federaciji Bosne i Hercegovine.
- (2) Osnovna škola je dužna da osigura uslove za sigurno odrastanje, odgoj i obrazovanje, kao i zdrav rast i razvoj učenika s ciljem osiguranja najboljeg interesa učenika.
- (3) Roditelji, nastavnici, direktori i stručna služba škole su obavezni da jednaku važnost pridaju odgojnom i obrazovnom radu sa učenicima.
- (4) U odgojno-obrazovnom radu nastavnici imaju odgovornost za sveobuhvatan rast i razvoj učenika, njegovu dobnost, kvalitetu usvojenih znanja, vještina, navika i stavova, pravovremenog prepoznavanja faktora rizika u okruženju, adekvatno reagovanje i osiguranje najboljeg interesa učenika.
- (5) Stručna služba škole je dužna kroz odgojno-obrazovni rad i stručni tretman da pruža podršku u razvoju učenika, prevaziđenju razvojnih kriza, da prepozna faktore rizika u okruženju učenika, te reaguje u situacijama neprihvatljivih oblika ponašanja kao i da prevenira svaki vid upražavanja najboljeg interesa učenika.
- (6) Direktor je dužan da poduzima sve mjere u cilju ostvarenja najboljeg interesa učenika, kao i da obezbijedi neophodne uslove za realizaciju odgojno-obrazovne podrške i stručnog tretmana.

Član 6.

(Kompetencije nastavnika i stručnih saradnika)

- (1) U cilju prevencije problema u ponašanju učenika direktor škole na početku svake školske godine upoznaje sve nastavnike s njihovim pravima, obavezama i odgovornostima propisanim ovim pravilnikom.
- (2) Na početku svake školske godine razrednik upoznaje učenike i roditelje o načinu i obliku provođenja odgojno-obrazovne podrške i stručnog tretmana učenika sa problemima u ponašanju ali i zaštiti učenika uopšte.
- (3) Kroz program obaveznog stručnog usavršavanja, nastavnici i stručni saradnici u osnovnoj školi su obavezni najmanje dva sata godišnje pohađati edukacije koje se odnose na oblast koja je predmet uređenja ovim pravilnikom.
- (4) Program iz stava (3) ovog člana donosi ministar u skladu sa članom 91, stav (5) Zakona.
- (5) U svrhu upoznavanja nastavnika sa oblicima neprihvatljivih ponašanja učenika i ostalih rizičnih ponašanja usmjerenih na zaštitu učenika, Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo će pripremiti poseban materijal za obuku nastavnika prema Programu obaveznog stručnog usavršavanja iz stava (3) ovog člana.

Član 7.

(Zaštita najboljeg interesa djeteta u toku provođenja odgojno-obrazovne podrške i stručnog tretmana)

- (1) U toku provođenja odgojno-obrazovne podrške i stručnog tretmana obavezno je da se razrednici, nastavnici i stručni saradnici rukovode etičkim principima koji se odnose na savjetodavni rad sa djecom, kao i odredbama Konvencije Ujedinjenih naroda o pravima djeteta koje se odnose na poštivanje prava i stavova djeteta.
- (2) Razrednik ili stručni saradnik poziva učenika na savjetodavni razgovor u okviru škole (nastava, poslije časa, poslije nastave).

- (3) Razrednik ili stručni saradnik ne dužni obezbijediti sigurno mjesto u okviru škole gdje će obaviti savjetodavni razgovor sa učenicima i roditeljem, kako bi se zaštitila privatnost učenika.

Član 8.

(Utvrđivanje faktora rizika za neprihvatljive oblike ponašanja i zaštitu učenika)

Stručna služba škole utvrđuje faktore rizika za neprihvatljive oblike ponašanja i zaštitu učenika, na osnovu Pravilnika o vođenju evidencija o neprihvatljivim oblicima ponašanja i zaštiti učenika.

Član 9.

(Provođenje odgojno-obrazovne podrške i stručnog tretmana)

Stručna služba škole provodi odgojno-obrazovnu podršku i stručni tretman učenika kojim je utvrđen problem u ponašanju u skladu sa članom 8. ovog pravilnika i osigurava odgovarajuću stručnu podršku roditeljima učenika.

Član 10.

(Sadržaj odgojno-obrazovne podrške)

- (1) Sadržaj odgojno-obrazovne podrške je usmjeren na stručni rad sa učenicima, i to kroz savjetovanje, programe razvijanja komunikacijskih, socijalnih i životnih vještina učenika, pomoć u organizaciji i načinu učenja, poticanje odgovornog i prihvatljivog ponašanja, smisleno bavjenje slobodnim vremenom, usvajanje društvenih normi, prevencije ovisnosti i druge sadržaje primjerene potrebama učenika.
- (2) Roditeljska učenika, u skladu sa potrebama, pruža se: savjetovanje, unaprijeđenje roditeljskih vještina, podrška porodici i druge mjere podrške i osnaživanja.
- (3) Oblici podrške učeniku u školskom okruženju uključuju:
 - a) odgojno usmjercavanje učenika;
 - b) individualne ili grupne razgovore usmjerene razvoju socijalnih i životnih vještina;
 - c) uključivanje učenika u individualni i/ili grupni rad usmjeren razvoj socijalnih vještina učenika;
 - d) individualnu i/ili grupnu pomoć u učenju;
 - e) uključivanje učenika u dopunsku ili dodatnu nastavu;
 - f) dodatnu pažnju učitelja/nastavnika učenika usmjerenom poticanju aktivnog, sudjelovanja učenika u nastavnom procesu;
 - g) uključivanje učenika u izvannastavne aktivnosti;
 - h) individualnu i/ili grupnu savjetovanje roditelja/staratelja učenika s ciljem jačanja odgojnih kompetencija roditelja;
 - i) osnaživanje i unaprijeđivanje kompetencija učitelja/nastavnika za rad s učenicima u riziku za razvoj neprihvatljivih oblika ponašanja;
 - j) druge odgovarajuće oblike podrške.

Član 11.

(Sadržaj stručnog tretmana)

Stručni tretman koji se provodi od strane stručne službe škole, podrazumijeva utvrđivanje uzroka neprihvatljivih oblika ponašanja, procjenu učenikovih potreba, definisanje sadržaja i oblika rada u skladu sa prepoznatim potrebama učenika.

Član 12.

(Primjena Pedagoških standarda i normativa za osnovne škole)

Odgojno-obrazovna podrška i stručni tretman iz čl. 10. i 11. ovog pravilnika provode se u skladu sa Pedagoškim standardima i normativima za osnovne škole.

Član 13.

(Saradnja razrednik - stručna služba)

- (1) Kada je kod učenika primijećeno ponašanje koje se nalazi na Listi faktora rizika utvrđenoj Pravilnikom o vođenju evidencija o neprihvatljivim oblicima ponašanja i zaštiti učenika, nastavnik je obavezan da o tome usmeno obavijesti razrednika odjeljenja kojemu učenik pripada.

- (2) Razrednik, neposredno po saznanju, poziva roditelja, razgovara o primijećenom ponašanju učenika i zajedno s njim pruža adekvatnu odgojno-obrazovnu podršku učeniku.
- (3) Ukoliko procijeni da problem ipak prevazilazi njegove/njene kompetencije, razrednik obavezno obavještava stručnu službu škole, na način prijereni okolnostima (pismeno ili usmeno). Ova obavijest uključuje sjedeće podatke: ime i prezime nastavnika, ime i prezime učenika, primijećeno ponašanje u skladu sa Pravilnikom o vođenju evidencija o neprihvatljivim oblicima ponašanja i zakuti učenika.
- (4) Ukoliko se roditelj ne odziva na poziv ili ignoriše sugestije razrednika, razrednik odmah obavještava stručnu službu škole o primijećenom ponašanju učenika od strane nastavnika ili samog razrednika u čiju ostvarenja najboljeg interesa učenika.
- (5) Stručna služba škole unosi podatke o primijećenom ponašanju učenika na način kako je to propisano Pravilnikom o vođenju evidencija o neprihvatljivim oblicima ponašanja i zakuti učenika.

Član 14.

(Saradnja stručna služba - roditelj)

- (1) Stručna služba škole, neposredno po saznanju o problemima u ponašanju učenika, usmeno i pismeno poziva roditelja u školu, obavještavajući ih o primijećenom ponašanju.
- (2) Stručna služba škole predlaže roditeljima mjere za odgojno-obrazovnu podršku i stručni tretman za učenika sa problemima u ponašanju.
- (3) Stručna služba škole u saradnji sa roditeljima izrađuje Individualni plan podrške za učenika (u daljnjem tekstu: IPP), osiguravajući najbolji interes djeteta i zaštiti ličnih podataka.
- (4) IPP iz stava (3) ovog člana je sastavni dio pedagoške dokumentacije koji se primjenjuje u odgojno-obrazovnom radu u skladu sa standardima struke.
- (5) Ukoliko roditelj nije saglasan sa izradom IPP ili ne prihvata njegov sadržaj, stručna služba škole obavještava nadležni centar za socijalni rad i izrađuje IPP bez saglasnosti roditelja, u čiju ispunjavanja obaveze postupanja u najboljem interesu učenika.
- (6) Nadležni centar za socijalni rad će realizirati adekvatne programe podrške porodici učenika za kojeg se kreira IPP.

Član 15.

(Individualni plan brige)

- (1) Ukoliko IPP ne daje očekivane rezultate (ili ukoliko su primijećena ponašanja visokog rizika za učenika, stručna služba škole obavještava roditelja o tome, te daje prijedlog za izradu Individualnog plana brige (u daljnjem tekstu: IPB).
- (2) IPB izrađuje stručna služba škole uz saglasnost roditelja, i u saradnji sa roditeljem i stručnim službama u zajednici, čija je stručna pomoć neophodna za provođenje IPB.
- (3) Izuzetno od stava (2) ovog člana, IPB se može izraditi i bez saglasnosti roditelja, ukoliko je to u najboljem interesu učenika.
- (4) Ukoliko stručna služba škole ima potrebne kapacitete IPB se izrađuje u školi.
- (5) Ukoliko stručna služba škole nema kapacitete za izradu IPB, traži pomoć stručne službe u zajednici koju izrađuje IPB, osiguravajući princip najboljeg interesa učenika.

Član 16.

(Provođenje IPP i IPB)

Mjere iz IPP i IPB se realizuju u okviru škole, osim u situacijama kada je time ugrožen najbolji interes učenika (ili je planirane mjere nemoguće realizovati u školi zbog visokog rizika, primde podrške i neadekvatnog tretmana za učenika).

Član 17.

(Završetak provođenja odgojno-obrazovne podrške i stručnog tretmana)

Odgojno-obrazovna podrška i stručni tretman se provode u skladu sa potrebama učenika u potrebnom višemesečnom periodu.

koji nije uslovljen, odnosno ograničen na period trajanja školske godine.

Član 18.

(Koordnacija stručne službe škole i stručnih službi zajednice)

- (1) Stručne službe svih škola na nivou jedne općine dužne su da organizuju koordinacioni sastanak radi razmjene informacija i iskustava o neprihvatljivim oblicima ponašanja učenika najmanje jedanput mjesečno.
- (2) Sastanak se održava u prostorijama jedne od škola sa područja općine, vodeći računa o principu da u pomenutom ciklusu sve škole sa jedne općine budu domaćin sastanka.
- (3) Sastanku prisustvuju predstavnici stručnih službi škole, predstavnik općinskog centra za socijalni rad i predstavnik nadležnog centra za mentalno zdravlje u zajednici, koji djeluje u okviru doma zdravlja.
- (4) Izuzetno, ukoliko je neophodno, sastanku može prisustvovati i policijski službenik iz reda odjeljenja za rad policije u zajednici, što procjenjuje predstavnik općinskog centra za socijalni rad.

III. PRELAZNE I ZAVRŠNE ODREDBE

Član 19.

(Prelazna odredba)

Sve osnovne škole na području Kantona Sarajevo dužne su, po potrebi uskladiti svoje akte i rad sa odredbama ovog pravilnika u roku od 30 dana od dana njegovog stupanja na snagu.

Član 20.

(Završna odredba)

Ovaj pravilnik stupa na snagu osmog dana od dana objavljivanja u "Službenim novinama Kantona Sarajevo".

Broj 11/03-38-17465/19

08. jula 2019. godine
Sarajevo

Ministrica
Mr. Zineta Bogunić, s. r.

Ministarstvo privrede

Na osnovu člana 66. Zakona o organizaciji regijama uprave u Federaciji Bosne i Hercegovine ("Službene novine Federacije BiH", broj 35/05) i čl. 3. stav (4) i 4. Zakona o slatkovodnom ribarstvu ("Službene novine Federacije BiH", broj 64/04), ministar privrede Kantona Sarajevo donosi

PRAVILNIK

O IZMJENAMA I DOPUNI PRAVILNIKA O RIBOLOVNIM PODRUČJIMA I GRANIČAMA RIBOLOVNIH VODA NA PODRUČJU KANTONA SARAJEVO

Član 1.

(Izmjena Člana 2.)

U Pravilniku o ribolovnim područjima i granicama ribolovnih voda na području Kantona Sarajevo ("Službene novine Kantona Sarajevo", br. 34/05 i 37/05), u člano 2. tačka 3. alineja 1. mijenja se i glasi:

- Rijeka Bosna od mosta na potu M17 do mosta u Bojniku,
- U tački 4. alineje 1. 2. i 3. mijenja se i glase:
 - Rijeka Miljacka od drvenog mosta, koji se nalazi između restorana Bostani i brane na Miljacki do ulca u rijeku Bosnu,
 - Rijeka Bosna od mosta u Bojniku do mosta u Retjevu, Staro kono rijeke Bosne u naselju Dobriševići,
- U tački 5. alineje 2. i 3. mijenja se i glasi:
 - Rijeka Ljubinja od administrativne granice općina Hijaš i Vogloča do ulca u rijeku Bosnu u Semizovcu,
 - Jofanički potok od mjesta Ordišnje rijeke do ulca u rijeku Vogloču,

Iza alineje 3. dodaje se alineja 4. koja glasi:

- Rijeka Vogloča nizvodno od sela Perca do ulca u rijeku Bosnu.

Švicarska ambasada u Sarajevu | Sarajevo 2022

Travka i studije ove zbirke su realizirane uz podršku UNICEF-ovog projekta "Pravda za svako dijete" uz podršku Vlade Švicarske i fondova agencije za međunarodna razvoja i saradnja (Sida).

Stavovi i mišljenja izložena u ovoj publikaciji odražavaju su odgovornost autora i ne predstavljaju nužno mišljenja i stavove Ujedinjenih Nacija, Švicarske i Srednjoevropske regionalne razvojne saradnje (Sida), UNICEF-a ili CPRC-a.

www.jrc.ba

Sekundarna prevencija neprihvatljivih oblika ponašanja i zaštite učenika u osnovnim školama Kantona Sarajevo

- studije slučajeva -

11

11

11

11

Sekundarna prevencija neprihvatljivih oblika ponašanja i zaštite učenika u osnovnim školama Kantona Sarajevo

- studije slučajeva -

Sarajevo, 2021.

Izdavač:

Udruženje Centar za istraživanje politike suprotstavljanja kriminalitetu, Sarajevo

Za izdavača:

Prof. dr. Elmedin Muratbegović

Urednica:

Amila Alijagić

Lektura:

Nizama Hodžić

DTP:

Eldin Hodžić

Godina izdanja:

2021.

Tiraž:

100

Štampa:

CORON'S, Sarajevo

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

37.06:364.632(497.6-24 Sarajevo)(035)

316.624:373.3/ 5(497.6-24 Sarajevo)(035)

SEKUNDARNA prevencija neprihvatljivih oblika ponašanja i zaštite učenika u osnovnim školama Kantona Sarajevo : studije slučajeva / [urednica Amila Alijagić]. - Sarajevo : Udruženje Centar za istraživanje politike suprotstavljanja kriminalitetu, 2021. - 31 str. ; 25 cm.

ISBN 978-9926-8148-5-4

COBISS.BH-ID 43098374

Sekundarna prevencija neprihvatljivih
oblika ponašanja i zaštite učenika u
osnovnim školama Kantona Sarajevo

- studije slučajeva -

Sarajevo, 2021.

PREDGOVOR

Priručnik sadrži primjere dobre prakse, studije slučaja, koje su u sklopu Programa sekundarne prevencije neprihvatljivih oblika ponašanja i zaštite učenika u osnovnim školama Kantona Sarajevo pripremili pedagozi i psiholozi zaposleni u osnovnim školama.

Priručnik je praktični vodič za razumijevanje izazova s kojim se susreću pedagozi i psiholozi u školama; te sadrži primjeri načina pružanja stručne podrške i tretmana učenicima u riziku.

Uvjereni smo da će primjeri iz prakse ponuđeni u Priručniku pomoći stručnim saradnicima u školama, olakšati izbor načina pružanja stručne podrške, osnažiti ih pri donošenju odluka i poduzimanju mjera u najboljem interesu djeteta. Priručnik obiluje pronicljivim, stručnim zapažanjima onih situacija u kojima je ugrožen najbolji interes djeteta te nudi set prijedloga i mjera koje je potrebno poduzeti u cilju zaštite djece.

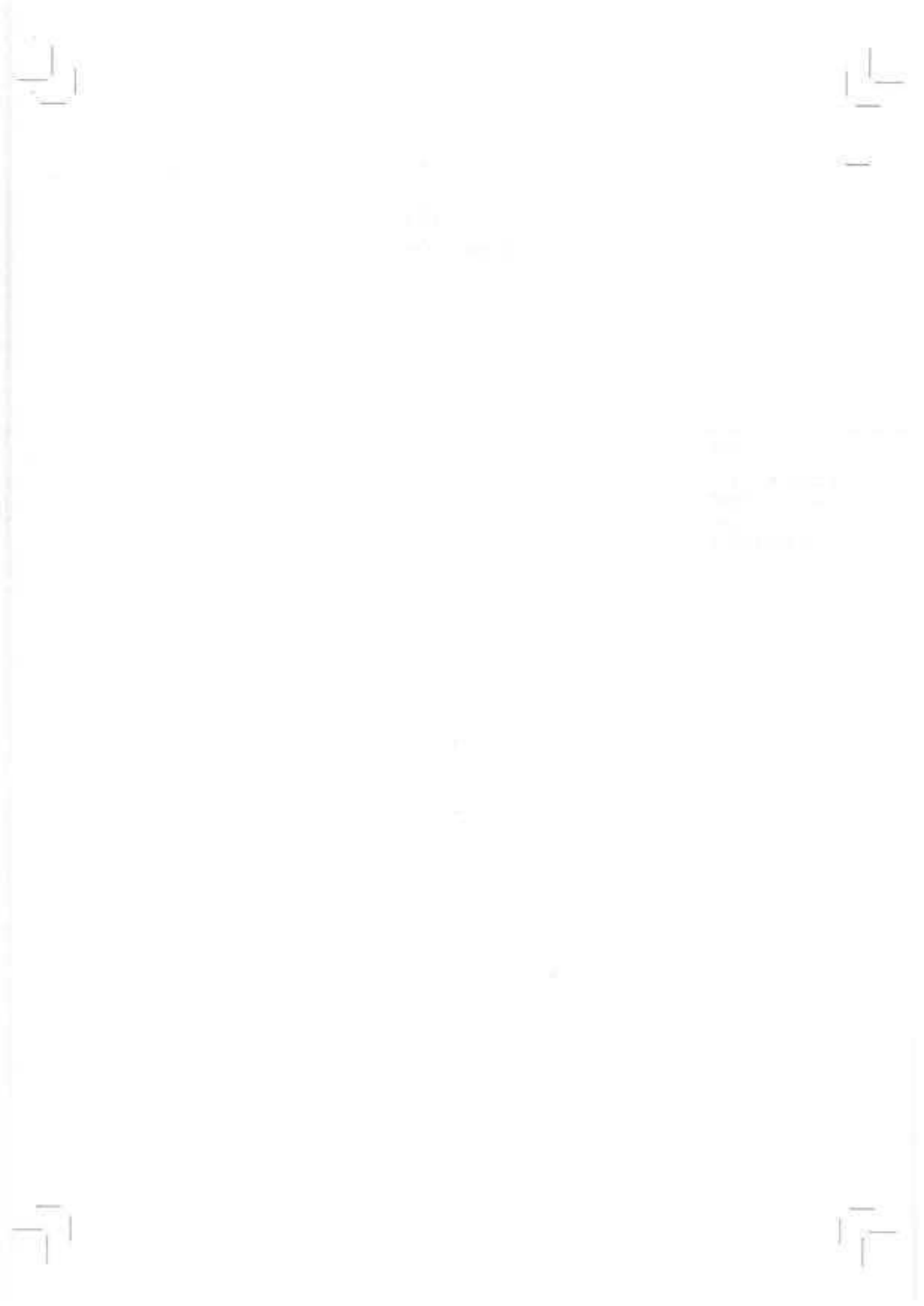
Sadržaj je pisan razumljivim jezikom, zahvaljujući kojem je omogućeno da opisi budu precizni, jasni i korisni, kako bi se na temelju iskustva pružila pravovremena i adekvatna podrška djeci u stanju potrebe.

Profesionalci iz škola izvještavaju da su svjesni svoje odgovornosti u trenutku kada prepoznaju da je određeno dijete u riziku, ali ponekad im nedostaje podrške, ideja ili prijedloga kako na najbolji način pomoći djetetu i zaštititi ga.

Prikazani slučajevi su stvarni, poštujući identitet djece i škola koje djeca pohađaju.

Vjerujemo da će ovaj set primjera i način rješavanja problema s kojim se suočavaju stručni saradnici u školama biti dio neizostavne stručne literature koja će doprinijeti usavršavanju kompetencija stručnih saradnika škole.

Iznimno je važno promptno reagovanje u zaštiti učenika od trenutka percepcije, prepoznavanja učenika u riziku i poduzimanju konkretnih mjera zaštite; stoga smo uvjereni da će navedeni primjeri dobre prakse sadržani u Priručniku dodatno osnažiti profesionalce i ubrzati donošenje kvalitetnih i ispravnih odluka u ostvarenju najboljeg interesa djeteta.

1

Dječak je usvojen sa dvije godine i šest mjeseci. Otac/usvojitelj naglašava da je dječak za to vrijeme bio u nekoj vrsti socijalne izolacije i da nije imao čak ni kontakt s prirodom, što upućuje na nepostojanje uslova za razvijanje socijalnih i emocionalnih vještina i navika.

- Dječak nema izgrađene vještine i navike ponašanja u kućnom ambijentu, niti ima izgrađen odnos poštovanja prema roditeljima - usvojiteljima, ima odnos strahopoštovanja prema ocu, a prema majci najčešće pruža otpor u postavljanju granica i pravila. Nema izgrađenu naviku planiranja i korištenja slobodnog vremena, radne navike za učenje u kući, te participacije u kućnim poslovima u skladu sa svojim uzrastom.

- Porodica je dobrog imovnog stanja, otac je zaposlen, majka domaćica, te prema našim utiscima i iskustvima djeluje psihički labilno i doima se nespremna za ulogu majke.

Roditelji/usvojitelji imaju visoka očekivanja u vezi školskog uspjeha djeteta, odnosno prezahtjevni su.

Roditelji/usvojitelji iskazuju različite stilove roditeljstva, nedefinirane.

Stiče se dojam da su roditelji/usvojitelji zatvoreni za komunikaciju sa ljudima u okruženju, što se odražava na dijete.

PREPOZNAVANJE PROBLEMA

Učenik petnaest dana nakon dolaska u školu, postaje nasilan prema vršnjacima (verbalno, fizički i relacijski);

- Pokazuje jake izljeve bijesa pri minimalnim podražajima;
- Učenik je prkosan i u konstantnom otporu prema školskim pravilima;
- Učenik u školi prisvaja tuđe stvari;
- Učenik za svoje loše postupke optužuje druge.

RJEŠAVANJE PROBLEMA

Sa rješenjima se krenulo odmah nakon uočavanja problema, a problem je trajao kontinuirano, šest mjeseci, uz kratke intervale pozitivnih promjena.

U procesu su učestvovali učitelj, roditelji-usvojitelji djeteta, pedagog, učenici odjeljenja, roditelji ostalih učenika, asistent u nastavi, predstavnici Centra za socijalni rad, predstavnici CMZ-a, predstavnici Porodičnog savjetovališta, predstavnici MONGS-a, „stariji brat, starija sestra“, policija u zajednici. Ukupno 44 osobe.

Roditelji izvjestan period tolerišu i podržavaju dječaka/učenika u smislu integracije i surađuju sa školom, poštuju preporuke škole.

Škola organizuje pojedinačne i grupne sastanke i savjetovanja sa roditeljima, na kojima prisustvuju i učenici u cilju rješavanja nastalih situacija, poziva organ starateljstva da se priključi u posredovanju, kao i Centar za mentalno zdravlje, što roditelji učenika prihvataju.

I pored navedenog, učenik nastavlja sa neprihvatljivim ponašanjem, zbog čega roditelji nekoliko učenika pozivaju roditelje cijelog odjeljenja na bojkot nastave.

Škola poziva sve roditelje na zajednički roditeljski sastanak, obavještava Ministarstvo obrazovanja, nauke i mladih KS, pri čemu razmatra i predlaže alternativu - uključivanje asistenta u nastavi, Porodičnog savjetovališta i izradu IPB-a.

- Imali smo konsultacije i savjetodavni rad sa roditeljima - starateljima, i obavljanje zajedničkih razgovora sa učenicima - akterima događaja, te njihovim roditeljima, konsultacije sa pedagogom škole iz koje učenik dolazi, organiziranje roditeljskog sastanka;
- Pored toga vršili smo konsultacije sa Organom starateljstva u traženju rješenja odgovornog roditeljstva, konsultacije sa CMZ-om, konsultacije sa predstavnicima MONGS-a, predstavnicima Porodičnog savjetovališta;
- Dogovor o izradi IPB-a;
- Uključivanje asistenta u nastavi.

Izazovi:

Bojkot roditelja ostalih učenika da šalju djecu u školu i zahtjev da se učenik izmjesti iz škole (samo dva roditelja nisu pristala na lobiranje nekih roditelja na bojkot).

2

PREPOZNAVANJE PROBLEMA

Anamneza učenika

Dječak od 11 godina živi sa majkom, sestrom i daidžom u porodičnoj kući. Roditelji su razvedeni, a otac živi u drugom kantonu sa dvoje djece (starija sestra i mlađi brat), te nema kontakt sa školom, a sa djecom, prema izjavi majke, povremeno. Majka je privremeno zaposlena na poslovima kuharice u ugostiteljskom objektu i trudi se da ispuni roditeljsku ulogu, ali nedostaje joj roditeljskih vještina. Ipak, redovno saraduje sa školom.

Tokom perioda adaptacije na novo školsko okruženje kod dječaka nisu primijećene značajne teškoće. Razredno okruženje je prilično poticajno, prepoznata je spremnost učenika da pomognu drugu. Učenik je prihvaćan od vršnjaka u odjeljskoj grupi. Ima nizak nivo radnih navika i treba dodatni poticaj nastavnika za izvršavanje školskih obaveza.

O događaju

U decembru 2019. godine učenik VI razreda je fizički i verbalno bio nasilan prema učeniku VII razreda za vrijeme velikog odmora na školskom dvorištu. Razdvojio ih je drugi učenik iz VII razreda koji je navedenu situaciju prijavio dežurnom nastavniku. Tom prilikom učenik šestog razreda se obratio povišenim tonom prema dežurnom nastavniku. Dežurni nastavnik je informisao psihologinju koja je obavila razgovor najprije sa učenikom koji je izazvao sukob. Razlog agresivnog odnosa prema drugom učeniku ističe njegovo prethodno izazivanje i guranje dok su se kretali školskim hodnikom. Za neprikladan odnos prema nastavniku izražava žaljenje i stid.

Nakon obavljenog razgovora sa učenikom i analizom konfliktne situacije, učesnici su se suočili te uputili izvinjenje i dogovorili moguće načine rješenja ukoliko se nađu u problemskoj situaciji. Učenici nisu imali fizičkih povreda – zbog pravovremene intervencije. Obavljeni su razgovori sa roditeljima oba učenika, te ukazano na važnost poštovanja pravila, praćenja ponašanja i traženja pravovremene podrške.

Prema raspoloživim informacijama, odnosno prijavi nekoliko učenika iz odjeljenja, učenik je koristio uvredljive izraze / psovke / na viber grupi. U nekoliko navrata samovoljno je izostajao iz škole / boravak kod kuće, dok je mama na poslu / o čemu je razrednica pravovremeno obavijestila majku.

RJEŠAVANJE PROBLEMA

Proces rješavanja problema je izgledao složeno, jer zahtijeva maksimalan angažman, realizaciju i praćenje dogovorenih aktivnosti.

Na nivou stručne službe, u saradnji sa razrednicom, roditeljem i učenikom je urađen osvrt na ponašanja učenika šestog razreda u proteklom periodu i dogovoren je plan podrške koji je uključivao individualni savjetodavni rad sa učenikom od strane školskog psihologa jedanput sedmično. Tokom individualnog savjetodavnog rada sa učenikom došlo se do pojedinih uzroka njegovog neprihvatljivog ponašanja u odnosu prema djeci i nastavniku koji se dovode u vezu sa porodičnim okolnostima koje su nepovoljno djelovale na djetetov razvoj. Cilj realiziranih aktivnosti je bio usmjeren na pomoć učeniku da spozna emocije i sliku o sebi koju je stekao u porodici, a koju je onda projektirao u odnosu prema drugima, te rad na modelima rješavanja konfliktnih situacija koje je usvojio u porodici / svađa, vrijeđanja, fizičko nasilje / uz tumačenja zašto su društveno neprihvatljivi. Radili smo na usvajanju prihvatljivih i efikasnih modela rješavanja konfliktnih situacija i isticanja u društvu vršnjaka na društveno prihvatljiv način. Kroz savjetodavni rad sa majkom, psihologinja je upozнала majku o važnosti poznavanja dječijih potreba i posljedicama nezadovoljavanja istih.

Odgojno-obrazovna podrška kroz učešće učenika u klubu za učenje, te prevazilaženje školskog neuspjeha je realizirana u saradnji sa nastavnikom/pripravnikom engleskog jezika jednom sedmično.

Rad sa učenikom na poštivanju pravila ponašanja u školi i na socijalnim mrežama, te edukativni rad sa majkom je realiziran od razrednice i socijalne radnice škole.

Nakon konsultacija na nivou stručne službe škole i uvidom u psihički status djeteta procijenili smo neophodnim uključenje učenika u stručni tretman kod psihologa/psihoterapeuta u DZ CMZ tako da je početkom mjeseca februara 2020. godine urađen IPB. Dogovorena je dodatna podrška majci u osnaživanju roditeljskih kompetencija koju je pružala socijalna radnica iz DZ CMZ.

Što se tiče vremenskog perioda koje je potrebno za rješavanje problema, dosta teško je predvidjeti vrijeme, ali iskustvo pokazuje da smo imali određeni napredak kod učenika već početkom mjeseca marta. Učenik je prihvatio saradnju i

unaprijedio odnos prema sebi, vršnjacima i nastavnicima, trudio se da poštuje pravila komunikacije na društvenim mrežama, učestvovao je u izradi školskih zadataka u klubu za učenje, ocjene iz pojedinih nastavnih predmeta su poboljšane, uvažavao je pravila i upute nastavnika. Bio je redovan na nastavi. Majka je pokazala interes za promjenama i fokusirala se na praćenje ponašanja / potreba dječaka te se pridržavala dogovorenih aktivnosti i uputa profesionalaca. Učestvovala je na Drugoj konferenciji za roditelje koja je održana u školi na temu „Na zajedničkom zadatku za našu djecu“.

Tokom realizacije online nastave, podrška i komunikacija sa učenicom se odvijala putem platforme, a savjetodavni razgovori sa majkom su realizirani u školi / online.

U školskoj 2020/2021. godini učenik učestvuje u kombinovanom modelu nastave. Sredinom mjeseca oktobra 2020. godine realizovan je sastanak na nivou stručnog tima škole sa učenicom i roditeljem / majkom u vezi prilagodbe na školu i školske obaveze, te ponašanja dječaka u porodičnom okruženju.

Izazovi:

- Razgovori sa učenicom u dijelu kada govori o ponašanju oca u porodičnom okruženju dok su bili zajedno, ponašanje majke prema ocu dječaka / bivšem suprugu koje je dovelo do intervencije policije...
- Zadovoljstvo saradnje sa majkom, ali nije prepoznata njena samoinicijativnost u saradnji sa školom.
- Nismo uspostavili kontakt sa ocem dječaka!!!!

3

PREPOZNAVANJE PROBLEMA

Učenica je upisana prije dvije godine u IV razred. Odmah po dolasku učiteljica je primijetila čudno i neprimjereno ponašanje učenice sa izrazitim oblicima neprihvatljivog ponašanja za jednu učenicu.

Pokazivala je nepoštovanje prema učiteljici i drugom školskom osoblju, kao i nepoštovanje školskih pravila, agresivnost prema drugoj djeci (uđaranje, štípanje, ujedanje, grebanje, guranje...) imitiranje životinja na času (hodanje i oglašavanje kao životinja), isto takvo ponašanje je bilo i na malim odmorima kao i na velikom odmoru, hodanje za vrijeme časa i izlazak iz učionice bez dozvole...

RJEŠAVANJE PROBLEMA

Proces rješavanja problema je bio jako težak, naporan i dugotrajan i još uvijek traje.

Učenica dolazi iz porodice u kojoj su porodični odnosi narušeni (roditelji nisu vjenčani, učenica živi sa majkom koja je bolesna - onkološki pacijent i ima psihičkih problema, ne radi, otac živi u svojoj kući, sklon alkoholu, povremeno dođe, zaposlen.

Roditelji nisu htjeli prihvatiti da dijete ima problem. Nakon toga smo morali uključiti CSR i obavijestili ih o problemu koji imamo u školi. Roditelji su negirali, jer se ona tako ne ponaša u porodici.

Učenica je završila IV razred uz nesebično zalaganje i strpljenje učiteljice koja je uspjela nekako da održi kontrolu nad razredom i gdje je uspjela da učenici ne reaguju na te njene ispade i često ometanje časova.

Problemi dolaze do izražaja u V razredu.

Drugi roditelji su počeli da se žale na ponašanje učenice i htjeli su ispisati djecu iz tog odjeljenja. Organizirali smo roditeljski sastanak u tom odjeljenju i upoznali roditelje sa poduzetim mjerama i zamolili za strpljenje, nakon čega su roditelji pristali i prihvatili našu molbu.

Učenica je uključena i u psihološki tretman u CMZ-u a porodica je imala stručni

tretman od strane NVO „Hope and home for children“. Saradnja je ostvarena i sa stručnom službom škole.

Obavljeno je puno razgovora sa učenicom i roditeljima, mada u početku nije bilo nekih zadovoljavajućih rezultata.

Nakon toga smo uključili asistenta u nastavi kako bi se mogli časovi održavati i da bi se uključila u nastavni proces, jer su se nastavnici svakodnevno žalili na njeno ponašanje i nemogućnost održavanja časova, jer učenica nije htjela saradivati i izvršavati svoje školske obaveze.

Nakon nekog vremena ni asistent više nije mogao pomoći, jer je nastavila ponovo praviti probleme.

Ocjena iz vladanja je morala biti snižena na „Ukor OV“.

Održali smo sastanak sa CSR-om i stručnom službom škole, roditeljima, asistentom i direktorom škole i razrednicom V razreda kako bi tražili rješenje. Uvidjeli smo da je učenica jedino mirna kada je majka prisutna i dogovorili da majka prisustvuje časovima.

Urađen je IPB za učenicu i evidentirana u evidencioni list.

Ovaj metod se pokazao uspješnim, jer se učenica smirila i nastava se mogla normalno odvijati.

Obzirom da je majka onkološki pacijent to nije moglo dugo trajati zbog njenih terapija, te se morao otac uključiti umjesto majke.

Otac nije prisustvovao časovima, on je bio prisutan u holu škole ili u dvorištu i to je bilo dovoljno da se učenica smiri, jer je znala da je on tu. Tako je uspješno završeno prvo polugodište.

U međuvremenu je porodica i dalje bila pod nadzorom CSR i HHC-a.

Drugo polugodište je počelo bez nekih većih problema i onda je nastava prekinuta u mjesecu martu.

IPB još uvijek nije uništen.

U VI razredu nije bilo pritužbi od strane nastavnika i ostalih učenika. Učenica još uvijek pravi manje probleme, ali ne kao prije. Otac je doprati do škole, ali se ne zadržava.

4

PREPOZNAVANJE PROBLEMA

Anamneza porodice i učenika

Učenik je iz potpune, petočlane porodice. Najstarije je dijete u porodici pored mlađe sestre i brata. Roditelji su mlađi bračni par, visokoobrazovani, zaposleni i odličnog materijalnog stanja. Žive u vlastitom stanu.

Učenik ima izraženih govornih poteškoća, mucanje. Redovno pohađa školu, sedmi je razred i odličan učenik. U slobodno vrijeme aktivno se bavi nogometom.

Učenik uvijek ističe da se neslaže sa sestrom od kako se rodila, jer ga stalno roditeljima tužaka.

O događaju

Hronološki opis dešavanja na osnovu uvida u Pedagoški karton učenika i Pedagoški dosije učenika.

Uvidom u školsku arhivu i Pedagoški karton učenika, zabilježeno je zapažanje učiteljice iz perioda 2013. godine:

„Učenik je tih, povučen. Evidentne teškoće u govoru i pisanju. Nekada je potrebno nekoliko puta ponoviti pitanje da bi učenik razumio. Bolje razumije riječi engleskog jezika nego bosanskog jezika i književnosti.“

U vremenskom periodu u toku 2018. godine učenik je evidentiran za sljedeće oblike neprihvatljivog ponašanja:

Svakodnevne verbalne prijetnje prema drugim učenicima,

Fizički sukobi – tuče koje su bile česte,

Izrugivanje i omalovažavanje druge djece.

Uvidom u Pedagoški dosije učenika, evidentirano je od strane tadašnje pedagogice mišljenje psihologice koja radi sa učenikom van škole, a angažovana od strane roditelja. U njemu je zapisano sljedeće:

„Učenik redovno dolazi na razgovore i da sa njim radi na kontroli emocija, kanaliziranju agresivnog ponašanja i psihoterapiju. Prema navodima psihologinje, to se najviše uviđa kroz pričanje određenih priča koje su nedovršene, a koje prate određenu problemsku situaciju. Pedagogici je ukazano da je primjećeno da kada se sa učenikom rad započinje nekom vježbom relaksacije, te stvaranjem pozitivne klime, učenik manje muca. Sa roditeljima je također uspostavljen određeni metod rada koji treba da prati rad psihologa i djeteta, pa se na taj način koristi bihevioralna modifikacija, gdje roditelji prate i nagrađuju učenikovo ponašanje. Psihologinja je obavijestila pedagogicu da će sa učenikom tokom ljeta biti napravljena određena pauza u radu, ali da se od septembra nastavlja rad jednakim intenzitetom. Tokom ljeta roditelji će dobiti određene upute za rad sa djetetom. U radu sa roditeljima od strane psihologinje je primjećena određena anksioznost kod majke, te kako navodi, stalni strah od nekih situacija, npr. ne ujede krpelj i sl.“

Pošto od 27. 4. 2018. godine učenik nije imao nijedan upis u disciplinsku svesku, što je velik uspjeh u njegovom slučaju, evidentan je napredak. Međutim, nakon toga, na sjednici OV vezano za ovog učenika i izricanje vladanja dobar, zbog velikog broja upisa u disciplinski list, OV je jednoglasno donijelo odluku da se učeniku vladanje ne snižava, jer je ranije ostvario napredak“.

Roditelji su dva puta bili kod pedagogice na razgovoru povodom situacije. Uviđom u službene zabilješke primjećeno je da je razrednica pismeno odbila da se radi program za učenika u pilot projektu Matrica za KS.

Prvi susret sa učenikom

Učenika sam prvi put upoznala 2018. godine, u školi, na osnovu usmene prijave od razrednice, a zbog konfliktnog sukoba (tuča) sa grupom vršnjaka u odjeljenju. Tad sam uočila da mu treba duži vremenski period da se smiri i da iz stanja rastresenosti i ljutnje prijeđe u stanje umjerenijih emocija, koje može samokontrolisati u skladu sa svojim sposobnostima. Kada se poslije određenog vremenskog perioda smirio uz pomoć tehnike vježbe disanja, uočila sam da i govorna poteškoća bude manja i da se lakše razumije.

Učenik je uvijek bio u pratnji druga koji je imao ulogu zaštitnika i prevodioca zbog govorne poteškoće. Ukazano je da učenika odlično razumijem i da on mora biti na nastavi, a ne imati ulogu prevoditelja.

Konflikt je nastao jer je mišljenja da djevojčice ne trebaju da zaslužuju pažnju u razredu od nastavnika, već da ih nastavnici trebaju ignorisati, citiram: „One su te koje njemu prave problem i izmišljaju sve na njega. Čak hoće da budu pametnije od njega što nije normalno. On je taj koji je najbolji!“

Kada sam kontaktirala oca od učenika, uočila sam da mu nije bilo drago. Odmah je došao u školu. Obavljen je razgovor sa njim prvenstveno da se upoznamo i da dobijem informacije o porodici, učeniku, njegovoj govornoj poteškoći, šta su poduzimali, koga su uključivali u rad sa učenikom. Posebno me zanimalo u kojem periodu su počele poteškoće u ponašanju kod učenika.

Poslije detaljnih informacija od oca, uponala sam ga sa Programom i koja mu je misija u školama.

RJEŠAVANJE PROBLEMA

Plan rada sa učenikom kroz Program sekundarne prevencije

Analizi smo pristupili imajući na umu nekoliko podataka:

1. Svaki učesnik u nastavnom procesu je individualno biće sa svojim osobnostima i posebnim individualnim potrebama.
2. Sat OZ po svojoj definiciji treba da se odnosi na rješavanje veoma osobnih pitanja u koja spadaju međuljudski odnosi u razredu, ponašanje pojedinca, disciplina, slobodno vrijeme koje se tiču njihovih interesa i potreba u rješavanje „ krize identiteta ”.
3. Na osnovu prikupljenih podataka u toku mjeseca novembra / decembra šk. 2019/20. godine i uz pomoć psihološko - pedagoških tehnika kao što su : opservacija, tehnike sociograma, „O” tehnika, Servey metoda.
4. Cilj je jačanje razredne zajednice, kreiranje zdravih međuvršnjačkih odnosa i povoljne pedagoške klime kao i identifikovanje potreba djece tog uzrasta (Maslowljeva i Glasserova teorija potreba). Jačanje kompetencija razrednika, roditelja i pružanje stručne pomoći. Uočavanje pozitivnih i jakih strana svakog od njih i u odjeljenju kao i indentifikovanje problema koji dovode do konflikta unutar odjeljenja (fokus grupe).

Na osnovu analize i utvrđivanja rizika kod ponašanja učenika u saglasnosti sa roditeljima učenika i školskom psihologicom dogovorila sam plan rada sa učenikom kroz Program sekundarne prevencije :

- **Kreirale smo odgojni plan za učenika i odjeljenje koje on pohađa.**
- **Kreirale smo individualni plan podrške IPP za učenika na osnovu opažanja ponašanja:** učenik je prkosan i u konstantnom otporu prema školskim pravilima; učenik je verbalno nasilan (vrijeđa druge učenike i fizički (povremeno guranje), često druge krivi za svoje postupke; primjećen je govor mržnje prema ženskom polu.

- **Postavili smo očekivanja i promjene u ponašanju poslije realizacije IPPa** koji je planiran kroz savjetodavan individualni rada sa učenicom. Podučiti ga pravilima i njihovoj potrebi i značaju u zajednici, kulturnom ophođenju u komunikaciji i ukazati mu na vrijednosti različitosti zajednice i svih u njoj. Reducirati govor mržnje prema suprotnom polu, približiti ulogu majke, sestre, razrednice i drugarica u odjeljenju. Razvijati empatiju kod učenika.
- **Afirmativno** da se iskoriste njegovi potencijali i zadovolji ambicija za uspjehom kroz određena zaduženja. Jačanje slike o sebi – self metodama upoznavanja samoga sebe.
- **Snimiti okruženje učenika u školi i odjeljenju** – sociogram, realizacija tematskih pedagoških cjelina kroz grupni rad (radionice) na satu OZ. Pedagoške radionice za jačanje zajednice i rješavanje konflikata mirnim putem. Asertivno ponašanje, individualni i grupni rad sa učenicima u podučavanju o vršnjačkom nasilju i kreiranju zdravih međuljudskih i personalnih odnosa.
- **Jačanje kompetencija roditelja** i podučavanje modela odgoja sa upostavljanjem autoriteta.
- **Jačanje kompetencija razrednika** kao bitne uloge u odgojnom radu sa učenicima da postane saradnik odjeljenju i učeniku.
- **Uključivanje logopedске podrške**, legopedski tretman u saradnji sa roditeljima učenika.
- **Uključivanje nastavnika iz nast. predmeta** : Građansko obrazovanje, Islamska vjeronauka, BHS jezik i književnost, Historija, Engleski jezik i književnost i Likovna kultura, a koji promoviraju afirmativnu ulogu žene u modernom društvu kroz projekat, referat koje će učenik pripremati.

Tok realizacije Programa sekundarne prevencije

Na osnovu Programa sekundarne prevencije kroz odgojni plan pristupilo se preventivnom djelovanju prema učeniku i odjeljenju u kojem je učenik. Stručna pomoć je okupirana, osmišljena i koncipirana na učenika i zajednice, a ne na problem.

Učenik je jednom sedmično imao savjetodavni razgovor sa psihologinjom, a paralelno je sa njim i drugim učenicima u odjeljenju radila pedagoginja. Roditelji su jednom sedmično imali sastanak sa psihologinjom tu se više angažovala majka. Pedagoginja je učenikovo ponašanje u radionicama uredno bilježila sa časova OZ i na osnovu reakcija, razmišljanja i međuljudskih odnosa u grupi planirala i određivala koje radionice će najbolje odgovarati i za učenika i za razred.

Na osnovu rezultata sociograma kojeg je uradila psihologica, u saradnji sa razrednicom planiramo rad na časovima OZ uz pomoć priručnika za vođenje programa. Na osnovu rezultata koji su dobijeni, učenik uopšte nije omiljen u razredu. Stavljamo fokus na teme koje će razvijati empatiju prema drugima i jačati međuljudske odnose sa usmjeravanjem na svaku ličnost i davanje na važnosti. Kod učenika razvijati vještine aktivnog slušanja, kompromisa, tolerancije, poštivanja drugih.

Također su i nastavnici određenih predmeta učenika angažovali u dogovoru sa pedagoginjom i psihologinjom. Učenik je na različite načine i iz različitih uglova pristupio istraživanju uloge žene i uloga majke kroz historisko razdoblje iz ugla književnosti, religije, umjetnosti da bi kod sebe mijenjao pogrešne percepcije i predrasude.

5

PREPOZNAVANJE PROBLEMA

Aktuelni problem je prezentiran od strane nastavnika koji je tokom nekoliko dana pratio ponašanje učenika i pokušao djelovati u razrednom okruženju, ali nije bilo rezultata. Taj dan kada je pozvao psihologa u pomoć ujedno je bio i poziv za intervencijom, obzirom da je ponašanje u tom momentu kulminiralo.

Radi o dječaku bez roditeljskog staranja, sa blagim intelektualnim teškoćama i pridruženim emocionalnim i ponašajnim smetnjama koje su se evidentirale još od djetinjstva. Dječak je učenik IV razreda. Korisnik je Doma za djecu bez roditeljskog staranja. Od ranije je poznat po problemima u ponašanju koji su se evidentirali u fazama (dobra i loša faza), te mu je u skladu sa potrebama pružana podrška i pomoć od strane Stručne službe Zavoda.

Desetak dana od početka II polugodišta učenik je počeo pokazivati netrpeljivost prema drugu iz odjeljenja (izazivao ga je), a u nekoliko navrata je pokušao da ga udari na šta je nastavnik odreaovao. Tokom narednih dana učenik se verbalno sukobljavao sa nastavnikom, izbjegavao je rad i kršio pravila ponašanja u školi.

Funkcionalnom analizom ponašanja se prepoznalo da dječak nastoji neadekvatnim obrascima ponašanja privući pažnju nastavnika, jer se u toj fazi osjetio „ugroženim“ od strane drugog dječaka i da je nastojao izbjeći obaveze budući da su zahtjevi nastavnika u pogledu školskog gradiva bili nešto veći u tom periodu (učenik je imao otpor prema zahtjevima koje je percipirao teškim iako ih je realno mogao realizovati obzirom na sposobnosti). Također, evidentirane su i promjene raspoloženja na „nevidljive“ povode i u tim momentima nekontrolisana ponašanja.

RJEŠAVANJE PROBLEMA

Traganje za strategijom koja će dovesti do rješenja (stabilizacije aktuelnog ponašanja) se odvijalo u vrlo kratkom periodu, ali dugoročno rješavanje problema je poseban izazov, budući da imamo tendenciju ponavljanja ovih i sličnih ponašanja na različite povode. U roku od mjesec dana, za koliko je bila planirana prva evaluacija IPP-a bilježile su se pozitivne promjene u ponašanju kod učenika, a potom i stabilizacija stanja.

Početak ove školske godine, budući da je prethodio i period dužeg odsustvo-
vanja zbog pandemije izazvane Corona virusom, ponovo se evidentiraju nepri-
hvatljivi oblici ponašanja, te se predlaže i uključivanje dječijeg psihijatra u sistem
organizovane podrške.

U tom momentu se činilo da su se razmatrale sve solucije, ali iz sadašnje per-
spektive, budući da je i dalje potrebno pružanje podrške učeniku, evidentno je
koliko se tokom procesa otvaraju ideje i mogućnosti, ukoliko se i dalje traga za
rješenjima.

U procesu su učestvovali nastavnik, Stručna služba Zavoda (psiholog, pedagog,
socijalni radnik), fizioterapeut – pripravnik i odgajatelj iz dječijeg doma.

Proces je izgledao:

I Nastavnik pokušava sam riješiti problem unutar učionice;

II Poziva u pomoć psihologa;

III Psiholog obavlja individualni razgovor sa učenikom;

IV Psiholog i nastavnik isti dan rade funkcionalnu analiza ponašanja i predlažu
sastanak za učesnike Tima za podršku;

V Nastavnik dobija preporuke kako da reaguje ukoliko se neprihvatljivi obrasci
ponašanja ponove i dogovara na koji način i u kojim okolnostima će pozivati psi-
hologa na intervenciju;

VI Na sastanku Tima za podršku definišu se uloge svih učesnika i aktivnosti koje
će se realizovati tokom narednog perioda;

VII Realizacija dogovorenih aktivnosti:

- Obaveze učenika: poštivanje pravila ponašanja i ispunjavanje radnih obaveza (učenik se i pismeno obavezuje na poštivanje);
- Obaveze nastavnika: reuspostava pravila ponašanja, svakodnevno praćenje ponašanja putem pripremljenog obrasca, obezbjeđenje modela pozitivnog potkrepljenja i uspostava modela sankcionisanja u slučaju kršenja pravila ponašanja i izbjegavanja obaveza, realizacija aktivnosti koje unapređuju odnose među učenicima i jačaju grupnu koheziju;
- Zadaci psihologa: individualni psihološki tretman sa učenikom (tretman se realizuje jedanput sedmično, a usmjeren je na razvijanje samopouzdanja i učenje prosocijalnih oblika ponašanja), intervencija u kriznim situacijama, koordinacija aktivnosti na nivou Tima, pružanje savjetodavne podrške nastavniku (po potrebi i tokom obaveznog koordinacijskog sastanka / nastavnik, pedagogom, psiholog / jedanput sedmično); pružanje

savjetodavne podrške fizioterapeutu u osmišljavanju programa „Male škole za super junake“;

- **Zadaci pedagoga:** individualni pedagoški rad sa drugim učenicom / učesnikom (rad se odvijao jedanput sedmično, a usmjeren je na jačanje individualnih kapaciteta učenika i prevenciju neprihvatljivih oblika ponašanja); pružanje savjetodavne podrške nastavniku (svakodnevno i tokom obaveznog koordinacijskog sastanka / nastavnik, pedagogom, psiholog / jedanput sedmično);
- **Aktivnosti socijalnog radnika:** koordinacija saradnje između Doma i Zavoda;
- **„Mala škola za super junake“:** Škola se realizuje dva puta sedmično u trajanju od po 30 minuta u kabinetu za fizioterapiju. Kroz koncept škole učenik razvija pozitivne vrijednosti i stil života koji je zamišljen u liku super junaka (Super junaci su kulturni, redovno uče, poštuju djecu i odrasle, imaju dobro dušu, pomažu). Provodi se kroz program vježbi (vježbe za dobro srce i dobru dušu, vježbe za zdravo tijelo i vježbe za bistar um), a u skladu je sa afinitetima i potrebama učenika. U početku je definisan uslov za uključivanje učenika u Školu (pet uzastopnih dana pozitivno vrednovanog ponašanja od članova Tima prema usaglašenim kriterijima), kako bi se izbjegao efekat potkrepljenja neprihvatljivog ponašanja, odnosno kako bi se aktivnost stavila u funkciju motiviranja učenika i potkrepljenja pozitivnih ishoda u ponašanju;
- **Zadaci odgajatelja:** praćenje ponašanja učenika, svakodnevna razmjena informacija sa nastavnikom putem komunikacijske sveske, sistemsko provođenje dogovorenog modela nagrađivanja pozitivnih obrazaca kod učenika i uspostava modela sankcionisanja neželjenih ponašanja;

VII Praćenje realizacije aktivnosti, usklađivanje određenih postupaka u procesima pružanja podrške i discipliniranju, održavanje timske saradnje i dogovaranje.

Izazovi

1. Iako su svi učesnici Tima za podršku pokazivali visok stepen odgovornosti i nastojali realizovati dogovorene aktivnosti izazovno je bilo održavati koordinaciju i balansirati sve aktivnosti u kontekstu realnih mogućnosti i potrebe da se ne prenaglasí „briga“, koju učenik može doživjeti kao potkrepljenje za nepoželjno ponašanje i dobijanje željene pažnje.
2. Uspostavljanje mehanizama kontrole ponašanja / Šta uraditi kada učenik krši dogovor i pravila škole? / Preuzimanje odgovornosti učenika i suočavanje sa posljedicama vlastitog ponašanja.

6

PREPOZNAVANJE PROBLEMA

Porodična anamneza

Otac nezaposlen, psihički problemi usljed dugogodišnjeg uzimanja narkotika i antidepresiva. Sklon izvrtanju priče u komunikaciji koju vodite sa njim. Nastoji da pravda N., mada pristaje i na saradnju sa školom.

Majka njegovateljica, veoma često zauzeta poslom. Veoma autoritativna i na dijete i na oca, jedina koja radi i prehranjuje porodicu.

Tetka kao dio porodice, koja u određenom periodu preuzima brigu o učeniku, jer stanuje blizu škole.

Sarađuje sa školom i Centrom za socijalni rad.

Dječak jedino dijete u porodici.

Također, sa Centrom sarađuje i otac.

Anamneza učenika

Dječak prelazi u našu školu sa područja druge općine, nije redovan na nastavi, jedva završava razred.

Veoma vješto manipulira cijelom situacijom i koristi je.

Boji se majke, ali ne i oca i tetke. U cijeloj priči pominje nanu, koja je veoma popustljiva prema njegovim molbama.

Vješto zaobilazi kazati istinu i veoma malo priča o sebi.

Nema puno drugova u školi, uglavnom su mu drugovi iz drugih razreda vršnjaka.

Nije prihvaćen u svom razredu.

Loša slika o sebi i svojoj porodici.

Ne pokazuje interes za školu...

Učenik ima nasilan odnos prema drugu iz razreda / verbalno /, čitavo jedno polugodište od strane jednog učenika i fizičkom reakcijom drugog učenika kada više nije mogao da podnese verbalna vrijeđanja i ponižavanja. Drugi učenik je novi u odjeljenju, samim tim i potencijalna žrtva.

RJEŠAVANJE PROBLEMA

Vremenski okvir je bio postavljen na dva mjeseca, pa presjek i nastavak aktivnosti prema rezultatima napredovanja učenika. Na razgovore u Centar za mentalno zdravlje zajedno su išli i dječak i otac / dječak koji je počinio fizičko nasilje i koji je prema rezultatima rada sa njim i sam bio žrtva nasilja u porodici.

Na sastanke išli zajedno i otac i dječak.

U toku mjeseca maja, rezultati IPBa su bili zadovoljavajući, učenik više nije ispoljavao agresivna ponašanja, bio je redovan na online nastavi i odlučili smo da završetkom nastave u dugom polugodištu prestaje i potreba za podršku učeniku i roditeljima.

- Učenik je uključen u Vijeće učenika,
- likovni radovi učenika predstavljeni na stranici škole,
- drugom učeniku u okviru odjeljenja data mogućnost da se muzički izrazi,
- prezentacije na času OZ-e.

Problem je bio alarmantan tako da se odmah trebalo reagovati i poduzeti mjere stručnog tretmana i podrške za oba učenika.

Proces rješavanja problema je izgledao:

- rad prema Smjernicama,
- prijava PU Centar i informisanje Centra za socijalni rad,
- uključivanje oba učenika u Program sekundarne prevencije,
- razgovori: predmetni nastavnik, razrednica, roditelji,
- sugestija roditeljima dječaka koji je fizički zlostavljan da podnesu prijavu protiv roditelja drugog dječaka, jer su konstatovane određene, lječarskim nalazom, povrede,
- zajednički sastanak stručne službe, roditelja, učenika, direktora škole, nastavnika TiZO / pristanak za rad/ dogovor oko aktivnosti za izradu IPP za jednog dječaka,
- Izrada IPBa za drugog dječaka,

- realizacija aktivnosti naznačenih u Programu,
- grupni rad sa odjeljenskom zajednicom - radionice i razred kao terapijska zajednica,
- Individualni rad sa oba učenika / projektivne tehnike / presjek da li učenik napreduje ili nazaduje, koje aktivnosti treba pojačati u radu sa učenikom,
- stalni stručni tretman i podrška od strane stručne službe škole,
- stalna saradnja multisektorskog tima.

7

PREPOZNAVANJE PROBLEMA

Proces rješavanja problema je izgledao:

Sve se dešavalo početkom školske 2018/2019. Razvod roditelja – doprinio dječakovom povlačenju u sebe i izbjegavanju razrednih aktivnosti (timski rad, druženje, izleti...), te nižem uspjehu na polugodištu.

- mart / april - početkom epidemije COVID-19 - Duža odvojenost od majke – majka zbog prirode posla odlazi u inostranstvo, a onda zbog uvedenih mjera biva zadržana na graničnim prijelazima u dužim vremenskim intervalima i u vlastitoj borbi da izbjegne virus uz istovremenu opterećenost i brigu za sinom. Za to vrijeme dječak bude sa ocem, ali većinu vremena provodi sam u kući. Odsustvo majke, nedostatak direktne komunikacije i emocionalne razmjene, zabrinutost za majku – iščekivanje njenog povratka kući doprinosi dječakovo pogubljenosti, dezorijentiranosti za vrijeme i obaveze, dokonosti, nesigurnosti...
- april / maj - socijalna izolacija, - stalni boravak kući, bez fizičke interakcije sa vršnjacima, novi način učenja kroz online nastavu, nedostatak nadzora i podrške u učenju, nedostatak vještina u određivanju prioriteta i organizaciji dnevnih aktivnosti - je kulminiralo u bezvoljnost i apatiju, ignorantski odnos prema školskim obavezama, otpor za saradnju, učenje i komunikaciju, povlačenje u sebe, nedostatak samopouzdanja i volje negativne ocjene ili nedostatak ocjena iz većine predmeta.

PREPOZNAVANJE PROBLEMA

Uz brigu za mentalno zdravlje dječaka, istovremeno smo bili usmjereni i na majku. Imajući u vidu činjenicu da je i sama izložena povećanoj mogućnosti zaraze virusom, da je limitirana da na adekvatan način kompenzira svoju odsutnost iz kuće, da odvojenost i briga za vlastito dijete u vanrednim okolnostima predstavlja dodatni stres – oslonili smo se na vlastite kapacitete:

- kroz pojačan senzibilitet razrednice i pedagoga za probleme i potrebe i

majke i dječaka potaknuli osjetljivost i razumijevanje kod ostalih nastavnika,

- uz empatiju za brige s kojima se majka morala u ovim okolnostima nositi "na daljinu" – osnaživali majku za kontinuiranu saradnju i iskrenu razmjenu informacija bez obmanjivanja – razumijevanje za situaciju, ali i realna percepcija i povratna informacija o onome što još "stagnira i trpi" u odnosu na dogovorene obaveze, kao i o onome u čemu smo uspjeli s dječakom (npr. javljanje na viber pozive, odgovori na mail, predmetne zadaće i prezentacije, kućne obaveze – pospremanje, briga o ishrani i higijeni, usvajanje novih dnevnih rutina, tjelovježba u kućnom ambijentu, zabava kroz čitanje, filmove, igrice, online kontakti sa drugarima iz odjeljenja, razgovori sa ocem, pokušaji da se usavrši neka nova vještina – kulinarsstvo – neki jednostavni recepti, hortikultura – briga za kućne biljke, pisanje, slikanje...),
- proaktivno savjetodavno djelovali prema dječaku kako bi prevenirali rizike i posljedice koje nosi odrastanje i sazrijevanje imajući u vidu izloženost dječaka opasnostima u online okruženju, te znatiželju i potrebe koje prati dječakov uzrast,
- iz ugla vlastitih roditeljskih kompetencija i kroz vlastito iskustvo u odgoju svojih tinejdžera kod kuće dozirali količinu savjeta i tema s dječakom. Pri tome redovno bili u pokušaju i namjeri da pred dječaka postavljamo realna očekivanja i ostvarive ciljeve.

Kompletna podrška i tretman se odvijao u online okruženju – putem vibera, maila, video poziva.

Inicijativa od strane predmetnih nastavnika prema razredniku.

Intervencija razrednika prema učeniku i majci.

Saradnja razrednika sa pedagogom – razmjena informacija i dogovor za dalju intervenciju.

Strategije podrške i motivacije razrednika i pedagoga prema učeniku i majci.

(komunikaciju, savjete, zahtjeve, poruke, očekivanja, vremenski okvir, sadržaje i aktivnosti bazirali na RAZUMIJEVANJU, PODRŠCI, DOŠLJEDNOSTI I SAMOPROČJENI).

Svakodnevne konsultacije sa predmetnim nastavnicima o onome što smo inicirali prema učeniku i majci, o onome u čemu smo uspjeli, o onome što još uvijek trpi i treba nadzirati i podržati.

Savjetodavni rad s učenikom:

- uz dosta strpljenja, takta i volje ukazali na problem koje nosi ignorantski od-

- nos prema školskim obavezama, izbjegavanje komunikacije i saradnje, na moguće posljedice, na moguća rješenja,
- radili na oslobađanju dječaka za pitanja, odgovore, komentare, prijedloge – putem vibera i mailova,
 - bili uporni na video pozivima,
 - naglašavali vrijednosti i kvalitete kojima raspolaže uz istovremeno navođenje dječaka da prepoznaje i procjenjuje svoje dobre osobine i sposobnosti, te da i sam procjenjuje šta bi još trebao usavršavati i popravljati,
 - motivisali dječaka da se za početak samo javlja na časove nastavnicima, a onda postepeno dogovarali dinamiku slanja školskih zadaća i prezentacija,
 - pravili plan aktivnosti i pratili izvršavanje obaveza i dogovorenih termina – u situacijama kada ne ispoštuje dogovoreno, intervenisali odmah prema majci i prema nastavnicima kako bi pronašli alternative samo da ne odustane potpuno,
 - inicirali razgovor o relaksirajućim temama – muzici, filmovima, igricama, zanimanjima...
 - ukazivali na različite slojeve identitea, uzrasne potrebe i specifičnosti, izazove i rizike koje nosi odrastanje i sazrijevanje, otpor trendovima i pošastima među mladima,
 - savjetovali oprez za sadržaje i komunikaciju u online okruženju,
 - nastojali boravak na internetu i igricama staviti u normalne i prihvatljive vremenske okvire (1-2 sata dnevno),
 - ukazivali na značaj druženja i komunikacije sa vršnjacima i nastavnicima,
 - ukazivali na značaj emocionalnog razvoja i ispoljavanja emocija,
 - isticali dječakovu ulogu i značaj u porodici i školi,
 - isticali ulogu i doprinos majke i oca u dječakovom životu.

Intervencija razrednika i pedagoga prema nastavnicima koji su manje osjetljivi za ovaj slučaj – prilagodba zahtijeva, plan usmenih i pismenih provjera, rasterećenje od viška obaveza...

Pohvale za pomake i napredak u interakciji, komunikaciji i završenim obavezama.

Razmjena informacija sa majkom i savjeti za nadzor i tretman učenika tokom ljetnog raspusta.

PREPOZNAVANJE PROBLEMA

Učenica je u našu školu došla toku školske godine u 6. razred jer je, kako je majka navela, bila žrtva vršnjačkog nasilja.

Po dolasku u školu obavljen je razgovor sa majkom i učenicom. Po riječima majke djevojčica je uključena u savjetodavni rad sa psihologom.

Zajedno sa razrednicom, pedagog je realizovao aktivnosti u okviru odgojnog rada odjeljenjske zajednice na prihvatanju učenice od strane vršnjaka i adaptaciji učenice novoj sredini.

I pored podrške učenika/ca i nastavnika/ca u smislu pomoći u razumijevanju sadržaja nastave i učenju, učenica je ispoljavala nezainteresovanost. Osim toga, nastavnici su ukazali da učenica često na času spava, da reaguje neprimjereno kada se opomene.

Sa učenicom je obavljen razgovor u kome se ona požalila na zanemarivanje i ignorisanje od strane majke, kao i da noću ne može spavati, te je na internetu.

Također je kazala da ne ide više psihologu, jer majka nema vremena.

U školi je tada radila socijalna radnica. Zajedno sa pedagogom su kontaktirale CMZ i potvrdile da učenica ne dolazi na savjetovanje.

Pozvana je majka i ukazano joj je na teškoće djeteta i saznanja do kojih se došlo iz razgovora sa učenicom. Također smo ukazali na potrebu uključivanja učenice u CMZ, kao i prisniji i odgovorniji odnos majke prema potrebama djeteta. Savjetovano joj je i uvođenje strukture rada i odmora djeteta.

Stručni saradnici su doživjeli verbalni napad i prijetnje od strane majke da se miješaju u privatni život i svu krivicu za ponašanje djeteta prebacivala je na školu.

U kontaktu sa CSR i CMZ smo dobili odgovor da sve ovisi od dobroj volji i saradnje majke.

Kroz savjetodavni rad pedagoga sa učenicom, odjeljenjem i nastavnicima, ponašanje učenice je poboljšano u domeni odnosa na nastavi.

Učenica živi sa majkom, mlađom sestrom i majčinim partnerom. Biološki otac, koliko nam je poznato, nema komunikacije sa djetetom.

Djevojčica izuzetno dobro govori engleski jezik i ima talenta za likovno stvaralaštvo, ali ga nedovoljno ispoljava.

Moram napomenuti da je odjeljenje u kojem je učenica promijenilo tri razrednice i da su određene teškoće učenice rješavale komunikacijom sa majkom (kako su navodile).

Određene teškoće ponašanja učenice su u toku od 6. do 8. razreda bile u granicama rizika. Mnogi nastavnici su uspijevali, uz pomoć vršnjaka, da je motiviraju na aktivniji odnos prema učenju, komunikacija sa vršnjacima, posebno sa nekim dječacima, je postojala....

Ipak u 9. razredu je došlo do značajnih promjena u ponašanju.

Učenica je počela izostajati sa velikog broja časova redovne nastave, često je kasnila na prve časove u obje smjene. Majka nije reagovala na pozive razrednice.

Poslali smo i službeni poziv, na koji je majka odgovorila, uz obećanje da će opravdati izostanke, jer je učenica bila bolesna (djevojčica ima hronično oboljenje disajnih organa). Ipak nije održala obećanje, ali je učenica počela dolaziti u školu.

Realizujući radionice u okviru časova odgojnog rada OZ, od 6. do 9. razreda, na temu Nasilje na internetu, povezala sam i pojavu samopovređivanja i suicida, kao mogućih posljedica nasilja među djecom, učenica mi se povjerila da često razmišlja o samoubistvu. Poslije časa smo razgovarale i saznala sam niz informacija o emocionalnim teškoćama učenice, ali i o odnosu sa majkom. Identifikovano je sljedeće:

- ne voli školu, jer nema pravih prijatelja, neki vršnjaci je i ismijavaju (dječaci), a djevojčicama je dosadna;
- želi biti dječak, čak je i dala sebi ime;
- majka s njom rijetko razgovara, ignorira njene potrebe, čak i medicinske;
- ne vidi smisao života, tako da često razmišlja da bi bilo bolje da ne živi....

Sa razrednicom smo dogovorile zajednički razgovor sa majkom, ali nije odgovorila na poziv, pravdajući se zauzetošću poslom.

Zbog visokorizičnog ponašanja učenice odlučili smo se za IPB, jer škola ima samo pedagoga, te smo tražili pomoć stručne službe CSR i CMZ.

Nakon niza pokušaja uspjela sam telefonski kontaktirati majku i obavjestila je da je škola uključila stručne službe van škole kao podršku majci i djetetu u rješavanju teškoća.

RJEŠAVANJE PROBLEMA

Iako je Centar prihvatio sve predložene mjere i dogovor sa majkom, iz iskustva o neodgovornosti majke, kontaktirala sam institucije u koje je upućena učenica (CMZ, Pedijatrijska klinika), ali i majka (Porodično savjetovalište).

Sa majkom smo najzad uspjeli razgovarati i upoznati je sa aktivnostima u školi koje će se realizovati sa učenicom, kao i očekivanjem da se sve dogovorene mjere ispoštuju.

Unutar škole smo proveli sljedeće aktivnosti:

- individualni savjetodavni rad sa učenicom, rad na samopouzdanju i emocijama (pedagog);
- rad sa odjeljenjem, posebno sa djevojčicama u cilju podrške i bolje komunikacije (pedagog i razrednica); Sedmično smo imali susret svih djevojčica odjeljenja sa različitim temama;
- Pokušali uključiti učenicu u likovnu sekciju, zbog izraženog talenta (nastavnik likovne kulture) ili uključivanje u konkurse likovnog stvaralaštva;
- Učenica je uključena u psihoterapiju na Pedijatrijskoj klinici, jer je CMZ procijenio da teškoće učenice prevazilaze domen rada psihologa;
- Majka je uključena u rad KJU „Porodično savjetovalište“, a u okviru škole redovnja komunikacija sa razrednicom i stručnom službom.

Proces rješavanja problema je izgledao ovako:

- uključivanje Centra za socijalni rad, poslije neuspješne saradnje sa majkom, ali i visokorizičnog ponašanja učenice;
- CSR uključio CMZ i Pedijatrijsku kliniku za podršku učenici i Porodično savjetovalište za podršku majci;
- Sa majkom i učenicom dogovorili mjere unutar škole (razrednica i pedagogica).

POVRATNE INFORMACIJE O PROGRAMU SEKUNDARNE PREVENCIJE NEPRIHVATLJIVIH OBLIKA PONAŠANJA I ZAŠTITE UČENIKA U OSNOVNIM ŠKOLAMA KS

"Najveća prednost Programa je uvezanost institucija, kontinuirana podrška i razmjena informacija s ciljem zaštite najboljeg interesa djeteta, senzibilizirano nastavno osoblje. Praksa je pokazala da Program funkcionira."

"Trebamo raditi na jačanju ljudskih i profesionalnih resursa u školama, jer to iziskuje programska postavka."

"Program mi pomaže da budem sistematična, pratim svoj rad i podršku koju pružam djeci".

"Koristeći Program i njegove smjernice uočila sam napredak u radu i postupanju sa djecom, naročito nakon održanih edukacija za nastavnike i održanih roditeljskih sastanaka za roditelje gdje su upoznati sa ovim Programom kao i Pravidnicima".

"Kontinuirano primjenjivanje Programa u radu škole i svih njenih aktera, koji su nosioci odgojno- obrazovnog rada je dugoročni cilj ovog Programa."

"Osjećam se zadovoljno i ponosno što sam učesnik ovog procesa. Funkcionisanje Programa u praksi ne ovisi samo o objektivnim kapacitetima, već i o našoj spremnosti i sposobnosti da postojeće resurse iskoristimo na pravi način."

"Kad je Program dobro osmišljen i kad znate da u radu sa učenicima i roditeljima niste sami, nego da imate sistem iza sebe, onda zaista možemo reći da je ovaj Program dobar za škole, učenike i roditelje."

"Program je unaprijedio koordinaciju svih aktera. Evidentno je da postojanje pravilnika, univerzalan obrazac za evidentiranje, definisani indikatori i plan aktivnosti doprinosi profesionalnosti i sigurnosti."

"Program je ozakonjen kroz dva pravilnika, čime smo dobili „alat“ i uporište da djelujemo u interesu djeteta i ako nađemo na nedovoljnu podršku roditelja i njihov otpor u djelovanju školske i stručnih službi u zajednici. To pokazuje i ovaj primjer „slučaja“ kada prije tri godine nismo imali uporište u zakonu da „natjeramo“ roditelje da poštuju mjere stručne pomoći i podrške."

Program (sekundarne) prevencije neprihvatljivih oblika ponašanja i zaštite učenika u osnovnim školama Kantona Sarajevo

MATERIJAL ZA OBUKU NASTAVNIKA
I STRUČNIH SARADNIKA

Program (sekundarne) prevencije neprihvatljivih oblika ponašanja i zaštite učenika u osnovnim školama Kantona Sarajevo, materijal je za obuku nastavnika i stručnih saradnika "je obara polazna osnova za uvođenje i razumijevanje ponašanja učenika kod svih uključeni, čime se stvaraju pretpostavke jedinstvenog tretmana učenika između škola. Kao prvo, svako od njih ne može dozvoliti da nešto što je kažnjivo u jednoj školi, bude videno kao prihvatljivo u drugoj školi i obratno. Pravilo jednakin primaka koje važi za akademski posmatrač, a koje kaže da dijete ima pravo na kvalitetno obrazovanje bez obzira gdje býválo, važi i za njihovu obzornost. Naši roditelji trebaju biti sigurni da će njihova djeca imati jednak tretman, brigu i zaštitu bez obzira u koju školu ide njihovo dijete.

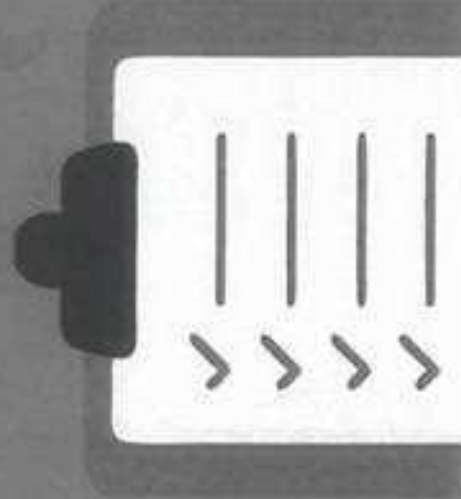
Današnje stanje u sistemu intervenisanja u slučajevima ranog prepoznavanja viktimogenih i viktimogenih karakternih djeca u riziku u osnovnim školama u BiH u odnosu na procjenu vrste i razine rizičnosti i obzornosti je odraz nepostojanja jasnih kriterija prepoznavanja i mjerenja u ovoj oblasti.

Prof. dr. Dženana Husremović

Na kraju pisani materijal je obogaćen prezentacioni procedure primjene ovog programa sekundarne prevencije, prezentirajući formalnu procedure primjene programa kao i oblike podrške i stručnog tretmana učenika kroz individualne, grupne, podrške i individualne programe brige. Spomenute programe trebaju stručna služba škole uz našu adnu se roditeljima i eventualnom podrškom stručnih službi zajedno sa stručnim rad, centrima za mentalno zdravlje i drugim institucijama koje mogu pružiti adekvatnu pomoć i podršku.

Navedeni pisani materijal je odlična platforma za realizaciju teze koja je navedena u samom uvodu ovog materijala i koja kaže da je ".....osnovna škola mjesto gdje se mogu prepoznati različiti oblici ponašanja kod djeteta, odnosno faktori rizika koji postoje i djetetovom okruženju i gdje se može uticati na smanjivanje djetetovih ili uklanjanje faktora rizika odnosno prevenciranje razvoja problema u ponašanju kod djeteta. Zbog toga sigurno sam da će doprinos ovog pisanih materijala biti velik, kako za nastavničke, stručnu službu škole, roditelje, tako i za same roditelje i učesnike koji su uslovi u fokusu ovog programa sekundarne prevencije neprihvatljivih oblika ponašanja i zaštite učenika u osnovnim školama.

Doc. dr. Vidana Pleh

**PROGRAM (SEKUNDARNE) PREVENCIJE NEPRIHVATLJIVIH OBLIKA
PONAŠANJA I ZAŠTITE UČENIKA U OSNOVNIM ŠKOLAMA KANTONA
SARAJEVO**

Materijal za obuku nastavnika i stručnih saradnika

interni Materijal za obuku (Testna verzija)

Autori:

Lejla Kafedžić
Sandra Bjelan Guska
Elma Omersoftić
Lejla Osmanagić
Elmeđin Muratbegović

Recenzenti:

Prof. dr. Dženana Husremović
Doc. dr. Vildana Pleh

Lektura:

Nizama Hodžić

DTP:

Eldin Hodžić

Izdavač:

Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade
Kantona Sarajevo

Za izdavača:

Zineta Bogunić

Godina izdanja:

2019.

Tiraž:

Štampa:

Radna verzija

Lejla Kafedžić
Sandra Bjelan Guska
Elma Omersoftić
Lejla Osmanagić
Elmedin Muratbegović

**PROGRAM (SEKUNDARNE) PREVENCIJE
NEPRIHVATLJIVIH OBLIKA PONAŠANJA I
ZAŠTITE UČENIKA U OSNOVNIM ŠKOLAMA
KANTONA SARAJEVO**

Materijal za obuku nastavnika i stručnih saradnika

Sarajevo, juli 2019.

SADRŽAJ

1. UVOD	11
2. ODGOJNO-OBRAZOVNA PODRŠKA I PRIMJENA PROGRAMA PREVENCIJE ...	13
2.1. Način i oblik provođenja odgojno-obrazovne podrške i preventivnih programa	15
2.2. Kompetencije nastavnika i stručnih saradnika u realizaciji programa	16
2.3. Saradnja: razrednik – stručna služba škole – roditelj	18
2.4. Završetak provođenja odgojno-obrazovne podrške i stručnog tretmana	19
3. EVIDENCIJE O NEPRIHVATLJIVIM OBLICIMA PONAŠANJA I ZAŠTITI UČENIKA	20
3.1. Cilj i svrha evidencija	20
3.2. Oblik i način vođenja evidencije	22
3.3. Zaštita ličnih podataka	22
3.4. Učenik/učenica je prkosan/prkosna i u konstantnom otporu prema školskim pravilima	24
4. OPIS PRIMLJEČENIH PONAŠANJA	25
4.2. Učenik/učenica konstantno (neopravdano) izostaje sa nastave	26
4.3. Učenik/učenica je nasilan/nasilna (verbalno, fizički i relacijski) prema vršnjacima	27
4.4. Učenik/učenica ugrožava vršnjake (ili druge osobe) u digitalnom okruženju (cyber prostoru)	28
4.5. Učenik/učenica pasivno svjedoči i snima nasilje (među vršnjacima)	29
4.6. Učenik/učenica se fizički sukobljava sa nastavnikom/icom	30
4.7. Učenik/učenica vrlo često za svoje loše postupke optužuje druge (neutralizacija)	32
4.8. Učenik/učenica je sklon/a samopovređivanju (autoagresija)	33
4.9. Učenik/učenica pokazuje jake izljeve bijesa pri minimalnim podražajima	34
4.10. Učenik/učenica konstantno krši pravila škole	35
4.11. Učenik/učenica inicira i/ili učestvuje u tučnjavama	36
4.12. Učenik/učenica namjerno uništava javno dobro u i oko škole	37

4.13. Učenik/učenica u školi prisvaja tuđe stvari	38
4.14. Učenik/učenica konzumira cigarete i/ili alkohol	39
4.15. Učenik/učenica konzumira drogu	40
4.16. Učenik/učenica, za vrijeme nastave, provodi vrijeme u kafićima ili kladionicama	41
4.17. Učenik/učenica u školu unosi opasne predmete kojima može povrijediti vršnjake	43
4.18. Učenik/učenica skita i/ili prosjači	43
4.18. Učenik/učenica iznosi ksenofobne stavove i/ili upražnjava govor mržnje	44
5. OSTALA PONAŠANJA KOJA NISU SADRŽANA U „LISTI FAKTORA RIZIKA“	45
5.1. Poteškoće u učenju i ponašanju	46
5.2. Odnos sa vršnjacima u školi	52
5.3. Odnos učenika/učenice i nastavnika/ice	57
5.4. Odnos učenika/učenice i roditelja	60
5.5. Odnos roditelja/staratelja prema školi	69
5.6. Sposobnost nošenja sa problemima	72
5.7. Internalizirana ponašanja	76
6. UMJESTO ZAKLJUČKA – REPETICIJA PROCEDURE	91
LITERATURA	115

Predgovor

Priručnik pod nazivom "Program (sekundarne) prevencije neprihvatljivih oblika ponašanja i zaštite učenika u osnovnim školama Kantona Sarajevo: materijal za obuku nastavnika i stručnih saradnika" jeste prvi praktični materijal kojim se na sistemski način podržava standardizacija u percipiranju neprihvatljivih ponašanja djece i pružanje stručne podrške i zaštite djeci.

Nažalost, često smo svjedočili situacijama u kojima su subjektivne interpretacije i prateće procjene rizičnih i neprihvatljivih ponašanja učenika, dovodili u pitanje princip najboljeg interesa djeteta. Pogrešnu procjenu u pravilu je pratio subjektivan pristup u tretmanu i podršci "učenicima u riziku". Drugim riječima, nepostojanje jedinstvenog standarda prepoznavanja, vodilo je ka tome da su rizična i neprihvatljiva ponašanja različito percipirali nastavnici/ce, te pedagozi i psiholozi, samim tim različito se i intervenisalo. Ovakva praksa, nerijetko je otvarala prostor u široj javnosti za stvaranje predrasuda o nedovoljnoj brizi za učeničku dobrobit u sistemu školovanja, što svakako ne odgovara istini. Upravo stoga, ovaj Priručnik, predstavlja sistemsku pomoć profesionalcima da dodatno razviju alate i aktivnosti koje će doprinijeti još boljoj zaštiti dobrobiti učenika u osnovnim školama u Kantonu Sarajevo.

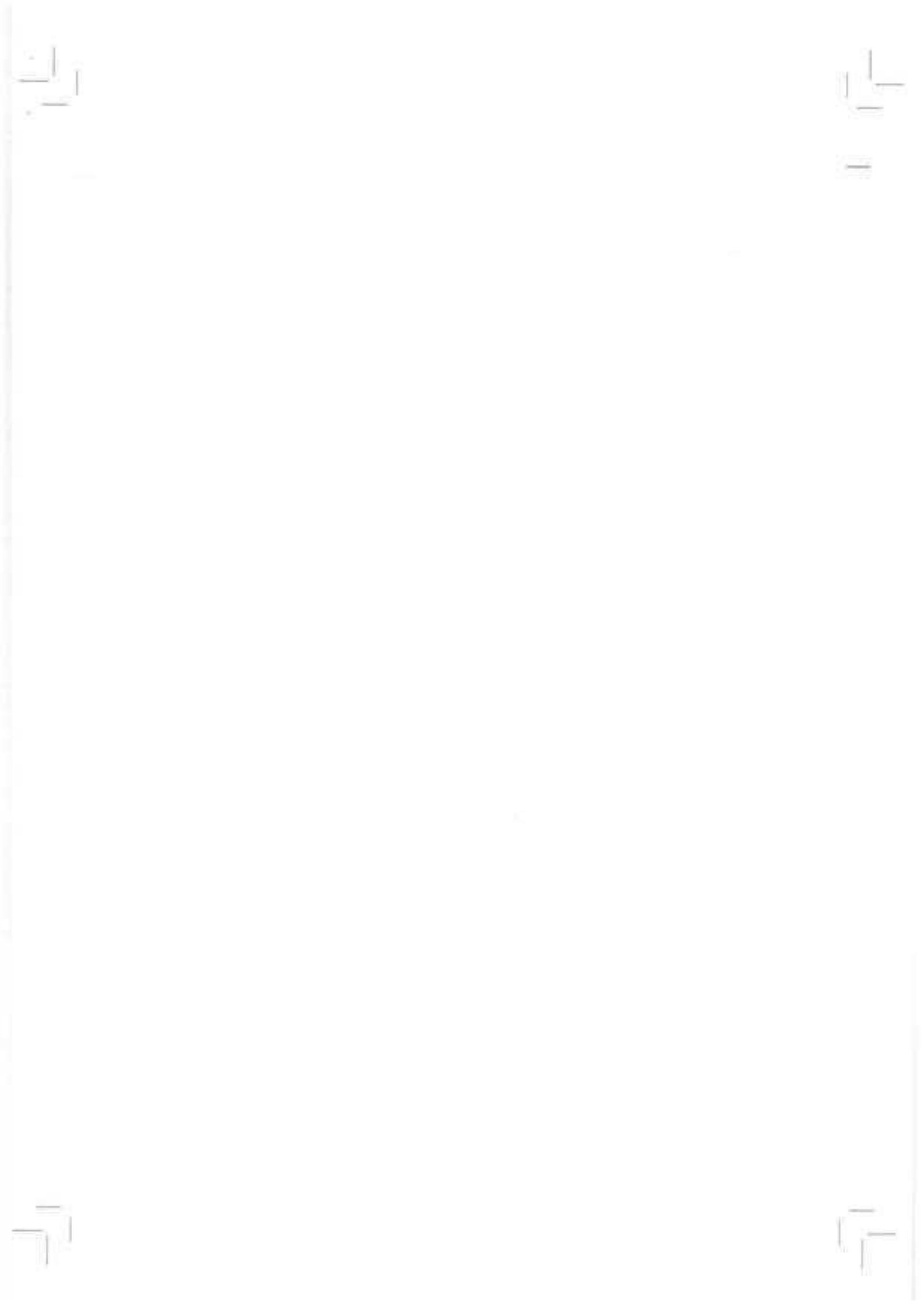
Svojim smislom i samim sadržajem, Priručnik pomaže svim akterima u osnovnoj školi, uključenim u rad sa učenicima, da bolje razumiju ponašanja koja primjećuju kod svojih učenika, da ih opisuju na sličan način, te samim tim da im omoguće i jednak tretman štiteći njihov najbolji interes.

Uvjerena sam da će stručna, ali i šira javnost prepoznati značaj ovog Priručnika. Nadam se da će ovo biti početak uspostavljanja kvalitetnog sistema zaštite najboljeg interesa učenika u osnovnim školama u Kantonu Sarajevo.

Na ovaj način gradimo društvo jednakih šansi. Odgovornost je na Ministarstvu za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo da pažljivo prati implementaciju Programa, te u skladu sa potrebama i sugestijama iz škola pripremi dopunsko izdanje Priručnika.

MINISTRICA

Ms. Ziljeta Karunić

1. UVOD

Svako dijete ima psihološke potrebe koje tokom razvojnih faza trebaju biti zadovoljene kako bi se razvilo u psihološki zrelu, mentalno zdravu i integrisanu ličnost. Ukoliko neka psihološka potreba nije zadovoljena (npr. potreba za ljubavlju, za slobodom izražavanja, za sigurnošću itd.), dijete to najčešće nije u stanju verbalizirati, već to možemo primijetiti u njegovom ili njenom ponašanju u porodičnom ili školskom okruženju.

Upravo je osnovna škola mjesto gdje se mogu prepoznati različiti oblici ponašanja kod djeteta odnosno faktori rizika koji postoje u djetetovom okruženju i gdje se može uticati na smanjivanje djelovanja ili uklanjanje faktora rizika odnosno preveniranje razvijanja problema u ponašanju kod djece. Osim toga, školsko okruženje igra važnu ulogu u postizanju i održavanju mentalnog zdravlja djece i adolescenata. Škola je prepoznata kao protektivni faktor za mnoge zdravstvene poteškoće. Na drugoj strani, faktori koji loše utiču na mentalno zdravlje su vršnjačko nasilje, nedostatak prihvatanja od vršnjaka i nedostatak podrške od roditelja/staratelja i nastavnika.¹

Škola ima odgojno-obrazovnu ulogu u životu djeteta, što znači da nastavnici i stručni saradnici u školi imaju ulogu da obezbijede uslove za ostvarivanje prava djeteta na zdrav rast i razvoj u školskom okruženju. S obzirom da na zdrav rast i razvoj djece ne utiče samo školska sredina (stil liderstva uprave škole, otvorenost škole prema lokalnoj zajednici, educirani i empatični nastavnici i stručni saradnici), već i ostali faktori, kao što su odnosi u porodici, materijalni uslovi u kojima dijete odrasta, karakteristike susjedstva, politika lokalne zajednice, itd., zadatak pedagoga i psihologa u školi je da u saradnji sa djetetom i roditeljima/starateljima ustanove uzrok nezadovoljsva i frustracije djeteta i da djeluju preventivno u tom smjeru. Naprimjer,

¹ World Health Organisation (2012). Mental Health, key findings factsheet: Why we should pay attention to this issue during adolescence? HBSC (Health behaviour in school-aged children).

dijete u razredu može pokazivati agresivno ponašanje i na taj način prikrivati tugu i bespomoćnost radi poteškoća u shvatanju određenih nastavnih sadržaja. Ili dijete može biti izrazito povučeno u školskom kontekstu i time nam slati poruku vlastite nesigurnosti u odnosu sa vršnjacima radi nasilja u porodici ili neadekvatnog odgojnog stila roditelja/staratelja. Uzrok izostanaka sa nastave kod djeteta može da bude i neprilagođena komunikacija nastavnika sa djetetom, odnosno nastavnikovo/cino nedovoljno poznavanje savremenih učenja iz pedagogije kao i razvojne i edukacijske psihologije.

Program sekundarne prevencije pretpostavlja rano prepoznavanje indikatora koji mogu da dovedu dijete u opasnost da postane počinitelj ili žrtva različitih oblika nasilja. Praksa i teorija ukazuju na neophodnost pravovremene intervencije, još od prvog razreda osnovne škole. Tendencija preventivnih programa je da akcenat stave na pružanje adekvatnog tretmana djetetu i porodici umjesto određivanja sankcija, kako je to u tradicionalnom školskom pristupu ranije bilo uobičajeno. Naime, cilj je istražiti uzrok nekog neprilagođenog ponašanja, te raditi na njegovom smanjivanju ili otklanjanju kao i na jačanju protektivnih faktora odnosno resursa koji postoje u okruženju djeteta. Škola treba da omogući takve uvjete koji će kod svakog učenika/ce potaknuti svestrani razvoj njegove/njene ličnosti.²

Kako bi se ovi ciljevi sekundarne prevencije u osnovnim školama dostigli, potrebno je podsticati angažman senzibiliziranih i edukovanih stručnjaka koji rade sa djecom u sektoru obrazovanja, zdravstva i socijalne zaštite. Multidisciplinarni pristupi u pružanju podrške djeci su jedini efikasni i održivi kao sistemski praksa. Preduvjeti uspješne saradnje škole i vanjskih institucija (službe za socijalnu zaštitu, centri za mentalno zdravlje, porodično savjetovalište, itd.) jesu: zajednička i jasna vizija; prepoznavanje potrebe i uzajamne dobrobiti od saradnje; uzajamno povjerenje, podrška, komunikacija i kompromis među svim sudionicima; angažiranost, predanost, entuzijazam stručnih radnika.³

Dijete je u fokusu osmišljavanja bilo kojih preventivnih programa, odnosno aktivno treba da učestvuje u izradi individualnih planova podrške i brige za nju/njega, a saradnja sa roditeljima/starateljima je preduvjet dobrih ishoda spomenutih programa.

Dakle, briga o učenikovom/cinom mentalnom zdravlju je krajnji cilj programa sekundarne prevencije, jer je mentalno zdravlje i blagostanje u djetinjstvu povezano sa socijalnom zrelošću i adekvatnim vještinama suočavanja sa stresom koje rezultiraju pozitivnim ishodima u odrasloj dobi.

² Dervišbegović, M. (2006). *Zadaci škole u socijalizaciji djece s poremećajima u ponašanju*. Godišnjak. Sarajevo: Fakultet političkih nauka

³ Kukelščak, T. (2017). *Rad pedagoga u osnovnoj školi sa učenicima koji imaju probleme u ponašanju*. Završni rad. Rijeka: Filozofski fakultet

2. ODGOJNO-OBRAZOVNA PODRŠKA I PRIMJENA PROGRAMA PREVENCIJE

Na osnovu člana 66. st. (1) i (2) Zakona o organizaciji organa uprave u Federaciji Bosne i Hercegovine („Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“, broj 35/05) i člana 61. stav (4) Zakona o osnovnom odgoju i obrazovanju („Službene novine Kantona Sarajevo“, br. 23/17 i 33/17), i člana 62. stav (2) tačka f) Zakona o osnovnom odgoju i obrazovanju („Službene novine Kantona Sarajevo“, br. 23/17 i 33/17) u Kantonu Sarajevo su donesena dva pravilnika: Pravilnik o načinu i obliku provođenja odgojno-obrazovne podrške i stručnog tretmana učenika u osnovnim školama u Kantonu Sarajevo i Pravilnik o vođenju evidencije o neprihvatljivim oblicima ponašanja i zaštiti učenika

Pomenutim pravilnicima, propisuju se:

- mjere odgojno-obrazovne podrške i stručnog tretmana za učenike sa problemima u ponašanju,
- mjere za zaštitu učenika,
- evidencije koje se vode u tom procesu.

Vrlo bitno je naglasiti da ćemo izraze koji imaju rodno značenje u ovom Priručniku ravnopravno koristiti za muški i ženski rod.

Pravilnikom o načinu i obliku provođenja odgojno-obrazovne podrške i stručnog tretmana učenika u osnovnim školama u Kantonu Sarajevo, na poseban način, propisano je postupanje učitelja/nastavnika/razrednika; pedagoško-psihološke službe škole; direktora osnovnih škola Kantona Sarajevo ali i roditelja/staratelja/usvojitelja u slučajevima neprihvatljivog ponašanja učenika kako bi se osigurao

sveobuhvatan razvoj učenika i njegova prilagodbe u društvu. U ovom Priručniku obuhvatit ćemo veliki broj termina koji su značajni u procesu provođenja te odgojno-obrazovne podrške i stručnog tretmana učenika u osnovnim školama u Kantonu Sarajevo.

Tako imamo definicije osnovnih termina koji se koriste u pravilnicima: „učenik u riziku“ pod kojim podrazumjevamo učenika kojeg okružuju različiti faktori rizika koji predstavljaju prijetnju njegovom razvoju i prilagodbi u društvu; „primijećeno ponašanje“ koje predstavlja identificirane oblike ponašanja učenika koji ukazuju na postojanje faktora rizika koji negativno utiču na njegov razvoj i prilagodbu u društvu; „neprihvatljivo ponašanje“ definisano kao svako ono ponašanje učenika koje na neki način ometa samog pojedinca u redovnom funkcionisanju, te može biti štetno i opasno po samog učenika i/ili njegovo okruženje. Naime, prema odredbama Pravilnika to su sva ona ponašanja koja su zakonski definisana kao zabranjena i za koje postoje propisane sankcije, a koja upozoravaju na nepovoljan razvoj i negativne ishode ako se pravovremeno ne interveniše, odnosno ne pruži dodatna stručna ili šira društvena pomoć za prevladavanje manifestiranih poremećaja; „odgojno-obrazovna podrška“ je definisana kao ciljano stručno i sveobuhvatno djelovanje u školskom okruženju prema učenicima koje okružuju faktori rizika za pojavu neprihvatljivih ponašanja; „stručni tretman“ je opet defisan kao sistem stručne podrške i intervencije usmjeren na učenike koji zbog različitih faktora rizika ne uspijevaju primjereno odgovoriti očekivanjima i zahtjevima školskog okruženja, odnosno koji svojim ponašanjem nanose štetu, prije svega sebi, te drugima i/ili okruženju; „stručne službe u zajednici“ su sve one službe formalne socijalne kontrole na nivou lokalne zajednice kao što su: centar za socijalni rad, centar za mentalno zdravlje u zajednici i svi drugi resursi u zajednici koji mogu osigurati najbolji interes djeteta; „**individualni plan podrške (IPP)**“ je definisan kao razvojni dokument kojim se sistematično i timski planiraju mjere u okviru škole s ciljem pružanja odgojno-obrazovne podrške i stručnog tretmana u najboljem interesu djeteta; „**individualni plan brige (IPB)**“ je definisan kao razvojni dokument s ciljem pružanja odgojno-obrazovne podrške i stručnog tretmana u najboljem interesu djeteta, kojim se planiraju mjere u školi i izvan nje, a u njegovoj izradi i realizaciji sudjeluju: dijete, roditelj, stručna služba škole, nastavnici, te stručne službe u zajednici; „**prevencija**“ u ovom slučaju podrazumjeva proces kojim se osnažuju pojedinci i sistemi kako bi bili spremni odgovoriti životnim izazovima, događajima i tranzicijama, stvarajući i podupirući uslove koji će promovisati zaštitu prava, prihvatljiva ponašanja i zdrave životne stilove, te omogućavati razvijanje i učvršćivanje prosocijalnih oblika ponašanja i time posredno preduprijeti ispoljavanje neprihvatljivih oblika ponašanja; „**koordinacija**“ s druge strane podrazumjeva reagovanje u okvirima stručne službe škole i reagovanja u okviru saradnje stručne službe škole i stručnih službi u zajednici kojoj škola pripada; i na kraju

„**zaštita učenika**“ u kontekstu provedbe ovih programa prevencije, podrazumijeva postupanje svih subjekata u skladu s principom najboljeg interesa djeteta u procesu pružanja podrške učeniku.

2.1. Način i oblik provođenja odgojno-obrazovne podrške i preventivnih programa

Cilj provođenja odgojno-obrazovne podrške u okviru ovog programa je da učenik usvoji djelotvorna individualno i društveno prihvatljiva ponašanja razvijajući vještine potrebne za sveobuhvatan rast i razvoj, te brižno ophođenje prema sebi, drugima i/ili okruženju. Ovo je posebno značajno preduzimati na način kojim će se jačati faktori zaštite u učenikovom okruženju, posebno u školi i porodici, a što ima za cilj blagovremenu prevenciju pojave društveno neprihvatljivih ponašanja, uključujući rizike koja ukazuju na neprihvatljive oblike ponašanja. Poseban cilj ovog stručnog tretmana je i promjena neprihvatljivih oblika ponašanja kao i zaštita učenika kroz usvajanje djelotvornih individualno i društveno prihvatljivih oblika ponašanja.

Samo provođenje odgojno-obrazovne podrške i stručnog tretmana bi trebalo smanjiti rizike za neprihvatljive oblike ponašanja učenika. S druge strane, ono bi trebalo uticati na prevenciju neprihvatljivih oblika ponašanja, ali i omogućiti osnaživanje nastavnika, stručnih službi škola i samih učenika za prepoznavanje faktora rizika za neprihvatljive oblike ponašanja.

Svrha provođenja odgojno-obrazovne podrške i stručnog tretmana zasniva se na ciljevima osnovnog odgoja i obrazovanja. Prema tim ciljevima, neophodno je omogućiti da svaki učenik ostvari razvoj punih potencijala u skladu sa vlastitim sposobnostima, potrebama i interesovanjima. S tim u vezi neophodno je:

- a) razvijati kod učenika osjećaj i empatiju prema drugima;
- b) afirmirati poštivanje ljudskih prava i osnovnih sloboda i pripremiti učenika za život u društvu zasnovanom na vladavini prava i vrijednostima demokratskog društva, socijalne pravde i uzajamnog uvažavanja;
- c) poticati razvoj učenika u cjelini, uzimajući u obzir sve njegove potrebe i posmatrajući ga kao jedinstveno i kompleksno biće;
- d) voditi brigu o mentalnom zdravlju učenika;
- e) uočavati, prevenirati i poduzimati interventne mjere u slučaju neprihvatljivih oblika ponašanja kod učenika i zaštititi učenike od svih oblika nasilja/zlostavljanja u i oko škole;
- f) razvijati partnerstvo između roditelja i škole i

- g) razvijati partnerstvo između škole i lokalne zajednice radi unaprjeđenja odgojno-obrazovnog procesa.

Svakako, u provedbi ovih aktivnosti, neophodno je primijeniti i opšte principe osnovnog odgoja i obrazovanja, sa posebnim fokusom na princip razvoja cjelovite ličnosti i razvijanje životnih kompetencija učenika.

U svakom slučaju, škola je obavezna brinuti o ostvarivanju najboljeg interesa učenika u situacijama nasilja, spolne zloupotrebe, zanemarivanja, odgojne zapuštenosti, zlostavljanja i izrabljivanja učenika. Odgovorne osobe u školi su dužne osigurati uslove za sigurno odrastanje, odgoj i obrazovanje, kao i zdrav rast i razvoj učenika s ciljem osiguranja najboljeg interesa učenika.

S druge strane, roditelji, nastavnici, direktori i stručna služba škole su obavezni da jednaku važnost pridaju odgojnom i obrazovnom radu sa učenicima. U odgojno-obrazovnom radu nastavnici imaju odgovornost za sveobuhvatan rast i razvoj učenika, njegovu dobrobit, kvalitetu usvojenih znanja, vještina, navika i stavova, pravovremenog prepoznavanja faktora rizika u okruženju, adekvatno reagovanje i osiguranje najboljeg interesa učenika.

Sama stručna služba škole je dužna, kroz odgojno-obrazovni rad i stručni tretman, da pruža podršku u razvoju učenika, prevazilaženju razvojnih kriza, da prepozna faktore rizika u okruženju učenika, te reaguje u situacijama neprihvatljivih oblika ponašanja kao i da prevenira svaki vid ugrožavanja najboljeg interesa učenika. Naravno, i direktor škole je dužan da poduzima sve mjere u cilju ostvarivanja najboljeg interesa učenika, kao i da obezbijedi neophodne uslove za realizaciju odgojno-obrazovne podrške i stručnog tretmana.

2.2. Kompetencije nastavnika i stručnih saradnika u realizaciji programa

U cilju prevencije problema u ponašanju učenika direktor škole na početku svake školske godine bi trebao upoznati sve nastavnike s njihovim pravima, obavezama i odgovornostima u provedbi odgojno-obrazovne podrška i stručnog tretmana učenika. S druge strane i razrednik, na početku svake školske godine, bi trebao upoznati učenike i roditelje o načinu i obliku provođenja odgojno-obrazovne podrške i stručnog tretmana učenika sa problemima u ponašanju ali i zaštiti učenika uopšte.

Kroz program obaveznog stručnog usavršavanja, nastavnici i stručni saradnici u osnovnoj školi bi trebali najmanje dva sata godišnje pohađati edukacije koje

se odnose na oblast odgojno-obrazovne podrške i stručnog tretmana učenika. Naravno, u toku provođenja odgojno-obrazovne podrške i stručnog tretmana obavezno je da se razrednici, nastavnici i stručni saradnici rukovode etičkim principima koji se odnose na savjetodavni rad sa djecom, kao i odredbama Konvencije Ujedinjenih naroda o pravima djeteta koje se odnose na poštivanje prava i stavova djeteta.

Upravo stoga, razrednik ili stručni saradnik poziva učenika na savjetodavni razgovor u okviru škole (nasamo, poslije časa, poslije nastave). Razrednik ili stručni saradnik su dužni obezbijediti sigurno mjesto u okviru škole gdje će obaviti savjetodavni razgovor sa učenikom i roditeljem, kako bi se zaštitila privatnost učenika.

Stručna služba škole utvrđuje faktore rizika za neprihvatljive oblike ponašanja i zaštitu učenika, na osnovu Pravilnika o vođenju evidencija o neprihvatljivim oblicima ponašanja i zaštitu učenika. Upravo ova služba provodi odgojno-obrazovnu podršku i stručni tretman učenika kojem je utvrđen problem u ponašanju i osigurava odgovarajuću stručnu podršku roditeljima učenika.

Sadržaj odgojno-obrazovne podrške je usmjeren na stručni rad sa učenikom, i to kroz: savjetovanje, programe razvijanja komunikacijskih, socijalnih i životnih vještina učenika, pomoć u organizaciji i načinu učenja, poticanje odgovornog i prihvatljivog ponašanja, smisljeno bavljenje slobodnim vremenom, usvajanje društvenih normi, prevenciju ovisnosti i druge sadržaje primjerene potrebama učenika.

Rad s roditeljima podrazumjeva: savjetovanje, unaprjeđenje roditeljskih vještina, podrška porodici i druge mjere podrške i osnaživanja. Oblici podrške učeniku u školskom okruženju uključuju: odgojno usmjeravanje učenika; individualne ili grupne razgovore usmjerene razvoju socijalnih i životnih vještina; uključivanje učenika u individualni i/ili grupni rad usmeren razvoj socijalnih vještina učenika; individualnu i/ili grupnu pomoć u učenju; uključivanje učenika u dopunsku ili dodatnu nastavu; dodatnu pažnju učitelja/nastavnika učenika usmjerenu poticanju aktivnog, sudjelovanja učenika u nastavnom procesu; uključivanje učenika u izvannastavne aktivnosti; individualno i/ili grupno savjetovanje roditelja/staratelja učenika s ciljem jačanja odgojnih kompetencija roditelja; osnaživanje i unaprjeđivanje kompetencija učitelja/nastavnika za rad s učenicima u riziku za razvoj neprihvatljivih oblika ponašanja i druge odgovarajuće oblike podrške.

Stručni tretman koji se provodi od strane stručne službe škole, podrazumijeva utvrđivanje uzroka neprihvatljivih oblika ponašanja, procjenu učeničkih potreba, definisanje sadržaja i oblika rada u skladu sa prepoznatim potrebama učenika.

2.3. Saradnja: razrednik – stručna služba škole – roditelj

Kada je kod učenika primijećeno ponašanje koje se nalazi na „Listi faktora rizika“ utvrđenoj Pravilnikom o vođenju evidencija o neprihvatljivim oblicima ponašanja i zaštiti učenika, nastavnik je obavezan da o tome usmeno obavijesti razrednika odjeljskog vijeća kojem učenik pripada. Razrednik, neposredno po saznanju, poziva roditelja, razgovara o primijećenom ponašanju učenika i zajedno s njim pruža adekvatnu odgojno-obrazovnu podršku učeniku.

Ukoliko procjeni da problem ipak prevazilazi njegove/njene kompetencije, razrednik obavezno obavještava stručnu službu škole, na način primjeren okolnostima (pismeno ili usmeno). Ova obavijest uključuje sljedeće podatke: ime i prezime nastavnika, ime i prezime učenika, primijećeno ponašanje u skladu sa Pravilnikom o vođenju evidencija o neprihvatljivim oblicima ponašanja i zaštiti učenika.

Ukoliko se roditelj ne odaziva na poziv ili ignoriše sugestije razrednika, razrednik odmah obavještava stručnu službu škole o primijećenom ponašanju učenika od strane nastavnika ili samog razrednika u cilju ostvarivanja najboljeg interesa učenika.

Bitno je napomenuti da stručna služba škole unosi podatke o primijećenom ponašanju učenika na način kako je to propisano Pravilnikom o vođenju evidencija o neprihvatljivim oblicima ponašanja i zaštite učenika.

Stručna služba škole, neposredno po saznanju o problemima u ponašanju učenika, usmeno i pismeno poziva roditelje u školu, obavještavajući ih o primijećenom ponašanju. Upravo ova služba predlaže roditeljima mjere za odgojno-obrazovnu podršku i stručni tretman za učenika sa problemima u ponašanju i u saradnji sa roditeljima izrađuje Individualni plan podrške za učenika (u daljnjem tekstu: IPP), osiguravajući najbolji interes djeteta i zaštitu ličnih podataka.

Ukoliko roditelj nije saglasan sa izradom IPP ili ne prihvata njegov sadržaj, stručna služba škole obavještava nadležni centar za socijalni rad i izrađuje IPP bez saglasnosti roditelja, u cilju ispunjavanja obaveze postupanja u najboljem interesu učenika. U tom slučaju će nadležni centar za socijalni rad realizirati adekvatne programe podrške porodici učenika za kojeg se kreira IPP.

Ukoliko IPP ne daje očekivane rezultate i/ili ukoliko su primijećena ponašanja visokog rizika za učenika, stručna služba škole obavještava roditelja o tome, te daje prijedlog za izradu Individualnog plana brige (u daljnjem tekstu: IPB). IPB izrađuje stručna služba škole uz saglasnost roditelja, i u saradnji sa roditeljem i stručnim službama u zajednici, čija je stručna pomoć neophodna za provođenje IPB.

Izuzetno, IPB se može izraditi i bez saglasnosti roditelja, ukoliko je to u najboljem interesu učenika. Vrlo je važno napomenuti da ukoliko stručna služba škole ima potrebne kapacitete IPB se izrađuje u školi, odnosno ukoliko stručna služba škole nema kapacitete za izradu IPB, traži se pomoć stručne službe u zajednici (centar za mentalno zdravlje ili centar za socijalni rad) koja izrađuje IPB, osiguravajući princip najboljeg interesa učenika.

Vidimo da mjere iz IPP i IPB se realizuju u okviru škole, osim u situacijama kada je time ugrožen najbolji interes učenika i/li je planirane mjere nemoguće realizovati u školi zbog visokog rizika, prirode podrške i neadekvatnog tretmana za učenika.

2.4. Završetak provođenja odgojno-obrazovne podrške i stručnog tretmana

Odgojno-obrazovna podrška i stručni tretman se provode u skladu sa potrebama učenika u potrebnom vremenskom periodu, koji nije uslovljen, odnosno ograničen na period trajanja školske godine.

Stručne službe svih škola na nivou jedne općine bi trebale organizirati koordinacijski sastanak radi razmjene informacija i iskustava o neprihvatljivim oblicima ponašanja učenika najmanje jedanput mjesečno. Poželjno je da se sastanak održava u prostorijama jedne od škola u općini, vodeći računa o principu da u pomenutom ciklusu sve škole budu „domaćini sastanka“.

Sastanku bi trebale prisustvovati predstavnici: stručnih službi škola, predstavnik općinskog centra za socijalni rad i predstavnik nadležnog centra za mentalno zdravlje u zajednici, koji djeluje u okviru doma zdravlja. Izuzetno, ukoliko je to baš neophodno, sastanku može prisustvovati i policijski službenik iz reda odjeljenja za rad policije u zajednici, što procjenjuje predstavnik općinskog centra za socijalni rad.

Na ovaj način osiguran je referalni mehanizam saradnje stručnih službi škole i zajednice kroz razmjenu ideja i dijeljenje iskustava. Naravno, ova aktivnost podrazumijeva zaštitu ličnih podataka i potpunu provedbu principa najboljeg interesa učenika.

3. EVIDENCIJE O NEPRIHVATLJIVIM OBLICIMA PONAŠANJA I ZAŠTITI UČENIKA

3.1. Cilj i svrha evidencija

Pomenuti program podrazumijeva i obavezu osnovnih škola u Kantonu Sarajevo da vode evidenciju o neprihvatljivim oblicima ponašanja učenika i zaštiti učenika. Upravo stoga, jako je značajno objasniti neke dileme, prije svega:

- ovlaštenje za vođenje evidencije,
- svrhu, sadržaj, oblik i način vođenja evidencija,
- čuvanje i uništavanje podataka iz evidencije,
- te proces zaštite ličnih podataka.

Kao što smo vidjeli u prethodnim poglavljima ovog Priručnika, škola je obavezna da stvara uslove za zdrav mentalni i fizički razvoj, te socijalnu dobrobit učenika. Ona je također obavezna da se brine o sigurnosti učenika, te da osigura uslove za uspješnost svakog učenika u učenju i vladanju. Pored navedenog u školi se mora organizovati i praćenje prati zdravstvenog stanja učenika (dok boravi u školi) i o tome obavjestiti ljekare primarne zdravstvene zaštite i roditelje. Sve ove obaveze proizilaze iz člana 62. stav (1) i (2) Zakona o osnovnom odgoju i obrazovanju („Službene novine Kantona Sarajevo“, br. 23/17 i 33/17).

Pedagoško-psihološka služba škole (u daljnjem tekstu: stručna služba škole) je obavezna da vodi evidenciju o neprihvatljivim oblicima ponašanja ali i mjerama zaštite učenika kojima je neophodno pružanje odgojno-obrazovne podrške i stručni tretman. Vođenje evidencije zasniva se na ciljevima osnovnog odgoja i obrazovanja, u skladu sa članom 4. Zakona o osnovnom odgoju i obrazovanju.

Škola mora poticati razvoj učenika u cjelini, uzimajući u obzir sve njegove potrebe i posmatrajući ga kao jedinstveno i kompleksno biće. U njoj moraju voditi brigu o mentalnom zdravlju učenika, ali uočavati, prevenirati i poduzimati interventne mjere u slučaju neprihvatljivih oblika ponašanja kod učenika i zaštititi učenike od svih oblika nasilja/zlostavljanja u i oko škole, razvijati kod učenika osjećaj i empatiju prema drugima. Posebnu pažnju škola mora posvetiti razvijanju partnerstva između roditelja/staratelja/usvojitelja i škole.

Svrha evidencija je:

- rano prepoznavanje faktora rizika kod učenika koji negativno utiču na njegov razvoj i prilagodbu u društvu;
- rano prepoznavanje neprihvatljivih oblika ponašanja učenika u osnovnim školama Kantona Sarajevo, radi prevencije i zaštite djece od takvih oblika ponašanja;
- blagovremeno poduzimanje mjera od strane stručne službe škole koje su od značaja za sigurnost i socijalnu zaštitu učenika saglasno članu 2. ovog Pravilnika;
- blagovremeno i kontinuirano pružanje odgojno-obrazovne podrške i stručnog tretmana učenicima kod kojih se prepoznaju faktori rizika koji negativno utiču na njegov razvoj i prilagodbu u društvu, te kod onih učenika koji ispoljavaju neprihvatljive oblike ponašanja, u skladu sa Pravilnikom o načinu i obliku provođenja odgojno-obrazovne podrške i stručnog tretmana.
- prikupljanje statističkih, zbirnih podataka (bez navođenja ličnih podataka putem kojih bi se mogao identificirati pojedinačno bilo koji učenik), s ciljem provođenja analize i poduzimanja mjera na unaprjeđenju prevencije i zaštite učenika u osnovnim školama u Kantonu Sarajevo.

Samu evidenciju čine: evidencioni list i opis primijećenih ponašanja. Evidencioni list se sastoji od dva dijela: "Liste faktora rizika" (Tabela 1) i "Obrasca za evidentiranje primijećenog ponašanja" (Tabela 2). Listu faktora rizika čini grupa faktora označenih kao: „Neprihvatljivi oblici ponašanja“, a koja je operacionalizirana kroz indikator „Primijećeno ponašanje“.

Tabela 1: Lista faktora rizika

Lista faktora rizika: „Neprihvatljiviji oblici ponašanja“	
A-1	učenik/učenica je prkosan/prkosna i u konstantnom otporu prema školskim pravilima
A-2	učenik/učenica konstantno (neopravdano) izostaje sa nastave
A-3	učenik/učenica je nasilan/nasilna (verbalno, fizički i relacijski) prema vršnjacima
A-4	učenik/učenica ugrožava vršnjake (... ili druge osobe) u digitalnom okruženju (cyber prostoru...)
A-5	učenik/učenica pasivno svjedoči i snima nasilje (među vršnjacima)
A-6	učenik/učenica se fizički sukobljava sa nastavnikom/icom
A-7	učenik/učenica vrlo često za svoje loše postupke optužuje druge (neutralizacija...)
A-8	učenik/učenica je sklon(a) samopovrjeđivanju (autoagresija...)
A-9	učenik/učenica pokazuje jaku izjebu bijesa pri minimalnim podražajima
A-10	učenik/učenica konstantno krši pravila škole
A-11	učenik/učenica inicira i/ili učestvuje u tučnjavama
A-12	učenik/učenica namjerno uništava javno dobro u i oko škole
A-13	učenik/učenica u školi prisvaja tuđe stvari
A-14	učenik/učenica konzumira cigarete i/ili alkohol
A-15	učenik/učenica konzumira drogu
A-16	učenik/učenica, (za vrijeme nastave), provodi vrijeme u kafićima ili kladionicama
A-17	učenik/učenica u školu unosi opasne predmete kojima može povrijediti vršnjake
A-18	učenik/učenica skita i/ili prosjači
A-19	učenik/učenica iznosi ksenofobne stavove i/ili upražnjava govor mržnje
A-20	Nešto drugo što nije navedeno u popisu (upiši i opiši)

S druge strane, u Obrazac za evidentiranje primijećenog ponašanja se unose slijedeći podaci: ime i prezime učenika; razred i odjeljenje; opis faktora rizika/primijećenih ponašanja iz Liste faktora rizika; ime nastavnika koji je primjetio ponašanje; datum kada je ponašanje primijećeno.

Tabela 2: Obrazac za evidentiranje primijećenog ponašanja

Prezime i ime učenika	Primijećeno ponašanje (iz liste ponašanja - upisati)
	Upisati
	Ime i prezime nastavnika koji je primjetio _____ Datum: __/__/__

3.2. Oblik i način vođenja evidencije

Evidencija se vodi u pismenoj formi. Unošenje podataka i upis primijećenih ponašanja u Obrazac za evidentiranje primijećenog ponašanja vrši stručna služba škole. Direktor osnovne škole na početku svake školske godine imenuje osobu iz stručne službe koja vrši ove poslove.

Evidencija se čuva isključivo u posebno formiranoj arhivi u prostorijama stručne službe škole. Podacima iz evidencije isključivo raspolaže imenovana osoba, a u skladu sa važećim zakonskim propisima, strukovnim standardima i s ciljem ostvarenja principa najboljeg interesa učenika.

Podaci iz evidencije iz tekuće školske godine mogu biti sačuvani samo u obliku zbirnih podataka s ciljem analitičkog sagledavanja stanja u školi, bez navođenja ličnih podataka ili bilo kojih drugih karakteristika koji bi omogućili identificiranje učenika.

Evidencija se potpuno uništava posljednjeg dana tekuće školske godine. Uništavanje evidencije vrši imenovana osoba, o čemu sačinjava zapisnik koji dostavlja direktoru škole u roku od tri dana od momenta uništavanja evidencije. Direktor škole pismeno obavještava Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo o ispunjenju obaveze najkasnije osam dana od dana uništavanja evidencije.

Posebno je značajno napomenuti da se "Individualni plan podrške" i "Individualni plan brige" za učenika i njegovo okruženje prekida i podaci iz njega uništavaju (u skladu sa strukovnim pedagoškim, psihološkim standardima ili standardima

socijalnog rada koji u fokus moraju staviti najbolji interes djeteta) tek onda kada taj plan uspije ili se od njega odustane iz bilo kog razloga.

Na početku svake nove školske godine škole štampaju novi evidencioni list. U evidencioni list upisuje se samo onaj učenik, bez obzira na razred i odjeljenje, kod kojeg je po uvjerenju nastavnika, ali prema stručnoj procjeni stručne službe škole, primijećeno ponašanje iz Liste faktora rizika.

Ostala ponašanja koja nisu predviđena u „Listi faktora rizika“, a za koje nastavnik procjeni da ugrožavaju najbolji interes učenika, prijavljuju se stručnoj službi škole bez unosa u evidenciju. Stručna služba škole će na osnovu detaljne analize odlučiti o svakoj prijavi, a u skladu sa strukovnim standardima i principom najboljeg interesa učenika.

U tom slučaju, stručna služba škole je dužna i za ova ponašanja predložiti izradu „Individualnog plana podrške“ ili „Individualnog plana brige“ u skladu sa odredbama Pravilnika o načinu i obliku provođenja odgojno-obrazovne podrške i stručnog tretmana, ukoliko procjeni da je to neophodno i u najboljem interesu učenika.

Učenici kod kojih nije primijećeno ponašanje iz Liste faktora rizika ne upisuju se u evidenciju.

3.3. Zaštita ličnih podataka

Na pitanja prikupljanja, obrade i davanja ličnih podataka sadržanih u evidenciji, koja se vodi, primjenjuju se odredbe Zakona o zaštiti ličnih podataka (“Službeni glasnik BiH”, br. 49/06, 76/11 i 89/11).

Moramo napomenuti da lični podaci učenika sadržani u evidenciji predstavljaju službenu tajnu. Stoga, svako postupanje sa podacima učenika iz evidencije provodi se u svrhu vođenja evidencija, te radi provođenja Zakonom utvrđenih ciljeva i načela osnovnog odgoja i obrazovanja, i u druge svrhe se ne može koristiti.

Posebno je bitno naglasiti da dužnost čuvanja tajnosti podataka iz evidencije, škola, odnosno odgovorna osoba stručne službe škole može biti oslobođena samo ako je to zakonom propisano i ako je to u najboljem interesu učenika.

Na ovaj način se najbolje vidi koliko je ozbiljno koncipiran dati program i u kojoj mjeri štiti najbolji interes djeteta (učenika).

4. OPIS PRIMIJEĆENIH PONAŠANJA

4.1. Učenik/učenica je prkosan/prkosna i u konstantnom otporu prema školskim pravilima

Prkosni učenici često se razbjesne, ispoljavaju neprijateljsko ponašanje prema autoritetu, svađaju se sa odraslima, često se aktivno suprotstavljaju ili odbijaju ispuniti zahtjeve i pravila odraslih, čine ono što će smetati drugima, okrivljavaju druge za vlastite pogreške ili loše ponašanje, često se brzo uznemire, osjetljivi su na postupke drugih, često se ljute.⁴

Prkosno ponašanje kod učenika se prepoznaje u odbijanju ispunjavanja školskih obaveza i u naglašavanju vlastitog bunta prema školi.

Otvoreni prkos kod učenika odnosi se na otvoreno odbijanje udovoljavanja zahtjevu, galamu, uporan plač bez opravdanog razloga, udaranje nogama o pod, lupanje šakom po stolu, valjanje po podu.⁵ Ukoliko prkosno ponašanje koje dijete ispoljava utiče na djetetovo akademsko, socijalno i radno funkcionisanje, tada ga je važno prepoznati kao faktor rizika.

S obzirom da je za period adolescencije razvojno karakterističan ovakav oblik ponašanja, nastavnici trebaju biti oprezni pri procjeni ovakvog ponašanja u ovoj dobi.

Važno je naglasiti da, kada je učenik/ca prkosan/na, njegov/njen cilj nije da ne poštuje i frustrira nastavnike, nego da se osjeti važnim. Djeca prkosnim ponašanjem također testiraju granice odraslih, te je neophodno razmišljati o uzrocima takvih ponašanja kao i adekvatnim reagoivanjima nastavnika kada učenik/ca ispoljava

⁴ Bouillet, D., Uzelac, S. (2007). Osnove socijalne pedagogije. Zagreb: Školska Knjiga.

⁵ Ibid

takvo ponašanje. Izricanje odgojno-obrazovnih mjera na učenike sa prkosnim ponašanjem najčešće ne daju željeni efekt, odnosno učenici prema takvim mjerama imaju indiferentan odnos. Stoga, upotreba moći nastavnika/ce prema ovakvim učenicima neće dovesti do njihovog smirivanja. Naime, važno je da nastavnici ostanu smireni i da obrate pažnju i prepoznaju potrebe učenika/ce u tom trenutku.

4.2. Učenik/učenica konstantno (neopravdano) izostaje sa nastave

Ovaj indikator se odnosi na bjezanje učenika/ce sa časova, kao i kontinuirano odsustvo sa nastave za koje roditelji/staratelji nemaju adekvatna opravdanja koja su u skladu sa školskim pravilnikom.

Apsentizam je veliki socijalno-pedagoški problem. On nije samo problem koji treba istražiti i prema njemu djelovati preventivno, već i indikator nekih drugih porodičnih i društvenih problema te problema školskog sistema, što je vidljivo iz uzroka bježanja sa nastave. Ryan i sur. uzroke izostajanja učenika dijele na one vezane uz karakteristike učenika, vezane uz porodicu i faktore vezane uz školu.⁶ U pojedinim istraživanjima glavnim uzrokom apsentizma proglašena je nepovoljna po-

rodična pozadina.⁷ Slično mišljenje imaju i drugi autori koji smatraju da su porodična istorija problema u ponašanju, problemi u funkcioniranju porodice, porodični konflikte i stavovi roditelja/staratelja koji podržavaju rizična ponašanja ključni faktori rizika koji mogu povećati vjerovatnost pojave svih oblika rizičnih ponašanja.⁸ Škola je sama po sebi čest uzrok apsentizma i trebala bi se zbog svoje strukturalne i organizacijske zastarjelosti mijenjati. Učenici koji izostaju iz škole izvještavaju u anketama da im je u školi dosadno, da se u njoj često ne osjećaju sigurno te da ne vole određene predmete čiju relevantnost ne vide.⁹ Škola se postupno mijenja zajedno s vremenom, no naginje tradiciji pa se mijenja manjim koracima i postupnim transformacijama, dok se društvo, znanost i tehnologija intenzivno razvijaju.¹⁰ Zatečeni "model stare škole" ne odgovara savremenim zadacima društva i nije kompatibilan s matricom pedagoškog procesa koju

6 Markuš, M. (2009). Psihosocijalne determinante školskih izostanaka. *Napredak*, 150 (2), str. 154-167.

7 Reid, K. (2008). The causes of non-attendance: an empirical study, *Educational Review*, 60 (4), str. 345-357.

8 Zrilić, S. (2007). Analiza školskih izostanaka s obzirom na bračni status roditelja, *Magistra iadertina*, 2(2), str. 31-42

9 Reid, K. (2008). The causes of non-attendance: an empirical study, *Educational Review*, 60 (4), str. 345-357.

10 Previšić, V. (1999). Škola budućnosti: Humana, stvaralačka i socijalna zajednica, *Napredak*, 140 (1), str. 7-16.

suvremena znanost i zadaće odgoja i obrazovanja traže te je zbog toga nužno razrađivati koncepciju promjena.¹¹ Potrebno je nadahnuti i potaknuti kreativan pedagoški rad nastavnika, kvalitetnu komunikaciju učenika i nastavnika te svrhovitu saradnju sa roditeljima/starateljima.¹² Iako teži promjeni, današnja škola ne vodi računa o razlikama među učenicima te svojom atmosferom, koja često zna biti autoritarna, nepovoljno djeluje na učenike u vidu smanjene efikasnosti učenja, nezadovoljstva školom kao i ispoljavanja nepoželjnih oblika ponašanja.¹³ Važno je istaći da je sa pojavom izostanaka povezana percipirana socijalna podrška učenika koju primaju od nastavnika i vršnjaka.

4.3. Učenik/učenica je nasilan/nasilna (verbalno, fizički i relacijski) prema vršnjacima

Vršnjačko nasilje nesumnjivo je vrlo česta pojava. Djeca u školi, ali i izvan nje, mogu biti uzastopno i sustavno uznemiravana i napadana od strane svojih vršnjaka. Sve do kraja 1960-ih i ranih 1970-ih godina ponašanja koja se danas opisuju kao vršnjačko nasilje smatrana su sastavnim dijelom ljudskog razvoja, odnosno prolaznim obredom karakterističnim za djetinjstvo.

Prema Olweusu, dijete je zlostavljano kada je učestalo i trajno izloženo negativnim postupcima od strane jednoga ili više djece.¹⁴ U okviru definicije ističu se tri bitna elementa: trajanje, negativni postupci i neravnopravan odnos snaga. Iako se pojedinačni slučaj ozbiljnijeg nasilja može smatrati nasilništvom, u definiciji se naglašava trajnost i ponavljanje negativnih postupaka. Pod negativnim postupcima podrazumijeva se djelovanje pojedinca kada on namjerno zadaje ili nastoji zadati ozljedu ili bilo kakvu neugodnost drugom pojedincu. Dijete koje je izloženo nasilju teško se brani i donekle je bespomoćno u odnosu prema onome ko se nasilno ponaša. Na različite načine pokušalo se odrediti podvrste ili oblike vršnjačkog nasilja. Vršnjačko nasilje najčešće se dijeli u dva glavna oblika: tjelesno i verbalno. Tjelesno nasilje je najuočljiviji oblik te podrazumijeva udaranje, guranje, štipanje i sl. Verbalno nasilništvo najčešće prati tjelesno, a podrazumijeva vrijeđanje, širenje glasina, stalno zadirkivanje. U navedenim oblicima nasilja mogu se izdvojiti četiri podvrste nasilnog ponašanja: emocionalno nasilništvo koje je usko povezano s relacijskim nasiljem uključuje namjerno isključivanje djeteta koje je izloženo nasilnom ponašanju iz zajedničkih aktivnosti razreda ili dječje grupe; ignoriranje; kulturalno nasilništvo koje podrazumijeva vrijeđanje na nacional-

11 Pivac, J. (1999). Škola pred izazovom rekonceptualizacije, *Napredak*, 140 (1), str. 17-24

12 Gudjons, H. (1994). *Pedagogija: temeljna znanja*, Zagreb: Educa.

13 Pšunder, M., Milivojević Krajnčič, A. (2009). Moguće posljedice odnosa učenika prema roditeljima i školi, *Informatologia*, 42 (2), str. 93-99.

14 Olweus, D. (1998). *Nasilje među djecom u školi: Što znamo i što možemo učiniti*. Zagreb: Školska knjiga.

noj, religijskoj i rasnoj osnovi, i posljednje, ekonomsko nasilništvo koje uključuje krađu i iznuđivanje novca.¹⁵ U posljednje vrijeme često se može čuti i za termin »seksualno nasilje među djecom« (engl. sexual bullying).¹⁶ Autori ga razlikuju od spolnog uznemiravanja, a podrazumijeva neželjeni tjelesni kontakt i uvredljive komentare, odnosno ponašanja koja se preklapaju s onim što se generalno podrazumijeva pod vršnjačkim nasiljem. Dječaci su češće počinitelji direktnih oblika nasilnog ponašanja, dok djevojčice učestalije koriste relacijsku agresiju i indirektno zlostavljanje.¹⁷ Udaranje i prijetnje su oblici nasilja češći kod dječaka, dok su ogovaranje i uzimanje osobnih stvari oblici nasilnog ponašanja karakterističniji za djevojčice.¹⁸

4.4. Učenik/učenica ugrožava vršnjake (ili druge osobe) u digitalnom okruženju (cyber prostoru)

Vršnjačko elektronsko nasilje, u svijetu poznatije kao cyberbullying, svrstava se u poseban oblik nasilja o kojem se, zbog pojave interneta i razvoja moderne tehnologije, u posljednje vrijeme često govori. Elektronskim nasiljem smatra se „svaka komunikacijska aktivnost cyber tehnologijom koja se može smatrati štetnom kako za pojedinca, tako i za opće dobro“. ¹⁹ Belsey elektronskim nasiljem smatra svaku zlonamjernu i ponavljanu upotrebu informacijsko-komunikacijskih tehnologija pojedinca ili skupine u cilju nanošenja štete drugoj osobi.²⁰ Javlja se u obliku tekstualnih ili videoporuka, fotografija ili poziva. Zbog dostupnosti interneta bilo kada i bilo gdje i razvoja pametnih uređaja, za razliku od žrtvi tradicionalnog oblika vršnjačkog nasilja, žrtve elektronskog nasilja „mogu biti zlostavljane 24 sata dnevno sedam dana u sedmici“. ²¹ Zbog toga žrtve elektronskog nasilja nisu u mogućnosti pronaći utočište u svom domu, gdje se žrtve tradicionalnog vršnjačkog nasilja osjećaju sigurno. Beskonačna publika promatrača, pred kojima

15 Bilić, V., Karlović, A. (2004). *Nasilje među djecom*. Zagreb: Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba.

16 Duncan, N. (1999). *Sexual bullying: Gender conflict and pupil culture in secondary schools*. London: Routledge.

17 Craig, W. M. (1998). The relationship among bullying, victimization, depression, anxiety, and aggression in elementary school children. *Personality and Individual Differences*, 24, 123-130.

18 Wolke, D., Woods, S., Stanford, K. & Schulz, H. (2001). Bullying and victimization of primary school children in England and Germany: Prevalence and school factors. *British Journal of Psychology*, 92, 673-696.

19 Buljan Flander, G., Krmek, M., Borovec, K., Muhek, R. (2010). *Nasilje preko interneta (cyberbullying)*. Zagreb: Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba, Policijska uprava zagrebačka.

20 Bilić, V., Buljan Flander, G., Hrpka, H. (2012). *Nasilje nad djecom i među djecom*. Zagreb: Naklada Slap.

21 Kowalski, R. M. i Limber, S. P. (2007). Electronic bullying among middle school students. *Journal of adolescent health*, 41(6), 22-30.

se odvija vršnjačko elektronsko nasilje, još je jedna važna karakteristika. Broj promatrača se može iznova povećavati i teško je odrediti koliko je osoba svojevrijedno ili slučajno bilo uključeno u incident. Jedan od problema je i taj što uvredljive poruke, mailovi, video zapisi i fotografije postanu teško uništive kada se jednom učitaju na internet, što promatrači mogu spremati na svoj mobilni uređaj ili kompjuter i zloupotrijebiti dijeljenjem i prosljeđivanjem sadržaja. Kada je riječ o vršnjačkom elektronskom nasilju, čak se i jedan agresivni postupak može smatrati nasiljem, jer žrtva iznova i iznova može proživjeti poniženje zbog objavljenog uvredljivog sadržaja.²² Elektronsko nasilje se javlja u različitim oblicima: učestalo slanje uvredljivih, provokativnih ili vulgarnih poruka, predstavljanje pod lažnim imenom, namjerno izbacivanje iz online grupe, objavljivanje osobnih podataka ili fotografija bez saglasnosti drugog djeteta, širenja glasina i sl. Specifičan oblik ovog tipa nasilja je sekstiranje, odnosno „slanje, primanje i prosljeđivanje golih i polugolih fotografija, video materijala i eksplicitnih tekstualnih poruka seksualnog sadržaja korištenjem različitih elektronskih uređaja“. Cilj sekstiranja, kao i svakog drugog oblika elektronskog nasilja, je javno osramotiti i ismijati žrtvu. Razvoj novih tehnologija omogućio je djeci i mladima navodnu „nevidljivost“, tj. iluziju o anonimnosti i nevidljivosti. Mlade to ohrabruje jer su uvjereni da ih je veoma teško otkriti, ali time im slabi senzibilnost u odnosu na štetu koju nanose bližnjima.²³

4.5. Učenik/učenica pasivno svjedoči i snima nasilje (među vršnjacima)

Osnovne definicije nasilja naglašavaju ulogu djeteta koje čini nasilje kao i djeteta nad kojim je počinjeno nasilje, a potpuno je zanemarena uloga djece koja su pasivni promatrači. Sumirajući rezultate različitih studija, navodi se da su vršnjaci u 88% situacija svjedoci nasilja, da interвениšu samo u 19%.²⁴ Postoji mogućnost da neko od promatrača osjeća potrebu i odgovornost za pomaganjem, ali to ne čini, zbog toga što se boje da će ih vršnjaci ismijati ili da će i sami postati meta djeteta koje čini nasilje. Neki od njih navijaju i bodre dijete koje je nasilno, te na neki način uživaju u tome. U dosadašnjim istraživanjima najčešće su ističane posljedice nasilja sa kojima se suočava dijete nad kojim je nasilje počinjeno, dok novija istraživanja pokazuju da međuvršnjačko nasilje ima negativne efekte i na same

22 Dooley, J., J., Pyzalski, J., Cross, D. (2009). Cyberbullying Versus Face-to-Face Bullying: A Theoretical and Conceptual Review. *Zeitschrift für Psychologie*, 217(4), 182-188.

23 Mandarić, V. (2012). Novi mediji i rizično ponašanje djece i mladih. *Bogoslovska smotra*, Vol. 82 No. 1, 131-149. UDK 316.774:615.015.6-053.2/-054.81.

24 Espelage, D., Green, H., Polanin, J. (2012). Willingness to Intervene in Bullying Episodes Among Middle School Students: Individual and Peer-group Influences. *The Journal of Early Adolescence*, 32 (6), 776-801.

očevice.²⁵ Promatrači nasilja kao posljedicu mogu razviti povećanu anksioznost ili strah kao i veći prag tolerancije na nasilne oblike ponašanja. Imajući u vidu sva saznanja o ulozi promatrača u situacijama nasilja, odgojni rad sa učenicima trebao bi se fokusirati na jačanje učeničkih kompetencija relevantnih za vještine efikasnog reagovanja u situacijama primijećenog nasilja. Polazi se od toga da se radi o najvećoj skupini učenika čije je ponašanje lakše promijeniti nego ponašanje njihovih vršnjaka sklonih nasilju.

Neangažirani promatrači indiferentno, sa sigurne udaljenosti promatraju što se događa, ne zauzimaju nikakvo stajalište, nastupaju s pozicije "to se mene ne tiče ili to nije moj problem".

Snimanje stvarnog nasilja i prenošenje snimki u virtualni svijet primjer je koji pokazuje kako novi mediji mogu donijeti nove oblike nasilja među mladima. Napredak tehnologije omogućio je dostupnost kamere u svakom trenutku na mobilnim uređajima. Ako učenici vide nešto što žele snimiti, nerijetko i situacije nasilja, potrebno im je par sekundi za aktiviranje kamere. Također, napredak tehnologije omogućio je da te iste snimke mogu poslati ili

distribuirati putem interneta, najčešće društvenih mreža. Jednom kada je snimka puštena u virtualni svijet, teško ju je ukloniti. U literaturi se spominje i Happy slapping – digitalno snimanje fizičkog nasilja te objavljivanje te snimke na internetu. Prvi je put takav oblik nasilja registriran u Velikoj Britaniji. Grupa adolescenata snimila je šamaranje i udaranje jednog adolescenta, te tu snimku objavila na YouTube – u pod nazivom *Happy slapping*.²⁶

4.6. Učenik/učenica se fizički sukobljava sa nastavnikom/icom

Kad se govori o nasilju u školskom kontekstu obično se misli na vršnjačko nasilje ili grubo i nekorektno ponašanje nastavnika prema učenicima, a najmanje se govori da su i sami nastavnici sve češće izloženi nasilju učenika.

Nasilni ispadi učenika prema nastavnicima poprimaju brojne pojavne oblike, a prema učestalosti pojavljivanja dijelimo ih na pojedinačne i povremene. Kao takvo, nasilje, odnosno nasilni ispadi u školi mogu uključivati: zastrašivanja, verbalne prijetnje ili prijetnje gestama, krađe, oštećivanje imovine nastavnika, te u nekim slučajevima i fizičke napade.²⁷ Nastavnici su u školama najviše izloženi tradicionalnim

25 Gini, G., Albiero, A. P., Benelli, B., Altoe, G. (2008). Determinants of adolescents' active defending and passive bystander behavior in bullying. *Journal of Adolescence*, 31 (1), 93-105.

26 Aoyama, I. i Talbert, T. L. (2010). Cyberbullying internationally increasing: New challenges in the technology generation. U R. Zheng, J. Burrow - Sanchez i D. Clifford (Ur.), *Adolescent online social communication and behavior: Relationship formation on the Internet* (str. 183-201). Hershey, New York: Information Science Reference.

27 Espelage, D., Green, H., Polarin, J. (2012). Willingness to Intervene in Bullying Episodes Among

oblicima nasilja (primjerice, fizičkim, verbalnim ili socijalnim oblicima).²⁸ Ujedno su i nezaštićene žrtve školskoga nasilja, i to zbog nedostatka odgoja i obrazovanja u obiteljima, neprihvatanja ikakvoga autoriteta od strane djece, te velikog utjecaja od strane vršnjaka i medija iz kojih, kao rezultat nedostatka kontrole, dobivaju informacije neprimjerene njihovoj dobi koje se zatim reproduciraju kroz njihovo ponašanje.²⁹ U skladu sa općim definicijama nasilja i nasilje prema nastavnicima može se definirati kao namjerno štetno, više puta ponavljano, ali i jednokratno ekstremno agresivno ponašanje, jednog ili više učenika, a koje predstavlja potencijalnu opasnost za zdravlje, dobrobit i dostojanstvo nastavnika ili im nanosi tjelesnu i/ili emocionalnu bol te štetu na ličnom, socijalnom i profesionalnom planu.³⁰ Uobičajeno se pod nasiljem misli na fizičke oblike, kao što je gađanje predmetima, pokušaji napada, udaranje, premlaćivanje, a zbog evidentnih posljedica o njima se najčešće govori i piše. U ovu skupinu svakako treba dodati i namjerno uništavanje imovine nastavnika. No, nastavnici su vrlo često i žrtve nefizičkih, izravnih i neizravnih oblika nasilja, od prijatni i verbalnih napada, ucjena, pritisaka (primjerice za bolje ocjene i sl.) do najnovijih oblika elektronskog nasilja. A žrtve mogu biti nastavnici na svim akademskim nivoima. Najčešće su počinitelji klasičnih oblika (fizičkog i verbalnog) nasilja nad nastavnicima njihovi učenici, čak u 94% slučajeva.³¹ Većina istraživanja pokazuje da se agresija učenika prema učiteljima povećava kako su učenici stariji te je najviša tokom viših razreda osnovne škole i početka srednje škole.³²

Prema mišljenju nastavnika faktori koji stvaraju povoljnu klimu za agresivno ponašanje učenika prema nastavnicima su: nepovoljne karakteristike školske sredine, opterećenost i pritisak pod kojim se nalaze učenici, vremenski pritisak³³, nedostatak pozitivnih vrijednosti u široj zajednici³⁴, stilovi upravljanja razredom/ školom koji ohrabruju zlostavljanje nastavnika³⁵ te niži socijalno-ekonomski status škole. Među razlozima svog nasilnog postupanja prema nastavnicima učenici

Middle School Students: Individual and Peer-group Influences. *The Journal of Early Adolescence*, 32 (6), 776-801

28 Lokmić, M., Opić, S., Bilić, V. (2013). Violence against teachers – rule or exception? *International Journal of Cognitive Research in science, engineering and education*, 1(2)

29 Ibid

30 Bilić, V., Buljan Flander, G., Hrpka, H. (2012). *Nasilje nad djecom i među djecom*. Zagreb: Naklada Slap.

31 McMahon, S. D. i sur. (2014). Violence Directed Against Teachers: Results From A National Survey. *Psychology in the Schools*, 51(7), 753-766.

32 Chen, J. K. i Astor, R. A. (2009.). Students' reports of violence against teachers in Taiwanese schools. *Journal of School Violence*, 8(1), 2-17. doi: 10.1080/15388220802067680

33 Steffgen, G. i Ewen, N. (2007). Teachers as Victims Of School Violence –the Influence of Strain and School Culture. *International Journal on Violence and Schools*, 3, 81-93.

34 De Wet, C. (2012.). Risk factors for educator-targeted bullying: A social-ecological perspective. *Journal of Psychology in Africa*, 22(2), 239-244. doi:10.1080/14330237.2012.10820523

35 Ibid

ističu nerazumna očekivanja i zahtjeve, te nepošten tretman, a neki navode da je to samo bio njihov odgovor na provokaciju. Drugi autori sugeriraju da učenici nasilje prema nastavnicima povezuju sa njihovim vještinama upravljanja učionicom i odnose s učenicima³⁶, ali i s niskim razinama školskog angažmana³⁷.

Od školskih varijabli posebno je interesantno pitanje školskog angažmana, odnosno razine spremnosti za ulaganje vremena i truda u školske aktivnosti, obaveze i odnose.³⁸ Predanost izvršavanju školskih obaveza povezuje uz pozitivne odnose s nastavnicima, a da je kvaliteta odnosa nastavnik – učenik zaštitni faktor za pojavu različitih neprimjerenih ponašanja učenika³⁹. Također, niže stope nasilja usmjerenog prema nastavnicima povezane su s uravnoteženim organizacijskim školskim strukturama i sistemima podrške, jasnim školskim disciplinskim pravilima i pozitivnim školskim odnosima.⁴⁰

4.7. Učenik/učenica vrlo često za svoje loše postupke optužuje druge (neutralizacija)

Ljudi su skloni da sebi, za sve što im se dogodi ili učine, postave pitanje „Zašto?“. Na taj način pokušavaju uspostaviti kontrolu kako nad svojim životom, tako i u svojoj okolini.⁴¹ Socijalni psiholozi nastoje razumjeti i objasniti čemu ljudi pripisuju uzroke vlastitog ponašanja i ponašanja drugih. Uzroci koji su doveli do samog ponašanja, a važni su za sticanje kontrole nad njim, mogu biti unutrašnji (osobine ličnosti, motivi, namjere, stavovi, karakter) i vanjski (situacija, okruženje, sreća).⁴² Lokus kontrole definiramo kao percipirano mjesto činitelja koje osoba doživljava kao izvore upravljanja vlastitim ponašanjem i kao uzroke onoga što joj se događa, uključujući njene uspjehe i neuspjehe.⁴³ Lokus kontrole nije tipološki koncept,

36 Wilson, C. M., Douglas, K. S. i Lyon, D. R. (2011). Violence Against Teachers: Prevalence and Consequences. *Journal of Interpersonal Violence*, 26 (12), 2353-2371.

37 Chen, J-K. i Astor, R. R. (2011). School Engagement, Risky Peers And Student-Teacher Relationships as Mediators of School Violence in Taiwanese Vocational Versus Academically Oriented High Schools. *Journal of Community Psychology*, 39(1), 10 -30.

38 Roviš, D. i Bezinović, P. (2011). Vežanost za školu – analiza privrženosti školi i predanosti školskim obavezama kod srednjoškolaca. *Sociologija i prostor*, 49 (2), 185-208.

39 Skinner, E., Furrer, C., Marchand, G., Kindermann, T. (2008). Engagement and Disaffection in the Classroom: Part Of A Larger Motivational Dynamic? *Journal of Educational Psychology*, 100(4), 765-781.

40 Espelage, D. i sur. (2013). Understanding and Preventing Violence Directed Against Teachers. *American Psychologist*, 68 (2), 75-87.

41 Čekrlija, Đ., Puhalo, S. i Turjačanin, V. (2004). Društvene orijentacije mladih. Projekt u okviru Društva psihologa RS. Banja Luka: Nacionalni institut za borbu protiv narkomanije.

42 Pennington, D. C. (1997). Osnove socijalne psihologije. Jastrebarsko: Naklada Slap.

43 Petz, B. (ur.) (1992). Psihologijski riječnik. Zagreb: Prosvjeta.

te ljude ne možemo grubo podijeliti na one s unutrašnjim ili vanjskim lokusom kontrole, već ih smještamo duž kontinuuma na čijim se krajevima nalaze ta dva ekstrema. Tako se na internalnom kraju kontinuuma nalaze osobe koje smatraju da mogu same kontrolirati ono što im se događa i svojim postupcima determinirati većinu zbivanja u svojoj okolini, te vjeruju da su nagrade vezane uz njihovo ponašanje i da oni imaju kontrolu nad vlastitom sudbinom.⁴⁴ Osobe s eksternalnim lokusom kontrole ne uviđaju uzročno posljedične odnose između vlastitih aktivnosti i događanja u životu ili vjeruju da imaju slabu kontrolu nad postizanjem ciljeva, te percipiraju da su događaji koji im se događaju uvjetovani srećom, sudbinom, utjecajem drugih, odnosno pod kontrolom vanjskih sila.⁴⁵ Djeca su sklona da svojim sposobnostima pripisuju uspjehe, dok neuspjehe pripisuju, trenutnim, vanjskim uzrocima ili drugim osobama. Rezultati istraživanja su potvrdili kako je eksternalni lokus kontrole značajan prediktor disciplinskih problema u školi (36,5 % disciplinskih problema je nasilje među učenicima).⁴⁶ Erikson⁴⁷ ističe da uspješna prilagodba osobe u bilo kojoj fazi psihosocijalnog razvoja uključuje osjećaj aktivnog ovladavanja za razliku od pasivne ovisnosti o vanjskom utjecaju. Dakle, pozitivan psihosocijalni razvoj bit će povezan s pojedinačevim osjećajem kontrole nad životnim događajima. Adolescenti koji izražavaju želju za više slobode i autonomije, navode da je lokus kontrole značajan faktor u školskoj prilagodbi. Nadalje, kada adolescenti osjete da im nedostaje kontrole nad događajima u njihovim životima, mogu postati frustrirani. U težnji za autonomijom, učenici mogu zatražiti alternative u ponašanju, koje nisu ni konstruktivne, ni prihvatljive zahtjevima škole.⁴⁸

Disciplinski problemi u školi mogu se vidjeti kao oblik sustavnog odgovora na njihove osjećaje frustracije, održavajući temeljnu motivaciju kako vratiti kontrolu ili potvrditi osobni identitet.

4.8. Učenik/učenica je sklon/a samopovređivanju (autoagresija)

Samopovređivanje/samoozljeđivanje je namjerno nanošenje ozljeda svome tijelu. Među najpoznatijim oblicima samoozljeđivanja su: rezanje, grizenje, guljenje kože, odrezivanje/prorezivanje, nanošenje opekotina, ingestija nejestivih predmeta (magneti, baterije, oštri predmeti) i udaranje (radi se o udaranju rukama i

44 Kee, T. T. S. (2003). Locus of control, attributional style and discipline problems in secondary school. *Early Child Development and Care*, 173(5), 455-466.

45 Ibid.

46 Ibid.

47 Ibid.

48 Ibid.

Sam čin predstavlja "poziv u pomoć" djeteta koje se ne zna drugačije nositi sa psihološkom boli, djeteta koje smatra da ga drugi ne čuju i ne razumiju.

glavom o zid), stezanje/stiskanje npr. dijelova tijela.⁴⁹ Namjera samoozljeđivanja je kratkoročno olakšanje od tjeskobe, boli. U skladu sa navedenim, samoozljeđivanje ne povlači radikalno, konačno rješavanje problema, već reducira unutrašnju tenziju na neko vrijeme bez da se misli na sljedeće pojavljivanje unutrašnje boli i tjeskobe. Faktori koji pridonose samoozljeđivanju su: zlostavljanje od strane

vršnjaka, zlostavljanje i zanemarivanje u porodici, nasilničko ponašanje u porodici, emocionalno zlostavljanje, seksualno zlostavljanje, pritisak porodice zbog školskog uspjeha i nerealna očekivanja, različite psihičke poteškoće kao i poremećaji u prehrani, posttraumatski stresni poremećaj itd. Prema nekim istraživanjima djevojčice imaju 3 do 7 puta veću stopu ponavljanja autodestruktivnog ponašanja u odnosu na dječake. Autodestruktivno ponašanje kod djece i adolescenata se javlja kao mehanizam koji im omogućava da se oslobode emocionalne boli i napetost ili da zadovolje potrebu za samokažnjavanjem ili pak potrebu za manipulacijom. Pojedini autori govore o samoozljeđivanju kao o odbrambenom mehanizmu koji tinejdžeri koriste zbog pomanjkanja odgovarajućih kognitivnih i emocionalnih vještina za nošenje sa stresom.⁵⁰ Različite sfere ljudskoga života utječu na to hoće li se neko samoozljeđivati, a mogu se podijeliti na one koje se tiču društvenoga života, nasljeđa, mentalnoga stanja osobe, psiholoških karakteristika i odnosa unutar obitelji. Osoba je pod većim rizikom ako postoji pozitivna obiteljska povijest suicidalnog ponašanja, ako su roditelji/staratelji ovisnici o drogi ili alkoholu te ako je percepcija kohezivnosti među članovima niska. Dodatni riziko faktor je i teška financijska situacija obitelji. Od preventivnih mjera preporučuje se poduzimati aktivnosti s ciljem razvijanja samopouzdanja učenika, educirati učenike o mentalnom zdravlju i kako ga očuvati, promovirati ekspresiju emocija te poduzeti mjere u cilju preveniranja vršnjačkog nasilja ali unapređenja komunikacijskih vještina nastavnika. Budući da većina djece i adolescenata koji se samoozljeđuju skriva to ponašanje, bojeći se osude i odbacivanja okoline, važno je obratiti pažnju na učenike kod kojih smo uočili ozljede na tijelu, učenike koji ispoljavaju intenzivne promjene u ponašanju te na učenike kod kojih je prisutno neuobičajeno pokrivanje dijelova tijela (npr. insistiranje na nošenju dugih rukava ili hlača uprkos visokoj temperaturi ili na času tjelesnog i zdravstvenog odgoja).⁵¹ Za učenike kod kojih smo prepoznali znakove važno je osigurati psiho-socijalnu podršku kao i za njihove porodice. Podršku je potrebno osigurati na nivou škole ali i na nivou vanškolskih institucija.

49 Walsh, B. W. & Rosen, P. M. (1988). *Self-mutilation: Theory, Research and Treatment*. New York/ London: The Guilford Press.

50 Derouin, A. & Bravender, T. (2004). Living on the edge: The current phenomenon on self-mutilation in adolescence. *American Journal of Maternal Child Nursing*, 29, (1) 12-18.

51 Bužjan Flander, G. i sur. (2018). *Znanost i umjetnost odgoja: Praktični priručnik o suvremenom odgoju za roditelje i odgojitelje*. Sveta Nedjelja: Geromar

4.9. Učenik/učenica pokazuje jake izljeve bijesa pri minimalnim podražajima

Regulacija emocija, kao i emocionalna inteligencija ima nekoliko definicija. Jedna od njih govori da je to proces putem kojeg pojedinac utječe na emocije koje ima, kada ih ima te kako ih doživljava i kako ih izražava, bilo da se regulacija odvija svjesno ili nesvjesno.⁵² Druga definicija bi bila ona koja se odnosi na upravljanje emocijama te govori kako to znači „upravljanje i suočavanje s emocijama, rad s emocijama na razborit način, radije nego djelovanje prema osjećaju bez razmišljanja”.⁵³ Isti autori navode da je važno razumjeti da sposobnost uspješnog upravljanja emocijama često podrazumijeva svijest o emocijama te prihvaćanje i korištenje emocija u rješavanju problema. Za socijalne interakcije i kvalitetu funkcioniranja među djecom najznačajnija je regulacija emocija jer utječe na emocionalnu ekspresiju i direktno na ponašanje pojedinca.⁵⁴ Kod regulacije emocija ne radi se o pukom potiskivanju, nego o upravljanju situacijom u kojoj se nalazimo. Utvrđena je pozitivna povezanost nemogućnosti emocionalne regulacije i kontrole te stepena doživljenog i počinjenog nasilja procijenjenog od strane učenika.⁵⁵ U skladu s tim, osobe koje imaju slabije razvijenu regulaciju i kontrolu emocija u različitim situacijama češće pribjegavaju neprimjerenim reakcijama i odgovorima na nečije ponašanje, te je vjerovatnije da će zbog toga biti žrtve vršnjačkog nasilja nego pojedinci koji imaju razvijenije sposobnosti kontrole i regulacije emocija.⁵⁶ U skladu sa svim navedenim važan odgojni zadatak nastavnika/razrednika bi bio da unapređuju djetetove vještine regulacije i kontrole negativnih emocija kao i vještine percepcije i prepoznavanja emocija tj. procjene emocija. Kada govorimo o pojavi izljeva bijesa bez jasnog povoda i razloga govorimo o sniženoj toleranciji za frustrirajuće događaje iz vanjskoga svijeta. U težim je slučajevima stalna razdražljivost samo „vrh ledenoga brijega”, jer se ispod, naizgled bezazlenoga ponašanja, krije dublja, skrivena teškoća. Zbog toga se svaka dugotrajnija razdražljivost mora pomno ispitati, a najprije isključiti svako tjelesno oboljenje.⁵⁷

52 Bagheri, Z., Mohd Kosnin, A., Besharat, M. (2016). Improving Emotion Regulation skills through an Emotional Intelligence Training Course. *Khazar Journal of Humanities and Social Sciences* 19 (4).

53 Rokni, S., Hamidi, H., Ebadi, H. (2014). Relationship between Emotional Intelligence and Emotion Regulation of EFL Learners. *International Journal of Basic Sciences & Applied Research*, 3 (7), 376-380.

54 Lopes, P. N., Salovey, P., Côté, S., Beers, M., (2005). Emotion regulation ability and the quality of social interaction. *Emotion by the American Psychological Association*, Vol. 5, No. 1, 113-118

55 Babić Čikeš, A., Buško, V. (2015). Emocionalna inteligencija u ranoj adolescenciji: korelati sposobnosti upravljanja emocijama i predikcija školskog uspjeha. *Društvena istraživanja*, 24 (1), 21-45.

56 Krulić, K., Velki, T. (2014). Ispitivanje povezanosti emocionalne inteligencije i nasilja među školskom djecom. *Život i škola*, 32 (60), 27. – 42.

57 Daneš, V. (2003). *Dijete, vanjski svijet i psihički poremećaji*. Zenica: Dom štampe

4.10. Učenik/učenica konstantno krši pravila škole

Uobičajena je pojava da svako dijete katkad remeti disciplinu. Međutim, ukoliko takvo ponašanje neko dijete manifestira duže vrijeme i kada znatno remeti njegovo socijalno funkcioniranje, ono postaje jednim od oblika rizično socijalnog ponašanja.⁵⁸ Nedisциплиrirano ponašanje obuhvaća manifestacije ponašanja koje su više ili manje povezane s nepriznavanjem odgojnog autoriteta ili uz aktivno suprotstavljanje autoritetu. Takav oblik ponašanja karakterizira tvrdoglavost, otpor zapovijedima, nespremnost na kompromise, popuštanje ili pregovore s odraslima ili vršnjacima. Neprijateljstvo može biti usmjereno prema odraslima ili vršnjacima, i to namjernim ometanjem drugih ili verbalnom agresijom.

Budući da nedisциплиriranost znatno remeti proces odgoja, ona može dovesti do mnogih zastoja i odstupanja u ponašanju poput ograničene mogućnosti usvajanja navika, uvježbavanja kognitivnih i motoričkih sposobnosti, usvajanja društveno poželjnih oblika ponašanja i sl. Nedisциплиrirano dijete u svim odgojnim sredinama kontinuirano krši pravila što otežava realizaciju odgojnih sadržaja.⁵⁹

Autori Vodak i Šulc navode nekoliko odgojnih faktora koji pridonose nedisциплиriranosti: zahtjevni nastavnici – svojim zahtjevima znatno premašuju mogućnosti djeteta, ne tolerišu izuzetke i ne poštuju lične stavove djeteta. Naime, takvi su nastavnici često nemilosrdni i traže bezuvjetnu poslušnost, strogi su i izazivaju strah, sputavaju djetetovu samostalnost i individualnost. Neodlučni nastavnici – djetetu dopuštaju da radi što želi, nikada mu ne postavljaju ograničenja, zabrane i pravila pa dijete ne razvije osjećaj za poslušnost. Nisu dosljedni, postavljaju međusobno suprotne odgojne zahtjeve pa dijete ne može razumjeti što se od njega zapravo očekuje. Nejedinstveni nastavnici – ne mogu se međusobno dogovoriti o odgojnim zahtjevima prema djetetu pa dijete prihvaća one zahtjeve kojima je lakše udovoljiti.⁶⁰

4.11. Učenik/učenica inicira i/ili učestvuje u tučnjavama

Tučnjava povećava rizik za počinjenje ubistava među djecom i adolescentima, i može prerasti u nasilje u odrasloj dobi. Kvalitativna studija⁶¹ o uzrocima tuča kod djece i adolescenata pokazuje da nesposobnost kontrolisanja ljutnje kao i nošenja sa stresom povećava vjerovatnoću učestvovanja u tučnjavama. Također još jedan čest razlog za tučnjave među djecom i adolescentima je želja da se osvoji ili održi poštovanje vršnjaka.

58 Bouillet, D., Uzelac, S. (2007): Osnove socijalne pedagogije. Zagreb: Školska Knjiga.

59 Ibid

60 Ibid

61 Shetgiri, R., Lee, S.C., Tillitski, J., Wilson, C., Flores, G. (2015). Why Adolescents Fight: A Qualitative of Youth Perspectives on Fighting and its Prevention. Acad Pediatr. 15 (1), 103-110. HHS Public Acces

Hronična izloženost nasilju (npr. primjer u agresivnom susjedstvu ili u porodici) može voditi djecu i mlade ka uvjerenju da je agresivnost legitiman način rješavanja socijalnih konflikata, postizanja socijalnog statusa i sticanja konkretne dobiti. Također, izloženost nasilju može dovesti do uvjerenja da je agresivnost opravdana kada je provocirana. Veći nivo nasilja u nekim zajednicama može voditi ka stilu procesiranja informacija koji karakteriše visoku opreznost prema agresivnim nagovještajima i uvjerenjima koja legitimiziraju agresivnost kao samoodbranu.⁶²

Faktori koji štite djecu od učestvovanja u tučnjavama su: strah od negativnih posljedica, orijentiranost ka budućnosti, roditelji/staratelji koji se ne tuku i koji savjetuju da se ignorišu ogovaranja i verbalne uvrede, vannastavne aktivnosti i društveno korisna zabava.

Strategije koje djeca predlažu kao učinkovite kako bi se prevenirale tučnjave su: obezbijediti savjetovanje za djecu koja se tuku, brižni nastavnici koji mogu spriječiti tučnjave, pozitivni modeli (nastavnici i roditelji/staratelji koji imaju razvijene socijalne vještine), ljekari koji mogu identificirati nasilje u porodici kod učenika jer mnoge tučnjave imaju uzrok u tome.⁶³

Djeca koja se tuku često izjavljuju da njihovi roditelji/staratelji i ostali članovi porodice ohrabruju tučnjave kako bi se odizalo poštovanje kao i da su takvo ponašanje vidjeli od roditelja/staratelja. Djeca nižeg osnovnoškolskog uzrasta mogu se međusobno tući jer još uvijek nemaju dovoljno razvijene socijalne vještine rješavanja konflikata

4.12. Učenik/učenica namjerno uništava javno dobro u i oko škole

Uništavanje javnog dobra u i oko škole može se javiti u različitim oblicima, od šaranja po knjigama, pisanja po stolovima, urezivanja po zidovima, razbijanja prozora, lomljenja i razbijanja školskog namještaja, uništavanja cvijetnjaka u školskom dvorištu do pisanja po fasadi škole.

Neki od uzroka koji mogu da dovedu do učestalog uništavanja školske imovine a koji istraživači navode su: autokratski ili "laissez-faire" način rukovođenja

⁶² Colder i sur., 2002; prema McMahon, S.D., Felix, E.D., Halpert, J.A., Petropoulos, L.A.N. (2009). Community Violence Exposure and Aggression Among Urban Adolescents: Testing a Cognitive Mediator Model. *Journal of Community Psychology*, 37 (7), 895-910.

⁶³ Shetgiri, R., Lee, S.C., Tillitski, J., Wilson, C., Flores, G. (2015). Why Adolescents Fight: A Qualitative of Youth Perspectives on Fighting and its Prevention. *Acad Pediatr.* 15 (1), 103-110. HHS Public Acces

školom, slabo dezorganizirano liderstvo, nastavnici koji ne poštuju učenike, koji nisu zainteresirani i koji imaju predrasude, ponovljena upotreba kaznenih mjera, nejasna školska pravila i disciplinske procedure, nekonzistentna primjena disciplinskih mjera, nastavnici koji ne rade kao tim u primjeni discipline, promjena rukovodilaca.⁶⁴ Naučnici su otkrili da je veća prisutnost vandalizma u školama gdje nastavnici imaju negativne i/ili autoritarne stavove prema učenicima⁶⁵. Naime, učenici često uništavaju školsku imovinu zbog averzije prema nastavnicima. Uništavanje javnog dobra u i oko škole manje je prisutno u školama gdje se učenici osjećaju kao dijelom škole, gdje su nastavnici zainteresovani za njih, gdje imaju pravo na svoje mišljenje i učestvuju u školskim odlukama i gdje postižu akademski uspjeh.⁶⁶ Sa druge strane, ukoliko škole stavljaju prioritet na akademski uspjeh, to može voditi ka neuspjehu učenika, frustraciji i mogućem vandalizmu.⁶⁷ Nadoknada štete od strane učenika je veoma dobra strategija za sprečavanje ponovljenog uništavanja.

4.13. Učenik/učenica u školi prisvaja tuđe stvari

Djeca mogu krasti stvari iz različitih razloga. Djeca predškolskog uzrasta mogu krasti jer nemaju dovoljno razvijenu kontrolu impulsa. Naime, ako nešto žele, oni to i uzmu. Starija djeca školskog uzrasta mogu krasti jer drugo dijete ima nešto što oni žele ili trebaju, da se osvete nekome (npr. ukradu novac od użine djeteta koje je počinilo nasilje nad njima), kada trebaju ili žele nešto, a nemaju dovoljno novaca, niti mu roditelji/staratelji to mogu priuštiti. Adolescenti znaju da ne smiju da krađu ali mogu da krađu iz uzbuđenja ili zato što to njihovi prijatelji rade (npr. na ekskurzijama – krađa suvenira, ili u samoposlugama – krađa sitnih stvari). Osim toga, adolescenti mogu da krađu jer se boje ili stide da pitaju roditelje/staratelje da im to priušte ili se stide da ulaze u prodavnicu kako bi nešto kupili (npr. pivo, cigarete, prezervative). Nekada krađa kod djece može ukazivati na stres ili zlostavljenje koje dijete doživljava u svojoj okolini (porodica, susjedstvo, škola). Djeca nižeg uzrasta u školi otuđuju školski pribor, igračke, lopte, ukrase, dijelove odjeće, itd. Djeca starijeg uzrasta otuđuju novac za užinu, mobitele, nakit i sl. Nastavnicima je najčešće neugodno iskustvo ukoliko se u njihovom odjeljenju dešava otuđenje neke stvari. Ukoliko je nastavnik/ca ustanovio/la koje dijete je otuđivao stvari važno je da o tome ne raspravlja pred ostalom djecom u razredu kao ni pred ostalim roditeljima/starateljima. Važno je sa djetetom i roditeljem/starateljem nasamo obaviti razgovor i pokušati ispitati motive krađe. Posebnu pažnju treba posvetiti motivima krađe kod adolescenata,

⁶⁴ De Wet, C. (2004). The extent and causes of learner vandalism at schools. *South African Journal of Education*, 24 (3), 206-211. EASA

⁶⁵ Ibid

⁶⁶ Ibid

⁶⁷ Ibid

posebno ukoliko se radi o skupocjenim predmetima koji su otuđeni, jer nekada adolescentima novac može trebati kako bi kupovali narkotike.

4.14. Učenik/učenica konzumira cigarete i/ili alkohol

Iako je konzumiranje cigareta ili alkohola najčešće prisutno kod učenika adolescentne dobi, može se javiti i kod učenika u nižim razredima osnovne škole. U tom slučaju, treba biti svjestan da kao takvo predstavlja još veći rizik za dijete.

Upotreba cigareta je širom svijeta trenutno vodeći uzrok smrti koja se može prevenirati⁶⁸. Pušenje cigareta najčešće prvi put započinje u adolescenciji – dobi kada mladi eksperimentišu sa supstancama koje izazivaju ovisnost. U okviru škole, djeca najčešće prvi put konzumiraju cigarete u školskom dvorištu, prije i nakon nastave, u školskom toaletu, kao i na školskim izletima, i to najčešće bez nadzora školskog osoblja.

Konzumiranje duhana u adolescenciji povezano je sa mnogim ponašanjima koja ugrožavaju zdravlje i povećanim faktorima rizika za probleme sa zdravljem u odrasloj dobi⁶⁹. Dokazano je da su školska politika o upotrebi duhana kao i karakteristike socijalnog modeliranja poput vidljivosti pušenja i normi o pušenju u okviru škole povezani sa konzumiranjem duhana kod adolescenata. Nadalje, broj članova porodice i prijatelja koji puše je jako povezan sa pušenjem kod mladih, neovisno o školskom okruženju vezanom za korištenje duhana.⁷⁰

Kada je u pitanju konzumiranje alkohola, prema Međunarodnoj studiji o samoprijavljenom prijestupništvu djece u Bosni i Hercegovini⁷¹, čak 27,5% učenika u FBiH (ili više od svakog četvrtog učenika), odnosno 29,1% u RS (ili skoro svaki treći) prijavljuje konzumiranje alkoholnih pića. U Evropskoj uniji, saobraćajne nesreće su vodeći uzrok smrti kod djece i mladih odraslih do 29 godina, a 33% nesreća na motociklu kod muškog spola, i 11% kod ženskog svih dobnih

68 WHO, 2006; prema Sabiston, C.M., Lovato, C.Y., Ahmed, R., Pullman, A.W., Hadd, V., Campbell, S., Nykiforuk, C., Brown, K.S. (2009). School Smoking Policy Characteristics and Individual Perceptions of the School Tobacco Context: Are They Linked to Students Smoking Status? *Journal of Youth and Adolescence*, 38 (4), 1374-1387

69 Sabiston, C.M., Lovato, C.Y., Ahmed, R., Pullman, A.W., Hadd, V., Campbell, S., Nykiforuk, C., Brown, K.S. (2009). School Smoking Policy Characteristics and Individual Perceptions of the School Tobacco Context: Are They Linked to Students Smoking Status? *Journal of Youth and Adolescence*, 38 (4), 1374-1387

70 Ibid

71 Maljević, A., Šućur Janjetović, V., Budimlić, M., Jović, N., Miodragović, J., Vujović, S. (2017). Međunarodna studija o samoprijavljenom prijestupništvu djece u Bosni i Hercegovini: Izvještaj za stručne radnike u oblasti zaštite djece. Sarajevo: CPRC

skupina uzrokovani su alkoholom⁷². Djeca i adolescenti počinju piti alkohol iz različitih razloga. Stručnjaci koji pružaju podršku djeci i adolescentima moraju razumjeti njihove motive kada rade sa maloljetnicima koji konzumiraju alkohol. Neki od razloga su: a) da bi se relaksirali i smanjili inhibiranost u socijalnim situacijama; b) da bi reducirali stres, napetost i brige; c) da bi povećali hrabrost i doživljaj moći, d) da bi osnažili seksualnu privlačnost i seksualni čin; e) da bi zadovoljili svoju znatiželju o osjećaju koji proizvodi alkohol ili kako bi se osjetili odraslijim.⁷³ Mladi, koji su svoje prvo piće probali prije 13 godine, imaju skoro dvostruko veću šansu da eksperimentišu sa visokorizičnim konzumiranjem alkohola između 16 i 24 godine.⁷⁴ Mladi koji pokazuju visoku uključenost u školski život, te imaju dobre ocjene ili učestvuju u vannastavnim i/ili akademskim aktivnostima, su u manjem riziku da veoma rano probaju alkohol.⁷⁵ Djeca koja imaju slabije ocjene ili ona koja često pokazuju probleme u ponašanju u školi imaju veću vjerovatnoću da konzumiraju alkohol, posebno ako se druže sa vršnjacima koji piju.⁷⁶

4.15. Učenik/učenica konzumira drogu

Oko 450.000 ljudi umrlo je zbog posljedica korištenja droga u 2015. godini, prema Svjetskoj zdravstvenoj organizaciji.⁷⁷ Droga ili psihoaktivna supstanca prema definiciji Svjetske zdravstvene organizacije je svaka supstanca biljnog ili sintetičkog porijekla, koja, kada se unese u organizam, može da modificira jednu ili više njegovih funkcija i da, nakon ponovljene upotrebe, dovede do stvaranja psihičke i/ili fizičke ovisnosti, odnosno fenomena tolerancije. Psihičku ovisnost karakteriše jaka želja za uzimanjem droge, kao i teškoće u kontrolisanju postupaka u ponašanju vezano za upotrebu droge. Fizička ovisnost ispoljava

72 WHO, 2012; prema Gilligan, C., Wolfenden, L., Foxcroft, DR., Williams, AJ., Kingsland, M., Hodder, RK., Stockings E., McFadyen TR., Tindall J., Sherker, S., Rae, J., Wiggers, J. (2019). Family-based prevention programmes for alcohol use in young people. *Cochrane Database of Systematic Reviews*, 3, CDO12287

73 Hanes, M. (2012). *Effects and Consequences of Underage Drinking*. U.S.: Department of Justice, Office of Justice Programmes, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention <https://www.verywellmind.com/teaching-students-with-sad-3024340>

74 Livingstone, 2008; prema Gilligan, C., Wolfenden, L., Foxcroft, DR., Williams, AJ., Kingsland, M., Hodder, RK., Stockings E., McFadyen TR., Tindall J., Sherker, S., Rae, J., Wiggers, J. (2019). Family-based prevention programmes for alcohol use in young people. *Cochrane Database of Systematic Reviews*, 3, CDO12287

75 Hanes, M. (2012). *Effects and Consequences of Underage Drinking*. U.S.: Department of Justice, Office of Justice Programmes, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention <https://www.verywellmind.com/teaching-students-with-sad-3024340>

76 *ibid*

77 World Drug Report (2018)

se u toleranciji (podnošljivosti) organizma na drogu, razvojem apstinencijskog sindroma (sindroma sustezanja) i potrebom za ponavljanim uzimanjem droge.⁷⁸ Droge dostupne mladima u našoj državi su marihuana, heroin, kokain, amfetamin, ecstasy, LSD i slične droge. Faze u razvoju ovisnosti su: probno uzimanje – eksperimentisanje; povremeno uzimanje – želja za ponovljenim efektom droge – bojim raspoloženjem; štetna upotreba/zloupotreba – društveno neprihvatljiva upotreba ilegalnih droga, koje, zbog svojih psihoaktivnih učinaka mogu izazvati štetne ili nepredvidive posljedice za pojedinca i društvo; ovisnost – karakteriše se neodoljivom žudnjom – prisilom za stalnom upotrebom droge, uprkos socijalnim, mentalnim i somatskim posljedicama, a droga dobija centralno mjesto u životu mlade osobe.

Međunarodna studija o samoprijavljenom prijestupništvu djece u Bosni i Hercegovini⁷⁹ prikazuje prisustvo ponašanja bilo kada u životu u vezi sa opojnim drogama. Tako u FBiH 2,4% ispitanika od 11 do 18 godina priznaju upotrebu hašiša, a 2,3% u RS. 0,8% ispitanika prijavljuje upotrebu „teških droga“ (heroin, kokain, krek) a 0,7% upotrebu „lakih droga“ (LSD, amfetamin, i sl.).

Neki od faktora rizika za početak upotrebe i zloupotrebe droga su: manjak bliskosti i ljubavi u porodici, pretjerano liberalan odgoj, haotično kućno okruženje, dostupnost psihoaktivnih supstanci, zloupotreba droga i alkohola kod roditelja/staratelja, zlostavljanje, pritisak vršnjaka, nesigurnost, agresivnost, uznemirenost, povučенost, depresivnost, napetost, manjak samokotrole, manjak samopuzdanja.⁸⁰

4.16. Učenik/učenica, za vrijeme nastave, provodi vrijeme u kafićima ili kladionicama

U Velikoj Britaniji, u 2017. godini, provedena je studija o kockanju kod djece na uzorku od 2.881 učenika uzrasta od 11 do 16 godina. Rezultati studije ukazuju na to da je 14% ispitanika potrošilo svoj novac na jednu ili više kockarskih aktivnosti u proteklih sedam dana (u trenutku ispitivanja), od toga 2% dječaka i 1% djevojčica je u posljednjih sedam dana posjećivalo kladionice kako bi igrali na

78 Mehić-Basara, N., Marjanović-Lisac, S., Dvizac, Z., Begović-Okić, R. (2007). Vodič za prevenciju i rano otkrivanje zloupotrebe droga (psihoaktivnih supstanci), Sarajevo: Ministarstvo zdravstva Kantona Sarajevo, JU „Zavod za alkoholizam i druge toksikomanije Kantona Sarajevo“.

79 Maljević, A., Šučur Janjetović, V., Budimlić, M., Jović, N., Miodragović, J., Vujović, S. (2017). Međunarodna studija o samoprijavljenom prijestupništvu djece u Bosni i Hercegovini. Izvještaj za stručne radnike u oblasti zaštite djece. Sarajevo: CPRC.

80 Mehić-Basara, N., Marjanović-Lisac, S., Dvizac, Z., Begović-Okić, R. (2007). Vodič za prevenciju i rano otkrivanje zloupotrebe droga (psihoaktivnih supstanci), Sarajevo: Ministarstvo zdravstva Kantona Sarajevo, JU „Zavod za alkoholizam i druge toksikomanije Kantona Sarajevo“.

aparata.⁸¹ Nije zanemariva činjenica da se u Bosni i Hercegovini, ali i u drugim zemljama, posljednjih godina pojavio veliki rast broja mjesta u kojima je moguće sudjelovati u igrama na sreću, na temelju čega se može pretpostaviti da takva pojava pridonosi rastu prevalencije i rizičnosti kockanja. Prema procjenama koje iznose mediji, Bosna i Hercegovina je prva zemlja u Evropi po broju kladionica u

Posjećivanje kafića predstavlja faktor rizika u smislu da djeca i adolescenti tamo borave za vrijeme nastave, bez nadzora i strukturane aktivnosti od strane odraslih, kao i da u kafićima postoji veća vjerovatnoća da će doći u situaciju da konzumiraju cigarete, alkohol ili droge.

odnosu na broj stanovnika.⁸² Na osnovu ovih podataka, možemo pretpostaviti da je učenicima na putu od kuće do škole dostupan veliki broj kladionica, koje, posebno u doba adolescencije, djeluju privlačno i zabavno. Kockanje najčešće počinje u adolescenciji iz želje za zabavom i uzbuđenjem te osjećaja „Ja sve mogu“, iz razloga što adolescenti ne razumiju igre na sreću, odnosno doživljavaju sportske kladionice bezazlenima, te zbog percepcije lake zarade i malog uloga.⁸³ Problemi i negativne posljedice kockanja i klađenja jesu: gubici postaju veći od dobitaka, posuđivanje novca (zaduživanje), osjećaj zarobljenosti, krađa novca i kaznena djela, vraćanje novca kroz igre na sreću, gubitak kontrole, zabrinu-

tost, depresivnost, psihološka preokupacija te porodični problemi.⁸⁴ Veliki broj istraživanja ukazuje na to da muški spol, izložen kockanju u ranijoj dobi, je u većem riziku da razvije probleme sa kockanjem. Osim toga, povećana izloženost mogućnostima kockanja i kockarskom marketingu prepoznata je kao potencijalni faktor rizika na nivou zajednice, dok kulture koje odobravaju kockanje mogu prozvesti pozitivne stavove i uvjerenja o kockanju. Neki od snažnijih preduvjeta za razvijanje problema sa kockanjem su: anksioznost, depresivnost, ADHD, slabiji akademski uspjeh, zloupotreba droga kao i delinkvencija.⁸⁵

81 Gambling Commission (2016). Young People and Gambling 2018: A research study among 11-16 year olds in Great Britain.

82 Bjedić, M., Kuralić-Čišić, L., Kovačević, R., Vardo, E. (2015). Navike kockanja srednjoškolaca u dvije urbane sredine u BiH. Socijalne teme

83 Ricijaš, N., Kranželić, V., Dodig, D., Huić, A., Zoričić, Z., Rakić, A., Radić-Bursač, S. (2013). Kockanje i klađenje mladih u Hrvatskoj - poticaj za ciljanu prevenciju. Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za poremećaje u ponašanju

84 Ibid

85 Shead, N.W., Derevenski, J.L., Gupta, R. (2010). Risk factors associated with youth problem gambling. International Journal of Adolescent Medicine and Health, 22 (1), 39-58

4.17. Učenik/učenica u školu unosi opasne predmete kojima može povrijediti vršnjake

Ubistvo se nalazi među pet prvih uzroka smrti kod djece i adolescenata, a dječaci obuhvataju preko 80% žrtava i počinitelja.⁸⁶ Nošenje opasnih predmeta u školu predstavlja faktor rizika za izvršenje ubistva, te povređivanje sebe i drugih učenika. Opasni predmeti obuhvataju hladno (noževi, lanci, bokseri) i vatreno oružje (pištolji i sl.), te različite oštre predmete. Noževi i drugi oštri predmeti su dostupni u većini zemalja, i najčešće su korišteno oružje u većini zemalja kao i uzrok 40% izvršenja homocida među djecom i mladima u Evropskoj regiji. Osim toga, dostupnost vatrene oružja je glavna odrednica njegove upotrebe odnosno stope ubistava.⁸⁷ Rezultati Međunarodne studije o samoprijavljenom prijestupništvu djece u BiH⁸⁸, na uzorku od 2.149 djece od VII do IX razreda, ukazuju na to da je gotovo u svakom odjeljenju najmanje jedan učenik/ca nosio/la oružje (pištolj, nož ili lanac). Naučnici su identificirali brojne faktore rizika za nošenje oružja, uključujući zloupotrebu psihoaktivnih supstanci, stanovanje u ruralnom području, percepciju da vršnjaci nose oružje kao i karakteristike susjedstva i šire okoline. Vjerovatno najfrekventiniji faktor rizika u istraživanjima je muški spol.⁸⁹ Ukoliko žive u susjedstvu sa visokom stopom kriminaliteta, djeca mogu nositi oružje radi samoodbrane. Nošenje oružja može dati djeci i mladima hrabrost da idu na mjesta koja bi inače izbjegavali kao i ohrabriti ih da učestvuju u tučnjavama. Noževi su lako dostupni a zabrana posjedovanja i nošenja noževa je teža nego zabrana vatrene oružja. Nadalje, staklo također može biti sredstvo povređivanja, posebno u kontekstima gdje djeca i mladi piju alkohol i zabavljaju se.⁹⁰

4.18. Učenik/učenica skita i/ili prosjači

Prosjačenje je definirano kao skup aktivnosti gdje osoba traži od nepoznate osobe novac na osnovu toga jer je siromašna, ili joj treba humanitarna donacija za zdravlje ili iz religijskih razloga. Prosjacima također mogu prodavati male stvari,

86 World Health Organisation (2016). INSPIRE: Seven strategies for Ending Violence Against Children. Geneva: WHO

87 World Health Organisation (2010). European report on preventing violence and knife crime among young people. Rome: WHO

88 Maljević, A., Šučur Janjetović, V., Budimlić, M., Jović, N., Miodragović, J., Vujović, S. (2017). Međunarodna studija o samoprijavljenom prijestupništvu djece u Bosni i Hercegovini: Izvještaj za stručne radnike u oblasti zaštite djece. Sarajevo: CPRC

89 Blumberg, E.J., Liles, S., Kelfey, N.J., Hovell, M.F., Bousman, C.A., Shillington, A.M., Ji, M., Clapp, J. (2009). Predictors of Weapon Carrying in Youth Attending Drop-in Centers. American Journal of Health Behaviour, 33 (6), 745-758

90 World Health Organisation (2010). European report on preventing violence and knife crime among young people. Rome: WHO

kao što je cvijeće ili maramice, u zamjenu za novac koji nije u skladu sa vrijednošću stvari koja se prodaje. Ovdje se također uključuje i traženje novca za pranje stakla na automobilu, ili različite izvedbe kao što su pjevanje, ili sviranje nekog muzičkog instrumenta, kao i sakupljanje metala ili drugih dobara koja se mogu reciklirati, usmjeravanje auta na parking mjesta, vraćanje kolica u supermarketima.⁹¹ Prosjačenje kod djece uključuje angažovanje djece u bilo kojim aktivnostima spomenutim gore pod prosjačenjem, u društvu roditelja/staratelja, ili druge odrasle osobe, ili druge djece, ili bez pratnje. Faktori rizika za uključenost djece u prosjačenje su:

- a) Siromaštvo i socijalna isključenost: nezaposlenost u dječijoj porodici, problem sa smještajem u porodici djeteta, socijalni problem u porodici, poput alkoholizma, nemogućnost redovnih obroka svaki drugi dan, nedostatak pristupa obrazovanju, nedostatak pristupa zdravstvenom servisu, nedostatak pristupa socijalnom servisu, nedostatak pristupa servisima za brigu o djeci, nedostatak jedinstvenog matičnog broja i identifikacijskih dokumenata;
- b) Diskriminacija: djeca koja pripadaju određenim etničkim grupama, odvojenost djece u drugim razredima ili školama, nezaposlenost roditelja/staratelja zbog diskriminacije. Djeca koja prosjače nalaze se u riziku da naruše svoje zdravlje, da ne završe osnovnu školu, da budu žrtve traffickinga, da budu žrtve prinudnog rada, te žrtve bilo kojeg drugog oblika zloupotrebe djece. Osim prosjačenja, i samo bivanje djeteta na ulici bez nadzora roditelja/staratelja duži vremenski period je po sebi faktor rizika za zloupotrebu djece i adolescenata, te se stoga treba tretirati sa istom ozbiljnošću kao i prosjačanje. Neophodno je da škola, kod ovakvog kompleksnog problema, sarađuje sa službama socijalne zaštite, policijom, nevladinim organizacijama i ostalim organizacijama na nivou lokalne zajednice kako bi se timski pristupilo pružanju pomoći djetetu i porodici. Brojni su primjeri dobre prakse na sprečavanju prosjačenja i razvijanja nulte tolerancije na prosjačenje kod djece.⁹²

4.18. Učenik/učenica iznosi ksenofobne stavove i/ili upražnjava govor mržnje

Učenik/ca javno iznosi stavove kojima se širi, podstiče, promovira ili opravdava rasna mržnja, ksenofobija, antisemitizam i drugi oblici mržnje zasnovane na netoleranciji, uključujući i netoleranciju izraženu agresivnim nacionalizmom i etnocentrizmom, diskriminacijom ili neprijateljstvom prema manjinama, imigrantima, ili

⁹¹ European Commission (2012). Report for the Study on Typology and Policy Responses to Child Begging in the EU. EU: Home Affairs.

⁹² European Commission (2012). Report for the Study on Typology and Policy Responses to Child Begging in the EU. EU: Home Affairs.

ljudima imigrantskog porijekla.⁹³ Govor mržnje je pojam koji označava govor čiji je cilj degradirati (poniziti), prestrašiti ili poticati nasilje i predrasude protiv osobe ili grupe ljudi zbog rasne pripadnosti, spola, starosti, etničke ili nacionalne pripadnosti, religije, seksualne orijentacije, spolnog identiteta, invaliditeta, jezika, moralnih ili političkih stajališta, socijalno-ekonomske pripadnosti, zanimanja ili izgleda (npr. visine, težine, boje kose), mentalnih sposobnosti ili drugih sličnih razlika. Pojam obuhvata pisane i usmene te vizualne komunikacije i uključuje masovne medije, kao i neke druge forme djelovanja u javnosti (npr. na internetu).⁹⁴

Učenici najčešće govor mržnje upražnjavaju putem interneta: neki postavljaju uvredljive statute, dok drugi samo "lajkuju" uvredljive objave ili komentare, sa željom da se svide vršnjačkoj grupi i bez znanja i razmišljanja o štetnosti koje takvi komentari ostavljaju po vršnjake kojima su upućeni. Obrazovni sistem je jedan od najvažnijih faktora u promociji društvene pravde, te kao takav treba podsticati razvijanje multikulturalne i antirasističke edukacije.⁹⁵

Kao što je ranije naglašeno u dijelu ovog Priručnika (3.2. "Oblik i način vođenja evidencije"), ostala ponašanja koja nisu predviđena u „Listi faktora rizika“, a za koje nastavnik procjeni da ugrožavaju najbolji interes učenika, mogu se prijaviti stručnoj službi škole bez unosa u evidenciju (Slika 1). Stručna služba škole će na osnovu detaljne analize odlučiti o svakoj prijavi, a u skladu sa strukovnim standardima i principom najboljeg interesa učenika.

U tom slučaju, stručna služba škole je dužna i za ova ponašanja predložiti izradu „Individualnog plana podrške“ ili „Individualnog plana brige“ u skladu sa odredbama Pravilnika o načinu i obliku provođenja odgojno-obrazovne podrške i stručnog tretmana, ukoliko procjeni da je to neophodno i u najboljem interesu učenika.

Kod razumijevanja govora mržnje kod učenika, važno je uzeti u obzir širi kontekst odrastanja, kroz koji djeca modeliraju govor mržnje odraslih koji je često prisutan u našoj društvenoj javnosti. Osim toga, škola takvim učenicima treba posvetiti više pažnje u smislu učenja socijalnih vještina i proširivanja znanja kod učenika o socijalnoj pravdi.

93 Međunarodni propisi i propisi Bosne i Hercegovine o slobodi izražavanja i zabrani govora mržnje na internetu (2015). Parlamentarna skupština BiH

94 Ibid

95 Ljubotina, D. (2004). Mladi i socijalna pravda. *Revija za socijalnu politiku*, 2, 159-175.

Slika 1: Ostala moguća ponašanja

5. OSTALA PONAŠANJA KOJA NISU SADRŽANA U „LISTI FAKTORA RIZIKA“

5.1. Poteškoće u učenju i ponašanju

Učenik/učenica pokazuje teškoće u savladavanju nastavnog gradiva

Poteškoće u učenju mogu biti kratkotrajne (prolazne), mogu biti vezane za vrijeme školovanja ili trajati cijeli život, mogu se ispoljavati kod pojedinog predmeta ili kod većeg broja predmeta. Na uspješnost učenika pri postizanju očekivanih postignuća i ciljeva nastave pored vanjskih faktora, kao što su kvaliteta života, poticajna ili nepoticajna okolina iz koje proizlazi⁹⁶, intelektualne sposobnosti pojedinca⁹⁷, značajno utječu i školski faktori, kako organizacija nastave, tako i djelovanje nastavnika. Teškoće učenika u učenju se najčešće dijele na opće i specifične. Autor Lerner definira učenike s teškoćama u učenju kao "heterogenu skupinu djece različitih kognitivnih, socijalnih, emocionalnih i ostalih obilježja a koja kod učenika imaju značajno veće poteškoće od većine djece njihovog uzrasta".⁹⁸ Opće ili nespecifične teškoće u učenju mogu proizlaziti iz okoline (npr. loša ekonomska situacija porodice, obra-

Za kvalitetnu pomoć učenicima s poteškoćama u učenju moramo poznavati karakteristike učenika s teškoćama u učenju, uzroke teškoća kao i načine pružanja prilagođene stručne pomoći

96 Žakelj, A. i Valencić Zuljan, M., (2014). Poteškoće učenika u učenju i oblici pomoći. Vršac, Visoka škola strukovnih studija "Mihailo Palov" (Vršac: Tull).

97 Marjanović Umek, L., Fekonja, U. i Bajc, K. (2006). Dejavniki otrokove pripravljenosti za šolo. Psihološka obzorja

98 Magajna, L., Kavkler, M., Čačinovič Vogrinčič, G., Pečjak, S., Bregar Golobič, K. (2008a). Koncept dela, program osnovnošolskega izobraževanja. Učne težave v osnovni šoli. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.

zovna zanemarenost, oskudna socijalizacija, uskraćana emocionalna podrška, višejezičnost i višekulturalnost), nekih unutrašnjih faktora (npr. općenito usporen razvoj kognitivnih sposobnosti, smetnje pažnje, hiperaktivnost, ispodprosječne ili granične intelektualne sposobnosti) ili neodgovarajućih odgojno-obrazovnih interakcija (npr. strah od neuspjeha, nezrelost, nedostatak navike učenja). Zbog svega nabrojenog pojedinci mogu imati brojne poteškoće i prepreke u iskazivanju znanja ili vještina.⁹⁹ Autorica Magajna¹⁰⁰ sa suradnicima ovu skupinu teškoća određuje kao heterogene a koje se opet ispoljavaju na bilo kojem od sljedećih područja: pažnja, shvaćanje, mišljenje, koordinacija, komunikacija (jezik, govor), čitanje, pisanje, pravopis, računanje, socijalna kompetentnost i emocionalno sazrijevanje te one utječu na mogućnost prihvaćanja, obrađivanja, povezivanja i interpretacije informacija i ometaju učenje temeljnih školskih vještina (čitanja, pisanja i računanja).

Učenika/učenica pokazuje specifične teškoće čitanja, pisanja i /ili računanja

Ovdje je riječ o djeci sa zadovoljavajućom, prosječnom inteligencijom koja su podvrgnuta uobičajenim načinima poučavanja, a čija je školska uspješnost značajno niža od očekivane.

Saradnja roditelja/staratelja i škole je nužna i neizostavna.

Riječ je o specifičnim teškoćama učenja kada je kod djeteta prisutno izmijenjeno odvijanje jednog ili više temeljnih psiholoških procesa koji su uključeni u razumijevanje i upotrebu govornog ili pisanog jezika.¹⁰¹ Poteškoće se mogu pojaviti u vidu otežanog razumijevanja, zaključivanja, govora, čitanja, pisanja ili računanja.¹⁰² U ovu skupinu nisu uključena djeca sa senzornim poteškoćama (teškoće vida i teškoće sluha), djeca sa umanjenim intelektualnim sposobnostima, s emocionalnim poteškoćama i djeca koja odrastaju u nepoticačnoj okolini.¹⁰³ Najčešće su poteškoće čitanja koje se javljaju kod 4 do 12% školske djece.¹⁰⁴ Iako se znakovi teškoća u čitanju mogu primijetiti još u predškolskom razdoblju, rijetko se prepoznaju prije prvog razreda. Djeca sa poteškoćama čitanja imaju teškoće u povezivanju slova, često griješe, iskrivljuju, ispuštaju i zamjenjuju slova i pogrešno

razumijevaju pročitano. S ranim prepoznavanjem prognoza je dobra u značajnom postotku slučajeva, ali se kod određenog broja teškoće mogu nastaviti i u odrasloj dobi. Teškoća je zapravo trajna i ozbiljno ometa uspješnu adaptaciju na školu, pa se

99 Ibid.

100 Ibid.

101 Mardešić, D. (2003). Pedijatrija. Zagreb: Školska knjiga.

102 Ibid.

103 Ibid.

104 Ibid.

kao posljedica često javljaju sekundarna odstupanja u ponašanju ili plašljivost i izbjegavanje škole i učenja.¹⁰⁵ U postupku s takvom djecom s teškoćama u čitanju korisne su vježbe za poboljšanje prepoznavanja slova, tehnike za vježbanje iščitavanja ili postupci usmjereni ka poboljšanju motivacije za vježbe čitanja i ublažavanje doživljaja neuspjeha u školi. Bez obzira na izbor postupka, uvijek treba dati mišljenje i preporuke za individualizirani, odnosno prilagođeni program učenja te potražiti podršku defektologa.

Saradnja roditelja/sta-
ratelja i škole je nužna i
neizostavna.

Disleksija se opisuje kao trajna poteškoća u pisanom jeziku, u svladavanju čitanja, pisanja, dijelom i računanja, zbog nemogućnosti pravilnog dekodiranja pojedinih riječi, čime se bitno narušava preciznost i brzina čitanja te dobro razumijevanje pročitanog. Disleksija ne nastaje zbog načina poučavanja ili smanjenih intelektualnih sposobnosti. Najčešće se prvi put prepoznaje u prvim godinama školovanja, bitno narušava proces stjecanja i pokazivanja znanja u školi i stoga postaje teškoćom u učenju.¹⁰⁶

Disgrafija je specifična teškoća u pisanju, nesposobnost djeteta da savlada vještinu pisanja (prema pravopisnim i gramatičkim načelima maternjeg jezika), koja se ogleda u mnogobrojnim tipičnim greškama.¹⁰⁷

Pod diskalkulijom podrazumijevamo skup specifičnih teškoća u učenju matematike i obavljanju matematičkih radnji. Takva odstupanja stvaraju ozbiljne teškoće u ovladavanju matematikom, bez obzira na dovoljan stupanj spoznajnog razvoja, normalno funkcioniranje osjetila te povoljne uslove redovnog poučavanja. Kod djece s diskalkulijom postoji očit nesrazmjer između mentalne dobi djeteta i tzv. matematičke dobi. Matematičke sposobnosti znatno su ispod prosjeka, dok su opće mentalne sposobnosti tipične za hronološku dob. Djecu s diskalkulijom prepoznajemo po tome što čine mnogo neuobičajenih, specifičnih grešaka.¹⁰⁸

Učenik/učenica je nezainteresovan (a) za nastavu (odsustvo motivacije za nastavu)

Motivacijski faktori definirani su kao sve ono što čovjeka potiče na svrhovite djelatnosti. Interesovanje je motivacijski faktor koji kod pojedinca stvara želju za istraživanjem, proučavanjem, traženjem i izdvajanjem informacija iz predmeta koji ga okružuju. Kao faktor motivacije interes možemo promatrati kao motiv koji nas potiče na

¹⁰⁵ Ibid

¹⁰⁶ Vlah N. (2012). Poremećaji čitanja i pisanja; Narodni zdravstveni list; Nastavni zavod za javno zdravstvo Primorsko-goranske županije u suradnji s Hrvatskim zavodom za javno zdravstvo; 2012; 628-629/2012.

¹⁰⁷ Ibid

¹⁰⁸ Ibid

aktivnosti istraživanja putem kojih dobivamo informacije koje tražimo. Kod učenika, interes osobe određuje količinu pažnje koju usmjerava na pojedini predmet tj. gradivo, te koliko će dobro procesirati, razumjeti i pamtili naučene informacije.¹⁰⁹ Uz prisutnost motiva javlja se motivacijsko ponašanje te možemo reći da je zainteresiranost za učenje/nastavu jedan od najvažnijih komponenti koja djeluje na ishode učenja. Kao jedna od najvažnijih komponenti povezana je ne samo sa školskim uspjehom već i s pozitivnim stavovima prema školi i učenju. Učenici koji su motivirani da nauče nešto što će im koristiti u budućnosti upotrebljavaju više kognitivne procese te usvajaju više gradiva od učenika koji su manje motivirani.¹¹⁰ Učestali neuspjesi mogu ostaviti dubok trag i nepovoljno djelovati na razvoj samopouzdanja ili motivaciju za daljnji rad i usvajanje različitih znanja, vještina i navika. Djeca tada često odustaju od pokušaja da djeluju na vrijeme i onda kada se nešto može popraviti što vodi razvoju nemarnosti.¹¹¹ Uloga nastavnika/ce u obrazovanju i motivaciji od velikog je značaja s obzirom da on/ona oblikuje način provođenja nastave. Nastavnik/ca, kao jedna od najbitnijih stavki u obrazovanju, povezuje se sa zadovoljstvom učenika nastavom te njihovom zainteresiranošću za pojedini predmet.¹¹²

Učenik/učenica ima poteškoće sa pažnjom i koncentracijom

Polaskom u školu ponašanje djeteta sa poteškoćama pažnje i koncentracije postaje uočljivije zbog pojačanih zahtjeva strukturirane školske sredine. Mogućnost koncentracije im je puno manja u odnosu na drugu djecu, sve im lako odvlači pažnju, odsutni su mislima pa često ne prate predavanje i upute nastavnika. Poznato je da nedovoljna sposobnost djeteta da voljno kontroliše pažnju dovodi do problema da adekvatno prati i usvaja prezentovane sadržaje. Da bi uopće govorili o poteškoćama pažnje i koncentracije nužno je da poteškoće budu izraženije od uobičajenog ponašanja za djetetovu dob i razvojni stupanj, moraju značajno narušavati funkcioniranje u različitim područjima djetetova života (npr. u školi, odnosima sa vršnjacima, odnosu sa roditeljima/starateljima, slobodnim aktivnostima djeteta).¹¹³ Važno je naglasiti da se dijete ne ponaša namjerno nepažljivo i da proces pažnje ne može voljno kontrolisati.¹¹⁴ Ova djeca su sposobna uspostaviti pažnju, međutim, teškoće nastaju prilikom njenog održavanja kroz duži vremenski period i usmjeravanja na određene sadržaje, posebno one koje djetetu nisu zanimljivi.¹¹⁵ Po mišljenju nekih autora, 30 % djece iz populacije

109 Reeve, J., 2010., Razumijevanje motivacije i emocije, Naklada Slap, Zagreb

110 Vizek-Vidović, V., Vlahović-Štetić, V., Rijavec, M., Miljković, D., (2014). Psihologija obrazovanja, IEP-Vern, Zagreb

111 Bouillet, D., Uzelac, S. (2007): Osnove socijalne pedagogije. Zagreb: Školska Knjiga.

112 Glazzard, J., Denby, N., Price, J., (2016). Kako poučavati. Zagreb, Educa, nakladno društvo d.o.o.

113 Buljan Flander, G. i sur. (2018). Znanost i umjetnost odgoja: Praktični priručnik o suvremenom odgoju za roditelje i odgojitelje. Sveta Nedelja: Geromar

114 Ibid

115 Ibid

nižeg školskog uzrasta imaju neki oblik poteškoća pažnje.¹¹⁶ Trajanje mogućnosti koncentracije i usmjeravanja te održavanja pažnje varira. Ponekad je ovisno o danu ili periodu dana, umoru djeteta te nekim drugim okolnostima kad dijete ima svoje "dobre" (pažnja traje dvadesetak minuta) i "loše" trenutke (npr. može se koncentrisati na pet minuta).¹¹⁷ Za djecu kod kojih je prisutna teškoća održavanja pažnje i koncentracije karakteristična su sljedeća ponašanja: ne posvećuju pažnju detaljima, prave greške zbog nepažljivosti, teško se fokusiraju na pisanje zadaće ili igru, imamo dojam da nas ne slušaju čak i kada im se direktno obraćamo, otežano prate upute, lako ih ometaju vanjski podražaji, odsutna su mislima, sporije uče novo gradivo i izvršavaju zadatke, izbjegavaju ili odbijaju zadatke koji zahtijevaju duži mentalni napor.¹¹⁸ Stoga nije neočekivano da se ova djeca brže umore i odustanu od izvršavanja zadataka u test situaciji. I pored dodatne stimulacije, pojedina djeca ne uspijevaju da završe svoje zadatke. Teškoće u usmjeravanju pažnje i koncentraciji najčešće rezultiraju školskim neuspjehom. Važno je da nastavnici prepoznaju jake snage djeteta ali i slabosti te okolnosti u kojima ona mogu iskazati sav svoj potencijal uz podršku nastavnika i stručne službe škole.¹¹⁹

Učenik/učenica pokazuje impulsivno ponašanje (nema strpljenja, ne može mirno sjediti na času, nemogućnost čekanja na red, pretjerano priča i/ili odgovara prije nego li nastavnik završi pitanje)

Ovoj djeci je teško sjediti na jednom mjestu kada se to od njih očekuje, npr. u školi. Moraju ustajati, mahati nogama, vrpolti se, trčati rukama i nogama, manipulirati predmetima (npr. stalno lupkaju olovkom). Trče, skaču ili se penju u situacijama u kojima je to neprikladno te se za njih često kaže da su nemirna i pretjerano aktivna djeca. Pretjerano pričaju te im je teško izvršavati zadatke koji zahtijevaju mir i tišinu. Dijete učestalo mijenja aktivnosti i doima se da je neumorno.¹²⁰ Nemaju strpljenja za aktivnosti i obaveze koje se moraju obavljati polako i tiho. Djeca za koju su karakteristična ova ponašanja znaju pravila ponašanja i šta se očekuje od njih u pojedinim situacijama, ali poteškoće nastaju kada trebaju izvesti određeno ponašanje i kontrolirati ga.¹²¹

Važno je naglasiti da dijete ne ispoljava ova ponašanja namjerno nego da su ona van djetetove kontrole

116 Veselinović-Jovanović, M. (2001): Hiperaktivno dete; Zadužbina Andrejević, Beograd.

117 Ibid

118 Ibid

119 Ibid

120 Buljan Flander, G. i sur. (2018): Znanost i umjetnost odgoja: Praktični priručnik o suvremenom odgoju za roditelje i odgojitelje. Sveta Nedjelja: Geromar.

121 Ibid

Za djecu koja ispoljavaju impulsivno ponašanje karakteristično je da daju odgovore i prije nego što čuju pitanje do kraja, nemaju strpljenja čekati u redu, upadaju drugima u razgovor te prekidaju ili ometaju druge u onome što rade ili govore. Djeluju prije nego što promisle, otežano kontrolišu reakcije na dani podražaj, burno emotivno reaguju i nemaju mogućnost predviđanja posljedica.¹²² Djeca s ovim oblikom ponašanja vrlo brzo postaju svjesna svojih teškoća u regulaciji pažnje, svoje impulzivnosti i problema u kontaktima s roditeljima/starateljima, učiteljima i vršnjacima. Kao rezultat ove spoznaje, dijete osjeća gubitak kontrole nad vlastitim ponašanjem i gubi samopoštovanje. Ovakvo ponašanje rezultiraju teškoćama stvaranja dobrih socijalnih odnosa sa vršnjacima i mreže socijalne podrške. Važno je da nastavnici pravovremeno prepoznaju djecu koja ispoljavaju ovaj vid ponašanja te da im pristupe na njima primjeren način kroz individualizirani pristup u nastavnom procesu. Ukoliko se ova ponašanja zanemare i izostane adekvatna podrška, dijete može razviti sekundarne probleme (nisko samopouzdanje, emocionalni i ponašajni problem itd.).¹²³

5.2. Odnos sa vršnjacima u školi

Učenik/učenica nije prihvaćen/a od strane vršnjaka u odjeljenju ili on/a ne prihvaća vršnjake

Interes za druženje naglašen je tijekom cijelog ranog djetinjstva, no polaskom u školu, vršnjaci postaju sve važniji aspekt djetetova života. Tijekom školskoga perioda, razvijaju se kognitivne sposobnosti koje omogućuju saradnju, rješavanje problema i konflikata¹²⁴ što omogućuje stjecanje i održavanje socijalnih odnosa. U tom razdoblju, djeci je važan status koji zauzimaju u grupi. Djeca koja se osjećaju prihvaćenima, zadovoljnija su, dok odbačena djeca pokazuju neprilagođene obrasce ponašanja, poput agresije, povučenosti, usamljenosti i školskog neuspjeha.¹²⁵

Karakteristika odbačene djece su brojna negativna socijalna ponašanja. No, i ovdje postoje dvije podskupine koje se međusobno razlikuju: odbačena djeca sa agresivnim ponašanjem i odbačena povučena djeca.¹²⁶ Odbačena djeca sa agresivnim ponašanjem čine veću podskupinu. Ona pokazuju ozbiljne probleme u ponašanju: visoke stope sukoba, fizičku agresiju, hiperaktivnost te impulzivna ponašanja. Kod njih se primjećuje manjak socijalnoga razumijevanja i regulacije neugodnih emocija te je za njih vjerovatnije da će biti loši u zauzimanju tuđe

¹²² Ibid

¹²³ Ibid

¹²⁴ Klarin, M. (2006). Razvoj djece u socijalnom kontekstu: roditelji, vršnjaci, učitelji: kontekst razvoja djeteta. Jastrebarsko: Naklada Slap.

¹²⁵ Ibid

¹²⁶ Berk, L. E. (2015). Dječja razvojna psihologija. Jastrebarsko: Naklada Slap.

perspektive, bezazlena ponašanja vršnjaka protumačiti kao neprijateljska, kriviti druge za svoje socijalne poteškoće i iskazivati ljutnju.¹²⁷ Ukoliko ih se uspoređi s popularnom djecom koja pokazuju agresivno ponašanje, odbačena djeca sa agresivnim ponašanjem su neprijateljski nastrojena i ne koriste agresivnost kako bi zadržali status, već pokazuju emocionalno nekontrolirano ponašanje.¹²⁸ Iz navedenih su razloga često ismijavana i odbačena te ih vršnjaci izbjegavaju. Odbačene povučene djece manje je nego odbačene djece sa agresivnim ponašanjem. Smatra ih se pasivnima i socijalno neadaptiranim. Ova su djeca plašljiva, preplavljena socijalnom anksioznošću, imaju negativna očekivanja o načinu na koji će se vršnjaci odnositi prema njima te se boje ismijavanja i napada. Također, odbačena djeca vršnjake ne doživljavaju kao prijatelje, ne očekuju njihovu podršku i pomoć, osjetljiviji su na stres, češće ljuti i puni neprijateljskih emocija.¹²⁹

Kako nisu skloni pripadanju skupini, nisu vješti u rješavanju sukoba te ne znaju praviti kompromise.¹³⁰ Vršnjaci počinju odbacivati ovu djecu već u vrtiću što dovodi do pristrane obrade socijalnih informacija i još veće hostilnosti u kasnijoj dobi.¹³¹ Ovaj proces za posljedicu ima smanjeno sudjelovanje odbačene djece u aktivnostima grupe, povećan osjećaj usamljenosti, slabiji školski uspjeh te želju za izbjegavanjem škole.¹³² Obje skupine odbačene djece uobičajeno se sprijateljuju s drugom odbačenom djecom, a većina ih ima malo prijatelja. Njihova su prijateljstva manje bliska, razina podrške nije visoka te nema učinkovitog rješavanja sukoba.¹³³ Ipak, neka odbačena djeca nemaju uopće prijatelje što je posljedica niskog samopoštovanja, nepovjerenja u vršnjake i poteškoća s prilagodbom.¹³⁴

Još jedan od mogućih razloga zbog kojeg dijete izbjegava bilo koji oblik interakcije sa vršnjacima može proizlaziti iz osjećaja stida i uvjerenja da nije vrijedno pažnje, da ne zaslužuje biti dio vršnjačke grupe niti imati prijatelje. Ovaj tip samo-poimanja susrećemo kod djece koja su dugi niz godina izložena zanemarivanju ili nasilju (psihičkom, fizičkom ili seksualnom).

127 Ibid

128 Ibid

129 Klarin, M. (2006). Razvoj djece u socijalnom kontekstu: roditelji, vršnjaci, učitelji: kontekst razvoja djeteta. Jastrebarsko: Naklada Slap

130 Berk, L. E. (2015). Dječja razvojna psihologija. Jastrebarsko: Naklada Slap.

131 Dodge, K. A., Lansford, J. E., Burks, V. S., Bates, J. E., Pettit, G. S., Fontaine, R. i Price, J. M. (2003). Peer rejection and social information-processing factors in the development of aggressive behavior problems in children. *Child Development*, 74(2), 374 – 93.

132 Berk, L. E. (2015). Dječja razvojna psihologija. Jastrebarsko: Naklada Slap.

133 Ibid

134 Ladd, G. W. i Troop – Gordon, W. (2003). The Role of Chronic Peer Difficulties in the Development of Children's Psychological Adjustment Problems. *Child Development*, 74 (5), 1344 – 1367.

Nastavnici i stručni saradnici imaju veliku ulogu u integrisanju djece koja se osjećaju odbačenima u odjeljenju. Nažalost, nekada nastavnici dodatno stigmatiziraju dijete u odjeljenju, ukoliko ga javno postide zbog njegovog/njenog ponašanja ili ocjena, i ukoliko tom djetetu daju slabo ili nimalo pohvala a mnogo kritika pred drugim učenicima. Nastavnici imaju moć da pred drugom djecom istaknu pozitivne osobine tog djeteta, kao i da ga javno pohvaljuju za male pozitivne korake u ponašanju.

Ukoliko sumnjamo da je izloženost djeteta nasilju razlog zbog kojeg ga vršnjaci odbacuju, ili zbog kojeg dijete samo ne želi biti dio vršnjačke grupe, potrebno je hitno djelovati u skladu sa procedurama navedenim u Smjernicama za postupanje u slučaju nasilja nad djecom u BiH.¹³⁵

Učenik/ učenica je izložen/a vršnjačkom nasilju (verbalnom, fizičkom i relacijskom)

Vršnjačko nasilje izuzetno je važna problematika jer je sveprisutna, može se dogoditi svakome, utječe na dijete koje čini nasilje, na dijete nad kojim je počinjeno nasilje kao i na djecu koja promatraju. Jedna od najdestruktivnijih posljedica nerješavanja problema nasilnog ponašanja jeste njegovo nezaustavljanje i širenje kruga nasilnog ponašanja u svim sferama društva. Nasilna djeca odrastaju u nasilne mlade ljude. Autor objašnjava da određeno ponašanje možemo smatrati nasilnim ukoliko se ponavlja tokom dužeg vremenskog perioda te ukoliko postoji namjera da se povrijedi i/ili uznemiri drugo dijete, iako se i pojedinačan slučaj ozbiljnog zlostavljanja u nekim okolnostima može proglasiti nasilništvom. Vršnjačko nasilje je trajna i učestala izloženost

Ostavlja posljedice na cjelokupno psihofizičko stanje djeteta, na samopoštovanje, samopouzdanje, obrazovni uspjeh u školi i dugoročno na kvalitetu odnosa s drugim ljudima

djeteta negativnim postupcima jednog ili više učenika/učenica koji ga namjerno žele povrijediti, poniziti ili izložiti neugodnostima.¹³⁶ Javlja se u nekoliko oblika: fizičko, verbalno, relacijsko ili emocionalno, seksualno, ekonomsko i kulturalno vršnjačko nasilje. Fizičko nasilje uključuje udaranje, ozljeđivanje, štipanje i oštećivanje imovine. Verbalni oblik je zlostavljanje riječima kojem je cilj povrijediti ili osramotiti drugo dijete. Relacijsko ili emocionalno nasilje podrazumijeva odbijanje komunikacije, izolaciju, širenje glasina i ogovaranje. Seksualno nasilje podra-

135 Muratbegović, E. i sur. (2013): Smjernice za postupanje u slučaju nasilja nad djecom u BiH. Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, Sarajevo.

136 Olweus, D. (1998.): Nasilje među djecom u školi. Zagreb: Školska knjiga

zumijeva upućivanje komentara koji imaju seksualnu konotaciju, navođenje na učešće u seksualnim aktivnostima ili snimanje i/ili objavljivanje fotografija eksplisitnog sadržaja. Ekonomsko nasilje podrazumijeva krađu i iznuđivanje novaca, a kulturalno vrijeđanje na rasnoj, nacionalnoj i religijskoj razini.¹³⁷ Djeca koja su izložena nasilju su često tiha, mirna, pasivna, nesigurna i oprezna djeca niskog samopouzdanja ili s manjkom samopoštovanja. Takva djeca magneti su za djecu koja su sklona nasilnom ponašanju jer su poslušna i pristaju na sve kako bi zadržali prijateljstvo i boje se suprotstaviti nasilniku. Misle da bolje i ne zaslužuju ili čak da su sami krivi za to što im se događa.¹³⁸ U skupini djece koja su u visokom riziku da dožive nasilje su i djeca nedovoljno razvijenih socijalnih vještina, djeca koja se ističu jer su bistra, pametna ili talentirana, nezavisna djeca koja se ne priklanjaju normama. Bez obzira na sva prethodno rečena obilježja, zaključak je da bilo koje dijete može postati žrtvom samo zato jer se našlo na pogrešnom mjestu u pogrešno vrijeme, a drugo dijete sklono nasilnim ponašanjima je imalo potrebu iskaliti se na nekom u tome trenutku.¹³⁹ Nasilje nad djecom predstavlja ogromnu traumu za dijete. U djetinstvu se ličnost svakog čovjeka izgrađuje i ovaj način traumatizacije ozbiljno ugrožava zdrav rast i razvoj pojedinca. Posljedice mogu biti kratkoročne i dugoročne. Kratkoročne su: strah, anksioznost, smetnje spavanja, nesanica, slab apetit, psihosomatske smetnje i sl. Može doći i do pojave posttraumatskog stresnog poremećaja, koji se ogleda u ponovnom proživljavanju traume, izbjegavanju podražaja koji podsjećaju na zlostavljanje, noćnim morama i iritabilnosti. Osim ovih kratkoročnih posljedica, nasilje nad djecom dovodi i do cijelog niza dugoročnih posljedica za dijete. Razvija se nepovjerenje prema odraslima budući da su ih odrasli od kojih su očekivali sigurnost, ljubav, podršku i vrednovanje izdali. Također se javlja manjak samopouzdanja, samopoštovanja a može doći i do ozbiljnijih teškoća na planu emocionalnog i ponašajnog funkcionisanja.¹⁴⁰ Postoji niz razloga zbog kojih djeca odraslima ne govore o doživljenom nasilju. Prvi razlog je osjećaj srama, krivnje i neuspjeha ili da će ih se smatrati kukavicama. Drugi razlog može biti strah da će se dijete, koje je nasilno postupilo, osvetiti ukoliko ga prijave ili strah od pogoršavanja situacije. Također, mogu misliti da im niko ne može pomoći. Osjećaju se izoliranima i misle da je dijete koje je ispoljilo nasilno ponašanje previše moćno, lukavo i pametno da bi ga se moglo zaustaviti. Mogu biti uvjereni kako je nasilništvo dio odrastanja i kako ga moraju prihvatiti ili da je „cinkanje“ vršnjaka glupo i djetinjasto i da će popuštanjem i

137 Bilić, V., Buljan Flander, G., Hrpka, H. (2012). Nasilje nad djecom i među djecom. Zagreb: Naklada Slap.

138 Buljan Flander, G. (2007). Nasilje među djecom. Zagreb: Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba, Grad Zagreb.

139 Coloroso, B. (2004). Nasilnik, žrtva i promatrač; od vrtića do srednje škole; kako roditelji i učitelji mogu pomoći u prekidanju kruga nasilja. Zagreb: Tiskara Millennium.

140 Buljan Flander, G. (2007). Nasilje među djecom. Zagreb: Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba, Grad Zagreb.

podnošenjem nasilja pokazati da su zreliji.¹⁴¹ Autori navode neke od znakova upozorenja koji mogu ukazivati da je dijete izloženo vršnjačkom nasilju: dijete naglo gubi interes za odlazak u školu ili čak odbija ići u školu, mijenja uobičajeni put do škole ili moli roditelje/staratelje da ih voze u školu, popušta u školskom uspjehu jer se teško koncentriše ili je često zamišljeno, ne sudjeluje u školskim aktivnostima i većinu vremena provodi samo, često „gubi“ džeparac, često dolazi kući s poderanom odjećom ili oštećenim školskim knjigama i priborom te za to ne daje logično objašnjenje. Dijete izgleda tužno, ljuto ili preplašeno, izbjegava govoriti o svojim vršnjacima i svakodnevnim aktivnostima, na tijelu mogu biti vidne modrice, ogrebotine i porezotine, postaje agresivno, uznemireno i napeto, gubi apetit, ima česte glavobolje, bolove u stomaku, napade panike, poremećaje u spavanju, osjeća se iscrpljeno. Zbog svog svakodnevnog kontakta s djecom i lakšim praćenjem njihova psihofizičkog stanja i promjena u ponašanju, nastavnici su u mogućnosti rano prepoznati problem i adekvatno reagirati, zbog čega imaju najvažniju ulogu u prevenciji i borbi protiv vršnjačkog nasilja.¹⁴²

Učenik/učenica se žali na ponašanje vršnjaka

Učenici se mogu žaliti na ponašanje vršnjaka svakodnevno i iz različitih razloga. Učenici nižih razreda osnovne škole često se žale ukoliko njihovi vršnjaci iz razreda ne poštuju školska pravila dok će se adolescenti radije žaliti na drugove ili drugarice koji/e se ne uklapaju u grupu vršnjaka, odnosno na vršnjake koji ne žele biti u "raji". Međutim, najčešće će se žalbe učenika odnositi na doživljavanje vršnjačkog nasilja, posebno ukoliko je školsko osoblje senzibilizirano na pojavu i reagovanje u slučajevima vršnjačkog nasilja. Ukoliko se žalbe djece odnose na doživljavanje vršnjačkog nasilja, razrednici odnosno stručni saradnici trebaju reagovati na ove žalbe u smislu da obave razgovor sa djecom na čije ponašanje se učenici žale, i da, ukoliko se radi o vršnjačkom nasilju, poduzmu sve aktivnosti na nivou škole u vezi sa tim.

Zato je veoma bitno da nastavnici posvete pažnju bilo kojem obliku žalbi od strane učenika na svoje vršnjake te da se ispituju i ustanove uzroci takvih žalbi

S obzirom da naučnici dijele žrtve vršnjačkog nasilja na pasivne i provokativne,¹⁴³ može se pretpostaviti da su djeca koja spadaju u grupu provokativnih žrtava sklonija da prijavljuju nasilje odnosno da se žale na ponašanje vršnjaka kod nastavnika/ce kao i pedagoga/inje ili psihologa/inje škole, nego što su to pasivne

141 Coloroso, B. (2004). Nasilnik, žrtva i promatrač; od vrtića do srednje škole; kako roditelji i učitelji mogu pomoći u prekidanju kruga nasilja. Zagreb: Tiskara Millennium.

142 Bilić, V., Buljan Flander, G., Hrpka, H. (2012). Nasilje nad djecom i među djecom. Zagreb: Naklada Slap.

143 Profaca, B., Pušovski S., Lúca Mrđen, J. (2006). Neke karakteristike pasivnih i provokativnih žrtava nasilja među djecom u školi. Društvena istraživanja 3 (83)

žrtve nasilja. Naime, Olweus¹⁴⁴ navodi da su pasivne žrtve plašljive i nesigurnije od ostalih učenika. Oprezne su, osjetljive, tihe, osjećaju se manje sposobnima, posramljenima i neprivlačnima. Kada ih napadaju ostali učenici, reaguju plakanjem i povlačenjem. Opisujući osobine djece koja su provokativne žrtve, Olweus¹⁴⁵ naglašava njihov spoj agresivna i anksiozna ponašanja. Kao i pasivne žrtve, i oni mogu biti slabije tjelesne građe. Na slučajeve nasrtaja ili uvrede nastoje odgovoriti, mogu ispoljavati nižu razinu koncentracije ili nezrelo ponašanje, te stvarati napetost u okolini svojim navikama. Otežavajuća je okolnost što odrasli, uključujući i nastavnike, pokazuju nesklonost prema njima.¹⁴⁶

Na osnovu ovih podataka možemo zaključiti, a i praksa potvrđuje da se djeca koja pripadaju grupi provokativnih žrtava češće požali na ponašanje vršnjaka, dok se učenici koji su pasivne žrtve rjeđe obraćaju odraslima u školi za pomoć. U školi treba stvarati klimu povjerenja u kojoj će svaki učenik/ca imati slobodu i hrabrost da obavijesti odrasle i o najmanjem obliku doživljenog nasilja, a da nastavnici, pedagozi, psiholozi i socijalni radnici to što učenici prijavljuju shvate ozbiljno i pokažu učenicima da im vjeruju.

5.3. Odnos učenika/učenice i nastavnika/ice

Ovog učenika/učenicu vrlo često moram upozoriti na njegove/njene postupke

Vođenje učenika je iznimno delikatan pedagoški proces. Nastava je složena intencijska djelatnost koja je i odgojnog i obrazovnog karaktera, pa pedagoško vođenje učenika od strane nastavnika treba biti usmjereno na davanje uputa i o jednom i o drugom neodvojivom procesu u nastavi. Iako se većina aktivnosti u školi realizira u okviru nastavnog procesa, veliki broj aktivnosti je i vannastavnog karaktera. Bez obzira na to govorimo li o nastavnim ili vannastavnim aktivnostima u školi, one trebaju biti adekvatno vođene i imati i odgojnu komponentu. Budući da je život škole determiniran brojnim odrednicama, a da je svaka od njih specifična, odnose među

Pravila trebaju biti formulirana afirmativno tako da nude zamjensko ponašanje umjesto dogovore o tome šta se ne treba/ne smije raditi (npr. umjesto „Zabranjeno trčati hodnicima“, pravilo možemo formulirati ovako: „Hodnicima hodamo polako desnom stranom kako ne bismo povrijedili ni sebe ni druge“)

144 Ibid

145 Ibid

146 Pročitati više na file:///C:/Users/Korisnik/Downloads/diB3_12profaca.pdf

Profaca, B., Pušovski S., Luca Mrđen, J. (2006). Neke karakteristike pasivnih i provokativnih žrtava nasilja među djecom u školi. Društvena istraživanja 3 (83)

odrednicama često reguliramo pravilima (kućnim redom škole, pravilima u odjeljenju i sl.). Pravila koja govore o tome šta očekujemo od učenika su granice za njega, a granice često znače sigurnost. Pravila uvijek proizilaze iz vrijednosti koje promoviramo i odnose se na kompetencije koje želimo da dijete usvoji. Pravila trebaju biti afirmativna i dogovorena, jasno formulirana, proizilaziti iz vrijednosti, odražavati očekivanja od učenika, te biti temeljena na pozitivnoj disciplini i logičkim posljedicama, a ne vanjskoj kontroli i kazni.

Nastavnici koji ne internaliziraju vrijednosti ili ni sami ne vide smisao određenih pravila, najčešće djetetu dopuštaju da radi što želi, ne postavljaju mu ograničenja nikada ili to rijetko čine. S druge strane, neki nastavnici formuliraju pravila u vidu zabrana, a onda svaki prekršaj ili neposluh kažnjavaju. Česta je i pojava nedosljednosti i ambivalentnosti među nastavnicima koji postavljaju različite odgojne zahtjeve bez objašnjenja, pa učenici nekada nisu u stanju razumjeti što se od njega uopće očekuje i zašto. U takvim situacijama su skloniji udovoljiti onim zahtjevima koji od njih iziskuju manje napora ili manje truda uloženg u promjenu ponašanja. Nastavnici čijim zahtjevima nije udovoljeno na adekvatan način češće upozoravaju na neadekvatno ponašanje/postupke učenika. Također, nastavnici nerijetko reagiraju prema trenutnom raspoloženju pa nekada dopuštaju određena ponašanja, a nekada im prethodno dopuštena ponašanja smetaju i upozoravaju učenike. Uzroci ponašanja koja su predmetom upozoravanja su različiti, a osim u načinu vođenja nastavnika, mogu biti i u različitim okolnostima s kojima se učenik/ca susreće, trenutne okolnosti u njegovom/njenom životu, obiteljski kontekst i sl.

Učenik/učenica se vrlo često verbalno sukobljava sa nastavnikom/icom

Uporno i destruktivno ponašanje se također smatra oblikom indirektnoga nasilničkoga ponašanja učenika prema nastavnicima¹⁴⁷, te ono može uključivati sljedeće oblike: pričanje učenika bez dozvole nastavnika, drski komentari¹⁴⁸, uporna sporost ili odbijanje praćenja uputa¹⁴⁹, podrivanje odnosa nastavnika s ostalim učenicima te ponižavanje nastavnika ispred ostalih zaposlenika ili učenika¹⁵⁰. Također pod indirektnim nasilničkim ponašanjem se smatra uništavanje reputacije nastavnika ili donošenje neutemeljenih i podcjenjivačkih opaski na račun osobnog ili profesionalnog karaktera nastavnika¹⁵¹. Takva ponašanja izvedena su tako da učenik pokuša nanijeti bol na način da se čini kako nije imao namjeru povri-

147 Garrett, L. (2012) The Student Bullying of Teachers: An Exploration of the Nature of the Phenomenon and the Way in Which it is Experienced by Teachers. The online postgraduate journal of the College of Arts, Celtic Studies and Social Sciences, 19-40

148 Ibid

149 Ibid

150 Kauppi, T., & Pörhölä, M. (2012). Teachers bullied by students: Forms of bullying and perpetrator characteristics. *Violence and Victims*, 27, 396-413. doi:10.1891/0886-6708.27.3.396

151 Ibid

jediti uopće¹⁵². Indirektna nasilnička ponašanja imaju namjeru uzrokovati psihološke i emocionalne boli nastavniku/ci, te narušiti njegov/njen socijalni status ali namjera može biti postizanje popularnosti i prihvaćanja među vršnjacima. Također razlog takvog ponašanja učenika može biti nedovoljna razvijenost vještina asertivnog komuniciranja i vještina rješavanja konflikta na efikasan i društveno prihvatljiv način. Gotovo dvije trećine (62%) sudionika u istraživanju provedenom u Ujedinjenom Kraljevstvu¹⁵³ tvrdi kako se incidenti nasilničkoga ponašanja učenika prema nastavnicima događaju tokom časova redovne nastave. Uzimajući u obzir ne samo intervenciju, već i prevenciju nužno je identificirati kontekstualne i individualne faktore koji omogućuju pojavu nasilja usmjerenog prema nastavnicima. Velik broj istraživanja ukazuje na to kako je uspješnost vještina nastavnikova upravljanja razredom jedan od snažnih indikatora mjere u kojoj će učenici usmjeravati nasilje prema nastavnicima.¹⁵⁴ Također, odnosi učenika i nastavnika, koji su bazirani na konfliktu, jak su prediktor moguće agresije.¹⁵⁵ Jedan tip tercijarne intervencije, koji se pokazao uspješnim u smanjenju nepoželjnih ponašanja učenika jest intervencija bazirana na funkcionalnoj procjeni¹⁵⁶ koja njeguje iznimno individualizirane intervencije koje ciljaju razloge zbog kojih se problem pojavio.¹⁵⁷ U većem se stupnju nastavnici okreću određivanju onoga što je motivirajuće za učenika koji se ponaša na neželjen način, nego što se fokusiraju na procedure redukcije koje će zaustaviti pojavu bihevioralnih problema.¹⁵⁸ Nastavnici mogu igrati proaktivnu ulogu pri ublažavanju učeničkog raspoloženja i ponašanja, te mogu izbjegavati konfrontacije i neutemeljene pretpostavke o uzrocima problema učenika.¹⁵⁹ U konačnici, nužno je jačati učenike, primjerice njihove vještine komuniciranja i efikasnog rješavanja problema, umjesto fokusirati se na njihove slabosti i korištenje kažnjavajućih metoda.

Nerijetko je često sukobljavanje učenika sa nastavnicima njegov/njen poziv u pomoć, jer ne znaju kako drugačije skrenuti pažnju na ono što žele, nemaju razvijene mehanizme samozaštite ili na taj način signaliziraju vlastito nezadovoljstvo i treba im pomoći

152 Garrett, L. (2012) The Student Bullying of Teachers: An Exploration of the Nature of the Phenomenon and the Way in Which it is Experienced by Teachers. The online postgraduate journal of the College of Arts, Celtic Studies and Social Sciences, 27

153 Ibid

154 Espelage, D. et al. (2013). Understanding and Preventing Violence Directed Against Teachers – Recommendations for a National Research, Practice, and Policy Agenda. *American Psychologist*, Vol. 68, No. 2, 75-87, doi:10.1037/a0031307

155 Ibid

156 Ibid

157 Ibid

158 Ibid

159 Ibid

Nastavnik/ica procjenjuje učenika/učenicu „teškim za saradnju“

Odbijanje da se uradi zadatak, odbijanje da se zadatak uradi na određeni način, sprječavanje i ometanje drugih u realizaciji njihovih zadataka, bavljenje drugim stvarima u vrijeme kada se realizira određena nastavna aktivnost, otvoreni prkos, pasivno ili aktivno izražavanje nezadovoljstva i sl. neki su od načina kako učenik/ca može pokazivati moguće poteškoće u ostvarivanju saradnje. Za saradničke odnose u odjeljenju primarno je odgovoran nastavnik/ca, važno je kako modelira saradničke odnose ali i kojim stilom upravlja razredom. Demokratski (autoritativni) stil vođenja karakterizira vođenje u kojem se pravila zajedno dogovaraju i daju objašnjenja za njihovo postavljenje, omogućava učenicima preuzimanje inicijative i preuzimanje odgovornosti, ohrabruje samostalnost i podstiče samopouzdanje, postavljaju granice uz primjeren nadzor i puno topline. Uspješno vođenje rezultirat će internalizacijom pravila i razvoja unutarnje discipline i samoregulacije prilikom učenja. Što je razred kohezivniji, što je nastava interaktivnija i zanimljivija, što je odjeljenje inkluzivnije – to je saradnja veća.

Ovdje je važno razlikovati poslušnost od saradnje. Insistiranje na poslušnosti ne odgaja za odgovornost i saradnju. Kaznjavanje neposlušna nije nikada ničemu podučilo učenika/cu

5.4. Odnos učenika/učenice i roditelja

Učenik/učenica je neuredno i neprikladno odjeven/a

Neodgovarajuća odjeća, prljava odjeća i obuća kao i zapušten izgled neki su od znakova fizičkog zanemarivanja djece. Neprikladna odjeća i obuća je i ona koja je neprimjerena vremenskim uslovima i godišnjem dobu te koja djetetu ne pruža potrebnu zaštitu. Ukoliko primijetimo da se ponavljaju situacije u kojima dijete u školu dolazi neprikladno odjeveno u smislu da se takvim odnosom roditelja/staratelja prema djetetu ugrožavaju djetetovo zdravlje i sigurnost potrebno je adekvatno reagovati. Ovaj postupak bi se mogao okarakterisati i kao zanemarivanje djeteta iz razloga što roditelj/staratelj djetetu nije obezbijedio odgovarajuću brigu i njegu. Više različitih faktora utječe na zanemarivanje djece. Roditelji koji su bili zanemareni u djetinjstvu, zanemaruju vlastitu djecu. Ostali rizični faktori zanemarivanja od strane roditelja su narušeno mentalno zdravlje roditelja, ovisnost roditelja, niska razina obrazovanja. Treba imati u vidu da okolnosti ekstremnog siromaštva u kojima živi porodica ili roditelj/staratelj djeteta, kao i okolnosti nasilja, eksploatacije ili zloupotrebe jednog roditelja od partnera ili drugih lica, predstavljaju visok rizik za fizičko zanemarivanje djeteta. U ovim situacijama kod roditelja/staratelja ne postoji namjera da se dijete zanemari, ali su njihovi resursi (individualni, ekonomski i socijalni) takvi da ne mogu samostalno da se izbore

sa zahtjevima života i zadovoljenjem potreba djeteta.¹⁶⁰ U slučaju da se primijete znakovi zanemarivanja djeteta, a da roditelji/ staratelji odbijaju saradnju sa stručnim osobljem škole ili se ne postižu željene promjene u ponašanju, odgovorna osoba u školi pripremom odgovarajućeg pisanog akta obavještava nadležni organ starateljstva. Multisektorski pristup koji će osigurati podršku i osnaživanje porodice odnosno roditelja/staratelja da riješe probleme, uklone činioce rizika, poprave ekonomsku situaciju, ili da se zaštite od nasilja i eksploatacije, predstavlja mjeru zaštite djeteta.

Učenik/učenica je higijenski zapušten/a

Naslage nečistoća na koži, kosi i drugim dijelovima tijela djeteta koje upućuju na nedovoljnu higijenu i zapušten izgled jedan su od znakova fizičkog zanemarivanja djece. Ako opazimo da dijete nekolioko dana ili duži vremenski period dolazi u stanju koje ukazuje da mu nisu obezbijeđene/ zadovoljene osnovne higijenske potrebe, potrebno je adekvatno reagovati i zaštititi dijete. Redovno održavanje higijene osnovni je preduslov za očuvanje zdravlja i prevenciju nastanka zaraznih i drugih oboljenja. Osobe koje zanemaruju djecu u 91% slučajeva su njihovi biološki roditelji ili staratelji. Više različitih faktora utječe na zanemarivanje djece. Roditelji koji su bili zanemareni u djetinjstvu, zanemaruju vlastitu djecu. Treba imati u vidu da okolnosti ekstremnog siromaštva u kojima živi porodica ili roditelj/staratelj djeteta, kao i okolnosti nasilja, eksploatacije ili zloupotrebe jednog roditelja od partnera ili drugih lica, predstavljaju visok rizik za fizičko zanemarivanje djeteta. U ovim situacijama kod roditelja/staratelja ne postoji namjera da se dijete zanemari, ali su njihovi resursi (individualni, ekonomski i socijalni) takvi da ne mogu samostalno da se izbore sa zahtjevima života i zadovoljenjem potreba djeteta.¹⁶¹ Učenici koji su higijenski zapušteni često su izolovani od strane vršnjaka, posebno u periodu adolescencije, kada je lična higijena i fizički izgled ono što se posebno procjenjuje, zbog čega nerijetko postaju žrtvama vršnjačkog nasilja. Zbog toga je neophodna pravovremena reakcija škole u slučaju da se primijete znakovi koji ukazuju da je dijete higijenski zapušteno i neuredno. Nastavnik/ca i/ili razrednik/ca poziva roditelje/staratelje na saradnju kako bi skrenuli pažnju na primijećeno zanemarivanje djeteta te kako bi postigli željene promjene kod roditelja a koje se tiču zadovoljenja osnovnih higijenskih potreba djeteta. Ukoliko roditelji/staratelji odbijaju saradnju sa osobljem škole ili se ne postižu željene promjene iz razloga što je uzrok zanemarenosti psiho-socijalni status porodice, odgovorna osoba u školi pripremom odgovarajućeg pisanog akta obavještava nadležni organ starateljstva.

160 Španović, V. (Ed.). (2011). Zaštita deteta od zlostavljanja i zanemarivanja — primena opšteg protokola. Beograd: Child Rights Centre.

161 Španović, V. (Ed.). (2011). Zaštita deteta od zlostavljanja i zanemarivanja — primena opšteg protokola. Beograd: Child Rights Centre.

Izostanak emocionalne bliskosti ("hladan odnos") između roditelja/staratelja i učenika/učenice

Emocionalno topli roditelji/staratelji prihvaćaju svoju djecu, pružaju im podršku, razumijevanje, brigu i pažnju te uvažavaju njihove osjećaje. Kod discipliniranja djece često koriste objašnjenja, pohvale i ohrabivanja.

Dimenzija emocionalnosti odnosi se na emocije koje roditelj/staratelj doživljava i pokazuje u odnosu s djetetom. Ova dimenzija naziva se još i podrškom, toplinom, osjetljivošću, prihvaćanjem ili njegovanjem.¹⁶² Ona s jedne strane kontinuuma uključuje ljubav, privrženost, brigu, nježnost i zainteresiranost te s druge strane odbacivanje, emocionalnu hladnoću, nezainteresiranost i neprijateljstvo koje roditelj pokazuje prema djetetu.¹⁶³ Suprotno tome, emocionalno hladni roditelji/staratelji zanemaruju svoju djecu, odbacuju ih, neprijateljski su raspoloženi prema njima, te op-

ćenito pokazuju malo pozitivnih emocija u interakciji s djetetom.¹⁶⁴ Istraživanja su pokazala kako je roditeljsko prihvaćanje i odbijanje povezano s problemima u ponašanju djeteta, slikom koju dijete ima o sebi, lošim školskim postignućem, anksioznošću te nesigurnošću.¹⁶⁵

Vidljive povrede (modrice, ogrebotine, rane i slično) na tijelu učenika/učenice

Kada su u pitanju karakteristike povreda koje ukazuju na fizičko zlostavljanje, pažnju treba prvenstveno obratiti na povrede mekih tkiva i koštano-zglobnog sistema. Modrice su često prvi vidljivi znaci zlostavljanja, te je neophodno obratiti pažnju na sljedeće karakteristike modrica: lokalizacija modrice na licu, ušima, vratu, na butinama, nadlakticama (nastale usljed pokušaja djeteta da se odbrani), na leđima, u genitalnom predjelu, te bude sumnju na zlostavljanje. Oblik modrice nam nekada oda je predmet čijom upotrebom je modrica nastala (šake, prsti, kaiš, šipka itd.). Starost modrica procjenjuje se prema boji modrica (crvena = 2 dana; plavo-ljubičasta = 2-5 dana; zelena = 5-7 dana; žuta = 7-10 dana; smeđa = 10-14 dana). Prisustvo modrica različitih starosti treba da izazove sumnju. Djeca koja su žrtve nasilja osjećaju stid i najčešće skrivaju tragove fizičkog kažnjavanja nastale na tijelu. Važno je da nastavnici obrate pažnju na djecu koja insistiraju na nošenju

162 Macuka, I. (2008). Uloga dječje percepcije roditeljskoga ponašanja u objašnjenju internaliziranih i eksternaliziranih problema. *Društvena istraživanja*, 17 (6), 1179-1202.

163 Klarin, M., i Đerđa V. (2014). Roditeljsko ponašanje i problemi u ponašanju kod adolescenata. *Ljetopis socijalnog rada*, 21(2), 243-262.

164 Macuka, I. (2007). Skala percepcije roditeljskog ponašanja – procjena valjanosti. *Suvremena psihologija*, 10(2), 179-199.

165 Petani, R. (2015). Sociodemografska obilježja adolescenata i njihova percepcija dimenzija ponašanja roditelja. *Acta Iadertina*, 12(1), 43-56.

dugih rukava ili hlaća dugih nogavica uprkos visokim temperaturama te na djecu koja odbijaju da se presvuku u sportsku opremu na časovima tjelesnog i zdravstvenog odgoja. Ukoliko nastavnici/razrednici uoče povrede ne tijelu djeteta, a koje bi mogle ukazivati na posljedice fizičkog zlostavljanja ili zdravstvenog zanemarivanja djeteta, stručno osoblje škole inicira saradnju sa roditeljima/starateljima u cilju postizanja željenih promjene u ponašanju u odnosu na dijete. Ukoliko roditelji/staratelji odbijaju saradnju ili prihvate saradnju ali se utvrdi da nije došlo do željenih promjena u ponašanju, odgovorna osoba u školi pripremom odgovarajućeg pisanog akta obavještava nadležni organ starateljstva.

Učenik/učenica se žali na ponašanje roditelja/staratelja

Svako dijete ima razvojne potrebe koje zadovoljava i ispunjava u adekvatnom odnosu sa svojim roditeljima/starateljima i širom okolinom. Zadovoljavanje dječijih psiholoških potreba preduslov je da se dijete zdravo psihološki razvija. Ukoliko je odnos dijete – roditelj nečim narušen (npr. nedovoljna prisutnost jednog ili oba roditelja u životu djeteta, izostanak podrške od roditelja, nepovjerenje roditelja prema djeci, opterećivanje djeteta obavezama koje nisu u skladu sa uzrastom – čuvanje mlade braće i sestara i vođenje domaćinstva, nedostatak razumijevanja prema djetetovim mogućnostima i potrebama i sl.) može nastati nezadovoljstvo djeteta koje, osim ponašanjem, dijete može i iskazati i riječima žaleći se svojim nastavnicima sa kojima ima blizak odnos ili pedagogu/inji ili psihologu/inji škole. Npr. "Mama me ne voli", "Mojim roditeljima ja nisam važan", "Moj tata mi ne dozvoljava da igram fudbal, on mi ne dozvoljava ništa", "Roditelji mi ne dozvoljavaju da idem na ekskurziju, možete li ih vi zamoliti?" i sl.

Veoma je važno sa djetetom ispitati uzrok tog nezadovoljstva, te pozvati na razgovor i roditelje/staratelje djeteta kako bi im se kroz konsultacije i sugestije skrenula pažnja na nezadovoljstvo djeteta kao i na značaj obraćanja pažnje na djetetove potrebe, kao i koje su posljedice po dijete određenih stavova i ponašanja roditelja.

Potrebno je imati u vidu da djeca najčešće, ukoliko se požale na svoje roditelje, mogu imati osjećaj krivnje i tendenciju da ih brane i štite (Npr. "Ja sam zaslužio batine, jer nisam bio dobar"). Zato je važno dijete saslušati pažljivo, ne donositi odmah sudove o roditeljima i djeci, a na časovima odjeljenskih zajednica razgovarati o dječijim potrebama i pravima, kao i podučiti ih vještinama efikasnog suočavanja sa stresom i vještinama ispoljavanja emocija.

Zato je važno dijete saslušati pažljivo, ne donositi odmah sudove o roditeljima i djeci, a na časovima odjeljenskih zajednica razgovarati o dječijim potrebama i pravima, kao i podučiti ih vještinama efikasnog suočavanja sa stresom i vještinama ispoljavanja emocija

Ukoliko se dijete žali na nasilje ili teže zanemarivanje roditelja/staratelja nad njim, potrebno je odmah uključiti službu za socijalnu zaštitu.

Roditelj/staratelj se žali na ponašanje učenika/učenice (svog djeteta)

Ukoliko se roditelj žali na ponašanje svog djeteta, to može biti odraz roditeljske bespomoćnosti i napora u pristupu djeci koja su zahtjevna za odgoj. Osim toga, roditelji često verbaliziraju "Ja mu/joj ne mogu ništa", što jeste indikator da roditeljima treba stručna podrška u odgoju i izboru najadekvatnijeg pristupa u odgoju djece. Često roditelji imaju prevelika očekivanja u odnosu na mogućnosti svoje djece ili žele da djeca ispunjavaju neke roditeljske želje kada je u pitanju obrazovanje, pa, ukoliko ne primijete očekivani rezultat („Sve petice“) ili naidu na otpor djece, požale se na njihovo ponašanje. Nekada uzrok iskazivanja nezadovoljstva ponašanjem djeteta može biti i odbrana i stid roditelja od ponovljenih žalbi nastavnika na ponašanje djeteta.

Ono što nastavnici i stručni saradnici u ovom slučaju trebaju uraditi jeste pružiti podršku u cilju unapređenja roditeljskih kapaciteta u vidu podučavanja roditelja o karakteristikama pojedinih razvojnih faza djeteta i djetetovih potreba koje se javljaju u svakoj od njih kao i sugestija kako adekvatno odgovoriti na njih, davanje podrške roditeljima koji su sagorjeli u roditeljskoj ulozi, skretanje pažnje roditeljima na napredak djeteta, na potencijale koje dijete ima, ohrabrivanje roditelja da spuste svoja očekivanja zbog zdravog psihičkog i fizičkog zdravlja svoje djece, sugerisanje roditeljima da ne upoređuju svoju djecu sa drugom djecom, te da je svako dijete individua za sebe sa svojim specifičnostima.

Često se roditelji požale na dijete pred nastavnicima i stručnim saradnicima, a kada se to dogodi, to loše utječe na sliku djeteta o sebi, i budi stid kod djece. Adekvatna intervencija je da se roditelj u tom trenutku zapita o dobrim osobinama, talentima i potencijalima svoga djeteta. Na primjer, „Zbog čega ste ponosni na svoje dijete“?.

Bilo da se dijete žali na ponašanje roditelja ili roditelj na ponašanje djeteta, to je znak da je komunikacija između roditelja i djece u jednom momentu oslabila i da nije adekvatna, a to može dovesti do gubitka povjerenja djece u roditelje, što je samo po sebi faktor rizika za pojavu neprihvatljivih oblika ponašanja.

Pretjerano zaštitničko ponašanje roditelja/staratelja prema učeniku/učenici (svom djetetu)

Pretjerano zaštitničko ponašanje roditelja odnosi se na nastojanje roditelja da djecu zaštite od svih štetnih utjecaja i realnog svijeta. Iako roditelji najčešće to rade iz najboljih namjera i velike ljubavi prema djetetu, ovakav odnos prema djetetu može da sputava dijete i da ima dugoročne posljedice na snalaženje, odnosno adaptaciju djeteta u socijalnom okruženju van porodice. U novije vrijeme

ovaj odgojni stil se naziva i "helikopter" roditeljstvom što znači da roditelji "bdiju" nad svakim postupkom djeteta onemogućavajući na taj način sticanje postepene samostalnosti kod učenika/ce. Djecu je potrebno pustiti da dožive određeni stepen frustracije kako bi iz vlastitih iskustava nešto naučili, lakše razumjeli život i svijet oko sebe, te izrasli u odgovorne i zrele osobe. Posljedice ovakvog stila odgoja u školskom ambijentu mogu biti povećana vjerovatnoća da će dijete biti žrtva vršnjačkog nasilja (zbog nerazvijenih socijalnih kompetencija), loša slika učenika/ce o samom/oj sebi, problem u komunikaciji na relaciji roditelj-nastavnik, anksioznost djeteta pri izlaganju, nesigurnost, poteškoće u uspostavljanju samostalnosti, itd. Osim toga, u školi djeca, čiji roditelji pribjegavaju pretjeranom zaštićivanju, ne odlaze na školske izlete ili ekskurzije, jer se roditelji boje da se dijete neće snaći samo bez njih, što samo ojačava strah i nesigurnost djeteta u socijalnim interakcijama.

Prirudno je da roditelji štite i brinu se o svojoj djeci, ali pretjerano zaštitničko ponašanje roditelja predstavlja brigu o svakoj sitnici, pri čemu umjesto djeteta čine i ono što dijete može samo uraditi u skladu sa svojim uzrastom

Savjetodavni rad sa roditeljima trebao bi uključivati osvještavanje roditelja o važnosti poticanja samostalnosti kod djeteta, što podrazumijeva da će roditelji biti tu za dijete, biti prisutni, dati savjet kada je potrebno, imati povjerenja i ohrabrivati dijete dok ono uči samo zavezati pertle, napisati zadaću, pospremiti svoje stvari, izabrati odjeću za školu, riješiti manje konflikte sa vršnjacima, itd

Roditelj/staratelj je nekritičan prema ponašanju učenika/učenice ("slijepo mu/joj vjeruje")

Za uspješan djetetov razvoj i proces socijalizacije neophodno je da roditelji u svom odgojnom stilu primjenjuju bihevioralnu kontrolu. Bihevioralna kontrola podrazumijeva odgojne postupke koji imaju za cilj regulirati djetetova ponašanja, osobito nepoželjna, a uglavnom se svode na određivanje granica i pravila ponašanja.¹⁶⁶ Kod bihevioralne kontrole roditelj ima aktivnu ulogu u procesu socijalizacije djeteta te ga vodi kroz proces usvajanja normi i standarda ponašanja adekvatnih za okruženje u kojem žive.¹⁶⁷ Kada roditeljski odonos bihevioralne kontrole zamijene pretjerano

166 Kerestež, G. (2001). Roditeljsko ponašanje i obiteljska klima u obiteljima samohranih majki. *Društvena istraživanja*, 10(4-5), 903-925.

167 Klarin, M., i Đerđa V. (2014). Roditeljsko ponašanje i problemi u ponašanju kod adolescenata. *Ljetopis socijalnog rada*, 21(2), 243-262.

zaštitničko ponašanje, apsolutno povjerenje i apsolutna djetetova sloboda govorimo o permisivnom roditeljskom stilu. U ovom stilu ljubavi i topline ne nedostaje ali je s druge strane kontrola slaba. Ubrzo nakon što shvati da može upravljati situacijom kako želi, dijete počinje krivo shvaćati i zloupotrebjavati slobodu koja mu je pružena. U obiteljskoj atmosferi vlada anarhija, dijete postaje centar i ono upravlja svakom situacijom. Onemogućen je zdrav razvoj osobina jer dijete nema granice i pretjerano je zaštićeno od svakodnevnih manjih frustracija koje su djeci potrebne. Osobine koje se razvijaju kao posljedica ovakvog načina odgoja su umišljenost, sebičnost i dominantnost. Individualnost i samostalnost izostaju, a ovakav odgoj najkraći je put prema tome da dijete postane egocentrično, nezrelo i impulzivno ako mu se uskrati nešto što želi. Najčešće se situacija odigrava tako da dijete naređuje svima u porodici i okolini te ih shvaća kao podređene. No, u nekim slučajevima se dogodi da se uloge zamijene. Zbog nedostatka roditeljskog autoriteta dolazi do

U ovakvim situacijama važno je da razrednici i stručni saradnici upute roditelja/staratelja u važnost postavljanja granica i zahtjeva prema djetetu radi razvijanja djeteta u socijalno zreli ličnost, jer roditelji najčešće žele najbolje pružiti svom djetetu i ne uviđaju da dijete koje nema granice od strane roditelja, u životu neće znati postaviti ni granice u odnosu sa drugim ljudima. Postavljanje zahtjeva i granica pred dijete pomaže djetetu da razvije vještine poput regulacije emocija, poštivanja drugih ljudi, empatije, donošenja odluka, rješavanja problema, samoregulacije.

toga da dijete odgaja roditelje umjesto uobičajene obrnute situacije. Često su to nesigurna djeca, nesnalažljiva, slabe samokontrole i skloni su agresiji jer su naučeni da na taj način uvijek dolaze do cilja.¹⁶⁸

Kao posljedica permisivnog stila roditeljstva javlja se impulsivnost u ponašanju djeteta, otpor i bahatost. Takva djeca postižu slabe rezultate i uspjehe, kasne sa intelektualnim razvojem. Prisutna je i agresija, naročito kod dječaka koji uvijek žele da je sva pažnja upravo na njima. Oni nisu u mogućnosti duže vrijeme biti fokusirani na jednu radnju, zbog toga imaju slabe uspjehe u školi, loši su u timskom radu i slično.¹⁶⁹

Roditelj/staratelj nema povjerenje u učenika/učenicu ("sve provjerava")

Psihološka kontrola sastoji se od onih postupaka koji onemogućuju razvoj djetetove psihološke nezavisnosti i samostalnosti, kao što su izazivanje osjećaja krivice ili uskraćivanje ljubavi.¹⁷⁰ Uključuje nametljivo ponašanje roditelja, ma-

168 Klarin M., (2006). Razvoj djece u socijalnom kontekstu, Znanstvena monografija Sveučilišta u Zadru, Sveučilište u Zadru, Naklada Slap.

169 Čudina-Obradović, M., i Obradović J., (2006). Psihologija braka i obitelji, Sveučilište u Zagrebu, Golden marketing - Tehnička knjiga, Zagreb.

170 Keresteš, G. (2001). Roditeljsko ponašanje i obiteljska klima u obiteljima samohranih majki. Društvena istraživanja, 10(4-5), 903-925.

nipulativnu kontrolu, prisilu i pasivnu agresiju.¹⁷¹ Visoka psihološka kontrola roditelja često rezultira osjećajima krivnje, otuđenosti, odbačenosti, nedostatkom samopouzdanja, samoeфикаsnosti te stabilnog identiteta kod djece.¹⁷² Također, psihološka kontrola roditelja značajno je povezana s internaliziranim problemima djece poput anksioznosti i depresije, te eksternaliziranim problemima poput kršenja pravila i agresivnog ponašanja.¹⁷³ Za razliku od psihološke kontrole, bihevioralna kontrola odnosi se na roditeljeve pokušaje reguliranja djetetovog ponašanja, osobito nepoželjnog, a uglavnom se svodi na određivanje granica i pravila ponašanja.¹⁷⁴ Kod bihevioralne kontrole roditelj ima aktivnu ulogu u procesu socijalizacije djeteta te ga vodi kroz proces usvajanja normi i standarda ponašanja adekvatnih za okruženje u kojem žive.¹⁷⁵ Pokazalo se da je niska bihevioralna kontrola roditelja povezana s eksternaliziranim problemima kod djece poput agresivnosti, delinkvencije te upotrebe droga.¹⁷⁶ Često se bihevioralna kontrola povezuje s pozitivnim, a psihološka s negativnim razvojnim ishodima djeteta.¹⁷⁷ Također, roditelji koji primjenjuju autoritarni stil odgoja imaju nisko prihvaćanje i uključenosť, izraženu kontrolu prisilom i ne daju autonomiju. Čine se hladnima i odbacujućima, često omalovažavaju dijete i podcjenjuju ga. Kako bi uspostavili kontrolu oni viču, naređuju i kritikuju. Ako dijete ne posluša, primjenjuju silu i kaznu. Osim toga oni donose odluke za svoje dijete i očekuju da dijete bespogovorno prihvati šta su rekli. Djeca au-

Autoritarni stil odgoja koji je obilježen čvrstom kontrolom i nedostatkom emocionalne privrženosti kod djece utječe na pojavu konfliktnog ponašanja, neprijateljstva, povlačenja u sebe. To rezultira demotivacijom u obavljanju školskih obaveza, osjećajem potištenosti i neraspoloženosti.

171 Silk, J. S., Morris, A. S., Kanaya, T. i Steinberg, L. (2003). Psychological control and autonomy granting: Opposite ends of a continuum or distinct constructs? *Journal of Research on Adolescence*, 13(1), 113-128.

172 Barber, B. K., Olsen, J. E. i Shagle, S. C. (1994). Associations between parental psychological and behavioral control and youth internalizes and externalized behaviors. *Child Development*, 65(4), 1120-1136.

173 Klarin, M., i Đerđa V. (2014). Roditeljsko ponašanje i problemi u ponašanju kod adolescenata. *Ljetopis socijalnog rada*, 21(2), 243-262.

174 Keresteš, G. (2001). Roditeljsko ponašanje i obiteljska klima u obiteljima samohranih majki. *Društvena istraživanja*, 10(4-5), 903-925.

175 Klarin, M., i Đerđa V. (2014). Roditeljsko ponašanje i problemi u ponašanju kod adolescenata. *Ljetopis socijalnog rada*, 21(2), 243-262.

176 Barber, B. K., Olsen, J. E. i Shagle, S. C. (1994). Associations between parental psychological and behavioral control and youth internalizes and externalized behaviors. *Child Development*, 65(4), 1120-1136.

177 Ibid

toritarnih roditelja su nesretna i tjeskobna. Kada se druže sa vršnjacima, na frustraciju reaguju hostilnošću.¹⁷⁸

Nastavnik/ica svjedoči nasilju roditelja/staratelja nad učenikom/učenicom

Fizičko nasilje nad djecom određujemo kao odnos ili ponašanje kojim se, uz upotrebu fizičke sile i uz ili bez upotrebe drugih sredstava, nanose povrede, ozljede ili rane djeci. Najčešći i najvidljiviji oblik nasilja nad djecom je fizičko nasilje.

Kvalitativno potpuno drukčiji oblik nasilja zasigurno je psihološko nasilje ili emocionalno lišavanje - zlostavljanje. U psihološkoj i kriminološkoj literaturi se, umjesto emocionalnog zlostavljanja, ponekad koristi i naziv psihološko nasilje - psihološko zlostavljanje. Pristalice naziva psihološko nasilje smatraju ga sveobuhvatnijim, jer uključuje i emocionalnu i kognitivnu komponentu zlostavljanja. Psihološko nasilje jest odnos ili ponašanje kojime se zapostavlja, ugrožava, podcjenjuje, vrijeđa ili verbalno napada ličnost maloljetnika i očituju negativni osjećaji prema njima. Oblici psihološkog zlostavljanja su: uskraćivanje roditeljske ljubavi i emocionalne podrške, odbacivanje u obliku ravnodušnosti i odsutnosti pažnje, odbacivanje vikom, pripisivanje krivnje djetetu za probleme, prenoše-

Emocionalno nasilje zapravo se ogleda u trajnom propuštanju iskazivanja ljubavi i pažnje prema djeci, kao i u verbalnim ispadima kojima se djeca ponižavaju i povređuju.

nje negativnih poruka kojima se vrijeđa dostojanstvo djeteta i sl. Emocionalno nasilje ostavlja najviše traga na žrtvi nasilja. Ako je dugotrajnije, ono je destruktivnije od fizičkog nasilja. Oblici emocionalnog zlostavljanja su: ignorisanje, odbijanje, teroriziranje, izoliranje i asocijalizacija, verbalno povređivanje (omalovažavanje i vrijeđanje nepristojnim izrazima - npr. glupan, stoka, ćoro, debeli), verbalno zastrašivanje, napadanje najvažnijih vrijed-

nosti (vjerovanja, religije, rase...), praćenje, uhođenje, prislušivanje telefonskih razgovora i sl. Kada govorimo o zanemarivanju, najčešće se misli na fizičko zanemarivanje, malnutriciju, kao njegovu posljedicu, ili na najčešće nedovoljnu brigu za djetetove tjelesne potrebe. S druge strane, vrlo rijetko se misli na druge oblike zanemarivanja, kao što su emocionalno i edukativno zanemarivanje, koji nam nekako neopaženo prolaze i na koje je savremena zajednica, naročito u tranzicijskim zemljama, postala imuna. Dakle, za razliku od zlostavljanja, zanemarivanje je propuštanje da se nešto učini, odnosno nedostatak odgovarajuće brige i njege odraslih prema djetetu, što bitno utječe na djetetov normalni psihofizički razvoj. Kao poseban oblik zanemarivanja danas se vrlo često javljaju dva tipa zanemarivanja: zdravstveno i edukativno zanemarivanje. Zdravstveno zanemarivanje ogleda se u: ne poduzimanja potrebnih aktivnosti da se djetetu osigura potrebna medicinska njega kada je bolesno; odbijanju imunizacije i

¹⁷⁸ Berk, L. E. (2008). Psihologija cjeloživotnog razvoja. Jastrebarsko: Naklada Slap

ostalnih preventivnih medicinskih mjera za dijete ili brige o djetetovim zubima, te propust osiguranja potrebnih pomagala, uključujući dioptrijske naočale, aparate za sluh i slično. Edukativno zanemarivanje jest propust odgovoriti na saznanu radoznalost djeteta i udovoljiti obrazovnim potrebama djeteta tako što će mu se dopustiti da neopravdano izostaje iz škole ili što mu se ne osiguravaju uslovi za učenje. Ako dijete izostaje iz škole zato što brine o drugoj, mlađoj djeci ili zato što radi da bi porodica mogla preživjeti, trebalo bi planirati mjere koje pomažu i jačaju porodice i roditelje kako bi se primjereno prevazišla situacija u kojoj se porodica nalazi, a dijete uključilo u obrazovni proces. U slučaju da se primijete znakovi zanemarivanja djeteta od strane roditelja/ staratelja, a da oni odbijaju saradnju sa stručnim osobljem škole ili se ne postižu željene promjene u ponašanju, odgovorna osoba u školi pripremom odgovarajućeg pisanog akta obavještava nadležni organ starateljstva.

Ukoliko nastavnik/ca, stručni saradnik/ca ili uposlenik/ca škole svjedoče momentu nasilnog ophođenja roditelja prema djetetu, u njihovom prisustvu, dužni su odmah poduzeti sve potrebne aktivnosti da se nasilje roditelja/staratelja nad djetetom spriječi. Nastavnici moraju upozoriti roditelje da je bilo koji oblik fizičkog kažnjavanja nad djecom neprihvatljiv (a posebno ukoliko nastavnik svjedoči tome) te da će biti sankcionisan i prijavljen nadležnom organu starateljstva. Ukoliko se procjeni da intenzitet i oblik nasilnog ponašanja roditelja ugrožava sigurnost, zdravlje ili život djeteta, škola je dužna obavijestiti policiju i nadležni organ starateljstva.

5.5. Odnos roditelja/staratelja prema školi

Roditelj/staratelj ne dolazi na informacije i roditeljske sastanke

Termin „saradnja s roditeljima“ podrazumijeva i formalne i neformalne oblike saradnje roditelja i škole. Pod saradnjom roditelja i škole misli se na proces međusobnog informisanja, savjetovanja, učenja, dogovaranja i druženja, a radi dijeljenja odgovornosti za razvoj djeteta u porodici i školi. Saradnja je nužna da bi se postigao najvažniji cilj a to je dobrobit djeteta. Dobrom saradnjom želi se ostvariti kontinuitet u odgoju i obrazovanju te omogućiti svakom pojedinom djetetu razvoj u sredini unutar koje će se osjećati prihvaćeno i voljeno, sigurno, zadovoljno i sretno, a koja će poticajno djelovati na razvoj svih njegovih potencijala a istodobno uvažavati njegove specifičnosti. U skladu s time, sve se više nastoje mijenjati odnosi između roditelja/staratelja i odgojno-obrazovne ustanove s namjerom da roditelji dobiju aktivniju ulogu nego što je trenutno imaju. Roditelji koji ne saraduje sa školom ili koji u školu dolaze isključivo na poziv razrednika i/ili nastavnika pripadaju kategoriji roditelja koji primjenjuju ravnodušan ili nezainteresovan odgojni stil za koji je karakterističan nemar, nedostatak brige, kontrole i ljubavi u odnosu prema djetetu. Roditelj je nezainteresovan

da bi se bavio djetetom, zaokupljen je samim sobom. Često odgovornost odgoja prebacuju na druge jer vjeruju da to nije njihov zadatak. Uglavnom su to bake i djedovi ili osoblje u školama. Nerijetko su u takvim porodičnim uslovima djeca prepuštena sama sebi, vrlo rano izgube interes za školu i učenje te ih se često povezuje sa delinkvencijom i raznim drugim neželjenim ponašanjima.¹⁷⁹ U slučaju da se primijete znakovi zanemarivanja djeteta od strane roditelja/staratelja, a da oni odbijaju saradnju sa stručnim osobljem škole ili se ne postižu željene promjene u ponašanju, odgovorna osoba u školi pripremom odgovarajućeg pisanog akta obavještava nadležni organ starateljstva. U situacijama u kojima je evidentno da su roditelji redovno saradivali sa školom a nakon izvjesnog vremena je ta saradnja prekinuta, uzroke možemo tražiti u kompetencijama nastavnika/razrednika potrebnim za ostvarenje uspješne i kvalitetne saradnje

Stalni fokus nastavnika/razrednika na probleme u ponašanju koje dijete ispoljava a rijetko ili nikada na snage i potencijale koji postoje kod djeteta, postupci su koji će kod roditelja izazvati ljutnju ili stid, jer neuspjeh svog djeteta doživljaju lično. Unapređenjem vještina asertivnog komuniciranja nastavnici/razrednici će biti u mogućnosti da očuvaju i unaprijede saradnju škole i roditelja

sa roditeljem/starateljem. Važno je imati na umu da su roditeljski sastanci najuobičajeniji oblik komuniciranja roditelja i nastavnika i da se na njima raspravlja o pitanjima koja su od zajedničkog interesa za sve roditelje, kao grupu. To su informacije s nastavničkih vijeća, upoznavanje sa školskim planovima i obavezama učenika, opće informacije o uspjehu i napredovanju odjeljenja, dogovori za različite zajedničke akcije i sl. Ono čemu na roditeljskim sastancima nije mjesto su informacije o uspjehu, izostancima i drugim problemima učenika kao pojedinaca. Važna uloga nastavnika/razrednika je da tokom roditeljskih sastanaka potaknu roditelje i na druge oblike saradnje, da uoče korist koju od toga imaju i da kreiraju klimu u kojoj će se roditelji u školi osjećati ugodno bez obzira na ocjene svoga djeteta, a ne da je doživljavaju kao mjesto gdje se samo sramote.¹⁸⁰

Roditelj/staratelj ignoriše sugestije školskog osoblja (razrednika, nastavnika i stručne službe škole...)

Ovaj indikator odnosi se na roditelje koji zbog svojih stavova, predrasuda ili loših iskustava sa školskim sistemom odbijaju podršku i preporuke školskog osoblja. Roditelj može ignorisati sugestije školskog osoblja i iz razloga nedovoljne educi-

¹⁷⁹ Klarin M., (2006). Razvoj djece u socijalnom kontekstu, Znanstvena monografija Sveučilišta u Zadru, Sveučilište u Zadru, Naklada Slap.

¹⁸⁰ Vižek-Vidović, V., Vlahović-Štetić, V., Bijavec, M., Miljković, D., (2003). Psihologija obrazovanja, IEP-Vern, Zagreb

ranosti, nepovjerenja i nedovoljne svjesnosti o važnosti saradnje škole i roditelja u cilju adekvatnog razvoja djeteta.

Ignorisanje školskog osoblja može biti i jedan od znakova obrazovnog zanemarivanja djeteta koje se ogleda u nedostatku roditeljske podrške i pomoći djetetu tokom školovanja. Znakovi obrazovnog zanemarivanja su loš školski uspjeh, velik broj izostanaka, stalno kašnjenje u školu ili nepravovremeno upisivanje djeteta u školu. Ako nastavnici/razrednici primijete znakove zanemarivanja, obavezno trebaju s ostalim stručnim saradnicima otkriti problematiku i tako pomoći djetetu. Zanemarivanje ima dugoročne posljedice na fizičkom, emocionalnom, socijalnom i kognitivnom razvoju djeteta. Zanemarena djeca često stvaraju negativnu sliku o sebi jer nisu vidljiva roditeljima, roditelji im ne šalju signale da su dobri, vrijedni i jedinstveni. Ukoliko roditelj/staratelj ignorisanjem preporuka nastavnika i/ili saradnika stručne službe ugrožavaju prava, sigurnost ili zdravlje djeteta, odgovorna osoba u ustanovi je obavezna pisanim aktom obavijestiti nadležnu službu socijalne skrbi.

Roditelj/staratelj odbija saradnju sa stručnom službom škole (ne odaziva se na pozive)

Uloga stručnog saradnika u školi je prepoznavanje potreba djece osnovnoškolskog uzrasta kao i pružanje podrške djeci i roditeljima u cilju ostvarivanja optimalnih uslova za zdrav razvoj djeteta. Kako bi se realizovao individualni plan podrške/individualni plan brige za dijete neophodna je kontinuirana saradnja roditelja i stručnih saradnika. Zato odbijanje saradnje od strane roditelja otežava realizaciju pružanja podrške za dijete. Zbog toga se ovaj vid odbijanja saradnje roditelja sa stručnom službom tretira kao zanemarivanje djeteta, jer dijete i porodica ostaju uskraćeni za adekvatnu podršku pedagoga, psihologa i socijalnog radnika škole.

Pod pojmom odbijanja saradnje podrazumijva se neodazivanje roditelja na usmene i pismene pozive škole te neprihvatanje individualne ili grupne podrške za dijete koju realizuju stručni saradnici u školi (npr. individualni savjetodavni rad sa djecom i roditeljima, grupne radionice za djecu i roditelje i druge vidove podrške).

Ukoliko su evidentni znakovi zanemarivanja djeteta od strane roditelja/staratelja tj. ukoliko roditelji/staratelji odbijaju saradnju sa saradnicima stručne službe a samim tim i preporuke za pružanje dodatne podrške djetetu koju je nužno pružiti na nivou škole ili vanškolskih institucija, odgovorna osoba u ustanovi pripremom odgovarajućeg pisanog akta obavještava nadležni organ starateljstva.

Roditelj/staratelj je nasilan u kontaktu sa školskim osobljem (razrednikom/com, nastavnicima...)

U skladu sa općim definicijama nasilja¹⁸¹ i nasilje prema nastavnicima može se definisati kao namjerno štetno, više puta ponavljano, ali i jednokratno ekstremno agresivno ponašanje, jednog ili više roditelja učenika. Ponašanje roditelja se može okarakterisati kao nasilno onda kada predstavlja potencijalnu opasnost za zdravlje, dobrobit i dostojanstvo nastavnika ili im nanosi tjelesnu i/ili emocionalnu bol te štetu na ličnom, socijalnom i profesionalnom planu. Neprimjereni oblici ponašanja prema nastavnicima kao što je nepoštivanje, okrivljavanje, ignorisanje, izbjegavanje, odbijanje saradnje i sabotiranje rada¹⁸², nerijetko prelaze i u nasilno postupanje. Uobičajeno se pod nasiljem misli na fizičke oblike, kao što je gađanje predmetima, pokušaji napada, udaranje, premlaćivanje, a zbog evidentnih posljedica o njima se najčešće govori i piše. U ovu skupinu svakako treba dodati i namjerno uništavanje imovine nastavnika. U slučaju da se dogodi nasilje roditelja nad školskim osobljem odgovorna osoba u školi dužna je obavijestiti policiju.

Djeca, čiji roditelji ispoljavaju nasilne oblike ponašanja u odnosu prema školskom osoblju, mogu se osjećati postideno te mogu biti izloženi stigmatizaciji vršnjaka zbog takvog ponašanja roditelja. Stoga nastavnici moraju ostati profesionalni u svojoj ulozi prema ovim učenicima.

5.6. Sposobnost nošenja sa problemima

Učenik/učenica izbjegava tražiti pomoć od odraslih osoba

Djeca često osjećaju stid ili strah da svoje probleme podijele sa odraslima u školi i na taj način potraže pomoć i podršku

Ovaj indikator se odnosi na izbjegavanje traženja pomoći od odraslih bilo da se radi o roditeljima/starateljima ili školskom osoblju.

Postoji nekoliko razloga zbog kojih učenici ne traže pomoć od školskog osoblja. Osim toga, učenici često vjeruju da će, ukoliko ignorišu problem sa kojim se suočavaju, problem proći sam od sebe ili da će se oni sami uspjeti suočiti sa njim bez podrške odraslih osoba.

Jedan od razloga netraženja pomoći od odraslih osoba je bojazan od reakcije vršnjaka, u smislu da će ih prozvati "tužibabama", da će ih isključiti iz vršnjačke grupe ili na neki drugi način povrijediti. Nekada nastavnici svojom reakcijom obeshrabre djecu da se obraćaju za pomoć u okviru škole na način da ne pridaju dovoljno

181 Bilić, V. (2014). Povezanost učestalosti nekorektnog ponašanja i viktimiziranja nastavnika sa spolom, uspjehom i školskim angažmanom učenika. U: Orel, M. *Modern Approaches to Teaching the Coming generation* (str. 49 – 49). Ljubljana: EDUvision.

182 Kauppi, T. i Pörhölä, M. (2012). School teachers bullied by their students: Teachers' attributions and how they share their experiences. *Teaching and Teacher Education*, 28, 1059 – 1068.

važnosti njihovim zahtjevima ili žalbama, da djeluju hladno i nezainteresovano zbog nedostatka vremena.

Uzrok izbjegavanja traženja pomoći od strane roditelja/staratelja ili školskog osoblja može da bude strah kod djece koji je rezultat nekih odgojnih metoda.

Zbog hladnog emocionalnog pristupa roditelja djeca postaju plašljiva. Nedovoljna emocionalna prihvaćenost izaziva u djetetu osjećaj ugroženosti, a on se tada ispoljava kroz tjeskobu. Također, zbog pretjerano zaštitničkog odgoja, dijete doživljava strah svojih roditelja i uči taj strah imitacijom pa takvo ponašanje također može izazvati plašljivost kod djece. Plašljivu je djecu potrebno ohrabrivati i osamostaljavati, odnosno, češće ih izlagati situacijama koje im omogućuju afirmaciju te im uporno davati priznanja za stvarne vrijednosti u njihovom ponašanju. Ukoliko se na plašljivost ne reaguje pravovremeno određenim socijalno-pedagoškim postupcima, ona može dovesti do razvoja različitih vrsta fobija i paničnih strahova.

Učenik/učenica je mišljenja da ne može uticati na budućnost

Erikson¹⁸³ ističe da uspješna prilagodba djeteta u bilo kojoj fazi psihosocijalnog razvoja uključuje osjećaj aktivnog ovladavanja za razliku od pasivne ovisnosti o vanjskom utjecaju. Dakle, pozitivan psihosocijalni razvoj bit će povezan sa djetetovim osjećajem kontrole nad životnim događajima. Ovaj indikator se odnosi na učenike koji pri rješavanju problema u okviru škole zauzimaju pasivnu poziciju. To nam treba ukazivati na činjenicu da takvo dijete nema dovoljno razvijene vještine suočavanja sa problemima. Ovi učenici ne uviđaju povezanost između vlastitih aktivnosti i događanja u životu ili vjeruju da imaju slabu kontrolu nad postizanjem ciljeva, te percipiraju da su događaji koji im se događaju uvjetovani srećom, sudbinom, djelovanjem drugih, odnosno pod kontrolom vanjskih sila.¹⁸⁴ Često su mišljenja da ne mogu utjecati na svoju budućnost. Moguće je, da u okviru porodice, ovi učenici nisu dobili dovoljno poticaja za razvijanje aktivne uloge u životu jer

Još jedan od razloga zašto učenici izbjegavaju tražiti pomoć odraslih je taj što su u prošlosti imali iskustvo da su potražili pomoć i prijavili neki problem nastavniku/razredniku ali da je reakcija izostala te su zbog toga izgubili povjerenje u školsko osoblje

Važno je da nastavnici kroz odgojno-obrazovni rad ovakve učenike ohrabruju da preduzimaju inicijativu tokom nastave kao i u kontaktu sa vršnjacima i odraslima

183 Kee, T. T. S. (2003): Locus of control, attributional style and discipline problems in secondary school. *Early Child Development and Care*, 173(5), 455-466.

184 Ibid

su roditelji sve probleme rješavala za njih i nisu im dozvoljavali da sami donose odluke u skladu sa razvojnom dobi.

Učenik/učenica je mišljenja da drugi određuju njegov/njen život

Ukoliko se u okviru porodice kroz predškolsku dob djetete nije podsticalo da razvije određeni nivo samostalnosti u skladu sa djetetovom dobi, to će se u okviru škole

Naime, u radu sa ovim učenicima, potrebno je mnogo strpljenja i pozitivnih podsticaja kada je u pitanju preuzimanje inicijative i samostalno odlučivanje, kako bi učenik/ca počeo/la uvidati da se njegovo/njeno mišljenje uvažava i da njegovi/njeni postupci mogu mijenjati situacije koje se tiču nastave, ocjena i odnosa sa vršnjacima.

odraziti kroz djetetovu pasivnost i bespomoćnost u razredu tokom nastave i u odnosima sa vršnjacima. Nastavnici će moći primijetiti da učenik/ca ne preuzima inicijativu tokom školskih aktivnosti, da mu/joj nedostaje osjećaj kontrole nad bitnim stvarima koje mu/joj se dešavaju, da nema dobru sliku o sebi kao i da nije spreman/na suočiti se sa izazovima niti preuzeti odgovornost.

Ovakvo ponašanje djeteta može biti rezultat uvjerenja da ono samo nije u stanju kontrolisati situacije koje mu/joj se dešavaju, te da roditelji/staratelji, nastavnici i vršnjaci određuju odnosno prave izbore umjesto njega/nje. Zbog toga će biti otežan razvoj nezavisnosti, odgovornosti i samopoštovanja kod djeteta.

Pozicija bespomoćnosti može učenika/cu dovesti u situaciju da bude žrtva vršnjačkog nasilja, te je zato važno da nastavnici reaguju ukoliko primijete ovakvo ponašanje kod djeteta u smislu da ga/je ohrabruju na samostalnost, odnosno donošenje vlastitih izbora u skladu sa uzrastom. Kako bi ovo postigli, nastavnici ne trebaju stvarati pritisak djetetu da donese određene odluke, jer takav stav može samo još više djetete učiniti nesigurnijim.

Učenik/učenica je mišljenja da je "sam/a kriv/a za sve" i da mu/joj "nema pomoći"

Izuzetno je važno da se sa stvaranjem pozitivne slike o sebi započne vrlo rano i to već u roditeljskom domu. Porodica bi trebala biti ta koja će osigurati rast i razvoj u zdravom okruženju. Stvaranje pozitivne slike o sebi treba biti među glavnim ciljevima čitave zajednice u kojoj živimo jer imati pozitivnu sliku o sebi znači živjeti život ispunjen pozitivnim mislima o sebi i svijetu koji nas okružuje. Kada malo razmislimo, možemo zaključiti da nam je mnogo toga dato na ovom svijetu pa tako i prilika da sami stvaramo svoju sudbinu. Djeca koja su bila izložena nasilnom ponašanju roditelja najčešće razvijaju negativnu sliku o sebi. Na kraju i sami počinju vjerovati da zbog svojih karakteristika ili ponašanja zaslužuju bijes i kaznu roditelja. Također, uz razvijanje negativne slike o sebi javlja se i osjećaj bespomoćnosti. Osobe

koje za sebe misle da su bespomoćne smatraju kako ne mogu promijeniti neke loše stvari u životu koje im se događaju kao i životne okolnosti u kojima se nađu. Također smatraju da im budućnost ne donosi ništa ljepše i bolje.¹⁸⁵ Kod njih se javlja fenomen naučena bespomoćnost. „Naučenu bespomoćnost predstavljaju stečeni osjećaji nekompetentnosti, koji često proizlaze iz ponavljanih doživljaja neuspjeha“.¹⁸⁶ Događaji iz života koje ova djeca ne mogu kontrolisati smanjuju želju da pokušaju nešto učiniti i promijene situaciju. Kao rezultat toga nemaju priliku naučiti da svojim ponašanjem mogu utjecati na stvari koje im se događaju. Misle da će se sve odvijati na isti način bez obzira šta oni učinili.¹⁸⁷ Samookrivljavanje je autodestruktivno, dijete o sebi vrlo loše misli, prezire se i kažnjava. Prema samome sebi se odnosi kao prema neprijatelju. Stalno mučenje okrivljavanjem neće ništa promijeniti.¹⁸⁸ Dijete se na taj način vrti u krugu negativnih misli o sebi. To naravno nikome ne pomaže, ni njima, ali ni ljudima koji ih okružuju. Potrebno je dobro sagledati situaciju i pronaći najbolje moguće rješenje, rješenje koje ne šteti nikome. Ljudski je griješiti i iz svake greške trebali bi nešto i naučiti. Uzrok takvom ponašanju u kojem moramo biti savršeni možemo pronaći u roditeljskom odgoju djece. Koliko puta smo imali prilike čuti da roditelji od svoje djece zahtijevaju samo odličan uspjeh, da iz svih predmeta u školi moraju imati odličnu ocjenu. Djeca na taj način uče da u životu moraju u svemu biti savršeni, što je nerealno. Kasnije neka djeca shvate kako je jednostavno nemoguće biti savršen i počinju mijenjati svoje ponašanje. Neka djeca nažalost to nikada ne shvate i zbog toga se kod njih javlja samookrivljavanje i nezadovoljstvo.

Ako je dijete za nešto krivo, jedino što može učiniti je idući put ne ponoviti istu grešku.

Učenik/učenica loše reaguje kada pogriješi (ne može da se smiri, vrišti, plače...)

Strategije koje djeca osnovne škole koriste u suočavanju sa neuspjehom mogu se podijeliti na one usmjerene na rješavanje problema (preuzimanje odgovornosti, socijalna podrška i traženje pomoći od roditelja) i strategije usmjerene na emocije (izražavanje ljutnje, traženje utjehe i zaboravljanje, neadekvatne reakcije, bavljenje drugim aktivnostima).¹⁸⁹ Uzrok pretjeranih reakcija djece na neuspjeh može biti u neadekvatnom naučenom obrascu nošenja sa stresom. Pretjerana emocionalna reakcija kod učenika/ce kada pogriješi može da bude i odraz samog roditeljskog perfekcionizma i visokih očekivanja od djeteta, pa dijete ne prihvata da neće ispuniti previsoka roditeljska očekivanja, ili čak odraz prezaštitničkog rodi-

185 Rijavec, M. (1997). Čuda se ipak događaju, psihologija pozitivnog mišljenja. Zagreb: IEP.

186 Vasta, R., M. Haith, M. i A. Miller, S. (1998). Dječja psihologija. Jastrebarsko: Naklada Slap.

187 Rijavec, M. (1997). Čuda se ipak događaju, psihologija pozitivnog mišljenja. Zagreb: IEP.

188 Ibid.

189 Vižek-Vidović, V., Vlahović-Štetić, V., Rijavec, M., Miljković, D., (2003). Psihologija obrazovanja, IEP-Vern, Zagreb.

teljskog stila, gdje su djeca bila zaštićena od bilo kakvog neuspjeha, pa susret sa školskim neuspjesima ili greškama može djelovati izrazito demotivirajuće na njih. U dosadašnjim provedenim istraživanjima adolescenti prepoznaju i iznose različite psihosocijalne stresore vezane za školu.¹⁹⁰ Među najčešće stresne događaje vezane za školu koje su adolescenti navodili u istraživanjima su: testiranja, lošiji uspjeh od očekivanog, preveliki zahtjevi nastavnika, uvredljivo ponašanje nastavnika prema učenicima, na primjer, ismijavanje, vrijeđanje i ponižavanje učenika, pritisak zbog školskih obaveza, strah od neuspjeha i ocjenjivanja, konflikti s prijateljima i vršnjacima, konflikti s nastavnicima, te konflikti adolescenata s roditeljima koji se javljaju u vezi školskog uspjeha i njihovog ulaganja napora u učenje.¹⁹¹

Djeci treba pomoći da nauče efikasne strategije suočavanja, što će im korisiti da savladaju anksioznost na konstruktivan način, i tako budu uspješnija u zahtjevima i izazovima koje susreću u školi.¹⁹²

5.7. Internalizirana ponašanja

Učenik/učenica ima poteškoće u komunikaciji sa vršnjacima (izbjegava kontakt, osjeća nelagodu)

Dijete koje opisujemo kao "socijalno povučeno" je pretežito mirno, tiho, osamljeno, koje mnogo mašta, nema stalne prijatelje. Takvo ponašanje obično je odraz osobne nesigurnosti i nepovjerenja u druge

Komunikacija učenika, u svome pluralizmu načina, stilova, oblika, tipova i sadržaja unutar učeničke populacije, ovisi o više faktora te se očituje u više oblika. Tako komunikacijske sposobnosti pojedinog učenika/ce mogu biti određene raznim faktorima, poput obiteljskih prilika (teške obiteljske prilike često izazivaju introvertnost i nezainteresiranost učenika), socijalnog statusa, ranije dostupnosti komunikacijske tehnologije, učestalosti njezina korištenja, percipiranja važnosti kvalitetne komunikacije ili izloženosti komunikacijskom

procesu, i slično.¹⁹³ Jedan od razloga poteškoća u komunikacije djece osnovnoškolskog uzrasta može biti i povučenošću što ovu djecu čini "lakom metom" za nasilnike. Posrijedi je manjak zadovoljavajućih socijalnih odnosa, koji rezultiraju

190 Rukavina, M., Nikčević-Milković, A. (2016). Adolescenti i školski stres. *Acta Iadertina*, 13 (2), 159-169

191 Ibid

192 Vidović, V., Vlahović-Štetić, V., Rijavec, M., Milković, D., (2003). *Psihologija obrazovanja*, IEP-Vern, Zagreb

193 Markić, I. (2010). Socijalna komunikacija među učenicima. *Pedagoški istraživanja*, 7 (2), 307-317

neugodnim emocionalnim stanjem, a uglavnom su posljedica nezadovoljenih potreba za pripadanjem i ljubavi.¹⁹⁴

Učenik/učenica u komunikaciji izbjegava kontakt očima

Izbjegavanje kontakta očima u ovom kontekstu odnosi se na strah ili stid od uspostavljanja socijalnih interakcija, odnosno tendenciju da se izbjegavaju socijalne situacije. Najčešće djeca koja izbjegavaju kontakt očima sa autoritetima poput nastavnika ili sa učenicima imaju negativnu sliku o sebi i takvu percepciju da će drugi biti negativno kritički raspoloženi i da će ih odbaciti, što ih čini još osjetljivijima na eventualne negativne kritike nastavnika i učenika. Nekada nastavnici ili učenici mogu takvo ponašanje protumačiti kao neizainteresiranost za socijalne interakcije što opet smanjuje mogućnost uključivanja u pozitivne socijalne interakcije. Cuncic¹⁹⁵ predlaže neke od intervencija kojima nastavnici mogu da pomognu učenicima koji izbjegavaju kontakt očima. Naime, takvim učenicima potrebno je davati ohrabrenja za male uspjehe kako bi im se pomoglo da razviju samopoštovanje. Nadalje, učenicima treba govoriti nježno i smireno, i treba ih nježno ohrabriti u situacijama straha. Kada rade u paru, nastavnici bi trebali da odaBERU para za učenike koji su stidljivi kako bi izbjegli da budu ostavljeni sami. Osim toga, potrebno je podstaći druženja djece sa vršnjacima koji su prijateljski raspoloženi i otvoreni.

Nastavnici koji predaju učenicima koji izbjegavaju kontakt očima trebaju biti strpljivi i svakako osigurati česte sastanke sa roditeljima, stručnom službom škole i djetetom kako bi se pružila što adekvatnija podrška i kako bi se pratilo zadovoljstvo djeteta u odjeljenju. Treba imati u vidu da takvim učenicima više odgovara da razgovaraju sa jednom osobom nego pred svim učenicima u odjeljenju, te se preporučuje da nastavnici prilagode testne situacije potrebi djeteta (npr. da odgovara pismeno, da se ocijeni spontano kada se sam/sama javi i sl.).

Zbog toga je veoma važno da nastavnici razumiju ovakvo ponašanje i da poduzmu određene strategije kako bi ohrabрили učenika/cu i učinili mu/joj školu i boravak u učionici ugodnijim jer za djecu koja imaju strah od socijalnih kontakata škola je veliki izazov.

Individualni savjetodavni rad djeteta i pedagoga/inje ili psihologa/inje se preporučuje kao i rad u malim grupama djece sa ciljem jačanja socijalnih vještina.

194 Bouillet, D., Uzelac, S. (2007): Osnove socijalne pedagogije. Zagreb: Školska Knjiga.

195 Cuncic, A. (2019): How to Teach Students with Social Anxiety Disorder.

Učenik/učenica ne pokazuje interes za druge, djeluje bojažljivo, nesretno i tužno

Potišteno dijete se najčeće opisuje kao mrzovoljno, otresito, bezvoljno, šutljivo, povučeno, pasivno, umorno, tjeskobno, plačljivo i zabrinuto dijete koje se neprestano žali na bolove, nemirno spava, nema apetita, rastreseno je, razdražljivo i nesnošljivo. Često su kod učenika/ce primjetne promjene u vidu nedostatka za-

Preporuke nastavnicima, razrednicima i stručnim saradnicima u cilju pružanja uspješne podrške i osnaživanja učenika u prevaziženju primijećenih teškoća ide u cilju djelovanja na povećanje samopoštovanja, vještine suočavanja, kvalitete odnosa s vršnjacima i roditeljima a koji uključuju i djetetovu okolinu, naročito porodicu i školsko okruženje

nimanja za bilo kakvu aktivnost i za odnose s drugim osobama, promjenu apetita, ritma spavanja i budnosti, gubitka energije, neopravdanog samooptuživanja, negativnog mišljenja o sebi, osjećaja tuge, beznađa i stalne zabrinutosti, nemogućnosti koncentracije, misli ili maštanja o smrti, agresivnog ponašanja, preosjetljivosti i/ili izražene trajnije fizičke boli. Da bi pojavu ovih ponašanja okarakterisali kao faktor rizika potrebno je da traju duže od dvije sedmice. Uzroci tome mogu biti: smrt roditelja, rastava braka roditelja, zlostavljanje u obitelji, odbačenost od vršnjaka, prekid prijateljske ili ljubavne veze, izbjegništvo, nepovoljni socijalni uslovi poput siromaštva, itd.¹⁹⁶ Prema dosadašnjim istraživanjima potištenost sve snažnije utječe na socijalni, emocionalni i kognitivni razvoj djeteta te na kvalitetu njegova odnosa s roditeljima.

Učenik/učenica djeluje usamljeno i izolirano

Povučenost je odraz osobne nesigurnosti i nepovjerenja u druge što je zapravo posljedica nezadovoljenih potreba za pripadanjem i ljubavi. Prema tome, kada govorimo o povučeniosti, mislimo na usamljenost i samoću, koje se, iako su slične, ipak razlikuju. Autori razlikuju dva oblika usamljenosti: individualnu nesposobnost prilagođavanja društvu zbog niza osobnih obilježja, koja je najčešća posljedica odgojnih etioloških činilaca te osjećajni otpor prema socijaliziranom životu.¹⁹⁷ Proizlazi da usamljenost nastaje zbog nemogućnosti uspostavljanja socijalnih odnosa, nezadovoljstva postojećim odnosima te onim odnosima koji nisu u skladu s očekivanjima, čiji je krajnji rezultat nezadovoljstvo i razočaranje. Takvi neuspjesi najčešće vode u izolaciju i povlačenje, a na subjektivnom planu rezultiraju osjećajem usamljenosti.¹⁹⁸ Za razliku od usamljenosti, samoća je pre-

196 Bouillet, D., Uzelac, S. (2007): Osnove socijalne pedagogije. Zagreb: Školska knjiga.

197 Vodač, P. i Šulc, A. (1966.): Mane i poremećaji ponašanja u dječjem dobu. Savremena nastava, Zavod za izdavanje udžbenika. Sarajevo, 1966., str.207.

198 Klarin, M. (2002). Osjećaj usamljenosti i socijalno ponašanje djece školske dobi u kontekstu socijalne interakcije. Ljetopis Studijskog centra socijalnog rada, 9 (2), 249-257.

komjerna izoliranost djeteta od društva vršnjaka, ali nju dijete samo odabire te u nekim slučajevima može postati i obilježje njegove ličnosti. U istraživanju koje su proveli Lacković-Grgin i suradnici 1999. godine utvrđeno je da iskustvo osamljenosti obuhvaća osjećajnu, društvenu, aktivnu, misaonu i tjelesnu komponentu, tj. osjećaj boli (gubitak voljene osobe, nedostatak intimnih veza), interpersonalnu izoliranost (osjećaj nepripadanja), povlačenje, socijalnu neadekvatnost (nesigurnost, nesposobnost, beznađnost – najčešće kod adolescenata).

Učenik/učenica konstantno grize nokte, štipa kožu, čupa kosu ili neke druge dijelove tijela

Čupanje kose je karakterizirana djetetovom potrebom, kojoj se ne može oduprijeti, da u većoj ili manjoj mjeri čupa dlake iz vlasišta a ponekad i trepavice. Često se u prvim godinama života vidi da dijete uvrće dlake kose. Kad se ta pojava javi u drugoj polovici djetinjstva (od četvrte godine) ili u adolescenciji, poprimi zabrinjavajuće razmjere i stvori estetske probleme. Nailazi se na svježa oštećenja kože vlasišta, a ako je pojava vrlo izražena, mogu se pojaviti alopecijska mjesta, pogotovo kad se kosa čupa u čupercima.¹⁹⁹ Griženje noktiju je još učestalija od čupanja kose a javlja se jednako i kod dječaka i kod djevojčica.²⁰⁰ Važno je obratiti pažnju na učestalost, intenzitet i trajanje ove pojave. Neke studije smatraju da je uzrok griženja noktiju tjeskoba, dok drugi smatraju da je anksioznost. Nedavna istraživanja ne podupiru anksioznost kao uzrok, nego se smatra da je posljedica dosade ili nekog težeg problema sa kojim se dijete suočava. Neovisno o uzroku, većina djece ima neku vrstu navike povezanu s nervozom, a griženje noktiju je najčešća. Tako se nose sa stresnim i mučnim situacijama. Pokazalo se kako čak 33% djece ispod jedanaest godina grize nokte te kako se broj povećava za vrijeme puberteta i pada u odrasloj dobi. Zbog nepoznanice o uzroku provode se različita istraživanja koja nastoje istražiti korijene takvog ponašanja i koliko je navika sama po sebi opasna.²⁰¹ Dijete, dok je malo, obično ne doživljava nikakvu neugodu zbog griženja noktiju, međutim u kasnijim godinama, posebno kad se radi o adolescentima, može doživjeti stid, najčešće zbog estetskih razloga.²⁰² Zabranjivanje zbog griženja noktiju i upozoravanje djeteta da to ne čini samo smeta i pogoršava odnose djeteta s okolinom.²⁰³ Najvažniji rizični faktori ili stresori za dijete su česti sukobi između roditelja, zanemarivanje, zlostavljanje i drugi neprilagođeni stilovi roditeljstva, karakteristike djeteta ili adolescenta, prisutnost teškoća na polju mentalnog zdravlja roditelja, loši socio-ekonomski uslovi, velik broj članova u porodici ili članovi porodice koji su skloni kriminalnim radnjama. Brojni su faktori u školskom okruženju koji mogu olakšati

199. Nikolić, S., (1990). Mentalni poremećaji u djece i omladine 2; Zagreb: Školska knjiga.

200. Ghanizadeh, A. (2011) . Nail Biting; Etiology, Consequences and Management. US National Library of Medicine National Institutes of Health; PubMed.

201. Ibid

202. Nikolić, S., (1990). Mentalni poremećaji u djece i omladine 2; Zagreb: Školska knjiga.

203. Mardešić, D. (2003). Pedijatrija. Zagreb: Školska knjiga.

prilagodbu. Podupiranje socijalne kompetentnosti, vještine rješavanja problema, kritička savjest i autonomija preko brižnih odnosa i prilika za sudjelovanje i doprinos. Za bolje nošenje s problemima nužno je da djeca i adolescenti u školi dobiju povratne informacije te da im se pruži osjećaj sigurnosti i zaštićenosti.²⁰⁴ Prilika za iskustvo prijateljstva i smanjenje izolacije od vršnjaka mogu djeci pomoći u smanjenju neraspoloženja. Razvijene socijalne vještine od rane dobi rezultiraju s puno manje simptoma internaliziranih poteškoća u kasnijoj dobi.

Učenik/učenica pokazuje jake izljeve bijesa pri minimalnim podražajima:

Regulacija emocija, kao i emocionalna inteligencija ima nekoliko definicija. Gross²⁰⁵ je definirao regulaciju emocija kao „proces putem kojeg pojedinci utječu na emocije koje imaju, kada ih imaju, kako ih doživljavaju i kako ih izražavaju“. Pri tome, pojedinci reguliraju svoje emocije kroz te procese svjesno ili nesvjesno.²⁰⁶ Druga definicija bi bila ona koja se odnosi na upravljanje emocijama te govori kako to znači „upravljanje i suočavanje s emocijama, rad s emocijama na razborit način, radije nego djelovanje prema osjećaju bez razmišljanja“.²⁰⁷ Isti autori navode da je važno razumjeti da sposobnost uspješnog upravljanja emocijama često podrazumijeva svijest o emocijama te prihvaćanje i korištenje emocija u rješavanju problema. Od gore četiri definirana elementa emocionalne inteligencije Mayera i Saloveya (emocionalna percepcija, emocionalno olakšavanje razmišljanja, emocionalno razumijevanje i upravljanje emocijama), najznačajnija za socijalne interakcije je regulacija emocija jer utječe na emocionalnu ekspresiju i direktno na ponašanje pojedinca.²⁰⁸ Isto tako, povezana je i s kvalitetom socijalnog funkcioniranja među djecom.²⁰⁹ Kod regulacije emocija ne radi se o pukom potiskivanju, nego o upravljanju situacijom u kojoj se nalazimo. Rezultati istraživanja su pokazali pozitivnu povezanost nemogućnosti emocionalne regulacije i kontrole te stupnja doživljenog i počinjenog nasilja procijenjenog od strane učenika.²¹⁰ U skladu s tim, autori navode da osobe koje imaju slabije razvijenu regulaciju i kon-

204 Winkel, R. (1994). Djeca koju je teško odgajati: opis slučajeva iz odgojne i školske svakodnevice. Zagreb: Educa.

205 Bagheri, Z., Mohd Kosnin, A., Besharat, M. (2016). Improving Emotion Regulation skills through an Emotional Intelligence Training Course. *Khazar Journal of Humanities and Social Sciences* 19 (4).

206 Ibid

207 Rokni, S., Hamidi, H., Ebadi, H. (2014). Relationship between Emotional Intelligence and Emotion Regulation of EFL Learners. *International Journal of Basic Sciences & Applied Research*, 3 (7), 376-380.

208 Lopes, P. N., Salovey, P., Côté, S., Beers, M., (2005). Emotion regulation ability and the quality of social interaction. *Emotion by the American Psychological Association*, Vol. 5, No. 1, 113-118.

209 Ibid

210 Buško, V. i Babić Čikeš, A. (2013). Emotional intelligence in early adolescence: Validation data based on peer ratings and an objective ability-based test. *International Journal of Humanities and Social Science Invention*, 2(5), 2319-7722. Dostupno na <http://www.ijhssi.org>

trolu emocija u različitim situacijama češće pribjegavaju neprimjerenim reakcijama i odgovorima na nečije ponašanje, te je vjerovatnije da će zbog toga biti žrtve vršnjačkog nasilja nego pojedinci koji imaju razvijenije sposobnosti kontrole i regulacije emocija.²¹¹ Također, isti autori pretpostavljaju da je slabije razvijena emocionalna inteligencija možda posljedica vršnjačkog nasilja. Tada zapravo osobe koje su izložene vršnjačkom nasilju nisu imale prilike razviti i poboljšati emocionalnu inteligenciju i u skladu s tim ni sposobnost regulacije emocija te problem s vremenom sve više i više kumuliraju. Rezultati istraživanja²¹² su pokazali da su za vršnjačko nasilje važne sposobnosti regulacije i kontrole negativnih emocija kao i percepcija te procjena emocija. Kada govorimo o pojavi izljeva bijesa bez jasnog povoda i razloga govorimo o sniženoj toleranciji za frustrirajuće događaje iz vanjskoga svijeta. U težim je slučajevima stalna razdražljivost samo "vrh ledenoga brijega", jer se ispod, naizgled bezazlenog ponašanja može krijeti ozbiljna poteškoća. Zbog toga se svaka dugotrajnija razdražljivost mora pomno ispitati, pri čemu je najprije potrebno isključiti svako tjelesno oboljenje.²¹³

Učenik/učenica pokazuje pretjerano seksualizirajuće ponašanje

Rastući interes za seksualnost kod djece školske dobi smatra se razvajno uobičajenim i očekivanim. Ono što stručnjaci izdvajaju kao moguće razloge zabrinutosti u ovom području razvoja, pretjerana su zaokupljenost seksom, promiskuitet ali i pretjerana nelagoda u odnosu na seksualnost.²¹⁴

Pokazivanje neprikladne seksualne igre ili razumijevanja seksa s obzirom na dob spada u indikator koji upućuje na potencijalnu potrebu za zaštitom djeteta. Seksualno zlostavljana djeca pokazuju seksualiziranost, teško razlikuju emocionalne od seksualnih relacija, te mogu postati promiskuitetna. Dolazi i do poremećaja spolne identifikacije. Ukoliko se ovakvo ponašanje primijeti potrebno je poduzeti sve potrebne aktivnosti kako bi se ustanovili uzroci takvog ponašanja te kako bi se eliminisalo seksualno nasilje kao mogući uzrok. Ponašanja djeteta poput neuobičajenog interesa za vlastite i tuđe genitalije i/ili često upotrebljavanje "prostih" riječi i/ili naglašavanje seksualiziranih detalja u crtežima (npr. crta genitalije koji se vide kroz odjeću) nam mogu ukazivati na mogućnost da je dijete bilo izloženo seksualnom nasilju. Također, posebna pažnja se treba posvetiti izjavama djeteta poput: "Brat mi noćas nije dao spavati", "Ne volim tu igricu s jezikom" ili situacijama u kojima dijete miješa afekte sa seksualnim ponašanjem ili pokazuje strah od presvlačenja na časovima tjelesnog i zdravstvenog odgoja.

211 Krulić, K., Velki, T. (2014). Ispitivanje povezanosti emocionalne inteligencije i nasilja među školskom djecom. *Život i škola*, 32 (60), 27. – 42.

212 Krulić, K., Velki, T. (2014). Ispitivanje povezanosti emocionalne inteligencije i nasilja među školskom djecom. *Život i škola*, 32 (60), 27. – 42.

213 Daneš, V. (2003). *Dijete, vanjski svijet i psihički poremećaji*. Zenica: Dom štampe

214 Buljan Flander, G. i sur. (2018). *Znanost i umjetnost odgoja: Praktični priručnik o suvremenom odgoju za roditelje i odgojitelje*. Sveta Nedjelja: Geromar

Kod učenika/učenice se uočavaju tikovi (nekontrolisane motoričke reakcije)

Tik je iznenađan, brz, povratan, neritmičan, stereotipan motorički pokret ili vokalizacija.²¹⁵ Najčešći je prolazni tik koji se javlja – prije ili poslije – u životu četvrtine sve djece, a uključuje jednostavne pokrete: treptanje očima, trzanje vratom, slijeganje ramenima; grčenje mišića lica te jednostavne vokalizacije: nakašljavanje, gundanje, šmrckanje, frktanje. Tipično je da se tikovi češće javljaju u emocionalno napetoj situaciji, smanjuju se otklanjanjem pažnje i izrazito oslabe ili nestanu u spavanju. Prolazni tik obično traje nekoliko sedmica do nekoliko mjeseci.²¹⁶ Međutim, često djeca imaju serije prolaznih tikova koji se povremeno javljaju tokom nekoliko godina.²¹⁷ Dječaci imaju tikove tri do četiri puta češće nego djevojčice. Dob javljanja je između četiri i dvanaest godina. Nastanak je obično iznenađan, često nakon posebno uznemirujućeg događaja.²¹⁸ U tretmanu prolaznog tika obično je dovoljno savjetovati roditelje/staratelje o prirodi problema i načinu postupanja. Opominjanje djeteta i svaki pritisak na dijete radi suzbijanja tika vodi samo pogoršanju unutrašnje napetosti.²¹⁹ Kroz stalne interakcije s okolinom dijete postupno stiče iskustava, otkriva svoje sposobnosti i mogućnosti. Kako je mentalno zdravlje djece i adolescenata razvojni proces, karakterizira ga stalni napredak u svim područjima razvoja i prilagodbe tokom odrastanja. Međutim može doći do poteškoća u socijalnom funkcioniranju u djetinjstvu. Atmosfera u kojoj se dijete nalazi određuje njegovo ponašanje u određenoj situaciji. Tikovi su najčešće povezani s djetetovim emocijama kada dijete postaje samostalnije, svjesno sebe te okoline u kojoj se nalazi. Za razliku od odrasle osobe, dijete ne zna kontrolirati stres i verbalizirati ono što proživljava. Kada se dijete nađe u nepovoljnoj situaciji za njega ili njime vladaju negativne emocije (neprihvaćenost od strane društva, nemogućnost izražajnog komuniciranja, osjećaj ugroženosti, strah, sram, ljutnja), tada se javlja tik. Žmirkanje, slijeganje ramenima, grčenje mišića lica ili neki drugi tikovi pomažu djetetu da se oslobodi napetosti. Za ovu pojavu je karakteristično da između ostalog dovodi do socijalnog neprihvaćanja i dijete stvara lošu sliku o sebi što također može biti uzrok razvoja negativne slike o sebi uz osjećaj napuštenosti i usamljenosti.²²⁰ Dijete se zbog svog tika ne smije opominjati niti kažnjavati, niti mu je poželjno stalno skretati pažnju na tik, jer će time ono postati još tjeskobnije, uznemirenije, napetije, sve nižeg samopouzdanja, a tik će se još više "ukorijeniti", uz pojačan rizik da prestane biti prolazan, a postane stalan. Važno je, dakle, pratiti dužinu trajanja tika i njegov utjecaj na djetetovo svakodnevno funkcioniranje. Ukoliko tik traje duže od mjesec dana ili dijete ima istovremeno više vrsta tikova, bitno je potražiti stručnu pomoć (pedijatra, dječjeg kliničkog psihologa, po potrebi neurologa).

215 Mardešić, D. (2003). Pedijatrija. Zagreb: Školska knjiga

216 *Ibid*

217 *Ibid*

218 *Ibid*

219 *Ibid*

220 Muičević, V., i sur. (1995.) Psihijatrija. Zagreb: Medicinska naklada

Kod učenika/učenice se uočavaju nagle promjene u težini

Promjene u tjelesnoj težini učenika/učenice su signifikantne samo ukoliko su veća od 5% tjelesne težine i nagle, u vremenskom periodu od mjesec dana ili kraće.²²¹ Promjena apetita spada u jedan od obilježja tjelesne funkcije mladih koji se uočavaju kod različitih teškoća na planu psihološkog funkcionisanja.²²² Ukoliko je gubitak težine uzrokovan svojevolumnim primjenjivanjem vrlo stroge dijeta onda govorimo o teškoj smetnji u prehranbenim navikama i ponašanju tzv. anoreksiji.²²³ Ove navike i ciljani postupci vode u ekstremni gubitak težine, težak oblik malnutricije²²⁴ i drugih pridruženih simptoma koji katkad mogu uzrokovati teška oštećenja organizma pa i smrt.²²⁵ U skladu s tim treba težiti njenom što ranijem otkrivanju i prevenciji.

Učestalost anoreksije procjenjuje se na 0,5-1%²²⁶ i značajno je češća kod djevojkica.²²⁷ Kada se anoreksija razvije u djetinjstvu ili ranoj adolescenciji, umjesto gubitka na težini prisutan je samo neuspjeh u postizanju očekivane tjelesne težine za tu dob, a menstruacija je odgođena. Najčešće se javlja u dobi između 14. i 23. godine, a pred-pubertetski početak je rijedak.²²⁸ Početak može biti spor ili nagao i vezan je uz želju da se smrša. Provocirajući faktor obično je neki emocionalni stres, sukob ili povreda, a katkad i nema vidljivog vanjskog uzroka. Može se sa sigurnošću tvrditi da se anoreksija javlja u trenutku kada se spomenuti razvojni i porodični faktori poklope s psihološkom osjetljivošću i budu pokrenuti bilo samim početkom puberteta, bilo zadacima koji stoje pred adolescencijom, bilo nekim drugim stresnim događajem (kao što je napuštanje kuće ili prvo ljubavno iskustvo). Anoreksija je tada kompromisno rješenje za dijete ili adolescenta/inju kako ne bi trebao/la razriješiti svoj zadatak. Kada se jednom ustabili, uprkos nastojanju djeteta i porodice, poteškoća se teško može otkloniti bez stručne pomoći. Prvi kriterij označava stanje kad se za jednu osobu može reći da je ispod težine i sugerira da je to osoba koja teži manje od 85% normalne težine za svoju dob i visinu.²²⁹ U literaturi gubitak apetita se navodi kao jedno od stanja koje može

221 Vulić-Prtorić A., Cifrek-Kolarić M. (2011) Istraživanja u razvojnoj psihopatologiji, Jastrebarsko: Naklada Slap.

222 Nikolić S., Marangunić M. i sur., (2004). Dječja i adolescentna psihijatrija; Zagreb: Školska knjiga.

223 Mardešić, D. (2003). Pedijatrija. Zagreb: Školska knjiga

224 Stanje energetskog, proteinskog ili nutritivnog deficita koje uzrokuje mjerljivu promjenu tjelesnih funkcija, a povezano je s lošijim ishodom bolesti te je specifično reverzibilno primjenom adekvatne nutritivne potpore - ALLISON S. Fluid, electrolytes and nutrition. Clin Med 2004;4: 573-8.

225 Nikolić, S., (1990). Mentalni poremećaji u djece i omladine 2; Zagreb: Školska knjiga.

226 ibid

227 ibid

228 Nikolić S., Marangunić M. i sur., (2004). Dječja i adolescentna psihijatrija; Zagreb: Školska knjiga.

229 Vidević V. (1998). Anoreksija i bulimija; Zagreb: 4P.d.o.o. 953-96777-1-X.

ukazivati da je dijete žrtva nasilja ili je izloženo kontinuiranom zanemarivanju od strane roditelja/staratelja.²³⁰

Učenik/učenica često odlazi u toalet

Jedan od razloga izlaska učenika sa časa jeste odlazak u toalet. Uzroci tome mogu biti različiti, ali ukoliko se ne radi o izlascima radi dosade na času ili izbjegavanja nastavne aktivnosti, onda uzroke treba tražiti u zdravstvenom stanju učenika/učenice. Odlasci u toalet su češći ukoliko je prethodio veliki odmor na kojem je dijete unijelo veću količinu tečnosti ili nakon časa tjelesnog odgoja kada metabolizam radi drugačije ili je unešena veća količina tečnosti kako bi se nadoknadila izgubljena tečnost. Neki učenici imaju hronična oboljenja mokraćnog mjehura, bubrega i sl. i važno im je redovno i bez odgađanja omogućiti odlazak u toalet. Nastavnici ponekad dozvoljavaju odlaske u toalet sve dok učenici „ne pretjeraju“ s upitima i izlascima iz učionice, a onda zabrane izlazak svakom sljedećem učeniku koji za to zatraži dozvolu. Odgađanje odlaska u toalet može biti posljedica postojećeg akutnog ili hroničnog oboljenja, ali i uzrok oboljenja ukoliko su učenici prinuđeni trpiti. Čest odlazak učenika/učenice u toalet, koji se javlja kroz duži vremenski period, a koji nije uzrokovan hroničnim zdravstvenim teškoćama sa kojima se dijete suočava, može biti posljedica zdravstvenih teškoća djeteta koje roditelj sustavno zanemaruje. U tim situacijama je potrebno inicirati saradnju sa roditeljem/starateljem i zajedno sa djetetom utvrditi uzroke čestog odlaska u toalet. Ukoliko se ustanovi da roditelj zdravstveno zanemaruje dijete potrebno je savjetodavno djelovati u cilju promjene ponašanja. Ukoliko i pored ostvarene saradnje škole i roditelja, roditelj i dalje nastavi sa zanemarujućim odnosom, odgovorna osoba škole je dužna službenim aktom o tome obavijestiti nadležni organ starateljstva.

Učenik/učenica se konstantno žali na bolove u stomaku, glavobolje, mučnine

Učestale žalbe učenika/ce na tjelesne bolove mogu ukazivati na slabo opće zdravlje i učestale zdravstvene probleme koje roditelji/staratelji zanemaruju. Takvo ponašanje djeteta može ukazivati da je dijete žrtva zdravstvenog zanemarivanja. Sa druge strane, kod somatizirajuće boli dijete nam uporno nudi tjelesne simptome, žaleći se npr. na bolove u stomaku, glavobolju, ili želučane smetnje i nesvjesticu, popraćeni smetnjama raspoloženja dok roditelji ostaju uporni u podvrgavanju djeteta brojnim medicinskim pretragama, uprkos tome što su rezultati dijagnostičkih pretraga negativni. Djeca i roditelji odbacuju mogućnost da emocije i događaji djeluju na njih ili da imaju emocionalnih problema, a smetnje se prihvataju samo kao bolest tijela.²³¹ Tokom razgovora s djetetom i članovima njegove po-

230 Muratbegović, E. i sur. (2013). Smjernice za postupanje u slučaju nasilja nad djecom u BiH. Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, Sarajevo.

231 Baraban, D. (2009). Tjelesni poremećaji u djece zbog emocionalnih teškoća; Narodni zdravstveni list; Nastavni zavod za javno zdravstvo Primorsko-goranske županije u suradnji s Hrvatskim

rodice često su evidentni mnogi konflikti iz djetetove okoline: porodični problemi, problemi skupine vršnjaka i školske sredine. Psihosomatski bolovi obično se ponavljaju, a s prekidima mogu trajati i godinama. Pojačavaju se u situacijama koje djeca doživljavaju kao neugodne i uznemiravajuće. Većinu djece bolne pojave ipak ne ometaju značajno u svakodnevnom životu ali ukoliko se ne tretiraju adekvatno i pravovremeno mogu rezultirati ozbiljnijim teškoćama. Porast porodičnih konflikata, hroničan stres izazvan porodičnim problemima, koncentracija i fokusiranje unutar roditeljske dinamike na dijete također su faktori koji potiču somatizirauću bol. Somatizacija je prisutnija u religiozno strogim porodicama ili unutar porodica gdje je blokirano i nedopušteno iskazivanje agresivnosti i seksualnosti te verbalizacija emocija.²³² Česte psihosomatske smetnje (glavobolje, bolovi u stomaku) spadaju u tjelesne znake koji mogu biti mogući pokazatelj seksualnog nasilja nad djetetom. Također, česte žalbe učenika na bolove u stomaku ili drugim dijelovima tijela te osjećaj opće slabosti ili klonulosti mogu ukazivati na zdravstvenu zanemarenost djeteta u smilu da je roditelj/staratelj zanemario/la zdravlje djeteta ne poduzimajući potrebne aktivnosti kako bi djetetu obezbijedio zdravstvenu brigu.

U slučaju ponovljenih situacija u kojima se dijete žali na bolove ili loše zdravstveno stanje, nastavnik/razrednik inicira saradnju sa roditeljem/starateljem i ukazuje im na potrebu pružanja adekvatne zdravstvene skrbi djetetu pri zdravstvenoj instituciji. Ukoliko izostane saradnja ili roditelj/staratelj ne postupi u skladu sa dogovorom, odgovorna osoba u školi upućuje službeni akt nadležnom organu starateljstva.

Učenik/učenica pokazuje nelagodu pri fizičkom kontaktu (zauzima odbrambeni stav, neadekvatno reaguje...)

Nježan dodir je važan ljudskim bićima za optimalan emocionalni, tjelesni i kognitivni razvoj i zdravlje posebno u ranom djetinjstvu. Topli dodir igra važnu ulogu u ranom razvoju mozga, a novorođenčad mogu doslovce umrijeti zbog izostanka istog²³³. Isto tako kao što nam je potreban dodir, tako smo u životu često u prilici nuditi taj potrebni ljudski kontakt, što se, također, uči. Forma socijalnih odnosa koju dijete stječe u najranijoj dobi pretpostavka je formi socijalnih odnosa koju će ono koristiti u izvanobiteljskom okruženju i u kasnijoj životnoj dobi. Učenici/učenice koje nisu ostvarile adekvatnu povezanost s primarnim skrbnikom ili su seksualno zlostavljani, mogu pokazivati nelagodu prilikom fizičkog kontakta na način da reaguju odbrambeno, agresivno i neadekvatno, a i neadekvatno dodirivanje pripada

Zavodom za javno zdravstvo, Zavodom za javno zdravstvo Osječko-baranjske županije i Zavodom za javno zdravstvo Splitsko-dalmatinske županije; Svez. Odjel socijalne medicine; Odsjek za zdravstveni odgoj i promociju zdravlja, 596597/2009.

232 Nikolić S., Marangunić M. i sur., (2004). Dječja i adolescentna psihijatrija; Zagreb: Školska knjiga.

233 Kreso, A. (2012). Koordinate obiteljskog odgoja. Srajevo: Jež.

Najvažnije je znati da dodiri moraju biti razvojno primjereni, odgovarati na dječije potrebe, ali važno je uzeti u obzir i kulturu iz koje učenik/učenica dolazi, njegova/njena prethodna iskustva s tjelesnim kontaktima, razinu privrženosti, kontekst u kojem se dodir odvija, individualnu razinu ugođe pri dodiru i osjećaj učenika/učenice prema različitim oblicima dodirivanja

skupini seksualnih aktivnosti između djece i odraslih.²³⁴ Posljedice su brojne i najčešće trajne, a osim tjelesnih, emocionalnih i kognitivnih posljedica, trajno se narušava i socijalni odnos. Ovdje se najprije misli na gubitak povjerenja u ljude, posebno u odrasle osobe koji su dužni zaštititi dijete, a upravo su oni često i osobe koje nanose bol djetetu. Kao najčešći dugoročni efekti zlostavljanja kod djece izdvajaju se i: nepovjerenje, nedostatak samopoštovanja, depresija i suicidalno ponašanje, impluzivnost – poremećaj ličnosti, narušeni odnosi s vršnjacima, lošiji školski uspjeh, histerija i disocijativno ponašanje, te multipli poremećaji ličnosti²³⁵.

Obzirom na količinu vremena koju učenik/učenica provede u školskom okruženju, nastavnici i stručni saradnici u školi mogu primijetiti kakav doživljaj svijeta djeca imaju i kako

reagiraju u različitim situacijama, osjećaju li se sigurno i zaštićeno ili nevažno, ostavljeno, zanemareno. Nerazvijen osjećaj sigurnosti kao ni povjerenje u ljude kasnije u životu može otežavati ostvarivanje bliskih privatnih i profesionalnih odnosa, pa je važno dodatno naglasiti ulogu odraslih iz školskog okruženja u prepoznavanju i adekvatnom reagiranju na ponašanja učenika/učenica u situacijama u kojima osjećaju ili manifestiraju bilo kakvu vrstu nelagode.

Učenik/učenica pokazuje separacijsku anksioznost (nelagodu kod odvajanja od roditelja)

Zabrinutost, uznemirenost i napetost karakteristike su anksioznosti koja se u djetinjstvu podjednako javlja i kod dječaka i kod djevojčica, dok je u adolescenciji više prisutna kod djevojaka. Važno je razlikovati uobičajenu pojavu reakcijskih ponašanja (zabrinutosti, napetosti i uznemirenosti) koja su dio odrastanja od pojave anksioznosti koja dugo traje i ometa funkcioniranje pojedinca.²³⁶ Neki anksiozni simptomi mogu biti tipična pojava u procesu sazrijevanja svakog djeteta kao odgovori na opasne situacije koji djeluju motivacijski ili karakteriziraju slabiju prilagodbu koju većina djeca prevlada odrastanjem, no ako se ti simptomi razvijaju i intenziviraju, ukoliko su izvan kontrole pojedinca i neprilagođeni po trajanju govorimo o anksioznosti. S

234 Buljan-Flander, G., Kocijan-Hercigonja, D., (2003) Zlostavljanje i zanemarivanje djece, Zagreb: Marko M.

235 Buljan-Flander, G., Kocijan-Hercigonja, D., (2003) Zlostavljanje i zanemarivanje djece, Zagreb: Marko M.

236 Begić, D. (2014). Psihopatologija, Zagreb: Medicinska naklada.

druge strane, ako ti simptomi iščeznu s dobi i nemaju kao posljedicu disfunkcionalno ponašanje djeteta, ne mogu se promatrati kao poteškoća. Separacijska anksioznost je ustrašenost do panike koja nastaje zbog odvajanja od roditelja/staratelja ili druge osobe koja brine o djetetu i za koju je dijete vezano. Ovaj oblik anksioznosti javlja se u ranom djetinjstvu.²³⁷ Znakovi očekivane i za razvojnu dob tipične dječije separacijske anksioznosti su kratkotrajni i javljaju se neposredno nakon odvajanja djeteta od roditelja/staratelja. Međutim ukoliko se dijete suočava sa značajnim oblikom separacijske anksioznosti, nelagoda prilikom odvajanja od roditelja/staratelja traje nekoliko sedmica i praćena je burnim reakcijama a nerijetko i nerealnim strahovima djeteta da će biti oteto ili ubijeno. Takve reakcije mogu rezultirati odbijanjem djeteta da ide u školu, da prespava kod nekoga kad roditelji trebaju negdje otići i slično.²³⁸ U školskom okruženju brojni su faktori koji mogu olakšati prilagodbu: podupiranje socijalne kompetentnosti, vještine rješavanja problema, kritička savjest i autonomija preko brižnih odnosa i prilika za sudjelovanje i doprinos. Za bolje nošenje s problemima nužno je da djeca i adolescenti u školi stalno dobivaju sustavne povratne informacije te da im se pruži osjećaj sigurnosti i zaštićenosti.²³⁹ Prilika za iskustvo prijateljstva i smanjenje izolacije od vršnjaka mogu djeci pomoći u suočavanju sa ovom pojavom.

Kod učenika/učenice se uočavaju poteškoće u kontroli eliminacijskih funkcija (mokrenja i pražnjenja crijeva)

Nekontrolirano mokrenje nakon pete godine, do kada bi većina djece trebala njime ovladati, nazivamo enurezom. Karakteriše je ponavljano mokrenje tokom dana ili noći u krevet ili odjeću. Ova pojava se još može dogoditi zbog neke očigledne promjene dnevnog reda u svakodnevnom životu, promjene mjesta boravka, spavaonice i slično.²⁴⁰ Razlikujemo primarnu i sekundarnu enurezu. O primarnoj enurezi govorimo, kada dijete uprkos postignutoj zrelosti, nikada nije uspjelo usvojiti kontrolu nad mokrenjem, duže od šest mjeseci. Kod sekundarne ili regresivne enureze kontrola mokrenja je već bila usvojena ali su se ponovo javile teškoće. Razlozi mogu biti višebrojni, biološki i psihološki, a najčešće se javljaju istodobno. Enureza se može javiti kao reakcija na različite okolnosti u obitelji ili široj okolini, a koje dijete doživljava kao stresne (selidba, promjena škole, rastava roditelja, svjedočenje ili izloženost nasilju), čak i ako one predstavljaju pozitivne promjene u obitelji (npr. rođenje mlađeg člana obitelji).²⁴¹

237 Ibid

238 Vulić Prtorić, A. (2002). Obiteljske interakcije i psihopatološki simptomi u djece i adolescenata. *Suvremena psihologija*, 5 (1), 31-51.

239 Winkel, R. (1994). *Djeca koju je teško odgajati: opis slučajeva iz odgojne i školske svakodnevice*. Zagreb: Educa

240 Buljan Flander, G. i sur. (2018). *Znanost i umjetnost odgoja: Praktični priručnik o suvremenom odgoju za roditelje i odgojitelje*. Sveta Nedjelja: Geromar

241 Ibid

Dugotrajnu nemogućnost kontroliranja pražnjenja crijeva, koja se javlja unatoč spremnosti djeteta da svlada ovu funkciju, stručnjaci nazivaju enkoprezom. Izbaccivanje stolice najčešće je nevoljno, no može biti i namjerno a najčešće se javlja danju.²⁴² Nekonrolisano pražnjenje crijeva najčešće upozorava na aktivan protest zbog razloga koji djetetu nije sasvim jasan. Razlikujemo primarnu i sekundarnu enkoprezu. Kod primarne enkopreze kontrola izlučivanja stolice nikada nije uspostavljena dok je kod sekundarne enkopreze postojao period kada je ta kontrola uspostavljena nakon čega se ponovo javila nemogućnost kontrole zadržavanja stolice. Ukoliko stručnjak isključi organske uzroke enkopreze onda su uzroci psihosomatske prirode i roditeljima se preporučuje podrška stručnjaka iz oblasti mentalnog zdravlja.²⁴³ U pozadini ovog ponašanja može biti nelagoda korištenja toaleta na javnim mjestima ili nerado prekidanje igre sa vršnjacima zbog čega dijete ne stigne otići u toalet. Neki autori smatraju da je uzrokuju loši emocionalni odnosi između djece i roditelja i/ili neskladni partnerski odnosi roditelja.

Obje teškoće eliminacijskih funkcija mogu značajno ograničiti djetetove društvene aktivnosti i negativno utjecati na njegovu sliku o sebi, samopoštovanje, vršnjačke odnose i odnose sa roditeljima.

Kod učenika/učenicice se uočavaju govorno-jezičke poteškoće (tepanje, mucanje, usporen razvoj govora...)

Učenje govora se može shvatiti kao cjeloživotni proces. Ono se razvija od samog rođenja, a prema nekim stručnjacima od prenatalne dobi, u interakciji s roditeljima, djecom, bliskim osobama, i dr., a potom odgojnim ustanovama i školi u kojima se odgajaju i obrazuju djeca. Pojedini autori²⁴⁴ smatraju da je govor naučeno ponašanje, kontinuirani proces koji se razvija u nekoliko razvojnih etapa čije se međusobne granice isprepliću. Slijed tih razvojnih etapa govora je konstantan, a ritam progresije može varirati od djeteta do djeteta. Govorne teškoće se najčešće odnose na teškoće izgovora glasova (dislalija) i teškoće tečnosti i ritma govora. Poteškoće izgovora glasove smatraju se najučestalijim govornim teškoćama. U govorno-jezične teškoće ubraja se i usporen ili nedovoljno razvijen govor koji karakterišu siromašan rječnik djeteta, gramatički nepravilno izražavanje, primjerice neprimjerena upotreba roda i broja imenica, izostavljanje ili nepravilno primjenjivanje priloga, prijedloga, veznika (primjerice, 'mama ide posao') zatim mijenjanje slogova/glasova u riječima, jednostavne i rijetko složene rečenice i dr. Mucanje je česta govorna teškoća a karakterističan govorni efekt omogućava njegovo lako prepoznavanje. Ujedno je i jedan od najsloženijih i najdugotrajnijih govornih teškoća. Definišu ga specifične promjene u tečnosti, tempu i ritmu govora koje se manifestiraju grčevnjem mišića govornih organa (usana, jezika, mekog nepca, glasnica, dijafragme), a

²⁴² Ibid

²⁴³ Ibid

²⁴⁴ Posokhova, H. (1999.) Razvoj djeteta. Zagreb: Ostvarenje.

ponekad ga, kod jakog mucanja, prate grčevi mimičkih mišića lica i nevoljni pokreti tijela (ruku, ramena, cijelog tijela). Obilježja govora djeteta koje muca: ponavljanje dijelova riječi i rečenica, produžavanje glasova, zastoji u govoru, neadekvatne pauze, ubacivanje različitih glasova, poštapalice, duže trajanje govora, razni nepotrebni zvukovi, općenito manja količina govorenja i sl.²⁴⁵

Dislalija obuhvaća neispravan izgovor glasova koji se može ispoljiti kao izostavljanje nekog glasa, njegova zamjena drugim glasom iz istog izgovorenog sustava ili njegov iskrivljen izgovor.

Poteškoće izgovora glasova potrebno je korigovati u ranom djetinjstvu kako se dijete s polaskom u školu ne bi susrelo s dodatnim nepotrebnim teškoćama (teškoće kod usvajanja čitanja i pisanja, zadirkivanje vršnjaka), ali i zbog činjenice da vježbe imaju veću uspješnost i manje traju kod mlađe djece. Dislalične smetnje moguće su i nakon perioda pravilnog govora kao oblik regresije u traumatskim situacijama (hospitalizacija, rođenje brata ili sestre i sl.). Regresija u govoru može biti izraz separacione anksioznosti ili straha od gubitka ljubavi (roditelja). Govorom i ponašanjem kao mala beba, dijete nastoji privući pažnju roditelja. Mnogi autori pokazuju da emocionalne smetnje mogu izazvati promjene fonacije. Naime, jako stidljiva djeca često imaju nizak ili pretih glas. Kao posljedica loših stimulacija okoline i reagiranja na njih, može se razviti glasovna promjena u vidu nazalnosti, zadihanosti i isprekidanosti govora.

Kod učenika/učenice je primjetan specifičan sadržaj crteža i pismenih radova

Djeci se najčešće teško verbalno izraziti kada su emocije u pitanju ili ukoliko su preživjeli neki stres ili traumu (npr. gubitak bliske odnose, nasilje u porodici, bolest nekoga od članova porodice itd.). Kako bi se dječiji crtež analizirao projektivno potrebno je da osoba bude specijalizirana za to, stoga zadatak nastavnika/ce ne treba i ne smije biti da dijagnosticira dječije crteže ili literarne radove, ali svakako je važno da, ukoliko primijeti kod nekog učenika/ce neobične i nesvakidašnje sadržaje u radovima, da se posavjetuje sa saradnicima stručne službe škole. Neke promjene u djetetovom životu primjećujemo u okviru škole kroz likovne ili literarne radove, jer se djeci lakše izraziti indirektnim putem. Kako bi se u okviru škole ovo primijetilo neophodno je da nastavnici likovne kulture i nastavnici jezika obraćaju pažnju na sadržaj radova te da se konsultuju sa stručnim saradnicima u školi i roditeljima djeteta kako bi se istražio uzrok takvog izražavanja. Crteži mogu imati agresivnu

Dječiji crteži i literarni radovi pomažu djeci da se izraze i da se lakše nose sa svojim emocijama. Stoga bi zadatak škole, posebno nastavnika nižih odjeljenja bio da ohrabruju djecu da crtaju slobodne teme.

245 Škarić, I. (1998). Govorne poteškoće i njihovo uklanjanje. Zagreb: Mladost.

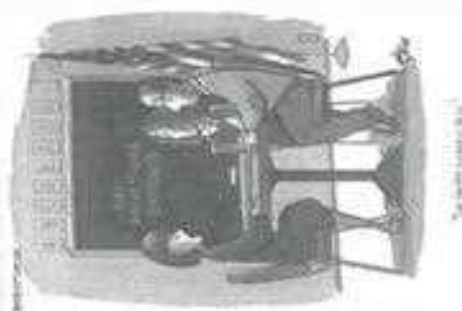
notu, odnosno sadržavati scene nasilja, prepune krvi i različitih vrsta oružja, ubijanja i sl. Takvi crteži, posebno u mlađem uzrastu, mogu odražavati nedovoljno kontrolisanu upotrebu elektronskih medija od strane djece i istovremeno nedovoljan nadzor i nedovoljno poznavanje sadržaja koje djeca koriste na internetu od strane roditelja/staratelja. Pored toga, mogu odražavati i nasilje koje djeca doživljavaju ili neke dublje emocionalne probleme kod djeteta. Literarni radovi na koje treba obratiti posebnu pažnju jesu radovi koji odražavaju negativistički pogled na svijet ili čak suicidalne ideje ili namjere, čak i ukoliko dijete ne piše o sebi nego u trećem licu. Crteži u adolescentnoj dobi koji sadržavaju „mračnu“ notu karakterističnu za Gotsku subkulturu mogu da budu samo odraz umjetničkog izražavanja u toj dobi. Međutim ukoliko sklonost takvim crtežima prate i neki drugi znakovi kod djeteta (npr. sniženo raspoloženje ili samopovređivanje) potrebno se konsultovati sa stručnim saradnicima.²⁴⁶ Crteži ili literarni radovi koji sadržavaju seksualizirane elemente mogu, posebno u adolescenciji, da budu znak seksualnog razvoja i buđenja interesovanja za takve teme. Uprkos tome, seksualizirani elementi koji se javljaju u crtežima i literarnim učeničkim radovima zahtijevaju konsultaciju nastavnika/ce sa stručnom službom škole, jer takvi crteži mogu upućivati na moguće seksualno nasilje nad djetetom.

²⁴⁶ Edwards, B. (2016). Analysis and interpretation of children's drawings, Reesearch project.

6. UMJESTO ZAKLJUČKA – REPETICIJA PROCEDURE

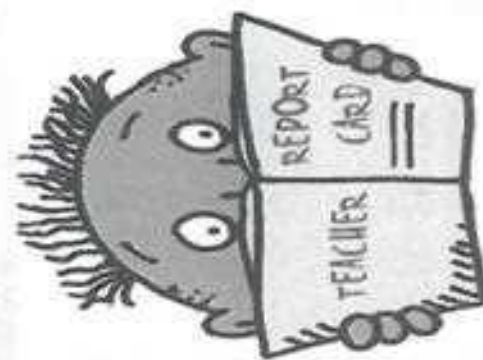

Kada je kod učenika primijećeno ponašanje koje se nalazi na Listi faktora rizika:

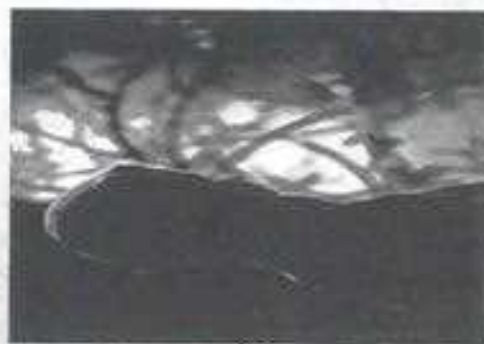
- Nastavnik je obavezan da o tome usmeno obavijesti razrednika odjeljskog vijeća kojem učenik pripada.
- Razrednik, neposredno po saznanju:
 - poziva roditelja,
 - razgovara o primijećenom ponašanju učenika
 - zajedno s njim pruža adekvatnu odgojno-obrazovnu podršku učeniku.

Ukoliko procjeni da problem ipak prevazilazi njegove/njene kompetencije **RAZREDNIK**:

- **obavezno obavještava stručnu službu škole, na način primjeren okolnostima (pismeno ili usmeno)**
- **Ova obavijest uključuje sljedeće podatke:**
 - ime i prezime nastavnika,
 - ime i prezime učenika,
 - primjećeno ponašanje u skladu sa Pravilnikom o vođenju evidencija o neprihvatljivim oblicima ponašanja i zaštiti učenika.

Ukoliko se roditelj ne odaziva na poziv ili ignoriše sugestije razrednika ?

- **Razrednik odmah obavještava stručnu službu škole o primijećenom ponašanju učenika od strane nastavnika ili samog razrednika u cilju ostvarenja najboljeg interesa učenika.**
- **Stručna služba škole unosi podatke o primijećenom ponašanju učenika na način kako je to propisano Pravilnikom o vođenju evidencija o neprihvatljivim oblicima ponašanja i zaštite učenika**

Študijska služba škole, neposredno po saznanju o problemima u ponašanju učenika, usmeno i pismeno poziva roditelje u školu !

- Študijska služba škole obavještava roditelje o primijećenom ponašanju.
- Predlaže roditeljima mjere za odgojno-obrazovnu podršku i stručni tretman učenika sa problemima u ponašanju i u saradnji sa roditeljima izrađuje Individualni plan podrške za učenika (IPP).
osiguravajući najbolji interes djeteta i zaštitu ličnih podataka.
- Ukoliko roditelji pristanu na to, pristupa se izradi IPP.

Ukoliko roditelj nije saglasan sa izradom IPP ili ne prihvata njegov sadržaj ?

- **Stručna služba škole obavještava nadležni centar za socijalni rad** i izrađuje IPP bez saglasnosti roditelja, u cilju ispunjavanja obaveze postupanja u najboljem interesu učenika.
- U tom slučaju će nadležni centar za socijalni rad realizirati adekvatne programe podrške porodici učenika za kojeg se kreira IPP.

Ukoliko IPP ne daje očekivane rezultate i/ili
ukoliko su primijećena ponašanja visokog rizika
za učenika ?

- stručna služba škole **obavještava roditelja o tome**, te daje prijedlog za izradu Individualnog plana brige (IPB).
- IPB izrađuje stručna služba škole **uz saglasnost roditelja**, i u saradnji sa roditeljem i stručnim službama u zajednici, čija je stručna pomoć neophodna za provođenje IPB.
- Ukoliko se roditelj složi s tim, izrađuje se IPB.

Ukoliko roditelj nije saglasan sa izradom IPB ili ne prihvata njegov sadržaj ?

- **Stručna služba škole obavještava nadležni centar za socijalni rad** i izrađuje IPB bez saglasnosti roditelja, u cilju ispunjavanja obaveze postupanja u najboljem interesu učenika
- Vrlo je važno napomenuti da ukoliko stručna služba škole ima potrebne kapacitete IPB se izrađuje u školi, odnosno ukoliko stručna služba škole nema kapacitete za izradu IPB, traži se pomoć stručne službe u zajednici (centar za mentalno zdravlje ili centar za socijalni rad) koja izrađuje IPB, osiguravajući princip najboljeg interesa učenika

U pravilu !!!

- Vidimo da mjere iz IPP i IPB se realizuju u okviru škole, osim u situacijama kada je time ugrožen najbolji interes učenika i/ili je planirane mjere nemoguće realizovati u školi zbog visokog rizika, prirode podrške i neadekvatnog tretmana za učenika

Oblici podrške?

Grupni rad

Individualni plan podrške

Individualni plan brige

KOORDINACIJSKI SASTANAK !!!

- **Stučne službe svih škola na nivou jedne općine bi trebale organizirati koordinacijski sastanak radi razmjene informacija i iskustava o neprihvatljivim oblicima ponašanja učenika najmanje jedanput mjesečno.**
- **Poželjno je da se sastanak održava u prostorijama jedne od škola u općini, vodeći računa o principu da u pomenutom ciklusu sve škole budu „damaćini sastanka“.**
- **Sastanku bi trebale prisustvovati predstavnici: stučnih službi škola, predstavnik općinskog centra za socijalni rad i predstavnik nadležnog centra za mentalno zdravlje u zajednici, koji djeluje u okviru doma zdravlja.**
- **Izuzetno, ukoliko je to baš neophodno, sastanku može prisustvovati i policijski službenik iz reda odjeljenja za rad policije u zajednici, što procjenjuje predstavnik općinskog centra za socijalni rad.**

Evidencija

Stručna služba škole je obavezna:

- da vodi evidenciju o neprihvatljivim oblicima ponašanja ali i mjerama zaštite učenika kojima je neophodno pružanje odgojno-obrazovne podrške i stručni tretman.
- Samu evidenciju čine:
 - evidencioni list i
 - opis primijećenih ponašanja.

Evidencioni list:

- Evidencioni list se sastoji od dva dijela:
 - liste faktora rizika i
 - obrasca za evidentiranje primijećenog ponašanja.

Listu faktora rizika čini grupa faktora označenih kao: „Neprihvatljivi oblici ponašanja“, a koja je operacionalizirana kroz indikator „Primijećeno ponašanje“.

Lista faktora rizika: „Neprihvatljiviji oblici ponašanja“

A-1	učenik/učenica je prikrasan/prikrasna i u konstantnom otporu prema školskim pravilima
A-2	učenik/učenica konstantno (neopravdano) zostaje sa nastave
A-3	učenik/učenica je nasilan/nasilna (verbalno, fizički i relacijski) prema vršnjacima
A-4	učenik/učenica ugrožava vršnjake (. . . ili druge osobe) u digitalnom okruženju (cyber prostoru..)
A-5	učenik/učenica pasivno svjedoči i snima nasilje (među vršnjacima)
A-6	učenik/učenica se fizički sukobljava sa nastavnikom/icom
A-7	učenik/učenica vrlo često za svoje loše postupke optužuje druge (neufleksibilna ..)
A-8	učenik/učenica je sklon(a) samopovrijeđivanju (autoagresija..)
A-9	učenik/učenica pokazuje jake izjefe bijesa pri minimalnim potražajima
A-10	učenik/učenica konstantno krši pravila škole
A-11	učenik/učenica inicira i/ili učestvuje u tučnjavama
A-12	učenik/učenica namjerno uništava javno dobro u i oko škole
A-13	učenik/učenica u školi pušnja tuđe stvari
A-14	učenik/učenica konzumira cigarete i/ili alkohol
A-15	učenik/učenica konzumira drogu
A-16	učenik/učenica, (za vrijeme nastave), provodi vrijeme u kafićima ili kladionicama
A-17	učenik/učenica u školu unosi opasne predmete kojima može povrijediti vršnjake
A-18	učenik/učenica skita i/ili prosjači
A-19	učenik/učenica iznosi ksenofobne stavove i/ili upražnjava govor mržnje
A-20	Nešto drugo što nije navedeno u popisu (upiši i opiši)

U Obrazac za evidentiranje primijećenog ponašanja se unose sljedeći podaci:

- ime i prezime učenika;
- razred i odjeljenje;
- opis faktora rizika/primijećenih ponašanja iz Liste faktora rizika;
- ime nastavnika koji je primjetio ponašanje;
- datum kada je ponašanje primijećeno.

Obrazac za evidentiranje primjećenog ponašanja

Prezime i ime učenika	Primječeno ponašanje (iz liste ponašanja - upisati)
Upisati:	
Ime i prezime nastavnika koji je primjetio:	Datum: / /

Evidencija – obaveze !!!

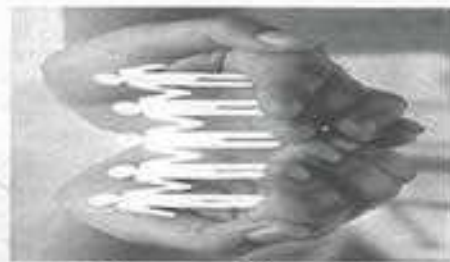
- Evidencija se vodi u pismenoj formi. Unošenje podataka i upis primijećenih ponašanja u Obrazac za evidentiranje primijećenog ponašanja vrši stručna služba škole.
- Direktor osnovne škole na početku svake školske godine imenuje osobu iz stručne službe koja vrši ove poslove.
- Evidencija se čuva isključivo u posebno formiranoj arhivi u prostorijama stručne službe škole.
- Podacima iz evidencije isključivo raspolaže imenovana osoba, a u skladu sa važećim zakonskim propisima, strukovnim standardima i s ciljem ostvarenja principa najboljeg interesa učenika.
- Podaci iz evidencije iz tekuće školske godine mogu biti sačuvani samo u obliku zbirnih podataka s ciljem analitičkog sagledavanja stanja u školi, bez navođenja ličnih podataka ili bilo kojih drugih karakteristika koji bi omogućili identificiranje učenika.

Uništavanje evidencije ?

- Evidencija se potpuno uništava posljednjeg dana tekuće školske godine.
- Uništavanje evidencije vrši imenovana osoba, o čemu sačinjava zapisnik koji dostavlja direktoru škole u roku od tri dana od momenta uništavanja evidencije.
- Direktor škole pismeno obavještava Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajeva o ispunjenju obaveze najkasnije osam dana od dana uništavanja evidencije.

Brisanje podataka iz IPP & IPB

- Posebno je značajno napomenuti da se "Individualni plan podrške" ili "Individualni plan brige" za učenika i njegovo okruženje prekida i podaci iz njega uništavaju (u skladu sa strukovnim pedagoškim, psihološkim standardima ili standardima socijalnog rada koji u fokus moraju staviti najbolji interes djeteta) **tek onda kada taj plan uspije ili se od njega odustane iz bilo kog razloga**

Nova školska godina ???

- Na početku svake nove školske godine škole štampaju novi evidencioni.
- U evidencioni list upisuje se samo onaj učenik, bez obzira na razred i odjeljenje, kod kojeg je po uvjerenju nastavnika, ali prema stručnoj procjeni stručne službe škole, primijećeno ponašanje iz Liste faktora rizika.
- Učenici kod kojih nije primijećeno ponašanje iz Liste faktora rizika ne upisuju se u u evidenciju..

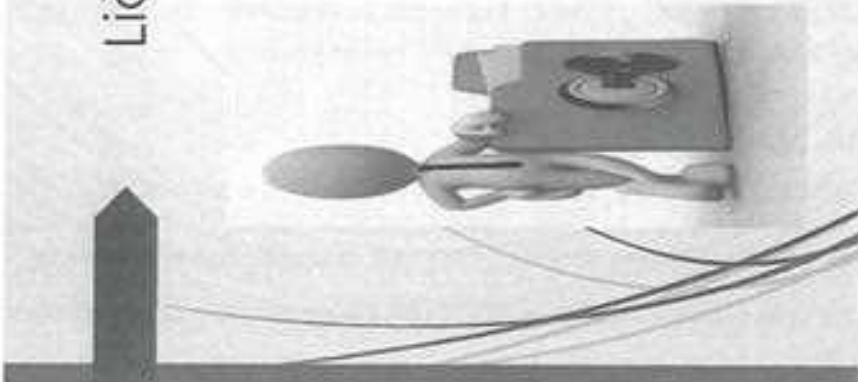
Ostala ponašanja koja nisu predviđena u „Listi faktora rizika“, a za koje nastavnik procjeni da ugrožavaju najbolji interes učenika ?

- **prijavljuju se stručnoj službi škole bez unosa u evidenciju** ukoliko nastavnik ili razrednik procijene da je neophodno i da je u najboljem interesu učenika.
- Stručna služba škole će **na osnovu detaljne analize odlučiti o svakoj prijavi**, a u skladu sa strukovnim standardima i principom najboljeg interesa učenika.
- U tom slučaju, stručna služba škole je dužna i za ova ponašanja predložiti izradu „Individualnog plana podrške“ ili „Individualnog plana brige“ u skladu sa odredbama Pravilnika o načinu i obliku provođenja odgojno-obrazovne podrške i stručnog tretmana, ukoliko procjeni da je to neophodno i u najboljem interesu učenika.

Nešto drugo što nije navedeno u popisu (upiši i opiši)

An illustration of a person standing next to a server rack. The person is shown in profile, looking at the server. The server rack is a tall, dark cabinet with a circular logo on the front. The background is a light, textured surface with some faint lines.

Lični podaci učenika

- Moramo napomenuti da **lični podaci učenika sadržani u evidenciji predstavljaju službenu tajnu.**
- Stoga, svako postupanje sa podacima učenika iz evidencije provodi se u svrhu vođenja evidencija, te radi provođenja Zakonom utvrđenih ciljeva i načela osnovnog odgoja i obrazovanja, i u druge svrhe se ne može koristiti.
- Posebno je bitno naglasiti da dužnost čuvanja tajnosti podataka iz evidencije, škola, odnosno odgovorna osoba stručne službe škole može biti oslobođena samo ako je to zakonom propisano i ako je to u najboljem interesu učenika.

LITERATURA

1. Babić Čikeš, A., Buško, V. (2015). Emocionalna inteligencija u ranoj adolescenciji: korelati sposobnosti upravljanja emocijama i predikcija školskog uspjeha. *Društvena istraživanja*, 24 (1), 21-45.
2. Bagheri, Z., Mohd Kosnin, A., Besharat, M. (2016). Improving Emotion Regulation skills through an Emotional Intelligence Training Course. *Khazar Journal of Humanities and Social Sciences* 19 (4).
3. Baraban, D. (2009). Tjelesni poremećaji u djece zbog emocionalnih teškoća; *Narodni zdravstveni list*; Nastavni zavod za javno zdravstvo Primorsko-goranske županije u suradnji s Hrvatskim zavodom za javno zdravstvo, Zavodom za javno zdravstvo Osječko-baranjske županije i Zavodom za javno zdravstvo Splitsko-dalmatinske županij; Svez. Odjel socijalne medicine; Odsjek za zdravstveni odgoj i promociju zdravlja, 596597/2009.
4. Barber, B. K., Olsen, J. E. i Shagle, S. C. (1994). Associations between parental psychological and behavioral control and youth internalizes and externalized behaviors. *Child Development*, 65(4), 1120-1136.
5. Bauman, S. (2013). Cyberbullying: What does research tell us?. *Theory Into Practice*, 52(4), 249-256
6. Begić, D. (2014). *Psihopatologija*. Zagreb: Medicinska naklada.
7. Bijedić, M., Kuralić-Čišić, L., Kovačević, R., Vardo, E. (2015). Navike kockanja srednjoškolaca u dvije urbane sredine u BiH. *Socijalne teme*
8. Bilić, V. (2014). Povezanost učestalosti nekorektnog ponašanja i viktimiziranja nastavnika sa spolom, uspjehom i školskim angažmanom učenika. U: Oreš, M. *Modern Approaches to Teaching the Coming generation* (str. 49 – 49). Ljubljana: EDUvision.
9. Bilić, V. i Zloković, J. (2004). Fenomen maltretiranja djece: prepoznavanje i oblici pomoći obitelji i školi. Zagreb: Naklada Ljevak.
10. Bilić, V., Buljan Flander, G., Hrpka, H. (2012). *Nasilje nad djecom i među djecom*. Zagreb: Naklada Slap.
11. Blumberg, E.J., Liles, S., Kelley, N.J., Hovell, M.F, Bousman, C.A., Shillington, A.M., Ji, M., Clapp, J. (2009). Predictors of Weapon Carrying in Youth Attending Drop-in Centers. *American Journal of Health Behaviour*, 33 (6), 745-758
12. Borzić, M. (1994.) *Objektivni svijet djece koja mučaju*. Zagreb: Prosvjeta, str. 27.

13. Bouillet, D., Uzelac, S. (2007): *Osnove socijalne pedagogije*. Zagreb: Školska Knjiga.
14. Buljan Flander G., Čosić I. (2003). "Prepoznavanje i simptomatologija zlostavljanja i zanemarivanja djece" *Journal Pedijatrija Croatica -Psihološka medicina*. MEDIX, god. IX, broj 51.
15. Buljan Flander, G. (2007). *Nasilje među djecom*. Zagreb: Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba, Grad Zagreb.
16. Buljan Flander, G., Krmek, M., Borovec, K., Muhek, R. (2010). *Nasilje preko interneta (cyberbullying)*. Zagreb: Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba, Policijska uprava zagrebačka.
17. Buljan-Flander, G., Kocijan-Hercigonja, D. (2003). *Zlostavljanje i zanemarivanje djece*. Zagreb: Marko M. usluge d.o.o.
18. Buljan Flander, G. i sur. (2018). *Znanost i umjetnost odgoja: Praktični priručnik o suvremenom odgoju za roditelje i odgojitelje*. Sveta Nedjelja: Geromar.
19. Čekrija, Đ., Puhalo, S. i Turjačanin, V. (2004). *Društvene orijentacije mladih. Projekt u okviru Društva psihologa RS*. Banja Luka: Nacionalni institut za borbu protiv narkomanije.
20. Chen, J. K. i Astor, R. A. (2009.). Students' reports of violence against teachers in Taiwanese schools. *Journal of School Violence*, 8(1), 2-17. doi: 10.1080/15388220802067680
21. Chen, J-K. i Astor, R. R. (2011). School Engagement, Risky Peers, And student-Teacher Relationships as Mediators of School Violence in Taiwanese Vocational Versus Academically Oriented High Schools. *Journal of Community Psychology*, 39(1), 10-30.
22. Coloroso, B. (2004). *Nasilnik, žrtva i promatrač; od vrtića do srednje škole; kako roditelji i učitelji mogu pomoći u prekidanju kruga nasilja*. Zagreb: Tiskara Millennium.
23. Čop, M. (1972.), *Pismene vježbe i sastavci*. Pedagoško-književni zbor, Zagreb.
24. Čubela Adorić, V. i sur. (2006) *Zbirka psihologijskih skala i upitnika III.*, Sveučilište u Zadru
25. Čudina-Obradović, M., i Obradović J., (2006). *Psihologija braka i obitelji*, Sveučilište u Zagrebu, Golden marketing - Tehnička knjiga, Zagreb.
26. Cuncic, A. (2019). *How to Teach Students with Social Anxiety Disorder*.
27. Daneš, V. (2003). *Dijete, vanjski svijet I psihički poremećaji*. Zenica: Dom štampe.

28. De Wet, C. (2004). The extent and causes of learner vandalism at schools. *South African Journal of Education*, 24 (3), 206-211. EASA
29. Derouin, A. & Bravender, T. (2004). Living on the edge: The current phenomenon on self-mutilation in adolescents. *American Journal of Maternal Child Nursing*, 29, (1) 12-18.
30. Dervišbegović, M. (2006). *Zadaci škole u socijalizaciji djece s poremećajima u ponašanju*. Godišnjak. Sarajevo: Fakultet političkih nauka
31. Dodig-Čurković, K. i sur. (2013). *Psihopatologija dječje i adolescentne dobi*, Osijek: Svjetla grada.
32. Edwards, B. (2016). *Analysis and interpretation of children's drawings*. Research project.
33. Espelage, D. i Anderman, E. M., Brown, V. E., Jones, A., Lane, K. L., McMahon, S. D., Reddy, I. A. i Reynolds, C. R. (2013). Understanding and Preventing Violence Directed Against Teachers. *American Psychologist*, 68 (2), 75-87.
34. Espelage, D., Green, H., Polanin, J. (2012). Willingness to Intervene in Bullying Episodes Among Middle School Students: Individual and Peer-group Influences. *The Journal of Early Adolescence*, 32 (6), 776-801
35. European Commission (2012). *Report for the Study on Typology and Policy Responses to Child Begging in the EU*. EU: Home Affairs
36. Fitch, S.K. (2001). *Child development in the 21st century*. Redding: North West Publishing.
37. Furlan, I. (1991.). *Čovjekov psihički razvoj*. Zagreb: Školska knjiga.
38. Galen, B. R., & Underwood, M. K. (1997). A developmental investigation of social aggression among children. *Developmental Psychology*, 33, 589-600.
39. Gambling Commission (2016). *Young People and Gambling 2018: A research study among 11-16 year olds in Great Britain*.
40. Ghanizadeh, A. (2011) . *Nail Biting: Etiology, Consequences and Management*. US National Library of Medicine National Institutes of Health; PubMed.
41. Gilligan, C., Wolfenden, L., Foxcroft, DR., Williams, AJ., Kingsland, M., Hodder, RK., Stockings E., McFadyen TR., Tindall J., Sherker, S., Rae, J., Wiggers, J. (2019). Family-based prevention programmes for alcohol use in young people. *Cochrane Database of Systematic Reviews*, 3, CDO12287
42. Gini, G., Albiero, A. P., Benelli, B., Altoe, G. (2008). Determinants of adolescents' active defending and passive bystanding behavior in bullying. *Journal of Adolescence*, 31 (1), 93-105.

43. Gini, G., Carli, G., Pozzoli, T. (2009). Social Support, Peer Victimization and Somatic Complaints: A Mediation Analysis. *Journal of Paediatrics and Child Health*, 45, 358-363
44. Glazzard, J., Denby, N., Price, J., (2016). *Kako poučavati*. Zagreb. Educa, nakladno društvo d.o.o.
45. Hanes, M. (2012). *Effects and Consequences of Underage Drinking*. U.S.: Department of Justice, Office of Justice Programmes, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention
46. Ispanović, V. (Ed.). (2011). *Zaštita deteta od zlostavljanja i zanemarivanja — primena opšteg protokola*. Belgrade: Child Rights Centre.
47. <https://www.verywellmind.com/teaching-students-with-sad-3024340>
48. Jurčević-Lozančić A. (2011). Redefiniranje odgojne uloge obitelji. *Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje*.
49. Kalmar S., (2013). The possibilities of suicide prevention in adolescents. A holistic approach to protective and risk factors. *Neuropsychopharmacol Hung*. 2013; 15(1):27-39.
50. Kauppi, T. i Pörhölä, M. (2012). School teachers bullied by their students: Teachers' attributions and how they share their experiences. *Teaching and Teacher Education*, 28, 1059 – 1068.
51. Kee, T. T. S. (2003). Locus of control, attributional style and discipline problems in secondary school. *Early Child Development and Care*, 173(5), 455-466.
52. Keresteš, G. (2001). Roditeljsko ponašanje i obiteljska klima u obiteljima samohranih majki. *Društvena istraživanja*, 10(4-5), 903-925.
53. Klarin M., (2006). *Razvoj djece u socijalnom kontekstu*, Znanstvena monografija Sveučilišta u Zadru, Sveučilište u Zadru, NAKLADA SLAP.
54. Klarin, M. (2002). Osjećaj usamljenosti i socijalno ponašanje djece školske dobi u kontekstu socijalne interakcije. *Ljetopis Studijskog centra socijalnog rada*, 9 (2), 249–257.
55. Klarin, M., i Đerđa V. (2014). Roditeljsko ponašanje i problemi u ponašanju kod adolescenata. *Ljetopis socijalnog rada*, 21(2), 243-262.
56. Kocijan-Hercigonja D., Buljan Flander G., Vučković D. (1999). *Hiperaktivno dijete: uznemireni roditelji i odgajatelji*. Jastrebarsko: «Naklada Slap».
57. Kocijan-Hercigonja, D. i sur., (2006). *Biološke osnove i terapija ponašanja*. Zagreb, Školska knjiga.

58. Kowalski, R. M. i Limber, S. P. (2007). Electronic bullying among middle school students. *Journal of adolescent health*, 41(6), 22-30.
59. Krulić, K., Velki, T. (2014). Ispitivanje povezanosti emocionalne inteligencije i nasilja među školskom djecom. *Život i škola*, 32 (60), 27. – 42.
60. Kukulšćak, T. (2017). Rad pedagoga u osnovnoj školi sa učenicima koji imaju probleme u ponašanju. Završni rad. Rijeka: Filozofski fakultet
61. Kreso, A. (2012). Koordinate obiteljskog odgoja. Srajevo: Jež.
62. Ljubin-Golub, T., Olčar, D., Bezak, S. (2016). Zadovoljstvo učitelja poslom: uloga agresivnog učeničkog ponašanja i učiteljske povezanosti s učenicima. *Napredak*. 157(4), 437-458.
63. Ljubotina, D. (2004). Mladi i socijalna pravda. *Revija za socijalnu politiku*, 2, 159-175.
64. Loeber, R. i Hay, D. (1997.). Key issues in the development of aggression and violence from childhood to early adulthood. *Annual Review of Psychology*. 48, 371–410.
65. Lokmić, M., Opić, S., Bilić, V. (2013). Violence against teachers – rule or exception? *International Journal of Cognitive Research in science, engineering and education*. 1(2)
66. Lopes, P. N., Salovey, P., Côté, S., Beers, M., (2005). Emotion regulation ability and the quality of social interaction. *Emotion by the American Psychological Association*, Vol. 5, No. 1, 113–118
67. Macuka, I. (2008). Uloga dječje percepcije roditeljskoga ponašanja u objašnjenju internaliziranih i eksternaliziranih problema. *Društvena istraživanja*, 17 (6), 1179-1202.
68. Magajna, L., Kavkler, M., Čačinovič Vogrinčić, G., Pečjak, S., Bregar Golobič, K. (2008a). Koncept dela, program osnovnoškolskega izobraževanja. Učne težave v osnovni šoli. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.
69. Magajna, L., Pečjak, S., Peklaj, Č., Čačinovič Vogrinčić, G., Bregar Golobič, K., Kavkler, M., Tancig, S. (2008b). Učne težave v osnovni šoli. Problemi, perspektive, priporočila. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.
70. Maleš, D. i Stričević, I. (2005). Zlostavljanje među učenicima može se spriječiti: Priručnik za učitelje i stručne suradnike. Zagreb: Udruženje Djeca prva.
71. Maljević, A., Šučur Janjetović, V., Budimlić, M., Jović, N., Miodragović, J., Vujović, S. (2017). Međunarodna studija o samoprijavljenom prijestupništvu djece u Bosni i Hercegovini: Izvještaj za stručne radnike u oblasti zaštite djece. Sarajevo: CPRC

72. Mandarić, V. (2012). Novi mediji i rizično ponašanje djece i mladih. *Bogoslovska smotra*, Vol. 82 No. 1, 131-149. UDK 316.774:615.015.6-053.2/-054.81.
73. Mardešić, D. (2003). *Pedijatrija*. Zagreb: Školska knjiga
74. McMahon, S. D., Martinez, A., Espelage, D., Rose, C., Reddy, L. A., Anderman, E. M., Reynolds, C. R., Jones, A. i Brown, V. (2014). Violence Directed Against Teachers: Results From A National Survey. *Psychology in the Schools*, 51(7), 753-766.
75. McMahon, S.D., Felix, E.D., Halpert, J.A., Petropoulos, L.A.N. (2009). Community Violence Exposure and Aggression Among Urban Adolescents: Testing a Cognitive Mediator Model. *Journal of Community Psychology*, 37 (7), 895-910.
76. Mehić-Basara, N., Marjanović-Lisac, S., Dvžac, Z., Begović-Okić, R. (2007). *Vodič za prevenciju i rano otkrivanje zloupotrebe droga (psihoaktivnih supstanci)*, Sarajevo: Ministarstvo zdravstva Kantona Sarajevo, JU „Zavod za alkoholizam i druge toksikomanije Kantona Sarajevo“.
77. Miller, M., Young, G.S., Hutman, T., Johnson, S., Schwichtenberg, A.J., Ozonoff, S. (2015). Early pragmatic language difficulties in siblings of children with autism: implications for DSM-5 social communication disorder? *Journal of Child Psychology and Psychiatry* 56, 774-781.
78. Mina K. Dulcan, Martini D. R., (1999). *Concise Guide to Child and Adolescent Psychiatry*; Washington: American Psychiatric Press Inc.
79. Muačević, V., i sur. (1995.) *Psihijatrija*. Zagreb: Medicinska naklada
80. Muratbegović, E. i sur. (2013). *Smjernice za postupanje u slučaju nasilja nad djecom u BiH*. Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, Sarajevo.
81. Nikolić S., Marangunić M. i sur., (2004). *Dječja i adolescentna psihijatrija*; Zagreb: Školska knjiga.
82. Nikolić, S., (1990). *Mentalni poremećaji u djece i omladine 2*; Zagreb: Školska knjiga.
83. Noll, K. i Carter, J. (2005). *Obuzdaj svog nasilnika: dječja verzija bestselera „Nasty people“*. Zagreb: Slovo.
84. Norbury, C. F. (2014). Social (pragmatic) communication disorder conceptualization, evidence and clinical implications. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 55, 204-216.
85. Novak, M. i Bašić, J. (2008). Internalizirani problemi kod djece i adolescenata: obilježja i mogućnosti prevencije. *Ljetopis socijalnog rada*, 15 (3), 473-498.

86. Österman, K., Björkqvist, K., Lagerspetz, K.M.J., Charpentier, S., Caprara, G.V. i Pastorelli, C. (1999). Locus of control and three types of aggression. *Aggressive Behavior*, 25, 61-65.
87. Patchin, W. J., Hinduja, S. (2006). Bullies Move Beyond the Schoolyard A Preliminary Look at Cyberbullying. *Youth Violence and Juvenile Justice*, 4 (2), 148-169.
88. Peklaj, C. (2012). Učenci z učnimi težavami v šoli in kaj lahko stori učitelj. 1. izd. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, str. 123, tabele.
89. Petz, B. (ur.) (1992). Psihologijski riječnik. Zagreb: Prosvjeta.
90. Poljak, M., Omersoftić, E. (2015). Unapređenje roditeljstva, Priručnik za usavršavanje roditeljskih kompetencija u pripremi djeteta za polazak u školu. Sarajevo: KJU „Porodično savjetovalište“
91. Porter, J. R., Smith-Adcock, S. (2011). Children Who Help Victims of Bullying: Implications for Practice. *International Journal for the Advancement of Counseling*, 33(3), 196-205.
92. Posokhova, H. (1999.) Razvoj djeteta. Zagreb: Ostvarenje.
93. Pravilnik o načinu i obliku provođenja odgojno obrazovne podrške i stručnog tretmana, Službene novine Kantona Sarajevo, broj 29/19.
94. Pravilnik o vođenju evidencije o neprihvatljivim oblicima ponašanja i zaštiti učenika, Službene novine Kantona Sarajevo, broj 29/19.
95. Pražić, B. (1987). Crtež i slika u psihijatriji. Zagreb: Naprijed.
96. Profaca, B., Puhovski S., Luca Mrđen, J. (2006). Neke karakteristike pasivnih i provokativnih žrtava nasilja među djecom u školi. *Društvena istraživanja* 3 (83)
97. Reeve, J., 2010., Razumijevanje motivacije i emocije, Naklada Slap, Zagreb
98. Ricijaš, N., Kranželić, V., Dodig, D., Huić, A., Zoričić, Z., Rakić, A., Radić-Burša, S. (2013). Kockanje i klađenje mladih u Hrvatskoj – poticaj za ciljanu prevenciju. Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za poremećaje u ponašanju
99. Rijavec, M. (1997). Čuda se ipak događaju, psihologija pozitivnog mišljenja. Zagreb: IEP.
100. Rokni, S., Hamidi, H., Ebadi, H. (2014). Relationship between Emotional Intelligence and Emotion Regulation of EFL Learners. *International Journal of Basic Sciences & Applied Research*, 3 (7), 376-380.
101. Rothschild, B. (2000). The body remembers: The psychophysiology of trauma and trauma treatment. New York, NY: W.W. Norton.

102. Roviš, D. i Bezinović, P. (2011). Vežanost za školu – analiza privrženosti školi i predanosti školskim obvezama kod srednjoškoolaca. *Sociologija i prostor*, 49 (2), 185-208.
103. Rukavina, M., Nikčević-Milković, A. (2016). Adolescenti i školski stres. *Acta Iadertina*, 13 (2), 159-169
104. Sabiston, C.M., Lovato, C.Y., Ahmed, R., Pullman, A.W., Hadd, V., Campbell, S., Nykiforuk, C., Brown, K.S. (2009). School Smoking Policy Characteristics and Individual Perceptions of the School Tobacco Context: Are They Linked to Students Smoking Status? *Journal of Youth and Adolescence*, 38 (4), 1374-1387.
105. Salmivalli, C., Voeten, M. (2004). Connections between attitudes, group norms, and behaviors associated with bullying in schools. *International Journal of Behavioral Development*, 28(3), 246-258.
106. Sesar, K. (2011). Obilježja vršnjačkog nasilja. *Ljetopis socijalnog rada*, 18 (3), 497-526
107. Shead, N.W., Derevenski, J.L., Gupta, R. (2010). Risk factors associated with youth problem gambling. *International Journal of Adolescent Medicine and Health*, 22 (1), 39-58
108. Shetgiri, R., Lee, S.C., Tillitski, J., Wilson, C., Flores, G. (2015). Why Adolescents Fight: A Qualitative of Youth Perspectives on Fighting and its Prevention. *Acad Pediatr*. 15 (1), 103-110. HHS Public Acces
109. Silk, J. S., Morris, A. S., Kanaya, T. i Steinberg, L. (2003). Psychological control and autonomy granting: Opposite ends of a continuum or distinct constructs? *Journal of Research on Adolescence*, 13(1), 113-128.
110. Škarić, I. (1998). *Govorne poteškoće i njihovo uklanjanje*. Zagreb: Mladost.
111. Skinner, E., Furrer, C., Marchand, G., Kindermann, T. (2008). Engagement and Disaffection in the Classroom: Part Of A Larger Motivational Dynamic? *Journal of Educational Psychology*, 100(4), 765-781.
112. Škrobo, M., Šimleša, S. i Ivšac Pavliša, J. (2016). Obilježja socijalne kognicije u osoba s poremećajem iz spektra autizma, posebnim jezičnim teškoćama i intelektualnim teškoćama, *Logopedija*, 6, 6-13.
113. Smith, P.K., Mahdavi, J., Carvalho, M., & Tippett, N. (2006). An investigation into cyberbullying, its forms, awareness and impact, and the relationship between age and gender in cyberbullying. *Research Brief No. RBX03-06*. London: DfES.
114. Steffgen, G. i Ewen, N. (2007). Teachers as Victims Of School Violence –the Influence of Strain and School Culture. *International Journal on Violence and Schools*, 3, 81-93.

-
115. Thornberg, R. (2010). A Student in Distress, Moral Frames and Bystander Behavior in School. *Elementary School Journal*, 110 (4), 585-608.
 116. Tripković M, Francisković T, Grgić N, Ercegović N, Graovac M, Zečević I., (2013). Family Factors Associated with Auto-aggressiveness in Adolescents in Croatia. *Coll Antropol* ;37(4):1081-88
 117. Unicef, Ured za Hrvatsku (2005). Kako zaustaviti bullying – Priručnik za roditelje; Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba (2004). *Nasilje nad djecom*.
 118. Vasta, R., M. Haith, M. i A. Miller, S. (1998). *Dječja psihologija*. Jastrebarsko: Naklada Slap
 119. Vidović V. (1998). *Anoreksija i bulimija*; Zagreb: 4P d.o.o. 953-96777-1-X.
 120. Vizek Vidović, V., Vlahović Štetić, V., Rijavec, M., Miljković, D. (2003). *Psihologija obrazovanja*. Zagreb: IEP VERN
 121. Vlah N. (2012). Poremećaji čitanja i pisanja; *Narodni zdravstveni list*; Nastavni zavod za javno zdravstvo Primorsko-goranske županije u suradnji s Hrvatskim zavodom za javno zdravstvo; 2012; 628-629/2012.
 122. Vodak, P. i Šulc, A (1966.): *Mane i poremećaji ponašanja u dječjem dobu*, *Suvremena nastava*. Zavod za izdavanje udžbenika. Sarajevo, 1966.
 123. Vulić-Prtorić, A (2007), *Depresivnost u djece i adolescenata*. Zagreb. Naklada Slap.
 124. Vulić-Prtorić, A. (2002). Obiteljske interakcije i psihopatološki simptomi u djece i adolescenata. *Suvremena psihologija*, 5 (1), 31-51.
 125. Walsh, B. W. & Rosen, P. M. (1988). *Self-mutilation: Theory, Research and Treatment*. New York/London: The Guilford Press.
 126. Wilson, C. M., Douglas, K. S. i Lyon, D. R. (2011). Violence Against Teachers: Prevalence and Consequences. *Journal of Interpersonal Violence*, 26 (12), 2353-2371.
 127. *World Drug Report (2015). Executive Summary: Conclusions and Policy Implications*. United Nations Office on Drugs and Crime
 128. *World Health Organisation (2010). European report on preventing violence and knife crime among young people*. Rome: WHO
 129. *World Health Organisation (2012). Mental Health, key findings factsheet: Why we should pay attention to this issue during adolescence? HBSC (Health behaviour in school-aged children)*
 130. *World Health Organisation (2016). INSPIRE: Seven strategies for Ending Violence Against Children*. Geneva: WHO

-
131. Žakelj, A. i Valenčić Zuljan, M., (2014). Poteškoće učenika u učenju i oblici pomoći. Vršac: Visoka škola strukovnih studija "Mihailo Palov" (Vršac: Tuli).
 132. Žužul, M. (1989). Agresivno ponašanje – Psiholojska analiza. Zagreb: Radna zajednica Republičke konferencije Saveza Socijalističke omladine Hrvatske.

**GRUPE PODRŠKE UČENICIMA ZAVRŠNOG
RAZREDA OSNOVNE I SREDNJE ŠKOLE**
Prijedlog edukativnog materijala za unapređenje
psihosocijalnih kompetencija učenika,
očuvanja mentalnog zdravlja, razvoja mišljenja,
ličnog i socijalnog razvoja

Sarajevo, februar 2022. godine

SADRŽAJ

1. Naslovnica	
2. Sadržaj	2
3. Uvodna riječ	3
(Ministrica za odgoj i obrazovanje KS, Naida Hota Muminović)	
4. Uvod u edukativni materijal	4-5
(Prof. dr. Dženana Husremović, Prof. dr. Lejla Kafedžić, Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu)	
5. Uputstvo za stručne službe škola	6
6. Radna grupa	7
7. Prikaz radionica (teme, sadržaj i radni materijal)	8-127
8. Literatura/izvori	128-129
9. Poruka učenicima	130

UVODNA RIJEČ MINISTRICE

Američki sociolog Talcott Parsons je kazao „Škola je most između porodice i društva u cjelini“ ova izjava zorno prikazuje značaj škole, odgoja i zadataka odgojno-obrazovnog procesa u životu učenika, ali i u oblikovanju društvenih vrijednosti i pravila. Naime, škola odgaja, obrazuje dijete/učenika i na taj način priprema dijete za njegovu ulogu, odnosno škola je neizostavan agens u formiranju identiteta pojedinca.

Promjene životne svakodnevnice uzrokovane svakodnevnim, brojnim izazovima, kao i promjene životnih navika i rutina prouzrokovanih koronavirusom, sa kojim se suočavaju naši učenici znatno utječe na kvalitet života, opće blagostanje i mentalno zdravlje djece/učenika.

Prevenција ima značajnu ulogu u zaštiti mentalnog zdravlja djece i mladih. Školske zajednice su mjesta u kojim učenici provode veliki dio vremena i upravo se u školi mogu prepoznati različiti znakovi koji mogu ukazati da je narušena dobrobit djeteta, a profesionalci koji rade sa djecom i mladima trebaju posjedovati znanja i vještine kako bi mogli pružiti neophodnu podršku učenicima u suočavanju sa svakodnevnim izazovima.

Biti mentalno zdrav znači biti u mogućnosti uspostaviti kvalitetne međuljudske odnose, biti aktivan u izvršavanju svakodnevnih obaveza, imati razvijene proaktivne strategije suočavanja sa stresom, adekvatno izražavati emocije, poštovati sebe i druge, a ukoliko je na neki način ugroženo mentalno zdravlje pojedinca stvaraju se dalje implikacije na kompletan život i funkcionisanje pojedinca i njegove porodice.

Ministarstvo za odgoj i obrazovanje je imenovalo Radnu grupu koja je pripremila materijal „Grupna podrška učenicima završnog razreda osnovne i srednje škole“ koji će biti koristan profesionalcima - stručnim saradnicima u osnovnim i srednjim školama prilikom realizacije časova koji su u funkciji psihofizičke dobrobiti učenika, zaštite mentalnog zdravlja, kognitivnog razvoja i socijalizacije.

Svjesna činjenice da su pedagozi, psiholozi i socijalni radnici u našim školama kreativni i brižni profesionalci vjerujem da će časovi koje realiziraju sa učenicima biti raznoliki, jedinstveni i prilagođeni potrebama odjeljenjima u kojim se realiziraju, a dostavljeni materijal je primjer, jedan od načina na koje je moguće realizirati ponuđene teme.

Imajući u vidu gore navedeno ovaj materija je koristan resurs, kako bi se teme odgoja afirmisale i postale važne kao i obrazovni ciljevi, te da škole budu mjesta u kojima će se njegovati podrška i briga za mentalno zdravlje učenika, za njihovu dobrobit i opće zadovoljstvo životom.

UVOD U EDUKATIVNI MATERIJAL

Škola je odgojna i obrazovna ustanova. Odgoj je u svojoj osnovi proces, a odvija se u međudodnosu sa drugima.

Dijete bi trebalo biti subjekat odgojnog procesa kroz omogućavanje aktivnog sudjelovanja u ostvarivanju vlastitog rasta, razvoja i postignuća.

Kako bi bilo osigurano da je dijete subjekat odgojnog procesa, važno je, između ostalog, razumjeti djetetove potrebe i načine njihovog zadovoljstva.

Dječije potrebe nisu suštinski drugačije od potreba odraslog čovjeka, ali njihov intenzitet i dinamika se razlikuju u odnosu na uzrast djeteta, a djeca su ovisna o odraslima u procesu izvršavanja svojih potreba.

Dijete nauči izvršavati potrebe kroz odgojno - obrazovno djelovanje odgajatelja.

Obrazovanje je važan faktor rasta, razvoja i postizanja zrelosti djeteta.

Ono se razumijeva kao proces sukonstrukcije znanja, razvijanja vještina, navika i sposobnosti.

Dijete, dakle, treba drugog čovjeka da ga vodi i usmjerava u procesu njegovog odgajanja i obrazovanja. Upravo to usmjeravanje i vođenje, autorice materijala nude profesionalcima koji se aktivno bave odgojem djece/učenika.

Grupa autorica je napisala prijedlog edukativnog materijala pod naslovom „GRUPE PODRŠKE UČENICIMA ZAVRŠNOG RAZREDA OSNOVNE I SREDNJE ŠKOLE: Prijedlog edukativnog materijala za unapređenje psihosocijalnih kompetencija učenika, očuvanja mentalnog zdravlja, razvoja mišljenja, ličnog i socijalnog razvoja“.

Materijal je napisan na 134 stranice, uključujući i popis korištene literature, što predstavlja vrlo bogat izvor za rad s učenicima u osnovnim i srednjim školama.

Materijal čini 27 radionica kreiranih s namjerom da učenike podrže u njihovom odrastanju, emocionalnom i socijalnom razvoju, razvoju komunikacijskih vještina, a posebno u očuvanju mentalnog zdravlja.

Radionice su pisane prema istom okviru što daje jasnoću u praćenju i realizaciji radionica sa učenicima.

Navodeni elementi radionice su sasvim dovoljni za njenu realizaciju, a posebno značajni jesu prilozi, koje su autorice smjestile neposredno nakon opisa radionice, što olakšava njihovu primjenu.

Predstavljene radionice, zaista, plijene pažnju i pokazuju da su kreacije radili znalci iz škola koji imaju dugogodišnje iskustvo u radu sa učenicima različitog uzrasta.

Materijal je predviđen za učenike završnog razreda osnovne i srednje škole, ali veliki broj tema može biti realiziran i sa učenicima drugih razreda/uzrasta, uz eventualne modifikacije, tako da ova napomena ne treba biti prepreka za široku primjenu materijala.

Radionice se mogu primijeniti na časovima Odjeljenske zajednice, u vannastavnim aktivnostima, u vanškolskim aktivnostima, ali i u okviru drugih nastavnih predmeta unutar kojih se realiziraju sadržaji koji su tretirani predstavljenim radionicama, te pojedine vježbe kao uvodni ili završni dio časa.

Dakle, materijal je kvalitetan, bogat, široko primjenjiv u odgojno-obrazovnom procesu, te toplo preporučujem njegovo korištenje u radu sa učenicima.

Prof. dr. Lejla Kafedžić

UPUTSTVO ZA STRUČNE SLUŽBE

Prijedlog edukativnog materijala (27 radionica) namijenjen je isključivo profesionalcima koji rade u stručnim službama osnovnih i srednjih škola u Kantonu Sarajevo.

Namjera Radne grupe je bila da vam materijal posluži kao alat u vašim nastojanjima da širok raspon tema koje su ovdje objedinjene budu tu na jednom mjestu sa svim potrebnim sadržajem koje rad u radionici zahtijeva.

Radionice su osmišljene na način da je okvirno vrijeme potrebno za provođenje svake pojedine jedan školski čas.

Na početku svake radionice opisan je tok, a potom slijedi više informacija koje vam mogu pomoći u pripremi te radni list za učenike.

U planu radionica naznačen je procijenjeni uzrast za koji je određena jedinica primjenjiva, no vjerujemo da ćete upravo vi najbolje znati što je i kada primjenjivo uzrastu i nivou kompetencija djece i mladih s kojima radite te u skladu s time znati odabrati i prilagoditi predloženi sadržaj.

Za početak radionice su namijenjene učenicima završnih razreda osnovne i srednje škole kao vid podrške za nastavak svog akademskog obrazovanja i stresa koji se neminovno na tom putu javlja.

Radionice možete koristiti i u drugim dobnim uzrastima učenika uz prilagođavanje sadržaja radionice.

Radionice će se realizovati na časovima odjeljenske zajednice i kroz realizaciju Programa profesionalne orijentacije sve do kraja nastave za učenike završnih razreda osnovne i srednje škole u ovoj školskoj godini.

Neka krene od mene, tebe, nas...

RADNA GRUPA (psiholozi i pedagozi osnovnih i srednjih škola u KS)

1. Merima Pašalić, JU "Treća gimnazija"
2. Maša Omerbašić, JU "Srednja škola za saobraćaj i komunikacije", JU "Srednja elektrotehnička škola"
3. Lejla Osmanagić, JU "Srednja mašinska škola" JU "Srednja škola metalnih zanimanja"
4. Ajla Mavrić-Gavranović, JU "Srednja medicinska škola" Jezero
5. Jasenka Muminović-Kurić, JU "Srednja medicinska škola Sarajevo"
6. Ozrenka Mešić, JU "Prva gimnazija"
7. Mirjana Jovanović-Halilović, JU "Srednja medicinska škola Sarajevo"
8. Alisa Mehmedspahić, JU "Prva osnovna škola" Ilidža, JU "Druga osnovna škola" Hrasnica, JU "Peta osnovna škola" Sokolović kolonija", JU OŠ "Hrasno"
9. Samela Alagić, JU OŠ "Safvet-beg Bašagić"
10. Senadija Hadrović, JU OŠ "Prva osnovna škola" Ilidža
11. Samra Feriz, JU OŠ "Hrasno"
12. Almedina Pašić, JU "Srednja škola za tekstil, kožu i dizajn"
13. Daniela Zuletović-Klepić, JU OŠ "Čamil Sijarić"
14. Ines Vlahovljak, JU OŠ "Osman Nuri Hadžić"
15. Minela Zahiragić, JU OŠ "Velešićki heroji"

Stručna pomoć:

Prof. dr. Lejla Kafedžić, Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu
Prof. dr. Dženana Husremović, Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu

PRIKAZ RADIONICA
/TEME, SADRŽAJ I RADNI MATERIJAL/

RADIONICA 1

TEMA RADIONICE	IDENTITET
CILJNA GRUPA	Završni razred osnovne i srednje škole
CILJEVI	<ul style="list-style-type: none">• povećati samosvijest• osvijestiti različite „stupove“ identiteta• upoznati i prihvatiti te razlikovati nepromjenjive i promjenjive odrednice identiteta• jačati svoje samopoštovanje• kreativno se izražavati• jačati grupnu dinamiku i povezanost.
KLJUČNI POJMOVI	Identitet, uloge, ja, samopoštovanje, slika o sebi
VRIJEME REALIZACIJE	45 minuta
POTREBNI MATERIJALI	Radni list 1,2 „To sam ja“, olovke, bojice
TOK AKTIVNOSTI	<ol style="list-style-type: none">1. Opis sebe u 10 riječi2. Pojam identiteta3. To sam „ja“
AKTIVNOST 1	Opis sebe u 10 riječi.

VRIJEME REALIZACIJE	10 minuta
SADRŽAJ AKTIVNOSTI	<p>Na početku učenicima dati sljedeću uputu:</p> <p>Razmislite o sebi i zapišite na komad papira kako biste se opisali u 10 riječi.</p> <p>Nakon nekoliko minuta pitajte ih: Šta vam je prvo palo na pamet?</p> <p>Zapišite neke od odgovora učenika pa ih zajedno grupirajte. Jesu li govorili o izgledu, osobinama, porijeklu...?</p>
AKTIVNOST 2	Pojam identiteta
VRIJEME REALIZACIJE	25 minuta
SADRŽAJ AKTIVNOSTI	<p>Danas ćemo istražiti pojam identiteta i malo se bolje upoznati s tim kako je izgrađen vaš identitet i od čega se sastoji.</p> <p>Vidjet ćemo je li on stalan ili promjenjiv i koliko ste na njega mogli uticati. Vaš osjećaj identiteta će vam biti od velike važnosti u životu i uticat će na to kako se osjećate u vezi sebe i svojih osobina, kao i na to koliko sebe poštujete i prihvaćate.</p> <p>Uzmite radni list "To sam ja" i upišite ono što smatrate najvažnijim za svoj identitet – veće stvari, važnije, pa i one male.</p> <p>Usmjerite se na ono što vam je trenutno važno kod vas.</p> <p>Nakon što su učenici to napravili, povedite grupnu diskusiju i provjerite koje su sve odrednice, osobine i uloge koristili.</p>

	<p>PITANJA ZA DISKUSIJU:</p> <p>Šta ste sve koristili kao odrednice svog identiteta (nazivamo ih i "stupovima")?</p> <p>Jeste li se kad susreli s nekom vrstom stereotipa ili diskriminacije zbog nekog od dijelova svog identiteta? Kojih?</p> <p>Šta mislite o onima koji se ružno ponašaju prema nekom zbog neke njegove ili njene osobine?</p> <p>Koji su vam najdraži dijelovi vašeg identiteta?</p> <p>Koje dijelove identiteta uzimate zdravo za gotovo i o njima ne razmišljate?</p>
AKTIVNOST 3	To sam "ja"
VRIJEME REALIZACIJE	10 minuta
SADRŽAJ AKTIVNOSTI	<p>Kad pokažete učenicima listu svega onoga šta čini identitet, upitajte ih nedostaje li prema njihovom mišljenju nešto na listi. Budite spremni na to da vas učenici iznenade.</p> <p>Učenici na radnom listu 2 upisuju šta sve za njih identitet znači.</p>

PRILOZI:

RADNI LIST 1

Šta sve čini identitet?

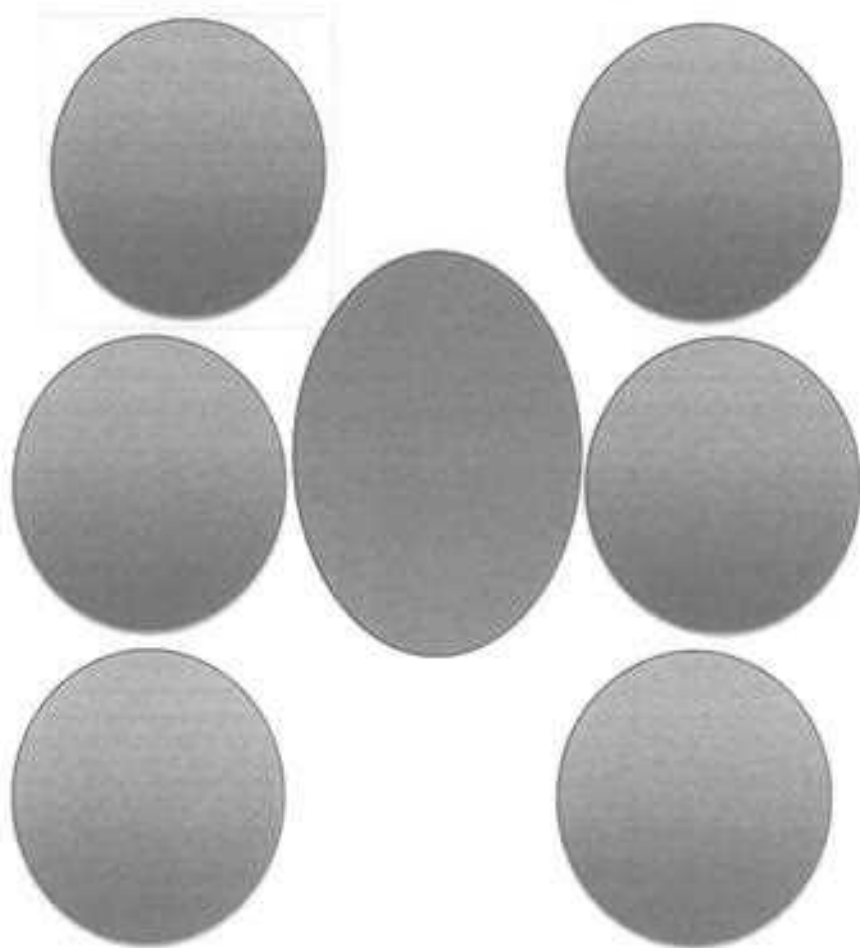
Naš identitet u velikoj mjeri čine zadane osobine, ali i naša predstava o samima sebi. Tu predstavu gradimo cijeli život, a posebno u djetinjstvu i mladosti. Sastoji se od niza iskustava, odnosa, osobina, ali i od našeg tumačenja istih. Neki od „stupova“ odnosno odrednica identiteta, su ovdje nabrojani, a njihova se važnost značajno mijenja tokom života.

ŠTA SVE ČINI IDENTITET?

Dob	Škola u koju idete	Osobine ličnosti
Pol	Ono čime se bavite	Ponašanje i odluke
Ime i prezime	Naselje u kojem živite	Hobiji, interesi, životni stil
Izgled: fizičke osobine (visina, težina, boja kose...) odijevanje, stil, frizura.	Finansijsko stanje	Vrijednosti i ciljevi (ono šta vam je zaista važno i čemu težite)
Porijeklo: porodica iz koje potičete, nacionalnost, narodnost, jezik	Prijatelji	Trenutak u historiji i mjesto u kojem živimo
	Dečko/djevojka: partnerski odnos	
	Zdravlje i kondicija	

Radni list

TO SAM "JA"

RADIONICA 2

TEMA RADIONICE	LIČNI I SOCIJALNI RAZVOJ
CILJNA GRUPA	Završni razred osnovne i srednje škole
CILJEVI	Otkriti da je "element" tačka u kojoj se prirodna darovitost sastaje s ličnom strašću, ali je podržana i mogućnostima iz okoline. Zaključiti da kada su ljudi u elementu, najsnažnije osjećaju da su upravo ono što jesu, duboko su nadahnuti i postižu uspjehe na svim nivoima.
KLJUČNI POJMOVI	Lični i socijalni razvoj, pojam elementa, osjećanja, uspjeh
VRIJEME REALIZACIJE	45 minuta
POTREBNI MATERIJAL	Radni list "Moj element", osnovni materijal

TOK AKTIVNOSTI	<p>1. Ogledalo-vježba relaksacije</p> <p>2. Otkrij svoj element</p> <p>3. Lični i socijalni razvoj</p>
AKTIVNOST 1	Ogledalo-vježba relaksacije
VRIJEME REALIZACIJE	15 minuta
SADRŽAJ AKTIVNOSTI	<p>Na cijeloj površini papira nacrtajte ogledalo (može biti bilo kojeg oblika, uokvireno ili ne), te se na njemu potpišite. Onda svoj papir s nacrtanim ogledalom pošaljite u krug. Na njemu će vam svako napisati lijepu poruku za kraj.</p> <p>Tako će svako dobiti svoje ogledalo s puno lijepih i pozitivnih poruka.</p>
AKTIVNOST 2	Otkrij svoj element
VRIJEME REALIZACIJE	20 minuta

SADRŽAJ AKTIVNOSTI	<p>U svaki stupac napiši po nekoliko stvari (koje voliš, koje „ti idu“, koje s voljom radiš i za koje imaš podršku), pa prouči gdje postoje preklapanja. Ono što se pojavljuje u većini kolona bi mogao biti tvoj element /Radni list/.</p> <p>PITANJA ZA DISKUSIJU:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Koliko si lako pronašao svoj element? Imaš li ih više? • Što si zaključio? • Da biraš između onog u čemu si dobar i onog što voliš, što bi odabrao? • Da li bi odabrao neko zanimanje samo zbog lakšeg zaposlenja ili bolje zarade? • Hoćeš li se rukovoditi savjetima roditelja ili vlastitim interesima i zbog čega? • Koja su danas nova zanimanja za koja tvoji roditelji nisu čuli? • U čemu sve možemo biti vješiti, odnosno nadareni? Kako bi ti grupirao ljudske aktivnosti i zanimanja?
AKTIVNOST 3	Lični i socijalni razvoj
VRIJEME REALIZACIJE	10 minuta
SADRŽAJ AKTIVNOSTI	<p>Razgovor sa učenicima kako im se svidjela radionica.</p> <p>Da li su otkrili svoj element?</p> <p>Da li razumiju pojam darovitosti i lične strasti?</p> <p>Da li "svoj element" utiče na nadahnuće i postizanje uspjeha na planu ličnog i socijalnog razvoja?</p>

 VOLIM +	 IDE MI+	 IMAM VOLJE+	 POMAŽU MI U= IMAM PRILIKU=

RADIONICA 3

TEMA RADIONICE	PREPOZNAVANJE OSJEĆAJA
CILJNA GRUPA	Završni razred osnovne i srednje škole
CILJEVI	Prepoznati i osvijestiti svoje osjećaje, te prepoznati osjećaje koje pokazujemo i koje ne pokazujemo drugima.
KLJUČNI POJMOVI	Prepoznavanje osjećaja, vrste osjećaja, osjećaji se mijenjaju, kreativnost
VRIJEME REALIZACIJE	45 minuta
POTREBNI MATERIJAL	Radni listovi, papir, olovke, bojice, flomasteri

TOK AKTIVNOSTI	<p>1. Prepoznavanje osjećaja</p> <p>2. Jedan osjećaj - jedan izraz lica</p> <p>3. Vježba relaksacije/samoprocjena/crtež ljudske figure</p>
AKTIVNOST 1	PREPOZNAVANJE OSJEĆAJA
VRIJEME REALIZACIJE	5-10 minuta
SADRŽAJ AKTIVNOSTI	<p>Na početku:</p> <p>Učenicima recite da ćete razgovarati o osjećajima. Potaknite učenike da navedu različite osjećaje kojih se mogu sjetiti. Napomenite djeci da su svi osjećaji u redu.</p> <p>Pitajte učenike kako oni prepoznaju kako se neko osjeća.</p> <p>Emocije</p> <p>U košaricu se stave ceduljice s nazivima pojedinih emocija. Svako izvuče jedan listić i pročita emociju koja je napisana, a zatim treba pokretom prikazati tu emociju, npr. strah, tuga, radost, krivnja... Ostali nastoje prepoznati o kojoj se emociji radi.</p> <p>Učenici sjede na svojim mjestima, kasnije formiraju malu grupu od 3 do 4 učenika</p>
AKTIVNOST 2	Jedan osjećaj - jedan izraz lica
VRIJEME REALIZACIJE	25-30 minuta

SADRŽAJ AKTIVNOSTI	<p>Raspravu usmjerite ka prepoznavanju osjećaja prema izrazu lica, položaju tijela, tonu glasa.</p> <p>Učenicima podijelite radne listove s ucrtanim elipsama. Ispod svake elipse naveden je jedan osjećaj. Učenici trebaju u elipsu ucrtati odgovarajući izraz lica. Zamolite ih da rade što samostalnije i da nacrtaju onako kako oni žele. Ako učenici pitaju kako će nacrtati, recite im da se sjete izraza lica nekoga tko je bio npr. ljut, sretan itd.</p> <p>Crteže učenici mogu obojiti ako žele. Nema dobrih i loših crteža osjećaja.</p> <p>Svi su u redu, jer su to njihovi izrazi i odražavaju njihova zapažanja. Kada učenici završe sa crtanjem, neka u malo grupi pokažu svoje crteže i kratko prokomentiraju.</p>
AKTIVNOST 3	Vježba relaksacije/samoprocjena/crtež ljudske figure
VRIJEME REALIZACIJE	10 minuta
SADRŽAJ AKTIVNOSTI	<p>Na kraju radionice možete napraviti vježbu relaksacije. Stanite svi u krug. Voditelj se okrene učeniku do sebe, napravi neki smiješni izraz lica, a učenik treba takav izraz prenijeti sljedećem učeniku. Vježba je gotova kad se zadnji učenik iz kruga okrene voditelju i pokaže mu taj izraz lica.</p> <p>Druga varijanta ove vježbe je da voditelj nakon kraćeg vremena pošalje drugi izraz lica u krug, pa treći itd.</p> <p>Dobro je da ulogu voditelja prepustite nekom učeniku ili SAMOPROCJENA - način na koji preispitujemo svoje ponašanje i jesmo li djelotvorno reagovali.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Osjećam li se ugodno? • Koliko mi je to koristilo s obzirom na ono što sam želio/željela? • Jesam li bliži / bliža s ljudima oko sebe?

	<ul style="list-style-type: none"> • Jesu li drugi zadovoljni mojim postupcima? • Jesam li ja zadovoljan / zadovoljna svojim postupkom? • Koje su se sve emocije pojavile? • Što je činilo vaše tijelo? • Kakav je bio stepen energije? • Koje misli su vam prolazile kroz glavu? • Kako ste došli do kraja borbe?
--	---

PRILOZI:

RADNI LIST 1

SVAKO IMA MNOGO RAZLIČITIH OSJEĆAJA I SVI SU U REDU

OSJEĆAJI SE MIJENJAJU

TUGA

RADOST

LJUTNJA

STRAH

KRIVNJA

LJUBOMORA

RADNI LIST 2

**NACRTAJ IZRAZ LICA ZA OSJEĆAJ PO TVOM IZBORU (kako se trenutno osjećaš) I
KREIRAJ LJUDSKU FIGURU**

SLOBODA IZBORA KREACIJE

RADIONICA 4

TEMA RADIONICE	LJUBAV, ZALJUBLJENOST
CILJNA GRUPA	Učenice i učenici od 13-18 godina
CILJEVI	Razumijevanje složenosti emocije ljubavi u partnerskim odnosima. Prepoznavanje odlika ljubavi na emocionalnom i ponašajnom nivou. Predstavljanje različitosti između zaljubljenosti i ljubavi.
KLJUČNI POJMOVI	Ljubav, zaljubljenost, seksualna zrelost, partnerski odnos.
VRIJEME REALIZACIJE	45 minuta
POTREBNI MATERIJAL	Prilog, flipčart, markeri (flomasteri)
TOK AKTIVNOSTI	<ol style="list-style-type: none">1. Uvodna igra "Imena i pridjevi"2. Brainstorming3. Završna igra "Ime druga i pridjev"
AKTIVNOST 1	Uvodna igra "Imena i pridjevi"

VRIJEME REALIZACIJE	5-10 minuta
SADRŽAJ AKTIVNOSTI	Učenici po redu govore svoja imena kojima dodaju pridjev sa istim početnim slovom, npr. tajanstvena Taira, lijepa Lejla... Predstavljanje teme i cilja radionice.
AKTIVNOST 2	Brainstorming
VRIJEME REALIZACIJE	25-30 minuta
SADRŽAJ AKTIVNOSTI	<p>Voditelj radionice, koristeći tehniku brainstorminga, postavlja učenicima pitanja, te njihove odgovore bilježi na flipčartu:</p> <p>VRSTE LJUBAVI: Koje sve vrste ljubavi postoje? (Ukazati učenicima da će se radionica odnositi na partnersku ljubav, ljubav između mladića i djevojaka)</p> <p>ZAŠTO NAM JE LJUBAV POTREBNA: Zašto zavolimo mladića ili djevojku?</p> <p>KAKO IZGLEDA LJUBAV: Zašto ljudi koji se vole imaju potrebu tjelesne bliskosti, da se dodiruju, miluju, ljube? Šta to za njih predstavlja? (Ukazati učenicima da se ljubav ne mora samo izražavati verbalno, već da se vrlo često ljubav izražava neverbalnim putem i uopće, sveukupnim odnosima sa voljenom osobom)</p> <p>IGRA ASOCIJACIJA: Koja riječ vam prva padne na pamet kada čujete riječ "ljubav"?</p> <p>Nakon ispisa asocijacija na flipčartu, voditelj, zajedno sa učenicima vrši klasifikaciju asocijativnih riječi, npr. koje riječi iskazuju osjećanja, ponašanje, misao ili negaciju ljubavi. Klasifikacija se izvodi usmeno i služi za otvaranje diskusije i ukazivanje na složenost emocije ljubavi.</p> <p>KOMENTAR VODITELJA: Ljubav je složeno osjećanje. Ljubav se teško definira jer podrazumijeva sklop različitih</p>

	<p>osjećanja i ponašanja, prijatnih i neprijatnih kao što su: povjerenje, poštovanje, nježnost, razumijevanje, podrška, briga, upoznavanje, odgovornost ali i strepnju, brigu, strah, ljubomoru, tugu, nesporazume, konflikte itd. Ljubav možemo shvatiti kao odnos između dvije osobe od kojih svaka istovremeno voli i biva voljena. Dati definiciju ljubavi pokušali su mnogi, pisci, pjesnici, voljeni i nevoljeni. Čini se da svako od nas može dati svoju definiciju ljubavi. Također, vrlo često ljubav ne možemo prepoznati, a ponekad teško možemo da je odvojimo od zaljubljenosti.</p> <p>LJUBAV I ZALJUBLJENOST: Da li su ljubav i zaljubljenost isto?</p> <p>Voditelj poziva učenike da zamisle mladića i djevojku kako izgovaraju neke rečenice koje govore o ljubavi ili zaljubljenosti (rečenice date u prilogu). Zadatak učenika je da odluče da li njihove rečenice odlikuju ljubav ili zaljubljenost. Voditelj na flipčartu kreira tri kategorije odgovora: Ljubav; Zakljubljenost; Ne mogu da se odlučim, te u skladu sa usaglašenosti mišljenja većine učesnika upisuje izjavu u odgovarajuću kategoriju. Postizanje konsenzusa između učesnika nije obavezno. Neke izjave mogu ostati u kategoriji "Ne mogu da se odlučim".</p> <p>Diskusija učesnika se završava pitanjima:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Zbog čega je važno razlikovati ljubav i zaljubljenost? - Šta se dešava kada zaljubljenost prođe? - Koliko i na koji način treba da poznajemo neku osobu da bi bili sigurni da je u pitanju ljubav?
AKTIVNOST 3	Završna igra "Ime druga i pridjev"
VRIJEME REALIZACIJE	5-10 minuta

SADRŽAJ AKTIVNOSTI	Voditelj i učesnici iznose svoje izjave (definicije) ljubavi Završna igra "Ime druga i pridjev" Učenici kažu ime druga koji sjedi pored njih i pridjev sa istim početnim slovom.
---------------------------	---

PRILOG:

Izjave mladića i djevojke:

- Kada je vidim zastane mi dah.
- Kada god smo zajedno, srce mi lupa tako jako.
- Ne mogu da živim bez nje.
- Kada bi on našao drugu, umria bih.
- Tresem se u njenom prisustvu.
- Niti jedan dan ne mogu izdržati da je ne vidim.
- Ne bih mogao da zamislim život bez nje.
- Volim kad šetamo zajedno.
- Znači mi kad me zagrlj.
- Uz nju se osjećam sigurno.
- On je idealan za mene iako to niko ne shvata.
- Ne mogu reći da je ona idealna za mene.
- Iako smo zajedno, volim da imam vrijeme i za svoje prijatelje.
- Dok sam u školi, ne mogu prestati misliti na nju.
- Kad mi brani da se vidim sa svojim starim društvom, znam koliko mu je stalo do mene.
- Znam da me voli, jer me želi samo za sebe.
- Neke stvari mi kod nje smetaju.
- Kad mi kaže da ne može prestati misliti o meni, znam da je to prava ljubav.
- Zbog nje bih učinio sve na svijetu.
- Kada sam s njim imam osjećaj kao da lebdim.

RADIONICA 5

TEMA RADIONICE	POMOZI MI DA RIJEŠIM PROBLEM
CILJNA GRUPA	Učenice i učenici od 13 do 18 godina
CILJEVI	Razvoj strategije rješavanja problema. Povećanje osjećaja sigurnosti kod djece.
KLJUČNI POJMOVI	Strategija rješavanja problema Osjećaj sigurnosti Povjerenje
VRJEME REALIZACIJE	45 minuta
POTREBNI MATERIJAL	A4 papir, selotejp, olovka, povež za oči, manji predmeti (knjige, torbe...)
TOK AKTIVNOSTI	<ol style="list-style-type: none">1. Uvodna igra "Pilot i kontrolor leta"2. Ruka i problem3. Završna igra "Ja sam OK, ti si OK"
AKTIVNOST 1	Uvodna igra "Pilot i kontrolor leta"

VRIJEME REALIZACIJE	10 minuta
SADRŽAJ AKTIVNOSTI	Ispred školske ploče napraviti pistu sa preprekama (knjige, torbe...). Izabrati pilota i kontrolora leta. Pilotu staviti povez na oči, a kontrolor ga vodi pistom tako da se ne spotakne o prepreke. Nakon aktivnosti: Da li vam se sviđela igra? Kako se osjećao pilot? Kako kontrolor? Da li smatrate da su piloti sami mogli izvesti ovu igru? Šta vi smatrate pomoći i podrškom?
AKTIVNOST 2	Ruka i problem
VRIJEME REALIZACIJE	30 minuta
SADRŽAJ AKTIVNOSTI	<p>Voditelj učenicima dijeli A4 papire i daje im uputstvo da desnom rukom, obrisnom linijom, ocrtaju lijevu ruku raširenih prstiju u obliku lepeze. U središtu nacrtanog dlana napisati svoj gorući problem. Zatim se svi obrisi ruku sa napisanim problemima izlože na školsku ploču. Učenici prošetaju učionicom i pogledaju izložene dlanove sa problemima. Odaberu kome će pomoći da riješi problem tako što na obris jednog prsta napišu moguće rješenje. Treba "popuniti" sve prste mogućim rješenjima. Kada su svi prsti popunjeni svaki učenik uzima list sa svojim dlanom. Voditelj vodi diskusiju o tome kako sada učenici vide svoj gorući problem kada imaju navedenih pet mogućih rješenja. Kako se sada osjećaju dok gledaju u svoj problem? Da li se nešto promijenilo? Šta radimo kada smo sami "u problemu", a kako kada problem "podijelimo" sa bliskim osobama?"</p> <p>Diskusiju voditi u smjeru zaključka da je podrška drugih ljudi jako važna, te da postoje različite vrste podrške. Ukoliko nemamo podršku, potrebno je razmisliti o drugim izvorima snage kao i o izboru osoba s kojima možemo podijeliti problem.</p>

AKTIVNOST 3	Završna igra "Ja sam OK, ti si OK"
VRIJEME REALIZACIJE	5 minuta
SADRŽAJ AKTIVNOSTI	<p>Članovi odjeljenja podijele se u parove i na papiru A4 formata zajedno (jednom olovkom) napišu "JA SAM OK, TI SI OK"</p> <p>Da li je ova vrsta zajedničkog djelovanja pomogla ili odmogla? Da li je svaka zajednička aktivnost podrška? Ima li nekih zajedničkih aktivnosti koje su otežavajuće? U kojim aktivnostima je važno biti samostalan?</p>

RADIONICA 6

TEMA RADIONICE	Suočavanje sa stresom
CILJNA GRUPA	Završni razredi OŠ i SŠ
CILJEVI	Osvijestiti na ličnom planu nivo stresa kojem su izloženi učenici. Prepoznati utjecaj pozitivnog i negativnog stresa na njihovo zdravlje. Razumjeti da postoje individualne razlike u reakcijama na stres, te prepoznati načine na koje ljudi reaguju na faktore stresa. Razviti lične strategije za suočavanje sa stresom.
KLJUČNI POJMOVI	stres, "fight/flight" reakcija, simptomi stresa (emocionalni, fizički, kognitivni)
VRIJEME REALIZACIJE	45 minuta
TOK AKTIVNOSTI	AKTIVNOST 1: Stres test AKTIVNOST 2: Utjecaj stresa AKTIVNOST 3: Suočavanje sa stresom
MATERIJALI	MATERIJAL 1: Stres test (radni list za učenike) MATERIJAL 2: Utjecaj stresa (za nastavnike) MATERIJAL 3: Suočavanje sa stresom (radni list za učenike)

AKTIVNOST I	Stres test
VRIJEME REALIZACIJE	10 minuta
SADRŽAJ AKTIVNOSTI	<p>Podijeliti učenicima radne listove – stres test (MATERIJAL 1)</p> <p>Dati uputu učenicima da popune test na način da odaberu jedan broj od 1 do 4 kako bi procijenili koliko često osjećaju neki od simptoma.</p> <p>1 – nikad/rijetko 2 – ponekad 3 – često 4 – uvijek</p> <p>Dati uputu učenicima da zbroje ukupan rezultat na stres testu, a zatim napišu na tablu bodovnu listu:</p> <p>< 20 = nizak nivo stresa 21 – 30 = srednji nivo stresa >31 = visok nivo stresa</p> <p>Objasniti učenicima da: Stres je normalna reakcija na različite životne zahtjeve Kada mozak percipira prijetnju, tijelo ispušta kombinaciju hormona kako bi pokrenuli „fight/flight“ (borba/bijeg) reakciju. Kada prijetnja prestane, tijelo se vraća u „normalu“</p>

AKTIVNOST 2	Efekti stresa
VRJEME REALIZACIJE	20 minuta
SADRŽAJ AKTIVNOSTI	<p>Podijeliti učenike u grupe od 3 ili 5 učenika i dati im zadatak da kratko zajednički prodiskutuju o situacijama koje su im najviše stresne.</p> <p>Dati uputu učenicima da razmisle o tome kako se osjećaju kada su pod utjecajem stresa.</p> <p>Dati zadatak učenicima da naprave „bujicu ideja“ (brainstorm) na tabli ili flip chart-u o različitim efektima koje stres ima na njih. Podstaknite ih da razmisle o sljedećim vrstama simptoma:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Emocionalni - Fizički - Kognitivni (misli) <p>Tražiti od jednog predstavnika svake grupe učenika da prezentira listu efekata stresa pa razgovarajte o različitim simptomima koji se često pojavljuju.</p>

AKTIVNOST 3	Suočavanje sa stresom
VRIJEME REALIZACIJE	15 minuta
SADRŽAJ AKTIVNOSTI	<p>Podijelite učenicima radni list – suočavanje sa stresom</p> <p>Upoznajte učenike sa tim da postoje različiti zdravi i nezdravi mehanizmi suočavanja sa stresom. Zdravi načini suočavanja pomažu u smanjivanju nivoa stresa i olakšavaju simptome. Nezdravi načini suočavanja sa stresom prikrivaju simptome i uzroke stresa zbog čega mogu proizvesti nove uzročnike stresa i time povećati štetne učinke stresa u budućnosti.</p> <p>Dati učenicima zadatak da razmisle o načinima kako se oni nose sa stresom i koji su to zdravi načini suočavanja sa stresom koje oni mogu koristiti u svom životu. Prodiskutovati sa učenicima o tome.</p>

MATERIJAL 1

STRES TEST

Ocijenite dolje navedene rečenice na skali od 1 do 4, u odnosu na to koliko često vam se dešava.

1 – nikad/rijetko

2 – ponekad

3 – često

4 – uvijek

Imam poteškoće da zaspim ili da prespavam noć.	
Napet/a sam i ne mogu da se opustim.	
Naljutim se ako se stvari ne odvijaju onako kako sam planirao/la.	
Teško mi je da se skoncentrišem.	
Teško mi je da pronađem nešto zabavno da radim.	

Većinu dana sam umoran/na.	
Mnogo brinem o stvarima koje mi se dešavaju.	
Imao/la sam zdravstvenih problema zbog škole i obaveza.	
Konzumiram alkohol, cigarete ili neka druga opojna sredstva kako bih se opustio/la.	
U posljednje vrijeme se smijem rjeđe nego inače.	
Često se osjećam tužno ili razočarano.	
Volim imati kontrolu nad stvarima koje se dešavaju.	
Nemam dovoljno vremena za sve obaveze koje mi se nameću.	
Imam naviku da stišćem šake, pucketam prstima, ili uvrćem kosu kad sam napet/a.	

UKUPAN REZULTAT:

MATERIJAL 2

UTJECAJ STRESA

FIGHT/FLIGHT (BORBA/BIJEG) REAKCIJA	OPUŠTENOST
↑ Rad srca	↓ Rad srca
↑ krvni pritisak	↓ krvni pritisak
↑ mišićna napetost	↓ mišićna napetost
↑ plitko disanje	↑ duboko abdominalno disanje
↓ veličina krvnih žila	↑ veličina krvnih žila
↓ probavne funkcije	↑ probavne funkcije
↑ tjelesna temperatura	↓ tjelesna temperatura

EMOCIONALNI	FIZIČKI	KOGNITIVNI
Preplavljenost	Teškoće sa disanjem	Preuveličavanje stvari
Nervoza	Teškoće sa spavanjem	Negativne misli
Anksioznost	Stomačne tegobe	Pretjerano razmišljanje
Zabrinutost	Vrtoglavica	Teškoće u donošenju odluka
Frustracija	Gubitak ili dobijanje na težini	Teškoće sa koncentracijom
Tuga/depresija	Glavobolje	Greške u mišljenju

Neprijatnost	Akne	Teškoće u pamćenju
Ljutnja	Bol u tijelu	„praznina“ misli
Gubitak kontrole	Napetost mišića	
	Bolovi u prsima	

MATERIJAL 3

SUOČAVANJE SA STRESOM

ZDRAVE STRATEGIJE SUOČAVANJA SA STRESOM

- ❖ odmor
- ❖ fizička aktivnost
- ❖ vrijeme za sebe
- ❖ raditi stvari koje voliš
- ❖ vježbe disanja
- ❖ slušanje muzike
- ❖ zdrava ishrana
- ❖ piti dosta vode
- ❖ razgovor sa prijateljima
- ❖ meditacija
- ❖ gledanje filmova
- ❖ igranje sa kućnim ljubimcem
- ❖ fokusiranje na pozitivne stvari
- ❖ postavljanje realističnih očekivanja
- ❖ tražiti pomoć
- ❖ organizacija vremena
- ❖ napuštanje situacije koja nas uznemiri

NEZDRAVE STRATEGIJE

SUOČAVANJA SA STRESOM

- ❖ zloupotreba psihoaktivnih supstanci
- ❖ nezdrava ishrana
- ❖ pretjerana konzumacija kafe
- ❖ konzumacija cigareta
- ❖ fizičko nasilje/agresivnost
- ❖ „istresanje“ na druge/slabije
- ❖ nakupljanje negativnih emocija
- ❖ ignorisanje problema

RADIONICA 7

TEMA RADIONICE	Unutrašnji samogovor
CILJNA GRUPA	Završni razred OŠ
CILJEVI	Naučiti šta je unutrašnji samogovor Prepoznati kako njihove misli utječu na njihove emocije i ponašanje. Prepoznati vlastiti unutrašnji negativni samogovor. Naučiti kako zamijeniti negativni sa pozitivnim samogovorom.
KLJUČNI POJMOVI	unutrašnji samogovor
VRIJEME REALIZACIJE	60 minuta
TOK AKTIVNOSTI	AKTIVNOST 1: Slušanje mog negativnog unutrašnjeg glasa AKTIVNOST 2: Scenariji negativnog unutrašnjeg glasa AKTIVNOST 3: Slušanje mog pozitivnog unutrašnjeg glasa AKTIVNOST 4: Scenariji pozitivnog unutrašnjeg glasa
MATERIJALI	MATERIJAL 1: Slušanje mog negativnog unutrašnjeg glasa (radni list za učenike) MATERIJAL 2: Slušanje mog pozitivnog unutrašnjeg glasa (radni list za učenike)

AKTIVNOST I	Slušanje mog negativnog unutrašnjeg samogovora
VRIJEME REALIZACIJE	15 minuta
SADRŽAJ AKTIVNOSTI	<p>Komunikacija među ljudima odvija se svakodnevno i na različite načine. Riječima koje upućujemo jedni drugima, govorom tijela, izrazom lica, bojom i visinom glasa. Međutim, kako komuniciramo sa drugima, na isti ili sličan način mi komuniciramo i sa samim sobom. Neki ljudi to rade često, gotovo svakodnevno, dok ima i onih koji se sebi nikada ne obraćaju.</p> <p>Objasniti učenicima da način na koji razmišljamo (o sebi i svijetu oko nas) utječe na to kako se osjećamo i na to kako se ponašamo.</p> <p>Objasniti učenicima da svi imamo unutrašnji glas (unutrašnji samogovor). Taj unutrašnji glas može biti pozitivan ili negativan i utječe na to kako doživljavamo situaciju i kako reagujemo na nju.</p> <p>Podijeliti učenicima MATERIJAL I Slušanje mog negativnog unutrašnjeg glasa.</p> <p>Dati učenicima uputu da razmisle o situacijama kada im je njihov unutrašnji glas rekao "Ne mogu uraditi _____". Učenici sami trebaju popuniti prazninu, tj. dovršiti rečenicu.</p> <p>Nakon što dovrše rečenicu "Ne mogu uraditi _____" učenici treba da prepoznaju kako se osjećaju.</p> <p>Tražiti od učenika da prepoznaju kako bi se najvjerojatnije ponašali nakon gore navedene negativne misli.</p>

	<p>Tražiti od učenika da razmisle o tome kako bi ova negativna misao mogla utjecati na njih u narednih 10 godina.</p> <p>Tražiti od učenika da razmisle o tome kako bi se osjećali i ponašali kada bi njihov unutrašnji glas rekao "Dobar/ra si" i "Možeš ti to".</p>
--	---

AKTIVNOST 2	Scenariji negativnog unutrašnjeg samogovora
VRJEME REALIZACIJE	15 minuta
SADRŽAJ AKTIVNOSTI	<p>Pročitajte svaku od dolje navedenih situacija. Tražite od učenika da prepoznaju emocije i ponašanje povezane sa negativnom misli. Napišite njihove odgovore na tablu ispod naslova Emocije i ponašanje.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Djevojčica pita dječaka za ples. Dječak pomisli: "Ona samo hoće da mi se ruga i da ispadnem smotan". Emocije: posramljenost, zabrinutost Ponašanje: povlačenje u sebe; udaljavanje od drugih; nepristojan komentar 2. Djevojčica dobije lošu ocjenu. Pomisli: "Roditelji će biti veoma ljuti" 3. Denis mora početi raditi težak zadatak iz matematike. Pomisli: "Ja sam loš u matematici. Neću ništa razumjeti". 4. Selma dobije pohvalu od nastavnika nakon što je popravila prosjek ocjena. Ona pomisli: "Kako da ne! Nastavnik zna da nisam dobra. Pohvalila me samo kako se ne bih više javljala na času". 5. Vesna zadirkuje Marka zbog njegovih bubuljica. Marko pomisli: "Znam da sam ružan. Sve djevojčice misle isto o meni".

AKTIVNOST 3	Slušanje mog pozitivnog unutrašnjeg glasa
VRJEME REALIZACIJE	15 minuta
SADRŽAJ AKTIVNOSTI	<p>Podijelite učenicima MATERIJAL 2: Slušanje mog pozitivnog unutrašnjeg glasa</p> <p>Dajte zadatak učenicima da razmisle o situaciji kada je njihov unutrašnji glas rekao "Ne moram biti savršen/a u _____"</p> <p>Učenici sami trebaju da popune prazninu, tj. dovrše rečenicu.</p> <p>Nakon što dovrše rečenicu "Ne moram biti savršen/a u _____" učenici treba da prepoznaju kako se osjećaju.</p> <p>Tražiti od učenika da prepoznaju kako bi se najvjerojatnije ponašali nakon gore navedene misli.</p>

AKTIVNOST 4	Scenariji pozitivnog unutrašnjeg glasa
VRJEME REALIZACIJE	15 minuta
SADRŽAJ AKTIVNOSTI	<p>Pročitajte svaku od situacija iz Aktivnosti 2</p> <p>Tražite od učenika da sa grupom podijele primjere pozitivnih misli sa kojima bi se moglo reagovati na date situacije.</p> <p>Tražite od učenika da prepoznaju emocije i ponašanja koja bi se mogla pojaviti nakon pozitivnih misli.</p> <p>Napišite njihove odgovore na tablu ispod naslova „emocije i ponašanje“.</p>

MATERIJAL 1: Slušanje mog negativnog unutrašnjeg glasa (radni list za učenike)

„Ne mogu uraditi _____”

Emocije: _____

Ponašanje: _____

MATERIJAL 1: Slušanje mog pozitivnog unutrašnjeg glasa (radni list za učenike)

“Ne moram biti savršen/a u _____”

Emocije: _____

Ponašanje: _____

RADIONICA 8

TEMA RADIONICE	Samopoštovanje
CILJNA GRUPA	Završni razred SŠ
CILJEVI	Prepoznati kako poruke koje dobijaju od drugih mogu pozitivno ili negativno utjecati na njihovo samopoštovanje. Uvidjeti kako mogu pozitivno utjecati na samopoštovanje drugih. Pozitivno utjecati na vlastito samopoštovanje
KLJUČNI POJMOVI	samopoštovanje
AKTIVNOSTI	AKTIVNOST 1: Snaga riječi AKTIVNOST 2: Nedovršene rečenice AKTIVNOST 3: Kartice obećanja
VRJEME REALIZACIJE	45 minuta
MATERIJALI	MATERIJAL 1: Snaga riječi (radni list za učenike) MATERIJAL 2: Nedovršene rečenice (radni list za učenike) MATERIJAL 3: Kartice obećanja (radni list za učenike)

AKTIVNOST 1	Snaga riječi
VRIJEME REALIZACIJE	15 minuta
SADRŽAJ AKTIVNOSTI	<p>Napomena: Ova aktivnost se može provesti u učionici, ili se može dati za zadaću da učenici urade u svoje slobodno vrijeme.</p> <p>Samopoštovanje predstavlja subjektivni osjećaj vlastite vrijednosti, bez obzira na okolnosti u kojima se nalazimo. Samopoštovanje utječe na našu sposobnost donošenja odluka, utječe na kvalitet odnosa koji imamo sa drugima, emocionalnu stabilnost i na sveukupno mentalno zdravlje.</p> <p>Objasniti učenicima da su riječi veoma moćno oružje. Mogu se koristiti da se započne ili završi rat, mogu stvoriti razumijevanje ili barijeru među ljudima. Upoznati učenike sa ciljem aktivnosti, a to je da će uvidjeti kako poruke koje dobijaju od drugih mogu utjecati na njihovo samopoštovanje.</p> <p>Na tabli napisati 3 pitanja:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Kako se osjećaš zbog ove rečenice? 2. Šta je osoba htjela da kaže? 3. Kako se ova rečenica mogla reći na drugi način, sa više poštovanja? <p>Učenicima podijeliti MATERIJAL 1 dati im uputu da ispod svake rečenice odgovore na tri pitanja koja se nalaze na tabli. (Ako će zadatak raditi kući, pitanja mogu prepisati sa table na radni list)</p>

AKTIVNOST 2	Nedovršene rečenice
VRIJEME REALIZACIJE	15 minuta
SADRŽAJ AKTIVNOSTI	<p>Upoznati učenike sa ciljem aktivnosti, a to je da uvide kako njihove riječi mogu utjecati na samopoštovanje druge osobe.</p> <p>Podijeliti učenike u parove. Svakom učeniku u paru dati jedan radni list.</p> <p>Uputa: Dovođite rečenice na radnom listu svoga para. Možete napisati nešto vezano za njegov/njen karakter, fizički izgled, ponašanje, interese i slično. Jako je važno da budete pažljivi i da pišete sa uvažavanjem i poštovanjem druge osobe. Na moj znak ćete zamijeniti radne listove i pročitati šta je vaš par napisao o vama. Potom ćete ga/ju pogledati u oči i zahvaliti mu/joj.</p> <p>Nakon što svi parovi završe, započnite diskusiju sa odjeljenjem sa sljedećim pitanjima:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kakav je osjećaj dovršavati rečenice o svom prijatelju/prijateljici iz razreda? • Kakav je osjećaj primiti ovakve poruke od druge osobe? • Šta je bilo lahko, a šta teško u ovom zadatku?

AKTIVNOST 3	Kartice obećanja
VRIJEME REALIZACIJE	15 minuta
SADRŽAJ AKTIVNOSTI	Objasniti učenicima da je ova aktivnost za njih, tj. da je cilj da razmisle o načinima kako sami mogu pozitivno utjecati na vlastito samopoštovanje.

	<p>Dati učenicima uputu da na radnom materijalu napišu obećanje sebi o promjenama koje će uvesti u svoj život kako bi pozitivno utjecali na vlastito samopoštovanje. Zatim treba da razmisle o načinima na koje će ispuniti dato obećanje. Naglasiti učenicima da cilj/obećanje i načini postizanja istog treba da budu u realnim i izvodivim okvirima. Podsjetiti učenike da pogledaju i pročitaju svoju karticu obećanja jednom sedmično, jednom mjesečno, ili ako je potrebno, svaki dan.</p> <p>Nakon što završe sa popunjavanjem radnog lista, pitajte da li neko od učenika želi da podijeli svoje obećanje sa ostalima u razredu.</p>
--	--

MATERIJAL 1: Snaga riječi

Tvoja mama kaže: "Noćes izići vani takav/takva!"

1. _____
2. _____
3. _____

Tvoj brat za tvog novog prijatelja kaže: „Svi kažu da je on luzer“!

1. _____
2. _____
3. _____

Tvoj prijatelj kaže: „Super se družiti sa tobom ali nikad ne bih mogao živjeti s tobom“!

1. _____
2. _____
3. _____

Tvoj profesor kaže: „Očekivao sam više od tebe“

1. _____
2. _____
3. _____

MATERIJAL 2: Nedovršene rečenice

Ime osobe o kojoj pišeš:

Jedna stvar koju volim kod tebe:

Ono što te čini posebnim/posebno je:

Ime osobe o kojoj pišeš:

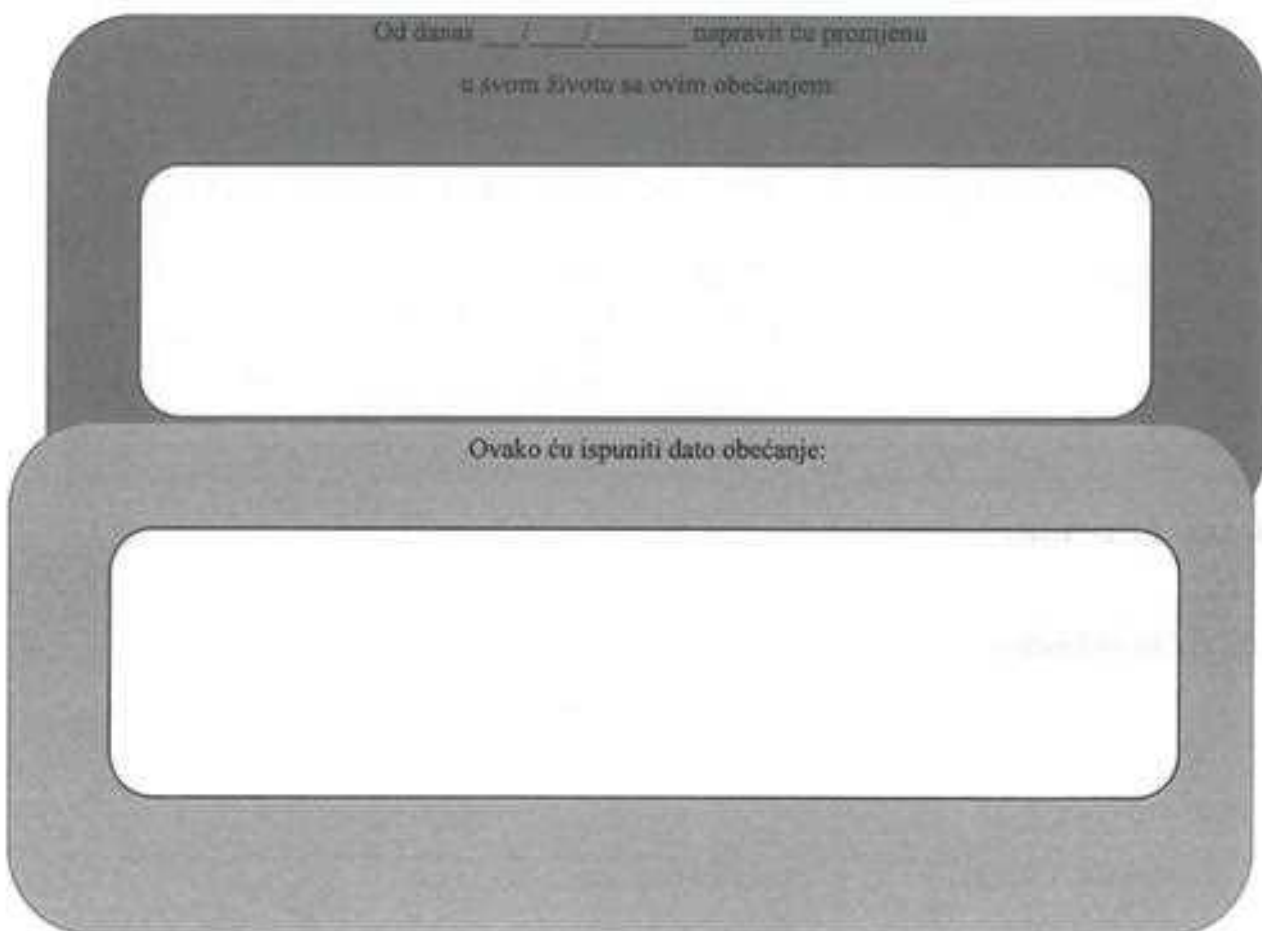
Jedna stvar koju volim kod tebe:

Ono što te čini posebnim/posebno je:

MATERIJAL 3: Kartica obećanja

Od danas ____ / ____ / ____ napraviti ću promjenu
u svom životu sa ovim obećanjem:

Ovako ću ispuniti dato obećanje:

RADIONICA 9

TEMA RADIONICE	EMPATIJA I POŠTOVANJE
CILJNA GRUPA	Završni razred osnovne i srednje škole
CILJEVI	<ul style="list-style-type: none">✓ Razviti sposobnost prepoznavanja emocija kod sebe i drugih u svrhu poticanja razvoja empatije;✓ Spoznati koliko je bitno da razumiju, kako svoje, tako i tuđe emocionalne reakcije i adekvatno reaguju na njih;✓ Razvoj strategija rješavanja problema.
KLJUČNI POJMOVI	Emocija, suosjećanje, poštovanje
VRIJEME REALIZACIJE	45 minuta
POTREBNI MATERIJAL	Papirići sa nazivima emocija, radni listić, papir i olovka
TOK AKTIVNOSTI	<ol style="list-style-type: none">1. Razmišljamo o emocijama2. Međuvršnjačka podrška
AKTIVNOST 1	Razmišljamo o emocijama
VRIJEME REALIZACIJE	15 minuta

SADRŽAJ AKTIVNOSTI	<p>Učenici dobiju kartice sa različitim emocijama (radost, ljutnja, strah, tuga, ljubomora, ponos, osjećaj krivice). Voditelj/voditeljica kaže: „Sada će svako za sebe razmisliti o sljedećem:</p> <ul style="list-style-type: none"> • U kojim situacijama osjećaš emociju koju si dobio/la? • Kako se ponašaš u tim situacijama, kada osjećaš ovu emociju? • Kako bi volio/voljela da se osobe koje se nalaze pored tebe ponašaju prema tebi, kada osjećaš emociju koju si dobio/la? • Kako bi se ponašao/la u društvu osobe koja osjeća emociju koju si dobio/la? <p>(Učenicima će se podijeliti listići sa pitanjima, na koje, nakon što razmisle, treba da napišu odgovore)</p> <p>Zamolite učenike da izlože svoje odgovore. Zadatak voditelja/voditeljice je da se reflektira na njihove odgovore, ali bez ispravljavanja odgovora, u smislu da je neki od njih netačan, već sa željom da i drugi učenici prokomentarišu, dodaju nešto svoje. Ova aktivnost ima za cilj da učenici shvate da se u određenim situacijama mogu osjećati isto, ali i potpuno različito.</p>
AKTIVNOST 2	Međuvršnjačka podrška
VRIJEME REALIZACIJE	30 minuta
SADRŽAJ AKTIVNOSTI	<p>Voditelj/voditeljica daje učenicima uputstvo da na listić ocrtaju svoju ruku raširenih prstiju u obliku lepeze. U središtu nacrtanog dlana upisati jedan svoj gorući problem. Zatim se svi obrisi ruku sa napisanim problemima izlože na školsku tablu. Učenici (u paru) prošetaju učionicom i pregledaju izložene dlanove sa problemima. Odaberu kome će pomoći da riješi svoj problem tako šta na obris jednog prsta napišu moguće rješenje. Treba „popuniti” sve prste mogućim rješenjima. Kada su svi prsti popunjeni svaki učenik uzima list sa nacrtanim svojim dlanom.</p> <p>Voditelj vodi diskusiju o tome kako sada učenici vide svoj gorući problem kada imaju navednih pet mogućih rješenja. Kako se sada osjećaju dok gledaju u svoj problem? Da li se nešto promijenilo?</p>

RADNI LIST 1

(KARTICE SA EMOCIJAMA)

RADOST
LJUTNJA
STRAH
TUGA
LJUBOMORA
PONOS
OSJEĆAJ KRIVICE

RADNI LIST 2.

PITANJA ZA UČENIKE

- U kojim situacijama osjećaš emociju koju si dobio/la?

- Kako se ponašaš u tim situacijama, kada osjećaš ovu emociju?

- Kako bi volio/voljela da se osobe koje se nalaze pored tebe ponašaju prema tebi, kada osjećaš emociju koju si dobio/la?

- Kako bi se ponašao/la u društvu osobe koja osjeća emociju koju si dobio/la?

RADIONICA 10

TEMA RADIONICE	UPRAVLJANJE EMOCIJAMA
CILJNA GRUPA	Završni razred osnovne i srednje škole
CILJEVI	<ul style="list-style-type: none">✓ Prepoznati situacije u kojima se kod učenika javljaju određene emocije;✓ adekvatno primijeniti strategije upravljanja neželjenim emocijama.
KLJUČNI POJMOVI	Neželjene reakcije, kontrola ponašanja
VRIJEME REALIZACIJE	45 minuta
POTREBNI MATERIJAL	Papir i olovka
TOK AKTIVNOSTI	<ol style="list-style-type: none">1. Neželjene reakcije i njene posljedice2. Situacije koje me ljute3. Tehnike kontrole ponašanja
AKTIVNOST 1	Neželjene reakcije i njene posljedice
VRIJEME REALIZACIJE	15 minuta

SADRŽAJ AKTIVNOSTI	<p>Učenici dobiju zadatak da se sjetе jedne situacije u kojoj su reagovali neadekvatno, brzopleto, nisu se ponašali kako treba, te su možda i verbalno ili tjelesno povrijedili neku drugu osobu. Svako za sebe razmišlja i nakon dvije do tri minute, voditelj/ica zadaje zadatak: „Sada ćete uzeti olovke u ruke i kada kažem SAD počete bez prestanka pisati na papire sve misli kojih se sjećate da su vam padale na pamet, kada ste bili u prethodno zamišljenoj situaciji. Kada kažem STOP, vi prekidate pisanje.“ Voditelj/voditeljica pusti učenike da pišu tri minute. Učenici se usmjeravaju da razmisle koje posljedice je to ponašanje i reakcija, ostavila na druge osobe.</p> <p>Dobrovoljci mogu pročitati ono što su napisali i iznijeti svoje razmišljanje o posljedicama.</p>
AKTIVNOST 2	Situacije koje me ljute
VRIJEME REALIZACIJE	10 minuta
SADRŽAJ AKTIVNOSTI	<p>Upitati učenike koje situacije ih ljute i izazivaju nelagodu?</p> <p>Razgovarati o tim situacijama. Voditelj/voditeljica ima zadatak da učenicima ukaže na to kako situacija nije ta koja izaziva naše emocionalno reagovanje, ponašanje i fiziološke reakcije, već da su to načini na koje mi razumijevamo tu situaciju. Zato je važno raditi na tome da mijenjamo pogled na situacije u kojima se ne osjećamo dobro i reagujemo na neadekvatan način.</p>
AKTIVNOST 3	Tehnike kontrole ponašanja
VRIJEME REALIZACIJE	20 minuta

SADRŽAJ AKTIVNOSTI

Obzirom na to da je mijenjanje pogleda na situacije u kojima se ne osjećamo dobro i reagujemo na neadekvatan način dug proces, ono što možemo uraditi jeste da naučimo određene tehnike kojima možemo kontrolisati naše ponašanje kako ne bi došlo do neželjene reakcije. Kontrolu ponašanja možemo vršiti pomoću sljedećih tehnika:

1. Brojanje do 10 i obratno – tehnika kojom se smanjuje ljutnja, tako što osoba broji do deset ili obratno, da ne bi reagovala na neadekvatan način.
2. Ugodno sjedni na stolicu, dobro osloni leđa, čvrsto osjeti dodir cijelih tabana s podlogom. Podigni visoko ramena sve do ušiju, s rukama uz tijelo i zadrži nekoliko sekundi taj položaj. Naglo opusti ramena duboko izdišući. Vježbu ponovi 3 puta.
3. Otvori „sigurnosni ventil“. Duboko udahni, malo zadrži dah i izdišući glasno uzvikni: ...HA!... Ova vježba djeluje opuštajuće naglim oslobađanjem napetosti, izazvanim vokalnim praskom. Tri puta duboko udahni da se vrati energija.
4. Usredotoči pažnju na određenu neutralnu tačku i gledaj, npr. pano na zidu, neki predmet na namještaju i sl. i broji unazad po dva od 30 do 0 (30,28, 26, 24...).
5. Udobno se smjesti na stolici i zatvori oči. Pokušaj primijetiti 3 zvuka iz svoje okoline; 3 čula dodira koja osjećaš u ovom trenutku te se na kraju prisjeti 3 lijepa događaja iz današnjeg dana. Ovu vježbu dobro je raditi navečer ukoliko imaš problema s opuštanjem prije spavanja.
6. Vreća krompira – Zamislite da ste vreća krompira koja je na vrhu vezana kanapom. Vrh vreće je na vrhu glave. Jednim potezom odvežite vreću i zamislite da se krompiri počinju kotrljati van. Duboko udahnite i naglo se presavijte u struku, opuštajući ruke dolje, prema podu, savijajući gornji dio tijela prema dolje. Zamislite da su krompiri vaše brige i problemi i da se oni sada kotrljaju iz vas, svaki put kada izdahnete. Udahnite dublje pa izdahnite puštajući da se brige otkotrljaju kao krompiri.
Ponovite vježbu nekoliko puta. Udahnite duboko, napravite pokret na vrhu glave kao da odvezujete vreću i presavijte se u struku izdišući vazduh.
Problemi su se otkotrljali po podu i vi ste sada smireni, rasterećeni i opuštani. Na kraju duboko udahnite i izdahnite.
Osjećate se dobro!

(Učenici će primijeniti par tehnika prema izboru voditelja).

	Za sami kraj, voditelj/voditeljica će podijeliti evaluacijske listiće na kojima će učenici označiti svoje raspoloženje prije i poslije radionice.
--	---

RADNI LIST 1

Evaluacijski listić

KAKO SAM SE OSJEĆAO/LA PRIJE RADIONICE?

KAKO SE OSJEĆAM POSLIJE RADIONICE?

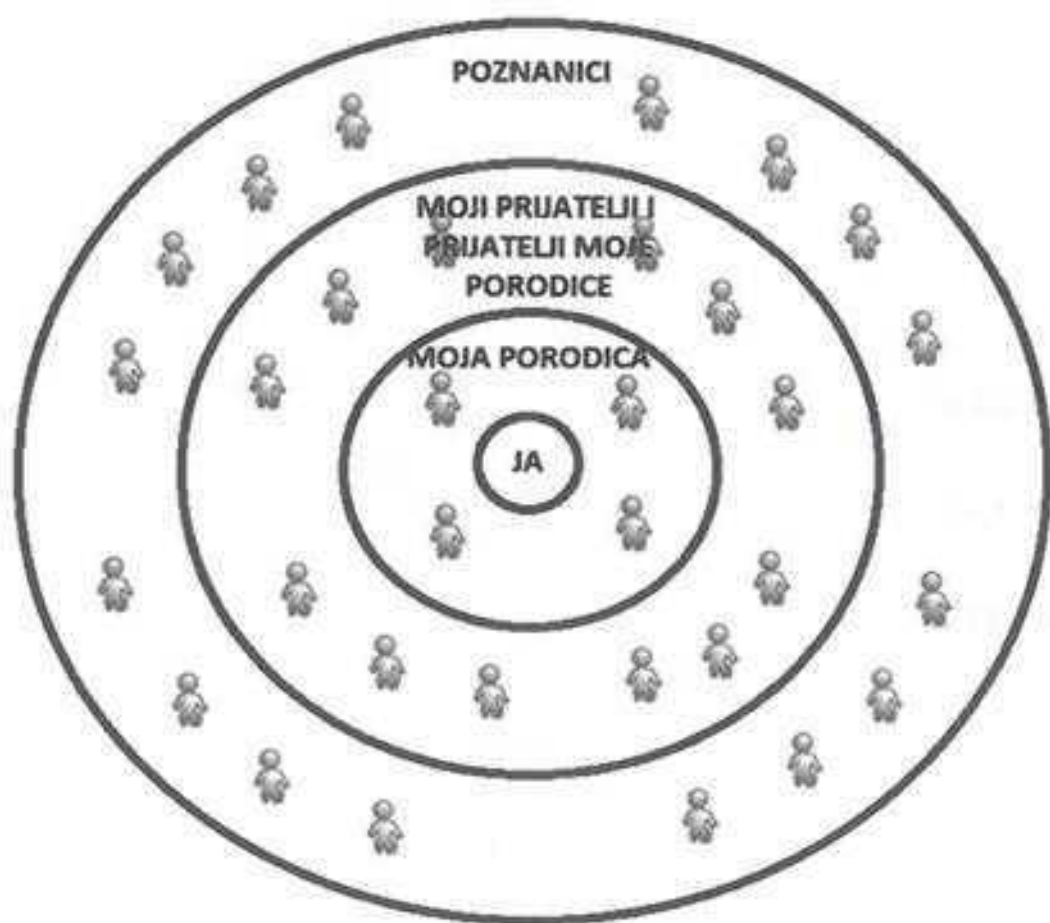
RADIONICA 11

TEMA RADIONICE	LJUDI OKO NAS – stvaranje socijalne mreže
CILJNA GRUPA	Završni razred osnovne i srednje škole
CILJEVI	<ul style="list-style-type: none">✓ Prepoznati važnost socijalne mreže, odnosno važnost saradnje i povezivanja sa drugim osobama;✓ prepoznati na koji način socijalna mreža može pomoći u profesionalnom usmjeravanju;✓ upoznati učenike sa indikacijama i kontraindikacijama određenih zanimanja.
KLJUČNI POJMOVI	Socijalna mreža, sposobnosti, kontraindikacije
VRIJEME REALIZACIJE	45 minuta
POTREBNI MATERIJAL	Papir i olovka
TOK AKTIVNOSTI	<ol style="list-style-type: none">1. Projekcija socijalne mreže2. Diskusija3. Pahuljica sreće
AKTIVNOST 1	Projekcija socijalne mreže
VRIJEME REALIZACIJE	10 minuta

SADRŽAJ AKTIVNOSTI	<p>Voditelj/voditeljica na tabli ili flipchartu nacrtava okvire socijalne mreže i daje realan primjer socijalne mreže (primjer u prilogu).</p> <p>Učenici uzimaju prazan list papira i olovku, a nakon toga voditelj/voditeljica daje uputu:</p> <p>"Molim vas da svako za sebe nacrtava svoju socijalnu mrežu (kategorije: porodica, prijatelji, poznanici) i u tu mrežu upiše imena ljudi koji pripadaju osnovnim kategorijama. Nakon toga, pored svakog imena napišite zanimanje te osobe, naziv preduzeća/firme/ ustanove gdje osoba radi, ako radi.</p> <p>Pokušajte da mreža bude što razgranatija. Imate deset minuta na raspolaganju."</p>
AKTIVNOST 2	Diskusija
VRIJEME REALIZACIJE	30 minuta
SADRŽAJ AKTIVNOSTI	<p>Kada su učenici završili sa crtanjem socijalne mreže, zamoliti ih da prebroje koliko osoba, koliko zanimanja i koliko preduzeća ima svako u svojoj mreži.</p> <p>Dok učenici broje članove svoje mreže, voditelj/voditeljica na tabli napiše kategorije: osobe, zanimanja, preduzeća.</p> <p>Voditelj/voditeljica poziva dobrovoljce koji imaju zadatak da pročitaju broj osoba, zanimanja, preduzeća koje imaju u svojoj mreži. Voditelj/voditeljica zapisuje brojeve ispod naziva pripadajuće kategorije i razgovora sa učenicima.</p> <p>Pitanja za diskusiju:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Da li ste u svoju mrežu upisali i neke osobe kojih se niste odavno sjetili? - Zašto je mudro kreirati mrežu osoba i ustanova kada se planira buduće zanimanje?

	<p>- Postoji li u vašoj mreži neko ko bi vam mogao pomoći da posjetite srednju školu/fakultet, ili da odete kod te osobe na radno mjesto i vidite koje poslove obavlja?</p> <p>- Navedite zanimanje kojim želite da se bavite.</p> <p>- Koje sposobnosti su potrebne za navedeno zanimanje?</p> <p>- Koje su kontraindikacije vezane za to zanimanje?</p> <p>Osvrt na radionicu: Socijalna mreža može biti veoma važna mladima prilikom izbora daljeg školovanja i zanimanja, jer na ovaj način oni mogu prepoznati kome mogu postaviti pitanja vezana za svoj izbor i koje škole/fakultete i preduzeća mogu posjetiti.</p>
AKTIVNOST 3	Pahuljica sreće
VRIJEME REALIZACIJE	5 minuta
SADRŽAJ AKTIVNOSTI	<p>Voditelj/voditeljica se obraća učenicima:</p> <p>„Danas ćemo putovati u mašti, ugodno se smjestite i zatvorite oči. Negdje jako daleko, na jednoj planini postoji vulkan iz kojeg ne izlazi lava. Na tom mjestu je izvor pahuljice sreće. Dobri vjetar lagano puše i nosi tople pahuljice do jedne male grupe djece koja žmire i slušaju priču. Pahuljice su nečujne u svom dolasku, ali kada vam slete na glavu, kosu, lice, oči, ruke, vi se osjećate na tom mjestu i po cijelom tijelu toplo i pahuljasto. Lagano pustite ruke, otvorite dlanove i zamislite da ste u svaku ruku uhvatili jednu pahuljicu. Otvorite oči, neispuštajući pahuljice. Pahuljicu u lijevoj ruci stavite sebi gdje želite, a pahuljicu iz desne ruke poklonite nekome kraj sebe.“</p>

PRILOG:

RADIONICA 12

TEMA RADIONICE	VAŽNOST DONOŠENJA ODLUKA U KLJUČNIM TRENUCIMA
CILJNA GRUPA	Završni razred osnovne i srednje škole
CILJEVI	<ul style="list-style-type: none">✓ Uočiti težinu i važnost donošenja odluke u ključnim trenucima;✓ Osnažiti i usmjeriti učenike za donošenje ispravnih odluka.
KLJUČNI POJMOVI	Izbor, odluka, prioriteti
VRIJEME REALIZACIJE	45 minuta
POTREBNI MATERIJALI	Materijal za rad: tekst - "Brod na otvorenom moru", obrasci za kopiranje, olovka
TOK AKTIVNOSTI	<ol style="list-style-type: none">1. Brod na otvorenom moru2. Diskusija3. Osvrt na radionicu – zaključci
AKTIVNOST 1	Brod na otvorenom moru
VRIJEME REALIZACIJE	30 minuta

SADRŽAJ AKTIVNOSTI	<p>Voditelj/voditeljica učenicima podijeli tekst „Brod na otvorenom moru“ i obrazac broj 1.</p> <p>Zadatak učenika je da prema individualnoj procjeni rangiraju predmete koji bi omogućili preživljavanje na otvorenom moru i upišu rang u kolonu „lično“.</p> <p>Nakon toga, voditelj/voditeljica učenike dijeli u parove (najbliži učenik iz druge klupe – desna strana), a zadatak je da parovi razgovaraju o problemu, te nakon diskusije izvrše rangiranje predmeta po važnosti. Rangiranje se upisuje u kolonu „par“.</p> <p>Nakon što završe sa rangiranjem u parovima, učenicima se podijeli obrazac broj 2.</p> <p>Na kontrolnom listu (obrazac broj 2 - mišljenje eksperta) učenici provjeravaju u paru koliko se njihovo rangiranje podudara ili razlikuje od mišljenja eksperata.</p>
AKTIVNOST 2	Diskusija
VRIJEME REALIZACIJE	10 minuta
SADRŽAJ AKTIVNOSTI	<p>Voditelj/voditeljica postavlja pitanja za diskusiju:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Da li vam je bilo teško odrediti prioritete za preživljavanje u situaciji iz vježbe? - Da li vam je lakše bilo odrediti prioritete individualno ili u paru? - Koliko vam je situaciju odlučivanja otežavalo to što odgovarate i za sudbinu drugih osoba? - Koliko je teško donijeti značajne životne odluke i o čemu je sve potrebno razmisliti?
AKTIVNOST 3	Osvrt na radionicu – zaključci

VRJEME REALIZACIJE	5 minuta
SADRŽAJ AKTIVNOSTI	<p>Osvrt na radionicu: Današnja priča - "Brod na otvorenom moru" se može povezati sa mnogim vašim životnim odlukama, pa i odlukom o izboru budućeg zanimanja.</p> <p>Odluka o izboru daljeg obrazovanja je jedna od značajnijih životnih odluka. Iako u današnje vrijeme izbor zanimanja ne mora značiti i „izbor za cijeli život“, nepromišljen i ishitren izbor vodi nezadovoljstvu, gubitku vremena i novca. Istina, ponekad je moguće ispraviti pogrešku prelaskom u drugu školu, polaganjem dodatnih ispita, preusmjerenjem na visokoškolskim ustanovama, ali zašto ne učiniti sve da nam prvi izbor bude pravi izbor i tako sebi olakšamo prelazak u svijet rada.</p>

PRILOZI:

Tekst priče: "Brod na otvorenom moru i brodolom":

Privatnom jahtom plovite Pacifikom. Veliki dio jahte i njenog sadržaja uništeni su u požaru čiji su uzroci nepoznati. Sada će vjerovatno jahta potonuti. Vaš geografski položaj nije jasan jer su najvažniji navigacioni instrumenti uništeni jer su vlasnik i posada, usljed pokušaja da kontrolišu vatru, smeli s uma put. Vaša najpreciznija predstava je da se nalazite na oko 1.500 km jugozapadno od najbližeg ostrva.

Trenutno imate 15 neoštećenih, netaknutih predmeta (vidi listu). Pored tih stvari, imate i gumeni čamac sa veslima koji je dovoljan da se vlasnik jahte, posada i svi dolje navedeni predmeti (vidi listu) ukrcaju na njega. Čitav sadržaj džepova ljudi na palubi sastoji se od pakovanja cigara, više kutija šibica i pet novčanica po dvadeset eura.

Vaš zadatak je da ovih 15 predmeta klasifikujete po rangju važnosti za preživljavanje.

Vaši izgledi za preživljavanje zavise od toga da li ste u stanju da izaberete pravu opremu.

OBRAZAC BROJ 1

LISTA PREDMETA

OPREMA	LIČNO	U PARU	EKSPERTI	OBRAZLOŽENJE
Aparat za navigaciju				
Ogledalo				
Posuda od 20 litara sa vodom				
Mreža protiv komaraca				
Sanduk sa porcijama za jelo				
Pomorska karta- Pacifik				
Jastuci za sjedenje - pomagala za plivanje				
Posude od 10 litara sa mješavinom nafte i benzina				

Mali tranzistor				
Sredstva za odbranu od ajkula				
2 kvadratna metra neprovidne plastične folije				
Jedan litar 80% ruma				
5 metara najlonskog užeta				
2 table čokolade				
Štap za pecanje				

OBRAZAC BROJ 2

MIŠLJENJE EKSPERATA

EKSPERT	OPREMA	OBRAZLOŽENJE
1		
15	Aparat za navigaciju	Bez tabela i mjerača vremena nema smisla
1	Ogledalo	Slanje signala
3	Posuda od 20 litara sa vodom	Pitka voda, pošto se slana ne može piti
14	Mreža protiv komaraca	Bez vrijednosti, nema komaraca u sred okeana
4	Sanduk sa porcijama za jelo	Glavna prehrana
13	Pomorska karta-Pacifik	Bez dodatnih instrumenata za navigaciju beskorišna
9	Jastuci za sjedenje- pomagala za plivanje	Pomoć za spašavanje ako neko padne sa palube
2	Posude od 10 litara sa mješavinom nafte i benzina	Sagorljivo, slati signale
12	Mali tranzistor	Bez vrijednosti, nema stanice
10	Sredstvo za odbranu od ajkula	Očigledna korist

5	2 kvadratna metra neprovidne plastične folije	Važno za prikupljanje kišnice, zaštita od nevremena
11	Jedan litar 80% ruma	U slučaju povreda, antiseptičko dejstvo
8	5 metara najlonskog užeta	Oprema se može povezati, da se ne bi palo sa čamca
6	2 table čokolade	Rezerve hrane
7	Štap za pecanje	Pecanje ribe, ali nema garancije za to

RADIONICA 13

TEMA RADIONICE	Motivacija – Naši ciljevi i kako da ih ostvarimo
CILJNA GRUPA	Učenice i učenici završnog razreda osnovne i srednje škole
CILJEVI	<p>Cilj radionice je da učenice/ci potaknu svoju motivaciju i postave ciljeve koje žele ostvariti, te ukazati učenicima na važnost pozitivnog mišljenja o sebi, kako bi stekli samopouzdanje potrebno za ostvarivanje životnih ciljeva.</p> <p>Učenici će moći:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Odrediti svoje ciljeve - Procjeniti koliko su isti realni i nerealni, odnosno u kojem vremenskom intervalu se isti mogu zadovoljiti - Postaviti prioritete u njihovom zadovoljstvu - Jačati samopoštovanje - Razvoj pozitivnih osobina ličnosti
KLJUČNI POJMOVI	Motivacija, motivi, ciljevi, uspjeh, samopoštovanje i poštovanje potreba drugih ljudi
VRIJEME REALIZACIJE	45 minuta
POTREBNI MATERIJAL	Radni listići, hamer papir, ljepilo, olovke, stiker papirići, Drvo motivacije, Priča Hirurg
TOK AKTIVNOSTI	<ol style="list-style-type: none"> 1. Oluja mozga - Motivacija 2. Priča „Hirurg“ 3. Moja motivaciona poruka - Drvo motivacije
AKTIVNOST 1	Oluja mozga - Motivacija
VRIJEME REALIZACIJE	5-10 min
SADRŽAJ AKTIVNOSTI	<p>U uvodnom dijelu voditelj radionice provodi sljedeće aktivnosti:</p> <ul style="list-style-type: none"> -tehnikom „Oluje mozga“ na hamer papiru učenicima istakne temu radionice: Motivacija, te učenici na stiker papirima pišu prvu asocijaciju na ovaj pojam -zajedno sa učenicima prodiskutuje se o ovoj temi i njihovim asocijacijama -voditelj radionice učenike upoznaje sa značenjem pojma motivacije, važnosti postavljanja ciljeva i kako da ih ostvarimo.
AKTIVNOST 2:	Priča „Hirurg“

VRIJEME REALIZACIJE	20-25 min
SADRŽAJ AKTIVNOSTI	<p>U ovom stadiju razvoja učenici su više fokusirani na sadašnji trenutak, ali sve više postaju svjesni koliko je važno da imaju postavljene ciljeve i da planiraju i ostvaruju iste. Posebno je važno naglasiti da im je ovo bitno u budućim izborima.</p> <p>Voditelj radionice učenicima naglašava važnost motivacije i postavljanja ciljeva zbog kvalitetnijeg organizovanja vremena i strukture dana.</p> <p>Učenicima pročitati priču Hirurg (u prilogu)</p> <p>Nakon što se pročita ova priča, učenici treba da kratko pogledaju svoje ruke i razmisle šta dobro vide u njima, što su dobro učinile, a što bi tek mogli učiniti s njima. Razgovara se o njihovim sposobnostima i stvarima koje vole da rade, te šta im je posebno važno i šta je to što njih pokreće.</p>
AKTIVNOST 3.	Drvo motivacije – naše motivacione poruke
VRIJEME REALIZACIJE	10 min
SADRŽAJ AKTIVNOSTI	<p>Svaki učenik napiše na papiriću svoju motivacionu poruku.</p> <p>U završnom dijelu voditelj radionice potakne učenike da svaki učenik napiše na papiriću svoju motivacionu poruku i da međusobno razmjene svoje poruke motivacije, te da na drvo motivacije iste zalijepe kako bi u odjeljenju isto bilo istaknuto.</p>

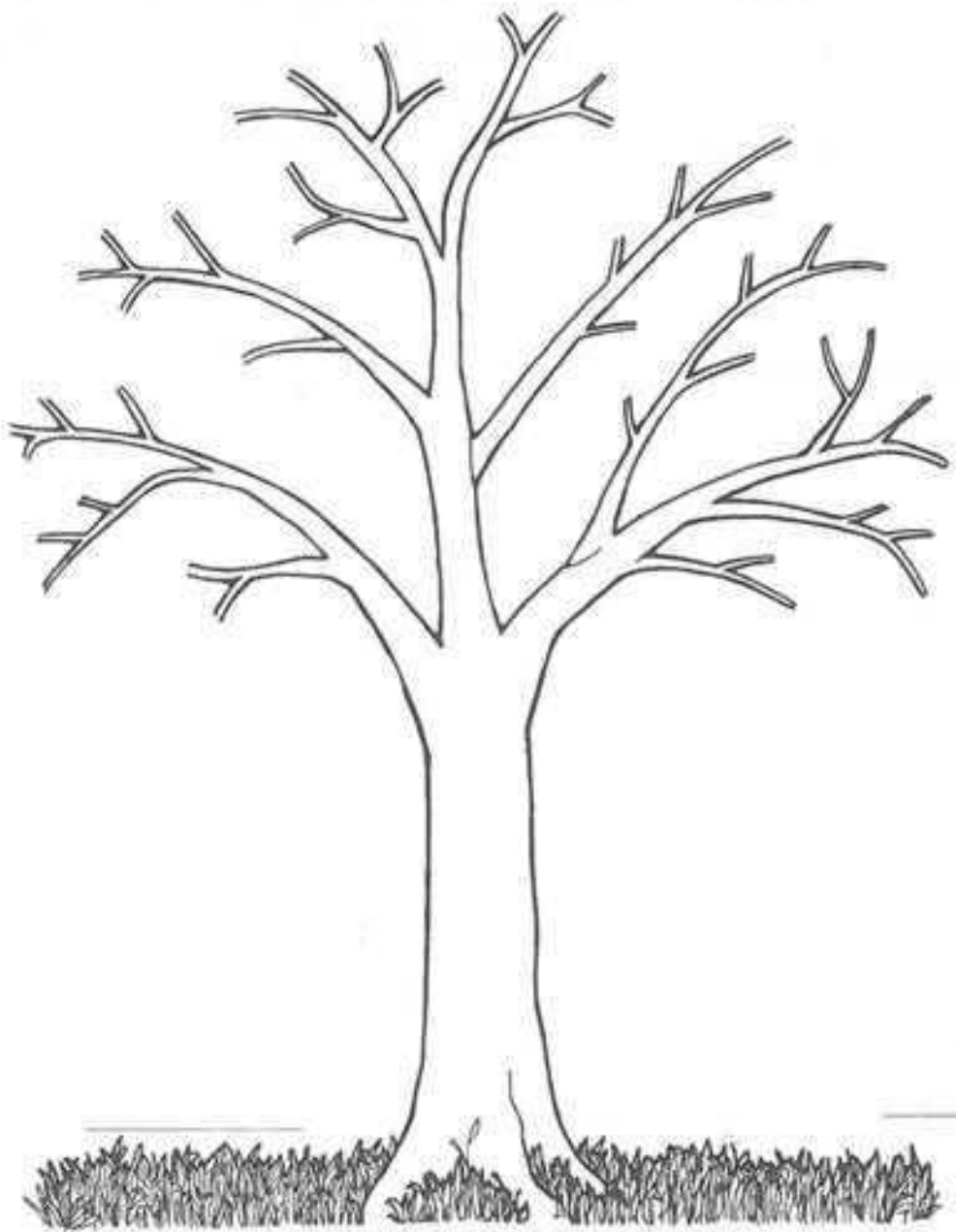
Prilog:

Priča Hirurg

Zovem se Denis. U srednjoj školi sam bio dobar učenik, ali prilično nemiran, svojeglav i tvrdoglav. Dosta toga su mi opraštali zbog dobrih ocjena, ali ponekad nisam uspio izbjeći kaznu. Nakon jednog od mojih "netašluka", nastavnik nije više znao što bi samnom, pa me poslao na razgovor direktoru škole. Niti to me nije uplašilo, samo sam bio strašno ljut. Bio je to stariji, sijedi čovjek, očekivao sam dosadnu priču... Samo sam sjedio i buljio u pod. Na moje iznenađenje, direktor je neko vrijeme šutio, a onda iznenada rekao: - Pokaži mi ruke. Potpuno iznenađen, ispružio sam dlanove i pokazao ruke. - Jako fine ruke. Ruke hirurga. Zaista nešto posebno. Mogao bi postati izvrstan hirurg! To je bilo sve što je izjavio. Pozdravio me i rekao da mogu ići. Potpuno zbunjen, išao sam prema razredu i gledao u svoje ruke. Cijeli dan nisam mogao odvojiti pogled on njih. Upisao sam se na Medicinski fakultet. Danas sam, ja Denis, uspješan hirurg.

Naše drvo

Motivazione poruke

RADIONICA 14

TEMA RADIONICE	Upoznajmo sebe
CILJNA GRUPA	Učenicice i učenici završnog razreda osnovne i srednje škole
CILJEVI	<p>Cilj radionice „Upoznajmo sebe“ jeste da učenici/ce upoznaju sebe, svoje osobine, razvijanje pozitivnih crta karaktera, razvijanje emocionalne stabilnosti učenika.</p> <p>Učenici će moći: Istaknuti svoje pozitivne strane, ali i osvjestiti svoje negativne osobine Jačati svoje samopouzdanje Jačati svoje komunikacijske vještine Prepoznati i uvažiti individualne sklonosti i vrijednosti.</p>
KLJUČNI POJMOVI	Identitet, osobine, ja, samopoštovanje, slika o sebi, prihvatanje različitosti, volja, istrajnost
VRIJEME REALIZACIJE	45 minuta
POTREBNI MATERIJAL	Radni listići za sve učenike, hamer papir, stikeri, magneti
TOK AKTIVNOSTI	<ol style="list-style-type: none">1. Uvodna aktivnost - Ja sam sebi važan2. Moje pozitivne i negativne osobine - svijest o sebi3. Bravo za nas!
AKTIVNOST 1	<ol style="list-style-type: none">1. Uvodna aktivnost - Ja sam sebi važan
VRIJEME REALIZACIJE	5-10 min

SADRŽAJ AKTIVNOSTI	<p>U uvodnom dijelu radionice voditelj učenicima istakne da je važno znati zauzeti se za sebe, ali pri tome ne povrijediti potrebe drugih ljudi.</p> <p>Učenici sjednu u krug zajedno sa voditeljem radionice i na papirićima napišu šta je njima važno i o čemu posebno brinu. Međusobno razgovaraju o tome. Papiriće čuvaju za kraj.</p>
AKTIVNOST 2	2. Moje pozitivne i negativne osobine - svijest o sebi
VRIJEME REALIZACIJE	20-25 min
SADRŽAJ AKTIVNOSTI	<p>Zamoliti učenike da popune radni listić 1. na kojem će napisati po pet osobina i to pozitivne (jedna ruka) i negativne osobine (druga ruka).</p> <p>Nakon toga, sjedeći u krugu, radni listić šalju jedni drugima u nizu te čitaju osobine svojih drugova, a kada njihov listić ponovo dođe do njih oni onda diskutuju o osobinama koje su istakli kao pozitivne, te i onim koje su po njima negativne i na kojima trebaju dodatno raditi kako bi iste korigovali.</p> <p>Diskusiju voditi u smjeru jačanja pozitivnih kapaciteta učenika, ali osvjestiti učenike da moraju raditi i na korekciji negativnih osobina.</p>
AKTIVNOST 3	3. Bravo za nas!
TRAJANJE AKTIVNOSTI	10 min

<p>SADRŽAJ AKTIVNOSTI</p>	<p>U završnom dijelu radionice učenici na velikom hamer papiru napišu sve osobine koje cijene kod drugih. Na ovaj način jačamo i međusobne odnose među učenicima.</p> <p>Za kraj radionice svaki učenik glasno kaže zašto je sam sebi važan/bitan, a drugi to nagrade odobravanjem (npr. Bravo, pljeskanjem i sl.)</p>
---------------------------	--

Radni listić 1

Moje pozitivne i negativne osobine - svijest o sebi

Tvoj zadatak je da na prstima jedne ruke navedeš svojih pet pozitivnih osobina, a na prstima druge ruke navedi svojih pet negativnih osobina.

JA SAM _____ i ovo su moje osobine.

RADIONICA 15

TEMA RADIONICE	Šta mi se dešava, da li sam to ja ? (Adolescencija je to!)
CILJNA GRUPA	Učenice i učenici završnog razreda srednje škole
CILJEVI	<p>Učenici će se upoznati sa promjenama koje se dešavaju u doba adolescencije i izazovima koje te faze donose npr. poteškoće u komunikaciji, prihvatanju sebe, uspostavljanje zrelih i odgovornih partnerskih veza.</p> <p>Cilj je osvijestiti promjene koje im se događaju i iznaći načine kako da se uspješno nose sa izazovima odrastanja.</p> <p>Učenici će moći:</p> <ul style="list-style-type: none">- Prepoznati svoja osjećanja- Razvijati pozitivnu sliku o sebi- Regulirati i kanalisati svoje emocije- Pravit izbor, donositi odluke- Procjeniti posljedice odluka
KLJUČNI POJMOVI	Emocije, adolescencija, slika o sebi, odluke i posljedice, komunikacija, konflikti
VRIJEME REALIZACIJE	45 minuta
POTREBNI MATERIJAL	Radni listovi (1,2,3), olovke, papir u boji
TOK AKTIVNOSTI	<ol style="list-style-type: none">4. Ko sam? Šta se dešava?5. Emocije i šta sa njima6. Načini kako da pružimo podršku jedni drugima u periodu odrastanja
AKTIVNOST 1	<ol style="list-style-type: none">1. Uvodna aktivnost - Ko sam? Šta se dešava?
VRIJEME REALIZACIJE	5-10 min

SADRŽAJ AKTIVNOSTI	<p>U uvodnom dijelu radionice voditelj učenicima objasni da se u ovom periodu od njih puno očekuje i da su postavljeni određeni zahtjevi pred njih. Okolina (roditelji i profesori) sa jedne strane očekuju zrelo, odraslo i odgovorno ponašanje, dok u drugim situacijama ih tretiraju kao dijete.</p> <p>Istina jeste da adolescenti više nisu djeca, ali nisu još uvijek ni odrasli.</p> <p>Na vašim listićima napišite nekoliko odgovora na pitanja: Ko sam ja? Šta želim biti? Koje mi se promjene dešavaju? Šta se događa u vašim odnosima sa drugim?</p>
AKTIVNOST 2	2. Emocije i šta sa njima
VRIJEME REALIZACIJE	20-25 min
SADRŽAJ AKTIVNOSTI	<p>Adolescenti sa jedne strane osjećaju moć, dok je s druge strane vidljiva nemoć. Javlja se prkos i buntovništvo čime odraslima žele poručiti da više nisu djeca. Tako često dolazi do neugodnih situacija i burnih emocionalnih reakcija.</p> <p>Učenici radom u paru navode neugodne situacije koje su im se desile u odnosu sa odraslim te u odnosu sa njihovim vršnjacima. Iste bilježe i navode koje emocionalne reakcije su bile dominantne. Radom u paru predlažu moguća rješenja tih situacija.</p> <p>Fokus se stavlja na razred te učenici izlažu svoje situacije i moguća rješenja. Voditelj isto bilježi na tabli i ocjenjuje rješenja kao adekvatna ili neadekvatna. Važno je potaknuti učenike da budu aktivni i učestvuju u ovoj diskusiji.</p>
AKTIVNOST 3	3. Načini kako da pružimo podršku jedni drugima u periodu odrastanja

TRAJANJE AKTIVNOSTI	10 min
SADRŽAJ AKTIVNOSTI	U završnom dijelu radionice učenici na papirima u boji napišu po jedan savjet/način kako da se nose sa promjenama koje im se dešavaju u periodu adolescencije i poklone savjet drugom učeniku. Učenici pročitaju te savjete i donose listu od pet najkorisnijih načina nošenja sa promjenama u adolescenciji.

Radni list 1

Pokušajte iskreno opisati sebe u par rečenica:

Ime i prezime _____

Ko sam ja?

Šta želim biti?

Koje mi se promjene dešavaju?

Šta se događa u mojim odnosima sa drugim ljudima?

Radni list 2

Neke od neugodnih situacija sa kojima se susrećemo - rad u paru

Neugodna situacija:	Koja emocionalna reakcija je bila dominantna:	Moguća rješenja te situacije:
1.		
2.		
3.		
5.		

Ime i prezime učenika: _____

Radni list 3

LISTA OD PET NAJEFIKASNIJIH NAČINA NOŠENJA SA PROMJENAMA U ADOLESCENCIJI

PET SAVJETA ZA NAS ADOLESCENTE:

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____

RADIONICA 16

TEMA RADIONICE	"Nauči me da učim "
CILJNA GRUPA	Završni razred osnovne i srednje škole
CILJEVI	Osposobiti učenike da otkriju nove tehnike učenja koje mogu primjeniti u svom procesu učenja u svrhu postizanja trajnog znanja i boljih rezultata učenja (ocjena)
KLJUČNI POJMOVI	Učenje, tehnike učenja, mapa uma
VRIJEME REALIZACIJE	45 minuta
POTREBNI MATERIJAL	Stikeri u dvije različite boje, četiri hamer papira, flomasteri u bojama, štampani kratki tekst
TOK AKTIVNOSTI	<ol style="list-style-type: none">1. Vlastiti odnos prema nastavnom predmetu2. Nauči me da učim3. Prezentacija rada grupa
AKTIVNOST 1	" Vlastiti odnos prema nastavnom predmetu "
VRIJEME REALIZACIJE	do 5 minuta
SADRŽAJ AKTIVNOSTI	Zamoliti učenike da na stiker žute boje napišu nastavni predmet koji su najviše voljeli učiti bez velikog stresa a na stiker zelene boje navesti nastavni predmet koji nisu voljeli da uče, koji je bio vremenski zahtjevan i stresan. Kratak razgovor sa tri do četiri učenika o temi zašto voli ili ne voli neki nastavni predmet. Na hamer papiru nacrtati drvo sa granama i da učenici gdje žele zalijepe svoje stikere.
AKTIVNOST 2	" Nauči me da učim "
VRIJEME REALIZACIJE	20 min

SADRŽAJ AKTIVNOSTI

Pitati učenike kako uče, dali su zadovoljni sa usvojenim znanjem i ocjenama i da li bi mjenjali svoj način učenja koji im može omogućiti bolji školski uspjeh i znanje?

Učenike podučiti novoj tehnici kognitve mape ili mape uma

Iako je izrada vrlo jednostavna, organizacija znanja pomoću mentalnih mapa ima nekoliko koraka koje bi bilo dobro slijediti kako bi vaša mentalna mapa zaista bila upečatljiva, lako pamtljiva te strukturirana. Koraci su sljedeći:

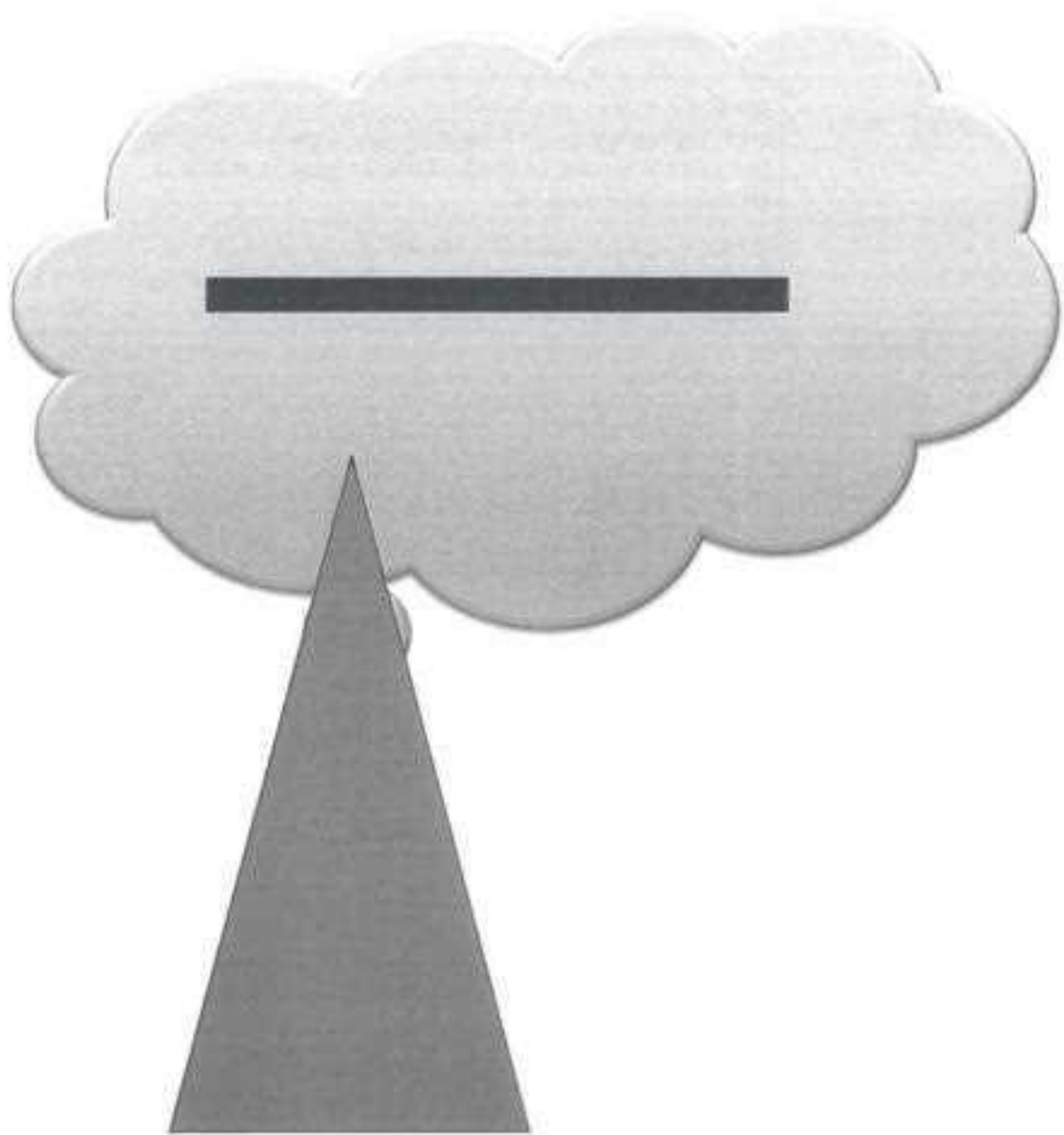
- odredite glavnu temu, odnosno ključni problem, npr. naziv lekcije.
- glavnu temu smjestite na sredinu papira upisanu u obliku crteža,
- od sredine papira, odnosno glavne teme razgranajte ključne riječi prema krajevima papira,
- na linijama koje se protežu od glavne teme prema ključnim riječima upišite značenja koja opisuju ključne riječi,
- dužina linija bi trebala biti jednaka dužinama riječi koje na nju upisujete,
- koristite različite simbole i veličine slova pri izradi dijagrama,
- koristite različite boje kako biste lakše povezivali i pamtili određene riječi i značenja,
- najvažnije dijelove istaknite određenim znakovima (npr. strelicama, okvirima),
- koristite vlastite asocijacije za pamćenje određenih riječi i značenja,
- držite se zrakaste strukture mentalne mape koja se temelji na grananju informacija iz sredine, odnosno glavne teme,
- oslobodite maštu i budite kreativni – razvijte vlastiti stil izrade mentalne mape.

Učenicima putem metode demonstracije približiti izradu mape. Na nekom vizuelnom tehničkom pomagalu korake izrade mape uma imati dostupnima za pomoć u radu.

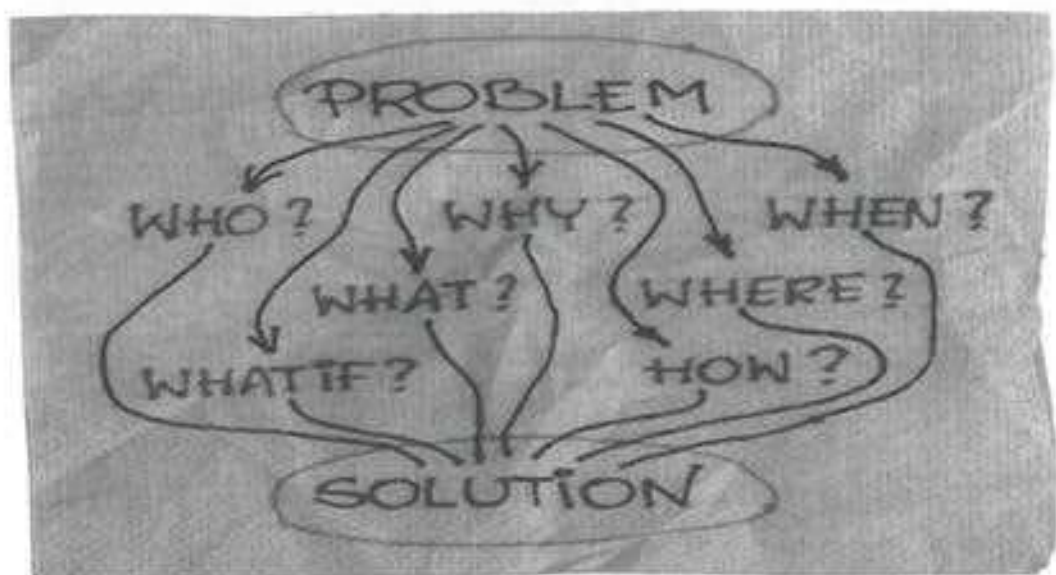
Prije početka rada u grupama učenike zamoliti da preuzmu svoj stiker gdje su upisali nastavni predmet koji ne vole da uče jer će kroz mapu uma proći jednu lekciju iz tog predmeta (Prijedlog: da

	<p>bude sadržaj koji im je već poznat zbog vremenskog roka rada u radionici.</p> <p>Učenike podijeliti u četiri grupe, na stolovima su hamer papir i flomasteri u bojama, udžbenik koji će se koristiti u tehnici mape uma. Grupama dati iste upute i da učenici u grupi izaberu voditelja grupe. Grupe možete označiti brojevima, slovima ili imenom koji oni žele.</p>
AKTIVNOST 3	Izlaganje rezultata grupnog oblika rada
VRIJEME REALIZACIJE	20 minuta
SADRŽAJ AKTIVNOSTI	<p>Voditelj grupe će uz pratnju ostalih članova izložiti radni zadatak i prikazati kroz mape uma. Mogu se postavljati sljedeća pitanja: koji su predmet izabrali, kako je bilo raditi, da li je bilo poteškoća, mogu li ovu tehniku učenja povremeno primjenjivati u svom procesu učenja, da li im je bilo lakše upamtiti određene pojmove i to uvezati, ko bi od njih kratko ponovio sadržaj iz teksta kroz mapu uma i sl.</p> <p>U toku izlaganja učenicima podijeliti letak na kojem je " 10 pametnih pravila za uspješno učenje " i " 7 najčešćih grešaka u učenju "</p>

Drvo za stickere

Shema Mape uma

Letak sa pravilima i savjetima za učenje

10 PAMETNIH PRAVILA ZA uspješno učenje

<p>FOKUSIRAJ SE Otkloni sve što ti smeta i smeta te u učenju, osiguri ti pozornost, kraće ti vrijeme.</p>	<p>RAZMIŠLJAJ Koje podatke treba zapamtiti? Koje koncepte treba razumjeti? Kako ih primijeniti da riješiš zadatke?</p>	<p>ORGANIZIRAJ učenje Napravi plan, odredi što želiš postići u jednom učenju i koliko ti vremena za to treba.</p>	<p>Učini učenje UGODNIM Uredi si prostor za učenje tako da ti se sviđa, da ti je ugodno i da pri radu imaš sve što ti treba.</p>
<p>RAZNOBLIK Uči iz različitih izvora na različite načine (vježbom, pamtanjem, rješavanjem zadataka, razmišljanjem, pisanjem, pokušima...)</p>	<p>POJEDNOSTAVI Ako što ti je teško pokušaj "preverti" pripremlj svojim riječima, vizualiziraj načine na koje ga vidiš...</p>	<p>SISTEMATIZIRAJ Napravi rade među podacima, grupiraj slični, imenuj dijelove sličnicama, izdvoj najvažnije i grafički prikaži, organiziraj</p>	<p>Učni POVEZNICE Uči uzorak: sličnost, razlika, zajedničko, veza među podacima, redoslijed u procesima, pomažanje...</p>
<p>POVEŽI SE Dođe se uči kad se razmjenjuju ideje, kad se nekim nešto objašnjava, kad imaš koga pitati o onomu što ti nije jasno.</p>	<p>PERSONALIZIRAJ Sam pronađi svoj najbolji način učenja, takav da u najkraćem vremenu najviše saznaš.</p>	<p><small>Škola: ... Prilagođeno prema: ...</small></p>	

Letak sa greškama koje učenici čine u toku učenja

7 NAJČEŠĆIH POGREŠAKA U UČENJU

- Učenik se trudi se zapamtiti nešto što ne treba pamtiti, nego razumjeti.
- Zapamti, ali ne provježba dovoljno.
- Ne vježba objašnjavajući to što zna drugome, poučavajući ga svojim riječima.
- Brlja i baca se na zadatke prije nego je naučio najosnovnija. (Ne ide mu, pa odustaje.)
- Odgada primijeniti ovoje znanje ili vještinu dok njime savršeno ne ovlada (jer ne želi pogreške i neuspjeha).
- Šetina uči, ubija se od učenja.
- Uči, a ne razmišlja o tome što uči.

RADIONICA 17

TEMA RADIONICE	Vremeplov učenja
CILJNA GRUPA	Završni razred osnovne i srednje škole
CILJEVI	Prepoznati vlastite metode učenja, njihovu efikasnost u postizanju školskog uspjeha.
KLJUČNI POJMOVI	Učenje, vremeplov, organizacija vremena
VRIJEME REALIZACIJE	25 – 30 minuta
POTREBNI MATERIJAL	Hamer papir, olovke, radni listovi, flomasteri
TOK AKTIVNOSTI	<ol style="list-style-type: none">1. Tehnika " Oluja mozga "2. Vremeplov učenja3. Vježba relaksacije
AKTIVNOST 1	Ideje o učenju kroz tehniku " Oluja mozga "
VRIJEME REALIZACIJE	3 – 5 minuta
SADRŽAJ AKTIVNOSTI	Na početku: Učenike "brainstorming "tehtnikom ili " Olujom mozga " podstaći na nove ideje za pojam učenja. -Šta je za njih učenje? Voditelj radionice njihove odgovore biljaži na hamer na kojem su postavljena gore navedena pitanja.
AKTIVNOST 2	Učenje u vremenu
VRIJEME REALIZACIJE	25-30 minuta

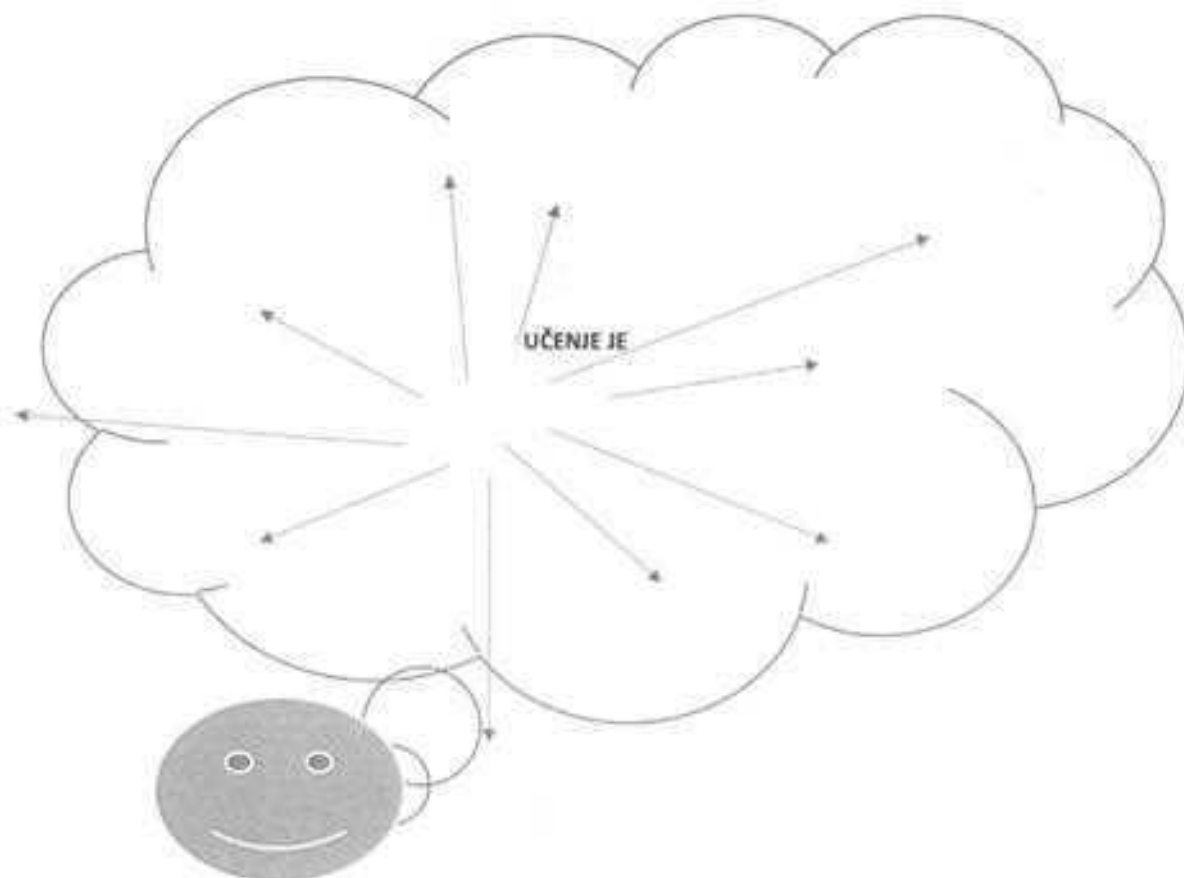
<p>SADRŽAJ AKTIVNOSTI</p>	<p>Učenicima podijeliti individualne listiće na kojima je nacrtan krug koji oni trebaju podijeliti kroz dvadesetčetverosatno vremensko polje u obliku sata "VREMEPLOV UČENJA". Vrijeme za ovu aktivnost ograničiti do 10 minuta.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Prvo polje je da upišu vrijeme kada se bude - Drugo polje da upišu vrijeme jutarnjih aktivnosti - Treće polje da upišu vrijeme kada uče u toku dana - Četvrto polje da upišu vrijeme slobodnih aktivnosti - Peto polje da upišu vrijeme za svoje lične potrebe (hobi, sport, ples, čitanje knjige) - Šesto polje upisati vrijeme odmora / spavanja <p>Učenici kako završavaju tako na tabli lijepe listiće. Sa učenicima započeti raspravu o njihovom individualnom vremeplovu učenja koji su izloženi. Pitanja mogu biti sljedeća: Koliko vremena provodimo u učenju, koliko u usmjerenim slobodnim aktivnostima i koliko vremena koriste za svoje lične potrebe i koliko se vremena odmaraju. Zaključite: trebate li nešto mijenjati i što trebate mijenjati u svom rasporedu aktivnosti ili u samim aktivnostima. Važno je zaključiti da se krug može mijenjati odnosno njihova organizacija vremena i da dio gdje je učenje minimalno zastupljeno pokuša obrnuti i dati više vremena.</p> <p>Učenicima objasniti pojam učenja i da je to složeni psihički proces promjene ponašanja na osnovi usvojenog znanja i iskustva. Obuhvaća usvajanje navika, informacija, znanja, vještina i sposobnosti. To je proces uskladištavanja podataka u skladištu pamćenja. Učenje i pamćenje su dva međusobno nadopunjujuća aspekta procesa učenja.</p> <p>Za učenje je potrebno planirati vrijeme, prostor, mjesto kao i tehnike i metode učenja koje se mogu definisati sa učenicima, kao što su :</p> <ul style="list-style-type: none"> - Čitanje naglas, - Podijeliti lekciju u manje dijelove teksta - Podcrtavati riječi ili rečenice u tekstu - Voditi bilješke - Različitim bojama odrediti bitne pojmove - Prevesti nepoznate riječi - _____ nastavi niz
<p>AKTIVNOST 3</p>	<p>Vježba relaksacije " Ime i pokret "</p>

VRIJEME REALIZACIJE	10 minuta
SADRŽAJ AKTIVNOSTI	<p>Na kraju radionice možete napraviti vježbu relaksacije koja je imitacija tj. učenje oponašanja drugih.</p> <p>Sada ćemo hodati u krug, ali na poseban način. Oponašaćemo sljedeće načine hoda:</p> <ul style="list-style-type: none"> - kako hoda fudbaler koji se vraća s utakmice; - kako hoda robot; - kako hoda pijanac; - kako hoda dijete od dvije godine; - kako hoda žena kada se vraća s pijace. <p>Voditelj može tražiti da učesnici daju ideju koga bi mogli oponašati.</p>

Radni list 1

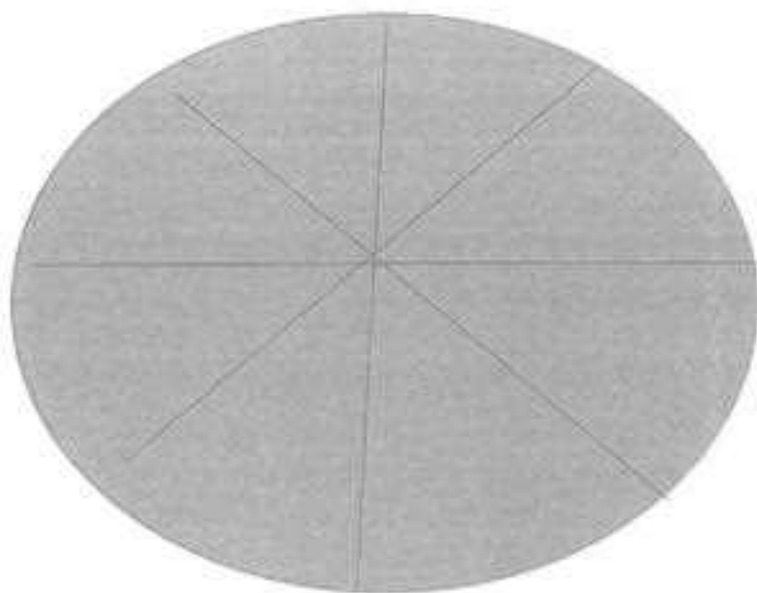
"Brainstorming" ili "Oluja mozga"

Nacrtni oblak na hameru u koji se bilježe ideje učenika

Radni list 2

“ Vremeplov učenja ”

Zadatak : u krugu isertati polja i u njih navesti koliko vremenski troše vrijeme na navedene aktivnosti u toku jednog dana. Krug se može dopunjavati.

RADIONICA 18

TEMA RADIONICE	VERBALNA KOMUNIKACIJA
CILJNA GRUPA	Završni razred osnovne i srednje škole
CILJ	Uočiti temeljne zakonitosti komunikacije i shvatiti kako ono što je izrečeno nije ono što se čuje. Vidjeti kako nenamjerno dolazi do šumova u komunikaciji.
KLJUČNI POJMOVI	Komunikacija, prenošenje informacija, razumijevanje, slušanje
VRIJEME REALIZACIJE	45 minuta
POTREBAN MATERIJAL	Papir s pričom Panto Pletikosa Priča „Panto Pletikosa“ U čekaonici Doma zdravlja u Copocabani sjedi osamnaestero ljudi. Na vratima sobe ispred koje sjedi najviše ljudi piše “dr. Panto Pletikosa, psihijatar, medicinska sestra Pavica Marić”. U čekaonici sjede: general u civilu, čovjek u crnim cipelama, bijela žena s malim trogodišnjim crnčićem, žena s uvijačima u glavi, nekoliko djevojaka i mladića te čovjek sa velikim nosom. Odjednom se hodnikom začuje oštar zvuk ubrzanih koraka i u čekaonicu ulazi zgodna četrdesetogodišnjakinja, a za njom kaska debeljuškast, ali namršten čovjek. Žena šmrca. Ulaze u ordinaciju bez kucanja. Izvana se čuje zvuk automobila i šum vjetra. Jesen je. General u civilu upravo se glasno zakašljao kad se jednom od mladića u čekaonici učinilo da čuje pucanj. Crvenokosa četrdesetogodišnjakinja bijesno izlazi iz ordinacije. Za njom trči Pletikosa držeći se za glavu. Mali crnčić je zaplakao.

TOK AKTIVNOSTI	<ol style="list-style-type: none"> 1. Panto Pletikosa 2. Dodaj i oduzmi 3. Refleksija
AKTIVNOSTI 1	Panto Pletikosa
VRIJEME REALIZACIJE	20 minuta
SADRŽAJ AKTIVNOSTI	<p>Voditelj radioce izabere 5 dobrovoljaca. Sve učenike osim jednog pošalje izvan učionice. Učeniku koji ostane pročita priču, a on je mora prepričati što dosljednije, sljedećoj osobi koju pozovete unutra, ova sljedećoj itd. . . Na kraju se svim sudionicima ponovno pročita originalna priča.</p> <p>Sažetak i vrednovanje: Razgovor sa sudionicima kakve su greške nastale u prepričavanju priče, koji su se detalji zapamtili, što misle zašto se to dogodilo. Može se prokomentirati i kako nastaju tračevi, povezati to s iskustvom grupe o tračevima i ogovaranju.</p>
AKTIVNOST 2	Dodaj i oduzmi
VRIJEME REALIZACIJE	15 minuta
SADRŽAJ AKTIVNOSTI	<p>Voditelj radionice daje početnu informaciju učenicima: " Mak je najbolji matematičar u razredu a jučer je kako kaže loše uradio test iz matematike".</p> <p>Zadatak učenika je da svako glasno, slučajnim redoslijedom, prepriča drugom ovaj podatak na način da informaciju koja mu je stigla dopuni sa jednim novim podatkom. Ne treba ponavljati predhodni tekst već samo suštinu onoga što se čulo od prethodnog učenika.</p>
AKTIVNOST 3	Refleksija
VRIJEME REALIZACIJE	10 minuta
SADRŽAJ AKTIVNOSTI	Voditelj radionice vodi diskusiju sa učenicima kroz sljedeća pitanja:

	Šta se dešavalo tokom prenošenja priča? Da li process može povezati sa širenjem "tračeva"? Šta obično radimo kada nešto čujemo pa dalje prepričavamo? Da li ton kojim prepričavamo može doprinijeti načinu razumijevanja? Da li vam se dopala današnja tema?
--	--

Prilog 1 (PRIČA PANTO PLETIKOSA)

U čekaonici Doma zdravlja u Copocobani sjedi osamnaestero ljudi. Na vratima sobe ispred koje sjedi najviše ljudi piše „dr. Panto Pletikosa, psihijatar, medicinska sestra Pavica Marić.“ U čekaonici sjedi general u civilu, čovjek u crnim cipelama, bijela žena s malim trogodišnjim crnčićem, žena s uvijačima u glavi, nekoliko djevojaka i mladića te čovjek s velikim nosom. Odjednom se hodnikom začuje oštar zvuk ubrzanih koraka i u čekaonicu ulazi zgodna četrdesetogodišnjakinja, a za njom kaska debeljuškast, ali namršten čovjek. Žena šmrca. Ulaze u ordinaciju bez kucanja. Izvana se čuje zvuk automobila i šum vjetra. Jesen je. General u civilu upravo je glasno zakašljao kad se jednom od mladića u čekaonici učinilo da čuje pucanj. Crvenokosa četrdesetogodišnjakinja bijesno izlazi iz ordinacije. Za njom trči Pletikosa držeći se za glavu. Mali crnčić je zaplakao.

RADIONICA 19

TEMA RADIONICE	NEVERBALNA KOMUNIKACIJA
CILJNA GRUPA	Završni razred osnovne i srednje škole
CILJEVI	Neverbalna komunikacija je jedan od načina izražavanja naših osjećanja i stanja. Ona ne samo da upotpunjuje već često i određuje značenje verbalnih poruka. Učenici će kroz radionicu uočiti važnost i raznovrsnost neverbalnih oblika komunikacije, koji predstavljaju važan prateći dio verbalne komunikacije te doprinose potpunom razumijevanju sadržaja koji se razmjenjuju.
KLJUČNI POJMOVI	Gestovno prenošenje poruka, neverbalni znak, mimika, razumijevanje drugoga
VRIJEME REALIZACIJE	45 minuta
AKTIVNOSTI	<ol style="list-style-type: none">1. Neverbalna komunikacija2. Prozivka "mojim" znakom3. Pantomima
MATERIJALI	Priča za lančanu pantomimu: Tarzan je letio helikopterom a jedna ptica je nosila svojim pticima glistu u kljunu. Puhnuo je jak vjetar, glista je ispala, zamotala se oko elise helikoptera i oborila ga u rijeku. Ipak Tarzan je lednim stilom uspio da ispliva na obalu.
AKTIVNOST 1	Neverbalna komunikacija
VRIJEME REALIZACIJE	10 min
SADRŽAJ AKTIVNOSTI	Voditelj radionice razgovorom uvodi učenike u temu kojom će se baviti. Šta je to neverbalna komunikacija? Kako to govorimo bez riječi? Možemo li se razumijeti neverbalnom

	komunikacijom? U kojim situacijama vi koristite neverbalnu komunikaciju?
AKTIVNOST 2:	Prozivka znakom.
VRIJEME REALIZACIJE	15 minuta
SADRŽAJ AKTIVNOSTI	Svaki učenik pokazuje neverbalni znak koji je osmislio (npr. mahanje, namigivanje, dodir nosa prstom lijeve ruke, pucketanje prstima, pokret glavom i sl.). Ostali učenici trebaju da zapamte prikazane znakove. Zatim slijedi "prozivka" tako što jedan učenik izvede prvo svoj znak, a zatim proziva znak nekog iz razreda i tako redom dok ne budu "prozvani" svi učenici. Učenik koji je prozvan nastavlja izvođeci svoj znak, a zatim izvodi odabrani znak nekoga iz grupe.
AKTIVNOST 3:	Pantomima
VRIJEME REALIZACIJE	20 minuta
SADRŽAJ AKTIVNOSTI	<p>Voditelj radionice uzima 6 dobrovoljaca za realizaciju ove aktivnosti. 5 učenika izlazi iz prostorije, ostavljajući jednog učenika u učionici. Voditelj učeniku koji je ostao pročita priču i njegov zadatak jeste da samo pantomimom predstavi ono što je čuo sljedećem učeniku i tako redom. Učenik kome se prezentuje priča nema pravo postavljati pitanja već kada misli da je shvatio poziva sljedećeg učenika. Posljednji član ekipe ima zadatak da ispriča priču koju je razumio pantomimom.</p> <p>Važno je na voditelj radionice akcenat stavi na značaj procesa razumijevanja: na osnovu čega nastojimo da nešto razumijemo, koliko se uopće trudimo shvatati drugoga itd.</p>

RADIONICA 20

TEMA RADIONICE	NEVERBALNA KOMUNIKACIJA I SARADNJA
CILJNA GRUPA	Završni razred osnovne i srednje škole
CILJ	Uočiti važnost neverbalne komunikacije i saradnje, fokusiranje na izvršavanje zadatka i bez uplitanja emocija ili drugih distraktora
KLJUČNI POJMOVI	Komunikacija, saradnja
VRIJEME REALIZACIJE	45 minuta
POTREBNI MATERIJAL	Papiri i flomasteri za učenike
TOK AKTIVNOSTI	1. Crtanje u parovima 2. Nevidljivi prijatelj
AKTIVNOSTI I	Crtanje u parovima
VRIJEME REALIZACIJE	30 minuta
SADRŽAJ AKTIVNOSTI	<p>Upute: Sudionici se podijele u parove te se dogovore ko će biti osoba "A" i "B".</p> <p>Osobe "A" se pozovu van i da im se zadatak. Kad se vrate u učionicu, doći će do svog para koji ima papir i flomaster. Njihov zadatak je da nacrtaju grad, držeći jedan flomaster zajedno sa svojim parom. Ne smiju verbalno komunicirati sa svojim parom od trenutka kako uđu u učionicu.</p> <p>Osobe "B" koje ostanu unutra dobiju sljedeći zadatak: kad se njihovi parovi vrate u učionicu doći će do njih, a oni će imati papir i flomaster. Njihov zadatak je da nacrtaju morski krajolik, držeći jedan flomaster zajedno sa svojim parom. Bitna informacija za voditelje - ne smiju komunicirati sa svojim parom od trenutka kako uđu u učionicu.</p> <p>Potom, parovi sjedaju zajedno, daje im se jedan flomaster, uz uputu da držeći olovku zajedno trebaju nacrtati sliku na zajedničkom papiru bez verbalne komunikacije. Sažetak i vrednovanje: Kada svi nacrtaju svoje crteže, zaustavite ih. Neka par po par pokaže svoje crteže. Slijedi diskusija o tome kako im je bilo raditi ovu vježbu, jesu li zadovoljni nacrtanim, jesu li drugu osobu shvatili</p>

	kao protivnika/cu, jesu li i kako su pronašli zajednički jezik i ostvarili suradnju u crtanju slike.
AKTIVNOSTI 2	Nevidljivi prijatelj
VRIJEME REALIZACIJE	15 minuta
SADRŽAJ AKTIVNOSTI	<p>Voditelj radionice zalijepi svim učenicima na leđa prazan papir (format A4), podijeli flomastere i kaže: Imate priliku da svom prijatelju ili prijateljici napišete nešto lijepo, nešto što cijenite kod njega, nešto što vam se sviđa, nešto što mu do sada niste imali priliku reći. Potrudite se da svi međusobno i dobijete i napišete poruke. Nemojte se potpisivati. Povremeno ćete zamijeniti flomastere da vaša poruka ne bi bila prepoznata po boji flomastera.</p> <p>Kada voditelj procijeni da su uglavnom svi razmijenili poruke, prekida igru:</p> <p>Sada možete odlijepiti papire i pročitati što piše na njima. Neka vam to ostane kao poklon i uspomena na ove radionice.</p>

RADIONICA 21

TEMA RADIONICE	TEHNIKE RELAKSACIJE (disanje i vizualizacija)
CILJNA GRUPA	Završni razred osnovne i srednje škole

CILJEVI	Učenici će kroz ovu radionicu moći razlikovati stanja napetosti i opuštenosti, prepoznati nadolazeće reakcije prouzrokovane tremom, stresom ili brigama. Također će vidjeti kako možemo ublažiti negativne reakcije kroz pravljenje "baze odmora".
KLJUČNI POJMOVI	Stres, napetost, uznemirenost, disanje, relaksacija, asocijacija na pozitivno i ugodno
VRIJEME REALIZACIJE	45 minuta
POTREBAN MATERIJAL	Lista boja koju učenik imenuje i povezuje sa pozitivnim događajem
TOK AKTIVNOSTI	<ol style="list-style-type: none"> 1. Uvodni razgovor o stanjima napetosti i načinima prevazilaženja 2. Osnovna tehnika disanja 3. Uvježbavanje tehnike disanja kroz asocijaciju sa bojama 4. Feedback

AKTIVNOST 1	Uvodni razgovor o stanjima napetosti i načinima prevazilaženja
VRIJEME REALIZACIJE	5-10 minuta

<p>SADRŽAJ AKTIVNOSTI</p>	<p>U svakodnevnom životu izloženi smo stalnim podražajima koji nesvjesno opterećuju naš nervni sistem, a često nismo toga ni svjesni, osjećamo se neraspoločeno bez nekog posebnog povoda, nemirni smo, slabo se fokusiramo na bitne stvari.</p> <p>Na početku razgovora voditelj razgovorom postavlja neka od sljedećih pitanja:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Kako se trenutno osjećaju (opušteno ili napeto)? 2. Zašto? 3. Koji su to događaji zbog kojih osjećaju veću napetost? 4. Zašto? 5. Da li su razmišljali s čime je to povezano? 6. Da li su pokušali da smanje i upravljaju razinom napetosti? 7. Kako? 8. Koliko im se čini to kao problem u svakodnevnom osjećaju funkcionisanja? 9. Da li koriste neke opuštajuće metode? 10. Koje? <p><i>Tokom diskusije voditelj dobija informacije koje vode kvalitetnoj diskusiji.</i></p>
<p>AKTIVNOST 2</p>	<p>Osnovna tehnika disanja</p>
<p>VRIJEME REALIZACIJE</p>	<p>10 minuta</p>
<p>SADRŽAJ AKTIVNOSTI</p>	<p><i>U ublažavanju stanja napetosti i treme mogu nam pomoći tehnike relaksacije. Ako ih primjenjujemo samo nekoliko minuta dnevno, ove tehnike relaksacije nam mogu pomoći u borbi protiv trenutnog stresa, ali i stvoriti svojevrsnu zalihu unutrašnjeg mira i energije za sve nadolazeće stresne događaje.</i></p> <p>Pa počnimo!</p> <p>Voditelj od učesnika traži da se udobno naslone i zatvore oči, stave lijevu ruku na stomak, a desnu na grudni koš. Daje im uputu da prilikom udisaja broje do 4, kratko zadrže dah, a zatim prilikom izdisaja također broje do 4. Fokus je na tome da dijafragma miruje što više, a stomak se pomjera što više puneći se zrakom iz udisaja. Voditelj štupa vrijeme od 2 minute. Duboko, polahko dijafragmalno/trbušno disanje nam osigurava optimalni dotok kisika i uklanjanje ugljičnog dioksida što je važno za pravilno funkcioniranje tijela, ali pomaže i u povećanju kognitivnih (misaonih) kapaciteta. Ovakva vrsta disanja se može naučiti, što je korisno jer nam to može</p>

	<i>pomoći da poboljšamo svoje mentalno i fizičko zdravlje.</i>
AKTIVNOST 3	Uvježbavanje tehnike disanja kroz asocijaciju sa bojama
VRIJEME REALIZACIJE	15-20 minuta
SADRŽAJ AKTIVNOSTI	<p>Voditelj dijeli liste za imenovanje boja i daje uputu učenicima da imenuju tri boje koje povezuju sa nekim pozitivnim događajem, osobom, predmetom (zamišljenim ili stvarnim).</p> <p>Nakon što učenici imenuju boje i opišu događaje, osobu ili predmet udobno se naslanjaju, stave ruke na poziciju kako su već naučili i počinju sa disanjem ali na način da broje do 6 udišući boju koju su imenovali, kratka pauza, izdisaj na 5, kratka pauza, udisaj do 6, itd. Udisanjem boje zamišljaju i događaj koji su povezali sa tom bojom. Voditelj štopa 2 minute. Vježba se ponavlja za svaku boju.</p>
AKTIVNOST 4 (feedback)	Interakcija o vježbi
VRIJEME REALIZACIJE	5 minuta
SADRŽAJ AKTIVNOSTI	<p>Diskusija sa učenicima o vježbi kroz pitanja</p> <ul style="list-style-type: none"> - Da li su bili fokusirani na disanje? - Koje boje su povezivali sa događajima? - Zašto? <p><u>Napomena da je disanje tehnika koja se mora svakodnevno uvježbavati kako bi postala automatizovana reakcija na neželjene impulse iz okoline.</u></p>

--	--

RADNI LIST

Uputa: imenuj boju koju želiš, koja stvara ugodan osjećaj pri pomisli na tu boju i asociiraj je sa nekim događajem koji se desio ili želiš da se desi. Boju možeš povezati i sa nekom dragom osobom, predmetom itd. Događaj koji navodiš treba biti lijep i ugodan. Razmisli!

BOJA	Opiši stvarni ili izmišljeni događaj ili osobu povezanu sa bojom

RADIONICA 22

TEMA RADIONICE	ASERTIVNA KOMUNIKACIJA
CILJNA GRUPA	Završni razred osnovne i srednje škole
CILJEVI	UČENICI ĆE MOĆI: <ul style="list-style-type: none">• savladati osnovne komunikacijske vještine• osvijestiti zbog čega dolazi do problema u komunikaciji• boriti se da izražavaju vlastite potrebe bez ugrožavanja tuđih potreba i interesa• naučiti kako primjereno reagirati u različitim situacijama• poboljšati vještine asertivne komunikacije
KLJUČNI POJMOVI	Komunikacija, asertivnost
VRIJEME REALIZACIJE	45 minuta
POTREBNI MATERIJALI	Radni list "Stilovi komunikacije", olovke, stikeri

TOK AKTIVNOSTI	<p>1. Prepoznavanje problema u komunikaciji</p> <p>2. Prepoznavanje stilova komunikacije</p> <p>3. Diskusija</p>
AKTIVNOST 1	Prepoznavanje problema u komunikaciji
VRIJEME REALIZACIJE	5-10 minuta
SADRŽAJ AKTIVNOSTI	<p>Na početku učenicima dati sljedeću uputu:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Razmislite o tome na kakve probleme u komunikaciji nailazite i zapišite na stiker. - Treba skrenuti pažnju učenicima da je važno prije svega uraditi samoprocjenu komunikacijskih vještina ukoliko želimo na najbolji način raditi na sebi. - Prikupite sve stikere i pročitajte ih, kao uvod u kratku diskusiju (kako komuniciramo, te na koje probleme u komunikaciji nailazimo, šta je to što možemo promijeniti). <p>Objasniti učenicima termin - asertivnost (najprihvatljiviji način komuniciranja, kada osoba poštuje vlastite potrebe i interese, pri tome uvažavajući potrebe i interese drugih, smatra se najpoželjnijim stilom komunikacije. Ovaj način ponašanja i komuniciranja se može naučiti, vježbati i poboljšati. Važno je obratiti pažnju na komunikacijske vještine - aktivno slušanje, verbalna i neverbalna komunikacija, „ja“ poruke i slično.).</p>
AKTIVNOST 2	Prepoznavanje stilova komunikacije

VRIJEME REALIZACIJE	25-30 minuta
SADRŽAJ AKTIVNOSTI	<ul style="list-style-type: none"> • Važno je razumjeti način na koji komuniciramo i kakve su posljedice takve komunikacije. <p>Komunikacija je proces razmjene poruka između dvije ili više osoba. To je proces emitiranja, prenošenja i primanja poruka. Poruke koje se izmjenjuju mogu biti verbalne i neverbalne. Komuniciramo putem znakova, tj. riječi, izraza lica, pokreta tijela. Najčešći i najvažniji oblik komunikacije među ljudima je razgovor.</p> <p>U svakodnevnom životu postoje tri stila komunikacije koji se koriste ovisno o konkretnoj situaciji, uključenim osobama i sl., a to su: pasivni, asertivni i agresivni stil.</p> <p>Objasniti učenicima termin - asertivnost (najprihvatljiviji način komuniciranja, kada osoba poštuje vlastite potrebe i interese, pri tome uvažavajući potrebe i interese drugih, smatra se najpoželjnijim stilom komunikacije. Ovaj način ponašanja i komuniciranja se može naučiti, vježbati i poboljšati. Važno je obratiti pažnju na komunikacijske vještine - aktivno slušanje, verbalna i neverbalna komunikacija, „ja“ poruke i slično.)</p> <p>Učenicima podijeliti radni list 1 "Stilovi komunikacije" i u parovima neka odgovaraju koji stil komunikacije je opisan i ukratko prodiskutuju o prednostima i nedostacima te vrste komunikacije, tj. koje su moguće posljedice komunikacije na taj način.</p> <p>Zatim neka učenici urade drugi dio vježbe, koji će se čitati pred razredom i o čemu će se diskutovati. Cilj je da učenici primjenjuju pravila asertivne komunikacije da daju prijedloge na koji način primijeniti istu.</p>

AKTIVNOST 3	Diskusija
VRIJEME REALIZACIJE	10 minuta
SADRŽAJ AKTIVNOSTI	Na kraju radionice povedite grupnu diskusiju i skupa sa učenicima donesite zaključke na šta treba obratiti pažnju u načinu komunikacije sa drugima, kako jasno izraziti svoje stavove i mišljenja, a istovremeno uvažavati druge. Bitno je od učenika dobiti povratnu informaciju o tome kako se osjećaju, šta misle o ovome što su danas naučili i uvježbavali, kako im je bilo... Mogu li primijeniti naučeno, kada i na koji način? (opet se može ponuditi opcija da napišu na stikere pa da odgovori ostaju u učionici kao podsjetnik).

PRILOZI:

RADNI LIST 1

STILOVI KOMUNIKACIJE

Pasivna komunikacija – osobe koje komuniciraju na pasivan način izbjegavaju komunikaciju, ne postavljaju pitanja, kratko se izražavaju te ne iznose svoje želje i potrebe. Osoba se ne usuđuje izraziti svoje mišljenje jer smatra da bi mogla povrijediti osjećaje sagovornika. Takvi pojedinci nisu motivisani niti ambiciozni, često su nesigurni, ne znaju se suprostaviti niti odbraniti svoj stav. Takvo ponašanje s vremenom vodi do narušavanja odnosa, frustracije, svađa, gubitka odnosa i na kraju gubitka uspjeha. Često osoba pati, a ne iskazuje jasno šta želi i šta joj treba.

Primjeri:

Grupa prijatelja odlučuje šta će raditi tokom vikenda. Jedan od njih je siguran da ne želi ići u kino, ali kad to neko predloži, ne može reći ne, tako da na kraju troši novac i vrijeme na nešto što zapravo ne želi, umjesto da predloži nešto što bi moglo zadovoljiti svakoga.

Neki učenici iz razreda stalno prepisuju zadaću od jednog kolege i kopiraju. Iako mu to smeta i ponekad mu se prigovara od strane nastavnika, učenik dopušta uvijek da prepisu i ništa ne govori.

Agresivna komunikacija – agresivni komunikatori imaju izraženu gestikulaciju, naginju svoje tijelo prema drugoj osobi, pojačavaju svoj ton, ulaze u intimni prostor i tako dalje. Dugoročno agresivna komunikacija dovodi do prekida komunikacije, trajno narušenih odnosa te nepovjerenja.

Primjeri:

„Dosta mi je više tvog kašnjenja!“

„Ne interesuje me što nemaš vremena, moraš napraviti to što sam ti dala kao zadatak.“

Asertivna komunikacija – asertivni komunikatori jasno izražavaju svoje želje i osjećaje bez okolišanja. Asertivna komunikacija daje nam dugoročno osjećaj uvažnosti, povećava nam samopoštovanje te unapređuje odnose s drugim ljudima.

Osobe koje asertivno komuniciraju nemaju problema s jasnim izražavanjem svojih želja, mišljenja, stavova i potreba, a svoje ciljeve nastoje ostvariti ne kršeći prava drugih nego ih uvažavajući. Asertivne osobe su odlučne i samouvjerene, te se znaju izboriti za sebe bez nanošenja štete drugima. Važno je naglasiti da u asertivnoj komunikaciji pokazujemo i razumijevanje osjećaja, potreba i želja druge osobe.

Primjeri:

„Razumijem vaš način rada i planiranje, znam da sam imala referat, ali voljela bih opet raditi istraživanje, ukoliko je to moguće.“

„Razumijem da ti je važno što više biti sa dečkom i da je to tebi sada najvažnije, ali ja sam ti prijateljica i bilo bi mi važno da nađeš vremena i za mene. Možemo li naći neko vrijeme i za naše druženje?“

PREPOZNAVANJE STILA KOMUNIKACIJE (Vježba)

UPUTE: Pročitajte opis svake situacije, na osnovu karakteristike prepoznajte o kojem se stilu komunikacije radi i zapišite u drugom stupcu, potom u treći stupac upišite koji bi prema vašem mišljenju bio adekvatan odgovor, koji odgovara asertivnoj komunikaciji.

SITUACIJA	Prepoznati stil komunikacije (prepoznati prednosti i nedostatke)	Navesti adekvatan odgovor, koristeći karakteristike asertivne komunikacije
1. Otac želi da održi čas online od kuće. Dijete ga stalno nešto zapitkuje. Oca to nervira i smeta mu u obavljanju njegovog posla.	„DA MI VIŠE NISI SMETAO DOK DRŽIM ČASOVE ONLINE!“	
2. Učenici prate čas u učionici. Jedan učenik stalno nešto dobacuje drugima i na taj način ih ometa u radu. Jedna	„PRESTANI DA DOSADUJEŠ, NAPORAN SI!“	

učenica to više ne može trpiti i reaguje.		
3. Profesor je pogrešno bodovao odgovor na testu. Učenik to primjećuje ali ne želi da se konfrontira sa profesorom.	NAKON ČASA UČENIK GOVORI DRUGARIMA „PROFESOR MI JE NAMJERNO UKINUO BODOVE NA TESTU.“	
4. Dvije učenice su u svadi. Treća učenica je vidjela kako je sve počelo, da je riječ o nesporazumu.	„NIJE MOJE DA SE MJEŠAM. BOLJE NEMATI NAJBOLJU DRUGARICU NEGO SE STALNO MORATI PREPIRATI.“	
4. U toku online nastave profesor jednoj učenici zaboravio pregledati zadaću.	„TA UČENICA U SEBI MISLI: SIGURNO NISAM DOBRO NAPISALA. GLUPA SAM ČIM NE SHVATAM NI UPUTE PROFESORA.“	
6. Profesorica jednom učeniku zaboravi pregledati zadaću.	„UČENIK SE BUNI, GOVORE: KAKO TO DA UVIEK MENI ZABORAVITE PREGLEDATI ZADAĆU!“	
7. Jedna djevojka u društvu uvijek samoinicijativno smišlja mjesta izlaska i aktivnosti u toku večernjeg izlaska. Drugima to smeta ali ne reaguju.	„DJEVOJKA ŠUTI, SMATRA DA ĆE NJEN DEČKO SAM SHVATITI DA TO NIJE U REDU.“	

RADIONICA 23

TEMA RADIONICE	ISPITNA ANKSIOZNOST
CILJNA GRUPA	Završni razred osnovne i srednje škole
CILJEVI	Učiniti dostupnim preporuke koje se odnose na način kako uspješno učiti i adekvatno se pripremiti za završne ispite. Pomoći učenicima da se na što adekvatnije načine izbore sa završetkom osnovnoškolskog, odnosno srednjoškolskog školovanja.
KLJUČNI POJMOVI	Stres, anksioznost
VRIJEME REALIZACIJE	45 minuta
POTREBNI MATERIJAL	Radni listovi, papir, olovke, bojice, flomasteri, stikeri
TOK AKTIVNOSTI	1. Prepoznavanje strahova i onoga što me muči 2. Identifikacija stresa i strategije suočavanja sa stresom i „Sigurno mjesto“ 3. Rečenica za ohrabrenje

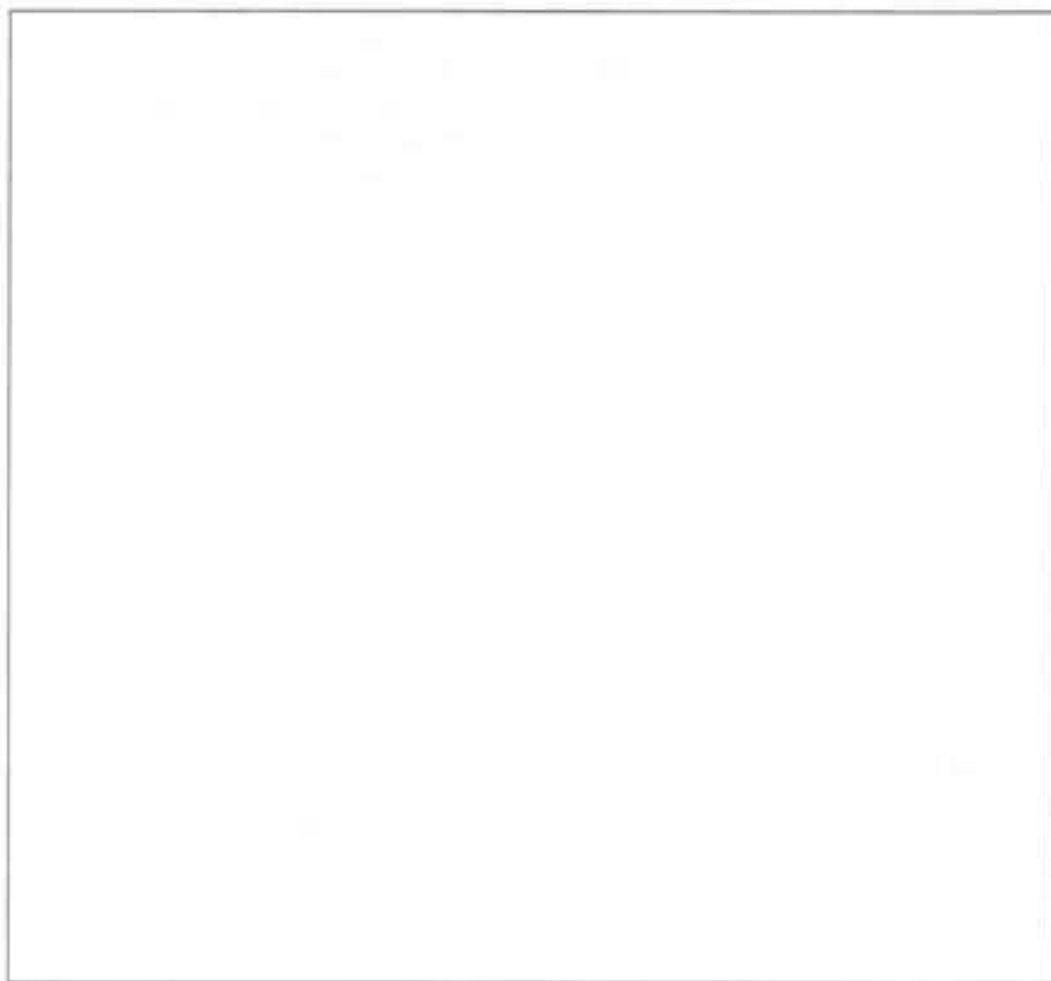
AKTIVNOST 1	Prepoznavanje strahova i onoga što me muči
VRIJEME REALIZACIJE	5-10 minuta
SADRŽAJ AKTIVNOSTI	<p>Na početku:</p> <p>Učenicima recite da ćete razgovarati o strahovima i sadržajima koji ih muče. Kažite im da se svi suočavaju sa strahovima ali da bismo ih se oslobodili u što većoj mjeri trebamo ih identificirati i o njima govoriti.</p> <p>Potaknite učenike da se prisjete i na stikere napišu, svako za sebe, pitanja koja ih muče, strahove koje imaju, navode čega se pribojavaju...posebno kada je u pitanju završni ispit</p> <p>Diskusija – razgovor o tome šta doživljavaju u odnosu na misli, emocije i strahove u vezi sa polaganjem eksterne mature</p> <ul style="list-style-type: none"> - Tjelesni simptomi – nesanica, prejedanje, gubitak apetita... - Kognitivni problemi/školske poteškoće – gubitak koncentracije, nemogućnost da usvoje nova znanja... - Emocionalne poteškoće – razdražljivost - Opće funkcionisanje – plač, svađe, agresivnost, nesigurnost, nedostatak želje da se druže...
AKTIVNOST 2	<p>Vježba 1. Identificiraj stres</p> <p>Vježba 2. Sigurno mjesto</p>
VRIJEME REALIZACIJE	25-30 minuta
SADRŽAJ AKTIVNOSTI	<p>Vježba 1</p> <p>Učenicima se daje uputa da pomisle na period koji slijedi i nacrtaju nešto što im izaziva stres te odgovore na pitanja. (Radni list 1)</p> <p>Kada učenici završe sa crtanjem, neka u maloj grupi pokažu svoje crteže i kratko prokomentiraju.</p>

	<p>Vježba 2 "Sigurno mjesto"</p> <p>Objasniti učenicima da postoje načini i vježbe koje nam mogu pomoći da se lakše izborimo sa svojim brigama u datim trenucima. To se posebno odnosi na stvari o kojima brinemo, a izvan su naše kontole.</p> <p>Voditelj radionice može, laganim tempom, pročitati sljedeću priču/vođenu fantaziju: „Odlutajte u svojoj mašti na neko posebno mjesto koje odiše mirom. Šetajte kroz zamišljeni stari voćnjak sa stablima jabuke prekrivenim bijelim cvjetovima. Iznad vas su prozračno plavo nebo i oblaci, paperjasti i bijeli kao cvjetovi jabuke. U voćnjaku nailazite na drvo koje je samo vaše. Stavljate nogu na najnižu granu, rukama se hvataš za granu iznad, otiskuješ se od zemlje i polako se penješ. Osjećaš tvrdi koru drveta pod dlanovima. Sada se popni još više, sve do tajnog sjedišta skrivenog među granama punim cvjetova. To je sigurno mjesto, potpuno sigurno. Sjediš, skriven među cvjetovima, kao da si sklonjen od cijelog svijeta. Gdje god da pogledaš, vidiš samo grane i cvjetove i znaš da je to mjesto iz snova.“</p> <p>Na kraju navodite učenike na zaključak da možete izabrati i neko drugo mjesto, stvarno ili zamišljeno, gdje u mašti možeš otići kad god uhvatiš sebe da brineš o stvarima koje su izvan tvoje kontole.</p>
AKTIVNOST 3	Rečenica za ohrabrenje
VRIJEME REALIZACIJE	10 minuta
SADRŽAJ AKTIVNOSTI	<p>Na kraju radionice Učenicima podijelimo radni list br. 2 koji sadrži vlastitu rečenicu za ohrabrenje i preporuke i savjete koji se odnose na to kako sebi pomoći već za vrijeme učenja i kako smanjiti tegobe pred ispit.</p> <p>Voditelj radionice potiče učenike da velikim štampanim slovima napišu vlastitu rečenicu ohrabrenja na radni list te da</p>

	<p>skupa sa savjetima okače u svom domu na vidno mjesto kako bi se na iste podsjećali i vježbali.</p> <p>Učenicima se mogu postaviti i sljedeća pitanja za kraj:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Šta ste najvažnije danas naučili? - Šta ćete od ovoga primjeniti? - Koje savjete vi koristite kako biste postigli kontrolu nad sobom, svojim mislima, emocijama, tijelom... (često u praksi od učenika čujemo fantastične savjete i aspekt vršnjačke edukacije ne smijemo zanemariti)
--	--

RADNI LIST 1

Pomisi na period koji slijedi i nacrtaj nešto što ti izaziva stres.

RADNI LIST 1

Odgovori na sljedeća pitanja:

Koliko je intenzivan stres koji osjećaš u odnosu na to što si izdvojio kao najveći stresor?

Na koji način se trenutno nosiš sa tom situacijom?

Šta još možeš uraditi da bi bio još efikasniji?

Koji sve faktori/ili osobe/situacije utječu na razinu doživljenog stresa?

Ima li okolnosti koje umanjuju stres u ovoj situaciji?

Šta ti je još potrebno kako bi se smanjio nivo stresa u ovoj situaciji?

RADNI LIST 2

Moja rečenica ohrabrenja

Savjeti „Kako sebi pomoći za vrijeme učenja“

Dobra priprema je jako bitna u smanjenju anksioznosti koja može da nas ometa da što bolje riješimo zadatke koji su postavljeni pred nas.

1. Počni učiti na vrijeme
2. Organiziraj se
3. Pripremi se i ne odgađaj početak učenja
4. Fokusiraj se na učenje
5. Dobro nauči ispitno gradivo
6. Brini o svojoj zdravlju
7. Nagradi se

Savjeti „Umanjivanje tegobe pred ispit“

Iako ste do sada savladali mnoge tehnike učenja, naučili i usvojili mnoštvo činjenica, ostaje vam još da gledate na iskustvo polaganja završnog ispita kao na priliku da pokažete šta znate i poboljšate svoje rezultate.

1. Na ispit dođi odmoran, naspavan i sit
2. Na ispit kreni na vrijeme
3. Za vrijeme ispita budi spreman za određenu razinu tjeskobe

Savjeti „Umanjivanje tjeskobe za vrijeme ispita“

Postoje neke osnovne strategije koje mogu pomoći u uspješnom rješavanju samog ispita.

1. Na ispit ponijeti sav potreban materijal
2. Pažljivo pročitaj upute
3. Riješi prvo pitanja na koja znaš odgovor
4. Misli pozitivno – budi ponosan na sebe, šta si sve savladao
5. Koncentriši se na sadržaj ispita i pokušaj se dosjetiti što više naučenog gradiva
6. Vodi računa o vremenu preostalom za rješavanje ispita, ali ne i o drugima
7. Vodi računa o tome da mirno dišeš. Ako ima potrebe duboko udahni na nos, a zatim izdahni na usta.

NAZIV RADIONICE	SLUŠAM ALI NE ČUJEM
TEMA RADIONICE	Aktivno slušanje
CILJNA GRUPA	Učenici završnog razreda osnovne i srednje škole
CILJEVI	<ul style="list-style-type: none"> • Unaprijediti vještinu aktivnog slušanja • Usvojiti tehnike aktivnog slušanja
KLJUČNI POJMOVI	Aktivno slušanje, komunikacija, vještine aktivnog slušanja
MATERIJAL	radni list – test, olovke
VRIJEME AKTIVNOSTI	45 minuta
TOK AKTIVNOSTI	<ol style="list-style-type: none"> 1. Tekst "Apollo 11" 2. Usvajanje pojma aktivnog slušanja 3. Diskusija i mišljenje učenika
AKTIVNOST 1	Tekst "Apollo 11"
VRIJEME REALIZACIJE	15 minuta
SADRŽAJ AKTIVNOSTI	<p>Najaviti učenicima da ćete u nastavku pročitati tekst "Apollo 11" a da je njihov zadatak da pažljivo slušaju.</p> <p><i>Apollo 11 je bila svemirska misija koja je 20. jula 1969. dovela prve ljude na Mjesec. Svemirski let, kojeg su provele Sjedinjene Države, smatra se velikim postignućem u historiji istraživanja i predstavlja pobjedu SAD-a u hladnoratovskoj svemirskoj utrci sa Sovjetskim Savezom.</i></p> <p><i>Misija je lansirana s Floride 16. jula, s posadom u sastavu: zapovjednik Neil Armstrong i piloti Michael Collins i Edwin Aldrin. 20. jula, Armstrong i Aldrin bili su prvi ljudi na površini Mjeseca. Tri astronauta vratila su se na zemlju s 21,55 kg mjesečevog kamenja, sletjevši 24. jula u Tihi ocean.</i></p> <p><i>Apollo 11, ispunio je viziju predsjednika Johna F. Kennedyja o osvajanju Mjeseca prije Sovjetskog Saveza do kraja 1960-ih, koju je izrazio tokom govora u kongresu 1961: Vjerujem da se ova nacija mora posvetiti postizanju cilja, prije isteka ovog desetljeća, slijetanja čovjeka na Mjesec i njegovog sigurnog povratka na Zemlju. Nakon Apolla 11 još pet misija programa Apollo sletjelo je na Mjesec od 1969. do 1972.</i></p>

	<p>Nakon čitanja, učenicima podijeliti radni list na kojem se nalaze pitanja višestrukog izbora. Učenici trebaju odgovoriti zaokruživanjem tačnog odgovora. Ukoliko su pažljivo slušali, znat će tačne odgovore.</p> <p>Nakon aktivnosti potaknuti diskusiju među učenicima postavljanjem pitanja: Je li test bio težak? Koliko ste imali tačnih odgovora? Na koja pitanja niste znali odgovore i zašto? Šta vam je smetalo da čujete?</p> <p>Nažalost, vrlo malo ljudi zna dobro slušati. Čak i na razini sadržaja koji se prenosi u komunikaciji, oko 75% sadržaja se ignoriše, krivo razumije ili odmah zaboravi. Još je manja naša sposobnost da čujemo ono što nam ljudi stvarno žele reći.</p>
AKTIVNOST 2	Usvajanje pojma aktivnog slušanja
VRJEME REALIZACIJE	25 minuta
SADRŽAJ AKTIVNOSTI	<p>Naglasiti učenicima da je naša tema "Aktivno slušanje". Pitati učenike šta za njih znači pojam aktivnog slušanja, koje su to prepreke koje mogu ometati aktivno slušanje (lične i okolinske) te kakve efekte će imati komunikacija u kojoj jedan od sagovornika ne sluša aktivno - kakvu neverbalnu poruku šaljeemo sagovorniku.</p> <p>Aktivno slušanje je usmjeravanje pažnje na ono što osoba govori, osjeća i uzvraćanje vlastitim riječima kako smo razumjeli govornikovu poruku (riječi i osjećaje). Vještina slušanja je mnogo više od sposobnosti da čujemo riječi. Ono obuhvata razumijevanje poruke, situacije i druge osobe. Aktivnim slušanjem izbjegavamo prepreke u komunikaciji i poštujemo tuđa mišljenja, stavove i osjećaje, ili drugim riječima: poštujemo integritet osobe koju slušamo. Naglasit da ćemo se u ovoj radionici fokusirati na razvijanje vještine slušanja koja omogućuje sagovorniku da se osjeća ugodno, da ima povjerenje u slušaoca i da mnogo lakše izrazi upravo ono što je zaista željela reći.</p> <p>Upoznati učenike sa smjericama za unapređenje aktivnog slušanja</p> <p>1. Pojasnite detalje</p> <p>Razmišljajte o onom što čujete i postavljajte otvorena pitanja. Ona će vam pomoći da pojasnite neke detalje, budete sigurni da ste razumjeli i pokažete osobi da je stvarno slušate. Ako vam nešto nije jasno, kažite da to niste baš razumjeli. Zamolite osobu da vam to još jednom objasni ili kaže drugim riječima.</p> <p>2. Parafrazirajte – provjerite jeste li dobro razumjeli</p> <p>Kratko i sažeto, svojim riječima, ponovite kako ste vi razumjeli to što vam osoba govori! Ljudi ne moraju biti vješti u komuniciranju i znati kako vam prenijeti poruke koje bi željeli. S druge strane, i vi možete pogrešno čuti ili krivo protumačiti situaciju. Jedini način da budete sigurni u to jeste li dobro razumjeli poruku jeste da je verbalizirate i vidite kako će osoba reagirati.</p>

	<p>Jednostavno sumirajte ono što mislite da ste čuli. To je najbolje učiniti koristeći kratku rečenicu ili pitanje u trenutku kad sugovornik napravi kratku pauzu da bi udahnuo. Tražiti od učenika da navedu primjer.</p> <p>3. Reflektirajte osjećaje – pokažite empatiju</p> <p>Nije dovoljno usmjeravati se samo na sadržaj. Treba pratiti i skrivenu poruku, govor tijela, razjasniti emocije u podlozi. Zanemarujući emocije kao da smo direktno rekli sugovorniku: Daj mi samo činjenice. Ne želim slušati ništa drugo nego samo činjenice!</p> <p>Podijeliti učenike u tri grupe (npr. 1 grupa će biti svi učenici koji sjede u klupama do zida i sl.). Zadatak učenika 1 grupe je da osmisle pitanja koja će im pomoći da pojašne detalje teksta koji će čitati voditelj. Učenici druge grupe će imati zadatak da osmisle rečenice kojima će parafrazirati dijelove teksta dok će učenici treće grupe imati zadatak da prepoznaju koji osjećaje prepoznaju u tekstu. Voditelj će ponovo pročitati tekst "Apollo" a učenici će koristiti sjernice za aktivno slušanje. Nakon aktivnosti učenici će ponovo odgovarati na pitanja iz testa. Ovaj put će rezultati testa biti mnogo bolji u odnosu na prvi pokušaj.</p>
AKTIVNOST 3	Diskusija i mišljenje učenika
VRIJEME REALIZACIJE	5 minuta
SADRŽAJ AKTIVNOSTI	Potaknuti diskusiju prilikom koje će učenici imati mogućnost da iskažu svoje mišljenje o tome da li će vještine koje su danas usvojili primjenjivati u svakodnevnoj komunikaciji.

RADNI LIST- TEST

1. Kako se zvala misija tokom koje su prvi put ljudi stupili na Mjesec:

- a. Mjesec
- b. Sunce
- c. Apollo
- d. Venera

2. Koje godine su ljudi prvi put stupili na Mjesec?
 - a. 1989.
 - b. 1979.
 - c. 1969.
 - d. 1959.

3. Tokom putovanja na Mjesec koliko je bilo astronauta?
 - a. tri
 - b. četiri
 - c. pet
 - d. šest

4. Tokom povratka sa Mjeseca koliko su donijeli Mjesečevog kamenja?
 - a. Manje od 10 kg
 - b. Između 10 i 20 kg
 - c. Između 20 i 30 kg
 - d. Preko 30 kg

5. Koliko je ukupno bilo misija koje su sletjele na Mjesec?
 - a. Niti jedna
 - b. Jedna
 - c. Tri
 - d. Pet

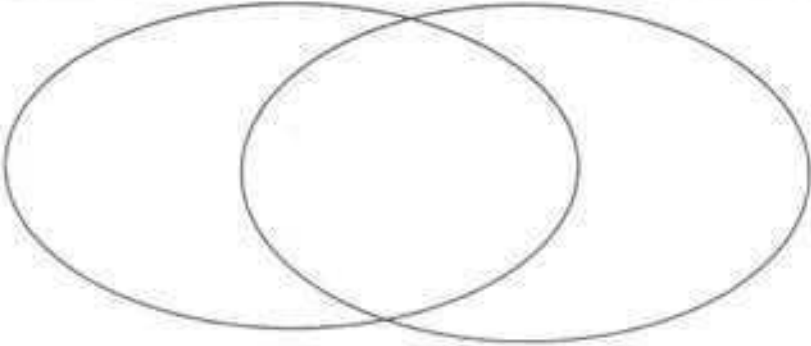
6. Ko je bio predsjednik SAD u vrijeme slijetanja na Mjesec?
 - a. George Bush
 - b. John F. Kennedy
 - c. Bill Gates
 - d. Bill Clinton

7. Ko od navedenih nije stupio nogom na površinu Mjeseca?
 - a. Armstrong
 - b. Collins
 - c. Aldrin
 - d. Bush

8. Koliko dana je trajao put od zemlje do Mjeseca?
 - a. osam
 - b. šest
 - c. četiri
 - d. dva

TEMA RADIONICE	KOJI JE TVOJ OKIDAČ?
CILJNA GRUPA	Učenici završnog razreda osnovne i srednje škole
CILJEVI	<ul style="list-style-type: none"> • prepoznati i protumačiti svoje okidače • zaključiti kako sukob može imati pozitivne posljedice • prepoznati kontekst nastanka sukoba u svakodnevici
KLJUČNI POJMOVI	Sukob, pozitivni ishodi sukoba, sličnosti, razlike
MATERIJAL	Papiri A4, radni listovi, olovke
VRIJEME AKTIVNOSTI	45 minuta
TOK AKTIVNOSTI	<ol style="list-style-type: none"> 1. Međusobne razlike i sličnosti 2. Usvajanje pojma sukoba 3. Tolerantnost na tuđe potrebe
AKTIVNOST 1	Međusobne razlike i sličnosti /Vennov dijagram/
VRIJEME REALIZACIJE	20 minuta
SADRŽAJ AKTIVNOSTI	<p>Podijeliti učenike u parove na način da par čine učenici koji se inače ne druže, kako bi se bolje upoznali i shvatili da nisu toliko različiti kao što su mislili. Podijelite učenicima radni list br.1 na kojim se nalazi Vennov dijagram (ukoliko nemate spremne radne listove učenicima možete dati uputu da na listu papira nacrtaju dijagram). Dijagram će im pomoći da otkriju međusobne razlike i sličnosti postavljajući jedno drugom uzajamno pitanja o hobijima, najdražoj hrani, obitelji i sl. (učenici sličnosti među sobom upisuju u prostor gdje se kružnice preklapaju, a razlike, svaki za sebe, upisuju u ostatak kružnice). Predložite učenicima da s drugima podijele nekoliko primjera. Cilj ove aktivnosti je osvijestiti učenike kako se svi međusobno razlikujemo, ali imamo i mnogo sličnosti. Postavite učenicima pitanja za razmišljanje: Šta možemo zaključiti na temelju ove aktivnosti? Ima li neko među vama ko nije pronašao niti jednu sličnost sa svojim parom? Jeste li naučili nešto novo o svom partneru?</p>
AKTIVNOST 2:	Usvajanje pojma sukoba

VRJEME REALIZACIJE	20 minuta
SADRŽAJ AKTIVNOSTI	<p>Naša današnja tema je SUKOB. Šta je sukob? (Potaknite učenike da zajedno osmisle definiciju.) Nastavite sa sljedećim pitanjima: Mislite li da sukob s drugim ljudima proizlazi iz sličnosti ili razlika? (Željeni odgovor je i sličnosti i razlika: sličnosti – ako istovremeno imamo iste potrebe, razlika – ako se ne možemo dogovoriti zbog različitih vrijednosti, potreba, ciljeva.) Koje je boje sukob? Učenici trebaju odabrati jednu boju koja ih podsjeća na sukob. Učenici će vjerovatno odabirati boje koje ih asociraju na negativne posljedice sukoba (crna, crvena). Cilj je potaknuti učenike da prepoznaju kako smo svi skloni zamišljati sukob kao nešto negativno, a na vama je da kod učenika osvijestite kako sukob može biti obojen živim bojama te rezultirati nečim pozitivnim. Potaknite učenike da se prisjete nekoliko primjera pozitivnih ishoda sukoba (bolje upoznavanje tuđih potreba, bolje upoznavanje sebe, rad na komunikacijskim vještinama, unapređenje odnosa s drugima). Na svakodnevnoj razini ulazimo u veći ili manji broj sukoba. Potaknite učenike da se prisjete jesu li danas već imali manji sukob s nekim u smislu bilo kakvog neslaganja.</p> <p>Najavite učenicima kako ćete se u nastavku pozabaviti neposrednim razlogom nastanka sukoba – našim okidačima. Pitanje za učenike: Šta mislite, šta bi u kontekstu uzroka nastanka sukoba bili okidači? Cilj je osvijestiti naše okidače kako bismo mogli osvijestiti emocije koje oni izazivaju i upravljati svojim reakcijama. Objasnite učenicima kako sukob nekada izbije iz okidača, a ne stvarnoga problema. Okidači su riječi ili neverbalni znakovi koji kod nas pobuđuju intenzivne emocije, npr. za neke ljude okidač je kada netko prilikom razgovora u njih uperi prst ili ih nazove neželjenim imenom.</p> <p>Podijeliti radni list br. 2 koji pred učenike postavlja tri zadatka:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. da prepoznaju vlastite okidače (riječi i neverbalne znakove) te kako se osjećaju kada se pojave. 2. da prepoznaju vlastite reakcije kada su ljuti a potom i odgovore koliko vremena je potrebno da se naljute. 3. da daju prijedloge šta mogu učiniti kako bi kontrolisali vlastite reakcije na ponašanja i postupke koje su prepoznali kao okidače. <p>Predložite učenicima da prodiskutuju o odgovorima i da se pokušaju sjetiti situacije kada su sa nekim ušli u sukob zbog okidača a ne zbog problema i da je ispričaju ukoliko žele.</p>

AKTIVNOST 3	Tolerantnost na tuđe potrebe						
VRJEME REALIZACIJE	5 minuta						
SADRŽAJ AKTIVNOSTI	U završnom dijelu aktivnosti naglasite da nam sukob može pomoći da bolje upoznamo drugu osobu, da iskažemo naše probleme, misli, potrebe, ali i da postanemo tolerantniji te svjesni tuđih potreba. No, ako se ne radi na njegovu rješavanju, on može dovesti do nasilja.						
RADNI LIST BR. 1 VENNOV DIJAGRAM	 <p style="text-align: center;"> Ime 1. učenika/ce Ime 2. učenika/ce </p> <p style="text-align: center;"> _____ _____ </p>						
RADNI LIST BR. 2	<table border="1" data-bbox="430 1370 1268 1473"> <thead> <tr> <th data-bbox="430 1370 976 1406">Moji okidači</th> <th data-bbox="976 1370 1268 1406">Kako se osjećam</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td data-bbox="430 1406 976 1442">Koje su riječi moji okidači?</td> <td data-bbox="976 1406 1268 1442"></td> </tr> <tr> <td data-bbox="430 1442 976 1473">Koji su neverbalni znakovi moji okidači?</td> <td data-bbox="976 1442 1268 1473"></td> </tr> </tbody> </table> <p data-bbox="430 1505 1268 1630"> Kako znam da sam ljut? _____ Treba li mi mnogo vremena da se naljutim? Da Ne Šta možeš učiniti kako bi kontrolisao reakcije koje kod tebe pobuđuju tvoji okidači? </p>	Moji okidači	Kako se osjećam	Koje su riječi moji okidači?		Koji su neverbalni znakovi moji okidači?	
Moji okidači	Kako se osjećam						
Koje su riječi moji okidači?							
Koji su neverbalni znakovi moji okidači?							

RADIONICA 26

NAZIV RADIONICE	MISLI POZITIVNO
CILJNA GRUPA	Učenici završnog razreda osnovne i srednje škole
CILJEVI	Naučiti prepoznavati tjeskobu i usvojiti vještine nošenja sa tjeskobom/ strepnjom
KLJUČNI POJMOVI	Tjeskoba, kontrola tjeskobe i negativnih misli
POTREBNI MATERIJAL	Radni listovi, olovke

VRJEME AKTIVNOSTI	45 minuta
TOK AKTIVNOSTI	1. Bori se ili bježi 2. Misaona zamka/I I dio/ 3. Pretvaranje negativnih izjava u pozitivne
AKTIVNOST 1	Bori se ili bježi
VRJEME REALIZACIJE	15 minuta
SADRŽAJ AKTIVNOSTI	<p>Svi se ponekad osjećamo zabrinuto, tjeskobno, napeto ili pod stresom. Za to često postoji razlog, naprimjer kada te čeka važan kontrolni, kada radiš nešto novo ili teško ili moraš da kažeš neku neugodnu vijest. Tada osjećamo tjeskobu. Kad su ljudi tjeskobni, često zapaze brojne promjene u svome tijelu. To se naziva BORI SE ILI BJEŽI reakcija. Tvoje se tijelo priprema za bijeg ili za suočavanje s onime što te plaši. Glavni znakovi su: lupanje srca, vrtoglavica, osjećaj vrućine, leptirići u stomaku, znojni dlanovi. Nekada su ovi osjećaji jaki, često su prisutni ili ti se čini da dugo traju. U takvim ti situacijama može koristiti da naučiš kako možeš prevladati svoju tjeskobu.</p> <p>Brza metoda samopomoći:</p> <p>Voditelj zamoli učenike da urade vježbu uz upute: Polako i duboko udahnite, zadržite dah pet sekundi, a potom vrlo sporo izdahnite. Ponavljanje ovoga postupka nekoliko puta pomoći će vam da povratite kontrolu nad svojim tijelom i osjetite se smirenijim.</p> <p>Naglasiti: Kontrolirano disanje je brza metoda kojom možete pomoći sebi da se osjećate bolje. Trebate obratiti pažnju na disanje, a to će vam pomoći da se opustite. Ovu metodu možete koristiti bilo gdje, a ljudi oko vas često neće ni opaziti da ste uradili vježbu.</p>
AKTIVNOST 2	Misaone zamke /I I II dio/
VRJEME REALIZACIJE	25 minuta

<p>SADRŽAJ AKTIVNOSTI</p>	<p>Tok aktivnosti: Voditelj podijeli svim učesnicima radni list "Misaona zamka I dio" a potom pročita zamišljenu situaciju</p> <p><i>...Zamisli da si na kraju polugodišta, u vrijeme kada se zaključuju ocjene, na hodniku sreće/la nastavnicu. Zastaneš, nasmiješ se i pozdraviš, ali ona namrštena samo prođe pored tebe. Šta bi pomislio/la u takvoj situaciji?...</i></p> <p>Potom da uputu učenicima, da na random listu zaokruže onaj odgovor za koji vjeruju da je ispravan u takvoj situaciji. Voditelj zatim pita ima li neobičnih odgovora i da li im se svi odgovori čine mogući.</p> <p>Uputa za voditelja: Objasniti učesnicima da ponekad pravimo greške u mišljenju koje se nazivaju misaonim zamkama. Takvih grešaka ima mnogo, a danas ćemo razgovarati o četiri najčešće greške. To su:</p> <ul style="list-style-type: none"> • napuhavanje - u toj misaonoj zamci pridajemo situaciji veliku negativnu važnost, • pozitivno se ne računa - kada ne uzimamo u obzir druge pozitivne stvari koje se dogode i umanjujemo njihovu vrijednost, • predviđanje da će se dogoditi nešto loše iako u stvari ne možemo znati budućnost i • čitanje misli - kada smo uvjereni da znamo šta neko drugi misli iako je i to nemoguće. <p>Voditelj zatim zamoli učenike da se podijele u parove. Svakom paru da radni list "Misaona zamka II dio" i zamoli da povežu crticom određenu misaonu zamku sa datom izjavom.</p> <p>Pitanja nakon aktivnosti: Kako vam se sviđela ova vježba? Da li ste primjetili da ponekad griješite u razmišljanju? To su misli koje utječu na naše emocije čineći nas tjeskobnim. Ove negativne misli i tjeskoba će utjecati i na naše ponašanje. Ako mislim da me niko ne voli u razredu, prestat ću se družiti ili bih mogao biti agresivan prema drugima.</p> <p>Zaključak: Način na koji mislimo utječe na to kako se osjećamo i ponašamo.</p>
<p>AKTIVNOST 3</p>	<p>Pretvaranje negativnih izjava u pozitivne</p>
<p>VRIJEME REALIZACIJE</p>	<p>5 minuta</p>
<p>SADRŽAJ AKTIVNOSTI</p>	<p>Tok aktivnosti: Voditelj učenicima sa radnog lista 3 čita negativne izjave nakon čega daje uputu učenicima da negativnu izjavu pretvore u pozitivnu. Voditelj da jedan primjer sa radnog lista.</p> <p>Nakon aktivnosti: Učesnicima objasniti da sasvim pozitivne i negativne misli mogu značiti grešku u mišljenju. Kod formulacije pozitivnih misli treba težiti realnom predstavljanju</p>

	<p>osobina i situacija. Pozitivne misli također ne treba kreirati tako da diskriminiraju druge ili neke njihove osobine.</p> <p>Razgovarali smo o tome kako negativne misaone zamke utječu na naše raspoloženje. Kada imamo negativne misli raste nam zabrinutost i tjeskoba. Jedan od načina na koji smanjujemo tjeskobu je da mislimo pozitivno.</p> <p>Na kraju, voditelj zamoli učesnike da ponove tri načina smanjenja tjeskobe: disanje, pažnja da ne upadnemo u negativne misaone zamke i pozitivno razmišljanje.</p>	
Radni list 1 Misaona zamka I	<p>Zamisli da si na kraju polugodišta, u vrijeme kada se zaključuju ocjene, na hodniku sreće/la nastavnicu. Zastaneš, nasmiješ se i pozdraviš, ali ona namrštena samo prođe pored tebe. Šta bi pomislio/la u takvoj situaciji?</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Dobit ću lošu zaključnu ocjenu i nastavnica ne želi to da mi saopći. 2. Nastavnica misli nešto loše o meni. 3. Ona se mršti zbog mene. U stvari, ona se uvijek baš na mene mršti. 4. Nastavnica je uvijek ljubazna prema meni, a sada se mršti. To znači da me ne voli. 5. Nastavnica je prošla namrštena pored mene. 	
Radni list 2 Misaona zamka II	<ol style="list-style-type: none"> 1. Nastavnica misli nešto loše o meni. 2. Dobit ću lošu zaključnu ocjenu i nastavnica ne želi to da mi saopći. 3. Nastavnica je uvijek ljubazna prema meni, a sada se mršti. To znači da me ne voli. 4. Ona se mršti zbog mene. U stvari, ona se uvijek baš na mene mršti. 5. Nastavnica je prošla namrštena pored mene. 	<p>Činjenica, opis situacije onako kako se dogodila. (5)</p> <p>Napuhavanje – male negativne stvari koje se dogode postaju veće nego što to zaista jesu. (4)</p> <p>Pozitivno se ne računa – ovdje pozitivne stvari koje se dogode odbacuješ kao nevažne ili unanjuješ njihovu vrijednost. (3)</p> <p>Čitanje misli – u ovoj misaonoj zamci vjerujemo da možemo znati šta drugi misle. (1)</p> <p>Predviđanje da će se nešto loše dogoditi. (2)</p>
Radni list 3	<ol style="list-style-type: none"> 1. Svi će se smijati ako vide moje nove naočale 3. Drugarica organizuje zabavu, ali ne želim ići, jer nisam zabavna osoba. 	<ol style="list-style-type: none"> 2. Izgledam glupo sa ovim aparatićem za zube. 4. Baš bih volio pozvati prijatelje na kolače, ali svi misle da sam gubitnik.

	5. Znam odgovor na ovo pitanje ali neću se javiti, jer će svi misliti da sam štreber.	6. Učio/la sam ali mi se sve pomiješalo. Dobit ću jedan iz kontrolnog!
--	---	--

RADIONICA 27

TEMA RADIONICE	MOJE VJEŠTINE
-------------------	---------------

CILJANA GRUPA	Učenici završnog razreda osnovne i srednje škole
CILJEVI	Lični i socijalni razvoj Razvoj samopouzdanja Osvijestiti svoje vještine i sposobnosti, bolje upoznati vlastite interese i vrijednosti, razviti samosvijest, definisati svoje životne vještine i ciljeve Lično osnaživanje i prepoznavanje vrijednosti osnaživanja drugih
KLJUČNI POJMOVI	Vještine, odabir zanimanja, nadarenost, lični razvoj i rast, prepoznavanje interesa
VRIJEME REALIZACIJE	45 minuta
POTREBNI MATERIJAL	Radni listovi: 1. „Koja je tvoja vještina?“ 2. Otkrij svoj talenat 3. Koja je tvoja vještina?
TOK AKTIVNOSTI	1. Vođena fantazija – opuštanje (čitanje priče) – priča u prilogu 2. Razgovor – govorićemo o vašim talentima, kako si to otkrio, imaš li ih, vi se još „tražite“. Ima li neko ko se intenzivno bavi nekim hobijem? 3. Vođena fantazija (Opuštanje)
AKTIVNOST 1	1. Vođena fantazija – opuštanje (čitanje priče) – priča u prilogu
VRIJEME REALIZACIJE	10 minuta
SADRŽAJ AKTIVNOSTI	Za nekoliko minuta zatvorite oči, a ja ću vam pročitati jednu priču. Stavite ruke na stomak i ne pritišćite stomak. Vodit ćete računa o pravilnom disanju. Zamislite da je vaš stomak veliki balon. Pratićete svoje disanje. Uzdah na nos i lagani izdah na usta. Ako neko (iz nekog razloga) ne može zatvoriti oči spustite glavu ili pokrijte oči rukama. Pravilno disanje nam uvijek može puno pomoći u situacijama kada ste uzbuđeni. Dakle duboko udahnete i napuštete stomak. Kada izdišete osjetite da se balon smanjuje, ponovo napuštete stomak kao balon (3-5 puta) Odlično! Sada zatvorite oči, sjedite što je moguće udobnije, a ja ću vam pročitati jednu priču. Otvorite oči? Kako ste se osjećali? Kratak razgovor o utiscima, opuštenosti (Priča - prilog). Ovo nam je bio uvod u današnju aktivnost da bi bili što opušteniji.
AKTIVNOST 2	Razgovor – govorićemo o vašim talentima, kako si to otkrio, imaš li ih, vi se još „tražite“. Ima li neko ko se intenzivno bavi nekim hobijem?

VRIJEME REALIZACIJE	25 minuta
SADRŽAJ AKTIVNOSTI	<p>Radni list broj 1 Otkrij svoju vještinu? Diskusija, razgovor s učenicima 1. Koliko ste lahko pronašli svoj talenat, svoju vještinu? Imate li ih više? Šta ste zaključili? Da birate između onoga što volite ili u čemu ste dobri, šta biste odabrali? Koliko bi vas odabralo neko zanimanje samo zbog lakšeg zaposlenja ili bolje plaće/zarade? Hoćete li se rukovoditi savjetima roditelja, nastavnika ili vlastitim interesima? Zašto? U čemu sve možemo biti vješti, nadareni? Kako bi ste podijelili ljudske aktivnosti i zanimanja? Nakon diskusije dati učenicima list br. 2.</p> <p>Naglasiti da je u savremenom društvu za većinu zanimanja potrebno imati više vještina iz više područja. (Može se ispričati lični primjer – kako je odabrao zanimanje, razvili neku svoju vještinu ili sposobnost.)</p> <p>Nakon rada na radnom listu broj 2 razgovarati sa učenicima: -Koja je tvoja vještina? -Ko je napisao/popunio prvu rubriku – vješt u istraživanju? -Ko je istraživač? -Umjetnički talenat? -Društveni? -Poduzetnički? -Praktični?</p>
AKTIVNOST 3	Vođena fantazija (Opuštanje)
VRIJEME REALIZACIJE	10 minuta

SADRŽAJ AKTIVNOSTI	<p>Za završni dio naše današnje aktivnosti dobit ćete još jedan radni list (radni list broj 3). Sastoji se od 6 trokutova. U svaki trokut upišite nešto od ponuđenih vještina. Možda će neko popuniti svih 6 trokutova. Neko će možda samo jedan trokut. To će nam pokazati koliko smo različiti, baš kao i u fizičkom izgledu.</p> <p>Ko želi da nam pročita šta je napisao u neke od trokutova? Šta možemo zaključiti?</p>
-------------------------------	---

PRILOG:

Vođena fantazija – priča (4)

Danas je sunčan i prekrasan dan, ni pretopao niti prehladan. Idemo u šetnju po travi. Trava je zelena i ugodna. Oko nas je cvijeće i prekrasan miris. Ugodno šetamo i vidimo šumarak u daljini. U svom sreću svi žele da budu u šumarku u hladu. I mi smo u šumarku, sjedimo u hladu i svako od nas uzima svoju košaricu i pomisli: "Kako divne stvari imamo unutra". Neku hranu ili slatkiše koje volim". Pokušajte osjetiti ukus ili miris toga, koje je boje? Oni koji su osjetili ili vidjeli hranu neka otvore oči. Za nekoliko minuta zatvorite oči jer ću nam pročitati jednu priču. Stavite ruke na stomak. Ne pritišćite rukama stomak. Vodit ćemo računa o pravilnom disanju. Zamislite da je veliki balon. Pratit ćete svoje disanje. Uzdah na nos i lagani izdah na usta.

Radni list 1

Volim _____
 Ide mi od ruke _____
 Imam volje _____
 Pomaže mi u _____

U svaki red napiši po nekoliko stvari (koje voliš, koje „ti idu“, koje radiš sa velikom voljom i za koje imaš (eventualnu) podršku.

Vidi šta se nalazi u više u tvojim odgovorima? Ono što se pojavljuje u većini odgovora bi mogao biti tvoj talenat ili tvoja vještina.

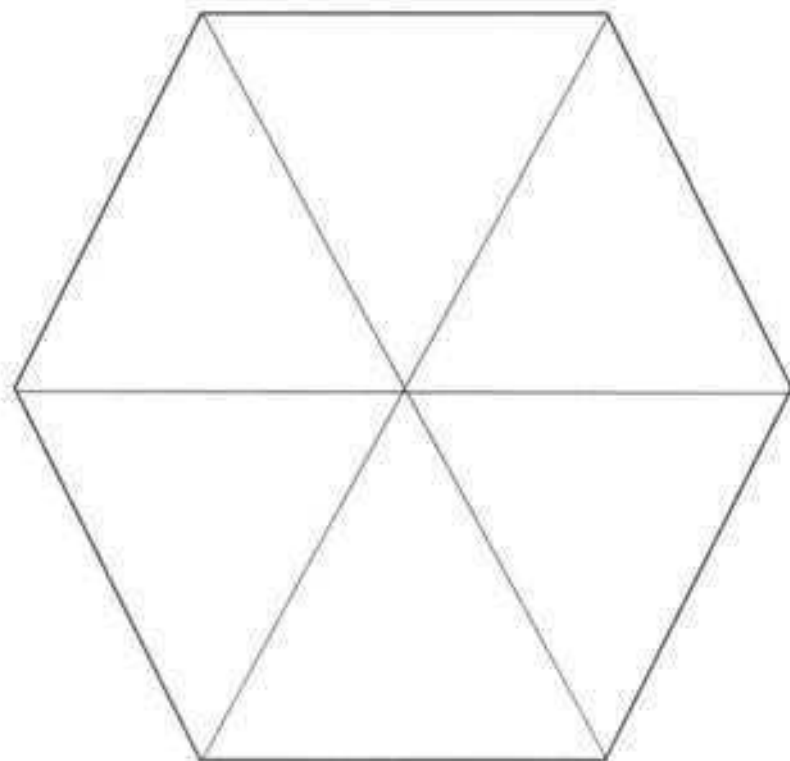
Radni list broj 2

Koja je tvoja vještina/e

U svaki trokut upiši vještine ili iskustvo koje imaš u pojedinim područjima:

1. Vješti: U čemu si spretna/na?
2. Istraživači: Kakve probleme voliš rješavati?
3. Umjetnički: Šta voliš stvarati i na koji se način kreativno izražavaš?

4. Društveni: Kome i kako voliš pomagati?
5. Poduzetnički: Šta samostalno započinješ, a drugi te slijede?
6. Praktični: U čemu si uredan/na i dobro dobro organizovan/a?

Radni list 3

Vješti – rad sa alatima, mehanikom, hranom, nacrtima, oruđem, biljkama, životinjama, tjelesne vještine

Istraživači – razumijevanje i rješavanje naučno-matematičkih i naučnih problema

Umjetnički – pozorište, slikarstvo, ples, muzika, pisanje, ručni radovi

Društveni – pomoć drugima, poučavanje, njega

Poduzetnički – vođenje, uvjeravanje, prodaja proizvoda, prodaja ideja

Praktični – rad sa brojevima, podacima, organizovanje, uređivanje

LITERATURA/IZVORI

1. Uma Isić, "Vršnjačka medijacija" Vodič za pedagoge i psihologe, Misija OEES-a u Bosni i Hercegovini, 2010.
2. Jelena Kolesarić Sandra, Matošina Borbaš, Vanesa Prister Švarc, "EduKa- Priručnik za mlade o nasilju i toleranciji", Udruga S.O.S. telefon Poziv u pomoć
3. Munivrana, A., D. Morić, E. Pijaca Plavšić, M. Bajkuša, M. Rastović i V. Kožić, Zbirka radionica „Pokreni promjenu“ 40 ideja za rad s djecom i mladima u području različitosti, Forum za slobodu odgoja, Zagreb, 2017.
4. Sir Ken Robinsona Viking „Element“, 2009. VBZ, Zagreb, 2011.
5. Milica Drobac Pavićević, Srdan Dušanić, Dijana Čurić, Ivana Zečević, Sanja Radetić Lovrić, Društvo psihologa RS, "Zbirka radionica za grupni rad sa djecom i mladima u vaspitno - obrazovnom sistemu", Festina Lente, 2020.
6. Lejla Kafedžić, Larisa Kasumagić Kafedžić, Belma Žigic "Uspostavljanje kutka za djecu"- Priručnik za rad sa djecom u kriznim situacijama, World Vision Bosna i Hercegovina, 2015.
7. Bektešević, Čomić, V., Čvoro, S., Matković, I., Hadžimuhamedović, N., Savić, M., Jaganjac, M. Axel Priručnik za nastavnike osnovnih škola i omladinske lidere: "Petofazni model profesionalne orijentacije", Sachs: Deutsche Gesellschaft für Technische Zusammenarbeit GmbH (GTZ), 2015.
8. Drobac Pavićević, M. Dušanić, S., Đurić, D., Zečević, I., 2021. Detaljni opis radionica CATH programa World Vision in Bosnia and Herzegovina CATH Programme, Goražde office, 2002
9. "Snaga je u meni", Udruga Mentor, Priručnik: Split, 2019.
10. Zečević, I. Dušanić, S., Ivanić, B. "Priručnik za sve one koji žele širiti mir i graditi društvo suradnje, uvažavanja i tolerancije" NVO „Genesis Project, Banja Luka, 2018.
11. "Mental Health Lesson Plans", Canadian Mental Health Association 2016.
12. Praktikum za kreativniji i zajednički rad učenika i nastavnika
13. Priručnik za nastavnike - EU VET program
14. "Adolescencija", Centar Sirius
15. "Umeće disanja", Mirko Ostojić, Knjižara.com
16. Priručnik za razrednike srednjih škola (adaptacija radionica), Prosvjetno-pedagoški zavod Kantona Sarajevo

17. Stela Dug, Selma Bajramović, Milena Timanović, Danijela Kaloci, Stela Kubinek, "Zašto radim to što radim?" Priručnik za grupni rad sa djecom i mladima, Udruženje građana „Vive Žene“, 2015.
18. Sandra Matošina Borbaš, Vanesa Prister Švarc, Jelena Kolesarić Priručnik za mlade o nasilju i toleranciji, priručnik, "EduKa"
19. "Puno gnijezdo" Rad s adolescentima" - Just for now, Virtualna upotreba modela Oaklander u vrijeme krize, autor i copyright Karen Fried, 2020.
20. Lobođok - Štulić, Krivačić, Kijevčanin, Jovanović, Stojanović, IP "Žarko Albulj" "Umeće odrastanja, tim psihologa za edukaciju i pružanje psiholoških usluga", Beograd, 2000.
21. Siniša Brlas i Ivana Martinušić, „Kako prevladati ispitnu tjeskobu“, psihologija u zaštiti mentalnog zdravlja, Visoka škola za menadžment u turizmu i informatici u Virovitici, Zavod za javno zdravstvo „Sveti Rok“ Virovitičko – podravske županije, Virovitica, 2015.
22. Jasminka Zečo, Psihologija, udžbenik za gimnaziju, Publishing, Sarajevo, 2009.
23. „Radim na sebi“, Priručnik za samopomoć i osnaživanje studenata, Nastavni zavod za javno zdravstvo dr. Andrija Štampar, Stvaramo zdraviju budućnost, Služba za mentalno zdravlje i prevenciju ovisnosti, Centar za zaštitu mentalnog zdravlja djece i mladih

Web:

24. <https://centar-sirius.hr>
29. <https://unicef.org>
30. <https://skolskiportal.edu.me>
31. <http://www.matura.ba/page/7-Sedam-savjeta-za-uspjesno-ucenje>
32. <https://www.adiva.hr>

“Matura je samo koncept.
U stvarnom životu svaki dan diplomirate. Matura je
proces koji traje do zadnjeg dana vašeg života.
Ako to možete shvatiti, napravit ćete razliku”.

Arie Pencovici

MINISTARSTVO ZA ODGOJ I OBRAZOVANJE
KANTONA SARAJEVO

**IZVJEŠTAJ
O PROVEDENOM ISTRAŽIVANJU O PSIHOFIZIČKOM
ZDRAVLJU DJECE/UČENIKA, PROSVJETNIH
RADNIKA I RODITELJA SA PREPORUKAMA**

Prilog broj 2

Sarajevo, august 2023. godine

Istraživački tim:

1. Melisa Mizdrak, predsjednica;
2. Samela Alagić, članica
3. Prof. dr. Dženana Husremović, članica;
4. Prof. dr. Amela Dautbegović, članica;
5. Lejla Gabela, članica;
6. Prof. dr. Aida Pilav, članica;
7. Prim. dr. Amra Junuzović-Kaljić, članica;
8. Dr. Alem Ćesir, član
9. Elma Dizdarević, članica
10. Ognjenka Mikavica, članica
11. Arijana Osmanović-Štukan, članica;
12. Mirjana Jovanović-Halilović, članica

Lektorisala:

Dalila Potogija

DTP:

Said Krantić

Sadržaj

UVODNA RIJEČ MINISTRICE.....	12
UVOD.....	14
1. ZDRAVLJE DJECE – FAKTORI RIZIKA VEZANI ZA FIZIČKO ZDRAVLJE.....	17
1.1. Vrtići i razredna nastava	18
Navike u ishrani i dobar životni stil.....	24
1.2. Predmetna nastava – osnovna škola od 6. do 9. razreda i srednja škola od 1. do 4. razreda	31
Kako procjenjuješ kvalitet odnosa između Tebe i Tvojih roditelja/staratelja u protekloj godini?.....	32
Koliko si zadovoljan/na svojim napretkom u u učenju u ovoj školskoj godini (ne ocjenama, nego koliko si stvarno naučio/la i napredovao/la)?.....	34
Kako ocjenjuješ svoje zdravlje?.....	36
PostCovid-19 tegobe.....	38
Određene zdravstvene smetnje.....	40
Navike u ishrani i dobar životni stil.....	41
Navike u ishrani.....	42
Samoprocjena tjelesne težine.....	44
Fizička aktivnost.....	45
2. PSIHOFIZIČKA DOBROBIT DJECE VRTIČKOG I NIŽEG ŠKOLSKOG UZRASTA	49
2.1. Razvojne karakteristike predškolske djece	49
Djeca od 1 do 2 godine	49
Djeca od 2 do 3 godine	49
Djeca od 3 do 4 godine	50
Djeca od 4 do 5 godina	50
Djeca od 5 do 6 godina	51
Predškolske ustanove.....	53
2.2. REZULTATI ISTRAŽIVANJA – DJECA VRTIČKOG UZRASTA I NIŽEG ŠKOLSKOG UZRASTA.....	55
2.3. PSIHOLOŠKA DOBROBIT DJECE	59
Saradnja s obrazovnom ustanovom.....	63
2.4. PREPORUKE ZA RODITELJE/STARATELJE	65
3. PSIHOFIZIČKA DOBROBIT UČENIKA PREDMETNE NASTAVE	67
3.1. Sociodemografski podaci ispitanika	67
3.2. Procjena psihološke dobrobiti učenika/-ca predmetne nastave u Kantonu Sarajevo.....	68
Procjena zadovoljstva pojedinačnim aspektima života.....	69
Kakav je bio jučerašnji dan – rezultati zadnje dvije godine.....	73
3.3. SUBJEKTIVNA DOBROBIT DJECE.....	74
3.4. SMJERNICE ZA UNAPREĐIVANJE POSTOJEĆIH ODGOJNO-OBRAZOVNIH PRAKSI.....	77

PSIHOEDUKATIVNE RADIONICE ZA DJECU USMJERENE POVEĆANJU NJIHOVE SUBJEKTIVNE DOBROBITI	77
3.5. Vršnjačko nasilje.....	79
3.6. Stavovi prema vršnjačkom nasilju	83
3.7. Iskustva u školi: Dosada na nastavi – emocija vezana za proces podučavanja.....	84
PREPORUKA:.....	88
3.8. Iskustva u školi: Ispitna anksioznost – emocija vezana za akademska postignuća	89
Šta je ispitna anksioznost?	93
Kako prepoznati ispitnu anksioznost?.....	93
Kako se nositi s ispitnom anksioznošću?.....	94
3.9. Depresija kod djece i adolescenata	97
3.10. Anksioznost.....	100
3.11. Stres.....	101
Najčešći izvori stresa kod djece i adolescenata.....	103
Djeca i adolescenti koja se uspješno suočavaju sa stresom	104
Dakle, šta bi dijete trebalo učiniti kada se suoči sa stresom?.....	105
Strategije suočavanja.....	107
3.12. Pogled u budućnost – obrazovne i karijerne aspiracije	109
3.13. Kvalitativna analiza pitanja otvorenog tipa.....	112
4. PSIHOFIZIČKA DOBROBIT PROSVJETNIH RADNIKA	114
4.1. ZAHTJEVI, KONTROLA, PODRŠKA NA RADNOM MJESTU.....	118
4.2. IZVORI STRESA ZA PROSVJETNE RADNIKE	120
4.3. ANKSIOZNOST, DEPRESIJA I STRES KOD PROSVJETNIH RADNIKA	122
4.4. PREPORUKE ZA PROSVJETNE RADNIKE	124
5. MENTALNO ZDRAVLJE UČENIKA IZ PERSPEKTIVE STRUČNIH SARADNIKA	132
5.1. REZULTATI ISTRAŽIVANJA – STRUČNE SLUŽBE U PREDŠKOLSKIM USTANOVAMA	136
Poteškoće u psihološkom funkcioniranju i prilagodbi djece predškolskog uzrasta	136
Koji su uzroci pojave problema u psihološkom funkcioniranju i prilagodbi djece?.....	139
U kojem uzrastu djeca izražavaju najviše poteškoća?	140
Saradnja sa roditeljima/starateljima, odgajateljima i drugim članovima stručne službe	140
Saradnja s drugim institucijama.....	142
Analiza odgovora na pitanja otvorenog tipa	143
PREPORUKE – aktivnosti koje se mogu realizirati na nivou primarne prevencije	146
TEME EDUKACIJA KOJE STRUČNI SARADNICI MOGU REALIZIRATI S RODITELJIMA I ODGAJATELJIMA:	148
TEME EDUKACIJA ZA STRUČNE SARADNIKE.....	149
REZULTATI ISTRAŽIVANJA – STRUČNE SLUŽBE U OSNOVNIM I SREDNJIM ŠKOLAMA.....	150
Saradnja stručnih službi s roditeljima/starateljima, nastavnicima i drugim članovima Stručne službe	162
Saradnja s drugim institucijama.....	164

Analiza odgovora na pitanja otvorenog tipa	165
PREPORUKE – aktivnosti koje se mogu realizirati na nivou primarne prevencije	170
6. PSIHOFIZIČKO ZDRAVLJE RODITELJA DJECE/UČENIKA	183
„Tata, mogu li posuditi 25 dolara?“	183
6.1. Saradnja roditelja i školske zajednice	184
6.2. Značaj mentalnog zdravlja roditelja/staratelja za ostvarenje dobrobiti djece	186
6.3. Metodologija i rezultati istraživanja	187
ODGOVORI RODITELJA/STARATELJA NA PITANJA OTVORENOG TIPA (odgovori roditelja na pitanja otvorenog tipa)	199
PREPORUKE ZA RODITELJE/STARATELJE	200
7. Instrumentarij	204
8. LITERATURA:	206

Izveštaj o provedenom istraživanju o psihofizičkom zdravlju...

Tabela 1. Struktura uzorka roditelja djece vrtičke dobi i dobi razredne nastave	55
Tabela 2. SDQ.....	59
Tabela 3. Poteškoće djece u nekom od navedenih područja	60
Tabela 4. Ko je podrška djetetu?.....	61
Tabela 5. Prosječno vrijeme korištenja mobitela	61
Tabela 6. Da li dijete ima vlastiti mobilni telefon?.....	62
Tabela 7. Da li dijete koristi društvene mreže?.....	62
Tabela 8. Roditelji koji su bili pozvani od strane vrtića ili škole.....	63
Tabela 9. Roditelji koji se odazivaju na pozive vrtića/škole.....	63
Tabela 10. Broj učenika i učenica po nivou obrazovanja	67
Tabela 11. Broj učenika po razredima i spolu.....	68
Tabela 12. Depresija, anksioznost i stres.....	106
Tabela 13. Srednje škole i fakulteti koje ispitanici namjeravaju upisati.....	111
Tabela 14. Broj prosvjetnih radnika po spolu.....	117
Tabela 15. Broj prosvjetnih radnika po ustanovama.....	117
Tabela 16. Broj prosvjetnih radnika prema radnom mjestu.....	117
Tabela 17. Broj prosvjetnih radnika prema prosječnim mjesečnim primanjima u porodici	118
Tabela 18. Indeks diskrepance između zahtjeva i kontrole/autonomije na radnom mjestu.....	119
Tabela 19. Percepcija socijalne podrške prosvjetnih radnika	120
Tabela 20. Rezultati po pojedinačnim česticama.....	121
Tabela 21. Procenat prosvjetnih radnika u normativnim kategorijama – depresija.....	123
Tabela 22. Procenat prosvjetnih radnika u normativnim kategorijama – anksioznost.....	123
Tabela 23. Procenat prosvjetnih radnika u normativnim kategorijama – stres	124
Tabela 24. Dužina radnog staža	136
Tabela 25. Broj (procenat) djece koja su prema izvješću stručnih saradnika trebala pomoć i podršku tokom ove godine.....	136
Tabela 26. Izvješće stručnih saradnika u kojoj mjeri su bile zastupljene pojedine poteškoće koje su ometale prilagodbu i psihološko funkcioniranje.....	137
Tabela 27. Uzroci pojave problema mentalnog zdravlja kod djece.....	139
Tabela 28. Saradnja stručnih službi predškolskih ustanova s drugim institucijama kada su u pitanju preventivne i intervencijske mjere	142
Tabela 29. Dužina radnog staža	150
Tabela 30. Broj (procenat) učenika koji su prema izvješću stručnih saradnika trebali pomoć i podršku tokom ove godine.....	150
Tabela 31. Izvješće stručnih saradnika u kojoj mjeri su bile zastupljene pojedine poteškoće koje su ometale prilagodbu i psihološko funkcioniranje.....	157

Tabela 32. Uzroci pojave problema mentalnog zdravlja kod djece	158
Tabela 33. U kojem uzrastu učenici osnovne škole izražavaju najviše poteškoća kada je u pitanju njihovo mentalno zdravlje.....	162
Tabela 34. U kojem uzrastu učenici srednje škole izražavaju najviše poteškoća kada je u pitanju njihovo mentalno zdravlje.....	162
Tabela 35. Saradnja s roditeljima/starateljima, nastavnicima i drugim članovima stručne službe	162
Tabela 36. Saradnja stručnih službi s drugim institucijama kada su u pitanju preventivne i intervencijske mjere	164
Tabela 37. Dominantna uključenost u obrazovanje djeteta/djece	190
Tabela 38. Prikaz odgovora na pitanje: Koliko vremena efektivno provodite s djetetom?	190
Tabela 39. Prikaz odgovora na pitanje koliko su roditelji zadovoljni napretkom u učenju djeteta u školskoj 2022/2023. godini	191
Tabela 40. Učestalost uključenosti roditelja u obrazovanje djece – pojedinačna pitanja	194
Tabela 41. Procenat roditelja/staratelja u normativnim kategorijama – stres	195
Tabela 42. Procenat roditelja/staratelja u normativnim kategorijama – anksioznost.....	196
Tabela 43. Rezultati depresivnosti kod roditelja/staratelja	197

Grafikon 1. Vrtići.....	18
Grafikon 2. Razredna nastava.....	19
Grafikon 3. Vrtići.....	19
Grafikon 4. Razredna nastava.....	20
Grafikon 5. Razredna nastava.....	21
Grafikon 6. Vrtići.....	21
Grafikon 7. Razredna nastava.....	22
Grafikon 8. Vrtići.....	23
Grafikon 9. Razredna nastava.....	23
Grafikon 10. Vrtići.....	24
Grafikon 11. Razredna nastava.....	25
Grafikon 12. Vrtići.....	25
Grafikon 13. Razredna nastava.....	26
Grafikon 14. Vrtići.....	27
Grafikon 15. Razredna nastava.....	27
Grafikon 16. Vrtići.....	28
Grafikon 17. Razredna nastava.....	28
Grafikon 18. Vrtići.....	29
Grafikon 19. Razredna nastava.....	30
Grafikon 20. Učenici predmetne nastave od 6. do 9. razreda osnovne škole.....	32
Grafikon 21. Učenici od 1. do 4. razreda srednje škole.....	32
Grafikon 22. Učenici predmetne nastave od 6. do 9. razreda osnovne škole.....	34
Grafikon 23. Učenici od 1. do 4. razreda srednje škole.....	34
Grafikon 24. Učenici predmetne nastave od 6. do 9. razreda osnovne škole.....	36
Grafikon 25. Učenici od 1. do 4. razreda srednje škole.....	36
Grafikon 26. Učenici predmetne nastave od 6. do 9. razreda osnovne škole.....	38
Grafikon 27. Učenici od 1. do 4. razreda srednje škole.....	38
Grafikon 28. Učenici predmetne nastave od 6. do 9. razreda osnovne škole.....	40
Grafikon 29. Učenici od 1. do 4. razreda srednje škole.....	40
Grafikon 30. Učenici predmetne nastave od 6. do 9. razreda osnovne škole.....	42
Grafikon 31. Učenici od 1. do 4. razreda srednje škole.....	42
Grafikon 32. Učenici predmetne nastave od 6. do 9. razreda osnovne škole.....	44
Grafikon 33. Učenici od 1. do 4. razreda srednje škole.....	44
Grafikon 34. Učenici predmetne nastave od 6. do 9. razreda osnovne škole.....	45
Grafikon 35. Učenici od 1. do 4. razreda srednje škole.....	46
Grafikon 36. Učenici predmetne nastave od 6. do 9. razreda osnovne škole.....	47

Izveštaj o provedenom istraživanju o psihofizičkom zdravlju...

Grafikon 37. Učenici od 1. do 4. razreda srednje škole	47
Grafikon 38. Vrtić – škola	56
Grafikon 39. Zadovoljstvo roditelja napretkom djeteta	57
Grafikon 40. Poređenje zadovoljstva roditelja napretkom djece u vrtiću u odnosu prema školi	57
Grafikon 41. Stresni događaj za dijete u porodici	58
Grafikon 42. Procjena kvaliteta odnosa s djetetom	58
Grafikon 43. Izostanci s nastave	59
Grafikon 44. Način korištenja društvenih mreža	63
Grafikon 45. Samoprocjena zadovoljstva učenika u određenim područjima života prema nivou obrazovanja u zadnje dvije godine	70
Grafikon 46. Procjena fizičkog zdravlja	71
Grafikon 47. Procjena napretka u učenju	71
Grafikon 48. Prosječne vrijednosti procjene sreće zadnje 3 godine	72
Grafikon 49. Procenti učenika po pojedinim kategorijama na procjeni sreće	72
Grafikon 50. Procjena kvalitete jučerašnjeg dana	73
Grafikon 51. Učestalost doživljavanja pozitivnih i negativnih emocija	74
Grafikon 52. Namjerno isključivanje iz aktivnosti	80
Grafikon 53. Ismijavanje	80
Grafikon 54. Širenje glasina	81
Grafikon 55. Prijetnje	81
Grafikon 56. Uzimanje i uništavanje vlastite imovine	82
Grafikon 57. Direktno fizičko nasilje - tuča i mlatreiranje	82
Grafikon 58. Osjećam se loše kada vidim da zlostavljaju druge	83
Grafikon 59. Nervira me kada niko ne brani zlostavljane učenike	84
Grafikon 60. Prosječni rezultat na dosadi u školi	86
Grafikon 61. Dosada na nastavi u osnovnoj školi	87
Grafikon 62. Dosada na nastavi u srednjoj školi	87
Grafikon 63. Ispitna anksioznost – Prosječni rezultati 2022. i 2023.	91
Grafikon 64. Ispitna anksioznost – Osnovne škole	92
Grafikon 65. Ispitna anksioznost – Srednje škole	93
Grafikon 66. Simptomi depresije osnovna škola (usporedba 2021,2022, 2023.)	95
Grafikon 67. Simptomi depresije srednja škola (usporedba 2021,2022, 2023.)	96
Grafikon 68. Depresija – Procenat učenika i učenica koji su na tvrdnju odgovarali sa često ili gotovo uvijek	97
Grafikon 69. Anksioznost – osnovne škole	100
Grafikon 70. Anksioznost – srednje škole	100

Grafikon 71. Anksioznost –procenat učenika koji su odgovarali sa često ili gotovo uvijek	101
Grafikon 72. Stres – osnovna škola	101
Grafikon 73. Stres – srednje škole	102
Grafikon 74. Stres –procenat učenika koji na tvrdnje odgovaraju često i vrlo često	102
Grafikon 75. Procenat učenika s umjerenim i velikim poteškoćama u svakodnevnom doživljavanju i ponašanju	106
Grafikon 76. Učestalost korištenja pojedinih strategija suočavanja sa problemima	108
Grafikon 77. Nivo obrazovnih aspiracija	109
Grafikon 78. Poteškoće u usvajanju sadržaja	137
Grafikon 79. Agresivno ponašanje	138
Grafikon 80. Anksioznost/tjeskoba	139
Grafikon 81. Saradnja sa roditeljima/starateljima u procesu rješavanja poteškoća kod djece u prilagodbi i psihološkom funkcioniranju	141
Grafikon 82. Saradnja sa odgajateljima/cama	141
Grafikon 83. Saradnja sa drugim članovima Stručne službe	141
Grafikon 84. Poremećaji u prehrani	154
Grafikon 85. Strahovi	154
Grafikon 86. Fobije	155
Grafikon 87. Agresivno ponašanje	155
Grafikon 88. Samopovređivanje	156
Grafikon 89. Izjave suicidalnih tendenci	156
Grafikon 90. Školsko postignuće kao uzrok pojave problema mentalnog zdravlja	158
Grafikon 91. Preopterećenost školskim aktivnostima i ograničavanje slobodnih aktivnosti kao uzrok pojave problema mentalnog zdravlja učenika	159
Grafikon 92. Porodični problemi kao uzrok pojave problema mentalnog zdravlja učenika	159
Grafikon 93. Opasnosti iz online okruženja kao uzrok pojave problema mentalnog zdravlja učenika	160
Grafikon 94. Problemi u socijalnog prilagodbi (odnosi sa vršnjacima) kao uzrok pojave problema mentalnog zdravlja učenika	160
Grafikon 95. Neki oblik nasilja kao uzrok pojave problema mentalnog zdravlja učenika	161
Grafikon 96. Saradnja sa roditeljima/starateljima	163
Grafikon 97. Saradnja sa nastavnim kadrom	163
Grafikon 98. Saradnja sa drugim članovima Stručne službe škole	164
Grafikon 99. Struktura uzorka roditelja prema nivou obrazovanja	188
Grafikon 100. Struktura roditelja prema socioekonomskom statusu	189
Grafikon 101. Broj djece prema nivou obrazovanja koji navode roditelji/staratelji	189

Izveštaj o provedenom istraživanju o psihofizičkom zdravlju...

Grafikon 102. Vrijeme efektivno provedeno s djecom	191
Grafikon 103. Prikaz zadovoljstva roditelja/staratelja napretkom u učenju djeteta.....	192
Grafikon 104. Zastupljenost razina stresa kod roditelja/staratelja	196
Grafikon 105. Vrijednosti anksioznosti koje doživljavaju roditelji/staratelji	197
Grafikon 106. Vrijednosti depresivnosti kod roditelja/staratelja	198

UVODNA RIJEČ MINISTRICE

Mentalno zdravlje je integralni dio zdravlja i opće dobrobiti i kao takvo utječe na akademska postignuća, emocije, socijalne interakcije i opću kvalitetu života svakog pojedinca.

Svjesna sam činjenice da kao društvo, koje je, prije svega, prožeto transgeneracijskom traumom, nedovoljno posvećujemo pažnju zaštiti i unapređenju mentalnog zdravlja u zajednici. Ipak, moja intencija je da teme mentalnog zdravlja i dobrobiti učenika budu prioritet Ministarstvu za odgoj i obrazovanje. Iskustvo pojedinca i sredina u kojoj se razvija i raste utječu na mentalno zdravlje, a ponekad je sredina toliko nepodržavajuća, da može narušiti kvalitet života djece/mladih. Vrtići i škole imaju značajan utjecaj na razvoj djece/učenika – to su mjesta u kojima svako dijete/učenik treba da osjeća pripadnost grupi, da ima osigurane različite oblike podrške, zadovoljstva, da bude poštovano i sigurno.

Programi promocije mentalnog zdravlja u školama mogu poboljšati dobrobit učenika i prosvjetnih radnika, akademska postignuća, osnažiti unutarnju motivaciju učenika, blagovremeno se mogu prepoznati eventualni rizici za razvoj mentalnih teškoća i osigurati podrška i zaštita učenicima, utjecati na smanjenje nasilja u školama i zajednici i doprinijeti razvoju socijalnih i vještina djece/mladih.

Odgojno-obrazovne ustanove trebaju osigurati optimalne standarde mentalnog zdravlja i dobrobiti, biti inkluzivne, uvažavajući potrebe djece/učenika, te posebnu pažnju posvećivati vulnerabilnim grupama učenika, izbjegavajući stigmatu i diskriminaciju.

Ministarstvo za odgoj i obrazovanje već treću godinu provodi istraživanje o psihofizičkom zdravlju djece/učenika, prosvjetnih radnika i roditelja, te se na temelju rezultata istraživanja odgojno-obrazovnim ustanovama dostavljaju preporuke za rad, u cilju poboljšanja mentalnog zdravlja djece/učenika i prosvjetnih radnika.

Dokument/Izveštaj o provedenom istraživanju o psihofizičkom zdravlju djece/učenika, prosvjetnih radnika i roditelja sadrži presjek najznačajnijih rezultata istraživanja i preporuke za unapređenje i promociju mentalnog zdravlja u odgojno-obrazovnim ustanovama.

Uvjerenam da će ove preporuke/smjernice biti od pomoći stručnim saradnicima i nastavnicima prilikom planiranja odgojno-obrazovnog rada, kao i da će teme zaštite mentalnog

Izveštaj o provedenom istraživanju o psihofizičkom zdravlju...

zdravlja i sigurnosti u školskim zajednicama biti značajno zastupljene u školskoj 2023/2024. godini.

U današnje vrijeme, naročito nakon pandemije izazvane virusom COVID-19, imperativ je afirmirati teme i programe iz oblasti zaštite mentalnog zdravlja djece i mladih, kroz multisektorski pristup različitih resora, sektora zdravstva, obrazovanja i socijalne zaštite u cilju stvaranja optimalnih uvjeta za pravilan psihofizički rast i razvoj djece/mladih, kao i zaštitu mentalnog zdravlja prosvjetnih radnika.

Kvalitet mentalnog zdravlja i rezilijentnost koju u procesu odgojno-obrazovnog rada razvijamo kod djece i mladih snažan su temelj opće dobrobiti pojedinca tokom cijelog života, a samim tim i društva.

Svjesni smo da živimo u vremenu brzih promjena koje su često kontradiktorne, kompleksne i haotične. Stabilan i autentičan obrazovni sistem, koji teme o mentalnom zdravlju drži uvijek otvorenim, može biti dobra polazna osnova za izgradnju društva koje će biti održivo, svjesno promjena, opismenjeno za budućnost, etično u djelovanju i otporno na negativne aspekte promjena.

Naida Hota-Muminović

UVOD

Treću godinu Ministarstvo za odgoj i obrazovanje Kantona Sarajevo provodi Istraživanje o psihofizičkom zdravlju članova školskih zajednica (djece/učenika, prosvjetnih radnika i roditelja/staratelja) u Kantonu Sarajevo.

Ističemo da je Ministarstvo za odgoj i obrazovanje prvi put provelo istraživanje o psihofizičkom zdravlju djece/učenika i prosvjetnih radnika tokom maja i juna 2021. godine, na uzorku od 11.041 ispitanika, te na temelju dobijenih rezultata pripremio i odgojno-obrazovnim ustanovama dostavilo preporuke za unapređenje i zaštitu psihofizičkog zdravlja djece/učenika i prosvjetnih radnika, te organizovalo edukacije za direktore i stručne službe odgojno-obrazovnih ustanova. Drugo istraživanje o psihofizičkom zdravlju djece/učenika, prosvjetnih radnika i roditelja na uzorku od 14.155 ispitanika je provedeno u maju i junu 2022. godini.

Nakon provedena oba istraživanja odgojno-obrazovne ustanove su na početku školske godine dobile smjernice i preporuke za rad zasnovane na rezultatima istraživanja.

U vremenskom periodu od 22. 3. 2023. godine do 12. 4. 2023. godine primjenjeni su upitnici o psihofizičkom zdravlju djece/učenika, prosvjetnih radnika i roditelja/staratelja, te je provedeno treće istraživanje. U ovogodišnjem istraživanju primjenjeni su upitnici i za stručne saradnike odnosno članove stručnih službi predškolskih i školskih ustanova koji imaju važnu ulogu u procesu unapređenja odgojno-obrazovnog rada.

Ukupan broj ispitanika, u trećem istraživanju o psihofizičkom zdravlju je 19026 ispitanika: 11.100 djece/učenika od kojih je 4112 djece predškolskog uzrasta i nižih razreda osnovne škole (roditelji popunjavali upitnik) i 6988 učenika starijih razreda osnovne škole i učenika srednje škole, zatim 6525 roditelja/staratelja, 1249 prosvjetnih radnika, 152 predstavnika stručnih službi odgojno-obrazovnih ustanova u Kantonu Sarajevo od koji je 19 stručnih saradnika u predškolskim ustanovama i 133 stručna saradnika u osnovnim i srednjim školama.

Mentalno zdravlje učenika utječe na akademske, društvene i ekonomske ishode tokom života.

Odgojno-obrazovne ustanove imaju mogućnost da promoviraju mentalno zdravlje, psihosocijalnu dobrobit, te da se prepoznaju djeca/učenici kojim je potrebna podrška. Stručnjaci unutar škola bi trebali prepoznati upozoravajuće signale kod učenika koji mogu upućivati na mentalne probleme, razvijati socijalne i emotivne kompetencije kod učenika i

njihovu otpornost. U školama treba stvarati motivirajuće okruženje za učenje u kojem se njeguje klima usmjerena na psihofizičku dobrobit učenika i prosvjetnih radnika. Naime, nastavnici i stručni saradnici imaju ključnu ulogu u promociji i zaštiti mentalnog zdravlja učenika i njihovog psihosocijalnog blagostanja. Dobar odnos učenika sa nastavnicima osigurava da se učenici osjećaju sigurno, podržano i da razvijaju osjećaj pripadanja i povezanosti sa drugima, jer učenici koji imaju osjećaj povezanosti sa drugima imaju manje mentalnih teškoća. Zapravo, bez psihofizičkog zdravlja nema ni adekvatnih uvjeta za proces odgoja i obrazovanja.

Također, odgojno-obrazovne ustanove trebaju poticati saradnju između škole, porodice i šire zajednice, kako bi se izgradilo sigurno, poticajno i podržavajuće okruženje za odgoj i obrazovanje, te razvijao osjećaj pripadanja svakog člana školske zajednice. Kvalitetan odnos školske zajednice i roditelja doprinosi stvaranju odnosa zasnovanog na povjerenju, više poštovanja i uvažanja, što u konačnosti poboljšava dobrobit i otpornost djece i mladih.

Na mentalno zdravlje djece i mladih utječe porodični i školski kontekst, interakcije sa vršnjacima, sociokulturni aspekt, te širi politički i ekonomski faktori. Stoga je neophodno uvažavati sve navedene komponente za razumijevanje i zaštitu psihofizičkog zdravlja i dobrobiti u školskom kontekstu.

Znamo da je pandemija COVID-19, čiji je kraj proglašen u martu 2023. godine značajno utjecala na psihofizičko zdravlje stanovništva, i konačno, na zdravlje djece. O tome govore brojna istraživanja u svijetu, a provedena istraživanja u Kantonu Sarajevu su jedan od doprinosa ovim trendovima, kao i prilika da se iskoriste rezultati istraživanja za učinkovito djelovanje u predškolskim i školskim ustanovama za narednu školsku godinu.

Cilj ovih istraživanja je longitudinalno pratiti zdravlje djece i učenika, prosvjetnih radnika/ca i roditelja/staratelja kako fizičko, tako i mentalno, u prethodnom pandemijskom periodu 2020. do 2022. godine i postpandemijskom periodu, te procjenjivati stepen dobrobiti u svakoj ciljnoj grupi.

A decorative border surrounds the page, featuring school supplies such as a ruler, a pencil, and a stapler. The border is composed of grey and white segments, with the school supplies appearing as if they are part of the page's edge.

1. ZDRAVLJE DJECE FAKTORI RIZIKA VEZANI ZA FIZIČKO ZDRAVLJE

1. ZDRAVLJE DJECE – FAKTORI RIZIKA VEZANI ZA FIZIČKO ZDRAVLJE

Počevši od definicije zdravlja kao stanja kompletnog fizičkog, mentalnog i socijalnog blagostanja, a ne samo odsustva bolesti ili onesposobljenja, nameće se zaključak kako je široka paleta aktivnosti koju zajednica treba poduzimati u cilju zaštite i unapređenja zdravlja.

Pojedinac prolazi kroz biološki životni ciklus, od rođenja, dječijeg perioda, adolescencije, reproduktivnoga perioda do starenja i svaka od ovih životnih faza ima odgovarajuće specifičnosti vezane za zdravstveno stanje, što nije determinisano samo genetskim nasljeđem, nego mnogim drugim faktorima.

Za zdravlje djece, u predškolskoj i školskoj dobi, kvalitet vanjskoga okruženja je najvažniji faktor u njihovom rastu i razvoju – kvalitet okruženja u porodici i utjecaj porodice, potom utjecaj lokalne zajednice, škole, formalne edukacije.

Ako se istakne posebno školski uzrast djece – od mlađeg do starijeg školskoga doba (od 5 do 18 godina života), to je period u kojem se djeca pripremaju za život, a obaveza porodice i društvene zajednice je da ih pripremi za zdrav, neovisan život, da im omogući uslove i okruženje za dobro psihofizičko zdravlje. Period odrastanja je period brojnih izazova, u kojem se, konačno, postiže potpuna fizička, psihička i socijalna zrelost. Naravno, za dostizanje zdravstvenih ciljeva potrebni su odgovarajući resursi, od porodice do državnih struktura. Nesumnjivo je da su predškolske i školske ustanove veoma značajna mjesta i veoma utjecajna mjesta za period odrastanja. Tu se pored obrazovanja, provode aktivnosti praćenja rasta i razvoja djece i omladine, te se otvara prostor za davanje svake vrste psihološke podrške i pomoći.

U ovom turbulentnom periodu u svijetu, produženom periodu nestabilnosti i nesigurnosti, nakon COVID-19 pandemije, potom periodu ratnih dešavanja u svijetu, svjetske političke nestabilnosti i ekonomske krize, tzv. „permakrize“, vrlo je značajno aktivno pratiti rast i razvoj djece i omladine, blagovremeno detektovati promjene i poremećaje kroz redovni monitoring psihofizičkoga zdravlja, a potom na osnovu dokaza donositi brze odluke i pravce djelovanja. S tim u vezi, ova treća po redu studija i analiza psihofizičkoga zdravlja u djece u Kantonu Sarajevo, značajan je doprinos monitoringa zdravlja djece i određivanja pravaca djelovanja. Naravno, kako bi slika bila potpuna, rađeno je istraživanje i o mentalnoj kondiciji nastavnika, stručnih saradnika i roditelja.

U aktuelnom momentu u svijetu, potrebno je jačati kompletnu infrastrukturu u zemlji, tačnije jačati sve sektore društvenoga djelovanja kako bi se unaprijedili i poboljšali uslovi života i

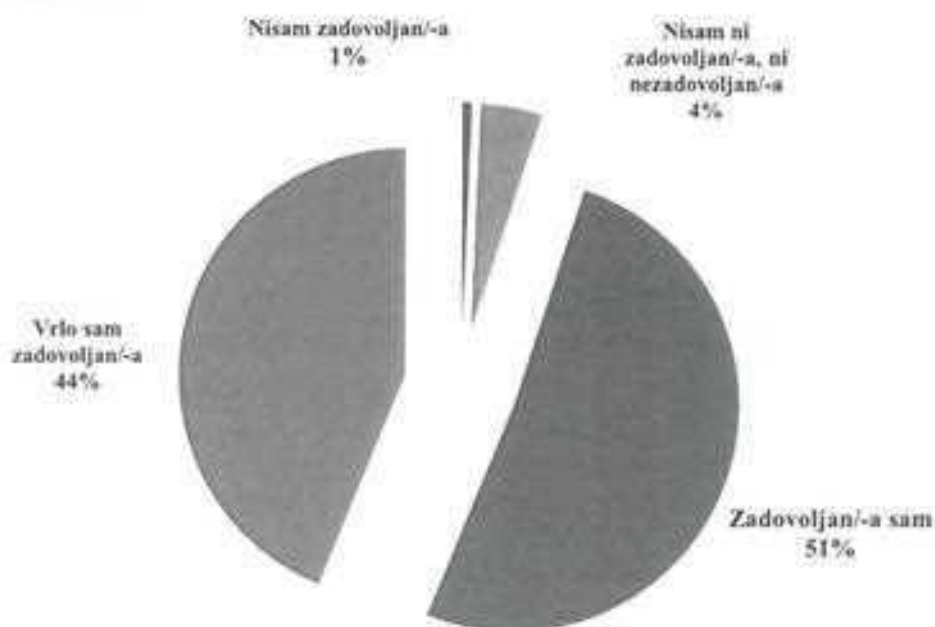
rada, a rezultat će dobrim zdravljem. Kada se govori neposredno o psihofizičkom zdravlju djece, dobijene analize poslužit će kao osnov za akcije.

1.1. VRTIĆI I RAZREDNA NASTAVA

Ukupan broj ispunjenih upitnika za djecu iz vrtića i djecu razredne nastave od 1. do 5. razreda koju su ispunjavali roditelji, iznosio je 4.112, od čega uzorak djece iz vrtića čini djecu 17,3%, odnosno 731. Jedan set pitanja odnosi se na zdrave navike kod djece, tačnije na faktore rizika koje mogu dovesti do oboljenja u ovom uzrastu. U tom setu pitanja u obradu su uzeti i rezultati koji se odnose na mišljenje roditelja o napredovanju djeteta u školskoj godini i njihovom odnosu s djetetom. Upitnike se popunjavali roditelji. Rađena je zasebna analiza za djecu iz vrtića i djecu razredne nastave od 1. do 5. razreda osnovne škole. Rezultati su dati uporedo.

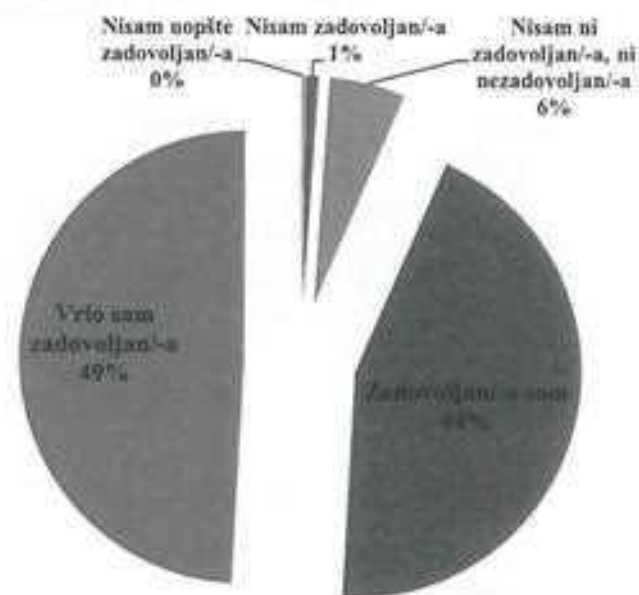
Na pitanje – *Kako procjenjujete kvalitet odnosa između Vas i Vašeg djeteta u protekloj godini*, 95% roditelja djece predškolskoga uzrasta je zadovoljno i veoma zadovoljno kvalitetom odnosa sa svojom djecom (Grafikon 1).

Grafikon 1. Vrtići

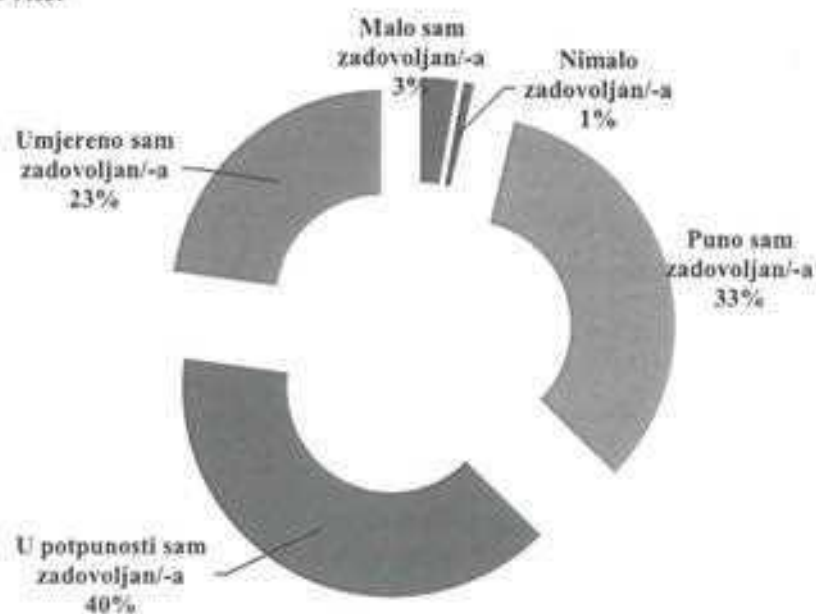
Isto tako, 93% roditelja djece uzrasta od 1. do 5. razreda osnovne škole su zadovoljni i veoma zadovoljni kvalitetom odnosa sa svojom djecom (Grafikon 2).

Grafikon 2. Razredna nastava

Na pitanje – *Kolika ste zadovoljni napretkom Vašeg djeteta u ovoj školskoj godini*, roditelji djece predškolskoga uzrasta su u 40% slučajeva u potpunosti zadovoljni, a njih 4% je malo ili nimalo zadovoljno (Grafikon 3).

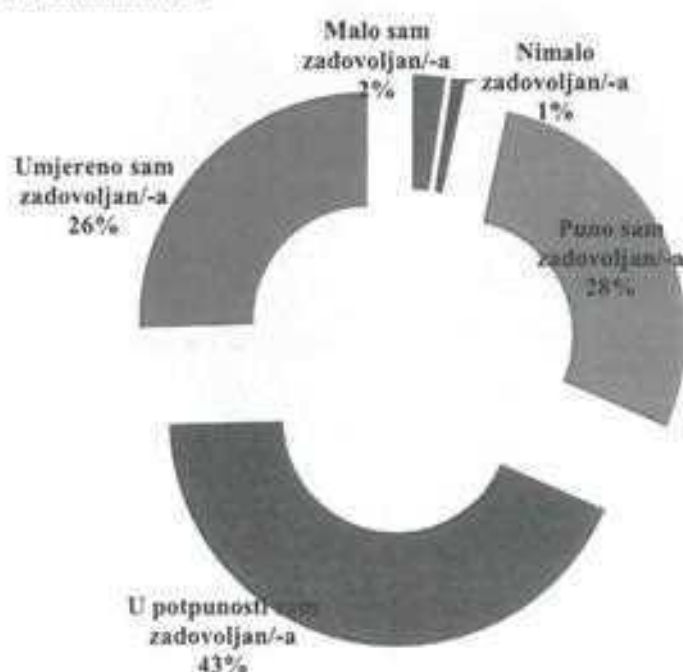
Grafikon 3. Vrtići

Roditelji djece školskoga uzrasta u 43% slučajeva u potpunosti su zadovoljni napretkom svoje djece, a njih 3% je malo ili nimalo zadovoljno (Grafikon 4).

Umjereno zadovoljni su roditelji djece predškolskoga uzrasta i školskoga uzrasta 23% vs. 26%.

Grafikon 4. Razredna nastava

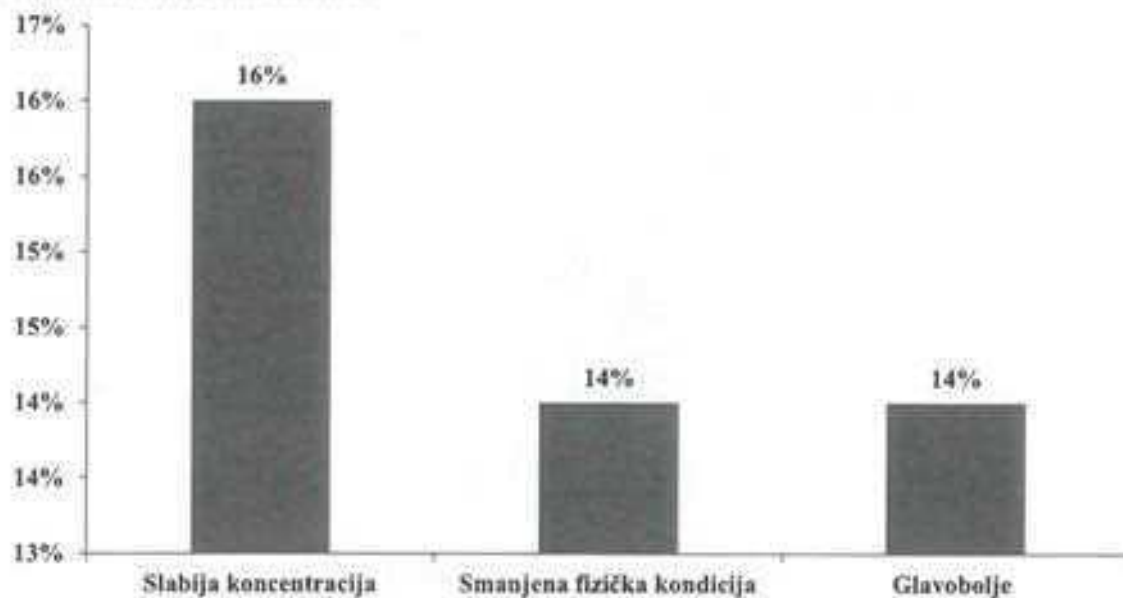

Preporuka: Potpuno zadovoljstvo roditelja napredovanjem djece nije u velikom procentu, stoga je potrebno otvarati diskusije na ovu temu preko Vijeća roditelja. Preporučuje se provođenje redovnoga monitoringa zadovoljstva roditelja, pa čak provođenje i focus grupa s roditeljima na te teme.

Na pitanje – Da li su djeca bolovala od Covid-19, roditelji su izjavili da je ukupno 24% (175) djece vrtićkoga uzrasta bolovalo od Covid-19, s veoma malim tegobama koje su u veoma niskom procentu. Srčane tegobe nisu raportirane u izjavama roditelja.

22% (738) djece u dobi 1. do 5. razreda osnovne škole bolovalo je od Covid-19. Od raportiranih tegoba, u najvećem procentu bile su: slaba koncentracija, smanjena fizička kondicija i glavobolje (Grafikon 5).

Grafikon 5. Razredna nastava

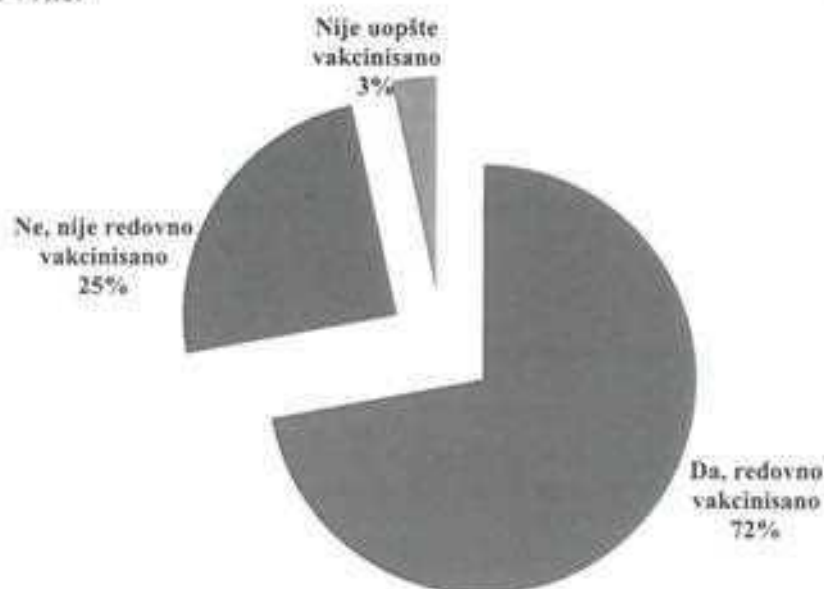

Prema izjavama 1,1% djece tog uzrasta imalo je neke srčane tegobe kao posljedicu COVID-19.

Jedan od indikatora dobrobiti djece je pokrivenost djece obaveznim vakcinacijama.

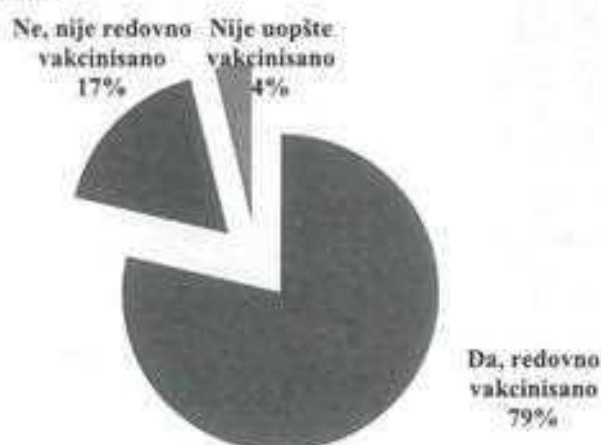
Roditelji su izjavili da 25% njihove djece predškolskoga uzrasta nije redovno vakcinisano, a 3% djece nije uopšte vakcinisano. Redovno, potpuno vakcinisane djece bilo je 72% (Grafikon 6).

Grafikon 6. Vrtići

Dalje, roditelji su izjavili da 17% njihove djece školskoga uzrasta od 1. do 5. razreda osnovne škole nije redovno vakcinisano, a 4% djece nije uopšte vakcinisano. Redovno, potpuno vakcinisane djece bilo je 79% (Grafikon 7).

Grafikon 7. Razredna nastava

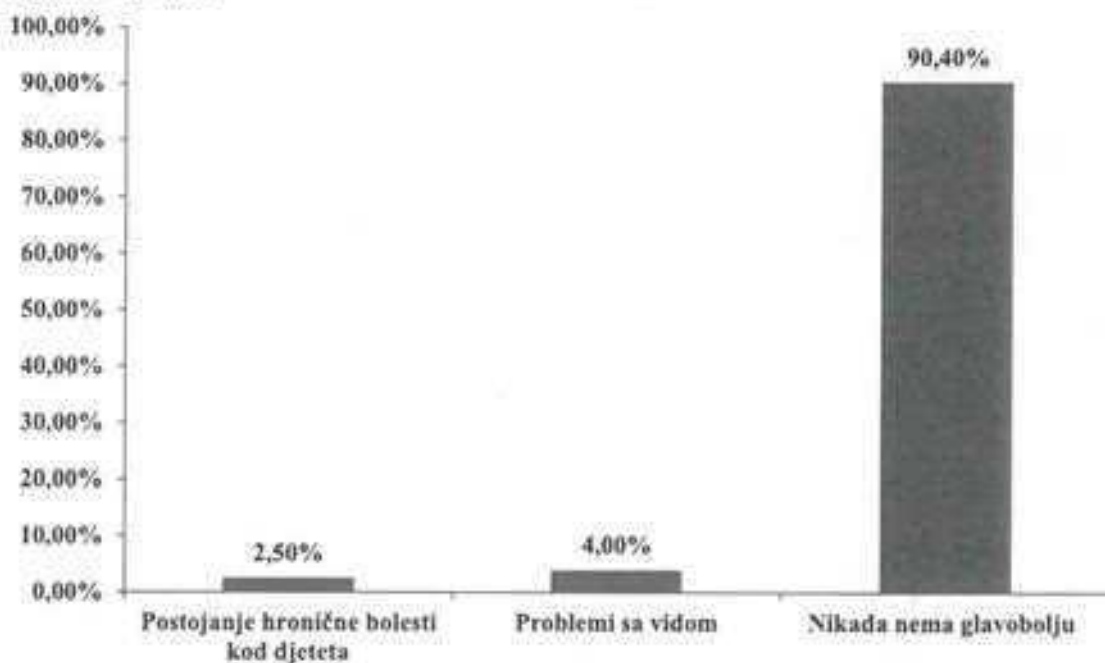

Rezultati govore u prilog nedovoljnoga obuhvata kompletnom vakcinacijom kod djece u ovom uzrastu, jer bi obuhvat vakcinama iz Programa obaveznih vakcinacija trebao biti preko 95%.

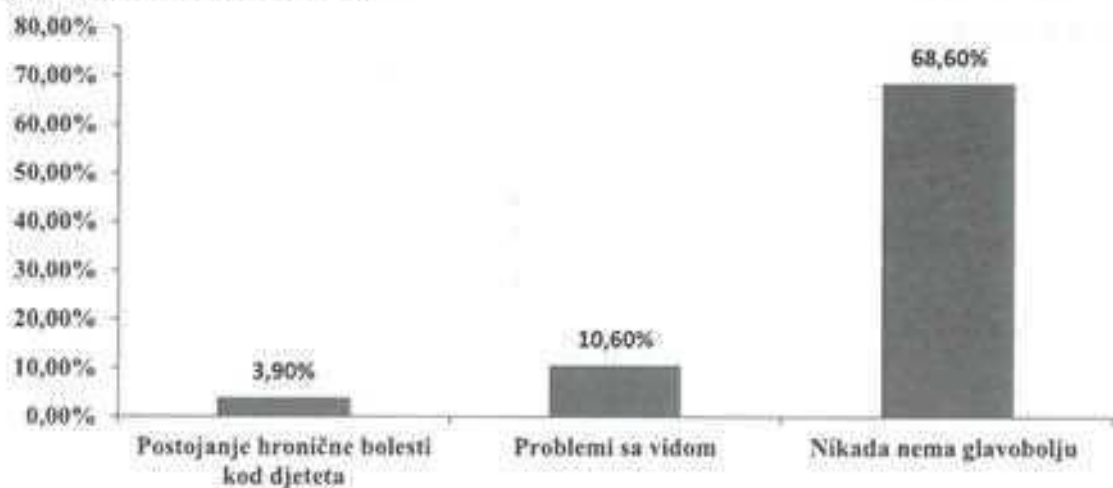
Na pitanje – *Da li dijete ima neku hroničnu bolest*, odgovori roditelja su pokazali da 2,5 % djece predškolskoga uzrasta ima neku hroničnu bolest, a 3,9% djece uzrasta od 1. do 5. razreda osnovne škole ima neku hroničnu bolest.

U 4% slučajeva djeca u predškolskom uzrastu imaju problem s vidom, dok je kod starije djece taj procenat 10,6%. Glavobolje se povećavaju sa starijim uzrastom. Dok se kod 90,4% djece predškolskoga uzrasta raportira nepostojanje glavobolje, kod starije djece taj procenat je 68,6%.

Grafikon 8. Vrtiči

Grafikon 9. Razredna nastava

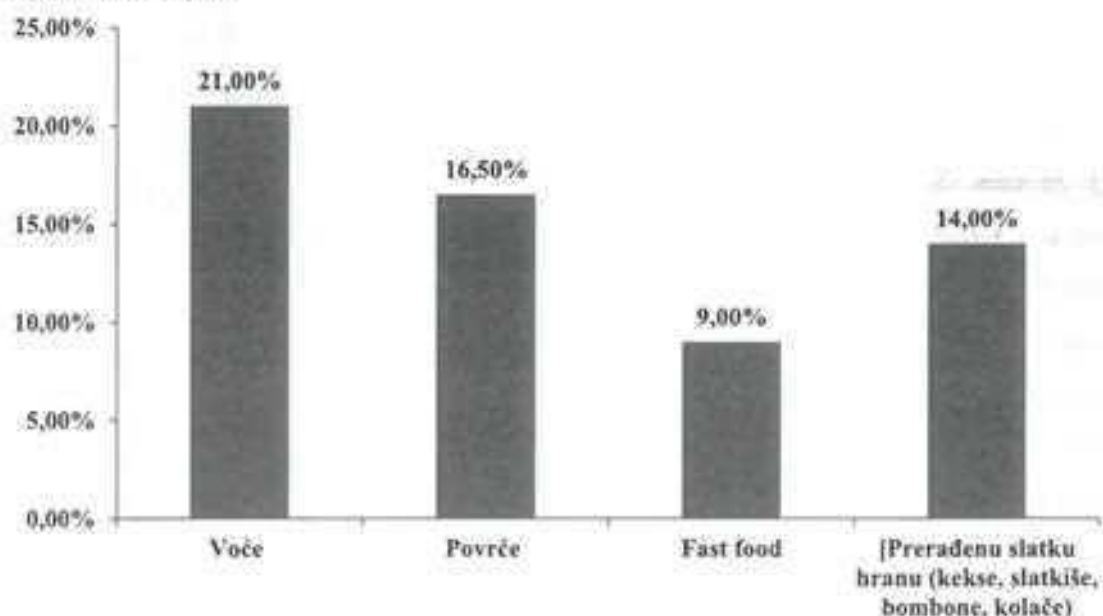

NAVIKE U ISHRANI I DOBAR ŽIVOTNI STIL

Slijedio je set pitanja koja se odnose na navike u ishrani. Rađena je analiza odgovora na pitanje – *Da li u tipičnoj sedmici dijete svakodnevno konzumira određenu hranu?*

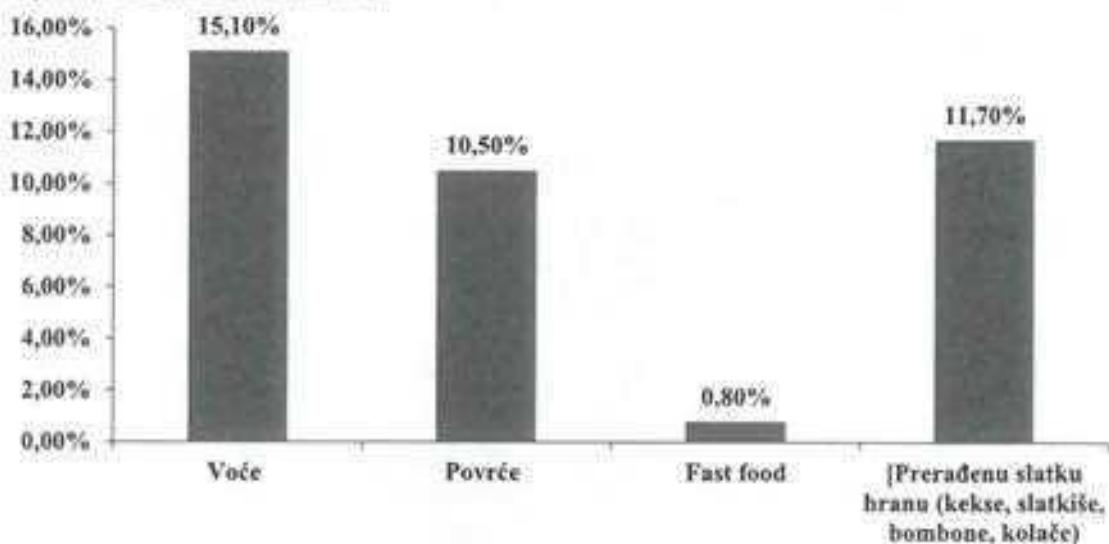
Djeca u predškolskom uzrastu svakodnevno konzumiraju: 21% voća je, povrća 16,5%, brze hrane čak 9%, a prerađene slatke hrane (keksi, slatkiši, čokolade) 14%.

Grafikon 10. Vrtići

Djeca u školskom uzrastu svakodnevno konzumiraju: 15,1% voća (nešto manje nego kod predškolske djece), povrća 10,5%, prerađene slatke hrane (keksi, slatkiši, čokolade) 11%, dok je svakodnevna konzumacija fast fooda tek 0,8%.

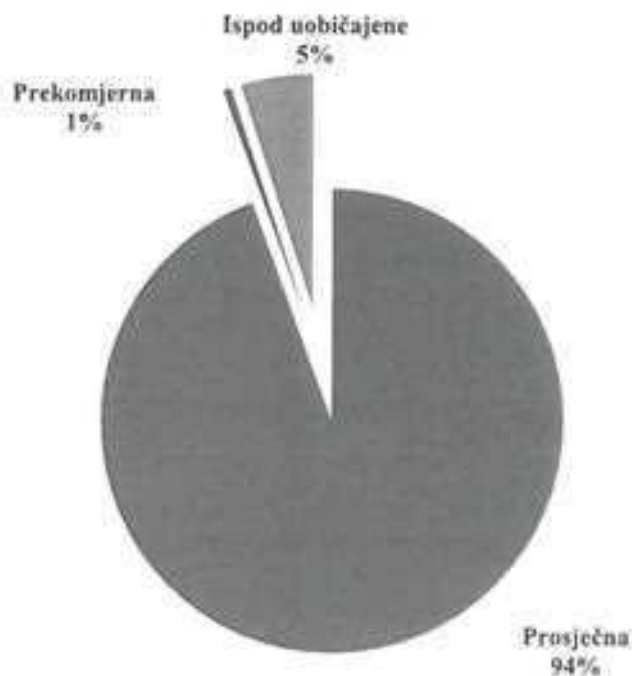
Grafikon 11. Razredna nastava

Navike u ishrani potrebno je promijeniti i orijentirati se na veću upotrebu voća i povrća i značajnim smanjenjem, do potpunoga isključenja prerađene slatke hrane.

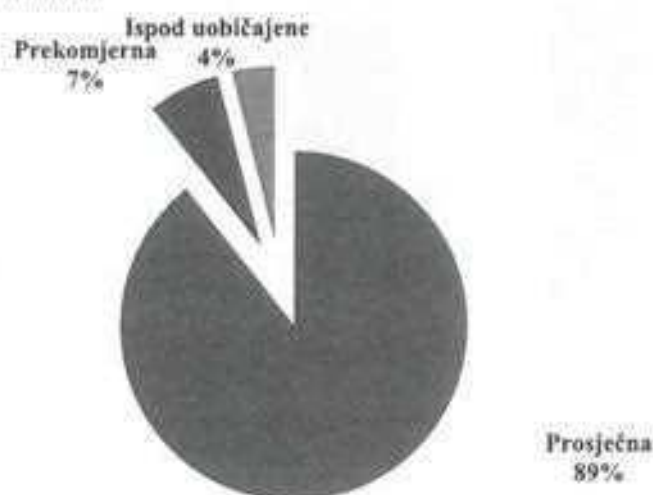
Na pitanje – *Prema Vašem mišljenju, kakva je uhranjenost*, kod djece predškolskoga uzrasta u 94% slučajaja raportirana je prosječna uhranjenost, a prekomjerna uhranjenost kod 1% djece (Grafikon 12).

Grafikon 12. Vrtići

Kod djece školskoga uzrasta u 89% slučajeva raportirana je prosječna uhranjenost, a prekomjerna uhranjenost kod 7% djece (Grafikon 13).

Grafikon 13. Razredna nastava

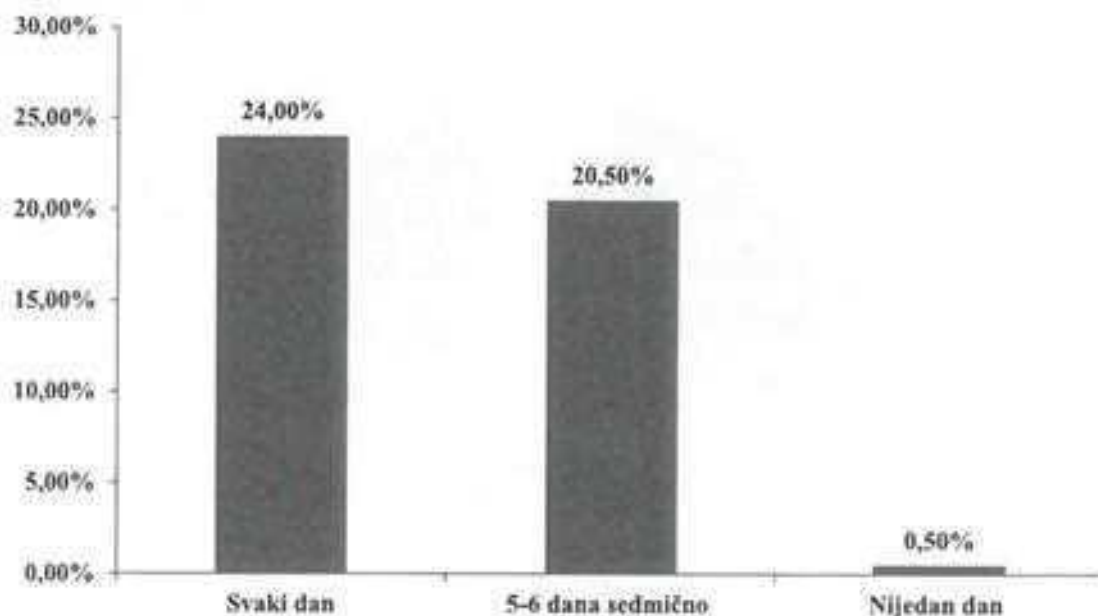

Nesumnjivo, prekomjerna uhranjenost javlja se s godinama djece. Radi se o opservaciji roditelja, ali bi redovni monitoring tjelesne težine i visine bio potreban, kako bi se dalje planirale aktivnosti.

Roditelji su pitani – *Koliko dana sedmično dijete provodi vani trčeći – u igrama na zraku, u fizičkoj aktivnosti (minimalno 30 minuta)?*

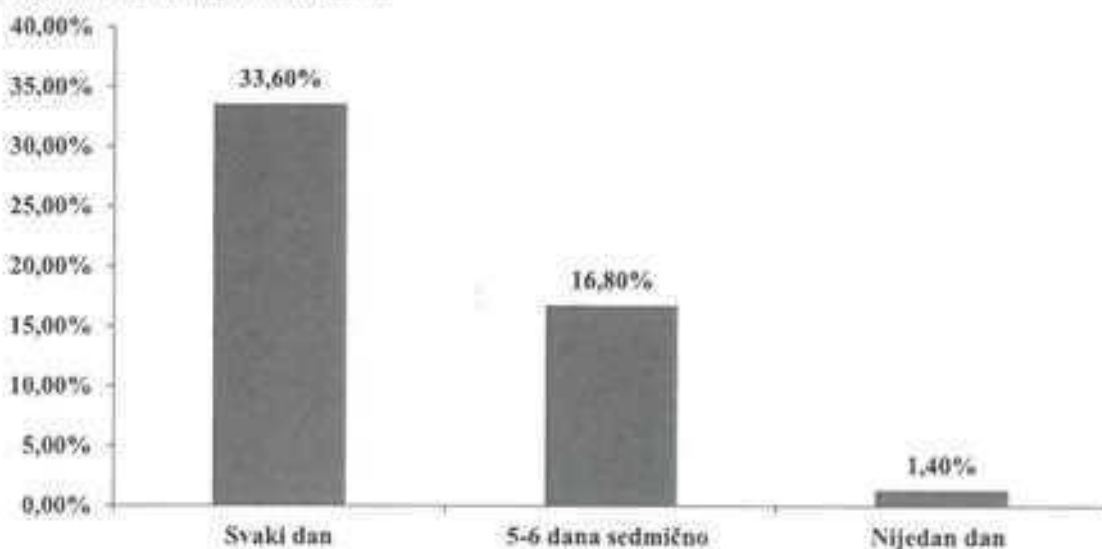
Ukupno 44,5% djece predškolskoga uzrasta provede u igrama na zraku minimalno 30 minuta, skoro svaki dan u sedmici (Grafikon 14).

Grafikon 14. Vrtići

50,4% djece školskoga uzrasta provede u igrama na zraku minimalno 30 minuta skoro svaki dan u sedmici (Grafikon 15).

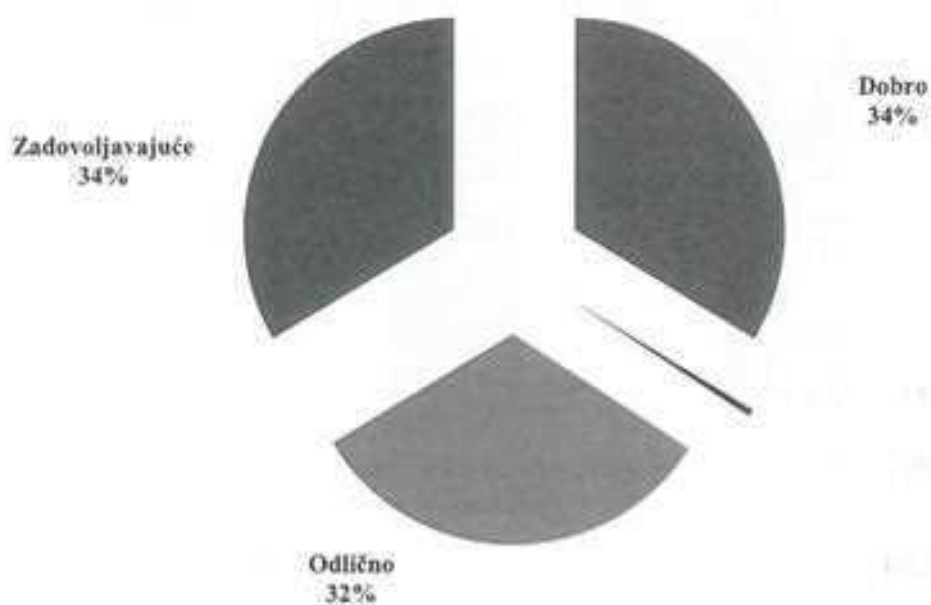
Grafikon 15. Razrednu nastava

Fizičku aktivnost bi trebalo osmišljavati, posebno u uslovima boravka u predškolskim i školskim ustanovama, s redovnim izlascima u prirodu kada god je to moguće.

Opservacija roditelja o zdravlju njihove djece, veoma je važan indikator blagostanja djece. 32% roditelja djece predškolskoga uzrasta smatra da njihova djeca imaju odlično zdravlje, a 34% smatra da je zdravstveno stanje njihovog djeteta zadovoljavajuće.

Grafikon 16. Vrtići

54% roditelja djece školskoga uzrasta smatra da njihova djeca imaju odlično zdravlje, a 38% smatra da je zdravstveno stanje njihovog djeteta dobro.

Grafikon 17. Razredna nastava

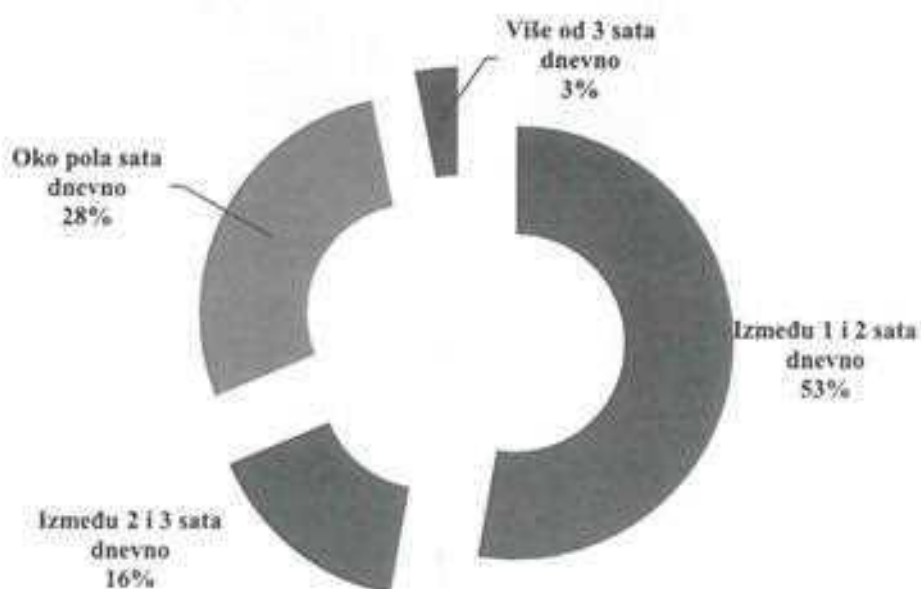
Izjave roditelja nesumnjivo govore o različitom nivou zdravstvene pismenosti roditelja, bez obzira na nivo obrazovanja roditelja, što znači da je potrebno više rada s roditeljima, o definicijama zdravlja i ocjeni istog. Termin zadovoljavajuće zdravlje i iskazani procenti

znatno se razlikuju kod predškolske i školske djece, te taj visoki procenat kod predškolske djece može govoriti o većoj brižnosti roditelja za zdravlje mlade djece, ali nesumnjivo je da njihova informiranost treba biti veća.

Jedan novi fenomen, važan za zdravlje djece je, tzv. ekranizam, koji se, između ostaloga, može mjeriti vremenom koje dijete provede pred ekranom – PC, mobilni telefon, TV.

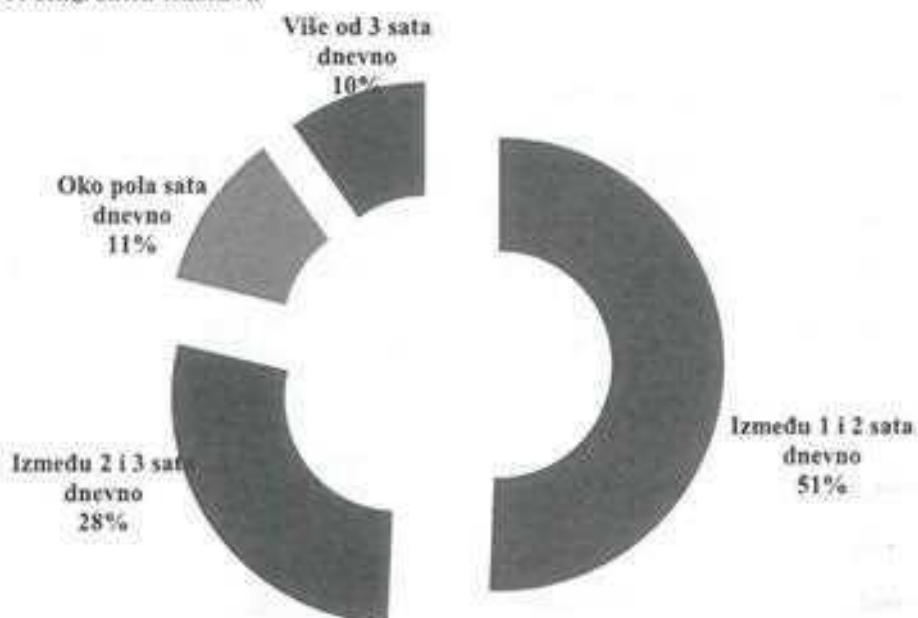
Djeca predškolskoga uzrasta pred ekranima najčešće provedu 1–2 sata (njih 53%), dok njih 28% provede oko pola sata dnevno.

Grafikon 18. Vrtiči

Djeca školskoga uzrasta pred ekranima najčešće provedu 1–2 sata (51% njih), a čak 10% provede više od 3 sata dnevno.

Grafikon 19. Razredna nastava

Preporuka: Podaci pokazuju da praktično nema neke jako velike razlike u vremenu provedenom pred ekranima kod djece predškolskoga i školskoga uzrasta, ali istovremeno govori u prilog ubrzane digitalizacije, o čemu je potrebno povesti računa. Ovom civilizacijskom zamahu ne možemo se "otrgnuti", ali je potrebno usmjeravati djecu prema odgovarajućim sadržajima, povećavati njihovu digitalnu pismenost, usmjeravati i kontrolirati – od sadržaja do vremena provedenoga pred ekranima, a shodno uzrastu.

Na pitanje roditeljima – Da li ste pozivani u vrtić/školu zbog određenih poteškoća u prilagodbi djeteta ili neprihvatljivog ponašanja, 6,4% roditelja djece vrtićke dobi potvrdno je odgovorilo/pozivano, dok je 7,4% roditelja djece školske dobi odgovorilo da je pozivano.

1.2. PREDMETNA NASTAVA – OSNOVNA ŠKOLA OD 6. DO 9. RAZREDA I SREDNJA ŠKOLA OD 1. DO 4. RAZREDA

Djeca/učenici predmetne nastave od 6. do 9. razreda osnovne škole i od 1. do 4. razreda srednjih škola ispitivani su o svom zdravlju, vlastitoj procjeni zdravlja i faktorima rizika po zdravlje.

U ovom setu pitanja, u obradu su uzeti i rezultati koji se odnose na njihovo mišljenje o kvalitetu njihovih odnosa s roditeljima, kao i o njihovom napretku u školi. Upitnike su popunjavali učenici.

Ukupan broj ispunjenih upitnika za predmetnu nastavu od 6. do 9. razreda je 4.802, od čega je 57% učenica i 43% učenika. Ukupan broj ispunjenih upitnika učenika srednje škole je 2.186, od čega je bilo 65% učenica i 35% učenika.

Upitnik je bio isti za sve učenike predmetne nastave, kako u osnovnoj školi, tako i u srednjim školama, ali je analiza podataka rađena posebno.

Na pitanje – *Koliko ste zadovoljni kvalitetom odnosa s roditeljima/starateljima u protekloj godini*, ukupno 89% učenika predmetne nastave osnovne škole je zadovoljno i veoma zadovoljno kvalitetom svojih odnosa s roditeljima (Grafikon 20). *Njih 2% nije uopšte zadovoljno svojim odnosom s roditeljima.*

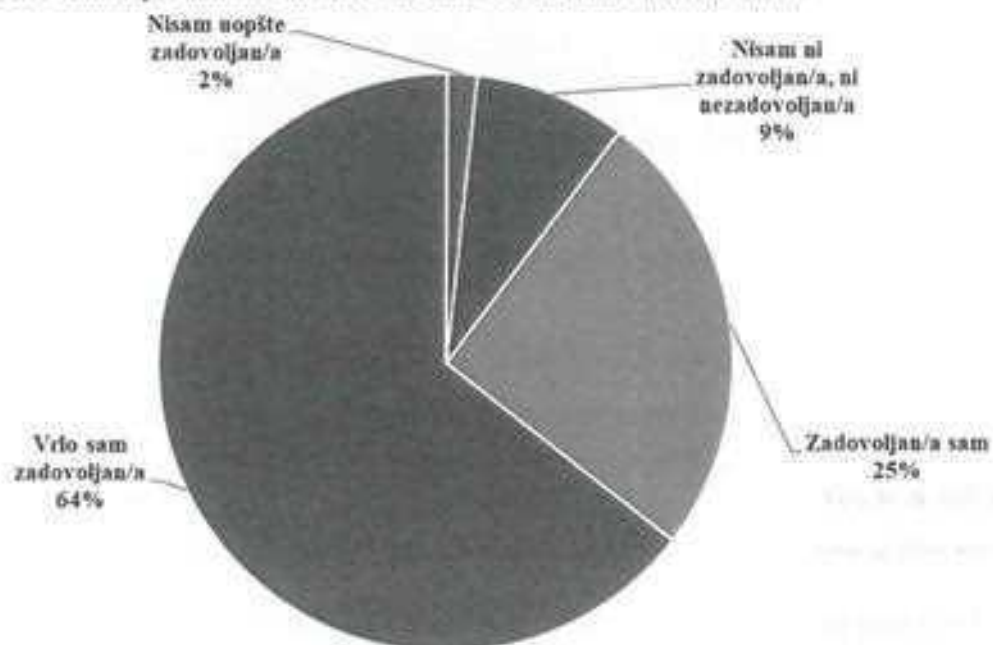
Ukupno 82% učenika srednjih škola je zadovoljno i veoma zadovoljno kvalitetom svojih odnosa s roditeljima (Grafikon 20). *Njih 3% nije uopšte zadovoljno svojim odnosom s roditeljima/starateljima*

Nema značajne razlike u odgovorima u odnosu na učenike predmetne nastave.

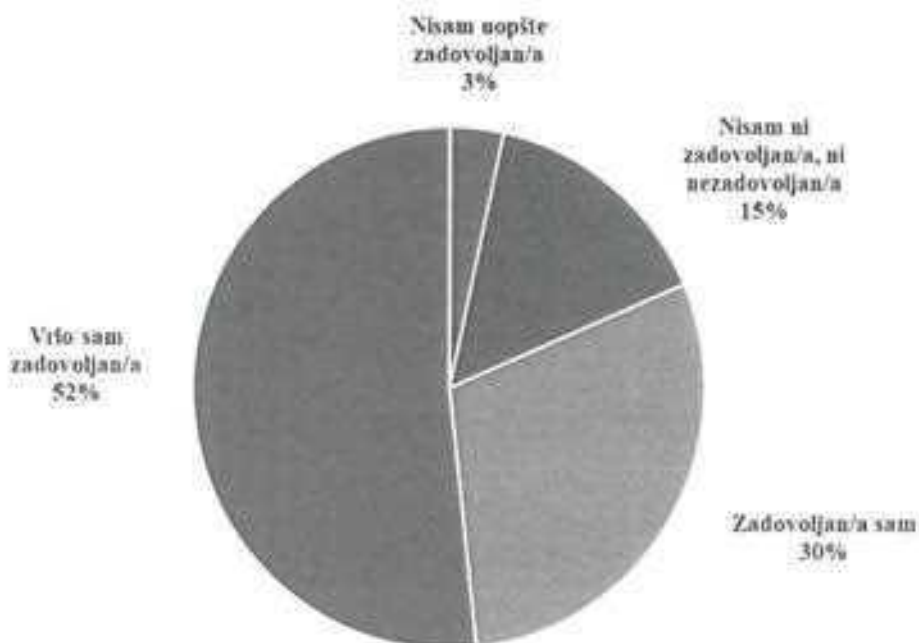
Preporuka: *Razloge slabijeg zadovoljstva odnosom s roditeljima/starateljima, ili pak potpunog nezadovoljstva (2% vs. 3%), potrebno je dalje istraživati i donositi smjernice za daljnja djelovanja.*

**KAKO PROCJENJUJEŠ KVALITET ODNOSA IZMEĐU TEBE I TVOJIH RODITELJA/STARATELJA
U PROTEKLOJ GODINI?**

Grafikon 20. Učenici predmetne nastave od 6. do 9. razreda osnovne škole

Grafikon 21. Učenici od 1. do 4. razreda srednje škole

Na pitanje – *Koliko si zadovoljan/-na svojim napretkom u učenju u ovoj školskoj godini (ne ocjenama, nego koliko si stvarno naučio/-la i napredovao/-la)*, ukupno 49% učenika osnovne škole odgovorilo je da je u potpunosti zadovoljno i puno zadovoljno, a njih 14% malo ili nimalo zadovoljno.

Učenici srednje škole su u 39% slučajeva odgovorili da su u potpunosti zadovoljni i puno zadovoljni svojim napretkom u školi, a 19% je malo ili nimalo zadovoljno. U odnosu na učenike osnovne škole, ovi rezultati su manje zadovoljavajući.

Preporuka: S obzirom na relativno visok procenat nezadovoljnih, ovo je tema daljeg istraživanja koja može biti i, između ostalog, način razumijevanja pitanja, pa je potrebno uzeti u daljnje razmatranje.

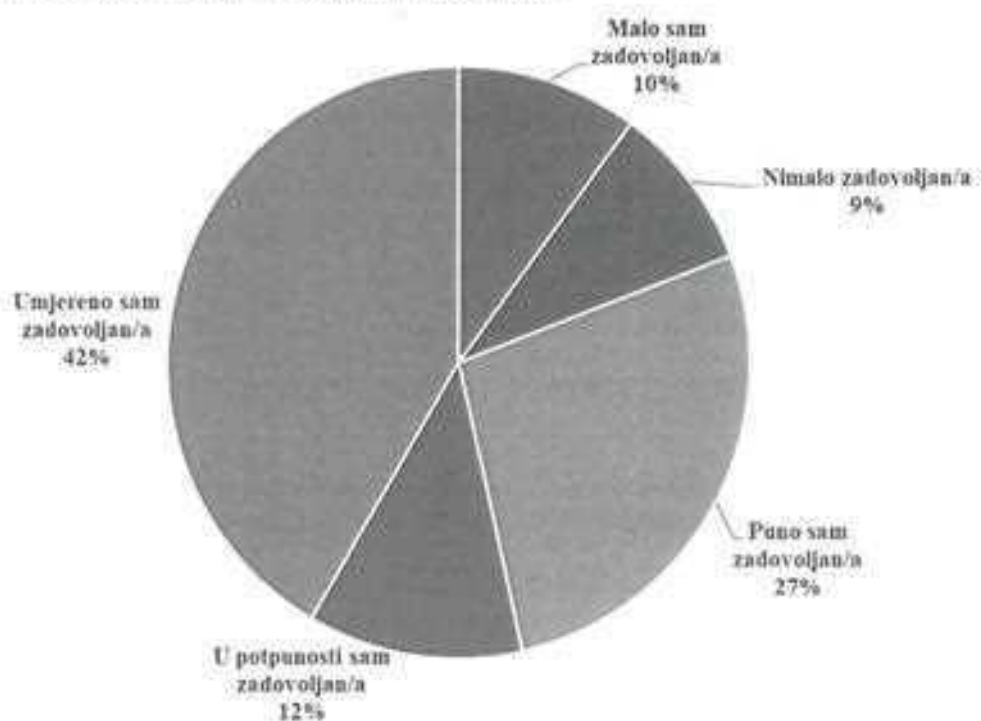
S obzirom na osjetljivost uzrasta adolescenata, potrebno je raditi redovni monitoring zadovoljstva/nezadovoljstva učenika progresom, kako bi njihovo životno usmjerenje bilo dobro postavljeno i ispraćeno, a kroz radionice s djecom i mladima tražiti zajednička rješenja.

**KOLIKO SI ZADOVOLJAN/NA SVOJIM NAPRETKOM U UČENJU U OVOJ ŠKOLSKOJ GODINI
(NE OCJENAMA, NEGO KOLIKO SI STVARNO NAUČIO/LA I NAPREDOVAO/LA)?**

Grafikon 22. Učenici predmetne nastave od 6. do 9. razreda osnovne škole

Grafikon 23. Učenici od 1. do 4. razreda srednje škole

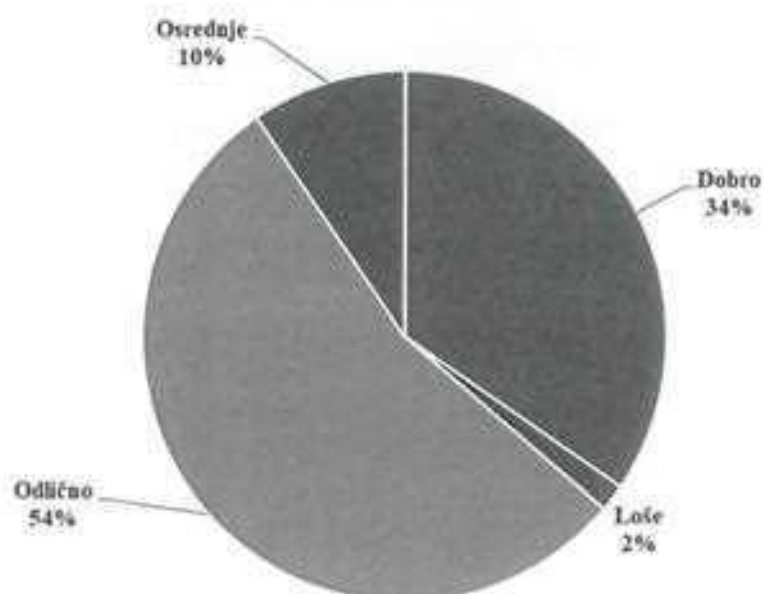

Važan indikator zdravlja i blagostanja djece je kako djeca procjenjuju svoje zdravlje. Njih 54% uzrasta osnovne škole izjavilo je da svoje zdravlje smatra odličnim, a 10% smatra da je njihovo zdravlje osrednje. Ukupno 41% učenika srednje škole izjavilo je da svoje zdravlje smatra odličnim, dok 16% smatra da je njihovo zdravlje osrednje. Čak 3% smatra da je njihovo zdravlje loše, što je zabrinjavajući podatak.

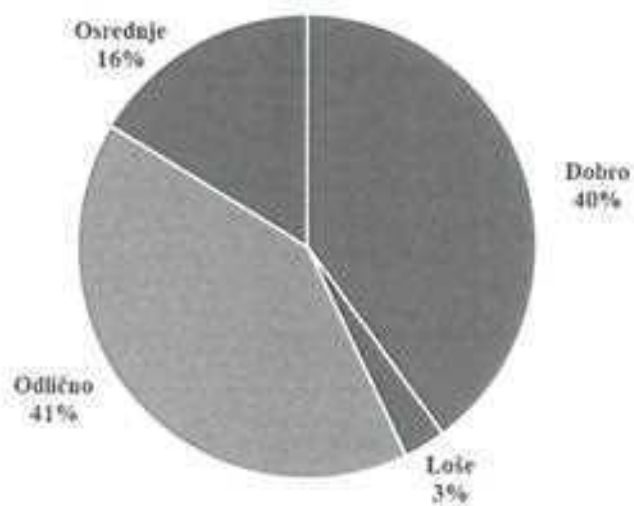
Preporuka: Razumijevanje pojma zdravlje je nešto na čemu je potrebno više raditi s djecom, kako bi ga bolje razumijevali, te kako bi bolje razumijevali promociju zdravlja i prevenciju bolesti.

KAKO OCJENJUJEŠ SVOJE ZDRAVLJE?

Grafikon 24. Učenici predmetne nastave od 6. do 9. razreda osnovne škole

Grafikon 25. Učenici od 1. do 4. razreda srednje škole

Na pitanje – *Da li ste bolovali od Covid-19*, ukupno 38% (1.839) učenika osnovne škole izjavilo je da je bolovalo od Covid-19, a njih ukupno 49% (1.067) učenika srednje škole izjavilo da je bolovalo od Covid-19.

Po pitanju komplikacija Covid-19, učenici su pitani o postojanju nekih stanja, koja su moguće posljedice Covid-19.

Od raportiranih tegoba poslije Covid-19, učenici osnovnih škola su u najvećem procentu raportirali glavobolje (17,2%), potom slabu koncentraciju (16,2%) i smanjenu fizičku kondiciju (12,1%). U 3% slučajeva učenici su raportirali srčane tegobe, a u 5% slučajeva gubitak mirisa i okusa,

Učenici srednjih škola su u najvećem procentu raportirali slabiju koncentraciju (22,6%), glavobolje (20,4%) i smanjenu fizičku kondiciju (18,7%). U skoro 5% slučajeva učenici su raportirali srčane tegobe, a u 6,4% slučajeva gubitak mirisa i okusa,

Preporuka: *Nesumnjivo je da moguće posljedice postCovid-a nisu u potpunosti istražene. Stoga, daje se preporuka za provođenje istraživanja o stanju zdravlja djece koja su poznato prebolovala Covid-19, s pregledom svih relevantnih parametara, što se posebno odnosi na probleme s disanjem i srčane tegobe, pa i na gubitak mirisa i okusa.*

POSTCOVID-19 TEGOBE

Grafikon 26. Učenici predmetne nastave od 6. do 9. razreda osnovne škole

Grafikon 27. Učenici od 1. do 4. razreda srednje škole

Na pitanje – *Da li imate neku hroničnu bolest*, ukupno 5,1% učenika osnovne škole izjavilo je da ima neku hroničnu bolest. U 22,5% slučajeva izjavili su da imaju problem s vidom, dok je njih 25% izjavilo da nema problema s glavoboljom, odnosno njih 75% ima glavobolje koje se javljaju u nekim intervalima.

Stoga, problemi s vidom u značajnom su procentu, kao i glavobolje.

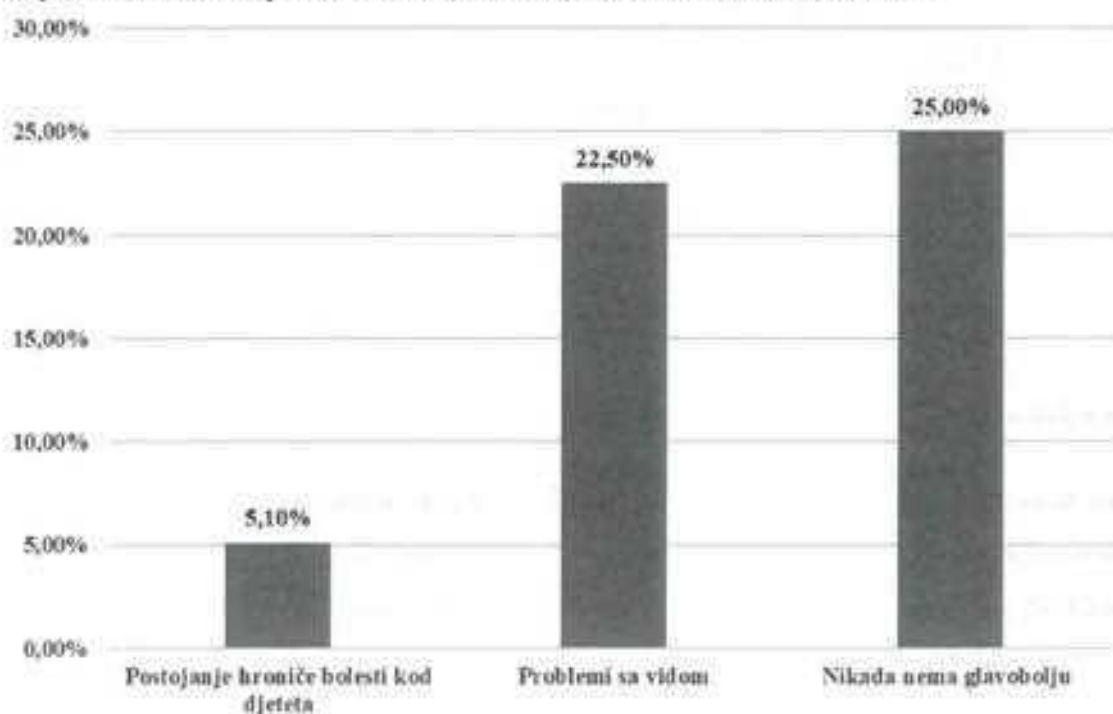
Ukupno 9,2% učenika srednjih škola izjavilo je da ima neku hroničnu bolest, a njih 32,4% izjavilo je da ima problem s vidom. Ukupno 17,7% izjavilo je da nema problema s glavoboljom, odnosno njih 82,3% ima glavobolje koje se javljaju u nekim intervalima.

Evidentno je da se u srednjoškolskom uzrastu, povećava procenat učenika koji imaju problem s vidom – skoro trećina ispitanih srednjoškolaca raportiralo je te probleme. Ovo je znatno više nego kod učenika osnovne škole. Isto se odnosi na hronična oboljenja.

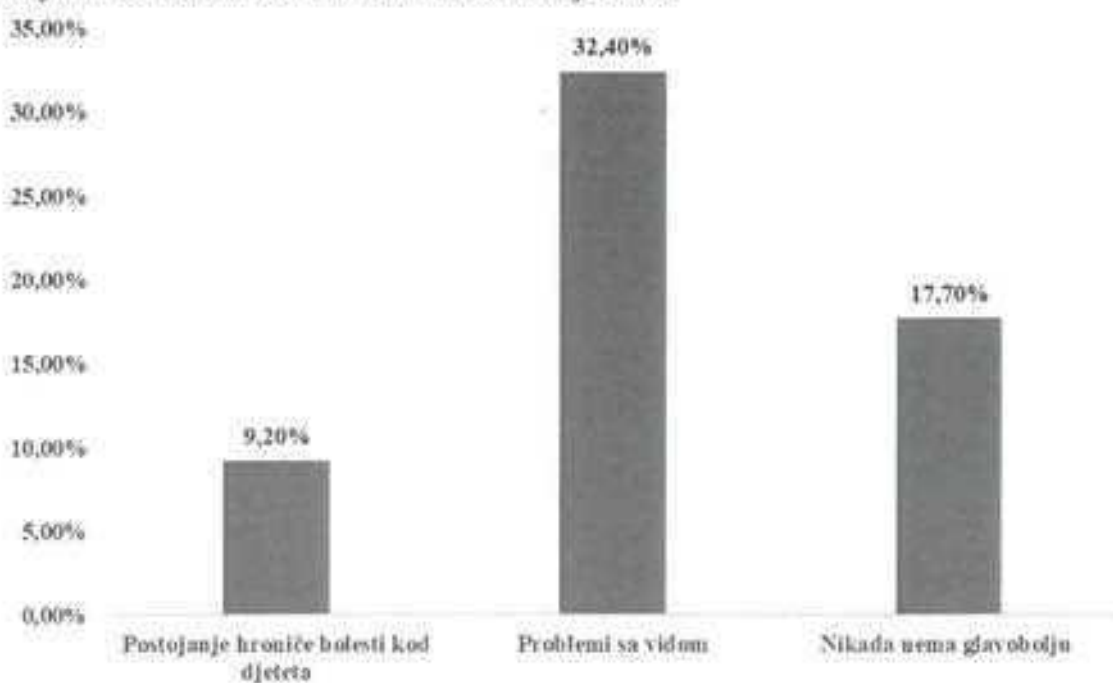
Preporuka: *Potrebno je raditi redovne sistematske preglede kod djece na početku svake školske godine i kroz službe pedijatrije i službe obiteljske medicine redovno pratiti zdravstveno stanje školskih generacija.*

ODREĐENE ZDRAVSTVENE SMETNJE

Grafikon 28. Učenici predmetne nastave od 6. do 9. razreda osnovne škole

Grafikon 29. Učenici od 1. do 4. razreda srednje škole

NAVIKE U ISHRANI I DOBAR ŽIVOTNI STIL

Urađena je analiza odgovora na pitanje – *Da li u tipičnoj sedmici djeca svakodnevno konzumiraju određenu hranu?*

Ukupno 21% učenika osnovnih škola raportiralo je svakodnevnu konzumaciju voća, njih 25% svakodnevnu konzumaciju povrća, brzu hranu svakodnevno je konzumiralo njih 3%, a 25,6% svakodnevno je konzumirilo prerađenu slatku hranu (keksi, slatkiši, čokolade).

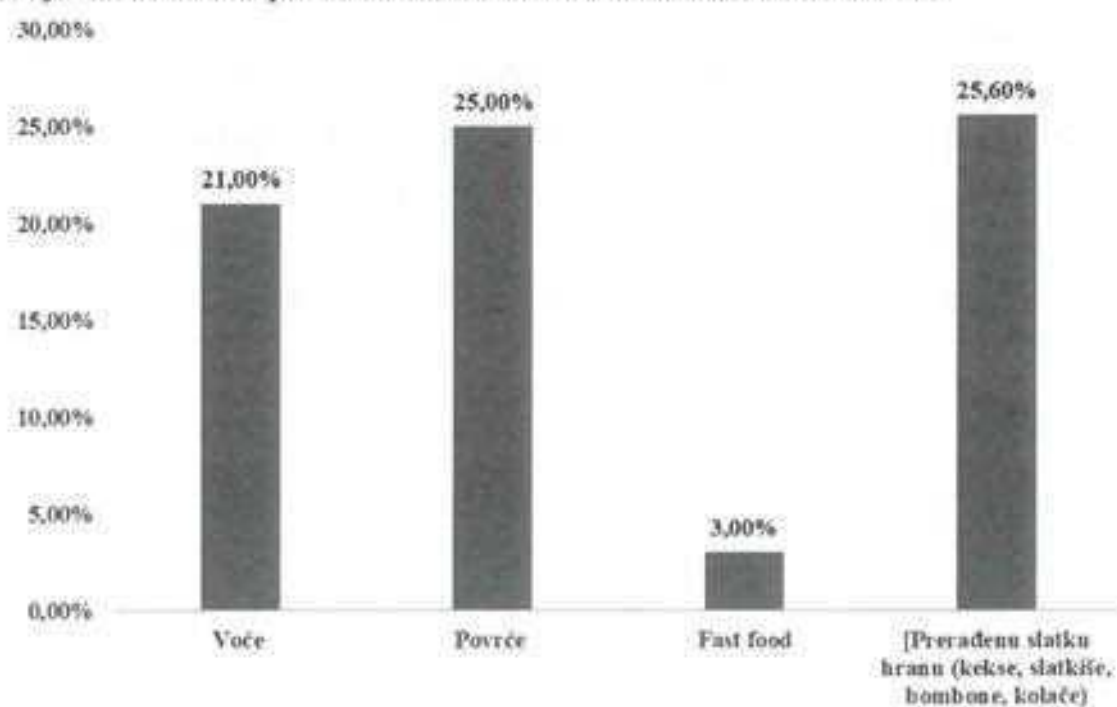
Svakodnevnu konzumaciju voća i povrća raportiralo je 21% učenika srednjih škola. Brzu hranu svakodnevno je konzumiralo 4% učenika srednjih škola, a 26% svakodnevno je konzumiralo prerađenu slatku hranu (keksi, slatkiši, čokolade).

Rezultati su vrlo slični rezultatima djece iz osnovne škole.

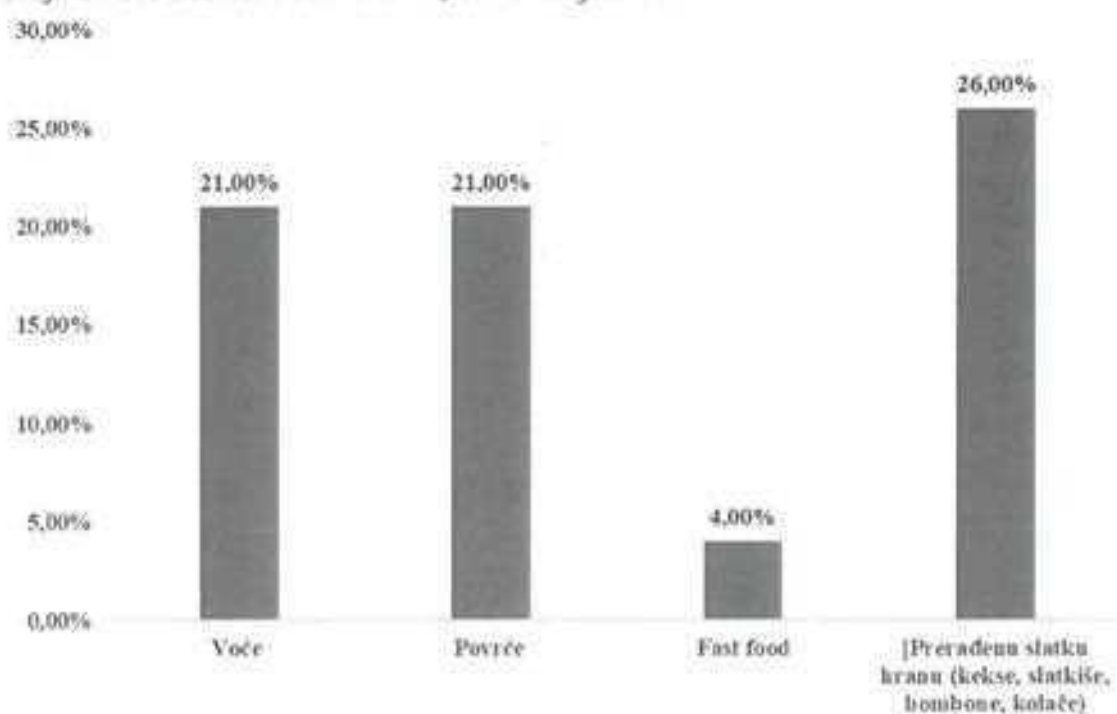
Preporuka: *Navike u ishrani potrebno je promijeniti i orijentisati se na veću upotrebu voća i povrća kao i na značajno smanjenje, do potpunoga isključenja prerađene slatke hrane. Ovo se provodi kroz redovite radionice, posebno za djecu uzrasta osnovnih škola.*

NAVIKE U ISHRANI

Grafikon 30. Učenici predmetne nastave od 6. do 9. razreda osnovne škole

Grafikon 31. Učenici od 1. do 4. razreda srednje škole

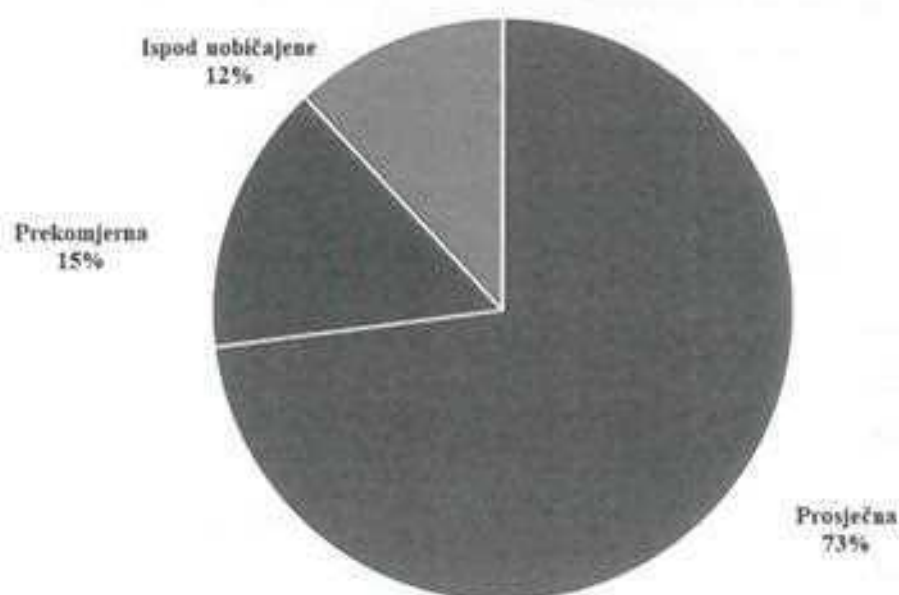

Na pitanje – *Kako procjenjujete svoju tjelesnu težinu*, 73% učenika osnovne škole izjavilo je da je u prosjeku s vršnjacima, a njih 15 % izjavilo je da je njihova tjelesna težina prekomjerna u odnosu na vršnjake. Učenici srednjih škola dali su skoro istovjetne odgovore – 73% izjavilo je da je njihova tjelesna težina u prosjeku s vršnjacima, a 14 % izjavilo je da je njihova tjelesna težina prekomjerna u odnosu na vršnjake.

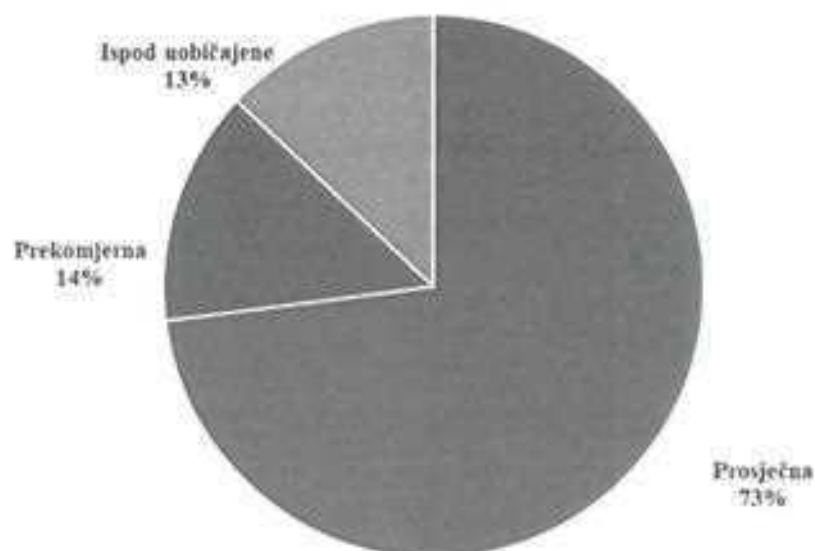
Preporuka: *Nesumnjivo je da se prekomjerna uhranjenost javlja s godinama starosti djece. Bio bi neophodan redovni monitoring tjelesne težine i visine (BMI) u školama, kako bi se dalje planirale aktivnosti vezane za učenje o pravilnoj ishrani i adekvatnoj/dostatnoj fizičkoj aktivnosti.*

SAMOPROCJENA TJELESNE TEŽINE

Grafikon 32. Učenici predmetne nastave od 6. do 9. razreda osnovne škole

Grafikon 33. Učenici od 1. do 4. razreda srednje škole

FIZIČKA AKTIVNOST

Učenici su pitani o tome – *Koliko često radiš vježbe ili neke sportske aktivnosti pri kojima se "zapušeš" ili pri kojima se znojíš?*

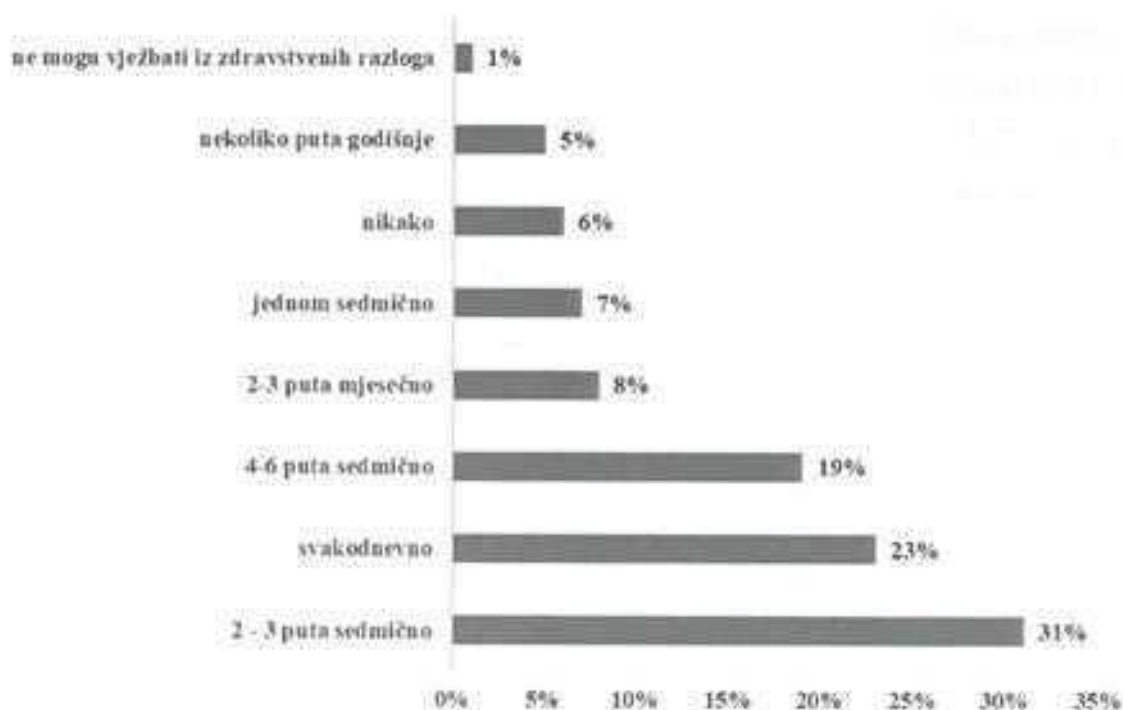
Ukupno 23% učenika osnovne škole izjavilo je da svakodnevno ima fizičku aktivnost (minimalno 30 minuta), a njih 31% 2–3 puta sedmično. Ono što je loš indikator, a to je da čak 11% učenika nema nikako fizičku aktivnost ili je ima samo nekoliko puta godišnje.

Ukupno 14% učenika srednje škole izjavilo je da svakodnevno ima fizičku aktivnost (minimalno 30 minuta), a njih 24% 2–3 puta sedmično. Čak 18% učenika nema nikako fizičku aktivnost ili je ima samo nekoliko puta godišnje.

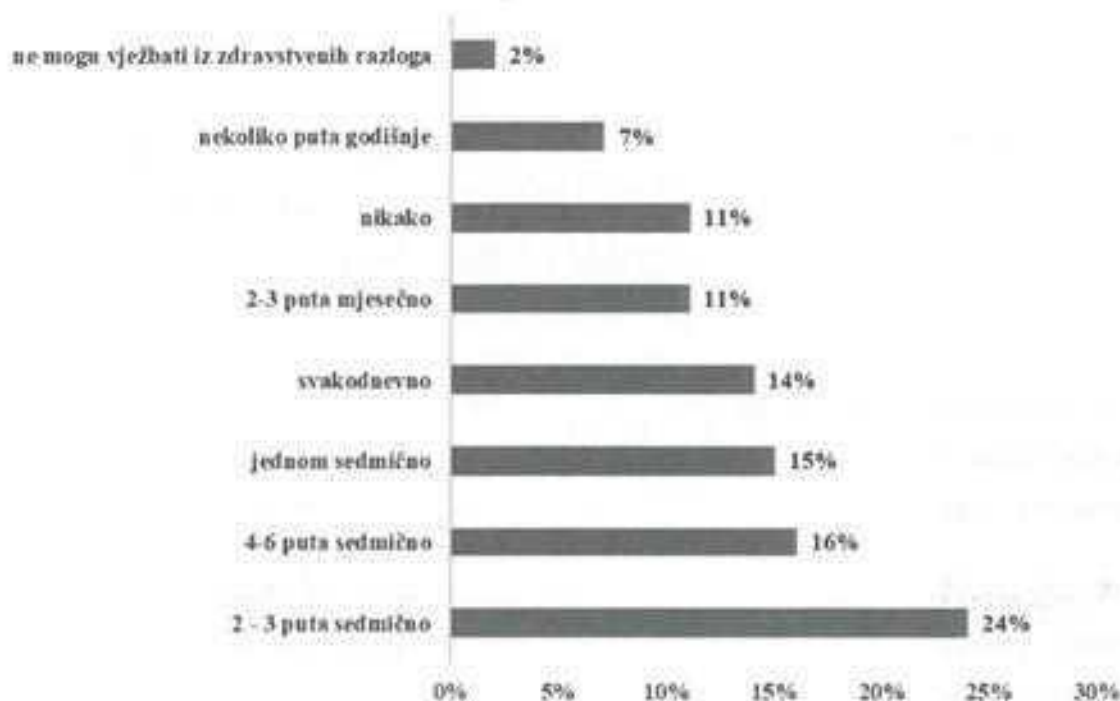
Rezultati pokazuju da redovita fizička aktivnost opada u starijim uzrastima, što je veoma loš pokazatelj.

Generalno, preporuka je da se unapređuje fizička aktivnost djece – svakodnevno na 30 minuta, najmanje.

Grafikon 34. Učenici predmetne nastave od 6. do 9. razreda osnovne škole

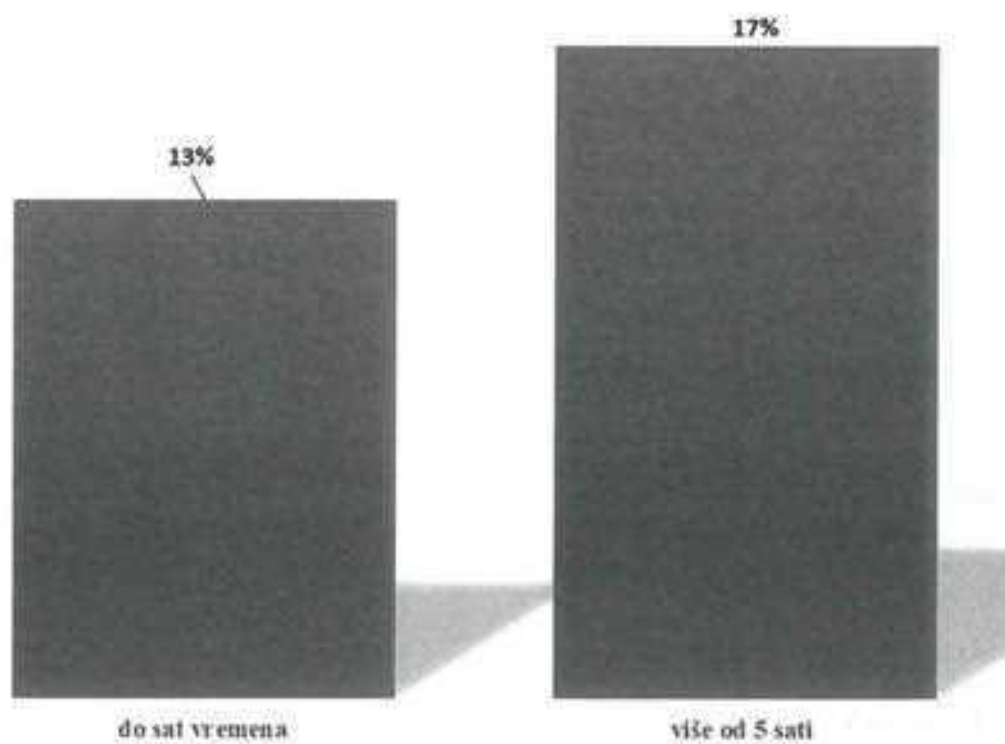

Grafikon 35. Učenici od 1. do 4. razreda srednje škole

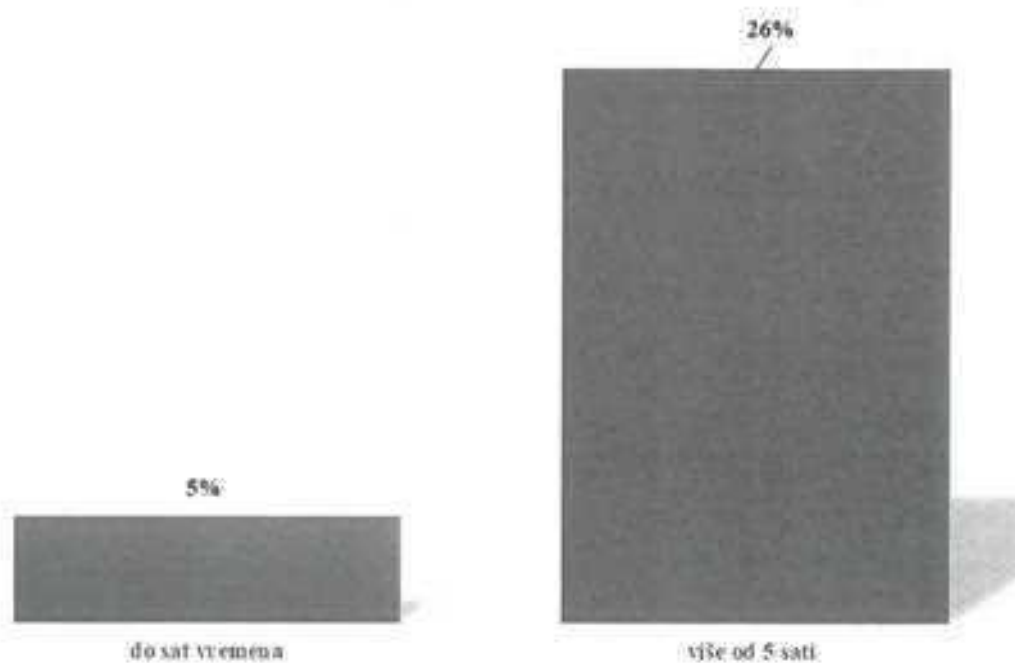

U digitalno doba, važna odrednica zdravlja je koliko vremena se provodi na internetu. Na pitanje – *Koliko dnevno vremena provedu na internetu, a da nije vezano za izvršavanje školskih obaveza*, 17% učenika osnovne škole izjasnilo se da provede 5 i više sati na internetu. Ukupno 26% učenika srednjih škola raportiralo je da na internetu provedu 5 i više sati.

Grafikon 36. Učenici predmetne nastave od 6. do 9. razreda osnovne škole

Grafikon 37. Učenici od 1. do 4. razreda srednje škole

**2. PSIHOFIZIČKA DOBROBIT
DJECE VRTICKOG I NIZEG
SKOLSKOG UZRASTA**

2. PSIHOFIZIČKA DOBROBIT DJECE VRTIČKOG I NIŽEG ŠKOLSKOG UZRASTA

2.1. RAZVOJNE KARAKTERISTIKE PREDŠKOLSKE DJECE

DJECA OD 1 DO 2 GODINE

Osnovna karakteristika ovog razdoblja je povećana motorička spretnost djeteta. Radi nove kvalitete pokretljivosti i složenijeg rukovanja predmetima, dijete radozno istražuje nove mogućnosti, nova iskustva. Jedna od najdražih zabava mu je bacanje predmeta. Do kraja druge godine njegove motoričke vještine vidljivo će se usavršiti. Od jednogodišnje bebe koja je tek prohodala postat će dijete koje trči i skače. Dijete postaje vrlo aktivno i ukupno ponašanje sa oko 18 mjeseci gubi svoju dotadašnju harmoniju. Javlja se prvi negativizam; glavna djetetova riječ je "NE". Stalno mora biti pod nadzorom jer verbalne zabrane u ovom razdoblju nisu dovoljne. Raspoloženja su mu promjenjiva, burna i kratkotrajna. Govor, kao sredstvo komunikacije s okolinom, bitno će uznapredovati (i razumijevanje i izražavanje govorom). Raste interes za vršnjake. U igri oponaša radnje odraslih (briše, češlja), koristeći pritom zamjene za konkretne predmete. U drugoj polovici druge godine dijete počinje biti svjesno svojih fizioloških potreba i počinje ih kontrolirati. Strah od odvajanja od roditelja (separacijski strah), koji se javio u prvoj godini, sada se čak i pojačava.

DJECA OD 2 DO 3 GODINE

Dvogodišnje dijete u pravilu je stabilno, motorički spretno, može verbalno komunicirati, povremeno se može strpjati, izdržati malu frustraciju, uvažiti tuđe želje, odreći se igračke. Ljudi mu znače mnogo više nego ranije, umiljato je, mazi se.

Nakon ovoga kratkog uravnoteženog razdoblja slijedi izrazito nestabilno ponašanje, koje doseže svoj vrhunac obično kada dijete navrší oko dvije i pol godine. U tom razdoblju dijete je često prilično kruto i nefleksibilno, dominantno i zahtjevno, emocije su mu burne, izrazito je neodlučno: sve mora biti kako ono hoće i nikako drugačije, a istovremeno hoće i ovo i ono...

U konfliktu je samo sa sobom – pa i sa svojom okolinom. To je kriza treće godine, doba prkosa i otpora. Dijete se počinje opirati odraslima: ne želi da sve rade umjesto njega i počinje izražavati želju da nešto učini samo. To je doba stjecanja prve autonomije. S tri godine opet nastupa kratkotrajno smirenje. Dijete će učestalije reći "DA" i koristiti zamjenicu "MI", sve

više će uživati u zajedništvu s drugima. Motorna spretnost pomogla mu je u samostalnosti, a posebnu sigurnost u sebe pruža mu u ovom razdoblju razvoj govora – kao sredstvo komunikacije i kao sredstvo mišljenja. U ovoj dobi vidljiv je početak istraživačkog ponašanja i aktivnog isprobavanja na svim područjima razvoja.

DJECA OD 3 DO 4 GODINE

U četvrtu godinu dijete ulazi uravnoteženo i prilično sigurno u sebe i svoju okolinu. U tome mu značajno pomaže već vrlo dobro razvijen govor i interes za jezik i komunikaciju. Mnogo više voli govoriti nego slušati.

S tri i po godine mogu se pojaviti nesigurnost, neravnoteža i nekoordinacija koja se očituje na jednom ili svim područjima ponašanja. U motorici se, npr., mogu pojaviti spoticanje, padanje, strah od visine, loša koordinacija u crtanju i građenju. Individualne razlike su velike. Nespretnija djeca tek sada započinju usvajati motoričke vještine. Mucanje koje se pojavi u ovom razdoblju može ostati trajna poteškoća.

Kod mnoge djece izražena su ponašanja koja smanjuju napetost, npr. žmirkanje očima, sisanje palca, grizenje noktiju, kopanje nosa. I u odnosu s drugima dijete može imati poteškoće. Svoju emocionalnu nesigurnost izražava plačem, zahtjevima, ljubomorom; u jednom trenutku je stidljivo, a u drugom nametljivo. U ovoj dobi dijete, također, počinje zaista doživljavati uspjeh i neuspjeh, tako da tu prepoznamo početke samovrednovanja. Ovo je dob kada su najvidljivija djetetova ograničenja u shvaćanju pojava vanjskog svijeta. Kažemo za mišljenje da je predoperacionalno. Dijete koje je okruženo odraslima koji mu tumače svijet i koje se više igra s drugom djecom, brže će prevladavati ograničenja predoperacionalnog mišljenja. Zanima ga i funkcioniranje vlastitog tijela. Djetetu je u ovom razdoblju potrebno pokloniti mnogo strpljenja, pažnje i razumijevanja. Osim toga, s četiri godine ulazi u razdoblje kad odjednom postaje previše sigurno u sebe, te iskušava svoje sposobnosti i preko dopuštenih granica, što ga može dovesti u konflikte s okolinom, te u opasnost.

DJECA OD 4 DO 5 GODINA

Četverogodišnje dijete prolazi prilično burnu razvojnu fazu. Ono nerijetko prelazi dopuštene granice na mnogim područjima ponašanja, primjerice: udara rukama i nogama, baca kamenje, razbija, bježi, bezrazložno se smije, ima ispade bijesa. Na zahtjeve odraslih često reagira prkosno i drsko. Brojalice i izmišljanje pjesmica s prostim riječima pravi su užitak djetetu ove

dobi; ono ih namjerno uza smijeh koristi. I u svojim maštanjima dijete često prelazi granice. Pojavljuju se izmišljeni prijatelji, izmišljaju se nevjerovatne priče; dijete često istinski vjeruje u plodove svoje mašte. Potreba za samostalnošću i neovisnošću, koja se pokazala kao inat i negativizam, postupno opada i javlja se u novom obliku kao potreba za preuzimanjem inicijative. U dobi od oko četiri i pol godine dijete kao da se polako počinje "smještati" u dopuštene granice. To je još uvijek doba neizvjesnosti, nesigurnosti, provjeravanja. Dijete pokušava shvatiti šta je pravo, a šta izmišljeno, iako mu to još stvara probleme. Jača unutrašnja motivacija. Uz manju pomoć odrasluga dovršava započeto. Ako počne graditi kuću, to će na kraju i biti kuća, dok je to kad je imalo četiri godine mogla postati tvrđava, pa kamion, pa benzinska pumpa. U ovoj dobi dijete je veliki ispitivač i diskutant, te na verbalnom planu pokazuje kako je steklo već mnogo iskustva i znanja, ali i kako razmišlja. Zanima ga i druga strana slike – šta je izvana, a šta iznutra i dr. Jača želja za realnošću. Razgovara o smrti bez uzbuđenja jer smrt ne shvaća kao odrasli. Vidljiva je bolja kontrola i usavršavanje mnogih vještina. Igra je manje divlja, dijete bolje podnosi frustracije, bolje crta, pokazuje prvi interes za slova i brojeve.

Oko pet godina učvršćuje se spolni identitet – djevojčice znaju da su žensko, a dječaci da su muško. Za neku djecu to je doba dostizanja ostale djece, osobito za dječake koji su bili spori u razvoju motorike i govora, a često je to doba ubrzanog intelektualnoga razvoja.

Ovo sređivanje i učvršćivanje vlastitih sposobnosti bit će s pet godina okrunjeno izraženijom ravnotežom, sigurnošću i prijateljskim stavom prema okolini.

DJECA OD 5 DO 6 GODINA

Petogodišnje dijete je stabilno, pouzdano, dobro adaptirano. Zadovoljno je onim što radi, a to što radi, uglavnom radi dobro. U toj dobi dijete želi biti dobro dijete, zadovoljiti zahtjeve i očekivanja odraslih. Kod većine djece naglašena je inicijativnost, namjerno istraživanje okoline, planiranje igre s vršnjacima i porast potrebe da se započeta aktivnost dovede do kraja. Izraženo je učenje izražavanja emocija na društveno prihvatljiv način.

S pet godina dijete uspostavlja prva prava prijateljstva.

Budući da razvoj nije završen, ova ravnoteža se narušava u burnoj šestoj godini. Dijete želi biti prvo, mora pobijediti, ne podnosi kritiku, krivicu, kaznu, a za neuspjeh su krivi drugi. Istovremeno, to je razdoblje znatiželje i energije, spremnosti da se proba sve što je novo. Vidljiv je napredak u koordinaciji fine motorike, te u razvoju fleksibilnosti i preciznosti. Individualne

razlike su velike. Spoznavanje okoline je namjerno i istraživačko (putem raznih aktivnosti). Dolazi do napretka u samoregulaciji pažnje – dijete ima bolju kontrolu, prilagodljivost, te planira što će i kako će istraživati. Dijete ove dobi ima bogatiji rječnik, ali to ne znači i bogatstvo pojmova u spoznajnom smislu. Dijete još uvijek nema sposobnost grupiranja predmeta na osnovu bitne karakteristike, već grupira predmete po slučaju ili po nekom sadržaju koji pridaje predmetu. Izdvaja predmete po jednom, a napredno dijete i po dva svojstva. Počinje razumijevati prirodne pojave i društvene odnose. Povezuje simbole ili predmete ili pojave koji/-e su po nečemu slični/-e. Povećava se interes za slova, pisanu riječ, knjige. Sigurno razlikuje osnovne boje, te crno i bijelo, a razlikuje i ostale izvedene boje. Uspoređuje veličine. Razlikuje i imenuje oblike. Dolazi do važnog skoka u shvaćanju vremena – razlikuje danas i sutra. Imenuje dane u sedmici, ali još nema pravu vremensku orijentaciju. Usvaja prostorne relacije lijevo-desno. Poboljšava se namjerno zapamćivanje i pamćenje općenito. Planira pri rješavanju problema. Postavlja brojna pitanja i ne zadovoljava se nepotpunim odgovorima. Pita za značenje riječi koje ne razumije. Govor je po pravilu ispravan – artikulacijski i gramatički.

Ovo je doba brojnih dječijih pitanja i ubrzanog spoznavanja. Dijete ove dobi bez problema komunicira i održava razgovor s članovima porodice, prijateljima i stranim osobama. Prepričava priče, uz glavni događaj daje i detalje. Verbalno planira igru i dodjeljuje uloge. Pričanje je važno kao i sama igra. Rado razgledava knjige i traži da mu se čitaju. Koristi izraze pristojnosti: molim, hvala, oprostite, te različite pozdrave. Još uvijek je govor djeteta usko vezan za njegove potrebe i aktivnosti, ali dijete ne priča više samo o onome što neposredno zapaža, radi ili želi, već i o budućem i o prošlom. U ovoj dobi izraženo je učenje izražavanja emocija na društveno prihvatljiv način. Dijete slobodno priznaje svoj neuspjeh pred drugima, međutim, sa šest godina je vrlo osjetljivo na kritiku, te tada razvija mehanizme kojima izbjegava neuspjeh. Potreba za inicijativom je posebno izražena u ovoj dobi – dijete samostalno pere zube, lice, ruke, potpuno se samostalno oblači i svlači, samo se sprema na spavanje (još uvijek voli prisutnost majke/oca).

S pet godina vrlo su razvijene empatija i simpatija. U ovoj dobi rastu strahovi od nesretnih slučajeva, bolesti, mraka i imaginarnih bića, nepoznatih osoba, duhova, lopova, fantoma koji se skrivaju pod krevetom ili u ormaru, te strah da se majka neće vratiti kući. Također, dolazi i do porasta stvarnih strahova od: ozljeđivanja, pada, pasa, a smanjuje se strah od ružnih ljudi i nakaza. Dijete ove dobi reaguje ljutnjom najčešće zbog odbacivanja njegovih zamisli, kvarenja planova, vrijeđanja ponosa, a tipične manifestacije ljutnje su sve rjeđe direktna agresija, ali su prisutni podsmjehivanje, psovanje, hvalisanje i ruganje.

PREDŠKOLSKE USTANOVE

Poznato je da rana iskustva i interakcije djeteta s roditeljima (starateljima), odnosno stvaranje sigurne privrženosti, ima ključnu ulogu u optimalnom razvoju djeteta kasnije tokom života. Mentalno zdravlje djece neodvojivo je od okruženja u kojem žive, a kod predškolske djece uglavnom je definirano bliskim članovima porodice i predškolskom ustanovom u kojoj provode značajan dio vremena. Posljednjih godina u praksi sve češće srećemo djecu koja imaju problem s koncentracijom, govorom, regulacijom emocija, motorikom itd. S druge strane, roditelji često izražavaju nemoć kada je u pitanju odgoj djeteta.

Nadamo se da će ovo istraživanje dati jasniju sliku o psihofizičkom stanju djece, ali i o tome koliko su roditelji upućeni u odgojno-obrazovni proces u predškolskim ustanovama.

Opće je poznato da je period predškolskog odgoja i obrazovanja najznačajniji period kada je u pitanju opća dobrobit djeteta, adekvatan rast i razvoj pojedinca, te kao period značajan za prevenciju kako zdravstvenih, tako i smetnji na planu psihofizičkog razvoja.

Djeca vrtićkog i nižeg školskog uzrasta (od 1. do 4. razreda osnovne škole) često bivaju posmatrana kao populacija koju ne dotiče baš mnogo toga, odnosno kao populacija koja zahvaljujući još nedovoljnoj kognitivnoj razvijenosti, mnoge stvari ne razumiju i ne mogu procesuirati. Međutim, iako jeste činjenica da svoj potpuni kognitivni razvoj mališani nisu dosegli, ipak oni stvari doživljavaju, krize ih dotiču i mogu da osjete čak i intenzivnije nego odrasli da se nešto loše dešava oko njih, a nemaju dovoljno kapaciteta da takve loše i teške stvari prerade na adekvatan način, te se stoga smatraju jednom od najvulnerabilnijih skupina.

Preventivno-zdravstvena zaštita djeteta podrazumijeva adekvatne uslove za pravilan rast i razvoj djeteta, te adekvatan poticaj djeteta u svim sferama u cilju sticanja zdravih navika. Zbog toga je iznimno važno kontinuirano pratiti, analizirati ukupno psihofizičko stanje ovog uzrasta, te donositi adekvatne preporuke s ciljem prevencije.

Prethodno istraživanje iz 2022. god., odnosno rezultati istraživanja, bazirali su se na ambijent rada u COVID uslovima, kao i na posljedice istog. Preporuke koje su date po osnovu rezultata se općenito odnose na povećanje promocije psihofizičkog zdravlja djece, na bolju saradnju i komunikaciju između vrtića i roditelja, te stručno usavršavanje profesionalaca iz vrtića.

Imali smo priliku zapaziti da je došlo do blagog povišenja emocionalnih i ponašajnih problema u odnosu na prethodnu godinu.

Izvyještaj o provedenom istraživanju o psihofizičkom zdravlju...

Ovogodišnje istraživanje dat će nam odgovore i roditelja i profesionalaca i po pitanju preporuka, te će biti zanimljivo vidjeti koliko su se preporuke realizirale, te ako jesu, da li su postignuti željeni rezultati.

Kod učenika nižeg školskog uzrasta, istraživanje rađeno prošle godine, ukazalo je na značaj i zadovoljstvo kako roditelja, tako i nastavnog osoblja, normalizacije odvijanja nastave, u smislu povratka djece u školske klupe.

Vidjeli smo da određeni broj poteškoća koje djeca imaju predstavljaju disktraktore u učenju u razredu.

Preporuke su se generalno odnosile na osnaživanje roditelja, te jačanje veze roditelj – dijete, a kada su isključivo djeca u pitanju, fokus je bio na jačanju kapaciteta, prevenciji smetnji na mentalnom planu, te planu socijalnih vještina.

Pored toga, rezultati ovogodišnjeg istraživanja dat će nam podatke o ukupnom psihofizičkom statusu učenika godinu dana nakon „normaliziranja“ života i školovanja, tako da će se moći ustanoviti da li postoje postreakcije na prethodnu situaciju.

2.2. REZULTATI ISTRAŽIVANJA – DJECA VRTIČKOG UZRASTA I NIŽEG ŠKOLSKOG UZRASTA

U istraživanju je učestvovalo 4.112 ispitanika – roditelja/staratelja čija djeca pohađaju vrtiće, odnosno niže razrede osnovne škole, a koji su popunili online upitnik putem Google Forms.

Tabela 1. Struktura uzorka roditelja djece vrtičke dobi i dobi razredne nastave

Varijabla	Kategorija	Broj	%
Upitnik popunjava	majka/starateljica	3.654	88,9
	otac/staratelj	458	11,1
Stručna sprema roditelja / staratelja	završena osnovna škola	98	2,4
	završena srednja škola	2.004	48,7
	završen fakultet	1.473	35,8
	magistar ili doktor nauka	537	13,1
Zaposlenost roditelja/staratelja	ne	1.055	25,7
	da	3.048	74,1
	nedostaje odgovor	9	0,2
Spol djeteta	ženski	2.015	49,0
	muški	2.097	51,0
Status djeteta u porodici	jedinac/-ica u porodici	882	21,4
	ima jednog brata ili sestru	2.406	58,5
	ima više braće ili sestara	824	20,0
Broj članova domaćinstva	2 člana	117	2,8
	3 člana	819	19,9
	4 člana	2.173	52,8
	5 članova	756	18,4
	više od 5 članova	247	6
Moje dijete pohađa	vrtić	731	17,8
	1. razred	804	19,6
	2. razred	593	14,4
	3. razred	702	17,1
	4. razred	654	15,9
	5. razred	628	15,3
Moje dijete pohađa	privatnu školu/vrtić	319	7,8
	javnu školu/vrtić	3.793	92,2

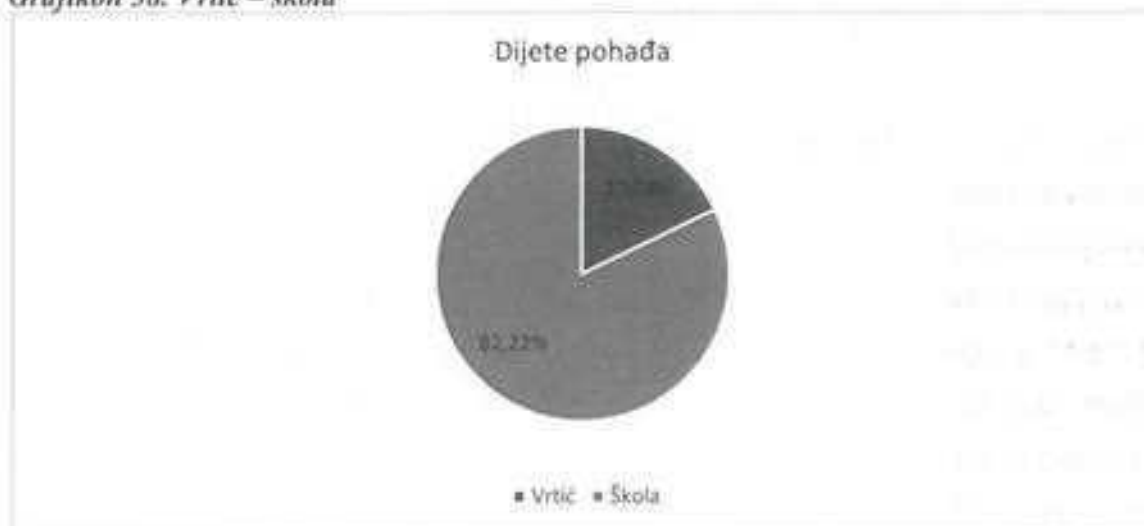
Upitnik su češće popunjavale majke/starateljke, njih 3.654, odnosno 88,9%. Dakle, dominantno veći broj žena, majki/starateljki, učestvovao je u ovom istraživanju.

Većina roditelja/staratelja ima završenu srednju školu – 2.004 ili 48,7%, završen fakultet ima 1.473 ili 35,8%, magisterij ili doktorat ima 537 ili 13,1%, a završenu osnovnu školu ima 98 ili 2,4% roditelja.

Zaposleno je 3.048 ili 74,1 % roditelja/staratelja, dok ih je nezaposlenih 1.055 ili 25,7%. Nedostaje 9 odgovora ili 0,2%.

Najveći broj djece (58,5% ili 2.406), koja su obuhvaćena ovim istraživanjem, imaju jednog brata ili sestru, dok 21,4% djece su jedinci, a 20,0% djece ima više braće i sestara. Najveći broj je četveročlanih porodica i on iznosi 52,8%, dok je tročlanih 19,9%.

Grafikon 38. Vrtić – škola

I ove godine u istraživanju većinom učestvuju roditelji/staratelji iz škola. Rezultati ukazuju da je 3.381 ili 82,22% roditelja/staratelja čija djeca pohađaju niže razrede osnovne škole, dok je 731 ili 17,78% roditelja/staratelja čija djeca pohađaju vrtiće.

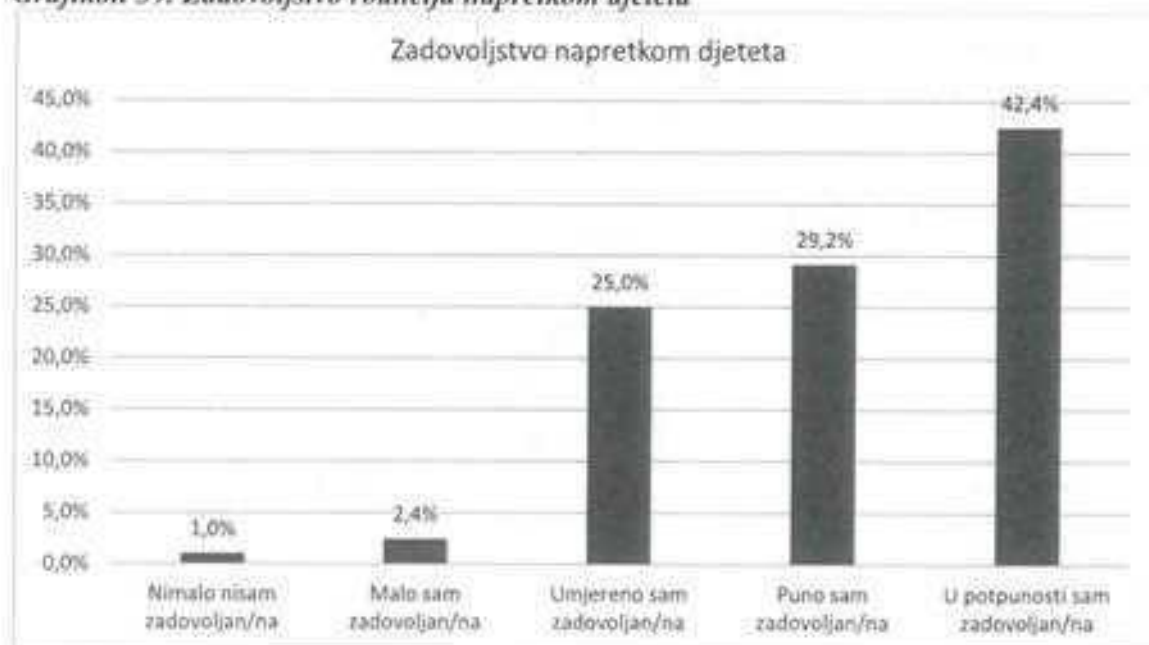
Poređenje ovih rezultata s ranijim istraživanjima, ukazuje na povećanje broja roditelja/staratelja koji učestvuju u istraživanju. Može se reći da roditelji/staratelji djece koja pohađaju vrtić, sve više prepoznaju značaj ovakvih istraživanja u poboljšanju procesa obrazovanja djece.

Jedno od važnijih pitanja ovog istraživanje je i procjena roditelja o napretku djeteta u vrtiću, odnosno školi.

Rezultati ukazuju na sljedeće:

- 1.745 ili 42,4% roditelja/staratelja u potpunosti je zadovoljno napretkom djeteta,
- 1.199 ili 29,2% je puno zadovoljno napretkom djeteta,
- 1.027 ili 25,0% umjereno je zadovoljno,
- 100 ili 2,4% roditelja/staratelja je malo zadovoljno napretkom,
- 41 ili 1,0% roditelja/staratelja nimalo nisu zadovoljni napretkom djeteta.

Grafikon 39. Zadovoljstvo roditelja napretkom djeteta

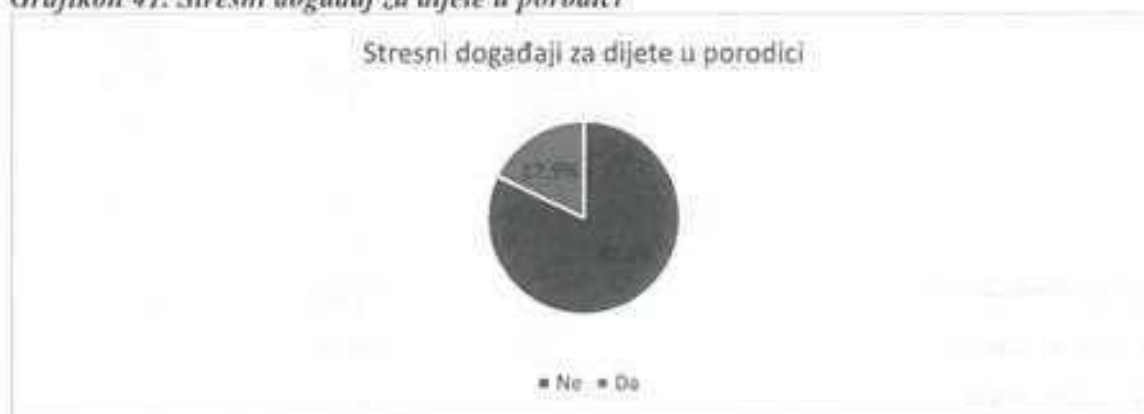
Grafikon 40. Poređenje zadovoljstva roditelja napretkom djece u vrtiću u odnosu prema školi

Kao što se može vidjeti iz grafikona, ne postoji značajna razlika između zadovoljstva uspjehom roditelja/staratelja djece koja pohađaju vrtić i roditelja/staratelja djece koja pohađaju školu. Najveća razlika je da je veći procenat roditelja/staratelja koji su u potpunosti zadovoljni napretkom djeteta 43,0%, dok manje roditelja/staratelja djece iz vrtića ima ovakvu procjenu napretka djeteta, tačnije njih 39,80%. Međutim, veći broj roditelja/staratelja djece iz vrtića 33,70% procjenjuje da je puno zadovoljno napretkom djeteta u odnosu na roditelje/staratelje školske djece, kojih je 28,2%.

Na pitanje da li je dijete imalo neki stresni događaj u protekloj godini, 3.377 odnosno 82,1% roditelja je odgovorilo da dijete nije imalo stresnih događaja, dok je 735 ili 17,9% roditelja odgovorilo da je dijete imalo neki stresni događaj.

Grafikon 41. Stresni događaj za dijete u porodici

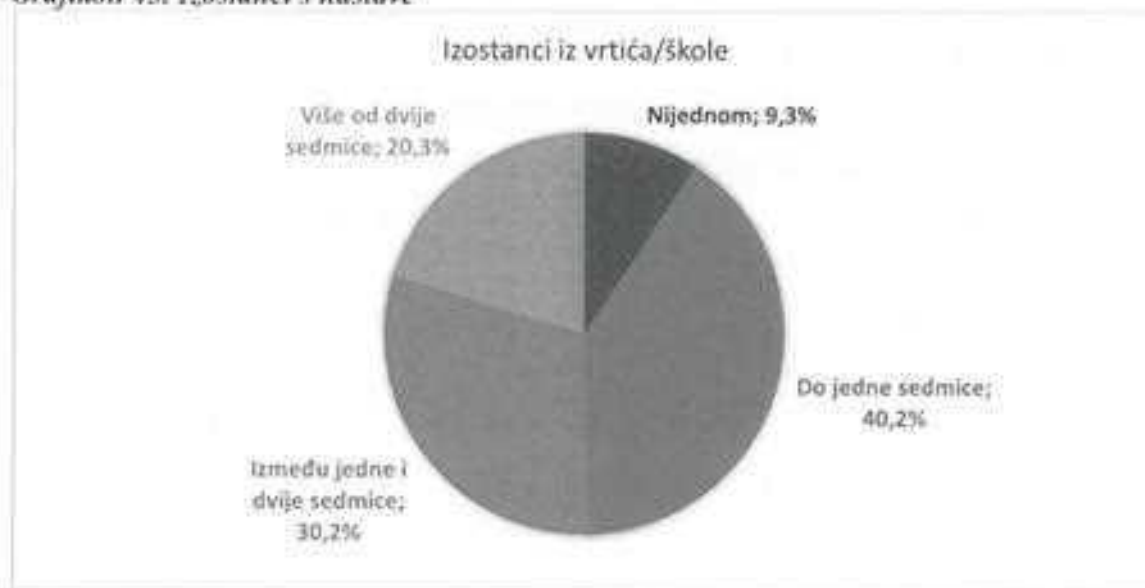

Kada je u pitanju procjena roditelja/staratelja o kvalitetu odnosa sa svojim djetetom, vrlo je zadovoljno 1.982 ili 48,2% roditelja/staratelja, zadovoljno je 1.873 ili 45,5% roditelja/staratelja, nije ni zadovoljno ni nezadovoljno 216 ili 5,3% roditelja/staratelja, nije zadovoljno 37 ili 0,9% roditelja/staratelja, dok uopšte nije zadovoljno 4 ili 0,1% roditelja/staratelja.

Grafikon 42. Procjena kvaliteta odnosa s djetetom

Grafikon 43. Izostanci s nastave

U protekloj školskoj godini, većina djece, njih 1.653 ili 40,2% imalo je do jedne sedmice izostanaka iz vrtića/škole, potom 1.241 ili 30,2% od jedne do dvije sedmice izostanaka, a više od dvije sedmice izostanaka ima 835 ili 20,3% djece. 383 ili 9,3% djece nema izostanaka iz vrtića/škole.

2.3. PSIHOLOŠKA DOBROBIT DJECE

SDQ - Strengths and Difficulties Questionnaire je, i u ovom istraživanju kao i u prethodnim, korišten kao upitnik za roditelje, pomoću kojeg su procjenjivali psihološko stanje svoje djece u proteklih godinu dana. SDQ rezultati su predstavljeni u Tabeli 2:

Tabela 2. SDQ

Vrsta simptoma	N	Min	Maks	Prosječni rezultat	S.D.
Emocionalni simptomi	4.030	0	10	2,01	1,91
Problemi ponašanja	4.030	0	10	2,58	1,11
Skala hiperaktivnosti	4.030	0	10	3,14	2,16
Problemi s vršnjacima	4.006	0	9	1,90	1,53
Ukupno Skala poteškoća	3.825	0	32	9,59	4,58
Prosocialno ponašanje	4.036	0	10	8,23	1,84

Upoređujući rezultate s rezultatima prošlogodišnjeg istraživanja, možemo zaključiti:

Izveštaj o provedenom istraživanju o psihofizičkom zdravlju...

- na skali *emocionalnih simptoma*, prosječan rezultat iznosi 2,01 i manji je u odnosu na prošlogodišnji rezultat od 2,29,
- na skali *problemi ponašanja*, prosječan rezultat iznosi 2,58 i veći je u odnosu na prošlogodišnji rezultat od 1,90,
- na skali *hiperaktivnosti*, prosječan rezultat iznosi 3,14 i nešto je manji u odnosu na prošlogodišnji rezultat od 3,21,
- na skali *problemi s vršnjacima*, prosječan rezultat iznosi 1,90 i manji je u odnosu na prošlogodišnji rezultat od 2,09,
- na skali *prosocijalno ponašanje*, prosječan rezultat iznosi 8,23 i veći je u odnosu na prošlogodišnji rezultat od 8,04,
- *ukupni rezultat* na skali iznosi 9,59 i veći je u odnosu na prošlogodišnji rezultat od 9,0.

Vrijednosti deskriptivne statistike za psihološke varijable ukazuju da su prosječne vrijednosti većine rezultata u granicama prosječnih rezultata. Međutim, kao što možemo vidjeti iz poređenja s prošlogodišnjim rezultatima, na nekim skalama došlo je do blagog smanjenja rezultata, kao npr, na skali *emocionalnih simptoma*, *hiperaktivnosti* i skali *problema s vršnjacima*.

S druge strane, evidentno je značajno povećanje rezultata na skali *problema u ponašanju*. Pored toga, i skala *prosocijalnog ponašanja* ukazuje na veći prosječni rezultat.

Značajno je istaći i da je *ukupni rezultat* na skali veći u odnosu na ukupni rezultat skale iz prošlogodišnjeg istraživanja.

Tabela 3. Poteškoće djece u nekom od navedenih područja

Odgovor	Osjećanja		Koncentracija i pamćenje		Ponašanje i suradnja s drugima	
	Broj	%	Broj	%	Broj	%
Ne	3.275	79,6	2.971	72,3	3.269	79,5
Da, male poteškoće	659	16,0	875	21,3	673	16,4
Da, umjerene poteškoće	165	4,0	237	5,8	147	3,6
Da, ozbiljne poteškoće	13	0,3	29	0,7	23	0,6
Ukupno	4.112	100,0	4.112	100,0	4.112	100,0

Prema navedenim podacima, možemo reći da značajan procenat roditelja/staratelja procjenjuje da njihovo dijete nema teškoća u navedenim sferama funkcionisanja (79,6% za osjećanja, 72,3% za koncentraciju i pamćenje, te 79,5% za ponašanje i saradnju s drugima). Najveći broj roditelja, njih 875 ili 21,3% navodi da njihovo dijete ima malih poteškoća s koncentracijom i pamćenjem, potom na planu ponašanja i saradnje s drugima 673 ili 16,4%, dok 659 ili 16,0%

roditelja/staratelja smatra da dijete ima male poteškoće na planu osjećanja. Umjerene poteškoće djece procjenjuje 165 ili 4% roditelja kada su u pitanju osjećanja, 237 ili 5,8% kada su u pitanju koncentracija i pamćenje, te 147 ili 3,6% kada su u pitanju ponašanje i odnos s drugima.

Da dijete ima ozbiljne poteškoće s osjećanjima, procjenjuje 13 ili 0,3% roditelja/staratelja, s koncentracijom i pamćenjem 29 ili 0,4% roditelja/staratelja, te s ponašanjem i saradnjom s drugima 23 ili 0,6% roditelja/staratelja.

Tabela 4. Ko je podrška djetetu?

Odgovor	Učitelj/-ica Odgajatelj/-ica		Pedagoška služba škole		Roditelji		Baka/Nana - Djed/Dedo	
	Broj	%	Broj	%	Broj	%	Broj	%
Nimalo	65	1,6	1.409	34,3	49	1,2	311	7,6
Pomalo	424	10,3	919	22,3	69	1,7	579	14,1
Umjereno	1.617	39,3	1.213	29,5	863	21,0	1.256	30,5
U velikoj mjeri	1.969	47,9	547	13,3	3.104	75,5	1.949	47,4
Nedostaje odgovor	37	0,9	24	0,6	27	0,7	17	0,4
Ukupno	4.112	100,0	4.112	100,0	4.112	100,0	4.112	100,0

Na pitanje u kojoj mjeri su navedene osobe podrška djetetu, ističemo sljedeće rezultate:

- 3.104 ili 75,5 % roditelja/staratelja navodi da su roditelji u velikoj mjeri podrška svom djetetu;
- 1.060 ili 47,9% roditelja/staratelja smatra da je učiteljica u velikoj mjeri podrška djetetu;
- 1.949 ili 47,9% roditelja procjenjuje da su baka/nana i djed/dedo u velikoj mjeri podrška djetetu;
- značajan rezultat je da samo 547 ili 13,3% roditelja procjenjuje da je pedagoška služba u velikoj mjeri podrška djetetu;
- istovremeno najveći broj odgovora u kategoriji da nimalo ne pruža podršku djetetu, ima pedagoška služba i taj odgovor je dalo 1.409 ili 34,3% roditelja/staratelja.

Tabela 5. Prosječno vrijeme korištenja mobitela

Odgovor	Broj	%
Okolo pola sata dnevno	584	14,2
Između 1 sat i 2 sata dnevno	2.097	51,0
Između 2 i 3 sata dnevno	1.069	26,0
Više od 3 sata dnevno	362	8,8
Ukupno	4.112	100,0

Kada je u pitanju količina vremena koju dijete provodi ispred ekrana, 51,0% roditelja/staratelja navodi da dijete provodi između 1 sat i 2 sata dnevno, 26,0% roditelja/staratelja navodi da dijete provodi između 2 i 3 sata dnevno ispred ekrana, oko pola sata dnevno 14,2 %, dok 8,8 % navodi da je to više od 3 sata dnevno.

2.201 ili 53,5 % roditelja potvrđuje da djeca imaju vlastiti mobilni telefon dok 1.911 ili 46,5% odgovara da dijete nema vlastiti mobitel. 3.237 ili 78,7% roditelja/staratelja navodi da dijete ne koristi društvene mreže, 10 roditelja/staratelja ili 0,2% nije dalo odgovor, dok ostali navode da dijete koristi društvene mreže, njih 865 ili 21,0%.

Tabela 6. Da li dijete ima vlastiti mobilni telefon?

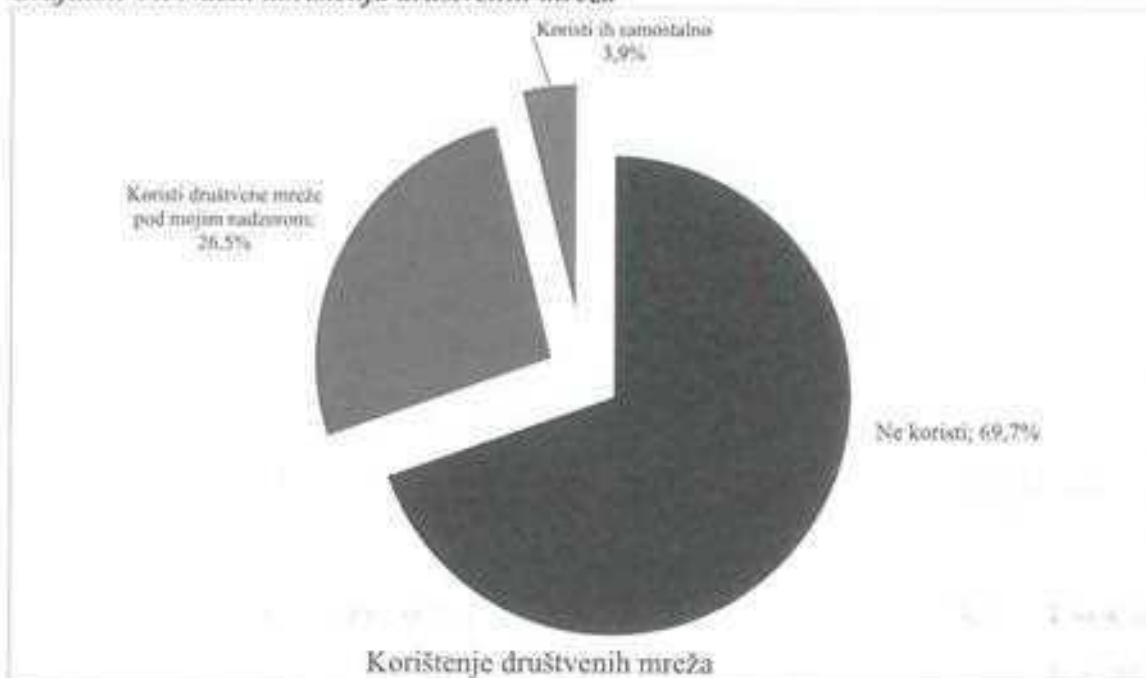
Odgovor	Broj	%
Ne	1.911	46,5
Da	2.201	53,5
Ukupno	4.112	100,0

U sljedećem grafikonu vidimo zastupljenost načina korištenja društvenih mreža. Kao što se može vidjeti, rezultati se ne poklapaju u potpunosti s prethodnim pitanjem, koje se odnosilo na to da li dijete uopšte koristi društvene mreže, na osnovu čega bismo mogli pretpostaviti i davanje socijalno poželjnih odgovora.

Tabela 7. Da li dijete koristi društvene mreže?

Odgovor	Broj	%
Ne	3.237	78,7
Da	865	21,0
Nedostaje odgovor	10	0,2
Ukupno	4.112	100,0

Grafikon 44. Način korištenja društvenih mreža

SARADNJA S OBRAZOVNOM USTANOVOM

3.752 ili 91,2% roditelja/staratelja navodi da nisu bili pozvani od strane vrtića ili škole zbog poteškoća u prilagodbi ili neprihvatljivog ponašanja. 296 ili 7,2% roditelja navodi da su bili pozvani zbog nekog od navedenih oblika ponašanja. Na ovo pitanje nedostaju 64 odgovora (1,6%).

Tabela 8. Roditelji koji su bili pozvani od strane vrtića ili škole

Odgovor	Broj	%
Ne	3.752	91,2
Da	296	7,2
Nedostaje odgovor	64	1,6
Ukupno	4.112	100,0

2.369 (57,6%) roditelja uvijek se odaziva na pozive škole na različite vrste susreta. 1.619 (39,4%) roditelja se povremeno odaziva na pozive škole. 124 (3%) roditelja nisu dali odgovor na ovo pitanje.

Tabela 9. Roditelji koji se odazivaju na pozive vrtića/škole

Odgovor	Broj	%
Povremeno	1.619	39,4
Uvijek	2.369	57,6
Nedostaje odgovor	124	3,0
Ukupno	4.112	100,0

2.4. PREPORUKE ZA RODITELJE/STARATELJE

- S obzirom na to da rezultati upućuju na dominantno uključene majke u ovo istraživanje, potrebno je promovirati značaj uključenosti oba roditelja u odgoj, obrazovanje i podršku djeci tokom odrastanja. Također je potrebno promovirati i istaći ulogu oca u procesu ne samo obrazovanja, već i ukupnog razvoja djeteta.
- Potrebno je jačati saradnju vrtić/škola – roditelj, kroz zajedničke aktivnosti.
- Imajući u vidu podatak da 34,3% roditelja ne prepoznaje pedagošku službu kao podršku djetetu, neophodno je poraditi na jačanju uloge pedagoške službe. Preporučuje se pedagoškim službama vrtića i škola da razviju programe saradnje s roditeljima. Bilo bi poželjno organizirati što više radionica u kojima bi učestvovali i roditelji/staratelji učenika.
- Preporučuje se pedagoškim službama vrtića da realiziraju roditeljske sastanke na temu ukupnog psihofizičkog razvoja djeteta.
- Značajan rezultat se ostvaruje na SDQ, gdje je ukupni rezultat veći u odnosu na prošlogodišnji. Također, na skali *problemi ponašanja* ostvaruje se veći ukupni prosječni rezultat, u odnosu na prošlu godinu. U odnosu na navedene podatke, daje se preporuka za razvijanje programa prevencije smetnji u ponašanju kod djece. Također, preporučuje se ispitati, u narednom istraživanju, koje su tačno smetnje prisutne na planu ponašanja kod djece.

3. PSIHOFIZIČKA DOBROBIT UČENIKA PREDMETNE NASTAVE

3. PSIHOFIZIČKA DOBROBIT UČENIKA PREDMETNE NASTAVE

Istraživanje psihofizičke dobrobiti za učenike/-ce osnovnih i srednjih škola u Kantonu Sarajevo provedeno je u periodu od 20. marta 2023. do 12. aprila 2023. godine. Za ovo istraživanje pripremljeni su upitnici u Google Forms-u, a to su:

1. Upitnik o psihofizičkom zdravlju djece predškolskog uzrasta i učenika/-ca nižih razreda osnovne škole,
2. Upitnik o psihofizičkom zdravlju učenika/-ca predmetne nastave u Kantonu Sarajevo,
3. Upitnik o mentalnom zdravlju prosvjetnih radnika/-ca,
4. Upitnik za roditelje/staratelje/-ke,
5. Upitnik za stručne službe škola,
6. Upitnik za stručne službe predškolskih ustanova.

Link za popunjavanje distribuiran je prema osnovnim i srednjim školama preko Ministarstva za odgoj i obrazovanje Kantona Sarajevo. Za razliku od prošle godine, kada se podaci nisu prikupljali od učenika 9. razreda osnovne škole i 4. razreda srednje škole zbog pojačanog stresa i pritiska radi kraja školovanja i odluke o upisu u naredni nivo obrazovanja, ove godine podaci su prikupljeni i od učenika ovih razreda.

3.1. SOCIODEMOGRAFSKI PODACI ISPITANIKA

U istraživanju je učestvovalo ukupno 6.988 učenika i učenica, a njihov broj i procenti po nivou obrazovanja, razredu i spolu dati su u Tabelama 10 i 11.

Tabela 10. Broj učenika i učenica po nivou obrazovanja

U koju školu ideš?	Broj učenika i učenica	Postotak (%)
Osnovna škola	4.814	69%
Srednja škola	2.174	31%
Ukupno	6.988	100%

Tabela 11. Broj učenika po razredima i spolu

Škola	Razred	Ženski		Muški		UKUPNO
		Broj	Procenat %	Broj	Procenat %	
Osnovna škola	6	697	55%	574	45%	1.271
	7	754	59%	531	41%	1.285
	8	755	59%	531	41%	1.286
	9	563	57%	417	43%	980
Srednja škola	1	417	67%	210	33%	627
	2	406	62%	249	38%	655
	3	311	62%	190	38%	501
	4	265	69%	118	31%	383
UKUPNO		4.168	60%	2.820	40%	6.988

3.2. PROCJENA PSIHOLOŠKE DOBROBITI UČENIKA/-CA PREDMETNE NASTAVE U KANTONU SARAJEVO

Psihološka dobrobit može se definirati kao iskustvo zdravlja, sreće i prosperiteta. Uključuje očuvano mentalno zdravlje, visok nivo zadovoljstva različitim aspektima života, osjećaj svrhe i smisla u aktivnostima kojima se bavimo i u iskustvima koja imamo tokom dana, kao i vještinama da se nosimo sa stresom. Generalno rečeno, dobrobit je osjećaj da nam je dobro.¹ Dobrobit uključuje i doživljavanje pozitivnih emocija – sreće, povezanosti, ponosa i smislenosti. Procjena dobrobiti djece i mladih je višeslojna i uključuje veliki broj značajnih faktora, poput procjene zadovoljstva životom i posebnim područjima života, općenito zdravljem (fizičkim i psihičkim), a važne su i strategije koje djeca i mladi koriste kako bi rješavali svakodnevne probleme s kojima se susreću, ali i neke veće poput vještine donošenja značajnijih odluka, kao i socijalni kontakti, odnosi s porodicom, vršnjacima, nastavnicima i drugim značajnim osobama.

Iako postoje različite taksonomije dobrobiti, navest ćemo jednu od njih koju ćemo koristiti za objašnjenje dobijenih rezultata:

1. Emocionalna dobrobit je naša mogućnost da upravljamo stresom, budemo otporni na negativnosti iz okruženja, volimo i poštujemo sebe i osjećamo pozitivne emocije.
2. Fizička dobrobit se odnosi na naše mogućnosti da unapređujemo svoje fizičko zdravlje i budemo zadovoljni svojim fizičkim izgledom.

¹ <https://www.psychologytoday.com/us/blog/click-here-happiness/201901/what-is-well-being-definition-types-and-well-being-skills>

3. Socijalna dobrobit se odnosi na mogućnost komunikacije i razvijanja smislenih i svrhovitih odnosa s drugim ljudima koji su ispunjeni poštovanjem, te da razvijamo socijalnu mrežu kako bismo prevenirali osjećaj usamljenosti.
4. Radna dobrobit uključuje osjećaj svrhovitosti, sreće i profesionalnog razvoja koje postizemo tako što stremimo ispunjenju naših interesa i bavimo se svrhovitim aktivnostima koje nam omogućavaju osjećaj postignuća.
5. Građanska dobrobit je naša mogućnost da se uključujemo i učestvujemo u aktivnostima zajednice i okruženja u kojem živimo i koje nas ispunjavaju osjećajem svrhe i zadovoljstva.

Faktori školske zajednice, počevši od sadržaja podučavanja do školske klime i kulture, utiču na aspekte dobrobiti učenika. Stoga je u ispitivanje dobrobiti učenika uključeno niz pitanja koja su se odnosila na:

1. procjenu zadovoljstva različitim aspektima života i socijalnih odnosa,
2. procjenu smislenosti i uživanja u jučerašnjem danu,
3. procjenu učestalosti doživljavanja pozitivnih i negativnih emocija.

Negativni faktor koji utiče na dobrobit djece i mladih jeste vršnjačko nasilje (bullying). Pod ovim pojmom podrazumijevamo razne ponašajne oblike ignorisanja, omalovažavanja, ruganja, verbalne i fizičke agresije vršnjaka. Ovim upitnikom smo željeli ispitati neke od navedenih faktora, kako bismo mogli steći uvid u dobrobit učenika predmetne nastave u Kantonu Sarajevo.

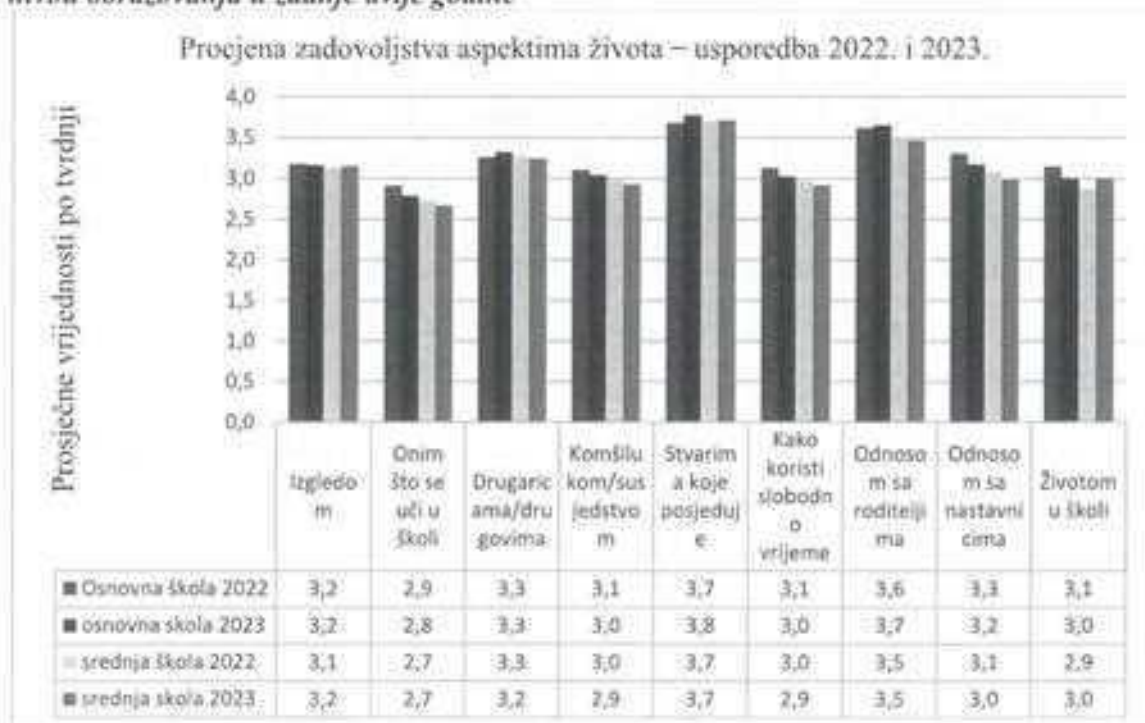
S obzirom na potencijalne razlike u percepciji dobrobiti učenika osnovnih i srednjih škola, te činjenicu da smo podatke o dobrobiti učenika prikupljali 2022. i 2023. godine, u nastavku će biti dati rezultati pojedinačno za nivo obrazovanja i za dvije zadnje godine.

PROCJENA ZADOVOLJSTVA POJEDINAČNIM ASPEKTIMA ŽIVOTA

Učenici su procjenjivali koliko su zadovoljni u određenim područjima svoga života na skali od 1 do 4 (1 – nimalo, 2 – pomalo, 3 – umjereno, 4 – jako puno).

Prikazane su srednje vrijednosti za svako područje (aritmetičke sredine).

Grafikon 45. Samoprocjena zadovoljstva učenika u određenim područjima života prema nivou obrazovanja u zadnje dvije godine

Usporedba rezultata po nivou obrazovanja i kroz dvije zadnje godine pokazuje da u ovoj godini nije došlo po promjena u nivou zadovoljstva učenika i učenica osnovnih i srednjih škola. Najviši prosječni rezultat je na zadovoljstvu materijalnim stvarima koje posjeduju, potom odnosom a roditeljima (socijalna dobrobit), dok je najniže zadovoljstvo sadržajima koje uče u školi (njihova radna dobrobit). Osim toga, možemo vidjeti da su njihove procjene visoke i u intervalima od umjerenog do velikog zadovoljstva.

Kada je u pitanju procjena fizičkog zdravlja, vidimo da učenici osnovne škole generalno bolje ocjenjuju svoje zdravstveno stanje nego učenici srednjih škola.

Grafikon 46. Procjena fizičkog zdravlja

Koliko su učenici bili zadovoljni napretkom u učenju?

Pitali smo učenike zadnje dvije godine koliko su zadovoljni svojim napretkom u učenju, pri tome ne uzimajući u obzir ocjene, nego njihov lični doživljaj napretka i postignuća. Prosječna ocjena napretka je bila 3,5 za osnovne škole obje godine, a za srednje 3,3 i 3. Učenici su u prosjeku bili umjereno do puno zadovoljni svojim napretkom.

Grafikon 47. Procjena napretka u učenju

Koliko su učenici generalno sretni u životu?

Da bismo odgovorili na ovo pitanje, prikupljali smo podatke u tri zadnje godine, a u nastavku je dat pregled rezultata generalne procjene sreće u životu za zadnje tri godine.

Grafikon 48. Prosječne vrijednosti procjene sreće zadnje 3 godine

Grafikon 49. Procenti učenika po pojedinim kategorijama na procjeni sreće

Iz prvog grafikona vidimo da je generalna procjena sreće u zadnje tri godine stabilna, ali isto tako vidimo da je ona niža za srednje škole u odnosu na osnovne škole. Osim toga, u drugom grafikonu vidimo da je kod srednjoškolaca procenat onih, koji su nimalo ili malo sretni, svake godine značajno veći u odnosu na osnovnoškolce.

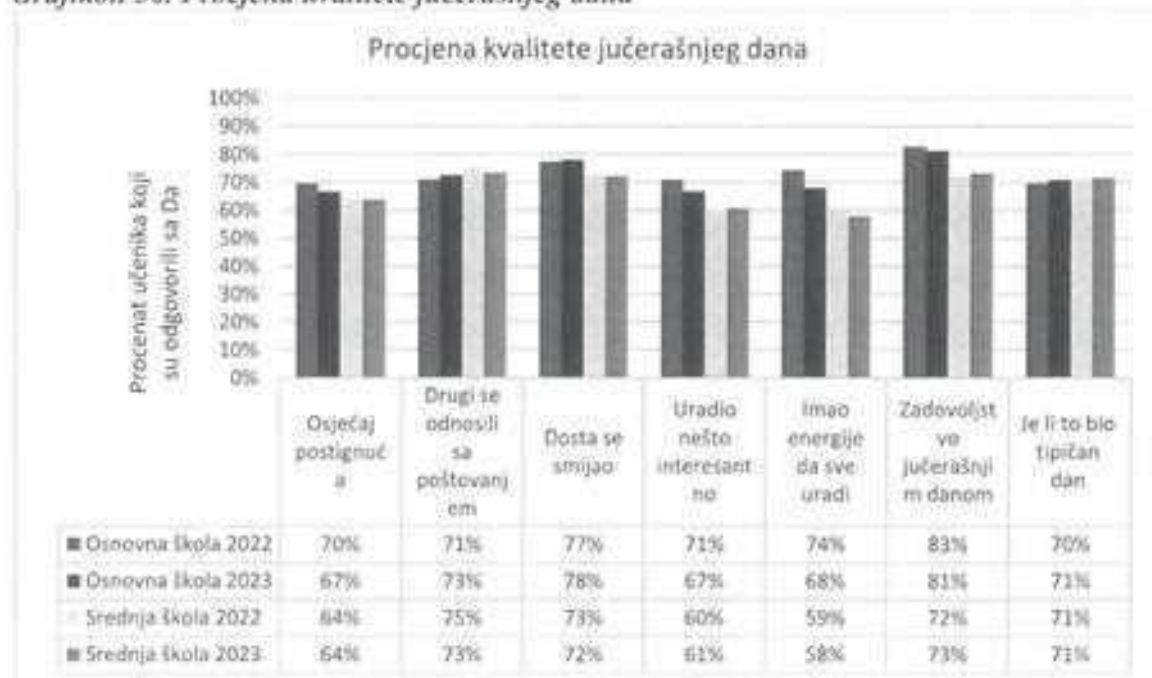
KAKAV JE BIO JUČERAŠNJI DAN – REZULTATI ZADNJE DVIJE GODINE

Dobrobit učenika oblikovana je njihovim svakodnevnim iskustvima. Ispunjen dan, u kojem imamo energije da obavimo sve svoje zadatke, u kojem doživimo osjećaj postignuća, u kojem imamo pozitivne odnose s drugima ispunjene poštovanjem i generalni osjećaj zadovoljstva i svrhovitosti provedenog dana, čini da se osjećamo dobro.

Iz rezultata prikazanih u Grafikonu 50 možemo vidjeti sljedeće:

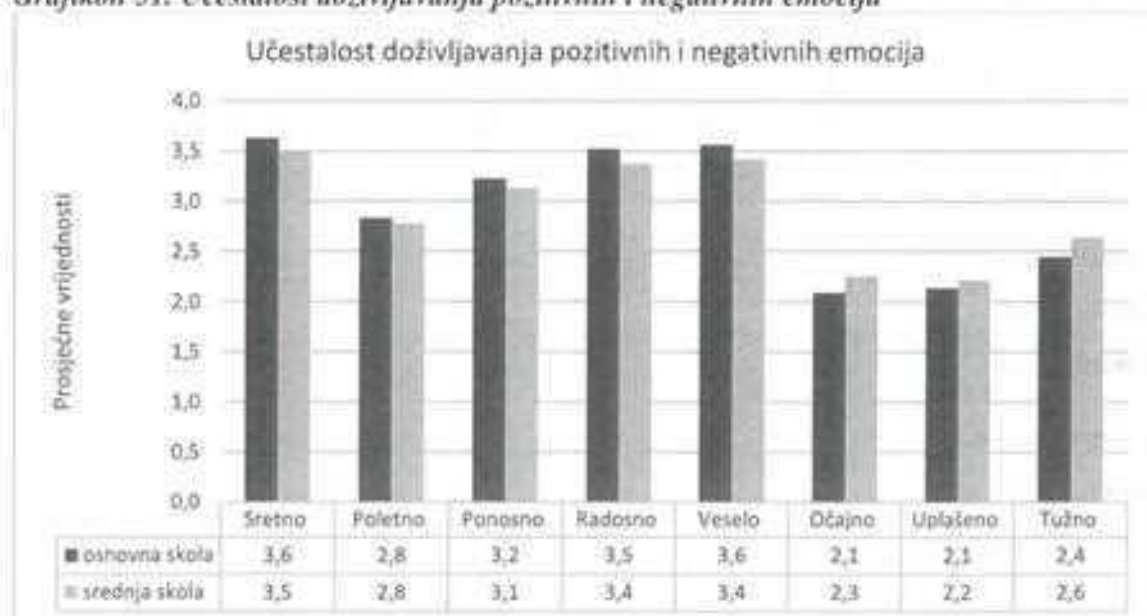
1. Generalno, u osnovnim školama je procentualno više djece koja su zadovoljna aspektima jučerašnjeg dana nego što je to u srednjim školama.
2. U osnovnim školama došlo je do blagog pada procenta učenika koji pozitivno odgovaraju na pitanje o osjećaju postignuća i zadovoljstva jučerašnjim danom. Najveći pad od prošle godine je na pitanju koje se odnosilo na to da li su imali dovoljno energije da urade sve što su trebali.
3. U srednjim školama, manje od 2/3 učenika imalo je osjećaj postignuća u jučerašnjem danu, a njih 40% izjavilo je da nije uradilo ništa interesantno, što je povezano s njihovom radnom dobrobiti, odnosno osjećajem da se bave svrhovitim i korisnim aktivnostima. Preko 40% njih izjavilo je da nisu imali dovoljno energije da urade sve što su trebali, što je svakako rezultat kojem se mora posvetiti posebna pažnja.

Grafikon 50. Procjena kvalitete jučerašnjeg dana

Ove školske godine uključena su i pitanja vezana za procjenu emocionalne dobrobiti, odnosno pitali smo učenike o učestalosti doživljavanja pojedinih pozitivnih i negativnih emocija (PANAS skala) na skali od 1 do 4 (1 – nikada, 2 – vrlo rijetko, 3 – ponekada, 4 – često ili vrlo često).

Grafikon 51. Učestalost doživljavanja pozitivnih i negativnih emocija

Na osnovu rezultata vidimo da, od pozitivnih emocija, učenici najčešće doživljavaju emociju sreće i radosti, dok najrjeđe doživljavaju emociju poleta. S druge strane, najčešća negativna emocija je tuga (koju učenici srednjih škola doživljavaju češće od učenika osnovnih škola).

3.3. SUBJEKTIVNA DOBROBIT DJECE

Iz ugla dječijih prava, dobrobit možemo definisati kao ostvarivanje prava i mogućnosti cjelovitog i uskladenog razvoja potencijala za svako dijete. Kako bismo mogli pratiti nivo dobrobiti djece i poticati djelotvornije i društveno odgovornije djelovanje za djecu, nužno je da uz niz objektivnih pokazatelja, kao što je njihovo zdravlje ili ekonomska situacija njihove porodice/obitelji, znamo i šta djeca misle i osjećaju o svom životu u cjelini, značajnim životnim događajima i okolnostima u kojima žive i odrastaju.

Bradshaw i suradnici (2011) navode da je subjektivna dobrobit multidimenzionalan konstrukt, prema kojemu različiti elementi utiču na život djeteta. U objektivne elemente dječije dobrobiti spadaju, primjerice: materijalni resursi djeteta, porodice/obitelji ili domaćinstva; uslovi života, djetetovo akademsko postignuće, broj djece u domaćinstvu i prihod porodice/obitelji, dok se subjektivni elementi odnose na zadovoljstvo djeteta vlastitim odnosom s članovima

porodice/obitelji i prijateljima, osjećaj sreće, percepciju porodične/obiteljske materijalne situacije i njenog učinka na porodicu/obitelj i slične relacije. Potrebno je naglasiti da ne postoji uniformna definicija subjektivne dobrobiti djece, već se definiranje ovog područja oslanja na općenitu definiciju subjektivne dobrobiti.

Subjektivnu dobrobit Campbell i suradnici su definirali 1976. godine kao percepciju procjene i aspiracije ljudi o njihovom životu (prema: Dinisman i Ben-Arieh 2015). Nadalje, Diener je identificirao tri glavne karakteristike subjektivne dobrobiti: (1) utemeljena je na iskustvima i procjenama pojedinaca o vlastitom životu, (2) uključuje i pozitivne i negativne aspekte (iskustvo ugodnih i neugodnih emocija) i (3) uključuje zadovoljstvo životom pojedinca (zadovoljstvo životom općenito, kao i zadovoljstvo pojedinim domenama života) (1984, prema: Dinisman i Ben-Arieh 2015; Bradshaw i sur. 2011).

Zadovoljstvo životom je procjena koju pojedinci donose na temelju dugoročne procjene svojih života, dok na osjećaj sreće utječu nečija neposredna ugodna i neugodna iskustva. No, bitno je naglasiti da sreća ne ovisi samo o postojanju pozitivnih i negativnih aspekata, već i o mogućnosti ravnoteže između ugodnih i neugodnih iskustava (Bradburn 1969; Andrews i Withey 1976; Keyes i sur. 2002, sve prema: Bradshaw i sur. 2011).

Subjektivna dobrobit pokazuje kako se osjećaju i šta misle djeca. Ona je važan indikator kvalitete djetetova života i njegova psihosocijalnog razvoja. Dječija percepcija vlastite dobrobiti, odnosno načina na koji djeca doživljavaju svoj život i odrastanje, jedan je od najvažnijih elemenata u procjeni koliko je okolina djeteta pogodna za razvoj njegova punog potencijala.

Škola koja promovira zdravlje definira se kao škola u kojoj se vodi briga o zdravlju i dobrobiti svih učenika i osoblja. U tu svrhu se u školi provodi strukturisani i sistemski plan kojim se obuhvataju važne komponente: zdrave školske politike, školsko fizičko okruženje, školsko društveno okruženje, vještine pojedinaca u pogledu zdravlja i akcijske kompetencije, povezanost sa zajednicom i zdravstvene usluge.

Poštovanje dječijih prava i briga o njihovoj dobrobiti temeljne su pretpostavke za dobro djetinjstvo kako bi im osigurali kvalitetne buduće životne šanse.

Istraživanje o subjektivnoj dobrobiti djece pruža smjer roditeljima, školama, lokalnoj zajednici, donositeljima odluka i stručnjacima na koja se područja kvalitete života, psihosocijalnog razvoja i dobrobiti djece potrebno fokusirati.

Istraživanje je provedeno u drugom polugodištu školske 2022/2023, godine, odnosno u razdoblju april – maj 2023. Roditelji su putem odgajatelja i razrednika dobili pismene

informacije o istraživanju. U ovom istraživanju korišten je aktivni pristanak roditelja, što znači da su sudjelovala samo ona djeca za koju su roditelji dali pismenu saglasnost, dok nisu mogla sudjelovati djeca čiji su roditelji odbili sudjelovanje ili nisu poslali odgovor.

U istraživanju su korišteni upitnici sa sljedećim oblastima:

1. Sociodemografski podaci o djetetu
2. Uslovi stanovanja (samo za starije dobne skupine)
3. Materijalni status porodice/obitelji
4. Porodica/Obitelj i porodični/obiteljski odnosi
5. Prijatelji
6. Škola
7. Korištenje slobodnog vremena
8. Opća procjena zadovoljstva životom
9. Opća procjena subjektivne dobrobiti

U dijelu aktivnosti koje se odnose na razvoj smjernica za uključivanje teme subjektivne dobrobiti djece u kurikulum, *cilj* je poboljšati dobrobit djece kroz podizanje svijesti o subjektivnoj dobrobiti djece, s obzirom na to da je tema subjektivne dobrobiti djece izrazito važna i relevantna za buduće stručnjake koji će se u svom profesionalnom radu baviti djecom i njihovim porodicama/obiteljima u širem kontekstu.

3.4. SMJERNICE ZA UNAPREĐIVANJE POSTOJEĆIH ODGOJNO-OBRAZOVNIH PRAKSI

1. Procjena stanja: analiza tema subjektivne dobrobiti djece u obrazovnom programu (u ishodima učenja i nastavnom procesu)
2. Senzibilizacija i edukacija nastavnika i saradnika u nastavi
3. Unapređenje zastupljenosti i vidljivosti tema subjektivne dobrobiti u odgojno-obrazovnim programima
4. Osiguravanje kvalitete nastavnih i praktičnih sadržaja o subjektivnoj dobrobiti djece
5. Promocija subjektivne dobrobiti djece u dodatnim aktivnostima u obrazovnim ustanovama
6. Osjećaj svrhovitosti i smisla u svakom danu od velike je važnosti za izgradnju generalnog doživljaja smisla, svrhe i uživanja u životu.

PSIHOEDUKATIVNE RADIONICE ZA DJECU USMJERENE POVEĆANJU NJIHOVE SUBJEKTIVNE DOBROBITI

1. Radionica na temu samopoimanja

"JA U OGLEDALU"

CILJEVI RADIONICE:

- osvijestiti vlastite jake i slabije strane,
- jačanje samopouzdanja za postizanje vlastitih ciljeva,
- povećati kohezivnost razreda kroz bolje međusobno upoznavanje.

Prijedlog za održavanje radionice u jednom školskom času:

Uvod (2 minute) – bez rasprave o tome koliko poznaju sebe

Središnja aktivnost 1: Komunikacijske kartice (10 minuta) – voditelj daje manjem broju djece (npr. troje, četvero) da izvuku po jednu karticu koju će onda svi učenici redom nadopuniti, svako za sebe.

Dinamična aktivnost: Bi li radije...? (10 minuta)

Središnja aktivnost 2: Moja kućica – moje JA (20 minuta) – nakon što svi ispune svoje kućice, voditelj poziva djecu da odaberu po jednu spoznaju o sebi koju bi podijelili s drugima.

Evalvacija (3 minute)

2. Radionica na temu socijalnih vještina samoprezentacije, saradnje i pregovaranja

“JA U KONTAKTU S DRUGIMA”

CILJEVI RADIONICE:

- osvijestiti kako nas drugi vide,
- osvijestiti moguće načine samoprezentacije i kako uspješno ostvariti prvi kontakt,
- vježbati vještine saradnje i pregovaranja u maloj grupi.

Prijedlog za održavanje radionice u jednom školskom času:

Uvodna aktivnost: Predstavljanje sebe i prijatelja (10 minuta)

Središnja aktivnost 1: Vještina samoprezentacije (20 minuta) ILI Središnja aktivnost 2: Pusti otok (20 minuta – može im se dati lista od 10 stvari pa time uštedjeti na vremenu produkcije ideja).

Završna aktivnost: Ogledalo (10 minuta)

Evaluacija (5 minuta)

3. Radionica na temu osvještavanja osjećaja

“JA I MOJI OSJEĆAJI”

CILJEVI RADIONICE:

- osvijestiti vlastite i tuđe osjećaje,
- osvijestiti kako se osjećaji odražavaju u našem tijelu,
- osvijestiti moguće načine suočavanja s neugodnim osjećajima.

Prijedlog za održavanje radionice u jednom školskom času:

Uvodna aktivnost: Pantomima i podjela u grupe (10 minuta)

Središnja aktivnost 1: Prepoznavanje i osvještavanje osjećaja (20 minuta) ili Središnja aktivnost 2: Moji osjećaji u mom tijelu (20 minuta – uz obradu jednog ili maksimalno dva osjećaja).

Završna aktivnost: Knjiga prve pomoći (10 minuta)

Evaluacija (5 minuta)

4. Radionica na temu rješavanja problema

“IMAM PROBLEM – ŠTA ĆU SAD?”

CILJEVI RADIONICE:

- osvijestiti različite načine rješavanja problema,

- povećati samopouzdanje za rješavanje problema,
- naučiti tehniku rješavanja problema.

Prijedlog za održavanje radionice u jednom školskom času:

Uvod (5 minuta)

Središnja aktivnost 1: Kad se male ruke slože (25 minuta) za mlađi uzrast ILI Središnja

aktivnost 2: Tehnika rješavanja problema (25 minuta) za stariji uzrast

Dinamična aktivnost: Čvor (10 minuta)

Evaluacija (5 minuta) ili

Uvod

Središnja aktivnost: Kad se male ruke slože (prvi dio – pisanje problema na papiriće)

Grupna slagalica pozitivnih misli (za to vrijeme voditelj napisane probleme grupira po tematici)

Središnja aktivnost: Kad se male ruke slože (drugi dio – grupno rješavanje problema)

Dinamična aktivnost: Čvor

Evaluacija

3.5. VRŠNJAČKO NASILJE

Faktor koji značajno doprinosi narušavanju mentalnog i fizičkog zdravlja učenika, ali i utiče na kvalitet nastavnog procesa je vršnjačko nasilje. U zadnje dvije godine prikupljali smo podatke o doživljenom vršnjačkom nasilju, kao i o stavovima prema istom. Cilj nam je bio da ispitamo koliko učenika je izloženo vršnjačkom nasilju i u kojem se intenzitetu ono pojavljuje.

Namjerno isključivanje iz aktivnosti

Kada je u pitanju namjerno isključivanje učenika iz aktivnosti (kao oblik relacijskog nasilja), vidimo da je u ovoj godini došlo do porasta od 4% učenika koji su ovu vrstu nasilja doživjeli makar nekoliko puta godišnje i to i u srednjim i u osnovnim školama. Gotovo svaki peti učenik ili učenica dožive makar jednom godišnje da ih vršnjaci namjerno isključe iz aktivnosti.

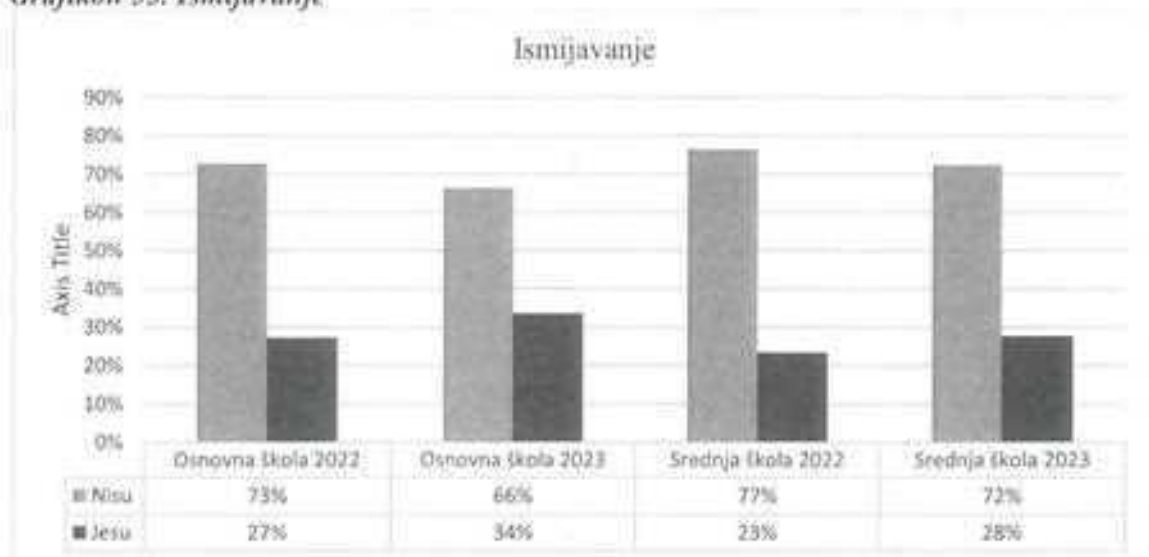
Grafikon 52. Namjerno isključivanje iz aktivnosti

U 2023. godini postavili smo i dodatno pitanje o isključivanju, odnosno izbacivanju ili blokiranju u virtualnim grupama na aplikacijama. Na pitanje da li su ih vršnjaci izbacivali ili blokirali iz virtualnih grupa na aplikacijama, 17% osnovaca i 9% srednjoškolaca je odgovorilo nekim od pozitivnih odgovora.

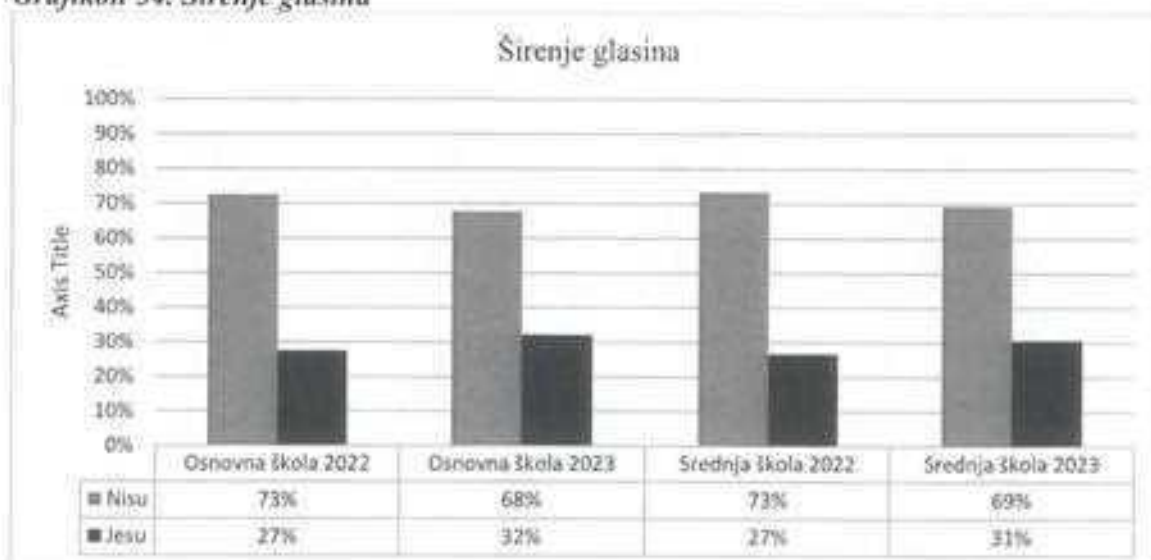
I kod ismijavanja došlo je do porasta od 7% učenika u osnovnim školama, a 5% kod učenika u srednjim školama.

Grafikon 53. Ismijavanje

Još jedan vrlo učestao oblik vršnjačkog nasilja je širenje glasina. Vidimo da je ono ove godine bilo u porastu i u osnovnim i u srednjim školama. Gotovo svaki treći učenik naših škola makar jednom godišnje doživi da se o njemu ili o njoj širi neka glasina.

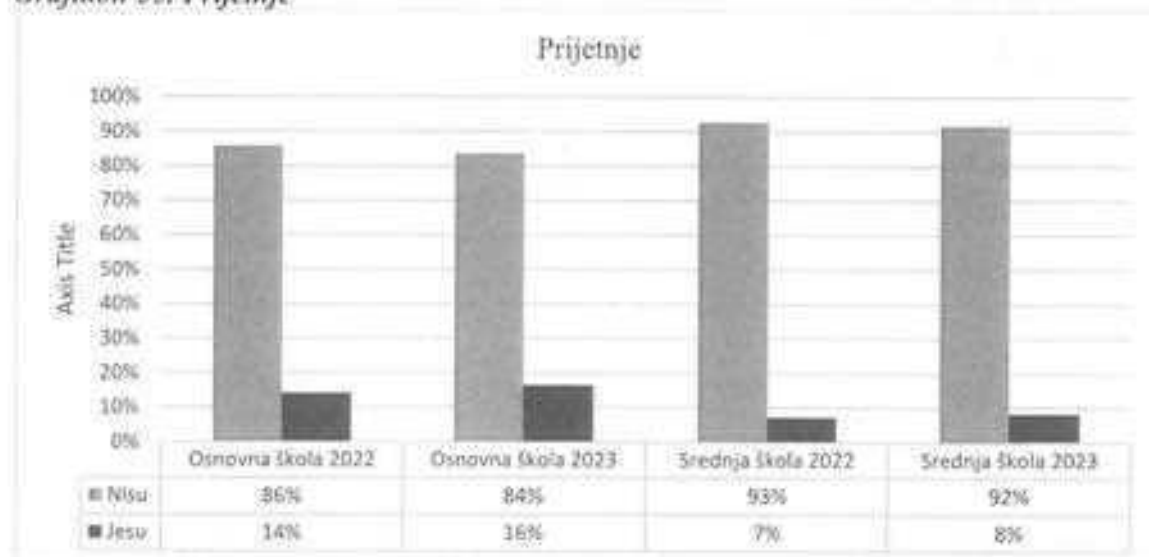
Grafikon 54. Širenje glasina

U 2023. godini postavili smo i pitanje o doživljenom širenju glasina u virtualnom okruženju – na socijalnim mrežama. 20% osnovaca i 20% srednjoškolaca izvijestili su da su u ovoj školskoj godini doživjeli da se o njima šire glasine na društvenim mrežama.

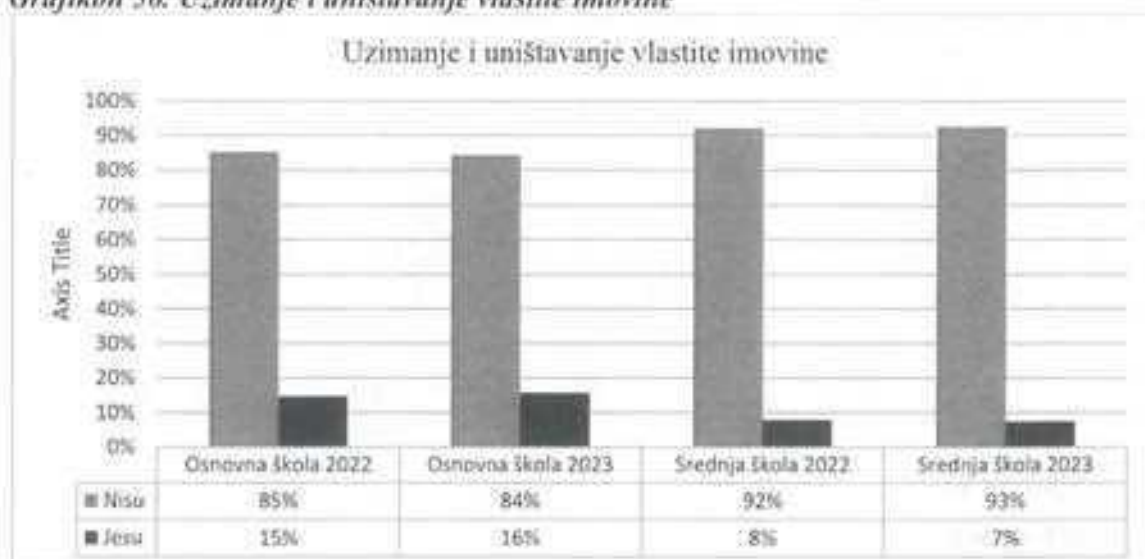
U odnosu na pitanja o relacijskom nasilju, primjetno je da su prijetnje fizičkim nasiljem i fizičko nasilje rjeđi. Ipak, ove godine 16% učenika i učenica u osnovnoj školi doživljavalo je prijetnje nasiljem, dok je taj procenat ove godine u srednjim školama bio 8%.

Grafikon 55. Prijetnje

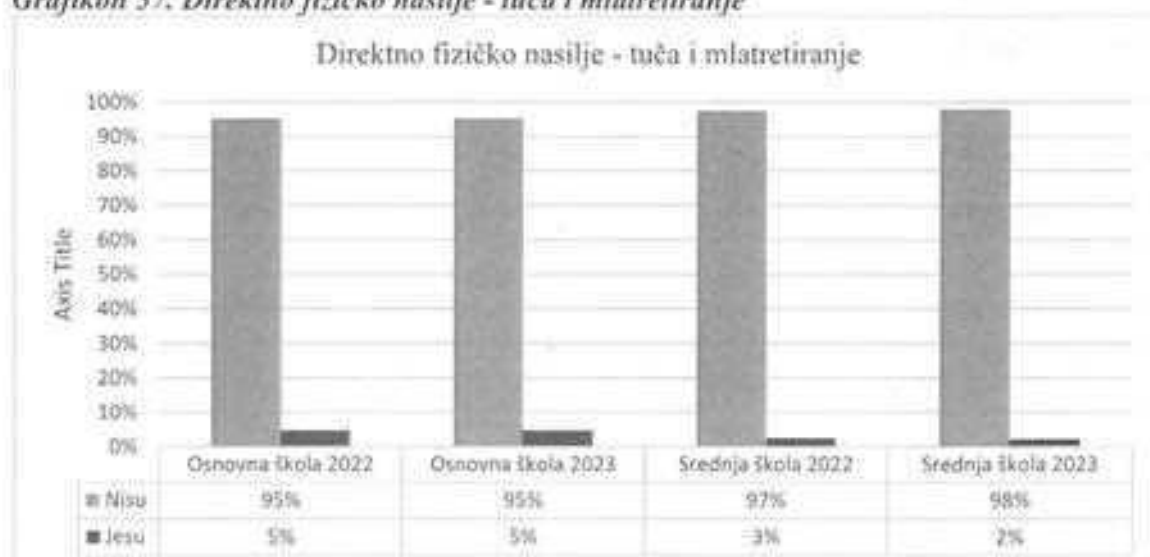
Otimanje i uništavanje vlastite imovine učenika, kao oblika fizičkog nasilja, dešava se češće u osnovnim školama.

Grafikon 56. Uzimanje i uništavanje vlastite imovine

Najrjeđi oblik nasilja u školama jeste direktno fizičko nasilje, odnosno tuča i fizičko maltretiranje. Ipak, ono se opet češće javlja u osnovnim školama u kojima je u zadnje dvije godine oko 5% učenika doživjelo neki oblik fizičkog nasilja makar jednom u godini.

Grafikon 57. Direktno fizičko nasilje - tuča i maltretiranje

Vršnjačko nasilje je prisutno, rašireno i intenzivno u školama, pri čemu je ovo veći problem u osnovnim školama. Stoga, sve aktivnosti na prevenciji vršnjačkog nasilja, ujedno su i aktivnosti kojima se potiče mentalno zdravlje i dobrobit učenika.

3.6. STAVOVI PREMA VRŠNJAČKOM NASILJU

Pored procjene iskustva s vršnjačkim nasiljem, ispitali smo i stavove prema vršnjačkom nasilju jer bi taj podatak mogao biti značajan školama u pripremama za prevenciju.

Odgovori su ponuđeni na skali od 1 do 4 (1 – uopće se ne slažem, 2 – uglavnom se ne slažem, 3 – uglavnom se slažem, 4 – potpuno se slažem).

Radi jednostavnijeg prikaza, ali i donošenja zaključaka rezultati su podijeljeni u dvije kategorije – učenici koji se ne slažu ili se djelomično ne slažu s tvrdnjama i učenici koji se potpuno ili djelomično slažu s tvrdnjama.

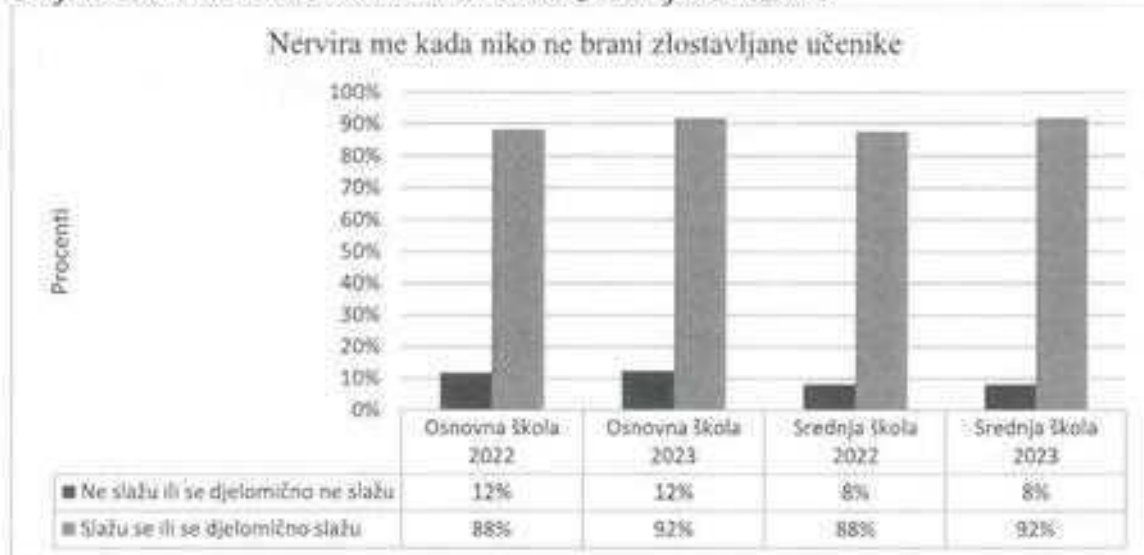
U ovoj godini došlo je do porasta broja učenika kod kojih posmatranje nasilja ne izaziva da se osjećaju loše. Ujedno je došlo do ozbiljnog pada u kategoriji odgovora *u potpunosti se slažem*, što ukazuje na to da se učenici emocionalno navikavaju na nasilje među vršnjacima.

Grafikon 58. Osjećam se loše kada vidim da zlostavljaju druge

Istovremeno vidimo da je visok procenat učenika kojima vršnjačko nasilje ne budi ljutnju, posebno u osnovnoj školi. Gotovo svaki osmi učenik nema osjećaj ljutnje i nerviranja na iskustvo svjedočenja vršnjačkom nasilju. Samim tim, gubi se potencijal za reakciju, bilo u trenutku dok se nasilje dešava (pa se zauzima uloga posmatrača), bilo da se nasilje prijavi nekoj odrasloj osobi u školi.

Grafikon 59. Nervira me kada niko ne brani zlostavljane učenike

Odgojno-obrazovne ustanove ne smiju dozvoliti tzv „navikavanje“ na pojavu nasilja već stalnim razgovorima stvarati osjećaj povjerenja s mladima.

Odjeljske zajednice su odlična prilika da ove pojmove učenici stave na jedan veći operativni nivo.

3.7. ISKUSTVA U ŠKOLI: DOSADA NA NASTAVI – EMOCIJA VEZANA ZA PROCES PODUČAVANJA

Dosada se može definirati kao emocija obilježena niskim fiziološkim pobuđenjem, percipiranim nedostatkom kognitivne stimulacije, razmišljanja nevezanog za zadatak, osjećaja prolongiranog trajanja vremena i impulsa da se izađe iz dosadne situacije kroz isključivanje (Goetz i Hall 2014).² To je osjećaj suprotan entuzijazmu i osjećaju uključenosti u aktivnost, a utiče na nivo aktivacije za vrijeme trajanja nastave. Dosada vodi ka osjećaju umora i nezainteresiranosti za dešavanja u okruženju. Dosada, također, utiče na neaktivnost, odnosno na smanjenu motivaciju za rad i učenje. Za razliku od emocija povezanih s uspjehom i neuspjehom (kao što su anksioznost, ponos, stid), dosada je povezana s pohađanjem nastave i domaćim zadaćama, odnosno dosada je povezana sa samom aktivnošću, a ne s uspjehom ili neuspjehom u aktivnosti. Mogli bismo reći da je dosada procesna emocija, a anksioznost, ponos ili stid produktna emocija. Iz evolucijske perspektive, dosada nas štiti od trošenja energije na aktivnosti koje nemaju iskoristivu vrijednost, koje ne obećavaju nikakvu nagradu ili koje

² Goetz, T., & Hall, N. C. (2014). Academic boredom. In R. Pekris & L. Limmerbrink (Eds.), *International handbook of emotions in education* (pp. 311-330). Routledge/Taylor & Francis Group

doživljavamo da nisu dizajnirane da prošire naš repertoar znanja i ponašanja, a sve kako bismo se mogli usmjeriti na smislenije aktivnosti.

Jedna od značajnih teorija dosade u školi koju je postavio Reinhard Pekrun (2006)³ ističe da je dosada jedna od najčešćih i potencijalno najdestruktivnijih emocionalnih stanja u razredima. Prema Pekrunovoj teoriji kontrole i vrijednosti, dosada je recipročno povezana s postignućima, odnosno dosada vodi ka smanjenom postignuću, koje onda vodi do povećanja dosade. U suštini, u aktivnostima u kojima učenici nemaju osjećaja autonomije/kontrole i kada im zadatak djeluje besmislen, dosada neminovno raste. Ono što je posebno važno, to je da su dvije determinante kontrole i vrednovanja u osnovi vrijeme i monotonija. Kada nemamo kontrolu nad provođenjem našeg vremena, odnosno kada moramo biti u aktivnosti koju bismo najradije da napustimo, gubimo osjećaj kontrole. S druge strane, monotone aktivnosti vode ka doživljaju besmislenosti.

Dosada je česta emocija u obrazovnom okruženju (Pekrun et al. 2010).⁴ Gallup-ovo ispitivanje 2013. godine u SAD-u na 500.000 učenika osnovnih škola pokazalo je da je 8 od 10 učenika uključeno u školu, pažljivo na nastavi, zainteresirano i generalno optimistično. Taj broj u srednjoj školi pada na 4 od 10. U nastavku ovog istraživanja 2015. godine, došlo je i do značajnog pada učenika starijih razreda osnovne škole, kada je manje od 1/3 učenika izjavilo da se osjećaju uključeni u nastavu. 2004. godine riječ koju su učenici najčešće birali da opišu svoje emocije u školi bilo je „dosadno“, a sljedeća riječ je bila „umorno“. Dakle, na dnevnoj bazi, učenici se širom svijeta dosađuju u školama.

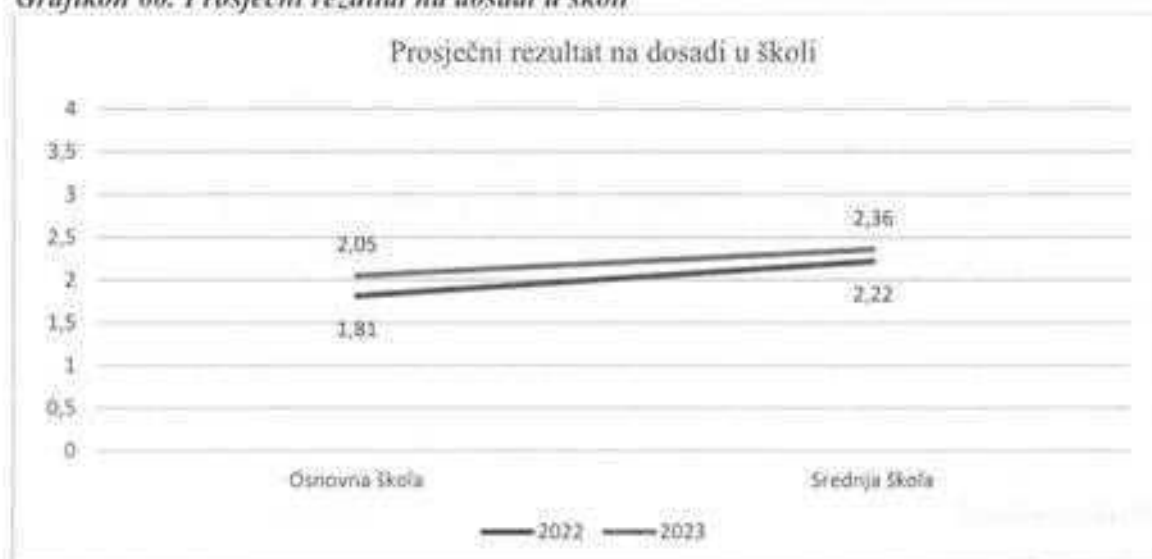
Rezultati ispitivanja zadnje dvije godine u Kantonu Sarajevo govore u prilog konstataciji da **imamo epidemiju dosade**.

Prosječni rezultati na ukupnom rezultatu Skale dosade porasli su i za osnovnu i za srednju školu, pri tome su rezultati srednjoškolaca značajno viši od rezultata osnovnoškolaca.

³ Pekrun, R. (2006). The control-value theory of achievement emotions: Assumptions, corollaries, and implications for educational research and practice. *Educational Psychology Review*, 18, 315-341. doi:10.1007/s10648-006-9029-9

⁴ Pekrun, R., Goetz, T., Daniels, L. M., Stupnisky, R. H., & Perry, R. P. (2010). Boredom in achievement settings: Exploring control-value antecedents and performance outcomes of a neglected emotion. *Journal of Educational Psychology*, 102(3), 531-549. doi:10.1037/a0019243.

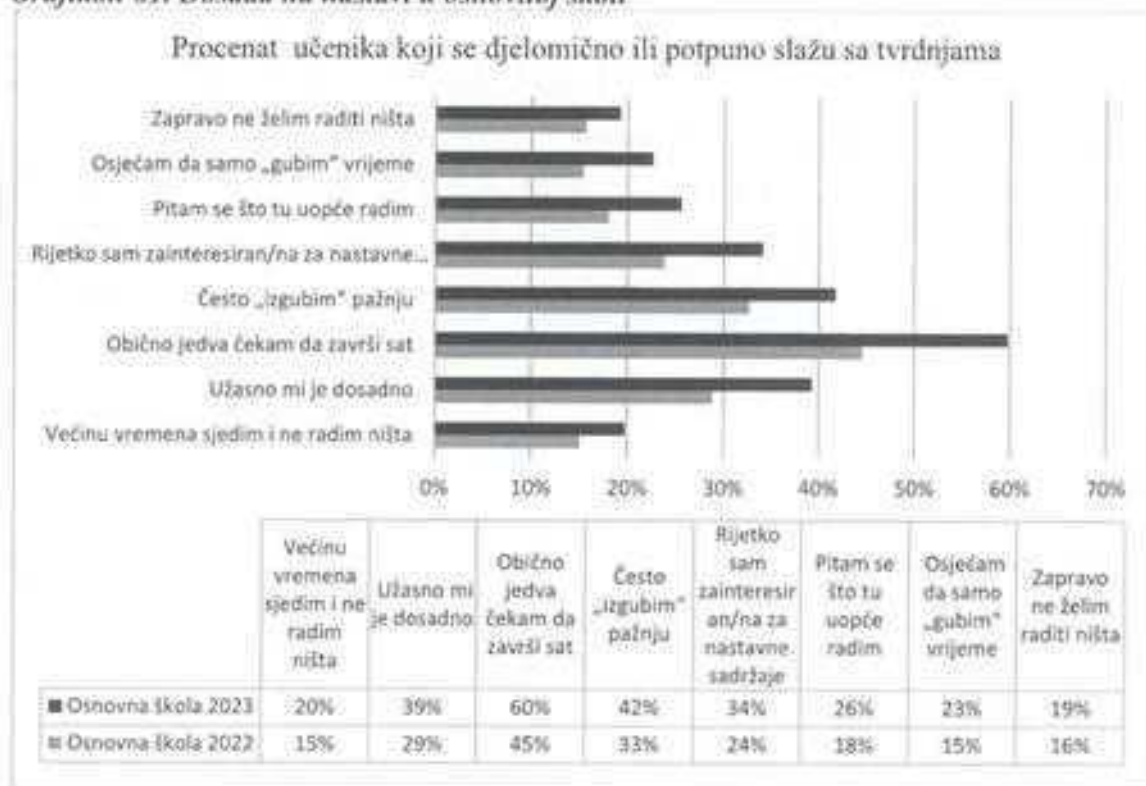
Grafikon 60. Prosječni rezultat na dosadi u školi

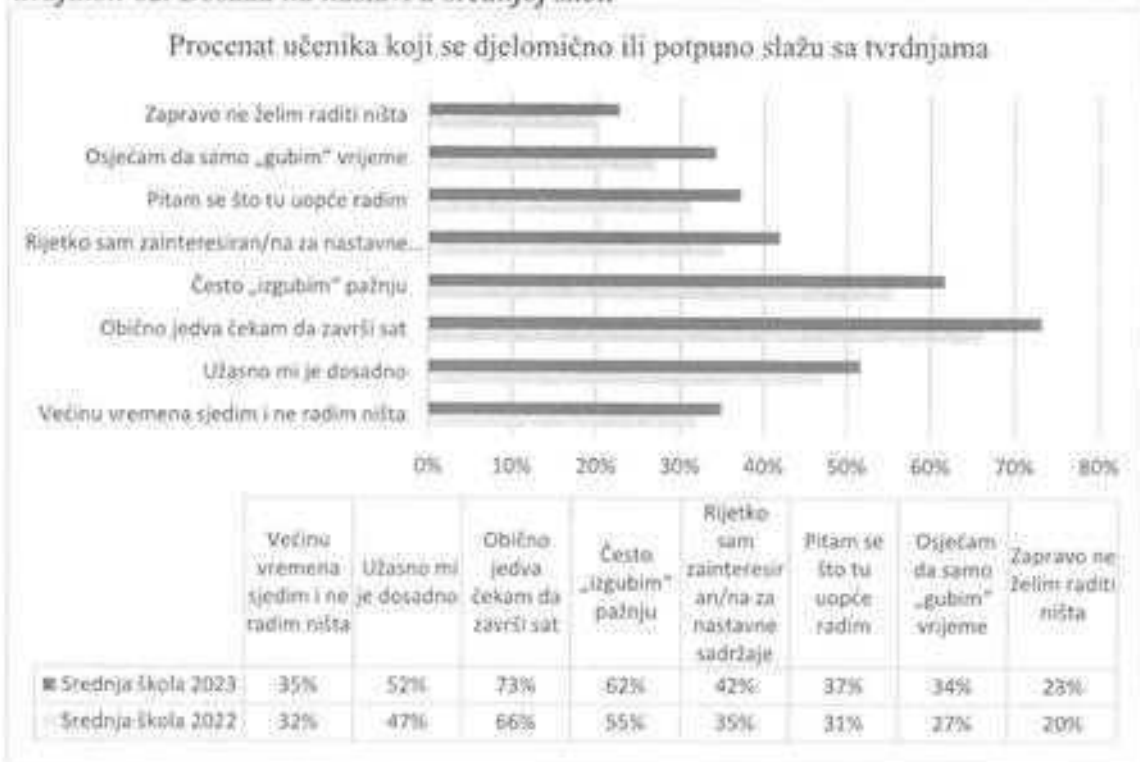
U naredna dva grafikona prikazani su rezultati odgovora učenika osnovnih i srednjih škola na osam pitanja koja smo im postavili iz Skale dosade na nastavi, a koja se odnose na nisko pobuđenje („Zapravo ne želim raditi ništa“), nedostatkom kognitivne stimulacije („Većinu vremena sjedim i ne radim ništa“), doživljaja besmislenosti zadataka („Osjećam da samo gubim vrijeme“ i „Pitam se šta tu uopće radim“), nemogućnosti održavanja pažnje („Često gubim pažnju“) i isključenosti („Rijetko sam zainteresiran/-a za nastavne sadržaje“), prolongiranog vremena i želje da se izađe iz situacije („Obično jedva čekam da završi sat“), kao i generalna procjena osjećaja dosade („Užasno mi je dosadno“).

Vidimo da je na svim pitanjima došlo do porasta broja učenika koji se djelomično ili potpuno slažu sa tvrdnjama između 2022. i 2023. godine. U osnovnim školama najveći porast procenata djece koja se slažu s tvrdnjom je na pitanjima isključenosti, želje da se izađe iz situacije, odnosno da se završi čas, kao i na generalnoj ocjeni dosade. U srednjim školama procenat učenika koji se slažu s tvrdnjama značajno je viši u odnosu na osnovne škole, a kod njih je na većini pitanja 7% više učenika ove godine odgovaralo da se slaže u odnosu na proteklu godinu. S druge strane, i učenici osnovnih i srednjih škola se u velikom procentu ne slažu s tvrdnjom da ne žele raditi ništa, te se u isto vrijeme trude da budu uključeni u aktivnost i da budu kognitivno stimulirani, što govori u prilog tome, da bi restrukturiranje metoda podučavanja koje bi dale više kontrole i autonomije učenicima, davanje smisla sadržajima, ali i fleksibilnost u trajanju časova i rasporedima, mogla doprinijeti da se smanji dosada kao procesna emocija.

Grafikon 61. Dosada na nastavi u osnovnoj školi

Grafikon 62. Dosada na nastavi u srednjoj školi

PREPORUKA:

Dosada u školama očigledno je široko prisutna. Ipak, ne možemo očekivati da učenicima bude stalno zanimljivo i uzbudljivo. Postoji vrijednost i u tome da učenici nauče „progutati knedlu“ i uključeno raditi na ponekada monotonim zadacima, kao što Mark Bauerlein, profesor na Emory University u Atlanti, kaže u članku⁹ „Paradoks razredne dosade“ objavljenom na Education Week, da se učenici u osnovnim i srednjim školama moraju pripremiti za univerzitetsko obrazovanje u kojem vrlo često moraju slušati i polagati predmete koji nisu njihov primarni interes. Spremnost za univerzitetsko obrazovanje uključuje naravno akademsku pripremu, ali i niz razvijenih drugih vještina potrebnih da se zadatak na predmetu završi, čak i ako je dosadan i ako se mora izvršiti individualno.

Studenti na fakultetima i akademijama ne mogu završiti studij ukoliko na savladaju i sadržaje koji im nisu interesantni. Uspjeh na studiju je povezan sa sposobnošću studenta da uradi i takve zadatke, čak i ako ih ne mogu povezati sa svojim budućim zamišljenim karijerama.

Ukoliko se na nivou osnovne i srednje škole rade prilagodbe kurikuluma, sadržaja i procesa podučavanja prema učeničkim interesima, doći će do poboljšanja rezultata na nivou preduniverzitetskog obrazovanja, ali ih to neće pripremiti za sve što ih očekuje na univerzitetima. Ponekada vjerujemo da će revizija kurikuluma doprinijeti uključivanju srednjoškolaca u nastavni proces i da će to na neki način izgraditi njihov potencijal za kvalitetno učenje na univerzitetima. Međutim, ne smijemo zaboraviti na poruku koju učenici također čitaju – ukoliko nisi zainteresiran za predmet, nešto je pogrešno s predmetom i ne moraš se previše ulagati.

U aktivnostima koje treba preduzeti da bi se smanjila dosada u školi, ključna riječ je RELEVANTNOST. Potrebno je raditi na okruženju u kojem učenici mogu prepoznati smisao i svrhu učenja koje onda mogu učiniti da je i dosada podnošljiva.

Vrlo je važno u reformi obrazovanja razumjeti da postignuća učenika zavise od stepena dosade, a koja pak zavisi od osjećaja smislenosti i kontrole/autonomije u obavljanju zadataka.

Stoga je edukacija nastavnika u okviru reforme obrazovanja usmjerene na ishode od izuzetne važnosti, posebno edukacije usmjerene na osmišljavanje nastavnih sadržaja/primjera, povezivanje s relevantnim situacijama, događajima ili fenomenima, te korištenje metodike rada koja doprinosi osjećaju kontrole i autonomije u učenju. Potrebno je, također, promisliti i o samom rasporedu i dužini trajanja časova kako bi se nastavnicima ostavila mogućnost

⁹ <https://www.edweek.org/teaching-learning/opinion-the-paradox-of-classroom-boredom/2013/08>

korištenja kompleksnijih metoda učenja i podučavanja i organiziranja kolaborativnog učenja, a koje je vrlo teško postići u školi u fiksnim vremenskim rasporedima. Učenici godinama imaju isto vrijeme početka, završetka i trajanja časova. Dosadi doprinosi i fizičko okruženje. Učionice i zgrade dizajnirane tako da se maksimalno potencira usmjerena pažnja, a u koju se djeca vraćaju svaki dan i svake školske godine, značajno doprinose monotoniji u školama. Stoga treba poticati nastavnike da svoje učionice preuređuju, da raspored sjedenja u tri kolone ne mora da bude uvijek i najefikasniji za podučavanje, ali i dati učenicima mogućnost da učionice urede na način koji bi za njih bio poticajan i smislen.

Ipak, za kraj izvještaja o dosadi, potrebno je još jednom naglasiti: emocija suprotna dosadi nije zabava, nego uključenost u rad. Dosada nije emocija koju uvijek treba izbjegavati. Nju treba prihvatiti i „proći“ kroz nju.

3.8. ISKUSTVA U ŠKOLI: ISPITNA ANKSIOZNOST – EMOCIJA VEZANA ZA AKADEMSKA POSTIGNUĆA

Za razliku od dosade, koja je procesna emocija, ispitna anksioznost je emocija koja se javlja u kontekstu završnog produkta, odnosno uspjeha na ispitivanjima postignuća. Ispitna ili testna anksioznost je kombinacija pretjerane fiziološke pobudenosti, napetosti i somatskih simptoma, te zabrinutosti, ustrašenosti, straha od neuspjeha i katastrofiziranja koje se pojavljuju prije ili za vrijeme samog ispitivanja. Blaga anksioznost ili trema je očekivana i često korisna kako bi učenik ostao mentalno i fizički fokusiran na ispitivanje (Birjandi i Alemi 2010).⁶ Međutim, ukoliko su učenici previše anksiozni, to može rezultirati problemima u učenju i samoj izvedbi tokom ispitivanja. Učenike koji imaju visoku ispitnu anksioznost lakše je omesti za vrijeme ispitivanja, oni imaju više poteškoća da razumiju relativno jednostavne upute, te imaju više problema da se dosjete potrebnih informacija i da ih organiziraju u odgovore (Zeidner 1998).⁷ Posljedično, testna anksioznost, negativno utiče i na učenikov socijalni i emocionalni razvoj, te na uvjerenja o vlastitoj samoefikasnosti i osjećanjima vezanim za školu i obrazovanje (Salend 2012).⁸

Ispitna anksioznost uključuje:

⁶ Birjandi, P. & Alemi, M. (2010). The Impact of Test Anxiety on Test Performance among Iranian EFL Learners. *BRAIN: Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*, 1 (4), 45

⁷ Zeidner M. (1998). *Test anxiety: The state of the art*. New York, NY: Plenum

⁸ Salend, S. J. (2012). "Teaching students not to sweat the test". *Phi Delta Kappan*, 93 (6), 20-25.

- Fiziološku pobuđenost koja se manifestira kao: glavobolja, mučnina, znojenje, kratkoća daha, ubrzan rad srca, suhoća usta, proljevi, osjećaj kao da će se osoba onesvijestiti i slično.
- Zabrinutost ili neadaptivne misli kao što su: strah od loše izvedbe, osjećaj nepripremljenosti, samookrivljavanje, negativno uspoređivanje s drugima...
- Kognitivne i ponašajne probleme kao što su: slaba koncentracija, osjećaj da ništa ne znam, konfuzija, slaba organizacija...
- Emocionalni problemi kao što su: nisko samopouzdanje i vjera u sebe, osjećaj beznađa.

Ispitna anksioznost javlja se kao posljedica različitih faktora. Istraživanja pokazuju da pritisak roditelja na djecu dovodi do povećanog osjećaja pritiska, neracionalnih misli i jačih fizioloških simptoma kod djece za vrijeme testiranja (Putwain, Woods, Symes 2010).⁹

Osim toga, na ispitnu anksioznost utiču i strah od neuspjeha, prokrastinacija, kao i raniji loši rezultati na ispitivanjima. Međutim, važno je napomenuti da niz karakteristika iz okruženja, također, utiče na ispitnu anksioznost: priroda i težina samog zadatka kojeg treba riješiti, atmosfera za vrijeme ispitivanja, vremenska ograničenja, ponašanje nastavnika, način kako se ispitivanje provodi, ali i fizički uvjeti u učionici (Salend 2012).¹⁰

Šta se, ustvari, dešava kod učenika za vrijeme testiranja? Da bi učenici mogli raditi testove ili biti ispitivani, potrebna im je radna memorija – sistem u kojem aktivno prizivamo i držimo relevantne informacije za rješavanje zadatka, dok u isto vrijeme blokiramo nerelevantne informacije koje opterećuju radnu memoriju, a ne služe za rješavanje zadataka. Međutim, za radnu memoriju potrebna je usmjerena pažnja. Situacije visokog pritiska (kakve mogu biti situacije ispitivanja) dovode kod učenika do toga da se njihova pažnja podijeli između zadatka (koji treba da rade) i misli i osjećanja vezanih za lošu izvedbu na testu. S obzirom da je radna memorija ograničena, ove anksiozne misli i emocije umanjuju mogućnost učenika da se fokusira na ono što je važno. Kada se ovo ponavlja iz ispitivanja u ispitivanje, učenik postaje sve više sklon da svoju pažnju usmjerava na svoje emocije i strah od neuspjeha, nego na samo ispitivanje. Zato kažemo da je ispitna anksioznost začarani krug. Obično učenici koji dožive ispitnu anksioznost na jednom ispitivanju, postanu uplašeni da će im se to opet desiti. To ih čini još više anksioznim i uznemirenim, a onda to vodi ka lošijem uratku na ispitivanju. Ukoliko se ovaj krug ne prekine, bilo da učenik potraži pomoć ili da nastavnik to prepozna i pomogne učeniku, u budućnosti se situacija može još više pogoršati.

⁹ Putwain, D.W., Woods, K.A., Symes, W. (2010). *Personal and situational predictors of test anxiety of students in post-compulsory education*. *British Journal of Educational Psychology*, 80, 137-160

¹⁰ Salend, S. J. (2012). *Teaching students not to sweat the test*. *Phi Delta Kappan*, 93 (6): 20-25

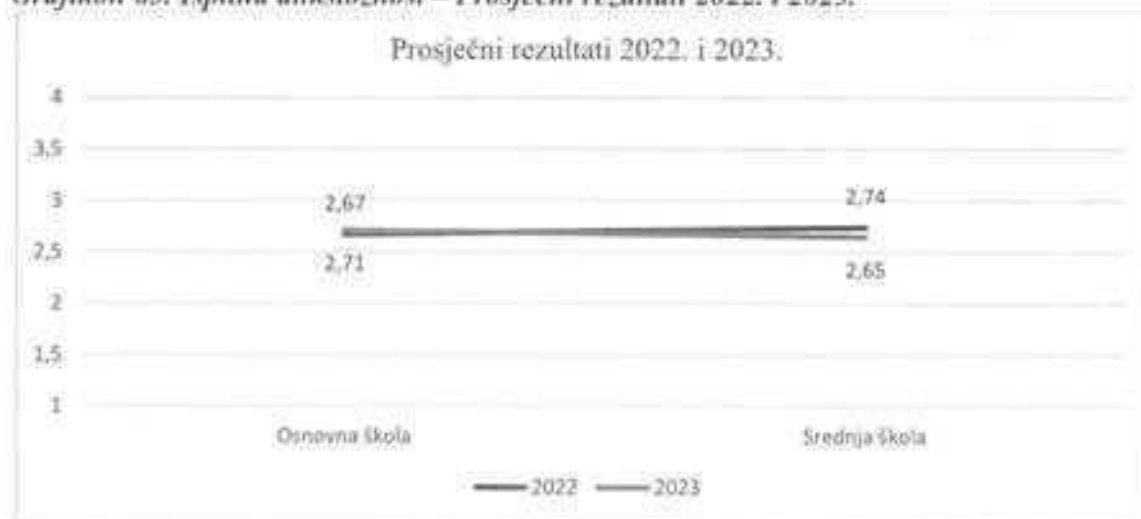
S obzirom na važnost preveniranja nepotrebne ispitne anksioznosti, u ispitivanju smo pitali učenike u kojoj mjeri se ona pojavljuje za vrijeme ispitivanja. U tu svrhu korištena su pitanja subskale anksioznosti iz Skale ispitnih emocija (Pekrun i sur. 2004; Pekrun i sur. 2005, adaptirale Burić i Sorić 2012).¹¹ Učenici su imali zadatak da odgovore na tvrdnje o ispitnoj anksioznosti na skali od 1 do 4 pri čemu je 1 – uopšte se ne slažem, 2 – uglavnom se ne slažem, 3 – uglavnom se slažem, 4 – u potpunosti se slažem.

Prosječni rezultat učenika na ovoj skali bio je 2,7 (sd. 0,89), što ukazuje na relativno visok stepen prisutnosti ispitne anksioznosti među učenicima.

Na grafikonu vidimo da se prosječne vrijednosti za ukupne uzorke osnovnih i srednjih škola nisu značajno promijenile između 2022. i 2023. godine. Dodatnim analizama (ANOVA) ustanovljeno je da ipak postoji značajna razlika između spolova, odnosno da djevojčice generalno doživljavaju više ispitne anksioznosti, a s prelaskom u srednju školu kod djevojčica dolazi do porasta, a kod dječaka do pada ispitne anksioznosti.

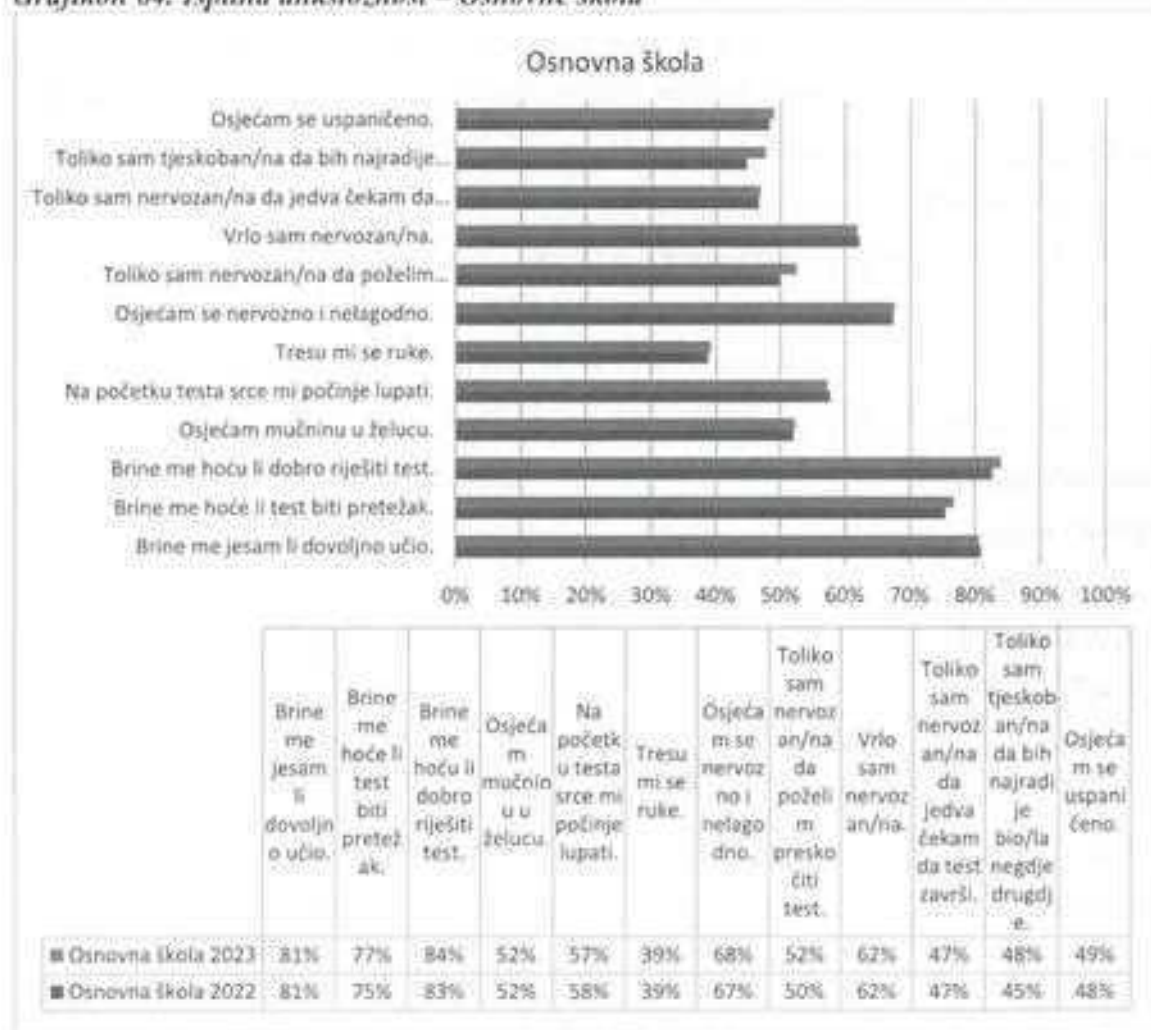
Pregledom procenata učenika koji su na pitanja odgovarali s djelomično i potpuno se slažem, vidimo da je ispitna anksioznost vrlo učestala, te da je zabrinutost za uradak najčešća. Čak 8 od 10 učenika osnovnih škola i 7 od 10 učenika srednjih škola brine da li je dovoljno učio, hoće li test biti težak i kako će uraditi test.

Grafikon 63. Ispitna anksioznost – Prosječni rezultati 2022. i 2023.

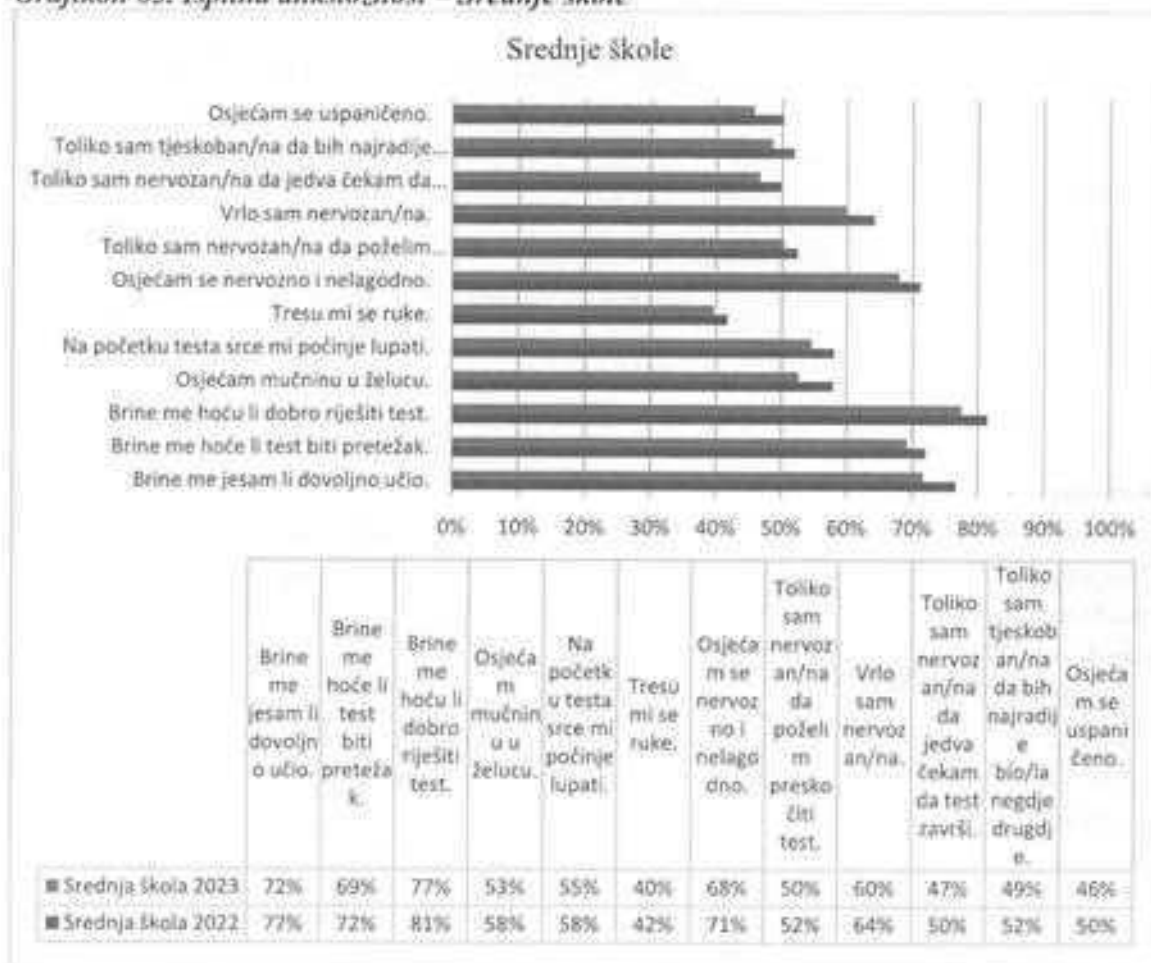

¹¹ Burić, I. i Sorić (2012). *Skala ispitnih emocija* u Proković, A. i dr. (ed): *Zbirka psiholoških skala i upitnika*, Sveučilište u Zadru

Grafikon 64. Ispitna anksioznost – Osnovne škole

Grafikon 65. Ispitna anksioznost – Srednje škole

ŠTA JE ISPITNA ANKSIOZNOST?

Ispitna anksioznost odnosi se na intenzivan strah koji se javlja prije pismenog ili usmenog ispitivanja, a ponekad i kod samog razmišljanja o ispitnoj situaciji. Intenzivan strah može uzrokovati teškoće u održavanju koncentracije prilikom učenja ili ispitivanja, stvoriti "blokadu" u glavi i otežati prisjećanje gradiva koje si naučio/-la. Upravo zbog toga ispitna anksioznost negativno djeluje na učenje i ostvarivanje dobrih rezultata prilikom pismenog ili usmenog ispitivanja.

KAKO PREPOZNATI ISPITNU ANKSIOZNOST?

Ispitnu anksioznost prate različite tjelesne, emocionalne, misaone i ponašajne reakcije. Ponekad se mogu javiti samo neke od navedenih reakcija, a ponekad više njih istovremeno.

TJELESNE REAKCIJE	MISLI	PONAŠANJE
-ubrzano disanje	-dobit ću lošu ocjenu	-izbjegavanje učenja
-ubrzani rad srca	-ne znam ništa	-pretjerano učenje
-pojačano znojenje	-osramotit ću se	-markiranje
-drhtanje	-neću uspjeti	-odustajanje od učenja
-glavobolja	-roditelji će se ljutiti	-plakanje
-vrtoglavica		
-napetost u mišićima		
-emocije		
-strah		
-tjeskoba		
-uznemirenost		
-panika		
-tuga		
-sram		

KAKO SE NOSITI S ISPITNOM ANKSIOZNOŠĆU?

Praktični savjeti za učenike!

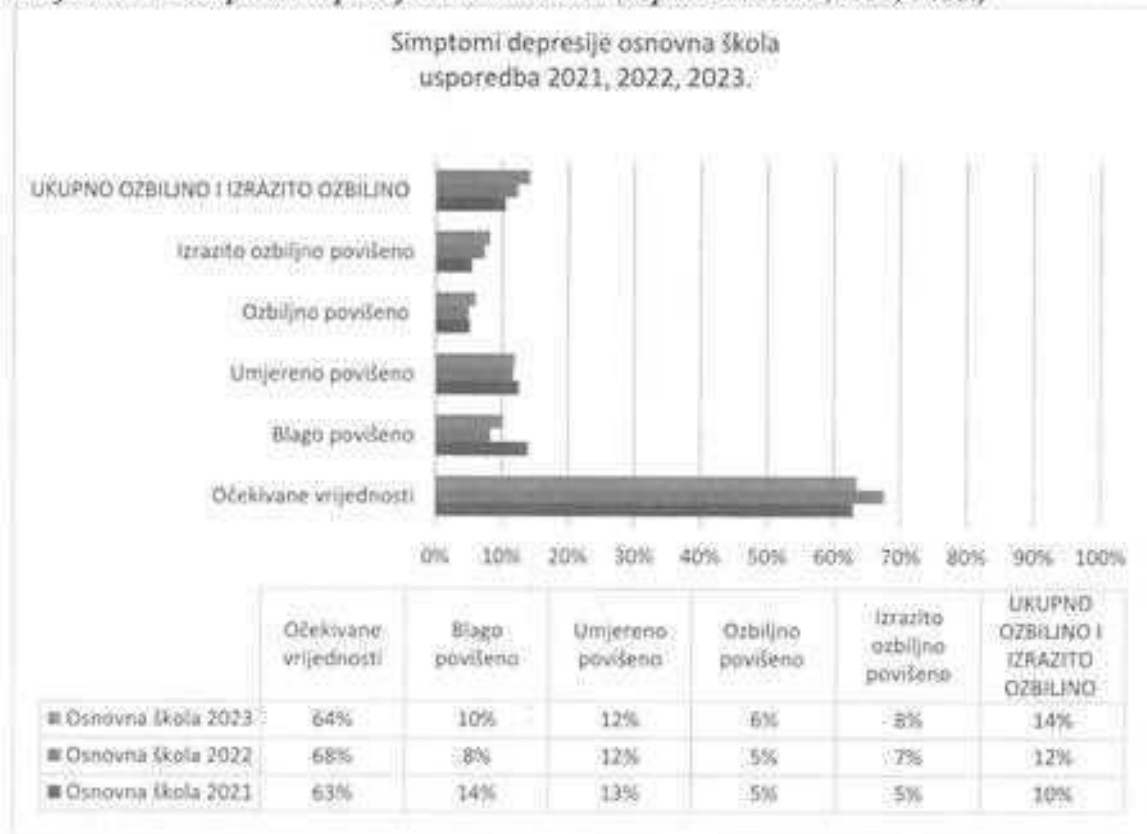
1. Osiguravanje dovoljno vremena za učenje – nemojte čekati večer prije ispita da krenete učiti!
2. Potražite pomoć – ako vidite da ne uspijevate sami savladati gradivo, obratite se nastavniku, roditelju ili prijatelju/-ici da vam dodatno objasne lekcije koje vam nisu jasne!
3. Primjena tehnika disanja – duboko disanje pomaže da se učenici opuste i usmjere pažnju na učenje.
4. Pozitivno razmišljanje – „Učio/-la sam i znat ću odgovoriti na pitanja“, puno bolje zvuči od „ništa ne znam“, zar ne!?
5. Postepeno rješavanje zadataka – usmjeri svoju pažnju i misli na zadatak koji trenutno rješavaš!
6. Učenici moraju shvatiti da nije sve u rezultatu i da su uloženi trud i osjećaj da su dali najbolje od sebe, važniji od odličnog rezultata.

Izveštaj o provedenom istraživanju o psihofizičkom zdravlju...

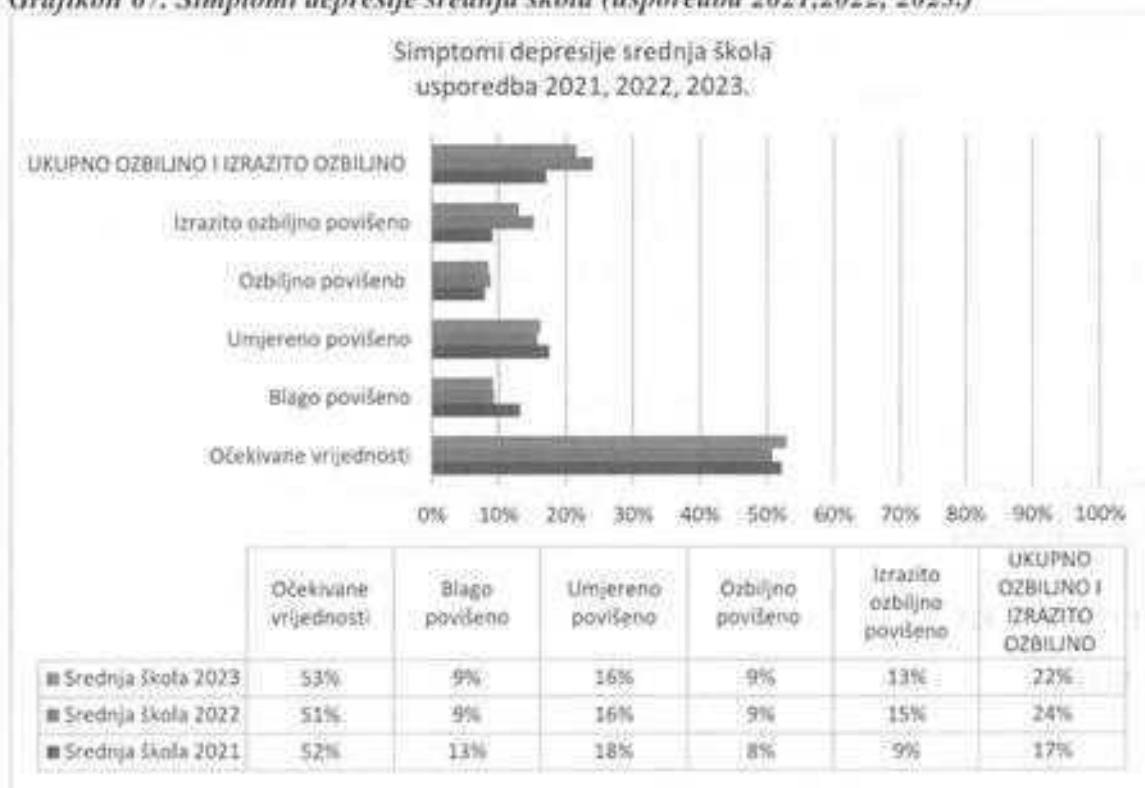
7. Briga o sebi – redovno i dovoljno spavaj, potruđi se zdravo hraniti i baviti tjeľovjebom!
8. Nagradi se – ne zaboravi se nagraditi nećim Ńto te veseli svaki put kada se uspješno suoćiš s ispitnom anksioznošću!

Potrebni su vrijeme i upornost da se ućenici nauće nositi s ispitnom anksioznošću i ne smiju se obeshrabriti ako neki od opisanih naćina „ne upale iz prve“. U savladavanju ispitne anksioznosti moće puno pomoći i razgovor sa Ńkolskim psihologom, roditeljem ili razrednikom.

Grafikon 66. Simptomi depresije osnovna Ńkola (usporedba 2021,2022, 2023.)

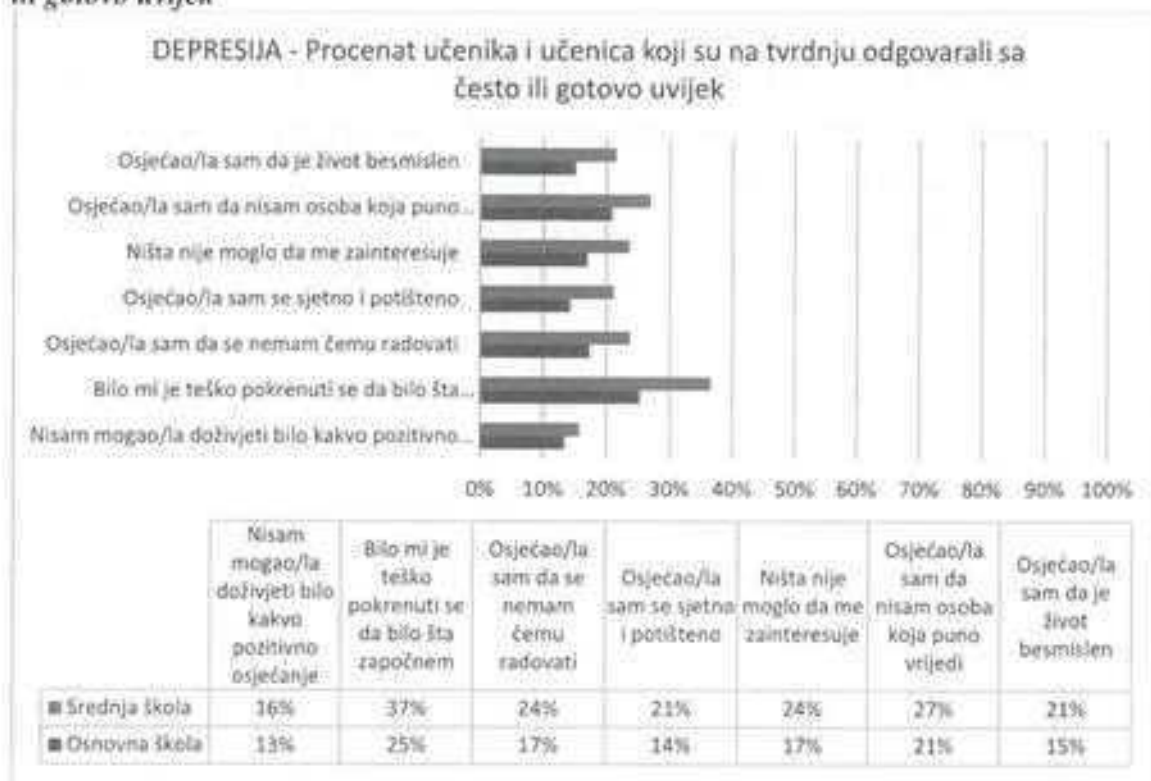
Grafikon 67. Simptomi depresije srednja škola (usporedba 2021,2022, 2023.)

Na osnovu rezultata prikazanih u tabelama i grafikonima vidimo da je procenat učenika i učenica u srednjim školama s intenzivnijim simptomima depresije nego što je to u osnovnoj školi.

U osnovnim školama oko 30% učenika i učenica ima blago do izrazito ozbiljno prisutne simptome depresije, pri čemu svaki sedmi učenik ili učenica osnovne škole ima ozbiljne ili izrazito ozbiljne simptome depresije. U srednjim školama gotovo polovina učenika ili učenica ima neki simptom depresije, a ove godine svaki četvrti učenik ili učenica imaju ozbiljne do izrazito ozbiljne simptome. Očekivano najčešći simptom među učenicima i osnovnih i srednjih škola je nizak nivo aktiviteta koji se može povezati i s niskom motivacijom. Međutim, dva najvažnija pitanja na koja treba obratiti pažnju odnose se na percepciju vlastite vrijednosti i percepciju smisla života. Kada pogledamo procenat odgovora na ova dva pitanja, vidimo da svaki peti učenik ili učenica osnovne, a najmanje svaki četvrti učenik ili učenica srednje škole, imaju često ili gotovo uvijek osjećaj da ne vrijede kao osobe. Osim toga, svaki šesti učenik osnovne i svaki peti učenik srednje škole ima osjećaj da je život besmislen.

Grafikon 68. Depresija – Procenat učenika i učenica koji su na tvrdnju odgovarali sa često ili gotovo uvijek

3.9. DEPRESIJA KOD DJECE I ADOLESCENATA

Poremećaj koji se može javiti i kod djece i kod adolescenata utiče na cjelokupno funkcioniranje djeteta/adolescenta i njegovu porodicu.

Pitanja koja stručnjaci postavljaju kada je u pitanju depresija su:

1. Pojavnost depresije kod djece i mladih?
2. Simptomi depresije kod djece i mladih?
3. Dijagnosticiranje depresije kod djece i mladih?
4. Liječenje?

Prema istraživanjima koja su provedena u okruženju depresija se javlja kod preadolescenata od 1/3 %, te je do adolescencije podjednako zastupljena kod dječaka i djevojčica. Ulaskom u pubertet 2/3 puta je veća učestalost kod djevojčica nego kod dječaka, te se javlja kod 4/8 % mladih u adolescentnoj dobi.

Depresiju stručnjaci povezuju sa:

1. biološkim elementima,
2. okolinskim elementima,

3. karakteristikama ličnosti (negativan kognitivni stil, loša slika o sebi, negativan doživljaj svijeta i budućnosti).

Prema rezultatima istraživanja u Kantonu Sarajevo za 2023. godinu 14% osnovaca (učenika od 6. do 9. razreda) ozbiljno je i izrazito zabrinuto za sebe, dok je situacija kod učenika srednje škole 22% kada su u pitanju simptomi depresije.

Biološki elementi uglavnom uključuju genetiku, tj. genetsko nasljeđe, utjecaj pubertetskih hormona. Okolinski elementi uključuju stresne životne događaje, gubitke, zanemarivanje, zlostavljanje.

Najčešći simptomi koji prethode dijagnosticiranju su:

- snižen nivo raspoloženja,
- gubitak interesa za aktivnosti u kojima je dijete i adolescent ranije pokazivao interes,
- gubitak apetita ili snažna želja za unošenjem veće količine hrane,
- problem sa snom,
- nedostatak elana,
- stalni umor,
- usporenost motorike,
- problem s koncentracijom i pažnjom,
- osjećaj krivnje, bezvrijednosti,
- suicidalne misli, plan i pokušaj.

Ovisno o razvojnoj dobi djeteta simptomi depresije manifestiraju se na različite načine.

Školska djeca i preadolescenti ispoljavaju simptome tuge, izoliraju se, imaju poteškoće koncentracije, znaju za sebe govoriti u negativnim terminima – „glup, ne vrijedim“ i sl., te imaju poteškoće učenja, razdražljivi su i često dolaze u sukob s vršnjacima.

Kod depresivnih adolescenata dolazi do uzimanja sredstava ovisnosti i evidentne su promjene u ponašanju, na planu emocionalnih reakcija, te poteškoće u učenju što je u uskoj vezi s teškoćama u koncentraciji.

Tačna dijagnoza uključuje kliničku procjenu, intervju s djetetom i roditeljima, a od velike važnosti su i informacije o funkcioniranju djeteta od vrtića, škole, vannastavnim aktivnostima, te mjerne skale.

Liječenje depresije uključuje:

- psihoedukaciju djeteta/adolescenta i roditelja,
- uvođenje farmakologije.

Roditelj/staratelj isključivo je odgovoran za podizanje, pohranu i uzimanje lijeka.

Cilj liječenja:

- ukloniti simptome,

Izveštaj o provedenom istraživanju o psihofizičkom zdravlju...

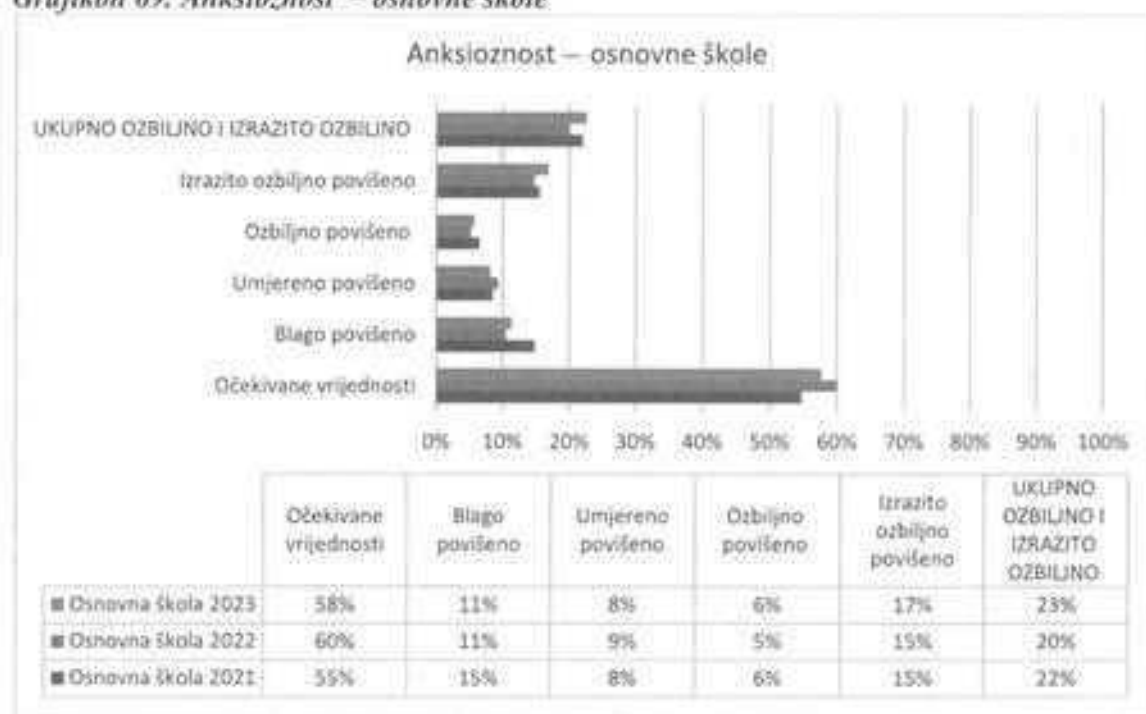
- osigurati sigurnost za dijete u slučaju suicidalnog rizika,
- spriječiti ponavljajuće depresivne epizode,
- omogućiti normalno funkcioniranje djeteta u školi, porodici i
- kvalitetu života podići na veći nivo.

PREPORUKE:

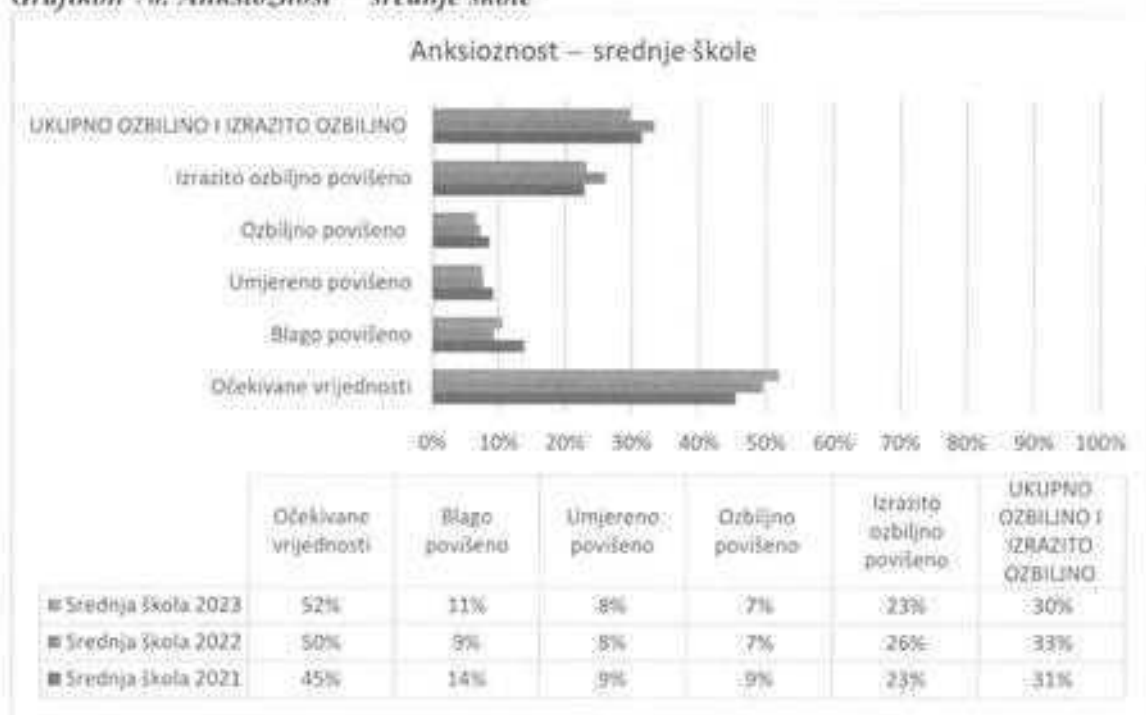
1. Slušati dijete/adolescenta šta vam ima za reći
2. Ne zanemariti njegove reakcije tokom borovka kod kuće i školi
3. Razgovarati sa djetetom/adolescentom
4. Posavjetovati se sa stručnjacima u školi
5. Odvesti dijete/adolescenta lekaru
6. Slijediti preporuke lekara
7. Osigurati sigurnosno okruženje
8. Uključenost oba roditelja u pomoć i podršku djetetu/adolescentu
9. Važno je da dijete/adolescent kroz sav proces ne prolozi samo, nego da uvijek zna da su roditelji/staratelji uvijek uvijek tu za njega
10. Ne zanemariti preporuke lekara koda je u pitanju hospitalizacija i uvođenje farmakologije
11. Podrška škole, vršnjaka u ovom procesu veoma je važna.

3.10. ANKSIOZNOST

Grafikon 69. Anksioznost – osnovne škole

Grafikon 70. Anksioznost – srednje škole

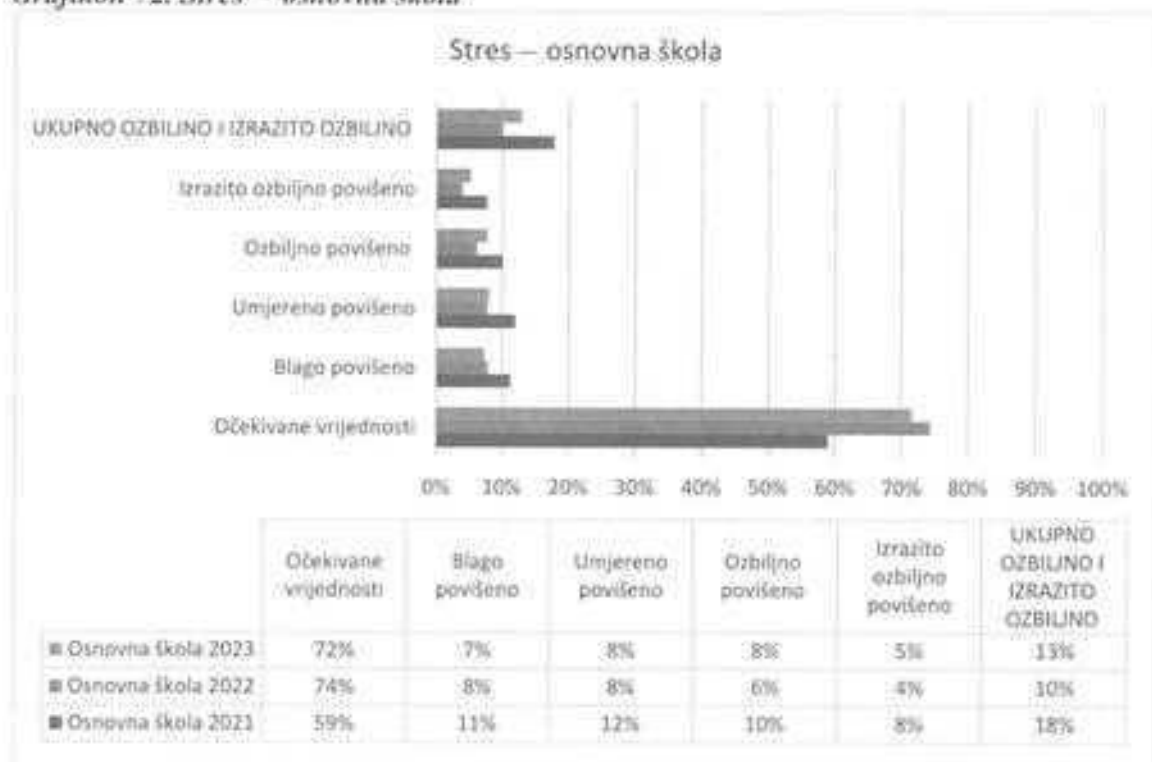

Grafikon 71. Anksioznost –procenat učenika koji su odgovarali sa često ili gotovo uvijek

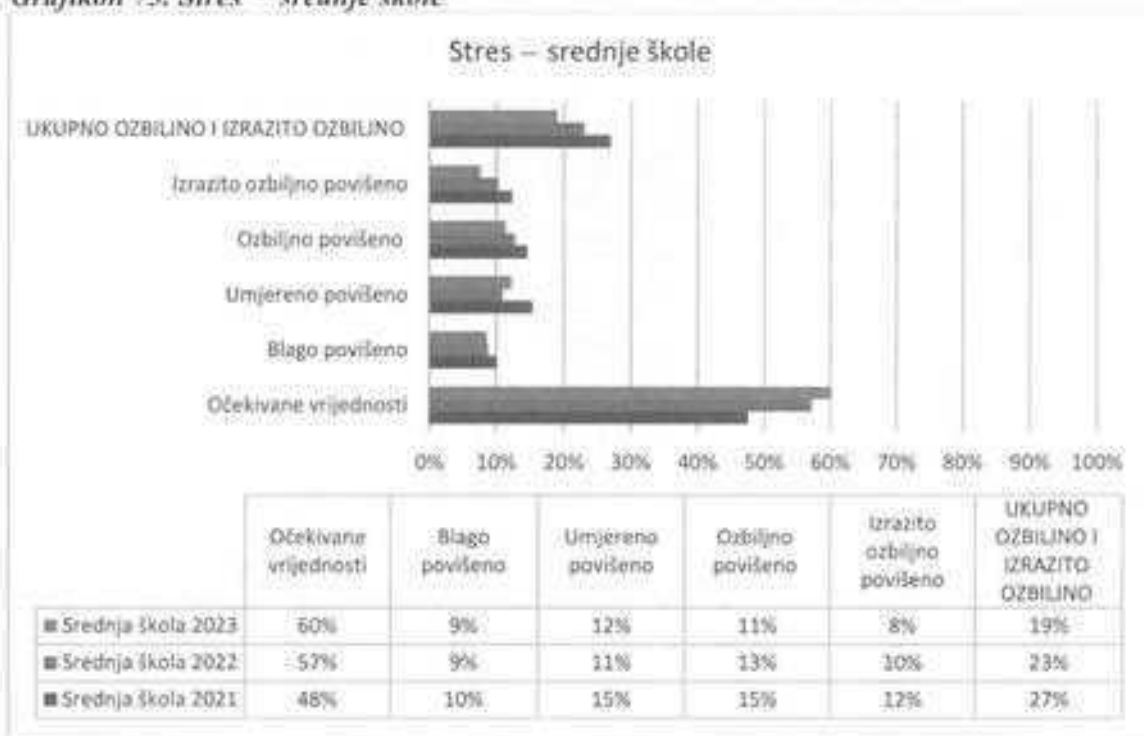

3.11. STRES

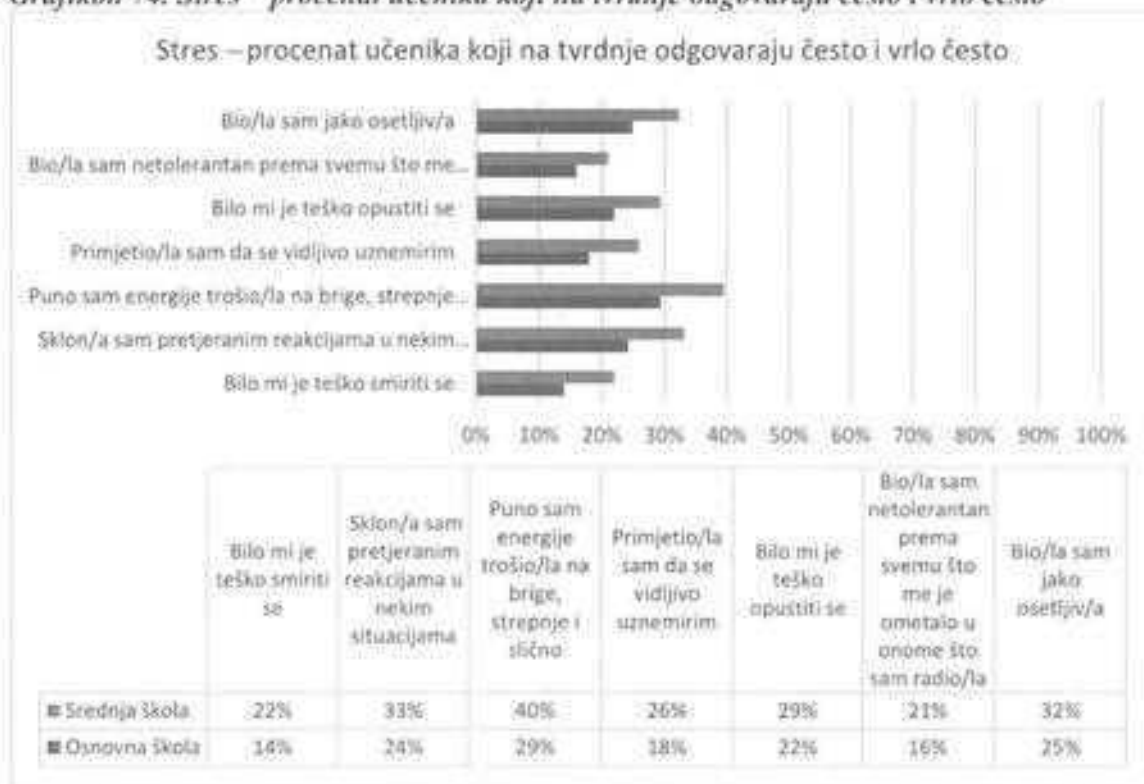
Grafikon 72. Stres – osnovna škola

Grafikon 73. Stres – srednje škole

Grafikon 74. Stres – procenat učenika koji na tvrdnje odgovaraju često i vrlo često

NAJČEŠĆI IZVORI STRESA KOD DJECE I ADOLESCENATA

Stres i izvori stresa kod djece i adolescenata mijenjaju se kako djeca rastu i sazrijevaju. Neke stresne situacije zajedničke su većini djece i adolescenata. Granice dobi vrlo često se preklapaju jer se djeca ne razvijaju podjednako brzo. Poznato je da se u istoj dobi djevojčice i dječaci ne razvijaju podjednako.

Izvori stresa u dobi od 9 do 13–14 godina:

1. postaje svjestan fizičkih znakova razvoja,
2. socijalni pritisak i prihvaćanja vršnjaka, povećana zabrinutost,
3. nedovoljno razumijevanje vezano uz polnu ulogu i suprotni pol,
4. zabrinutost zbog sporijeg fizičkog razvoja,
5. stalno propitivanje svojih misli i osjećaja,
6. sukob s roditeljima/starateljima zbog ograničavanja slobode,
7. ispitivanje granica neposlušna.

Izvori stresa u dobi od 14/15 do 18 godina (akutni i hronični stres):

1. identitet – doživljaj vlastitog "ja",
2. neuspjeh na ispitu,
3. smrt voljene osobe,
4. saobraćajne nesreće,
5. konflikti,
6. dugogodišnji roditeljski konflikti,
7. zlostavljanja,
8. nezaposlenost,
9. briga za osobu s nekim hroničnim oboljenjem.

Roditelj/staratelj može prepoznati stres kod djeteta/adolescenta promatrajući kako se ponaša (anksioznost, razočarenje, svadljivost, ljutnja, osjećaj krivice, manjak interesa za druženje, osjećaj da ga niko ne voli, povlačenje u sebe, ne želi da radi domaće zadaće) i slušajući šta govori (kritiziranje škole, učitelja, nastavnika).

Pored ovih simptoma mogući su i tjelesni simptomi koji su nekako prateća karika kod stresa:

- glavobolja,
- bol u stomaku,
- gubitak apetita,
- problem sa snom.

DJECA I ADOLESCENTI KOJA SE USPJEŠNO SUOČAVAJU SA STRESOM

Reakcije djeteta i adolescenta na stresni događaj ovise o prirodi samog događaja:

- ne gledaju i ne reaguju sva djeca i adolescenti jednako, npr. rastavu roditelja, smrtni gubitak, bolest bliskog člana porodice;
- na te događaje isto ne reaguju djeca vrtićkog uzrasta i adolescenti;
- spol djeteta/adolescenta (istraživanja pokazuju da su dječaci osjetljiviji na stres od djevojčica);
- dvoje djece/adolescenata istog spola i iste dobi koji su izloženi istom stresnom događaju, mogu na njih reagirati posve različito (jedno dijete i adolescent se može potpuno slomiti dok će drugo sasvim uspješno izaći na kraj sa stresnom situacijom);
- „zaštitni faktori“ koji povećavaju otpornost djeteta/adolescenta na stres, a manifestuju se kroz djetetovu/adolescentovu ličnost.

Porodica – ovakva djeca i adolescenti su u dobrim odnosima s roditeljima/starateljima.

Roditeljska emocionalna toplina koju pokazuju kako prema djeci i adolescentima, tako i međusobno, bitan je uslov lakšeg nošenja sa stresom kod djece i adolescenata. Ako to nije slučaj, onda dijete i adolescent ima blizak odnos s jednim roditeljem ili s jednom odraslom osobom koja za njega pokazuje zanimanje i brigu i kojoj vjeruje.

Mogu li djeca promijeniti način reagiranja na stres?

Djeca i adolescenti još uvijek uče šta je najbolje učiniti u pojedinim situacijama koje su za njih stresne. Kako im niko nije objasnio kako se treba ponašati, ona sama traže rješenje. Promatraju druge ljude, svoje roditelje i vršnjake, da bi uvidjeli šta oni čine u sličnim situacijama. Neka djeca pronalaze uspješne načine suočavanja sa stresom, druga usvajaju negativne strategije jer im one pomažu da smanje neugodne osjećaje.

U cijelom tom procesu suočavanja sa stresom veoma je značajno da imaju podršku škole i porodice, ma kako imali dobre mehanizme suočavanja sa stresom ili te mehanizme nisu razvili.

DAKLE, ŠTA BI DIJETE TREBALO UČINITI KADA SE SUOČI SA STRESOM?

PREPORUKE:

1. Prepoznati problem – tu im je potrebna pomoć i vođenje odrasle osobe, najčešće roditelja/staratelja, kako bi što jasnije sagledali situaciju i uspjeli prepoznati problem.
2. Razmisliti šta je moguće učiniti da se problem riješi – ovdje roditelji/staratelji mogu djetetu i adolescentu najviše pomoći jer imaju dosta iskustva i znanja. U svakom primjeru treba dijete poticati da otkrije što više mogućnosti. Često djeca i adolescenti misle da nemaju velikog izbora. Treba im pokazati da je gotovo uvijek izbor mnogo veći nego što misle.
3. Obratiti pažnju na informacije i posljedice – roditelj/staratelj može pokazati da se najčešće mogu predvidjeti posljedice pojedinih ponašanja.
4. Opažati rezultate – treba pomoći djetetu/adolescentu da uvidi pozitivne posljedice svojeg ponašanja te ga usmjeravati da ponašanje koje je dovelo do pozitivnih posljedica koristi i dalje u sličnim ponašanjima.

Roditelji/staratelji bi trebali u više različitih situacija zajedno s djetetom i adolescentom proći ove korake. Kao primjeri mogu poslužiti situacije koje su se dogodile nekom prijatelju ili situacije za koje dijete samo kaže da ne zna riješiti.

Nikada sa djetetom i adolescentom pričati o ovim postupcima kada je ljuto i uznemireno.

Anksioznost, depresivni simptomi, kao i stres mogu ozbiljno narušavati svakodnevno funkcioniranje i doživljaje. Stoga smo pitali učenike u kojem intenzitetu imaju poteškoće u svakodnevnom osjećanjima, odnosom s drugima, posebno s nastavnicima, te koncentraciji, savladavanju školskog gradiva i školskom postignuću. U grafikonu su prikazani procenti učenika koji su na pitanja odgovorili da imaju umjerene i velike poteškoće.

Grafikon 75. Procenat učenika s umjerenim i velikim poteškoćama u svakodnevnom doživljavanju i ponašanju

Tabela 12. Depresija, anksioznost i stres

	Osećanja	Koncentracija i pamćenje	Suradnja sa drugima	Savladavanje školskog gradiva	Popuštanje u školi	Odnos s nastavnicima
Depresija	0,59	0,53	0,44	0,44	0,40	0,35
Anksioznost	0,56	0,50	0,40	0,39	0,34	0,30
Stres	0,61	0,50	0,42	0,39	0,36	0,32

Iz grafikona vidimo da je najveći procenat učenika u srednjoj školi koji imaju umjerene i velike probleme sa svakodnevnim osjećanjima i koncentracijom, dok su kod osnovaca najčešći problemi povezani s kognitivnim funkcioniranjem, odnosno s koncentracijom i savladavanjem školskog gradiva. Gotovo svako četvrto dijete u osnovnoj školi ima problem s koncentracijom i savladavanjem školskog gradiva. Osim toga, koristeći Spearmanov koeficijent korelacije (zbog asimetrije distribucija na skalama depresije, anksioznosti i stresa), možemo vidjeti da postoje umjerene i značajne korelacije između skala depresije, anksioznosti i stresa i procjene svakodnevnog funkcioniranja.

STRATEGIJE SUOČAVANJA

„Prestala sam svoje probleme ikome govoriti jer ne znam da objasnim šta mi je problem, a znam šta je, tako da sve govorim Bogu i mnogo mi je ljepše tako jer ljudi uzimaju za zlo sve što im kažeš, ali ovako neke stvari koje se mogu objasniti i koje se vežu za moje sestre, kažem njima strikno ako mi mogu pomoći.

Ne želim da ljudi znaju kroz šta prolazim ako mi ne mogu pomoći. Mada znam nekad reći svojoj jako bliskoj prijateljici jer sam stekla veliko povjerenje kod nje, ali njena terapija obično bude samo zagrljaj i plakanje. To se desilo 2-3 puta u 2 godine.

Ne volim plakati pred ljudima. Trudim se da to izbjegnem.”

Učesnica, srednja škola

U okviru ispitivanja kapaciteta učenika i učenica da se nose sa stresom postavili smo im i pitanja koja se odnose na strategije suočavanja. Učenici su procjenivali koliko često koriste neke od načina u suočavanju sa svojim problemima na skali od 1 do 4 (1 – nikada, 2 – ponekad, 3 – često, 4 – vrlo često).

Rezultati ukazuju da i učenici osnovnih i učenici srednjih škola najviše koriste adaptivnu strategiju usmjeravanja na rješavanje problema. Međutim, druga najviše ocijenjena strategija kod učenika srednjih škola je skrivanje emocija.

„Socijalno-emocionalno učenje je proces sticanja znanja, stavova i vještina koje se odnose na prepoznavanje i upravljanje emocijama, snalaženje u svijetu, uspostavljanje i održavanje odnosa s drugima, učinkovito donošenje odluka“ (Payton i sur. 2008; prema Munjas Samarini i Takšić 2009). Socijalno i emocionalno učenje uključuje i procese kroz koje pojedinci stječu i efikasno primjenjuju znanje, stavove i vještine nužne za razumijevanje i upravljanje svojim emocijama, pokazivanje empatije prema drugima, uspostavljanje i postizanje pozitivnih ciljeva, razvijanje i održavanje pozitivnih odnosa i veza, te odgovorno donošenje odluka.

Preporučuje se u programe odjeljenskih zajednica uvrstiti teme/radionice koje bi promovisale važnost socijalno-emocionalnih kompetencija na razvojno prikladan način. Čini se da smo na polju iskazivanja emocija još uvijek “zatvoreni”.

Grafikon 76. Učestalost korištenja pojedinih strategija suočavanja sa problemima

3.12. POGLED U BUDUĆNOST – OBRAZOVNE I KARIJERNE ASPIRACIJE

Značajni faktor dobrobiti učenika jeste i način na koji djeca i mladi mogu sebe projicirati u budućnosti (koje želje i planove imaju).

Pitali smo ih – *Kada razmišljaš o budućnosti, koji je to najviši nivo obrazovanja koji planiraš da stekneš?*

Ponudeni odgovori su bili:

- Da završim srednju školu;
- Da završim tri godine fakulteta;
- Da završim više od tri godine fakulteta;
- Da završim srednju školu i neke dodatne kurseve.

U narednom grafikonu su dati usporedni rezultati prošle i ove školske godine.

Grafikon 77. Nivo obrazovnih aspiracija

Učenici u Kantonu Sarajevo u najvećem procentu žele da završe više od tri godine fakulteta. Osim toga, učenici srednjih škola imaju rezultate koji ukazuju na značajno više obrazovne aspiracije u odnosu na učenike osnovnih škola, što je očekivano jer sticanjem dodatnih kompetencija u srednjoj školi i oblikovanjem realnije slike o vlastitim potencijalima i svijetu rada, očekuje se da u srednjoj školi rastu i obrazovne aspiracije. Prema ovim rezultatima relativno mali procenat učenika postavlja svoje obrazovne i karijerne aspiracije. Ipak, uzimajući u obzir promjene kroz koje prolaze sva društva u svijetu, završetak srednje škole

neće biti dovoljan za zapošljivost, te je poticanje na što duže školovanje, formalno ili neformalno, jedna od ključnih aktivnosti karijernog savjetovanja.

Kao što vidimo, većina ispitanih učenika ima želju i planira da završi više od tri godine fakulteta.

Dalje smo ih pitali koju srednju školu, odnosno, fakultet namjeravaju upisati. Moramo naglasiti da su u nekim odgovorima učenici osnovne škole upisivali fakultete koje žele upisati, zato smatramo da se ovi podaci trebaju više posmatrati kao njihove želje, kratkoročne i dugoročne, te se u skladu s njima trebaju osmisliti programi karijerne orijentacije u osnovnim, te srednjim školama. Tamo gdje su ispitanici upisali više odabira, mi smo u analizu uključivali samo prvi odabir.

Uradili smo kvalitativnu analizu odgovora ispitanika i predstavljamo sumirane rezultate u narednoj tabeli:

Tabela 13. Srednje škole i fakulteti koje ispitanici namjeravaju upisati

Koju srednju školu/fakultet namjeravaš upisati?	Broj odgovora
Srednja škola	
Gimnazija	439
Srednja škola (stručna) ¹²	932
Medresa	52
IT srednja škola ¹³	37
Fakulteti	
Medicinski fakultet	186
Ekonomski fakultet	98
Kriminalistički fakultet	72
Pravni fakultet	71
Elektrotehnički fakultet	64
Informatika ¹⁴ (posebno navedena)	20
IT akademija	10
Fakultet informacionih tehnologija Mostar	19
Filozofski fakultet ¹⁵	54
Psihologija (posebno navedena)	23
IUS/SSST/Burch/Maarif ¹⁶	54
Arhitektonski fakultet	45
Farmaceutski fakultet	42
Stomatološki fakultet	40
Zdravstvene studije	32
Prirodno-matematički fakultet	31
Muzička akademija	24
Mašinski fakultet	22
Fakultet političkih nauka	19
Fakultet sporta i tjelesnog odgoja	17
Akademija likovnih umjetnosti	15
Policajska akademija	15
Pedagoški fakultet	15
Grđevinski fakultet	14
Akademija-scenskih umjetnosti	12
Veterinarski fakultet	11
Saobraćajni fakultet	8
Vojna akademija	5
Ne znam još uvijek	342
Neću upisati ništa poslije ove škole	41

¹² Značajno je da su se učesnici u većem broju slučajeva odlučivali za Medicinsku srednju školu.¹³ Određeni broj učenika je navodio eksplicitno srednju školu sa IT usmjerenjem, tako smo i analizirali.¹⁴ Informatika se studira na više fakulteta, tako da smo kodirali svaki eksplicitni odgovor.¹⁵ Ispitanici su navodili fakultet, ne i odjel koji namjeravaju upisati. Za frekvencije manje od 5 smo pridružili Filozofskom fakultetu.

Vjerujemo da će podaci dobijeni ovom kvalitativnom analizom pomoći Ministarstvu obrazovanja KS, kao i stručnim službama škola da osmisle kvalitetan način karijerne orijentacije, ali i procesa donošenja odluka.

3.13. KVALITATIVNA ANALIZA PITANJA OTVORENOG TIPA

1. Smanjenje obimnosti gradiva – učenici SŠ
2. Druga smjena učenici SŠ – kasno se nastava završava
3. Promijeniti sebe i svoj način života – učenici SŠ
4. Fleksibilniji i pedagoški opravdan raspored časova, vannastavne aktivnosti – učenici OŠ
5. Pritisak roditelja – učenici OŠ
6. Matematika i fizika su i dalje predmeti koji se ne vole nekad zbog nastavnika, a nekada zbog nerazumijevanja i obimnosti gradiva – učenici osnovne i srednje škole
7. Odnos učenika i nastavnika treba poboljšati (u smislu komunikacije)
8. Smanjiti obimnost gradiva iz većine predmeta – učenici osnovne i srednje škole
9. Kraći časovi (30–40 minuta)
10. Manje testnog ispitivanja
11. Bolja organizacija vremena učenika – učenici SŠ
12. Poboljšati usluge javnog prijevoza – učenici SŠ
13. Više praktičnog rada – SŠ
14. Isti pristup prema učenicima i da se ukine sumativno ocjenjivanje – učenici osnovne i SŠ

The page features a decorative border with a dark, starry space background. Various celestial bodies are scattered around the perimeter, including Jupiter, Saturn, and several smaller planets and stars.

4. PSIHOFIZIČKA DOBROBIT PROSVJETNIH RADNIKA

4. PSIHOFIZIČKA DOBROBIT PROSVJETNIH RADNIKA

Prosvjetni radnici predstavljaju veliku radnu populaciju širom svijeta. Možemo kazati da nastavnici igraju ključnu ulogu u životu učenika. Nastavnici su najvažniji faktor u školi koji doprinosi uspjehu učenika, zadovoljstvu i postignuću prema Darling-Hammond, 2000[1]; Konstantopoulos, 2006[2]; OECD, 2014[3]).

Promocija zdravlja nastavnika, osobito u vrijeme krize, je veoma važna jer nastavnici djeluju kao "amortizeri" za djecu i mlade odnosno za društvo u cjelini.¹⁷

Pandemija COVID-19 je utjecala na obrazovanje i napravila promjene u okviru radne prakse nastavnika. Od marta 2020. godine bilo je posebno izazovno vrijeme za školsko osoblje, kada je većina škola morala iznenada da se zatvori i od osoblja se zahtjevala realizacija online nastave, bez pravih priprema, a često i neadekvatnih resursa.

Za nastavnike, serija zatvaranja i ponovnog otvaranja škola sa čestim mijenjanjem protokola i fluktuirajućim strahom od zaražavanja ili zaražavanja drugih, pokazala se kao posebno izazovna. Očekuje se da će se gubici učenja i efekti na zdravlje i blagostanje učenika osjećati dugi niz godina.

Složenost organizacije nastave u velikoj mjeri je utjecala na svakodnevni život nastavnika; podrazumijevala je kombinaciju nastave u školi i nastave na daljinu, ili nastave u školi sa samo izborom prisutnih učenika, dok su ostali kod kuće.

Pored toga, neke mjere ublažavanja COVID-19, kao što su nošenje maski ili ograničenja kontakata učenika, iako su očigledno od suštinskog značaja da škola bude sigurno mjesto tokom pandemije¹⁸, uticale su na nastavne metode i raznolikost i bogatstvo obrazovne razmjene.

Sve to je snažno uticalo na dobrobit cijele obrazovne zajednice i dovelo do hitne promocije jedne od njenih suštinskih komponenti *dobrobiti* nastavnika. Ona predstavlja ključni faktor akademskog dostignuća učenika, ali više na globalnom nivou, dobrobiti budućih odraslih osoba i kao takva je veliki adut za društvo.

Dobrobit je kompleksan, više-faktorijalni koncept povezan sa zadovoljstvom životom, a koji uključuje fizičke, materijalne, društvene, emocionalne, razvojne i dimenzije aktivnosti.¹⁹

¹⁷ Nabe-Nielsen, K.; Christensen, K.B.; Fuglsang, N.V.; Larsen, I.; Nilsson, C.I. The effect of COVID-19 on schoolteachers' emotional reactions and mental health: Longitudinal results from the CLASS study. *Int. Arch. Occup. Environ. Health* **2022**, *95*, 855–865.

¹⁸ Chiu, D.K.; Ari, E.A.; Dada, S.; Soto, K.; Yaacoub, S.; Schünemann, H.J.; COVID-19 Systematic Urgent Review Group Effort (SURGE) Study Authors. Physical distancing, face masks, and eye protection to prevent person-to-person transmission of SARS-CoV-2 and COVID-19: A systematic review and meta-analysis. *Lancet* **2020**.

¹⁹ Diener, E.; Suh, E.M.; Lomas, R.E.; Smith, H.L. Subjective well-being: Three decades of progress. *Psychol. Bull.* **1999**, *125*, 276–302. [Google Scholar] [CrossRef]

Diener, Lucas & Oishi (2018) definišu blagostanje kao "opći pojam koji pokriva koliko se pojedinci dobro drže u životu, uključujući socijalne, zdravstvene, materijalne i subjektivne dimenzije blagostanja".²⁰

Dobrobit u smislu širokog koncepta podrazumijeva dobro se osjećati i dobro funkcionisati ili drugim riječima, to je stanje u kojem nastavnici percipiraju zadovoljstvo poslom, doživljavaju pozitivne emocije češće od negativnih i dobro funkcionišu i kao nastavnici i u njihovim drugim životnim ulogama (kao roditelj, supružnik, član porodice, prijatelj ...). Dobro funkcionisanje uključuje podržavajuće profesionalne odnose, profesionalni rast i osjećaj samoeфикаsnosti.

Prema Svjetskoj zdravstvenoj organizaciji mentalno zdravlje je stanje dobrobiti u kojem pojedinac ostvaruje svoje potencijale, može se nositi s normalnim životnim stresovima, raditi produktivno te je sposoban pridonositi svojoj zajednici. Mentalno zdravlje je značajno povezano s našim subjektivnim osjećajem dobrobiti – našom emocionalnom, psihološkom, socijalnom (društvenom), duhovnom, ali i tjelesnom dobrobiti i sastavni je dio općega zdravlja.

Stres i sagorijevanje postale su učestala pojava u nastavničkoj profesiji koja neizbježno šteti dobrobiti pojedinca, ali i kvaliteti rada.

Izgaranje je dugo bilo povezano s fizičkim zdravstvenim problemima u nizu zanimanja međutim, nova studija po prvi put pokazuje da je to slučaj i sa nastavnicima.²¹ Burnout je psihosocijalni sindrom koji se razvija kao odgovor na hronični stres na poslu.

U obrazovnom kontekstu, definiraju ga tri simptoma: emocionalna iscrpljenost, cinizam i smanjena profesionalna ефикаsnost. U najnovijem istraživanju, identifikovano su tri glavna načina na koja je zdravlje nastavnika izloženo riziku od sagorijevanja; povećan angažman u nezdravom ponašanju, prigušeni odgovori na stres i inhibirana imunološka funkcija. U skladu s teorijskim očekivanjima, sagorijevanje nastavnika bilo je povezano sa češćim somatskim tegobama kao što su glavobolja, tjelesne bolesti i poremećaji glasa. Istraživači su također pronašli dokaze o povezanosti s promijenjenom funkcijom srca i hormonskim odgovorima.

Prema Lisa (2023), nalazi studije doprinose rastućim nalazima istraživanja da se psihološka iskustva mogu manifestirati kao fiziološki simptomi. Stoga, rješavanje sagorijevanja nastavnika nije korisno samo za mentalno zdravlje, već i za fizičko blagostanje. Dakle, naglašava se potreba za intervencijama izgaranja.

²⁰ Diener, E.; Lucas, R.E.; Oishi, S. Advances and Open Questions in the Science of Subjective Well-Being. *Collabra Psychol.* 2018, 4, 15. [Google Scholar] [CrossRef] [PubMed] [Green Version]

²¹ Teacher burnout and physical health | York St John University (yorksj.ac.uk)

Stresna radna okruženja i izazovni radni uvjeti mogu utjecati na motivaciju, samoeфикаsnost i predanost poslu nastavnika.²²

Istraživanja su pokazala da na dobrobit nastavnika negativno djeluje stres i radna preopterećenost koja uključuje intenzivnu interakciju s učenicima, kolegama i roditeljima (Hakanen, Bakker i Schaufeli, 2006.). Niska dobrobit nastavnika može negativno utjecati na učenike kao i na kvalitetu nastave. Nastavnici koji su pod stresom imaju lošije odnose s učenicima te im se smanjuje kvaliteta nastave.

Istraživanje koje je Ministarstvo za odgoj i obrazovanje Kantona Sarajevo provelo u školskoj 2021/2022. godini pokazuje da oko 74% prosvjetnih radnika Kantona Sarajevo nema značajno izražene simptome stresa.

U školskoj 2021/2022. godini odgojno-obrazovne ustanove /predškolske, osnovne i srednje škole/ su bile otvorene za pohađanje redovne nastave i/ili kombinovanog modela osim u slučaju pogoršanja epidemiološke situacije kada su učenici/odjeljenja prelazili na online model nastave.

Iz prošlogodišnjih rezultata istraživanja vidljivo je da su najveći zahtjevi prosvjetnih radnika vezani za stalno učenje i usvajanje novih vještina i znanja te zahtjevi u vezi donošenja kompleksnih odluka.

Rezultati percepcije socijalne podrške govore u prilog da su prosvjetni radnici u prosjeku relativno dobro integrirani u radno okruženje te da mogu računati na neki vid socijalne podrške kako od kolega tako i od nadređenih.

U istraživanju koje se nastavlja realizirati i u 2023. godini, sudjelovalo je 1249 prosvjetnih radnika što je veći broj u odnosu na prošlogodišnji kada je učestvovalo 1083, dok je u 2021. godini broj učesnika istraživanja bio 786 prosvjetnih radnika.

Primjenom upitnika za prosvjetne radnike nastojali smo ispitati specifične okolnosti rada i djelovanja prosvjetnih radnika u predškolskim, osnovnim i srednjim odgojno-obrazovnim ustanovama Kantona Sarajevo.

U nastavku slijede dobiveni rezultati istraživanja koji će biti osnova za pisanje preporuke za očuvanje i unapređenje psihofizičkog zdravlja nastavnika, bez kojih odgojno-obrazovni rad ne bi mogao funkcionirati, s ciljem postizanja maksimalne dobrobiti djece predškolskog uzrasta, učenika i učenica.

²² (Collie, Shapka i Perry, 2012.[8]; Desrumaux i sur., 2015.[11]; Klassen i sur., 2013.[12]).

Psihofizička dobrobit prosvjetnih radnika bila je u posebnom fokusu ispitivanja s obzirom na to da je zaštita mentalnog zdravlja prosvjetnih radnika ključ za održavanje kvalitete obrazovanja.

U tabelama su dati osnovni sociodemografski podaci o prosvjetnim radnicima koji su učestvovali u istraživanju.

Tabela 14. Broj prosvjetnih radnika po spolu

Spol	Broj	Procenat
Ženski	1.056	84,5%
Muški	187	15,0%
Ukupno	1.243	99,5%
Nedostajući	6	0,5%
Ukupno	1.249	

Tabela 15. Broj prosvjetnih radnika po ustanovama

Institucija	Broj	Procenat
Vrtić	99	7,9%
Osnovna škola	806	64,5%
Srednja škola	337	27,0%
Ukupno	1.242	99,4%
Nedostajući	7	0,6%
Ukupno	1.249	100,0%

Tabela 16. Broj prosvjetnih radnika prema radnom mjestu

Radno mjesto	Broj	Procenat
Odgajateljica	84	5,8%
Nastavnica razredne nastave	232	18,6%
Nastavnica predmetne nastave	672	53,9%
Stručna saradnica	131	10,5%
Uprava	25	2,0%
Asistentica u nastavi	61	4,9%
Članica mobilnog tima	41	3,3%
Ukupno	1.246	99,8%
Nedostajući	3	0,2%
Ukupno	1.249	100%

Prosvjetne radnike smo pitali i za procjenu socioekonomskog statusa porodice. Dobijeni odgovori ukazuju da najveći broj prosvjetnih radnika u uzorku procjenjuje svoja primanja u prosjeku, dok njih oko 15% procjenjuje da su im primanja ispod ili daleko ispod prosjeka.

Tabela 17. Broj prosvjetnih radnika prema prosječnim mjesečnim primanjima u porodici

Ukupna primanja	Broj	Procenat
Daleko ispod prosjeka	38	3,0%
Ispod prosjeka	153	12,2%
U prosjeku	916	73,3%
Iznad prosjeka	132	10,6%
Daleko iznad prosjeka	8	0,6%
Ukupno	1.247	99,8%
Nije prijavilo	2	0,2%
Ukupno	1.249	100,0%

4.1. ZAHTJEVI, KONTROLA, PODRŠKA NA RADNOM MJESTU

Prosvjetni radnici, kao i svi drugi radnici, izloženi su nizu potencijalnih stresora na radnom mjestu. Očuvanje i promocija mentalnog zdravlja prosvjetnih radnika, prije svega, podrazumijeva intervencije kojima se potiču protektivni faktori za mentalno zdravlje i dobrobit nastavnika. Veliki je broj teoretskih perspektiva iz kojih se mogu posmatrati stresori na radnom mjestu.

Neke od njih su: Model zahtjevi – kontrola – podrška, Model zahtjeva i resursa (Bakker and Demerouti 2013), Socijalno-kognitivna teorija razvoja karijera (Lent et al. 1994), te Teorija samoodređenja (Ryan and Deci 2017). Naravno, i niz istraživanja u posljednje tri godine koja su rađena s prosvjetnim radnicima širom svijeta upućuju na potencijalne faktore stresa koji se moraju uzeti u obzir prilikom donošenja odluka o intervencijama za smanjenje rizika i prevencije negativnih posljedica na radnom mjestu prosvjetnih radnika. Faktori, kao što su percepcija samoeфикаsnosti na radnom mjestu, uključenost nastavnika u rad, podrška kolega i suradnja, školska radna klima, rukovođenje i upravljanje školom, trebaju biti važni faktori koji određuju javne politike obrazovanja.

U ovom ispitivanju korišten je Model Zahtjevi – kontrola – podrška.

Zahtjevi na poslu odnose se na radno opterećenje (količinu posla, brzinu obavljanja posla) i često se operacionalizira kroz vremenski pritisak i konflikt uloga (Karasek 1985). Kontrola na poslu predstavlja mogućnost osobe da kontrolira svoje radne aktivnosti. Kako je sam Karasek definirao, to je *potencijalna kontrola zaposlenika nad njegovim zadacima i njegovim ponašanjem tokom radnog dana*. Kontrola na poslu (engl. decision latitude) teoretski uključuje dvije komponente: broj ili obim vještina iskoristivih na poslu (engl. skill discretion) i autoritet ili autonomiju u donošenju odluka (engl. skill authority). Raspon mogućnosti kontroliranja okoline i situacije je ključna dimenzija u determiniranju zdravlja radnika s jedne i aktivnog ponašanja/učenja s druge strane. Mogućnost kontrole na poslu smanjuje stres zaposlenika i

povećava učenje, dok psihološki zahtjevi povećavaju učenje, ali i stres. Osim zahtjeva i kontrole na poslu, vrlo je bitna socijalna podrška koju radnik dobiva od svojih kolega i nadređenog. U suštini, najnegativnije ishode očekujemo kod radnika koji imaju velike zahtjeve na poslu, mali stepen kontrole i nisu ostvarili socijalnu integraciju unutar organizacije dok najpozitivnije rezultate u smislu aktivnog ponašanja očekujemo kod radnika koji imaju visoke zahtjeve, visok stepen kontrole i visoku socijalnu integraciju.

Zahtjevi na radnom mjestu dijele se na:

1. kvantitativne zahtjeve (količina posla i brzina rada),
2. zahtjeve za učenjem (stalna potreba za novim vještinama i znanjima da bi se posao mogao obavljati),
3. zahtjeve za donošenjem odluka (donošenje brzih i kompleksnih odluka, ponekada i bez dovoljno informacija).

Zahtjevi na radnom mjestu u suvremenom vremenu stalno se povećavaju i usložnjavaju. Međutim, omogućavanje autonomije u radu u smislu davanja kontrole radnicima da učestvuju u dizajniranju tempa i načina rada, uveliko smanjuje opterećenje radnika i povećava njegov angažman.

Stoga se kao indeks diskrepance može koristiti razlika između količine zahtjeva i stepena kontrole koje radnici imaju na radnom mjestu.

Tabela 18. Indeks diskrepance između zahtjeva i kontrole/autonomije na radnom mjestu

	Kvantitativni zahtjevi	Zahtjevi za donošenjem odluka	Zahtjevi za učenjem	Zahtjevi (ukupno)	Kontrola	Zahtjevi - kontrola
	Prosje k	Prosje k	Prosje k	Prosje k	Prosje k	Razlik a
Nastavnica razredne nastave	2,8	3,2	3,2	3,0	2,1	0,9
Nastavnica predmetne nastave	2,9	3,2	3,0	3,0	2,1	0,9
Odgojateljica u predškolskoj ustanovi	3,0	3,3	2,8	3,0	2,3	0,7
Stručna saradnica	3,1	3,6	2,9	3,1	2,7	0,5
Posao u upravi	3,4	3,8	3,1	3,4	2,8	0,6
Asistent/-ica u odjeljenju/grupi	2,5	2,8	2,9	2,7	2,1	0,6
Članica mobilnog stručnog tima	2,9	3,4	2,9	3,0	2,6	0,5

Iz dobijenih rezultata za 2023. godinu vidimo da su prosvjetni radnici najčešće i najintenzivnije izloženi zahtjevima za donošenjem brzih i kompleksnih odluka, kao i

zahtjevima za stalnim učenjem. Osim toga, iz rezultata vidimo da su nastavnice razredne i predmetne nastave najviše u raskoraku između zahtjeva na radnom mjestu i stepena kontrole, odnosno autonomije koju imaju kako bi svoje zadatke mogle efikasno i efektivno obavljati. Ovi rezultati govore u prilog tome da se u okviru kurikularne reforme treba i dalje raditi na edukaciji nastavnika i davanju dovoljno prostora za autonomiju, s obzirom na to da se pretpostavlja da će se zahtjevi posla i dalje usložnjavati, ali način kako se oni izvršavaju, može da bude djelo nastavničke autonomije, sve dok nastavnik uspijeva da postigne očekivane ishode.

Kada je u pitanju percepcija socijalne podrške na radnom mjestu, gdje su prosvjetni radnici odgovarali na pitanja koliko se slažu s tvrdnjama koje su se odnosile na podršku radnih kolega i nadređenog na skali od 1 do 5 (1 – nimalo se ne slažem, 5 – u potpunosti se slažem), vidimo da prosječne vrijednosti na skali podrške kolega govore u prilog tome da se prosvjetni radnici uglavnom slažu s ponuđenim tvrdnjama, odnosno da među prosvjetnim radnicima postoji relativno visok stepen spremnosti na međusobno pomaganje, kada je u pitanju i emocionalna i instrumentalna podrška.

Rezultati za podršku nadređenih su nešto niži za nastavnike i odgajatelje, dok su zaposleni u upravi procjenjivali podršku nadređenih sa visokom prosječnom ocjenom (3,9), kao i asistenti u odjeljenju (4,1).

Tabela 19. Percepcija socijalne podrške prosvjetnih radnika

	Podrška kolega	Podrška nadređenog
	Prosjeck	Prosjeck
Nastavnica razredne nastave	3,7	3,6
Nastavnica predmetne nastave	3,6	3,5
Odgajateljica u predškolskoj ustanovi	3,8	3,5
Stručna saradnica	3,6	3,4
Posao u upravi	3,8	3,9
Asistent/-ica u odjeljenju/grupi	3,9	4,1
Član/-ica mobilnog stručnog tima	3,8	3,6

4.2. IZVORI STRESA ZA PROSVJETNE RADNIKE

Iako je ova školska godina organizirana u školama i učionicama, prosvjetni radnici suočavali su se s raznim stresorima, od kojih su neki dosta tipični za obrazovanje, a neki su vezani za trenutnu socijalnu i ekonomsku situaciju.

Kako bismo ispitali koji su to glavni izvori stresa za nastavnike, korišten je Upitnik za mjerenje nastavničkog stresa (Mikulandra i Sorić 2004). Rezultati se iskazuju na skali od 1 do 5, pri

čemu je 1 – nije nimalo stresno, 2 – malo stresno, 3 – umjereno stresno, 4 – jako stresno, 5 – vrlo jako stresno.

Rezultati po pojedinačnim česticama dati su u tabeli za ukupan uzorak:

Tabela 20. Rezultati po pojedinačnim česticama

Izvor stresa	Prosječna vrijednost	Standardna devijacija
Previše posla (npr. priprema za nastavu, ocjenjivanje i sl.)	3,61	1,13
Neadekvatna plaća	3,56	1,17
Administrativni posao (npr. pisanje priprema, popunjavanje dnevnika i sl.)	3,55	1,17
Pritisak od strane roditelja	3,53	1,24
Nemogućnost posvećivanja učenicima pojedinačno zbog nedostatka vremena	3,47	1,14
Nemogućnost djelovanja na donošenje zakona i odluka koje se direktno tiču nastavničkog posla	3,43	1,22
Težak (problematican) razred	3,39	1,13
Neodređeni programi rada (nedovoljno precizni)	3,39	1,15
Odgovornost za učenike (npr. za njihovu uspješnost na ispitu)	3,38	1,04
Veliki razredi (prevelik broj učenika)	3,32	1,26
Loš odnos učenika prema radu	3,31	1,07
Neuljudno ili drsko ponašanje učenika	3,26	1,22
Manjak opreme i loši uvjeti za rad	3,12	1,22
Nedostatak priznanja za dobar rad, tj. podučavanje	3,11	1,14
Bučni učenici	3,03	1,21
Nemogućnost profesionalnog usavršavanja	2,94	1,15
Održavanje razredne discipline	2,89	1,18
Dodatni sati nastave zbog odsutnosti drugih nastavnika (npr. kad su na bolovanju)	2,88	1,31
Stavovi i ponašanje drugih nastavnika	2,82	1,13
Slabi izgledi za napredovanje (nemogućnost stvaranja karijere)	2,79	1,14
Prekratki periodi odmora između školskih sati	2,77	1,17
Pritisak od direktora i prosvjetnih službenika	2,77	1,27
Slaba mogućnost uvođenja inovacija	2,76	1,09
Slaba mogućnost izražavanja vlastite kreativnosti u poslu	2,76	1,03
Jednoličnost posla	2,65	1,12

Vidimo da su za prosvjetne radnike, slično kao i 2022. godine, najstresniji faktori koji se odnose na materijalne kompenzacije, količinu posla koji treba da obave (previše posla i administracije), pritisak koji roditelji prave na nastavnike, potom nemogućnost participacije u donošenju zakona i akata koji se tiču njihovog rada, ali i činjenica da zbog nedostatka vremena

ne mogu da se posvete svakom učeniku pojedinačno, a od njih se očekuje da nose odgovornost za učenička postignuća.

Očekivano, i ove godine najmanje je stresna jednoličnost posla. U drugim istraživanjima, prosvjetni radnici, također, prijavljuju slične stresore.

Iako je njihova uloga neprocjenjivo važna i generativna, podaci koje je OECD²³ izvijestio 2014. godine govore u prilog tome da nastavnici vole svoj posao, ali se osjećaju nedovoljno vrednovano i podržano, te nedovoljno prepoznati u društvu. Ovo je osjećaj koji zasigurno dijele i nastavnici u Bosni i Hercegovini. Osim toga, kao stresori su identificirani upravo ograničeni resursi za rad, nejasnoća uloge i zadaci koji nisu sadržajno vezani za nastavu, ali uzimaju puno vremena, poteškoće vezane za organizacijsku pravičnost, interpersonalni problemi, preuzimanje odgovornosti kao primarnog facilitatora učenja za učenike (Prado-Gascó i sur. 2020).

Posebno stresni elementi podučavanja su i provjere i vrednovanja, odnosno praćenje učeničkog napretka i etička pitanja vezana za ponašanja učenika (Jelińska i Paradowski 2021).

Osim toga, treba napomenuti da je zadnjih godina značajno smanjen interes mladih ljudi za ulazak u nastavničku profesiju. Za potrebe pripreme programa stipendiranja studenata na nastavničkim smjerovima, Radna grupa koju je imenovalo Ministarstvo za odgoj i obrazovanje KS izvršila je anketiranje učenika srednjih škola o zainteresiranosti za upisivanje nastavničkih studijskih programa i razloga zašto su im oni atraktivni ili neatraktivni. Učenici su upravo tada naveli da je nastavnička profesija teška i naporna, a da je materijalna kompenzacija za uloženi trud neproporcionalno mala, a društveno priznanje profesije na niskom nivou. Stoga podatke o izvorima stresa kod nastavnika treba detaljno analizirati i pronaći mjere koje bi dokinule nepotrebne stresore, te umanjile djelovanje neizbježnih stresora.

4.3. ANKSIOZNOST, DEPRESIJA I STRES KOD PROSVJETNIH RADNIKA

Dobrobit nastavnika je kompleksan konstrukt koji bismo mogli opisati kao odsustvo negativnih posljedica kao što su: stres, demotivacija i profesionalno sagorijevanje.

U ovom istraživanju korištena je upravo definicija dobrobiti kao odsustva negativnih iskustava, konkretno anksioznosti, depresivnosti i stresa. Kao mjera dobrobiti prosvjetnih radnika korištena je skala DASS -21 (Lovibond i Lovibond 1995) koja mjeri tri ključna parametra –

²³ OECD (2014). OECD Teaching and Learning International Survey (TALIS). Retrieved from <http://www.oecd.org/newstroom/teachers-love-their-job-but-feel-under-valued-unsupported-and-unrecognised.htm>

anksioznost, depresivne simptome i stres. Rezultati dobijeni na DASS -21 skali pripremljeni su prema uputama za korištenje skale (Lovibond i Lovibond 1995). Rezultati su prema visini svrstani u 5 kategorija – od 1 (neznačajno) do 5 (izrazito povišeno).

Tabela 21. Procenat prosvjetnih radnika u normativnim kategorijama – depresija

Depresija	Broj	Procenat
Normalne vrijednosti	829	66,4
Blago	163	13,1
Umjereno	181	14,5
Ozbiljno	36	2,9
Izrazito ozbiljno	40	3,2
Total	1.249	100,0

Najveći broj nastavnika ima rezultat ispod granice prisutnosti ili vrlo blago povišene simptome. Pitanja na koja su ispitanici imali najviše prosječne rezultate iz subskale depresije, bila su kao i prošle godine: „Bilo mi je teško pokrenuti se da bilo što započnem“ i „Osjećao sam se sjetno i potišteno“, što ukazuje na to da se ti viši rezultati uglavnom odnose na smanjenu energiju i sniženo raspoloženje.

Ipak, oko 6,1% prosvjetnih radnika ima ozbiljne i izrazito ozbiljne depresivne simptome, te dodatnih 14,5% ima umjereno izražene simptome. Ovi rezultati i ove godine govore u prilog tome da je potrebno osigurati dodatnu psihološku podršku za zaposlenike odgojno-obrazovnih ustanova.

Tabela 22. Procenat prosvjetnih radnika u normativnim kategorijama – anksioznost

Anksioznost	Broj	Procenat
Normalne vrijednosti	709	56,8
Blago	189	15,1
Umjereno	154	12,3
Ozbiljno	73	5,8
Izrazito ozbiljno	124	9,9
Total	1.249	100,0

Na osnovu rezultata možemo reći da gotovo 16% prosvjetnih radnika ima ozbiljne ili izrazito ozbiljne simptome anksioznosti. Gotovo svaka sedma zaposlenica u prosvjeti ima izražene simptome anksioznosti, a dodatno njih 12,3% ima umjereno izražene simptome anksioznosti. Najviši prosječni rezultati u subskali anksioznosti odnose se na somatske simptome („Sušila su mi se usta“ i „Osjećao sam lupanje srca i bez fizičkog napora“), što je i očekivano s obzirom na to da su somatski simptomi lako uočljivi.

Tabela 23. Procenat prosvjetnih radnika u normativnim kategorijama – stres

Stres	Broj	Procenat
Normalne vrijednosti	934	74,8
Blago	126	10,1
Umjereno	91	7,3
Ozbiljno	76	6,1
Izrazito ozbiljno	22	1,8
Total	1.249	100,0

Gotovo $\frac{3}{4}$ nastavnika nema značajno izražene simptome stresa. Međutim, njih 8% ima povišene i izrazito povišene vrijednosti stresa što zasigurno ometa njihovo svakodnevno funkcioniranje.

Pitanje s najvišim prosječnim rezultatom je bilo „Puno sam energije trošio/-la na brige, strepnje i slično“, a za njima slijede pitanja „Bio/-la sam jako osjetljiv/-a“, te „Bilo mi je teško smiriti se.“

4.4. PREPORUKE ZA PROSVJETNE RADNIKE

Prosvjetni radnici spadaju u takozvane generativne profesije. Oni generiraju vrijednost za buduće generacije.

Prosvjetni radnici djeluju u okruženju u kojem se suočavaju s nizom poteškoća. Generalno gledajući, nastavnička profesija nije visoko cijenjena u društvu, što se odražava i na nezainteresiranost mladih ljudi da grade svoje karijere u nastavničkoj profesiji. Socijalni, ekonomski i politički kontekst rada obilježen ekonomskom i političkom nestabilnošću i percepcijom socijalne nepravde dodatno otežavaju očuvanje i promociju mentalnog zdravlja i dobrobiti prosvjetnih radnika. U čitavom društvu vidljivo je usmjeravanje pažnje na negativne događaje i generalizirani osjećaj nezadovoljstva. Iako je jasno da status prosvjetnih radnika ne može biti poboljšan samo psihosocijalnim intervencijama, to nikako ne znači da one ne treba da budu implementirane i korištene u školama.

Prosvjetni radnici su modeli za svoje učenike. Stoga svaka intervencija i razvijanje nastavničkih kompetencija u okviru profesionalnog razvoja nastavnika ima potencijal da promijeni klimu za učenje i podučavanje u njihovim učionicama.

U svojim odgovorima na pitanje šta bi voljeli kao dodatnu podršku, nastavnici i ove godine najviše ističu:

- očuvanje i promociju timske klime i kulture (intervencije kao što su više druženja, izleta i susreta s kolegama),

- profesionalni razvoj (dodatne edukacije i supervizije),
- kadrovsko popunjavanje (nova zapošljavanja).

Svi ovi prijedlozi govore u prilog tome da je rad na kooperativnoj školskoj klimi i kulturi sa jasno definiranim vrijednostima važan za očuvanje mentalnog zdravlja prosvjetnih radnika.

- Promicanje autonomije u radu prosvjetnih radnika

Autonomija prosvjetnih radnika odnosi se na njihovu profesionalnu nezavisnost, posebno u donošenju odluka o tome šta će podučavati i na koji način će podučavati. Autonomija u radu glavni je faktor radnog zadovoljstva jer davanjem autonomije prosvjetnim radnicima sistem šalje poruku da ih tretira kao kompetentne profesionalce. Naravno, svaka autonomija zahtijeva i kvalitetnu pripremu nastavnika koji će onda moći osigurati postignuća ishoda učenja. Stoga, u profesionalnom razvoju nastavnika potrebno je staviti poseban akcenat na savladavanje vještina koje omogućavaju autonomiju u radu i to: kako pratiti vlastito podučavanje; kako postavljati svoje ciljeve za podučavanje i učenje; kako uskladiti metodiku podučavanja s postavljenim ciljevima; kako pratiti progres i ocijeniti u kojoj mjeri su postignuti ciljevi.

Iako su sve pobrojane aktivnosti već sastavni dio profesionalnog razvoja nastavnika, trenutna obrazovna praksa s nizom kontekstualnih poteškoća umanjuje spremnost nastavnika da koriste autonomiju u razredu. Stoga je važno i nastavnike zaštititi od vanjskih utjecaja kako bi mogli objektivno i nepristrano podučavati i pratiti progres učenika. Posebno treba naglasiti da nastavnike treba ohrabriti i ojačati kroz profesionalnu edukaciju da u svoj rad s učenicima uvedu prakse koje će promovirati fizičku i psihološku dobrobit svih zajedno. Poticanje nastavničke autonomije u donošenju odluka mora uključivati institucionalnu podršku, te autentični pozitivan stav rukovodioca prema nastavničkoj autonomiji koji se bazira na obostranom povjerenju i koji je prilagođen radnim uvjetima.

Stoga su u nastavku date osnovne preporuke za poboljšanje uvjeta rada prosvjetnih radnika i očuvanje njihove dobrobiti.

1. Promocija nastavničke profesije

Jeđan od glavnih zadataka čitavog društva, a posebno onih koji su uključeni u obrazovanje jeste kontinuirano promoviranje važnosti nastavničke profesije i obezbjeđivanje kompetentnih nasljednika. Stoga je potrebno u narednoj godini raditi na razvoju kampanje među učenicima srednjih škola, roditeljima i ostalim zainteresiranim, promičući tako vrijednosti o važnosti nastavnika, njihovoj ulozi i odgovornostima s ciljem privlačenja mladih ljudi u profesiju i razvijanju svijesti javnosti o neophodnosti poštivanja svega onoga što nastavnici rade za djecu i mlade.

2. Zaštita nastavnika od pritis(a)ka u radu

Nastavno osoblje u osnovnim i srednjim školama evidentno trpi veliki pritisak od strane zainteresiranih, posebno roditelja. Da bi nastavnici mogli raditi svoj posao, potrebno je na nivou podzakonskih akata propisati i mjere zaštite nastavnika na radnom mjestu koje bi se primjenjivale sistematski i bez izuzetka.

3. Osnaživanje i podrška prosvjetnim radnicima kroz profesionalnu edukaciju za promoviranje fizičke i psihološke dobrobiti za sve

- Objektivno i konkretno utvrditi stepen zahtjeva na radnom mjestu nastavnika i shodno podacima angažirati dodatno osoblje, posebno asistente za rad s učenicima s posebnim obrazovnim potrebama.
- Organizacija grupa podrške za nastavnike koji imaju problema sa zahtjevima na radnom mjestu. Grupe bi vodio psiholog, a cilj bi bio da nastavnici nauče bolje načine kako da se nose sa zahtjevima, uključujući **efikasno upravljanje vremenom**.
- Posebnu pažnju treba obratiti na nastavnike razredne nastave koji imaju visoke zahtjeve i malo kontrole.
- Omogućiti nastavnicima veći stepen autonomije kako bi mogli balansirati sve zahtjeve kojima su izloženi i kojih će biti još više.
- Uključiti prosvjetne radnike u donošenje odluka koje se tiču njihovog rada, te obezbijediti mehanizam predlaganja i učešća u donošenju zakona i podzakonskih akata.

4. Organizovanje radionica za prosvjetne radnike

Autonomija prosvjetnih radnika odnosi se na njihovu profesionalnu nezavisnost, posebno u donošenju odluka o tome šta će podučavati i na koji način će podučavati. Autonomija u radu glavni je faktor radnog zadovoljstva jer davanjem autonomije prosvjetnim radnicima sistem šalje poruku da ih tretira kao kompetentne profesionalce. Naravno, svaka autonomija zahtijeva i kvalitetnu pripremu nastavnika koji će onda moći osigurati postignuća ishoda učenja. Stoga, u profesionalnom razvoju nastavnika potrebno je staviti poseban akcenat na savladavanje vještina koje omogućavaju autonomiju u radu i to: kako pratiti vlastito podučavanje; kako postavljati svoje ciljeve za podučavanje i učenje; kako uskladiti metodiku podučavanja s postavljenim ciljevima; kako pratiti progres i ocijeniti u kojoj mjeri su postignuti ciljevi. Iako su sve pobrojane aktivnosti već sastavni dio profesionalnog razvoja nastavnika, trenutna obrazovna praksa s nizom kontekstualnih poteškoća umanjuje spremnost nastavnika da koriste autonomiju u

razredu. Stoga je važno i nastavnike zaštititi od vanjskih utjecaja kako bi mogli objektivno i nepristrasno podučavati i pratiti progres učenika. Posebno treba naglasiti da nastavnike treba ohrabriti i ojačati kroz profesionalnu edukaciju da u svoj rad s učenicima uvedu prakse koje će promovirati fizičku i psihološku dobrobit svih zajedno.

Poticanje nastavničke autonomije u donošenju odluka mora uključivati institucionalnu podršku, te autentični pozitivan stav rukovodioca prema nastavničkoj autonomiji koji se bazira na obostranom povjerenju i koji je prilagođen radnim uvjetima.

Kurikularna reforma, koja je u svom punom zamahu, omogućava veći stepen autonomije nastavnika, ali i posebnu odgovornost da se ispune ishodi učenja i podučavanja. Ipak, autonomija i autonomno uređenje radnih aktivnosti ne mora da bude podjednako prihvaćeno i etabliровано kod svih nastavnika. Određeni broj nastavnika treba više osnaživanja u radu i preuzimanju autonomije. Stoga, aktivnosti koje je provodio Institut za preduniverzitetsko obrazovanje zajedno sa stručnim službama škola u 2022/2023. godini, treba da budu nastavljene i intenzivirane.

Prošle godine definirane su radionice koje treba da budu nastavljene i u ovoj školskoj godini:

SERIJA RADIONICA – Autonomija na radnom mjestu

Cilj radionica: potaći i osnažiti prosvjetne radnike na preuzimanje inicijative u određivanju sadržaja i načina podučavanja.

SADRŽAJ RADIONICA

RADIONICA 1 – Autonomija na radnom mjestu nastavnika

Šta je to autonomija u radu?

Što su preduslovi za autonomiju u radu?

Kako nastavnici mogu prakticirati autonomiju u radu?

RADIONICA 2 – Barijere za autonomno djelovanje i njihovo prevazilaženje

Šta su barijere – individualne, okolinske i situacijske za prakticiranje autonomije?

Kako se nositi s barijerama za prakticiranje autonomije?

Na ovoj radionici bi nastavnici dobili praktični zadatak u vidu praćenja i bilježenja vlastitog autonomnog rada, te pozitivnih i negativnih efekata.

RADIONICA 3 – Kako smo prakticirali autonomiju?

Povratne informacije o korištenju autonomije u nastavnom procesu i diskusije o načinima za prevazilaženje prepreka u budućnosti

**RAZVIJANJE RADIONICE ZA RODITELJE ZAJEDNO S PROSVJETNIM
RADNICIMA – KAKO VJEROVATI SVOM DJETETU I ŠKOLI?**

Prosvjetni radnici su zaista izloženi očekivanjima roditelja, posebno kada je u pitanju vrednovanje i ocjenjivanje učenika, ali i očekivanjima kada je u pitanju njihov odnos s učenicima.

Kod roditelja je u ovom ispitivanju utvrđen niži stepen povjerenja i u obrazovanje i u školu.

Stoga se predlaže stručnoj službi škole da zajedno s nastavnicima, kao ekspertima za odnose s roditeljima, razviju radionicu ili seriju radionica na temu – *Kako vratiti povjerenje u školu i u djecu?*

Ove radionice trebale bi da obrade pitanje roditeljske anksioznosti vezane za učenička postignuća, njihovo povjerenje u vještine i znanja koja imaju njihova djeca, ali i povjerenje koje imaju u nastavnike i školu.

Smatramo da nastavnici trebaju biti kreatori ovih radionica, a ne implementatori, jer, kada je odnos s roditeljima u pitanju, niko bolje ne poznaje izazove s kojima se oni sreću.

**PROMOCIJA DOBROBITI KROZ PROMOCIJU POZITIVNIH PSIHOLOŠKIH
KONCEPATA**

Kada su ljudi svakodnevno izloženi negativnim informacijama, oni tendiraju da te negativne informacije prioritiziraju i da previdaju pozitivne događaje koji su im donijeli pozitivne emocije. Čak i ako ih primijete, tendiraju da umanjuju njihov značaj u relativnom omjeru prema negativnim emocijama. Stoga je potrebno razvijati intervencije koje će biti oslonjene na praktične strategije unapređenja interpersonalnih relacija.

Te strategije trebaju promovirati: emocionalnu inteligenciju, empatiju, asertivnost, suosjećanje i pohvaljivanje (pozitivne povratne informacije), kako bi se utjecalo na socio-emocionalnu klimu u razredu i unaprijedili odnosi između radnih kolega. Također, potrebno je promovirati psihološke resurse koji potiču reflektivne prakse. U ove resurse spadaju: kreativnost, ljubav prema učenju i percepcija samoeфикаsnosti u obavljanju posla. Sve veći broj istraživanja podržava ideju da su pozitivne emocije na poslu važan medijator između uslova rada i individualnih resursa kao što su optimizam, percepcija samoeфикаsnosti i samopouzdanje (Xanthopoulou, Bakker, Demerouti & Schaufeli 2012). Nastavnici koji svakodnevno doživljavaju pozitivne emocije na poslu, kreativniji su, pažljiviji i imaju više poštovanja prema drugima, te su spremniji da se uključe u

aktivnosti koje nose benefite za samu organizaciju (Weiss 2002). Osim toga, istraživanja pokazuju da je organizacijska kultura usmjerena na snage direktno povezana s boljim radnim učinkom. Dubreuil, Forest, and Courcy (2014) pokazali su u svom istraživanju da je osvještavanje vlastitih snaga na radnom mjestu objašnjavalo 15% ukupne varijence radnog učinka. Stoga je osvještavanje o vlastitim snagama povezano s povećanom vitalnošću, koncentracijom i posvećenošću radnim zadacima.

PRIJEDLOG RADIONICE: POZITIVNE EMOCIJE I SNAGE NA RADNOM MJESTU

Cilj radionice: poticanje prosvjetnih radnika na fokusiranje i prioritiziranje pozitivnih emocija i pozitivnih mehanizama suočavanja sa stresnim situacijama.

Sadržaj:

Što su pozitivna iskustva na radnom mjestu?

Koje su moje snage?

Na koji način koristim svoje snage na radnom mjestu?

Kako mogu pomoći svojim kolegama i kolegicama da zajedno gradimo pozitivne snage?

PRIJEDLOG RADIONICE ZA DIREKTORE: UPRAVLJANJE ŠKOLOM BAZIRANO NA INDIVIDUALNIM I GRUPNIM SNAGAMA POJEDINACA

Cilj radionice: osvijestiti direktore o važnosti prepoznavanja individualnih i grupnih snaga, te osiguravanje mogućnosti i uvjeta rada kojima se potiču korištenje i razvoj snaga i talenata prosvjetnih radnika.

Sadržaj radionice:

Važnost individualnih i grupnih snaga

Kako prepoznati i validirati snage i talente zaposlenika?

Kako stvarati klimu koja potiče korištenje i razvijanje snaga i talenata?

Kadrovsko popunjavanje i uvjeti rada i tretman nastavničke profesije

Kvalitet obrazovanja je kvalitet društva i ekonomije. Stoga, ulaganje u obrazovanje treba biti tretirano kao investicija, a posebno je važno da u vrtićima i školama radi dovoljan broj kompetentnih prosvjetnih radnika čime će se osigurati kvalitetan pristup i rad sa svim učenicima. Materijalni i tehnički uslovi rada u školama i vrtićima moraju biti

strateško opredjeljenje javnih politika, a posebno je važno izraditi strategije za promociju i pozitivan tretman nastavničke profesije.

Jedna od aktivnosti za naredni period jeste promocija nastavničkog poziva:

Aktivnosti promocije treba da se rade u saradnji s prosvjetnim radnicima, a jedna od radionica koja bi zasigurno polučila pozitivne ideje bila bi radionica pod nazivom – *Kako osigurati da nastavnička profesija bude atraktivna mladim ljudima?*

**PLANIRANJE I ORGANIZACIJA ZAJEDNIČKIH DRUŽENJA I TIMSKIH
AKTIVNOSTI ZA PROSVJETNE RADNIKE**

Prosvjetni radnici su jasno istakli da im je potrebno više druženja i kontakata koji bi doprinijeli izgradnji timskog duha i omogućili im potrebnu fizičku i mentalnu relaksaciju.

Stoga, u školskim kalendarima treba omogućiti nastavnicima da s djecom mogu izvoditi nastavu i izvan prostorija škole, planirati zajedničke kratke izlete s učenicima i bez učenika, te druge oblike zajedničkih aktivnosti kao što su posjete drugim školama i institucijama s kojima škole mogu da saraduju.

Kvalitetni timovi prepoznaju se po tome što imaju svoje saradničke kulture, a koje uključuju i male rituale u koje spadaju druženja, proslave i zajednička obilježavanja važnih događaja. Vrijeme u kojem živimo često nas navede da na to zaboravimo i zato je važno da ih planiramo u kalendarima.

**5. MENTALNO ZDRAVLJE
UČENIKA IZ PERSPEKTIVE
STRUCNIH SARADNIKA**

5. MENTALNO ZDRAVLJE UČENIKA IZ PERSPEKTIVE STRUČNIH SARADNIKA

Praćenje psihofizičkog razvoja djece i adolescenata u obrazovnom kontekstu ima višestruki značaj. Kontinuirane sistemske aktivnosti omogućavaju pravovremano prepoznavanje i reduciranje poteškoća s kojima se djeca i adolescenti susreću, razmatranje mogućnosti unapređenja osobno-emocionalne, socijalne i školske/akademske prilagodbe te odgojno-obrazovnih aktivnosti.

U realiziranom istraživanju ove godine učešće su uzeli i stručni saradnici zaposleni u odgojno-obrazovnim ustanovama na području Kantona Sarajevo. U našem kontekstu tim stručnih saradnika u predškolskim i školskim ustanovama najčešće čine: pedagog, psiholog i socijalni radnik.

Stručni saradnici imaju važnu ulogu u procesu unapređenja odgojno-obrazovnog rada, ali i u planiranju i realizaciji aktivnosti usmjerenih na zaštitu i unapređenje mentalnog zdravlja djece i adolescenata. Pored rada s djecom i adolescentima stručni tim jedne odgojno-obrazovne ustanove ima važnu ulogu i u radu s nastavnicima, te s roditeljima/starateljima.

Stručni saradnici su najviše angažirani u sljedećim područjima rada: planiranje odgojno-obrazovnih aktivnosti, poučavanje, praćenje i vrednovanje (učeničkog postignuća i razvoja, kvalitete nastave, postignuća nastavnika), planiranje i realizacija preventivnih aktivnosti, učešće u radu komisija i školskih timova, savjetodavni rad, intervencije u slučajevima pojave nasilja, prepoznavanje određenih poteškoća u prilagodbi kod učenika, kreiranje individualnih programa za rad s učenicima, saradnja s drugim institucijama (Dedić Bukvić, Dautbegović, Čehić, Kasumagić-Kafedžić, Zejnilagić-Hajrić, Suljagić, Hasanbegović i Akšamija 2020).

S ciljem planiranja adekvatnih preventivnih i intervencijskih mjera od izuzetne važnosti je identificirati poteškoće i izazove s kojima se suočavaju stručni saradnici na svom radnom mjestu, a prvenstveno kada je u pitanju rad s djecom i adolescentima.

Primjenom upitnika, koji su imali priliku ispuniti stručni saradnici u predškolskim i školskim ustanovama, fokus je stavljen na sljedeća pitanja:

Koje su najčešće poteškoće i problemi djece i adolescenata s kojima su se stručni saradnici suočavali u svom radu tokom protekle godine?

- Identifikacija najzastupljenijih poteškoća omogućit će da budu prepoznati prioriteti i ponuđene adekvatne smjernice kada su u pitanju aktivnosti na nivou primarne i sekundarne prevencije u odgojno-obrazovnom kontekstu.

Izveštaj o provedenom istraživanju o psihofizičkom zdravlju...

Broj djece koja su trebala stručnu pomoć zbog poteškoća u psihološkom funkcioniranju?

- Podaci o broju djece koja su trebala stručnu pomoć tokom protekle godine govore nam o prevalenciji poteškoća u psihološkom funkcioniranju, ali i o (pre)opterećenosti stručnih saradnika kada su u pitanju intervencije usmjerene na pružanje stručne podrške i pomoći s ciljem zaštite i unapređenja mentalnog zdravlja i prilagodbe u obrazovnom kontekstu djece i adolescenata.

U kojoj mjeri su bile zastupljene poteškoće u psihološkom funkcioniranju djece i adolescenata (prisutvo različitih neprijatnih emocionalnih stanja)?

- Stručni saradnici su pri odgovoru na ovo pitanje imali mogućnost izvijestiti u kojoj mjeri su se djeca i adolescenti suočavali s neprijatnim emocionalnim stanjima poput stresa, anksioznosti, depresivnim i psihosomatskim simptomima...

Koji su najčešći uzroci pojave problema u psihološkom funkcioniranju i prilagodbi djece i adolescenata, te u kojoj su mjeri zastupljeni?

- Uzroci pojave problema u psihološkom funkcioniranju mogu biti u porodičnom kontekstu, ali nerijetko su uzroci i u odgojno-obrazovnom kontekstu. To može biti doživljaj neuspjeha kada je u pitanju školsko postignuće, preopterećenost školskim aktivnostima i ograničavanje slobodnih aktivnosti, ali i postojanje problema u socijalnim (vršnjačkim) interakcijama.

Koji je uzrast djece, iz perspektive stručnih saradnika, pod najvećim rizikom kada su u pitanju problemi mentalnog zdravlja?

- Izveštavanjem stručnih saradnika o uzrastu djece i adolescenata koji se u najvećoj mjeri suočavaju s problemima mentalnog zdravlja, stvara se mogućnost planiranja i kreiranja ciljanih programa i preventivnih mjera za dobne skupine koje su pod najvećim rizikom.

Koje strategije su se u odgojno-obrazovnim ustanovama pokazale efikasnim kada su u pitanju zaštita i unapređenje mentalnog zdravlja djece i adolescenata?

- Iskustvo stručnih saradnika, kada je u pitanju procjena efikasnosti realiziranih strategija usmjerenih na unapređenje i zaštitu mentalnog zdravlja djece i adolescenata, treba uzeti u obzir pri kreiranju preventivnih i intervencijskih programa. Primjeri dobre prakse, posebno kada su u pitanju intervencije za rješavanje specifičnih problema u psihološkom funkcioniranju, trebaju biti inkorporirani u preporuke i smjernice za rad stručnih službi.

Kako stručni saradnici procjenjuju saradnju s roditeljima/starateljima, odgajateljima i drugim članovima stručne službe u procesu rješavanja poteškoća u prilagodbi obrazovnom kontekstu i psihološkom funkcioniranju djece i adolescenata?

Izvještaj o provedenom istraživanju o psihofizičkom zdravlju...

- Odgovori na ovo pitanje omogućavaju uvid u kvalitetu saradnje među svim akterima i realizatorima odgojno-obrazovnih aktivnosti, te prepoznavanje u koje saradničke odnose je potrebno više ulagati s ciljem unapređenja kvalitete komunikacije i saradnje.

S kojim institucijama odgojno-obrazovne ustanove saraduju i u kojoj mjeri?

- Kvaliteta rada stručnih saradnika u značajnoj mjeri ovisi i od saradnje s drugim institucijama, kao što su: centri za mentalno zdravlje, centri za socijalni rad, porodično savjetovalište, domovi zdravlja, Ministarstvo unutrašnjih poslova i nevladine organizacije. I u ovom slučaju važno je identificirati sfere u kojima postoji manjak podrške, a s ciljem sistemskog rješavanja problema u komunikaciji i saradnji.

Koje su teme potrebne u okviru edukacija namijenjenih stručnim saradnicima, s ciljem unapređenja znanja i vještina potrebnih za rad na unapređenju i zaštiti mentalnog zdravlja djece i adolescenata, ali i s ciljem zaštite i unapređenja njihovog mentalnog zdravlja?

- Dobijeni podaci omogućit će adekvatno planiranje programa stručnog usavršavanja. Unapređenje znanja i vještina stručnih saradnika treba biti ciljano, u skladu s aktuelnim potrebama, poteškoćama i izazovima s kojima se suočavaju na svom radnom mjestu.

Pri prepoznavanju protektivnih faktora i faktora rizika mentalnog zdravlja djece i adolescenata i kreiranju preventivnih programa na razini odgojno-obrazovne ustanove, potrebno je uzeti u obzir rezultate istraživanja. Stručni saradnici su, zbog svoje profesionalne uloge, u najvećoj mjeri posvećeni radu s djecom kada se pojave problemi u psihosocijalnom funkcioniranju, zbog čega su njihova izvješća od izuzetnog značaja pri planiranju i realizaciji aktivnosti usmjerenih na unapređenje kognitivnog, socijalnog i emocionalnog funkcioniranja djece i adolescenata. Savremena škola, ali i mnogi drugi socijalni utjecaji pred djecu postavljaju mnoštvo zahtjeva, što im nerijetko otežava prilagodbu i dovodi do poteškoća u psihološkom funkcioniranju.

Odgojno-obrazovne ustanove imaju snažan utjecaj na pozitivne razvojne ishode djece i mladih, posebno aktivnosti koje se realiziraju na nivou primarne prevencije. Efikasnost realizacije preventivnih i intervencijskih mjera prvenstveno ovisi o stručnim službama, tj. broju stručnih saradnika u odgojno-obrazovnim ustanovama, njihovim kompetencijama, ali i uslovima i resursima koji su im dostupni u radu. Kada su u pitanju zaštita i unapređenje mentalnog zdravlja djece i adolescenata, stručni saradnici kroz individualne i aktivnosti realizirane na nivou manjih i većih grupa, kontinuirano nastoje prevenirati poteškoće u svim aspektima prilagodbe djece i adolescenata u obrazovnom kontekstu. Najčešće aktivnosti na nivou primarne prevencije su različite edukacije usmjerene na unapređenje kognitivnog, socijalnog i emocionalnog razvoja učenika. Pravovremeno prepoznavanje poteškoća učenika u

psihološkom funkcioniranju, te efikasan tretman ključni su kada govorimo o intervencijama na razini sekundarne prevencije, što nerijetko zahtijeva saradnju s drugim ustanovama.

Važnost praćenja mentalnog zdravlja i razvoja socijalnih i emocionalnih kompetencija kroz obrazovanje više nije potrebno dokazivati. Povećavanje kapaciteta odgojno-obrazovne ustanove za prepoznavanje poteškoća u psihofizičkom razvoju i reagiranje na potrebe mentalnog zdravlja djece i adolescenata, logičan je pristup s obzirom da većina djece provodi značajan dio svog dana u odgojno-obrazovnom kontekstu. Radi se o idealnom kontekstu za realizaciju programa na nivou primarne prevencije, pri čemu socijalni i emocionalni aspekt funkcioniranja djece i adolescenata zaslužuje pažnju svih aktera u obrazovnom procesu u istoj mjeri kao i intelektualni razvoj (Dautbegović 2020). Važan preduslov za ovakvo djelovanje je kreiranje univerzalnih programa socijalnog i emocionalnog učenja u sklopu standardne obrazovne prakse, osnaživanje stručnih službi povećanjem broja stručnih saradnika u odgojno-obrazovnim institucijama, jačanje njihovih kompetencija i obezbjeđivanja uslova i sredstava koja su im potrebna u procesu usvajanja i primjene različitih preventivnih i intervencijskih aktivnosti.

Uzimajući u obzir značajnost uloge koju imaju stručni saradnici kada je u pitanju rad s djecom i adolescentima, podaci dobijeni u okviru realiziranog istraživanja omogućit će efikasnije planiranje budućih preventivnih i intervencijskih aktivnosti, ali i načine osnaživanja stručnih službi u odgojno-obrazovnom kontekstu.

5.1. REZULTATI ISTRAŽIVANJA – STRUČNE SLUŽBE U PREDŠKOLSKIM USTANOVAMA

U istraživanju učesće je uzelo 19 stručnih saradnika $N = 19$, pri tome deset psihologa ($N = 10$), 8 pedagoga ($N = 8$) i 1 socijalni radnik ($N = 1$), prosječne dobi $M = 36,71$ ($SD = 7,41$).

Tabela 24. Dužina radnog staža

Dužina rada na trenutnom radnom mjestu	f (frekvencija)	% (procenat)
Do godinu dana	5	26,3
1-5 godina	4	21,1
5-10 godina	7	36,8
10-15 godina	3	15,8
Više od 15 godina	0	0

Iz Tabele 24 moguće je vidjeti koliko dugo stručni saradnici rade na trenutnom radnom mjestu. Najveći broj učesnika ($N = 7$) naveo je 5 do 10 godina.

Tabela 25. Broj (procenat) djece koja su prema izvješću stručnih saradnika trebala pomoć i podršku tokom ove godine

Broj djece koja su trebala podršku stručnog saradnika	F (frekvencija odgovora učesnika)	% (procenat)
do deset	4	21,1
10-20	4	21,1
20-30	4	21,1
30-40	3	15,8
40-50	2	10,5
više od 50	2	10,5

Prikaz rezultata u Tabeli 25 omogućava uvid u broj djece koja tokom godine trebaju pomoć i podršku saradnika iz stručne službe.

POTEŠKOĆE U PSIHOLOŠKOM FUNKCIONIRANJU I PRILAGODBI DJECE PREDŠKOLSKOG UZRASTA

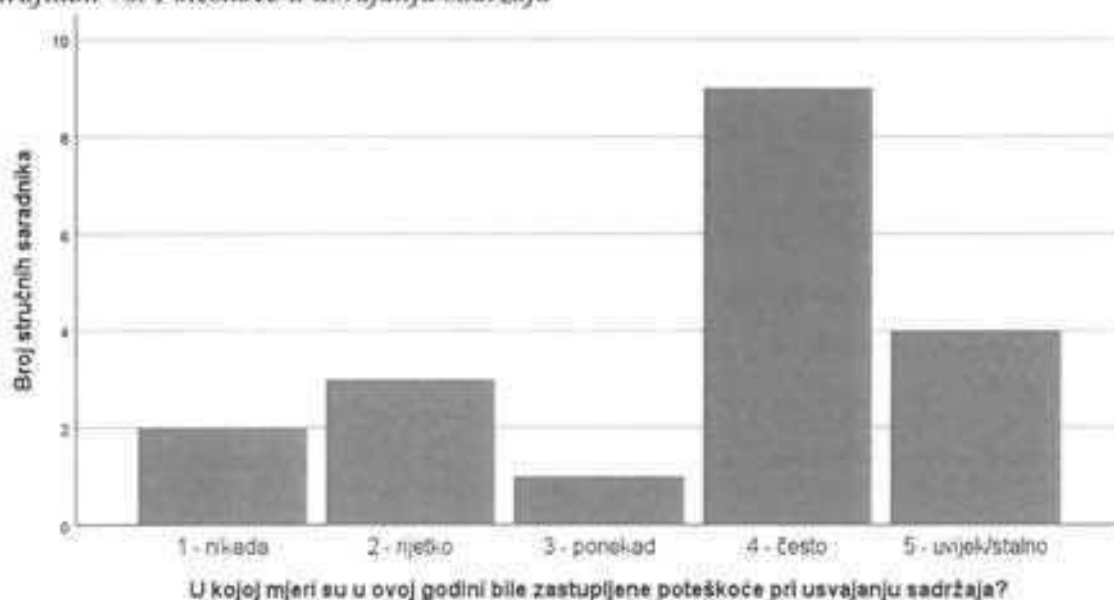
S ciljem dobijanja informacija, zbog kojih su poteškoća u psihološkom funkcioniranju djeca trebala podršku i pomoć, prikupljeni su podaci i prikazani u Tabeli 26.

Tabela 26. Izvešće stručnih saradnika u kojoj mjeri su bile zastupljene pojedine poteškoće koje su ometale prilagodbu i psihološko funkcioniranje

Poteškoće u psihološkom funkcioniranju i prilagodbi	U kojoj mjeri su bile zastupljene navedene poteškoće?				
	Nikada	Rijetko	Ponekad	Često	Uvijek/stalno
Stres	15,8	31,6	15,8	21,1	15,8
Psihosomatski simptomi	15,8	42,1	5,3	31,6	5,3
Tjeskoba/anksioznost	26,3	21,1	10,5	36,8	5,3
Depresivni simptomi	36,8	21,1	21,1	10,5	10,5
Poteškoće u usvajanju sadržaja	10,5	15,8	5,3	47,7	21,1
Poremećaji u prehrani	10,5	15,8	42,1	15,8	15,8
Strahovi	15,8	5,3	47,4	21,1	10,5
Fobije	31,6	31,6	26,3	5,3	5,3
Agresivno ponašanje	10,5	10,5	10,5	36,8	31,6
Samopovređivanje	21,1	26,3	26,3	10,5	15,8

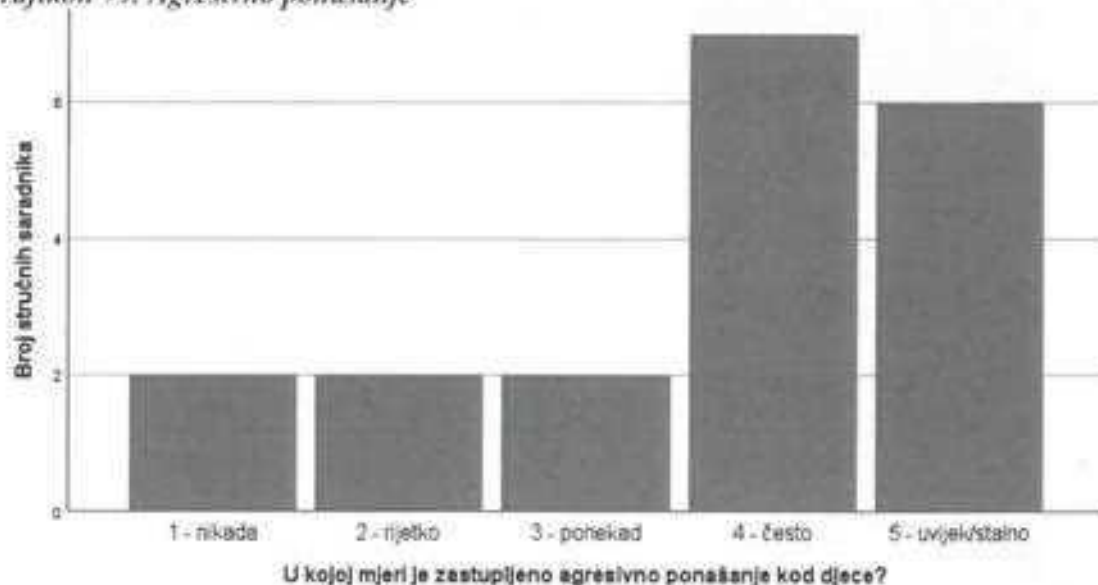
Analizirajući podatke prikazane u Tabeli 26, moguće je konstatovati da su **poteškoće u usvajanju sadržaja** jedan od zastupljenijih problema u predškolskom uzrastu, gdje ih čak 68,8% stručnih saradnika navodi kao poteškoću s kojom se suočavaju često (47,7%) i uvijek/stalno (21,1%) u radu s djecom (vidjeti Grafikon 78).

Grafikon 78. Poteškoće u usvajanju sadržaja

Jednako se ističe i **agresivno ponašanje**, budući da 68,4% učesnika u istraživanju navodi da je agresivno ponašanje bilo zastupljeno kod djece predškolske dobi – često (36,8%) i uvijek (31,6%) (vidjeti Grafikon 79).

Grafikon 79. Agresivno ponašanje

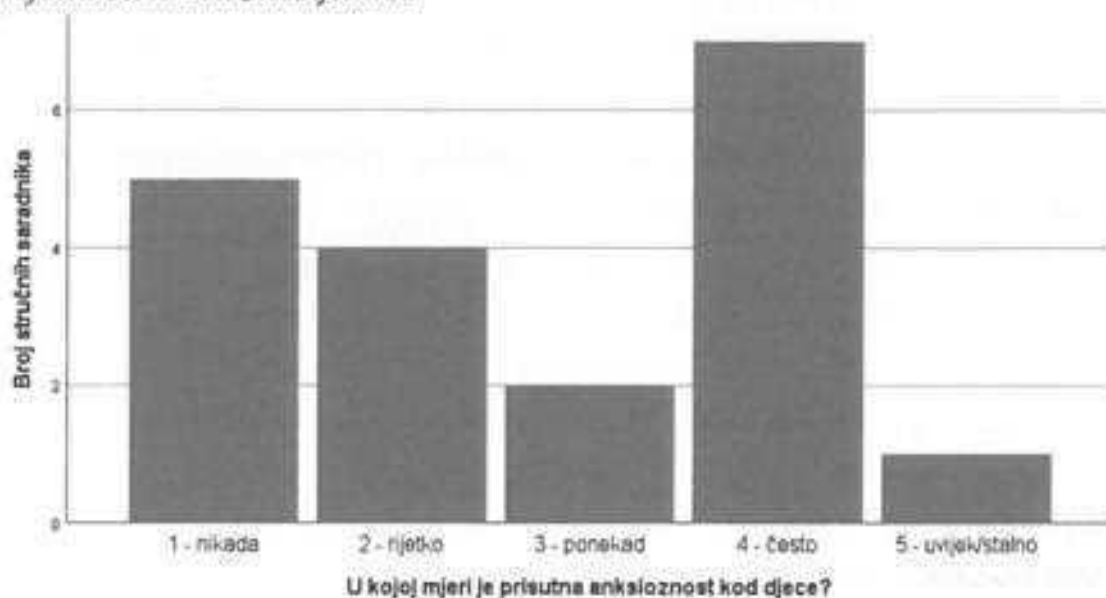
Kada su u pitanju neprijatna emocionalna stanja, navedeni rezultati ukazuju da je u predškolskom uzrastu, prema izvješću stručnih saradnika, na prvom mjestu **anksioznost/tjeskoba** – u kategoriji odgovora često i uvijek/stalno nalazi se 42,1% odgovora, zatim slijede psihosomatski simptomi i stres s jednakim procentom od 36,9%, a naposljetku i depresivni simptomi 21%.

Kada su u pitanju **poremećaji u prehrani**, 73,7% učesnika navodi da su u ovoj godini zastupljeni ponekad (42,1%), često (15,8%) i stalno (15,8%).

Uvidom u dobijene rezultate moguće je konstatovati da je u određenoj mjeri u predškolskoj dobi prisutno i **samopovređivanje**, budući da 26,3% stručnih saradnika izvještava da se pojavljuje ponekad, 10,5% često i 15,8% uvijek/stalno.

Iz prikazanih rezultata moguće je zaključiti da su u predškolskoj dobi **prisutniji strahovi, nego fobije**, što je i očekivano s obzirom na uzrast.

Grafikon 80. Anksioznost/tjeskoba

KOJI SU UZROCI POJAVE PROBLEMA U PSIHOLOŠKOM FUNKCIONIRANJU I PRILAGODBI DJECE?

Nakon analize poteškoća i problema djece s kojima se u svom radu suočavaju stručni saradnici iz predškolskih ustanova, slijedi, prema njihovoj procjeni, prepoznavanje najčešćih uzroka pojave problema mentalnog zdravlja kod djece.

Tabela 27. Uzroci pojave problema mentalnog zdravlja kod djece

Uzroci	U kojoj mjeri su zastupljeni uzroci pojave problema mentalnog zdravlja?				
	Nikada	Rijetko	Ponekad	Često	Uvijek/stalno
Ograničavanje slobodnih aktivnosti	15,8	36,8	31,6	10,5	5,3
Porodični problemi	10,5	10,5	42,1	31,6	5,3
Opasnosti iz online okruženja	15,8	15,8	36,8	26,3	5,3
Problemi u socijalnoj prilagodbi (odnosi s vršnjacima)	5,3	10,5	36,8	31,6	15,8
Neki oblik nasilja	26,3	31,6	21,1	21,1	0

Kada su u pitanju uzroci pojave poteškoća i problema mentalnog zdravlja djece u predškolskim ustanovama, najveći broj stručnih saradnika ukazuje da su najčešće u pitanju uzroci koji se vezuju za **porodične probleme** (42,1% – ponekad; 31,6% – često i 5,3% – uvijek/stalno). Nakon toga slijede **problemi u socijalnoj prilagodbi tj. u odnosu s vršnjacima** (36,8% – ponekad, 31,6% – često i 15,8% – uvijek).

Ne treba zanemariti ni rezultat koji ukazuje da čak 68,4% stručnih saradnika navodi da su uzroci problema u psihološkom funkcioniranju djece i **opasnosti iz online okruženja** (36,8% – ponekad; 26,3% – često i 5,3% – uvijek/stalno. 42,2% stručnih saradnika izvještava da se i **prisustvo nekog oblika nasilja** pojavljuje kao uzrok problema mentalnog zdravlja (21,1% – ponekad i 21,1% – često).

Ograničavanje slobodnih aktivnosti na ovom uzrastu nije prepoznato kao uzrok problema, što je i očekivano s obzirom na dob djece.

U KOJEM UZRASTU DJECA IZRAŽAVAJU NAJVIŠE POTEŠKOĆA?

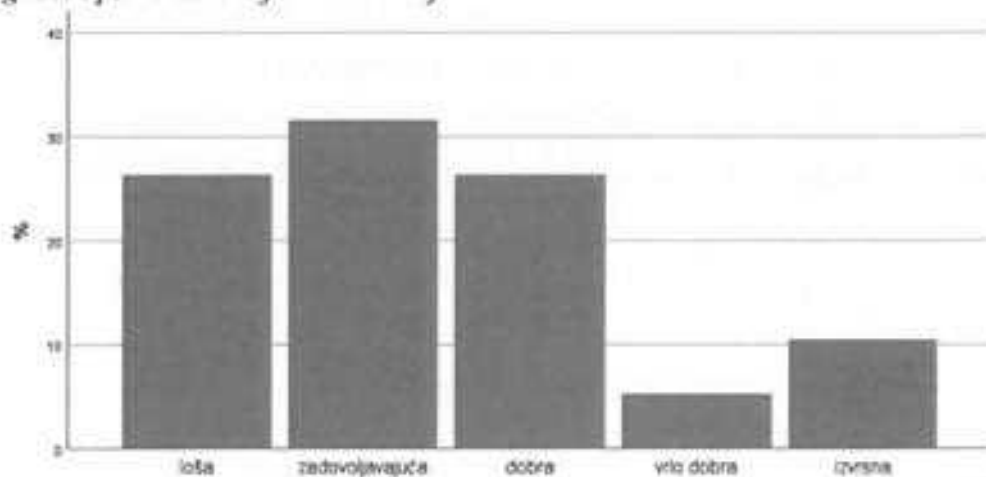
Kada je u pitanju uzrast u kojem djeca predškolske dobi pokazuju poteškoće u psihološkom funkcioniranju i prilagodbi, najveći broj stručnih saradnika izvještava da su to u pitanju **djeca uzrasta od 5 do 7 godina** (N = 7), zatim djeca uzrasta od 3 do 4 godine (N = 5), potom uzrast od 4 do 5 godina (N = 3) i na kraju od 1 do 2 godine (N = 2).

Iz dobijenih rezultata moguće je konstatovati da su pod najvećim rizikom ona djeca koja su u dobi pred polazak u školu.

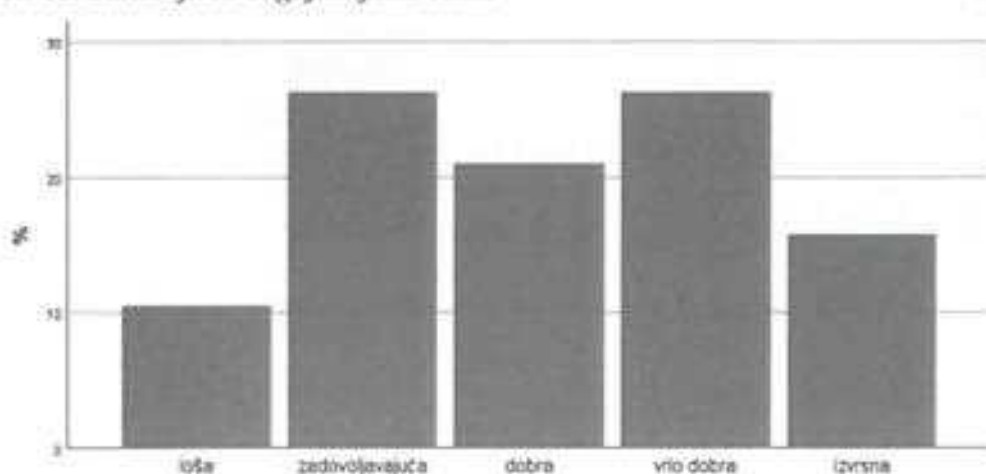
SARADNJA SA RODITELJIMA/STARATELJIMA, ODGAJATELJIMA I DRUGIM ČLANOVIMA STRUČNE SLUŽBE

S ciljem prepoznavanja kvalitete saradnje stručnih saradnika s roditeljima/starateljima, odgajateljima/-cama i drugim članovima *stručne službe*, urađene su analize čiji su rezultati prikazani u sljedećim grafikonima.

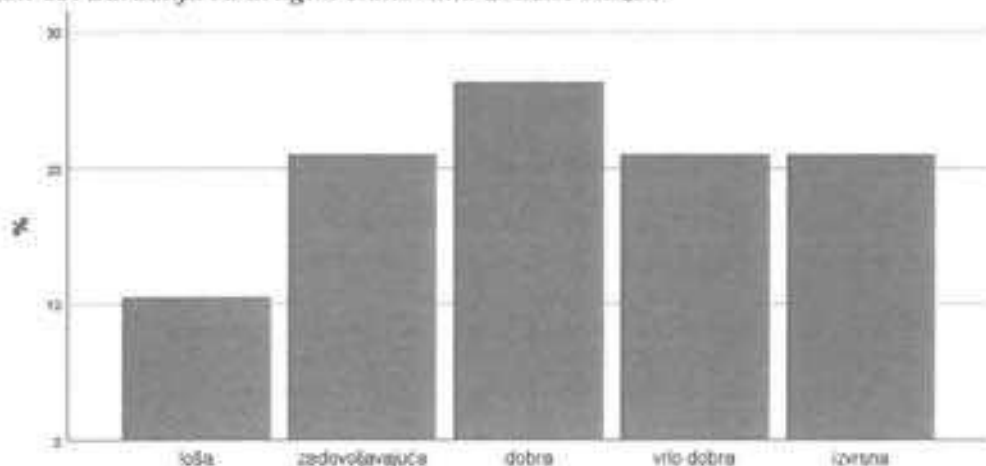
Grafikon 81. Saradnja sa roditeljima/starateljima u procesu rješavanja poteškoća kod djece u prilagodbi i psihološkom funkcioniranju

Grafikon 82. Saradnja sa odgajateljima/cama

Grafikon 83. Saradnja sa drugim članovima Sručne službe

Dobijeni rezultati pokazuju da je više odgovora koji ukazuju na lošu (26,3%) i zadovoljavajuću saradnju (31,6%) s roditeljima/starateljima. Samo 5,3% (jedan ispitanik) ukazuje da je saradnja vrlo dobra i 10,5% da je saradnja s roditeljima/starateljima izvrsna.

Nešto bolji rezultati su kada je u pitanju saradnja s odgajateljima/-cama. Najveći broj stručnih saradnika procjenjuje da je saradnja vrlo dobra (26,3%) i zadovoljavajuća (26,3%). 15,8% učesnika saradnju s odgajateljima/-cama procjenjuje izvrsnom, 21,1% dobrom, a 10,5% lošom. Saradnju s drugim članovima *stručne službe* najveći broj stručnih saradnika procjenjuje dobrom (26,3%), a najmanji broj njih saradnju procjenjuje lošom (10,5%). Procenat odgovora u ostalim kategorijama (zadovoljavajuća, vrlo dobra i izvrsna) je jednake vrijednosti (21,1%).

SARADNJA S DRUGIM INSTITUCIJAMA

Tabela 28. Saradnja stručnih službi predškolskih ustanova s drugim institucijama kada su u pitanju preventivne i intervencijske mjere

Institucija	U kojoj mjeri je zastupljena saradnja?				
	Nikada	Rijetko	Ponekad	Često	Uvijek/ stalno
Centar za mentalno zdravlje	26,3	31,6	21,1	10,5	10,5
KJU Centar za socijalni rad	26,3	31,6	31,6	5,3	5,3
KJU Porodično savjetovalište	21,1	31,6	42,1	5,3	0
Dom zdravlja	15,8	31,6	26,3	26,3	0
Ministarstvo unutrašnjih poslova	36,8	36,8	15,8	5,3	5,3
Nevladine organizacije	10,5	21,1	47,4	15,8	5,3

Uvid u rezultate prikazane u Tabeli 28 omogućava konstataciju da postoji saradnja stručnih službi predškolskih ustanova s drugim institucijama kada su u pitanju preventivne i intervencijske mjere usmjerene na zaštitu i unapređenje psihološkog funkcioniranja djece. Međutim, postoje razlike u stepenu saradnje, tako da najveći broj stručnih saradnika navodi **Nevladine organizacije (68,5%), Dom zdravlja (52,6%) i Porodično savjetovalište (47,4%)**, kao institucije s kojima imaju ponekad, često ili stalno saradnju. Zatim slijede Centar za socijalni rad (42,2%) i Centar za mentalno zdravlje (42,1%). Saradnja stručnih službi predškolskih ustanova s Ministarstvom unutrašnjih poslova rjeđa je (26,4%), u odnosu na ostale navedene institucije.

ANALIZA ODGOVORA NA PITANJA OTVORENOG TIPA

Pitanje:	Najčešći odgovori:
<p>Poteškoće i problemi s kojima su se stručni saradnici najviše suočavali u protekloj godini?</p>	<ul style="list-style-type: none"> - poteškoće na planu ponašanja i odgojna zanemarenost od strane roditelja; - izazovi u radu s djecom s poteškoćama u razvoju (poremećaji iz spektra autizma, disharmoničan psihomotorni razvoj kod djece, gluhoća, intelektualne teškoće); - prilagodba i socijalizacija djece u vrtićkom okruženju; - problemi s pažnjom i koncentracijom kod djece; - poteškoće u jezičko-govornom razvoju; - poteškoće u samoregulaciji emocija; - prisustvo anksioznosti i depresivnog raspoloženja.
<p>Poteškoće kod djece u psihološkom funkcioniranju, a nisu navedene kroz postavljena pitanja?</p>	<ul style="list-style-type: none"> - razdražljivost; - izlivi bijesa; - odstupanja u socioemocionalnom razvoju; - izostanak govora kao posljedica emocionalne traume.
<p>Dodatni uzroci pojave problema mentalnog zdravlja kod djece?</p>	<ul style="list-style-type: none"> - pretjerana upotreba ekrana (ekranizam); - bolje poznavanje stranog jezika (engleskog) nego maternjeg, što otežava razvoj govora, komunikaciju i verbalizaciju emocija; - socijalna izoliranost djeteta prije polaska u vrtić otežava prilagodbu.

<p>Najefikasniji pristup ili strategija koju ustanova koristi za zaštitu i unapređenje mentalnog zdravlja djece?</p>	<ul style="list-style-type: none"> - intredisciplinarni pristup; - kreiranje pozitivnog okruženja i praćenje interesa i potreba djece; - podizanje svijesti kod roditelja/staratelja da pravovremeno potraže stručnu podršku i pomoć; - kontinuirana saradnja stručnih saradnika s odgajateljima; - realizacija edukacija za odgajatelje i roditelje; - praćenje trendova odgojno-obrazovnog procesa kako bi aktivnosti koje se provede s djecom bile što interesantnije i prilagodljivije djeci; - individualno-savjetodavni razgovori s roditeljima; - jačanje povjerenja između roditelja / staratelja i stručnih saradnika; - realizacija aktivnosti na nivou primarne prevencije; - uključivanje asistenta i prepoznavanje značaja njegove uloge u grupi kada je u pitanju inkluzivno obrazovanje.
<p>Koje aktivnosti su se pokazale efikasnim za povećanje psihološke dobrobiti djece?</p>	<ul style="list-style-type: none"> - postavljanje jasnih ponašajnih granica; - realizacija kreativnih radionica; - individualizirani rad s djecom; - uključivanje djece u rad s defektologom; - igre na otvorenom; - savjetodavni rad s roditeljima / starateljima; - savjetodavni rad s odgajateljima; - uspješna komunikacija i saradnja stručnih saradnika unutar stručnog tima;

	<ul style="list-style-type: none"> - supervizije odgajatelja,
<p>Koje su teme, u okviru edukacija, potrebne stručnim saradnicima s ciljem usavršavanja znanja i vještina potrebnih za rad na unapređenju i zaštiti mentalnog zdravlja djece?</p>	<ul style="list-style-type: none"> - unapređenje metoda i strategija u radu s djecom; - načini savladavanja neprihvatljivih oblika ponašanja i uspostavljanje discipline; - jačanje komunikacijskih vještina; - rad s djecom s poteškoćama u razvoju; - rad s djecom koja se suočavaju s neprijatnim emocionalnim stanjima; - metode poticanja i razvijanja samopouzdanja kod djece.
<p>Koje teme, u okviru edukacija, su potrebne s ciljem unapređenja i zaštite mentalnog zdravlja stručnih saradnika?</p>	<ul style="list-style-type: none"> - kako se nositi s izazovima u odgojno-obrazovnom radu s djecom; - metode nošenja sa stresnim situacijama i anksioznošću; - omogućiti superviziju i postavljanje normativa; - smjernice za obezbjeđivanje zaštite i sigurnosti djece; - strategije za zaštitu i unapređenje mentalnog zdravlja.

**PREPORUKE – AKTIVNOSTI KOJE SE MOGU REALIZIRATI NA NIVOU PRIMARNE
PREVENCIJE**

Uzimajući u obzir dobijene rezultate istraživanja moguće je izvesti zaključke i ponuditi opšte smjernice za rad s djecom, odgajateljima, roditeljima/starateljima i članovima *stručne službe*:

1. Jedna od najzastupljenijih poteškoća kod djece, o kojoj izvještavaju stručni saradnici, su **poteškoće u usvajanju sadržaja**. Potrebno je u predškolske ustanove uvesti različite pristupe i metode poučavanja te obezbijediti uslove za povremeni individualan rad s djecom. Kroz kontinuirane i sistemski realizirane edukacije potrebno je osnažiti odgajatelje znanjem i vještinama koje će omogućiti kreativniji pristup u radu s djecom kada je u pitanju usvajanje novih sadržaja. Stručni saradnici i odgajatelji mogu realizirati učestalije susrete s roditeljima/starateljima, u okviru kojih bi kroz edukacije ponudili smjernice za rad kod kuće, a prvenstveno s ciljem adekvatnog poticanja intelektualnog, emocionalnog i socijalnog razvoja djeteta u skladu s njegovom dobi.
2. S obzirom na to da rezultati ukazuju i na čestu **zastupljenost agresivnog ponašanja** kod djece u predškolskim ustanovama, preporuka je da se, kroz sadržaje i aktivnosti koje odgajatelji realiziraju s djecom, više aktualiziraju i obrađuju sljedeće teme:
 - poticanje prosocijalnog ponašanja,
 - jačanje kohezivnosti grupe,
 - usvajanje temeljnih socijalnih vještina: davanje ili dijeljenje, saradnja, slušanje, poštivanje pravila grupe, poštivanje osobnog prostora, pristojno ponašanje...Stručni saradnici mogu realizirati edukacije za odgajatelje i roditelje/staratelje u okviru kojih će imati mogućnost usvojiti znanja o načinima adekvatnog uspostavljanja discipline, kreiranja pravila i načinima potkrepljivanja socijalno poželjnih ponašanja kod djece.
3. Kada je u pitanju **anksioznost/tjeskoba** kod djece, o kojoj, također, izvještava znatan broj stručnih saradnika, važno je educirati odgajatelje da pravovremeno prepoznaju simptome anksioznosti koja se, ukoliko je prisutna u blažim oblicima, može uz saradnju sa stručnim saradnicima minimizirati kroz aktivnosti realizirane u predškolskim ustanovama. Kroz crtanje i igru potrebno je omogućiti djeci da izraze emocije, verbaliziraju strahove i brige, te usvoje određene tehnike opuštanja i relaksacije.
4. Najveći broj stručnih saradnika izvještava da su uzroci pojave problema u prilagodbi i psihološkom funkcioniranju djeteta porodični problemi. Pored edukacija koje stručni

saradnici mogu realizirati za roditelje/staratelje s ciljem unapređenja roditeljskih kompetencija, važno je unaprijediti i saradnju predškolskih ustanova s drugim institucijama (npr. Centrom za socijalni rad) kako bi se kroz zajednički angažman stručnjaka pružila podrška porodici u rješavanju problema.

5. Nakon porodičnih problema navode se **problemi u socijalnoj prilagodbi**, tj. odnosu s vršnjacima. Mnoga djeca do polaska u predškolsku ustanovu su, prema navodima stručnih saradnika, socijalno izolirana i nemaju mogućnost usvojiti socijalne vještine u skladu s dobi. Važno je da se sistemski, kroz planirane aktivnosti i psihoedukaciju, radi na unapređenju socijalnih vještina kod djece u predškolskim ustanovama. Stručni saradnici mogu educirati odgajatelje da kroz individualne i grupne aktivnosti pruže podršku i pomoć djeci koja imaju poteškoće u socijalnoj prilagodbi.
 6. Jedan od uzroka problema su i **opasnosti iz online okruženja**. U predškolskoj dobi pretjerana izloženost medijima, tj. ekranu, može dovesti do poteškoća u kognitivnom, socijalnom i emocionalnom razvoju djece. Potrebno je pomoći roditeljima/starateljima da slobodno vrijeme djece bude ispunjeno sadržajima koji će se pozitivno odraziti na njihov psihofizički razvoj. Izloženost nasilnim sadržajima (putem televizije, mobitela, tableta, računara...), potiče i agresivno ponašanje kod djece. Važno je nadzirati i ograničavati izlaganje medijskim sadržajima. Odrasli trebaju pomoći djetetu da obradi informacije koje je dobilo – tada imaju priliku prevenirati pojavu dodatnog straha i zabrinutosti kod djece.
 7. **Uzrast na kojem djeca izražavaju najviše poteškoća** u psihološkom funkcioniranju i prilagodbi jeste **od 5 do 7 godina**. U pitanju su djeca predškolskog uzrasta, pa je u tom periodu često fokus na razvoju kognitivnih sposobnosti, pri čemu se nerijetko u drugi plan stavljaju emocionalni i socijalni razvoj. Međutim, u ovoj dobi često se javljaju strahovi i treba im pristupiti s razumijevanjem (npr. strah od povrede, strah da će se nekome nešto loše dogoditi, strah od mraka, strah koji nastaje nakon gledanja strašnih filmova, strah od gubitka ljubavi roditelja ili odgajatelja...).
- U ovom periodu važno je omogućiti djetetu da doživi uspjeh kroz realizaciju zadataka, što će se pozitivno reflektovati na njegovo samopouzdanje i osjećaj samoeфикаsnosti. Odgajatelji mogu organizirati različite aktivnosti u okviru kojih će svako dijete imati priliku pokazati inicijativu i demonstrirati svoje sposobnosti, talente, mogućnosti... Na taj način će se izbjeći osjećaj inferiornosti u grupi.

8. Dobijeni rezultati ukazuju na **ne tako dobru saradnju stručnih saradnika s roditeljima/starateljima**.
Preporuka je da se uvedu obavezni susreti/sastanci na nivou manjih grupa s roditeljima/starateljima kako bi se unaprijedila saradnja i međusobno povjerenje.
9. U komunikaciji s odgajateljima stručni saradnici mogu formirati grupe odgajatelja s obzirom na dob djece s kojom rade, te ponuditi im edukaciju, ali i potaknuti njihovu međusobnu razmjenu dobrih praksi u radu s djecom.
10. S obzirom na to da je značajan broj stručnih saradnika ukazao na **potrebu za unapređenjem inkluzivnog odgojno-obrazovnog rada**, potrebno je realizirati dodatne edukacije za stručne saradnike i odgajatelje, ali i omogućiti veći broj asistenata za rad s djecom u procesu inkluzivnog odgojno-obrazovnog rada.
11. U rad stručnih službi predškolskih ustanova potrebno je uključiti i logopede koji će pratiti razvoj govora kod djece i pravovremeno pružati podršku djeci s govornim poteškoćama, jer Mobilni stručni tim nije dovoljno kapacitiran s obzirom na prepoznat broj djece s teškoćama u razvoju govora.

Stručne službe imaju najvažniju ulogu u realizaciji prethodno navedenih aktivnosti. Kroz edukaciju i savjetovanje odgajatelja i roditelja/staratelja moguće je prevenirati mnoge poteškoće u funkcioniranju djece predškolske dobi.

TEME EDUKACIJA KOJE STRUČNI SARADNICI MOGU REALIZIRATI S RODITELJIMA I ODGAJATELJIMA:

- Karakteristike intelektualnog, socijalnog i emocionalnog razvoja djece s obzirom na dob
- Prepoznavanje odstupanja u psihofizičkom razvoju djeteta i senzibiliziranje da pravovremeno potraže stručnu podršku i pomoć
- Upoznavanje roditelja/staratelja s negativnim efektima pretjerane izloženosti djece ekranu
- Razvijanje kod djeteta pozitivne slike o sebi (samopouzdanje i samoeфикаsnost)
- Razvijanje kod djeteta sposobnosti kontrole vlastitih emocija
- Pružanje podrške djeci u procesu socijalne prilagodbe u predškolskoj ustanovi
- Prepoznavanje pokazatelja prisustva neprijatnih emocionalnih stanja kod djece
- Strategije poticanja razvoja kompetencija kod djece u području psihomotornog, kognitivnog i socioemocionalnog razvoja

- Uspostavljanje discipline, postavljanje granica i kreiranje pravila unutar grupe
- Pružanje informacija i podrške djeci da prepoznaju emocije i izraze ih na socijalno prihvatljiv način
- Unapređenje metoda u radu s djecom
- Jačanje protektivnih faktora mentalnog zdravlja kod djece (unapređenje samopoštovanja, socijalnih vještina...)
- Kreiranje pozitivne emocionalne klime u radu s djecom

TEME EDUKACIJA ZA STRUČNE SARADNIKE:

- Kreiranja godišnjeg plana i programa (način planiranja aktivnosti u radu s djecom i odgajateljima na godišnjem nivou)
- Načini praćenja psihomotornog, kognitivnog, socijalnog i emocionalnog razvoja djece, te prilagodbe na vrtić
- Rad s djecom s poteškoćama u razvoju
- Unapređenje metoda i strategija u radu s djecom
- Unapređenje socijalnih i emocionalnih kompetencija kod djece
- Prevencija emocionalnih poteškoća i poremećaja u ponašanju
- Uspostavljanje discipline, postavljanje granica i kreiranje pravila unutar grupe
- Prepoznavanje pokazatelja prisustva neprijatnih emocionalnih stanja kod djece
- Unapređenje i zaštita mentalnog zdravlja stručnih saradnika
- Unapređenje vještina savjetovanja roditelja/staratelja
- Strategije suočavanja sa stresom na radnom mjestu i tehnike relaksacije
- Kreiranje razvojnih zadataka za napredovanje djece u skladu s njihovim sposobnostima
- Kreiranje individualno edukativnog i individualno prilagođenog programa
- Planiranje i provedba intervencija u kriznim situacijama i pružanje podrške djeci u prevladavanju stresnih životnih događaja (gubitak, razvod roditelja, bolest...)

Potrebno je razviti funkcionalan sistem podrške u predškolskim ustanovama što podrazumijeva:

- *multidisciplinarni pristup;*
- *holistički pristup u radu s djecom;*
- *kontinuiranu realizaciju programa za unapređenje i zaštitu mentalnog zdravlja djece, odgajatelja i stručnih saradnika;*

- kontinuiranu edukaciju odgajatelja u području usvajanja znanja i vještina s ciljem unapređenja načina rada s djecom;
- kontinuiranu edukaciju za roditelje/staratelje s ciljem unapređenja roditeljskih kompetencija.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA – STRUČNE SLUŽBE U OSNOVNIM I SREDNJIM ŠKOLAMA

U istraživanju su uzela učešće $N = 133$ stručna saradnika iz osnovnih i srednjih škola, pri tome $N = 91$ stručni saradnik iz osnovnih škola i $N = 42$ stručna saradnika iz srednjih škola, prosječne dobi $M = 41,62$ ($SD = 8,31$). S obzirom na radnu poziciju u stručnom timu, učestvovalo je: **66 psihologa, 53 pedagoga i 14 socijalnih radnika.**

Tabela 29. Dužina radnog staža

Dužina rada na trenutnom radnom mjestu	F (frekvencija)	% (procenat)
Do godinu dana	56	42,1
1–5 godina	17	12,8
5–10 godina	7	5,3
10–15 godina	13	9,8
Više od 15 godina	40	30,1

Iz Tabele 29 moguće je vidjeti koliko dugo stručni saradnici rade na trenutnom radnom mjestu. Najveći broj učesnika ($N = 56$) naveo je „do godinu dana“. Nakon toga slijede stručni saradnici koji imaju više od 15 godina radnog staža ($N = 40$).

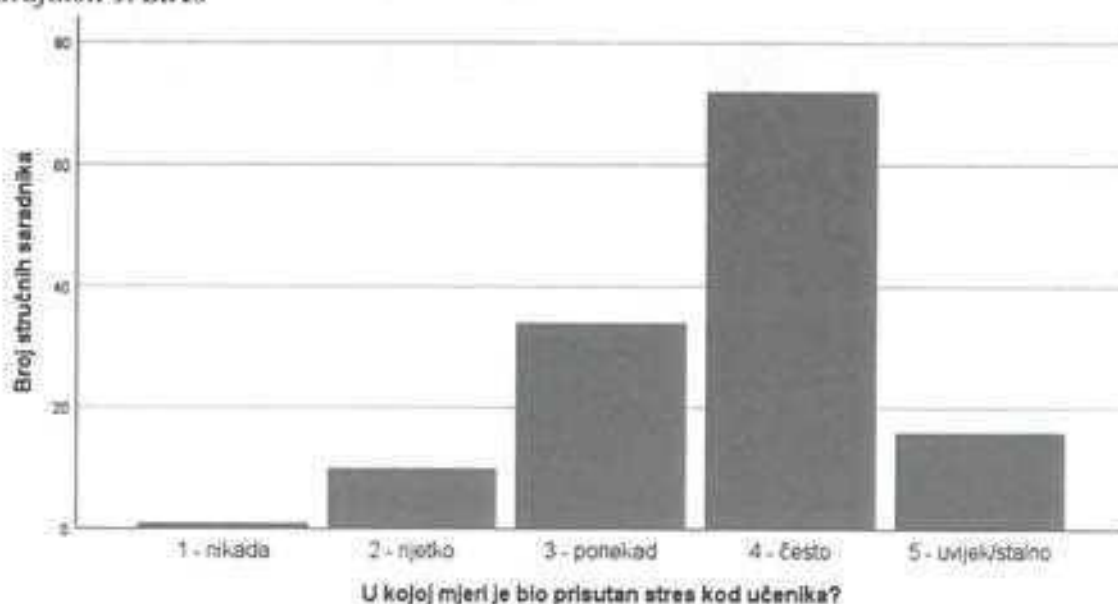
Tabela 30. Broj (procenat) učenika koji su prema izvješću stručnih saradnika trebali pomoć i podršku tokom ove godine

Broj učenika koji su trebali podršku stručnog saradnika	F (frekvencija odgovora stručnih saradnika)	% (procenat)
do deset	22	16,5
10–20	24	18,0
20–30	36	27,1
30–40	22	16,5
40–50	11	8,3
više od 50	18	13,5

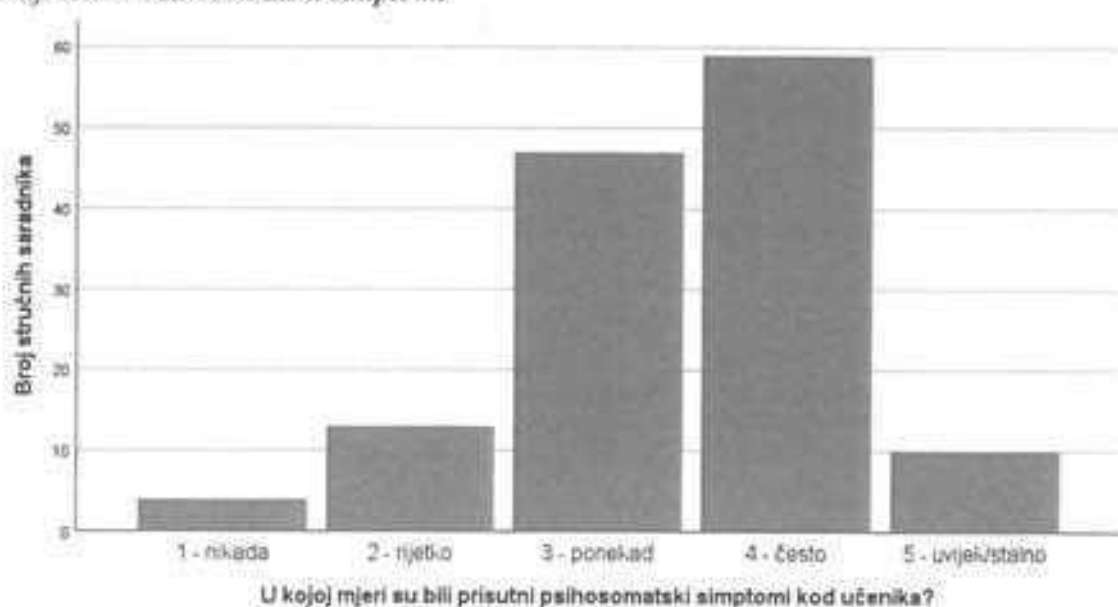
Prikaz rezultata u Tabeli 30 omogućava uvid u broj učenika koji su tokom godine trebali pomoć i podršku saradnika iz stručne službe. Najveći broj stručnih saradnika (N = 36) izvijestio je da je u toku školske godine stručnu podršku, zbog poteškoća u psihološkom funkcioniranju, trebalo 20 – 30 učenika. Treba uzeti u obzir da je čak N = 51 stručni saradnik izvijestio da je njihovu podršku i pomoć trebalo više od 30 učenika.

Izvešće stručnih saradnika u kojoj mjeri su bile zastupljene pojedine poteškoće koje su ometale prilagodbu i psihološko funkcioniranje učenika

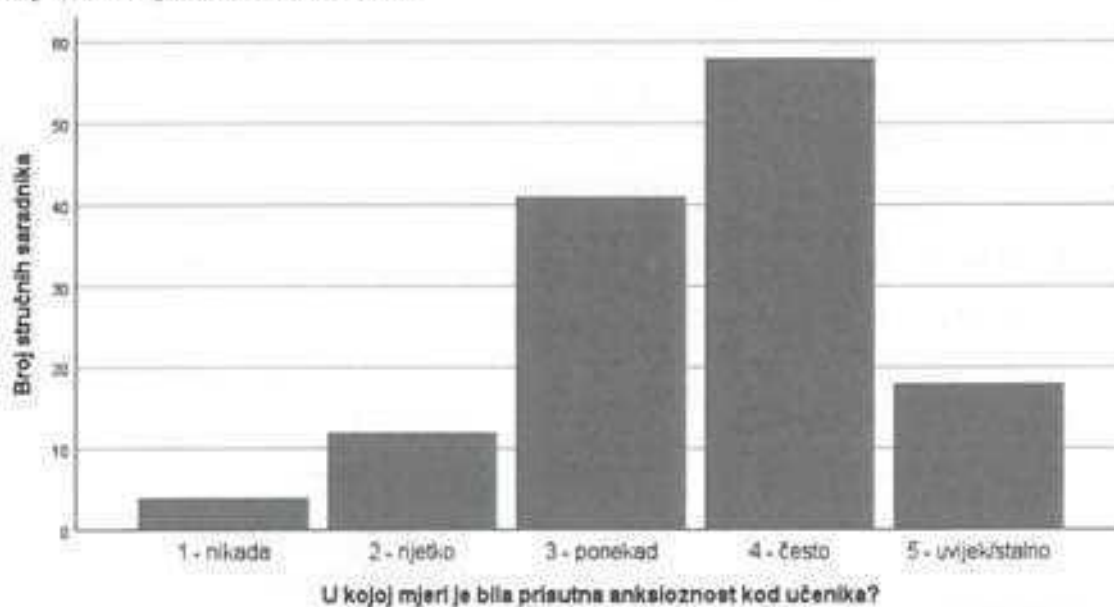
Grafikon 1. Stres

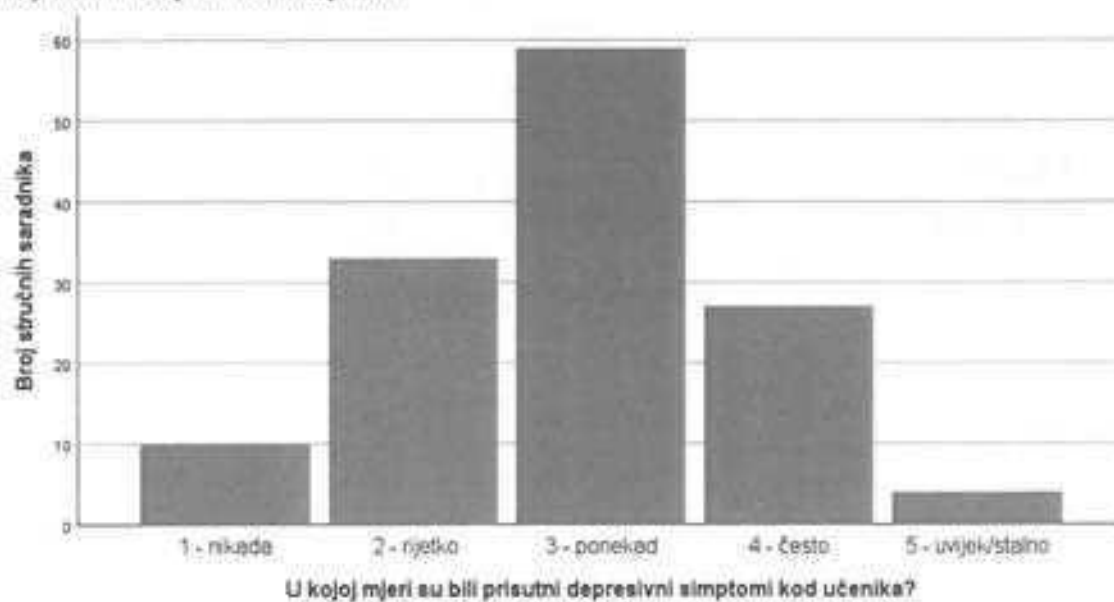
Grafikon 2. Psihosomatski simptomi

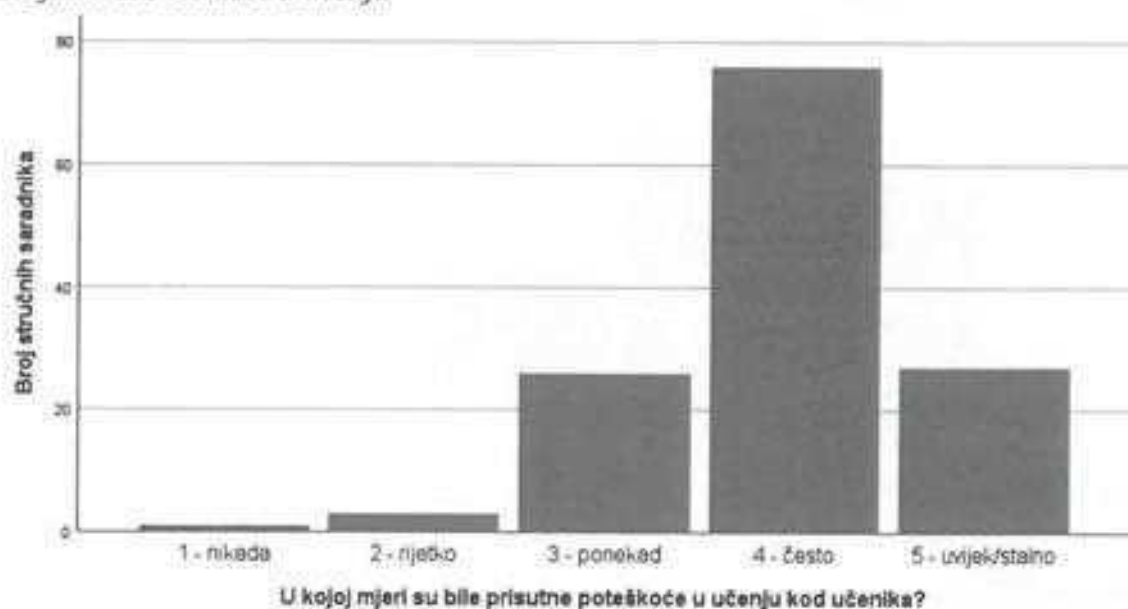
Grafikon 3. Tjeskoba/anksioznost

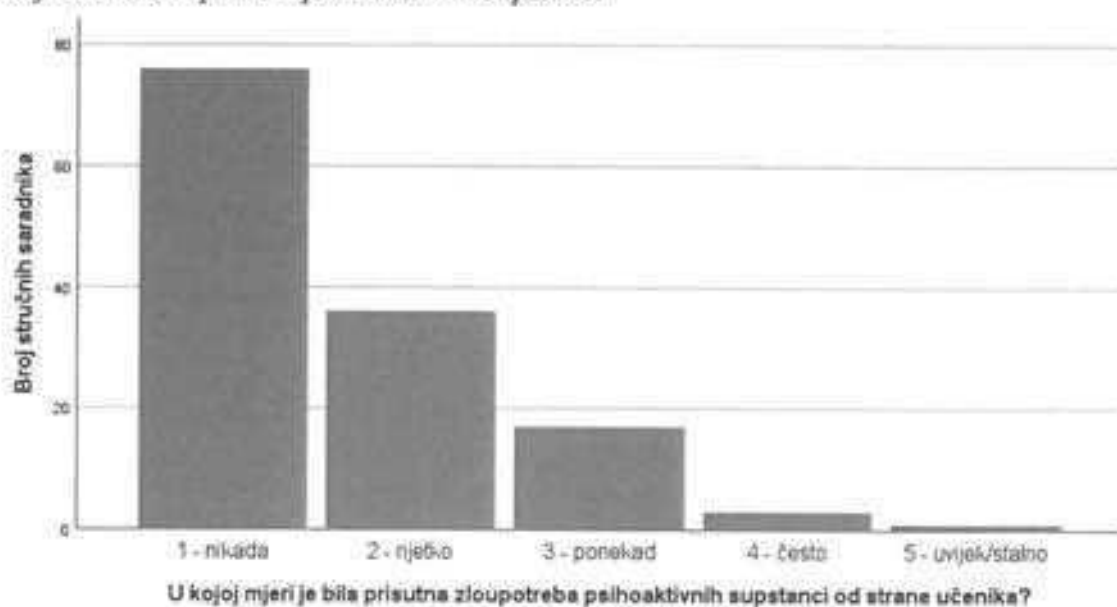
Grafikon 4. Depresivni simptomi

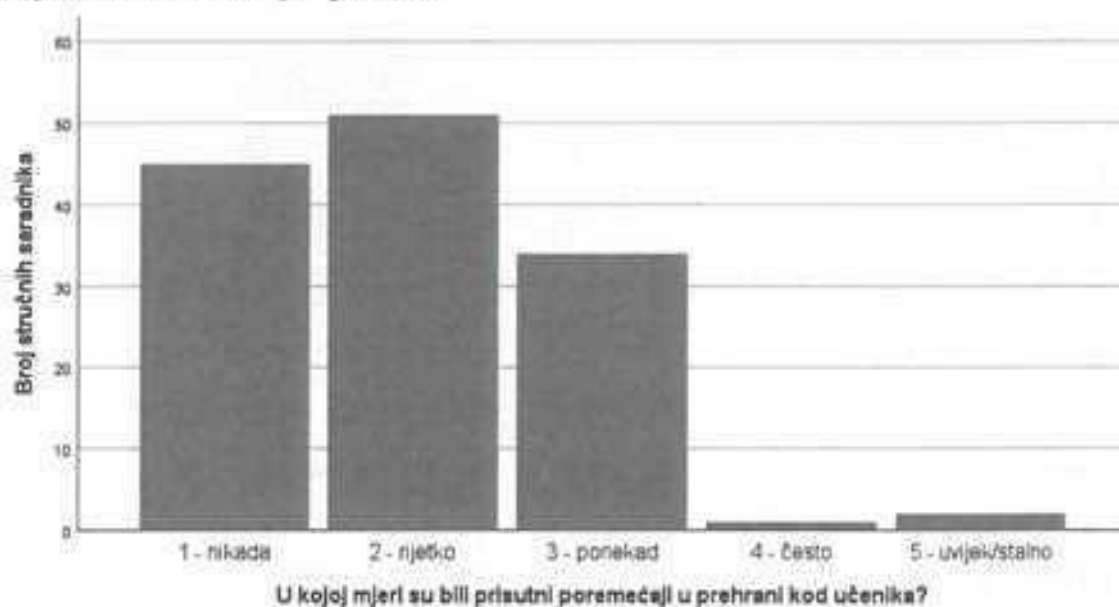
Grafikon 5. Poteškoće u učenju

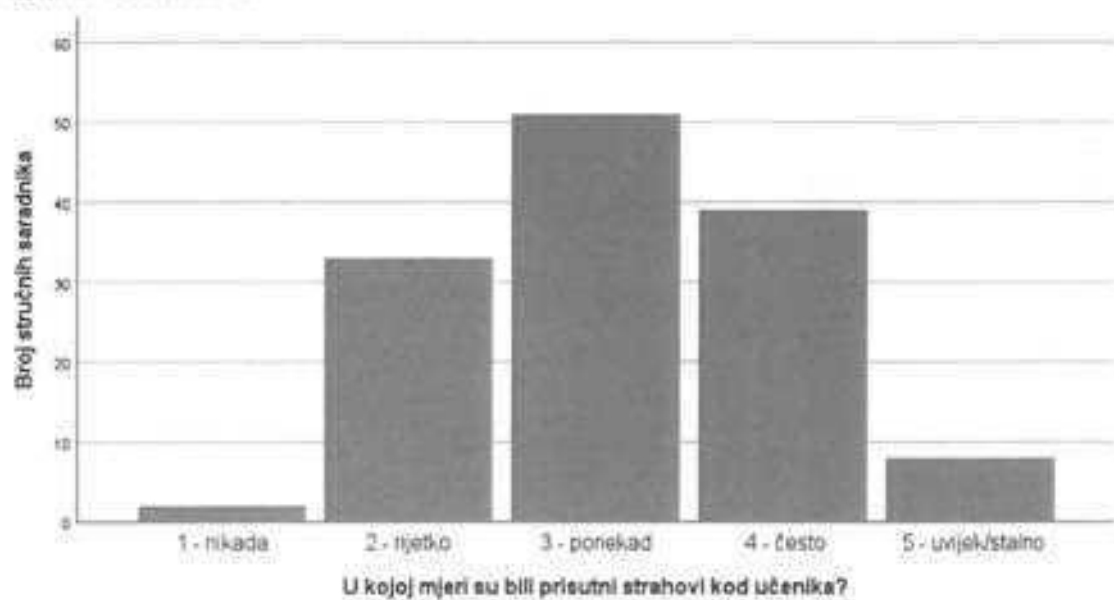
Grafikon 6. Zloupotreba psihoaktivnih supstanci

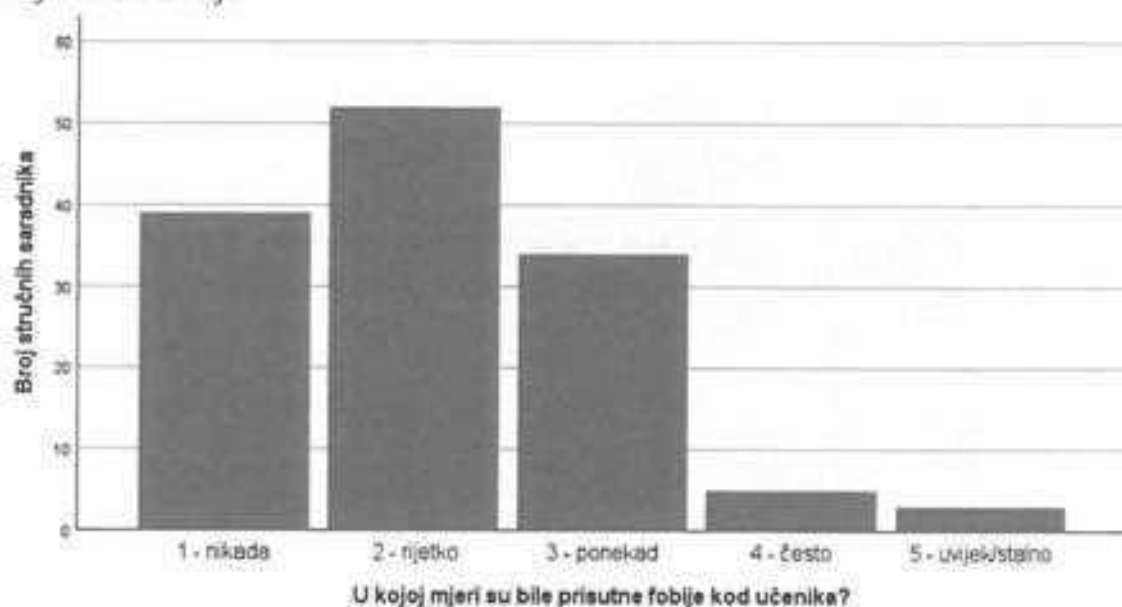
Grafikon 84. Poremećaji u prehrani

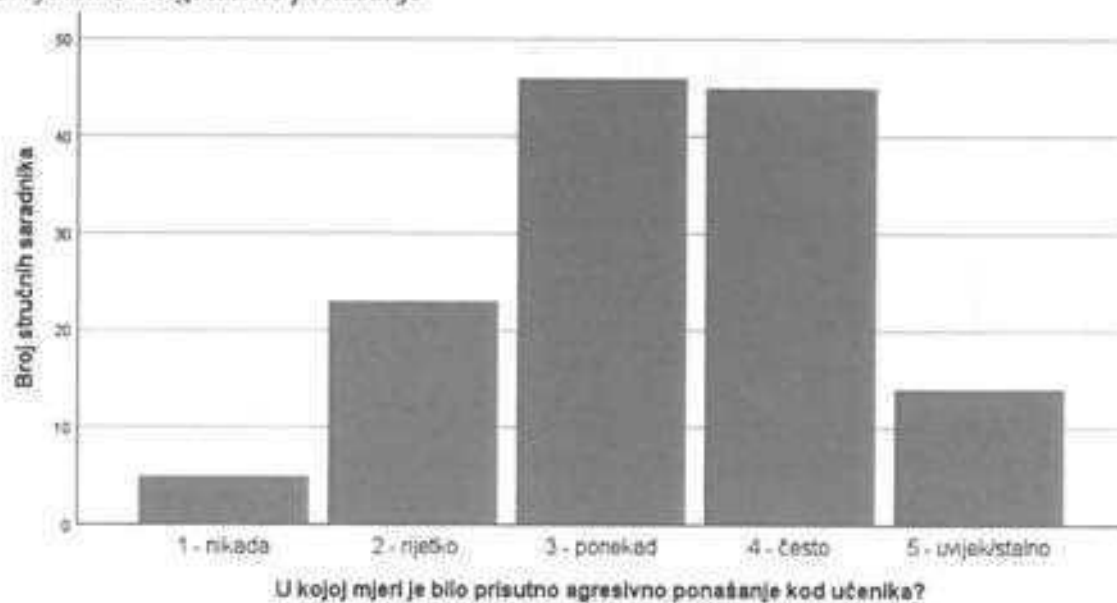
Grafikon 85. Strahovi

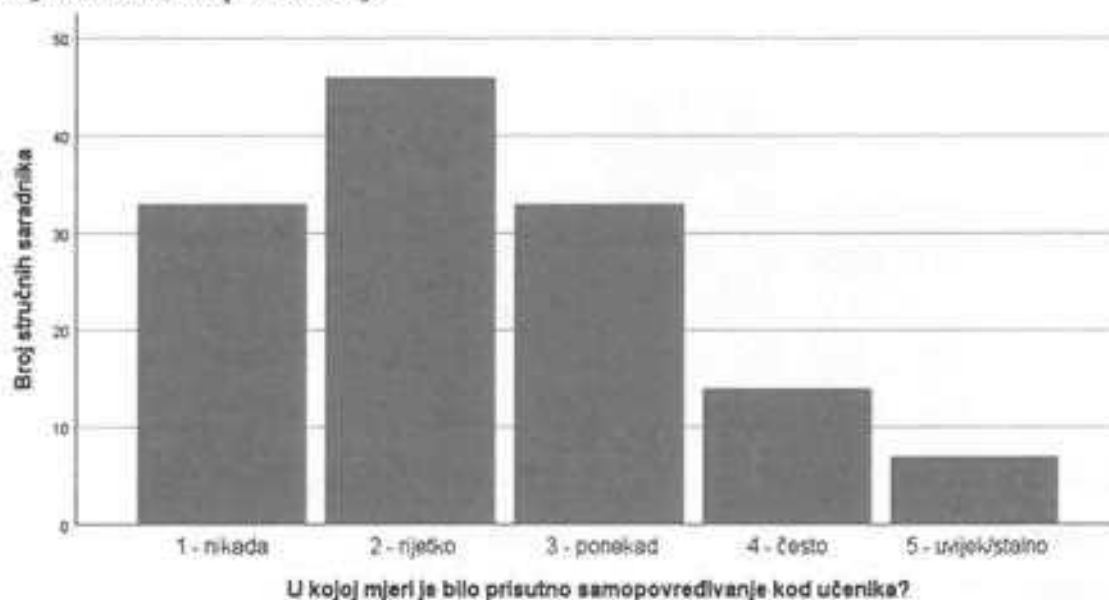
Grafikon 86. Fobije

Grafikon 87. Agresivno ponašanje

Grafikon 88. Samopovređivanje

Grafikon 89. Izjave suicidalnih tendenci

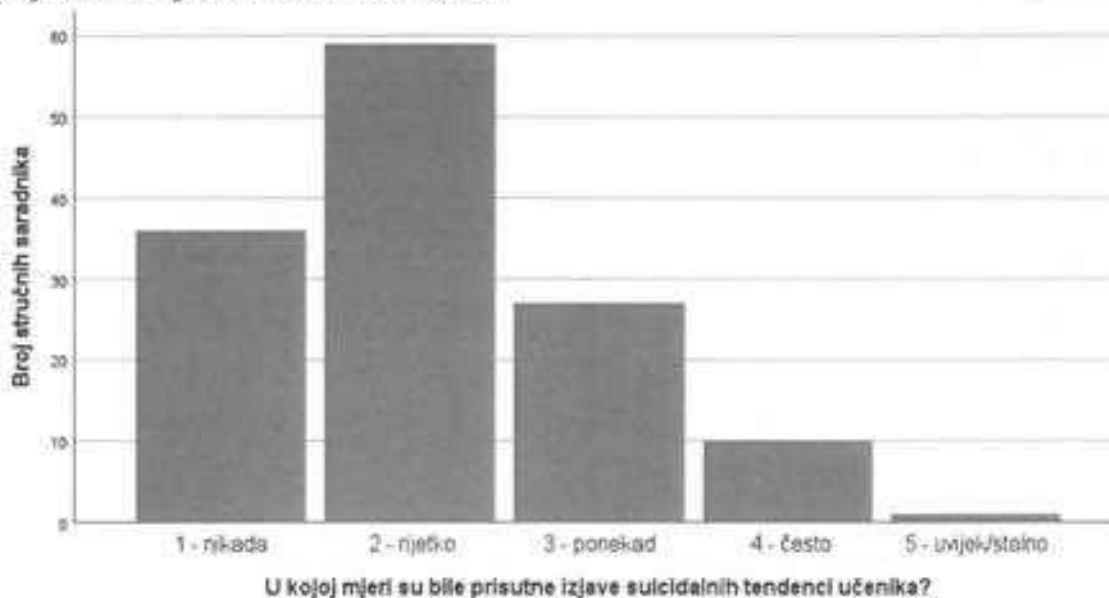

Tabela 31. Izvešće stručnih saradnika u kojoj mjeri su bile zastupljene pojedine poteškoće koje su ometale prilagodbu i psihološko funkcioniranje

Poteškoće u psihološkom funkcioniranju i prilagodbi	Nikada		Rijetko		Ponekad		Često		Uvijek/stalno	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Stres	1	0,8	10	7,5	34	25,6	72	54,1	16	12,0
Psihosomatski simptomi	4	3,0	13	9,8	47	35,3	59	44,4	10	7,5
Tjeskoba/anksioznost	4	3,0	12	9,0	41	30,8	58	43,6	18	13,5
Depresivni simptomi	10	7,5	33	24,8	59	44,4	27	20,3	4	3,0
Poteškoće u učenju	1	0,8	3	2,3	26	19,5	76	57,1	27	20,3
Zloupotreba psihoaktivnih supstanci	76	57,1	36	27,1	17	12,8	3	2,3	1	0,8
Poremećaji u prehrani	45	33,8	51	38,3	34	25,6	1	0,8	2	1,5
Strahovi	2	1,5	33	24,8	51	38,3	39	29,3	8	6,0
Fobije	39	29,3	52	39,1	34	25,6	5	3,8	3	2,3
Agresivno ponašanje	5	3,8	23	17,3	46	34,6	45	33,8	14	10,5
Samopovređivanje	33	24,8	46	34,6	33	24,8	14	10,5	7	5,3
Izjave suicidalnih tendenci	36	27,1	59	44,4	27	20,3	10	7,5	1	0,8

Uvidom u rezultate prikazane kroz prethodne grafikone i Tabelu 31 moguće je konstatovati da stručni saradnici izvještavaju da psihološko funkcioniranje učenika ponekad, često i/ili uvijek ometaju:

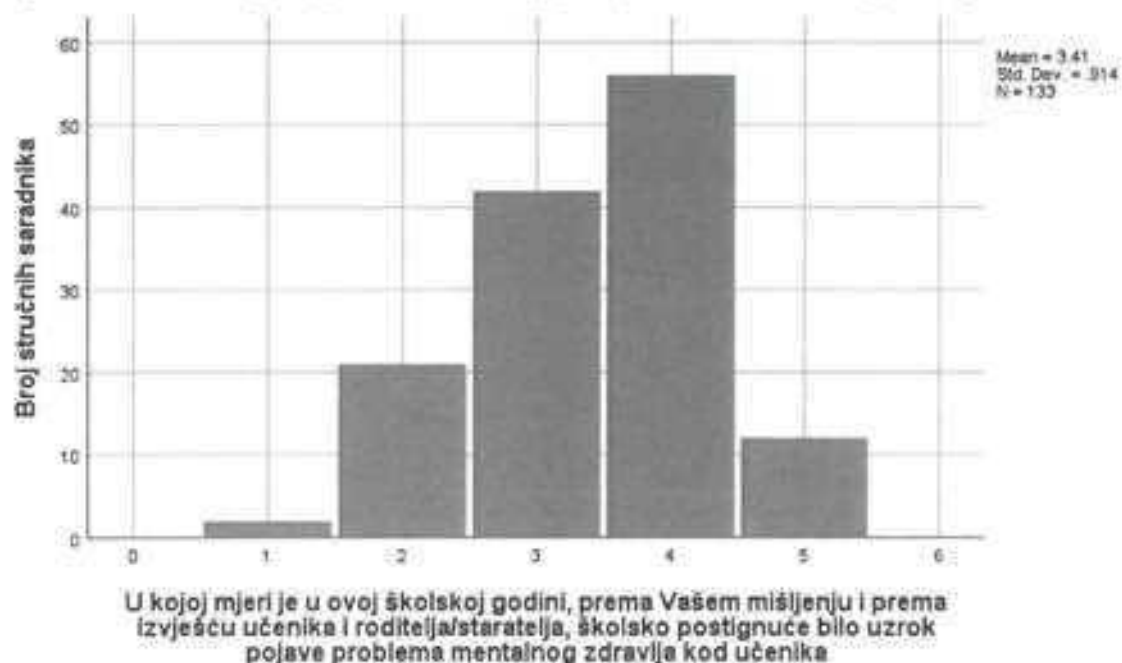
1. poteškoće u učenju (96,9%),
2. stres (91,7%),
3. anksioznost (87,9%),
4. psihosomatski simptomi (87,2%),
5. agresivno ponašanje (78,9%),
6. strahovi (73,6%),
7. samopovređivanje (40,6%),
8. fobije (31,7%),
9. izjave suicidalnih tendenci (28,6%),
10. poremećaji u prehrani (27,9%),
11. zloupotreba psihoaktivnih supstanci (15,9%).

Izvešće stručnih saradnika o uzrocima pojave problema mentalnog zdravlja učenika

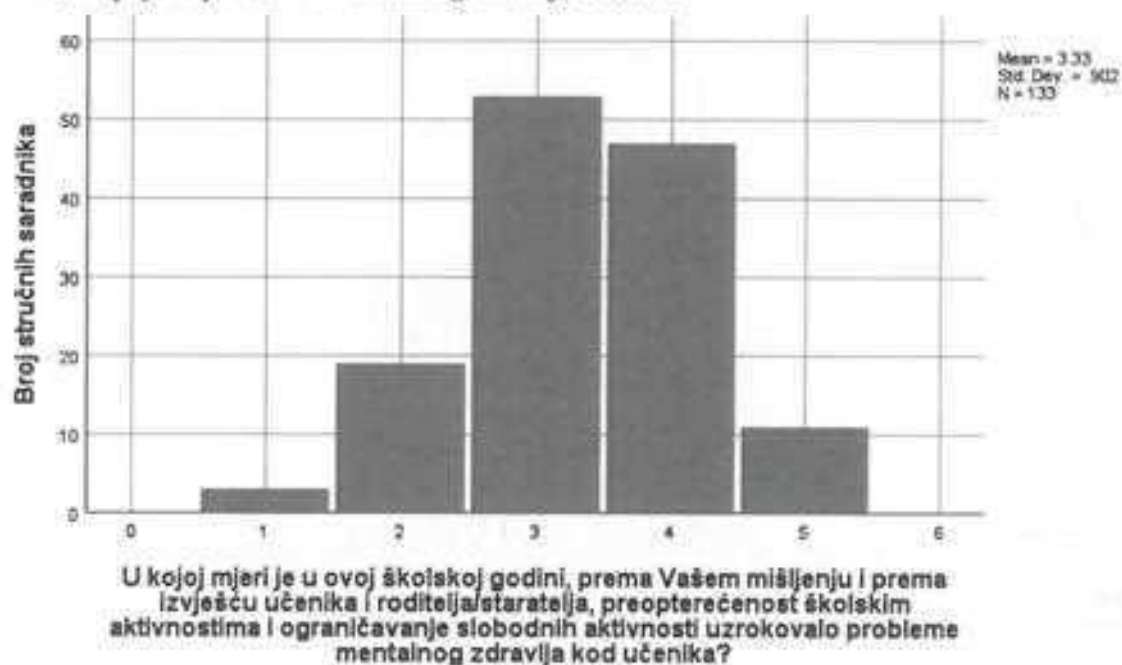
Tabela 32. Uzroci pojave problema mentalnog zdravlja kod djece

Uzroci	Nikada		Rijetko		Ponekad		Često		Uvijek/ stalno	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Školsko postignuće	2	1,5	21	15,8	42	31,6	56	42,1	12	9
Preopterećenost školskim aktivnostima i ograničavanje slobodnih aktivnosti	3	2,3	19	14,3	53	39,8	47	35,3	11	8,3
Porodični problemi	1	0,8	4	3,0	31	23,3	76	57,1	21	15,8
Opasnosti iz online okruženja	3	2,3	29	21,8	53	39,8	38	28,6	10	7,5
Problemi u socijalnoj prilagodbi (odnosi s vršnjacima)	1	0,8	10	7,5	51	38,3	58	43,6	13	9,8
Neki oblik nasilja	7	5,3	34	25,6	57	42,9	30	22,6	5	3,8

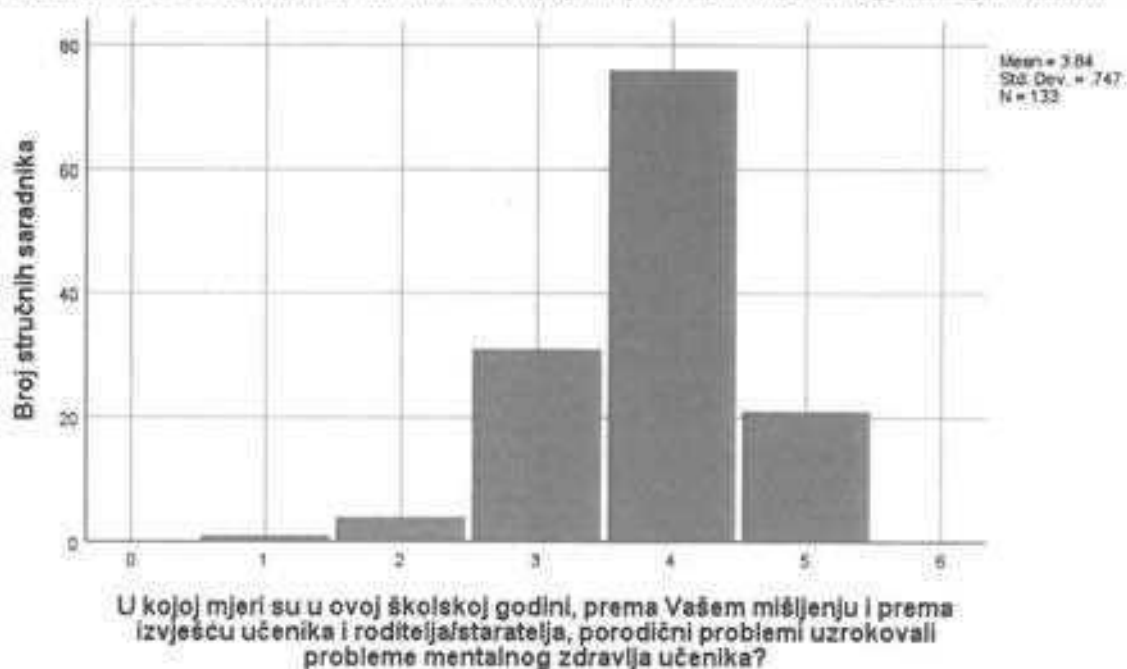
Grafikon 90. Školsko postignuće kao uzrok pojave problema mentalnog zdravlja

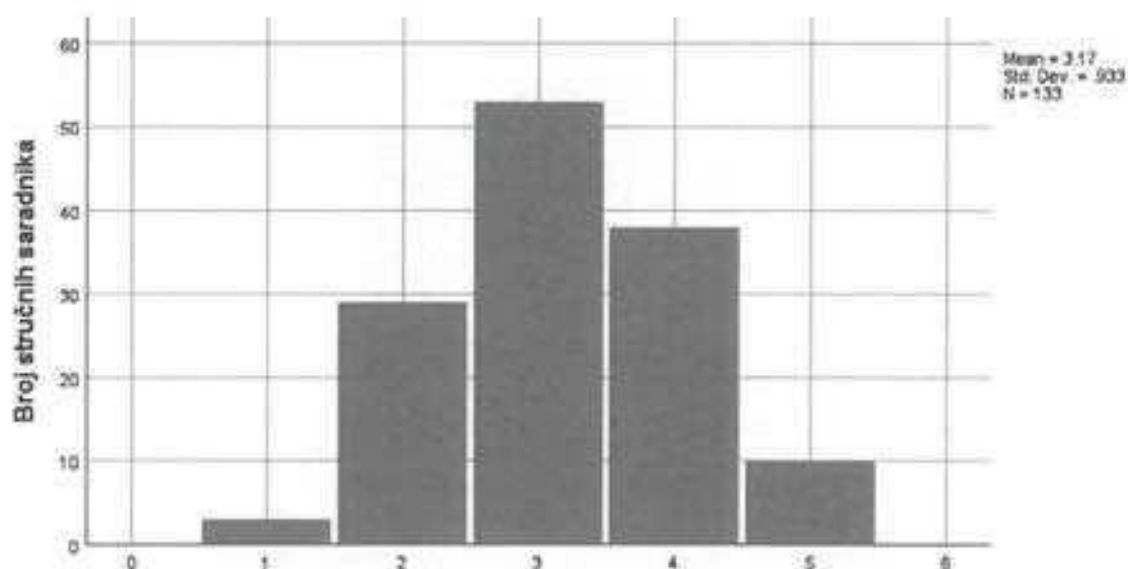
Grafikon 91. Preopterećenost školskim aktivnostima i ograničavanje slobodnih aktivnosti kao uzrok pojave problema mentalnog zdravlja učenika

Grafikon 92. Porodični problemi kao uzrok pojave problema mentalnog zdravlja učenika

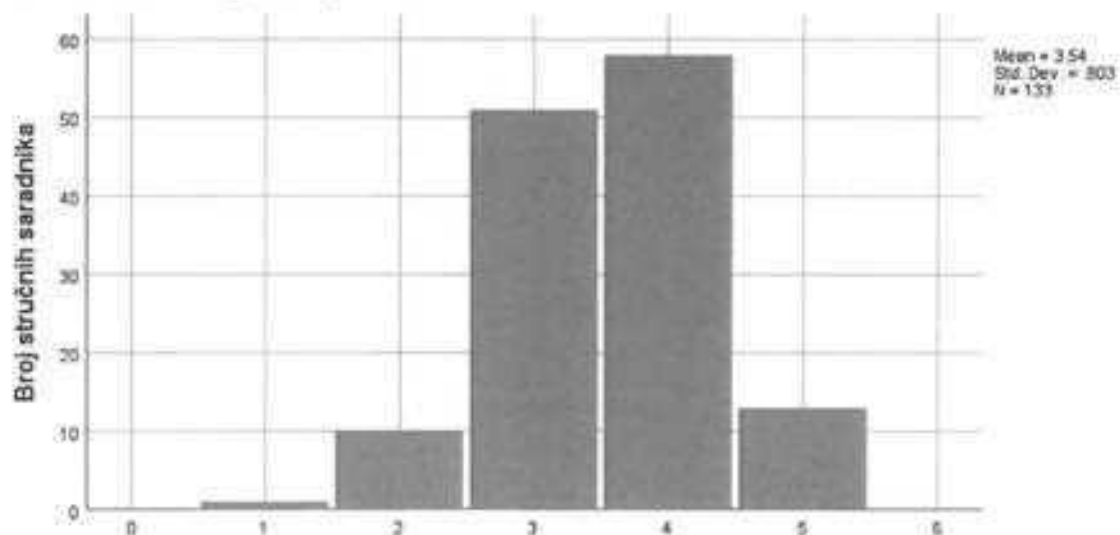

Grafikon 93. Opasnosti iz online okruženja kao uzrok pojave problema mentalnog zdravlja učenika

U kojoj mjeri su u ovoj školskoj godini, prema Vašem mišljenju i prema izvješću učenika i roditelja/staratelja, opasnosti iz online okruženja uzrokovale probleme mentalnog zdravlja učenika?

Grafikon 94. Problemi u socijalnoj prilagodbi (odnosi sa vršnjacima) kao uzrok pojave problema mentalnog zdravlja učenika

U kojoj mjeri su u ovoj školskoj godini, prema Vašem mišljenju i prema izvješću učenika i roditelja/staratelja, problemi u socijalnoj prilagodbi (odnosi sa vršnjacima) uzrokovali pojavu problema mentalnog zdravlja učenika?

Grafikon 95. Neki oblik nasilja kao uzrok pojave problema mentalnog zdravlja učenika

Uvidom u rezultate prikazane kroz prethodne grafikone i Tabelu 32 moguće je konstatovati da stručni saradnici izvještavaju o sljedećim dominantnim **uzrocima** (faktorima rizika) **poteškoća u psihološkom funkcioniranju učenika** (koji su prisutni ponekad, često i/ili uvijek):

1. **porodični problemi (96,2%),**
2. **problemi u socijalnoj prilagodbi – odnosi s vršnjacima (91,7%),**
3. **preopterećenost školskim aktivnostima i ograničavanje slobodnih aktivnosti (83,4%),**
4. **školsko postignuće (82,7%),**
5. **opasnosti iz online okruženja (75,9%),**
6. **neki oblik nasilja (69,3%).**

U kojem uzrastu, tj. razredu, djeca izražavaju najviše poteškoća kada je u pitanju njihovo mentalno zdravlje?

Stručni saradnici imali su mogućnost označiti više ponuđenih odgovora, a dobijeni rezultati prikazani su u Tabelama 33 i 34.

Tabela 33. U kojem uzrastu učenici osnovne škole izražavaju najviše poteškoća kada je u pitanju njihovo mentalno zdravlje

Osnovna škola (razredi)	Broj odgovora stručnih saradnika (f)
Od 1. do 3. razreda	15
Od 3. do 5. razreda	16
Od 5. do 7. razreda	62
Od 7. do 9. razreda	84

Tabela 34. U kojem uzrastu učenici srednje škole izražavaju najviše poteškoća kada je u pitanju njihovo mentalno zdravlje

Srednja škola (razredi)	Broj odgovora stručnih saradnika (f)
1. razred	36
2. razred	32
3. razred	15
4. razred	11

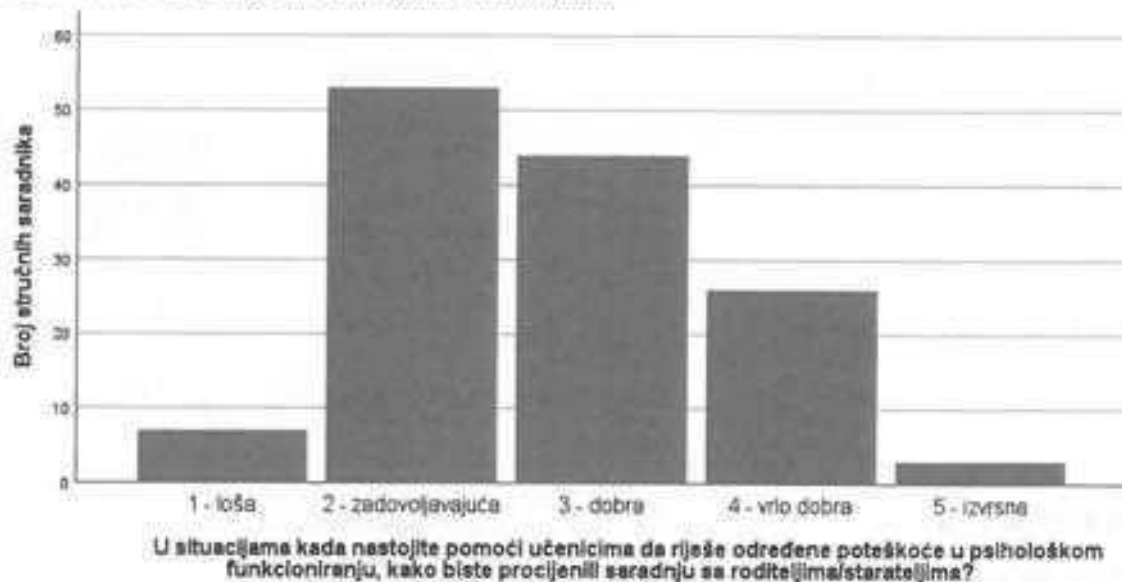
SARADNJA STRUČNIH SLUŽBI S RODITELJIMA/STARATELJIMA, NASTAVNICIMA I DRUGIM ČLANOVIMA STRUČNE SLUŽBE

Tabela 35. Saradnja s roditeljima/starateljima, nastavnicima i drugim članovima stručne službe

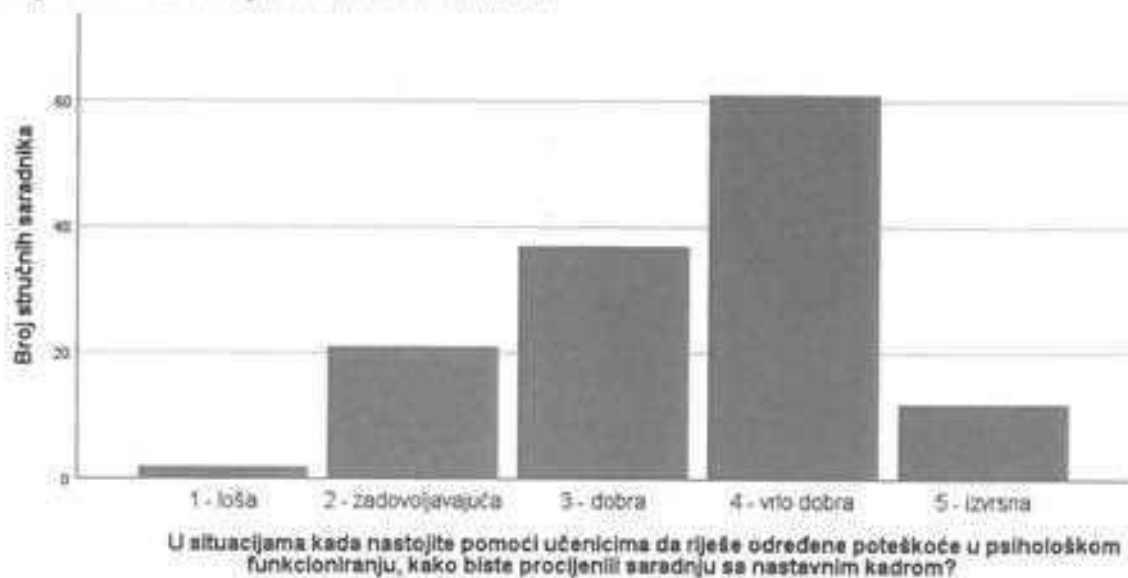
Saradnja sa...	1 – loša		2 – zadovoljavajuća		3 – dobra		4 – vrlo dobra		5 – izvrsna	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
roditeljima / starateljima	7	5,3	53	39,8	44	33,1	26	19,5	3	2,3
nastavnim kadrom	2	1,5	21	15,8	37	27,8	61	45,9	12	9,0
drugim članovima Stručne službe	1	0,8	10	7,5	14	10,5	39	29,3	69	51,9

Stručni saradnici najlošije procjenjuju saradnju s roditeljima/starateljima učenika, čak 39,8% stručnih saradnika procjenjuje da je zadovoljavajuća, a samo 2,3% da je izvrsna. Malo bolje je procijenjena saradnja s nastavnicima. Najveći broj stručnih saradnika je procjenjuje vrlo dobrom (45,9%). Kada je u pitanju saradnja s drugim članovima stručne službe, čak 51,9% stručnih saradnika je procjenjuje izvrsnom.

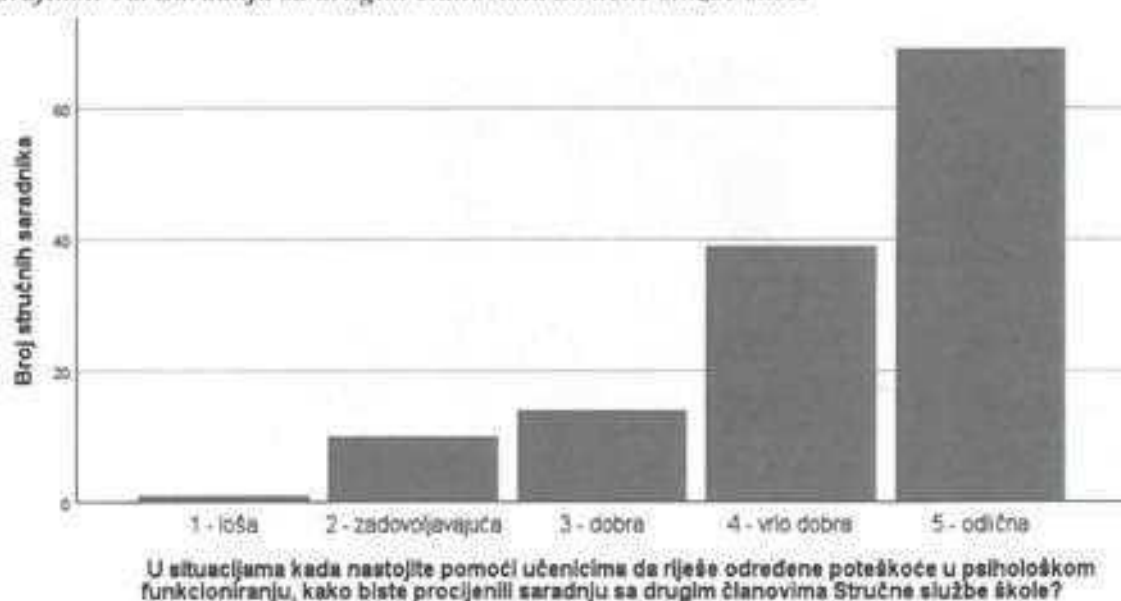
Grafikon 96. Saradnja sa roditeljima/starateljima

Grafikon 97. Saradnja sa nastavnim kadrom

Grafikon 98. Saradnja sa drugim članovima Stručne službe škole

SARADNJA S DRUGIM INSTITUCIJAMA

Tabela 36. Saradnja stručnih službi s drugim institucijama kada su u pitanju preventivne i intervencijske mjere

Institucija	Koliko često škole saraduju s drugim institucijama?				
	%				
	Nikada	Rijetko	Ponekad	Često	Uvijek / stalno
Centar za mentalno zdravlje	5,3	7,5	28,6	42,9	15,8
KJU Centar za socijalni rad	2,3	11,3	23,3	44,4	18,8
KJU Porodično savjetovalište	6,0	31,6	42,1	33,1	4,5
Dom zdravlja	9,8	24,1	35,3	25,6	5,3
Ministarstvo unutrašnjih poslova	3,0	15,0	46,6	30,1	5,3
Nevladine organizacije	6,8	16,5	37,6	29,3	9,8

Analizom podataka prikazanih u Tabeli 36 moguće je zaključiti da *stručne službe* osnovnih i srednjih škola najčešće saraduju s Centrom za mentalno zdravlje i Centrom za socijalni rad.

ANALIZA ODGOVORA NA PITANJA OTVORENOG TIPA

Pitanje:	Najčešći odgovori:
<p>Poteškoće i problemi s kojima su se stručni saradnici najviše suočavali u protekloj godini?</p>	<ul style="list-style-type: none"> - prisustvo opće i ispitne anksioznosti; - poteškoće na planu samoregulacije emocija; nizak prag tolerancije na frustracije, ispoljavanje ljutnje i bijesa; - poteškoće u emocionalnom i socijalnom funkcioniranju; - panični napadi; - visoka razina stresa; - niska razina samopuzdanja; - suočavanje s gubitkom bliske osobe; - suicidalne tendence; - verbalno, fizičko i cyber nasilje; - negativan utjecaj društvenih mreža na ponašanje; - depresivna simptomatologija; - nedostatak socijalnih vještina; - poteškoće u učenju; - poteškoće s pažnjom i koncentracijom; - nedostatak motivacije, nezainteresiranost; - poteškoće pri organiziranju i planiranju; - neodgovoran odnos prema radu; - nepoštivanje pravila i suprotstavljanje autoritetu; - izostajanje s nastave; - nedostatak empatije; - porodični problemi (razvod roditelja, loše materijalno stanje, bolesti i gubici bliskih osoba); - prevelika očekivanja roditelja i nezadovoljstvo roditelja školskim postignućem; - zanemarivanje roditelja; - prezaštitnički odnos roditelja prema djetetu što djeca zloupotrijebe;

	<ul style="list-style-type: none"> - problemi u komunikaciji s nastavnicima; - poteškoće u razvoju.
<p>Poteškoće kod djece u psihološkom funkcioniranju, a nisu navedene kroz postavljena pitanja?</p>	<ul style="list-style-type: none"> - poremećaji i problemi spavanja; - panični napadi; - impulsivnost; - problemi s pažnjom i koncentracijom; - manjak socijalnih vještina; - bezvoljnost i općenito manjak motivacije; - poremećaji u ponašanju; - razdražljivost, frustriranost; - problemi pažnje i koncentracije; - osjećaj odbačenosti uzrokovan porodičnom dinamikom.
<p>Dodatni uzroci pojave problema mentalnog zdravlja kod djece?</p>	<ul style="list-style-type: none"> - pritisak od strane roditelja; - loša komunikacija s nastavnicima (profesorima); - neadekvatan odnos roditelja prema djetetu (prezaštitnički ili zanemarujući); - previše vremena provedenog u virtualnom okruženju; - preopterećenost obavezama (nastavnim i vannastavnim); - kriza spolnog identita; - nerealna slika o sebi i svojim mogućnostima; - dosada na časovima.
<p>Najefikasniji pristup ili strategija koju ustanova koristi za zaštitu i unapređenje mentalnog zdravlja djece?</p>	<ul style="list-style-type: none"> - saradnja s roditeljima i razrednicima; - individualni savjetodavni rad s učenicima; - individualno savjetovanje roditelja; - multidisciplinarni pristup i saradnja s drugim institucijama; - pravovremeno prepoznavanje poteškoća od strane razrednika; - grupni rad s učenicima i realizacija tema koje imaju za cilj unaprijediti mentalno zdravlje i

	<p>omogućiti učenicima unapređenje socijalnih vještina;</p> <ul style="list-style-type: none">- radionice s nastavnicima;- dobra međusobna saradnja stručnih saradnika;- praćenje ponašanja učenika tokom boravka u školi;- uključivanje učenika u kulturne i javne djelatnosti;- organiziranje aktivnosti van školskog konteksta (sportske aktivnosti, posjete, izleti...);- kvalitetan rad s učenicima u okviru odjeljenskih zajednica;- pravovremeno prepoznavanje poteškoća kod učenika i pružanje pomoći;- senzibiliziranje nastavnika za detekciju poteškoća u funkcionisanju učenika;- izrada inkluzivnih programa i programa prevencije neprihvatljivih oblika ponašanja;- isticanje pozitivnih primjera školske prakse i upućivanje pohvala učenicima/odjeljenjima;- poticanje vršnjačke edukacije uz nadzor <i>stručne službe</i>;- saradnički rad učenika, projekti u kojim učestvuje cijeli razred;- multisektorski pristup problemima mentalnog zdravlja učenika;- jačanje kompetencija roditelja;- realizacija aktivnosti u skladu sa Zakonom i podzakonskim aktima / Pravilniku o načinu i obliku provođenja odgojno-obrazovne podrške i stručnog tretmana;- kreiranje inkluzivnog okruženja;- promocija zdravih životnih stilova;
--	---

	<ul style="list-style-type: none"> - saradnja s nevladinim organizacijama s ciljem jačanja školskih kapaciteta.
<p>Koje aktivnosti su se pokazale efikasnim za povećanje psihološke dobrobiti djece?</p>	<ul style="list-style-type: none"> - savjetodavni rad s djecom; - psihoedukacija učenika i roditelja; - individualni rad s učenicima; - unapređenje socijalnih vještina (sekcije); - realizacija posjeta kulturnim ustanovama; - aktivnosti usmjerene na jačanje samopouzdanja; - saradnja s drugim institucijama; - muzikoterapija; - radionice realizirane s grupama učenika; - identifikacija djece u riziku; - poticanje vršnjačke podrške; - poticanje empatije kod učenika; - pravovremena identifikacija djece u riziku i pružanje podrške u vidu primjene individualnog programa rada; - pružanje savjetodavne podrške roditeljima i nastavnicima; - poticanje pozitivne klime i dobrih međuljudskih odnosa u školskom kontekstu.
<p>Koje teme u okviru edukacija su potrebne stručnim saradnicima s ciljem usavršavanja znanja i vještina potrebnih za rad na unapređenju i zaštiti mentalnog zdravlja djece?</p>	<ul style="list-style-type: none"> - učenje različitih tehnika i vještina podučavanja; - emocionalna pismenost; - kako se nositi sa stresom; - teme vezane za samopovređivanje i suicidalne tendence; - kontrola bijesa kod učenika; - asertivna komunikacija; - zaštita mentalnog zdravlja učenika; - poznavanje psihoterapijskih vještina i tehnika; - utjecaj disfunkcionalnih porodica na djecu; - vršnjački pritisak; - krizne intervencije;

	<ul style="list-style-type: none"> - razmjena dobrih praksi; - adolescentne krize; - kako zaštititi svoje mentalno zdravlje; - rješavanje konflikata; - poremećaji ishrane; - ispitna anksioznost.
<p>Koje teme u okviru edukacija su potrebne s ciljem unapređenja i zaštite mentalnog zdravlja stručnih saradnika?</p>	<ul style="list-style-type: none"> - prevencija sagorijevanja na radnom mjestu; - motivacija za rad; - supervizijski sastanci; - kreiranje zdravog profesionalnog okruženja; - samopodrška i pomoć u stresnim situacijama; - razvoj rezilijentnosti; - kako se zaštititi od mobinga na poslu; - planiranje team building programa; - antistres terapija i tehnike relaksacije; - kako odgovoriti na pritisak i zahtjeve roditelja/staratelja; - briga za mentalno zdravlje.

**PREPORUKE – AKTIVNOSTI KOJE SE MOGU REALIZIRATI NA NIVOU PRIMARNE
PREVENCIJE**

Uvidom u rezultate istraživanja moguće je ponuditi opšte smjernice za rad s djecom, odgajateljima, roditeljima/starateljima i članovima *stručne službe*.

1. Budući da **54,9% stručnih saradnika ima samo do pet godina radnog staža**, potrebno je planirati **edukacije za stručne saradnike** s ciljem unapređenja znanja i vještina potrebnih za rad s djecom, nastavnicima i roditeljima/starateljima.
2. Najveći broj stručnih saradnika izvještava da tokom godine njihovu podršku i pomoć treba od 20 do 30 učenika. Ne smije se zanemariti podatak da čak N=18 stručnih saradnika izvještava da je godišnji broj učenika koji trebaju stručnu pomoć veći od 50. Postavlja se pitanje opterećenja stručnih saradnika i mogućnosti da kontinuirano rade s učenicima koji su pod rizikom. Potrebno je u situacijama kada se određena škola suočava s povećanim brojem djece i adolescenata, koji trebaju stručnu podršku, te u kriznim situacijama, omogućiti dodatnu pomoć i podršku (npr. u vidu mobilnih stručnih timova koji će po potrebi intervenirati).

**Stanja i poteškoće koje ometaju psihološko funkcioniranje djece i adolescenata –
OSVRT NA DOBIJENE REZULTATE I OPŠTE SMJERNICE**

3. Analizirajući poteškoće koje najčešće ometaju psihološko funkcioniranje i prilagodbu učenika u obrazovnom kontekstu, na prvom mjestu nalaze se **poteškoće u učenju**. Poteškoće u učenju najčešće su stanja koja uzrokuju nesrazmjer između potencijalnih i postignutih razina u učenju, prema predviđenim intelektualnim sposobnostima neke osobe. Poteškoće u učenju najčešće uključuju poremećaje koncentracije ili pažnje, poremećaje u razvoju govora ili obrade vidnih ili slušnih podataka.

Utvrđivanje postojanja poteškoće u učenju najčešće podrazumijeva procjenu intelekta, govora, izražavanja, zdravlja djeteta, te psihološku procjenu. Pružanje pomoći djetetu u školskom kontekstu sastoji se od kreiranja adekvatnih obrazovnih postupaka i pružanja psihološke podrške. Nepodudaranje metode poučavanja i djetetove poteškoće pri učenju rezultirat će negativnim ishodima.

Potrebno je kroz individualni rad, prilagođene pristupe poučavanja i dopunsku nastavu pružiti podršku djeci s poteškoćama u učenju. Rad s učenicima koji imaju specifične teškoće učenja izuzetno je zahtjevan i za same nastavnike, kako zbog metoda poučavanja, tako i zbog potrebe uspješne inkluzije učenika u školsku zajednicu. Preporuka je da se kroz

planirane edukacije za nastavnike više aktualiziraju teme u okviru kojih će nastavnici imati mogućnost unaprijediti postojeća znanja i vještine u radu s učenicima koji se suočavaju s poteškoćama u učenju. Stručni saradnici imaju važnu ulogu u pravovremenom prepoznavanju navedenih poteškoća, kako učenici ne bi bili okarakterisani kao lijeni, nezainteresirani i nemarni naspram školskih obaveza i zadaća.

4. Na drugom mjestu se, prema broju odgovora učesnika, izdvaja **stres**. Stres je stanje koje se najčešće javlja kada pojedinac ne može ispuniti prekomjerne zahtjeve koje okolina pred njega postavlja. Izvori stresa kod učenika mogu biti različiti, a njihovo prisustvo i intenzitet ovisi o mnogim osobnim i okolinskim faktorima.

Kada je riječ o školskom kontekstu, najčešći izvori stresa su: preopterećenost nastavnim sadržajima, brojem predmeta, zadaćama, nemogućnost da se ispune očekivanja okoline, narušena kvaliteta odnosa s nastavnicima, loši fizički uslovi za rad, rigidna pravila, česte provjere znanja, loša emocionalna klima u razredu, izloženost nesigurnim i neizvjesnim situacijama...

U obrazovnom kontekstu naglasak je češće stavljen na ocjene nego na pitanje da li su učenici zaista savladali određeni sadržaj. Učenici na nižim obrazovnim razinama često ocjenu doživljavaju kao mjerilo vlastite vrijednosti. Ocjene kao takve često obeshrabre učenike, demotiviraju i izazivaju stres. Na svaki od ovih izvora stresa moguće je utjecati direktno ili indirektno. Važno je kontinuirano razvijati podržavajuće i pozitivne odnose između nastavnika i učenika, jer takvi odnosi kod učenika jačaju privrženost školi i razvijaju pozitivan odnos prema obrazovnim aktivnostima. Obrazovni sistem treba njegovati holistički pristup u radu s djecom i adolescentima, što podrazumijeva poticanje intelektualnog razvoja, ali i emocionalnog i socijalnog razvoja i prilagodbe u školskom kontekstu. Poteškoće u emocionalnom i socijalnom funkcioniranju učenika odrazit će se u konačnici i na učenikov angažman, motivaciju i školsko postignuće.

5. Na trećem mjestu prema frekvenciji odgovora stručnih saradnika nalazi se **anksioznost**. Većina djece i adolescenata ima brige i strahove koji su dio normalnog toka razvoja. Na pojavu negativnih afektivnih reakcija, pa tako i anksioznosti, utiče više faktora, koji se odnose na ličnost samog pojedinca i karakteristike njegovog okruženja. S obzirom na načine manifestiranja, anksioznost predstavlja jedan od najkompleksnijih psiholoških fenomena. Sve anksiozne smetnje manifestiraju se na tjelesnom, emocionalnom, ponašajnom i misaonom planu. Na tjelesnom planu učenik može osjećati različite tjelesne senzacije, kao što su: ubrzan rad srca, ubrzano disanje, znojenje ruku, val hladnoće/vrućine,

gastrointestinalne smetnje... Na emocionalnom planu može se pojaviti osjećaj tjeskobe, unutrašnjeg nemira, straha, nelagode...

Na ponašajnom planu anksioznost se može manifestirati kroz ponašanja, kao što je izbjegavanje ugrožavajućih situacija ili odgađanje suočavanja s takvom situacijom, izrazita aktivnost ili pasivnost... Misao komponenta anksioznosti odnosi se na brige i negativne misli o mogućem ishodu situacije koju osoba doživljava zahtjevnom i prijetećom. Učenik npr. može razmišljati o tome da neće uspjeti realizirati postavljeni cilj, da neće uspješno uraditi test, da će se osramotiti, da će drugi ismijavati njegov neuspjeh i sl.

Problemi s učenjem često dovode do pojave anksioznosti. U obrazovnom kontekstu često je prisutna tzv. **ispitna anksioznost**. Brojni faktori doprinose percepciji ispitne situacije kao prijeteće, npr. priroda ispitnih pitanja, sposobnost učenika, stepen naučenosti gradiva, snalazljivost, spremnost za ispitnu situaciju i drugi. Od izuzetnog je značaja da se učenicima povećaju mogućnosti za uspješne izvedbe. Važno je da nauče postavljati proksimalne ciljeve kako bi osigurali češća iskustva uspjeha. Pozitivne povratne informacije od strane nastavnika su posebno korisne za povećanje razine samoeфикаsnosti. Preporuke su da se identificiraju specifični uzroci anksioznosti kod djeteta koje manifestuje simptome anksioznosti, ali i da se djeca i adolescenti nauče tehnikama upravljanja stresom, kako bi se mogli uspješno nositi s negativnim emocijama i fiziološkim uzbuđenjem. Eфикаsnim su se pokazale tehnike relaksacije i kognitivne metode za osporavanje negativnih, pesimističnih misli. Važno je razmotriti i opterećenja učenika obrazovnim sadržajima. Optimalna opterećenost učenika je poželjna jer potiče njegov rast i razvoj, ali preopterećenost učenika je često uzrok pojave neprijatnih emocionalnih stanja kod djece i adolescenata.

6. **Psihosomatski simptomi** su prema izvješću stručnih saradnika, pored stresa i anksioznosti, također prisutni u značajnoj mjeri kod učenika. Pod djelovanjem intenzivnih stresogenih životnih događaja, djeca i adolescenti, zbog vlastite kognitivne i emocionalne nezrelosti, vrlo često svoju tjeskobu i strahove ne znaju drugačije ispoljiti nego kroz tjelesne reakcije i poremećaje. Važno je pomenuti da su djeca sklonija somatizaciji tokom života doživjela veći broj stresnih događaja u usporedbi s djecom koja tu sklonost ne pokazuju. Dakle, djeca i adolescenti skloni psihosomatskim reakcijama u stresnim situacijama svoje tjeskobe, strahove i napetost uzražavaju somatski. Veza između stresa i somatskih tegoba je u djetinjstvu i adolescenciji komplicirana, budući da brojni faktori mogu biti moderatorske varijable, a među najznačajnijim su: spol, dob, kontekst u kojem dijete živi,

obiteljska podrška, strategije suočavanja i osobine ličnosti. Bitno obilježje somatizacije su tjelesne ili somatske pritužbe bez nekog vidljivog organskog uzroka koji bi objasnio te pritužbe ili bez nekog poznatog fiziološkog mehanizma koji bi objasnio nalaze. Upravo zbog toga se nerijetko minimizira postojanje problema što otežava i njegovo prevazilaženje. Preporuka je da se roditelji/staratelji i nastavnici educiraju u prepoznavanju psihosomatskih simptoma, te na koji način djetetu pružiti podršku i kada potražiti stručnu pomoć.

Kada je u pitanju **prevencija prethodno navedenih neprijatnih emocionalnih stanja** kod djece i adolescenata, jedan od najvažnijih protektivnih faktora je **samopoštovanje** djeteta. Nastavnici imaju mogućnost da kroz svakodnevni rad s učenicima pružaju podršku razvoju samopoštovanja i samoefikasnosti.

Slijedi prikaz pristupa učeniku i metoda koje su se pokazale efikasnim:

- a) stvoriti klimu u razredu u kojoj će svako dijete osjetiti da je važno i da vrijedi;
 - b) u komunikaciji s učenikom osloviti ga imenom;
 - c) saslušati pažljivo mišljenje učenika ili čak nekonvencionalna razmišljanja;
 - d) primijeniti različite metode s ciljem omogućavanja svakom učeniku da postigne uspjeh;
 - e) pratiti mala postignuća i nagraditi učenikov uspjeh;
 - f) pohvaliti nastojanja i napredovanje, ne samo konačni rezultat i tačne odgovore;
 - g) stvoriti klimu u razredu koja neće dopuštati ismijavanje, fizičku i emocionalnu okrutnost ili omalovažavanje druge djece na bilo koji način;
 - h) svako dijete neka ima odgovornost (zaduženje) u razredu;
 - i) izložiti od svakog učenika neki rad;
 - j) pokazati interes za učenikove vanškolske aktivnosti;
 - k) podsticati dobre odnose među učenicima i pomoći učenicima koji imaju slabije socijalne vještine;
 - l) stvoriti priliku za grupni rad i komentarisati načine na koje djeca saraduju i pomažu jedni drugima;
 - m) koristiti se humorom, ali nikad usmjerenim prema djetetu.
7. Značajan broj stručnih saradnika ukazuje i na prisustvo **agresivnog ponašanja** kod učenika. Agresija utječe na razvoj djece. Postoji mnogo uzroka koji mogu biti pokretači za agresivno ponašanje, a dijele se na: biološke, društvene i kognitivne. Ukoliko se uzroci odnosno faktori rizika otkriju na vrijeme kod djece, moguće ih je usmjeriti, te im na taj način pomoći. Kvaliteta odnosa u porodici ima velik utjecaj na ponašanje djeteta. U okviru

porodice dijete usvaja socijalne norme, stavove i moralne osobine, razvijaju se karakteristike ličnosti i uče različiti oblici ponašanja. Svako dijete svoje roditelje/staratelje vidi kao model, te na temelju tog modela uči socijalno ponašanje. Prema tome, ako se roditelji ponašaju agresivno, tako će se i dijete ponašati. Prevencija agresivnog ponašanja i poticanje prosocijalnog treba početi još u predškolskoj dobi. Ključna je edukacija roditelja/staratelja, ali i odgajatelja i nastavnika da na adekvatan način i dosljedno reaguju kada dijete ispoljava bilo koji oblik agresivnog ponašanja.

8. Važno je ukazati i na **strahove** kod djece i adolescenata koji, iako uobičajeni za određenu dob, mogu u značajnoj mjeri ometati svakodnevno funkcionisanje djeteta. Dječiji strahovi opisuju se kao reakcije na percipiranu prijetnju koje uključuju izbjegavanje te prijeteće situacije ili objekta, subjektivni osjećaj nelagode i fiziološke promjene. Za strahove se pretpostavlja da uključuju uglavnom istovjetne reakcije na specifične podražaje poput prirodnih događaja (mrak, grmljavina) ili apstraktne pojmove (rat, osjećaj odbačenosti). Uz djelovanje na tijelo i misli, strah i tjeskoba mijenjaju ponašanje. S obzirom da djeca zbog svoje dobi ponekad teško mogu sama prepoznati i izraziti šta osjećaju, prepoznavanje znakova straha od strane odraslih od posebne je važnosti. Mlađa djeca često vrlo teško mogu jasno izraziti ono što ih brine, pa strah prije svega izražavaju kroz ponašanje.

Koji znakovi mogu upućivati na prisustvo straha kod djece?

- Sa strahom povezane emocionalne reakcije u određenim situacijama ili neposredno prije njih, npr.: dijete burno reagira pri odvajanju od roditelja; postaje uznemireno u prisustvu psa; prije polaska u školu žali se na bolove u truhu za koje nema tjelesnog uzroka.
- Potreba za izbjegavanjem neke situacije ili njenim napuštanjem, npr.: iako zna odgovor na pitanje nastavnika, dijete daje kratke odgovore kada biva prozvano; odbija spavati samo u svojoj sobi; izbjegava druženje s drugima; odlazak ljekaru ili odlazak u školu.
- Ponašanja kojima se dijete nastoji umiriti (sigurnosna ponašanja), npr.: dijete traži blizinu roditelja; traži od roditelja da provjerava da li su vrata zaključana da ne bi došao lopov; postavlja mnogo pitanja pokušavajući otkloniti sumnju da ima neku tjelesnu bolest.

Djeca se kroz odrastanje suočavaju s nizom strahova koji se smatraju uobičajenim dijelom odrastanja. Strah od mraka, čudovišta, munja i gromova s kojim se susreću mnoga djeca u predškolskoj dobi s vremenom će zamijeniti strah od onoga što nam u stvarnosti može naštetiti,

kao što su povrede, gubitak ili neuspjeh. Ovi strahovi potaknuti su novim načinima na koje dijete razumije svijet oko sebe i u većini slučajeva vremenom nestaju.

Ukoliko su roditelji zabrinuti za svoje dijete ili žele pronaći nove načine kako biti podrška u prevladavanju strahova koji su uobičajeni dio odrastanja, posavjetujte se sa stručnjakom za mentalno zdravlje koji mogu:

- procijeniti postoji li razlog za zabrinutost uz opažanja roditelja koja ćete s njima podijeliti;
- pomoći će vam pronaći nove načine kako biti podrška djetetu u prevladavanju straha;
- pomoći vašem djetetu prevladati strah kroz različite oblike podrške.

Kako pomoći djetetu da se nauči suočavati sa svojim strahovima?

- prihvaćanjem dječijih osjećanja;
- poticanjem djeteta da svoj strah podijeli s vama.

Rečenice koje pomažu:

- Uredu je bojati se, svi se ponekad nečeg bojimo.
- Vjerujem da te to uplašilo, žao mi je što ti je teško.
- Tu sam i pomoći ću ti da pobijediš svoj strah.
- Šta ti sada može pomoći?

Razgovor o strahu možete započeti na različite načine:

- podijelite s djetetom situaciju u kojoj ste primijetili da se dijete boji;
- podijelite neke od svojih stvarnih strahova iz djetinjstva;
- potaknite dijete da nacrtá svoj strah.

Šta djeci pomaže da se suoče sa strahom?

- ohrabrujuće rečenice;
- suosjećajno poticanje da se suoči sa strahom;
- realistična očekivanja;
- pripremanje djeteta na situacije kroz zamišljanje mogućih scenarija;
- pohvala djetetova truda i hrabrosti, a ne samog ishoda.

9. Samopovređivanje predstavlja namjerno, repetitivno i direktno nanošenje lakših fizičkih povreda sopstvenom tijelu. U literaturi se navode najčešći vidovi nesuicidalnog samopovređivanja, a to su: zasijecanje kože, grebanje, urezivanje, kidanje kože, opekotine, udaranje sebe (Lloyd-Richardson, Perrine, Dierker, Kelley 2007; Zetterqvist 2015). U pozadini nastanka samopovređivanja često se nalaze intrapersonalni uzroci (način nošenja

s emocijama i doživljaj olakšanja kroz čin povređivanja i samokažnjavanja), ali i interpersonalni (način da se utiče na druge i stvori fizički znak emocionalnog uznemiravanja) (Klonsky, Victor i Saffer 2014). Samopovređivanje nerijetko je zastupljeno kod djece i adolescenata s poremećajima emocija i ponašanja. Djeca i adolescenti će činom samopovređivanja ponekad „testirati“ svoju najbližu okolinu, provjeravati njihove emocije, toleranciju, a sve to pod utjecajem unutrašnjeg nezadovoljstva i nemira. Bez obzira na uzroke, samopovređivanje je djetetov poziv upomoć, što iziskuje neminimiziranje postupka i poduzimanje pravovremenih intervencija usmjerenih na pružanje podrške i pomoći djetetu.

10. Određeni broj stručnih saradnika izvještava i o prisustvu **fobija** kod djece i adolescenata. Fobija je snažan i neopravdan strah od određenih situacija, objekata, mjesta ili aktivnosti. Osobe koje pate od fobija često doživljavaju intenzivnu anksioznost i napade panike kada se suoče s onim što ih plaši. Ti strahovi su često nesrazmjerni u odnosu na stvarnu opasnost i mogu značajno ometati svakodnevni život osobe. Fobije su specifične i razvijaju se pod utjecajem različitih faktora. Fobija se razvija usljed procesa uslovljavanja kojem se nekad pridružuje i traumatično iskustvo. *Strah koji osoba osjeća prerast će u fobiju tek kada počne izbjegavati situaciju u kojoj se javlja. U tome je ključna razlika između straha i fobije.* Da bi se pomoglo djeci i mladima s fobijama, ključno je pružiti odgovarajući tretman. Najčešći oblik terapije je kognitivno-bihevioralna terapija (KBT), koja se usredotočuje na identifikaciju i promjenu negativnih misli i ponašanja povezanih s fobijama. Pored toga, važno je pružiti edukaciju o fobijama kako bi djeca i mladi bolje razumjeli svoje simptome i shvatili da su njihovi strahovi nesrazmjerni stvarnoj opasnosti. Emocionalna podrška igra važnu ulogu, pružajući sigurno i podržavajuće okruženje u kojem se mogu otvoreno izražavati. Postupno izlaganje situacijama koje izazivaju strah, uz upotrebu tehnika upravljanja anksioznošću, poput dubokog disanja i opuštanja mišića, također može biti korisno. Ako fobija ozbiljno utječe na svakodnevni život djeteta ili mlade osobe, stručna pomoć psihoterapeuta ili psihijatra specijaliziranih za rad s djecom može pružiti individualnu terapiju i podršku u prevladavanju fobija. Važno je imati strpljenja i pružiti kontinuiranu podršku kako bi se djeci i mladima pomoglo u suočavanju s fobijama.
11. Rezultati istraživanja pokazuju da posljednjih godina raste broj djece i adolescenata kod kojih su prisutne suicidalne ideje, suicidalne pripremne aktivnosti i suicidalni pokušaji. Liječenje suicidalnog adolescenta je kompleksno, zahtijeva unaprijed razrađen individualni plan liječenja uzimajući u obzir pojedine rizične i zaštitne faktore. U samom procesu

liječenja najčešće se kombiniraju psihoterapijske i psihofarmakološke intervencije (Paradžik, Bogadi, Kordić i Bilić 2022). Na nivou primarne prevencije važno je pravovremeno prepoznati sve faktore rizika i jačati protektivne faktore koji su opisani kroz prethodne smjernice.

12. **Poremećaji u prehrani** kod djece i adolescenata zahtijevaju bez odlaganja liječenje i pružanje stručne pomoći. Djeca i adolescenti često prikrivaju simptome i/ili izbjegavaju tražiti pomoć što otežava pravovremeno reagiranje. Rano otkrivanje i prevencija ključni su za dugoročno sprečavanje zdravstvenih problema kod djeteta. Neki od znakova poremećaja prehrane su: opsjednutost tjelesnom težinom ili oblikom tijela, iskrivljena percepcija i doživljaj svog fizičkog izgleda, strogi režimi prehrane, prejedanja i vježbanje na način koji narušava kvalitetu života mlade osobe. Važno je educirati roditelje/staratelje o znakovima koji ukazuju na prisustvo poremećaja prehrane, kako bi se na vrijeme interveniralo i kako bi se spriječili negativni zdravstveni ishodi.
13. Adolescencija se smatra fazom najvećeg rizika kada je u pitanju **zloupotreba psihoaktivnih supstanci**. Bez obzira na vrstu adolescentnog eksperimentiranja sa psihoaktivnim supstancama, ne bi trebalo to shvaćati bezazleno. Budući da većina droga oštećuje percepciju i procese mišljenja, jednokratna jaka doza može dovesti do trajnih oštećenja i smrti. Zbog takvog stanja, stvara se potreba da se reaguje i pristupi kreiranju programa prevencije. Jedan od glavnih razloga zbog kojih su adolescenti rizična grupa za konzumaciju psihoaktivnih supstanci jeste *konformiranje*. Pod konformizmom podrazumijevamo ponašanje pojedinca koje je u skladu s pravilima njemu važne društvene grupe. Adolescentima je u ovom periodu veoma važna vršnjačka grupa koja doprinosi formiranju ličnog identiteta i prevazilaženju razvojnih kriza. Snaga utjecaja vršnjačke grupe na adolescenta je mnogo veća nego utjecaj roditelja/staratelja. Vršnjačka grupa određuje norme ponašanja od kojih se rijetko odstupa iz straha od odbačenosti i neprihvaćenosti. Kako je jedna od glavnih adolescentskih karakteristika manjak samopouzdanja, oni bivaju lako zavedeni utjecajem vršnjačke grupe i ponašanjima koja ona propagira. Ova ponašanja mogu biti i pozitivna i negativna, te zato ne možemo samo fenomenom konformizma i vršnjačke grupe objasniti sklonost ka konzumaciji psihoaktivnih supstanci. Pored konformizma i univerzalnih karakteristika adolescenta, postoji još jedan motivator za ovakvo ponašanje – osjećaj besmisla. Nije neobično što je potreba za pronalaženjem smisla naročito izražena u adolescentskom periodu. Ovu fazu karakteriše još jedna univerzalna adolescentska osobina – mladalačka kritičnost. Ova

karakteristika se odnosi na mišljenje mlade osobe da svijet u kome se ona nalazi nije dovoljno dobar, jer doživi razočarenje u odnosima s bliskim osobama, u ljubavi ili je nezadovoljna društvom u cjelini. Produktivnost je veoma važna komponenta smislenosti života jer stvara osjećaj zadovoljstva kada osoba nešto postigne, zbog čega više vrednuje samu sebe, a to utječe na osjećaj smislenosti i životne svrhe. *Iz ovih razloga poželjno je usmjeriti i potaknuti mlade da razvijaju svoja interesovanja kroz koja mogu da se ostvare.*

Prevenција upotrebe psihoaktivnih supstanci kod adolescenata ima izuzetno važnu ulogu u očuvanju njihovog fizičkog i mentalnog zdravlja. S tim ciljem, važno je provoditi sveobuhvatne preventivne mjere koje educiraju adolescente o štetnosti psihoaktivnih supstanci, kao i o njihovim nepoželjnim učincima i dugoročnim posljedicama. Ova edukacija treba biti prilagođena dobi adolescenata i trebala bi se provoditi u školama, zajednicama i obiteljskom okruženju. Osim edukacije ključno je razvijati vještine suočavanja kod adolescenata, kako bi se bolje nosili s emocionalnim i stresnim situacijama, koje često predstavljaju okidače za eksperimentiranje sa psihoaktivnim supstancama. Učenje zdravih strategija za suočavanje s pritiskom vršnjaka, emocionalnim nedaćama ili problemima u obitelji može pomoći adolescentima da se osnaže i izbjegnu upotrebu tih supstanci kao mehanizma bijega ili suočavanja. Pored edukacije i razvoja vještina, promocija zdravog okruženja igra ključnu ulogu u prevenciji upotrebe psihoaktivnih supstanci. To podrazumijeva stvaranje prostora i prilika za učestvovanje u aktivnostima koje su alternativa korištenju tih supstanci. To mogu biti sportske aktivnosti, umjetnički i kreativni projekti, volontiranje... Također je važno raditi na smanjenju dostupnosti psihoaktivnih supstanci u okruženju adolescenata, kao i smanjivanju negativnih utjecaja vršnjaka koji promoviraju njihovu upotrebu.

Uzroci poteškoća u psihološkom funkcioniranju – OSVRT NA DOBIJENE REZULTATE I OPŠTE SMJERNICE

14. Kada su u pitanju uzroci poteškoća koje se javljaju u psihološkom funkcioniranju, na prvom mjestu se prema frekvenciji odgovora stručnih saradnika, nalaze **porodični problemi**. Neki od faktora rizika koji dovode do problema u psihološkom funkcioniranju djeteta su: česti konflikti između članova porodice; nasilje u porodici; česta izloženost stresnim situacijama; nedosljednost pri uspostavljanju pravila i discipline; nerealna očekivanja roditelja; nedostatak podrške; socijalna izolacija porodice... U okviru odgovora na pitanja otvorenog tipa često se navodi roditeljski prezaštitnički odnos koji onemogućava djetetu da

razvije samostalnost i usvoji određene vještine, ali i zanemarivanje roditelja koje se reflektuje kroz nedovoljnu uključenost roditelja u odgoj i nedostatak podrške. Kao uzrok poteškoća često se navodi i razvod roditelja, te nizak socioekonomski status porodice. S ciljem pružanja adekvatne podrške djetetu ovdje je od izuzetnog značaja saradnja Stručne službe škole sa Centrom za socijalni rad. Preventivni programi pružanja podrške porodicama trebaju biti usmjereni na jačanje protektivnih faktora koji potiču adekvatan rast i razvoj djece i adolescenata, a to su: podržavajuća porodična atmosfera; prisustvo osjećaja bliskosti i topline; jasno definirane porodične uloge; funkcionalni odnosi roditeljskog para; kvalitetno provedeno zajedničko vrijeme; otvorena i jasna komunikacija; optimalan socioekonomski status porodice; te razvijanje mreže socijalne podrške.

15. Na drugom mjestu nalaze se **problemi u socijalnoj prilagodbi učenika**. U pitanju su socijalne interakcije s vršnjacima. Neki od pokazatelja socijalne prilagodbe učenika su: uključenost učenika u različite vannastavne aktivnosti; razvoj i održavanje odnosa s vršnjacima; procjene kvalitete tih odnosa... Socijalna prilagodba ukazuje na stepen u kojem se djeca i adolescenti slažu sa svojim vršnjacima, manifestiraju adaptivna kompetentna ponašanja i inhibiraju nepoželjna ponašanja u socijalnom kontekstu. U učionice je potrebno u većoj mjeri uvesti poticajne prakse – kada je u pitanju socijalizacija učenika. Djeca i adolescenti sjede zajedno, dijele klupu, ali je svakodnevno češće naglasak na individualnom, a ne kooperativnom radu. Odbacivanje od strane vršnjaka je dominantan faktor rizika kada govorimo o razvoju internaliziranih problema kod djece i mladih. Prijatelji imaju utjecaj na motivaciju, angažman i postignuće kroz procese kao što su: razmjena informacija, modeliranje i jačanje vršnjačkih normi i vrijednosti. Važnu ulogu ima realizacija programa povećanja socijalne kompetentnosti učenika kroz koje bi se fokus stavio na: unapređenje komunikacijskih vještina, vještina samokontrole, rješavanje problema i donošenje odluka, kapacitete za refleksiju i afektivnu osviještenost.

16. **Preopterećenost školskim aktivnostima** i ograničavanje slobodnih aktivnosti je očekivano na trećem mjestu. Optimalna opterećenost učenika na pozitivan način će potaći razvoj i napredovanje, međutim do preopterećenosti može doći kada zahtjevi koji se postavljaju pred učenika nisu u skladu s njegovim psihofizičkim sposobnostima i mogućnostima. Dugotrajna preopterećenost vodi ka negativnim posljedicama koje se odraze prvenstveno na fizičko i psihičko zdravlje učenika.

Do preopterećenosti učenika dolazi kad obaveze učenika u školi i prema školi nisu u skladu s njihovim psihofizičkim sposobnostima... Dugotrajna i represivna preopterećenost

učenika može dovesti do narušavanja fizičkoga i psihičkoga zdravlja (Zvizdić i Dautbegović, 2020: 106). U obrazovnom kontekstu faktori koji mogu doprinijeti preopterećenosti učenika su: broj nastavnih predmeta, metode poučavanja, načini ispitivanja i ocjenjivanja, vrijeme provedeno u školi, uslovi u školi, vannastavne aktivnosti i domaće zadaće. Preopterećenost se ogleda i u težini školske torbe i predstavlja rizik za pojavu niza zdravstvenih problema. Važno je trajno prilagođavati oblike, metode i sadržaje dobi i mogućnostima učenika te opteretiti učenika na način da je to primjereno njegovim interesima i mogućnostima. I roditelji/staratelji često potenciraju uključenost djeteta u različite vannastavne aktivnosti. Potrebno je educirati roditelje/staratelje o negativnim ishodima preopterećenosti djece i adolescenata.

17. **Školsko postignuće** je, također, u fokusu kada govorimo o uzrocima poteškoća kod učenika. Ocjene imaju različite posljedice na razvoj učenika, njegov status u grupi, način na koji vrednuje sebe i stvara sliku o sebi, stvaranje takmičarske atmosfere narušava vršnjačke odnose... Ocjenjivanje na određen način dehumanizira proces poučavanja jer se fokus stavlja na ocjenu, a ne usvojeno znanje. Pri tome ocjena predstavlja ekstrinzičnu nagradu i razvija ekstrinzičnu motivaciju. Također, nije dovoljno pratiti i ocjenjivati samo usvajanje znanja, vještina i navika, već je nužno kontrolirati i razvoj stavova, mogućnosti rasuđivanja, ličnog i društvenog prilagođavanja, razvoja interesa, subjektivnih i objektivnih mogućnosti učenika.

Sve učestaliji problem je motivacija učenika. Važno je razvijati intrinzičnu motivaciju kod učenika, a tome doprinosi sljedeće:

- prilagođavanje onoga što se uči interesima i mogućnostima učenika;
- uvođenje noviteta i raznolikosti u nastavi;
- poticanje aktivnog učešća učenika i davanje pravovremenih povratnih informacija;
- poticanje radoznalosti kod učenika;
- povezivanje onoga što se uči s osobnim iskustvom učenika;
- pomaganje učenicima da samostalno postavljaju ciljeve.

18. **Opasnosti iz online okruženja** nezaobilazan su uzrok poteškoća i današnji dominantan faktor rizika kada je riječ o mentalnom zdravlju učenika. Postavlja se pitanje da li korištenje interneta uz sve prednosti utiče na to da djeca i mladi postaju sve više asocialni i ovisni o tehnologiji, da mijenjaju stvarni društveni svijet za virtualni, te da ih nove tehnologije odvajaju od članova porodice? Interakcija na društvenim mrežama, nažalost, u velikoj mjeri redukuje empatiju, zbog čega često i dolazi do elektronskog nasilja. U

virtualnom kontekstu osoba najčešće nema uvid u osjećanja i reakcije druge osobe. Elektronski način komuniciranja s vršnjacima je već odavno dominantan oblik komunikacije, posebno kod adolescenata, te je iz ovog razloga važno da se razvija svijest i razumiju načini na koji elektronsko nasilje izaziva negativne psihičke, emocionalne i socijalne posljedice kod pojedinca. Bitnu ulogu u prevenciji negativnih utjecaja iz online okruženja zauzimaju roditelji/staratelji, nastavnici i vršnjaci, koji su ujedno temelji socijalizacije za djecu i adolescente i važni faktori za njihov psihosocijalni razvoj. Evidentna je potreba za osmišljavanjem adekvatnih programa prevencije negativnih utjecaja iz online okruženja, posebno elektronskog nasilja. Da bi se izbjegao otpor djece i adolescenata, važno je prilikom sprovođenja preventivnih mjera ukazati na pozitivne i negativne strane interneta, te fokus staviti na razvijanje kritičkog mišljenja i odgovornosti za vlastito ponašanje.

19. Značajan broj stručnih saradnika ukazuje da je neki oblik nasilja uzrok problema u psihološkom funkcioniranju djeteta. Djeca mogu biti izložena nasilju u porodičnom i vršnjačkom kontekstu, ali i u virtualnom. Fizičko nasilje u porodici lakše je prepoznati nego psihičko zlostavljanje i zanemarivanje djeteta koje može biti prisutno u sljedećim oblicima:
- odbacivanje i ponižavanje,
 - terorisanje i prijetnje (verbalno terorisanje, zastrašivanje, obeshrabrivanje...),
 - izolacija (od normalnih socijalnih iskustava),
 - iskorištavanje (dijete se koristi da zadovolji potrebe odraslih),
 - ignorisanje (emocionalno odbijanje, nedostupnost),
 - zanemarivanje obrazovanja, te mentalnog i fizičkog zdravlja djeteta.

Kada je riječ o vršnjačkom nasilju, ono, također, može imati različite oblike, a svi oblici vršnjačkog nasilja imaju štetne posljedice za fizički i psihički razvoj učenika i njegovu školsku prilagodbu i postignuće. Važno je podizati svijest o vršnjačkom nasilju, te realizirati programe prevencije usmjerene na jačanje individualnih kompetencija, stvaranje pozitivne školske klime i edukaciju nastavnika. Na individualnoj razini potrebno je razvijati protektivne faktore u vidu vještina rješavanja problema i socioemocionalnih kompetencija. Na nivou škole moguće je razviti sistem podrške i nagrađivanja prosocijalnog ponašanja, te stvaranja pozitivne školske klime unapređenjem kvalitete odnosa i statusa svakog pojedinca.

6. PSIHOFIZIČKO ZDRAVLJE RODITELJA DJECE/UCENIKA

6. PSIHOFIZIČKO ZDRAVLJE RODITELJA DJECE/UČENIKA

„TATA, MOGU LI POSUDITI 25 DOLARA?“

Čovjek se vratio s posla kasno, umoran i nervozan i nađe svog petogodišnjeg sina kako ga čeka na vratima.

„Tata, smijem li te nešto pitati?“, reče sin.

„Da, naravno, reci, što je!“, odgovori tata.

„Tata, koliko zarađuješ na sat?“, upita sin.

„To se tebe ne tiče. Zašto me to pitaš?“, kaže otac gnjevno.

„Samo sam želio znati. Molim te, reci mi, koliko zarađuješ na sat?“, reče sin.

„Ako već moraš znati, zarađujem 50 dolara na sat“, odgovori otac.

„Oh“, reče dječak zamišljeno i nastavi, „molim te, možeš li mi posuditi 25 dolara?“

Otac je bio bijesan: „Ako je jedini razlog što me pitaš da ti posudim 25 dolara taj da možeš kupiti nekakvu igračku ili sličnu besmislicu, tada se okreni i idi ravno u sobu i razmisli zašto si tako sebičan!? Ja ne radim svaki dan za takve dječije idiotarije!“

Dječak je tiho otišao u sobu i zatvorio vrata. Čovjek je sjeo i postao još ljuciji zbog dječakovog pitanja.

„Kako se usuđuje pitati takva pitanja samo da bi dobio novac?“, mislio je otac.

Nakon nekih sat vremena, malo se smirio pa razmislio: „Možda mu je nešto stvarno trebalo za tih 25 dolara... Stvarno ne traži često novac...“

Čovjek je otišao u dječakovu sobu i otvorio vrata.

„Jesi li zaspao, sine?“, upitao je.

„Ne, tata, budan sam“, odgovorio je dječak.

„Razmišljao sam... Možda sam bio prestrog prema tebi maloprije. Imao sam težak dan i iskalio sam se na tebi. Evo ti 25 dolara koje si tražio.“

Dječak se uspravio, smiješeći se.

„Oh, hvala ti, tata!“, povikao je.

Tada, posegnuvši ispod jastuka, izvukao je snop zgužvanih novčanica. Kad je vidio da dječak već ima novac, opet se počeo ljutiti. Dječak je polako izbrojao svoj novac i pogledao oca.

„Zašto si tražio još novca, ako ga već imaš?“, planuo je otac.

„Zato što nisam imao dovoljno, a sada imam“, odgovorio je dječak.

„Tata, sada imam 50 dolara. Mogu li kupiti sat tvoga vremena? Molim te, dođi sutra doma ranije. Želim večerati s tobom.“

Otac je bio slomljen. Zagrlio je sina i molio ga za oprost.

(Iz knjige *Znanost i umjetnost odgoja*, Gordana Buljan Flander i sur. 2018)

6.1. SARADNJA RODITELJA I ŠKOLSKE ZAJEDNICE

Biti roditelj u isto vrijeme jedna je od najzahtjevnijih, ali i najvrednijih društvenih uloga koju osoba može iskusiti. Roditeljstvo je kompleksan proces interaktivnog odnosa roditelja i djeteta, zahtijeva veliku odgovornost, mnoštvo zadataka i pravila, te roditelji ostvaruju posebne uloge u odnosu i kontaktu sa svojim djetetom.

Savremeni pogledi na roditeljstvo ne promatraju te procese kao jednosmjernan utjecaj roditelja na dijete, nego kao procese koji ovise kako o djeci, tako i okolini u kojoj se porodica nalazi.

Nekoliko je skupina pojmova koji podrazumijevaju roditeljstvo:

- a) subjektivni doživljaj roditeljstva,
- b) roditeljska briga, ponašanje i postupci,
- c) roditeljski odgojni stil.

Roditeljstvo podrazumijeva odgovornost, ali i slobodu izbora. Roditelji svjesno biraju ulogu roditelja, ali cjelokupna društvena zajednica pruža malo ili nedovoljno podrške roditeljima u odgoju njihove djece. Malo je smjernica, uputa i stručnih preporuka koje su roditeljima na raspolaganju. Zapravo, ko uči roditelje da adekvatno odgovore zahtjevima ove vrlo važne i odgovorne životne uloge? Također, sve ove tri komponente su tijesno povezane s mentalnim zdravljem roditelja, odnosno za njihovu uspješnu implementaciju od presudne uloge je činjenica da li jedan ili oba roditelja, ima/-ju neku teškoću s mentalnim zdravljem.

Ponekad se roditelji teško snalaze između popustljivosti prema djeci i strogog autoritativnog odgoja, te različitih odgojnih metoda, ali važno je osvijestiti roditelje da moraju poštovati dječije potrebe, koje se dalje ostvaruju kroz uvažavanje dječijih prava. Međutim, zadatak savremenog roditeljstva je i adekvatno postavljanje pravila, tj. pravilno postavljanje granica. Jednostavno, djeci moramo osigurati adekvatne uvjete za pravilan psihofizički rast i razvoj, pružiti im ljubav, podršku, osjećaj sigurnosti, brige, ali i naučiti jasno postaviti granice i pravila u najboljem interesu djece. Činjenica je da u današnje vrijeme sve više primjećujemo da se djeci dozvoljava mnogo stvari bez roditeljskog nadzora, kao da se u nekim situacijama dopušta da djeca preuzimaju ulogu odgajatelja, te nerijetko od roditelja čujemo: „Šta ću mu ja? Ne mogu mu ništa, on/ona je takav/-va.“

Dakle, izričito je važno osnažiti i podržati roditelje da djeci postavljaju jasne granice u atmosferi ljubavi, emocionalne dostupnosti, iskrenosti, razumijevanja, prihvatanja i poštovanja, bez atmosfere straha, konflikata, gubitka kontrole nad situacijom, bijesa, ljutnje. Postavljanje granica u odgoju vrlo je važno za razvojni put djeteta i njegovu budućnost, jer dijete koje nije imalo jasno postavljene granice u svom razvoju, neće znati iste postaviti kada odraste, u odnosu s drugim ljudima, te na taj način roditelj negativno utiče na kvalitet života i socijalne interakcije svog djeteta u odrasloj dobi.

Roditelji niti u jednom momentu ne smiju zaboraviti da u ranim fazama odgoja djeca najbolje uče po modelu, te će dijete prije usvojiti ona ponašanja koja vidi kod svojih roditelja i drugih odraslih, nego kada o tim ponašanjima čuje, a ne vidi da ih odrasli čine.

Djeca se najbolje osjećaju i postižu bolje rezultate kad njihovi odrasli – roditelji, nastavnici i drugi članovi porodice i zajednice – saraduju, kako bi osnažili i podržali djecu/učenike, te povećali njihovu dobrobit. Dakle, roditelji, škola i šira društvena zajednica trebaju njegovati i podržavati isti sistem vrijednosti jer upravo saradnja roditelja i škole je od suštinskog značaja za rast, razvoj i napredak djece/učenika. Vodeći princip i strateški cilj roditelja i škole, u najboljem interesu djece, mora biti saradnja i međusobno razumijevanje između roditelja i nastavnika i kompletne školske zajednice. Naprosto, važno je da djeca čuju iste poruke od roditelja i nastavnika, da poštuju iste standarde, vrijednosti i da postavljaju zajedničke odgojno-obrazovne ciljeve. Škola sama ne može zadovoljiti sve razvojne potrebe djeteta, stoga međusobna saradnja roditelja i škole, kao i razina njihovog odgojnog i akademskog očekivanja, od presudnog je značaja za blagostanje djeteta/učenika.

Brz tempo i način života doveo je i do promjene načina komunikacije na svim nivoima ljudskog funkcionisanja, u svim segmentima življenja, pa tako i u obrazovanju. Zbog svakodnevnog stresa, brzog načina života, ni nastavnici ni roditelji nemaju dovoljno vremena da uspostave kvalitetne međuljudske odnose radi interesa djece, ponekad je odnos obogaćen nepovjerenjem, osuđivanjem, prebacivanjem odgovornosti za dobrobit djeteta, a u slučaju određenih poteškoća u odgojnom ili obrazovnom radu nastavnici nerijetko krive roditelje, a roditelji nastavnike, **a upravo u ovom konfliktnom odnosu nanosi se šteta djetetu, jer ih dijete podjednako treba (i roditelje i nastavnike), na različite načine i kroz različite vidove podrške.**

Moramo izbjegavati narativ da je porodica mjesto gdje se samo odgaja, a škola mjesto gdje se samo obrazuje, zato što i roditelji i škole moraju posebnu pažnju posvetiti cjelovitom

psihofizičkom razvoju djeteta – kako razvoju kognitivnih funkcija, tako i emotivnih, voljnih i moralnih vrijednosti.

Moramo graditi pozitivnu klimu u porodici i školi kako bi djeca osjećala da je odraslima stalo do njihove vrijednosti, osjećanja, kompetencija, da se brinu za njihov rast, razvoj i sigurnost, te im pružaju podršku.

Zadatak školskih zajednica je da učine sve napore da se približe porodicama učenika, jer ponekad je važno da prosvjetni radnici rasvijetle ulogu roditelja svojih učenika koji dolaskom u školu pozivaju iz sjećanja trenutke kada su i sami bili učenici, tako da eventualno loša i traumatična iskustva roditelja iz njihova školskog iskustva mogu utjecati na percepciju školske zajednice i njihove uloge u njoj. Neki roditelji se i sami teže nose sa životnim problemima, brzim i stresnim načinom života, brinu o finansijama, prolaze teške i konfliktne procese razvoda, suočavaju s lošim uvjetima na radnom mjestu i raznim životnim izazovima.

Ukoliko djeca percipiraju da roditelji i nastavnici saraduju u partnerskom duhu u cilju njihove dobrobiti, razvijat će pozitivnije stavove o školi, osjećat će se sigurnije i razvijati osjećaj da prolaze istim putem, da svijet škole i porodice nije razdvojen, te će odgojno-obrazovni rad u obje sredine djeteta biti efikasniji.

6.2. ZNAČAJ MENTALNOG ZDRAVLJA RODITELJA/STARATELJA ZA OSTVARENJE DOBROBITI DJECE

Djeca roditelja s mentalnim poremećajem imaju od 2 do 13 puta veći rizik za razvoj problema mentalnog zdravlja u odnosu na svoje vršnjake čiji roditelji nemaju mentalni poremećaj. Djeca mlade dobi su najranjivija, ali je rizik za djecu roditelja s mentalnim teškoćama za negativne psihosocijalne ishode prisutan u svim razvojnim fazama.

Djeca roditelja s mentalnim teškoćama mogu imati niz nepovoljnih psihosocijalnih ishoda: povećana reaktivnost na stres s razvojem tjelesnih bolesti vezanih za stres (alergije, autoimune bolesti, respiratorne, gastrointestinalne bolesti i dr.); emocionalni (anksioznost i depresija) i ponašajni problemi (antisocijalna ponašanja); samoozljeđivanje i pokušaj samoubojstva; poremećaj pažnje; lošije intelektualno funkcioniranje; teškoće učenja; niži akademski uspjeh; niže samopoštovanje i socijalna prihvaćenost; zloupotreba psihoaktivnih tvari i ovisnosti; rizična zdravstvena ponašanja; prekid školovanja; fetalni alkoholni sindrom; razvojne probleme.

Najčešći mentalni poremećaji koje susrećemo u općoj populaciji su: anksioznost, depresija, poremećaji izazvani zloupotrebom psihoaktivnih supstanci, shizofrenija, bipolarni poremećaj, poremećaji prehrane.

Podrška roditeljima s mentalnim teškoćama usko je vezana za unapređenje funkcionisanja i dobrobiti njihove djece (učenika) i zahtijeva multisistemski pristup u koji trebaju biti uključene mnoge institucije: Centri za mentalno zdravlje, Porodično savjetovalište, službe socijalne zaštite, školske stručne službe, nevladin sektor. S tim u vezi, neophodne su preventivne i terapijske intervencije kojim se smanjuje rizik za štetne posljedice za dijete. Ove intervencije odnose se, prije svega, na povećanje roditeljskih kompetencija, psihoedukaciju porodice uključujući i djecu, porodičnu terapiju, te podršku djetetu kroz individualni i grupni rad.

6.3. METODOLOGIJA I REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Unutar opširnog istraživanja u kojem je učestvovalo 19.000 ispitanika, posebnu skupinu ispitanika čine roditelji/staratelji djece/učenika. Posebna pažnja posvećena je ovoj skupini ispitanika, upravo iz svih navedenih razloga iz prethodnog poglavlja.

Predstavljamo rezultate dijela istraživanja u kojem je učestvovalo 6.525 ispitanika roditelja/staratelja koji su popunili online upitnik putem Google Forms.

U dijelu istraživanja koje se odnosi na roditelje/staratelje željeli smo ispitati opće podatke kao što su: spol i dob roditelja; obrazovni i socioekonomski status porodica; nivo obrazovanja; uključenost roditelja u odgoj i obrazovanje djece; koliko vremena roditelji provode s djecom; kako roditelji procjenjuju zadovoljstvo postignućima svoga djeteta u tekućoj školskoj godini; osjećaj povjerenja roditelja prema sistemu obrazovanja; uključenost roditelja u odgojno-obrazovni proces svoje djece. Također, važan dio istraživanja bio je usmjeren na ispitivanje dobrobiti roditelja/staratelja, mjerenje simptoma stresa, anksioznosti i depresije kod roditelja/staratelja, te opće zdravstveno stanje roditelja/staratelja.

U istraživanju koje se odnosi na roditelje/staratelje korištena su pitanja pripremljena za potrebe ovog istraživanja, a u cilju ispitivanja dobrobiti roditelja/staratelja, u ovom istraživanju korištena je skala DASS-21 (Lovibond, S.H. i Lovibond, P.F. 1995) koja mjeri tri ključna parametra – anksioznost, depresivne simptome i stres, ključne parametre trenutnog mentalnog statusa pojedinca.

Rezultati analize prikazani su deskriptivnim metodama, tabelarno i/ili grafički, putem apsolutnog broja slučajeva, procenta, aritmetičke sredine sa standardnom devijacijom i rasponom vrijednosti.

Testiranje distribucije podataka putem Kolmogorov-Smirnov testa pokazalo je da svi odgovori na sve varijable odstupaju od očekivane distribucije uz vrijednosti $p < 0,05$.

Analiza je izvršena korištenjem statističkog paketa za sociološka istraživanja IBM Statistics SPSS v 23.0 uz pripremu podataka, te izradu finalnih tabela i grafikona korištenjem programa Microsoft Excel 2021.

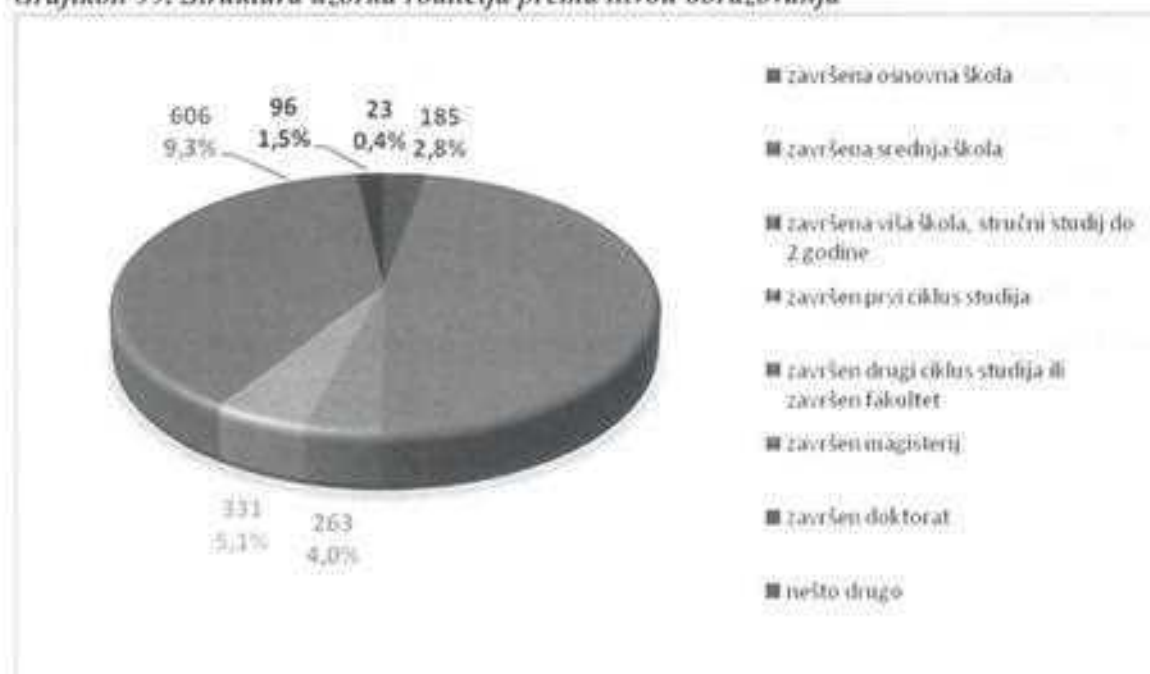
Kao što smo naveli, u istraživanju je učestvovalo **6.525** ispitanika **roditelja/staratelja** koji su popunili online upitnik putem Google Forms.

Upitnik su češće popunjavale majke ili starateljice ili 5.647, odnosno 86,5%. Dakle, dominantno veći broj majki/starateljki je učestvovao u ovom istraživanju.

Prosječna dob roditelja iznosila je 42 godine, uz najmlađeg roditelja/staratelja u dobi od 23 godine, te najstarijeg u dobi od 72 godine (gdje je i navedeno da se radi o dedi staratelju).

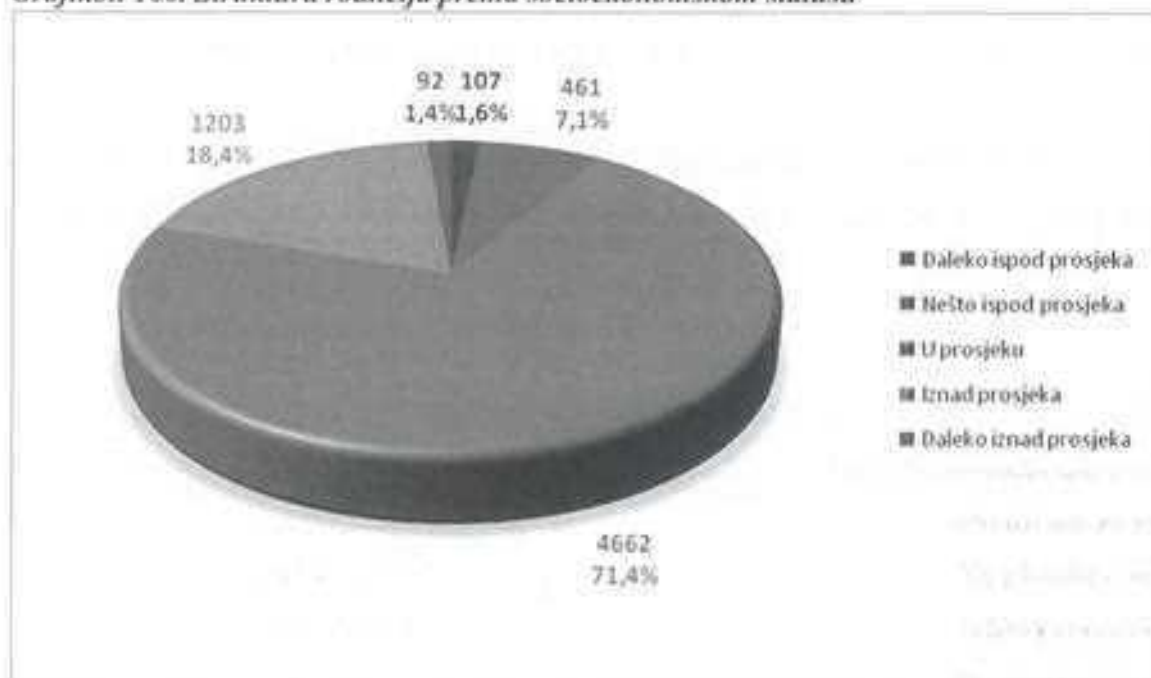
Većina roditelja/staratelja su zaposleni – 4.963 ili 76,1%.

Grafikon 99. Struktura uzorka roditelja prema nivou obrazovanja

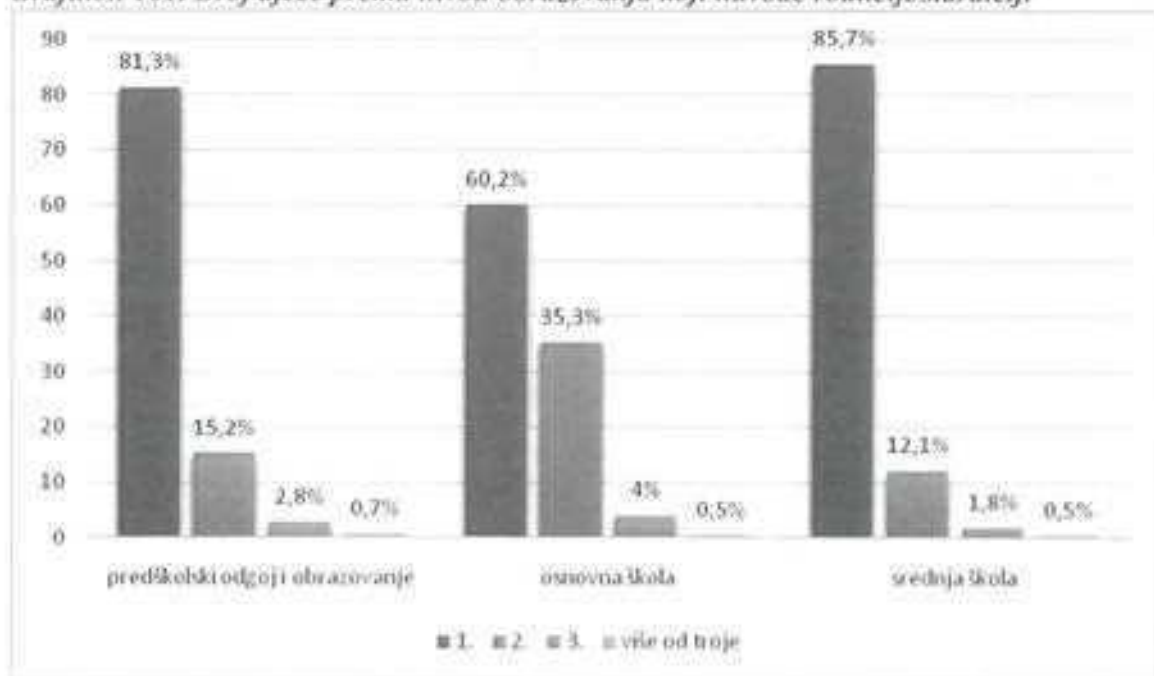
U Grafikonu 99 predstavljena je struktura ispitanika roditelja/staratelja prema nivou obrazovanja, iz kojeg se **zaključuje da je najveći procenat ispitanika završio srednju školu (47,3%)**, dok je najmanji procenat ispitanika završio doktorat (2,8%).

Grafikon 100. Struktura roditelja prema socioekonomskom statusu

Struktura ispitanika prema socioekonomskom statusu (kao što se može vidjeti u Grafikonu 100) upućuje na najviši procenat odgovora da se u visokom procentu (71,4 %) radi o porodicama s prosječnim mjesečnim primanjima.

Grafikon 101. Broj djece prema nivou obrazovanja koji navode roditelji/staratelji

U istraživanju su učestvovali roditelji/staratelji koji najčešće imaju po jedno dijete u predškolskom odgoju (1.216 ili 81,3%), osnovnoj školi (3.283 ili 60,2%) i srednjoj školi (1.608 ili 85,7%).

U pogledu uključenosti roditelja/staratelja u obrazovanje djeteta, najčešće navode da su podjednako oba roditelja ili staratelja uključeni u obrazovanje djeteta/djece u njihovom domaćinstvu – 3.205 ili 49,1% ili da je to majka – 3.127 ili 47,9% slučajeva. U samo 2,2% slučajeva dominantno je uključen otac, dok u 0,8% slučajeva to je neko drugi.

Tabela 37. Dominantna uključenost u obrazovanje djeteta/djece

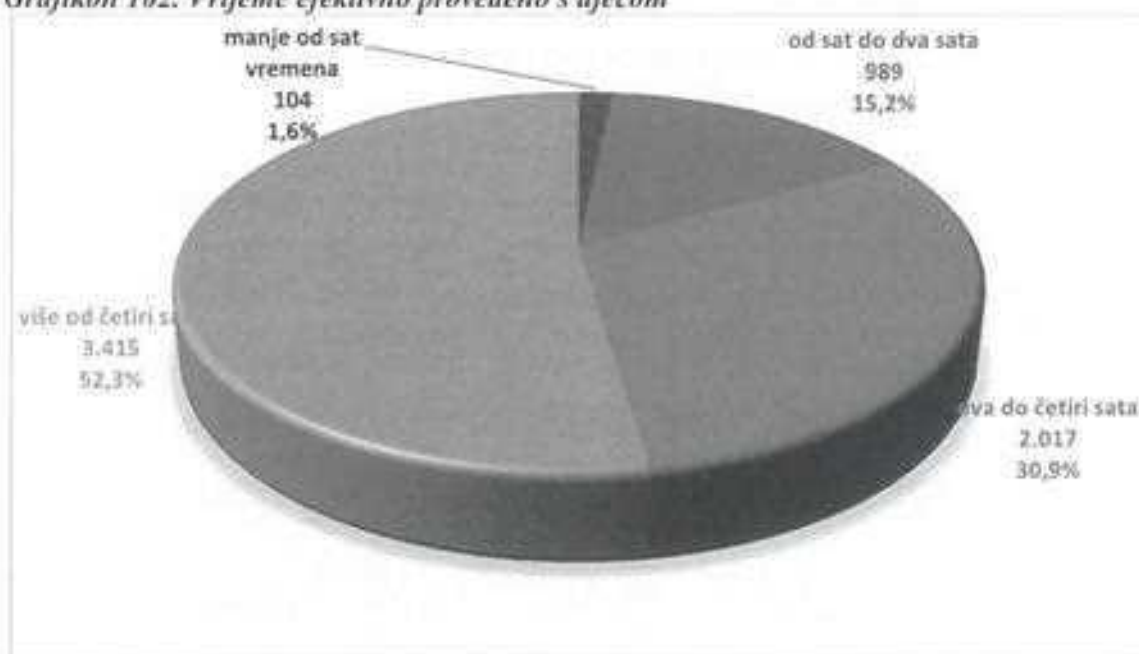
Ko je dominantno uključen u obrazovanje djeteta/djece u vašem domaćinstvu?	N	%
Majka / starateljica	3.127	47,9
Otac / staratelj	144	2,2
Podjednako	3.205	49,1
Neko drugi	49	0,8
Ukupno	6.525	100,0

U pogledu efektivnog vremena koje roditelj/staratelj provodi s djetetom/djecom u toku jednog dana, ispitanici daju sljedeće odgovore:

Tabela 38. Prikaz odgovora na pitanje: Koliko vremena efektivno provodite s djetetom?

Koliko vremena efektivno dnevno provedete u kontaktu s Vašim djetetom/Vašom djecom?	BROJ	PROCENAT
Manje od sat vremena	104	1,6%
Od sat do dva sata	989	15,2%
Od dva do četiri sata	2.017	30,9%
Više od četiri sata	3.415	52,3%

Grafikon 102. Vrijeme efektivno provedeno s djecom

Kao što se može vidjeti iz Tabele 38 i Grafikona 102, a u pogledu efektivnog vremena koje roditelj/staratelj provodi s djetetom/djecom, ispitanici daju sljedeće odgovore: više od 4 sata u kontaktu sa svojim djetetom/svojom djecom u 3.415 ili 52,3% ili od 2 do 4 sata u 2.017 ili 30,9%, 15,2 % ili 989 roditelja od sat do dva sata provodi s djetetom/djecom, dok 1,6% ili 104 roditelja provode manje od sat vremena s djetetom/djecom.

U narednoj tabeli prikazani su rezultati zadovoljstva roditelja/staratelja s napretkom u učenju njihovog djeteta u tekućoj školskoj godini.

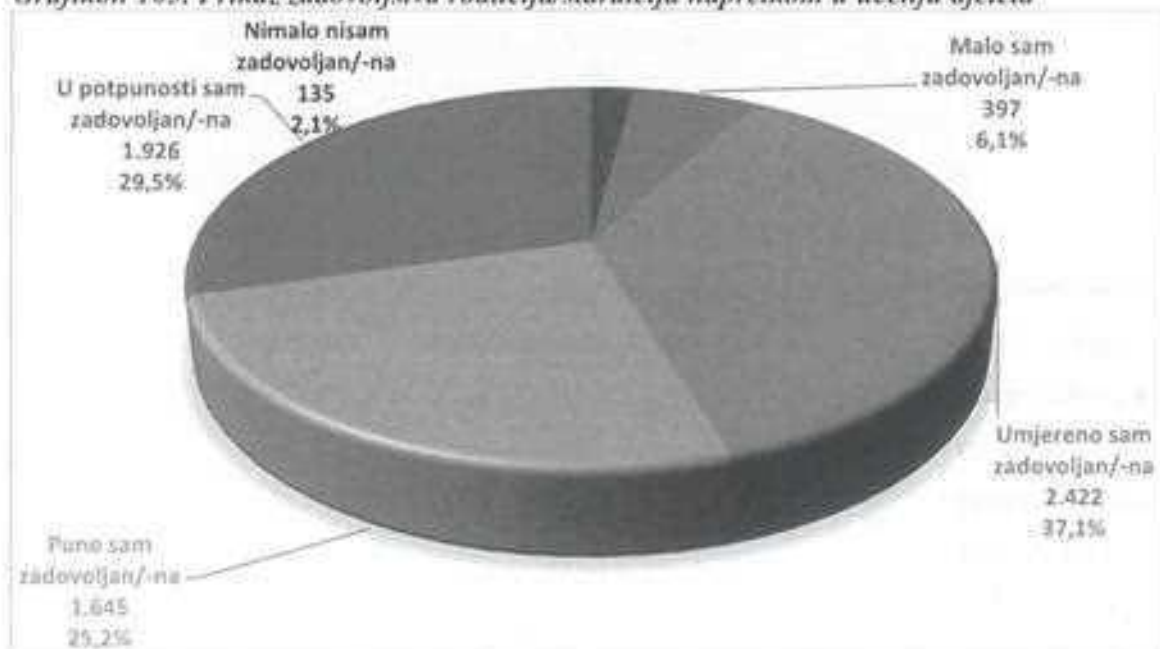
Tabela 39. Prikaz odgovora na pitanje koliko su roditelji zadovoljni napretkom u učenju djeteta u školskoj 2022/2023. godini

Koliko ste zadovoljni napretkom u učenju Vašeg djeteta/Vaše djece u ovoj školskoj godini?	BROJ	PROCENAT
U potpunosti sam zadovoljan/-na	1.926	29,5%
Puno sam zadovoljan/-na	1.645	25,2%
Umjereno sam zadovoljan/-na	2.422	37,1%
Malo sam zadovoljan/-na	397	6,1%
Nimalo nisam zadovoljan/-na	135	2,1%

Kao što se može vidjeti, u tekućoj školskoj godini 2.424 ili 37,1 % roditelja/staratelja umjereno je zadovoljno napretkom djeteta, u potpunosti su zadovoljna 1.926 ili 29,5% roditelja/staratelja; puno su zadovoljna 1.645 ili 25,2%, dok su malo zadovoljna 397 ili 6,1% roditelja, a nimalo nije zadovoljno 135 ili 2,1% roditelja.

Na osnovu ovih rezultata može se reći da samo mali broj roditelja nije zadovoljan napretkom djeteta, odnosno da velika većina roditelja procjenjuje da je njihovo dijete napredovalo u učenju u protekloj školskoj godini.

Grafikon 103. Prikaz zadovoljstva roditelja/staratelja napretkom u učenju djeteta

U provedenom istraživanju ispitali smo kakav je odnos povjerenja i uključenost roditelja u proces obrazovanja njihove djece.

U posebnom dijelu upitnika imali smo za cilj ispitati povjerenje roditelja/staratelja u vrtić, te osnovnu i srednju školu u koju ide njihovo dijete.

Ukoliko pogledamo izraženo povjerenje na pojedinačnim tvrdnjama, vidimo da su prosječni rezultati između djelomičnog i potpunog slaganja. Najveći stepen slaganja roditelji su iskazali s tvrdnjama koje su se odnosile na kompetentnost prosvjetnih radnika i komunikaciju između roditelja i škole/vrtića, sigurnost u odgojno-obrazovnoj ustanovi.

U nastavku predstavljamo rezultate koji se odnose na pitanje povjerenja roditelja prema školi:

- 48% roditelja/staratelja smatra da su nastavnici/odgajatelji u školi/vrtiću potpuno kompetentni i predani svom poslu, dok 40% roditelja/staratelja smatra da su nastavnici/odgajatelji u školi/vrtiću djelimično kompetentni i predani svom poslu;
- 52% roditelja/staratelja smatra da su standardi postignuća djelimično visoki, dok 28% roditelja/staratelja smatra da su standardi postignuća potpuno visoki;

- 45% roditelja/staratelja izjavilo je da su djelimično zadovoljni sadržajem koje dijete uči, dok je 31% roditelja/staratelja izjavilo da je potpuno zadovoljno sadržajem koje dijete uči;
- 44% roditelja/staratelja djelimično je zadovoljno metodama podučavanja, dok je 30% roditelja/staratelja potpuno zadovoljno metodama podučavanja;
- 41% roditelja/staratelja djelimično je zadovoljno disciplinom u vrtiću/školi, dok je 40% roditelja/staratelja potpuno zadovoljno disciplinom u vrtiću/školi;
- 41% roditelja/staratelja izjavljuje da se djelimično slaže s tvrdnjom da vrtić/škola pažljivo prati napredak djeteta, dok 32% roditelja/staratelja izjavljuje da se potpuno slaže s tvrdnjom da vrtić/škola pažljivo prate napredak djeteta;
- 44% roditelja/staratelja potpuno se slaže da škola/vrtić dostavlja roditeljima korisne informacije o napretku djeteta, dok se 36% roditelja/staratelja djelimično slaže da škola/vrtić dostavlja roditeljima korisne informacije o napretku djeteta;
- 43% roditelja/staratelja izjavljuje da se djelimično slaže s tvrdnjom da škola/vrtić rade dobar posao za obrazovanje učenika, dok 36% roditelja/staratelja izjavljuje da se potpuno slaže da škola/vrtić rade dobar posao za obrazovanje učenika;
- 42% roditelja/staratelja potpuno se slaže i 36% roditelja/staratelja djelimično se slaže da škola/vrtić stvara atmosferu dobrodošlice i poziva roditelje da se uključe;
- 45% roditelja potpuno se slaže i 36% djelimično se slaže da škola/vrtić djeteta efikasno komunicira s porodicama;
- 39% roditelja/staratelja potpuno se slaže, a 37% roditelja/staratelja djelimično se slaže da škola/vrtić djeteta uključuje roditelje u procese donošenja odluka;
- 35% roditelja/staratelja djelimično se slaže i 23% roditelja/staratelja potpuno se slaže da škola/vrtić djeteta nudi roditeljima edukacije ili programe podrške za porodici;
- 33% roditelja/staratelja djelimično se slaže i 25% roditelja/staratelja se slaže da škola/vrtić djeteta informira porodice kako da pomognu učenicima u vezi s domaćim zadacima i drugim aktivnostima vezanim za školu.

Na ovom pitanju zabilježen je i najveći rezultat na odgovoru nimalo se ne slažem, koji je zabilježen od strane 1.390 ili 21,3% roditelja/staratelja. Ovo je prepoznato kao značajan indikator po osnovu kojeg će se dati preporuke vrtićima/školama za dalje postupanje.

- 38% roditelja/staratelja djelimično slaže i 27% roditelja/staratelja potpuno se slaže da škola/vrtić saraduje s drugim ustanovama kako bi ojačala školske programe i pospešila razvoj učenika.

- 40% roditelja/staratelja djelimično se slaže i 34% roditelja/staratelja potpuno se slaže da škola/vrtić koristi adekvatne odgojne postupke u radu s njihovom djecom.
- 44% roditelja/staratelja potpuno se slaže da je vrtić/škola sigurno okruženje za rast i razvoj djeteta, dok se 39% roditelja/staratelja djelimično slaže da je vrtić/škola sigurno okruženje za rast i razvoj djeteta.

Iz navedenih rezultata provedenog istraživanja možemo zaključiti da su prosječni rezultati u odgovorima potpunog ili djelimičnog slaganja dominantni u svim odgovorima u pogledu povjerenja roditelja/staratelja prema vrtiću/školi. Prema navedenim podacima može se zaključiti da većina roditelja ima povjerenje u rad svih uposlenika vrtića/škole, u pristupu i školskom programu u radu s djecom, te da su vrtići/škole **SIGURNO** okruženje za rast i razvoj djeteta.

Na pitanju o informisanju roditelja o načinima pomoći djeci u vezi sa školskom zadaćom, veliki procenat roditelja/staratelja, njih 21,3%, je odgovorilo da se ne slaže s tvrdnjom.

Po osnovu ovog rezultata daje se preporuka vrtiću/školi da izradi smjernice za roditelje s ciljem olakšavanja roditeljima u njihovoj pomoći djeci u vezi s domaćom zadaćom.

Osim ispitivanja povjerenja u obrazovnu ustanovu, jedan od ciljeva ispitivanja bio je ispitati i uključenost roditelja u proces obrazovanja djeteta.

U nastavku ćemo prikazati rezultate prosječnih odgovora (često ili stalno) na pitanja koja se tiču uključenosti roditelja u proces obrazovanja djeteta.

Tabela 40. Učestalost uključenosti roditelja u obrazovanje djece – pojedinačna pitanja

Uključenost roditelja/staratelja u proces obrazovanja	Postotak roditelja koji izjavljuju da navedenu aktivnost vrše ČESTO ili STALNO
Obavijestim razrednika kada će moje dijete biti odsutno	45%
Potičem dijete da dobro nauči prije polaska u školu	78%
Potičem dijete da razgovara s nastavnicima	73%
Potičem dijete da sve svoje zadatke završi na vrijeme	83%
Potičem dijete da uzme dodatne instrukcije	30%
Ne dozvoljavam djetetu da se bavi slobodnim aktivnostima prije nego završi zadaću	23%
Provjeravam domaću zadaću djeteta	42%
Pomažem djetetu u vezi sa školskim zadacima	41%
Omogućavam djetetu prostor i rad za učenje	84%

Izveštaj o provedenom istraživanju o psihofizičkom zdravlju...

Razgovaram s djetetom o školskim događajima	84%
Razgovaram s djetetom o tome šta je učilo u školi	78%
Razgovaram s djetetom o planovima za dalje školovanje	65%
Očekujem da će moje dijete završiti fakultet	61%
Očekujem od djeteta da ima dobre ocjene	56%
Očekujem od djeteta da puno uči	40%

DEPRESIJA, ANKSIOZNOST I STRES KOD RODITELJA/STARATELJA

U ovom istraživanju, a s ciljem ispitivanja dobrobiti roditelja/staratelja, korištena je skala DASS-21 (Lovibond, S.H. i Lovibond, P.F. 1995) koja mjeri tri ključna parametra – anksioznost, depresivne simptome i stres, ključne parametre trenutnog mentalnog statusa pojedinca.

Rezultati dobijeni na DASS-21 skali pripremljeni su prema uputama za korištenje skale. Rezultati su prema visini svrstani u 5 kategorija, od 1 (neznačajno) do 5 (izrazito povišeno). Dobijeni rezultati na skalama anksioznosti, depresije i stresa govore da je opća dobrobit roditelja generalno dobra, bez značajnih rezultata povišenja na datim skalama.

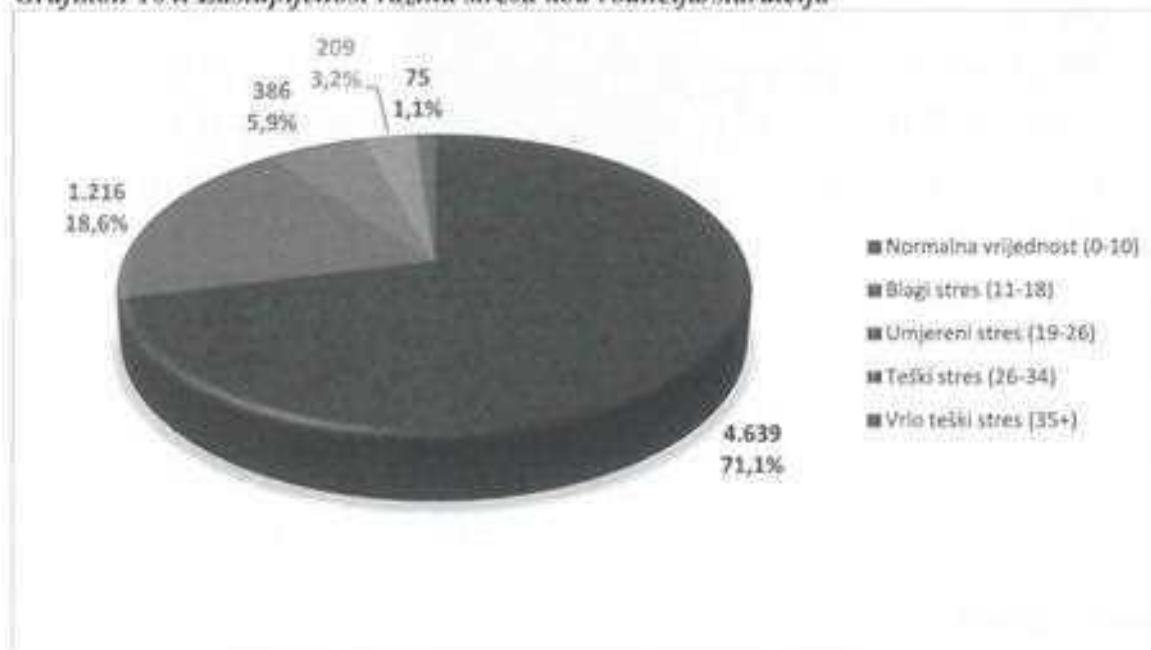
Tabela 41. Procenat roditelja/staratelja u normativnim kategorijama – stres

Stres DASS-21 skala	Broj	Procenat
Normalna vrijednost (0-10)	4.639	71,1%
Blago povišene vrijednosti (11-18)	1.216	18,6%
Umjereno povišene vrijednosti (19-26)	386	5,9%
Povišene vrijednosti (26-34)	209	3,2%
Izrazito povišene vrijednosti (35+)	75	1,1%
Total	6.525	100%

U Tabeli 41 možemo vidjeti da 4.639 ili 71,1% roditelja/staratelja navodi da doživljava normalnu razinu stresa, dok 18,6% ili 1.216 roditelja/staratelja navodi da doživljava blagi stres. Vrlo teški stres doživjelo je 75 ili 1,1% roditelja/staratelja, dok je teški stres doživjelo 209 ili 3,2% roditelja/staratelja. Ovi rezultati mogu se tumačiti i kroz razvijene mehanizme nošenja sa stresom kod odraslih, odnosno roditelja/staratelja, koje koriste u svakodnevnim situacijama. Također, pojačana izloženost ili učestala izloženost stresnim situacijama, pojačava otpornost

na stres, ali i dovodi do adaptacije na stresore; tako da osoba teže prepoznaje znakove stresa na ličnom planu.

Grafikon 104. Zastupljenost razina stresa kod roditelja/staratelja

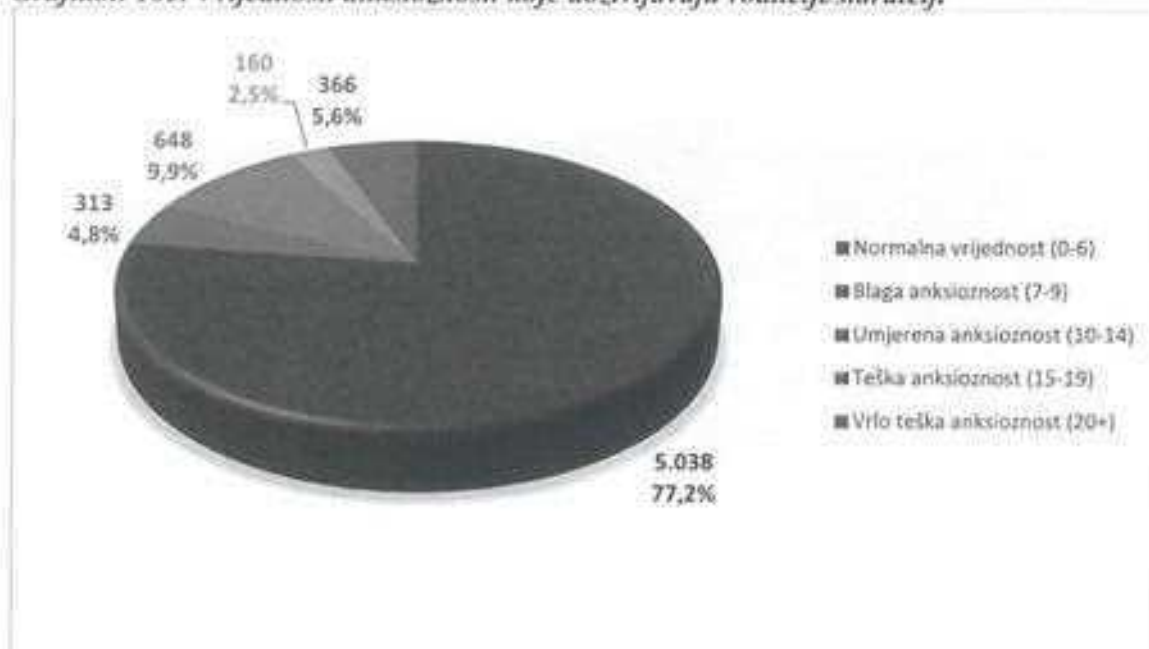

Na DASS-21 skali za anksioznost, roditelji/staratelji postižu sljedeće rezultate:

Tabela 42. Procenat roditelja/staratelja u normativnim kategorijama – anksioznost

Anksioznost	Broj	Procenat
Neznačajno (0-6)	5.038	77,2%
Blago povišene vrijednosti (7-9)	313	4,8%
Umjereno povišene vrijednosti (10-14)	648	9,9%
Povišene vrijednosti (15-19)	160	2,5%
Izrazito povišene vrijednosti (20 +)	366	5,6%
Total	6.525	100,0%

Grafikon 105. Vrijednosti anksioznosti koje doživljavaju roditelji/staratelji

Kada je u pitanju anksioznost, kao što je prikazano u Grafikonu 105, 5.038 odnosno 77,2% roditelja/staratelja navode da doživljavaju normalnu vrijednost anksioznosti, blagu anksioznost doživljava 313 ili 4,8% roditelja/staratelja, umjerenu anksioznost doživljava 648 ili 9,9% roditelja/staratelja, dok manji broj roditelja/staratelja, tačnije 160 ili 2,5% navodi da ima simptome teške anksioznosti i 366 ili 5,6% roditelja/staratelja navodi da ima simptome vrlo teške anksioznosti.

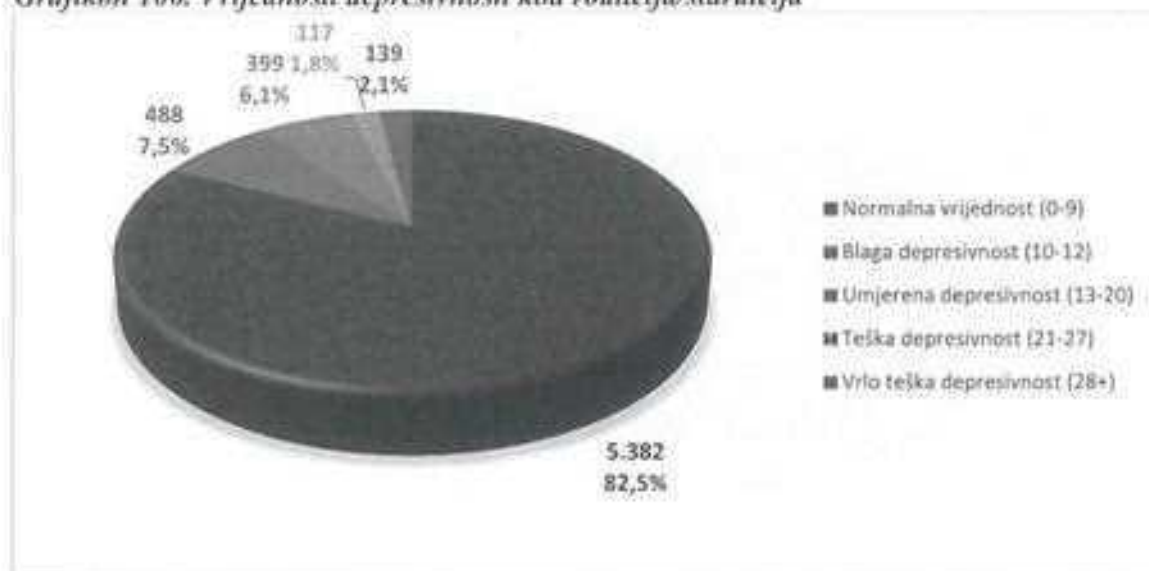
Dakle, 526 roditelja/staratelja, koji su učestvovali u provedenom istraživanju, trebali bi potražiti stručnu pomoć i podršku.

Na DASS-21 skali za depresiju, roditelji/staratelji postižu sljedeće rezultate:

Tabela 43. Rezultati depresivnosti kod roditelja/staratelja

Depresija	Broj	Procenat
Neznačajno (0-9)	5.382	82,5%
Blago povišene vrijednosti (10-12)	488	7,5%
Umjereno povišene vrijednosti (13-20)	399	6,1%
Povišene vrijednosti (21-27)	117	1,8%
Izrazito povišene vrijednosti (28+)	139	2,1
Total	6.525	100,0%

Grafikon 106. Vrijednosti depresivnosti kod roditelja/staratelja

Na skali depresije, 82,5% ili 5.382 roditelja/staratelja ostvaruje normalnu vrijednost, odnosno ne pokazuje depresivne simptome. Blaga depresija se uočava kod 488 ili 7,5% roditelja/staratelja, a umjerena kod 399 ili 6,1% roditelja/staratelja. Teška depresivnost uočena je kod 139 ili 2,1% roditelja/staratelja, dok vrlo teška depresivnost kod 139 ili 2,1% roditelja/staratelja. Svi roditelji koji ostvaruju rezultate u kategoriji umjerena, teška i vrlo teška depresija trebali bi potražiti stručnu pomoć.

ODGOVORI RODITELJA/STARATELJA NA PITANJA OTVORENOG TIPA

(ODGOVORI RODITELJA NA PITANJA OTVORENOG TIPA)

U dijelu istraživanja gdje su roditelji odgovarali na pitanja otvorenog tipa i gdje su mogli napisati šta smatraju važnim, može se zaključiti da roditelji često spominju odsustvo djece s nastave zbog bolesti kao jedan od problema koji utiče na redovno praćenje nastave. Također, roditelji navode socioekonomski status kao jedan je od faktora koji utječe na školovanje djece.

U pogledu nastavnog procesa roditelji navode da se treba unaprijediti: komunikacija na relaciji nastavnik–učenik, disciplina na časovima kroz Kodeks ponašanja i oblačenja učesnika u nastavnom procesu. Također, kao problem navode obimnost gradiva i ubrzan tempo realizacije nastavnih sadržaja.

Česta promjena nastavnika pojedinih nastavnih predmeta, prema navodima roditelja, jasno utiče na ishode učenja kako savladavanja gradiva, tako i postignutih rezultata, smanjene motivacije učenika, roditelja i nastavnika, neravnopravnost u odnosu prema učenicima koju su djeca osjetila u toku školovanja, te isto prenijeli svojim roditeljima, nerazumijevanje nastavnika prema učenicima, nezadovoljstvo u situacijama kada djeca trebaju razumijevanje i empatiju nastavnika.

Većina roditelja smatra da se treba povećati broj časova praktične nastave, dopunske nastave, dodatne nastave, vannastavnih aktivnosti, projektne nastave, izleti, posjete različitim historijskim i kulturnim ustanovama u državi, radionice i uključenost učenika u iste, a posebno naglašavaju da se trebaju aktivirati učenici koji ne pokazuju zainteresovanost za iste.

Također, veliki broj roditelja navodi da nemaju problema u školovanju djece, te da nisu primijetili probleme u sistemu školovanja.

Prema navodima roditelja prelazak i adaptacija djece iz osnovne škole u srednju školu pokazao se kao stresan period za djecu koja se nalaze na raskršnici života kada samostalno uz preporuku roditelja odlučuju kojim putem krenuti, te da se stručne službe dodatno angažuju u radu s ovim učenicima – uzrasta od 13 do 15 godina.

Potkapacitiranost stručnih službi u školama jedan je od problema koji su roditelji prepoznali i sugerisali da se riješi u narednom periodu.

Roditelji žele da vjeruju u sistem obrazovanja i očuvaju mentalno i fizičko zdravlje svoje djece, te smjernice trebaju ići u tom pravcu da sistem obrazovanja otkloni probleme koji su pobrojani, a koji uz podršku svih relevantnih institucija mogu biti riješeni. Afirmaciji roditelja značajno

će doprinijeti edukacije, radionice, te predavanja organizirana u školi, u periodu kada roditelji završe sa svojim radnim obavezama.

PREPORUKE ZA RODITELJE/STARATELJE

- Potrebno je promovirati i isticati **značajnu ulogu oca** u procesu ne samo obrazovanja, već i ukupnog razvoja djeteta, posebno zbog rezultata koji upućuje da je **samo 2,2 % očeva** dominantno uključeno u proces obrazovanja djeteta (86,5% ispitanika i u ovom istraživanju su bile majke, starateljke, što, također, govori o manjoj uključenosti očeva).
- S obzirom na to da je značajan broj ispitanika, tačnije 52,3%, naveo da provodi četiri sata i/ili više sati s djetetom, bilo bi poželjno **DA STRUČNE SLUŽBE VRTIĆA/ŠKOLA** ispitaju **na koji način se to vrijeme koristi i provodi**. Rezultati bi potencijalno mogli dati značajne pokazatelje o slobodnom vremenu, razvoju navika djeteta, ali i cjelokupne porodice. To bi, također, bila dobra osnova za planiranje programa ili smjernica za pomoć roditeljima kod razvijanja zdravih navika kod djece.
- Imajući u vidu postignute visoke rezultate u pogledu povjerenja koje roditelji imaju prema školi, preporučuje se nastaviti održavati ovaj visoki stepen povjerenja, te ga dodatno jačati. Školama se preporučuje kreiranje programa i aktivnosti koje će uključivati i roditelje.
- Visok procenat odgovora roditelja/staratelja, tačnije njih 21,3%, daje odgovor da se nimalo ne slaže da su informisani o tome kako da pomognu djeci u vezi s domaćom zadaćom i drugim aktivnostima vezanim za školu. Po osnovu ovog rezultata, daje se preporuka vrtiću/školi da izradi smjernice za roditelje ili da nastavno osoblje usmenim putem daje smjernice, s ciljem olakšavanja roditeljima u pomaganju djeci u radu domaće zadaće.

Preporučuje se jačati savez roditelji – škola kroz zajedničke aktivnosti u školi:

- izraditi protokole škola za pružanje stručne podrške porodicama;
- provoditi kampanje za podizanje svijesti o važnosti brige za mentalno zdravlje u široj društvenoj zajednici, primarno školi;
- uključivanje psihologa iz stručnog tima školskih zajednica u aktivnosti provođenja radionica za roditelje na temu važnosti očuvanja mentalnog zdravlja roditelja i učenika;
- u saradnji s centrima za mentalno zdravlje, te porodičnim savjetovalištem realizirati edukacije za roditelje u cilju unapređenja mentalnog zdravlja odraslih, te osnažiti

roditelje da brinu o mentalnom zdravlju – da je uredu ponekad potražiti dodatnu stručnu podršku u slučaju da osjećaju pritisak u nošenju sa svakodnevnim problemima.

Preporučujemo da sve odgojno-obrazovne ustanove pripreme program jačanja roditeljskih kompetencija.

Ističemo važnost realizacije sljedećih sadržaja:

1. briga roditelja o vlastitom psihofizičkom zdravlju – povećati broj protektivnih, a smanjiti broj rizikofaktora koji mogu ugroziti psihofizičko zdravlje roditelja – edukacija roditelja;
2. poticati roditelje da trebaju prihvatiti činjenicu da savršen roditelj ne postoji, to je uredu, kao što ne postoji savršeno ljudsko biće, ali važno je učiti, usavršavati se i prihvatiti odgovornost za svoje postupke – roditeljstvo se uči, umjesto mišljenja da je urođeno;
3. poticati roditelje da, unutar porodice, osiguraju emotivnu podršku djetetu – emocionalni temelji sigurnosti od najranijeg razvoja djeteta vrlo su važni za cijeli život djeteta;
4. poticati roditelje da osiguraju uvjete za stvaranje sigurne i poticajne klime u porodici – nema sigurnog djeteta bez sigurne porodice, niti sigurne porodice bez sigurne zajednice;
5. poticati roditelje da postavljaju granice u odgoju djece – svakom djetetu potrebne su zdrave granice, djeca moraju znati šta mogu, a šta ne;

(Ponekad djeca kojoj je pruženo previše zaštite i pomoći završe s mentalnim problemima. Postavljanjem granica učimo djecu da odrastu jer na taj način dijete usvaja otpornost koja će mu pomoći prilikom suočavanja sa životnim izazovima u odrasloj dobi. Jasno postavljene granice moraju biti dobro komunicirane s djetetom jer od hladnog i odričnog ne, bez obrazloženja, dijete ne uči ništa, te dijete postaje pasivno zbog prestrogih granica. Prestroge granice mogu dovesti do anksioznosti kod djece ili podložnosti da drugi manipulišu njima).

6. roditelji trebaju znati upravljati svojim strahovima, jer neosnovani strah i briga za dijete sprečava pravilan psihofizički rast i razvoj djece;
7. djeca trebaju sigurnost, ljubav, podršku, razumijevanje, stoga se roditelji trebaju usmjeriti na pozitivna potkrepljenja u odgojno-obrazovnom radu – odgojni rad temeljiti više na razumijevanju djece, nego na kažnjavanju;
8. kako bi ohrabрили dijete da se suoči sa svakodnevnim izazovima i problemima, značajno je da roditelji stalno omogućavaju da djeca doživljavaju mafa postignuća zbog kojih će se osjećati dobro;

9. njegovanje otvorene i iskrene komunikacije među svim članovima porodice kako bi svi jasno iznosili svoje emocije, želje i potrebe;
10. važno je efektivno i kvalitetno provoditi vrijeme s djetetom;
11. nužan segment roditeljstva je dosljednost;
12. roditelji trebaju preispitati vlastite predrasude, stavove;
13. zanemarivanje djeteta kao oblik nasilja nad djetetom od strane roditelja.

7. PRILOZI

7. INSTRUMENTARIJ

Instrumenti koji su korišteni u istraživanju psihofizičkog zdravlja učenika, prosvjetnih radnika i roditelja i stručnih saradnika:

UČENICI RAZREDNE NASTAVE I DJECA U VRTIČIMA

1. Sociodemografski podaci
2. Pitanja o fizičkom zdravlju (pripremile dr. Aida Pilav i dr. Amra Junuzović – Kaljić)
3. Skala snaga i slabosti – verzija za roditelje djece od 0-14 godina (SDQ Strengths and difficulties scale, Parent Report Measure for Children aged 04-10, Baseline version, Goodman: R, 2002)
4. Pojedinačna pitanja otvorenog tipa:

UČENICI PREDMETNE NASTAVE

1. Sociodemografski podaci
2. Pitanja o fizičkom zdravlju (pripremile dr. Aida Pilav i dr. Amra Junuzović – Kaljić)
3. Dobrobit - Skala dobrobiti (PISA 2018)
4. Izloženost vršnjačkom zlostavljanju – Skala izloženosti vršnjačkom zlostavljanju (PISA 2018)
5. Ispitna anksioznost – Upitnik ispitnih emocija (Test Emotion Questionnaire – TEQ; Pekrun i sur., 2004; Pekrun i sur., 2005, adaptirale Burić, I. & Sorić, I.)
6. Dosada na nastavi – Skala dosade na nastavi (Trogrlić, I. I Sorić, I., 2014)
7. Depresija, anksioznost, stres – DASS 21 (Lovibond and Lovibond, 1995., adaptirao za bosanski jezik Habibović,S.)
8. Suočavanje sa stresom – Skala suočavanja sa stresom za djecu i omladinu (Coping Scale for Children and Youth (CSCY), Brodzinsky i sur. 1992)
9. Pojedinačna pitanja – procjena zadovoljstva, kvalitete odnosa sa vršnjacima, procjena napretka u učenju, osjećaja sreće, percepcija socijalne podrške
10. Pojedinačna pitanja otvorenog tipa:

RODITELJI

1. Sociodemografski podaci
2. Pitanja o fizičkom zdravlju (pripremile dr. Aida Pilav i dr. Amra Junuzović – Kaljić)

Izveštaj o provedenom istraživanju o psihofizičkom zdravlju...

3. Povjerenje u školu – Skala povjerenja u školu (PISA 2018)
4. Uključenost u obrazovanje – Skala uključenosti u obrazovanje iz Upitnika za roditelje (PISA 2018)
5. Uključenost u školu – Skala uključenosti u školu (PISA 2018)
6. Depresija, anksioznost, stres – DASS 21 (Lovibond and Lovibond, 1995., adaptirao za bosanski jezik Habibović,S.)
7. Pojedinačna pitanja otvorenog tipa

NASTAVNICI

1. Sociodemografski podaci
2. Pitanja o fizičkom zdravlju (pripremile dr. Aida Pilav i dr. Amra Junuzović – Kaljić)
3. Upitnik psihosocijalnih faktora na random mjestu – subskale Zahtjevi, kontrola i socijalna podrška (Dallner i sur.2000, adaptirala Husremović, 2011)
4. Izvori nastavničkog stresa – Skala za mjerenje izvora nastavničkog stresa (Borg, 1995; Boyle i sur. 1995; adaptirale Mikulandra, I. i Sorić, I.)
5. Depresija, anksioznost, stres – DASS 21 (Lovibond and Lovibond, 1995., adaptirao za bosanski jezik Habibović,S.)
6. Suočavanje sa stresom - Skala strategija suočavanja sa stresom COPE (Carver (1989)
7. Pojedinačna pitanja otvorenog tipa

STRUČNI SARADNICI

1. Upitnik kreiran za potrebe istraživanja

8. LITERATURA:

1. Berk, Laura, E. (2004, 2001, 1998), *Development through the Lifespan 3rd ed*, Upper Saddle River: Perason Education, Inc. publishing as Allyn & Bacon.
2. Buljan Flander, G. i suradnici (2018: 309–331), *Znanost i umjetnost odgoja*, Praktični priručnik o suvremenom odgoju za roditelje i odgojitelje, Zagreb, Naklada Geromar
3. Dautbegović, A. (2020), *Prilagodba djece i adolescenata u obrazovnom kontekstu*. Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu
4. Dedić-Bukvić, E., Dautbegović, A., Čehić, I., Kasumagić-Kafedžić, L., Zejnilagić-Hajrić, M., Hasanbegović, N., I Akšamija, V. (2020), *Smjernice za unapređenje nastavničke profesije – istraživačka studija*. Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu
5. Keresteš, G. (2008: 361–363), *Psihologija cjeloživotnog razvoja*, Zagreb, Naklada Slap
6. Klonsky, ED, Victor, ES, Saffer, YB. (2014: 565–568), *Nonsuicidal self-injury: What we know and what we need to know*, *Can J Psychiatry*, 59(11)
7. Lloyd-Richardson, EE, Perrine, N, Dierker L, Kelley, ML. (2007), *Characteristics and functions of non-suicidal self-injury in a community sample of adolescents*. *Psychol Med*, 37(8): 1183-1192.
8. Paradžik, Lj., Bogadi, M., Kordić, A., I., Bilić, I. (2022). *Characteristics of suicidal behavior among children and adolescents – data review in Emergency department of the Psychiatric Hospital for Children and Adolescents in Zagreb during 2019. and 2020*. *Medicina fluminensis*, Vol. 58, No. 3, p. 258-27
9. Zetterqvist M. (2015), *The DSM-5 diagnosis of nonsuicidal self-injury disorder: A review of the empirical literature*. *Child Adolesc Psychiatry Ment Health*. 9:31.
10. Zvizdić, S. i Dautbegović, A. (2020), *Preopterećenost učenika školskim obavezama*
Izvori sa interneta:
[What is Drug Abuse? \(news-medical.net\)](#)
[Drug Abuse & Addiction: Effects on Brain, Risk Factors, Signs \(webmd.com\)](#)
[List of Phobias: Common Phobias From A to Z \(verywellmind.com\)](#)
[Phobias | Johns Hopkins Medicine](#)
11. Berk, L. (2008), *Psihologija cjeloživotnog razvoja*, Naklada Slap, Jastrebarsko
12. Čudina-Obradović, M., Stare, B., Profaca, B., Letica, M., Plešan, A. (2004), *Osobine i psihološki uvjeti razvoja djeteta predškolske dobi*, *Golden marketing - Tehnička knjiga*, Zagreb

13. Kamenov, E. (2008), *Obrazovanje predškolske djece*, Zavod za udžbenike, Beograd
14. Ackerson, B.,J. (2003), Coping with the dual demands of severe mental illness and parenting Bee, P., Bower, P., Byford, S., Churchill, R., Calam, R., Stallard, P., Prymachuk, S., Berzins, K., Cary, M., Wan, M., Abel, K. (2014), The clinical effectiveness, cost-effectiveness and acceptability of community-based interventions aimed at improving or maintaining quality of life in children of parents with serious mental illness: a systematic review. *Health Technology Assessment*, 18(8), 1–250.
15. Bournnell, M. (2007), The Silent Parent: Developing Knowledge about the Experiences of Parents with Mental Illness, *Child Care in Practice*, 13(3), 251–260.
16. Dean, K., Stevens, H., Mortensen, P. B., Murray, R. M., Walsh, E., & Pedersen, C. B. (2010), Full spectrum of psychiatric outcomes among offspring with parental history of mental disorder, *Archives of General Psychiatry*, 67(8), 822–829.
17. Elgar, F. J., Mills, R. S. L., McGrath, P. J., Waschbusch, D. A., & Brownridge, D.A. (2007), Maternal and paternal depressive symptoms and child maladjustment: The mediating role of parental behavior. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 35(6), 943–955.
18. Fraser, E. & Pakenham, K., I. (2009), Resilience in children of parents with mental illness: Relations between mental health literacy, social connectedness and coping, and both adjustment and caregiving. *Psychology, Health, & Medicine*, 14(5), 5735–84.
19. Gladstone, B. M., Boydell, K. M., Seeman, M. V. & McKeever, P., D. (2011), Children's experiences of parental mental illness: a literature review. *Early intervention in psychiatry*, 5(4), 271–289.
20. Goodman, S. H., Rouse, M. H., Connell, A. M., Robbins, Broth, M., Hall, C. M. & Heyward, D. (2011), Maternal depression and child psychopathology: A meta-analytic review. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 14(1), 1–27.
21. Hayman, F.M. (2009), Kids with confidence: a program for adolescents living in families affected by mental illness. *Australian Journal of Rural Health*, 17(5), 267–272.
22. Hinshaw, S., P. (2004), Parental Mental Disorder and Children's Functioning: Silence and Communication, Stigma and Resilience. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 33, 400–11

**MINISTARSTVO ZA ODGOJ I
OBRAZOVANJE
KANTONA SARAJEVO**

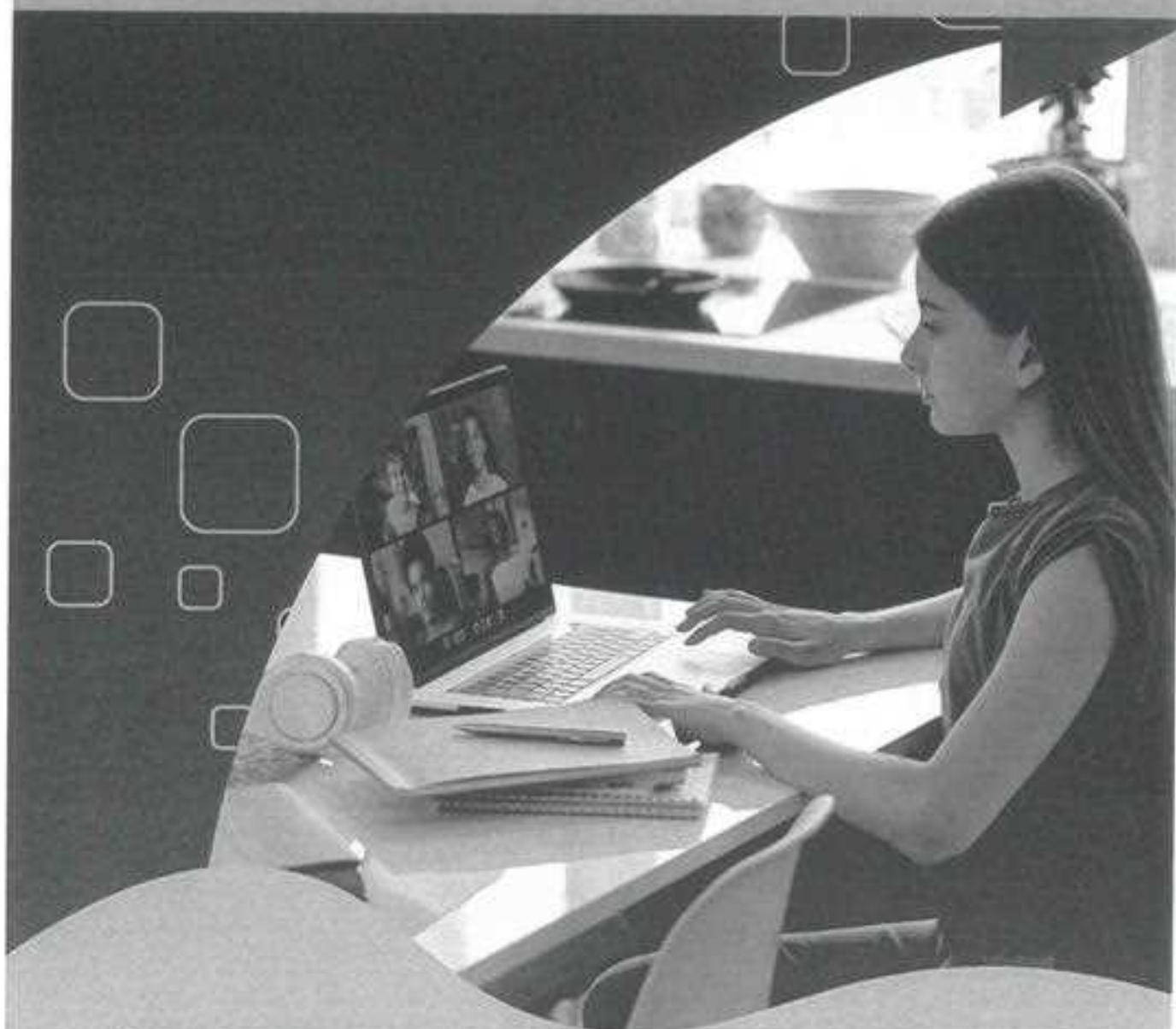
Sarajevo, august 2023. godine

Prilog broj 2.

MINISTARSTVO ZA ODGOJ I OBRAZOVANJE
KANTONA SARAJEVO

**IZVJEŠTAJ O PROVEDENOM ISTRAŽIVANJU
O PSIHOFIZIČKOM ZDRAVLJU DJECE/
UČENIKA, PROSVJETNIH RADNIKA I
RODITELJA NAKON PANDEMIJE IZAZVANE
VIRUSOM COVID-19 SA PREPORUKAMA**

SARAJEVO, AUGUST 2022. GODINE

Istraživački tim: Mr. Melisa Mizdrak – *Ministarstvo za odgoj i obrazovanje*;

Prof. dr. Dženana Husremović;

Prof. dr. Aida Pilav;

Prim.dr. Amra Junuzović-Kaljić;

Prof. dr. Anela Hasanagić;

Dr. Remzija Šetić;

Mr. Mirzeta Brkić;

Samela Alagić;

Mr. Abida Kapetanović;

Arijana Osmanović Štukan;

Dijana Parla

Lektorisala: Dalila Potogija

DTP: Said Krantić

SADRŽAJ

UVODNE RIJEČI MINISTRICE	4
1. UVOD	6
1.1. PSIHOFIZIČKA DOBROBIT DJECE VRTIČKOG I NIŽEG ŠKOLSKOG UZRASTA	9
1.2. PSIHOFIZIČKA DOBROBIT UČENIKA PREDMETNE NASTAVE	10
1.3. PSIHOFIZIČKA DOBROBIT PROSVJETNIH RADNIKA	11
1.4. PSIHOFIZIČKA DOBROBIT RODITELJA I UKLJUČENOST U OBRAZOVANJE	13
1.5. FIZIČKO ZDRAVLJE DJECE/UČENIKA, PROSVJETNIH RADNIKA I RODITELJA/STARATELJA	15
2. PSIHOLOŠKA DOBROBIT UČENIKA, PROSVJETNIH RADNIKA I RODITELJA U ŠKOLSKOJ 2021/2022. GODINI – REZULTATI ISPITIVANJA	18
2.1. METODOLOGIJA ISPITIVANJA	19
2.2. REZULTATI ISTRAŽIVANJA – DJECA VRTIČKOG UZRASTA I NIŽEG ŠKOLSKOG UZRASTA	21
2.2.1. POHAĐANJE VRTIČA/ŠKOLE, KONCENTRACIJA, ODNOS PREMA NASTAVI 23	
2.2.2. FIZIČKO ZDRAVLJE DJECE, STRES, PREHRAMBENE I DRUGE NAVIKE	25
2.2.3. PSIHOLOŠKA DOBROBIT	27
2.3. REZULTATI ISTRAŽIVANJA – UČENICI PREDMETNE NASTAVE OSNOVNIH I SREDNJIH ŠKOLA	29
2.3.1. PROCJENA ZADOVOLJSTVA RAZLIČITIM ASPEKTIMA ŽIVOTA I SOCIJALNI KONTAKTI	30
2.3.2. SAMOPROCJENA DEPRESIVNOSTI, ANKSIOZNOSTI I STRESA	32
2.3.3. ISPITNA ANKSIOZNOST	34
2.3.4. STRATEGIJE SUOČAVANJA	36
2.3.5. VRŠNJAČKO NASILJE	37
2.3.6. DOŠADA NA NASTAVI	39
2.3.7. POGLED U BUDUĆNOST – OBRAZOVNE ASPIRACIJE	40
2.3.8. KVALITATIVNA ANALIZA PITANJA OTVORENOG TIPA ZA UČENIKE PREDMETNE NASTAVE	41
2.3.9. FIZIČKO ZDRAVLJE	44
2.4. REZULTATI ISTRAŽIVANJA – PROSVJETNI RADNICI	47
2.4.1. ZAHTJEVI, KONTROLA, PODRŠKA NA RADNOM MJESTU	48
2.4.2. IZVORI STRESA ZA PROSVJETNE RADNIKE	51
2.4.3. ANKSIOZNOST, DEPRESIJA I STRES KOD PROSVJETNIH RADNIKA	52
2.4.4. KAKO SE PROSVJETNI RADNICI NOSE SA STRESOM?	53
2.4.5. FIZIČKO ZDRAVLJE PROSVJETNIH RADNIKA	54
2.5. REZULTATI ISTRAŽIVANJA – RODITELJI/STARATELJI	55

2.5.1.	POVJERENJE I UKLJUČENOST RODITELJA U OBRAZOVANJE DJECE.....	58
2.5.2.	DEPRESIJA, ANKSIOZNOST I STRES KOD RODITELJA.....	61
2.5.3.	FIZIČKO ZDRAVLJE RODITELJA.....	62
2.5.4.	ANALIZA KVALITATIVNIH ODGOVORA RODITELJA – PREPORUKE ZA OVU ŠKOLSKU GODINU.....	64
3.	SMJERNICE SA PRIJEDLOGOM AKTIVNOSTI USMJERENIH NA ZAŠTITU I UNAPREĐENJE PSIHOFIZIČKOG ZDRAVLJA.....	65
3.1.	RANI I PREDŠKOLSKI ODGOJ I OBRAZOVANJE U KANTONU SARAJEVO NAKON PANDEMJE COVID-19.....	66
3.1.1.	ODGOJNO-OBRAZOVNI RAD U VRTIĆIMA NAKON PANDEMJE COVID-19.....	67
3.2.	PREPORUKE ZA DJECU/UČENIKE RAZREDNE NASTAVE (NIŽEG ŠKOLSKOG UZRASTA).....	73
3.3.	PREPORUKE ZA DJECU/UČENIKE PREDMETNE NASTAVE.....	81
3.4.	PREPORUKE ZA PROSVJETNE RADNIKE.....	88
3.5.	PREPORUKE ZA RODITELJE I STARATELJE.....	92
4.	LITERATURA KORIŠTENA ZA IZRADU IZVJEŠTAJA.....	96

UVODNE RIJEČI MINISTRICE

Svjesna odgovornosti koja se nalazi pred donosiocima odluka koje se odnose na budućnost i dobrobit djece i mladih, a naročito u vremenu preuzimanja mandata u izazovnom kriznom vremenu, bila sam duboko ubijeđana da svoje odluke moram zasnovati na egzaktnim, naučno dokazanim činjenicama. U kriznom vremenu nije bilo prostora za pogreške, zato sam se oslonila na nauku i aktivno surađivala sa ekspertima iz oblasti dječije zaštite, mentalnog zdravlja, zdravstvenog sektora i drugim značajnim subjektima i institucijama, kako bih donosila što kvalitetnije odluke za naše učenike.

Stoga sam odlučila formirati Radnu grupu u školskoj 2020/2021. godini koja je za cilj imala, po prvi put u ovom Ministarstvu, pripremiti i provesti istraživanje o psihofizičkom zdravlju djece/učenika i prosvjetnih radnika, te smo na temelju rezultata istraživanja odgojno-obrazovnim ustanovama dostavili preporuke za provođenje odgojno-obrazovne podrške učenicima i nastavnicima u cilju ostvarenja njihovog punog potencijala i blagostanja za vrijeme i nakon pandemije izazvane koronavirusom. Vrijeme krize izazvane COVID-19 se početkom školske 2021/2022. godine značajno promijenilo nabolje i olakšalo izvođenje nastave u školskom okruženju, što je doprinijelo poboljšanju socijalizacije učenika i osjećaju veće kontrole nad stresnom situacijom. Roditelji su mogli biti opušteniji jer su školske zajednice i nastavnici preuzeli svoju ulogu u odgoju u obrazovanju djece. Nastavnici su povećali kontrolu upravljanja stresom jer se situacija djelomično vratila na istu/sličnu kao prije krize izazvane totalnim zatvaranjem škola i izvođenjem online nastave. Školska 2021/2022. godina iako izazovna, ipak se uspješno završila. Kao društvo savladali smo mnoge teške lekcije, a promjene društvenih koncepata i konstelacija dobrano su se odrazile na život škole i porodice kao osnovne čelija društva.

Stoga sam donijela odluku da i u školskoj 2021/2022. godini Ministarstvo provede slično istraživanje kako bismo na sistematičan i mjerljiv način longitudinalno pratili psihofizički razvoj djece/učenika i na temelju egzaktnih pokazatelja donosili odluke u najboljem interesu djece. U istraživanju smo, za razliku od prošle godine, provjerili kakav je stepen blagostanja naših učenika, nastavnika, te smo provjerili i indikatore psihofizičkog zdravlja roditelja učenika i njihovog povjerenja u školski sistem. Na osnovu dobijenih rezultata Radna grupa koja je provodila istraživanje je pripremila preporuke za odgojno-obrazovne ustanove, a školskim zajednicama se predlaže da na osnovu analize stanja i potreba u školi realiziraju one teme koje smatraju da su nužne i neophodne u školskoj 2022/2023. godini.

Vjerujem da je Ministarstvo za odgoj i obrazovanje na ovaj način nametnulo standard u oblasti zaštite i praćenja psihofizičkog zdravlja djece/učenika i nastavnika i da će se ovakva istraživanja nastaviti u budućnosti, jer se samo i isključivo na rezultatima istraživanja i temeljem statističkih podataka, mogu i trebaju donositi kvalitetne odluke od posebnog značaja za ostvarenja najboljeg interesa djeteta.

Kao ministrica, posebno sam ponosna što sam svojim naporima, a potpomognuta podrškom drugih profesionalaca iz obrazovne zajednice, doprinijela da se od školske 2022/2023. godine u odgojno-obrazovnim ustanovama kapacitiraju stručne službe (pedagog, psiholog i u većem broju škola i socijalni radnik).

te edukatori-rehabilitatori, logopedi za pružanje adekvatne podrške djeci/učenicima s teškoćama.

Sigurna sam da će ovaj materijal doprinijeti provođenju aktivnosti usmjerenih na unapređenje psihofizičkog zdravlja naših učenika, ali i prosvjetnih radnika i da ćemo graditi društvo samouvjerenih empatičnih, vrijednih, motivisanih, asertivnih, rezilijentnih i sretnih mladih ljudi koji će poboljšati uvjete života u svim segmentima jedine nam države Bosne i Hercegovine.

Naida Hota-Muminović, ministrica

The image features a minimalist, abstract design on a white background. Several overlapping, irregular grey shapes are scattered across the page, resembling torn paper or ink blots. The largest shape is a large, light grey oval in the center-left. To its right is a darker, more jagged grey shape. Below these are two smaller, dark grey circles. The text 'UVODNA I TEORIJSKA RAZMATRANJA' is centered within the large oval shape.

**UVODNA I TEORIJSKA
RAZMATRANJA**

1. UVOD

Ministarstvo za odgoj i obrazovanje Kantona Sarajevo je u maju/junu 2021. godine prvi put provelo istraživanje o psihofizičkom zdravlju djece/učenika i prosvjetnih radnika, na uzorku od 11.041 ispitanika, te su na temelju dobijenih rezultata pripremljene i odgojno-obrazovnim ustanovama dostavljene preporuke za unapređenje i zaštitu psihofizičkog zdravlja djece/učenika i prosvjetnih radnika i organizovane edukacije za direktore i stručne službe odgojno-obrazovnih ustanova.

Također, u maju/junu 2022. godine Ministarstvo za odgoj i obrazovanje je ponovo realiziralo istraživanje o psihofizičkom zdravlju djece/učenika, prosvjetnih radnika i roditelja na uzorku od 14.111 ispitanika.

Pandemija COVID-19 je značajno uticala na psihofizičko zdravlje stanovništva, i konačno, zdravlje djece. O tome govore brojna ispitivanja u svijetu, a ispitivanje u Kantonu Sarajevu je jedan od doprinosa ovim trendovima, kao i prilika da se iskoriste rezultati za davanje pravaca djelovanja u predškolskim i školskim ustanovama za narednu školsku godinu, s obzirom na to da pandemija još traje.

Prvo ispitivanje je provedeno u periodu od 25. 05. 2021. godine do 03. 06. 2021. godine. Korišteni su upitnici podijeljeni u tri grupe, na uzorku od 11.041 ispitanika. Od tog broja, u istraživanju je učestvovalo 786 prosvjetnih radnika, 6.208 roditelja djece predškolskog uzrasta i nižih razreda osnovne škole i 4.047 učenika starijih razreda osnovne škole, te učenika srednje škole.

Drugo ispitivanje je provedeno u periodu od 24. 05. 2022. godine do 13. 06. 2022. godine i to: 1.082 prosvjetna radnika, 5.980 roditelja, 3.693 djece predškolskog uzrasta i nižih razreda osnovne škole (roditelji popunjavali) i 3.356 učenika predmetne nastave.

Cilj ovih ispitivanja je longitudinalno pratiti zdravlje djece i učenika, prosvjetnih radnika/ca i roditelja/staratelja, kako fizičko, tako i mentalno, u prethodnom pandemijskom periodu od 2020. do 2022. godine, te procjenjivati stepen dobrobiti u ciljnoj skupini. Kada se govori o dobrobiti (blagostanju) pojedinca, prvenstveno se misli na njegovo fizičko, psihičko i emotivno zdravlje. Dobrobit pojedinca je pokazatelj dobrog balansa u životu. Na temelju rezultata istraživanja date su preporuke koje su bazirane na dokazima (evidence-based), a ne samo na teoretskim osnovama, odnosno deskriptivnim pokazateljima unutar pojedinih škola.

Dobrobit je kombinacija zadovoljstva pojedinca onime čime se svakodnevno bavi i osjeća vrijednosti zbog svog doprinosa društvu (psihološki aspekt dobrobiti), kvalitete njegovih veza s bliskim mu osobama (socijalni aspekt dobrobiti), sigurnosti finansija (finansijski aspekt dobrobiti), dobrog fizičkog zdravlja (fizički aspekt dobrobiti) i sl. Dobrobit ima svoju kognitivnu i emocionalnu komponentu. Kognitivno vrednovanje dobrobiti temelji se na različitim globalnim procjenama — zadovoljstvo životom, ispunjenost, smisao te procjenama zadovoljstva na pojedinim područjima (fizičko zdravlje, posao, brak, porodica, slobodno vrijeme). Emocionalna komponenta odnosi se na procjenu učestalosti ugodnih emocija (Watson, Clark i Tellegen, 1988; prema Miljković, 2013).

Ako kao ishodište uzmemo definiciju zdravlja Svjetske zdravstvene organizacije (SZO) da je *"Zdravlje stanje kompletnog fizičkog, mentalnog i socijalnog blagostanja, a ne nužno odsustvo"*

bolesti ili onesposobljenja", onda je jasno da je usljed izmijenjenih života, rada i učenja, došlo do poremećaja svih ovih dimenzija zdravlja, stoga i dobiti.

Svjetska zdravstvena organizacija definira mentalno zdravlje kao „*stanje dobiti u kojem pojedinac ostvaruje svoje potencijale, može se nositi s normalnim životnim stresovima, može raditi produktivno i plodno te je sposoban(na) pridonositi svojoj zajednici*“ (prema World Health Organisation, 2004).

Cilj podučavanja djece i mladih o psihofizičkom zdravlju je pružiti im dovoljno informacija za donošenje odluka o njihovom načinu/stilu života, a koje su usmjerene na poticanje njihove dobiti, kako bi prepoznali šta je prihvatljivo ili neprihvatljivo za njihovu ličnost i druge u kontekstu promocije zdravlja, dobiti. Djecu i mlade treba podučiti strategijama i izvorima podrške u slučaju da im je potrebna kada ne mogu sami da se nose sa stresom ili životnim izazovima. Važno je da učenici u što ranijem periodu shvate da postoji značajna korelacija između fizičkog i mentalnog zdravlja i da se jedno od drugog ne mogu posmatrati odvojeno, već isključivo holistički. Neosporno, svaka komunikacija o održavanju učeničke dobiti, psihofizičkog zdravlja mora uključivati adekvatne vidove podrške za nastavnike, direktore, stručne saradnike kako bi se teme mentalnog zdravlja i dobiti našle na listi prioriteta u školskim zajednicama. Škole su značajna mjesta za promociju mentalnog zdravlja djece i mladih te profesionalci u školama mogu prepoznati i pravovremeno reagovati na signale teškoća sa mentalnim zdravljem kod djece i mladih u saradnji i partnerstvu sa roditeljima/starateljima.

Učenike trebamo pripremiti na životne izazove, poticati razvoj samokontrole, podučiti ih proaktivnim strategijama suočavanja sa stresom, asertivnosti i empatiji. Školske zajednice moraju biti mjesta u kojima se ne toleriše bilo koji oblik stigme, a naročito za pitanja koja se odnose na psihofizičko zdravlje. U školi se učenici moraju osjećati sigurno. Potrebno je poticati atmosferu dijaloga, otvorenosti i podrške kako bi se u svakom momentu učenici mogli obratiti za pomoć, savjet ili podršku u prevazilaženju određenih problema ili prepreka na razvojnom putu.

U školama se treba promovirati zdrava prehrana, fizičke aktivnosti, ukazati na značaj kvalitetnog sna, podučiti učenike da prepoznaju emocije i iskažu osjećaje na primjeren i prihvatljiv način.

U procesu odgojno-obrazovnog rada djeca/učenici trebaju:

- prepoznati proaktivne strategije nošenja sa životnim izazovima i teškoćama;
- prepoznati značaj fizičkih aktivnosti, brige o svome zdravlju, druženju, interesima i hobijima;
- prepoznati kako socijalne i emotivne vještine utiču na njihovo mentalno zdravlje;
- prepoznati rane znakove teškoća sa psihofizičkim zdravljem te gdje mogu potražiti pomoć i podršku u ostvarenju njihove dobiti;
- prepoznati i razumjeti kvalitet zdravih međuljudskih odnosa;
- prepoznati faktore rizika za mentalno zdravlje kao što su nasilje, samoća, izoliranost iz društvene skupine i sl.;
- prepoznati i razviti self-kontrolu;
- prepoznati vrste i raspon emocija te razumjeti individualne razlike u osjećanjima i reagovanju;
- raditi na razvoju kapaciteta samokontrole, rezilijentnosti (otpornosti), samopoštovanja;
- razgovarati o svojim osjećanjima na način da ne povrijede druge;

- donositi kvalitetne odluke u smislu ostvarenja njihove dobrobiti, dobrog psihofizičkog zdravlja;
- razumjeti mentalno zdravlje koje je podjednako važno kao i fizičko zdravlje.

1.1. PSIHOFIZIČKA DOBROBIT DJECE VRTIČKOG I NIŽEG ŠKOLSKOG UZRASTA

Premda se na prvi pogled može činiti da je vrlo lako za objasniti zašto je psihofizička dobrobit djece ključna za njihovo optimalno i kvalitetno djetinjstvo te ukupno mentalno zdravlje, zapravo se radi o zadatku koji nije nimalo lagan, prevashodno zbog toga što dosadašnja istraživanja, kao i svakodnevna odgojno-obrazovna praksa, ukazuju na to da je velik broj faktora u igri, kada je u pitanju psihofizičko zdravlje djece i njihov cjelokupni razvoj.

Djeca vrtićkog i nižeg školskog uzrasta (od 1. do 4. razreda osnovne škole), često bivaju posmatrana kao populacija koju ne dotiče baš mnogo toga, odnosno kao populacija koja zahvaljujući još nedovoljnoj kognitivnoj razvijenosti, mnoge stvari ne razumiju i ne mogu procesuirati. Međutim, iako jeste činjenica da svoj potpuni kognitivni razvoj mališani nisu dosegli, ipak oni stvari doživljavaju, krize ih dotiču i mogu da osjete čak i intenzivnije nego odrasli da se nešto loše dešava oko njih, a nemaju dovoljno kapaciteta da takve loše i teške stvari prerade na adekvatan način, te se stoga smatraju jednom od najvulnerabilnijih skupina. U doba pandemije su itekako bili uskraćeni – njihova dnevna rutina se promijenila. Nisu odlazili u vrtić, školu, nisu se mogli igrati sa drugarima, nisu mogli izlaziti vani, posjećivati članove šire porodice, a nerijetko su bili sudionici ili čak žrtve visoke stope anksioznosti i napetosti koja je vladala u kućama u to vrijeme. Roditelji su bili prisutni, ali ne i dostupni, a mališanima je to često bilo teško za razumjeti. Oni su jednostavno imali svoje potrebe u to doba koje niko nije bio u stanju zadovoljiti. Također, prirodnim opažanjem se moglo vidjeti da su djeca jedva čekala povratak u školu, ali da je i to za njih bilo stresno, jer su "rupe u znanju" postale očigledne, radne navike su se skoro ukinule, djeca su navikla na neki drugi način da zadovoljavaju zahtjeve škole.

Rezultati istraživanja iz 2021. godine na uzorku vrtićke djece i djece nižeg školskog uzrasta ukazuju na to da smo imali:

- 13,7% djece koja su imala izuzetno visoke skorove na skali emocionalnih poteškoća,
- 9,4% ih je imalo visok skor na skali ponašajnih problema,
- 8,5% ih je imalo povišene skorove na skali hiperaktivnosti i
- 12,8% na skali problema u odnosu sa vršnjacima.

Ovi procenti ukazuju da je u pandemijskom periodu, prema izvještajima roditeljima, došlo do porasta postotka prisutnosti emocionalnih i ponašajnih tegoba kod djece. Ti rezultati, ali i pandemijska situacija koja traje, obavezuju nas na praćenje zdravstvenog statusa djece, i to ne samo praćenje fizičkog zdravlja, nego i mentalnog zdravlja i socijalnog zdravlja djece.

Iz ovakve potrebe, pokrenuto je i istraživanje u 2022. godini, u cilju longitudinalnoga praćenja zdravlja djece.

Osnovni zaključci izvedeni iz ispitivanja su:

- očito je veoma značajan faktor, u odnosu na istraživanje u 2021. godini, bio povratak u školske klupe – taj povratak je u velikoj mjeri rasteretio roditelje jer se „škola vratila na mjesto gdje i treba“, u smislu da roditelji više nisu involvirani u školu i podučavanje svoje

- djece u mjeri u kojoj su to bili u toku pandemije; većina djece se u potpunosti vratila u školu i roditelji naglašavaju da je taj povratak protekao sasvim uredu;
- većina roditelja izvještava o dosta dobrom statusu svoje djece, kada je u pitanju mentalno zdravlje i status djece, ali ipak, mali, ali značajan procenat roditelja navodi da njihova djeca imaju određene poteškoće po pitanju socijalnih poteškoća (odnosi sa vršnjacima), potom emocionalnih poteškoća, ponašajnih problema pa i hiperaktivnosti;
 - iako je većina djece sasvim adaptirana i pokazuje adekvatne oblike ponašanja i dobar status mentalnog zdravlja, ipak, ima značajan broj djece kojoj bi dobro došla pomoć kao i dodatna briga za dobrobit, što govori u prilog da su prevencija i dodatna podrška neophodne kao sastavni dio zaštite i unapređenja mentalnog zdravlja;
 - mentalno zdravlje djece se ne može nikako posmatrati izvan konteksta mentalnog zdravlja nastavnika i roditelja, koji zajedno predstavljaju jedan tronožac te djelovanje samo na jednu uključenu kategoriju neće doprijeti dobrostanju, ukoliko ne budu uključene sve tri strane, stoga se preporuke koje ovdje dajemo odnose i na roditelje, ali i na nastavnike.

Detaljan pregled rezultata za djecu vrtićke dobi i učenika od 1. do 4. razreda možete pogledati u Sekciji 2.2.

1.2. PSIHOFIZIČKA DOBROBIT UČENIKA PREDMETNE NASTAVE

S obzirom na to da je procjena dobrobiti djece i mladih višeslojna i uključuje veliki broj značajnih faktora nije jednostavno realizirati takva istraživanja. Međutim, potreba za istraživanjima ovoga tipa je izuzetno značajna jer se zahtjevi okruženja kontinuirano usložnjavaju i time predstavljaju izazove za sve, a posebno za djecu i mlade. Ne smijemo smetnuti s uma da su u zadnje dvije godine djeca i mladi bili izloženi velikoj promjeni svakodnevnice zbog pandemije jer nisu pohađali školu na „normalni“, tradicionalni način, smanjili su kontakte sa svojim prijateljima, a uz sve to bili su izloženi i brigama vezanim za roditelje, nane/bake i dede, prijatelje i sve bliske ljude.

Istraživanje koje je Ministarstvo za odgoj i obrazovanje Kantona Sarajevo provelo u šk. 2020/2021. godini pokazuje da su u toj godini učenici najviše online pohađali školu dok su manje fizički boravili u školi. Pohvalno je saznanje da je većina učenika tokom online nastave imala neophodne resurse za njeno praćenje (mirno mjesto za učenje, vlastiti kompjuter, stabilnu internet vezu, knjige i udžbenike, kameru, mikrofoni te zvučnike). Iako je većina učenika imala neophodnu tehničku opremu, oni su svoju uključenost i koncentriranost u online nastavi u najvećem broju ocijenili umjerenom. Najveći broj njih je, također, umjerenom zadovoljan stvarnim napretkom u ovoj školskoj godini. Isto tako, više od polovine njih se osjeća jako sretnim u životu. Međutim, kada su trebali da uporede svoj život od 2020. godine s onim kako je bilo prije pandemije COVID-19, 65% njih navodi da im je malo ili puno gore nego prije te da je nemogućnost odlaska u školu za njih bila nedostatak, kao što je i nemogućnost da se druže sa drugovima i drugaricama iz razreda procijenjena u potpunosti nedostatkom. To je i očekivano jer su značajno izmijenjene njihove uobičajene aktivnosti za koje naglašavamo da predstavljaju zaštitne faktore za njihovo mentalno zdravlje. Iako su učenici u prosjeku iskazali blagu razinu simptoma depresivnosti, anksioznosti i stresa, broj učenika koji iskazuje ozbiljno i izrazito ozbiljno prisustvo ovih neprijatnih emocionalnih stanja je vrlo značajan. Također, značajan je broj onih učenika koji navode kako ih poteškoće koje imaju u području osjećanja, koncentracije i pamćenja, ponašanja i saradnje s drugima, ometaju u svakodnevnom funkcioniranju.

Istraživanjem psihofizičke dobrobiti učenika osnovnih i srednjih škola u Kantonu Sarajevo, koje se nastavlja realizirati i u 2022. godini primjenom upitnika za učenike predmetne nastave, nastojali su se ispitati pojedini faktori koji determiniraju učeničku psihofizičku dobrobit. Svaka je promjena u svakodnevnicu mogući stres, pa čak i ako se radi o promjeni na bolje, pri čemu se svi koristimo različitim strategijama suočavanja sa stresom od kojih su neke više, a neke manje funkcionalne i adaptivne. Na temelju navedenog, ovim istraživanjem su se nastojali provjeriti efekti koji su se možda javili radi pandemije i radi povratka u normalnu svakodnevnicu.

Upitnik za učenike predmetne nastave za šk. 2021/2022. je, kao i prethodne godine, namijenjen učenicima 6, 7. i 8. razreda osnovne škole te 1, 2. i 3. razreda srednje škole. Završni razredi, odnosno, učenici 9. razreda osnovne škole i 4. razreda srednje škole nisu učestvovali u istraživanju jer se vrijeme u kojem je ono rađeno poklapa sa zadnjim danima nastave za učenike ovih uzrasta.

U konstruiranju upitnika smo se koristili već postojećim pitanjima i skalama od prošle godine, ali smo i potpuno izbacili neke dijelove koji se odnose na pandemiju i online nastavu jer od ove školske godine sve škole u Kantonu Sarajevo pohađaju nastavu na tradicionalni način. Također, dodali smo neke skale kojima smo željeli dobiti što potpunije podatke o psihofizičkom stanju učenika predmetne nastave poput skale dobrobiti, vršnjačkog nasilja te dosade tokom nastave.

Osnovni zaključci za učenike predmetne nastave su:

- učenici su generalno zadovoljni različitim aspektima njihovog života, međutim, mnogo su više u virtualnim kontaktima sa svojim vršnjacima nego u kontaktima uživo;
- učenici predmetne nastave osnovnih i srednjih škola u značajnom procentu imaju povišene rezultate na depresiji, anksioznosti i stresu – svaki četvrti učenik ima povišen ili izrazito povišen rezultat na anksioznosti, a svaki šesti na depresiji i stresu;
- iako koriste različite strategije suočavanja sa stresom, učenici koji su depresivniji, anksiozniji i više pod stresom, češće od svojih vršnjaka koriste neadaptivne strategije;
- iako rezultati osjećaja dosade u školi govore u prilog tome da učenicima uglavnom nije dosadno, učenici srednjih škola izvještavaju o većem stepenu dosade;
- vršnjačko nasilje je prisutno u školama i potrebno je dodatno raditi na efikasnosti uspostavljenih mehanizama za sprečavanje vršnjačkog nasilja.

Dodatno o rezultatima ispitivanja za učenike predmetne nastave možete pročitati u Sekciji 2.3.

1.3. PSIHOFIZIČKA DOBROBIT PROSVJETNIH RADNIKA

Tokom pandemije COVID-19 nastavnici su doživjeli iznenadne promjene kroz svoju radnu praksu. Dobrobit nastavnika ima značajan uticaj na škole, nastavnike i učenike.

Dobrobit u smislu širokog koncepta podrazumijeva dobro se osjećati i dobro funkcionisati ili, drugim riječima, to je stanje u kojem nastavnici percipiraju zadovoljstvo poslom, doživljavaju pozitivne emocije češće od negativnih i dobro funkcionišu i kao nastavnici, a i u njihovim drugim životnim ulogama (kao roditelj, supružnik, član porodice, prijatelj i tako dalje). Dobro

funkcionisanje uključuje podržavajuće profesionalne odnose, profesionalni rast i osjećaj samoeфикаsnosti.

Istraživanja su pokazala da na dobrobit nastavnika negativno djeluju stres i radna preopterećenost koje uključuju intenzivnu interakciju s učenicima, kolegama i roditeljima (Hakanen, Bakker i Schaufeli, 2006). Niska dobrobit nastavnika može negativno uticati na učenike. Nastavnici koji su pod stresom ili „pregorjeli“ imaju lošije odnose s učenicima te im se smanjuje kvaliteta nastave.

Stres i sagorijevanje postale su učestala pojava u nastavničkoj profesiji koja neizbježno šteti dobrobiti pojedinca, ali i kvaliteti rada. Istraživanje koje je Ministarstvo za odgoj i obrazovanje Kantona Sarajevo provelo u šk. 2020/2021. godini pokazuje da prosvjetni radnici Kantona Sarajevo, u prosjeku, nisu iskusili previsoku ukupnu razinu stresa u šk. 2020/2021. godini.

Kada je u pitanju radno opterećenje prosvjetnih radnika, nastavnici predmetne nastave su u najvećem procentu u školskoj 2020/2021. godini radili online, a ostalo školsko osoblje (uprava škole, asistenti u nastavi, članovi Mobilnog stručnog tima i stručni saradnici) najviše je radilo u prostorijama škole, a manje online. Na osnovu prosječnih ocjena dobijenih u prošlogodišnjem istraživanju zaključeno je da su najučestaliji bili zahtjevi za donošenjem odluka, potom zahtjevi za učenjem i kvantitativni zahtjevi. Najčešća očekivanja koja su postavljena pred prosvjetne radnike su da koriste nove tehnologije, da završe velike količine posla, da rade prekovremeno, da su maksimalno skoncentrisani i da rade jako brzo.

S druge strane, prosvjetni radnici, u prosjeku, smatrali su da prilično rijetko imaju mogućnost kontrole nad svojim poslom. Najmanje kontrole su percipirali u određivanju početka i završetka radnog vremena i kada je u pitanju dužina pauze što je u odgojno-obrazovnom procesu i teško postići. Bitno je naglasiti da je određeni stepen kontrole u online podučavanju važan i u organiziranom rasporedu kako bi nastavnici imali prostor za odmor i pripremu za rad.

Prema rezultatima istraživanja prosvjetni radnici Kantona Sarajevo su u prosjeku pokazali visok stepen psihičkog funkcioniranja za vrijeme pandemije. Procijenjeno je da su bili visoko kognitivno funkcionalni, ali su problemi u psihičkom funkcioniranju bili povezani sa osjećajem pritiska, nošenja sa svakodnevnim poteškoćama i nemogućnostima uživanja u svakodnevnim aktivnostima.

U školskoj 2021/2022. godini odgojno-obrazovne ustanove (predškolske, osnovne i srednje škole) su bile otvorene za pohađanje redovne nastave i/ili kombinovanog modela, osim u slučaju pogoršanja epidemiološke situacije kada su učenici/odjeljenja prelazili na online model nastave.

U istraživanju koje se nastavlja realizirati i u 2022. godini primjenom upitnika za prosvjetne radnike nastojali smo ispitati specifične okolnosti rada i djelovanja prosvjetnih radnika u predškolskim, osnovnim i srednjim odgojno-obrazovnim ustanovama Kantona Sarajevo.

Osnovni zaključci su:

- povratak u škole i vrtiće smanjio je jednim dijelom napore kojima su prosvjetni radnici bili izloženi za vrijeme rada od kuće; ipak, posebnu pažnju treba obratiti na očuvanje zdravlja i motivacije za rad nastavnika razredne i predmetne nastave kod kojih je i ove godine indeks radnog opterećenja viši u odnosu na ostale prosvjetne radnike;

- prosvjetni radnici izloženi su nizu stresova, a najviše su prisutni stresori vezani za njihov materijalni status, opterećenje na poslu i pritisak od strane roditelja;
- gotovo svaki šesti prosvjetni radnik ima povišenu anksioznost, a njih oko 7% ima povišenu depresiju i stres; iako najviše koriste adaptivne mehanizme suočavanja sa teškim situacijama, prosvjetni radnici moraju biti zaštićeni od nepotrebnih stresora iz okruženja kako bi svoj posao mogli kvalitetno i još puno godina obavljati.

Više o rezultatima ispitivanja prosvjetnih radnika možete pročitati u Sekciji 2.4.

1.4. PSIHOFIZIČKA DOBROBIT RODITELJA I UKLJUČENOST U OBRAZOVANJE

U periodu pandemije COVID-19 i promjena u organizaciji odgojno-obrazovnog rada u školama, roditelji su predstavljali faktor koji je uveliko određivao uspjeh praćenja nastave od strane učenika, te uopće angažmana djece u školskom životu. Roditelji su dobili nove zadatke i stekao se utisak da odnos između roditelja i nastavnika nikad nije bio važniji i u fokusu kao tokom pandemije.

Uzimajući u obzir da se i u školskoj 2021/2022. godini odgojno-obrazovni rad odvijao u vremenu produžene krize, istraživanje u 2022. godini je u fokus stavilo psihofizičku dobrobit roditelja. Funkcionisanje roditelja i porodice je od iznimne važnosti za funkcionisanje svakog djeteta. Funkcionisanje porodice se opisuje kao uključenost roditelja u život djeteta u kući i školi, očekivanja roditelja o budućnosti djeteta, zabrinutost o djetetovim postignućima i manifestaciji te zabrinutosti u specifičnim svakodnevnim interakcijama (Georgiou i Christou, 2000).

Kvaliteta interakcija unutar porodice uveliko određuje klimu međuljudskih odnosa u porodici, ponašanje pojedinih članova te funkcionisanje porodice u cjelini, a brojna istraživanja pokazuju kako je za dobru prilagodbu i zdrav psihosocijalni razvoj djece važniji kvalitetan odnos djece i roditelja od same strukture porodice. Dostupnost emocionalne podrške, postojanje osjećajnih veza i kohezije u porodici, jedan je od osnovnih zaštitnih faktora koji doprinose uspješnom razvoju mladog čovjeka.

Istraživanje Keresteš (2020) pokazuje kako je trećina roditelja, učesnika istraživanja, procijenila da je stres uzrokovan pandemijom negativno uticao na njihovo roditeljstvo.

Prema teoriji socijalnog učenja (Bandura, 1989) roditelji služe kao uzori i glavni su objekti učenja za svoju djecu. Djeca ne samo da promatraju ponašanje svojih roditelja, već i bilježe njihove emocionalne reakcije. Djeca internaliziraju obrazac ponašanja i emocionalnih reakcija svojih roditelja u svojoj psihi i reproduciraju ih u odgovarajućim situacijama (Bandura, 1989; Bian i sur., 2016). Roditelji koji pate od izgaranja imaju tendenciju ispoljavanja niza negativnih simptoma tokom interakcije sa svojom djecom, kao što su psihološka otuđenost, emocionalna apatija i bijeg od odgovornosti (Roskam i sur., 2018). Djeca promatraju i uče te reakcije koje se mogu manifestirati u značajnim svakodnevnim aktivnostima. Konkretno, u kontekstu obrazovanja, djeca mogu pokazivati odgovarajuće simptome akademskog izgaranja. Stoga se simptomi izgaranja prenose s roditelja na djecu.

Djeca i adolescenti različite dobi imaju različite zadatke tjelesnog i mentalnog razvoja, a njihovi roditelji, također, imaju različite roditeljske pritiske. Roditelji mogu imati različite nivoe tjeskobe u obrazovanju ili roditeljskog izgaranja tokom različitih razvojnih faza djece.

Roditeljsko izgaranje može biti rezultat dugotrajne neravnoteže između roditeljskih zahtjeva i resursa (prema Kai Wu, Feng Wang, Wei Wang, Yongxin Li, 2022). Prevencija i intervencija roditeljskog izgaranja može se postići smanjenjem obrazovne anksioznosti.

Iz prethodno navedenih razloga u istraživanju 2022. godine uključili smo i roditelje/ staratelje na način da ispitamo njihovu uključenost u obrazovanje djeteta, načine učenja kod djeteta, efektivnog vremena koje provode sa djecom, zadovoljstvo roditelja/ staratelja učenjem, povjerenje prema odgojno-obrazovnim institucijama, uključenost roditelja/staratelja u obrazovne procese te neke pokazatelje općeg zdravstvenog stanja i mentalnog zdravlja roditelja/staratelja. Učešćem u ovom istraživanju roditelji aktivno pružaju podršku u donošenju mjera za očuvanje dobrobiti učenika, nastavnika i roditelja te ulažu dodatni angažman u osiguranje kvalitetnog odgoja i obrazovanja u našim vrtićima i školama.

S obzirom na sve dobiveno u ovom istraživanju, i uzimajući u obzir i zaključke proistekle iz dobivenih rezultata i ukupan dojam funkcioniranja odgojno-obrazovnog sistema, prema odzivu roditelja/staratelja u ovom istraživanju, možemo zaključiti da postoji interesovanje za uključivanje u istraživačke projekte i neophodno je potencijal saradnje roditelja iskoristiti u saradnju i istraživačke svrhe, u aktivnosti odgojno-obrazovnih institucija, te kreiranje intervencija koje će u konačnici rezultirati dobrobiti za dijete i zajednicu u cjelini.

Iz ukupnih rezultata istraživanja, posebno vrijednih kvalitativnih analiza odgovora i preporuka roditelja/staratelja, ovdje bismo izdvojili sljedeće:

- roditelji/staratelji očekuju od nastavnika pravednost, objektivnost, kvalitetnu interakciju sa učenicima, profesionalnu i konstruktivnu komunikaciju, razumijevanje, izražavanje interesa za podrškom, posvećenost, fleksibilnost, primjenu savremenih metoda i tehnika podučavanja učenika, povećanu angažiranost u radu sa djecom;
- prepoznali su potrebu za dodatnom podrškom stručnjaka različitih profila: psihologa, logopeda, edukatora-rehabilitatora različitih profila, asistenata u nastavi, koji bi osim podrške učenicima radili i na realizaciji edukacija nastavnika i roditelja;
- ističu potrebu za reformom obrazovanja, mijenjanje i modernizaciju nastavnih planova i programa;
- smatraju da bi djeci olakšalo rad, u narednoj školskoj godini, više praktičnih aktivnosti, dopunska nastava, dodatna nastava, vannastavne aktivnosti, projektna nastava, radionice za učenike o različitim temama (emocije, ponašanje, učenje...), posjete pozorištu, kinu i drugim kulturnim institucijama, izleti, više vremena da djeca/učenici provode u prirodi, druženju sa vršnjačkom grupom.

Više o rezultatima istraživanja sa roditeljima/starateljima ćemo govoriti u poglavlju 2.5, dok preporuke dobivene na osnovu rezultata istraživanja možete pročitati u poglavlju 3.5.

1.5. FIZIČKO ZDRAVLJE DJECE/UČENIKA, PROSVJETNIH RADNIKA I RODITELJA/STARATELJA

Nesumnjivo je da je COVID-19 pandemija – obolijevanje od ove bolesti i, konačno, način života i rada u toku ove pandemije koji je podrazumijevao povremeni potpuni lock down, potom značajno fizičko i socijalno distanciranje, što je u uslovima pohađanja nastave značilo online nastavu za učenike osnovnih i srednjih škola – dovela do značajnih poremećaja u zdravlju.

Ako kao ishodište uzmemo definiciju zdravlja Svjetske zdravstvene organizacije (SZO) da je *"Zdravlje stanje kompletnog fizičkog, mentalnog i socijalnog blagostanja, a ne nužno odsustvo bolesti ili onesposobljenja"*, onda je jasno da je usljed izmijenjenih života, rada i učenja došlo do poremećaja svih ovih dimenzija zdravlja.

Ministarstvo za odgoj i obrazovanje Kantona Sarajevo je 2021. godine započelo aktivnosti na istraživanju glavnih faktora rizika po zdravlje djece predškolskoga i školskoga uzrasta u Kantonu Sarajevo, kada su kao glavni faktori rizika prepoznati, prvenstveno, izloženost zarazi od COVID-19, potom, socijalna izolovanost, fizička neaktivnost, promjene dnevnoga ritma i obrazaca spavanja djece, online učenje, izloženost monitorima PC i uticaj na vid, navike u ishrani, mentalno zdravlje i psihosocijalna uznemirenost, i, konačno, izostanak redovnih odlazaka na sistematske preventivne preglede, što kod mlađe djece podrazumijeva i izostanak redovne obavezne vakcinacije, što se sumira u snažni uticaj na njihov rast, razvoj i socijalizaciju.

Iako su djeca manje obolijevala od COVID-19 i u najvećem broju imala lakše kliničke slike, uticaji i posljedice pandemije na njihovo psihofizičko zdravlje su mnogostruki. Ispitanici u istraživanju koje je provedeno 2021. godine u Kantonu Sarajevo su bili roditelji djece predškolskog uzrasta i djece razredne nastave, potom učenici osnovnih škola predmetne nastave i učenici srednjih škola. Ispitanici su bili i zaposlenici vrtića, osnovnih i srednjih škola u Kantonu Sarajevo.

Nakon najtežeg dijela pandemije, djeca koja su bolovala COVID-19, vraćajući se u uobičajene aktivnosti, škole, sporta, igre i druženja sa vršnjacima, iskusila su zdravstvene izazove, a to su u POSTCOVID-19 fazi bile teškoće sa disanjem, kratak dah, povećana učestalost napada astme, s obzirom na to da ovo oboljenje u najvećoj mjeri utiče na disajni sistem. Također, postojao je rizik za upalnu bolest srca, potom je registrovan dugotrajni nedostatak osjećaja okusa i mirisa. Kao jedan od COVID-19 simptoma bila je mentalna iscrpljenost u smislu zamagljenog razmišljanja, nedostatka koncentracije i lošije pamćenje. Najteža komplikacija COVID-19, srećom vrlo rijetka, je multisistemski inflamatorni sindrom djece (MIS-C).

Pandemijska 2021. godina je, prema rezultatima istraživanja, bila većim dijelom godina online nastave koja je negativno i uticala na ishod učenja, a u skali emocionalne stabilnosti, najviši rezultati (iako ne i zabrinjavajući) su vezani za zabrinutost, odnosno anksioznost kod učenika predmetne nastave. Zbog učestalog korištenja računara, gotovo 20% djece imalo je česte glavobolje, a gotovo 17% njih boluje u leđima, te je već tada preporučen povratak u škole koje će djeci omogućiti više i dostatne fizičke aktivnosti. Kada su u pitanju promjene prehrambenih navika, roditelji su primijetili u velikom broju da djeca jedu više puta dnevno nego prije, jedu više grickalica i veće količine hrane. Mnogo manje roditelja je zamijetilo da su djeca smanjila

količine unesene hrane ili da jedu manje puta dnevno. 23,2% roditelja je primijetilo da su se njihova djeca udebljala.

Tokom dvije godine pandemije, dječije su se navike promijenile u pogledu smanjene fizičke aktivnosti, koja nakon ukidanja protupandemijskih mjera, opet ne dostiže potrebe za uredan rast i razvoj, što zahtijeva odgovarajuću podršku i intervencije. Posebno je važan boravak i aktivnost na otvorenom, kao i postepeni povratak i uključivanje u sport.

Kako bismo osigurali zdravlje budućih generacija, posljedice pandemije moraju biti u centru istraživanja te donošenja efektivnih mjera, posebno kod djece i adolescenata.

Podrška dječijem fizičkom zdravlju kroz adekvatan zdravstveni nadzor, intervencije kroz školske i edukativne aktivnosti usmjerene na kognitivno i emocionalno zdravlje i podršku roditeljima, od velike su važnosti za ublažavanje dugotrajnih posljedica pandemije.

Stoga, nastavak istraživanja je veoma značajan, kako bi se pratili simptomi i uticaj na sve dimenzije zdravlja kod djece vrtićkog i školskog uzrasta u Kantonu Sarajevu.

Pandemija COVID-19 je značajno uticala na psihofizičko zdravlje djece. O tome govore brojna istraživanja u svijetu, a istraživanje u Kantonu Sarajevu je jedan od doprinosa ovim trendovima, kao i prilika da se iskoriste rezultati istraživanja za davanje pravaca djelovanja u predškolskim i školskim ustanovama za narednu školsku godinu, s obzirom na to da pandemija još traje.

Životna iskustva su kombinacija bioloških (nepromjenljivih) i modifikujućih (promjenljivih) faktora, što je sve potrebno uzeti u obzir prilikom programiranja mjera zdravstvene zaštite, tačnije kod davanja preporuka i savjeta.

Zdravstvene potrebe pojedinca/stanovništva podrazumijevaju dobivanje koristi/benefita za zdravlje kao univerzalne kategorije života, a ne samo zdravlja kao kategorije koja počiva na medicinskom modelu baziranom na pružanju zdravstvenih usluga.

Zahtjevi za zdravstvenom zaštitom, tačnije odlasci u zdravstvene službe, često predstavljaju samo „vrh ledenog brijega“ jer su znatno manji od realnih zdravstvenih potreba u stanovništvu. Stoga, slijedi set preporuka baziranih na realnim zdravstvenim potrebama djece predškolskoga i školskoga uzrasta.

Predškolsko doba – druga godina do polaska u školu

U ovom razvojnom periodu života najvažniji uticaji na zdravlje su:

- kvalitet vanjskoga okruženja – kvalitet okruženja u porodici i uticaj porodice (njega, ishrana, redovna imunizacija),
- praćenje kognitivnoga razvoja.

Osnovni resursi za zdravlje djece u ovom uzrastu su u porodici i u predškolskim odgojnim ustanovama.

Školsko doba (mlađe i srednje školsko doba od 5/6 do 14 godina starosti i starije školsko doba od 15 do 18/19 godina)

U ovom razvojnom periodu života najvažniji uticaji na zdravlje su:

- kvalitet vanjskoga okruženja – porodica, lokalna zajednica, škola, formalna edukacija,
- uticaj vršnjačkih grupa,
- specijalne potrebe u adolescentnom periodu.

U ovom životnom dobu djeca prolaze kroz unutrašnje promjene iz djetinjstva u adolescentno i zrelo doba u kojem se snažno mijenjaju obrasci ponašanja. U adolescentnom dobu dolazi do prvih znakova puberteta i do postizanja potpune fizičke, psihičke i socijalne zrelosti. Svjetska zdravstvena organizacija (SZO) identificira adolescenciju kao period rasta i razvoja u periodu od 10 do 19 godina. U ovom osjetljivom periodu, koje prosječno traje od 8 do 10 godina, mladi se prilagođavaju novim potrebama unutrašnjeg i vanjskog okruženja i tada se pod različitim uticajima formiraju stavovi prema zdravlju i rizičnom ponašanju. Adolescenti su ovisni o svojim porodicama, svojim zajednicama, školama gdje uče i stiču važne životne vještine koje im pomažu da odolijevaju pritiscima sa kojima se suočavaju i omogućavaju da tranzicija iz perioda djetinjstva u odraslu dob bude uspješna. Rast i sazrijevanje je veoma zahtjevan proces, posebno sa aspekta pojave psiholoških problema koji se javljaju u tom uzrastu i ovi problemi se trebaju blagovremeno prepoznavati i ne smiju zanemarivati.

Zdravstveni odgoj u ovom uzrastu treba da se provodi organizovano i sistematskim radom, a u cilju zaštite i očuvanja njihovog zdravlja, motivaciji i sticanju znanja i vještina za zdrave stilove života. Sve ovo čini da zaštita zdravlja mladih ljudi u svim njegovim aspektima – fizičko, mentalno i socijalno – predstavlja snažnu obavezu i odgovornost svih segmenata društva.

Osnovni resursi za zdravlje djece i mladih u ovom uzrastu su u porodici, školi, društvenim mrežama, vršnjačkim grupama, vršnjačim edukacijama, nevladinim udruženjima.

Odgojno-obrazovne institucije (vrtići, osnovne i srednje škole)

Zajednica, u cjelini, treba tretirati školu kao "zdravo mjesto", ne samo kao mjesto za edukaciju, nego i za promociju zdravlja i socijalizaciju, što je u pandemijskom periodu, povratak u školske klupe i omogućio. Promocija zdravog okruženja u školama je podrška učenicima da se osjećaju sigurno u fizičkom, socijalnom, emocionalnom i edukativnom pogledu, te samim tim pozitivno utiče na fizičko, mentalno i socijalno zdravlje.

Isto tako, uslovi pandemije su nesumnjivo imali velikoga uticaja na zdravlje roditelja, posebno na njihovo mentalno zdravlje. Rezultati pokazuju da je većina roditelja/staratelja, koji su učestvovali u istraživanju, ponekad osjećala neke od simptoma koji bi ukazivali na anksioznost, depresivnost i stres. Detaljnijom analizom možemo zaključiti da je 2,9% roditelja/staratelja često osjećalo anksioznost, isti procenat (2,9%) često je osjećao simptome depresivnosti i 5,1% roditelja/staratelja je često osjećalo simptome stresa. Čak je 45,4% ispitanika/roditelja procijenilo da je njihovo opće zdravstveno stanje loše.

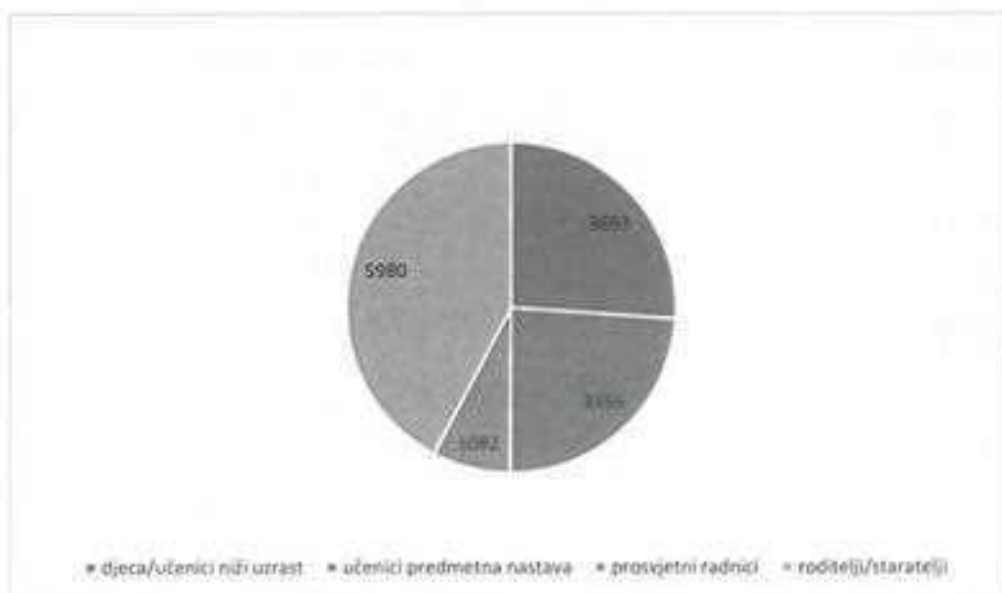

**PSIHOLOŠKA DOBROBIT
UČENIKA, PROSVJETNIH
RADNIKA I RODITELJA U
SKOLSKOJ 2021/2022.
GODINI – REZULTATI
ISPITIVANJA**

2. PSIHOLOŠKA DOBROBIT UČENIKA, PROSVJETNIH RADNIKA I RODITELJA U ŠKOLSKOJ 2021/2022. GODINI – REZULTATI ISPITIVANJA

Ispitivanje psihofizičke dobrobiti djece i učenika, prosvjetnih radnika/ca i roditelja/staratelja rađeno je sa ciljem praćenja stanja i utvrđivanja preporuka i pravaca djelovanja koji su bazirani na činjeničnom stanju, a ne samo na teoretskim osnovama ili pretpostavkama bez detaljnijih parametara.

2.1. METODOLOGIJA ISPITIVANJA

Grafikon 1 – Broj ispitanika u uzorcima

Ispitivanje psihofizičke dobrobiti djece/učenika, prosvjetnih radnika i roditelja/staratelja u Kantonu Sarajevo je provedeno u periodu od 24. maja 2022. do 13. juna 2022. godine. Uzorak u ispitivanju obuhvatio je roditelje djece predškolskog uzrasta i učenika od prvog do četvrtog razreda osnovne škole, učenike predmetne nastave od 6. do 8. razreda i učenike 1. 2. i 3. razreda srednjih škola, te prosvjetne radnike/ice i roditelje/staratelje djece. Ukupan broj učesnika je bio 14.111, broj ispitanika u svakom uzorku prikazan je u Grafikonu 1.

Za ovo ispitivanje pripremljene su Google-forme upitnika koji su putem Ministarstva za odgoj i obrazovanje Kantona Sarajevo dostavljeni osnovnim i srednjim školama Kantona Sarajevo.

Za prikupljanje podataka korišteni su sljedeći upitnici za sve kategorije ispitanika i dajemo ih u nastavku.

• Učenici razredne nastave i djeca u vrtićima

1. Sociodemografski podaci
2. Pitanja o fizičkom zdravlju
3. Skala snaga i slabosti – verzija za roditelje djece od 0 do 14 godina (SDQ Strengths and difficulties scale, Parent Report Measure for Children aged 0-4, Baseline version, Goodman: R, 2002)
4. Pojedinačna pitanja otvorenog tipa

• **Učenici predmetne nastave**

1. Sociodemografski podaci
2. Pitanja o fizičkom zdravlju
3. Dobrobit – Skala dobrobiti (PISA 2018)
4. Izloženost vršnjačkom zlostavljanju – Skala izloženosti vršnjačkom zlostavljanju (PISA 2018)
5. Ispitna anksioznost – Upitnik ispitnih emocija (Test Emotion Questionnaire – TEQ; Pekrun i sur., 2004; Pekrun i sur., 2005, adaptirale I. Burić & I. Sorić)
6. Dosada na nastavi – Skala dosade na nastavi (I. Trogrlić, I. Sorić, 2014)
7. Depresija, anksioznost, stres – DASS 21 (Lovibond and Lovibond, 1995, adaptirao za bosanski jezik S. Habibović)
8. Suočavanje sa stresom – Skala suočavanja sa stresom za djecu i omladinu (Coping Scale for Children and Youth (CSCY), Brodzinsky i sur. 1992)
9. Pojedinačna pitanja – procjena zadovoljstva, kvalitete odnosa sa vršnjacima, procjena napretka u učenju, osjećaja sreće, percepcija socijalne podrške
10. Pojedinačna pitanja otvorenog tipa

• **Roditelji**

1. Sociodemografski podaci
2. Pitanja o fizičkom zdravlju (pripremile dr. Aida Pilav i dr. Amra Junuzović-Kaljić)
3. Povjerenje u školu – Skala povjerenja u školu (PISA 2018)
4. Uključenost u obrazovanje – Skala uključenosti u obrazovanje iz Upitnika za roditelje (PISA 2018)
5. Uključenost u školu – Skala uključenosti u školu (PISA 2018)
6. Depresija, anksioznost, stres – DASS 21 (Lovibond and Lovibond, 1995, adaptirao za bosanski jezik S. Habibović)
7. Pojedinačna pitanja otvorenog tipa

• **Prosvjetni radnici**

1. Sociodemografski podaci
2. Pitanja o fizičkom zdravlju (pripremile dr. Aida Pilav i dr. Amra Junuzović-Kaljić)
3. Upitnik psihosocijalnih faktora na radnom mjestu – subskale, zahtjevi, kontrola i socijalna podrška (Dallner i sur., 2000; adaptirala Dž. Husremović, 2011)
4. Izvori nastavnčkog stresa – Skala za mjerenje izvora nastavnčkog stresa (Borg, 1995; Boyle i sur., 1995; adaptirale I. Mikulandra, i I. Sorić)
5. Depresija, anksioznost, stres – DASS 21 (Lovibond and Lovibond, 1995, adaptirao za bosanski jezik S. Habibović)
6. Suočavanje sa stresom - Skala strategija suočavanja sa stresom COPE (Carver (1989)
7. Pojedinačna pitanja otvorenog tipa

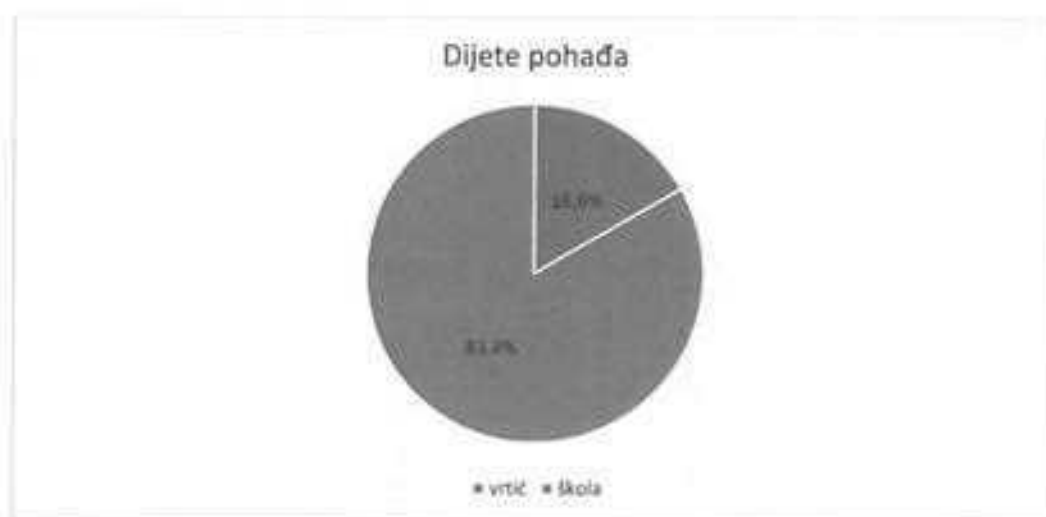
2.2. REZULTATI ISTRAŽIVANJA – DJECA VRTIČKOG UZRASTA I NIŽEG ŠKOLSKOG UZRASTA

Za djecu predškolskog uzrasta i učenike od 1. do 4. razreda osnovne škole upitnike su popunjavali roditelji. U Tabeli 1 dat je pregled strukture uzorka.

Tabela 1 – Struktura uzorka roditelja djece vrtičke dobi i razredne nastave

Varijabla	Kategorija	Broj	%
Upitnik popunjava	Majka/starateljica	3.220	83,2
	Otac/staratelj	419	10,8
	Ukupno	3.639	94,1
	Nedostajući odgovori	54	1,5
Stručna sprema roditelja/staratelja	Završena osnovna škola	150	3,9
	Završena srednja škola	1.869	48,3
	Završen fakultet	1.204	31,1
	Magistar ili doktor nauka	418	10,8
	Nedostajući odgovori	52	1,4
Spol djeteta	Žensko	1.912	49,4
	Muško	1.741	45,0
	Nedostajući odgovori	40	1,1
Status djeteta u porodici	Jedinac/ica u porodici	798	20,6
	Ima jednog brata ili sestru	2.108	54,5
	Ima više braće ili sestara	737	19,0
	Nedostajući odgovori	50	1,4
Koliko osoba živi u domaćinstvu	3 člana	736	19,9
	4 člana	1.893	51,3
	5 članova	684	18,5
	Više od 5 članova	241	6,5
	2 člana	99	2,7
	Nedostajući odgovori	40	1,1
Moje dijete pohađa	Vrtić	566	15,3
	1. razred	632	17,1
	2. razred	588	15,9
	3. razred	498	13,5
	4. razred	603	16,3
	5. razred	521	14,1
UKUPNO ODGOVORA		3.693	

Upitnik su, većinom, popunjavale majke (83,2%). Najveći broj djece (54,5%) ima jednog brata ili sestru i porodice su uglavnom od 4 člana (51,3%), odnosno od 3 člana (19,9%).

Grafikon 2 – Struktura uzorka prema tome da li dijete pohađa vrtić ili školu

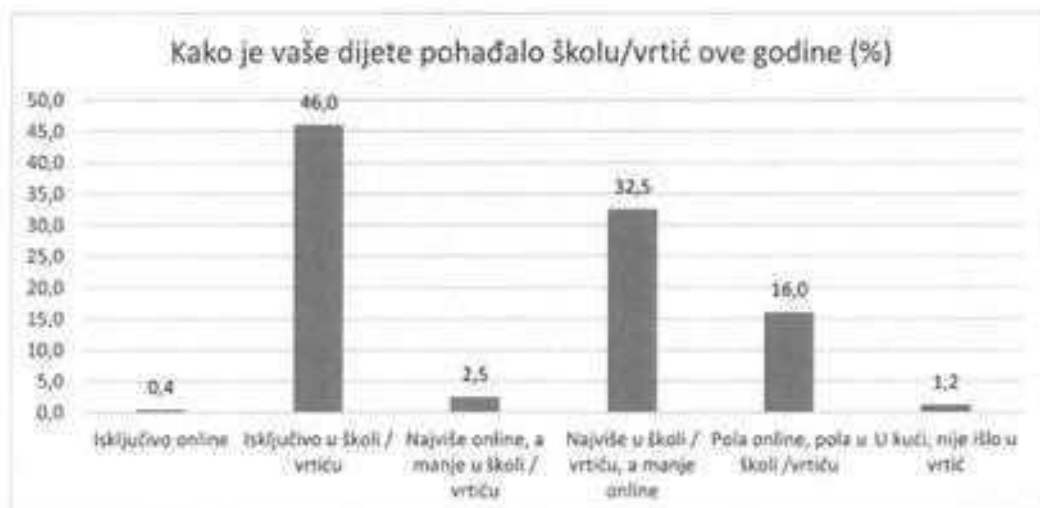
Kao i u prošlogodišnjem istraživanju većina djece u uzorku pohađa školu (83,4%), iako ove godine imamo znatno veći broj u odnosu na prošlu godinu djece iz vrtića. Prošle godine smo ih u uzorku imali samo 1,96%, dok ove godine imamo 16,6%.

Prema obrazovnoj strukturi najviše roditelja koji su popunjavali upitnik je završilo srednju školu (51,3%), potom fakultet (33,1%), magisterij ili doktorat ima 11,5% roditelja, a najmanje ih ima završenu osnovnu školu (4,1%).

Podaci deskriptivne statistike predstavljaju fundamentalne stavke ovog dijela istraživanja:

- način na koji je dijete pohađalo nastavu u školi ili vrtiću;
- posjedovanje opreme za praćenje nastave i nivo uključenosti u online nastavu;
- da li dijete i dalje ima problema sa koncentracijom, nakon povratka nastave u vrtiće/škole;
- zdravlje djeteta (preležalo COVID-19 dijete ili član porodice, razgovor o COVID-u, opšte zdravstveno stanje, prehrambene navike, promjena težine, higijena i sl.), stresni događaji u porodici u toku protekle godine;
- Psihološke varijable: SDQ – skala uznemirujućih ponašanja kod djece.

2.2.1. POHAĐANJE VRTIĆA/ŠKOLE, KONCENTRACIJA, ODNOS PREMA NASTAVI

Grafikon 3 – Prikaz načina pohađanja nastave u školi/vrtiću tokom prošle godine

Kada je u pitanju način pohađanja nastave, najveći broj djece (46%) je pohađalo školu/vrtić isključivo u školi/vrtiću, potom 32,5% je pohađalo najviše u školi/vrtiću, a manji dio online, i polu vrtić/škola, polu online, 16%. Isključivo online je bilo svega 0,4%, a 1,2% bilo je onih koji nisu išli u vrtić, tj. boravili su kući.

Grafikon 4 – Šta je dijete imalo na raspolaganju ukoliko je nastavu pohađalo isključivo ili djelimično online (%)

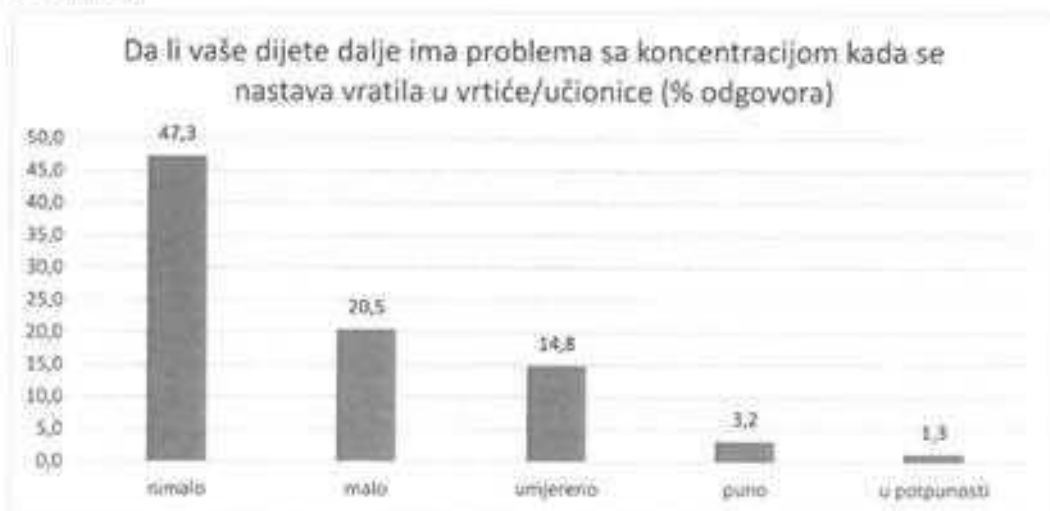
Kako se može vidjeti većina djece je imala mirno mjesto za učenje, svoj kompjuter, stabilnu internet konekciju, knjige i udžbenike. Jedino na stavci kompjuter koji je dijelio/la sa drugima vidimo 18,6% djece koji su dijelili kompjuter sa drugima, odnosno 20,9 % njih koji nisu. Kako se može vidjeti na ovo pitanje imamo mnogo nedostajućih odgovora, tako da se sumativno

možemo više osloniti na procenat djece koji su imali svoj kompjuter i nisu ga dijelili sa drugima, a to je 66,8%. U prošlogodišnjem izvještaju smo imali 68,2% djece koji su imali svoj kompjuter, što ukazuje da su i ovi postoci, otprilike kao i prošle godine.

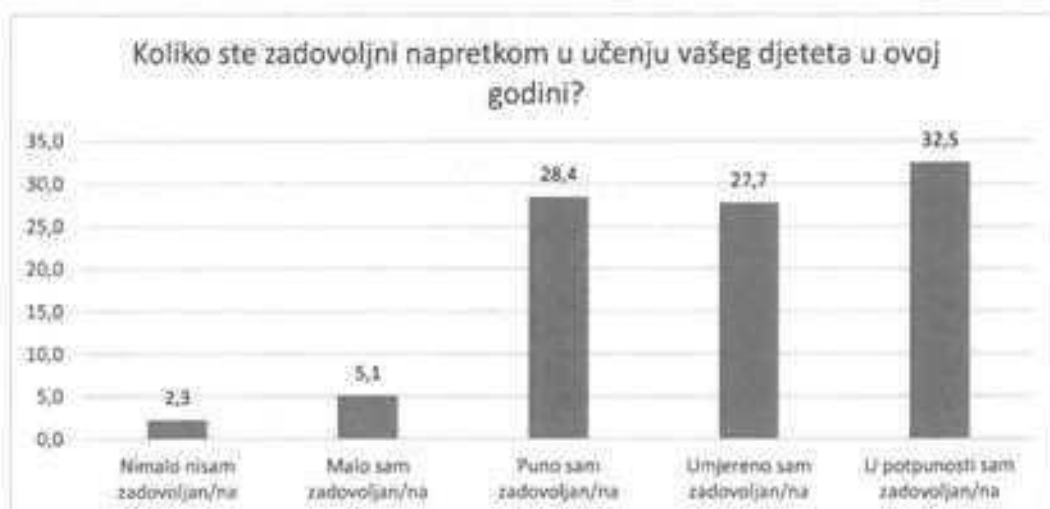
Grafikon 5 – Prikaz nivoa koncentracije kod djece za vrijeme online nastave iz perspektive roditelja (% odgovora)

Kada je u pitanju nivo koncentriranosti na online nastavu (ukoliko su djeca pratila nastavu online), odgovori roditelja su bili sljedeći: najviše njih je bilo umjereno koncentrisano (27,5%), potom njih 12,7% je bilo u potpunosti koncentrisano, 8,4% puno i 7,6% malo, odnosno 2,1% nimalo. Moramo napomenuti da grafikon izgleda veoma slično kao i prošle godine, samo su postoci drugačiji jer skoro polovina roditelja nije uopće odgovorila na ovo pitanje pošto njihova djeca nisu nikako išla online, za razliku od prošle godine kada su svi išli online, barem jedan dio nastave.

Grafikon 6 – Da li je dijete imalo teškoće sa koncentracijom nakon što se vratilo u normalno okruženje (% odgovora)

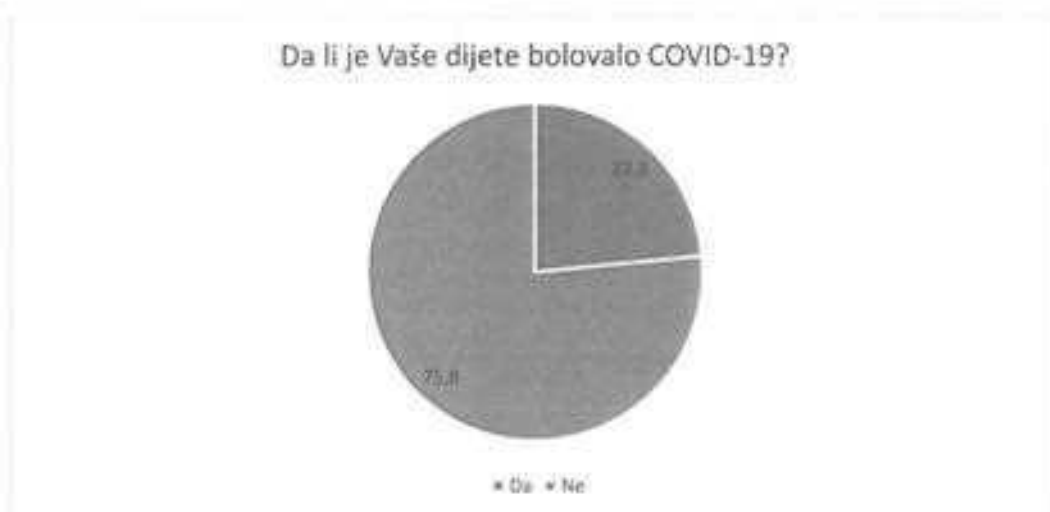
Nakon što se nastava vratila u uobičajeno okruženje, tj. u odgojne grupe/učionice, roditelje smo pitali, da li su njihova djeca imala problem sa koncentracijom. Većina roditelja je odgovorila da njihova djeca nisu nimalo imala problema (47,3%), dok je 1,3% djece, prema izvještaju roditelja, u potpunosti imalo poteškoće, odnosno, 3,2% je odgovorilo da je dijete imalo puno poteškoća.

Grafikon 7 – Prikaz zadovoljstva roditelja napretkom djece u učenju tokom protekle godine

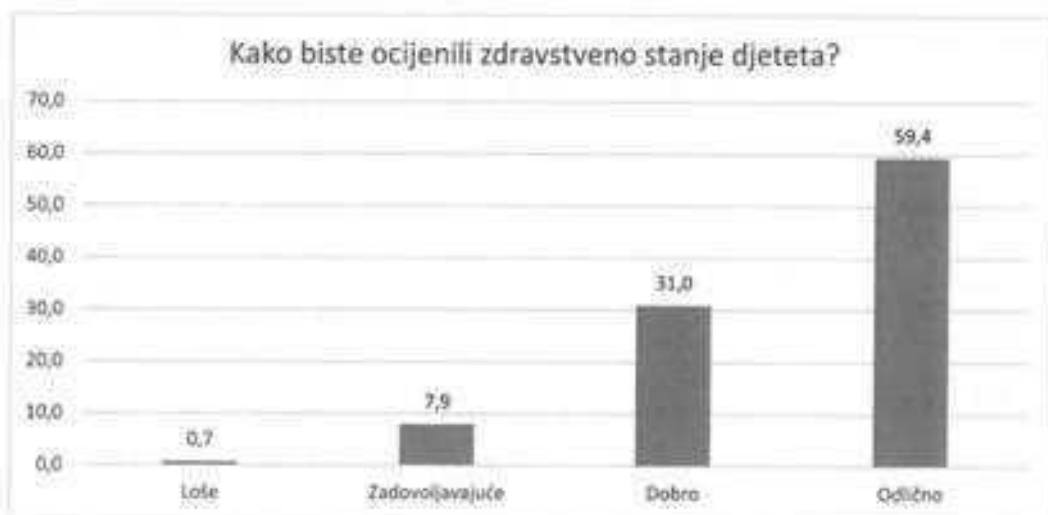
Na pitanje koliko su roditelji zadovoljni napretkom u učenju svoga djeteta u toku prošle godine, većina roditelja se izjasnila da je zadovoljna napretkom, umjereno (27,7%), puno zadovoljnih je (28,4%) i potpuno je zadovoljno (32,5%), dok je nekih 8% nezadovoljno napretkom djece u toku prošle godine.

2.2.2. FIZIČKO ZDRAVLJE DJECE, STRES, PREHRAMBENE I DRUGE NAVIKE

Grafikon 8 – Procentulani prikaz odgovora na pitanje da li je dijete bolovalo COVID-19

Za razliku od prošlogodišnjeg izvještaja kada je veoma mali broj djece bolovao Covid-19 (tada svega 9,6%), sada je stanje prilično drugačije jer je već 23,3% djece bolovao Covid-19, pri čemu treba imati na umu da je mnogo djece prebolovao Covid-19 asimptomatski, te je postotak onih koji su prebolovali vjerovatno i veći.

Grafikon 9 – Procjena zdravstvenog stanja djece

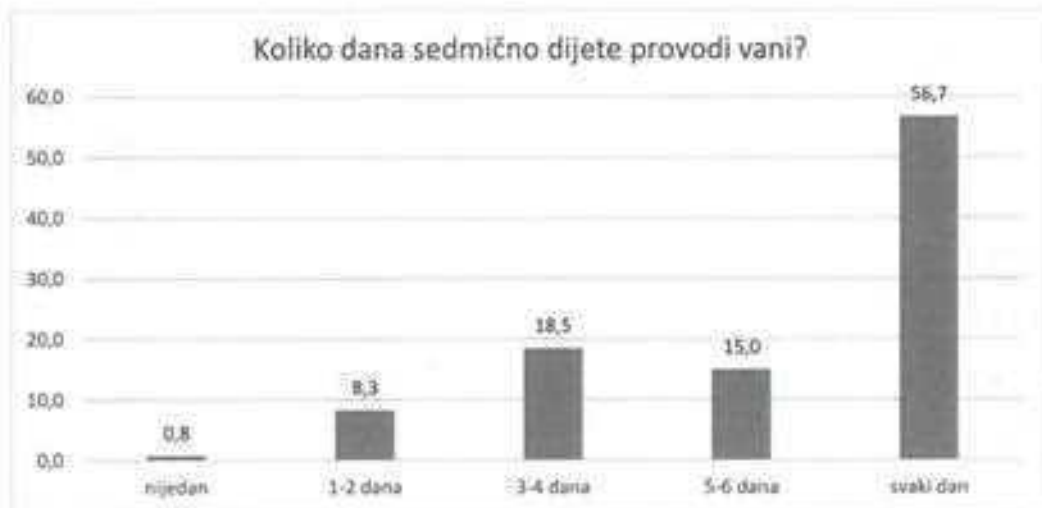
Na pitanje kako biste ocijenili zdravstveno stanje djeteta, odgovori su veoma slični prošlogodišnjim. 59,4% roditelja je odgovorilo da je zdravstveno stanje njihove djece odlično, 31% dobro, 8% zadovoljavajuće i 0,7% loše.

Grafikon 10 – Procentualna zastupljenost odgovora na pitanje „Na koji se način kvalitet povezanosti promijenio između Vas i Vašeg djeteta?“

Kao što se može vidjeti iz Grafikona 10, kvalitet odnosa između djece i roditelja se uglavnom nije promijenio (u 60,3% slučajeva), kod 24% slučajeva je taj odnos mnogo bolji, a kod 9,3%

je malo bolji. Lošiji odnos nalazimo kod svega 5% slučajeva. Slične rezultate smo imali i prošle godine, kada je 71,9% roditelja izvijestilo da imaju isti odnos sa svojom djecom, nekih 13,9% da imaju mnogo bolji odnos, malo bolji odnos 13,2, a lošiji odnos 5,9%. Dakle, rezultati su vrlo slični prošlogodišnjim.

Grafikon 11– Procentualna zastupljenost odgovora na pitanje „Koliko dana sedmično dijete provodi vani?“

Kada su u pitanju izlasci vani i provođenje vremena na svježem zraku, situacija se ove godine znatno promijenila u odnosu na prošlu godinu. Naime, prošle godine smo imali da je samo 34,6% djece izlazilo vani svaki dan, a danas je to 56,7%, 5-6 dana u sedmici je prema izvještaju od 2021. godine vani provodilo 12,5%, a danas 15% djece. Ove godine 18,5% djece sedmično provodi 3-4 dana vani, dok je to prošle godine bilo 20,8%. 8,3% izlazi vani 1-2 dana dok je to prošle godine bilo 22,7%. Prošle godine smo imali 9,5% djece koja nisu izlazila nijedan dan, to je 0,8% djece ove godine. S pravom možemo pretpostaviti da se ovdje radi o uticaju pandemije COVID-19 na znatno umanjeno izlaženje vani prošle godine u odnosu na ovu.

2.2.3. PSIHOLOŠKA DOBROBIT

SDQ – Strengths and Difficulties Questionnaire je primijenjen kao upitnik za roditelje, pomoću kojeg su procjenjivali psihološko stanje svoje djece, a gdje su zamoljeni da procijene to stanje u posljednjih godinu dana.

SDQ mjeri dimenzije prikazane u sljedećoj tabeli. Prikazani podaci će biti uspoređeni sa normama, odnosno sa rezultatima od prošle godine.

Tabela 2 –Tabela deskriptivne statistike za psihološke varijable djece vrtičkog uzrasta i razredne nastave

Vrsta simptoma	N	Min	Maks	Prosječni rezultat	S.D.
Emocionalni simptomi	3.201	0	10	2,29	2,15
Problemi ponašanja	3.195	0	10	1,50	1,52
Skala hiperaktivnosti	3.171	0	10	3,21	2,20
Problemi sa vršnjacima	3.145	0	10	2,09	1,67
UKUPNO	2.854	0	35	9,00	5,55
Skala poteškoća					
Prosocijalno ponašanje	3.247	0	10	8,04	2,03

Vrijednosti deskriptivne statistike za psihološke varijable ukazuju da su prosječne vrijednosti uglavnom u granicama prosječnih rezultata, odnosno da u prosjeku nema klinički značajnih promjena. Međutim, usporedbom rezultata ove godine sa prošlogodišnjim, vidimo da je na skali Emocionalnih simptoma došlo do blagog povišenja rezultata (prošle godine smo imali prosječnu vrijednost od 2,15, dok ove godine imamo prosječnu vrijednost od 2,29 ($t_{(8532)}=3,5$; $p<.05$), što ukazuje na statistički značajno povećanje emocionalnih problema ove godine u odnosu na prošlu. Kod problema u ponašanju, situacija je slična – prošle godine smo imali prosječnu vrijednost od 1,44, a ove godine 1,5 ($t_{(8530)}=2,12$; $p<.05$).

Na skali hiperaktivnosti nije došlo do promjene stanja u odnosu na prošlu godinu. Na skali Problemi u odnosima sa vršnjacima je došlo do značajnog povećanja rezultata ove godine. Ovaj rezultat ukazuje na važnu preporuku, a to je dalje posmatranje i rad sa djecom na izgradnji njihovih socijalnih vještina koje su jednim dijelom bile zanemarene ili zakačene u toku pandemije.

I na kraju, ukupni skor na skali poteškoća je prošle godine iznosio 8,5, a ove godine 9 ($t_{(7631)}=3,9$; $p<.05$), što ukazuje da je i tu došlo do statistički značajnog povišenja rezultata u odnosu na prošlu godinu.

Grafikon.12 Grafički prikaz odgovora na pitanje u kojem segmentu djecu ometaju poteškoće koje imaju

Dodatno, roditelje smo pitali da li ove poteškoće koje njihova djeca imaju, njihovu djecu ometaju u kućnom, školskom ili okruženju sa prijateljima. Rezultati ukazuju da u većini slučajeva, ti problemi nisu velika poteškoća djeci u bilo kojim okolnostima. Najveći postotak za u velikoj mjeri (1,6%) i umjereno (5,7%) i nalazimo da su te poteškoće distraktor u učenju u razredu.

2.3. REZULTATI ISTRAŽIVANJA – UČENICI PREDMETNE NASTAVE OSNOVNIH I SREDNJIH ŠKOLA

Osnovni sociodemografski podaci za učenike predmetne nastave su navedeni u Tabeli 3 i Tabeli 4.

Tabela 3 – Škola koju učenik pohađa

U koju školu ideš?	Broj odgovora	Postotak (%)
Osnovna škola	1.934	57,6
Srednja škola	1.422	42,4
Bez odgovora	44	1,3
Ukupno	3.356	100

Tabela 4 – Razred koji učenik pohađa

Koji si razred?	Broj odgovora	Postotak (%)
6. osnovne škole	605	17,8
7. osnovne škole	518	15,2
8. osnovne škole	579	17
1. srednje škole	597	17,6
2. srednje škole	484	14,2
3. srednje škole	404	11,9
Bez odgovora	213	6,30
Ukupno	3.400	100

Od ukupnog broja učenika 2.031 (59,7%) su učenice i 1.342 (39,5%) učenika, prosječne dobi 14,38 (SD=2,22). Veći broj učenika pohađa osnovnu školu i to njih 1.934 (57,6%) dok srednju školu pohađa 1.422 učenika ili 42,4%. Najveći broj učenika je u šestom razredu, njih 605 (17,8%), zatim slijedi prvi razred srednje škole sa 597 učenika (17,6%), u osmom razredu je 579 učenika (17%), u sedmom razredu 518 učenika (15,2%). U drugom razredu srednje škole 484 učenika (14,2%) su ispunila upitnik, a u trećem razredu njih 404 (11,9%). Bitno je naglasiti da je zabilježen i određeni broj neodgovorenih pitanja u upitniku.

Procjena dobrobiti djece i mladih je višeslojna i uključuje veliki broj značajnih faktora, poput procjene zadovoljstva životom i posebnim područjima života, općenito zdravljem (fizičkim i psihičkim), a važne su i strategije koje djeca i mladi koriste kako bi rješavali svakodnevne probleme sa kojima se susreću, ali i neke veće poput vještine donošenja značajnijih odluka, kao i socijalni kontakti, odnosi sa porodicom, vršnjacima, nastavnicima i drugim značajnim osobama. Negativni faktor koji utiče na dobrobit djece i mladih jeste vršnjačko nasilje (bullying). Pod ovim pojmom podrazumijevamo razne ponašajne oblike ignorisanja, omalovažavanja, ruganja, verbalne i fizičke agresije od strane vršnjaka.

2.3.1. PROCJENA ZADOVOLJSTVA RAZLIČITIM ASPEKTIMA ŽIVOTA I SOCIJALNI KONTAKTI

Dobiveni rezultati na svim analiziranim upitnicima pokazuju da se ispitanici učenici predmetne nastave u Kantonu Sarajevo procjenjuju relativno visoko na dobrobiti.

Tabela 5 – Procjena zadovoljstva pojedinim segmentima života i aktivnosti (skala od 1 do 4)

Koliko si zadovoljan/na svaki od ovih?	Prosjek
Zdravljem	3,47
Izgledom	3,16
Onim što naučiš u školi	2,83
Tvojim drugovima/drugaricama	3,27
Komšilukom/susjedstvom u kojem živiš	3,05
Stvarima koje imaš	3,69
Kako koristiš svoje vrijeme	3,06
Odnosom sa svojim roditeljima/starateljima	3,58
Odnosom sa svojim nastavnicima	3,21
Tvojim životom u školi	3,03

Iz navedenog možemo primijetiti da su učenici najviše zadovoljni sa stvarima koje imaju, kao i sa odnosom sa svojim roditeljima/starateljima, a najmanje zadovoljni onim što nauče u školi. Ipak, trebamo naglasiti da su općenito njihove samoprocjene visoke i da su u intervalu umjerenog i jakog zadovoljstva.

Tabela 6 – Procjena zadovoljstva napretkom u školi i generalni osjećaj sreće u životu

Koliko si zadovoljan/na svakim od ovih?	M	SD
Koliko si zadovoljan/na svojim napretkom u učenju u ovoj školskoj godini (ne ocjenama, nego koliko si stvarno naučio/la i napredovao/la)?	3,43 (od 1 do 5)	1,01
Sve u svemu, koliko se osjećaš sretan/na u životu?	3,35 (1-4)	0,69

Iz dobivenih podataka se može zaključiti da su učenici koji su učestvovali u ovom istraživanju umjereno zadovoljni svojim napretkom u učenju u ovoj školskoj godini, dok su procijenili da su iznadprosječno sretni u životu. Ovi rezultati ukazuju da učenici predmetne nastave procjenjuju da su u školi ipak mogli ostvariti bolji napredak u učenju, a što opet dodatno podržava nastojanja da se poveća kvalitet učenja i podučavanja kroz poticanje kvalitetnijeg okruženja za učenje i reformu učenja i podučavanja koja treba biti usmjerena na ishode. Kada je u pitanju procjena sreće u životu, treba napomenuti da učenici u uzrastu predmetne nastave prilikom generalne procjene sreće uzimaju u obzir niz faktora iz svog okruženja, a prije svega odnos sa vršnjacima, odnos sa starijima, te stepen u kojem su njihove subjektivno percipirane potrebe zadovoljene. Rezultati istraživanja, također, pokazuju da učenici koji se osjećaju da pripadaju školi, vole učenje, usmjereni su na postizanje ciljeva. Oni koji imaju obezbijeđene i zadovoljene osnovne potrebe, dobre odnose sa roditeljima i prijateljima, češće i intenzivnije doživljavaju pozitivne emocije (npr. Anderman, 1999; Weber, Wagner and Ruch, 2016).

Lyubomirsky, King and Diener, 2005; Paterson et. al., 2011; Rogers et. al., 2018). Prema rezultatima PISA 2018, 92% učenika iz Bosne i Hercegovine je izjavilo da se ponekada ili često osjeća sretno.

Socijalna podrška je značajan faktor koji utiče na dobrobit svih uzrasta, a posebno djece i mladih. Radi toga smo ispitivali u kojoj mjeri učenici predmetne nastave percipiraju da imaju značajnu socijalnu podršku u smislu da imaju redovne fizičke i virtualne kontakte sa vršnjacima.

Tabela 7 – Učestalost viđanja sa prijateljima

Koliko često se viđaš sa svojim prijateljima?	Broj	Procenat
Manje od jednom sedmično	933	27,6
Jednom do dva puta sedmično	1.139	33,7
Tri do pet puta sedmično	807	23,9
Svaki dan	446	13,2
Total	3.325	98,5
Nedostajući odgovori	51	1,5

Tabela 8 – Učestalost virtualnih kontakata sa prijateljima

Koliko često razmjenjuješ poruke sa prijateljima?	Broj	Procenat
Rijetko ili nikad	518	15,3
Svaki dan	1.573	46,6
Više puta na dan	1.251	37,1
Total	3.342	99,0
Nedostajući odgovori	34	1,0

Iz dobivenih podataka se vidi da su učenici češće u kontaktu sa drugovima preko telefona i/ili društvenih mreža nego uživo, napolju. Ispitanici se u prosjeku viđaju van škole sa društvom 2-3 puta sedmično, dok su svakodnevno u komunikaciji s njima putem telefona i društvenih mreža. Ipak, vidimo da više od 25% učenika ne viđa svoje vršnjake uživo makar jednom sedmično, a njih 15,3% rijetko ili nikad nema ni svakodnevne virtualne kontakte. Stoga je zasigurno zadatak škole da kreira okruženje u kojem se učenici mogu družiti i izvan nastave i nastavnih aktivnosti, a koje bi bile dostupne svim učenicima. Organizacija radionica i praćenje razvoja socijalnih vještina za učenike predmetne nastave koji pokazuju znakove socijalne anksioznosti ili nemaju razvijene socijalne vještine bilo bi posebno korisno.

Učenicima predmetne nastave postavljeno je niz pitanja koja se odnose na njihovu percepciju samoeфикаsnosti i zadovoljstva vezano za „jučerašnji dan“. Razlog zašto su pitanja formulirana na ovaj način je što je mladim ispitanicima teže sagledati događaje u dužem vremenskom periodu i procijeniti ih iz trenutne perspektive.

Tabela 9 – Samoprocjena zadovoljstva i samoeфикаsnosti „jučerašnjeg dana“

Pitanje	Broj odgovora "Da"	Broj odgovora "Ne"
Da li imaš utisak da si nešto postigao/la tokom jučerašnjeg dana?	2.228 (65,5%)	1.088 (32%)
Da li si se osjećao/la da se drugi prema tebi odnose sa poštovanjem?	2.404 (70,7%)	899 (26,4%)
Jesi li se dosta smijao/la juče?	2.486 (73,1%)	814 (23,9%)
Jesi li naučio/la ili uradio/la nešto interesantno juče?	2.192 (64,5%)	1.113 (32,7%)
Jesi li imao/la dovoljno energije da tokom jučerašnjeg dana sve uradiš što trebaš?	2.242 (65,9%)	1.062 (31,2%)
Općenito, jesi li zadovoljan/a kako si proveo/la dan juče?	2.579 (75,9%)	728 (21,4%)
Da li ti je jučerašnji dan tipičan dan?	2.320 (68,2%)	984 (28,9%)

Dobiveni podaci pokazuju da se u prosjeku oko 2/3 ispitanih učenika osjećalo zadovoljno tokom jučerašnjeg dana, dok je njih ¼ bilo zadovoljno kako su proveli dan. Međutim, ono što jeste zabrinjavajuće je da je preko 32% procijenilo da nisu uradili ništa interesantno tokom jučerašnjeg dana, a njih 31% da nije imalo dovoljno energije da urade sve što su trebali da urade.

Osmišljavanje i planiranje vlastitih aktivnosti osnova je ефикаsnosti i изградње осjećaja postignuća i ispunjenosti. Stoga bi radionice o postavljanju ciljeva, planiranju i praćenju izvršavanja bile korisne kako za svakodnevno učenje, tako i za budući razvoj karijera mladih ljudi.

2.3.2. SAMOPROCJENA DEPRESIVNOSTI, ANKSIOZNOSTI I STRESA

Skala DASS-21 omogućuje samoprocjenu depresivnosti, anksioznosti i stresa te je pouzdana i valjana mjera simptoma ovih neprijatnih emocionalnih stanja. Rezultati dobiveni na DASS-21 skali pripremljeni su prema uputama za korištenje skale (Lovibond i Lovibond, 1995) Rezultati su prema visini svrstani u 5 kategorija od 1 (neznačajno) do 5 (izrazito povišeno).

Tabela 10 – Rezultati na subskali depresivnosti, anksioznosti i stresa kod učenika predmetne nastave

Subskala	M	SD	Norme
Depresivnost	9,98	11,12	0-9 (Neznačajno) 10-13 (Blaga)
Anksioznost	9,80	11,20	0-7 (Normalna) 8-9 (Blaga)
Stres	12,03	11,26	0-14 (Normalna) 15-18 (Blaga)

Rezultati ukazuju da je u prosjeku među učenicima predmetne nastave najviše prisutna anksioznost, potom simptomi depresivnosti, dok je stres najmanje izražen.

Međutim, kada pogledamo procen-te učenika u pojedinačnim normativnim kategorijama, možemo vidjeti da je značajan broj učenika u kategoriji visoko povišenih vrijednosti i izrazito visoko povišenih vrijednosti.

Tabela 11 – Procenat učenika predmetne nastave u normativnim kategorijama – depresija

Depresija	Broj	Procenat
Neznačajno	1.911	56,6
Blago povišene vrijednosti	278	8,2
Umjereno povišene vrijednosti	427	12,6
Povišene vrijednosti	210	6,2
Izrazito povišene vrijednosti	341	10,1
Total	3.167	93,8
Nedostajući	209	6,2

Tabela 12 – Procenat učenika predmetne nastave u normativnim kategorijama – anksioznost

Anksioznost	Broj	Procenat
Neznačajno	1.781	52,8
Blago povišene vrijednosti	165	4,9
Umjereno povišene vrijednosti	433	12,8
Povišene vrijednosti	196	5,8
Izrazito povišene vrijednosti	629	18,6
Total	3.204	94,9
Nedostajući	172	5,1

Tabela 13 – Procenat učenika predmetne nastave u normativnim kategorijama – stres

Stres	Broj	Procenat
Neznačajno	2.112	62,6
Blago povišene vrijednosti	261	7,7
Umjereno povišene vrijednosti	288	8,5
Povišene vrijednosti	284	8,4
Izrazito povišene vrijednosti	210	6,2
Total	3.155	93,5
Nedostajući	221	6,5

Dakle, 16,3% učenika u uzorku ima povišene i izrazito povišene rezultate na depresiji, 24,4% ima povišene i izrazito povišene rezultate na anksioznosti, dok njih 14,6% ima povišene i izrazito povišene rezultate na stresu. Ovi rezultati ukazuju da je u našim školama značajan broj učenika koji iskazuje prisustvo depresivnosti, anksioznosti i stresa u mjeri koja može da ometa njihovo svakodnevno funkcionisanje u svim aspektima života, a ne samo u školi. Možemo reći da svaki četvrti učenik ima visok stepen anksioznosti, a svaki šesti učenik visok stepen depresivnosti i stresa.

Pojedinačno gledajući na česticama iz skale Depresivnosti *Bilo mi je teško pokrenuti se da bilo šta započnem*, na subskali depresivnosti 28,5% učenika je odgovorilo da je to kod njih bilo često i skoro uvijek prisutno. Na čestici *Osjećao/la sam da nisam osoba koja puno vrijedi* 22,6% učenika odgovorilo da je to kod njih bilo često i skoro uvijek.

Na čestici subskale anksioznosti *Bojao/la sam se situacija u kojima bih mogao/la da se uspaničim i napravim budalu od sebe* 28% učenika odgovorilo je da je to kod njih bilo često i skoro uvijek prisutno, a na čestici *Doživio/la sam da se tresem (npr. tresle su mi se ruke)* je 22,8% učenika.

Kada je riječ o simptomima stresa, 35,5% učenika je često i skoro uvijek puno energije trošilo na brige, strepnje i slično. Na čestici *Bilo mi je teško opustiti se* 26,2% učenika odgovorilo da je to kod njih bilo često i skoro uvijek prisutno, a na čestici *Sklon/a sam pretjeranim reakcijama u nekim situacijama* je, također, odgovorilo 26% učenika.

Ovi učenici bi trebali dobiti adekvatnu psihosocijalnu podršku kako ne bi došlo do povećanja broja i intenziteta simptoma te najbitnije kako bi se izbjegle dugoročne negativne posljedice na njihovo mentalno zdravlje i psihološku dobrobit. Ministarstvo za odgoj i obrazovanje KS, stručne službe osnovnih i srednjih škola, kao i svi sudionici u održavanju psihičkog i fizičkog zdravlja djece i mladih, bi morali aktivno da se fokusiraju na ovaj problem.

2.3.3. ISPITNA ANKSIOZNOST

Učenici doživljavaju različite emocije u školi vezane za različite aspekte školskog života. Međutim, jedno od stanja koje učenicima predstavlja problem jesu emocije vezane za vrednovanje i ocjenjivanje njihovih postignuća. Ispitna ili testna anksioznost je kombinacija pretjerane fiziološke pobuđenosti, napetosti i somatskih simptoma te zabrinutosti, ustrašenosti, straha od neuspjeha i katastrofiziranja koje se pojavljuju prije ili za vrijeme samog ispitivanja.

Blaga anksioznost ili trema je očekivana i često korisna kako bi učenik ostao mentalno i fizički fokusiran na ispitivanje (Birjandi i Alemi, 2010). Međutim, ukoliko su učenici previše anksiozni, to može rezultirati problemima u učenju i samoj izvedbi tokom ispitivanja. Učenike koji imaju visoku ispitnu anksioznost je lakše omesti za vrijeme ispitivanja, oni imaju više poteškoća da razumiju relativno jednostavne upute, te imaju više problema da se dosjete potrebnih informacija i da ih organiziraju u odgovore (Zeidner, 1998). Posljedično, testna anksioznost negativno utiče i na učenikov socijalni i emocionalni razvoj te na uvjerenja o vlastitoj samoefikasnosti i osjećanjima vezanim za školu i obrazovanje (Salend, 2012).

Ispitna anksioznost uključuje:

- fiziološku pobuđenost koja se manifestira kao glavobolja, mučnina, znojenje, kratkoća daha, ubrzan rad srca, suhoća usta, proljevi, osjećaj kao da će se osoba onesvijestiti i slično;
- zabrinutost ili neadaptivne misli kao što su strah od loše izvedbe, osjećaj nepripremljenosti, samookrivljavanje, negativno uspoređivanje sa drugima i sl.;
- kognitivne i ponašajne probleme kao što su slaba koncentracija, osjećaj da ništa ne znam, konfuzija, slaba organizacija;
- emocionalni problemi kao što je nisko samopouzdanje i vjera u sebe, osjećaj beznađa.

Ispitna anksioznost javlja se kao posljedica različitih faktora. Istraživanja pokazuju da pritisak roditelja na djecu dovodi do povećanog osjećaja pritiska, neracionalnih misli i jačih fizioloških simptoma kod djece za vrijeme testiranja (Putwain, Woods, Symes, 2010). Osim toga, na ispitnu anksioznost utiče i strah od neuspjeha, prokrastinacija, kao i raniji loši rezultati na

ispitivanjima. Međutim, važno je napomenuti da niz karakteristika iz okruženja, također, utiču na ispitnu anksioznost: priroda i težina samog zadatka kojeg treba riješiti, atmosfera za vrijeme ispitivanja, vremenska ograničenja, ponašanje nastavnika, način kako se ispitivanje provodi, ali i fizički uvjeti u učionici (Salend, 2012).

Šta se, ustvari, dešava kod učenika za vrijeme testiranja?

Da bi učenici mogli raditi testove ili biti ispitivani, potrebna im je radna memorija – sistem u kojem aktivno prizivamo i držimo relevantne informacije za rješavanje zadatka, dok u isto vrijeme blokiramo nerelevantne informacije koje opterećuju radnu memoriju, a ne služe za rješavanje zadataka. Međutim, za radnu memoriju potrebna je usmjerena pažnja. Situacije visokog pritiska (kakve mogu biti situacije ispitivanja) dovode kod učenika do toga da se njihova pažnja podijeli između zadatka (koji treba da rade) i misli i osjećanja vezanih za lošu izvedbu na testu. S obzirom da je radna memorija ograničena, ove anksiozne misli i emocije umanjuju mogućnost učenika da se fokusira na ono što je važno. Kada se ovo ponavlja iz ispitivanja u ispitivanje, učenik postaje sve više sklon da svoju pažnju usmjerava na svoje emocije i strah od neuspjeha, umjesto na samo ispitivanje. Zato kažemo da je ispitna anksioznost začarani krug. Obično učenici koji dožive ispitnu anksioznost na jednom ispitivanju, postanu uplašeni da će im se to opet desiti. To ih čini još više anksioznim i uznemirenim, a onda to vodi ka lošijem uratku na ispitivanju. Ukoliko se ovaj krug ne prekine, bilo da učenik potraži pomoć ili da nastavnik to prepozna i pomogne učeniku, u budućnosti se situacija može još više pogoršati.

S obzirom na važnost preveniranja nepotrebne ispitne anksioznosti, u ispitivanju smo pitali učenike u kojoj mjeri se ona pojavljuje za vrijeme ispitivanja. U tu svrhu korištena su pitanja subskale anksioznosti iz Skale ispitnih emocija (Pekrun i sur., 2004; Pekrun i sur., 2005, adaptirale Burić i Sorić, 2012).

Učenici su imali zadatak da odgovore na tvrdnje o ispitnoj anksioznosti na skali od 1 do 4, pri čemu je 1 – uopšte se ne slažem, 2 – uglavnom se ne slažem, 3 – uglavnom se slažem, 4 – u potpunosti se slažem. Prosječni rezultat učenika na ovoj skali bio je 2,7 (sd. 0,89) što ukazuje na relativno visok stepen prisutnosti ispitne anksioznosti među učenicima.

Tabela 14 – Prosječni rezultati na pojedinačnim tvrdnjama iz skale ispitne anksioznosti kod učenika predmetne nastave

Tvrdnja	Prosječni rezultat	St.dev	Procenat učenika koji se uglavnom ili u potpunosti slažu sa tvrdnjom
Brine me hoću li dobro riješiti test.	3,22	0,93	82%
Brine me jesam li dovoljno učio.	3,11	0,94	79,1%
Brine me hoće li test biti pretežak.	3,02	1,01	74%
Osjećam se nervozno i nelagodno.	2,90	1,09	69%
Vrlo sam nervozan/na.	2,79	1,15	63%
Na početku testa srce mi počinje lupati.	2,68	1,19	57,8%
Osjećam mučninu u želucu.	2,57	1,18	54,5%
Toliko sam nervozan/na da poželim preskočiti test.	2,52	1,20	51%

Osjećam se uspaničeno.	2,47	1,20	49,1%
Toliko sam nervozan/na da jedva čekam da test završi.	2,44	1,21	48%
Toliko sam tjeskoban/na da bih najradije bio/la negdje drugdje.	2,43	1,22	47,8%
Tresu mi se ruke.	2,23	1,18	40%

Gledajući pojedinačne čestice vidimo da je kod najvećeg broja učenika prisutna zabrinutost u vezi težine testa i zabrinutost oko vlastite izvedbe i pripremljenosti. Osim toga preko 60% učenika je nervozno, a preko polovine njih ima somatske simptome u vidu lupanja srca i mučnine.

Ispitivanje i vrednovanje postignuća je neminovni dio svakog nastavnog procesa. Blaga ispitna anksioznost je očekivana i adaptivna. Međutim, ovako visoki procenti učenika, koji se uglavnom ili u potpunosti slažu sa tvrdnjama na skali ispitne anksioznosti, navodi na zaključak da ispitivanje i vrednovanje postignuća mora biti reformirano na način da se preveniraju bespotrebne emocije koje umanjuju ueničke kapacitete da pokažu ono što znaju.

2.3.4. STRATEGIJE SUOČAVANJA

Na dobrobit učenika značajno utiču strategije suočavanja sa negativnim doživljajima. Učenici koji imaju razvijenije adaptivne strategije suočavanja, lakše se nose sa situacijama koje izazivaju anksioznost, stres i pad raspoloženja.

Tabela 15 – Načini suočavanja sa problemima koje učenici koriste

Način suočavanja	Min	Maks	M	SD
Traženje pomoći	1	4	2,47	0,61
Kognitivno-bihevioralno rješavanje problema	1	4	2,41	0,74
Kognitivno izbjegavanje	1	4	2,04	0,77
Ponašajno izbjegavanje	1	4	1,97	0,77

Kao što možemo vidjeti u Tabeli 15 učenici koriste sve načine suočavanja, i one adaptivne (traženje pomoći i kognitivno-bihevioralno rješavanje problema) i one neadaptivne (kognitivno izbjegavanje i ponašajno izbjegavanje). Ipak, nešto češće strategije suočavanja su one adaptivne – traženje pomoći i rješavanje problema. Ipak, analiza razlika prosječnih rezultata između normativnih grupa kreiranih na osnovu rezultata depresivnosti, anksioznosti i stresa navodi na sljedeće tendencije:

- učenici svih kategorija podjednako koriste adaptivne strategije, međutim, što je viši rezultat na depresiji, anksioznosti ili stresu, to je učenik skloniji da češće koristi neadaptivne strategije kognitivnog izbjegavanja (npr. „Pokušao/la sam da ne razmišljam o problemu“ ili „Nastavio/la sam se ponašati kao da se ništa nije desilo“) i ponašajnog izbjegavanja (npr. „Držao/la sam se podalje od stvari koje me podsjećaju na problem“, „Pokušao/la sam da ne osjećam ništa, kao da sam zanijemio/la“ ili „Otišao/la sam spavati da ne bih mislio/la o problemu“);
- u odnosu na učenike koji nemaju značajno povišenu anksioznost, učenici povišene anksioznosti manje traže pomoć;
- učenici sa izrazito povišenom anksioznošću se manje upuštaju u rješavanje problema.

Ovo navodi na zaključak da je u našim školama neophodno:

1. uspostaviti jasan i učenicima poznat sistem kome se mogu obratiti kada imaju neki problem (jačanje stručnih službi);
2. razviti dugoročne programe rada sa učenicima na razvoju adaptivnih strategija suočavanja koje će im biti potrebne čitav život.

Smatrali smo da je značajno pitati učenike kome se obrate za savjet ili pomoć kada imaju neki problem. Njihovi rezultati su prikazani u tabeli 16. Možemo vidjeti da se najveći broj učenika javlja prvo roditeljima (73%), zatim prijateljima/prijateljicama (53%), braći i sestrama (29%), a najmanji postotak učenika se javlja doktoru/doktorici (0,77%), psihologu van škole (1,7%) i pedagogu ili psihologu u školi (3,9%).

Tabela 16 – Osobe kojima se učenici najčešće javljaju za pomoć.

Kome se obratim?	Broj	Postotak
Roditeljima	2.423	73%
Prijatelju/prijateljici	1.769	53%
Bratu ili sestri	955	29%
Nikom	440	13%
Tražim na internetu slična iskustva	414	12%
Nekoj drugoj odrasloj osobi u koju imam povjerenja.	407	12%
Nastavniku/nastavnici	368	11%
Momku/djevojci	307	9%
Tražim pomoć u religiji, od vjeroučitelja, hodže/sveštenika	227	6,8%
Treneru	165	4,9%
Prijateljima iz online okruženja koje nisam upoznao/la fizički	148	4,4%
Pedagogu ili psihologu škole	129	3,9%
Psihologu van škole	58	1,7%
Doktoru/doktorici	26	0,77%

2.3.5. VRŠNJAČKO NASILJE

Vršnjačko nasilje predstavlja ozbiljan problem u socijalnim odnosima. Stoga smo u ispitivanju pitali učenike da li su i u kojoj mjeri žrtve vršnjačkog nasilja. Slijedi tabelarni prikaz dobivenih rezultata po pitanjima. Potrebno je naglasiti da je skala za odgovore bila od 1 do 4 (1 – nikad ili skoro nikad, 2 – jednom sedmično ili češće, 3 – nekoliko puta mjesečno, 4 – nekoliko puta godišnje).

Tabela 17 – Percepcija vršnjačkog nasilja

Molimo te da navedeš da li ti se bilo šta od sljedećeg desilo u zadnjih 12 mjeseci i ako jeste koliko često.	Prosječna vrijednost	Standardna devijacija	Broj učenika koji su odgovorili sa "nekoliko puta mjesečno"	Broj učenika koji su na pitanje odgovorili sa "jednom sedmično ili češće"
Drugi učenici su me namjerno isključili iz aktivnosti.	1,53	1,06	193 (5,7%)	122 (3,6%)
Drugi učenici su me ismijavali.	1,60	1,09	234 (6,9%)	161 (4,7%)
Drugi učenici su mi prijetili.	1,26	0,76	78 (2,3%)	85 (2,5%)
Drugi učenici su uzeli ili uništili stvari koje mi pripadaju.	1,30	0,85	80 (2,4%)	48 (1,4%)
Drugi učenici su me tukli i maltretirali.	1,09	0,50	23 (0,7%)	20 (0,6%)
Drugi učenici su širili ružne glasine o meni.	1,66	1,15	216 (6,4%)	145 (4,3%)

Iz dobivenih podataka vidimo da su najčešći oblici vršnjačkog nasilja bili u smjeru ostracizma, ponižavanja i širenja glasina. Aktivni oblici poput fizičke agresivnosti su prijavljeni mnogo rjeđe, odnosno 1,3% učenika je prijavilo da je najmanje nekoliko puta mjesečno bilo maltretirano ili tučeno.

Svakako bi se ovom problemu moralo posvetiti više pažnje, a s obzirom na dobivene rezultate na drugim pitanjima (vidjeti otvoreno pitanje *Šta bi ti moglo olakšati narednu školsku godinu?*), sigurno je da primjena mjera koje su donesene na nivou Ministarstva mora biti efikasnija kako bi se spriječili svi oblici nasilja koji učenicima nanose veliku štetu.

Pored procjene iskustva sa vršnjačkim nasiljem, ispitali smo i stavove prema vršnjačkom nasilju jer bi taj podatak mogao biti značajan školama u pripremama za prevenciju. Odgovori su ponuđeni na skali od 1 do 4 (1 – uopće se ne slažem,

2 – uglavnom se ne slažem, 3 – uglavnom se slažem, 4 – potpuno se slažem).

Tabela 18 – Stavovi prema vršnjačkom nasilju

Do koje mjere se slažeš sa sljedećim tvrdnjama:	Prosječna vrijednost	Broj odgovora	Broj učenika koji su odgovorili sa "uopće se ne slažem" i "uglavnom se ne slažem"
Nervira me kad niko ne brani zlostavljane učenike.	3,80	3.305	90 (2,7%)
Dobro je pomoći učenicima koji ne mogu sami da se brane.	3,69	3.314	125 (3,8%)

Pogrešno je maltretirati druge.	3,79	3.310	122 (3,7%)
Loše se osjećam kad vidim da zlostavljaju druge učenike.	3,73	3.310	132 (4,0%)
Drago mi je kad neko ustane u odbranu drugih učenika koji su zlostavljani.	3,80	3.305	90 (2,7%)

Iz tabele odgovora (Tabela 18) vidimo da djeca i mladi koji su odgovarali na ovaj upitnik imaju negativan stav prema vršnjačkom nasilju, što je jako važan nalaz. Ipak, treba imati na umu da do 4% ispitanih učenika ima stavove koji bi mogli podržavati nasilničko ponašanje ili makar dovesti do pasivnosti u situaciji kada svjedoče vršnjačkom nasilju.

2.3.6. DOSADA NA NASTAVI

Ispitivali smo da li je i u kojoj mjeri učenicima predmetne nastave dosadno na nastavi. Skala ponuđenih odgovora je bila od 1 do 4 (1 – uopće se ne slažem, 2 – uglavnom se ne slažem, 3 – uglavnom se slažem, 4 – u potpunosti se slažem). Dobiveni podaci su navedeni u Tabeli 18.

Tabela 19 – Procjena dosade na nastavi

Molimo te da navedeš u kojoj mjeri se slažeš sa navedenim tvrdnjama: Za vrijeme nastave...	Prosječna vrijednost	Standardna devijacija	Broj odgovora
...kao da se nalazim u situaciji u kojoj moram raditi besmislene stvari	1,95	0,96	3.298
Većinu vremena sjedim i ne radim ništa	1,81	0,93	3.310
...većinu vremena sjedim i ne radim ništa	2,16	1,03	3.298
Obično jedva čekam da završi sat	2,55	1,06	3.302
...užasno mi je dosadno	2,28	1,06	3.309
Rijetko sam zainteresiran/na za nastavne sadržaje	1,99	0,98	3.303
...obično jedva čekam da završi sat	1,79	1,01	3.290
Osjećam da samo „gubim“ vrijeme	1,71	0,97	3.299
...često „izgubim“ pažnju	1,63	0,95	3.305

Iz dobivenih podataka se stiče utisak da učenicima koji su ispunjavali ovaj upitnik nastavni proces uglavnom nije dosadan. U prosjeku, većina ispitanika se uglavnom ne slaže sa navedenim tvrdnjama koje govore u prilog dosade na nastavi.

Međutim, analiza razlika između učenika osnovnih i srednjih škola pokazuje da učenici srednjih škola ipak imaju značajno više rezultate nego učenici osnovnih škola.

Tabela 20 – Razlike u percepciji dosade na času između učenika osnovnih i srednjih škola

Tvrđnja	Grupa	N	Prosječna vrijednost	Standardna devijacija	t
...kao da se nalazim u situaciji u kojoj moram raditi besmislene stvari	OŠ	1.862	1,80	0,91	-10,39**
	SŠ	1.429	2,15	0,98	
...većinu vremena sjedim i ne radim ništa	OŠ	1.876	1,61	0,82	-15,23**
	SŠ	1.434	2,08	0,96	
...užasno mi je dosadno	OŠ	1.874	1,97	1,01	-12,75**
	SŠ	1.424	2,42	1,01	
...obično jedva čekam da završi sat	OŠ	1.878	2,33	1,06	-13,71**
	SŠ	1.424	2,83	0,99	
...često „izgubim“ pažnju	OŠ	1.878	2,04	1,02	-15,62**
	SŠ	1.431	2,60	1,04	
...rijetko sam zainteresiran/na za nastavne sadržaje	OŠ	1.884	1,83	0,94	-10,74**
	SŠ	1.419	2,19	0,98	
...pitam se što tu uopće radim	OŠ	1.868	1,62	0,92	-11,07**
	SŠ	1.422	2,01	1,08	
...osjećam da samo „gubim“ vrijeme	OŠ	1.877	1,56	0,87	-10,52**
	SŠ	1.422	1,92	1,05	
...zapravo ne želim raditi ništa	OŠ	1.877	1,56	0,92	-5,18**
	SŠ	1.428	1,73	0,99	

** značajno na nivou $p < 0,01$

Dakle, iako rezultati ukazuju da učenicima uglavnom nije dosadno na času, potrebno je povesti računa o kreiranju okruženja posebno u srednjim školama koje bi učenike dodatno podsticalo na angažman i učenje kako ne bi jedva čekali da se završi čas.

2.3.7. POGLED U BUDUĆNOST – OBRAZOVNE ASPIRACIJE

Značajni faktor dobrobiti učenika jeste i način na koji djeca i mladi mogu sebe projicirati u budućnosti, koje želje i planove imaju, odnosno njihove obrazovne aspiracije. Pitali smo ih: „Kada razmišljaš o budućnosti, koji je to najviši nivo obrazovanja koji planiraš da stekneš?“ Ponuđeni odgovori su bili: 1 – Da završim srednju školu, 2 – Da završim tri godine fakulteta, 3 – Da završim više od tri godine fakulteta, 4 – Da završim srednju školu i neke dodatne kurseve. Slijedi prikaz dobivenih rezultata:

Tabela 21 – Obrazovne aspiracije učenika

Kada razmišljaš o budućnosti, koji je to najviši nivo obrazovanja koji planiraš da stekneš?	Broj odgovora	Postotak (%)
Srednja škola	410	12,1%
Tri godine fakulteta	502	14,8%
Više od tri godine fakulteta	1.939	57%
Srednja škola i neki dodatni kursevi	472	13,9%
Ukupan broj odgovora	3.323	

Kao što vidimo, većina ispitanih učenika ima želju i planira da nastavi postsekundarno obrazovanje.

Vjerujemo da će podaci dobiveni ovom kvalitativnom analizom pomoći Ministarstvu odgoja i obrazovanja KS, kao i stručnim službama škola da osmisle kvalitetan način karijerne orijentacije i savjetovanja, ali i procesa donošenja odluka.

2.3.8. KVALITATIVNA ANALIZA PITANJA OTVORENOG TIPA ZA UČENIKE PREDMETNE NASTAVE

Na kraju ispitivanja učenici su imali mogućnost da napišu što bi im olakšalo narednu školsku godinu kako bi mogli kvalitetnije učiti i napredovati. Ukupno 2.755 učenika je odgovorilo na ovo pitanje. Od tog broja 741 odgovor nije uzet u analizu jer su bili lični i specifični, nedovoljno zastupljeni ili nisu bili usmjereni na pitanje.

Tematskom analizom odgovora izdvojena je važna informacija, posebno za stručne službe škole, a to je lokus kontrole. Primijećeno je da učenici uzroke i posljedice svojih akcija često pripisuju vanjskim faktorima, odnosno da je bilo 3 puta više odgovora koji su upućivali na to da učenici očekuju promjene u okruženju kako bi oni mogli bolje učiti i napredovati. Sa jedne strane je to za očekivati uzimajući u obzir uzrast djece, ali je važno da u narednom periodu posvetimo više pažnje upravo ovom aspektu. Kroz nastavu i svakodnevni razgovor nastavnog osoblja i učenika, može se jačati unutrašnji lokus kontrole, odnosno pomoći učenicima da razumiju da je kvalitet učenja i napretka velikim dijelom na njima samima.

Oko 13% učenika je prepoznalo problem u dosljednosti u učenju, manjku volje i motivacije, kao i nekim ličnim faktorima poput emocionalnih smetnji i zdravlja. Kada uzmemo u obzir i oko 2% učenika koji su tražili razgovore sa psihologom ili više obrađivanje tema vezanih za mentalno zdravlje, smatramo da bi stručne službe škola trebale osmisliti i ovakav način rada. Oko 9% učenika koji su odgovorili na ovo pitanje navodi da im je potrebno u narednoj školskoj godini da se smanji pritisak, da budu manje pod stresom. Preporuka je svakako da se unutar škola osmisli plan testova i kontrolnih radova, kao što je već praksa u školama, ali i da se učenici kontinuirano obučavaju adaptivnim tehnikama suočavanja sa stresom kako bi se razvijala rezilijencija.

Vanjski, situacijski faktori koje su učenici navodili se tiču kvaliteta nastavnog procesa, organizacije nastave, suhoparnosti i zastarjelosti sadržaja predavanja i nedovoljno stimulativnih časova. Učenici su predlagali u značajnom broju veću zastupljenost projektne nastave, izleta, škola u prirodi, ali i duže odmore i kraće časove (uglavnom po 30 minuta). 3% učeničkih odgovora se odnosilo na potrebu da se sistem obrazovanja potpuno reformira te da se modernizuju NPP-ovi.

Vjerujemo da je značajan podatak to što je nešto više od 3% učenika napisalo da se ukine online nastava u narednoj školskoj godini, odnosno, izrazili su želju da se redovno ide u školu. Naravno, bilo je i odgovora u prilog online nastavi, ali je njihova frekvencija bila značajno manja (1%).

Više od 5% učeničkih odgovora je da je sve uredu, da ne treba ništa mijenjati.

Primijenjena je tematska analiza odgovora ispitanika (induktivna), u donjoj tabeli su prikazane dobivene teme.

Tabela 22 – Osnovne teme u odgovorima učenika predmetne nastave

TEME (broj odgovora)	PODTEME (broj odgovora)	ČESTICE/SADRŽAJ
Dispozicijski (lični) faktori (370)	Volja i dosljednost u učenju (259)	Motivacija za učenje Organizacija učenja i struktura dana Pretjerana upotreba mobitela
	Emocionalni faktori (111)	Brige, anksioznost, stid, strah Manjak koncentracije, fluktuacija pažnje Nisko samopouzdanje i samoeфикаsnost Zdravlje (tjelesno i mentalno)
Situacijski faktori (1.234)	Nastavnici (398)	Pravednost, objektivnost, profesionalna i konstruktivna komunikacija, razumijevanje, pokazivanje interesa (308) Potreba za psihologom u i van škole, edukacija nastavnika o mentalnom zdravlju (65) Potreba za dodatnim radom sa nekom osobom (25)
	Organizacija nastave i NPP (736)	Projektna nastava, inovacije, vannastavne aktivnosti, slobodno vrijeme, kraći časovi, više odmora, bolje objašnjavanje lekcija... (534) Reforma obrazovanja, mijenjanje NPP-ova (83) Online nastava (ZA online nastavu-26; PROTIV online nastave -93)
	Vršnjaci (100)	Vršnjačko nasilje, ruganje drugih u školi, loša komunikacija, konflikti (47) Potreba za prijateljima (53)
Stres (252)	Testovi, odgovaranja, ocjene	Nastavnici i roditelji
Zadovoljstvo trenutnim stanjem (158)	Ništa ne mijenjati	

Slijede neki izdvojeni odgovori učenika koji bi mogli pomoći u razumijevanju njihovih potreba i kreiranju preporuka:

„Da profesori imaju više razumijevanja i da postoji neki način gdje možemo izostati iz škole na nekoliko dana ako se osjećamo loše mentalno, bez upisivanja odsustva. Ponekad imam

periode gdje se jedva dižem iz kreveta a znam da moram u školu i to mi pogorša stanje i cijeli dan provedem bez puno misli i malo energije i raspoloženja."

"Da moji nastavnici nekada i meni "progledaju kroz prste" kao nekim drugim učenicima, tada bih se osjećao jednako vrijednim."

"Da se problemi o nasilju rješavaju, da nastavnici ne zanemaruju nasilje."

"Više osmijeha."

"Mogućnost besplatnih kurseva za sve jer mnogi roditelji nisu u mogućnosti zbog finansijske situacije plaćati kurseve, a sve dodatne nastave u školi su samo za odlične učenike, a dopunske za učenike sa dovoljnim i nedovoljnim ocjenama, uvođenje školskih ormarića jer je sadržaj ruksaka suviše težak pogotovo za djecu u razvoju, pokretanje raznih društvenih i radionica na nivoima općina (da termini društvenih budu česti redovni, npr. jednom ili dvaput sedmično) kako bi djeca zajedno učila i družila se, omogućavanje besplatnog posuđivanja knjiga iz gradskih biblioteka za učenike osnovne i srednje škole, odjeljska zajednica treba da bude najvažniji predmet i da imamo časove OZ-e tri puta sedmično jer je škola ODGOJNO-obrazovna ustanova, mada nam to govore jedino kada se loše ponašamo i kada napravimo problem, a ne pokazuju nam to na djelu... i još mnogo toga."

"Zabavne radionice sa nastavnicima koje nisu obavezne, nego za opuštanje i učenje."

"Vesele sveske i šareni pribor."

"Pa ja mislim da škola treba biti slobodnija, iako je javna ustanova, recimo nastavnici bi se trebali šaliti sa nama, biti dobri prema nama i biti ljudi kojim se možemo obratiti ako nam treba pomoć oko nečega i uz to da nas još uvijek uče istim stvarima, ali da ne traže previše od nas. Također bih volio da nemamo toliko nebitnog gradiva iz raznih predmeta jer nam to nikada neće trebati."

"Bolji učenici. Učenici koji znaju kad pogriješe i da priznaju svoju grešku umjesto da kažu da su drugi ljudi oko njih krivi. Učenici koji znaju da se ponašaju kulturno prema svojim nastavnicima i kolegama u razredu umjesto da ometaju, uzrokuju buku koja će uticati na našu koncentraciju i da govore različite riječi svakome u blizini."

"Ono što bi lično meni olakšalo jeste manje teorije, a više prakse. Samim tim da svi znamo da korona nije bila tako daleko i koliko je djecu različitih uzrasta "promijenila" i kako se promijenio način učenja i društvenog i općenito pogled na neke stvari. Manje stresa i pritiska u školi od strane profesora jer mi učenici jednostavno nekad ne možemo stići sve na vrijeme što je za mene sasvim normalno i onda kada dođemo u školu previše se stresiramo oko ocjena ili ako onoga kako će neki profesor reagovati na to. Smatram da svaki profesor treba da se ponaša prema učenicima baš onako kako bi on volio da se neko drugi ponaša prema njihovoj djeci."

"Olakšalo bi mi to da nastavnici imaju isti pristup svim učenicima, bez obzira da li su njihovi roditelji psiholozi, direktori ili obični radnici, jer ako je neko uzoran učenik, ne treba mu stajati na put, što je npr. djete običnog radnika. Ako je roditelj nekog učenika npr. direktor, zašto njegovo dijete, ako nije uzoran učenik, mora da se unapređuje, kao što je, nažalost, u našoj državi to istina u većini slučajeva. To mi nikada neće biti jasno i odgovor mi nikada niko neće dati, nažalost. Zbog toga nam je i sistem u državi takav kakav jeste i napredak je jako loš. To je moje mišljenje."

„Puno bi bilo lakše kada nastavnici ne bi vrednovali učenike po ocjenama. Ocjena ne opisuje učenika i svako omalovažavanje od strane nastavnika ili učenika dovodi do pokretanja psihičkih poteškoća kod pojedinca. Problem je što cilj u BiH nije da naučimo, već da imamo dobar prosjek, to što smo izostavili nikom ništa (zato kada se radi opšte testiranje na nivou država ne uradimo dobro jer se ne zadovoljavamo znanjem, već ocjenama, tj. nije nas briga za znanje nego sve pa i uspjeh vidimo kroz ocjenu koja ne znači apsolutno ništa). Kroz 9 godina školovanja, sretala sam malo nastavnika koji su imali cilj da naučimo i koji su se vraćali na gradivo. Sada završavam osnovnu školu, a nastavnike je samo briga da li će se oni obrukati pred kolegama u srednjim školama, zbog neznanja koji su pružili učenicima prethodnih godina. Ukratko, težište stavljamo na nebitne stvari. Također, u školama se treba učiti nešto konkretno što će nama olakšati način razmišljanja u životu, a ne još dodavati stres. Trebaju postojati predmeti kao što su: magija govora, komunikacija među ljudima, finansije... Sve će nas ovo nekada dočekati, a mi se nećemo znati postaviti prema datoj situaciji.“

„Definitivno više razgovora sa profesorima vezanim za svakodnevne stvari u životu kroz koje prolazimo, jer bi nam time pružili neku nadu i toplinu koju ne dobivamo kući.“

„Umjesto vladanja da su pare koje učenik dobija mjesečno (kao što je u ostalim državama Evrope).“

„Ja ne učim, ali napredujem, tako da ništa ne bih mijenjala.“

„Potrebne su nam promjene, velike promjene. Učenici su anksiozni, ljuti, izgubljeni. Potrebni su nam razgovori gdje ćemo imati priliku da se otvorimo i kažemo šta nam smeta. Razgovori koji će imati neki rezultat, a ne samo govor u prazno.“

2.3.9. FIZIČKO ZDRAVLJE

U ovom dijelu dat je pregled procjena fizičkog zdravlja učenika predmetne nastave, izostanaka iz škole zbog zdravstvenih razloga, kao i promjene u prehrambenim navikama kod učenika u toku i nakon intenzivnog perioda pandemije i zatvorenosti u kućama.

Tabela 23 – Zadovoljstvo zdravstvenim stanjem učenika predmetne nastave

Zadovoljstvo zdravljem	Broj	Procenat
Nimalo	84	2,5
Pomalo	275	8,1
Umjereno	969	28,7
Jako puno	2.018	59,8
Total	3.346	99,1
Neodstajući	30	0,9

Na pitanje u vezi sa zadovoljstvom opštim zdravstvenim stanjem, većina učenika (59,8%) je odgovorila da je potpuno zadovoljna svojim zdravljem, a umjereno zadovoljstvo je izrazilo 28,7% učenika u periodu otvaranja škola. *Jedan od deset ispitanika nije zadovoljan svojim zdravljem (nimalo ili pomalo zadovoljan).*

Rezultati zadovoljstva izgledom su drugačiji od gore navedenih rezultata opšteg zdravlja, te vidimo da su djeca umjereno ili jako puno zadovoljna svojim izgledom u 79,7% slučajeva, dok njihovo nezadovoljstvo se izražava u njihovim odgovorima pod pomalo (14,7%) i nimalo (5,6%) u ukupnom udjelu od 20,3%. Ovaj rezultat moramo staviti u kontekst povećane izloženosti društvenim mrežama, kao i uticajima istih, na način postavljanja teško ili nikako dostižnih standarda fizičkog izgleda. Također, u obzir treba da uzmemo da je veliki broj ispitanika u „osjetljivim“ tinejdžerskim godinama, posebno osjetljivim na fizički izgled, konstatnu usporedbu sa drugima i izraženu želju da budu dopadljivi u društvu.

Poteškoće osjećanja, koncentracije, pamćenja, ponašanja i saradnje sa drugim ljudima su gotovo identično ocijenjene u oba slučaja, „ne“ sa 48% i „da“ sa 52%. Razloge možemo pronaći u većem broju stvari ili pojava koje odvlače pažnju u odnosu na isto vrijeme koje bi bilo provedeno u školi. Dok bi djeca u školi bila pod nadzorom nastavnika, u cilju savladavanja lekcija, njihova pažnja je usmjerena prema obrazovnom procesu, za razliku od vremena provedenog kod kuće, gdje pažnju odvlači niz drugih aktivnosti (slobodan pristup telefonu, tabletu, TV-u, istraživanju interneta i korištenju društvenih mreža).

Približno 49,7% učenika izjavilo je da postoje poteškoće savladavanja školskog gradiva, popuštanja u školi i poteškoće u odnosu sa nastavnim osobljem.

Lock down, zatvaranje škola kao i nesigurnost pandemijskog perioda se odrazilo na porodični život djece te dok je procenat zadovoljstva porodičnim životom 64,9%, zabrinjavajući je podatak da je 14,8% djece dalo odgovor „umjereno“ ili „jako puno“ na pitanje o poteškoćama u porodičnom životu. **Potrebno je posebno obratiti pažnju na porodične situacije u kojima se učenici nalaze. Napor pandemije je podjednako podijeljen na cijelu porodicu, pristup zdravlju, poslovima, radnim i životnim navikama koje su se preko noći promijenile.**

Slične rezultate imamo i u poteškoćama u odnosima sa prijateljima, gdje su u 40,3% slučajeva učenici izjavili da imaju određene poteškoće u ovom segmentu života.

Poteškoća u učenju i praćenju nastave nije bilo samo kod 41,2% učenika, dok je ostatak od 58,8% slučajeva prijavio poteškoće pri učenju i praćenju nastave. Ovo stavljamo u kontekst načina na koji se učilo tokom pandemije, uz olakšan pristup informacijama, učenici nisu imali potrebe za efikasnijim sistemom bilježenja i praćenja nastave koji je integralni dio motornih i intelektualnih vještina.

U vannastavnim aktivnostima i hobijima učenici su odgovorili da nisu imali poteškoće u 65,7% dok su ozbiljnije poteškoće izrazili u 9% „umjereno“ i 6,4% „jako puno“ slučajeva, što tumačimo kao rezultat pandemijskog zatvaranja objekata u kojima su se te vannastavne aktivnosti odvijale.

Loše zdravstveno stanje je prijavilo 4,5% učenika, što je nešto više od rezultata istraživanja američkog CDC-a (Centers for Disease Control and Prevention) za period 2019–2020 koji su prijavili taj procenat u iznosu od 3,2%. Zbog nepostojanja rezultata i istraživanja o općem zdravstvenom stanju djece, ovdje moramo računati i na pogoršanje zdravstvenog stanja djece koje je došlo sa pandemijom.

Ukupno, 41,7% djece u ovom istraživanju je bolovalo od COVID-19, 58,3% nije.

Usljedila je serija pitanja vezanih za eventualne zdravstvene poteškoće koje se odnose na one koji su preboljeli COVID-19. Ovo su značajni podaci kako bi se ustanovio odnos mogućih posljedica, što ide u susret jednom od ranijih zaključaka kako bi trebalo napraviti sistematske

preglede, posebno školske djece u ovom periodu u cilju postavljanja tzv. baseline studije o stanju zdravlja djece dvije godine nakon pandemije.

Djeca koja su preboljela COVID-19 su prijavila probleme sa disanjem u 8% slučajeva, smanjenu fizičku kondiciju u 15,4% slučajeva, slabiju toleranciju na fizički i mentalni napor u 10,7% slučajeva, glavobolju u 17,6% slučajeva, slabiju koncentraciju u 17,9% slučajeva, srčane tegobe u 4% slučajeva, i gubitak mirisa i okusa u 5,3% slučajeva.

Tek smo na početku našeg razumijevanja posljedica nastalih zarazom SARS COV-2 virusa, te navedeni rezultati su dio dugoročnog istraživanja i pažnje koje ćemo morati posvetiti ovom virusu i posljedicama koje ostavlja. Ono što možemo zaključiti iz navedenih rezultata su visoko prijavljeni procenti zdravstvenih problema koje zahtijevaju adekvatne zdravstvene mjere i važnost postepene integracije i povratka redovnim aktivnostima pod redovnim zdravstvenim nadzorom.

Tabela 24 – Izostajanje iz škole zbog bolesti

Izostajanje iz škole	Broj	Procent
Nijednom	563	16,7
Do jedne sedmice	1.349	40,0
Do dvije sedmice	693	20,5
Više od dvije sedmice	711	21,1
Total	3.316	98,2
Nedostajući	60	1,8

Tabela 25 – Zdravstveni razlozi za izostanak iz škole

Razlozi izostanka	Broj	Procent
Bol u zglobovima	119	3,5
Bol u leđima i vratu	126	3,7
Grčevi u nogama	39	1,2
Glavobolja	910	27,0
Mučnina	1.350	40,0
Slabost vida	62	1,8
Total	2.606	77,2
Nedostajući	770	22,8

Posljedice pandemije, lock down-a, smanjenog kretanja i uopšte smanjene fizičke aktivnosti djece koja je u direktnoj vezi sa brojnim indikatorima zdravlja, uz razvoj sedanternih navika su nesumnjivo dovele do povećanja izostanaka iz škole, usljed, sa pandemijom povezanih simptoma i bolesti. Udio bolova u zglobovima od 3,5%, bolovi u leđima i vratu 3,7%, grčevi u nogama 1,2%, slabost vida 1,8% i glavobolje 27% se mogu direktno povezati sa posljedicama pandemije.

Tabela 26 – Promjene u prehrambenim navikama učenika predmetne nastave

Tvrđnja	Broj	Procenat
Jedem više puta dnevno nego ranije	397	11,8
Jedem manje puta dnevno nego ranije	338	10,0
Jedem veće količine hrane	211	6,3
Jedem manje količine hrane	186	5,5
Unosim više tečnosti	289	8,6
Unosim manje tečnosti	69	2,0
Jedem više grickalica	167	4,9
Nije se ništa posebno promijenilo	1.581	46,8
Total	3.238	95,9
Nedostajući	138	4,1

Većina djece od 51,2% je promijenila prehrambene navike, od čega je najveći procenat izrazio promjenu u smislu da jede više puta dnevno nego prije pandemije, 6,3% jede veće količine hrane, 2% uzima manje tečnosti, a 5% uzima više grickalica.

Tokom pandemije su se promijenile prehrambene navike cijele porodice. Roditelji su imali više vremena za pripremu zdravijih obroka, te na taj način uticali i na poboljšanje kvaliteta ishrane djece. Pretpostavljamo da su se navike djece u ishrani vratile u predpandemijske okvire.

2.4. REZULTATI ISTRAŽIVANJA – PROSVJETNI RADNICI

Psihofizička dobrobit prosvjetnih radnika bila je u posebnom fokusu ispitivanja s obzirom da je zaštita mentalnog zdravlja prosvjetnih radnika ključ za održavanje kvalitete obrazovanja. U tabelama su dati osnovni sociodemografski podaci o prosvjetnim radnicima koji su učestvovali u istraživanju.

Tabela 27 – Broj prosvjetnih radnika po spolu

Spol	Broj	Procenat
Ženski	896	82,8%
Muški	178	16,5%
Ukupno	1.074	99,3%
Nedostajući	8	0,7%
Ukupno	1.082	

Tabela 28 – Broj prosvjetnih radnika po ustanovama

Institucija	Broj	Procenat
Vrtić	68	6,3%
Osnovna škola	670	61,9%
Srednja škola	334	30,9%
Ukupno	1.072	99,1%
Nedostajući	10	0,9%
Ukupno	1.082	100,0%

Tabela 29 – Broj prosvjetnih radnika prema radnom mjestu

Radno mjesto	Broj	Procenat
Odgajateljica	63	5,8%
Nastavnica razredne nastave	227	21,0%
Nastavnica predmetne nastave	654	60,4%
Stručna saradnica	77	7,1%
Uprava	18	1,7%
Asistentica u nastavi	18	1,7%
Članica mobilnog tima	14	1,3%
Ukupno	1.071	99,0%
Nedostajući	11	1,0%
Ukupno	1.082	100,0%

Prosvjetne radnike smo pitali i za socio-ekonomsko stanje porodice u kojoj žive, odnosno koliki je prosječni mjesečni prohod na nivou porodice, pri čemu su kategorije određene na nivou potrošačke korpe u aprilu 2022. godine. Dobiveni podaci ukazuju da značajan broj prosvjetnih radnika živi u porodici u kojoj su primanja takva da mogu zadovoljiti potrebe osnovne potrošačke korpe za četveročlanu porodicu, dok samo mali broj njih (3,9%) ima primanja visoko iznad potrošačke korpe. Međutim, skoro 40% prosvjetnih radnika živi u porodicama u kojima su primanja niža od prosječne potrošačke korpe što zasigurno predstavlja vrlo važan organizacijski faktor hroničnog stresa.

Tabela 30 – Broj prosvjetnih radnika prema prosječnim mjesečnim primanjima u porodici

Ukupna primanja	Broj	Procenat
Ispod 1.200	74	6,8%
1.200 - 1.800	347	32,1%
1.800 - 2.200	422	39,0%
2.200 - 3.300	189	17,5%
Iznad 3.300	42	3,9%
Ukupno	1.074	99,3%
Nije prijavilo	8	0,7%
Ukupno	1.082	100,0%

2.4.1. ZAHTJEVI, KONTROLA, PODRŠKA NA RADNOM MJESTU

Prosvjetni radnici, kao i svi drugi radnici, izloženi su nizu potencijalnih stresora na radnom mjestu. Očuvanje i promocija mentalnog zdravlja prosvjetnih radnika prije svega podrazumijeva intervencije kojima se potiču protektivni faktori za mentalno zdravlje i dobrobit nastavnika. Veliki je broj teoretskih perspektiva iz kojih se mogu posmatrati stresori na radnom mjestu. Neke od njih su: model zahtjevi – kontrola – podrška, model zahtjeva i resursa (Bakker and Demerouti, 2013), socijalno – kognitivna teorija razvoja karijera (Lent et al., 1994), te teorija samoodređenja (Ryan and Deci, 2017). Naravno, i niz istraživanja u posljednje tri godine koja su rađena sa prosvjetnim radnicima širom svijeta upućuju na potencijalne faktore stresa koji se moraju uzeti u obzir prilikom donošenja odluka o intervencijama za smanjenje

rizika i prevencije negativnih posljedica na radnom mjestu prosvjetnih radnika. Faktori kao što su percepcija samoefikasnosti na radnom mjestu, uključenost nastavnika u rad, podrška kolega i saradnja, školska radna klima, rukovođenje i upravljanje školom trebaju biti važni faktori koji određuju javne politike obrazovanja. U ovom ispitivanju korišten je model zahtjevi – kontrola – podrška. Zahtjevi na poslu se odnose na radno opterećenje (količinu posla, brzinu obavljanja posla) i često se operacionalizira kroz vremenski pritisak i konflikt uloga (Karasek, 1985). Kontrola na poslu predstavlja mogućnost osobe da kontrolira svoje radne aktivnosti. Kako je sam Karasek definirao, to je „potencijalna kontrola zaposlenika nad njegovim zadacima i njegovim ponašanjem tokom radnog dana.“ Kontrola na poslu (eng. decision latitude) teoretski uključuje dvije komponente: broj ili obim vještina iskoristivih na poslu (eng. skill discretion) i autoritet ili autonomija u donošenju odluka (eng. skill authority). Raspon mogućnosti kontroliranja okoline i situacije je ključna dimenzija u determiniranju zdravlja radnika s jedne i aktivnog ponašanja/učenja s druge strane. Mogućnost kontrole na poslu smanjuje stres zaposlenika i povećava učenje, dok psihološki zahtjevi povećavaju učenje, ali i stres. Osim zahtjeva i kontrole na poslu, vrlo je bitna socijalna podrška koju radnik dobiva od svojih kolega i nadređenog. U suštini, najnegativnije ishode očekujemo kod radnika koji imaju velike zahtjeve na poslu, mali stepen kontrole i nisu ostvarili socijalnu integraciju unutar organizacije, dok najpozitivnije rezultate u smislu aktivnog ponašanja očekujemo kod radnika koji imaju visoke zahtjeve, visok stepen kontrole i visoku socijalnu integraciju.

Zahtjevi na radnom mjestu dijele se na:

1. kvantitativne zahtjeve (količina posla i brzina rada);
2. zahtjevi za učenjem (stalna potreba za novim vještinama i znanjima da bi se posao mogao obavljati);
3. zahtjevi za donošenjem odluka (donošenje brzih i kompleksnih odluka, ponekada i bez dovoljno informacija).

Zahtjevi na radnom mjestu u savremenom vremenu se stalno povećavaju i usložnjavaju. Međutim, omogućavanje autonomije u radu u smislu davanja kontrole radnicima da učestvuju u dizajniranju tempa i načina rada, uveliko smanjuje opterećenje radnika i povećava njegov angažman.

Stoga se kao indeks diskrepance može koristiti razlika između količine zahtjeva i stepena kontrole koje radnici imaju na radnom mjestu.

Tabela 31 – Indeks diskrepance između zahtjeva i kontrole/autonomije na radnom mjestu

	Kvantitativni zahtjevi	Zahtjevi za donošenjem odluka	Zahtjevi za učenjem	Ukupno zahtjevi	Kontrola	Zahtjevi - kontrola
	Prosjek	Prosjek	Prosjek	Prosjek	Prosjek	
Odgajateljica	2,7	3,1	2,7	2,8	2,4	0,3
Nastavnica razredne nastave	2,9	3,2	3,1	3,0	2,1	0,9
Nastavnica predmetne nastave	2,9	3,2	3,0	3,0	2,2	0,8
Stručna saradnica	3,0	3,5	3,1	3,1	2,8	0,3
Uprava	3,1	3,7	3,1	3,2	2,6	0,7
Asistentica u nastavi	2,6	3,2	3,1	2,9	2,5	0,4
Članica mobilnog tima	3,3	3,7	3,2	3,3	2,9	0,4
Svi	2,9	3,4	3,0	3,1	2,5	0,5

Iz dobivenih rezultata vidljivo je da su najveći zahtjevi prosvjetnih radnika vezani za stalno učenje i usvajanje novih vještina i znanja ($M=3,4$), te zahtjevi za donošenjem kompleksnih odluka. Najveća razlika između zahtjeva i kontrole (kao i prošle godine) je kod nastavnica razredne nastave, a potom kod nastavnica predmetne nastave što govori u prilog tome da je važno u budućoj reformi ostaviti više autonomije nastavnicima kako bi mogli balansirati sve zahtjeve kojima su izloženi i kojih će biti još više.

Rezultati percepcije socijalne podrške ipak govore u prilog da su prosvjetni radnici u prosjeku relativno dobro integrirani u radno okruženje te da mogu računati na neki vid socijalne podrške kako od kolega, tako i od nadređenih.

Tabela 32 – Percepcija socijalne podrške prosvjetnih radnika

	Podrška kolega	Podrška nadređenog
	Prosjek	Prosjek
Odgajateljica	4,0	3,8
Nastavnica razredne nastave	3,7	3,7
Nastavnica predmetne nastave	3,7	3,7
Stručna saradnica	3,6	3,8
Uprava	3,9	3,7
Asistentica u nastavi	4,3	4,6
Članica mobilnog tima	4,0	4,1

2.4.2. IZVORI STRESA ZA PROSVJETNE RADNIKE

Iako je ova školska godina organizirana u školama i učionicama, prosvjetni radnici suočavali su se sa različitim stresorima, od kojih su neki dosta tipični za obrazovanje, a neki su vezani za trenutnu socijalnu i ekonomsku situaciju.

Kako bismo ispitali koji su to glavni izvori stresa za nastavnike, korišten je Upitnik za mjerenje nastavničkog stresa (Mikulandra i Sorić, 2004). Rezultati se iskazuju na skali od 1 do 5, pri čemu je 1 – nije nimalo stresno, 2 – malo stresno, 3 – umjereno stresno, 4 – jako stresno, 5 – vrlo jako stresno.

Rezultati po pojedinačnim česticama dati su u tabeli za ukupan uzorak:

Izvor stresa	Prosjeak	St.dev
Neadekvatna plaća	3,6	1,2
Previše posla (npr. priprema za nastavu, ocjenjivanje i sl.)	3,5	1,1
Pritisak od strane roditelja	3,4	1,3
Administrativni posao (npr. pisanje priprema, popunjavanje dnevnika i sl.)	3,4	1,2
Nemogućnost posvećivanja učenicima pojedinačno zbog nedostatka vremena	3,4	1,1
Odgovornost za učenike (npr. za njihovu uspješnost na ispitu)	3,4	1,0
Loš odnos učenika prema radu	3,3	1,1
Nemogućnost djelovanja na donošenje zakona i odluka koje se direktno tiču nastavničkog posla	3,3	1,2
Težak (problematičan) razred	3,3	1,1
Veliki razredi (prevelik broj učenika)	3,2	1,2
Neodređeni programi rada (nedovoljno precizni)	3,2	1,2
Nedostatak priznanja za dobar rad, tj. podučavanje	3,2	1,2
Manjak opreme i loši uvjeti za rad	3,1	1,2
Neuljudno ili drsko ponašanje učenika	3,1	1,2
Nemogućnost profesionalnog usavršavanja	2,9	1,2
Slabi izgledi za napredovanje (nemogućnost stvaranja karijere)	2,9	1,1
Bučni učenici	2,9	1,2
Održavanje razredne discipline	2,8	1,1
Slaba mogućnost izražavanja vlastite kreativnosti u poslu	2,8	1,0
Prekratki periodi odmora između školskih sati	2,8	1,1
Slaba mogućnost uvođenja inovacija	2,7	1,1
Stavovi i ponašanje drugih nastavnika	2,7	1,1
Dodatni sati nastave zbog odsutnosti drugih nastavnika (npr. kad su na bolovanju)	2,7	1,3
Pritisak od direktora i prosvjetnih službenika	2,7	1,3
Jednoličnost posla	2,6	1,1

Vidimo da su za prosvjetne radnike najstresniji faktori koji se odnose na materijalne kompenzacije, količinu posla koji treba da obave (previše posla i administracije), pritisak koji

roditelji prave na nastavnike, potom nemogućnost participacije u donošenju zakona i akata koji se tiču njihovog rada, ali i činjenica da zbog nedostatka vremena ne mogu da se posvete svakom učeniku pojedinačno, a od njih se očekuje da nose odgovornost za učenička postignuća. Očekivano, najmanje stresna je jednoličnost posla. U drugim istraživanjima prosvjetni radnici, također, prijavljuju slične stresore. I iako je njihova uloga neprocjenjivo važna i generativna, podaci koje je OECD¹ izvijestio 2014. godine govore u prilog tome da nastavnici vole svoj posao, ali se osjećaju nedovoljno vrednovano, nepodržano i neprepoznati u društvu. Ovo je osjećaj koji zasigurno dijele i nastavnici u Bosni i Hercegovini. Osim toga, kao stresori su identificirani upravo ograničeni resursi za rad, nejasnoća uloge i zadaci koji nisu sadržajno vezani za nastavu, ali uzimaju puno vremena, poteškoće vezane za organizacijsku pravičnost, interpersonalni problemi, preuzimanje odgovornosti kao primarnog facilitatora učenja za učenike (Prado-Gascó i sur., 2020). Posebno stresne elementi podučavanja su i provjere i vrednovanja, odnosno praćenje učeničkog napretka i etička pitanja vezana za ponašanja učenika (Jelińska i Paradowski, 2021).

2.4.3. ANKSIOZNOST, DEPRESIJA I STRES KOD PROSVJETNIH RADNIKA

Dobrobit nastavnika je kompleksan konstrukt koji bismo mogli opisati kao odsustvo negativnih posljedica kao što su stres, demotivacija i profesionalno sagorijevanje. Dobrobit nastavnika se, također, povezuje i sa strategijama suočavanja sa stresom, uključenosti u posao i sposobnosti da se oporave nakon radnog dana. Međutim, dobrobit nastavnika uključuje i druge pozitivne elemente kao što su lični rast i razvoj i osjećaj postignuća i samoaktualizacije. U ovom istraživanju korištena je upravo definicija dobrobiti kao odsustva negativnih iskustava, konkretno anksioznosti, depresivnosti i stresa. Kao mjera dobrobiti prosvjetnih radnika korištena je skala DASS -21 (Lovibond i Lovibond, 1995) koja mjeri tri ključna parametra – anksioznost, depresivne simptome i stres. Rezultati dobiveni na DASS -21 skali pripremljeni su prema uputama za korištenje skale (Lovibond i Lovibond, 1995.) Rezultati su prema visini svrstani u 5 kategorija – od 1 (neznačajno) do 5 (izrazito povišeno).

Tabela 33 – Procenat prosvjetnih radnika u normativnim kategorijama - depresija

DEPRESIJA	Broj	Procenat
Neznačajno	732	67,7
Blago povišene vrijednosti	115	10,6
Umjereno povišene vrijednosti	155	14,3
Povišene vrijednosti	41	3,8
Izrazito povišene vrijednosti	39	3,6
Total	1.082	100,0

Najveći broj nastavnika ima rezultat ispod granice prisutnosti ili vrlo blago povišene simptome. Pitanja na koja su ispitanici imali najviše prosječne rezultate iz subskale depresije su – „Bilo

¹ OECD (2014). OECD Teaching and Learning International Survey (TALIS). Retrieved from <http://www.oecd.org/becwroom/teachers-levy-their-job-but-feel-undermined-unsupported-and-undervalued.htm>

mi je teško pokrenuti se da bilo šta započnem“ i „Osjećao sam se sjetno i potišteno“ što ukazuje na to da se ti viši rezultati uglavnom odnose na smanjenu energiju i sniženo raspoloženje. **Ipak, oko 7,5% prosvjetnih radnika ima povišene i izrazite povišene vrijednosti što ukazuje na česte i intenzivne simptome za koje bi trebalo obezbijediti stručnu podršku.**

Tabela 34 – Procenat prosvjetnih radnika u normativnim kategorijama – anksioznost

ANKSIOZNOST	Broj	Procenat
Neznačajno	628	58,0
Blago povišene vrijednosti	67	6,2
Umjereno povišene vrijednosti	198	18,3
Povišene vrijednosti	68	6,3
Izrazito povišene vrijednosti	121	11,2
Total	1.082	100,0

Na osnovu rezultata možemo reći da oko 18% prosvjetnih radnika ima povišene ili izrazito povišene simptome anksioznosti, odnosno svaka gotovo šesta zaposlenica u prosvjeti ima izražene simptome anksioznosti. Najviši prosječni rezultati u subskali anksioznosti odnose se na somatske simptome („Sušila su mi se usta“ i „Osjećao sam lupanje srca i bez fizičkog napora“) što je i očekivano s obzirom na to da su somatski simptomi lako uočljivi.

Tabela 35 – Procenat prosvjetnih radnika u normativnim kategorijama – stres

STRES	Broj	Procenat
Neznačajno	805	74,4
Blago povišene vrijednosti	111	10,3
Umjereno povišene vrijednosti	90	8,3
Povišene vrijednosti	56	5,2
Izrazito povišene vrijednosti	20	1,8
Total	1.082	100,0

Gotovo ¼ nastavnika nema značajno izražene simptome stresa. Međutim, njih oko 7% ima povišene i izrazito povišene vrijednosti stresa što zasigurno ometa njihovo svakodnevno funkcioniranje.

Pitanje sa najvišim prosječnim rezultatom je bilo „Puno sam energije trošio/la na brige, strepnje i slično“, a za njima slijede pitanja „Bio/la sam jako osjetljiv/a“ te „Bilo mi je teško smiriti se.“

2.4.4. KAKO SE PROSVJETNI RADNICI NOSE SA STRESOM?

Kako bismo ispitali koje strategije prosvjetni radnici najčešće koriste za nošenje sa stresom, koristili smo skalu COPE koja mjeri:

Tabela 36 – Strategije suočavanja sa stresom kod prosvjetnih radnika

Strategija	Prosječni rezultat (na skali od 2 do 8)	Standardna devijacija
Pozitivno restrukturiranje	5,7	1,6
Planiranje	5,7	1,6
Aktivno suočavanje	5,6	1,5
Prihvatanje	5,4	1,6
Religija	5,0	2,0
Samodistrakcija	5,0	1,5
Humor	4,6	1,7
Instrumentalna podrška	4,3	1,4
Ventiliranje	4,1	1,4
Emocionalna podrška	4,0	1,4
Samookrivljavanje	3,7	1,4
Izbjegavanje	3,2	1,4
Ponašajno odvajanje	2,6	1,0
Korištenje supstanci	2,4	0,8

Iz rezultata vidimo da su nastavnici uglavnom više koristili pozitivne mehanizme suočavanja sa stresom kao što je pozitivno restrukturiranje i planiranje, dok je izbjegavanje, korištenje supstanci ili ponašajno odvajanje korišteno u daleko manjoj mjeri. Ovi rezultati ukazuju da prosvjetni radnici imaju adaptivne kapacitete za nošenje sa stresom.

Stresori u radnom okruženju i stres na radnom mjestu prisutni su svugdje. Neki izvori stresa su sastavni dio posla i kao takvi traže od radnika da ih prihvate i da se sa njima nose (broj učenika u razredu, razredna disciplina...). Međutim, neki izvori stresa su suvišni i nastaju kao posljedice nedovoljne organizacije posla (npr. pritisak roditelja, manjak opreme, administrativni poslovi koji nisu automatizirani, nemogućnost učešća u donošenju odluka i slično). S obzirom na gore pomenute izvore stresa te činjenicu da njih 40% živi u domaćinstvima u kojima su primanja takva da ne mogu zadovoljiti osnovnu potrošačku korpu, potrebno je posebnu pažnju obratiti na uklanjanje svih onih izvora stresa iz okruženja nastavnika koji ozbiljno negativno utiču na rad nastavnika, a mogu se prevenirati.

2.4.5. FIZIČKO ZDRAVLJE PROSVJETNIH RADNIKA

Ukupno 686 ili 63% prosvjetnih radnika prijavilo je da je prebolovalo COVID-19. Značajan broj njih ima određene posljedice nakon preležane bolesti i to:

Tabela 37 – Zdravstvene poteškoće nakon preležanog COVID-19

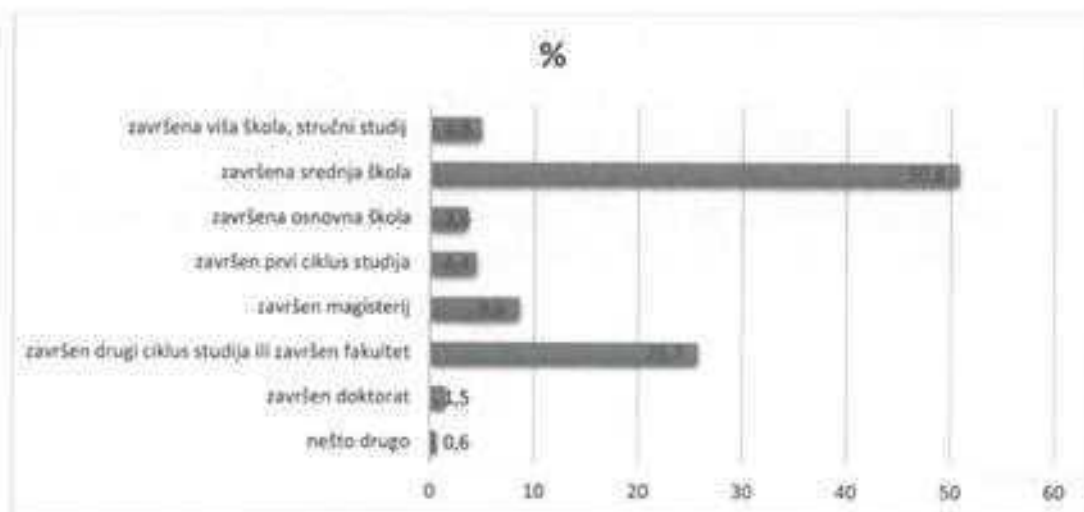
Poteškoće	Broj	Procenat nastavnika koji su preležali COVID-19 sa posljedicama
Problem sa disanjem	161	23,47%
Pogoršanje astme po učestalosti napada	23	3,35%
Smanjena fizička kondicija	377	54,96%
Slabija tolerantnost na fizički i mentalni napor	268	39,07%
Glavobolje	250	36,44%
Slabija koncentracija	287	41,84%
Srčane tegobe	133	19,39%
Gubitak mirisa i okusa	114	16,62%

Vidimo da više od polovine nastavnika koji su preležali COVID-19 ima smanjenu fizičku kondiciju, a njih preko 40% i smanjenu koncentraciju. Uzimajući ove podatke u obzir, u ovoj školskoj godini potrebno je osigurati redovite zdravstvene preglede, kao i organizirati aktivnosti za prosvjetne radnike koji će im pomoći da povrate fizičku i mentalnu kondiciju.

2.5. REZULTATI ISTRAŽIVANJA – RODITELJI/STARATELJI

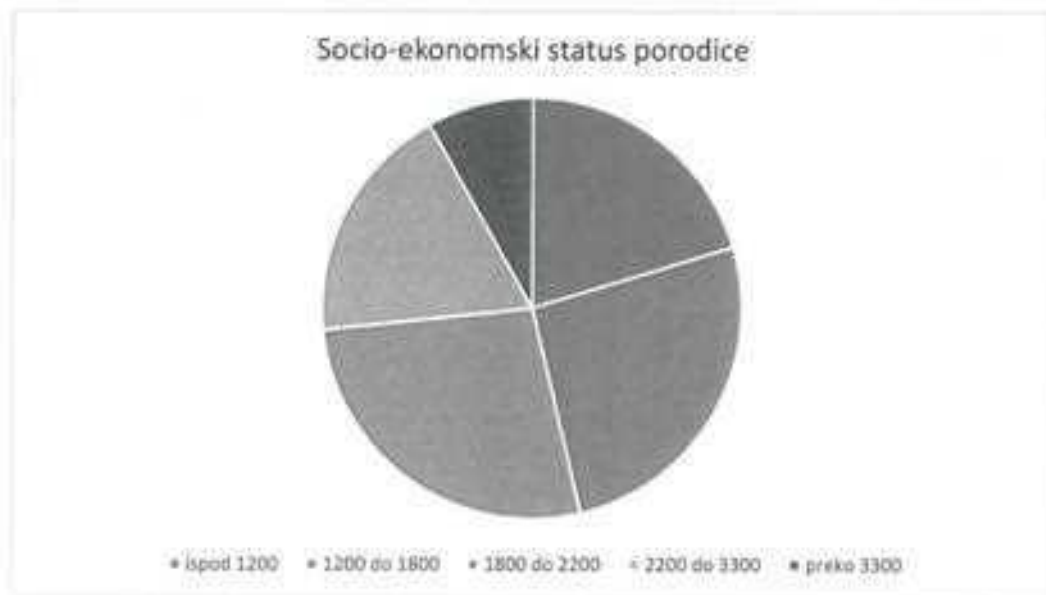
U istraživanju je sudjelovalo 6.003 roditelja/staratelja, međutim, u statističku analizu i obradu je uzeto 5.980 podataka roditelja/staratelja čiji su podaci bili potpuni. Roditelji/staratelji, koji su učestvovali u istraživanju, bili su dobi od 23 do 78 godina. Prosječna dob roditelja u istraživanju je 41,42 godine starosti. 86% ili 5.140 učesnika istraživanja je ženskog spola, dok su osobe muškog spola bile zastupljene u 14% ili 840 slučajeva. Dakle, dominantno veći broj žena (majki ili starateljica) je sudjelovalo u ovom istraživanju.

Od ukupnog broja učesnika istraživanja, njih 72,2% ili 4.318 su zaposleni, dok je 27,8% ili 1.662 nezaposleno.

Grafikon 13 – Struktura uzorka roditelja prema nivou obrazovanja

U grafikonu 13 predstavljena je struktura roditelja/staratelja ispitanika prema nivou obrazovanja, gdje zaključujemo da je najveći broj učesnika istraživanja završilo srednju školu (50,8% ili 3.037), dok je najmanji broj učesnika od ukupnog broja završilo doktorat (1,5% ili 89).

Grafikon 14 – Struktura uzorka roditelja prema socio-ekonomskom statusu porodice

Struktura uzorka s obzirom na socio-ekonomski status porodice je sljedeća: 27,1% (1.621) je iz porodice sa prosječnim primanjima od 1.800 do 2.200KM mjesečno; 25,9% (1.551) je nešto ispod prosjeka sa mjesečnim primanjima između 1.200 do 1.800KM; 20,3% (1.214) je daleko ispod prosjeka sa mjesečnim primanjima porodice ispod 1.200KM; 18,5% (1.104) je sa primanjima iznad prosjeka od 2.200 do 3.300KM; i svega 8,2% ili 490 je sa primanjima preko 3.300KM mjesečno.

U istraživanju su učestvovali roditelji čija djeca pohađaju predškolsko, osnovnoškolsko i srednjoškolsko obrazovanje, i to najveći broj njih ima jedno ili više djece u osnovnoj školi (4.869), njih 1.117 imaju jedno ili više djece koja idu u predškolsko obrazovanje, i 2.015 roditelja/staratelja čije jedno ili više djece idu u srednju školu.

Ovi podaci navode na zaključak da su se istraživanju odazvali roditelji/staratelji koji su dominantno uključeni u osnovno obrazovanje, ali čija djeca su uključena u predškolskom i srednjoškolskom obrazovanju.

Grafikon 15 – Prikaz strukture uzorka prema instituciji u koju ide dijete roditelja/staratelja koji učestvuje u istraživanju

Detaljnijim pregledom prethodnog prikaza strukture uzorka prema ustanovi u koju dijete ide, možemo zaključiti da 72,3% učesnika istraživanja su roditelji/staratelji čija djeca idu u osnovnu školu, 23,2% su roditelji/staratelji čija djeca idu u srednju školu i 4,5% su roditelji/staratelji djece koja idu u vrtić.

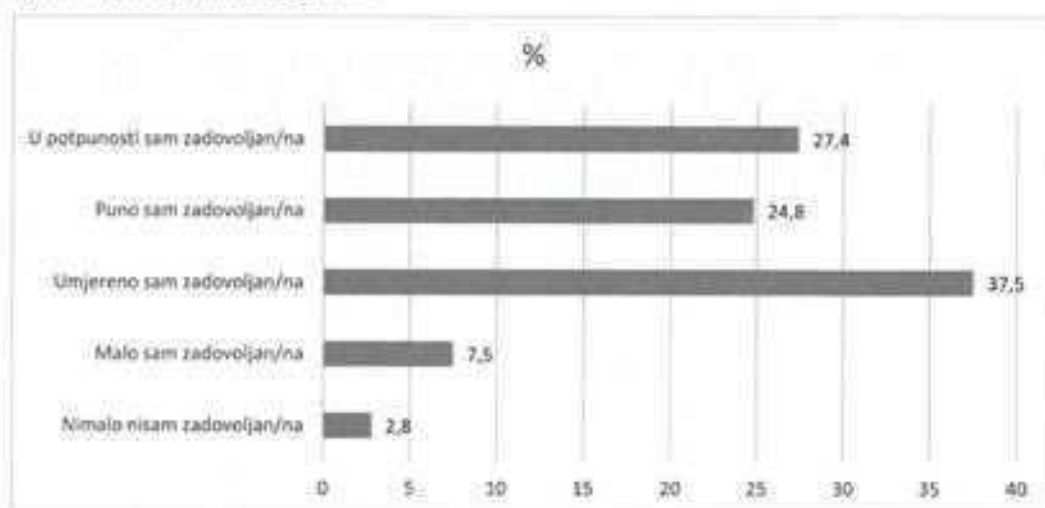
U pogledu uključenosti roditelja/staratelja u obrazovanje djeteta, dominantno su majke/starateljice uključene u obrazovanje djeteta i to u 52,8% ili 3.158; podjednako otac i majka u 43% slučajeva ili 2.573; u 3,3% ili 196 slučajeva dominantno je otac uključen u obrazovanje djeteta; u 0,9% ili 53 slučaja uključen je neko drugi.

U pogledu efektivnog vremena koje roditelj/staratelj provede sa svojim djetetom u toku jednog dana, ispitanici su dali sljedeće odgovore: 49,2% sa djetetom provedu više od četiri sata, 28% provede od dva do četiri sata dnevno, 18,7% provede od jednog do dva sata i 4% provede manje od jednog sata-dnevno.

U pogledu načina učenja i rada ispitanici su naveli u 35,5% (2.012) slučajeva da dijete samostalno radi bez pomoći bilo koga, djetetu pomažu članovi porodice po potrebi u 59,9% slučajeva, u 3,1% slučajeva dijete stalno traži pomoć nekog u učenju, u 2,3% redovno roditelji/staratelji angažuju pomoć u učenju, asistenta, instrukcije i slično.

U Grafikonu 16 prikazani su procenti zadovoljstva u učenju djeteta u posljednjoj školskoj godini. Zaključujemo da je 27,4% roditelja potpuno zadovoljno, 24,8% je puno zadovoljno, što ukupno čini da je 52,2% roditelja puno ili potpuno zadovoljno učenjem svoga djeteta. Umjereno zadovoljstvo izražava 37,5% roditelja, dok 7,5% su malo zadovoljni i 2,8% nimalo

nisu zadovoljni. Zaključujemo da 10,3% roditelja su nimalo i malo zadovoljni učenjem svog djeteta u prošloj školskoj godini.

Grafikon 16 – Prikaz odgovora na pitanje: Koliko ste zadovoljni u učenju vašeg djeteta u ovoj školskoj godini?

2.5.1. POVJERENJE I UKLJUČENOST RODITELJA U OBRAZOVANJE DJECE

U posebnoj dijelu upitnika imali smo za cilj ispitati povjerenje roditelja/staratelja u vrtić, osnovnu i srednju školu u koje ide njegovo dijete.

Prosječna vrijednost svih odgovora na ovom dijelu upitnika je 2,66, što ukazuje da se većina odgovora na ponuđene tvrdnje kretala oko vrijednosti koje su izražavale djelimično slaganje. 37% roditelja/staratelja je iskazalo visok stepen slaganja sa ponuđenim tvrdnjama, odnosno, iskazalo visok stepen povjerenja u vrtić/školu. Sa druge strane, 29,1% roditelja/staratelja su iskazali da nimalo ili veoma malo iskazuju povjerenje u vrtić/školu.

S obzirom na to da su u istraživanju učestvovali roditelji/staratelji djece koja idu u različite obrazovne institucije, od vrtića do srednjih škola, provjerili smo prosječne rezultate za pojedine grupe roditelja.

Najveći stepen povjerenja u obrazovnu instituciju u prosjeku su pokazali roditelji/staratelji djece koja idu u vrtić (2,96), zatim roditelji djece koja idu u osnovnu školu – razredna nastava (2,76), dok roditelji/staratelji djece koja idu u osnovnu školu (predmetna nastava) pokazuju najmanji stepen povjerenja u školu (2,48). Roditelji/staratelji čija djeca idu u srednju školu ispoljili su približan stepen slaganja u smislu povjerenja prema školi, i to roditelji/staratelji djece koja idu u srednju stručnu školu u trajanju od četiri godine (2,70), roditelji/staratelji djece koja idu u gimnaziju nešto manje od prethodne grupe (2,67) i na kraju roditelji/staratelji djece koja idu u srednju stručnu školu od tri godine 2,61.

Na osnovu ovoga možemo zaključiti da postoje razlike u povjerenju roditelja prema institucijama u obrazovanju, međutim, uzroke ove pojave u ovom istraživanju ne možemo utvrditi, ali je svakako ovo indikacija za druga i specifičnija istraživanja u budućnosti.

Ukoliko pogledamo izraženo povjerenje na pojedinačnim tvrdnjama, vidimo da su prosječni rezultati između djelomičnog neslaganja i djelimičnog slaganja. Najveći stepen slaganja roditelji su iskazali sa tvrdnjama koje su se odnosile na kompetentnost prosvjetnih radnika i komunikaciju između roditelja i škole/vrtića, dok je najmanji stepen slaganja bio na tvrdnjama koje govore o povezanosti obrazovne ustanove sa lokalnom zajednicom te provođenje dodatnih edukacija i seminara za roditelje i pružanje savjeta kako pomoći djetetu u učenju.

Tabela 38 – Stepen povjerenja roditelja na pojedinačnim tvrdnjama

Tvrdnja	Prosječna vrijednost	Standardna devijacija
Nastavnici/odgajatelji u školi/vrtiću mog djeteta su kompetentni i predani svom poslu.	2,89	1,13
Škola/vrtić mi pruža redovite i korisne informacije o napretku mog djeteta.	2,84	1,15
Škola/vrtić mog djeteta efikasno komunicira sa porodicama.	2,84	1,15
Škola vrtić je za moje dijete sigurno okruženje za rast i razvoj.	2,80	1,15
Zadovoljan/na sam disciplinom u školi/vrtiću.	2,78	1,13
Škola vrtić stvara atmosferu dobrodošlice i poziva roditelje da se uključe.	2,76	1,15
Škola/vrtić mog djeteta uključuje roditelje u procese donošenja odluka.	2,68	1,14
Škola/vrtić mog djeteta radi jako dobar posao kada je u pitanju obrazovanje učenika.	2,67	1,14
Škola/vrtić koristi adekvatne odgojne postupke u radu sa mojim djetetom.	2,63	1,14
Škola/vrtić pažljivo prati napredak mog djeteta.	2,61	1,13
Zadovoljan/na sam sadržajem koji moje dijete uči u školi/vrtiću.	2,59	1,11
Zadovoljan/na sam metodama koje se koriste u podučavanju.	2,55	1,12
Standardi postignuća u školi mog djeteta su visoki.	2,53	1,08
Škola/vrtić mog djeteta informira porodice kako da pomognu učenicima oko domaćih zadaća i drugih aktivnosti vezanih za školu.	2,52	1,09
Škola/vrtić saraduje sa drugim ustanovama kako bi ojačala školske programe i pospješila razvoj učenika.	2,49	1,11
Škola/vrtić mog djeteta nudi roditeljima edukacije ili programe podrške za porodice.	2,43	1,07

Pored povjerenja u obrazovnu instituciju, ispitali smo koliko su roditelji/staratelji bili uključeni u obrazovanje svog djeteta u protekloj školskoj godini. Korištena je skala od 1 do 5, pri čemu je 1 – nikada, 2 – gotovo nikada, 3 – makar jednom mjesečno, 4 – makar jednom sedmično, a 5 – često, gotovo stalno. Za cijeli uzorak dobivena je prosječna vrijednost 2,29, što ukazuje da roditelji/staratelji nisu visoko uključeni u obrazovanje djeteta. Ukoliko provjerimo prosječne vrijednosti odgovora po grupama roditelja u obrazovnim institucijama gdje dijete ide, primjećujemo da su roditelji/staratelji djece u razrednoj nastavi postigli najmanju prosječnu vrijednost (2,19), roditelji/staratelji djece predmetne nastave u osnovnoj školi (2,30), vrtićke djece (2,36), roditelji/staratelji gimnazijalaca (2,41), roditelji/staratelji učenika u srednjoj četverogodišnjoj stručnoj školi (2,43), i na kraju

roditelji/staratelji učenika u srednjoj trogodišnjoj stručnoj školi pokazuju najveći stepen uključenosti u obrazovanje (2,59).

Ipak, analizom pojedinačnih pitanja na skali uključenosti u obrazovanje djeteta vidimo da se roditeljska uključenost najviše odnosi na kontrolu slobodnih aktivnosti, uzimanje privatnih instrukcija, visoka očekivanja od djece i pomaganje u školskim zadacima. Roditelji, u prosjeku, nikada ili gotovo nikada ne razgovaraju sa djecom o školskim događajima. Isto tako, u prosjeku, roditelji gotovo nikada ne potiču djecu da razgovaraju sa svojim nastavnicima.

Tabela 39 – Učestalost uključenosti roditelja u obrazovanje djece – pojedinačna pitanja

Tvrdnja	Prosječna vrijednost	Standardna devijacija
Ne dozvoljavam djetetu da se bavi slobodnim aktivnostima prije nego završi zadaću.	3,17	1,38
Potičem dijete da uzme dodatne instrukcije.	3,00	1,33
Očekujem od djeteta da puno uči.	2,99	1,53
Pomažem djetetu sa školskim zadacima.	2,95	1,52
Provjeravam djetetu domaću zadaću.	2,71	1,49
Obavijestim razrednika kada znam da će moje dijete biti odsutno.	2,70	1,70
Očekujem od djeteta da ima dobre ocjene.	2,38	1,59
Razgovaram sa djetetom o planovima za daljnje školovanje.	2,17	1,57
Očekujem da će moje dijete završiti fakultet.	2,11	1,51
Potičem dijete da razgovara sa nastavnicima.	2,05	1,54
Potičem dijete da dobro nauči prije polaska u školu.	1,89	1,45
Razgovaram sa djetetom o onome što je učio/la u školi.	1,86	1,45
Očekujem od djeteta da dovršava domaću zadaću.	1,76	1,39
Potičem dijete da sve svoje zadatke završi na vrijeme.	1,72	1,37
Razgovaram sa djetetom o školskim događajima.	1,67	1,34
Omogućavam djetetu prostor za rad i učenje.	1,65	1,33

Ispitali smo koliko su roditelji bili uključeni u aktivnosti unutar škole i komunikaciju sa nastavnicima i dobili prosječan rezultat koji je za cijeli uzorak 3,1 (na skali od 1 do 5, pri čemu je 1 – nikada, 3 – rijetko, a 5 – često ili gotovo uvijek), što upućuje na to da se većina roditelja rijetko uključuje u aktivnosti škole. Najnižu prosječnu vrijednost postigli su roditelji/staratelji djece u vrtiću (3,01), zatim roditelji/staratelji djece u razrednoj nastavi i roditelji/staratelji djece u srednjoj stručnoj četverogodišnjoj školi (3,08), roditelji/staratelji djece koja su u predmetnoj nastavi (3,11), roditelji/staratelji gimnazijalaca (3,12), i na kraju roditelji/staratelji djece u srednjoj stručnoj trogodišnjoj školi (3,24).

Gledajući pojedinačna pitanja o uključenosti roditelja u školu, roditelji najčešće prakticiraju razgovore sa nastavnicima i to na vlastitu inicijativu, dok najrjeđe odlaze na roditeljske sastanke.

Tabela 40 – Uključenost roditelja u školske aktivnosti – pojedinačna pitanja

Tvrđnja	Prosječna vrijednost	Standardna devijacija
Na moju inicijativu razgovaram sa nastavnikom o ponašanju mog djeteta.	3,37	1,397
Na moju inicijativu razgovaram sa nastavnikom o napretku mog djeteta.	3,34	1,427
Na inicijativu nastavnika razgovaram o napretku mog djeteta.	3,32	1,366
Na inicijativu nastavnika razgovaram o ponašanju mog djeteta.	3,30	1,320
Razgovaram sa nastavnicima kako da pomognem svom djetetu u učenju i domaćoj zadaći.	3,15	1,291
Razmjenjujem ideje o roditeljstvu, razvoju djeteta ili podršci porodicama sa nastavnicima mog djeteta.	3,10	1,265
Volontiram u vannastavnim aktivnostima (školski izleti, sportska takmičenja, u pripremi priredbi...).	3,08	0,860
Pohađam dogovorene seminare ili edukacije koje škola organizira za roditelje.	3,07	0,889
Volontiram kako bih podržao školske aktivnosti (budem predavač, pomognem u biblioteci...).	3,07	0,786
Učestvujem u vijeću roditelja ili školskom odboru.	3,02	1,012
Redovno odlazim na informativne i roditeljske sastanke u školu.	2,30	1,603

2.5.2. DEPRESIJA, ANKSIOZNOST I STRES KOD RODITELJA

Kao mjera dobrobiti roditelja korištena je skala DASS-21 (Lovibond, S.H. i Lovibond, P.F., 1995) koja mjeri tri ključna parametra – anksioznost, depresivne simptome i stres. Rezultati dobiveni na DASS-21 skali pripremljeni su prema uputama za korištenje skale (Lovibond i Lovibond, 1995). Rezultati su prema visini svrstani u 5 kategorija, od 1 (neznačajno) do 5 (izrazito povišeno).

Dobiveni rezultati na skali depresije, anksioznosti i stresa ukazuju da je dobrobit roditelja bolja od dobrobiti nastavnika i učenika.

Tabela 41 – Procenat roditelja u normativnim kategorijama - depresija

Depresija	Broj	Procenat
Neznačajno	5.414	90,5
Blago povišene vrijednosti	370	6,2
Umjereno povišene vrijednosti	176	2,9
Povišene vrijednosti	11	0,2
Izrazito povišene vrijednosti	9	0,2
Total	5.980	100,0

Na skali depresije 90% roditelja postiglo je neznačajan rezultat, dok je njih 20 (0,4%) imalo povišen ili izrazito povišen rezultat koji ukazuje na potrebu za dodatnom stručnom pomoći.

Tabela 42 – Procenat roditelja u normativnim kategorijama - anksioznost

Anksioznost	Broj	Procenat
Neznačajno	5.012	83,8
Blago povišene vrijednosti	331	5,5
Umjereno povišene vrijednosti	559	9,3
Povišene vrijednosti	43	0,7
Izrazito povišene vrijednosti	35	0,6
Total	5.980	100,0

Kada je anksioznost roditelja u pitanju, njih 84% ima neznačajan rezultat; s tim da njih 1,3% ima povišen ili izrazito povišen rezultat.

Tabela 43 – Procenat roditelja u normativnim kategorijama – stres

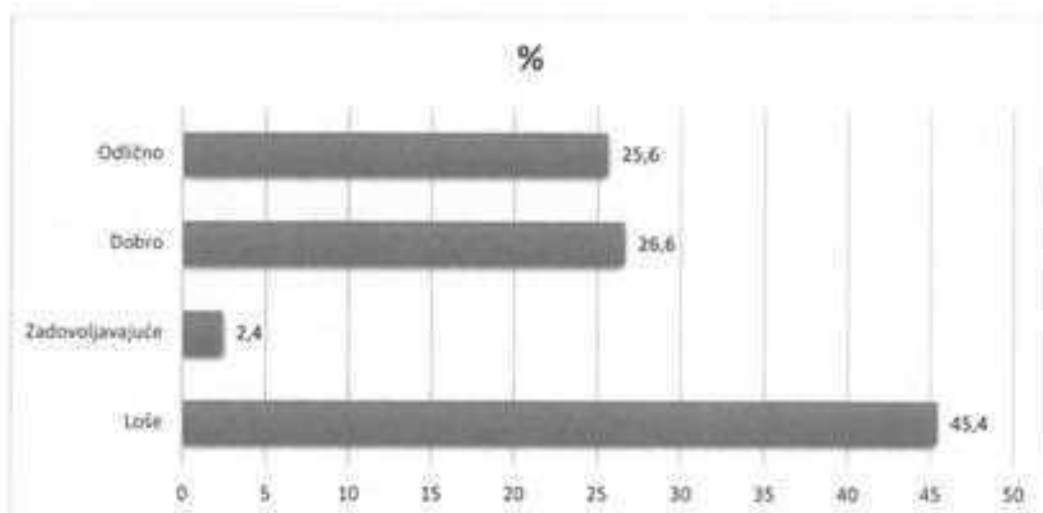
	Broj	Procenat
Neznačajno	5.872	98,2
Blago povišene vrijednosti	51	0,9
Umjereno povišene vrijednosti	41	0,7
Povišene vrijednosti	16	0,3
Total	5.980	100,0

Kada je stres u pitanju, roditelji uglavnom postižu rezultate koji su dijagnostički neznačajni.

Važno je napomenuti da je određena razina situacijskog stresa prisutna kod svih ljudi jer je stres prirodna reakcija na averzivne uslove. Međutim, odrasli obično imaju i mehanizme odbrane koji ih štite u svakodnevnim situacijama. Prije svega, faktore u okruženju tumače kao izazove, a ne kao prepreke, a ukoliko i percipiraju situaciju kao stresnu, imaju više naučenih mehanizama kako da se sa njom nose. Također, jedan od razloga niskih rezultata kod roditelja (u odnosu na učenike i nastavnike) može da bude i njihovo manje primjećivanje pojedinačnih simptoma ili čak i njihovo negiranje.

2.5.3. FIZIČKO ZDRAVLJE RODITELJA

U Grafikonu 17 predstavljamo procjenu roditelja/staratelja o njihovom općem zdravstvenom stanju, gdje zaključujemo da je značajan procenat roditelja/staratelja, čak 45,4% procijenilo da je njihovo opće zdravstveno stanje loše.

Grafikon 17 – Samoprocjena općeg zdravstvenog stanja roditelja

Od ukupnog broja roditelja/staratelja, (5.980) njih 58,3% (3.485) je prebolovalo Covid-19. Ispitanici koji su bolovali Covid-19 izjasnili su se o prisustvu tegoba koje povezuju sa Covid-19. Tegobe koje se trenutno javljaju i koje ispitanici povezuju sa infekcijom Covid-19 prikazane su u Tabeli 43.

Tabela 43 – Prikaz prijavljenih tegoba koje su još uvijek prisutne nakon prebolovanog Covid-19

Tegoba vezana za Covid-19	Broj osoba u istraživanju koje su navele da imaju tegobu	Procenat od ukupnog broja osoba koje su prebolovale Covid-19
Problem sa disanjem	537	15,40%
Pogoršanje astme po učestalosti napada	89	2,55%
Smanjena fizička kondicija	1.590	45,62%
Slabija tolerancija na fizički i mentalni napor	1.050	30,13%
Glavobolje	1.213	34,80%
Slabija koncentracija	1.273	36,52%
Srčane tegobe	502	14,40%
Gubitak mirisa i okusa	547	9,95%

Zaključujemo da roditelji/staratelji najčešće prijavljuju smanjenu fizičku kondiciju (45,62%), slabiju koncentraciju (36,52%), glavobolje (34,80%), zatim slabiju toleranciju na fizički i mentalni napor (30,13%), probleme sa disanjem (15,40%), srčane tegobe (14,40%), gubitak mirisa i okusa (9,95%), i najmanje prisutno pogoršanje astme po učestalosti napada (2,55%).

U istraživanju smo ispitali i koliko je roditelja/staratelja vakcinisano protiv Covid-19 i sa koliko doza. 51,4% ispitanih nije vakcinisano, a 2,2% je primilo samo jednu dozu vakacine; 10,1% je primilo dvije doze, dok je 36,4% primilo tri doze protiv Covid-19.

2.5.4. ANALIZA KVALITATIVNIH ODGOVORA RODITELJA – PREPORUKE ZA OVU ŠKOLSKU GODINU

Roditelji/staratelji su dali preporuke i odgovore koji idu u sljedećem pravcu:

- očekuju od nastavnika pravednost, objektivnost, kvalitetnu interakciju sa učenicima profesionalnu i konstruktivnu komunikaciju, razumijevanje, izražavanje interesa za podrškom, posvećenost, fleksibilnost, primjenu savremenih metoda i tehnika poučavanja učenika, povećanu angažiranost u radu sa djecom;
- prepoznali su potrebu za dodatnom podrškom stručnjaka različitih profila: psihologa, logopeda, edukatora-rehabilitatora različitih profila, asistenata u nastavi, koji bi osim podrške učenicima radili na realizaciji edukacija nastavnika i roditelja;
- potreba za reformom obrazovanja, mijenjanje i modernizacija nastavnih planova i programa;
- smatraju da bi djeci olakšalo rad u narednoj školskoj godini više praktičnih aktivnosti, dopunska nastava, dodatna nastava, vanastavne aktivnosti, projektna nastava, radionice za učenike o različitim temama (emocije, ponašanje, učenje...), posjete pozorištu, kinu i drugim kulturnim institucijama, izleti, više vremena da djeca/učenici provode u prirodi, druženju sa vršnjačkom grupom;

**SMJERNICE SA
PRIJEDLOGOM AKTIVNOSTI
USMJERENIH NA ZASTITU I
UNAPREĐENJE
PSIHOFIZICKOG ZDRAVLJA**

3. SMJERNICE SA PRIJEDLOGOM AKTIVNOSTI USMJERENIH NA ZAŠTITU I UNAPREĐENJE PSIHOFIZIČKOG ZDRAVLJA

U skladu sa rezultatima ovog ispitivanja, radna grupa pripremila je smjernice sa prijedlozima aktivnosti koje se mogu realizirati kako bi se zaštitilo i unaprijedilo psihofizičko zdravlje učenika, prosvjetnih radnika i svih drugih uključenih u obrazovanje. Vrtići i škole treba da, u skladu sa svojim potrebama i mogućnostima te svojom školskom klimom i kulturom, u narednoj godini odrede svoje prioritete i planiraju aktivnosti koje će učiniti da svi skupa kvalitetnije radimo, da se lakše nosimo sa izazovima i da čuvamo svoje psihičko blagostanje. Stoga na smjernice i treba gledati kao na ideje i moguće pravce djelovanja koji će olakšati školama i vrtićima planiranje aktivnosti.

3.1. RANI I PREDŠKOLSKI ODGOJ I OBRAZOVANJE U KANTONU SARAJEVO NAKON PANDEMIJE COVID-19

Rani i predškolski odgoj i obrazovanje, kao prvi segment u sistemu odgoja i obrazovanja u društvu, je veoma značajan za dobrobit djeteta, dobrobit njegovom zdravstvenom psihofizičkom rastu i razvoju i nesmetanom odrastanju. Preventivno-zdravstvena zaštita djeteta odnosi se na postizanje uvjeta za pravilan razvoj djeteta, podsticaj i podršku djeteta prilikom sticanja zdravih navika življenja, zdrave prehrane, prevencije oboljenja, te poduzimanje pravovremene reakcije u potencijalno opasnim situacijama za dijete. Stoga je veoma važno permanentno pratiti psihofizičko zdravlje djece u vrtićima i kontinuirano vršiti istraživanja. Potreba za istraživanjem o situaciji nakon pandemije COVID-19, uključujući ispitanike roditelje djece koja pohađaju vrtiće KS, odgajatelje, djelatnike koji uprkos učestalim oboljenjima djece, odsutnosti ostalih uposlenika, nisu zatvarali vrtiće tokom pandemije COVID-19, već su u skladu sa preporukama Zavoda za javno zdravstvo KS pristupali radu i obavljali aktivnosti s djecom, bila je neophodna i pravovremena, a kreirane preporuke upućene stručnim službama će, vjerujemo, osnažiti menadžment vrtića, odgajatelje i roditelje, kako bi preventivno djelovali u pravcu zaštite dječijeg zdravlja, ali i mentalnog zdravlja svih uposlenika u vrtićima KS.

Preporuke su sačinjene u skladu sa realnom slikom, deskriptivnim pokazateljima unutar vrtića i potrebama koje su neophodne za realizaciju u daljnjem odgojno-obrazovnom radu, te izdvajamo:

- *zdravlje djeteta (preležalo COVID-19 dijete ili član porodice, razgovor o COVID-u, opšte zdravstveno stanje, prehrambene navike, promjena težine, higijena i sl.), stresni događaji u porodici u toku protekle godine;*

- *psihološke varijable: SDQ-skala uznemirujućih ponašanja kod djece.*

Analizom rezultata uočen je skromni broj roditelja, majki koje su popunile upitnik, koje su zadovoljne radom vrtića tokom, ali i nakon pandemije koronavirusa. Iako su vrtići radi potreba roditelja svakodnevno radili, a preporuke Zavoda za javno zdravstvo KS za rad vrtića se učestalo mijenjale zbog povećanog broja oboljele djece, kroz različite vremenske cikluse, u prethodne dvije godine polako se vrtići otvaraju, roditelji ulaze u vrtiće, povećan je dolazak djece i vraćamo se uobičajenim aktivnostima prema Programu rada vrtića. Zapaženo je da su djeca u vrtićima, ali i odgajatelji bili suočeni sa zdravstvenim teškoćama POSTCOVID-19, a to su bile: teškoće sa disanjem, kratak dah, povećana učestalost napada astme s obzirom na to

da ovo oboljenje u najvećoj mjeri utiče na disajni sistem. Također, postojao je rizik za upalnu bolest srca, potom je registrovan dugotrajni nedostatak osjećaja okusa i mirisa.

Kako je svaka situacija prilika za učenje, a u vrtićkom okruženju u kojem se njeguju kreativnost i stvaralaštvo izražavanja, učenje kroz igru, nakon što su bila poznata pravila pridržavanja usljed pandemije Covid-19, brzo smo se organizirali kako bi vrtići, koliko god je to moguće, ostali vrtići kakvi su potrebni djeci za razvoj i sretno djetinjstvo. Većina programa i redovnih aktivnosti u vrtiću odvijala se uobičajeno ili s najmanjim mogućim promjenama kako za djecu u redovnim tako i za djecu s posebnim potrebama. Odgajatelji su na taj način s djecom vrijeme provodili na vanjskom prostoru u ciljanim aktivnostima, šetnjama te tako na najbolji način bili u skladu s mjerama koje su preporučivale boravak na otvorenom prostoru.

Problemi sa kojima su se suočavali roditelji su se odnosili na vezivanje djece za njih za vrijeme izolacije, usamljenost i povučenost djece tokom bolesti COVID-19, ponovna adaptacija u vrtiću nakon bolesti, mnogo unosa slatkiša u obrocima kod kuće, alergije, bronhitis, nezaposlenost, pad imuniteta sa učestalim prehladama i kašljem djece, problemi sa igrom u dvorištima sa vršnjacima. Sa roditeljima u vrtićima su organizovani digitalni susreti. Iako bi svaki ZOOM-roditeljski sastanak počeo sa razočarenjem jer sastanak nije za uživo, svejedno bi nakon nekog vremena svi bili zadovoljni zbog ostvarivanja kontakta pa makar i virtualno. Taj period je iza nas, iako su ostale posljedice u porodicama, koje su tokom pandemije izgubile voljene ili se narušilo zdravlje pojedinih ukućana.

3.1.1. ODGOJNO-OBRAZOVNI RAD U VRTIĆIMA NAKON PANDEMIJE COVID-19

- U narednom periodu neophodno je pobrinuti se i za odgajatelje i stručne saradnike koji nisu prestajali raditi niti tokom pandemije, pa je sada primjetno češće obolijevanje. Osim toga, radnici koji su preležali COVID-19 izvještavaju u velikom broju o smanjenoj fizičkoj kondiciji i manjku koncentracije, te je potrebno njihovo zdravstveno stanje uzimati u obzir prilikom određivanja dnevnog opterećenja.
- Edukacije o zaštiti mentalnog zdravlja uposlenika vrtića, teme o zdravoj prehrani djece, istraživačke aktivnosti, igrolike aktivnosti u ranom i predškolskom odgoju i obrazovanju, značaj ranog rasta i razvoja, Otvoreni dani vrtića, te zajednički izleti roditelja, odgajatelja, obezbjeđivanje zamjene odgajatelja koji su na bolovanju, praćenje dječijeg psihofizičkog rasta i razvoja kroz instrumente praćenja te vrednovanje dječijih postignuća su osnovne odlike unapređenja odgojno-obrazovnog procesa sa naglaskom praćenja dječijeg pravilnog psihofizičkog rasta u kontinuitetu, u tijesnoj saradnji sa nadležnim institucijama i prevashodno sa roditeljima u vrtićima.
- Nakon pandemije Covid-19, djeca su osjetljivija, traže više pažnje, privržena su. Odgajatelji i djeca sve više borave napolju, na dvorišnim mobilijarima, idu na izlete, farme, voćnjake, posjećuju kulturne i historijske spomenike, dogovaraju sa općinama i lokalnom zajednicom brojne predstave za djecu, sportsko-animacijske programe i ostale specijalizirane programe.
- Roditelji, partneri, aktivni sudionici u odgojno-obrazovnom procesu su se uključili u uređenju dvorišta vrtića, aktivni su u Vijeću roditelja, redovno pomažu i doniraju didaktički

materijal, obezbjeđuju raznovrsne opreme za sportske aktivnosti te ostale potrepštine tokom realizacije aktivnosti.

- Stručni saradnici, pedagozi, psiholozi, socijalni radnici svakodnevno obavljaju pedagoško-savjetodavne razgovore s ciljem rješavanja novonastalih nesuglasica tokom boravka djeteta u vrtiću. Veliku podršku pružaju roditeljima u radu s djecom s posebnim potrebama, pripremanju djece za polazak u osnovnu školu. Općenito bismo naglasili da su vrtići "produžena ruka roditeljstvu".

Ministarstvo za odgoj i obrazovanje Kantona Sarajevo ima obavezu da usmjerava sve institucije koje se bave njegom, brigom, odgojem i obrazovanjem djece ranog i predškolskog uzrasta, kako bi i dalje vršili istraživanja, međusektorski djelovali te pružili podršku dječijem fizičkom zdravlju, kroz adekvatan zdravstveni nadzor, intervencije kroz edukativne aktivnosti usmjerene na kognitivno i emocionalno zdravlje i podršku roditeljima, a što je od velike važnosti za ublažavanje dugotrajnih posljedica pandemije. Posljedice pandemije COVID-19 moraju biti u centru istraživanja te donošenja efektivnih mjera, posebno kod djece. Kao što je već naglašeno, nastavak istraživanja je veoma značajan, kako bi se pratili simptomi i uticaj na sve dimenzije zdravlja kod djece vrtićkog i školskog uzrasta u Kantonu Sarajevo.

U vrtićima je neophodno i dalje pridržavati se preporuka Zavoda za javno zdravstvo KS usljed pandemije koronavirusa COVID-19, permanentno pratiti i aktivno saradivati sa Zavodom za javno zdravstvo KS prema metodološki donesenim uputama, koje su aktuelne i blagovremene za predškolske institucije KS. Ovakve vrste istraživanja u koje su uključeni i vrtići (predškolske ustanove), upozoravaju na smanjenje fizičke i tjelesne aktivnosti djece što zahtijeva odgovarajuću podršku i intervencije. Neophodno je svakodnevno boraviti sa djecom na otvorenom prostoru, šetnjama, obavljati tjelesne aktivnosti, ali i edukovati roditelje o značaju sportskih aktivnosti i igri napolju, u prirodi. U radu sa djecom trudili smo se održavati njegu i preventivno-zdravstvenu zaštitu.

U ostvarivanju njege i preventivno-zdravstvene zaštite u predškolskoj ustanovi zabranjene su sve vrste nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja i sve aktivnosti kojima se ugrožavaju, diskriminišu ili izdvajaju djeca, odnosno grupa djece, po bilo kom osnovu. Polazeći od definicije zdravlja kao stanja fizičkog, psihičkog i socijalnog blagostanja, preventivnom zdravstvenom zaštitom u saradnji sa roditeljima, nastojimo zadovoljiti sva tri aspekta zdravlja postavljajući kao osnove zadatke: jačanje, zaštitu dječijeg organizma i optimalan psihofizički razvoj. Naša obaveza jeste, i ta, da djeci u svim vanrednim okolnostima omogućimo da prožive djetinjstvo, da se osjećaju sigurnima i sretnima te da se maksimalno razvijaju njihove tjelesne i mentalne sposobnosti, kognitivne, emocionalne i voljne osobine, smisao za uredan, higijenski, skladan i prijateljski način života u vrtiću i zajednici.

Pozitivne promjene koje su se dogodile u radu odgajatelja jesu lakše prilagodavanje na nove situacije, brže djelovanje. Ako je saradnja s roditeljima dobra, tada, smatraju odgajatelji da se svaka situacija, bilo laka ili teška, može riješiti jer je najvažnija komunikacija, koja je, nažalost, u doba pandemije nedostajala. Odgajatelji i roditelji iz svega su izvukli ono najbolje, te iako situacija nije bila nimalo laka, snašli su se i nakon svega, više cijene trenutke koje provode sa svojom djecom, dok su odgajatelji svoj odgojno-obrazovni rad unaprijedili i novim načinima podrške i rada dajući tako djeci najbolje od sebe. Ojačali su i informacionu pismenost.

Iako je pandemija COVID-19 donijela mnogo teških situacija s kojima smo bili suočeni, ipak se izvuklo i nešto pozitivno iz svega. Roditelji su osvijestili svoje roditeljstvo te cijenili trenutke provedene s djecom. Na taj način su se još više povezali s njima, a na djecu je to zasigurno uticalo na jedan dobar način jer su znali da su roditelji tu za njih uvijek, i u sretnim i u onim manje sretnim trenucima života. Najvažnije je da djeca više ne dožive takav emocionalni „šok“ zbog naglih promjena u sistemu odgoja i obrazovanja te da uvijek u kriznim situacijama prvo polazimo od djece, slušamo i prepoznajemo njihove osjećaje te radimo prvenstveno za njihovu dobrobit i ono što je za njih važno. Ako se udruže i roditelji i odgajatelji i imaju kvalitetnu saradnju, vjerujemo da nema nikakvog virusa koji bi mogao značajno naštetiti radu s djecom.

Vjerujemo da su obrazovni djelatnici svoju profesiju nadogradili jednim novim iskustvom koje ih je zasigurno obogatilo i ojačalo u osobnom profesionalnom razvoju i jačanju njihovih kompetencija.

Opće preporuke:

- potrebno je i dalje medijskom kampanjom podržavati i pružati inicijativu roditeljima ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja kroz teme psihofizičkog rasta i razvoja djece; preventivno-zdravstvena zaštita, vakcinacija, odgovorno roditeljstvo; predstaviti mapu dječijeg razvoja roditeljima, pravilna dječija ishrana, zaštita djece od nasilja, boravak djeteta na svježem zraku kroz različite igre i druženja sa vršnjacima; kontinuirano vršiti istraživanja o uzrocima, stresu i zdravlju nakon pandemije; analizirati dječije crteže;
- kontinuirano realizirati edukativne, psihosocijalne radionice s roditeljima; izrada brošura sa važnim napomenama i savjetima roditeljima u pogledu odgoja i jačanja roditeljskih kompetencija; osiguravanje telefona sa stručnim timom koji bi bio dostupan učenicima, roditeljima za savjete, razgovor;
- podsticati dvosmjernu komunikaciju s roditeljima u vrtiću; otvoriti vrtiće „Dan otvorenih vrata“;
- neophodno je provoditi psihološke radionice za odgajatelje/medicinske sestre/stručne saradnike, kako bi znali da nisu sami, da postoji podrška i za njih, jer su i oni sami tokom pandemije bili u velikoj neizvjesnosti, poneki i u neznanju i strahu na koji način će provoditi ili mogu provoditi neke aktivnosti s djecom

3.1.2. PERMANENTNO STRUČNO USAVRŠAVANJE ODGOJNO-OBRAZOVNIH DJELATNIKA U VRTIĆIMA (PREDŠKOLSKOJ USTANOVI) KROZ PREDSTAVLJENE TEME ZA RODITELJE VRTIĆA I ODGAJATELJE

Vrtić (predškolska ustanova) treba da predstavlja sredinu u kojoj se svako dijete osjeća sigurno i prihvaćeno da bi moglo bezbjedno i relativno samostalno da ispituje svijet oko sebe, stičući pozitivna iskustva koja će se izraziti kroz sklonost i sposobnost za aktivno učestvovanje u životu i radu zajednice djece i odgajatelja, kakvu predstavlja odgojna grupa. Ovo opšte aktiviranje djeteta i posebno njegovo osposobljavanje za samostalno, ali i udruženo djelovanje, kao i za društveni život, najvažnija je pedagoška funkcija predškolske ustanove.

Ovo poglavlje se odnosi na oblikovanje odgojno-obrazovne zajednice koja uči u saradnji s drugima i kontinuirano radi na unapređenju odgojno-obrazovne prakse kao i razvoju kurikuluma.

Preporuke za provođenje radionica

1. RADIONICA ZA ODGAJATELJE I RODITELJE „ASERTIVNOST U KOMUNIKACIJI“
<p>Najavljujemo temu i cilj radionice i upoznajemo odgajatelje sa značajem asertivnosti. Zašto je bitna i kako da budemo asertivni?</p> <p>Asertivnost je sposobnost izražavanja vlastitih pozitivnih i negativnih misli i osjećaja na neagresivan način i bez kršenja prava drugih osoba. Biti asertivan znači jasno reći što mislite, osjećate i želite na pristojan i odlučan način, bez očekivanja da će uvijek biti po vašem. To je osnova komunikacije</p> <p>Govor je izvor svih nesporazuma i naglašavamo važnost adekvatne komunikacije.</p> <p>Ciljevi:</p> <ul style="list-style-type: none">• upoznati se s uzrocima nerazumijevanja i neadekvatne komunikacije;• prepoznati značaj asertivne komunikacije;• jasno izraziti svoje mišljenje i stavove;• razviti sposobnost iskazivanja vlastitih emocija i zahtjeva/očekivanja;• ovladavati znakovima i postupcima koji ukazuju na asertivno/neasertivno ponašanje;• usvojiti adekvatne načine za upućivanje i prihvatanje kritike i pohvale;• biti efikasniji u zauzimanju za sebe i razvijanju kvalitetnih odnosa s drugim ljudima.
<p>Aktivnosti</p> <ul style="list-style-type: none">• Voditeljice daju uputu svim učesnicima da popune upitnik od deset pitanja o asertivnosti uz naglašavanje da je anonimna. Nakon popunjavanja upitnika slijedi uputa da sabere svoj skor.• Kakva sve komunikacija može biti?• Koje su karakteristike agresivne komunikacije?• Koje su karakteristike pasivne komunikacije?• Koje su karakteristike pasivno-agresivne komunikacije?• Koje su karakteristike asertivne komunikacije?• Vježba „JA PORUKE“• Vježba „Kako reći NE“ <p>Grupni rad</p> <p>Sažetak i vrednovanje – Diskusija – Šta smo željeli pokazati ovom igricom?</p> <p>Koliko „ne“ zapravo znači „ne“ u stvarnim životnim situacijama?</p> <p>Da li znamo reći „ne“ i postupiti zaista tako da „ne“ ne postane „da“?</p> <p>Da li nas ljudi shvataju ozbiljno kada kažemo „ne“?</p> <p>Koliko smo mi sami doprinijeli tome?</p> <ul style="list-style-type: none">• Evaluacija

EDUKATIVNA RADIONICA ZA MEDICINSKE SESTRE U ODGOJNIM GRUPAMA RANOG UZRASTA "PODRŠKA U RASTU I RAZVOJU DJETETA RANOG UZRASTA"

Kroz edukaciju-radionicu za medicinske sestre u fokusu je jačanje njihovih kapaciteta i potencijala, provjeravanje i osnaživanje komunikacijskih vještina, kako na ličnom, tako i profesionalnom planu. Prije svega se misli na kvalitetniju saradnju sa roditeljima, sa članovima stručnog tima vrtića i stručnim saradnicima različitih profila. Jačanje njihovih vještina, sticanje znanja u najširem smislu je cilj i zadatak koji se postavlja u ovoj radionici. Neophodno je naglašavanje važnosti rasta i razvoja i potreba djece ranog uzrasta. Ono se stiče u ranom djetinjstvu, dalje izgrađuje na shvatanju i zdravom odnosu prema vlastitim pogreškama. Pri tome nije naodmet da provjere vlastite mogućnosti, propitaju se o zadovoljstvu samim sobom i svojim radom, kako prihvataju sebe, svoj profesionalni razvoj, jer vjera u budućnost jača samopouzdanje i to je blago koje nam niko ne može uzeti.

- Radionica opravdava zadaću da se u novom svjetlu sagleda brižno ponašanje prema djeci, održavanje higijene, briga o ishrani, zdravstveni uvid, saradnja sa roditeljima i uloga medicinske sestre-asistenta u tome. Potrebno je da dijete bude u potpunosti vakcinisano od dječijih preventabilnih bolesti shodno Programu obaveznih imunizacija u FBiH.

Kroz oblast zdravlje i tjelesni razvoj u ranom dječijem dobu se podrazumijeva razvoj motorike i osjetila, prirodnih oblika kretanja, razvoj i upotreba jezika, pokazuju se dječija govorna i jezička iskustva i preuzima se velika odgovornost za psihofizički rast i razvoj djeteta nakon pandemije koronavirusa, ali i stručnim usavršavanjima medicinskih sestara.

Ciljevi:

- jačanje kapaciteta medicinskih sestara i asistenata u odgojnim grupama ranog predškolskog uzrasta;
- prepoznavati važnost rasta i razvoja i potreba djece ranog uzrasta i uticati na zdravstveno-preventivnu zaštitu djece ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja;
- ponoviti elemente zahtjevnosti rada sa djecom ranog uzrasta;
- prepoznati subjektivni doživljaj i sličnosti s doživljajima drugih kad radimo s djecom;
- graditi i afirmisati grupni rad;
- podsjetiti medicinske sestre koji je osnovni profesionalni kodeks ponašanja svih koji rade sa malom djecom i zadaci koji treba da su prioritet.

Aktivnosti:

- **međusobno upoznavanje:** pokazati emotivnu zrelost, potvrditi da i najuravnoteženije osobe reagiraju na infantilni način kad se uključe emocije;
- **svrha i pravila radionice:** mini lekcija o svrsishodnosti radionice, ciljevima, pravilima u grupi;
- **poluprojektivna tehnika** – adaptirana za naše potrebe „Torba osjećanja – dok radim sa djecom ranog uzrasta“ (treba nacrtati torbu osjećanja; šta bi sve moglo biti tu; opisati svoja osjećanja dok „radiš“ sa djecom i rangirati ih po jačini/intenzitetu); ova aktivnost traži ohrabrivanje, sagledavanje vlastitih osjećanja, razmišljanje, propitivanje, sažimanje, povezivanje, slušanje;
- **mini lekcija** o komunikaciji i zadacima kojim se pridaje najviše značaja u radu sa djecom ranog uzrasta; osnovne emocije malog djeteta;
- **rad u maloj grupi (na zadate problemske situacije)** – „Igranje uloga“;
- **vaše vrline** – Snaga je način da završimo radionicu ovdje i sada sa fokusom na pozitivni self-koncept.
- **Evaluacija radionice**

2. AKTIVNOST ZA DJECU PREDŠKOLSKOG UZRASTA „PODSTICANJE DAROVITOSTI DJECE PREDŠKOLSKOG UZRASTA U VRTIĆIMA KROZ INTEGRIRANO PLANIRANJE I HOLISTIČKI PRISTUP“

U radu želimo istaći fokus našeg interesovanja kroz podsticajne aktivnosti koje pospješuju darovitost predškolske djece u vrtiću, kroz integrirano planiranje i holistički pristup. Polazeći od hipoteze da stav i odnos društva prema darovitima oslikava aktuelne društvene vrijednosti, svima nama, koji imamo kontakt u radu s djecom, pripada velika obaveza i odgovornost u otkrivanju dječijih potencijala, u svim sferama dječijeg stvaralaštva, kroz različita područja razvoja. Koliko će taj potencijal biti otkriven i unaprijeđen, pored porodice, zavisi i od podrške okruženja, od odgajatelja, odnosno vrtića u kojima djeca provode sve više vremena, a to prvenstveno zavisi od same djece.

- Darovitoj djeci su potrebni odgajatelji koji znaju razlikovati darovitu djecu od svojih vršnjaka u grupi istog uzrasta. To su vrlo često neobični interesi i sposobnosti i zadivljujući misaoni procesi. Vrlo rano djeca počinju razmišljati logično, ali i kritički i samokritično. Rad umješovitim odgojnim grupama, ma koliko bio zahtjevan za odgajatelja u smislu zadovoljavanja potreba i interesovanja djece različitih uzrasnih skupina, za darovitu djecu može biti pozitivan.

Ciljevi:

- povezivanje dječijeg prethodnog znanja i iskustva o manifestaciji, Dječijoj nedjelji kroz evaluaciju onoga što smo do sada radili;
- razvoj divergentnog mišljenja kod djece pri rješavanju različitih problemskih situacija pri radu u centrima;
- podsticanje djece na grupisanje predmeta po određenom svojstvu (boja, oblik, veličina) pri radu u centrima;
 - upoznavanje djece sa zagonetnom pričom „Boja koja nedostaje“ uz pratnju zagonetnih slika;
 - podsticati djecu da odgovaraju na pitanja, koriste se složenom rečenicom i aktivno slušaju priču;
 - jačanje dječije pozitivne slike pri organizaciji takmičarskih igara;
 - podsticati djecu na poštivanje pravila igre;
 - razvijati saradnju i kooperaciju u manjim grupama;
 - razvoj koordinacije pokreta oko-ruka pri prebacivanju predmeta iz jedne posude u drugu sa štipaljkama;
 - korištenje različitih predmeta i podloga za kreiranje vlastite kreativnosti (klikeri, boje...);
 - omogućiti djeci da eksperimentiraju sa zvukom i pokretom; višestruko koristiti ponuđene materijale te podsticati da primjenjuju sopstvene strategije rješavanja problema, tokom kreativnog izražavanja;
 - razvijati osjetljivost za uočavanje problema i njihovo rješavanje.

Aktivnosti

- *Igre rotacije i igre ravnoteže*
- *Igra „Prenesi ping-pong lopticu po zadanoj putanji“*
- *Zagonetna priča „Boja koja nedostaje“*
 - Igra „Čovječe ne ljuti se“ pri čemu je tabla napravljena na podu, a figure su sama djeca. Jedno dijete baca veliku kocku, dok ostala djeca se kreću po tabli do cilja. Igra podstiče takmičarski duh, ali pri tome podstiče i na poštivanje pravila, i razvoj krupne motorike/djeca skakuću po poljima/ kao i prepoznavanje brojeva na kocki, na osnovu rasporeda tačkica.

- Igra „Senzorne ploče“ – S obzirom na to da su ovoj aktivnosti prisustvovala i djeca odgojne grupe u 4. godini života, za njih je pripremljena igra „Senzorne ploče“ gdje je zadatak djece bio da hodaju bez papučica po senzornim pločama na koje su bili stavljani razni predmeti, materijali različite teksture u cilju razvoja taktilnog podražaja.

Voditelji aktivnosti:

odgajatelji, nastavnici, pedagozi, psiholozi (školski)

Saradnja:

Kantonavno ministarstvo za odgoj i obrazovanje, Institut za razvoj preduniverzitetskog obrazovanja Kantona Sarajevo, javne ustanove i privatne predškolske ustanove KS, osnovne škole

3.2. PREPORUKE ZA DJECU/UČENIKE RAZREDNE NASTAVE (NIŽEG ŠKOLSKOG UZRASTA)

U ovom izvještaju su obuhvaćena djeca vrtićkog i nižeg osnovnoškolskog uzrasta (do V razreda osnovne škole) i za njih su upitnik popunjavali njihovi roditelji.

Očito je veoma značajan faktor u odnosu na prošlogodišnje istraživanje bio povratak u školske klupe. Taj povratak je u velikoj mjeri rasteretio roditelje jer se „škola vratila na mjesto gdje i treba“, u smislu da roditelji više nisu involvirani u školu i podučavanje svoje djece u mjeri u kojoj su to bili u toku pandemije. Većina djece se u potpunosti vratila u školu i roditelji naglašavaju da je taj povratak protekao sasvim uredu.

Većina roditelja izvještava o dosta dobrom statusu svoje djece, kada je u pitanju mentalno zdravlje i status djece, ali ipak, mali, ali značajan procenat roditelja navodi da njihova djeca imaju određene poteškoće po pitanju socijalnih poteškoća (odnosi sa vršnjacima), potom emocionalnih poteškoća, ponašajnih problema pa i hiperaktivnosti.

Ponavljamo, iako je većina djece sasvim adaptirana i pokazuje adekvatne oblike ponašanja i dobar status mentalnog zdravlja, ipak imamo značajan broj djece kojoj bi pomoć i dodatna briga za dobrobit dobro došla, što govori u prilog da je prevencija i dodatna podrška neophodna kao sastavni dio zaštite i unapređenja mentalnog zdravlja.

Mentalno zdravlje djece se ne može nikako posmatrati izvan konteksta mentalnog zdravlja nastavnika i roditelja, koji zajedno predstavljaju jedan tronožac, te djelovanje samo na jednu uključenu kategoriju neće doprijeti dobrostanju ukoliko ne uključimo sve tri strane. Stoga se preporuke koje ovdje dajemo odnose i na roditelje, a nastavnici su tretirani odvojeno.

- ✓ Raditi na osnaživanju relacije roditelj-dijete, kao i osnaživanju roditelja kako bi mogli biti dobar oslonac svojoj djeci. Očito je da su roditelji najveća podrška svojoj djeci, što je sasvim prirodno. U čak 62% slučajeva to je tako, međutim, imamo i onih 38% gdje to nije slučaj. Tih 38% nije baš tako mali broj, a razlozi zašto neki roditelji nisu najbolji oslonac svojoj djeci mogu biti u samom roditelju, u odnosu koji imaju dijete-roditelj, kapacitetima

roditelja da pomognu i razumiju svoje dijete, ali isto tako i u nedostatku vremena, okupiranosti roditelja nekim objektivnim poteškoćama, pa čak i odustvo roditelja. Jačanjem saradnje sa roditeljima, kroz radionički rad za roditelje, organizacijom jednokratnih seminara, ali i trajnim edukacijama o roditeljskim vještinama, mogu se napraviti značajni pomaci na ovom planu. Teme koje je moguće obrađivati sa roditeljima kroz radionički rad su: komunikacija sa djecom; dječije potrebe i načini odgovora na potrebe; kako poticati samopouzdanje djeteta. Također, za roditelje je važno osnažiti ih znanjima i kompetencijama da mogu prepoznati nagle promjene ponašanja kod svog djeteta, a koje mogu biti uzrokovane nasiljem u školi.

- ✓ Sa djecom nižeg osnovnoškolskog uzrasta je važno raditi na njihovim kompetencijama koje će im pomoći u prevenciji mentalnog zdravlja. Te kompetencije podrazumijevaju jačanje vještina emocionalne inteligencije (prepoznavanje vlastitih i tuđih emocija, kontrola emocija i adekvatni načini ispoljavanja emocija, sposobnost samomotivacije i ustrajavanja u dugoročnim i teškim zadacima, regulacija motivacije i adekvatnog postavljanja ciljeva itd.). Također, važno je raditi na poticanju samopoštovanja, naučiti ih da se nose sa anksioznim stanjima i stanjima straha, naučiti ih da se obrate za pomoć i traže pomoć na odgovarajućem mjestu.
- ✓ Potrebno je jačanje socijalnih vještina djece kroz radionički rad, a što podrazumijeva jačanje empatije, spremnosti za saradnju, razumijevanje, toleranciju prema drugačijem itd.

1. Povratak u razrednu nastavu, licem u lice i socijalne interakcije su veoma važne za dječiji razvoj i dobrobit

Za pravilan kognitivni razvoj djece i za uspostavljanje i jačanje socijalnih interakcija osobito je važan pravac potpunog povratka u škole – razrednu nastavu, sa što manjim održavanjem online nastave i iznalaženja mogućnosti da, eventualna, online nastava što kraće traje, a u skladu sa epidemiološkim preporukama i epidemiološkom situacijom*.

Prekid veza, normalnih prepandemijskih aktivnosti i rutina, socijalno distanciranje, nošenje maski, bolovanje COVID-19, sve je to opteretilo djecu i omladinu, a odgovor svakog pojedinca je ustvari individualan.

U cilju poboljšanja i održavanja dobrih socijalnih interakcija sa vršnjacima, konačno unapređenja mentalnoga i emocionalnoga zdravlja, potrebno je jačati zajedništvo kod djece, osjećaj pripadnosti i uspostavu neposrednih prijateljstava među djecom, usvajanja društvenih normi.

Za one učenike kojima ide teže i koji se teže uklapaju važno bi bilo da se kroz radionice educiraju (kako uspostaviti prijateljstvo, kako se nositi sa strahom od odbacivanja, kako komunicirati i kako graditi dobre odnose).

Aktivnosti:

- kreiranje i provođenje radionica za uspostavljanje i jačanje socijalnih interakcija među djecom svih uzrasta;
- radionice za djecu;
- diskusione grupe sa roditeljima.

Voditelji aktivnosti:

odgajatelji, pedagozi, psiholozi (školski) i gostujući predavači

Saradnja:

Kantonalno ministarstvo za odgoj i obrazovanje, Institut za razvoj preduniverzitetskog obrazovanja Kantona Sarajevo, Centri za mentalno zdravlje JU DZ KS, UNSA – gostujući predavači, UNICEF.
2. Epidemiološke preporuke
<p>Epidemiološke preporuke nadležnih institucija trebaju biti u pisanoj formi istaknute na vidnom mjestu u školama, a i o svim ažuriranjima trebaju biti svi informisani.</p> <p>Učenike je potrebno kontinuirano informisati o potrebi održavanja dobrih higijenskih navika (pranje ruku, izbjegavanje dodirivanja lica i očiju).</p> <p>Period jesen-zima je period učestalog obolijevanja od respiratornih infekcija koje se šire kapljičnim putem, pa će navedene mjere smanjiti eventualne izostanke sa nastave.</p>
<p>Voditelji aktivnosti: uprava škola</p>
3. Uticaj društvenih mreža na zdravlje djece
<p>Kontinuirano davati edukacije i otvarati diskusione grupe unutar roditeljskih sastanaka ili preko Vijeća roditelja o negativnom uticaju društvenih mreža i mrežne komunikacije kod uspostavljanja socijalnih veza i neophodnosti kontakta uživo. Potrebno je dijeliti među roditeljima naučne i stručne članke o istraživanjima na ovu temu.</p> <p>Svjesni savremenih generacija roditelja koji i sami koriste društvene mreže, što se nesumnjivo prenosi na djecu, ove edukacije i forumi trebaju biti učestali i na njima treba istrajavati. To je dugotrajan proces, ali osobito važan u periodu kada smo ušli u treću godinu pandemije COVID-19 jer je razumijevanje psiholoških reakcija za promjene kod roditelja, a kasnije kod djece, ključno za prevazilaženje otpora za promjenama, tačnije za racionalnim korištenjem društvenih mreža.</p> <p>Društvene mreže, isto tako, omogućuju veću raznolikost odnosa, pa je djecu i mlade ključno podržavati u kritičkom promišljanju odnosa. Interakcije na društvenim mrežama ne moraju nužno biti štetne, no, važno je da se razviju i da postoje dobri prijateljski odnosi u direktnoj komunikaciji.</p>
<p>Aktivnosti: - kreiranje i provođenje radionica o digitalnim medijima i uticaj na zdravlje; - radionice za djecu; - diskusione grupe sa roditeljima.</p>
<p>Voditelji aktivnosti: odgajatelji, pedagozi, psiholozi (školski) i gostujući predavači</p>
Saradnja:

<p>Kantonalno ministarstvo za odgoj i obrazovanje, Institut za razvoj preduniverzitetskog obrazovanja Kantona Sarajevo, Centri za mentalno zdravlje JU DZ KS, UNSA – gostujući predavači, UNICEF</p>
<p>4. Saradnja sa učenicima i građenje dobrih odnosa između učenika i nastavnoga osoblja</p>
<p>Djecu je potrebno podsticati da svoje zabrinutosti podijele sa odraslima, roditeljima, nastavnicima, pedagozima i psiholozima u školi.</p> <p>Djecu je, između ostalog, potrebno podsticati da formiraju prijateljstva.</p> <p>Ovo je veoma važno kako bi se otklonile evidentirane poteškoće u savladavanju školskog gradiva, „popuštanja“ u školi i u odnosu sa nastavnim osobljem.</p> <p>Ovu aktivnost treba dizajnirati od samog početka sljedeće školske godine, ali u neposrednom radu sa učenicima i njihovim roditeljima/skrbnicima. Na prvom mjestu mora se vratiti povjerenje u nastavno osoblje, potom u metode rada i usvajanje novoga gradiva i konačno, stvaranjem škole kao „friendly“ okruženja. U ovome može pomoći osmišljavanje većeg broja sekcija, takmičenja i veze sa lokalnim zajednicama.</p>
<p>Aktivnosti:</p> <ul style="list-style-type: none"> - pokretanje sekcija, - osmišljavanje takmičenja, - radionice za djecu. <p>Voditelji aktivnosti: odgajatelji, nastavnici, pedagozi, psiholozi (školski)</p> <p>Saradnja: Kantonalno ministarstvo za odgoj i obrazovanje, Institut za razvoj preduniverzitetskog obrazovanja Kantona Sarajevo, Centri za mentalno zdravlje JU DZ KS, UNSA – gostujući predavači, UNICEF, nevladina udruženja</p>
<p>5. Pomoć nastavnika i roditelja je od ključne važnosti, nekad je to samo razgovor i treba čuti djecu/mlade šta govore</p>
<p>Kako je porodica jedan od najznačajnih resursa za zdravlje djece, neophodno je da odgajatelji/učitelji/nastavnici uspostave dobru i kontinuiranu saradnju i komunikaciju sa roditeljima/skrbnicima jer je nužno imati podršku od strane porodice, imati informaciju o vremenu provedenim sa djetetom unutar porodice i način komunikacije unutar porodice.</p> <p>Poremećaji u funkcionisanju porodičnoga života u aktuelnom momentu COVID-19 pandemije je nešto je očekujuće i zabrinjavajuće. Ovo je segment na kojem društvo treba dosta poraditi, snažno i multisektorski. U ove aktivnosti treba uključiti širu društvenu zajednicu, socijalni sektor, obrazovni sektor, vjerske zajednice, nevladin sektor.</p>

<p>Potrebno je razviti planove na nivou Kantona Sarajevo, koji bi funkcionisali po principu IEK kampanje (Informacija, Edukacija i Komunikacija), kako bismo probudili svijest svih građana o problemu i njegovom narastanju. Učenici svih uzrasta, a shodno svom uzrastu, trebaju biti glavni akteri u ovim kampanjama, a bazirano na njihovom razumijevanju dobrih porodičnih odnosa.</p>
<p>Aktivnosti:</p> <ul style="list-style-type: none"> - kreiranje i provođenje kampanja po principu IEK kampanje (Informacija, Edukacija i Komunikacija), kako bismo probudili svijest svih građana o problemu i njegovom narastanju koje bi dizajnirali učenici, što bi bio dio njihovoga kreativnoga djelovanja u peer edukacijama; - diskusione grupe sa roditeljima. <p>Voditelji aktivnosti: učenici, odgajatelji, pedagozi, psiholozi (školski)</p> <p>Saradnja: Kantonarno ministarstvo za odgoj i obrazovanje, Institut za razvoj preduniverzitetskog obrazovanja Kantona Sarajevo</p>
<p>Roditelji treba da budu informisani o sljedećem:</p> <ul style="list-style-type: none"> - kada počinje nastava i kada završava, - kada je odmor i šta se dešava tokom odmora, - da li su otvoreni neki drugi ekstrakurikularni sadržaji (npr. biblioteka, sportski programi, različite sekcije, da li su u planu izleti ili ekskurzije).
<p>Voditelji aktivnosti: uprava škola</p>
<p>Roditelji djece treba da budu informisani i o zdravstvenim temama:</p> <ul style="list-style-type: none"> - kako je škola postavila i kako prati protupandemijske mjere (higijena, maske, fizička distanca, dezinfekcija), a po preporukama nadležnih zdravstvenih institucija; - obavezu prijavljivanja febrilnih stanja, akutnih respiratornih i gastrointestinalnih tegoba kod djece i njihovih ukućana, koje bi mogle imponirati kao COVID-19, da bi se dalje poduzimale mjere u vrtiću/školi; - potrebno je da dijete bude u potpunosti vakcinisano od dječijih preventabilnih bolesti shodno Programu obaveznih imunizacija u FBiH; - organizovanju sistematskih pregleda djece svih uzrasta u osnovnim i srednjim školama Kantona Sarajevo, što bi bilo jako značajno kao presječna opservacija u ovom periodu kako bi na ovaj način u Kantonu Sarajevo postojao uvid u zdravstvenu kondiciju djece u pandemijskom okruženju.
<p>Voditelji aktivnosti: Uprava škola</p>
<p>6. Osnovne zdravstvene potrebe djece školskoga uzrasta za prevencijom Roditelji, odgojitelji/ nastavnici treba da budu informisani o osnovnim zdravstvenim potrebama djece predškolskoga uzrasta</p>
<p>Edukacije na temu zdravstvenih potreba školske djece mlađeg školskoga doba Redovni sistematski pregledi</p>

<p>Screening nasilja („sindrom zlostavljanoga djeteta“) Kalendar imunizacija Screening na mentalne probleme i poremećaje Screening nasilja (porodično i vršnjačko nasilje) Oralno zdravlje</p>
<p>Voditelji aktivnosti: Uprava škola</p>
<p>Roditelji djece koja su prebolovala COVID-19 treba da budu informisani:</p>
<p>- ukoliko su djeca prebolovala COVID-19 i postoje simptomi kao npr. slabija fizička kondicija, slabija tolerantnost na fizički i mentalni napor, slabija koncentracija, glavobolja, o istom je potrebno razgovarati sa odgajateljima/učiteljima/razrednicima, informisati ih o tome, jer ovi zdravstveni problemi, pored važnosti poduzimanja adekvatnih zdravstvenih mjera, zahtijevaju postepena integraciju kao i postepeni povratak redovnim aktivnostima, ali pod aktivnim zdravstvenim nadzorom; - sve navedeno je dovoljan dokaz da zdravstveno stanje ove djece treba organizovano pratiti kroz redovite kontrolne preglede i ustanovljavanje Savjetovaništa za POSTCOVID stanja za dječiji uzrast, a unutar sistema zdravstvene zaštite.</p>
<p>Voditelji aktivnosti: Doktori medicine – pedijatri</p>
<p>Roditelji treba da pomognu učeniku u održavanju školske rutine, u smislu:</p>
<p>- sagledavanja potreba djeteta i aktivne pomoći u savladavanju školskoga gradiva; - o eventualnim poteškoćama informisati odgajatelje/učitelje/razrednike i o tome razgovarati jer je potrebno razlučiti produktivne od neproduktivnih briga; - roditelje treba u ovome podržavati i davati im vremena da o promjenama uočenim kod djece razgovaraju sa odgajateljima/učiteljima/razrednicima.</p>
<p>Aktivnosti: - diskusione grupe sa roditeljima</p>
<p>Voditelji aktivnosti: Učenici, odgajatelji, pedagozi, psiholozi (školski)</p>
<p>Roditelji treba da održavaju zdrav životni stil kod djeteta i iste navike stvaraju kod djece:</p>
<p>- kod djece školskog uzrasta, posebno adolescenata, nužno je započinjati edukacije za pripremu za zdrave životne stilove te pripremu za zdrav i neovisan život, spavanje na vrijeme i dovoljno sna (do 10 sati dnevno); bitan je ritam spavanja što podrazumijeva ustaljen ritam budnosti i sna, tj. odlazak na spavanje i buđenje svakog dana u isto vrijeme; - pravilna prehrana: raznovrsnost, nepreskakanje glavnih obroka, obroci pripremani kod kuće umjesto „fast food“; svakodnevno redovna konzumacija svježeg voća i povrća, mlijeko i mliječni proizvodi te namirnice od punog zrna žitarica – integralni hljeb i tjestenina – nezaobilazni su dio svakodnevne prehrane;</p>

- dovoljno **fizičke aktivnosti**: uključivanje u sportske aktivnosti (timski i individualni sportovi; sportovi koji uključuju bazene, igrališta; fizička aktivnost šetnje itd.); izbor sporta se može prepustiti djetetu, jer svaka je tjelesna aktivnost korisna, no, posebno su to u ovoj dobi atletika, gimnastika i plivanje; djeca bi trebala biti tjelesno aktivna najmanje 1 (jedan) sat dnevno; obavezno u školama raditi na programima fizičke aktivnosti, tačnije časove tjelesnoga odgoja posvetiti u potpunosti fizičkoj aktivnosti;

-**prostor za učenje** – u cilju bolje koncentracije pri učenju i pisanju domaće zadaće, preporučljivo je da učenik uči uvijek za istim stolom u dobro osvijetljenoj i tihoj prostoriji ugodne temperature (21° C); istraživanja su pokazala da nepravilna osvijetljenost radnih ploha može dovesti do oštećenja vida kod učenika;

- **stalno razgovarati sa djetetom o školi i nastavi**, pratiti njegov napredak i na vrijeme uočiti eventualna odstupanja od uobičajenih rutina, promjene u njegovoj aktivnosti, te o tome informisati učitelje/razrednike.

Upozoravajući znakovi "da nešto nije uredu" sa djetetom, a po pitanju mentalnoga zdravlja:

- spava duže i teško se budi,
- jede manje,
- djeluje nezainteresovano,
- povlači se,
- ne učestvuje u razgovoru,
- neraspoloženo je,
- ima negativan stav prema uobičajenim stvarima,
- odbija da poaha nastavu.

O svemu primijećenom roditelji trebaju informisati odgajatelje/učitelje/razrednike, potražiti pomoć, razgovarati sa školskim pedagogom i psihologom.

Zdravstveno-mentalni status djeteta omogućava postizanje emocionalnih i razvojnih pravaca, zdravih socijalnih vještina, kao i rješavanje problema. Mentalno zdravo dijete ima veće mogućnosti za kvalitetan život, dobro funkcioniše u porodici, u školi i zajednici.

Aktivnosti:

- kreiranje i provođenje radionica za djecu,
- diskusione grupa sa roditeljima.

Voditelji aktivnosti:

učenici, odgajatelji, pedagozi, psiholozi (školski), doktori medicine

Saradnja:

Kantonalno ministarstvo za odgoj i obrazovanje, Institut za razvoj preduniverzitetskog obrazovanja Kantona, DZ Kantona Sarajevo – Pedijatrijska služba

1. 7. Raditi na osnaživanju relacije roditelj-dijete, kao i osnaživanju roditelja kako bi mogli biti dobar oslonac svojoj djeci

Roditelji su najveća podrška svojoj djeci, što je sasvim prirodno. Istraživanje kaže da je čak u 62% slučajeva to slučaj, međutim, imamo i onih 38% gdje to nije slučaj. Tih 38% nije baš tako mali broj, a razlozi zašto neki roditelji nisu najbolji oslonac svojoj djeci, mogu biti u samom roditelju, u odnosu koji imaju dijete-roditelj, kapacitetima roditelja da pomognu i

razumiju svoje dijete, ali isto tako i u nedostatku vremena, okupiranosti roditelja nekim objektivnim poteškoćama, pa čak i odustvo roditelja.

Aktivnosti:

- jačanje saradnje sa roditeljima, kroz radionički rad za roditelje, organizaciju jednokratnih seminara, ali i trajnih edukacija o roditeljskim vještinama;
- obrađivati teme sa roditeljima kroz radionički rad (moguće teme: Komunikacija sa djecom, Dječije potrebe i načini odgovora na potrebe, Kako poticati samopouzdanje djeteta);
- roditeljska podrška (oblici i područja podrške).

Za roditelje je važno osnažiti ih znanjima i kompetencijama da mogu prepoznati nagle promjene ponašanja kod svog djeteta, a koje mogu biti uzrokovane nasiljem u školi ili nekim drugim iskušenjima sa kojima se njihovo dijete suočava.

Učesnici:

roditelji/staratelji

Voditelji aktivnosti:

psiholozi, pedagozi-psiholozi uposleni u školama, drugi stručni saradnici u školi, menadžment škole i nastavnici razredne nastave

Saradnja:

Kantonarno ministarstvo za odgoj i obrazovanje, Institut za razvoj preduniverzitetskog obrazovanja Kantona Sarajevo, Centri za mentalno zdravlje JU DZ KS, UNSA – gostujući predavači, UNICEF

8. Raditi na osnaživanju relacije odgojitelj/nastavnik – dijete

Opis

Odgojitelji i nastavnici su veoma važni u sazrijevanju djece/učenika, stoga je u cilju povećavanja dobrobiti potrebno raditi na osnaživanju relacije odgojitelj/nastavnik – dijete.

Aktivnosti:

- **Coaching za odgojitelje/nastavnike – podrška nastavnicima,**
- proaktivne radionice na teme: Komunikacija sa djecom, Dječije potrebe i načini odgovora na te potrebe, Odgovornost nastavnika za budućnost njegovih učenika, Prepoznavanje patoloških promjena kod djece i načini pomoći djeci.

Učesnici:

uposlenici škole (direktor, pomoćnik direktora, nastavnici razredne nastave, drugi stručni saradnici)

Voditelji aktivnosti:

psiholozi, pedagozi, psiholozi uposleni u školama, drugi stručni saradnici u školi, menadžment škole i nastavnici razredne nastave

Saradnja:

Kantonalno ministarstvo za odgoj i obrazovanje, Institut za razvoj preduniverzitetskog obrazovanja Kantona Sarajevo, Centri za mentalno zdravlje JU DZ KS, UNSA – gostujući predavači, UNICEF

9. Jačanje kompetencija djece koji će im pomoći u prevenciji njihovog mentalnog zdravlja

Opis:

Sa djecom nižeg osnovnoškolskog uzrasta je važno raditi na njihovim kompetencijama koji će im pomoći u prevenciji mentalnog zdravlja. Te kompetencije podrazumijevaju jačanje socijalnih vještina djece kroz radionički rad, a što podrazumijeva jačanje empatije, spremnosti za saradnju, razumijevanje, toleranciju prema drugačijem itd.

Aktivnosti:

- proaktivne radionice za jačanje vještina emocionalne inteligencije,
- prepoznavanje vlastitih i tuđih emocija,
- kontrola emocija i adekvatni načini ispoljavanja emocija,
- sposobnost samomotivacije i ustrajavanja u dugoročnim i teškim zadacima, regulacija motivacije i adekvatnog postavljanja ciljeva itd.,
- proaktivne radionice,
- poticanje samopoštovanja,
- sučeljavanja sa anksioznim stanjima i stanjima straha,
- naučiti ih da se obrate za pomoć i traže pomoć da odgovarajućem mjestu - Kome se mogu obratiti za pomoć kada nisam kod kuće? – radionica za djecu nižeg osnovnoškolskog uzrasta,
- jačanje socijalnih vještina djece kroz radionički rad, a što podrazumijeva jačanje empatije, spremnosti za saradnju, razumijevanje, toleranciju prema drugačijem itd.

Voditelji aktivnosti:

psiholozi, pedagozi/psiholozi upošteni u školama, drugi stručni saradnici u školi, menadžment škole i nastavnici razredne nastave

Saradnja:

Kantonalno ministarstvo za odgoj i obrazovanje, Institut za razvoj preduniverzitetskog obrazovanja Kantona Sarajevo, Centri za mentalno zdravlje JU DZ KS, UNSA – gostujući predavači, UNICEF

Preporuka je pomenute aktivnosti realizirati paralelno sa sve tri skupine u toku jedne školske godine. Važno je voditi evidenciju o realizovanim aktivnostima, kao i evaluaciju istih od strane učesnika te dokumentovati napredak učesnika u pojedinim područjima, u vidu izvještaja sa popratnim materijalima.

3.3. PREPORUKE ZA DJECU/UČENIKE PREDMETNE NASTAVE

Samoprocjene zadovoljstva učenika u određenim područjima života pokazuju da su općenito njihove samoprocjene visoke i da su u intervalu umjerenog i jakog zadovoljstva određenim područjima života. Gotovo polovina učenika se osjeća jako sretnim u svom životu. Iz samoprocjene zadovoljstva i samoeфикаsnosti jučerašnjeg dana dobiveni podaci pokazuju da se u prosjeku oko 2/3 ispitanih učenika osjećalo zadovoljno tokom jučerašnjeg dana, što je s

obzirom na prethodne analize dobar podatak i govori u prilog relativno visoko zastupljenoj dobrobiti naših učenika. Može se zaključiti da su učenici koji su učestvovali u ovom istraživanju općenito zadovoljni važnim aspektima svoga života te da relativno visoko procjenjuju vlastitu dobrobit. Kada se radi o *percipiranoj socijalnoj podršci*, rezultati pokazuju da su učenici češće u kontaktu sa drugovima preko telefona i/ili društvenih mreža nego uživo, napolju. Ispitanici se u prosjeku viđaju van škole sa društvom 2-3 puta sedmično, dok su svakodnevno u komunikaciji s njima putem telefona i društvenih mreža. Rezultati istraživanja pokazuju da učenici gotovo u jednakoj mjeri koriste sve *načine suočavanja sa stresom* i one adaptivne (traženje pomoći i kognitivno-bihevioralno rješavanje problema) i one neadaptivne (kognitivno izbjegavanje i ponašajno izbjegavanje). Kada imaju problem, učenici se najčešće obraćaju svojim roditeljima, prijateljima/prijateljicama, braći i sestrama, a najrjeđe doktoru/doktorici, psihologu van škole i pedagogu ili psihologu u školi. Kod *samoprocjena simptoma depresivnosti, anksioznosti i stresa* pokazalo se da učenici iskazuju blagu razinu simptoma depresivnosti i taj je rezultat na samoj granici normalne i blage razine depresivnosti, blagu razinu simptoma anksioznosti te normalnu razinu simptoma stresa. Ipak, značajan je broj učenika koji iskazuju ozbiljno i izrazito ozbiljno prisustvo simptoma ovih neprijatnih emocionalnih stanja. Učenici su najčešće bili žrtve pasivnih oblika *vršnjačkog nasilja*, ali prisutna je, iako rjeđe, i fizička agresivnost. Ipak, pohvalno je da djeca i mladi imaju negativan stav prema vršnjačkom nasilju. Na temelju ispitivanja *dosade u nastavi* zaključuje se da učenicima nastava nije dosadna više od nekog očekivanog/prosječnog nivoa. Većina učenika u *pregledu budućnosti* ima želju i planira da završi više od tri godine fakulteta.

Međutim, različiti problemi mentalnog zdravlja, ukoliko nisu tretirani, imaju negativne posljedice na školski uspjeh učenika, ali su posljedice vidljive i u drugim aspektima njihovih života. Osim toga, smatramo da realizacija preporuka, a koje se većinom odnose na podršku i pomoć onim učenicima s manjom dobrobiti mogu, također, značajno pomoći i onim učenicima koji su se pozicionirali visoko na mjerama dobrobiti. To se može ogledati u učvršćivanju njihovog dobrog psihofizičkog stanja i tog da su „na pravom putu“ i da kroz kontinuirani rad na sebi mogu biti od izuzetne koristi ne samo sebi već i svojim vršnjacima, budući da bi im mogla biti dodijeljena uloga vršnjačkih edukatora, jer ne smijemo zaboraviti da najbolje učimo onda kada podučavamo druge (vršnjačko učenje).

Nije moguće raditi na poboljšanju dobrobiti učenika izolirano od roditelja, nastavnika i stručnih službi u školama (nadležnih ministarstava, društva i države u cjelini). Stoga se u ovome dijelu preporuke odnose na sve njih koji kroz međusobnu saradnju najbolje mogu doprinijeti psihofizičkoj dobrobiti učenika i kreiranju holističkog pristupa odgoju i obrazovanju djece.

Na temelju navedenog mogu se dati sljedeće preporuke:

- kontinuirano raditi na osnaživanju povezanosti roditelj – dijete i roditelj – škola; najveći broj djece se obraća roditeljima za savjet i pomoć kada imaju neki problem, stoga je potrebno raditi na kompetentnosti roditelja da odgovore tome kao i to da prepoznaju kada nisu dovoljno kompetentni pa je potrebno uključiti stručne službe škole, a nekada i druge relevantne institucije;

- kod traženja pomoći jedan dio učenika traži na internetu slična iskustva, stoga je potrebno raditi i na informacijskoj pismenosti kod učenika kroz predavanja i radionice u školi, ali i nadzor roditelja;

- jedan dio učenika se nikom ne obraća za savjet ili pomoć kada imaju problem te je potrebno raditi na smanjivanju stigmati o slabosti i traženju pomoći i podrške kada im je potrebna i kada samostalno ne mogu da riješe problem, kao i na tome da prepoznaju izvore socijalne podrške u svom okruženju;

- kontinuirano raditi edukacije o adaptivnim strategijama suočavanja sa stresom –naime, iako učenici često i vrlo često koriste traženje pomoći ili kognitivno-bihevioralno rješavanje problema (kao funkcionalne strategije), ipak ima i onih koji često i vrlo često ne uspijevaju da shvate kako se osjećaju u vezi s problemom, tj. ne mogu istovremeno da prerađuju i svoje emocije, npr. svjesni su velikog broja osjećaja o problemu, ali jednostavno ne obraćaju pažnju na njih ili pokušavaju da ne osjećaju ništa te su usljed uzrujanosti zbog problema često ili vrlo često bili zločesti prema drugima, iako ti drugi to nisu zaslužili (osim toga i sami učenici su u odgovoru na otvoreno pitanje navodili da imaju emocionalnih problema), stoga je potrebno raditi na razvijanju emocionalne i socijalne inteligencije učenika;

- potrebno je da stručne službe škola kontinuirano prate prisustvo neprijatnih emocionalnih stanja kod učenika i na temelju rezultata realiziraju preventivne i intervencijske postupke i na taj način unapređuju mentalno zdravlje učenika;

- kontinuirano raditi na prepoznavanju i reagovanju na sve oblike vršnjačkog nasilja, a posebno na pasivnije oblike s ciljem razvijanja nulte tolerancije na nasilje;

- potrebno je raditi i na programima karijerne orijentacije kroz savjetovališta za odabir karijere (srednje škole ili fakulteta);

- učenici su sami prepoznali da imaju probleme u dosljednosti u učenju, manjku volje i motivacije, pa je potrebno da stručne službe ili razrednici na časovima odjeljenske zajednice organizuju predavanja i radionice na te teme; svaki nastavnik u okviru svog predmeta može da pomogne učenicima s ovim problemima kroz navođenje vlastitog iskustva i nekih strategija i metoda koje su njemu bile od pomoći tokom učenja;

- za kvalitetnije odvijanje nastavnog procesa i smanjenje dosade na času predlaže se osvježavanje i inoviranje nastavnih planova i programa.

Sve navedeno se predlaže s ciljem razvijanja rezilijentnosti kod učenika za nošenje s pandemijom COVID-19 i njenim posljedicama, ali i za otpornost na ono što nesigurna i nepredvidiva budućnost donosi.

Posebnu pažnju u radu sa učenicima predmetne nastave potrebno je obratiti na prevenciju i smanjenje ispitne anksioznosti.

Čitav život ljudi su u nekom procesu provjeravanja, ispitivanja i vrednovanja njihovih sposobnosti i postignuća. Stoga je vrlo važno da učenici tokom relativno ranih faza školovanja ne razviju ispitnu anksioznost koja dugoročno može dovesti do negativne slike o sebi, smanjene percepcije samoefikasnosti, ranog odustajanja od školovanja i generalno smanjene mogućnosti napredovanja u karijeri. Rješenje za ispitnu anksioznost nije u snižavanju kriterija na ispitivanjima jer se time smanjuje i kvaliteta učenja i podučavanja.

Ukoliko sumiramo sve rečeno, dolazimo do zaključka da su tri osnovna razloga zbog koji učenici imaju visoku ispitnu anksioznost:

1. strah od neuspjeha koji se dodatno pojačava pritiskom za visokim ocjenama i očekivanjima iz okruženja,
2. nedostatak kvalitetne pripreme, odnosno nedostaci u strategijama učenja,
3. ranija loša iskustva na ispitivanjima.

Da bismo pomogli učenicima i prevenirali nepotrebnu ispitnu anksioznost, omogućili im da prihvate činjenicu da će u životu puno puta biti evaluirani, možemo djelovati na različite načine, a sve njih možemo podijeliti u dvije osnovne grupe:

1. kreiranje okruženja koje ima niži pritisak kada je u pitanju ispitivanje i vrednovanje,
2. pomaganje učenicima da usvoje i razviju strategije učenja i nošenja sa ispitnim stresom.

1. Kreiranje školskog okruženja koje će doprinijeti promoviranju fizičke i psihološke dobrobiti za sve

Prema savremenim teorijama sreće (Deci & Ryan 2000), u psihološkom smislu ona se sastoji u ispunjenju potreba koje svi ljudi dijele: 1) ljubav i pripadanje, 2) sposobnost i (samo)poštovanje te 3) nezavisnost i samostalnost. Međutim, način na koji će ispuniti ili zadovoljiti te potrebe može se vrlo razlikovati od osobe do osobe.

Prema UNESCO-ovom modelu odrednice sretne škole su:

1. Dobri odnosi i prijateljstva u školi;
2. Kvalitetni uvjeti i metode za učenje;
3. Sloboda, kreativnost i zainteresiranost od strane učitelja i učenika;
4. Timski rad i grupne aktivnosti poput sporta i sl.;
5. Pozitivni i motivirani učitelji.

Odrednice nesretne škole su:

1. Vršnjačko nasilje;
2. Preopterećenost i stres učenika;
3. Loša atmosfera i odnosi u školi;
4. Loše metode i uvjeti poučavanja;
5. Učitelji s negativnim stavovima i odnosom prema učenicima i školi.

Realizacijom radionica za učenike nastojati ćemo uključiti učenike u izgradnju i kreiranje pozitivnog školskog okruženja koje će promovirati psihofizičku dobrobit za sve članove školske zajednice.

Aktivnosti:

Prijedlog za organizaciju radionice za učenike predmetne nastave na temu „Sretna škola“

Cilj radionice: Učenici će kreirati Recept za Sretnu školu

Ključne riječi: sretna škola, dobrobit, sreća

Učenici će moći:

- razviti vještine kritičkog razmišljanja
- primijeniti kreativnost
- aktivno promišljati svoje školsko okruženje
- bolje se međusobno upoznati i saradivati
- upoznati se s konceptom Sretne škole

Potreban materijal: radni list Sretna škola i Recept za sretnu školu, plakati za izradu recepta za sretnu školu, bojice i olovke.

Tok aktivnosti: Najavite učenicima da je tema radionice sreća, a posebno sreća u školi. Pitajte ih zbog čega je sreća u životu važna, znaju li formulu ili recept za sreću i kako bi je oni definirali. Zapišite njihove ideje, zajedno ih prokomentarišite, a potom ih upoznajte s teorijskim modelom sreće i pitajte ih što misle o tome. Razgovarajte o tome zašto je sreća u školi važna i što se događa s ljudima koji nisu sretni, kako se ponašaju i koje su posljedice. Pitajte ih što misle koja je razlika između sretne i nesretne škole i zapišite njihove ideje. Zatim ih podijelite u manje grupe, podijelite im prazne plakate i flomastere i predložite da svaka grupa napravi svoj Recept za sretnu školu. Neka svaka grupa izloži svoj uradak. Nakon radionice, ako želite, plakati se mogu izložiti na vidljivo mjesto u školi kako bi ih vidjeli nastavnici i drugi učenici.

Pitanja za diskusiju:

- Što biste rekli, je li naša škola sretna i zbog čega?
- Što bi moglo biti bolje?
- Ko najviše utiče na to je li škola sretna? Kako?
- Imate li i vi neki utjecaj na sreću škole?

Radni list 1

ZA NAS JE SRETNA ŠKOLA

ZA NAS JE NESRETNA ŠKOLA

Radni list 2

RECEPT ZA SRETNU ŠKOLU:

- Sastojci:
- Priprema:

2. Osnaživanje učenika kako da prepoznaju izvore socijalne podrške u svom okruženju i razvijaju strategije za rješavanje problema

Procjena dobrobiti djece i mladih je višeslojna i uključuje veliki broj značajnih faktora, poput procjene zadovoljstva životom i posebnim područjima života, općenito zdravljem (fizičkim i psihičkim), a važne su i strategije koje djeca i mladi koriste kako bi rješavali svakodnevne probleme sa kojima se susreću, ali i neke veće poput vještine donošenja značajnijih odluka, socijalni kontakti, odnosi sa porodicom, vršnjacima, nastavnicima te odnosi sa drugim značajnim osobama.

Prema rezultatima ovogodišnjeg istraživanja jedan dio učenika se nikom ne obraća za savjet ili pomoć kada imaju problem, te je potrebno raditi na smanjivanju stigmi o slabosti i traženju pomoći i podrške kada im je potrebna i kada samostalno ne mogu da riješe problem, kao i na tome da prepoznaju izvore socijalne podrške u svom okruženju.

Aktivnosti

Prijedlog radionice za učenike predmetne nastave "Pomozi mi da riješim problem"

Cilj radionice: osnaživanje učenika kako da prepoznaju izvore socijalne podrške u svom okruženju i razvijaju strategije za rješavanje problema.

Ključni pojmovi: strategije rješavanja problema, osjećaj sigurnosti, povjerenje.

Tok aktivnosti:

Uvodna igra "Pilot i kontrolor leta"

"Ruka i problem"

Završna igra "Ja sam OK, ti si OK"

3. Sigurnost djece u virtualnom okruženju

Pristup internetu i upotreba tehnologije može uticati na naše emocije i mentalno zdravlje. Digitalno blagostanje je sposobnost prepoznavanja toga kako se osjećamo kada smo online i sposobnost da to održimo pod kontrolom.

Neka istraživanja pokazuju prilično nizak nivo osviještenosti roditelja o opasnostima koje vrebaju iz virtualnog svijeta, gotovo čak i određenu dozu nezainteresiranosti, a istovremeno i to da djeca dobar dio svoga vremena provode upravo na internetu i to bez direktne kontrole odraslih.

Aktivnosti

Prijedlog radionice za učenike predmetne nastave:

Cilj: sigurno korištenje Interneta i društvenih mreža

Ključne riječi: nasilje, društvene mreže

Učenici će moći:

- prepoznati dobre i loše strane korištenja društvenih mreža,
- osvijestiti manifestacije nasilja putem društvenih mreža,
- nabrojati načine postupanja u slučaju da postanu žrtve virtualnog nasilja te načine prevencije.

Potreban materijal: računar, radni list, olovka

Tok radionice:

Uvodna aktivnost – Radionicu započnite pitanjima kako biste uveli učenike u tematiku virtualnog nasilja. Imate li profil na društvenim mrežama? Zašto ste napravili profil? Šta radite na društvenoj mreži? Jeste li se ikada osjećali loše na društvenoj mreži?

Glavna aktivnost – Tražite od učenika da navedu dobre i loše strane društvenih mreža (rad u grupama). Cilj ovog zadatka je da učenici uoče kako društvene mreže mogu biti zabavne, ali i vrlo opasne. Neka učenici na listiće napišu svoje primjere. Predstavnici grupa iznose zaključke grupe.

Sljedeći zadatak je raspraviti o poimanju nasilja na društvenim mrežama. Ovaj je zadatak vrlo važan jer djeca često ne znaju da jesu ili da mogu postati žrtve virtualnog nasilja. Zadatak ovisi o primjerima koje su učenici naveli u ranijoj vježbi, stoga je tada vrlo važno usmjeriti učenike na navođenje primjera nasilja i ostalih opasnosti korištenja društvenih mreža. U nastavku vam dajemo pitanja koja možete prilagoditi odgovorima učenika iz ranije vježbe, a mogu vam pomoći u diskusiji.

Pitanja:

- Sada kada smo čuli dobre i loše strane društvenih mreža, jesu li neke povezane s nasilnim ponašanjem?
- Navedite oblike nasilja putem društvenih mreža!
- Zna li nekoga ko je bio žrtva nasilja putem društvenih mreža?

Nakon toga svakoj grupi podijelite drugi dio radnog listića – Razmislite o načinima na koje možete umanjiti navedene loše strane društvenih mreža te kako se možete odbraniti od nasilja koje se događa na društvenim mrežama. Zabilježite svoje primjere. U tom zadatku važno je da svaki od prijedloga raspravite s učenicima i detaljno ga objasnite. Primjerice, na Facebooku svakom albumu i svakoj fotografiji možete odrediti vidljivost, drugim riječima, odrediti ko smije imati pristup određenoj fotografiji.

Ako se učenici dosjete tog načina smanjivanja opasnosti, neka objasne kako se to radi. Bilo bi dobro koristiti računar kako bi učenicima bilo omogućeno očiglednije objašnjenje.

Kreiranje okruženja koje ne stvara nepotrební stres u vezi ispitivanja

Ispitivanje i vrednovanje nije događaj, nego sastavni dio nastavnog procesa. Svako ispitivanje mora da bude povezano sa ishodom učenja. Iako se većina nastavnika trudi da kod učenika umanjí ispitnu anksioznost, pritisak za dobrim ocjenama kao kasnijim kriterijima upisa na više nivoa obrazovanja doveo je do enormnog emocionalnog napora za učenike.

Stoga se preporučuje prosvjetnim radnicima:

1. nastojte da omogućíte „drugú šansu“ učenicima koji su na nekom ispitivanju postigli niske rezultate – ponekada to nije jednostavno, posebno kada je u pitanju rad sa velikim brojem učenika, ali uvijek imajte na umu da ispitivanje nije događaj, nego proces;
2. pripremite kriterije vrednovanja i upoznajte učenike sa njima;
3. u okviru priprema za ispitivanje koristite format zadataka i kriterije ocjenjivanja koje ćete imati i na samom ispitivanju;
4. koristite različite strategije ispitivanja i vrednovanja, a ukoliko koristite složenije strategije kao što je npr. projektni zadatak, povežite ga sa više ishoda učenja i tako možete dati i više ocjena, npr., za prezentaciju možete dati ocjenu kako za sadržaj prezentacije, tako i za prezentacijske vještine; ukoliko su učenici timski radili na prezentaciji, možete im dati da oni ocijene jedni druge za timski rad i time potičete ne samo učenje osnovnih sadržaja, nego i drugih adaptivnih vještina koje će učenicima trebati čitav život;

5. za vrijeme ispitivanja, budite podržavajući i ohrabrujući;
6. ponudite učenicima kvalitetne povratne informacije – što su uradili ili naučili jako dobro, a što još treba da poprave ili nauče; na taj način oni će moći usmjeravati svoje učenje.

Pomaganje učenicima da razviju strategije učenja i nošenja sa ispitnom anksioznošću

Neki učenici mogu imati probleme sa učenjem jer nemaju dovoljno razvijene metakognitivne strategije, odnosno ne znaju kako učiti. To se odražava na način kako oni kodiraju i pamte informacije te kako ih povezuju u smislene cjeline sa svojim prethodnim iskustvima, kako ponavljaju naučeno, kako vrednuju kvalitet svog učenja, te kako pristupaju dosjećanju za vrijeme ispitivanja. Stoga se preporučuje da stručne službe škole, zajedno sa predmetnim nastavnicima, provode radionice sa učenicima o tome kako učiti i kako pristupati testu. Radionice treba da budu praktičnog tipa. U samim radionicama se mogu koristiti sadržaji koji nisu direktno vezani za školsko gradivo. U radionice treba uključiti i podučavanje tehnikama disanja i relaksacije koje treba da pomognu učenicima da snize ispitnu anksioznost i fokusiraju se na ispitivanje. Na radionicama posebnu pažnju treba obratiti na negativne automatske misli i podučiti učenike kako da spriječe njihov negativni uticaj kroz kognitivno restrukturiranje.

Sa učenicima je potrebno raditi na razvijanju navika pravilne ishrane i režima spavanja jer nepravilna ishrana i nedostatak sna mogu da budu okidači fizioloških promjena koje onda dodatno pogoršavaju anksioznost za vrijeme ispitivanja.

3.4. PREPORUKE ZA PROSVJETNE RADNIKE

Prosvjetni radnici spadaju u tzv. generativne profesije. Oni generiraju vrijednost za buduće generacije. Prosvjetni radnici se nisu vratili u „normalne“ uvjete rada u toku protekle školske godine, odnosno, uvjeti rada nisu isti kao što su bili prije pandemije (Darling-Hammond i Hyler, 2020; Ellis i sur., 2020). Škole i vrtići su otvoreni nakon dogotrajnog zatvaranja, ali vrlo je važno donijeti strategije prevencije kojim će se maksimalno ublažiti posljedice pandemije i prevenirati da postanu kolektivna psihosocijalna trauma.

Povratak u učionice i redovito odvijanje nastave jeste smanjio napor za prosvjetne radnike, posebno za nastavnike razredne i predmetne nastave. To se odražava i na rezultate na skalama anksioznosti, depresivnosti i stresa. Ipak, mali, ali značajan procenat prosvjetnih radnika ima narušene parametre dobrobiti i to govori u prilog da je prevencija i dodatna podrška neophodna kao sastavni dio zaštite mentalnog zdravlja prosvjetnih radnika.

Prosvjetni radnici djeluju u okruženju u kojem se suočavaju sa nizom poteškoća. Generalno gledajući, nastavnička profesija nije visoko cijenjena u društvu, što se odražava i na nezainteresiranost mladih ljudi da grade svoje karijere u nastavničkoj profesiji. Socijalni, ekonomski i politički kontekst rada obilježen ekonomskom i političkom nestabilnošću i percepcijom socijalne nepravde dodatno otežavaju očuvanje i promociju mentalnog zdravlja i dobrobiti prosvjetnih radnika. U čitavom društvu je vidljivo usmjeravanje pažnje na negativne događaje i generalizirani osjećaj nezadovoljstva.

Iako je jasno da status prosvjetnih radnika ne može biti poboljšana samo psihosocijalnim intervencijama, to nikako ne znači da one ne treba da budu implementirane i korištene u školama.

Prosvjetni radnici su modeli za svoje učenike. Stoga svaka intervencija i razvijanje kompetencija nastavnika u okviru njihovog profesionalnog razvoja ima potencijal da promijeni klimu za učenje i podučavanje u njihovim učionicama.

U svojim odgovorima na pitanje što bi voljeli kao dodatnu podršku, nastavnici najviše i ističu:

- ✓ očuvanje i promociju timske klime i kulture (intervencije kao što su više druženja, izleta i susreta sa kolegama),
- ✓ profesionalni razvoj (dodatne edukacije i supervizije),
- ✓ kadrovsko popunjavanje (nova zapošljavanja),
- ✓ Svi ovi prijedlozi govore u prilog tome da je rad na kooperativnoj školskoj klimi i kulturi sa jasno definiranim vrijednostima važan za očuvanje mentalnog zdravlja prosvjetnih radnika.
- ✓ Promicanje autonomije u radu prosvjetnih radnika
Autonomija prosvjetnih radnika odnosi se na njihovu profesionalnu nezavisnost, posebno u donošenju odluka o tome što će podučavati i na koji način će podučavati. Autonomija u radu je glavni faktor radnog zadovoljstva jer davanjem autonomije prosvjetnim radnicima sistem šalje poruku da ih tretira kao kompetentne profesionalce. Naravno, svaka autonomija nosi sa sobom i kvalitetnu pripremu nastavnika koji će onda moći osigurati da su postignuti ishodi učenja. Stoga, u profesionalnom razvoju nastavnika potrebno je staviti poseban akcenat na savladavanje vještina koje omogućavaju autonomiju u radu i to: kako pratiti vlastito podučavanje, kako postavljati svoje ciljeve za podučavanje i učenje, kako uskladiti metodiku podučavanja sa postavljenim ciljevima, kako pratiti progres i ocijeniti u kojoj mjeri su postignuti ciljevi. Iako su sve pobrojane aktivnosti već sastavni dio profesionalnog razvoja nastavnika, trenutna obrazovna praksa sa nizom kontekstualnih poteškoća umanjuje spremnost nastavnika da koriste autonomiju u razredu. Stoga je važno i nastavnike zaštititi od vanjskih uticaja kako bi mogli objektivno i nepristrano podučavati i pratiti progres učenika.
- ✓ Posebno treba naglasiti da nastavnike treba ohrabriti i ojačati kroz profesionalnu edukaciju da uvedu prakse u svoj rad sa učenicima koje će promovirati fizičku i psihološku dobrobit svih zajedno.
- ✓ Poticanje nastavničke autonomije u donošenju odluka mora uključivati institucionalnu podršku, te autentični pozitivni stav rukovodioca prema nastavničkoj autonomiji koji se bazira na obostranom povjerenju i koji je prilagođen radnim uvjetima.

2. Osnaživanje i podrška prosvjetnih radnika kroz profesionalnu edukaciju za promoviranje fizičke i psihološke dobrobiti za sve
--

Objektivno i konkretno utvrditi stepen zahtjeva na radnom mjestu nastavnika i shodno podacima angažirati dodatno osoblje, posebno asistente za rad sa učenicima sa posebnim obrazovnim potrebama.

Organizirati grupe podrške za nastavnike koji imaju problema sa zahtjevima na radnom mjestu. Grupe bi vodio psiholog, a cilj bi bio da nastavnici nauče bolje načine kako da se nose sa zahtjevima, uključujući efikasno upravljanje vremenom.
--

Posebnu pažnju treba obratiti na nastavnike razredne nastave koji imaju visoke zahtjeve i malo kontrole. Potrebno je omogućiti nastavnicima veći stepen autonomije kako bi mogli balansirati sve zahtjeve kojima su izloženi i kojih će biti još više, ali i
--

uključiti prosvjetne radnike u donošenje odluka koje se tiču njihovog rada, obezbijediti mehanizam predlaganja i učešća u donošenju zakona i podzakonskih akata.

3. Organizovanje radionica za prosvjetne radnike

Autonomija prosvjetnih radnika odnosi se na njihovu profesionalnu nezavisnost, posebno u donošenju odluka o tome šta će podučavati i na koji način će podučavati. Autonomija u radu je glavni faktor radnog zadovoljstva jer davanjem autonomije prosvjetnim radnicima sistem šalje poruku da ih tretira kao kompetentne profesionalce. Naravno, svaka autonomija nosi sa sobom i kvalitetnu pripremu nastavnika koji će onda moći osigurati da su postignuti ishodi učenja. Stoga, u profesionalnom razvoju nastavnika potrebno je staviti poseban akcenat na savladavanje vještina koje omogućavaju autonomiju u radu i to: kako pratiti vlastito podučavanje, kako postavljati svoje ciljeve za podučavanje i učenje, kako uskladiti metodiku podučavanja sa postavljenim ciljevima, kako pratiti progres i ocijeniti u kojoj mjeri su postignuti ciljevi. Iako su sve pobrajane aktivnosti već sastavni dio profesionalnog razvoja nastavnika, trenutna obrazovna praksa sa nizom kontekstualnih poteškoća umanjuje spremnost nastavnika da koriste autonomiju u razredu. Stoga je važno i nastavnike zaštititi od vanjskih uticaja kako bi mogli objektivno i nepristrano podučavati i pratiti progres učenika. Posebno treba naglasiti da nastavnike treba ohrabriti i ojačati kroz profesionalnu edukaciju da uvedu prakse u svoj rad sa učenicima koje će promovirati fizičku i psihološku dobrobit svih zajedno.

Poticanje nastavničke autonomije u donošenju odluka mora uključivati institucionalnu podršku, te autentični pozitivni stav rukovodioca prema nastavničkoj autonomiji koji se bazira na obostranom povjerenju i koji je prilagođen radnim uvjetima.

Kurikularna reforma sa kojom se kreće u školskoj 2022/2023. godini nosi sa sobom veći stepen autonomije nastavnika, ali i posebnu odgovornost da se ispune ishodi učenja i podučavanja. Ipak, autonomija i autonomno uređenje radnih aktivnosti ne mora da bude podjednako prihvaćeno i etablirano kod svih nastavnika. Određeni broj nastavnika će trebati više osnaživanja u radu i preuzimanju autonomije, stoga predlažemo da stručne službe škole, posebno psiholozi, organiziraju fakultativne radionice za nastavnike na temu *Autonomija na radnom mjestu*.

SERIJA RADIONICA „Autonomija na radnom mjestu“

Cilj radionica: potaći i osnažiti prosvjetne radnike na preuzimanje inicijative u određivanju sadržaja i načina podučavanja.

Sadržaj radionica

RADIONICA 1 – Autonomija na radnom mjestu nastavnika

Šta je to autonomija u radu?

Šta su preduslovi za autonomiju u radu?

Kako nastavnici mogu prakticirati autonomiju u radu?

RADIONICA 2 – Barijere za autonomno djelovanje i njihovo prevazilaženje

Šta su barijere – individualne, okolinske i situacijske za prakticiranje autonomije?

Kako se nositi sa barijerama za prakticiranje autonomije?

Na ovoj radionici bi nastavnici dobili praktični zadatak u vidu praćenja i bilježenja vlastitog autonomnog rada te pozitivnih i negativnih efekata.

Radionica 3 – KAKO SMO PRAKTICIRALI AUTONOMIJU?

Dobile bi se povratne informacije o korištenju autonomije u nastavnom procesu i otvorile konstruktivne diskusije o načinima za prevazilaženje prepreka u budućnosti.

RAZVIJANJE RADIONICE ZA RODITELJE ZAJEDNO SA PROSVJETNIM RADNICIMA – KAKO VJEROVATI SVOM DJETETU I ŠKOLI

Prosvjetni radnici su zaista izloženi očekivanjima roditelja, posebno kada je u pitanju vrednovanje i ocjenjivanje učenika, ali i očekivanjima kada je u pitanju njihov odnos sa učenicima. Kod roditelja je u ovom ispitivanju utvrđen niži stepen povjerenja i u obrazovanje i u školu. Stoga se predlaže stručnoj službi škole da zajedno sa nastavnicima, kao ekspertima za odnose sa roditeljima, razviju radionicu ili seriju radionica na temu „Kako vratiti povjerenje u školu i u djecu“. Ove radionice trebale bi da obrade pitanje roditeljske anksioznosti vezane za učenička postignuća, njihovo povjerenje u vještine i znanja koja imaju njihova djeca, ali i povjerenje koje imaju u nastavnike i školu.

Smatramo da nastavnici treba da budu kreatori ovih radionica, a ne implementatori, jer niko bolje ne poznaje izazove sa kojima se oni sreću kada je odnos sa roditeljima u pitanju.

PROMOCIJA DOBROBITI KROZ PROMOCIJU POZITIVNIH PSIHOLOŠKIH KONCEPATA

Kada su ljudi izloženi svakodnevno negativnim informacijama, oni tendiraju da te negativne informacije prioritiziraju i da previđaju pozitivne događaje koji su im donijeli pozitivne emocije. Čak i ako ih primijete, tendiraju da umanjuju njihov značaj u relativnom omjeru prema negativnim emocijama. Stoga je potrebno razvijati intervencije koje će biti oslonjene na praktične strategije unapređenja interpersonalnih relacija. Te strategije treba da promoviraju emocionalnu inteligenciju, empatiju, asertivnost, suosjećanje i pohvaljivanje (pozitivne povratne informacije) kako bi se uticalo na socioemocionalnu klimu u razredu i unaprijedili odnosi između radnih kolega. Također, potrebno je promovirati psihološke resurse koji potiču reflektivne prakse. U ove resurse spadaju kreativnost, ljubav prema učenju i percepcija samoefikasnosti u obavljanju posla. Sve veći broj istraživanja podržava ideju da su pozitivne emocije na poslu važan medijator između uslova rada i individualnih resursa kao što su optimizam, percepcija samoefikasnost i samopouzdanje (Xanthopoulou, Bakker, Demerouti & Schaufeli, 2012). Nastavnici koji doživljavaju pozitivne emocije, svakodnevno na poslu su i kreativniji, pažljiviji i imaju više poštovanja prema drugima, te su spremniji da se uključe u aktivnosti koje nose benefite za samu organizaciju (Weiss, 2002). Osim toga, istraživanja pokazuju da je organizacijska kultura usmjerena na snage direktno povezana sa boljim radnim učinkom. Dubreuil, Forest, and Courcy (2014) su u svom istraživanju pokazali da je osvještavanje vlastitih snaga na radnom mjestu objašnjavalo 15% ukupne varijance radnog učinka. Stoga je osvještavanje o vlastitim snagama povezano sa povećanom vitalnošću, koncentracijom i posvećenošću radnim zadacima.

PRIJEDLOG RADIONICE: POZITIVNE EMOCIJE I SNAGE NA RADNOM MJESTU

Cilj radionice: poticanje prosvjetnih radnika na fokusiranje i prioritiziranje pozitivnih emocija i pozitivnih mehanizama suočavanja sa stresnih situacijama.

SADRŽAJ

- Šta su pozitivna iskustva na radnom mjestu?
- Koje su moje snage?
- Na koji način koristim svoje snage na radnom mjestu?
- Kako mogu pomoći svojim kolegama i kolegicama da zajedno gradimo pozitivne snage?

PRIJEDLOG RADIONICE ZA DIREKTORE: UPRAVLJANJE ŠKOLOM BAZIRANO NA INDIVIDUALNIM I GRUPNIM SNAGAMA POJEDINACA

Cilj radionice: osvijestiti direktore o važnosti prepoznavanja individualnih i grupnih snaga te osiguravanje mogućnosti i uvjeta rada kojima se potiče korištenje i razvoj snaga i talenata prosvjetnih radnika.

SADRŽAJ RADIONICE

- Važnost individualnih i grupnih snaga
- Kako prepoznati i validirati snage i talente zaposlenika?
- Kako stvarati klimu koja potiče korištenje i razvijanje snaga i talenata?
- Kadrovsko popunjavanje i uvjeti rada i tretman nastavničke profesije

Kvalitet obrazovanja je kvalitet društva i ekonomije, stoga ulaganje u obrazovanje treba biti tretirano kao investicija, a posebno je važno da u vrtićima i školama radi dovoljan broj kompetentnih prosvjetnih radnika čime će se osigurati kvalitetan pristup i rad sa svim učenicima. Materijalni i tehnički uslovi rada u školama i vrtićima moraju biti strateško opredjeljenje javnih politika, a posebno je važno izraditi strategije za promociju i pozitivan tretman nastavničke profesije.

Jedna od aktivnosti za naredni period jeste promocija nastavničkog poziva. Aktivnosti promocije treba da se rade u saradnji sa prosvjetnim radnicima, a jedna od radionica koja bi zasigurno polučila pozitivne ideje bila bi radionica pod nazivom *Kako osigurati da nastavnička profesija bude atraktivna mladim ljudima.*

3. PLANIRANJE I ORGANIZACIJA ZAJEDNIČKIH DRUŽENJA I TIMSKIH AKTIVNOSTI ZA PROSVJETNE RADNIKE

Prosvjetni radnici su jasno istakli da im je potrebno više druženja i kontakata koji bi doprinijeli izgradnji timskog duha i omogućili im potrebnu fizičku i mentalnu relaksaciju.

U školskim kalendarima treba omogućiti nastavnicima da sa djecom mogu izvoditi nastavu i izvan prostorija škole, planirati zajedničke kratke izlete sa učenicima i bez učenika, te druge oblike zajedničkih aktivnosti kao što su posjete drugim školama i institucijama sa kojima škole mogu saradivati.

Kvalitetni timovi prepoznaju se po tome što imaju svoje saradničke kulture, a koje uključuju i male rituale u koje spadaju druženja, proslave i zajednička obilježavanja važnih događaja. Vrijeme u kojem živimo često nas navede na to da zaboravimo i zato je važno da ih planiramo u kalendarima.

3.5. PREPORUKE ZA RODITELJE I STARATELJE

1. Prema odzivu roditelja/staratelja možemo zaključiti da postoji interesovanje za uključivanje u istraživačke projekte i neophodno je potencijal saradnje roditelja iskoristiti u istraživačke svrhe te kreiranje intervencija koje će u konačnici rezultirati dobroti za dijete i zajednicu u cjelini.
2. Neophodno je pokrenuti projekte promocije podjednake uključenosti oba roditelja u obrazovanje i podršku djeci tokom obrazovnog procesa u kojima bi se jačale kompetencije roditelja/staratelja u adekvatnoj podršci djeci tokom odgojno-obrazovnog procesa.
3. S obzirom da je značajan broj roditelja/staratelja izvijestio da efektivno provode značajan dio dana sa svojom djecom, neophodno je provesti istraživanje i ispitati kako se to vrijeme

- koristi te pokrenuti projekte podrške roditeljima/starateljima u razvoju vještina za što efektivnije provedeno vrijeme sa svojom djecom.
4. Budući da su roditelji/staratelji najčešće angažirane osobe u obrazovnom procesu i podršci roditeljima, poželjno bi bilo ispitati koje vrste podrške bi roditeljima olakšale pružanje adekvatne podrške svom djetetu te poticati uključivanje roditelja u odnos sa obrazovnom institucijom i u situacijama kada ne postoji problem u obrazovnom procesu.
 5. Provesti specifičnije istraživanje o povjerenju i zadovoljstvu roditelja/staratelja kvalitetom obrazovanja, uzimajući u obzir sve specifičnosti i utjecaje različitih faktora u tom procesu.
 6. Provesti programe jačanja povjerenja prema obrazovnim institucijama, posebno unapređenje odnosa na relaciji škole i roditelja, npr. provesti programe uključivanja roditelja u obrazovni proces i aktivnosti škole kako bi se povećalo povjerenje i solidarnost u odnosu na relaciji roditelj – škola – „Program „senior volonter“ u kojem bi se uključili roditelji/staratelji da volontiraju u školi u vidu davanja instrukcija u učenju, podučavanja nekim specifičnim vještinama (radionice), uključivanje u obilježavanje nekih važnih događaja, i slično.
 7. Potrebno je ispitati uzroke samoprocjene roditelja o loše općem zdravstvenom stanju.
 8. Potrebno je pokrenuti programe podrške od strane pedagoško-psihološke službe škole prema djeci, roditeljima i nastavnicima u konkretnim situacijama rješavanja problema u međusobnim relacijama.
 9. Potrebno je ispitati uzroke poteškoća u motivaciji i koncentraciji kod djece.
 10. Pokrenuti programe jačanja pozitivnih vršnjačkih odnosa, razvoja vještina komuniciranja, sprečavanja diskriminacije i nasilja po bilo kojem osnovu (u sve programe obavezno uključivanje roditelja/staratelja).
 11. Ostvariti saradnju sa institucijama u zajednici u svrhu provođenje programa terenske nastave i posjeta institucijama koje mogu pružiti praktična znanja i vještine što može uticati na veći stepen povjerenja i razvoja solidarnosti u zajednici.
 12. Provoditi programe podrške nastavnicima tokom nastavnog procesa i odnosa na relaciji sa učenicima i porodicom djece. Iskoristiti kapacitet volontiranja i praktične nastave studenata UNSA (studija pedagogije, psihologije, pedagoških studija, nastavničkih smjerova, itd.).

S obzirom na sve navedeno, uzimajući u obzir prioritete i kapacitete sa kojim se raspolaze, slijede preporuke.

PREPORUKE

<p>1. Raditi na osnaživanju i jačanju povjerenja na relaciji prosvjetni radnici – roditelji</p> <p>Opis Svakodnevno smo izloženi negativnim informacijama koje kod svakoga od nas izazivaju nesigurnost, sumnju i gubitak povjerenja. Ostavljamo malo prostora pozitivnim informacijama, ugodnim emocijama. Kada se i pojave pozitivni događaji, pozitivni primjeri, smatramo ih da se podrazumijevaju i relativizira se njihov značaj. Zbog svega se nameće potreba kontinuiranog rada na izgradnji povjerenja. Stvaranje kulture dobrih odnosa među ljudima, uvažavanja sagovornika, prihvatanja drugačijeg mišljenja, usmjeravanje na procese izgradnje dobrih odnosa i odmicanje od zadovoljenja potreba „ega“ i pozicije „ko je upravu?“. Povjerenje označava osjećaj da će razvoj situacije ili događaja imati pozitivan ili očekivani tok. U odnosu sa ljudima trebamo se truditi da se ljudi mogu osloniti na dogovore i obećanja. U dobrom odnosu ključni je reciprocitet. Reciprocitet ili uzajamnost u vraćanju povjerenja, razmjeni korisnih i pozitivnih informacija, poticaja za stvaranje ugodnih odnosa među ljudima, uzajamnost u rješavanju problema. Cilj aktivnosti treba da bude razvoj</p>
--

povjerenja, način da osoba i organizacija razvijaju očekivanje od osobe od povjerenja ili organizacije da će svoje buduće akcije oblikovati u okviru zajedničkih vrijednosti. Zbog toga u svrhu razvoja povjerenja i dobrih odnosa neophodno je u razvoju nove kulture odrediti vrijednosti koje krasi svaku odgojno-obrazovnu instituciju, odnose unutar nje, i njene odnose sa njenom zajednicom. Da bismo gradili povjerenje, pored reciprociteta, vrijednosti, neophodno je da vodimo brigu o očuvanju kredibiliteta, pouzdanosti i autentičnosti, koje se odnose kako na sadašnjost, tako i na buduće događaje. Nakon definisanja svih karakteristika kulture u kojoj želimo da djelujemo, potrebno je razvijati intervencije koje će biti oslonjene na praktične strategije unapređenja interpersonalnih relacija. Te strategije treba da promoviraju sve pozitivne vrijednosti kulture koju razvijamo, a ona uključuje solidarnost, znanje, povjerenje, uzajamnost, empatiju, optimizam, asertivnost, povratnu informaciju, nagradu i isticanje pozitivnih primjera. Time ćemo doprinijeti stvaranju motivirajuće i pozitivne socioemocionalne klime.

Aktivnosti:

- jačanje saradnje prosvjetnih radnika i roditelja (kroz radionički rad),
- razvijanje radionice za roditelje i prosvjetne radnike na nivou odgojno-obrazovnih institucija – „*Povjerenje kao ključ dobrog odnosa*“.

Učesnici:

prosvjetni radnici, roditelji/staratelji

Voditelji aktivnosti:

psiholozi, pedagozi-psiholozi uposleni u školama, drugi stručni saradnici u školi, gostujući predavači

Saradnja:

Kantonarno ministarstvo za odgoj i obrazovanje, Institut za razvoj preduniverzitetskog obrazovanja Kantona Sarajevo, Centri za mentalno zdravlje JU DZ KS, UNSA – gostujući predavači, UNICEF

2. Dizajniranje i realizacija Pilot-projekta Ministarstva odgoja i obrazovanja Kantona Sarajevo "Unapređenje povjerenja na relaciji roditelj – odgojno-obrazovna institucija"

Projekat „Unapređenje povjerenja na relaciji roditelj – odgojno-obrazovna institucija“

Projekat bi imao za cilj:

- utvrditi izvore ne/zadovoljstva roditelja spram odgojno-obrazovne institucije vezane za instituciju, ali i za odgojno-obrazovni sistem;
- utvrditi unutrašnju radnu klimu institucija te kadrovske kapacitete i eventualnu povezanost sa ne/zadovoljstvom i povjerenjem roditelja;
- utvrditi sociodemografske karakteristike, eventualne socijalne događaje sa kojima ne/zadovoljstvo može biti povezano;
- povećati povjerenje i zadovoljstvo sa odgojno-obrazovnim institucijama gdje se provodi;
- povećati uključenost roditelja u aktivnosti institucija;
- izraditi priručnik za provođenje aktivnosti za izgradnju povjerenja unutar institucije i institucije sa svojom zajednicom.

Pilot-projekat bi se realizirao u najmanje dva vrtića, četiri osnovne škole i tri srednje škole. Institucije koje budu odabrane za pilot-projekat trebaju da imaju različita obilježja u smislu: područja koje pokriva (gradsko, periferno, izvangradsko područje), različitih struktura stanovništva u smislu nivoa obrazovanja, socio-ekonomskog statusa; različitih ukupnih ranijih dostignuća samih institucija; različitih prostornih/kadrovskih kapacitiranosti institucija i drugih sociodemografskih karakteristika.

Pilot-projekat bi se realizirao cijelu školsku godinu 2022/23.

Pilot-projekat bi vodio stručni tim ministarstva za sve škole (eksterni stručni tim) u saradnji sa pedagoško-psihološkim službama institucija i Vijećem roditelja.

Pilot-projekat treba da uključi volontere studente UNSA.

Aktivnosti projekta bi obuhvatile:

- istraživački dio projekta koji bi planirao i izvršio sve potrebne radnje da se ostvare ciljevi projekta;
- intervencija u projektu bi se odnosila na provođenje aktivnosti na osnovu dobivenih ulaznih informacija istraživačkog dijela projekta, a intervencije bi obuhvatile edukativne i savjetodavne postupke različitih vidova komunikacije i rada (printani i videomaterijali, radionice, savjetovanja i supervizije); intervencije bi bile usmjerene na osoblje institucija, roditelje, i druge;
- na kraju projekta izdao bi se priručnik za sve odgojno-obrazovne institucije sa jasnim smjernicama za unapređenje povjerenja i uključivanje roditelja;
- izradile bi se dalje preporuke za nastavak aktivnosti u ovom pravcu koje bi postale institucionalna rješenja za dugoročni period.

Vremenski okvir:

- septembar 2022 – juni 2023.

4. LITERATURA KORIŠTENA ZA IZRADU IZVJEŠTAJA

1. Bakker, A. B., & Demerouti, E., *The job demands-resources model: State of the art*. *Journal of Managerial Psychology*, 22(3), 309–328, 2007.
2. Bećirović-Karabegović, J., *Razvojno primjereni kurikulum*, Pedagoški fakultet Univerziteta u Sarajevu, 2018.
3. Buggle, F., *Razvojna psihologija Jeana Piageta*. Naklada Slap: Zagreb, 2009.
4. Darling-Hammond, L., A. Schachner, A. K. Edgerton, A. Badrinarayan, J. Cardichon, P. W. Cookson, M. Griffith, et al. *Restarting and Reinventing School: Learning in*, 2020.
5. Došen Dobud, A., *Malo dijete veliki istraživač*, Zagreb: Alinea, 1995.
6. Dubreuil, P., Forest, J., & Courcy, F., *From strengths use to work performance: The role of harmonious passion, subjective vitality and concentration*, *The Journal of Positive Psychology*, 9(4), 335–349, 2014.
7. Ellis, W. E., Dumas, T. M., and Forbes, L. M. *Physically isolated but socially connected: Psychological adjustment and stress among adolescents during the initial COVID-19 crisis*. *Canad. J. Behav. Sci.* 52, 177–187, 2020.
8. Grupa autora, *Refleksivni praktikum I. Stručne teme odgajatelja i stručnih saradnika JU „Djeca Sarajeva“ u radu s djecom ranog i predškolskog uzrasta (za internu upotrebu)*, Bosanska knjiga, Sarajevo, 2014.
9. Grupa autora, *Refleksivni praktikum III. Stručne teme i praktične aktivnosti odgajatelja i stručnih saradnika JU „Djeca Sarajeva“ u radu sa djecom ranog uzrasta (1-3 godine) - za internu upotrebu*, Bosanska knjiga, Sarajevo, 2019.
10. Grupa autora, *Refleksivni praktikum II. Praktične aktivnosti odgajatelja i stručnih saradnika JU „Djeca Sarajeva“ u radu s djecom ranog i predškolskog uzrasta (za internu upotrebu)*, Bosanska knjiga, Sarajevo, 2014.
11. Grupe podrške učenicima završnih razreda osnovne - srednje škole, *Prijedlog edukativnog materijala za unapređenje psihosocijalnih kompetencija učenika, očuvanja mentalnog zdravlja, razvoja mišljenja, ličnog i socijalnog razvoja*, Ministarstvo za odgoj i obrazovanje KS. <https://mo.ks.gov.ba/node/19639>, 2022.
12. Hakanen, J. J., Bakker, A. B., & Schaufeli, W. B. *Burnout and work engagement among teachers*, *Journal of School Psychology*, 43(6), 495–513, 2006.
13. Jelińska, M., & Paradowski, M. B. (2021). Teachers' Perception of Student Coping With Emergency Remote Instruction During the COVID-19 Pandemic: The Relative Impact of Educator Demographics and Professional Adaptation and Adjustment. *Frontiers in psychology*, 12, 648443.
14. Jogunčić, A., Pilav, A., Bajramović, A., Bursać-Arandelović, S., Pošković-Bajraktarević, A., Kurtagić-Pepić, E., Pitić, A., Šeremet, Z., Đurović, D., & Branković, S. *Canton Sarajevo journey through COVID-19 pandemic*, *Journal of Health Sciences*, 10(3), 176–182, 2020.
15. Jogunčić, A., Pilav, A., Bajramović, A., Bursać-Arandelović, S., Pošković-Bajraktarević, A., Kurtagić-Pepić, E., Pitić, A., Šeremet, Z., Đurović, D. & Branković, S., *Canton Sarajevo journey through COVID-19 pandemic*, *Journal of Health Sciences*, 2020, 10(3), 176–182. <https://doi.org/10.17532/jhsci.2020.1031>
16. Kamenov, E., *Dečja igra*, Zavod za udžbenike, Beograd, 2009.
17. Kamenov, E., *Obrazovanje predškolske dece*, Zavod za udžbenike, Beograd, 2008.
18. Karasek, R. A., *Job Content Questionnaire and user's guide*. Lowell: University of Massachusetts Lowell, Department of Work Environment, 1985.
19. Kvaščev, R. *Kako razviti stvaralačke sposobnosti*, BIGZ, Beograd, 1977.

20. Lent, R. W., Brown, S. D., & Hackett, G., *Toward a unifying social cognitive theory of career and academic interest, choice, and performance*, *Journal of Vocational Behavior*, 45(1), 79–122, 1994.
21. Lovibond, S.H. & Lovibond, P.F., *Manual for the Depression Anxiety & Stress Scales. (2nd Ed.)*: Psychology Foundation, Sydney, 1995.
22. Mougnotte, A., *Odgajati za demokraciju*, Educa, Zagreb, 1995.
23. Munivrana, A., Morić, D., Pijaca Plavšić, E., Bajkuša, M., Rastović, M. i Kožić, V., *Zbirka radionica „Pokreni promjenu“, 40 ideja za rad s djecom i mladima u području različitosti*, Forum za slobodu odgoja, Zagreb, 2021.
24. OECD (2014). *OECD Teaching and Learning International Survey (TALIS)*. Retrieved from <http://www.oecd.org/newsroom/teachers-love-their-job-but-feel-undervalued-unsupported-and-unrecognised.htm>
25. Parents' Education Anxiety and Children's Academic Burnout: *The Role of Parental Burnout and Family Function*, Institute of Psychology and Behavior, Henan University, Kaifeng, China; *Frontiers in Psychology*, 2022.
26. Parviz Birjandi & Mino Alemi "The Impact of Test Anxiety on Test Performance among Iranian EFL Learners". *BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*. 1 (4): 45, October, 2010.
27. Pašalić-Kreso, A., *Koordinate obiteljskog odgoja. Prilog sistematskom razumijevanju obitelji i obiteljskog odgoja*, JEŽ, Sarajevo, 2004.
28. Pašalić-Kreso, A., *Rano učenje ili učenje u funkciji uvećavanja kapaciteta mozga*, Step by step, Sarajevo, 2000.
29. Pavlović-Breneselović, D. i Pavlovski T., *Partnerski odnos u vaspitanju*, Centar za obrazovne inicijative „Step by Step“, Beograd, 2000.
30. Pavlović-Breneselović, D., *Timski rad u vaspitnoj praksi*, Centar za obrazovne inicijative „Step by Step“, Beograd, 1993.
31. Pekrun, R., Goetz, T., Perry, R. P. *Achievement Emotions Questionnaire (AEQ): User's Manual*. Munich, University of Munich, Department of Psychology, Germany, 2005.
32. Pekrun, R., Goetz, T., Perry, R. P., Kramer, K., Hochstadt, M., Molfenter, S. *Beyond test anxiety: Development and validation of the test emotions questionnaire (TEQ)*, *Anxiety, Stress, and Coping*, 17, 287-316, 2004.
33. Pijaže, Ž., Inhelder, B., *Intelektualni razvoj deteta*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1978.
34. Pilav A., *Sistemi zaštite zdravlja*, Fakultet zdravstvenih studija, Sarajevo ISBN 978-9958-692-13-0, 2014.
35. Pilav, A., Jatić, Z., Branković, S., Đido, V., *Upravljanje kvalitetom u zdravstvenoj zaštiti...* Sarajevo 2018, ISBN 978-9926-456-47-4
36. Pilav, Aida, *Sistemi zaštite zdravlja*, Fakultet zdravstvenih studija, Sarajevo 2014. ISBN 978-9958-692-13-0
37. Pilav, Jatić, Branković, Đido, *Upravljanje kvalitetom u zdravstvenoj zaštiti*. ISBN 978-9926-456-47-4; COBISS_BH-ID 26155526, Sarajevo, 2018.
38. Ponjavić, M., Karabegović, A., Ferhatbegović, E., Tahirović E., Uzunović, S., Travar, M., Pilav, A., Mulić, M., Karakaš, S., Avdić, N., Mulabdić, Z., Pavić, G., Bičo, M., Vasilj, I., Mamić, D., Hukić, M., *Spatio-temporal data visualization for monitoring of control measures in the prevention of the spread of COVID-19 in Bosnia and Herzegovina*, *Med Glas (Zenica)* 2020; 17(2).
39. Ponjavić, M., Karabegović, A., Ferhatbegović, E., Tahirović, E., Uzunović, S., Travar, M., Pilav, A., Mulić, M., Karakaš, S., Avdić, N., Mulabdić, Z., Pavić, G., Bičo, M., Vasilj, I.,

- Mamić, D., Hukić, M., *Spatio-temporal data visualization for monitoring of control measures in the prevention of the spread of COVID-19 in Bosnia and Herzegovina*, *Med Glas*, 17(2), Zenica, 2020.
40. Pozderović, E., *Dijete u centru aktivnosti*, Didaktički vodič, Denfas, Tuzla, 2003.
 41. Prado-Gascó, V., Gómez-Domínguez, M. T., Soto-Rubio, A., Díaz-Rodríguez, L., and Navarro-Mateu, D. *Stay at Home and Teach: A Comparative Study of Psychosocial Risks Between Spain and Mexico During the Pandemic*. *Front. Psychol.* 11:566900, 2020.
 42. Putwain, D.W., Woods, K.A., Symes, W., *Personal and situational predictors of test anxiety of students in post-compulsory education*. *British Journal of Educational Psychology*, 80, 137-160, 2010.
 43. Ranko, R., *MENSA- NTC SISTEM UČENJA - I dio IQ deteta – briga roditelja*, Novi Sad, 2009.
 44. Ranko, R., *NTC SISTEM UČENJA – Metodički priručnik*, Novi Sad, 2012.
 45. Ryan, R. M., & Deci, E. L., *On happiness and human potentials: A review of research on hedonic and eudaimonic well-being*. *Annual Review of Psychology*, 52, 141–166, 2001.
 46. Salend, S. J., "Teaching students not to sweat the test", *Phi Delta Kappan*, 93 (6): 20–25, 2012.
 47. Slunjski, E., *Devet lica jednog odgajatelja/roditelja*, Mali profesor, Visoka učiteljska 2003.
 48. Sporišević, L., Mesihović-Dinarević, S., Jogunčić, A., Pilav, A., *Coronavirus disease 2019: A new pediatric challenge. Pediatric challenge of COVID-19*. *Journal of Health Sciences*, 10(2):103-108, 2020;
 49. Sporišević, L., Mesihović-Dinarević, S., Jogunčić, A., Pilav, A., *Coronavirus disease 2019: A new pediatric challenge. Pediatric challenge of COVID-19*. *Journal of Health Sciences* 2020;10(2):103-108
 50. Starc, B., i sur., *Osobine i psihološki uvjeti razvoja djeteta predškolske dobi: priručnik za odgojitelje, roditelje i sve koji odgajaju djecu predškolske dobi*, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb, 2004.
 51. Suzuki, Šinići, *Odgoj s ljubavlju: klasičan pristup obrazovanju talenata*, Centar za glazbenu poduku, Zagreb, 2002.
 52. the Time of COVID and Beyond. Palo Alto, CA: Learning Policy Institute.
 53. Višnjić-Jevtić, A., i Visković, I., *Roditeljstvo u vrijeme pandemije COVID-19: perspektiva roditelja djece rane i predškolske dobi*, 2021.
 54. Vrdoljak, Jelena, *Odnos roditeljskih očekivanja i školskih postignuća učenika*, diplomski rad, Filozofski fakultet, Sveučilište u Splitu, 2020.
 55. Weiss, H. M., *Deconstructing job satisfaction: Separating evaluations, beliefs and affective experiences*, *Human Resource Management Review*, 12(2), 173–194, 2002.
 56. Xanthopoulou, D., Bakker, A. B., Demerouti, E., & Schaufeli, W. B., *A diary study on the happy worker: How job resources generate positive emotions and personal resources*, *European Journal of Work & Organizational Psychology*, 21, 489–517, 2012.
 57. Zeidner, M. *Test anxiety: The state of the art.*, NY: Plenum, New York, 1998.

Prilog broj 2

Priručnik

za organizaciju i realizaciju odgojno-obrazovnog procesa
u okolnostima pandemije COVID-19

Juni, 2021. godine

Koordinaciono tijelo za izradu Priručnika za organizaciju i realizaciju odgojno-obrazovnog procesa u okolnostima pandemije COVID-19:

1. Benjamin Hedžić (direktor JU Gimnazija Obala), voditelj
2. Asmir Hasičić (direktor JU OŠ „Malta“), zamjenik voditelja
3. Lamija Husić (pomoćnica ministrice za srednje obrazovanje i obrazovanje odraslih), članica
4. Nihada Čolić (pomoćnica ministrice za predškolski, osnovni odgoj i obrazovanje), članica
5. Ezudin Kurtović (pomoćnik ministrice za informatizaciju, međunarodnu saradnju, evropske integracije i pravne poslove), član

Ekspertna grupa za izmjene i prilagodbu zakonske i podzakonske legislativne u organizaciji i realizaciji odgojno-obrazovnog procesa u okolnostima pandemije COVID-19:

1. Lejla Tuzlak (JU Prva gimnazija), voditelj
2. Edina Pašić (Ministarstvo za odgoj i obrazovanje), član
3. Esada Šahinagić (direktorica JU OŠ „Čamil Sijarić“), član
4. Suanita Banda (direktorica JU Djeca Sarajeva), član
5. Faruk Bešlić (Samostalni sindikat srednjeg obrazovanja Kantona Sarajevo), član
6. Elvira Džindo (JU Gimnazija Obala Sarajevo), član
7. Mensur Bektić (Srednja škola primijenjenih umjetnosti), član

Ekspertna grupa za zaštitu psihofizičkog zdravlja učenika i nastavnika u svrhu izrade Priručnika za organizaciju i realizaciju odgojno-obrazovnog procesa u okolnostima pandemije COVID-19

1. Melisa Mizdrak (Ministarstvo za odgoj i obrazovanje), voditelj
2. Samela Alagić (JU OŠ „Safvet-beg Bašagić“), zamjenik voditelja
3. Prof. dr. Lejla Kafedžić (Odsjek za pedagogiju Filozofskog fakulteta), član
4. Prof. dr. Aida Pilav (JU Zavod za javno zdravstvo Kantona Sarajevo), član
5. Prof. dr. Džanana Hrustemović (Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta), član
6. Dženeta Sarajlić (JU Gimnazija Obala Sarajevo), član
7. Elma Omersoftić (psiholog i psihoterapeut), član
8. Dželila Mulić-Čorbo (psihoterapeut i porodični savjetnik), član
9. Amra Čeligića (JU OŠ „Džamaludin Čaušević“), član
10. Jasna Čongo (JU Djeca Sarajeva), član
11. Berminka Hrelja (JU Željeznički školski centar), član
12. Dijana Parla (Vijeće roditelja)
13. Prim. dr. Amra Junuzović-Kaljić (JU Domovi zdravlja), član

Ekspertna grupa za izradu dijela Priručnika za organizaciju rada centara, inkluzije u redovnom nastavnom procesu i rada sa nadarenim učenicima u svrhu izrade Priručnika za organizaciju i realizaciju odgojno-obrazovnog procesa u okolnostima pandemije COVID-19:

1. Selmir Hadžić (Škola za srednje stručno obrazovanje i radno osposobljavanje), voditelj
2. Edinalda Jakubović (JU Centar za odgoj, obrazovanje i rehabilitaciju "Vladimir Nazor"), zamjenik voditelja
3. Prof. dr. Sandra Bjelan-Guska (Odsjek za pedagogiju Filozofskog fakulteta), član
4. Edo Čelebić (Vijeće roditelja), član
5. Inga Bišćević (Škola za srednje stručno obrazovanje i radno osposobljavanje), član
6. Azur Kuduzović (Centar za slijepu i slabovidnu djecu i omladinu), član
7. Maja Srzić (Centar za slušnu i govornu rehabilitaciju), član
8. Sanida Nuhanović (JU Treća gimnazija), član
9. Admir Ibričić (JU Srednja škola za okoliš i drveni dizajn), član
10. Idmira Šabanović (JU OŠ Sokolje), član
11. Nizama Đipa (JU Prva osnovna škola), član
12. Mirsada Čakal (JU Zavod za specijalno obrazovanje i odgoj djece „Mjedenica“), član

Ekspertna grupa za digitalizaciju nastavnog procesa u svrhu izrade Priručnika za organizaciju i realizaciju odgojno-obrazovnog procesa u okolnostima pandemije COVID-19:

1. Edin Smajić (JU OŠ „Mehmed-beg Kapetanović Ljubušak“), voditelj
2. Irfan Kubat (JU Gimnazija Obala Sarajevo), zamjenik voditelja
3. Azra Kreho (JU OŠ „Musa Čazim Ćatić“), član
4. Adnan Durmić (JU OŠ „Malta“), član
5. Mahir Haračić (magistar ekonomskih nauka i ekspert za telekomunikaciona rješenja), član
6. Samim Konjicija (Elektrotehnički fakultet Sarajevo), član
7. Vedran Ljubović (Elektrotehnički fakultet Sarajevo), član
8. Adin Begić (JU OŠ „Mehmed-beg Kapetanović Ljubušak“), član
9. Adnan Šalaka (JU Druga gimnazija), član
10. Elvira Kavazović (Vijeće roditelja), član

Ekspertna grupa za evaluaciju učeničkih postignuća i ocjenjivanja učenika u svrhu izrade Priručnika za organizaciju i realizaciju odgojno-obrazovnog procesa u okolnostima pandemije COVID-19:

1. Aida Sejdić-Melezović (JU Druga gimnazija), voditeljica grupe
2. Aida Agić-Hadžić (JU Prva bošnjačka gimnazija), zamjenica voditeljice
3. Mirsada Tukulija (JU OŠ "Saburina"), član
4. Mersudin Kadrić (JU Centar „Vladimir Nazor“), član
5. Amina Isanović Hadžiomerović (Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu), član
6. Azra Nizić (JU Srednjoškolski centar Hadžići), član
7. Lejla Čaušević (JU Druga gimnazija), član
8. Alma Alajbegović (JU Gimnazija Obala Sarajevo), član
9. Elma Dizdarević (Vijeće roditelja), član

Ekspertna grupa za prilagodbu nastavnih planova i programa u svrhu izrade Priručnika za organizaciju i realizaciju odgojno-obrazovnog procesa u okolnostima pandemije COVID-19

1. Aida Jerlagić (JU OŠ "Hamdija Kreševljaković"), voditeljica grupe
2. Ades Bučan (JU Elektrotehnička škola za eneregetiku), zamjenik voditeljice grupe
3. Sanela Musić (JU OŠ "Hamdija Kreševljaković"), član
4. Amela Hasanović (JU Peta osnovna škola), član
5. Mersada Mulahmetović (JU Djeca Sarajeva), član
6. Amela Husejnović (JU Četvrta gimnazija), član
7. Merhunisa Čerkez (JU Treća osnovna škola), član
8. Elvedina Sejtarija (JU Srednja ugostiteljsko-turistička škola), član
9. Irma Tahmaz-Mehmedagić (JU Srednja škola primijenjenih umjetnosti), član
10. Admir Kustura (JU Srednja muzička škola), član
11. Nerma Hasanović (JU OŠ "Alija Nametak"), član
12. Faruk Bihorac (JU Djeca Sarajeva), član

Lektorisao: Elvis Mehanović

Prelom: Adnan Kurtović

PREDGOVOR MINISTRICE

Ministarstvo za odgoj i obrazovanje Kantona Sarajevo pokrenulo je aktivnosti na izradi Priručnika za organizaciju i realizaciju odgojno-obrazovnog procesa u školskoj 2021/2022. godini u okolnostima pandemije COVID-19, kako bi blagovremeno učenicima, roditeljima, nastavnicima i školskim administracijama dalo upute i smjernice potrebne za realizaciju nadolazeće nastavne godine.

Ovaj priručnik daje organizaciono-izvedbene modele realizacije odgojno-obrazovnih procesa, smjernice i upute predškolskim ustanovama, osnovnim i srednjim školama, a fokusira se na odvijanje nastave u skladu s epidemiološkom situacijom u vezi s pandemijom COVID-19 u Kantonu Sarajevo. Obrađuje područja koja su se pokazala kao dominantna i ključna u vanrednim situacijama pandemije.

Na izradi ovog Priručnika učestvovao je tim od oko 73 stručnjaka iz raznih oblasti koje se bave tematikom odgoja i obrazovanja. Priručnik je izrađen s aspekta sigurnijeg povratka učenika u školske klupe, eventualno sukcesivnog povratka učenika u školske klupe, kombinovanog modela nastave kao i online modela izvođenja nastave. Ovom prilikom su analizirani propusti, nedostaci, problematike, ali i dobri primjeri uspješnosti nastave iz protekle nastavne godine, a sve sa željom da iznađemo optimalan nastavni model.

Cijeneći visoku kompetentnost nastavnika i menadžerske sposobnosti direktora, stručnih saradnika i roditelja, sigurna sam da ćemo našim učenicima omogućiti najkvalitetnije moguće obrazovanje. Svjesna sam da će biti neophodan visok nivo uvezanosti i komunikacije svih navedenih struktura na implementaciji i primjeni ovog Priručnika. S tim u vezi, neophodna je efikasnija i redovnija komunikacija s roditeljima, intenzivnija i kvalitetnija saradnja s medicinskom i epidemiološkom strukom kao i dobar odnos s medijima. Ovo je primat kojim bi se obezbijedio siguran povratak učenika u školske klupe, a time i efikasno sticanje znanja i vještina. U doba pandemije, fokus nastavnog procesa treba da bude i na promociji zdravog života, sigurnog i odgovornog ponašanja, što jeste i jedan od ciljeva Priručnika.

Unapređenje kvaliteta obrazovanja i promoviranje temeljnih načela odgoja i obrazovanja, jesu zadaci Ministarstva za odgoj i obrazovanje, a siguran povratak učenika u školske klupe je naš prioritetni cilj. Svjesna sam da je sve navedeno veliki izazov pun prepreka, međutim treba naglasiti da samo veliki izazovi mogu dati velike rezultate.

Ministrica

Naida Hota-Muminović

SADRŽAJ

PREDGOVOR MINISTRICE	4
UVOD	7
PSIHOFIZIČKO ZDRAVLJE UČENIKA I NASTAVNIKA U OKOLNOSTIMA PANDEMIJE COVID-19	8
Podrška učenicima u kriznim situacijama	10
Podrška nastavnicima u kriznim situacijama	15
Podrška roditeljima djece predškolskog uzrasta	18
Podrška roditeljima učenika osnovnih i srednjih škola	19
Ključni izazovi za zdravlje djece u doba i nakon pandemije	19
PREPORUKE ZA DIGITALIZACIJU NASTAVNOG PROCESA	22
Uvod	22
Organizacione preporuke	22
Preporuke po pitanju digitalnih sadržaja i platformi	23
Preporuke za računarsku opremu	24
Mrežna instalacija	26
Preporuke za pristup internetu	27
Korisnička podrška u školama	27
ORGANIZACIJA RADA S UČENICIMA S TEŠKOĆAMA U RAZVOJU U CENTRIMA I REDOVNIM ŠKOLAMA I RADA S NADARENIM UČENICIMA U TOKU PANDEMIJE COVID-19 VIRUSA	29
Uvod	29
Osnovne preporuke za organizaciju odgojno-obrazovnog procesa sa djecom s teškoćama u razvoju u toku pandemije COVID-19 virusa	30
Organizacija odgojno-obrazovnog rada s nadarenim učenicima u vrijeme pandemije COVID-19 virusa	37
Partnerstvo i podrška roditeljima/starateljima	38
EVALUACIJA UČENIČKIH POSTIGNUĆA I OCJENJIVANJA UČENIKA	40
Smjernice za ocjenjivanje u online nastavi	40
Smjernice za ocjenjivanje prema uzrastu učenika	41
Kako ocjenjivati i vrednovati tokom online nastave?	43
PRILAGODBA NASTAVNIH SADRŽAJA	45
Uvod	45
Prilagođavanje nastavnog plana i programa na bazi primjene i ishoda učenja u skladu s različitim modelima realizacije odgojno-obrazovnog procesa/nastave u okolnostima trajanja pandemije COVID-19	45
Organizacioni modeli izvođenja nastave s aspekta povratka djece u predškolske ustanove i učenika/učenica u školske klupe, kombinovanog modela nastave i online modela nastave	47

Prijedlog modela nadoknada/kompenzacija procesno bitnih nastavnih sadržaja te uvezivanje istih u realizaciji aktuelnih nastavnih sadržaja uz pomoć primjene ishoda učenja koje je propisala agencija za predškolski odgoj, osnovno i srednje obrazovanje.....	55
Preporuke modela daljnjeg kontinuiranog stručnog usavršavanja odgajatelja/odgajateljica, nastavnika/nastavnica, stručnih saradnika/saradnica i direktora/direktorica predškolskih ustanova/škola za primjenu organizacionih modela iz priručnika	56
IZMJENA I PRILAGODBA ZAKONSKE I PODZAKONSKE LEGISLATIVE U ORGANIZACIJI I REALIZACIJI ODGOJNO-OBRAZOVNOG PROCESA U OKOLNOSTIMA PANDEMIJE COVID-19.....	57
Organizacija i realizacija odgojno-obrazovnog procesa u online okruženju ili po kombinovanom modelu	57
Predškolske ustanove	57
Osnovne i srednje škole.....	59
Podzakonski akti.....	60

UVOD

Ministarstvo za odgoj i obrazovanje, u cilju adekvatnog i blagovremenog planiranja realizacije odgojno-obrazovnog procesa u školskoj 2021/2022. godini u okolnostima pandemije COVID-19, želi osigurati siguran povratak učenika u školu te ponuditi rješenja koja bi trebala nadolazeću školsku godinu prilagoditi vremenu pandemije. S tim u vezi, Ministrica je imenovala petočlano Koordinaciono tijelo za izradu Priručnika koje je potom organiziralo i koordiniralo šest tematskih ekspertnih grupa. Ovih šest ekspertnih grupa u proteklom periodu analiziralo je postojeće stanje u obrazovanju te ponudilo rješenja koja su sastavni dio ovog Priručnika.

Tokom rada na ovom dokumentu prioritarno se radilo na tematici:

- zaštite psihofizičkog zdravlja učenika i nastavnika u doba pandemije
- digitalizacije škola i nastavnog procesa
- izmjene i prilagodbe zakonskih i podzakonskih akata
- evaluacije učenčkih postignuća i ocjenjivanja učenika
- prilagodbe nastavnih sadržaja
- organizacije rada centara, inkluzije u redovnom nastavnom procesu i rada s nadarenim učenicima

Ove upute su namijenjene školama, rukovodstvu škola i nastavnicima i kao takve trebaju da pomognu u adekvatnom planiranju naredne školske godine, da ih uputi i senzibilizira za ključna pitanja u obrazovanju u doba pandemije, te da im tako olakša realizaciju nastavnog i odgojnog procesa.

Upute polaze od toga da će naredna školska godina biti pod uticajem pandemije COVID-19, te su tako i sačinjene.

Ukoliko incidenca i pandemija budu mirovali, što bismo naravno svi i željeli, nastava će se realizirati u školama i po ustaljenim medelima koja su važila prije pandemije.

PSIHOFIZIČKO ZDRAVLJE UČENIKA I NASTAVNIKA U OKOLNOSTIMA PANDEMIJE COVID-19

U ovom dijelu Priručnika ukratko ćemo predstaviti rezultate provedenog istraživanja Radne grupe za zaštitu psihofizičkog zdravlja učenika i nastavnika. Istraživanje je provedeno u mjesecu junu 2021. godine. Korišteni su upitnici podijeljeni u tri grupe, na uzorku od 11.041 ispitanika. Od tog broja, u istraživanju je učestvovalo 786 prosvjetnih radnika, 6.208 roditelja djece predškolskog uzrasta i nižih razreda osnovne škole i 4.047 učenika starijih razreda osnovne škole te učenika srednje škole. U istraživanju je korišten Upitnik za učenike (namijenjen učenicima VI, VII i VIII razreda osnovne škole i I, II, i III razreda srednje škole), Upitnik za prosvjetne radnike (namijenjen nastavnicima, direktorima, stručnim saradnicima) i Upitnik za roditelje (namijenjen roditeljima djece predškolskog uzrasta i roditeljima djece od I do V razreda osnovne škole).

Proglašenjem pandemije COVID-19, u velikoj mjeri je promijenjen način života, uključujući obrazovanje, organiziranje slobodnog vremena, druženje s prijateljima itd. Iznenada nastala, nejasna promjena života, poput ove izazvane koronavirusom u kojoj je ugroženo tjelesno i psihičko zdravlje, socijalno funkcioniranje pa i sam život, može dovesti do uznemirenosti, depresije, anksioznosti, panike, osjećaja usamljenosti, posttraumatskog stresnog poremećaja. Jednostavno, usljed prijetnje od zaraze dolazi do specifičnih emotivnih i ponašajnih odgovora na nivou pojedinca i zajednice. Traumatska iskustva ne moraju izazvati samo negativne emocije i posljedice. Stručnjaci iz područja mentalnog zdravlja ističu i mogućnost ličnog rasta koji se događa nakon stresnog događaja te se, uz adekvatnu podršku, može izaći otporniji i snažniji u odnosu na period prije krizne situacije.

Priručnik nudi i smjernice za koje vjerujemo da će olakšati organizaciju rada i osigurati potrebnu podršku za siguran povratak u škole kako učenika tako i prosvjetnih radnika.

Upute za pripremu nove školske godine u vrijeme pandemije COVID-19

Potrebno je:

- Osigurati higijensko-epidemiološke mjere i pripremiti/ažurirati krizne planove za rad u predškolskim ustanovama i školama kao i operativne planove aktivnosti u cilju zaštite od koronavirusa.
- Zadržati škole otvorene i sigurne koliko je god moguće.
- Osigurati podršku učenicima prilikom usvajanja znanja i vještina, ali i u zadovoljavanju njihovih emotivnih i socijalnih potreba, naročito u doba i nakon pandemije COVID-19.
- Podržati nastavnike u njihovom profesionalnom razvoju.
- Osnažiti nastavnike i roditelje da podrže djecu/učenike (koristiti resurse unutar škole – pedagog, psiholog, socijalni radnik, ukoliko nije moguće osigurati podršku unutar škole, pedagog/psiholog će u saradnji s nastavnikom i roditeljem dati prijedlog za korištenje resursa u zajednici u cilju zaštite psihofizičkog zdravlja).
- Osigurati dostupnost i podršku menadžmenta škole nastavnicima
- Poticati saradničku kulturu i inovativnost u školskim zajednicama
- Osigurati prostor unutar škole za održavanje roditeljskih sastanaka, uz poštivanje higijensko-epidemioloških mjera te odrediti termine konsultacija za roditelje

- Odrediti način i vremensku dinamiku komuniciranja nastavnika s roditeljima (preporuka su telefonski kontakti s roditeljima uz jasno definirano vrijeme dostupnosti nastavnika).
- Pripremiti jasne pismene upute roditeljima, a u vezi s načinom organizacije nastave, u odnosu na epidemiološku situaciju.
- Potrebno je da direktori/nastavnička vijeća škola prilikom izrade Godišnjeg programa rada, u Programe rada odjeljenjske zajednice integriraju teme, nastavne jedinice za učenike osnovnih i srednjih škola (prilagoditi uzrastu učenika), a koje se trebaju realizirati u septembru i oktobru školske 2021/2022. godine. Teme su:
 1. Socijalno distanciranje i druženje (Šta sam naučio/la za vrijeme pandemije COVID-19?)
 2. Online učenje i kvalitetno upravljanje vremenom
 3. Razvoj pozitivne slike o sebi u funkciji zaštite mentalnog zdravlja.
- Nastavne teme/jedinice za učenike osnovnih i srednjih škola (prilagoditi uzrastu učenika) koje je potrebno realizirati u toku školske 2021/2022. godine, osim navedenih nastavnih jedinica/tema, su:
 1. Mentalno zdravlje, šta je to?
 2. Komunikacija na društvenim mrežama (prevencija cyberbullyinga)
 3. Komunikacija na relaciji učenik-nastavnik i obratno u online okruženju (prednosti i nedostaci).
- Stručni saradnici će pružati podršku i pomoć nastavnicima pri realizaciji navedenih nastavnih jedinica na časovima odjeljenjske zajednice.
- U okviru nastavnih predmeta nastavnici razredne nastave, uz podršku stručnih saradnika, u septembru i oktobru školske 2021/2022. godine, trebaju realizirati sljedeće teme: Učenje kroz igru/povratak igri kao elementu razvoja osjećaja zajedništva, pripadnosti grupi, uspostavljanju socio-emocionalne klime, prepoznavanja i izražavanja emocija.
- Obaveza nadležnih vlasti, školskih zajednica i roditelja nije samo da pomognu učenicima da nadoknade propuštene sadržaje koji nisu naučeni u mjesecima pandemije, već je jednako važno da učenike pripreme za eventualne psihičke i fizičke posljedice pandemije. Ovu činjenicu je važno imati na umu prilikom poduzimanja aktivnosti svih aktera odgojno-obrazovnog procesa u školskoj 2021/2022. godini.
- Potrebno je da škole kreiraju link na web-stranici škole za prijavu svih oblika nasilja, te link učine dostupnim svim učenicima i roditeljima. Prijave zaprimljene putem linka bit će dostupne isključivo stručnoj službi škole (pedagog-psiholog, pedagog, psiholog, socijalni radnik).
- Potrebno je da škole koriste stručne resurse Centra za mentalno zdravlje, Porodičnog savjetovališta i pozovu stručnjake iz navedenih ustanova da realiziraju predavanja za učenike, nastavnike i roditelje/staratelje, na kojima će predstaviti promotivne programe ili osigurati videomaterijale, postere, promotivni materijal u cilju zaštite psihofizičkog zdravlja učenika i prosvjetnih radnika, na početku školske 2021/2022. godine.
- Na linku „Sigurnost u digitalnom okruženju“ koji je dostupan na web-stranici Ministarstva za odgoj i obrazovanje Kantona Sarajevo, nalazi se lista dostupnih resursa za prevenciju nasilja u digitalnom okruženju. S tim u vezi, u Godišnjem programu rada potrebno je planirati realizaciju jednog nastavnog časa odjeljenjske zajednice na početku školske godine sa svim učenicima osnovnih i srednjih škola i upoznati učenike s načinima, oblicima i zaštitom od nasilja u digitalnom okruženju.

- U septembru školske 2021/2022. godine **ne preporučuje** se brojčano vrednovanje znanja učenika, koje je demotivirajuće za učenike.
- Odgojno-obrazovni rad treba usmjeriti na pružanje psihosocijalne podrške, pohvale, brigu o psihofizičkom zdravlju učenika te sticanju uvida u razinu učeničkih predznanja (usvojenih i propuštenih sadržaja).
- Kako bi se školske zajednice kvalitetno pripremile za siguran početak školske godine, potrebno je da Ministarstvo za odgoj i obrazovanje Kantona Sarajevo u augustu 2021. godine organizira edukaciju na tri nivoa:
 - Edukacija odgovornih odgajatelja predškolskih ustanova, direktora osnovnih i srednjih škola na temu: „Krizni planovi – priprema i implementacija u školskoj 2021/2022. godini“.
 - Edukacija odgovornih odgajatelja predškolskih ustanova, direktora osnovnih i srednjih škola na temu: „Uloga školskog menadžmenta u kriznim situacijama“.
 - Radno-konsultativni sastanak s pedagozima, psiholozima i socijalnim radnicima koji rade u odgojno-obrazovnim ustanovama na temu: „Stručna podrška u kriznim situacijama“.
- Pred početak školske 2021/2022. godine, JU „Djeca Sarajeva“ će, na temelju iskustva i rada u doba pandemije, detektirati ključne izazove u radu s djecom predškolskih ustanova te definirati mjere za organiziranje odgojno-obrazovnog rada.

PODRŠKA UČENICIMA U KRIZNIM SITUACIJAMA

REZULTATI ISPITIVANJA RODITELJA O PSIHOFIZIČKOM ZDRAVLJU DJECE PREDŠKOLSKOG UZRASTA I DJECE RAZREDNE NASTAVE

U ispitivanju je učestvovalo 6.208 roditelja/staratelja djece predškolskog uzrasta i razredne nastave.

RASPOLOŽIVOST RESURSA ZA UČENJE I PODUČAVANJE ZA UČENIKE RAZREDNE NASTAVE

	Broj djece koja su imala resurs	Procenat djece koja su imala resurs	Broj roditelja koji nisu odgovorili	Broj roditelja koji su odgovorili na pitanje
<i>Mirno mjesto za učenje</i>	4.578	85 %	578	5.362
<i>Vlastiti kompjuter</i>	3.430	68 %	910	5.030
<i>Dijeljeni kompjuter</i>	1.595	41 %	2.081	3.859
<i>Stabilna internet konekcija</i>	4.281	80 %	580	5.360
<i>Knjige i udžbenici</i>	5.308	97 %	479	5.461
<i>Kamera koja je uvijek radila</i>	4.076	78 %	693	5.247
<i>Mikrofon i zvučnici</i>	4.562	87 %	667	5.273

Najznačajniji rezultati provedenog istraživanja - djeca predškolskog uzrasta i učenici razredne nastave:

- Na skali emocionalne stabilnosti, najviši rezultati (iako ne i zabrinjavajući) vezani su za zabrinutost, odnosno anksioznost kod učenika razredne nastave.
- Na skali suočavanja sa stresom (Revidirana skala suočavanja sa stresom za djecu, Deans, Frydenberg, & Tsurutani, 2010) koja mjeri tri načina suočavanja, rezultati pokazuju da su roditelji kod djece uglavnom uočavali pozitivne oblike suočavanja sa stresom, dok se negativni oblici za sve uzraste rijetko primjećuju od strane roditelja.
- Djeca predškolskog uzrasta u odnosu na djecu od I do IV/V razreda, imaju nešto viši rezultat na emocionalnoj ekspresiji, što je i očekivano za razvojnu dob. Isto tako, djeca petog razreda imaju nešto više rezultate na negativnim strategijama suočavanja, što se može pripisati također i uzrasnim karakteristikama (prepubertetsko i pubertetsko usmjeravanje na vlastite emocije).
- Učenici svih uzrasta koristili su igru i nadu da će biti bolje kao pozitivni mehanizam suočavanja. Mlađa djeca su se prilikom suočavanja sa stresom uključivala u zabavne aktivnosti, dok su starija djeca razgovarala s prijateljima.

Preporuka:

1. Igra u svim oblicima – za zabavu i za edukaciju u 2021/2022. školskoj godini treba da bude sastavni dio života u školi, za učenike razredne nastave.
2. Radionice o važnosti prijateljstava i socijalnih odnosa koristeći upravo iskustva djece iz perioda suočavanja sa pandemijom COVID-19.
3. U odgojno-obrazovnom radu s učenicima razredne nastave koristiti vježbe koje će produžavati i intenzivirati pažnju i istrajavanje na zadacima. Ovo je inače važan ishod za razrednu nastavu, tako da je moguće da je online nastava negativno uticala na ovaj ishod.
4. U cilju preveniranja razvoja anksioznosti kod djece, obavezno s djecom razgovarati o emocijama, njihovom izražavanju, posebno anksioznosti i preveniranju pojave iste.

Krizne situacije s kojima su se djeca suočavala tokom pandemije COVID-19 jesu: lockdown, obustava klasičnog pohađanja nastave, nedostatak socijalnih kontakata s vršnjacima i nastavnicima, prekid uobičajenih aktivnosti poput treninga, kurseva i sl., prebolovani COVID-19 i smrt u užoj i široj porodici, boravak u bolnici užih članova porodice. Važno je znati da u vrijeme pandemije ili bilo koje druge krizne situacije, dodatno mogu biti ugrožena:

- djeca/učenici koji su žrtve porodičnog nasilja ili bilo kojeg drugog oblika nasilja
- djeca/učenici koji su počinili nasilje
- djeca/učenici potencijalne žrtve trgovine ljudima
- djeca/učenici iz disfunkcionalnih porodica (djeca/učenici iz visokokonfliktnih razvoda roditelja/staratelja)
- djeca/učenici u stanju socijalne potrebe
- djeca/učenici s teškoćama u razvoju
- djeca/učenici rastavljenih roditelja koji su u konfliktnom odnosu
- djeca/učenici s određenim hroničnim, zdravstvenim problemima

- djeca/učenici koji su izgubili bliskog člana porodice u vrijeme pandemije
- djeca/učenici koji su imali teži oblik koronavirusa ili su svjedočili težim oblicima bolesti kod roditelja/staratelja i članova porodice.

U cilju adekvatne podrške učenicima u kriznim situacijama predlažemo sljedeće:

- dostupnost nastavnika i stručnih saradnika učenicima putem telefonskog broja, e-maila, školskih online platformi
- uspostavljanje efikasnije koordinacije na nivou škole u slučaju realizacije nastave prema online modelu (nastavnici – stručna služba)
- uspostavljanje online koordinacije s Centrom za mentalno zdravlje i Centrom za socijalni rad – referalni mehanizam
- rad s učenicima (individualni i grupni) – razgovor o emocijama i tehnike opuštanja, načini suočavanja s kriznim situacijama (u skladu s uzrastom učenika)
- prepoznavanje promjena u ponašanju kod učenika (slabiji školski uspjeh, teškoće u koncentraciji i učenju, smanjena motivacija, poteškoće u socijalnoj adaptaciji, poteškoće u izražavanju emocija, odsustvo s online nastave, neaktivnost na času i sl.)
- redovan online ili direktni individualni rad s učenicima kojima je potrebna dodatna podrška
- procjena potreba kod učenika kod kojih je član porodice obolio ili umro od posljedica COVID-19 zaraze i planiranje intervencija u odnosu na potrebe djeteta
- podsticanje empatije kod učenika da u razredu pruže podršku drugu/drugarici kojima je potrebna vršnjačka podrška.

Važno je naglasiti da je za psihofizičko zdravlje djece predškolskog uzrasta u periodu pandemije veoma važno da se odgojni rad s djecom nije prekidao (prekid je bio samo u periodu od dva mjeseca). Preporučuje se odgajateljima da u svakodnevnom radu s djecom rade na razvoju higijensko-zdravstvenih i prehrambenih navika kod djece, razvoju empatije, razvijanju samopouzdanja, rad na prepoznavanju i izražavanju emocija, učenju komunikaciji, razvoju socijalnih vještina, moralnih vrijednosti, grupne kohezije i prevenciji nepoželjnih ponašanja.

Šta su roditelji učenika razredne nastave najčešće bilježili u odgovoru na pitanje otvorenog tipa (kvalitativni odgovor), šta se može učiniti da se unaprijedi odgojno-obrazovni rad s djecom razredne nastave u školskoj 2021/2022. godini?

- realizacija nastave u školi
- trajanje časa 45 minuta
- ukoliko se nastava realizira online ili kombinovano, onda da bude direktan kontakt, tj. videopozivi
- ponovno uspostavljanje sekcija i drugih vannastavnih aktivnosti (izleti, sportske aktivnosti i sl.)
- čas Tjelesnog i zdravstvenog odgoja u sali
- kontinuirana i direktna komunikacija učenika s nastavnicima
- direktna komunikacija i druženje s vršnjacima
- osiguranje tehničke opreme (kompjuter, tablet) za djecu ukoliko se realizacija nastave bude odvijala online

- učenicima I razreda osigurati kontinuiran, svakodnevan odlazak u školu
- reducirati gradivo, u smislu zadržavanja ključnih koncepata, a smanjenja suvišnih podataka
- osigurati smislene i okupirajuće zadatke
- kvalitetan produženi boravak
- prisustvo asistenata u nastavi
- vraćanje na ključne koncepte na početku školske godine koji su realizirani u završenoj nastavnoj godini
- kvalitetnije podučavanje učenika od nastavnika, budući da roditelji nisu profesionalci da bi njima bilo povjereno obrazovanje djece
- redovni roditeljski sastanci
- aktivnosti na otvorenom

REZULTATI ISPITIVANJA PSIHOFIZIČKOG ZDRAVLJA UČENIKA VI, VII I VIII RAZREDA OSNOVNIH I I, II I III RAZREDA SREDNJIH ŠKOLA U KANTONU SARAJEVO

U cilju identifikacije trenutnog mentalnog i fizičkog zdravlja učenika VI, VII i VIII razreda osnovnih i I, II i III razreda srednjih škola, provedeno je istraživanje. U istraživanju je učestvovalo 1.720 dječaka i 2.296 djevojčica uzrasta od 11 do 18 godina.

Većina djece je na raspolaganju imala potrebnu tehničku i tehnološku opremu, međutim, ne svi:

	VI razred osnovne škole	VII razred osnovne škole	VIII razred osnovne škole	I razred srednje škole	II razred srednje škole	III razred srednje škole
	%	%	%	%	%	%
<i>Mirno mjesto za učenje</i>	89 %	88 %	88 %	88 %	88 %	87 %
<i>Svoj kompjuter</i>	82 %	77 %	76 %	83 %	81 %	83 %
<i>Kompjuter koji sam dijelio/la s još nekim</i>	31 %	31 %	32 %	30 %	32 %	29 %
<i>Internet vezu koja je bila stabilna</i>	78 %	75 %	73 %	70 %	66 %	67 %
<i>Knjige i udžbenike</i>	99 %	98 %	99 %	94 %	86 %	87 %
<i>Kameru koja je uvijek radila</i>	79 %	74 %	70 %	73 %	73 %	73 %
<i>Mikrofon i zvučnike</i>	94 %	93 %	93 %	92 %	92 %	93 %

Najznačajniji rezultati provedenog istraživanja - učenici VI, VII i VIII razreda:

- Iako većina učenika nije imala simptome vezane uz dugotrajno sjedenje, značajno je istaći da je gotovo 20 % učenika navelo da su imali česte glavobolje, a gotovo 17 % česte bolove u leđima.
- Pitali smo učenike kako su oni vidjeli specifične promjene u svom životu – da li više kao nedostatke ili prednosti. Iz njihovih odgovora vidimo da su učenici neodlazak u školu, boravak u kući, nemogućnost druženja s vršnjacima, promjene u načinu učenja, ali i manje nadzora od

nastavnika, vidjeli dominantno kao nedostatke. S druge strane, više boravka s roditeljima, više nadzora od roditelja, kao i mogućnost da se bave stvarima koje vole, vidjeli su kao prednosti.

- Za određivanje nivoa stresa, anksioznosti i depresivnosti, korištena je skala DASS 21. Analizirajući odgovore na pojedinačna pitanja i procenat učenika koji su na njih davali odgovor „često ili vrlo često“, zaključujemo da su simptomi stresa bili dominantni. Čak 43 % učenika je reklo da je često ili vrlo često bilo nervozno, 41 % da su često ili vrlo često primijetili da se nerviraju, a 40 % njih je često ili vrlo često nerviralo kada ih je neko ili nešto prekidao dok su nešto radili. Na pitanje iz skale depresije “Bilo mi je teško da se pokrenem i započnem nešto raditi”, 35 % učenika je odgovorilo sa često ili vrlo često. Međutim, razlog smanjenom aktivitetu može biti i činjenica da su oni većinom bili u kućama i da je to uticalo na njihov smanjen aktivitet. 20 % učenika je navelo da često ili vrlo često osjećaju da “ne vrijede” kao osobe.

Preporuke za unapređenje odgojno-obrazovnog rada s učenicima predmetne nastave

Na osnovu dobijenih rezultata provedenog istraživanja, zaključujemo da dominiraju simptomi stresa i zbog toga je vrlo bitno u narednoj školskoj godini:

- stvoriti okruženje koje će biti oslobođeno od svih suvišnih stresora
- organizirati s djecom i nastavnicima radionice prevencije uticaja stresa (obraditi tehnike relaksacije, sklanjanja automatskih misli, regulacije emocija...)
- obratiti pažnju i na činjenicu da je gotovo 20 % djece izvijestilo da su često ili vrlo često osjećali da “ne vrijede kao osoba”; s učenicima komunicirati s puno poticaja u kojima će učenici imati priliku da dobiju pozitivne povratne informacije o vlastitoj ličnosti i radu
- Pitanje koje postavljaju profesionalci u školama jeste “Kako pomoći djeci i adolescentima da se lakše nose sa jakim stresom koji su doživjela i traumom koju će neki od njih nositi cijeli svoj život?” Proces žalovanja mora proći svoje faze, ali pitanje je da li porodica, roditelj ima snage, sposobnosti, spremnosti da im pomogne u tome. Zato je primarni zadatak škole/stručnih saradnika, razrednika, učitelja i nastavnika da im pomognu i da na što bezbolniji način prođu težak period.

Preporuke za stručne službe, razrednike o tome kako učenicima pomoći da se uspješnije suočavaju s jakim stresom ili kriznim događajem

Potrebno je:

- razgovarati s djecom i adolescentima o gubicima (razgovor prilagoditi hronološkoj dobi)
- poticati ih da razgovaraju sa svojim prijateljima, vršnjacima i pratiti socijalne interakcije s vršnjacima
- nikada ne treba gubitak kod djece i adolescenata uspoređivati sa gubicima druge djece, adolescenata ili ljudi, jer svaki gubitak je vrijedan i zaslužuje da ga svako na svoj način odtuguje
- razgovarati s djecom i adolescentima na temu da u životu ipak treba biti zahvalan, bez obzira na trenutnu situaciju i bez obzira na gubitak

- posjeta domu djeteta, u skladu sa epidemiološkom situacijom, telefonski poziv ako posjeta nije moguća
- jačati samopouzdanje i samopoštovanje učenika
- steći povjerenje učenika
- biti empatičan, ali i ukazivati da život, bez obzira na težak gubitak voljenih, mora ići dalje
- raditi na stvaranju pozitivne slike o sebi (kod učenika)
- uključiti učenike u sve aktivnosti koje potiču kreativnost
- osnažiti učenike i objasniti da za sve ima rješenje i da nije stid potražiti pomoć stručnjaka

Preporuke za stručnu službu škole

- U slučaju da školske zajednice prepoznaju da je određenom učeniku potrebno osigurati dodatnu stručnu podršku, u cilju zaštite mentalnog zdravlja, potrebno je da kontaktiraju roditelje/staratelje učenika. Nakon pribavljene saglasnosti škola se obraća nadležnom Centru za mentalno zdravlje u skladu s ustaljenom (već poznatom) procedurom.
- U slučaju da pedagog/psiholog procijeni da je u najboljem interesu djeteta osigurati učeniku stručnu podršku profesionalaca iz Centra za mentalno zdravlje ili Porodičnog savjetovišta, a roditelj/staratelj odbija da dostavi saglasnost za uključivanje učenika u stručni tretman, potrebno je da se škola obrati nadležnoj službi Centra za socijalni rad.
- U slučaju da nastavnik, direktor, stručni saradnik ili drugi uposlenik odgojno-obrazovne ustanove primijeti da je pod intenzivnim stresom s kojim se teško suočava i da mu je potrebna dodatna podrška i pomoć, važno je da pedagog, psiholog, socijalni radnik iz škole ohrabri prosvjetne radnike da se obrate nadležnom Centru za mentalno zdravlje. U Centar za mentalno zdravlje može se javiti bez uputnice ljekara primarne zdravstvene zaštite.
- Odgojno-obrazovne ustanove trebaju koristiti značajne stručne resurse Centra za mentalno zdravlje, Porodičnog savjetovišta, te po potrebi pozvati stručnjake iz navedenih ustanova da realiziraju predavanja za učenike, nastavnike i roditelje/staratelje u cilju zaštite psihofizičkog zdravlja učenika i prosvjetnih radnika.

PODRŠKA NASTAVNICIMA U KRIZNIM SITUACIJAMA

Nastavnička profesija prepoznaje se kao stresna i zahtjevna, a nastavnici doživljavaju stres kada kompleksnost neke situacije nadilazi njihovu sposobnost da se nose s istom, da se suočavaju s različitim vrstom stresora. Izvori nastavničkog stresa prepoznaju se kada nastavnik, između ostalog, provede mnogo sati na nastavi s učenicima koji su nemotivirani, dok se od nastavnika očekuje da pokazuje dobro raspoloženje, bez izražavanja negativnih emocija. Često izvori nastavničkog stresa mogu biti kada se propituje njihovo obrazovanje, odgovornost, entuzijazam, nedostatak adekvatnih priznanja, česte optužbe za loš uspjeh učenika, ugroženost dostojanstva i zdravlja, loši radni uvjeti. Istraživanja upućuju na činjenicu da su nastavnici značajno efikasniji ako se prepoznaju njihove potrebe za zdravljem, sigurnosti i općoj dobrobiti.

Ukratko predstavljamo rezultate i najvažnije preporuke provedenog istraživanja u junu 2021. godine.

RADNO OPTEREĆENJE

Nastavnici predmetne nastave su u najvećem procentu radili online u školskoj 2020/2021. godini. Asistenti, članovi Mobilnog tima, uprava i stručni suradnici su radili najviše u školi, a manje online.

Prosvjetni radnici su ocjenjivali dvije grupe faktora važnih za određenje radnog opterećenja:

1. Zahtjeve koji se pred njih stavljaju, i to:
 - a. kvantitativni zahtjevi (količina posla, brzina rada, ponavljanje istog po nekoliko puta)
 - b. zahtjevi za donošenjem odluka (brzo donošenje kompleksnih odluka, ponekad bez dovoljno informacija)
 - c. zahtjevi za učenjem (potreba da se stalno nešto uči da bi se mogao uraditi posao)
2. Kontrolu na poslu – koliko zaposlenik ima kontrole nad onim što radi, brzinom kojom će raditi, kada će uzeti pauzu, kako će organizirati radni dan

Na osnovu prosječnih ocjena dobijenih u provedenom istraživanju, zaključujemo da su najučestaliji bili zahtjevi za donošenjem odluka, potom zahtjevi za učenjem i kvantitativni zahtjevi. Ono što se najčešće očekivalo od prosvjetnih radnika je:

- korištenje novih tehnologija
- da završe velike količine posla
- da rade prekovremeno
- da su maksimalno koncentrirani kada donose odluke
- da rade jako brzo

S druge strane, prosvjetni radnici u prosjeku smatraju da prilično RIJETKO imaju mogućnost kontrole nad svojim poslom. Najmanje kontrole su percipirali u:

- određivanju početka i završetka radnog vremena
- dužini pauze

U biti, ova dva oblika kontrole u odgojno-obrazovnom procesu je i teško postići, međutim važno je napomenuti da je određeni stepen kontrole u online podučavanju važan i u organiziranom rasporedu kako bi nastavnici imali prostora da se odmore i pripreme za naredni zadatak.

Gledajući pojedinačne grupe ispitanika, u proteklom periodu najviše zahtjeva imale su nastavnice razredne nastave, a zatim nastavnici predmetne nastave i članovi Mobilnog tima. Razlika između stepena zahtjeva i stepena kontrole u njihovom izvršavanju je kod nastavnika razredne nastave, a zatim nastavnika predmetne nastave i članova Mobilnog stručnog tima.

Preporuka

Posebnu pažnju obratiti na nastavnike razredne nastave koji imaju visoke zahtjeve i malo kontrole. Omogućiti im veći stepen autonomije u organizaciji nastavnog procesa.

PODRŠKA KOLEGA, NADREĐENIH I SISTEMSKA PODRŠKA

Kao važan faktor umanjenja opterećenja na poslu je podrška koju dobijamo od nadređenih, kolega i sistema. Ukoliko je stepen podrške veći, on kompenzira uticaj velikih zahtjeva i manje kontrole. Najviše podrške kolega imali su članovi Mobilog tima, asistenti u nastavi i predškolski odgajatelji, a najmanje nastavnici predmetne nastave.

Preporuka

Analizirati da li nastavnici imaju potrebne resurse za rad. Ukoliko se pogorša epidemiološka situacija, osigurati mogućnost posuđivanja opreme za rad od kuće. U okviru aktiva organizirati redovnu razmjenu informacija, savjeta i preporuka između kolega. Osigurati pravovremene informacije i upute kako bi nastavnici imali dovoljno vremena da se pripreme za njihovu realizaciju.

OPĆE PSIHIČKO FUNKCIONIRANJE

Rezultati na skali Općeg psihičkog funkcioniranja ukazuju na to da su prosvjetni radnici Kantona Sarajevo u provedenom istraživanju, u prosjeku pokazali visok stepen psihičkog funkcioniranja za vrijeme pandemije.

Pregledom odgovora na pojedinačna pitanja, utvrđuje se da prosvjetni radnici procjenjuju da su bili visoko kognitivno funkcionalni (imali su visoku koncentraciju i bili sposobni da donose odluke). Međutim, veliki problemi u psihičkom funkcioniranju bili su povezani s osjećajem pritiska, nošenje sa svakodnevnim poteškoćama i nemogućnosti uživanja u svakodnevnim aktivnostima. Ovo su tipični znakovi hroničnog umora i emocionalne iscrpljenosti.

STRES

Rezultati provedenog istraživanja pokazuju da u prosjeku prosvjetni radnici Kantona Sarajevo nisu iskusili previsoku ukupnu razinu stresa u školskoj 2020/2021. godini. Međutim, na rezultatima pojedinačnih pitanja vidljivo je da se stres najviše odrazio na osjećaj napetosti, odnosno nemogućnosti relaksacije i osjetljivosti (gubitka otpornosti na negativne uticaje iz okoline).

Rezultati na skali stresa i skali općeg psihičkog funkcioniranja mogu se opisati rečenicama: "Ja ne mogu više", "Dosta mi je svega", "Ne mogu više podnijeti", "Ne mogu da se riješim misli".

Preporuka

Vrlo je bitno prevenirati razvoj sagorijevanja na poslu dok je još uvijek visoka funkcionalnost, percepcija vlastitog učinka i uključenost u posao.

Poduzeti sljedeće aktivnosti:

1. prepoznavanje dobrih rezultata i uspjeha - u komunikaciji često koristiti pohvale za trud, izvršene aktivnosti i dobro obavljene radne zadatke
2. prepoznavanje kvalitetno obavljenog posla
3. organizacija vremena na način da prosvjetni radnici imaju prostora za odmor
4. razviti seriju obaveznih radionica na teme: „Važnost brige o sebi“, „Razvijanje konkretnih vještina pozitivnog samoevaluiranja, samopohvaljivanja i modifikacije automatskih misli“, „Kako svojim kolegama dati pozitivnu povratnu informaciju“

STRATEGIJE SUOČAVANJA SA STRESOM

Prosvjetni radnici Kantona Sarajevo koji su učestvovali u provedenom istraživanju su, na sreću, najviše koristili adaptivne mehanizme suočavanja sa stresom, kao što je prihvatanje situacije (šta je tu je, idemo dalje), humor, restrukturiranje (traženje pozitivnog u situaciji), aktivno suočavanje (traženje rješenja i mogućnosti), te planiranje (definiranje koraka za rješavanje situacije). Najmanje su koristili poricanje (ovo se ne dešava), pretjerani unos hrane, alkohola, cigareta, tableta za smirenje i samokritiku (samookrivljavanje), što je jako važno za očuvanje psihofizičkog zdravlja prosvjetnih radnika. Ipak, treba imati na umu da mehanizmi suočavanja s problemom moraju biti podržani od nadređenih i kompletne zajednice, te ne mogu biti tretirani isključivo kroz individualne kapacitete.

Preporuka

Osvijestiti lične potrebe i kapacitete te resurse kojima raspolaže svako od nas. Ukoliko prosvjetni radnici uoče promjene koje ih ometaju u svakodnevnom funkcioniranju, važno ih je ohrabriti da potraže stručnu podršku i pomoć unutar zajednice u kojoj rade, ali i u široj zajednici.

PODRŠKA RODITELJIMA DJECE PREDŠKOLSKOLSKOG UZRASTA

U novonastaloj situaciji uzrokovanoj virusom COVID-19, prisutni su rizici koji mogu uticati na psihofizičko zdravlje djece. Djeca se svakodnevno susreću s pojmovima kao što su epidemija, korona, smrt, katastrofa, a to ne razumiju. Pored toga vide da su roditelji i ostali članovi porodice zabrinuti, osjećaju strah i nesigurnost. Normalno je osjećati strah i uznemirenost u uvjetima krize.

KAKO RODITELJI MOGU POMOĆI SVOJOJ DJECI?

Roditelji trebaju zadržati smirenost i mogućnost upravljanja vlastitim strahom, stresom jer to veoma utiče na dijete, s obzirom da dijete gleda i uči iz reakcije svojih roditelja u svakodnevnim situacijama i dobija poruku, onu koju vidi iz njihovih postupaka.

Roditelji trebaju, u skladu s uzrastom djeteta i prema svojoj procjeni koliko dijete može razumjeti, razgovarati s njim:

- djetetu jasno, jednostavno i umirujućim tonom glasa, pružiti osnovne informacije o tome šta se dešava i da je normalno da smo u ovakvoj situaciji uznemireni i da osjećamo strah
- planirati i usvajati nove rutine koje nas povezuju s onim što je zaista važno u našim životima, što razvija mogućnost adaptacije na novonastalu situaciju
- strukturirati prostor, vrijeme i usmjeravanje na djetetovo ponašanje na fleksibilan način, što omogućuje više dogovaranja s djetetom što je ono starije
- usmjeriti se na promociju zdravlja i održavanje higijene
- uvažavati dijete kao osobu i pružati mu puno nježnosti i pažnje
- igrati se zajedno i organizirati aktivnosti koje popravljaju raspoloženje, crtati, slušati muziku, čitati omiljene slikovnice, trčati, plesati, šetati
- slušati dijete i pomoći mu da izrazi svoje misli i osjećanja, kroz crtež, priču i sl.
- zajednički planirati kućna pravila i staviti ih na vidljivo mjesto u kući
- uključivati dijete u kućne poslove, pomoć pri kuhanju, njegovanju cvijeća, brizi o kućnim ljubimcima i sl.

PODRŠKA RODITELJIMA UČENIKA OSNOVNIH I SREDNJIH ŠKOLA

- Roditelji trebaju obratiti pažnju na ponašanje i emocije djeteta čak i kada se čini da je sve uredi. Potrebno je razgovarati s djetetom o problemima i izazovima s kojima se dijete suočava te mu pomoći u pronalasku rješenja.
- Kada se djeca vrate u školu, roditelji trebaju biti strpljivi, podržati ih, te svoja očekivanja prilagoditi novonastaloj situaciji.
- Fokus staviti na emocije i ponašanje djeteta, a ne na ocjene i školski uspjeh.
- Ako roditelji primijete značajne promjene u funkcioniranju djeteta (promjene u apetitu, spavanju, raspoloženju i ponašanju), potrebno je da se obrate stručnoj službi škole za savjet i podršku.
- Roditelji trebaju dozvoliti djetetu izražavanje emocija, ali ga i poučiti o primjerenim načinima izražavanja istih.
- Važno je kreirati granice i pravila aktivnosti u kojima sudjeluju svi članovi porodice.
- Roditelji trebaju pružati puno topline, biti brižni i odlučni, podsticati djecu, usmjeravati ih i nadzirati.
- Zbog povećane odgovornosti i obaveza roditelja u doba pandemije, važno je da roditelji vode računa i o svom mentalnom zdravlju (da se odmaraju, opuštaju i bave ugodnim aktivnostima svakodnevno).

KLJUČNI IZAZOVI ZA ZDRAVLJE DJECE U DOBA I NAKON PANDEMIJE

FIZIČKO ZDRAVLJE DJECE PREDŠKOLSKOG UZRASTA I RAZREDNE NASTAVE

- Prema iskazima roditelja djece predškolskog uzrasta i razredne nastave u provedenom istraživanju, 585 djece/učenika ili 9,5 % su bili COVID-19 pozitivni.
- 3.658 učenika ili 59,5 % su svjedočili bolesti člana porodice.

- 724 učenika ili 11,8% je svjedočilo teškom obliku COVID-19 člana porodice ili je dijete/učenik izgubilo člana porodice.
- 5.913 djece/učenika ili 96,2 % je s roditeljima razgovaralo o virusu COVID-19.
- Iako većina djece nije imala simptome vezane uz dugotrajno sjedenje, značajno je istaći da je gotovo 20 % djece imalo česte glavobolje, a 17 % djece često je imalo bolove u leđima.
- Kada su u pitanju promjene prehrambenih navika, roditelji su primijetili u velikom broju da djeca jedu više puta dnevno nego prije, jedu više grickalica i veće količine hrane. Mnogo manje roditelja je navelo da su djeca smanjila količine unesene hrane ili da jedu manje puta dnevno. 23 % roditelja je primijetilo da su se njihova djeca udebljala.

Uvažavajući rezultate istraživanja po kojima vidimo da se najveći broj učenika referira na glavobolju, bol u leđima i slabost vida te mučninu koja se može dovesti u vezu s glavoboljom kao najčešće zdravstvene tegobe, preporuke su:

- u programiranju online nastave ugraditi pauze za fizičku aktivnost, koja se može provesti uz stručno pripremljene videoklipove
- izraditi kratku video ili shematsku preporuku za pravilno pozicioniranje/sjedenje pri radu na računaru
- preporuke roditeljima za zdravu ishranu i nadzor nad ishranom djece
- podsjetiti roditelje na obaveznu imunizaciju i sistematske preglede

Zdravstvene preporuke za sjedenje pored računara:

1. bez obzira da li se radi o sjedenju pored računara zbog domaće zadaće, igranja igrica ili razgovora s prijateljima, od izuzetne je važnosti pravilno sjedenje, kako se ne bi razvile „loše navike“ pogrešnog sjedenja koje mogu dovesti do ortopedskih problema u budućnosti
2. noge – moraju da budu na podu, s koljenima pod uglom od 90 stepeni
3. sjediti uspravno – leđa naslonjena uz naslon stolice
4. ruke – podlaktice paralelne s podom, laktovi pod uglom od 90 – 100 stepeni
5. gornji dio leđa – umjesto prema naprijed ili skroz unazad, trebaju da budu naslonjena uz naslon stolice
6. oči – trebaju da budu paralelne s gornjim dijelom ekrana kako bi se vrat rasteretio, te svakih 20 minuta napraviti pauzu od 20 sekundi u kojoj se gleda u objekat udaljen nekoliko metara od mjesta na kojem se sjedi
7. odmor – povremeno je potrebno udaljiti se od monitora i prošetati par minuta.

REDOVNI ODLAZAK NA SISTEMATSKE PREVENTIVNE PREGLEDE

I u toku pandemije COVID-19 neophodno je voditi djecu na sistematske preventivne preglede. Ovo se posebno odnosi na vođenje djece na redovne vakcinacije, a prema utvrđenom Programu vakcinacije.

Vakcine su važan dio održavanja zdravlja djeteta i zaštite od bolesti koje se mogu spriječiti vakcinacijom. Djeca se još ne vakcinišu protiv COVID-19, ali dijete bi trebalo primiti sve preporučene vakcine. U vrtićima i školama, odgajatelji i nastavnici bi na to trebali podsjećati roditelje/staratelje.

UTICAJ IZOLACIJE I DISTANCIRANJA NA ZDRAVLJE DJECE

Socijalna ili fizička izolacija je neovisni faktor rizika za zdravlje djece u pogledu kognitivnog i emocionalnog razvoja i ima negativan efekat na motorni razvoj, što se povezuje s odrednicom kvocijenta inteligencije.

Uticaj na opće zdravstveno stanje predškolske i školske djece imaju: izloženost ekranima (TV, računar, tablet, mobitel), fizička aktivnost i sjedilačke navike, način ishrane, psihološka reaktivnost, građa tijela i uticaji okoline.

IZLOŽENOST EKRANIMA je povećana usljed dužeg boravka u kući, online ili nastave u školama, a porastao je i broj sati provedenih u igricama i pretragama na internetu. To direktno utiče na izmjenu dnevnog rasporeda aktivnosti, na povećanje tjelesne težine, povećanu konzumaciju grickalica i promjenu navika u ishrani.

PROMJENE DNEVNOG RITMA I OBRASCA SPAVANJA desile su se djeci tokom pandemije. Svakoj osobi je potreban odmor kako bi se organizam oporavio od svakodnevnih aktivnosti. Dnevna potreba za snom mlađeg školskog djeteta (6 - 12 ili 14 godina) je između 8 i 10 sati, uz održavanja noćnog ritma spavanja. Za adolescente je potrebno najmanje 7 sati sna i važno je da ne zamijene „dan za noć“, te da na spavanje odlaze najkasnije u 23 sata. Postoji dvosmjerna povezanost između fizičke aktivnosti i obrasca spavanja; održavanjem redovne fizičke i drugih rutinskih aktivnosti stimulira se dovoljna dužina kvalitetnog sna.

FIZIČKA AKTIVNOST ili, nasuprot tome, sjedilačke navike imaju mnogostruk uticaj na zdravlje i kvalitet života, motorne kompetencije i vještine, kardiorespiratorne funkcije, BMI (body mass index). Fizička aktivnost je za djecu u rastu i razvoju pozitivan prediktor mineralizacije kostiju (gustoća kosti). Redovna fizička aktivnost djece može poboljšati fizičko i mentalno zdravlje djeteta. Važno je osigurati da dijete bude i ostane fizički aktivno uz sve preventivne mjere u pogledu pandemijske bolesti.

NAVIKE U ISHRANI se u dužem boravku u kući mogu promijeniti nabolje, u smislu konzumacije svježih pripremljenih kvalitetnih obroka. S druge strane, promjena može biti na nezdravu ishranu, fast food i „prazne kalorije“, što je identificirano kao rizik za povećanje tjelesne težine i koronarnu bolest djece dobi 9 - 10 godina.

GRADA TIJELA u smislu prekomjerne tjelesne težine (Adipositas, Obesitas) je povezana s individualnim, porodičnim i faktorima okoline. Smanjena fizička aktivnost, kao i sjedilačke navike, doprinose povećanju procenta masnog tkiva u građi organizma, što je zdravstveni rizik za kardiorespiratorni sistem.

UTICAJ OKOLINSKIH FAKTORA se, pored brojnih drugih, ogleda i deficitu D-vitamina, radi nedovoljnog boravka vani i izloženosti suncu. Igranje na svježem zraku je snažan doprinos općem zdravlju djece.

PREPORUKE ZA DIGITALIZACIJU NASTAVNOG PROCESA

UVOD

Ekspertna grupa je prepoznala šest segmenata digitalizacije nastavnog procesa:

1. Organizacioni aspekt
2. Platforma za online nastavu i digitalni sadržaji
3. Računarska oprema
4. Mrežna instalacija
5. Pristup internetu
6. Korisnička i tehnička podrška

Za svaki od tih segmenata su date preporuke i one se odnose kako na osnovno i srednje obrazovanje, tako i na online/kombinovanu nastavu koju nastavnici/profesori održavaju u učionicama ili od kuće.

S obzirom na važnost za nastavni proces, naglašavamo da je za svaki kabinet iz kojeg se izvodi online nastava neophodno osigurati:

- računar preporučene konfiguracije s perifernom opremom za nastavnika
- TV/LCD monitor veće dijagonale ili projektor, HD kameru i mikrofoni
- po mogućnosti i interaktivnu "pametnu" tablu

Pored toga, škola mora imati:

- kvalitetnu mrežnu instalaciju koja osigurava nesmetan mrežni promet do svakog kabineta za online nastavu
- internet-konekciju dovoljnog kapaciteta: ukupna potrebna brzina konekcije određuje se kao (broj razreda za koje se nastava iz škole izvodi istovremeno)* (minimalna preporučena brzina) + brzina potrebna za ostale potrebe

U skladu s navedenim, svaka škola treba uraditi samostalnu analizu usklađenosti s minimalnim tehničkim preporukama i shodno tome blagovremeno provesti potrebne mjere. Pri tome je potrebno posmatrati sistem u cjelini, što znači da je neophodno da svaki njegov segment ispunjava makar minimum uvjeta kako bi se online nastava nesmetano odvijala.

ORGANIZACIONE PREPORUKE

1. Svaka škola na svojoj web-stranici treba imati eksplicitno naznačenu i jasno uočljivu stranicu „Online nastava“ na kojoj će se nalaziti ažuran pregled svih važnih informacija i linkova za realizaciju online/kombinovanog modela nastave, što obuhvata i obavezu objavljivanja liste korištenih platformi i alata, kao i specifikacije minimalnih tehničkih karakteristika opreme koja omogućava korištenje platformi i alata.

2. Tehnička podrška u školi je obavezna voditi dokumentaciju o informatičkim resursima, s nivoom detalja i na način koji će, u slučaju potrebe, omogućiti nesmetan pristup tim resursima i drugim stručnim osobama koje ovlašti direktor škole:
 - a. računarskoj i ostaloj informatičkoj opremi (popis opreme, lokacija na kojoj se nalazi, ocjena stanja na predefinisanoj skali)
 - b. mrežnoj instalaciji (topologija i šema mrežnih instalacija, evidencija mrežne opreme s podacima o korisničkim šiframa, rasporedom portova i patch panela i sl.)
 - c. uslugama pristupa internetu (provider, tehničke karakteristike internet-konekcije, lokacija glavnog rutera za pristup internetu, podaci o korisničkim šiframa i bitnim podešenjima, podaci za korisničku podršku providera).
3. Radi standardizacije, dokumentacija će se voditi prema urneku koji će školama biti dostavljen naknadno.
4. Potrebno je uključiti škole u edukaciju kroz online radionice gdje će nastavnici iz pojedinih oblasti (predmeta) prezentirati svoja iskustva i alate koje su koristili, tj. demonstrirati će kako ih oni koriste kroz istu online platformu koju su koristili u nastavi. Radionice trebaju obuhvatiti i temu etičnog korištenja online izvora i materijala, načine citiranja te načine detekcije i prevencije plagijarizma. Preporuka je da svaki od nastavnčkih aktiva na nivou Kantona Sarajevo organizira barem jednu radionicu gdje bi bilo obavezno učešće svih članova aktiva. Ove radionice treba planirati u drugoj polovini augusta 2021. godine.
5. Predvidjeti održavanje jednodnevne simulacije izvođenja online/kombinovane nastave u sedmici prije početka školske godine. Simulacija bi se izvela pod nadzorom direktora škole i osobe koja pruža tehničku podršku.

PREPORUKE PO PITANJU DIGITALNIH SADRŽAJA I PLATFORMI

1. Svaka osnovna i srednja škola u Kantonu Sarajevo se treba opredijeliti za jednu od dvije glavne platforme za realizaciju online nastave:
 - a. Google platforma (Google Classroom, Google Docs, Google Meet...)
 - b. Microsoft platforma (Microsoft Office 365 for Education, Microsoft Teams...)

Po potrebi, u kombinaciji s nekom od dvije navedene platforme, može se koristiti i Moodle platforma za objavu digitalnih materijala, kvizova i drugih interaktivnih nastavnih aktivnosti.

2. Struktura jednog online časa treba biti sljedeća:
 - Svi učenici i nastavnik se prijavljuju na platformu.
 - Nastavnik, po pravilu, sve vrijeme trajanja časa ima uključenu kameru, a učenici po potrebi i zahtjevu nastavnika.
 - Samo nastavnik ima uključen mikrofonski uređaj, a učenici koriste opciju "podizanje ruke" da bi im se odobrilo korištenje mikrofona.
 - Svi učenici i nastavnik trebaju slijediti kodeks ponašanja i oblačenja. Učenici trebaju odabrati mirnu lokaciju sa stabilnom internet-konekcijom kako bi neometano pratili čas.
 - Prozivljanje se ne vrši, jer bi oduzimalo previše vremena. Nastavnik ima uvid u spisak prisutnih učenika na platformi za vrijeme i nakon završenog časa.

- U prvom dijelu časa nastavnik daje upute o načinu realizacije časa. Nakon toga se pristupa realizaciji časa koristeći odgovarajuća tehnička pomagala (digitalni udžbenici, videomaterijali, virtuelna tabla, slajdovi, specijalizirane aplikacije, simulacije itd.).
 - U zavisnosti od raspoloživog vremena, prelazi se na interaktivni dio časa u kojem je obavezno učešće učenika. Ukoliko se učenik ne odazove na zahtjev nastavnika, može se smatrati da je odsutan s časa. Poželjno je ovaj dio časa realizirati kroz diskusiju, grupni rad na projektu ili upotrebu pogodnih online alata (npr. kvizovi, interaktivne igre, Breakout rooms, kolaborativni rad na dokumentu itd.). Nastavnik je obavezan biti prisutan na platformi sve vrijeme kako bi pomagao učenicima s tehničkim problemima i odgovarao na pitanja.
3. Nastavnici su dužni održavati komunikaciju i biti u interakciji s učenicima u online okruženju za učenje (audio i/ili videopoziv) radi motivacije, praćenja, evaluacije, dobrobiti mentalnog stanja učenika te sprečavanja alijenacije učenika od procesa odgoja i obrazovanja.
 4. Online nastavni proces postavlja dodatne zahtjeve za osiguranje kvalitetnih digitalnih nastavnih materijala prilagođenih potrebama i mogućnostima učenika, uz jasnoću informacija i njihove strukture.
 5. Prilikom organizacije interaktivnog dijela časa, pripreme materijala i online alata, linkova itd., nastavnik treba voditi računa o:
 - jednostavnosti upotrebe za učenike i kompatibilnosti s odabranom online platformom
 - dobrim performansama na uređajima koje učenici koriste (mobiteli, tableti, laptopi starijeg tipa)
 - usklađenosti s programom predmeta i prilagođenosti sadržaja uzrastu, te posebno paziti da se ne dijele linkovi s neprovjerenim sadržajima (npr. Wikipedia stranice mogu biti editovane tako da sadrže netačne podatke, iako su bile tačne u trenutku kada ih je nastavnik pregledao.)
 - izbjegavanju obimnih PowerPoint prezentacija ili drugih sadržaja za „samostalno učenje“ kojima se učenici zasipaju prevelikom količinom informacija, koja je nesrazmjerna količini informacija koju bi učenik dobio za vrijeme časa u klasičnoj nastavi
 - informacijskoj sigurnosti i zaštiti podataka, autorskih prava, licenci i e-identiteta; posebno ne treba ohrabrivati "copy-paste" i druge oblike plagijarizma
 - promoviranju zaštite zdravlja učenika i nastavnika u online nastavi

PREPORUKE ZA RAČUNARSKU OPREMU

1. Prijedlog računarskih konfiguracija za realizaciju online/kombinovanog modela nastave, dat je u tabeli:

KONFIGURACIJA	MINIMALNA	OSNOVNA	PREPORUČENA
PROCESOR	64 bitni	od 2 do 4 jezgre (4 i više procesorskih niti)	4 i više jezgri
RAM	4 GB	najmanje 4 GB, preporučeno 6 GB ili više	8 GB ili više
SSD (ZA OPERATIVNI SISTEM)	-	od 120 GB do 256 GB	256 GB ili više
HDD	300+ GB SATA	(samo ukoliko je potreban za čuvanje podataka)	(samo ukoliko je potreban za čuvanje podataka)
VIDEO IZLAZ	VGA	VGA, HDMI	VGA, HDMI
MREŽNI PRIKLUČAK	RJ 45	RJ 45	RJ 45
EKRAN	19" (za laptop 14")	22" (za laptop 15.6" HD ili Full HD-preporučeno)	22+" (za laptop 15.6+" FullHD)
OPERATIVNI SISTEM	Windows 7	Windows 10	Windows 10

Prilikom nabavke novih računara, referencirati se na preporučenu konfiguraciju.

- Preporuka je da nastavnici prilikom izvođenja nastave izbjegavaju korištenje tableta zbog nemogućnosti korištenja svih potrebnih softvera, otežanog pisanja teksta, nemogućnosti povezivanja na LAN konekciju; tableti koji imaju mogućnost pisanja olovkom po ekranu mogu se iskoristiti za pisanje po virtuelnoj tabli.
- Prije početka školske godine preporučljivo je resetovati operativni sistem (Windows 10 opcija: Recovery - Reset this PC) ili formatirati računare koji će se koristiti za online nastavu, provjeriti njihovu ispravnost i osigurati instalaciju svih aplikacija s liste preporučenog softvera.
- Propisati jedinstvenu listu preporučenog softvera za korištenje tokom izvođenja online nastave na različitim predmetima. Napomena: lista bi trebala sadržavati softvere koji se koriste u online nastavi i biti objavljena na web-stranici škole prije početka školske godine. Za softver koji je javno dostupan (open source), trebaju biti navedeni i linkovi na kojima se može preuzeti. U slučaju da se pojave nove aplikacije koje su neophodne za izvođenje online nastave, one se najprije trebaju odobriti na nivou škole.
- Nastavnici su na računarima obavezni raditi s korisničkim (a ne administratorskim) ovlastima, kako bi se umanjila opasnost od instalacije nepotrebnog, neprovjerenog i malicioznog softvera.
- Svaka škola, ukoliko je moguće, treba osigurati određeni broj zamjenskih računara. Računari bi se ustupili na revers u slučaju kvara primarnih računara. Zamjenski računari trebaju biti unaprijed pripremljeni za održavanje online nastave, s instaliranim svim definiranim aplikacijama za online nastavu.
- Omogućiti centraliziranu i automatsku instalaciju aplikacija i ažuriranje operativnog sistema. S obzirom da se radi o zahtjevnom sistemu koji tek treba uspostaviti, u međuvremenu osigurati da korisnik može samostalno i na jednostavan način, bez administrativnih ovlasti, instalirati aplikacije s liste preporučenog softvera.

8. U slučaju da se nastava izvodi preko desktop računara, potrebno je da taj računar ima HD web kameru i mikrofona. U slučaju nabavke novih kamera, preporuka je da one imaju USB kablove minimalne dužine od 2 metra zbog neophodnosti pomjeranja tokom nastave.
9. Preporuka je da kabineti u kojima se izvodi online nastava posjeduju sljedeću opremu: laptop/desktop računar, projektor ili TV/LCD uređaj ili pametnu tablu. TV/LCD treba biti postavljen na zglobnom nosaču sa mogućnošću pomjeranja (nagib 20 stepeni i okret 180 stepeni).
10. U nedostatku pametnih tabli ili adekvatnih videokamera koje snimaju sadržaj klasične table u kabinetu, koristiti postojeće tablete koji imaju funkcionalnost pisanja olovkom po ekranu ili nabaviti grafičke tablete. Na taj način se prevazilazi nečitko pisanje bilješki i objašnjenja na ekranu mišem.

MREŽNA INSTALACIJA

1. Obaveza škole je da do početka naredne školske godine analizira postojeću mrežnu infrastrukturu i da je pripremi za izvođenje online nastave. U slučaju da ne postoji odgovarajuća mrežna infrastruktura u kabinetima u kojima se odvija online nastava, potrebno je da se ista unaprijedi/izgradi.
2. Topologija mreže treba biti oblika zvijezde tako da veze vode od glavnog komunikacionog ormara, gdje se nalaze centralni uređaji mreže, preko komunikacionih ormara na spratovima do svake učionice. Kabineti informatike zbog većeg broja računara mogu imati i vlastite mrežne elemente i mrežnu konfiguraciju. Cilj ovakvog rasporeda je da se minimizira broj kaskadnih veza do priključenih računara.
3. Mrežna instalacija treba da završava u komunikacionom ormaru predviđenom za jedan sprat škole ili za jedan njen objekat. Završeci mrežnih kablova na patch panelu i mrežne utičnice u prostorijama škole trebaju biti ispravno označeni, kako bi se mogle bez poteškoća identificirati.
4. Unapređenje postojeće ili izgradnja nove mrežne instalacije treba biti popraćena odgovarajućom dokumentacijom.
5. Za izgradnju mrežne instalacije neophodno je korištenje kvalitetnih UTP ili STP kablova, koji trebaju biti postavljeni unutar kablovske kanalice. Preporuka je da kanalice bude postavljena uz sami strop (plafon) kako bi se smanjila mogućnost fizičkog oštećenja.
6. Izvođenje online nastave je moguće putem WiFi mreže koja mora sadržavati veći broj odgovarajućih WiFi rutera. Prepreka izgradnje WiFi mreže može biti materijal i arhitektura škole (npr. deblji zidovi), što utiče na kvalitet signala i servisa.
7. WiFi mreža je prihvatljiva samo u slučaju da je WiFi pokrivenost škole osigurana uz pomoć profesionalnih WiFi rutera koji su pozicionirani na odgovarajuće lokacije koje osiguravaju adekvatno pokrivanje signalom. Napajanje WiFi ruterima bi trebalo biti PoE, uz adekvatni kontroler koji bi upravljao WiFi mrežom. WiFi mreža treba imati SSID funkcionalnost koja omogućava podjelu WiFi mreže na veći broj mreža s različitim prioritetima korištenja, kako bi se onemogućilo zagušenje mreže za online nastavu.

PREPORUKE ZA PRISTUP INTERNETU

1. Za održavanje online nastave u najvećem broju slučajeva potrebna je promjena internet-paketa, što zahtijeva povećanje planiranih sredstava za usluge pristupa internetu.
2. Za efikasno izvođenje online nastave potrebno je da škole koriste minimum sljedeće internet-pakete:

KATEGORIJA	BROJ UČENIKA	DOWNLOAD	UPLOAD
1	0-100	50	15
2	101-200	100	20
3	201-500	120	40
4	501-900	200	50
5	901-1300	230	60
6	1301-2000	300	80

3. Preporuka je da svaki nastavnik tokom online/kombinovane nastave ima rezerviranu brzinu 5/2 Mbps ili više, što je u korelaciji s brzinama internet-pristupa definiranim u prethodnoj tabeli, uz naglasak da definirana brzina po školama uključuje i potrebu za drugim servisima, poput administracije, WiFi mreže i druge definirane brzine su projekcije koje se utvrđuju na osnovu zahtjeva i potreba škola uz adekvatan monitoring upotrebe internet- usluga (npr. kontrolu upotrebe WiFi mreže i drugih servisa).
4. U slučaju nemogućnosti povećanja internet-paketa zbog budžeta ili zbog nepostojanja tehničke mogućnosti od operatera, neophodno je povećati internet-paket na najveći upload koji može podržati ISP (Internet Service Provider) u granicama budžeta škole.
5. Radi stabilnosti konekcije, preporuka je korištenje internet-paketa sa statičkim IP adresama, ali navedena stavka nije mandatorna.
6. U slučaju da do škole ne postoji odgovarajuća telekomunikacijska infrastruktura, s ISP provjeriti mogućnost unapređenja iste (optimalno je dovođenje optičke telekomunikacijske infrastrukture).
7. Škole trebaju imati aktivnu ulogu u unapređenju telekomunikacijske infrastrukture, naročito prilikom radova unutar dvorišta/škole.

KORISNIČKA PODRŠKA U ŠKOLAMA

1. Osnovne i srednje škole imaju rukovaoca nastavnom tehnologijom čiji je zadatak pomoć u pripremi tehničkih preduvjeta za održavanje online nastave. U navedenom procesu važnu i neizostavnu aktivnu ulogu ima i menadžment škole koji treba nadzirati odvijanje online nastave, pružati podršku u rješavanju uočenih problema, ali i proaktivno djelovati.
2. Rukovaoci nastavnom tehnologijom trebaju biti upoznati sa resursima s kojima raspolaže škola, te svojim preporukama pomagati u unapređenju tehničkih aspekata online nastave.
3. Rukovaoci nastavnom tehnologijom su obavezni voditi evidenciju o administratorskim računima i šiframa.

4. Preporuka je kreiranje kratkih uputstava i priručnika koji se odnose na tehničke korake neophodne za izvođenje online nastave, a koje bi koristilo nastavno osoblje u cilju edukacije i provjere tehničkih preduvjeta prije traženja tehničke pomoći.

ORGANIZACIJA RADA S UČENICIMA S TEŠKOĆAMA U RAZVOJU U CENTRIMA I REDOVNIM ŠKOLAMA I RADA S NADARENIM UČENICIMA U TOKU PANDEMIJE COVID-19 VIRUSA

UVOD

Prema podacima Ministarstva za odgoj i obrazovanje Kantona Sarajevo, ukupan broj djece/učenika u predškolskim ustanovama, osnovnim i srednjim školama Kantona Sarajevo u toku školske 2020/2021. godine je: predškolske ustanove (2.823 - cjeloviti razvojni program i 2.349 - obavezni program u godini pred polazak u školu); osnovne škole (37.771 učenik), srednje škole (14.691 učenik). Ukupan broj djece s teškoćama u razvoju u redovnim predškolskim ustanovama, osnovnim i srednjim školama u školskoj 2020/2021. godini u Kantonu Sarajevo je 4.315, dok je u četiri centra i jednoj srednjoj školi za djecu s teškoćama u razvoju upisano ukupno 477 djece/učenika/korisnika (računajući sve nivoe obrazovanja i usluga koje ovi centri imaju).

Proglašenje pandemije COVID-19 virusa je u potpunosti izmijenilo svakodnevni život skoro u cijelom svijetu. Tako se život u Bosni i Hercegovini morao uveliko prilagoditi novonastalim okolnostima. Ova pojava i nove okolnosti su snažno uticale i na realizaciju nastavnog procesa u svim školama svijeta, pa tako i u školama u Kantonu Sarajevo. Od samog početka je bilo jasno da ni u profesionalnom niti i u tehničkom smislu nismo spremno dočekali ovu situaciju. Problemi i prepreke vezane za organizaciju nastavnog procesa su bile ogromne. Nastavnici su se našli pred novim izazovom kako organizirati nastavni proces, kako koristiti digitalne alate, kako nezamjenjivu „živu riječ“ zamijeniti digitalnom formom, a najveći izazov im je predstavljalo vrednovanje i ocjenjivanje stečenih znanja učenika.

Ako se osvrnemo na protekli period, primijetit ćemo šarolikost u realizaciji nastavnog procesa u Kantonu Sarajevo, koji se prilagođavao uvjetima pandemije i potrebama učenika. Nastava u školskoj 2020/2021. godini za učenike razredne nastave u redovnim školama i učenike centara za djecu s teškoćama u razvoju (Centru za slijepu i slabovidnu djecu i omladinu, Centru za slušnu i govornu rehabilitaciju, Zavodu za specijalno obrazovanje i odgoj djece "Mjedenica", Centru za odgoj, obrazovanje i rehabilitaciju "Vladimir Nazor" – u daljem tekstu „Centri“), i Školi za srednje stručno obrazovanje i radno-osposobljavanje, realizirala se redovno, u prostorijama škole. Nastava za učenike s teškoćama u razvoju u osnovnim i srednjim školama se povremeno organizirala u školskim prostorijama kada je to epidemiološka situacija dozvoljavala.

Pored rada razrednika, nastavnika, stručnih službi škola u toku pandemije koronavirusa u 2020/2021. godini, stručnu podršku učenicima s teškoćama u razvoju pružali su asistenti u nastavi i članovi mobilnih stručnih timova.

Jedan od najvećih izazova u vrijeme pandemije u okviru odgojno-obrazovnog procesa, bio je organizirati adekvatan i kvalitetan rad i stručnu podršku djeci s teškoćama u razvoju, bez obzira da li se radilo o obrazovanju u Centrima ili redovnim školama. Osim direktnog rada u Centrima, najveći broj učenika s teškoćama u razvoju u redovnim školama nastavu je pratio od kuće na različite načine.

OSNOVNE PREPRUKE ZA ORGANIZACIJU ODGOJNO-OBRAZOVNOG PROCESA SA DJECOM S TEŠKOĆAMA U RAZVOJU U TOKU PANDEMIJE COVID-19 VIRUSA

U skladu s preporukama nadležnih službi, odnosno kriznih štabova, ministarstava i drugih nadležnih institucija, moguća je organizacija sljedećih modela realizacije odgojno-obrazovnog procesa s učenicima s teškoćama u razvoju u Kantonu Sarajevo za vrijeme proglašenja pandemije COVID-19 virusa:

1. MODEL A

direktan rad s učenicima s teškoćama u razvoju u učionicama odnosno u Centrima i redovnim školama po odluci nadležnih institucija

2. MODEL B

rad s učenicima s teškoćama u razvoju kada nastavu prate od kuće, a po odluci nadležnih institucija

ZAJEDNIČKE PREPORUKE I SMJERNICE

Proces organizacije odgojno-obrazovnog procesa za djecu s teškoćama u razvoju u vrijeme pandemije COVID-19 virusa, potrebno je tretirati neodvojivo od rada s djecom tipičnog razvoja. To se, prije svega, odnosi na proces donošenja odluka o pohađanju nastave i opravdanim razlozima nepohađanja nastave, načinima pravdanja izostanaka itd.

Odluke o organizaciji nastavnog procesa kao i epidemiološkim mjerama donosi nadležni Krizni štab FBiH i Kantona Sarajevo u saradnji s Ministarstvom za odgoj i obrazovanje Kantona Sarajevo i Ministarstvom zdravlja Kantona Sarajevo.

Prije početka školske godine, Ministarstvo za odgoj i obrazovanje Kantona Sarajevo bi u saradnji s nadležnim službama u Kantonu, trebalo dogovoriti angažman jednog epidemiologa iz Kriznog štaba Kantona Sarajevo koji bi bio detaljnije upoznat sa specifičnostima realizacije obrazovnog procesa za djecu s teškoćama, a koji bi obišao Centre, redovne škole i stekao uvid u sve činjenice na terenu, te učestvovati u donošenju procjena i preporuka o aktivnostima u slučaju pogoršanja epidemiološke situacije i povećanja broja zaraženih u školama i Centrima. (Ovo se posebno odnosi na slučajeve kada u jednom odjeljenju/grupi imamo slučaj zaraze. Cijelo odjeljenje/grupu trebalo bi testirati u roku do dva dana nakon otkrivanja suspektnog kontakta ili obolijevanja nekog od učenika ili uposlenika koji radi s grupom/odjeljenjem. Ukoliko nema više slučajeva, učenici se vraćaju na nastavu.)

Potrebno je osigurati sve raspoložive preventivne mjere za sprečavanje pojave zaraze virusom, zaštititi zdravlje zaposlenika u odgojno-obrazovnim ustanovama kao i osigurati proces vakcinacije i redovnog testiranja.

Prije početka školske godine, na sjednici odjeljenjskog vijeća, članovi vijeća (učitelji i razrednici), zajedno sa stručnim saradnicima škole, informirat će članove odjeljenjskog vijeća o osobitostima odgojno-obrazovnog funkcioniranja učenika s poteškoćama, njihovim karakteristikama, dosadašnjem radu, načinu rada, oblicima rada, kao i metodama koje su se pokazale uspješnim u radu za vrijeme pandemije i zajedno učestvovati u planiranju strategija podrške.

Razrednik, predmetni nastavnik, psiholog, pedagog i ostali stručnjaci koji rade s učenicima s teškoćama u razvoju (u daljem tekstu „stručni tim“), izvršit će inicijalnu procjenu na početku školske godine za svaki predmet, nastojati otkriti jake strane učenika, njihova znanja, vještine, sposobnosti i interese i na njima temeljiti dalji rad. Inicijalnom procjenom će utvrditi i teškoće u učenju i savladavanju nastavnog gradiva i potrebe učenika te odabrati adekvatne i učinkovite strategije poučavanja. Ove procjene potrebno je uraditi u drugoj polovini augusta.

Stručni tim će učenicima, roditeljima i svim drugim sudionicima u odgojno-obrazovnom procesu unaprijed predstaviti kompletan plan: aktivnosti tokom nastave, ciljeve i ishode, kao i način vrednovanja, za svaki predmet pojedinačno.

U skladu s važećim zakonskim i podzakonskim aktima, treba osigurati prohodnost dokumentacije o učenicima s teškoćama u razvoju te pravovremeni angažman asistenata u nastavi za učenike koji trebaju podršku asistenta. Neophodno je osigurati kontinuitet u angažmanu asistenata u nastavi, a u interesu učenika s teškoćama u razvoju.

Potrebno je angažirati mobilne stručne timove za podršku inkluziji u školama (finalizirati konkursnu proceduru) prije početka školske godine.

Važno je osigurati koordinaciju realizacije odgojno-obrazovnog rada s učenicima s teškoćama u razvoju u uvjetima pandemije. Ova koordinacija se ogleda u angažmanu jedne osobe na nivou škole koja će pratiti i koordinirati implementaciju svih aktivnosti koje su usmjerene na učenike s teškoćama u razvoju (saradnja s Mobilnim stručnim timom, nastavnicima, Centrima, roditeljima).

U cilju stvaranja što kvalitetnijeg sistema odgoja i obrazovanja učenika s teškoćama u razvoju u Kantonu Sarajevo, neophodno je prije početka školske 2021/2022. godine uraditi detaljnu analizu svih raspoloživih kapaciteta koji se mogu staviti u svrhu podrške inkluziji (Centri, zdravstvene ustanove, socijalne ustanove...). U ovom kontekstu je potrebno proglasiti školsku 2021/2022. godinu godinom inkluzije, i prije početka školske godine napraviti jasan plan aktivnosti koje će se realizirati u svim odgojno-obrazovnim ustanovama. Sa svim navedenim, potrebno je uraditi i sljedeće:

- formirati Interresornu komisiju koja će biti sastavljena od predstavnika Ministarstva zdravstva, Ministarstva za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice, Ministarstva za odgoj i obrazovanje, Centara, strukovnih organizacija, Vijeća roditelja i nevladinih organizacija, koja će u toku cijele godine raditi na koordinaciji i usmjeravanju svih kapaciteta u Kantonu Sarajevo potrebnim za unapređenje sistema odgoja i obrazovanja djece s teškoćama u razvoju
- formirati tim sastavljen od predstavnika Centara koji će izraditi modul kontinuiranih edukacija i savjetovanja s akcentom na razmjeni iskustva i saradnje Centara i redovnih osnovnih škola
- barem dio mobilnih stručnih timova administrativno priključiti Centrima (po jedan u svaki Centar i jednu srednju školu za učenike s teškoćama u razvoju) s ciljem aktivnijeg uključivanja stručnih kapaciteta iz Centara u podršku inkluziji
- izraditi kalendar edukacija i stručnih usavršavanja za sve nastavnike u Kantonu Sarajevo u okviru kojeg će biti zastupljene samo teme iz oblasti rada s djecom s teškoćama u razvoju, a u čiju će realizaciju, pored stručnog kadra iz škola, Centara, ministarstava, biti uključene i visokoškolske ustanove

U koordinaciji s Kriznim štabom Kantona Sarajevo, potrebno je osigurati uvjete da za vrijeme direktnog rada s učenicima s teškoćama, budu osigurani uvjeti za testiranje zaposlenika u školama/Centrima na sedmičnom nivou.

MODEL A

REDOVNE OSNOVNE I SREDNJE ŠKOLE

Nastava u redovnim osnovnim i srednjim školama u toku A modela se odvija po redovnom režimu odvijanja nastavnog procesa, u skladu sa zakonskim i podzakonskim aktima Kantona Sarajevo, uz poštivanje svih epidemioloških mjera i preporuka nadležnih institucija.

Odgojno-obrazovni proces s djecom s teškoćama se realizira direktno u učionicama:

Trajanje časova u redovnim školama bit će određeno odlukom nadležnog Ministarstva.

Stručnu podršku učeniku s teškoćama u razvoju u redovnim školama, pored učitelja/razrednika, pruža stručna služba škole, Mobilni stručni tim, asistenti i stručnjaci iz Centara.

Mobilni stručni tim je zadužen za kontinuiranu podršku u realizaciji svih edukacijsko-rehabilitacijskih programa za učenike s teškoćama u razvoju, savjetodavno-konsultativni rad s roditeljima učenika, nastavnicima i stručnim saradnicima škole.

Asistenti u nastavi su angažirani u radu s učenicima kojima je potrebna dodatna lična i edukativna podrška.

Svaka škola za vrijeme trajanja pandemije dodatno imenuje koordinatora inkluzivnog procesa koji će saradivati s roditeljima učenika s teškoćama, Mobilnim stručnim timom, Centrima i drugim ustanovama za vrijeme trajanja pandemije.

Potrebno je omogućiti rad u manjim grupama, odnosno realizaciju odgojno-obrazovnog procesa u skladu s preporukama Kriznog štaba, u skladu s odobrenim brojem učenika u učionicama.

S obzirom da je fokus na provođenju direktnog rada i kontinuirane podrške učenicima s teškoćama u razvoju u vrijeme pandemije, potrebno je osigurati dodatne resurse za realizaciju edukacijsko-rehabilitacijskih programa kako u školi tako i u okviru drugih ustanova (resurse iz zdravstvenog i socijalnog sektora uz prijedloge Interresorne komisije).

U skladu sa Zakonom o osnovnom odgoju i obrazovanju Kantona Sarajevo, svi Centri su dužni pružiti kontinuiranu podršku učenicima s teškoćama u razvoju u redovnim školama. U tom smislu, neophodno je da prije početka školske 2021/2022. godine svi Centri nadležnom Ministarstvu dostave prijedloge aktivnijeg učešća u procesu podrške djeci s teškoćama u redovnim školama.

U slučajevima odluke nadležnih institucija da se nastava za učenike s teškoćama u razvoju realizira direktno u odgojno-obrazovnim ustanovama a za ostale učenike online, onda se primjenjuje posebna organizacija rada koja podrazumijeva prilagođen raspored rada s učenicima s teškoćama u kojem će učestvovati razrednik, predmetni nastavnici, stručne službe, Mobilni tim, asistenti u nastavi.

CENTRI ZA DJECU S TEŠKOĆAMA U RAZVOJU

Nastava i rehabilitacija u Centrima u toku A modela se odvija po redovnom režimu odvijanja nastavnog procesa, u skladu sa zakonskim i podzakonskim aktima Kantona Sarajevo, uz poštivanje svih epidemioloških mjera i preporuka nadležnih institucija.

Rad predškolskog odjela, internata i produženog boravka u Centrima (koji imaju organizirane navedene segmente rada), definiran je jedinstvenom odlukom koja važi za cijeli Centar.

Internatski smještaj za učenike koji ostvaruju pravo na isti, osigurava se i organizira u skladu s epidemiološkim mjerama i preporukama nadležnih službi.

Čas traje 40 minuta, a ostale aktivnosti u nastavnom procesu po ustaljenom rasporedu (mali odmor, veliki odmor), uz poštivanje epidemioloških mjera.

Ocjenjivanje se vrši regularno prema Pravilniku o ocjenjivanju (opisno ili brojčano).

Nastavnici, rehabilitatori i razrednici će saradnju s roditeljima/starateljima ostvarivati češće, najmanje jednom sedmično, kako bi roditelji bili upućeni u rad učenika u školi i kako bi dobili upute i smjernice za rad s učenicima kod kuće.

S obzirom na manji broj djece u odjeljenjima/grupama, obavezujuće je poštivanje mjera epidemioloških službi, naravno, uz maksimalnu zaštitu korištenjem maski i redovnom dezinfekcijom prostora.

Učenici jednog odjeljenja borave u jednoj učionici u kojoj se nastavnici mijenjaju, prema postojećem rasporedu časova.

U toku nastave i rehabilitacije učenici trebaju biti na propisnoj udaljenosti što je, s obzirom na manji broj učenika u odjeljenjima/grupama, izvodljivo.

Za ulazak i izlazak grupa djece u Centre, potrebno je omogućiti vremenski razmak od barem 10 minuta, kako bi se izbjegle gužve u samom objektu ili ispred.

Zabranjen je ulaz u Centre svim osobama koje su bolesne ili su u samoizolaciji. Obevezno je mjerenje temperature za sve koji ulaze u Centar.

U vanjske prostore (dvorište, vrt, igralište) i unutarnje prostore ustanove, ne mogu ulaziti osobe koje imaju povišenu tjelesnu temperaturu, respiratorne simptome poput kašlja i kratkog daha ili koji su pod rizikom da su mogli biti u kontaktu s osobama pozitivnim na COVID-19 ili su pod sumnjom da bi mogli biti zaraženi virusom COVID-19, a osobito ako su u samoizolaciji.

Potrebno je voditi računa i o sljedećem:

- da bolesni roditelji/staratelji ne smiju biti u pratnji djece u školu i iz škole
- da bolesni zaposlenici ne smiju dolaziti na posao
- da bolesna djeca i učenici ne smiju ulaziti u ustanovu i učestvovati u odgojno-obrazovnom radu

Kod sumnje na povišenu tjelesnu temperaturu te kod pojave akutnih simptoma zarazne bolesti (npr. kašalj, poteškoće u disanju, poremećaj osjeta okusa i mirisa, proljev, povraćanje), neophodno je da medicinska sestra djetetu izmjeri tjelesnu temperaturu u vrtiću, školi ili internatu. Ako djeca/učenici razviju simptome virusa COVID-19 u toku boravka u ustanovi, medicinska sestra izolira dijete/učenika i odmah obavještava roditelja/staratelja koji u najkraćem roku treba doći po dijete.

Ako se razviju simptomi virusa COVID-19 kod zaposlenika, isti je u obavezi odmah napustiti ustanovu.

Djeca/učenici i zaposlenici sa znakovima svih drugih zaraznih bolesti koje se prenose uobičajnim socijalnim kontaktom, također ne dolaze u ustanovu.

Kod pojave navedenih znakova bolesti, dijete/učenik/zaposlenik ostaje kod kuće i javlja se doktoru porodične medicine, tj. pedijatru koji odlučuje o testiranju prema liječničkoj indikaciji.

Svaku pojedinačnu potvrđenu infekciju COVID-19, zaposlenik, odnosno roditelj/staratelj ima obavezu odmah javiti direktoru ustanove.

Radi unapređenja preventivnih mjera i sprečavanja pojave infekcije koronavirusom, za učenike u Centrima je neophodno prije početka školske godine osigurati uvjete za adekvatno organiziran prijevoz. Za ovu vrstu usluga u puni kapacitet je neophodno staviti postojeće vozne jedinice Centara, uz dodatne resurse.

Učenici s teškoćama u razvoju koji žive u rubnim dijelovima Kantona Sarajevo (Ilijaš, Pazarić, Trnovo i druga mjesta) kao i učenike koji svoje pravo na školovanje ostvaruju u nekom od Centara u Kantonu Sarajevo, a žive izvan Kantona Sarajevo, neophodno je osigurati funkcioniranje internatskog smještaja. Učenici Škole za srednje stručno obrazovanje i radno osposobljavanje koji ostvaruju pravo na internatski smještaj, smještaj će imati u Centru za slijepu i slabovidnu djecu i omladinu, uz prethodno datu saglasnost nadležnog Ministarstva.

Stručna praksa za učenike srednjih škola u okviru Centara, realizira se u skladu s trenutnom epidemiološkom situacijom i preporukama nadležnih institucija.

MODEL B

REDOVNE OSNOVNE I SREDNJE ŠKOLE

Rad s učenicima s teškoćama u razvoju u redovnim osnovnim i srednjim školama, kada se rad odvija od kuće, organizira se na dva načina:

- za učenike koji mogu pratiti rad preko adekvatnih platformi, koje omogućavaju slanje edukativnih materijala i sadržaja, komunikaciju i konsultativni rad, odvija se preko online platformi
- za učenike s teškoćama u razvoju koji ne mogu pratiti rad preko bilo kakve online platforme, rad se odvija kroz direktno dostavljanje printanog ili digitalnog materijala

Viber služi samo za direktnu nužnu komunikaciju s učenicom/roditeljom/starateljem.

U radu s učenicima koji nastavu mogu pratiti preko online platforme, dostavljanje materijala odnosno povratna informacija o izvršenim zadacima je svakodnevna.

U slučajevima kada se s učenicima realizira nastava uz dostavljanje printanog materijala, materijali se šalju jednom sedmično, na početku sedmice. Slanje materijala nastavnik evidentira na predviđenom obrascu (datum, vrijeme, nastavne jedinice, zadaci i aktivnosti).

Preuzimanje materijala potvrđuju roditelji/staratelji svojim potpisom ili povratnicom (slanje poštom). Potrebno je koristiti sve situacije u kojima roditelji/staratelji mogu fizički doći u školu i preuzeti materijal za učenika. Povratne informacije evidentira razrednik/nastavnik. Uz slanje materijala, nastavnici ostvaruju videokontakt s učenicima, zbog dodatnih pojašnjenja i uputa.

Mobilni tim učestvuje u pripremi materijala za učenike, s posebnim akcentom na sadržaj i IPP.

Mobilni stručni tim koordinira, prati i po potrebi korigira rad asistenata i predmetnih nastavnika koji su u direktnom kontaktu s učenikom s teškoćom.

Ukoliko odluka nadležnog Kriznog štaba i epidemiološka situacija dozvoljavaju, potrebno je osigurati uvjete da učenici s teškoćama u razvoju dolaze u školu na povremene individualne konsultacije ili tretmane. Rukovodstvo škole je dužno osigurati adekvatan prostor za individualni rad s učenicima, sa svom potrebnom materijalno-tehničkom podrškom. Ukoliko je potrebno može se izraditi poseban raspored rada za rad s učenicima s teškoćama u razvoju.

Do početka 2021/2022. školske godine, neophodno je pripremiti uvjete za vođenje evidencije o radu asistenata u nastavi (dnevnik rada), a kroz izmjene i dopune postojećih i izradu novih podzakonskih akata.

Stručna služba škole dužna je ostvariti inicijalnu i kontinuiranu saradnju između roditelja/staratelja, učenika, razrednika i predmetnih nastavnika. Potrebno je definirati vrijeme i način evaluacije rada, napredovanja, uz obavezan sastanak najmanje jednom mjesečno, kako bi se izdefinirole najprimjerenije vrste i oblici podrške, načini rada, socijalne vještine i sl.

Centri su mjesta dodatnih tretmana za djecu s različitim teškoćama koja pohađaju redovne osnovne škole (posebno tretmane individualne rehabilitacije), a u saradnji s postojećim kapacitetima mobilnih stručnih timova kako bi iskusniji stručnjaci jedan dio svog radnog vremena bili uključeni u podršku inkluziji, a drugi dio radu u Centru.

U slučajevima odluke nadležnih institucija da se nastava za učenike s teškoćama u razvoju realizira direktno u odgojno-obrazovnim ustanovama, a za ostale učenike online, onda se primjenjuje posebna organizacija rada, uz prilagođeni raspored rada s učenicima s teškoćama u kojem će učestvovati razrednik, predmetni nastavnici, stručne službe, Mobilni tim, asistenti u nastavi.

CENTRI ZA DJECU S TEŠKOĆAMA U RAZVOJU

Prilikom organizacije rada, kada učenici nastavu prate od kuće, svim učenicima treba osigurati dostupnost podučavanja nastavnih materijala i davanje podrške u učenju.

Za nastavu na daljinu neophodna je izrada prilagođenog rasporeda i načina provođenja učenja na daljinu, imajući u vidu da je učenicima potrebno više vremena za savladavanje gradiva nego kada se nalaze u školi. Upute trebaju biti kratke, jasne i razumljive, a zadaci u skladu s njihovim sposobnostima. Posebnu brigu treba voditi o psihološkoj i mentalnoj dobrobiti učenika i učitelja/nastavnika/odgajatelja, te je neophodno da se osigura pomoć i podrška stručnih saradnika i nadležnih službi. Ustanova mora imati razvijene mehanizme detekcije potreba za psihološko-pedagoškom intervencijom i preuzeti mjere kako bi se osigurala adekvatna pomoć i podrška za djecu/učenike/odgajatelje/nastavnike/roditelje/staratelje.

Predškolski odjeli (vrtići) i internati u Centrima rade u skladu s mjerama i preporukama koje se odnose na cijeli Centar.

Rad s učenicima s teškoćama u razvoju u Centrima kada se rad odvija od kuće, organizira se na dva načina:

- za učenike koji mogu pratiti rad preko adekvatnih platformi, koje omogućavaju slanje edukativnih materijala i sadržaja, komunikaciju i konsultativni rad, odvija se preko online platformi
- za učenike s teškoćama u razvoju koji ne mogu pratiti rad preko bilo kakve online platforme, rad se odvija kroz direktno dostavljanje printanog ili digitalnog materijala

Viber služi samo za direktnu nužnu komunikaciju s učenicom/roditeljem/starateljem.

Korištenje postojećih i dostupnih platformi za rad s učenicima s teškoćama je preporučljivo u svim situacijama u kojima to vrsta i stepen teškoće učenika dozvoljavaju (za sve učenike s kojima je moguće koristiti online platforme). Rad preko online platformi se odvija svakodnevno po internom rasporedu koji se donosi za svaki Centar posebno.

Za učenike koji materijale dobijaju svakodnevno, pregled i vrednovanje urađenih materijala i zadataka nastavnik provodi svakodnevno i daje konkretne sugestije, smjernice i prijedloge za rad, način rada.

Ocjenjivanje učenika koji materijale vraćaju svakodnevno, potrebno je vršiti po Pravilniku o ocjenjivanju.

Nastavnici realiziraju direktan rad sa učenicima jednog odjeljenja, preko platforme ili nekim drugim elektronskim putem, jednom sedmično do 30 minuta po unaprijed napravljenom rasporedu.

Razrednici ostvaruju direktan kontakt sa svojim odjeljenjem, preko platformi ili nekim drugim elektronskim putem, jednom sedmično do 30 minuta, po unaprijed napravljenom rasporedu.

Ukoliko je to odlukom nadležnih institucija moguće organizirati, individualni rehabilitacijski i logopedski tretmani se odvijaju direktno u Centrima, uz poštovanje svih preventivnih higijensko-epidemioloških mjera.

U situacijama u kojima se po odluci nadležnih institucija učenicima ne preporučuje dolazak u Centre, rehabilitacijske i logopedske tretmane potrebno je realizirati dva puta sedmično preko online platformi ili nekim drugim elektronskim putem.

Za učenike koji ne mogu pratiti nastavu preko online platformi, materijali se šalju jednom sedmično, na početku sedmice. Slanje materijala nastavnik evidentira na predviđenom obrascu (datum, vrijeme, nastavne jedinice, zadaci i aktivnosti). Preuzimanje materijala potvrđuju roditelji/staratelji svojim potpisom ili povratnicom (slanje poštom). Potrebno je koristiti sve situacije u kojima roditelji/staratelji mogu fizički doći u školu i preuzeti materijal za učenika. Povratne informacije evidentira razrednik/nastavnik. Uz slanje materijala nastavnici ostvaruju videokontakt s učenicima, zbog dodatnih pojašnjenja i uputa.

Prilagodba sadržaja i ocjenjivanje se obavezno planira u individualno prilagođenim programima na početku školske godine.

Učenici koji iz opravdanih razloga ne pohađaju nastavu, ocjenjuju se na osnovu materijala koji će nastavnici dostavljati. Svaki materijal treba imati zadatke i aktivnosti na osnovu kojih nastavnik može formirati ocjenu.

Učenici koji iz opravdanih razloga ne pohađaju nastavu, bit će ocjenjivani periodično, odnosno svakih 15 dana. Ocjene (opisne i brojčane) trebaju predstavljati sumu nekoliko realiziranih i ocijenjenih aktivnosti i zadataka. Nastavnik/defektolog će u vremenskom periodu od 15 dana evidentirati sve povratne informacije od roditelja. Na osnovu prikupljenih povratnih informacija, nastavnik/defektolog formira ocjenu (opisnu i brojčanu) na kraju svake klasifikacije. Potrebno je ocijeniti učenike najmanje dva puta u toku jedne klasifikacije.

Za učenike iz socijalnih ustanova (Dom Bjelave, Zavod Pazarić) i drugih sredina u kojima je to potrebno, neophodno je osigurati komunikaciju preko socijalnih službi i pravovremeno dostavljati materijal za rad.

Potrebno je osigurati intenzivnu i kontinuiranu podršku stručnih službi Centara (psihologa, pedagoga, socijalnih radnika) u savladavanju teškoća s kojima se nose učenici i roditelji u uvjetima pandemije COVID-19.

Posebna pažnja mora se posvetiti edukaciji, podršci i praćenju pedagoškog rada nastavnika u području planiranja programiranja nastave, vrednovanja i ocjenjivanja.

Sjednice Nastavničkog vijeća, Odjeljenjskog vijeća i Vijeća roditelja odvijaju se u prostorijama Centara, uz poštovanje epidemioloških mjera (ili online uz procjenu Kriznog štaba ustanove).

ORGANIZACIJA ODGOJNO-OBRAZOVNOG RADA S NADARENIM UČENICIMA U VRIJEME PANDEMIJE COVID-19 VIRUSA

Inkluzivni odgoj i obrazovanje prilika je i za učenike koji su nadareni. Nadareni učenici, slično kao i učenici s teškoćama u učenju, poseban su izazov nastavnicima u svim etapama nastavnog procesa. Činjenica je i da navedene kategorije učenika ne možemo kategorizirati na jedinstven nivo pri određivanju obima, metoda i pristupa u radu, što omogućuje školama široku autonomiju u procesu iznalaženja adekvatnih programa rada za nadarene učenike.

Primarni didaktički princip u radu s nadarenim učenicima jeste individualizacija. Individualizacija je direktno povezana sa diferencijacijom nastave, a diferencijacija nastave podrazumijeva da se učenicima omogući napredovanje vlastitim tempom, uspostavljanje vlastitog ritma učenja, te

korištenje oblika, metoda i tehnika koje im najviše odgovaraju. Nadarene osobe, također, trebaju kontinuiranu, specifičnu i vrlo konkretnu podršku i pomoć. One trebaju materijalnu podršku i raznoliki didaktički materijal i izvore učenja, kvalitetno podučavanje, primjer koji će slijediti kako bi otkrili nove puteve kako se stvari mogu raditi i, naravno, ono što je potrebno svima, a to je emocionalna podrška.

Razumijevanje nadarenosti i talentiranosti, pravovremeno prepoznavanje i identifikacija, kvalitetan i usmjeren odgojno-obrazovni rad te pozitivan odnos sredine prema nadarenim osobama, ključni su u cjelokupnom radu s ovom djecom. Identifikacija je kontinuirani proces, koji treba uključiti i subjektivne i objektivne faktore. Roditelji su bitan faktor i u procesu prepoznavanja i identifikacije, jer mogu dati mnogo korisnih podataka, zatim je važno mišljenje vršnjaka prepoznatog djeteta, kao i njegovo lično mišljenje. Drugi odrasli koji su važni u procesu identifikacije su učitelji i predmetni nastavnici, profesori, pedagozi i psiholozi, što znači da je identifikacija multifaktorski postupak u kojem se pretpostavlja timski pristup. Kao i u svakom drugom istraživačkom postupku, pri identifikaciji je neophodno koristiti kombinaciju različitih metoda jer nijedna metoda nije dostatna sama po sebi, a i podaci iz više izvora daju mogućnost sveobuhvatnijeg sagledavanja cjelokupne situacije i smanjuju mogućnost pogreške. Program rada s nadarenim učenikom preporučuju nastavnik i pedagog Nastavničkom vijeću ustanove na usvajanje.

Postoje različiti metodički oblici koji se primjenjuju u radu s nadarenim učenicima, a tri, najčešće primijenjena su: grupiranje, akceleracija i obogaćivanje. Učenicima koji su nadareni najčešće se izvan, uz ili umjesto pojedinih dijelova redovne nastave, nude različite mogućnosti za dodatni rad, rad u sekcijama, učešće na takmičenjima, rad s mentorom, samostalni rad, te osiguravaju kompleksniji i širi sadržaji na odgovarajućem višem nivou. Obogaćivanje može biti postignuto primjenom Bloomove taksonomije odgojno-obrazovnih ciljeva, Costinom taksonomijom nižih i viših nivoa mišljenja, upotrebom Dottrensovih nastavnih listića (listići za nadoknađivanje, listići za razvoj, listići za vježbanje i listići za samostalno učenje), problemskom nastavom, projektnom nastavom, poluprogramiranom i programiranom nastavom, nastavom na tri ili više razina napredovanja i slično. Nadarenim učenicima potrebna je nastava koja ne podrazumijeva samo povećanje i proširivanje sadržaja i znanja, već njegovo produbljivanje, sagledavanje uzročno-posljedičnih veza i odnosa, različiti aspekti istog problema, uviđanje odnosa među stvarima i pojavama, pronalaženje uzroka i novih, drugačijih i originalnih rješenja. Primjena principa univerzalnog dizajna u nastavi može biti dobar metodički raster za planiranje i realizaciju nastave koja će osigurati didaktički pluralizam u svim etapama i procesima nastave – kako u procesu savladavanja sadržaja podučavanjem i učenjem, tako i u procesu dokazivanja postignutih kompetencija.

Sve navedeno može biti realizirano u oba predložena modela realizacije nastave (A i B model) budući da se radi o didaktičko-metodičkoj prilagodbi i individualiziranom pristupu u radu. U okolnostima online okruženja, mentorsko vođenje učenika od strane nastavnika dobija na značaju pa je potrebno osigurati nadarenim učenicima ovu vrstu podrške.

PARTNERSTVO I PODRŠKA RODITELJIMA/STARATELJIMA

U ostvarivanju pozitivnih i partnerskih odnosa s roditeljima/starateljima učenika, važno je najprije razumjeti da oni nisu profesionalni nastavnici, da ih niko nije podučavao o tome kako trebaju

podučavati i da će prilikom pružanja podrške i pomoći svom djetetu to činiti onako kako znaju, kako trenutno mogu, kako su s njima radili i sl.

Za vrijeme realizacije nastavnog procesa u toku pandemije COVID-19 virusa, potrebno je intenzivirati saradnju i kontakte s roditeljima/starateljima (najmanje jednom sedmično) te, kada god to epidemiološke prilike dozvoljavaju, organizirati individualne informativne sastanke, a sve u cilju osiguranja intenzivne podrške učenicima s teškoćama u razvoju (NADARENIM UČENICIMA) za vrijeme pandemije.

Kako bi vrijeme i napor koji ulažu u ovom procesu bili što adekvatniji, nastojte ih ohrabriti/podržati i pomoći da:

- osiguraju kutak za dijete kojem je osnovna funkcija škola u kući i neka dijete sudjeluje u njegovom kreiranju i svakodnevnom pospremanju u skladu s mogućnostima
- osiguraju da dijete redovno radi školske zadatke kod kuće
- koriste primjere koji su iz neposrednog okruženja ili iskustva djeteta
- uspostave veze između teme i svakodnevnog života djeteta
- pokažu praktičnu primjenu teme ili vještine u mjeri u kojoj mogu
- redovno komuniciraju s nastavnicima i stručnom službom škole
- djeca trebaju podršku, ali neka ne rade zadatke umjesto njih
- organiziraju zajedničke slobodne aktivnosti i obavezno odvoje dnevno vrijeme za to
- kreiraju prilike u kojima će se u ulogama zamijeniti i dopustiti da dijete roditelja/staratelja nečemu podučí
- podsjetiti i osvijestiti da u ovakvim kriznim situacijama imaju pravo na podršku i pomoć oko organizacije školskih i ostalih aktivnosti, kao i pomoć za prevazilaženje stresa, ...

Napravite i sljedeće:

- potaknite kreiranje liste dnevnih obaveza tako da roditelji/staratelji i djeca mogu pratiti dinamiku izvršavanja zadataka
- partnerstvo s roditeljima/starateljima je sada izazovnije, ali i važnije nego ikada prije kako biste realizirali sve aktivnosti koje se sada od vas očekuju
- razmjenjujte redovno informacije o napretku djeteta i njegovim interesovanjima, te zajednički planirajte
- napišite roditeljima/starateljima konkretne, koncizne i jasne korake i upute za rad – ništa se ne podrazumijeva...

EVALUACIJA UČENIČKIH POSTIGNUĆA I OCJENJIVANJA UČENIKA

Cilj ovog dijela Priručnika je ukazati na prihvatljive oblike i metode vrednovanja i ocjenjivanja, u skladu s tehnološkim mogućnostima i kompetencijama učenika i nastavnika u online nastavi. Jasno je da smjernice ne mogu odgovoriti na sva pitanja koja se nameću tokom samog nastavnog procesa, ali zasigurno mogu biti od pomoći i dati jasnije upute za realizaciju ocjenjivanja i vrednovanja u posebnim okolnostima.

SMJERNICE ZA OCJENJIVANJE U ONLINE NASTAVI

Vrednovanje i ocjenjivanje se vrši da bi učenik i nastavnik dobili povratnu informaciju o tome da li su ostvareni odgojno-obrazovni ishodi te kako poboljšati proces učenja. Ovi procesi treba da su u skladu s pedagoškim, psihološkim, didaktičkim i metodičkim principima te u skladu sa važećim zakonskim propisima.

- Vrednovanje i ocjenjivanje u online uvjetima treba biti fokusirano na ključne ishode učenja u određenom nastavnom predmetu te je potrebno maksimalno koristiti prednosti online nastave i umanjiti njene nedostatke. Vrednovanje i ocjenjivanje učenika može biti periodično, prema nivoima, tematski, prema oblastima i rezimirano...
- Pojedini oblici ocjenjivanja i vrednovanja se realiziraju u prostorijama škole (predmetna nastava i srednje škole), a termini se definiraju na nivou odjeljenjskih vijeća i dostavljaju učenicima i roditeljima. Broj dolazaka učenika, po jednom predmetu, ne bi trebao biti više od dva puta u toku polugodišta. Prednost u rasporedu, na nivou odjeljenja, imaju predmeti koji imaju pismene vježbe i ZOT. Razlozi pozivanja učenika u školu mogu biti i tehnički problemi u praćenju nastave, nedovoljan broj ocjena, kontinuirano odsustvo učenika s nastave i sl.
- Veoma je važno da škola (uprava) kontrolira usklađenost termina za provjere znanja i rokova za projekte te time i opterećenost učenika.
- Da bi nastavnik objektivno uradio procjenu, vrednovanje i ocjenjivanje učenika, potrebno je da uradi sublimaciju, reduciranje programskih sadržaja - okvirni, globalni, ali i poluprogramiran, poluoperacionaliziran godišnji plan i program. U svrhu racionalizacije procesa, potrebno je planirati i programirati na sedmičnom, a ne na mjesečnom nivou.
- Preporuka je maksimalna uključenost članova jednog stručnog aktiva i saradničko planiranje po godinama poučavanja, međupredmetna saradnja i sl. U svrhu stvaranja povjerenja i odgovornosti učenika u toku online nastave, izuzetno je važan kontakt i saradnja nastavnika, roditelja i učenika.
- Preporučuje se korištenje različitih digitalnih alata u procesu vrednovanja i ocjenjivanja, ali nastavnici ih mogu koristiti u svrhu vježbanja i ponavljanja određenih nastavnih sadržaja. Takvi alati su: Socrative, Kahoot!, Google forms, Testmoz, Quizlet, i sl.
- U razrednoj nastavi, u petom razredu, kao i u prvom razredu srednje škole, akcenat staviti na vrednovanje procesa, radnih navika, uključenosti, tačnosti i discipliniranosti u izvršavanju zadataka. U ostalim razredima postepeno se povećava značaj vrednovanja nivoa ispunjenosti ishoda učenja. Tokom realizacije nastavnog procesa, preporučuje se provođenje formativnog

vrednovanja u cilju davanja povratne informacije učenicima u radu, a sumativno vrednovanje se planira u skladu s dogovorenim planom provjera i važećim propisima.

SMJERNICE ZA OCJENJIVANJE PREMA UZRASTU UČENIKA

Smjernice za ocjenjivanje prema uzrastu učenika daju osnovne upute za što bolju realizaciju procesa ocjenjivanja i vrednovanja tokom online nastave. Istovremeno, daju preporučeni broj ocjena u periodu jednog polugodišta - u skladu sa sedmičnim brojem časova.

Kako bi se osiguralo da izuzetan učenički rad tokom polugodišta dodatno bude vrednovan ili da učenici dobiju priliku za ispravljanje nedovoljnih ocjena, nastavnici imaju mogućnost dati učeniku i veći broj ocjena od preporučenog u tabelama:

OCJENJIVANJE UČENIKA RAZREDNE NASTAVE U OSNOVNOJ ŠKOLI

Potrebno je pokušati ostvariti što češću videokomunikaciju i kontakt učenika s nastavnikom razredne nastave prilikom praćenja, vrednovanja i ocjenjivanja učenika kao i prilikom samog procesa učenja. U samoj realizaciji online nastave u nižim razredima, a posebno u prvoj trijadi devetogodišnje osnovne škole, komunikacija između učitelja i učenika se odvija uglavnom putem videopoziva i uz pomoć odrasle osobe.

Treba osigurati ostvarivanje onih odgojno-obrazovnih ishoda koji su vezani za pismenost (ovladavanje temeljnim jezičkim kompetencijama slušanja, govorenja, čitanja i pisanja; računanje i osposobljavanje za upotrebu matematičke pismenosti, razumijevanje svijeta koji nas okružuje, snalaženje u novim situacijama, razumijevanje likovnog jezika, tumačenje poruka koje razvija jezik muzike, razvijanje zdravog odnosa prema sebi i svijetu oko sebe, usvajanje informatičke pismenosti).

Ostvarenost ishoda se može pratiti primjenom poticajnih zadataka (u skladu s uzrastom i kompetencijama), kao što su izrade plakata, mape uma, crteži, kvizovi, prezentacije i sl.

U prvom razredu dovoljne su dvije opisne ocjene za jedan predmet u toku polugodišta. Nakon kontinuiranog praćenja svaka dva mjeseca nastavnik može upisati jednu opisnu ocjenu za svaki predmet.

Preporučuje se formiranje foldera (mape) za svakog učenika/cu, u kojem bi se nalazili svi radovi učenika/ce. Praćenje zadataka bi se trebalo vršiti na sedmičnom nivou s jasno definiranim kriterijima za radove i rokom za postavljanje zadataka (npr. petak do 12 sati). Na ovaj način nastavnici lakše prate kontinuitet rada učenika, a učenici imaju dovoljno vremena za sve zadatke i istovremeno razvijaju odgovornost te naviku poštivanja rokova.

OCJENJIVANJE UČENIKA PREDMETNE NASTAVE U OSNOVNOJ ŠKOLI

Kod ocjenjivanja u predmetnoj nastavi, treba voditi računa o specifičnosti svakog predmeta. Veoma je važno voditi računa o ukupom opterećenju vrednovanja i ocjenjivanja učenika zbog mnoštva različitih predmeta u jednom danu ili sedmici, te vrsti zadataka koji se ocjenjuju u specifičnim uslovima.

OCJENJIVANJE UČENIKA U OSNOVNOJ I SREDNJOJ MUZIČKOJ ŠKOLI I SREDNJOJ UMJETNIČKOJ ŠKOLI

Smjernice kojima definiraju način ocjenjivanja praktičnog dijela nastave, osnovne muzičke škole donose na nivou aktiva škole. Inovativnost, redovan rad i odgovornost se posebno vrednuju.

OCJENJIVANJE UČENIKA SREDNJE ŠKOLE STRUČNIH USMJERENJA

Srednje stručne škole donose jasne kriterije i definiraju način ocjenjivanja za stručne predmete i praktičnu nastavu. Fokus treba staviti na usvojenost praktične dimenzije u svakom stručnom predmetu, a proces vrednovanja i ocjenjivanja uskladiti sa specifičnim uvjetima praktične nastave za svaku stručnu školu. Preporuka je da se praktična nastava realizira i vrednuje kod poslodavca, u skladu s preporukama i epidemiološkim mjerama čak i kada se stručno-teorijska nastava realizira online. Praktični rad u pojedinim školama može biti vrednovan i na osnovu videosnimka rada učenika.

Za praktičnu nastavu prilagoditi broj ocjena odlicima kod poslodavca ili online nastavi, optimalno dvije ocjene u polugodištu.

OCJENJIVANJE UČENIKA GIMNAZIJA

Nastavni proces, vrednovanje i ocjenjivanje fokusirati na razvoj vještina i kompetencija učenika, na projektnu nastavu i problemske zadatke u svakom predmetu i uspješnost učenika u rješavanju istih. Posebno vrednovati inovativnost učenika, odgovornost te razvijati povjerenje u smislu vlastitog rada i izrade zadataka. Ocjenjivanje se realizira na isti način kao u predmetnoj nastavi osnovnih škola.

OCJENJIVANJE UČENIKA SA TEŠKOĆAMA U CENTRIMA ZA ODGOJ, OBRAZOVANJE I REHABILITACIJU

Kod ocjenjivanja učenika/polaznika u Centrima, primjenjuju se dva načina ocjenjivanja:

1. Opisno ocjenjivanje za učenike osnovnog nivoa od I do IX razreda i za polaznike radionica od I do IV razreda:
 - a. Kod opisnog ocjenjivanja ocjenjuju se pozitivne strane postignuća učenika, gdje opisna ocjena pokazuje njihovo napredovanje i ističe dobre strane (sposobnosti), s akcentom na aktivnosti predviđene nastavnim planom i programom, sa završnom opisnom ocjenom.
 - b. Kod opisnog ocjenjivanja minimalan broj ocjena u toku polugodišta je dvije ocjene.

2. Brojčano ocjenjivanje učenika naprednog nivoa od I do IX razreda

Kod brojčanog ocjenjivanja se prate i ocjenjuju aktivnosti učenika, učenici se ocjenjuju prema okvirnom nastavnom planu i programu u skladu s njihovim individualnim sposobnostima.

RUBRIKE I KRITERIJI ZA OCJENJIVANJE ZADATAKA

Kako bi nastavnici korektno vrednovali i ocijenili kompleksan rad (istraživački, projektni i sl.), a samim tim dali i korisnu povratnu informaciju učenicima, treba koristiti tabele- rubrike i druge načine za razradu kriterija i elemenata vrednovanja. Kriterije i elemente vrednovanja, prezentirane u formi rubrika, treba objasniti i prikazati učenicima prije nego što počnu s izradom samog zadatka i uvjeriti se da su ih oni razumjeli.

ZAKLJUČIVANJE OCJENA

Zaključna ocjena na kraju godine izvodi se na način kao i u redovnoj nastavi. Uzimaju se u obzir svi elementi vrednovanja i cjelokupni rad i aktivnost učenika tokom cijele školske godine te se procjenjuje nivo ostvarenosti odgojno-obrazovnih ishoda, kompetencija, znanja, vještina, sposobnosti, samostalnosti i odgovornosti prema radu tokom nastavne godine. Zaključna ocjena treba biti afirmativna i objektivna.

KAKO OCJENJIVATI I VREDNOVATI TOKOM ONLINE NASTAVE?

Domaća zadaća	<i>Oblik formativnog vrednovanja u online nastavi - cilj dati odgovor na pitanje ili riješiti zadatak ili istraživanje koje je nastavnik dao kao vrstu ponavljanja gradiva ili pripreme za narednu tematsku jedinicu. Nije neophodno zadati domaći rad nakon svakog časa.</i>
Projektni zadatak (model, maketa, video, eksperiment)	<i>Poželjan oblik rada u toku online nastave. Omogućava razvoj vještina, ali i provjeru usvojenosti nastavnih cjelina. Veoma je važno učenicima dati jasnu uputu koja uključuje kriterije i očekivanja u toku procesa i nakon realizacije projektnog zadatka - evaluacija. Realizira se individualno ili grupno. Pogodni za interdisciplinarni rad. Može uključivati formativno vrednovanje (refleksija o radu, vršnjačko vrednovanje, povratne informacije nastavnika tokom radnog procesa). Također, može biti dio sumativnog vrednovanja (nastavnikovo vrednovanje na kraju zadatka prema postavljenim kriterijima).</i>
Istraživački rad	<i>Istraživački rad se realizira u skladu s uzrastom učenika i veoma je pogodan u periodu online nastave. Usmjereno na rješavanje konkretnog pitanja - hipoteze. Realizira se kao istraživanje, vrednovanje korištenja izvora i prezentacije (diskusija) rezultata istraživanja. Realizira se individualno ili grupno.</i>

Eseji	<i>Rad na teme koje su se obrađivale tokom nastave. Daje se u obliku pitanja na koje će učenici dati odgovor. Fokus je na analitičkom i kreativnom pisanju (mogućnost višestrukog izbora tema). Najčešće se koriste kao oblik sumativnog vrednovanja.</i>
ZOT	<i>Oblik sumativnog vrednovanja koji uključuje različite tipove zadataka i obuhvata ključne sadržajne cjeline iz određenog predmeta. Preporučuje se da ZOT učenici rade na kraju polugodišta. U online nastavi važno je odabrati odgovarajući digitalni alat s kojim su se učenici upoznali tokom realizacije nastave. Vrijeme rada potrebno je prilagoditi broju i tipu zadataka. Ukupno vrijeme za rad na ZOT-u treba biti maksimalno 25 minuta.</i>
Kratki pisani sastavi	<i>Kratki pisani sastav prilagođen uzrastu učenika (osnovna škola i višestruki izbor tema).</i>
Usmeno ispitivanje	<i>Manje funkcionalan oblik vrednovanja (sumativno) u online nastavi. Ipak, u eventualnoj realizaciji, broj pitanja je 3-5 za jednog učenika/cu (različite težine). Kroz interakciju učenika i nastavnika tokom časa te aktivnosti učenika u toku nastave, stiču se potrebne povratne informacije.</i>
Kviz	<i>U koncepciji kviza poželjno je koristiti mogućnosti tehnologije i obogatiti pitanja problemskim fotografijama, audio i video sadržajima koji su u funkciji provjere znanja i razumijevanja. Pogodan oblik formativnog vrednovanja u online nastavi, jer u kratkom periodu daje povratnu informaciju o nivou usvojenosti sadržaja. Maksimalno trajanje kviza ograničiti na 20 minuta.</i>
Self-assessment samoocjenjivanje	<i>Prije samog procesa samoocjenjivanja, nastavnik treba dati jasne upute i kriterije, te biti siguran da su ih učenici razumjeli (npr. procentualni udio pojedinih zadataka, ključ odgovora na pojedina pitanja, kako ne bi bilo nedoumica). Proces samoocjenjivanja tokom online nastave motivacijski djeluje na učenike, razvija kod učenika objektivnost, kritičko mišljenje, osjećaj za mogućnost primjene stečenog znanja, pruža mogućnost učenja na vlastitim greškama, kao i na greškama drugih učenika, te podiže nivo samopouzdanja.</i>
Cjelokupan učenički rad i zalaganje	<i>Vrednovati učenike za cjelokupan rad i zalaganje iskazano u određenom vremenskom periodu tokom online nastave.</i>

PRILAGODBA NASTAVNIH SADRŽAJA

UVOD

Ekspertna radna grupa za prilagodbu nastavnih planova i programa u svrhu izrade Priručnika za organizaciju i realizaciju odgojno-obrazovnog procesa u okolnostima pandemije COVID-19, izradila je dokument koji sadrži prijedloge prilagođavanja nastavnog plana i programa s posebnim osvrtom na modele prilagodbe nastavnih sadržaja u skladu s modelima realizacije nastave, organizacione modele izvođenja nastave s aspekta povratka učenika u školske klupe, eventualnog sukcesivnog povratka učenika u školske klupe, kombinovanog modela nastave i online modela nastave, uzimajući u obzir sve praktično pozitivne primjere prakse od početka pandemije do danas, i model nadoknade/kompenzacije procesno bitnih nastavnih sadržaja koji su realizirani u školskoj 2019/2020. godini (od marta 2020. godine) i u školskoj 2020/2021. godini, s posebnim osvrtom na način uvezivanja istih u realizaciju aktuelnih nastavnih sadržaja kao i preporuke modela daljnjeg kontinuiranog-stručnog usavršavanja nastavnika, stručnih saradnika i direktora škola za primjenu organizacionih modela iz Priručnika.

PRILAGOĐAVANJE NASTAVNOG PLANA I PROGRAMA NA BAZI PRIMJENE I ISHODA UČENJA U SKLADU S RAZLIČITIM MODELIMA REALIZACIJE ODGOJNO-OBRAZOVNOG PROCESA/NASTAVE U OKOLNOSTIMA TRAJANJA PANDEMIJE COVID-19

Prema zakonskim aktima Kantona Sarajevo, nastavnik ima slobodu u pedagoškom radu i poučavanju u okvirima utvrđenim nastavnim planom i programom i drugim relevantnim zakonskim i podzakonskim aktima. Pandemijske prilike i prelazak u online okruženje zahtijevaju redukciju i fleksibilnost u realizaciji nastave. Nastavnici će sintezom, spajanjem nastavnih jedinica na tematskoj osnovi te orijentacijom na ishode učenja, reducirati propisane nastavne teme i jedinice. Kao olakšanje u kvalitetnoj pripremi za online nastavu ili kombinovani oblik nastave, nastavnik može kao polaznu osnovu uzeti ishode učenja koje je izradila Agencija za predškolski odgoj, osnovno i srednje obrazovanje. Ishode učenja potrebno je komparirati s nastavnim planom i sa zacrtanim ciljevima u nastavnom planu te se fokusirati na one nastavne jedinice koje daju mogućnost nastavniku da postigne određene ishode u podučavanju. Stalnom revizijom pređenog gradiva i gradiva koje je nastavnik planirao realizirati u određenoj nadolazećoj cjelini (vremenskoj – kroz operativni plan po mjesecima – ili tematskoj – po modulima, poglavljima i sl.), nastavnik pokazuje fleksibilnost i prilagođava podučavanje. Poznato je da nastavnici trebaju voditi računa o opterećenju učenika. Trebaju postići planirane odgojno-obrazovne ishode, ali i u sadržajima razdvojiti ono što je bitno od onoga što je sporedno ili nije nužno. Pri tome su nastavnici ključni jer trebaju materijalima koji su već dostupni u internet-okruženju pridružiti i vlastite materijale, upute i pratiti učenika, ali da sve to bude u razumnim i prihvatljivim vremenskim okvirima te prilagođeno spoznajnim mogućnostima učenika. Ukoliko se to prikupljanje materijala dešava na nivou stručnog aktiva, tada aktiv formira veoma upotrebljivu bazu resursa koje može sistematizirati, dijeliti i koristiti za standardizaciju kvaliteta rada kako u online tako i školskom okruženju kao i u kombinovanom modelu realizacije nastave. Stvarni

doprinos radu stručnih organa, u smislu poboljšanja kvaliteta nastave, dešava se upravo na nivou stručnih aktiva.

PREPORUKA AKTIVIMA NASTAVNIH PREDMETA

Nastavni plan i program prilagoditi trajanju časa; reducirati ili izostaviti određene nastavne sadržaje koji se "ne nadovezuju" na nastavne sadržaje koji su se, ili će se izučavati u nastavi. Osnovna prilagodba treba se definirati na način šta i koliko će se učiti, kako i na koji način će se učiti, kako će se vrednovati postignuća učenika.

Sažimanje teksta: preoblikovati izvorni tekst na rečenice s ključnim informacijama, izostavljanje ponavljanih i manje bitnih informacija za usvajanje gradiva, sažimanje kombinirati s grafičkim i jezičko-semantičkim prilagodbama i prilagodbama strukture teksta.

Prilagodba načina rješavanja zadataka: prilikom odabira zadataka slijediti princip od lakših prema težim, smanjiti broj zadataka jednake težine, a u zadacima zadatim riječima, istaknuti poznato i nepoznato.

Smanjiti zahtjeve prepisivanja gradiva, prilagoditi pisani materijal (tekst podijeliti na više manjih dijelova, prilagoditi vrijeme obavljanja datih aktivnosti zahtjevnosti zadatka, upotrijebiti softverska rješenja - snimanje izlaganja na diktafon, pretvaranje teksta u govor) prilikom obrade novih sadržaja, sistematski provjeravati da li je učenik usvojio nastavni sadržaj, pojmove i definicije, podsticati učenika na samostalan rad.

Podijeliti nastavne sadržaje na manje cjeline, uz naglašavanje važnosti trenutne nastavne aktivnosti.

Za zadatke prilagođene online nastavi i pandemiji svakako se preporučuju kreativni zadaci (npr. da fotografiraju nasumične predmete u kući ili dvorištu te napišu priču tako da ih sve upotrijebe; da se igraju sa žanrovima - pišu ozbiljnu novinsku vijest na banalnu temu, izražavaju se putem stihova, muzike ili nijemih kratkih filmova; da razgovaraju o svojim unutrašnjim granicama, starim fotografijama i sl.).

Individualizirati rad s učenicima (kreativni zadaci, prezentacije i projekti koji tretiraju teme iz nastavnih sadržaja).

Ukoliko se kombinovani model nastave bude odvijao na sedmičnom nivou - kao što je to bila praksa do sada, grupa koja prati nastavu u školi, tu sedmicu radi određeno gradivo, a grupa koja je online, radi praktični zadatak poput gore navedenih. Naredne sedmice se ponove zadaci samo s drugom grupom: na taj način se u dvije sedmice obradi nastavno gradivo i projektni zadatak/zadaci. Na isti način se može kombinirati lektira s gramatikom, istraživački esej sa vježbama slušanja i sl.

Ukoliko je moguće, poželjno je organizirati projektnu nastavu koja uključuje korelaciju više predmeta. Integrirati učenike u projekte vannastavnih aktivnosti, kako bi ih vezali za školu nekim zabavnim sadržajima.

ORGANIZACIONI MODELI IZVOĐENJA NASTAVE S ASPEKTA POVRATKA DJECE U PREDŠKOLSKE USTANOVE I UČENIKA/UČENICA U ŠKOLSKE KLUPE, KOMBINOVANOG MODELA NASTAVE I ONLINE MODELA NASTAVE

ORGANIZACIONI MODEL S ASPEKTA POVRATKA UČENIKA/UČENICA, DJECE U ŠKOLE/VRTIĆE

U slučaju da epidemiološka situacija bude povoljna, sva djeca, učenici/učenice će se vratiti u vrtiće i školske klupe što je, svakako, najučinkovitiji model. Nastavni proces će se odvijati po važećem nastavnom planu i programu koji je usklađen s ishodima koje je izradila Agencija za predškolski odgoj, osnovno i srednje obrazovanje. U osnovnim i srednjim školama čas će trajati 45 minuta. Budući da se nastavni proces u skoro dvije prethodne školske godine odvijao u različitim online i kombinovanim modelima, povratak u redovni nastavni proces bi trebao da bude organiziran na način da se učenici/učenice vraćaju u redovni nastavni proces u skladu s preporukama koje se odnose na očuvanje mentalnog zdravlja na relaciji dijete, učenik/učenica – odgajatelj/odgajateljica, nastavnik/nastavnica – roditelj/roditeljka-staratelj/starateljka.

PREPORUKE ZA IZVOĐENJE REDOVNOG NASTAVNOG PROCESA

PREDŠKOLSKE USTANOVE

U predškolskoj ustanovi-vrtiću što više vremena provoditi na otvorenom, uz realizaciju aktivnosti u vanjskom prostoru, te uz prilagođavanje sadržaja aktuelnoj situaciji i primjenu ishoda učenja koje je propisala Agencija za predškolski odgoj, osnovno i srednje obrazovanje.

Smjernice za odvijanje odgojno-obrazovnog rada u vrtiću za vrijeme pandemije:

- omogućiti i osigurati, gdje god je moguće, više namjenskih i sigurnih ulaza u vrtić za proces trijaže
- omogućiti i osigurati, gdje god je moguće, primjereno organizirane dječije garderobere blizu ulaza u vrtić, posebno kad su u pitanju objekti na spratove
- omogućiti ulazak roditeljima djece, posebno ranog uzrasta od 6 mjeseci do 3 godine, do garderobera, gdje god je moguće, uz poštivanje epidemioloških mjera i obezbjeđivanje uvjeta iz prethodnog stava
- tematsko planiranje kroz integrirane sadržaje voditi prema dječijim interesovanjima i s primjerenim sadržajima uz neizostavnu temu o higijeni, čistoći i razvijanju higijenskih navika kod djece
- organizirati aktivnosti unutar vrtića koje uključuju što više kretanja i svodenje pasivnih aktivnosti na minimum za djecu ranog i predškolskog uzrasta
- kad god je moguće aktivnosti i boravak djece organizirati i održavati na otvorenom u dvorištu vrtića ili igralištu u neposrednoj blizini objekta
- pripremiti odgovarajuće didaktičke i pokretne igre, materijale i sredstva primjerene aktivnostima djece u vanjskom prostoru
- pojačati zdravstveno-higijenske navike prije, tokom i poslije dječijih aktivnosti

- aktivno se uključiti u organizaciju podsticajnog dječijeg okruženja u vrtiću i prostora odgojne sobe da bi se osigurao prikladan prostor i centri aktivnosti, a posebno osiguranju prostora i ambijenta za popodnevni odmor djece
- osigurati socijalnu (fizičku) povezanost između odgajatelja i djece kao i djece međusobno kroz aktivnosti koje će razvijati osjećaj zajedništva, privrženosti, empatije, a da se ne ugrozi njihovo zdravlje i sigurnost
- socijalno distanciranje predstaviti djeci kroz igru i drugačiji način ostvarivanja kontakta (neverbalna komunikacija)
- izbjegavati, kad god je moguće, spajanje djece iz jedne odgojne grupe s djecom u drugim grupama kao i odgajatelje/odgajateljice grupa
- ako se odgojne grupe moraju spajati, nepohodno je voditi računa da su to uvijek iste odgojne grupe, djeca i odgajatelji/odgajateljice i iste ili približne uzrasne dobi, uz poštivanje broja djece prema pedagoškim standardima i normativima za rani i predškolski odgoj i obrazovanje
- voditi računa o prehrani i pravilnim prehrambenim navikama djece
- organizirati prehranu djece u zajedničkim trpezarijama uz razdvajanje odgojnih grupa, osim u vanrednim okolnostima kad se mogu organizirati obroci u smjenama ili u odgojnim sobama
- u slučaju bolovanja ili godišnjeg odmora, osigurati dva odgajatelja/odgajateljice/medicinske sestre po odgojnoj grupi radi neometanog rada odgojne grupe kao i odgovarajući broj tehničkog osoblja radi neometanog rada vrtića
- izbjegavati, kad god je moguće, slanje osoblja na zamjenu u druge objekte gdje se pojavila zaraza i nedostatak osoblja te izvršiti unutrašnju reorganizaciju nedostajućeg osoblja
- ako nije moguće izvršiti unutrašnju reorganizaciju osoblja, preporuka je da se odgojna grupa/e ili objekat privremeno zatvori do osiguranja uvjeta za normalan rad odgojnih grupa i objekta
- omogućiti skraćeno radno vrijeme osoblja ako je osiguran dovoljan broj uposlenika po odgojnoj grupi i objektu zbog cirkulacije manjeg broja ljudi i što kraćeg zadržavanja u objektu
- zabraniti svaki vid okupljanja u vrtićkim prostorijama za vrijeme pauza
- omogućiti osoblju odlazak na godišnji odmor ako to ne ometa normalan rad u odgojnoj grupi i objektu ili odrediti mogućnost drugačijeg načina rada unutar samog vrtića te na taj način brinuti o mentalnom zdravlju zaposlenika u skladu s preporukama resornog Ministarstva ;
- osigurati usavršavanje digitalnih kompetencija odgajatelja/odgajateljica kroz edukativne radionice i webinare koje će osigurati resorno Ministarstvo
- podržati webinare i komunikaciju s roditeljima putem platformi Zoom, Google Meet i radionica na temu u okviru školskog kalendara
- organizirati roditeljske sastanke, ako je moguće, u objektu na kraju radne sedmice i poslije radnog vremena u zajedničkoj prostoriji (trpezarija) zasebno s odgojnim grupama i individualne razgovore u kabinetu ili drugoj prostoriji blizu ulaza vrtića uz poštivanje epidemioloških mjera
- ako nije moguće organizirati roditeljske sastanke i individualne razgovore u objektu, onda to izvoditi u dvorištu vrtića, uz poštivanje epidemioloških mjera ili kroz različite digitalne forme realizacije - Google Meet, Zoom.

OSNOVNE I SREDNJE ŠKOLE

- uskladiti godišnje planove i programe rada škola prema stručnim aktivima škole u skladu sa svim preporukama Priručnika

- izvršiti inicijalno testiranje učenika/učenica bez evidentiranja ocjena u eDnevnik
- u skladu s rezultatima inicijalnog testiranja prilagoditi operativne/mjesečne planove za kontinuirano ponavljanje nastavnih sadržaja koji su se pokazali najslabije usvojeni na inicijalnim testiranjima
- organizirati dopunsku nastavu za one nastavne sadržaje u kojima učenici/učenice nisu pokazali rezultate
- uskladiti dinamiku rada s mogućnostima i potrebama učenika/učenice
- za učenike koji imaju validno ljekarsko uvjerenje i koji spadaju u rizičnu grupu, nastava se organizira online, putem „live streama“ iz učionice (ljekarsko uvjerenje obavezno)
- uzimati u obzir da sticanje kompetencija ne ovisi samo o mogućnostima učenika/učenice, već i o motivaciji, ustrajnosti i samoregulaciji učenika/učenice

S obzirom da je učenje proces koji se odvija kontinuirano, praćen različitim životnim situacijama, za sticanje novih učeničkih kompetencija neizostavna je podrška zajednice općenito, počevši od nastavnika/nastavnica, roditelja i učenika/učenica.

KOMBINOVANI MODEL NASTAVE

Kombinovani model nastave podrazumijeva direktno uključivanje nastavnika „live stream“ u realnom vremenu s učenicima koji su u učionici i onima koji prate nastavu putem komunikacijskih alata/videopoziva. Ovaj model nastave podrazumijeva da učenici/učenice sudjeluju u nastavi po grupama, tj. dok je jedna grupa u školi, druga pohađa online nastavu. Nastava će se, dakle, provoditi u školama, a dijelom kod kuće putem informacijsko-komunikacijskih tehnologija. Prioritet je optimalno korištenje fizičkih kapaciteta u školi uz primjenu svih epidemioloških mjera i uz maksimalno dopušten broj učenika/učenica u okviru jedne grupe. Ovakav model podrazumijeva ravnopravno učešće obje grupe u radu - nastavnom procesu. U slučaju kada iz tehničkih razloga nije moguće održati online čas s grupom koja nastavu prati od kuće, nastavnik je u obavezi nakon završenog časa poslati materijal učenicima/učenicama.

PREPORUKE ZA IZVOĐENJE KOMBINOVANOG MODELA NASTAVE

PREDŠKOLSKE USTANOVE

U predškolskim ustanovama nije moguće izvoditi kombinovani model odgojno-obrazovnog procesa.

OSNOVNE I SREDNJE ŠKOLE

Kombinovanom modelu nastave pristupiti ukoliko minimalno 50 % učenika/učenica odjeljenja pohađa nastavu u školi, a ostatak učenika/učenica odjeljenja prati online nastavu. (Ne dozvoliti da nastavnik/nastavnica u učionici boravi s jednim ili dva učenika/učenice. Neprihvatljiva je praksa da je svim ostalim učenicima/učenicama odjeljenja, zbog nekolicine učenika/učenica – manje od 50% učenika odjeljenja; uskraćen kontakt s nastavnikom/nastavnicom putem videopoziva – meeta.).

Grupe učenika/učenica odjeljenja smjenjivati na osnovu ustaljenog rasporeda časova, na dnevnoj ili sedmičnoj/dvosedmičnoj bazi, ili na osnovu utvrđenog fonda sati općeobrazovne i stručne nastave. S obzirom da nastavna sedmica traje 5 dana i da učenici/učenice pohađaju nastavu po ustaljenom rasporedu časova za obje grupe učenika/učenica odjeljenja, rotacija grupa učenika/učenica na dnevnoj bazi omogućit će svim učenicima/učenicama najbolju povezanost s realnim nastavnim procesom, uz jednaku zastupljenost časova. Jednakost u zastupljenosti časova ogleda se u sljedećem:

- prva grupa učenika/učenica - prva nastavna sedmica: 1. 3. i 5. dan
- prva grupa učenika/učenica - druga nastavna sedmica: 2. i 4. dan
- druga grupa učenika/učenica - prva nastavna sedmica: 2. i 4. dan
- druga grupa učenika/učenica - druga nastavna sedmica: 1. 3. i 5. dan

Trajanje časa se ograničava na 30 minuta, uz poštivanje svih epidemioloških mjera.

Mali odmor će se realizirati nakon svakog časa u trajanju od 5 minuta.

Veliki odmor će se realizirati nakon 2. ili 3. časa u trajanju od 10 minuta.

Za učenike/učenice koji imaju validno ljekarsko uvjerenje i koji spadaju u rizičnu grupu, nastava se organizira online, putem „live streama“ iz učionice (ljekarsko uvjerenje obavezno).

Sekcije, dopunska i dodatna nastava izvode se online, u dogovorenom vremenu s nastavnikom/nastavnicom.

Učenici I i II razreda osnovne škole, nastavu u školi pohađaju svaki dan podijeljeni u dvije grupe koje će se smijeniti nakon 1,5 h provedenih u učionici. U dogovoru s roditeljima mogu koristiti i druge oblike kombinovanog modela nastave.

Učenici III, IV, V razreda pohađaju kombinovani model. U iznimnim slučajevima kada se pojedini učenici/učenice ne mogu uključiti direktno na nastavu zbog korištenja jednog uređaja jer starija braća ili sestre u predmetnoj nastavi ili srednjoj školi u isto vrijeme moraju biti na videopozivu, nastavnik šalje materijale tim učenicima/učenicama i obavezno koristi smjenjivanje grupa na dnevnoj bazi (3+2/2+3 dana).

Tjelesni i zdravstveni odgoj će se provoditi u smanjenom obimu, što više izlaziti i koristiti školsko dvorište i igralište. Ukoliko ne postoji mogućnost izlaska u školsko dvorište, čas posvetiti razgovoru o higijeni i očuvanju zdravlja. Učenike/učenice kroz ove časove uključiti u projekte, istraživački rad i druge prigodne aktivnosti.

Ocjenjivanje učenika/učenica se realizira isključivo u školi. Za učenike/učenice koji pohađaju isključivo online model nastave, organizirati posebne termine za dolazak u školu tokom kojih će biti usmeno ispitani i tokom kojih će raditi pismene provjere znanja.

Metode ocjenjivanja učenika/učenica moraju biti ujednačene za sve učenike/učenice u kombinovanom modelu nastave.

Kalendar pismenih provjera i pravilnici otežavaju rad u uvjetima pandemije i potrebno je dopustiti nastavniku fleksibilnost uz poštivanje NPP-a. Svim učenicima treba osigurati dostupnost poučavanja nastavnih materijala i podrške u učenju.

Domaće zadaće, zadaci i primjeri trebaju biti jednaki i svi učenici/učenice moraju imati priliku predati ih ili poslati učitelju/nastavniku/profesoru u direktnom kontaktu ili putem e-učionice.

Stručni saradnici trebaju pružiti podršku učiteljima, nastavnicima/nastavnicama, profesorima/profesoricama u procesu pripreme za provođenje kombinovanog modela, a posebno u radu sa učenicima s teškoćama.

Učenicima/učenicama s teškoćama u učenju i učešću omogućiti rad s asistentom te mogućnost svakodnevnog dolaska u školu.

Informacije i roditeljski sastanci se održavaju online, putem platforme, svakih petnaest dana.

Redovan nastavni čas je strukturalno i vremenski znatno skraćen, ali učenici/učenice mogu dio sadržaja i materijala dobiti online.

Vrijeme provedeno u neposrednom radu maksimalno se koristi za razvoj funkcionalne pismenosti i usvajanja praktičnih znanja i vještina kod učenika/učenica.

Mali odmor učenici/učenice provode u provjetrenim učionicama a veliki odmor, ukoliko ima potrebe za istim, organizira se i realizira u svakoj mogućoj prilici u dvorištu škole, u skladu s raspoloživom infrastrukturom škole. Sve dodatne preventivno-epidemiološke mjere u konkretnom slučaju propisuju nadležni organi.

UMJETNIČKE ŠKOLE

Umjetničke škole po vlastitim modelima realiziraju nastavu u skladu s mjerama nadležnih organa. Časovi individualne nastave instrumenta, stručno-teorijski/uže stručni predmeti koji se realiziraju u grupama i nastava baleta, organiziraju se u školi, u skladu s važećim epidemiološkim mjerama. Nastava skupnog muziciranja u muzičkoj školi (hor, orkestar, ansambli, kamerna muzika, korepeticija), časovi baleta s više igrača i stručnoteorijska nastava u školi primijenjenih umjetnosti se može organizirati u manjim grupama/odsjecima, ako se u prostorijama škole nalazi dovoljno velika prostorija/klasa.

ONLINE MODEL NASTAVE

Online nastavni proces podrazumijeva da je kompletan sistem odgoja i obrazovanja baziran na interakciji učenika/učenica-nastavnika/nastavnica na online nastavnoj platformi u realnom vremenu. Osnovni princip online nastave je da sadržaj i učenje moraju biti dostupni svim učenicima/učenicama, bez obzira na uvjete koje imaju kod kuće. Realno vrijeme podrazumijeva da učenici i dalje prate sistem rasporeda časova i smjena, kao da je riječ o redovnom nastavnom procesu. Sistem smjena potrebno je održavati i radi rasterećenosti opreme koju koristi više učenika/učenica unutar iste porodice.

PREPORUKE ZA IZVOĐENJE ONLINE MODELA NASTAVE

PREDŠKOLSKE USTANOVE

Ukoliko dođe do zatvaranja odgojne grupe/vrtića iz epidemioloških razloga, preći na online model realizacije odgojno-obrazovnih aktivnosti te uvezivanje istih u realizaciji aktualnih odgojno-obrazovnih sadržaja, uz pomoć primjene ishoda učenja koje je propisala Agencija na način:

- realizirati online platformu iz objekta i slati materijale za rad prema ishodima učenja isključivo i samo u slučaju zatvaranja više odgojnih grupa ili samog objekta (vrtića) na duži period usljed loše epidemiološke situacije
- materijale slati jednom do dva puta sedmično roditeljima djece, uz povratnu informaciju o urađenom u vidu slikanja gotovih radova djece ili videomaterijalu o urađenom do kraja sedmice, shodno vremenskim mogućnostima i obavezama roditelja
- osigurati tehničke uvjete u objektima za izvođenje online platforme od strane resornog Ministarstva i povezivanje s djecom i roditeljima uz pripremljene digitalne sadržaje i njihovu realizaciju prema ishodima učenja.

OSNOVNE I SREDNJE ŠKOLE

Planiranje nastave posebno je važno prilikom odvijanja online modela nastave. Naročitu pažnju treba posvetiti planiranju ključnih odgojno-obrazovnih ishoda, aktivnostima učenika/učenica i načinima organizacije aktivnosti i nastave. Prilikom planiranja rada, nastavnici polaze od specifičnosti svakog predmeta. Nastavnici, u saradnji sa stručnim aktivima, sintezom, spajanjem nastavnih jedinica na tematskoj osnovi te orijentacijom na ishode učenja, reduciraju nastavne teme i jedinice i pri tome pokazuju kreativnost u radu, u osmišljavanju kvizova, radnih listova, pitanja za diskusiju, rješavanju problemskih zadataka.

Online nastava je omogućila nastavnicima/profesorima i učenicima/učenicama jedan sasvim novi medij komuniciranja i kreativnijeg izvođenja nastave u vidu izrade raznih kvizova, prezentacija, samostalnih videouradaka, projektnih zadataka, uz upotrebu različitih web-alata i slikovitih prikaza. Učenici/učenice su imali priliku na kreativan i kritički usmjeren način izraziti i obraditi određene teme te donijeti vlastite zaključke i rješenja problema. Ovaj način obrade nastavnih sadržaja bi trebalo prenijeti, sačuvati i /ili održavati i u realnoj nastavi, posebno jer on kao takav i dodatno motivira učenike za rad i angažovanost. Online model nastave je omogućio kvalitetnu komunikaciju svih učenika/učenica odjeljenja i nastavnika u nastavnom procesu. S obzirom da uspješnost online odgojno-obrazovnog nastavnog procesa počiva na određenim principima koji iziskuju partnersku angažovanost nastavnika, roditelja/staratelja i učenika/učenice, bitno je istaći određene preporuke.

Važno je omogućiti dostupnost potrebne opreme svim učesnicima u online nastavnom procesu, prvenstveno nastavnicima kao nosiocima online nastavnog procesa i kreatorima digitalnih sadržaja.

Nastavu realizirati isključivo u realnom vremenu trajanja nastavnog časa, audio /ili videopozivom ili šaljanjem kraćih videozapisa u kojima će biti objašnjene osnovne procedure u nastavnom sadržaju koji se tretira.

U realizaciji online časova upotrebu kamera u videopozivu ostaviti na procjenu predmetnim nastavnicima/nastavnicama, profesorima/profesoricama.

Sekcije, dopunska i dodatna nastava izvode se online u dogovorenom vremenu s nastavnikom.

Trajanje časa se ograničava na 30 minuta.

Mali odmor će se realizirati nakon svakog časa u trajanju od 5 minuta.

Veliki odmor će se realizirati nakon 2. ili 3. časa u trajanju od 10 minuta.

Sve provjere znanja raditi isključivo u prostorijama škole. Insistirati na pravovremenosti povratnih informacija koje se odnose na realizaciju učeničkih zadataka u nastavnom procesu, uz jasno iskazana i definirana očekivanja, jasne i konkretne upute nastavnika učenicima/učenicama.

Prisustvo učenika/učenica se prati u skladu s **Kodeksom** kojeg donose stručni organi škole.

Treba jasno izdvojiti bitne sadržaje od onih manje bitnih ili sporednih. Da bi se učenicima/učenicama olakšao rad, treba im dati manje materijala, a bazirati se na istraživačko učenje.

Izbjegavati prepisivanja ili čitanja obimnih dijelova teksta iz udžbenika.

Učenicima/učenicama zadavati projektne zadatke koji u svojoj realizaciji uključuju online saradnju timova, zajednički rad na dijeljenim dokumentima.

Radi olakšanja realizacije nastavnih sadržaja, treba se pridržavati ishoda učenja te se fokusirati na nastavne jedinice koje omogućavaju postizanje određenih ishoda.

Učenici/učenice 1. i 2. razreda osnovne škole potrebno je da imaju videopoziv najmanje dva do tri puta sedmično. Termine videopoziva treba dogovarati s roditeljima.

Učenici/učenice od 3. do 9. razreda osnovne škole potrebno je da imaju videopoziv svaki čas po rasporedu.

Prikupljanje, pregled i vrednovanje zadataka i zadaće treba redovno provoditi. Međutim, to ne znači da svaki dan svakom učeniku/učenici učitelj/učiteljica, nastavnik/nastavnica treba pregledati sve zadaće, već učitelj/učiteljica, nastavnik/nastavnica može odlučiti kada će i kojim učenicima/učenicama pregledati zadatke i zadaće.

Svim učenicima/učenicama treba osigurati dostupnost poučavanja nastavnih materijala i podršku u učenju.

Učenicima s teškoćama u učenju i učešću omogućiti svakodnevni rad s asistentom u prostorijama škole.

Informacije i roditeljski sastanci se održavaju online, putem platforme, svakih petnaest dana.

PRAKTIČNA NASTAVA

Online nastava je većim dijelom teoretskog sadržaja, a mogućnosti odvijanja praktične nastave u školskim radionicama i laboratorijama te kod poslodavca, zavise od mjera koje donose krizni štabovi.

Čim se steknu epidemiološki uvjeti, obavezno je praktičnu nastavu vratiti u školske kabinete, radionice i laboratorije te kod poslodavca.

Praktična nastava se odvija u grupama (pedagoški standardi i norme), a u skladu s datim preporukama kriznih štabova, mogu se formirati manje grupe (minimalno-optimalno-maksimalno).

Prioritetno obratiti pažnju na završne razrede i uzeti u obzir da su oni u online okruženju od marta 2019. godine. U skladu s preporukama kriznih štabova i pedagoškim standardima; obavezno omogućiti da se časovi praktične nastave odvijaju u školskim radionicama, kabinetima i laboratorijama.

Ukoliko se praktična nastava ne realizira kod poslodavca, nastava se izvodi online ili u školi, a vodi je koordinator/koordinatorica praktične nastave ili voditelj/voditeljica tog dijela nastavnog procesa (u skladu sa pedagoškim standardima).

Potrebno je razmotriti reorganiziranje rada u firmama (u dogovoru s poslodavcem, svaka škola-struka individualno) na način da se umjesto višednevnog boravka učenika omoguće kraće posjete u svrhu upoznavanja s ključnim procedurama u radu. Praktična nastava kod poslodavca zahtijeva posebne sigurnosno-zdravstvene mjere, imajući u vidu posebno lošu situaciju u privrednom sektoru uzrokovanu pandemijom.

UMJETNIČKE ŠKOLE

Umjetničke škole uglavnom pohađaju manje brojna odjeljenja, što omogućava realizaciju praktične/uže stručne nastave u školskom prostoru ili prostoru umjetničkih galerija i drugih institucija. Pored toga, nastava umjetnosti u određenoj mjeri zahtijeva učenje po modelu, posmatranjem nastavnika/nastavnice; mentora/mentorice, kao i izvedbu samog učenika/učenice. Učenici/učenice umjetničkih škola po odluci aktiva realiziraju praktičnu nastavu u skladu s mjerama nadležnih organa. Pri realizaciji online nastave u muzičkim školama, područje stručne teorijske nastave se realizira putem audio - videopoziva, uz upotrebu digitalnih materijala i uz dozvoljeno kreiranje snimaka u audio - videoformatu za praktični dio nastave. Časovi individualne nastave instrumenta i baleta se organiziraju u školi u skladu s važećim epidemiološkim mjerama. Nastava skupnog muziciranja u muzičkoj školi (hor, orkestar, ansambli, kamerna muzika, korepeticija), časovi baleta s više igrača i stručnoteorijska nastava u školi primijenjenih umjetnosti, može se organizirati u manjim grupama/odsjecima ako se u prostorima škole nalazi dovoljno velika prostorija/klasa. U umjetničkim školama potrebno je osigurati stručnu informatičku podršku. Stručna nastava ne može se voditi preko ekrana i s najboljom tehničkom opremom, jer umjetnost traži neposredan kontakt učenik/učenica – učitelj/učiteljica; 80 % nastavnog procesa profesor mora praktično pokazati učeniku/učenici, posebno što je ovdje individualni tip nastave, gdje profesor/profesorica učestvuje u cijelom procesu nastanka rada/izvedbi muzičkog djela.

PRIJEDLOG MODELA NADOKNADA/KOMPENZACIJA PROCESNO BITNIH NASTAVNIH SADRŽAJA TE UVEZIVANJE ISTIH U REALIZACIJI AKTUELNIH NASTAVNIH SADRŽAJA UZ POMOĆ PRIMJENE ISHODA UČENJA KOJE JE PROPISALA AGENCIJA ZA PREDŠKOLSKI ODGOJ, OSNOVNO I SREDNJE OBRAZOVANJE

Osnovni princip nadoknade/kompensacije procesno bitnih nastavnih sadržaja koji su realizirani u školskoj 2019/2020. godini (od marta 2020. godine) i u školskoj 2020/2021. godini, treba biti povezivanje nastavnih sadržaja iz prethodne nastavne godine s aktuelnim nastavnim sadržajima koji su zastupljeni u nastavnom procesu za određeni nastavni predmet.

Nadoknadu/kompenzaciju nastavnih sadržaja - isključivo realizirati u toku nastavnog procesa – po potrebi i pri tome je ne vezati za određen vremenski period kao što je to do sada bila praksa (prvih petnaest dana mjeseca septembra, uz ponavljanje odabranog nastavnog sadržaja iz prethodnog razreda). Potrebno je omogućiti inicijalno testiranje učenika u školi (ne za ocjenu) radi procjene nedostataka nastalih u procesu usvajanja nastavnih sadržaja u prethodnoj nastavnoj godini.

Kompensaciju/nadoknadu određenih nastavnih sadržaja, za kojim se ukaže potreba u aktuelnom nastavom sadržaju, realizirati planiranjem većeg broj časova ponavljanja gradiva, na štetu časova provjere učeničkog znanja, s ciljem uspješnog savladavanja postojećih nastavnih sadržaja. Po mogućnosti, organizirati i dopunsku nastavu, ukoliko se proces nadoknade/kompensacije nastavnih sadržaja iz prethodnog razreda ne može uklopiti u broj planiranih časova ponavljanja gradiva.

Po mogućnosti, organizirati dodatnu nastavu za predmete koji su u nastavnom procesu zastupljeni samo jednu školsku godinu, i na taj način omogućiti nadoknadu gradiva učenicima/učenicama koji pokažu interes za tim predmetima.

PREPORUKE MODELA DALJNJEG KONTINUIRANOG STRUČNOG USAVRŠAVANJA ODGAJATELJA/ODGAJATELJICA, NASTAVNIKA/NASTAVNICA, STRUČNIH SARADNIKA/SARADNICA I DIREKTORA/DIREKTORICA PREDŠKOLSKIH USTANOVA/ŠKOLA ZA PRIMJENU ORGANIZACIONIH MODELA IZ PRIRUČNIKA

Stručna usavršavanja odgajatelja/odgajateljica, nastavnika/nastavnica, stručnih saradnika/saradnica i direktora/direktorica škola u online okruženju treba organizirati na nivou seminara/stručnih aktiva ili webinarima. U obavezi ustanove je da osigura prisustvo svih nastavnika/stručnih saradnika ili predstavnika na stručnim edukacijama, koje su sastavni dio predviđen četrdesetosatnom radnom sedmicom, iz odgovarajućih standarda i normativa. Stručna usavršavanja nastavnika/nastavnica (individualna i kolektivna) treba usmjeriti ka temama iz oblasti edukacije u online okruženju, ali i drugim značajnim pedagoško-psihološkim temama. Potrebno je organizirati stručne edukacije iz oblasti učenja u online okruženju za predstavnike aktiva škola, a predstavnicima aktiva osigurati digitalne i radne materijale pomoću kojih će prenijeti stečene vještine članovima aktiva iz kojih dolaze.

Obavezno je održavanje radionica ili webinarima u mjesecu januaru o ključnim temama organizacije online nastave i kombinovane nastave, a koje će realizirati nastavnici/nastavnice kao uposlenici/uposlenice matične škole, profesori informatike ili programiranja.

Na webinarima je potrebno tretirati aktuelne teme (digitalni alati za praćenje i vrednovanje učeničkih znanja i vještina) usklađene s ishodima i funkcionalnom znanju u online nastavi.

Teme webinarima treba kvalificirati prema potrebnom nivou predznanja (početnom i naprednom nivou). Webinarima koje organizira Ministarstvo poželjno je završavati s jednostavnom i kratkom provjerom aktivnosti učesnika u digitalnom formatu (kviz). Organizator webinarima trebao bi školi dostaviti spisak aktivnih učesnika i materijale koji su korišteni pri izlaganju tema.

IZMJENA I PRILAGODBA ZAKONSKE I PODZAKONSKE LEGISLATIVE U ORGANIZACIJI I REALIZACIJI ODGOJNO- OBRAZOVNOG PROCESA U OKOLNOSTIMA PANDEMIJE COVID- 19

ORGANIZACIJA I REALIZACIJA ODGOJNO-OBRAZOVNOG PROCESA U ONLINE OKRUŽENJU ILI PO KOMBINOVANOM MODELU

U ovom poglavlju ćemo dati uputstva za organiziranje i realiziranje rada u predškolskim ustanovama, osnovnim i srednjim školama; u skladu s predloženim izmjenama i dopunama zakonske i podzakonske legislative u organizaciji i realizaciji odgojno-obrazovnog procesa u online okruženju ili po kombinovanom modelu.

PREDŠKOLSKE USTANOVE

1. Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju

Izmjenama Zakona o predškolskom odgoju i obrazovanju naglašena je primarna uloga odgoja, prije svega pojačavanjem aktivnosti oko usvajanja i razvijanja zdravstveno-higijenskih navika kod djece te pojačavanja socijalne bliskosti među djecom u situaciji kada su obavezni držati fizičku distancu ili kada se aktivnosti realiziraju u online okruženju.

U tom smislu odgajatelji, u saradnji s stručnim saradnicima, trebaju osmisliti svoje aktivnosti tako da im gore navedene preporuke predstavljaju na način blizak djeci, te da podstaknu djecu da sami osmišljavaju takve aktivnosti.

Naglašena je uloga Ministarstva za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice u smislu da su obavezni snositi dio troškova boravka djece u predškolskoj ustanovi i to djece koja u toku pedagoške godine ostanu bez jednog ili oba roditelja. U tom smislu, potrebno je da predškolska ustanova vodi računa o spomenutim okolnostima i poduzme potrebne radnje da se ova obaveza izvrši.

Uloga Ministarstva zdravstva je pojačana u smislu davanja prednosti učesnicima u odgojno-obrazovnom procesu pri utvrđivanju postojanja zarazne bolesti i zaštiti od nje. U tom smislu potrebno je da predškolska ustanova s ovom činjenicom upozna radnike i roditelje djece koja koriste usluge predškolske ustanove.

2. Izmjene i dopune Pedagoških standarda i normativa za predškolski odgoj i obrazovanje

- Cjeloviti razvojni program u 6. godini života i obavezni program u godini pred polazak u školu može se realizirati po online modelu.
- Djeca uzrasta od 6 mjeseci do 2 godine mogu boraviti isključivo na najnižoj etaži predškolske ustanove.
- Mješovita odgojna grupa može se formirati na početku ili u toku odgojne godine.

PREPORUKE ZA RAD S DJECOM

Polazeći od činjenice da svako dijete ima jednako pravo pristupa i jednake mogućnosti učešća u odgovarajućem odgoju i obrazovanju bez diskriminacije po bilo kojem osnovu, potrebno je učiniti maksimalno moguće da djeca razumiju razliku između fizičke i socijalne distance.

Ovo se posebno odnosi na djecu s teškoćama, koja su dio nas i koje kao takve trebamo prihvatiti, pružiti im svoju ljubav, pažnju i podršku i tim zdravim navikama učiniti da se zaista osjećaju dijelom društva.

PREPORUKE ZA RAD S RODITELJIMA

Općenito je potrebno mijenjati model odgojno-obrazovnog rada u situaciji kada se odgojno-obrazovni rad realizira kombinovano ili u online okruženju i prilagođavati komunikaciju s roditeljima i svojim stručnim timom u novonastaloj situaciji.

To se može učiniti na sljedeće načine:

- da odgajatelji borave s djecom prilikom obroka-jela i da pokušaju svojim kompetencijama pomoći djetetu da pojede obrok i da ima dovoljno tekućine, pri čemu na zanimljiv način objašnjava potrebu za istim
- blagovremeno obavještavati roditelje o djeci, održavati roditeljske sastanke na otvorenom ili zatvorenom prostoru uz poštovanje epidemioloških mjera, zoom aplikacijom ili viberom
- organizirati roditeljski sastanak svake odgojne grupe u dvorištima kada to vremenske prilike dozvoljavaju, a pri tome poštujući fizičku distancu
- organizirati individualne razgovore s roditeljima kada su obje odgajateljice u odgojnoj grupi (12-13h), u vanjskom dijelu vrtića, jer veliki broj roditelja ne upoznaje svoje odgajateljice/medicinske sestre
- pored informacija o zadovoljenju fizioloških potreba dati i druge informacije o djetetu (npr. proslijediti po djeci dječije radove i crteže)
- ne koristiti izraze usmjerenja na ličnost djeteta: „nije bio dobar“ i „nije slušao“, već usmjeriti pažnju na roditelja, pokazati interes i davati kompliment djetetu pred roditeljem
- pri ulasku djece u vrtić, za vrijeme epidemije ili pandemije zaraznih bolesti čiji je jedan od simptoma povišena temperatura, obavezno izmjeriti tjelesnu temperaturu djeteta i preuzeti izjavu od roditelja da dijete ni članovi porodice nemaju simptome koji upućuju na takvu bolest
- sugerirati da, po mogućnosti, roditelji uđu u objekat i spremne svoje dijete jer djeca ostaju sama u radnim sobama

Osim navedenih izmjena, pedagoški standardi i normativi su dopunjeni u dijelu koji se odnosi na posjedovanje računarske opreme za obavljanje odgojnog rada u online okruženju. Navedeno podrazumijeva da je potrebno planirati budžetska sredstva kojima će se moći realizirati nabavka računarske opreme u potrebnom obimu, kao i sredstva potrebna za edukaciju radnika u smislu povećanja digitalnih kompetencija.

OSNOVNE I SREDNJE ŠKOLE

REALIZACIJA ČETIRI ONLINE SEDMICE U TOKU NASTAVNE GODINE

Škola je obavezna u Godišnjem programu rada planirati četiri sedmice izvođenja nastave u online okruženju i to po dvije u svakom polugodištu, a u skladu s utvrđenim rasporedom časova i satnicom za redovnu sedmicu.

To podrazumijeva da u redovnim okolnostima budu realizirane po dvije sedmice online nastave u svakom polugodištu.

U situaciji u kojoj se eventualno odluči da se nastava u svim školama realizira u online okruženju duži vremenski period (kao u slučaju s COVID-19), navedene sedmice se ne bi realizirale na planirani način.

UPUTSTVO DIREKTORIMA OSNOVNIH I SREDNIH ŠKOLA ZA IZRADU ČETRDESETOSATNE RADNE SEDMICE

Direktori osnovnih i srednjih škola izdaju Rješenje o 40-satnoj radnoj sedmici nastavnicima u skladu s Pedagoškim standardima i normativima za osnovnu školu i Pedagoškim standardima i normativima za srednju školu.

Kada se nastava u izuzetnim okolnostima realizira u online okruženju, nastavnici osim normiranih poslova, izvršavaju ostale poslove i zadatke po nalogu direktora, a u skladu s Rješenjem o 40-satnoj radnoj sedmici.

U slučaju realizacije nastave isključivo po online modelu zbog kojih se sekcija ili drugi oblik vannastavne aktivnosti ne može izvršiti, nastavnici izvršavaju druge zadatke i poslove po nalogu direktora koje je moguće realizirati u tim okolnostima. Isto važi za dežurstvo kao i druge poslove. U navedenim slučajevima nastavnicima se izdaje novo Rješenje o 40-satnoj sedmici.

Ako zbog izuzetnih okolnosti dođe do izmjene 40-satne radne sedmice iz člana 85. stav (1) Zakona o osnovnom odgoju i obrazovanju, nije potrebno provoditi proceduru donošenja izmjene i dopune Godišnjeg programa rada škole.

Ako zbog izuzetnih okolnosti dođe do izmjene 40-satne radne sedmice iz člana 136. Zakona o srednjem obrazovanju, nije potrebno provoditi proceduru donošenja izmjene i dopune Godišnjeg programa rada škole.

Kada je u pitanju rad stručnih i drugih saradnika, oni svoje poslove obavljaju u skladu s pedagoškim standardima i normativima za odgovarajući nivo obrazovanja i Rješenjem o 40-satnoj radnoj sedmici. U izuzetnim okolnostima kada se odgojno-obrazovni proces realizira u online okruženju, a nema mogućnosti da ovi radnici svoje poslove i zadatke obavljaju u potpunosti u školi, može im se odlukom direktora odrediti da najviše 25 sati obavljaju poslove i zadatke online.

Osim navedenih izmjena, promijenjeni su pedagoški standardi i normativi za ove nivoe obrazovanja na način da je propisano da posjeduju značajno veću količinu računarske opreme radi realizacije nastave u online okruženju. To podrazumijeva i obavezu da se planiraju budžetska sredstva u mjeri u kojoj će zadovoljiti potrebe škole u tom smislu, kao i planiranje sredstava za edukaciju radnika s ciljem povećanja njihovih digitalnih kompetencija.

Tokom realizacije nastave u online okruženju propisana je mogućnost korištenja digitalnih sadržaja, ali isključivo onih koji su u skladu s kriterijima za evaluaciju digitalnih i drugih obrazovnih sadržaja, koje donosi ministar.

PODZAKONSKI AKTI

PRIMIENA PRAVILNIKA O NEOPRAVDANOM IZOSTAJANJU S NASTAVE

OPRAVDANI I NEOPRAVDANI IZOSTANCI S NASTAVE

Kada u toku realizacije online nastave dođe do prekida isporuke električne energije ili internet-konekcije, izostanke pravda roditelj/staratelj u roku od 2 dana od dana izostanka. Ako je u online okruženju učenik prisutan na času, a po pozivu nastavnika se ne odazove do kraja časa, izostanak se smatra neopravdanim izostankom.

PRAVDANJE IZOSTANAKA

Tokom školske godine roditelj/staratelj može lično opravdati izostanak svog djeteta za koji nije dostavljena ispričnica/ljekarsko uvjerenje, u trajanju od najviše dva dana u toku jednog polugodišta, odnosno četiri dana u toku nastavne godine.

Izuzetno, u opravdanim okolnostima, ukoliko se nastava realizira isključivo online, roditelj može opravdati do 5 dana u jednom polugodištu.

UTVRĐIVANJE OBIMA NEOPRAVDANIH IZOSTANAKA S NASTAVE

1. Osnovne škole

Učeniku koji neopravdano izostane s nastave, izriče se odgovarajuća odgojno-disciplinska mjera, koja za sobom povlači snižavanje ocjena iz vladanja učenika i to:

- a. od 0 do 9 neopravdanih časova – vladanje primjerno
- b. od 10 do 15 neopravdanih časova izriče se ukor razrednika – vladanje vrlo dobro
- c. od 16 do 22 neopravdanih časova izriče se ukor odjeljenjskog vijeća – vladanje dobro
- d. od 23 do 30 neopravdanih časova izriče se ukor direktora – vladanje zadovoljava
- e. od 31 do 35 neopravdanih časova izriče se ukor nastavničkog vijeća – vladanje loše
- f. 36 neopravdanih časova – premještanje učenika u drugo odjeljenje, a ako se ponovi premještanje u drugu školu

2. Srednje škole

Učeniku koji neopravdano izostane s nastave izriče se odgovarajuća odgojno-disciplinska mjera, koja za sobom povlači snižavanje ocjena iz vladanja učenika i to:

- a. od 0 do 6 neopravdanih časova – vladanje primjerno
- b. od 7 do 13 neopravdanih časova izriče se ukor razrednika – vladanje vrlo dobro
- c. od 14 do 20 neopravdanih časova izriče se ukor odjeljenjskog vijeća – vladanje dobro
- d. od 21 do 26 neopravdanih časova izriče se ukor direktora – vladanje zadovoljava
- e. od 27 do 34 neopravdanih časova izriče se ukor nastavničkog vijeća – vladanje loše
- f. 35 i više neopravdanih časova – isključenje iz škole

Prihvat broj 3.

Bosnia and Herzegovina
Federation of Bosnia and Herzegovina
CANTON SARAJEVO
Government

Broj: 02-04-37009-31/23
Sarajevo, 24.08.2023. godine

Na osnovu člana 26. i 28. stav (4) Zakona o Vladi Kantona Sarajevo ("Službene novine Kantona Sarajevo", broj: 36/14 - Novi prečišćeni tekst i 37/14 - Ispravka) Vlada Kantona Sarajevo, na 23. sjednici održanoj 24.08.2023. godine, donijela je

ZAKLJUČAK

1. Prihvata se Informacija Ministarstva za odgoj i obrazovanje Kantona Sarajevo, broj: 11-03/02-34-23087-2/23 od 23.08.2023. godine o poduzetim mjerama i radnjama u vezi Zaključka Vlade Kantona Sarajevo za unapređenje procedura zaštite i sigurnosti učenika putem resornih ministarstava, sa posebnim osvrtom na multisektorsko postupanje u kriznim, iznenadnim događajima u odgojno-obrazovnim ustanovama.
2. Zadužuju se resorna ministarstva da poduzmu mjere i radnje iz svoje nadležnosti definisane Informacijom iz tačke 1. ovog zaključka.
3. Zadužuje se Ministarstvo zdravstva Kantona Sarajevo da nakon pribavljanja informacije/procjene o potrebnom broju zapošljavanja stručnog kadra – psihologa u centrima za mentalno zdravlje JU Dom zdravlja Kantona Sarajevo dostavi saglasnost za prijem neophodnog stručnog kadra.
4. Zadužuje se Ministarstvo za odgoj i obrazovanje Kantona Sarajevo i Služba za protokol i press Kantona Sarajevo da u saradnji sa nadležnim ministarstvima organizira medijsku promociju navedenih sadržaja.
5. Ovaj zaključak stupa na snagu danom donošenja.

Dostaviti:

1. Predsjedavajući Skupštine Kantona Sarajevo,
2. Zamjenici predsjedavajućeg Skupštine Kantona Sarajevo (3x),
3. Premijer Kantona Sarajevo,
- ④ 4. Ministarstvo za odgoj i obrazovanje Kantona Sarajevo,
5. Ministarstvo unutrašnjih poslova Kantona Sarajevo,
6. Ministarstvo za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice Kantona Sarajevo,
7. Ministarstvo zdravstva Kantona Sarajevo,
8. Ministarstvo kulture i sporta Kantona Sarajevo,
9. Služba za protokol i press Kantona Sarajevo,
10. Evidencija,
11. Arhiva.

Broj: 11-03/02-34-23087-3/23
Sarajevo, 23. 08. 2023. godine

23-08-2023

VLADA KANTONA SARAJEVO
-OVDJE-

PREDMET: Informacija o poduzetim mjerama i radnjama u vezi Zaključka Vlade Kantona Sarajevo za unapređenje procedura zaštite i sigurnosti učenika putem resornih ministarstava, sa posebnim osvrtom na multisektorsko postupanje u kriznim, iznenadnim događajima u odgojno-obrazovnim ustanovama, dostavlja se

Cijenjeni,

u prilogu Vam dostavljamo Informaciju o poduzetim mjerama i radnjama u vezi Zaključka Vlade Kantona Sarajevo za unapređenje procedura zaštite i sigurnosti učenika putem resornih ministarstava, sa posebnim osvrtom na multisektorsko postupanje u kriznim, iznenadnim događajima u odgojno-obrazovnim ustanovama na dalje postupanje.

NAPOMENA: Ovaj printani primjerak je vjerodostojan materijal unesenom u sistem E-VLADA.

S poštovanjem,

MINISTRICA

Naida Hota-Muminović

Dostavljeno:

1. Naslovu (3x);
2. Arhivi.

Broj: 11-03/02-34-23087-2/23
Sarajevo, 23. 08. 2023. godine

VLADA KANTONA SARAJEVO -OVDJE-

Predmet: Informacija o poduzetim mjerama i radnjama u vezi Zaključka Vlade Kantona Sarajevo za unapređenje procedura zaštite i sigurnosti učenika putem resornih ministarstava, sa posebnim osvrtom na multisektorsko postupanje u kriznim, iznenadnim događajima u odgojno-obrazovnim ustanovama, dostavlja se

Vlada Kantona Sarajevo je na Devetoj sjednici održanoj 22. 05. 2023. godine donijela Zaključak broj: 02-04-23114-2/23 od 22. 05. 2023. godine:

1. Prihvata se Informacija Ministarstva za odgoj i obrazovanje Kantonu Sarajevo, broj: 11-03/02-34-23087/23 od 19. 05. 2023. godine o postojećim procedurama u cilju zaštite i sigurnosti učenika u školama sa prijedlogom mjera za unapređenje procedura u resornim ministarstvima, sa posebnim osvrtom na postupanje u kriznim, iznenadnim situacijama, te prijedlogom mjera za poboljšanje primarne prevencije po resorima.

2. Zadužuju se resorna Ministarstva da poduzmu mjere i radnje iz svoje nadležnosti definisane Informacijom iz tačke 1. ovog zaključka u roku od 60 dana.

3. Zadužuje se Ministarstvo za odgoj i obrazovanje Kantona Sarajevo da po isteku roka iz tačke 2. ovog zaključka Vladi Kantona Sarajevo dostavi informaciju o poduzetim mjerama i radnjama.

4. Ovaj Zaključak stupa na snagu danom donošenja.

Strateški cilj 1:** Unaprijediti sistem mjera primarne prevencije usmjerenih na jačanje karakternih snaga i vrlina djece i mladih, poboljšanje uslova za pravilan psihofizički razvoj djece i mladih i pružanje podrške društveno prihvatljivim oblicima ponašanja – **Primarna prevencija

Strateški cilj 2:** Unaprijediti već postojeće procedure u postupanju referalnih mehanizama u zajednici u slučaju identifikovanih faktora rizika za dijete/učenika - **Sekundarna prevencija

Strateški cilj 3:** Uspostaviti sistem postupanja nadležnih službi u slučaju iznenadnih, kriznih događaja u situacijama kada je ugrožen najbolji interes djeteta – **Krizno upravljanje

Stoga je Vlada Kantona Sarajevo zadužila resorna ministarstva:

- 1) Da se u što kraćem roku donese novi Akcioni plan za prevenciju maloljetničkog prijestupništva i rad sa maloljetnicima u kontaktu sa pravosudnim sistemom u Kantonu Sarajevo – nosilac aktivnosti Ministarstvo za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice Kantona Sarajevo.
- 2) Povećati odgovornost, multisektorski pristupati svakom problemu u kojem je ugrožen interes djece/učenika, procedure multisektorskog djelovanja u kriznim situacijama; Aktivnost provode: Ministarstvo za odgoj i obrazovanje, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice, Ministarstvo zdravstva Kantona Sarajevo.
- 3) Sačiniti shemu komunikacije za prijavu incidenta u školi. Realizirati dodatne treninge za postupanje škole, službi socijalne zaštite, centara za mentalno zdravlje i policijskih službenika u slučaju hitnih kriznih događaja u školi. Aktivnost provode: Ministarstvo za odgoj i obrazovanje, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice, Ministarstvo zdravstva Kantona Sarajevo, Kantonalno tužilaštvo Kantona Sarajevo. Aktivnost koordinira Ministarstvo za odgoj i obrazovanje Kantona Sarajevo.
- 4) Razviti i provesti politike za zaštitu privatnosti svih učesnika kriznog događaja. Aktivnost provode: Ministarstvo za odgoj i obrazovanje, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice, Ministarstvo zdravstva Kantona Sarajevo.
- 5) Razviti strategiju komunikacije (svi resori) sa medijima, krizno komuniciranje. Aktivnost provode Ministarstvo za odgoj i obrazovanje, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice, Ministarstvo zdravstva Kantona Sarajevo.
- 6) Izmijeniti Pedagoške standarde za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje kako bi se stvorila osnova za povećan broj sati školskih psihologa koje provode u školi. Aktivnost provodi: Ministarstvo za odgoj i obrazovanje Kantona Sarajevo.
- 7) U skladu sa izmjenama Pedagoških standarda i normativa dostaviti saglasnost za zapošljavanje dodatnog broja psihologa u školama. Aktivnost provodi: Ministarstvo za odgoj i obrazovanje Kantona Sarajevo.
- 8) Osigurati finansijska sredstva za nabavku psiholoških testova, dijagnostičkog instrumentarija u školama, jer škole nemaju isti, na ovaj način ne bi bilo potrebno često upućivati učenike u centre za mentalno zdravlje. Aktivnost provodi: Ministarstvo za odgoj i obrazovanje Kantona Sarajevo.
- 9) U što kraćem roku zaposliti određeni broj socijalnih radnika, psihologa, pedagoga u službama socijalne zaštite kako bi u punom kapacitetu mogli odgovoriti zahtjevima iz škola i društva u cjelini, odnosno pružiti adekvatnu podršku djeci i porodicama. Aktivnost provodi: Ministarstvo za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice.
- 10) U što kraćem roku zaposliti dodatni broj psihologa u centre za mentalno zdravlje i dodatno educirati za rad i saradnju sa školskim zajednicama. Aktivnost provodi: Ministarstvo zdravstva Kantona Sarajevo.

- 11) Ministarstvo zdravstva Kantona Sarajevo treba izvršiti analizu i pronaći način za osiguranje dječjih psihijatarâ (program za subspecijalizaciju iz dječje psihijatrije). Aktivnost provodi Ministarstvo zdravstva Kantona Sarajevo.
- 12) U što skorijem roku izraditi (multisektorski tim) Program „Škola roditeljstva“, te realizirati program podrške roditeljima u zdravstvenim ustanovama, predškolskim ustanovama, osnovnim i srednjim školama kao i u ustanovama socijalne zaštite. Aktivnost provodi: Ministarstvo za odgoj i obrazovanje, Ministarstvo zdravstva, Ministarstvo za rad, socijalnu politiku raseljena lica i izbjeglice Kantona Sarajevo. Nosilac aktivnosti Ministarstvo za odgoj i obrazovanje.
- 13) U cilju unapređenja mjera primarne prevencije neprihvatljivih oblika ponašanja i zaštite učenika, jačanja karakternih snaga i vrlina potrebno je iz budžeta Kantona Sarajevo financirati programe školskog sporta i programe sadržaja ustanova kulture prilagođene i namijenjene dobi djece/učenika, multisektorski pristup. Aktivnost provode: Ministarstvo kulture i sporta Kantona Sarajevo i Ministarstvo za odgoj i obrazovanje Kantona Sarajevo. Nosilac aktivnosti je Ministarstvo za odgoj i obrazovanje Kantona Sarajevo.

Škola je druga socijalna sredina u kojoj djeca provode veći dio vremena u toku dana; te osim obrazovne škola ima značajnu odgojnu ulogu. Dakle, koliko imamo učenika toliko imamo porodičnih i socijalnih interakcija jer je svaka porodica u svojoj strukturi specifična, te se sva dešavanja u svijetu djeteta reflektuju u školskim zajednicama. Stoga su škole mjesta gdje se najčešće identifikuju različiti problemi sa kojim se suočava društvena zajednica, ali to ne znači da sve društvene probleme može rješavati isključivo škola i uposljeni u školi, sami. Važno je bazirati se na primarnoj prevenciji neprihvatljivih oblika ponašanja i zaštite učenika, te je jedan od načina poticanja dobrobiti učenika u školskom okruženju pronalaženje, isticanje snaga karaktera, motivacije, što dovodi do povećanja zadovoljstva životom, a smanjuje vjerovatnost nastanka neprihvatljivih oblika ponašanja. Neophodno je usmjeriti se i poticati pozitivne emocije kod učenika, jer emocije koje stvaraju osjećaj ugone proširuju mogućnost razmišljanja, zaključivanja, te potiču kreativnost u školi.

Naime, ako se određen problem, situacija u kojoj je ugrožen interes djeteta prepoznâ u školi, on u svojoj osnovi nije školski problem već postoje brojni uzroci koji dovode do društvenih problema koji se mogu pojaviti i prepoznati u formi neprihvatljivih oblika ponašanja učenika u školi i/ili izvan nje, te se pristupu u rješavanju društvenih problema treba pristupiti zajednički, sistemski i multisektorski, a neki do njih su:

1. Transgeneracijska trauma;
2. Post Covid-19;
3. Loša briga o mentalnom zdravlju zajednici;
4. Porodično, vršnjačko ili neki drugi oblik nasilja;
5. Loše školske prakse i socioemotivna klima u školi;
6. Nasilna komunikacija i nasilno rješavanje konfliktnih situacija u zajednici;
7. Disfunkcionalna porodica (konfliktni razvodi, loša ekonomska situacija, alkoholizam, upotreba psihoaktivnih supstanci, roditeljski stres...);
8. Internalizirani, razvojni problemi i teškoće kod djece/učenika;
9. Manjak protektivnih faktora, a povećan broj riziko faktora za psihofizičko zdravlje djeteta u porodici, školi;
10. Nedostatak roditeljskih kompetencija;
11. Opća društvena, geopolitička situacija u Bosni i Hercegovini i svijetu npr. rat u Ukrajini, potresi, poplave.

Kao odgovor na ovu složenu stvarnost, Vlada Kantona Sarajevo je pokrenula aktivnosti za unapređenje sigurnosti u odgojno-obrazovnim ustanovama i naložila resornim ministarstvima da izvrše

procjenu postojećih procedura u oblasti sigurnosti u školskim zajednicama, uz izradu shema komunikacije multisektorskog postupanja u iznenadnim, kriznim situacijama u školama, te unapređenje postojećih procedura zaštite i sigurnosti u školskim zajednicama. U ovom procesu, posebna pažnja se posvećuje prevenciji i reagovanju na iznenadne krizne događaje kroz sve resore, uključujući Ministarstvo za odgoj i obrazovanje, Ministarstvo unutrašnjih poslova Kantona Sarajevo - Uprava policije, Ministarstvo zdravstva, Kantonalno tužilaštvo Kantona Sarajevo, Općinski/Kantonalni sud Kantona Sarajevo, JUDZKS - Centre za mentalno zdravlje, JU Zavod za hitnu medicinsku pomoć Kantona Sarajevo, Klinički centar univerziteta Sarajevo, JU Opća bolnica "Prim. dr. Abdulah Nakaš" i JU "Kantonalni centar za socijalni rad", ali i aktivnostima koje je potrebno učiniti u slučaju da se u školskim zajednicama dogodi krizna, iznenadna situacija koja predstavlja potencijalni rizik po život i zdravlje učenika i nastavnog osoblja.

Na osnovu aktivnosti propisanih Akcionim planom za prevenciju maloljetničkog prijestupništva i rad sa maloljetnicima u kontaktu sa pravosudnim sistemom u Kantonu Sarajevo 2020. - 2022. godine, kao i na osnovu realizacije Programa ranog prepoznavanja faktora rizika koji je realiziran 2016. i 2017. godine, te evaluacije pilot faze navedenog Projekta Ministarstvo za odgoj i obrazovanje donijelo 2019. godine dva vrlo važna pravilnika, a 2022. godine izvršene su dopune navedenih pravilnika:

Pravilnik o načinu i obliku provođenja odgojno-obrazovne podrške i stručnog tretmana (Službene novine Kantona Sarajevo" broj 29/19 i 38/22) i Pravilnik o vođenju evidencije o neprihvatljivim oblicima ponašanja i zaštiti učenika („Službene novine Kantona Sarajevo" broj: 29/19 i 38/22). Pravilnici se zasnivaju na multisektorskom djelovanju u cilju ranog identifikovanja faktora rizika i pružanja adekvatne odgojno-obrazovne podrške. Tako na primjer, član 15. Pravilnika o načinu i obliku provođenja odgojno-obrazovne podrške i stručnog tretmana propisuje da ukoliko Individualni plan podrške koji se izrađuje na nivou školske zajednice ne daje očekivane rezultate i /ili ako se desio iznenadni događaj u školi ili izvan nje, a za koji postoji saznanje da može ugroziti najbolji interes učenika (npr. nasilje u školi ili izvan nje) a za koji postoji saznanje da može ugroziti najbolji interes učenika stručna služba škole u što kraćem roku organizuje multisektorski sastanak kojem u isto vrijeme prisustvuju: roditelji svih uključenih učenika u incident, stručna služba škole, direktor, predstavnici nadležne službe socijalne zaštite, nadležnog centra za mentalno zdravlje, predstavnici nadležne policijske uprave i druge osobe ili predstavnici institucija po procjeni stručne službe škole.

U toku analize postojećih procedura sigurnosti i zaštite učenika u školama utvrđeno je da je u školama uspostavljen sistem praćenja i postupanja u slučaju da je ugrožen najbolji interes djeteta, ali da je bilo neophodno izraditi sheme komunikacije multisektorskog postupanja u iznenadnim, kriznim događajima u odgojno-obrazovnim ustanovama, što je nakon Zaključka Vlade realizirano.

Istraživanja iz oblasti zaštite i sigurnosti učenika ukazuju da su najbolje one mjere koje su usmjerene na prevenciju neprihvatljivih oblika ponašanja, odnosno jačanje zaštitnih faktora, a smanjenje faktora rizika. Stoga prvi strateški cilj treba biti usmjeren na realizaciju radionica za učenike, nastavnike, roditelje koje su usmjerene na unapređenje mentalnog zdravlja i rezilijentnosti, empatije, asertivnosti, kreativnosti, socijalne podrške, sportskih aktivnosti, takmičenja, sekcija iz oblasti kulture, filma, dramskih sekcija. Dakle, resorna ministarstva trebaju zasebno ali i zajednički kreirati mjere za unapređenje preventivnih aktivnosti u funkciji prevencije maloljetničke delinkvencije.

Odmah, nakon zaprimanja Zaključka Vlade Kantona Sarajevo resorna ministarstva su započela sa realizacijom aktivnosti/tačaka iz Zaključka.

Posebno je potrebno istaći multisektorski rad predstavnika resornih ministarstava i Tužilaštva Kantona Sarajevo na izradi dokumenta/sheme komunikacije multisektorskog postupanja u iznenadnim, kriznim situacijama u odgojno-obrazovnim ustanovama, gdje su zbog sličnosti tačaka iste objedinjene i zajednički realizirane. To su tačke: 2, 3, 4, 5.

1. U što kraćem roku donese novi Akeioni plan za prevenciju maloljetničkog prijestupništva i rad sa maloljetnicima u kontaktu sa pravosudnim sistemom u Kantonu Sarajevo – nosilac aktivnosti Ministarstvo za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice Kantona Sarajevo.-

Vezano za naprijed navedeno, Ministarstvo za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice je odmah po donošenju naprijed navedenog Zaključka Vlade Kantona Sarajevo pokrenulo aktivnosti na način da je od svih relevantnih subjekata zatražilo imenovanje predstavnika ispred svoje institucije, te sačinilo prijedlog rješenja o imenovanju Radne grupe koja će biti zadužena za izradu AP za prevenciju maloljetničkog prijestupništva i rad s maloljetnicima u kontaktu s pravosudnim sistemom 2023-2025 godine, koje bi se uskoro trebalo naći na Dnevnom redu jedne od sjednica Vlade Kantona Sarajevo.

2. Povećati odgovornost, multisektorski pristupati svakom problemu u kojem je ugrožen interes djece/učenika, procedure multisektorskog djelovanja u kriznim situacijama: Aktivnost provode: Ministarstvo za odgoj i obrazovanje, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice, Ministarstvo zdravstva Kantona Sarajevo.

Aktivnost u potpunosti realizirana, multisektorski.

3. Sačiniti shemu komunikacije za prijavu incidenta u školi. Realizirati dodatne treninge za postupanje škole, službi socijalne zaštite, centara za mentalno zdravlje i policijskih službenika u slučaju hitnih kriznih događaja u školi. Aktivnost provode: Ministarstvo za odgoj i obrazovanje, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice, Ministarstvo zdravstva Kantona Sarajevo, Kantonalno tužilaštvo Kantona Sarajevo. Aktivnost koordinira Ministarstvo za odgoj i obrazovanje Kantona Sarajevo.

Aktivnost u potpunosti realizirana, multisektorski.

4. Razviti i provesti politike za zaštitu privatnosti svih učesnika kriznog događaja. Aktivnost provode: Ministarstvo za odgoj i obrazovanje, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice, Ministarstvo zdravstva Kantona Sarajevo.

Aktivnost u potpunosti realizirana, multisektorski.

5. Razviti strategiju komunikacije (svi resori) sa medijima, krizno komuniciranje. Aktivnost provode Ministarstvo za odgoj i obrazovanje, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice, Ministarstvo zdravstva Kantona Sarajevo. Aktivnost u potpunosti realizirana, multisektorski. Dokument- realizacija tačaka: 2., 3., 4. i 5. u prilogu.

Ukupna vrijednost predviđenih aktivnosti 2, 3, 4, 5, iznosi 130.000 KM.

6. Izmijeniti Pedagoške standarde za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje kako bi se stvorila osnova za povećan broj sati školskih psihologa koje provode u školi. Aktivnost provodi: Ministarstvo za odgoj i obrazovanje Kantona Sarajevo.

Aktivnost izrade u toku.

7. U skladu sa izmjenama Pedagoških standarda i normativa dostaviti saglasnost za zapošljavanje dodatnog broja psihologa u školama. Aktivnost provodi: Ministarstvo za odgoj i obrazovanje Kantona Sarajevo. Aktivnost će biti realizirana, nakon realizacije tačke broj 6., ali je Vladi Kantona Sarajevo predloženo da razmotri zapošljavanje dodatnih 34 psihologa, kako bi sve škole imale zaposlene psihologe: $34 \times 2800 \text{ KM} = 95.200 \times 12 \text{ mjeseci}$

Ukupna vrijednost za jednu godinu iznosi : 1.142.400 KM.

8. Osigurati finansijska sredstva za nabavku psiholoških testova, dijagnostičkog instrumentarija u školama, jer škole nemaju isti, na ovaj način ne bi bilo potrebno često upućivati učenike u centre za mentalno zdravlje. Aktivnost provodi: Ministarstvo za odgoj i obrazovanje Kantona Sarajevo. Ministarstvo za odgoj i obrazovanje je pripremio osnovnu listu psiholoških testova/instrumentarij koji je potrebno nabaviti za psihologe zaposlene u osnovnim i srednjim školama.

Ukupna vrijednost iznosi: 327.000 KM.

9. U što kraćem roku zaposliti određeni broj socijalnih radnika, psihologa, pedagoga u službama socijalne zaštite kako bi u punom kapacitetu mogli odgovoriti zahtjevima iz škola i društva u cjelini, odnosno pružiti adekvatnu podršku djeci i porodicama. Aktivnost provodi: Ministarstvo za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice.

Prema podacima Ministarstva za rad, socijalnu politiku raseljena lica i izbjeglice, da bi se u potpunosti ispoštovao Pravilnik o standardima za rad i pružanje usluge u ustanovama socijalne zaštite u Federaciji Bosne i Hercegovine u Centre bi bilo potrebno zaposliti: 34 socijalna radnika, 13 psihologa i 15 pedagoga: $62 \times 2800 \text{ KM} = 173.600 \times 12 \text{ mjeseci}$

Ukupna vrijednost za jednu godinu: 2. 083.200 KM.

10. U što kraćem roku zaposliti dodatni broj psihologa u centre za mentalno zdravlje i dodatno educirati za rad i saradnju sa školskim zajednicama. Aktivnost provodi: Ministarstvo zdravstva Kantona Sarajevo.

Ministarstvo zdravstva će nakon dostavljene procjene Zavoda za javno zdravstvo i JU Dom zdravlja Kantona Sarajevo izvršiti procjenu neophodnog stručnog kadra. Nakon procjena Zavoda za javno zdravstvo i JU Dom zdravlja Kantona Sarajevo Ministarstvo zdravstva će imati informaciju o potrebnim finansijskim sredstvima.

11. Ministarstvo zdravstva Kantona Sarajevo treba izvršiti analizu i pronaći način za osiguranje dječjih psihijatara (program za subspecijalizaciju iz dječje psihijatrije). Aktivnost provodi Ministarstvo zdravstva Kantona Sarajevo.

Nije moguće izvršiti ovu aktivnosti iz razloga što isti u skladu sa Zakonom o zdravstvenoj zaštiti pripadaju tercijarnom nivou zdravstvene zaštite, odnosno KCUS. Ministarstvo zdravstva omogućiti edukacije za psihijatre iz CMZ-JUDZKS iz dječje psihijatrije koje bi vršili kliničari - dječji psihijatri, a za isto bi ovo ministarstvo u narednom periodu pokušalo obezbijediti sredstva sa pozicije ovog Ministarstva.

12. U što skorijem roku izraditi (multisektorski tim) Program „Škola roditeljstva“, te realizirati program podrške roditeljima u zdravstvenim ustanovama, predškolskim ustanovama, osnovnim i srednjim školama kao i u ustanovama socijalne zaštite. Aktivnost provodi: Ministarstvo za odgoj i obrazovanje, Ministarstvo zdravstva, Ministarstvo za rad, socijalnu politiku raseljena lica i izbjeglice Kantona Sarajevo. Nosilac aktivnosti Ministarstvo za odgoj i obrazovanje. Prijedlog aktivnosti pripremljen. Dokument u prilogu.

Ukupna vrijednost realizacije aktivnosti je 350.000 KM.

13. U cilju unapređenja mjera primarne prevencije neprihvatljivih oblika ponašanja i zaštite učenika, jačanja karakternih snaga i vrlina potrebno je iz budžeta Kantona Sarajevo finansirati programe školskog sporta i programe sadržaja ustanova kulture prilagođene i namijenjene dobi djece/učenika, **multisektorski pristup**. Aktivnost provode: Ministarstvo kulture i sporta Kantona Sarajevo i Ministarstvo za odgoj i obrazovanje Kantona Sarajevo. Nosilac aktivnosti je Ministarstvo za odgoj i obrazovanje Kantona Sarajevo. Prijedlog aktivnosti pripremljen. Dokument u prilogu.

Ukupna vrijednost realizacije aktivnosti je 500.000 KM.

Shodno navedenom predložemo Vladi Kantona Sarajevo da:

1. Na prijedlog Ministarstva za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice donese Akcioni plan za prevenciju maloljetničkog prijestupništva i rad sa maloljetnicima u kontaktu sa pravosudnim sistemom u Kantonu Sarajevo.
2. Usvoji dokument - Smjernice/shemu komunikacije multisektorskog postupanja u iznenadnim, kriznim događajima u odgojno-obrazovnim ustanovama u Kantonu Sarajevo.
3. Prihvati prijedlog Ministarstva za odgoj i obrazovanje za zapošljavanje 34 psihologa u osnovne i srednje škole u toku naredne dvije godine.
4. Prihvati prijedlog Ministarstva za odgoj i obrazovanje i odobri finansijska sredstva za nabavku psiholoških testova/instrumentarija za psihologe u osnovnim i srednjim školama u toku školske 2023/2024. godine.
5. Prihvati prijedlog Ministarstva za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice za zapošljavanje 34 socijalna radnika, 15 pedagoga i 13 psihologa u službe socijalne zaštite, do kraja 2023. godine.
6. Prihvati prijedlog Ministarstva zdravstva da nakon pribavljanja mišljenja od Zavoda zdravstvenog osiguranja i JU Dom zdravlja Kantona Sarajevo dostavi saglasnost JU Dom zdravlja Kantona Sarajevo za zapošljavanje određenog broja psihologa u centre za mentalno zdravlje do kraja 2023. godine.
7. Ministarstvo zdravstva realizira edukacije za psihijatre iz CMZ-JUDZKS iz dječje psihijatrije koje bi vršili kliničari - dječji psihijatri, i da se Ministarstvu zdravstva dozvole sredstva za realizaciju navedene aktivnosti, do kraja 2023. godine.
8. Prihvati prijedlog Ministarstva za odgoj i obrazovanje za realizaciju „Škole roditeljstva“ i odobre planirana finansijska sredstva za navedenu namjenu, a da se aktivnosti realiziraju u toku školske 2023/2024. godine.
9. Prihvati prijedlog Ministarstva za odgoj i obrazovanje za realizaciju programa škole sporta i sadržaja ustanove kulture i odobre planirana finansijska sredstva za navedenu namjenu, a da se aktivnosti realiziraju u toku školske 2023/2024. godine, uključujući i realizaciju sadržaja u okviru programa „ljetnih škola“ u toku raspusta za učenike različitih razreda.

Preduz. broj 4.

**BOSNA I HERCEGOVINA
KANTON SARAJEVO
VLADA KANTONA SARAJEVO**

**SMJERNICE/SHEMA KOMUNIKACIJE
MULTISEKTORSKOG POSTUPANJA U
IZNENADNIM, KRIZNIM DOGAĐAJIMA
U ODGOJNO-OBRAZOVNIM
USTANOVAMA U KANTONU
SARAJEVO**

SARAJEVO, AUGUST 2023. GODINE

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

Vlada Kantona Sarajevo je 22. 5. 2023. godine donijela Zaključak broj: 02-04-23114-2/23 kojim se prihvata Informacija Ministarstva za odgoj i obrazovanje o postojećim procedurama u cilju zaštite i sigurnosti učenika u školama s prijedlogom mjera za unapređenje procedura u resornim ministarstvima, s posebnim osvrtom na postupanje u kriznim, iznenadnim situacijama, u kojim se zahtijeva multisektorski pristup i izrada sheme komunikacije za prijavu kriznog događaja u školi, kao i organizacija edukacija za profesionalce u školama, policiji, centrima za socijalni rad i mentalno zdravlje i zaštita privatnosti svih učesnika kriznog događaja.

Navedenim Zaključkom Vlada Kantona Sarajevo zadužila je resorna ministarstva da realiziraju mjere i radnje iz svoje nadležnosti u roku od 60 dana, te zadužila Ministarstvo za odgoj i obrazovanje da po isteku roka Vladi Kantona Sarajevo dostavi informaciju o poduzetim mjerama i radnjama.

Vlada Kantona donijela je zaduženja po resorima:

- 1) Da se u što kraćem roku donese novi Akcioni plan za prevenciju maloljetničkog prijestupništva i rad s maloljetnicima u kontaktu s pravosudnim sistemom u Kantonu Sarajevo – nosilac aktivnosti Ministarstvo za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice Kantona Sarajevo.
- 2) Povećati odgovornost, multisektorski pristupati svakom problemu u kojem je ugrožen interes djece/učenika, procedure multisektorskog djelovanja u kriznim situacijama. Aktivnost provode: Ministarstvo za odgoj i obrazovanje, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice, Ministarstvo zdravstva Kantona Sarajevo.
- 3) Sačiniti shemu komunikacije za prijavu incidenta u školi. Realizirati dodatne treninge za postupanje škole, službi socijalne zaštite, centara za mentalno zdravlje i policijskih službenika u slučaju hitnih kriznih događaja u školi. Aktivnost provode: Ministarstvo za odgoj i obrazovanje, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice, Ministarstvo zdravstva Kantona Sarajevo, Kantonalno tužilaštvo Kantona Sarajevo. Aktivnost koordinira Ministarstvo za odgoj i obrazovanje Kantona Sarajevo.
- 4) Razviti i provesti politike za zaštitu privatnosti svih učesnika kriznog događaja. Aktivnost provode: Ministarstvo za odgoj i obrazovanje, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice, Ministarstvo zdravstva Kantona Sarajevo.
- 5) Razviti strategiju komunikacije (svi resori)-s medijima, krizno komuniciranje. Aktivnost provode: Ministarstvo za odgoj i obrazovanje, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice, Ministarstvo zdravstva Kantona Sarajevo.

- 6) Izmijeniti Pedagoške standarde za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje kako bi se stvorila osnova za povećan broj sati školskih psihologa koje provode u školi. Aktivnost provodi Ministarstvo za odgoj i obrazovanje Kantona Sarajevo.
- 7) U skladu s izmjenama Pedagoških standarda i normativa dostaviti saglasnost za zapošljavanje dodatnog broja psihologa u školama. Aktivnost provodi Ministarstvo za odgoj i obrazovanje Kantona Sarajevo.
- 8) Osigurati finansijska sredstva za nabavku psiholoških testova, dijagnostičkog instrumentarija u školama, jer škole nemaju isti. Na ovaj način ne bi bilo potrebno često upućivati učenike u centre za mentalno zdravlje. Aktivnost provodi Ministarstvo za odgoj i obrazovanje Kantona Sarajevo.
- 9) U što kraćem roku zaposliti određeni broj socijalnih radnika, psihologa, pedagoga u službama socijalne zaštite, kako bi u punom kapacitetu mogli odgovoriti zahtjevima iz škola i društva u cjelini, odnosno pružiti adekvatnu podršku djeci i porodicama. Aktivnost provodi Ministarstvo za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice.
- 10) U što kraćem roku zaposliti dodatni broj psihologa u centre za mentalno zdravlje i dodatno ih educirati za rad i saradnju sa školskim zajednicama. Aktivnost provodi Ministarstvo zdravstva Kantona Sarajevo.
- 11) Ministarstvo zdravstva Kantona Sarajevo treba izvršiti analizu i pronaći način za osiguranje dječijih psihijatara (program za subspecijalizaciju iz dječije psihijatrije). Aktivnost provodi Ministarstvo zdravstva Kantona Sarajevo.
- 12) U što skorijem roku izraditi (multisektorski tim) Program „Škola roditeljstva“, te realizirati program podrške roditeljima u zdravstvenim ustanovama, predškolskim ustanovama, osnovnim i srednjim školama, kao i u ustanovama socijalne zaštite. Aktivnost provode: Ministarstvo za odgoj i obrazovanje, Ministarstvo zdravstva, Ministarstvo za rad, socijalnu politiku raseljena lica i izbjeglice Kantona Sarajevo. Nosilac aktivnosti je Ministarstvo za odgoj i obrazovanje.
- 13) U cilju unapređenja mjera primarne prevencije neprihvatljivih oblika ponašanja i zaštite učenika, jačanja karakternih snaga i vrlina potrebno je iz budžeta Kantona Sarajevo finansirati programe školskog sporta i programe sadržaja ustanova kulture prilagođene i namijenjene dobi djece/učenika, multisektorski pristup. Aktivnost provode: Ministarstvo kulture i sporta Kantona Sarajevo i Ministarstvo za odgoj i obrazovanje Kantona Sarajevo. Nosilac aktivnosti je Ministarstvo za odgoj i obrazovanje Kantona Sarajevo.

Shodno Zaključku Vlade Kantona Sarajevo Ministrica za odgoj i obrazovanje je donijela Rješenje o imenovanju Radne grupe za izradu dokumenta/sheme komunikacije multisektorskog postupanja u iznenadnim, kriznim situacijama u školama broj: 11-03/02-34-23973-4/23 od 5. 6. 2023. godine, a Radnu grupu (koja je i prepremila ovaj dokument) čine:

1. Melisa Mizdrak, MA, Ministarstvo za odgoj i obrazovanje Kantona Sarajevo;
2. Hasan Begić, Uprava policije MUP-a Kantona Sarajevo;
3. Mr. Advija Hajdo Balta, Kantonalno tužilaštvo Kantona Sarajevo;

4. Senita Žilić, Ministarstvo za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice Kantona Sarajevo;
5. Mr. sci. Amra Hadžimuratović-Čustović, Ministarstvo zdravstva Kantona Sarajevo;
6. Dr. med. sc. Gazmend Ljutić JU Dom zdravlja Kantona Sarajevo – Centar za mentalno zdravlje;
7. Dejan Miković, mag. scr, JU Kantonalni centar za socijalni rad;
8. Prof. dr. Elmedin Muratbegović, Fakultet za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije;
9. Adis Dučić, prof., CEO Sentry d.o.o.;
10. Eldin Mulić
11. Zinaida Jamakosmanović; PR Konsultant
12. Admir Pljevljak, prof., Srednja građevinsko-geodetska škola

Lektorisala: Dalila Potogija

DTP: Said Krantić

Shodno navedenom, Radna grupa je realizirala Tačke: 2, 3, 4, 5.

- 2) Povećati odgovornost, multisektorski pristupati svakom problemu u kojem je ugrožen interes djece/učenika, procedure multisektorskog djelovanja u kriznim situacijama: Aktivnost provode: Ministarstvo za odgoj i obrazovanje, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice, Ministarstvo zdravstva Kantona Sarajevo.
- 3) Sačiniti shemu komunikacije za prijavu incidenta u školi. Realizirati dodatne treninge za postupanje škole, službi socijalne zaštite, centara za mentalno zdravlje i policijskih službenika u slučaju hitnih kriznih događaja u školi. Aktivnost provode: Ministarstvo za odgoj i obrazovanje, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice, Ministarstvo zdravstva Kantona Sarajevo, Kantonalno tužilaštvo Kantona Sarajevo. Aktivnost koordinira Ministarstvo za odgoj i obrazovanje Kantona Sarajevo.
- 4) Razviti i provesti politike za zaštitu privatnosti svih učesnika kriznog događaja. Aktivnost provode: Ministarstvo za odgoj i obrazovanje, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice, Ministarstvo zdravstva Kantona Sarajevo.
- 5) Razviti strategiju komunikacije (svi resori) s medijima, krizno komuniciranje. Aktivnost provode Ministarstvo za odgoj i obrazovanje, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice, Ministarstvo zdravstva Kantona Sarajevo.

Uvod

Škole su ne samo odgojno-obrazovno, već i socijalno žarište gdje se reflektuju mnoge porodične i socijalne interakcije. Razumijevanje složenosti ove uloge podrazumijeva da prepoznamo da izazovi s kojima se škole susreću nisu isključivo školski problemi. Naprotiv, oni često reflektuju šire socijalne i društvene probleme, rizike i izazove. Ova svijest o sveobuhvatnom i isprepletenom kontekstu izazova s kojima se suočavamo, otvara put prema interresornoj saradnji – sistemskom zajedničkom pristupu rješavanju ovih problema/potencijalnih rizika.

Škole imaju značajnu ulogu u primarnoj prevenciji neprihvatljivih oblika ponašanja, ali ne mogu raditi samostalno. One su samo jedan dio sistema koji mora raditi koordinirano kako bi se efikasno nosio s krizama. Ovo posebno dolazi do izražaja u situacijama kada se suočavamo sa složenim izazovima poput transgeneracijske traume, brige o mentalnom zdravlju zajednice, porodičnog ili vršnjačkog nasilja, te šire društvene i geopolitičke situacije.

Sigurnost u odgojno-obrazovnim ustanovama je od primarnog interesa. Krizni događaji ne pogađaju samo školske zajednice, već i mnoge porodice i članove šire društvene zajednice. Stoga je naš pristup proaktivan, fokusiran na identifikaciju i smanjenje potencijalnih sigurnosnih rizika i zaštitu dobrobiti učenika i prosvjetnih radnika. Potrebno je razumjeti da ne postoji univerzalni plan za procjenu rizika ili odgovor na krizne situacije; svaka ustanova, situacija i kontekst je jedinstven/-a.

Kao odgovor na ovu složenu stvarnost, Vlada Kantona Sarajevo pokrenula je aktivnosti za unapređenje sigurnosti u odgojno-obrazovnim ustanovama i naložila resornim ministarstvima da izvrše procjenu postojećih procedura u oblasti sigurnosti u školskim zajednicama, uz izradu shema komunikacije multisektorskog postupanja u iznenadnim, kriznim situacijama u školama, te unapređenje postojećih procedura zaštite i sigurnosti u školskim zajednicama. U ovom procesu, posebna pažnja se posvećuje prevenciji i reagovanju na iznenadne krizne događaje kroz sve resore, uključujući Ministarstvo za odgoj i obrazovanje, Ministarstvo unutrašnjih poslova Kantona Sarajevo – Uprava policije, Ministarstvo zdravlja, Kantonalno tužilaštvo Kantona Sarajevo, Općinski/Kantonalni sud Kantona Sarajevo, JUDZKS – Centre za mentalno zdravlje, JU Zavod za hitnu medicinsku pomoć Kantona Sarajevo, Klinički centar univerziteta Sarajevo, JU Opća bolnica "Prim. dr. Abdulah Nakaš" i JU Kantonalni centar za socijalni rad, ali i aktivnostima koje je potrebno učiniti u slučaju da se u školskim zajednicama dogodi krizna, iznenadna situacija koja predstavlja potencijalni rizik po život i zdravlje učenika i nastavnog osoblja.

Uprava policije Ministarstva unutrašnjih poslova, kroz kontinuirane mjere i radnje, ima važnu ulogu u prevenciji maloljetničkog prijestupništva. Saradnja sa školama je kontinuirana, a kroz mjesno nadležne policijske uprave putem policajaca u zajednici se organiziraju zajednički sastanci, rješavaju se problemi i dogovara dinamika edukativnih radionica.

Centri za mentalno zdravlje imaju ulogu u pružanju podrške učenicima i nastavnicima sa mentalnim teškoćama. Njihov rad je usmjeren na prevenciju i rano otkrivanje smetnji na mentalnom planu, te pružanju adekvatnog tretmana liječenja i podrške.

Centri za socijalni rad se bave problemima kao što su disfunkcionalne porodice, nasilje u porodici, loša ekonomska situacija, problemima koji proizlaze iz društveno neprihvatljivih ponašanja i poremećenih porodičnih odnosa i druge socijalne i porodične poteškoće. Oni pružaju stručnu pomoć i podršku, ali, također rade na prevenciji i smanjenju takvih problema.

Ovim dokumentom želimo dati smjernice za efektivnu interresornu saradnju među različitim institucijama u kontekstu kriznih događaja u školama. Cilj je omogućiti koordiniran i koherentan pristup rješavanju ovih izazova, optimizirati upotrebu resursa, minimizirati redundancije i povećati efikasnost i efektivnost našeg odgovora. Ovaj dokument predstavlja naš napor ka unapređenju sigurnosti naših učenika i osoblja, kao i poboljšanja multisektorske komunikacije i reakcije/postupanje u iznenadnim, kriznim događajima.

U svijetu kojeg odlikuje stalna dinamika i promjene, sigurnosni događaji u školama postali su sveprisutni izazov s kojim se susreću obrazovne ustanove. U posljednjih nekoliko mjeseci, naše škole bile su svjedoci određenog broja sigurnosnih događaja koji su mogli utjecati na dobrobit i sigurnost djece/učenika. Ove situacije su ukazale na brojne poteškoće s kojima se suočavamo prilikom upravljanja i reagovanja u kriznim događajima.

Identificirane su sljedeće poteškoće:

- ✦ Potreba za unapređenjem stalnog kanala komunikacije za prijavu događaja – što otežava pravovremeno reagiranje na situacije.
- ✦ Nisu jasno definirane kategorizacije kritičnih događaja i njihovi nivoi – što može dovesti do neadekvatnih ili nedosljednih reakcija.
- ✦ Uočeni nedostatak određenih prostorija za obavljanje razgovora s roditeljima i djetetom u školi za vrijeme kriznog događaja – što može otežati efikasnu komunikaciju i pružanje potrebne podrške.
- ✦ Različito postupanje stručnih službi zajednice (škola, policijski službenici, službe socijalne i zdravstvene zaštite) tokom događaja – što može prouzrokovati zbunjenost, neučinkovitost postupanja i pogoršati situaciju.
- ✦ Propusti u zaštiti privatnosti učesnika u događaju – što može dovesti do neželjenih posljedica, uključujući dodatne traume i stigmatizaciju.
- ✦ Problemi u komunikaciji s medijima i plasiranje netačnih informacija – što može dovesti do širenja dezinformacija, povećane tjeskobe i nepovjerenja u školski sistem.

SADRŽAJ

1. Cilj smjernica za komunikacije multisektorskog postupanja.....	8
2. Definisanje kriznih događaja i njihovih nivoa.....	9
3. Proces planiranja, pripreme i reakcije u izuzetnim, kriznim događajima.....	13
4. Opšte procedure postupanja u iznenadnim, kriznim događajima.....	15
5. Komunikacijske šeme.....	17
6. Prostorne potrebe i resursi.....	18
7. Obuka.....	18
8. Zaštita privatnosti.....	19
9. Komunikacija s medijima.....	20
10. Evaluacija i revizija.....	20
11. Zaključak.....	21
ANEKS 1. Komunikacijska shema s policijom i pravosudnim organima.....	22
ANEKS 2. Komunikacijska shema sa socijalnim i zdravstvenim službama.....	23
ANEKS 3. Obuka za školsko osoblje, učenike i roditelje.....	24
ANEKS 4. Obuka za policijske službenike i pravosudne organe.....	26
ANEKS 5. Obuka za socijalne i zdravstvene službe.....	27
ANEKS 6. Obuka za medije.....	28
ANEKS 7. Protokol komunikacije s medijima u iznenadnim kriznim situacijama.....	30
ANEKS 8. Smjernice za saradnju s medijima.....	31

1. Cilj smjernica za komunikacije multisektorskog postupanja

Primarni cilj ovog dokumenta je stvoriti jasne i sveobuhvatne smjernice za unapređenje spremnosti sistema obrazovanja s naglaskom na multisektorsko postupanje i komunikaciju u slučaju kriznih događaja u školama. To uključuje planiranje, identifikaciju, reakciju, upravljanje i postdogađajne aktivnosti koje osiguravaju sigurnost svih učesnika, uz smanjenje stresa i traume tokom i nakon kriznih događaja.

Ovaj dokument teži da:

- a) dodatno ukaže na važnost provođenja postojećih zakona, pravilnika i procedura koji uređuju oblast zaštite djece/učenika i njihove dobrobiti;
- b) definiše jasne korake i procedure postupanja s jasnim smjernicama za sve relevantne sudionike, uključujući školsko osoblje, roditelje, pravosudne organe, policijske službenike i socijalne i zdravstvene službe; dokument definiše korake koje svaka strana treba poduzeti u slučaju kriznog događaja u školi, kako bi se osiguralo pravovremeno i efikasno reagiranje;
- c) inicira formiranje stalnog kanala za prijavu kriznog događaja, omogućavajući pravovremenu razmjenu informacija među svim relevantnim sudionicima (multisektorska saradnja); također pruža smjernice za komunikaciju s roditeljima, medijima i javnošću, kako bi se osigurala tačnost informacija i zaštita privatnosti učesnika;
- d) definiše opći okvir za program obuke za sve sudionike; obuka će pokrivati aspekte upravljanja događajima, uključujući komunikaciju, postupanje u kriznim događajima, zaštitu privatnosti i interakciju s medijima;
- e) pruži jasne smjernice za zaštitu privatnosti učesnika u događaju, kako bi se izbjegla stigmatizacija i dodatna trauma;
- f) definiše smjernice za interakciju s medijima, s ciljem osiguranja tačnog izvještavanja i izbjegavanja širenja nepotvrđenih ili netačnih informacija;

Kroz postizanje ovih ciljeva, ovaj dokument je **obavezna osnova**, te teži unapređenju sigurnosnih praksi u našim školama, smanjenju traume za sve učesnike u događajima i jačanju povjerenja u obrazovni sistem. To će se postići kroz razvijanje jasnih protokola i procedura, te kroz edukaciju i podršku svim relevantnim stranama da te protokole i procedure efikasno implementiraju.

Kroz ostvarenje ovih ciljeva, ovaj dokument će pomoći u stvaranju sigurnijih, snažnijih i otpornijih obrazovnih okruženja za djecu/učenike, osoblje škola i širu zajednicu. Ovaj dokument je korak prema jačanju našeg kolektivnog odgovora na sigurnosne događaje u školama i prema izgradnji kulture sigurnosti i povjerenja unutar obrazovnog sistema.

2. Definisiranje kriznih događaja i njihovih nivoa

U skladu s odredbama zakona i ostalih podzakonskih akata koji uređuju obaveze po pitanju zaštite sigurnosti i zdravlja, odgojno-obrazovne ustanove su dužne da osiguraju sigurno okruženje za učenike, uposlenike, roditelje, te uspostave i održavaju interesornu saradnju s ostalim ustanovama i organizacijama u najboljem interesu školske zajednice.

Ovaj dio smjernica ima za cilj da jasno definiše šta se smatra kriznim događajem u školskom okruženju i da kategorizuje događaje prema njihovim nivoima. Ova definicija i kategorizacija omogućava bolje razumijevanje i reagovanje na događaje.

Definisiranje iznenadnih kriznih događaja:

Krizni događaj u školskom okruženju može se definirati kao bilo koji događaj koji ima potencijal da ugrozi fizičku ili psihičku sigurnost učenika, osoblja ili posjetilaca škole. To može uključivati, ali nije ograničeno, na fizički napad, nasilje, prijetnje, teške povrede, prirodne katastrofe, medicinske hitne situacije, ozbiljne disciplinske probleme, samoubilačke tendencije ili pokušaje, seksualno nasilje, nasilje u digitalnom okruženju ili terorističke prijetnje. Generalno, iznenadne krizne događaje možemo podijeliti u dvije grupe i to:

A. Događaje koje otkrijemo kroz redovne aktivnosti stručnih službi škola definisane Pravilnikom o vođenju evidencija o neprihvatljivim oblicima ponašanja i zaštite učenika, te Pravilnikom o načinu i obliku provođenja odgojno-obrazovne podrške i stručnog tretmana (osnovne škole) i Smjernicama o postupanju u slučaju nasilja nad djecom u Bosni i Hercegovini.

B. Ostali iznenadni krizni događaji

b) Kategorizacija iznenadnih kriznih događaja: događaji mogu biti kategorisani na osnovu nivoa hitnosti, složenosti i potencijalne štete, **osim u slučajevima prekršaja i krivičnih djela.**

- **Nivo 1 (Nizak rizik):** događaji koji ne predstavljaju izravnu prijetnju životu ili zdravlju učenika ili osoblja, ali zahtijevaju intervenciju. Ovo može uključivati manje disciplinske probleme, sukobe među učenicima ili manje povrede.
- **Nivo 2 (Srednji rizik):** događaji koji imaju potencijal da ugroze zdravlje ili sigurnost učenika ili osoblja, ali ne predstavljaju izravnu prijetnju životu. To može uključivati ozbiljnije disciplinske probleme, nasilje među vršnjacima, ozbiljnije povrede ili medicinske hitne situacije **osim onih kojih su nanoseni od trećih lica.**
- **Nivo 3 (Visok rizik):** događaji koji predstavljaju izravnu prijetnju životu ili zdravlju učenika ili osoblja. To može uključivati oružane napade, terorističke prijetnje, ozbiljne medicinske hitne situacije, prijetnje samoubistvom ili seksualno nasilje.

Svaka kategorija događaja zahtijeva različit nivo reakcije i resursa. Ove kategorije će omogućiti školama i drugim relevantnim stranama da brže i efikasnije reaguju na događaje, pružajući odgovarajuću podršku i intervenciju u skladu s nivoom događaja. Osim toga, jasna kategorizacija incidenata pomoći će u komunikaciji s roditeljima, medijima i drugim vanjskim stranama, omogućavajući im da bolje razumiju prirodu događaja i potrebne reakcije.

A. Situacije koje otkrijemo kroz redovne aktivnosti stručnih službi škola

Br.	Neprihvatljivi oblici ponašanja
A.1.	Učenik/učenica je prkosan/prkosna i u konstantnom otporu prema školskim pravilima.
A.2.	Učenik/učenica konstantno (neopravdano) izostaje s nastave.
A.3.	Učenik/učenica je nasilan/nasilna (verbalno, fizički i relacijski) prema vršnjacima.
A.4.	<p>Učenik/učenica ugrožava vršnjake (ili druge osobe) u digitalnom okruženju (cyber prostoru) ili drugi ugrožavaju učenika/učenicu u digitalnom prostoru.</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Učenik/učenica pokazuje ljutnju, agresiju, nervozu ili frustraciju nakon korištenja uređaja. ✓ Učenik/učenica iznenadno prestaje s korištenjem uređaja. ✓ Učenik/učenica skriva uređaj ili ekran računara u prisustvu nastavnika ili drugih osoba. ✓ Učenik/učenica je nervozna kada dobije poruku na telefon ili računar. ✓ Učenik/učenica provodi previše vremena online za računarom ili mobitelom. ✓ Učenik/učenica izbjegava prijatelje i izlaske. ✓ Učenik/učenica iznenada prestaje korištenje, povlači se sa društvenih mreža, online igara ili aplikacija; otvaranje novih profila na društvenim mrežama. ✓ Učenik/učenica prima pozive nepoznatih osoba. ✓ Učenik/učenica je nemotiviran za dolazak u školu, pokazuje slabije akademske rezultate i nezainteresiranost za učenje. ✓ Učenik/učenica se povlači u sebe.
A.5.	Učenik/učenica pasivno svjedoči i snima nasilje (među vršnjacima).
A.6.	Učenik/učenica se fizički sukobljava s nastavnikom/-icom.
A.7.	Učenik/učenica vrlo često za svoje loše postupke optužuje druge (neutralizacija...).
A.8.	Učenik/učenica je sklon(a) samopovređivanju (autoagresija...).
A.9.	Učenik/učenica pokazuje jake izljeve bijesa pri minimalnim podražajima.
A.10.	Učenik/učenica konstantno krši školska pravila.
A.11.	Učenik/učenica inicira i/ili učestvuje u tučnjavama.
A.12.	Učenik/učenica namjerno uništava javno dobro u školi i oko škole.
A.13.	Učenik/učenica u školi prisvaja tuđe stvari.
A.14.	Učenik/učenica konzumira cigarete i/ili alkohol.
A.15.	Učenik/učenica konzumira drogu.
A.16.	Učenik/učenica (za vrijeme nastave) provodi vrijeme u kafićima ili kladionicama.

A.17.	Učenik/učenica u školu unosi opasne predmete kojima može povrijediti vršnjake.
A.18.	<p>Učenik/učenica skita i/ili prosjači ili sumnja da je žrtva nekog drugog oblika eksploatacije.</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Učenik/učenica povremeno izostaje iz škole, po nekoliko dana/mjeseci bez opravdanja. ✓ Učenik/učenica izostaje iz škole na početku i na kraju školske godine. ✓ Učenik/učenica ne daje objašnjenje zašto ne dolazi redovno na nastavu, zašto kasni i/ili odbija dati bilo kakav odgovor. ✓ Učenik/učenica često kasni u školu. ✓ Novi učenik/učenica starijeg uzrasta, ne zna čitati, ne zna pisati, nema osnovna znanja za praćenje nastave koja odgovaraju njegovom kalendarskom uzrastu. ✓ Učenik/učenica je povučen, izgleda uplašen i kad nema vidljivog razloga. ✓ Učenik ne učestvuje u aktivnostima u kojima se mogu vidjeti modrice, ne želi se presvlačiti pred drugima. <p>✓ Učenik/učenica ima vidljive tragove opekotina, prelome modrica, ožiljaka, povreda ili znakova samopovređivanja.</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Učenik/učenica mijenja ponašanje u prisustvu odraslih osoba, u prisustvu nepoznatih osoba je miran i uplašen. ✓ Učenik/učenica ne želi da odgovara na pitanja šta je radio, kako provodi aktivnosti van škole, ne želi spominjati zajednicu u kojoj živi i u odgovorima često pravi greške. ✓ Učenik/učenica izbjegava sistematske preglede. ✓ Roditelji učenika/učenice nisu zainteresirani za odgoj djeteta i ne pojavljuju se na roditeljskim sastancima ili na roditeljske sastanke dolaze nepoznate osobe. ✓ Učenika/učenicu u školu dovode i odvođe osobe koje nisu roditelji. ✓ U društvu učenika/učenice je gotovo uvijek druga osoba koja prati učenika/učenicu. ✓ Učenik/učenica se sam obraća za pomoć u vezi s nekom vrstom nasilja, eksploatacije ili sličnim problemom.
A.19.	Učenik/učenica iznosi ksenofobne stavove i/ili upražnjava govor mržnje.
A.20.	Nešto drugo što nije navedeno u popisu, a tiče se ostvarenja principa najboljeg interesa djeteta – upisati!

B. Ostali potencijalni iznenadni krizni događaji u odgojno-obrazovnim ustanovama

Br.	Opis događaja	Nivo rizika
B.1.	Učenik izražava ozbiljnije prijetnje po sigurnost, zdravlje i živote drugih osoba i/ili sebe	3
B.2.	Upućena prijetnja bombom (telefonski, email-om, porukom ili lično)	3
B.3.	Eksplozija u objektu i/ili području oko škole	3
B.4.	Upućena prijetnja upotrebe vatrenog oružja/izravni napad na učenike i osoblje škole	3
B.5.	Upotreba vatrenog oružja/izravni napad na učenike i osoblje škole u objektu i/ili području oko škole	3
B.6.	Izvršena otmica učenika iz objekta i/ili područja oko škole	3
B.7.	Curenje prirodnog gasa/opasnih hemikalija u objektu i/ili području oko škole	3
B.8.	Uništenje javnog dobra i vandalizam u objektu i/ili području oko škole	2
B.9.	Nenasilna smrt učenika ili člana školske zajednice	2
B.10.	Događaj u transportu koji uključuje veći broj učenika i školskog osoblja	3
B.11.	Javne demonstracije i neredi na lokaciji škole ili neposrednoj blizini	3
B.12.	Teroristički napad	3
B.13.	Potres	3
B.14.	Biološko/hemijski događaji	3
B.15.	Poplava	2
B.16.	Ostali značajniji infrastrukturni događaji koji ugrožavaju živote i zdravlje	3
B.17.	Povrede s posljedicama opasnim po zdravlje i život u objektu i/ili području oko škole	3

B.18.	Talačka situacija u objektu i/ili području oko škole	3
B.19.	Vremenske neprilike sa mogućnošću ugrožavanja života i zdravlja	2
B.20.	Seksualno nasilje	3
B.21.	Ostali događaji koji mogu imati obilježja krivičnog djela	3

3. Proces planiranja, pripreme i reakcije u izuzetnim, kriznim događajima

Proces planiranja pripreme i reakcije u izuzetnim kriznim događajima je kontinuiran proces koji se prilagođava shodno situaciji ustanove, njenih kapaciteta, okruženja, te rizika i prijetnji kojim mogu biti izloženi. Za osiguranje sigurnog okruženja škole i školske zajednice **od ključne je važnosti** uspostavljanje procedura upravljanja u iznenadnim kriznim događajima na osnovu kojih će odgovorno osoblje proći adekvatnu obuku, te periodično biti testirano kroz različite modele vježbi. Na ovaj način će se uspostaviti sigurnije okruženje i osigurati veća spremnost za reakciju na događaje.

Uspostavljeni procesi će pomoći da se školska zajednica osjeća sigurnije, imajući u vidu da postoji odgovarajući nivo spremnosti sa jasnim ulogama i odgovornostima, te uspostavljenom interesornom saradnjom. Škole su obavezne kontinuirano primjenjivati navedeni proces, razvijati i dopunjavati planove shodno promjenama u okruženju i samoj školi.

Upravljanje u iznenadnim kriznim događajima uključuje sljedećih pet elemenata:

- **predviđanje mogućih rizika** – aktivno praćenje potencijalnih rizika i ostvarenih prijetnji prije nego li se iste ostvare;
- **procjene rizika** – periodične procjene na osnovu trenutnog stanja i indikatora;
- **prevencija** – implementacija mjera koje će umanjiti rizike i spriječiti događaje;
- **reakcija** – odgovor na direktne i indirektno utjecaje događaja;
- **oporavak** – oporavak, podrška i rehabilitacija do uobičajnog stanja.

Škole trebaju šire razmotriti sve elemente ovog procesa specifično prilagođeno za svoju školu, školsku zajednicu i okruženje kako bi:

- reducirali vjerovatnoću izbijanja i/ili ponavljanja događaja;
- osigurali da su škole spremne za reakciju u slučaju događaja;
- omogućili sveobuhvatnu podršku i saradnju tokom procesa oporavka učenika, uposlenih, roditelja i školske zajednice.

a) Uspostavljanje Tima za upravljanje kriznim događajima (TUKD)

Svaka odgojno-obrazovna ustanova treba imati uspostavljen TUKD kako bi bila u stanju da upravlja u kriznim događajima na organiziran i strukturiran način. Sastav tima može biti različit, zavisno od specifičnosti škole, te biti popunjen osobljem koje ima specifične vještine za obavljanje dodijeljene dužnosti. Također, moguće je uključiti nenastavno osoblje, roditelje i druga lica iz školske zajednice. Tim za upravljanje kriznim događajem u odgojno-obrazovnoj ustanovi broji tri (3) člana, plus jednog zamjenskog člana.

b) Razvoj plana za upravljanje u kriznim događajima

Plan mora uključivati procedure tokom i van radnog vremena škole, te aktivnosti na kojima učestvuje školska zajednica i van lokacije škole, te i tokom raspusta i praznika. Plan treba biti dovoljno uopšten kako bi se pokrila većina mogućih kriznih događaja, te razvijen kao dio sveobuhvatnog procesa planiranja upravljanja događajima.

Plan minimalno mora uključivati:

- Uloge i odgovornosti
- Pokretanje procedura upravljanja događajima
- Važne kontakt informacije
- Instrukcije za postupanje po specifičnim događajima: identifikovanim predviđanjem/ procjenom mogućih rizika kroz saradnju sa drugim organima i organizacijama
- Raspored treninga i edukacija
- Krizno komuniciranje s javnošću
- Obrazac za praćenje toka događaja
- Strategije za oporavak

c) Upoznavanje ostalih s planom za upravljanje u kriznim događajima

Plan bi trebao biti iskomuniciran sa svim koji imaju aktivnu ili posrednu ulogu kako bi se svi upoznali s odgovornostima i zahtjevima. Također može biti usaglašen sa svim lokalnim organima i organizacijama od kojih se može očekivati podrška tokom i nakon događaja.

d) Treninzi i edukacije za podršku planiranja

Od ključne je važnosti da svi kojima je dodijeljena aktivna ili posredna uloga u provođenju plana prođu kroz odgovarajući trening kako bi stekli i unaprijedili vještine neophodne za adekvatane postupke tokom događaja. Također je neophodno provođenje periodičnih vježbi kako bi se utvrdile potrebe za treningom i edukacijom, te neophodnim izmjenama i prilagođavanjima.

Planovi bi trebali biti testirani minimalno jednom godišnje i/ili nakon događaja.

Vježbe mogu biti u jednom od navedenih formata:

- Situacijske vježbe s diskusijom
- Tabletop vježbe s diskusijom zasnovanom na različitim scenarijima
- Simulacije K3 (upravljanje, kontrola i komunikacija)
- Praktične vježbe
- Testiranja

e) Analiza nakon događaja

Nakon svake situacije ili u situacijama pokretanja plana usljed događaja, neophodno je uraditi analizu nakon događaja koja mora uključivati kompletno osoblje koje je uzelo učesće tokom odgovora na krizni događaj. To će omogućiti da se identifikuju naučene lekcije, te izrade preporuke za unapređenje.

Kada je to moguće, potrebno je organizirati **hitnu analizu događaja** (odmah nakon događaja za svaku smjenu ukoliko je organizirana rotacija) i završnu analizu nakon događaja (ne kasnije od jednog mjeseca nakon završetka događaja)

f) Pregled plana

Pregled i ažuriranje plana mora biti vršeno na godišnjoj bazi, te odobreno od strane Ministarstva za odgoj i obrazovanje Kantona Sarajevo. Također mora biti prethodno usaglašeno, ažurirano i odobreno od svih lokalnih organa i organizacija čija se podrška očekuje tokom incidenta.

4. Opšte procedure postupanja u iznenadnim, kriznim događajima

Opšte procedure za postupanje u slučaju svakog identificiranog kriznog događaja predstavljaju isključivo osnovni okvir, te minimum koje odgojno-obrazovne ustanove moraju obuhvatiti u razvoju i primjeni svojih internih procedura za postupanje u iznenadnim kriznim događajima.

Procedure uključuju korake koje treba preduzeti od trenutka kada se iznenadni krizni događaj dogodi do trenutka kada se situacija stabilizira.

- a) **Identifikacija iznenadnog događaja** – Prvi korak u postupanju u kriznim događajima je identifikacija događaja. To uključuje prepoznavanje događaja, procjenu njegove ozbiljnosti i kategorizaciju u skladu s definiranim nivoima.
- b) **Procedura postupanja u slučaju iznenadnog kriznog događaja** – Nakon identifikacije, događaj treba prijaviti kroz definisani kanal za prijavu kriznog događaja. Ovo će omogućiti brzu i efikasnu razmjenu informacija sa svim relevantnim stranama.

uključujući školsko osoblje, roditelje, pravosudne organe, policijske službenike, socijalne službe i nadležne zdravstvene ustanove.

- c) **Reakcija na iznenadni krizni događaj** – Ovisno o nivou događaja, postoji serija definiranih koraka koje treba poduzeti. To može uključivati: pružanje prve pomoći, izolaciju mjesta događaja, evakuaciju zgrade, obavještanje roditelja, suradnju s policijskim službenicima i pravosudnim organima, pružanje psihološke podrške učenicima i osoblju, te komunikaciju s medijima.
- d) **Nakon rješavanja iznenadnog kriznog događaja** potrebne su određene postdogađajne aktivnosti. To može uključivati analizu nakon događaja, psihološku podršku, analizu i reviziju postupanja, komunikaciju s roditeljima i medijima, te prilagođavanje protokola i obuke na osnovu naučenih lekcija.
- e) **Procedura postupanja u iznenadnim kriznim događajima grupe A**, tj. one koje otkrijemo kroz redovne aktivnosti stručnih službi škola.

Za osnovne škole primijeniti odredbe Pravilnika o načinu i obliku provođenja odgojno-obrazovne podrške i stručnog tretmana u osnovnim školama Kantona Sarajeva i Pravilnika o vođenju evidencija o neprihvatljivim oblicima ponašanja i zaštite učenika, osim u slučajevima kada neka od primijećenih ponašanja poprime obilježja prekršaja ili krivičnih djela. Za osnovne

i srednje škole primijeniti Smjernice o postupanju u slučaju nasilja nad djecom u Bosni i Hercegovini. ([Link](#))

f) Procedura postupanja u ostalim iznenadnim kriznim događajima, grupa B.

Škole su dužne da u skladu s važećim zakonskim odredbama imaju razvijene planove i procedure postupanja za svaki događaj iz ove grupe na osnovu trenutnog stanja lokacije, osoblja, resursa i okruženja, te uspostavljenim mehanizmom saradnje s lokalnim organima i službama.

5. Komunikacijske šeme

Komunikacijske šeme su važne za efikasno postupanje u iznenadnim kriznim događajima. Omogućavaju brz i jasan protok informacija između svih relevantnih strana, uključujući školsko osoblje, roditelje, učenike, pravosudne organe, policijske službenike, socijalne, zdravstvene službe i medije. Sa postupanjem u iznenadnim, kriznim događajima počinje se ODMAH po saznanju, bez odlaganja.

Svaki od ovih aspekata komunikacije zahtijeva jasne protokole i procedure, koje će biti definirane u ovom dokumentu. Ovi protokoli i procedure će, također biti uključeni u program obuka za školsko osoblje i druge relevantne strane, kako bi se osigurala njihova dosljedna primjena.

- a) **Interna komunikacija u okviru škole i komunikacija s roditeljima** – U školskom kontekstu, interna komunikacija treba da obuhvata razmjenu informacija između školskog osoblja, uključujući nastavnike, administrativno osoblje, stručnu službu, menadžment škole, roditelja i druge. Učinkovita interna komunikacija je ključna za brzu i koordiniranu reakciju na događaje. **Odgojno-obrazovne ustanove će na osnovu ovih smjernica i uputstva za izradu planova evakuacije (koji je trenutno u izradi) sačiniti odgovarajuće, a prilagođene potrebama školske zajednice, interne komunikacijske šeme s jasno definiranim hodogramima, što uključuje i komunikaciju s roditeljima.**
- b) **Komunikacija s policijom i pravosudnim organima** – U slučaju ozbiljnih kriznih događaja, škola mora efikasno komunicirati s policijom i pravosudnim organima. To uključuje prijavljivanje događaja, pružanje relevantnih informacija i saradnju u istrazi. **Aneks br. 1 – Komunikacijska šema s policijom i pravosudnim organima**
- c) **Komunikacija sa socijalnim i zdravstvenim ustanovama** – U mnogim slučajevima škola će trebati surađivati sa socijalnim službama i drugim zdravstvenim ustanovama. Ovo može uključivati upućivanje učenika na podršku, koordinaciju interventnih planova i saradnju u pružanju kontinuirane podrške. **Aneks br. 2 – Komunikacijska šema sa socijalnim i zdravstvenim službama**

6. Prostorne potrebe i resursi

Pružanje sigurnog i efikasnog odgovora na iznenadne krizne događaje u školama zahtijeva adekvatnu prostornu organizaciju i resurse. Ova sekcija se fokusira na identifikaciju i planiranje prostornih potreba i resursa koji su neophodni za postupanje u iznenadnim kriznim događajima.

- a) **Prostorije za razgovor** – Kako bi se osigurale privatnost i sigurnost, škole trebaju identificirati određene prostorije koje mogu biti korištene za vođenje povjerljivih razgovora s roditeljima i učenicima. Ove prostorije trebaju biti dovoljno velike da mogu udobno smjestiti nekoliko ljudi, ali i dovoljno odvojene da omogućе privatnost.
- b) **Prostorije za prvu pomoć** – U slučaju fizičkih incidenata, škole trebaju imati pristup adekvatno opremljenim prostorijama za pružanje prve pomoći. Ove prostorije trebaju biti lako dostupne i dobro opremljene sa potrebnim medicinskim materijalima.
- c) **Prostorije za izolaciju** – U slučaju ozbiljnih kriznih događaja, može biti potrebno izolirati određene prostorije ili područja škole. Škole trebaju imati plan za takve situacije, uključujući identifikaciju prostorija koje se mogu koristiti za izolaciju i planove za evakuaciju ili zaključavanje škole.
- d) **Prostorni resursi za hitne službe** – U slučaju ozbiljnih događaja, škole trebaju biti spremne da prime hitne službe, uključujući policiju, vatrogasce i medicinske timove. To uključuje pružanje jasnih instrukcija i pristupa svim relevantnim prostorijama, kao i osiguranje da su sve potrebne ključne informacije lako dostupne.

7. Obuka

Važan aspekt efikasnog postupanja u iznenadnim kriznim događajima je adekvatna obuka svih relevantnih strana. Obuka osigurava da svi imaju jasno razumijevanje svojih uloga i odgovornosti, kao i potrebne vještine i znanja za efikasno postupanje.

- a) **Obuka za školsko osoblje, učenike i roditelje** – Kompletno školsko osoblje, uključujući nastavnike, stručnu službu, direktora, učenike i roditelje trebaju proći obuku o procedurama postupanja u kriznim situacijama. Ova obuka treba pokriti identifikaciju i prijavu kriznog događaja, komunikacijske protokole, postupanje u slučaju različitih nivoa kriznog događaja, i postdogađajne aktivnosti.

Aneks br. 3 – Obuka za školsko osoblje, učenike i roditelje

- b) **Obuka za policijske službenike i pravosudne organe** – Pravosudni organi i policijski službenici, koji su uključeni u postupanje u školskim iznenadnim kriznim događajima, trebaju biti upoznati sa specifičnostima rada s djecom i mladima, kao i s internim planovima škola. **Aneks br. 4 – Obuka za policijske službenike i pravosudne organe**

- c) **Obuka za socijalne i zdravstvene službe** – Profesionalci u socijalnim službama i centrima za mentalno zdravlje koji surađuju sa školama trebaju proći obuku koja se odnosi na interne planove škole i specifičnosti postupanja u iznenadnim kriznim događajima u školama. **Aneks br. 5 – Obuka za socijalne i zdravstvene službe**
- d) **Obuka za medije** – Iako nije uvijek moguće pružiti direktne obuke za medije, škola može raditi na izradi vodiča ili smjernica za medije o tome kako izvještavati o iznenadnim kriznim događajima u školama na način koji štiti privatnost učenika i osoblja. **Aneks br. 6 – Obuka za medije**

Kroz sve ove obuke, cilj je osigurati da svi koji su uključeni u postupanje u iznenadnim kriznim događajima imaju potrebne vještine, znanja i razumijevanje kako bi mogli efikasno i senzitivno reagovati.

8. Zaštita privatnosti

Zaštita privatnosti učesnika u događaju je značajan element svakog postupanja u iznenadnim kriznim događajima, poštujući princip najboljeg interesa djeteta. To ne samo da štiti prava i dostojanstvo učenika, osoblja i njihovih porodica, već, također pomaže u održavanju povjerenja unutar školske zajednice.

- a) **Povjerljivost informacija** – Sve informacije o događaju, uključujući identitet učesnika, prirodu događaja i bilo koju posljedičnu akciju, trebaju se tretirati kao povjerljive. Ove informacije trebaju biti dostupne samo onima koji su direktno uključeni u postupanje i odgovor na događaj.
- b) **Komunikacija sa medijima** – Škole trebaju imati jasne smjernice o tome kako i kada komunicirati s medijima u vezi s događajima. To uključuje osiguravanje da se privatnost učesnika u događaju zaštiti u svim medijskim izvještajima.
- c) **Uključivanje roditelja** – Roditelji trebaju biti obaviješteni o događajima koji uključuju njihovu djecu, poštujući princip najboljeg interesa djeteta. To uključuje osiguravanje da roditelji razumiju važnost povjerljivosti i poštuju privatnost drugih učesnika.
- d) **Digitalna privatnost** – S obzirom na sve veću upotrebu digitalnih tehnologija u odgojno-obrazovnim ustanovama, važno je osigurati da se digitalna privatnost učenika i osoblja poštuje. To uključuje osiguravanje da su sve digitalne komunikacije i zapisi sigurni i zaštićeni.

Primjenom ovih mjera, odgojno-obrazovne ustanove moraju osigurati najbolji interes djeteta i povjerenje u školsku zajednicu.

9. Komunikacija s medijima

Komunikacija s medijima je kritična komponenta upravljanja u iznenadnim kriznim događajima: Pravilna komunikacija može pomoći u smanjenju dezinformacija, širenju tačnih informacija i očuvanju povjerenja javnosti.

- a) **Protokol komunikacije** – Škola mora imati jasno definiran protokol za komunikaciju s medijima u kriznim situacijama. To uključuje identifikaciju osobe koja će biti ovlaštena za komunikaciju s medijima, te kakve informacije se mogu podijeliti. **Aneks br. 7 – Protokol komunikacije sa medijima u iznenadnim kriznim situacijama**
- b) **Transparentnost** – Iako je važno zaštititi povjerljive informacije, transparentnost je neophodna za očuvanje povjerenja javnosti. To znači pružanje jasnih, tačnih i ažuriranih informacija o događaju koliko je to moguće. **Aneks br. 8 – Smjernice za saradnju s medijima**
- c) **Zaštita privatnosti** – Kao što je ranije navedeno, zaštita privatnosti učesnika u događaju je od ključne važnosti, posebno se mora osigurati najbolji interes djeteta. To se naročito odnosi na komunikaciju s medijima koji ne smiju dijeliti bilo koje informacije kojima se otkriva identitet ili druge osjetljive informacije.
- d) **Obuka za medije** – Ministarstvo odgoja i obrazovanja KS može razmotriti razvoj vodiča ili smjernica za medije o tome kako izvještavati o kriznim situacijama u školama na način koji je osjetljiv na pitanja privatnosti i sigurnosti učenika.
- e) **Postdogađajna komunikacija** – Nakon događaja, važno je nastaviti komunicirati s medijima, kako bi se pružile ažurirane informacije, istaknuli napori škole za rješavanje situacije i pomoglo u obnovi povjerenja javnosti.

Kroz ovu sekciju, škola može osigurati da ima efikasnu strategiju za komunikaciju s medijima koja pomaže u upravljanju informacijama, zaštiti privatnosti i očuvanju povjerenja u školsku zajednicu.

10. Evaluacija i revizija

Sistemske ocjenjivanje i ažuriranje plana za krizne događaje je bitno za njegovu efikasnost. Ovaj proces omogućuje školama da uče iz prošlih kriznih događaja i kontinuirano poboljšavaju svoje postupanje.

- a) **Revizije kriznog događaja** – Nakon svakog događaja treba obaviti reviziju kako bi se identificirale snage i slabosti u postupanju. Ovo može uključivati analizu komunikacijskih kanala, efikasnost procedura, kvalitetu obuke i druge relevantne aspekte.
- b) **Redovne revizije** – Pored revizija nakon događaja, plan za krizne događaje trebao bi se redovno pregledati i ažurirati kako bi se osiguralo da ostaje relevantan i učinkovit. Ovo bi moglo uključivati uzimanje u obzir promjena u školskom okruženju, novih saznanja ili

praksi u upravljanju krizama ili povratne informacije od strane učenika, roditelja, osoblja ili partnera škole.

- c) Povratne informacije od strane zajednice – Važno je uključiti povratne informacije od strane školske zajednice u proces revizije. To može uključivati ankete, sastanke ili druge metode za prikupljanje mišljenja učenika, roditelja, osoblja i drugih relevantnih strana.
- d) Izvještaji o revizijama – Rezultati revizija i bilo kakve promjene u planu trebaju biti jasno komunicirane sa svim relevantnim stranama. To uključuje osiguravanje da svako zna o bilo kakvim promjenama u procedurama, obukama ili drugim aspektima plana.

Kroz ove aktivnosti škola može osigurati da njen plan za krizne situacije ostaje učinkovit i relevantan, a da se kontinuirano poboljšava na osnovu učenja i povratnih informacija.

11. Zaključak

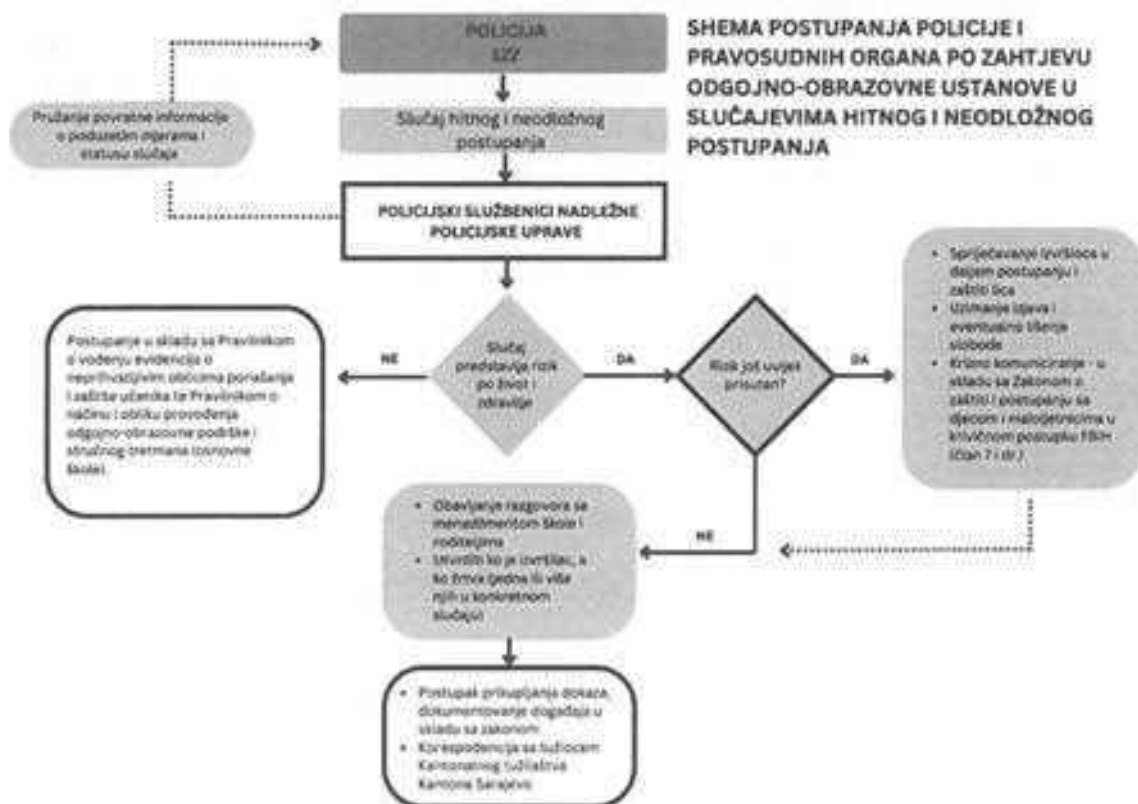
Ovim dokumentom, želimo naglasiti važnost i nužnost međuresorne saradnje u rješavanju složenih problema i kriznih situacija u školama. Sigurnost, blagostanje i uspješan razvoj učenika su ciljevi kojima se ne može pristupiti izolovano. Umjesto toga, oni zahtijevaju koordinirane napore svih relevantnih institucija – resornih ministarstava Vlade Kantona Sarajevo, pravosudnih institucija, službi socijalne i zdravstvene zaštite.

Kao takav, ovaj dokument služi ne samo kao smjernica, već i kao podsjetnik na neprocjenjivu vrijednost i moć zajedničkog djelovanja. Koristeći ove smjernice kao okvir, naše institucije će biti u stanju bolje koordinirati svoje napore, unaprijediti efikasnost svojih odgovora, smanjiti poteškoće u funkcioniranju, optimizirati resurse i, što je najvažnije, pružiti najbolju podršku učenicima, njihovim porodicama i širem društvu.

Kriza ili izazov ne utječe samo na jedan aspekt života djeteta ili mlade osobe. Stoga naš odgovor, također mora biti sveobuhvatan. Naše institucije moraju biti spremne i sposobne za saradnju, komunikaciju i koordinaciju u svim aspektima svog rada. Na taj način možemo zajedno pružiti najbolju moguću podršku onima koji je najviše trebaju.

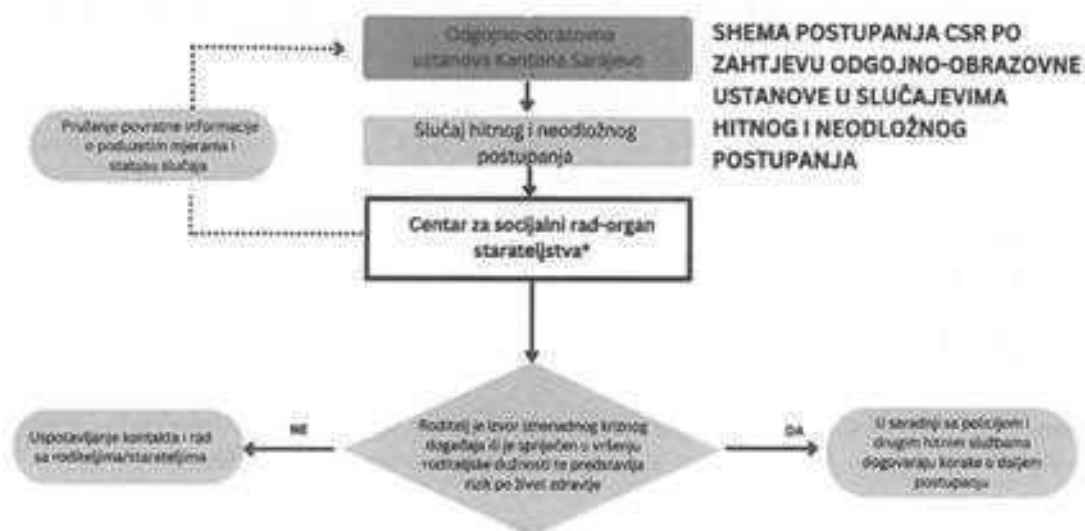
Na kraju, želimo istaknuti da je ovo putovanje, a ne odredište. Proces unapređenja međuresorne saradnje je kontinuiran i uvijek postoje prilike za unapređenje. Pozivamo sve institucije i pojedince da se uključe, daju svoj doprinos i zajedno rade na stvaranju sigurnijeg, zdravijeg i prosperitetnijeg društva za sve naše učenike.

ANEKS I. Komunikacijska shema s policijom i pravosudnim organima

ANEKS 2. Komunikacijska shema sa socijalnim i zdravstvenim službama

a) Socijalne službe

b) Zdravstvene službe

LEGENDA

KONTAKTUSOCIJALNIM RADNIKIM, NADLEŽNA SLUŽBIA CENTRA ZA MENTALNO ZDRAVLJE U SASTAVU JU/ DOM ZDRAVLJA JS

1. CMZ Centar - 033 262 579
2. CMZ Novo Sarajevo - 033 724 136
3. CMZ Vogošća - 033 278 757
4. CMZ Novi grad - 033 404 810
5. CMZ Šćerani grad - 033 537 738
6. CMZ Hadžići - 033 580 371
7. CMZ Opat - 033 584 321

ANEKS 3. Obuka za školsko osoblje, učenike i roditelje

Obuka za učenike

Edukacija/obuka učenika osnovnih i srednjih škola se realizira u saradnji Ministarstva za odgoj i obrazovanje i Instituta za razvoj preduniverzitetskog obrazovanja.

- a) Obuka učenika svih uzrasta (prilagođena uzrastu učenika) osnovnih i srednjih škola (jednom godišnje na početku školske godine) na temu: "Ponašanje/postupanje u kriznim situacijama koje mogu ugroziti život i zdravlje."
- b) Učešće učenika u periodičnim vježbama evakuacije/postupanja shodno planiranom kalendaru.

Obuka za školsko osoblje

Edukacija direktora/direktorica i stručnih saradnika – Edukacija se realizira u saradnji Ministarstva za odgoj i obrazovanje i Kantonalnim *tužilaštvom Kantona Sarajevo*.

1. Postupanje uposlenika škola u kriznim situacijama u skladu sa zakonom i podzakonskim aktima.
2. Uloga stručnih saradnika i drugih uposlenika škole u radu s maloljetnicima u kriznim situacijama.
3. Obavljanje intervjua s maloljetnicima žrtvama i počiniocima prekršaja i krivičnog djela od strane uposlenika škole.

Navedene edukacije realiziraju tužioc i za maloljetnike Tužilaštva Kantona Sarajevo

Edukacija direktora/direktorica i stručnih saradnika – Edukacija se realizira u saradnji Ministarstva za odgoj i obrazovanje i *Upravom policije, Ministarstva unutrašnjih poslova Kantona Sarajevo*.

1. Postupanje u slučajevima prijetnji bombom
2. Postupanje u slučajevima pucnjave u školi

Edukacija direktora/direktorica, stručnih saradnika, nastavnika i ostalog školskog osoblja u osnovnim i srednjim školama, u slučajevima kriznih događaja – Ministarstvo za odgoj i obrazovanje i *Ministarstvo zdrustva Kantona Sarajevo*

1. Osnovne mjere održavanja života djece/odraslih
2. Najčešća hitna stanja (krvarenje, prijelomi, opekotine, trovanje, udar struje/groma, strano tijelo u disajnom putu)
3. Psihološka krizna intervencija – "Šta je to?"
4. Prepoznavanje i kontrola emocija kod djece

5. Prepoznavanje poremećaja u ponašanju, u kontekstu mentalnog zdravlja
6. Značaj transgeneracijske traume
7. Burn-out – prepoznavanje i tehnike samopomoći

Obuka za roditelje

Aktivnosti provodi Ministarstvo za odgoj i obrazovanje u saradnji s Institutom za razvoj preduniverzitetskog obrazovanja. Obaveza svih odgojno-obrazovnih ustanova da se na početku svake školske godine realizira obuka za roditelje svih učenika na temu – Postupanje vrtića/škole u slučaju iznenadnih kriznih situacija.

Edukacija treba obuhvatiti sljedeće sadržaje:

1. Upoznavanje sa sadržajem protokola o postupanju u iznenadnim kriznim situacijama
2. Procedure evakuacije i zbrinjavanja
3. Način obavještanja roditelja/staratelja

Trajanje: jedan nastavni čas (45min).

ANEKS 4. Obuka za policijske službenike i pravosudne organe

Aktivnosti provode: Uprava policije, Ministarstva unutrašnjih poslova i Odjel za maloljetnike Kantonalnog tužilaštva Kantona Sarajevo, te Centar za mentalno zdravlje (Ministarstvo zdravlja Kantona Sarajevo).

Edukacija treba da obuhvati sljedeće sadržaje:

1. Uloga policije, tužilaštva i suda – postupanje u iznenadnim kriznim događajima u odgojno-obrazovnim ustanovama
2. Uloga policije tužilaštva i suda u postupanju s djecom i maloljetnicima, počiniocima ili žrtvama koje su dovele do iznenadnog kriznog događaja
3. Burn-out – prepoznavanje i tehnike samopomoći

ANEKS 5. Obuka za socijalne i zdravstvene službe

Obuka za socijalne službe

Aktivnosti provode: Kantonalno tužilaštvo Kantona Sarajevo i Ministarstvo za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice Kantona Sarajevo.

1. Uloga centra za socijalni rad u postupanju s djecom i maloljetnicima, počiniocima ili žrtvama događaja koji su doveli do iznenadnog kriznog događaja.
2. Zajednička edukacija svih profesionalaca koji su obuhvaćeni smjernicama za postupanje u kriznim događajima u odgojno-obrazovnim ustanovama, kroz metode simulacije i igre uloga.
3. Burn-out – prepoznavanje i tehnike samopomoći

Obuka za zdravstvene službe

Aktivnosti provode Kantonalno tužilaštvo Kantona Sarajevo i Ministarstvo zdravstva Kantona Sarajevo.

1. Uloga centra za mentalno zdravlje, hitne medicinske pomoći i ljekara u postupanju s maloljetnicima, u iznenadnim kriznim događajima
2. Burn-out – prepoznavanje i tehnike samopomoći

ANEKS 6. Obuka za medije

Aktivnosti provode Ministarstvo za odgoj i obrazovanje Kantona Sarajevo u saradnji sa Službom za protokol i PRESS Kantona Sarajevo.

Izveštavanje o iznenadnim kriznim događajima u odgojno-obrazovnim ustanovama zahtijeva od novinara posebnu pažnju, empatiju i odgovornost u najboljem interesu djeteta. Stoga je poželjno da resorno Ministarstvo inicira program obuke novinara kako bi ih što bolje pripremili za takve situacije.

Obuka bi targetirala novinare svih relevantnih medijsku kuća u KS, s akcentom na one koji prate teme vezane za obrazovanje/škولstvo kao i one zadužene za rubriku *Crna hronika*.

U nastavku je nacrt metodologije programa obuke.

Napomena – Ova metodologija trebala bi biti dinamična i prilagodljiva, jer novinarske vještine i izveštavanje o krizama zahtijevaju nadogradnju i prilagodbu promjenama u društvu i tehnologiji. Osim toga, potrebno je kontinuirano naglašavati da se svi novinari koji će izveštavati o iznenadnim kriznim događajima moraju pridržavati važećih zakona i regulativa u vezi s privatnošću, zaštitom djece i etičkim standardima novinarstva.

1. Nezavisne akreditovane institucije/organizacije s iskustvom u obuci medija

Osnovne novinarske vještine:

- Pregled osnovnih principa novinarstva: objektivnost, ravnoteža izveštavanja, provjeravanje činjenica, etički kodeks, najbolji interes djeteta i sl.

2. Ministarstvo za odgoj i obrazovanje Kantona Sarajevo, Razumijevanje iznenadnih kriznih događaja:

- Definicija različitih vrsta iznenadnih kriznih događaja u odgojno-obrazovnim ustanovama (nasilje, prijetnje, zlostavljanje, itd.)

- Identifikacija znakova upozorenja i ranih simptoma iznenadnih kriznih događaja

3. Kantonalno tužilaštvo KS i izveštavanje:

- Uloga i postupci tužilaštva u slučajevima povezanim s iznenadnim kriznim događajima u odgojno-obrazovnim ustanovama

- Poštovanje prava žrtava i počinioaca u izveštavanju

4. Ministarstvo unutrašnjih poslova KS – Uprava policije i izveštavanje:

- Pregled uloge policijskih službenika u iznenadnim kriznim događajima u odgojno-obrazovnim ustanovama

- Kako saradivati s policijom i dobiti provjerene informacije

- Razumijevanje policijskih izvještaja i kako ih pravilno interpretirati

5. Centar za mentalno zdravlje i izvještavanje:

- Razumijevanje uloge i važnosti centara za mentalno zdravlje u rješavanju iznenadnih kriznih događaja u odgojno-obrazovnim ustanovama

- Tehnike intervjuiranja učenika, roditelja, nastavnika, svjedoka i drugih sudionika u kriznim situacijama

- Empatički pristup izvještavanju i poštovanje privatnosti osoba pogođenih krizom

6. UNICEF, Etički izazovi:

- Identifikacija etičkih dilema u izvještavanju o krizama

- Kako izbjeći senzacionalizam, predrasude i širenje dezinformacija

- Važnost transparentnosti i ispravljanja eventualnih pogrešaka

7. Nezavisne akreditovane institucije/organizacije s iskustvom u obuci medija, Analiza stvarnih primjera:

- Proučavanje i analiza stvarnih izvještavanja o iznenadnim kriznim događajima kako bi se izvukle pouke i primjeri najbolje prakse

8. Nezavisne akreditovane institucije/organizacije s iskustvom u obuci medija, Vježbe i simulacije:

- Simulirane vježbe izvještavanja o iznenadnim kriznim događajima kako bi novinari stekli praktično iskustvo u rješavanju izazova koji se pojavljuju tokom iznenadnih kriznih događaja

9. Nezavisne akreditovane institucije/organizacije s iskustvom u obuci medija, Praćenje novinarskog izvještavanja:

- Praćenje izvještavanja novinara u stvarnim iznenadnim kriznim događajima kako bi se identificirale prakse koje su uspješne ili problematične

ANEKS 7. Protokol komunikacije s medijima u iznenadnim kriznim situacijama

Protokol komunikacije s medijima u iznenadnim kriznim situacijama u odgojno obrazovnim ustanovama sadržava:

- imena osoba zaduženih za komunikaciju s medijima (uključujući i zamjene);
- detaljne smjernice na temelju kojih se daje izjava za medije;
- jasan nalog da zaposlenici ne smiju samostalno komunicirati s medijima;
- obavijest za osoblje s informacijom na koga je potrebno uputiti medije.

ANEKS 8. Smjernice za saradnju s medijima

U slučaju krize, mediji nisu neprijatelj. Saradnja s medijima je u interesu škole/resornog ministarstva kao i u interesu roditelja i lokalne zajednice. Medij će dobiti svoju priču na ovaj ili onaj način, pa je u konačnici profesionalna saradnja s medijima garant da će priča koju dobiju i prenesu biti korektan odraz situacije.

Raditi s medijima na međusobno koristan način, koji uvažava potrebe i očekivanja i jednih i drugih, prije i tokom krize, glavni je element uspješnog planiranja i rukovođenja kriznom komunikacijom s medijima.

Potrebe predstavnika škole i medija tokom krize

Potrebe predstavnika školskog sistema/resornog Ministarstva i njihova odgovornost spram učenika i roditelja i potrebe medija za informacijama zaista su kompatibilni.

Odgovornost škole je da roditeljima i lokalnoj zajednici prezentuje blagovremene, tačne i potpune informacije o kriznoj situaciji. Odgovornost medija u krizi je osigurati što više relevantnih informacija i objaviti ih što je brže moguće i što je tačnije moguće.

Kada škola i mediji pravovremeno objave relevantne informacije, kompatibilnost njihove misije u upravljanju krizom postaje potpuna.

Potrebe škole tokom krize:

- sigurnost učenika i osoblja;
- implementacija plana za iznenadne krizne događaje;
- imenovanje portparola;
- pružiti tačne informacije o iznenadnim kriznim događajima;
- zaštititi povjerljive lične podatke učenika i osoblja u skladu sa zakonom;
- obavijestiti roditelje i staratelje;
- saradnja i koordinacija s agencijama za provođenje zakona.

Potrebe medija tokom krize

- Da objave što više informacija što je brže moguće
- Da osiguraju kontinuiran priliv informacija
- Zavisnost od predstavnika škole/resornog ministarstva, agencija za provođenje zakona, svjedoka i drugih uključenih u krizu da im pruže što je moguće više potvrđenih informacija
- Izvještavanje s lokacije

Prisustvo novinara koji rade za print, radio, TV i internet portal na mjesto događaja iziskuje određene logističke pripreme koje utiču na tačan protok informacija i slike/snimke koje dijele u javnost.

Osigurati novinarima prostor za rad što je bliže moguće mjestu događaja je praktično i olakšava posao svim uključenim u krizu – osoblju škole i agencijama za provođenje zakona lakše je kontrolirati situaciju, a mediji dobijaju informacije s iste lokacije.

Print, TV i online mora imati slike/snimke pa će fotoreporteri i snimatelji htjeti što je moguće više slika/kadrova kako bi ispričali priču. To im je potrebno osigurati u skladu sa zdravim razumom i u saradnji s predstavnicima agencija za provođenje zakona.

Ako je krizno područje zapečaćeno i nemoguće je dozvoliti pristup svim kamerama, moguće je postići dogovor o dijeljenju snimaka. Mediji će izabrati jednog fotoreportera i jednog snimatelja kojima će biti dopušten ulazak i fotografiranje/snimanje, koji će potom ustupiti sav prikupljeni materijal svim medijima. To je već postala uobičajena praksa i u normalnim okolnostima izvještavanja kad mediji nisu u stanju fizički prpratiti sve događaje.

Objavljivanje pravovremenih i tačnih informacija lakše je ako je unaprijed određeno ko se obraća medijima u ime škole. Na taj način najveća je vjerovatnoća da će svi novinari dobiti iste informacije u istom trenutku i, također, važna stavka – fer tretman svih novinara. Ako je riječ o krizi većih razmjera, poželjno je razmisliti o imenovanju više osoba za komunikaciju s novinarima.

Smjernice za osobu zaduženu za komunikaciju sa medijima

U razgovoru s medijima:

- Budite koncizni i držite se činjenica. Mediji mogu brzo objaviti/prezentirati važne informacije roditeljima i zajednici. Glasine, sumnje ili neprovjerene informacije mogu dodatno pogoršati već napetu situaciju.
- Nemojte se ustručavati da kažete „Ne znam“. Ako određene konkretne informacije o krizi nisu dostupne, nemojte se ustručavati da to novinarima i saopštite, uz napomenu da ćete provjeriti i javiti se što je prije moguće.
- Budite direktni u pružanju informacija. Nemojte zataškavati loše vijesti ili odgađati objavljivanje negativnih vijesti. Ako novinari smatraju da im se informacije uskraćuju ili da se informacijama manipuliše, oni će tražiti informacije na drugom mjestu, i vjerovatno koristiti izvore koji nisu u potpunosti informisani o krizi.
- Važno je osigurati konzistentnost poruka koje se odašilju medijima. Konfliktne poruke ili informacije narušavaju kredibilitet portparola, zbunjuju i rezultiraju dezinformacijama, te je stoga uvijek neophodno komunicirati informacije koje su usklađene s drugim vjerodostojnim izvorima.

Poruka treba da bude jasna, direktna i jednostavna:

- Ne više od 3 ključne tačke!
- Koristite jasan, direktan jezik!
- Izbjegavajte žargon!
- Odbijte negativne optužbe bez ponavljanja!
- Koristite pozitivne ili neutralne termine, kada je to moguće!
- Razgovarajte o onome što znate, a ne o onome što mislite!
- Nemojte iznositi lična mišljenja!

Stručnjaci za komunikaciju preporučuju princip 27/9/3: 27 riječi, devet sekundi, tri poruke. Ako ne budete kratki i jednostavni, neko drugi će to učiniti kratkim i jednostavnim za vas i možete izgubiti ključnu poruku.

Važne napomene koje treba istaći su: sigurnost učenika je glavni prioritet, pripremljenost škole, pristup informacijama za roditelje, trenutne aktivnosti koje poduzimaju predstavnici škole, podrška učenicima u školi i koordinacija aktivnosti s različitim dionicima.

Korisne fraze:

- I dalje prikupljamo informacije.
- Svi naši učenici i osoblje su na broju i sigurni.
- Naše procedure za hitne slučajeve funkcionirale su tačno onako kako smo namjeravali i vježbali.
- Sigurnost učenika je naš glavni prioritet. Nastavit ćemo ažurirati naše sigurnosne planove i mjere kako bismo zaštitili naše učenike i osoblje.
- Potrebno je pokazati kompetentnost i stručnost, komunicirati otvoreno i iskreno jer javnost lakše prihvaća informacije kada je portparol iskren i spreman za odgovore i na najzahtjevnija pitanja.
- Znati iskazati empatiju u osvrću na pitanja koja izazivaju zabrinutost javnosti.
- Ostati smiren pod pritiskom.
- Planirati i biti spreman za *live* intervjue za radio i televiziju. Televizija, kao i radio u manjoj mjeri, će željeti česte intervjue o krizi uživo. Portparol bi trebao biti na raspolaganju sve vrijeme, ako je potrebno. Također, važno se pobrinuti da su informacije koje se prezentiraju u *live* intervjuu provjerene i tačne.

Učinite	Nemojte činiti
Govorite istinu – UVIJEK!	Nemojte nikada skrivati istinu!
Budite iskreni i tačni!	Nemojte nikada reći "bez komentara"!
Ako ne znate odgovor na pitanje, priznajte i ponudite odgovor naknadno u određenom razumnom vremenskom roku. Doista se i potrudite pribaviti tražene informacije i javite se novinaru.	Nemojte improvizirati, nemojte špekulisati i nemojte nagađati! Dobri novinari podatke provjeravaju.
U slučaju da mediji krivo prenesu vaše riječi ili objave netačan podatak, djelujte odmah! Uočene greške ispravite odmah.	Nemojte pokušavati proglašiti neku svoju izjavu neslužbenom nakon što ste ju već dali!
Izbjegavajte upotrebu žargona! Govorite jednostavnim jezikom!	Nemojte biti nedostupni! Nemojte izbjegavati pozive novinara!
Kada uočite grešku u nekom medijskom izvještaju, obavezno nazovite novinara. Ukažite na grešku i zatražite korekciju!	Nemojte pružati preferencijalni pristup informacijama niti jednoj medijskoj kući! U slučaju kriznih situacija, svaki medij je jednako važan u prenošenju poruka.

Monitoring

Tokom krizne situacije potrebno je pratiti šta se izvještava, što pruža priliku da se koriguju dezinformacije ili da se razjasne i prošire poruke u cilju dodatnog smirivanja javnosti.

Po okončanju krizne situacije, poželjno je provesti evaluaciju, koja će obuhvatiti procjenu sljedećeg:

- Da li je cjelokupna javnost primila poruku na vrijeme?
- Da li su poruke primljene i interpretirane na željeni način?
- Da li su kanali komunikacije funkcionirali kako je očekivano?
- Da li je situacija praćena efikasno i da li je odgovor bio prilagođen potrebi?
- Da li je zaštićen najbolji interes djeteta?

**BOSNA I HERCEGOVINA
KANTON SARAJEVO
VLADA KANTONA
SARAJEVO**

SARAJEVO, AUGUST 2023. GODINE

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

Prilog broj 5

Bosna i Hercegovina
Federacija Bosne i Hercegovine
KANTON SARAJEVO
Ministarstvo za odgoj i
obrazovanje

Босна и Херцеговина
Федерација Босне и Херцеговине
КАНТОН САРАЈЕВО
Министарство за одгој и
образовање

Bosnia and Herzegovina
Federation of Bosnia and Herzegovina
CANTON SARAJEVO
Ministry for Education

Sarajevo, __. __. 2024

UPUTSTVO

za izradu plana evakuacije u odgojno-obrazovnim ustanovama u slučaju hitnih, kriznih događaja
na području Kantona Sarajevo

(RADNA VERZIJA)

SADRŽAJ

1. Opšte
2. Šema postupanja u iznenadnim kriznim situacijama (smjernice)
3. Iznenadni krizni događaji i kategorizacija
4. Priprema (Faza planiranja)
 - 4.1 Predviđanje i procjene mogućih rizika
 - 4.2 Uspostavljanje i odgovornosti tima za upravljanje kriznim događajima (TUKD)
 - 4.3 Razvoj plana za upravljanje kriznim događajima
 - 4.4 Upoznavanje školske zajednice sa planom evakuacije
 - 4.5 Treninzi i edukacije za podršku planiranja
 - 4.6 Analiza nakon događaja
 - 4.7 Pregled plana
 - 4.8 Dodatne mjere
5. Procedure postupanja u iznenadnim kriznim situacijama
 - 5.1 Opšte procedure postupanja
 - 5.1.a Reakcija na iznenadni krizni događaj
 - 5.1.b Odgovornosti i postupanje Direktora/Sekretara odgojno-obrazovne ustanove
 - 5.1.c Odgovornosti i postupanje TUKD
 - 5.1.d Odgovornosti i postupanje školskog osoblja
 - 5.1.e Uloga i nadležnosti hitnih službi i policije
 - 5.1.f Uloga Vijeća roditelja
 - 5.1.g Općinsko vijeće i službe
 - 5.2 Obrazac za praćenje toka događaja
 - 5.3 Komunikacija
 - 5.4 Mobilni set za iznenadne krizne događaje
 - 5.5 Kontrolne liste procedura postupanja po vrsti iznenadnog kriznog događaja
 - **B.2** - Upućena prijetnja bombom (telefonski, email-om, porukom ili lično)
 - **B.3** - Eksplozija u objektu i/ili području oko škole
 - **B.4** - Upućena prijetnja upotrebe vatrenog oružja/izravni napad na učenike i osoblje škole
 - **B.5** - Upotreba vatrenog oružja/izravni napad na učenike i osoblje škole u objektu i/ili području oko škole
 - **B.7** - Curenje prirodnog gasa/opasnih hemikalija u objektu i/ili području oko škole
 - **B.11** - Javne demonstracije i neredi na lokaciji škole ili neposrednoj blizini
 - **B.12** - Teroristički napad
 - **B.13** - Potres
 - **B.14** - Biološko/hemijski događaji

- **B.14** - Biološko/hemijski događaji
- **B.15** - Poplava
- **B.16** - Ostali značajniji infrastrukturni događaji koji ugrožavaju živote i zdravlje
- **B.18** - Talačka situacija u objektu i/ili području oko škole
- **B.19** - Vremenske neprilike sa mogućnošću ugrožavanja života i zdravlja
- **B.22** - Požar

6. Prostorne potrebe i resursi

7. Obuka

8. Evaluacija i revizija

1. OPŠTE

Sigurnost i zaštita učenika, osoblja, i svih onih koji su dio školske zajednice, predstavljaju prioritet u svakoj odgojno-obrazovnoj ustanovi. U tom kontekstu, priprema za moguće hitne i krizne događaje je od suštinskog značaja. Segment "Opšte" u okviru plana evakuacije i upravljanja krizama ima za cilj da postavi čvrst temelj za sve nadolazeće faze planiranja, uz razumijevanje okolnosti, zakonskih okvira i odgovornosti svih koji su uključeni.

Prvi korak ka efikasnom upravljanju krizama u odgojno-obrazovnim ustanovama jeste razumijevanje opšteg okvira u kojem se planiranje i reagovanje na krizne događaje odvijaju. Ovaj dio treba da pruži jasan uvid u svrhu i ciljeve plana, kao i u zakonske i regulatorne zahtjeve koji su relevantni za školsko okruženje. Takođe, ovaj segment treba da definiše važne termine i koncepte koji će se koristiti u cjelokupnom dokumentu, čime se osigurava jasnoća i konzistentnost u komunikaciji i implementaciji plana.

Dodatno, uputstvo treba da istakne uloge i odgovornosti ključnih aktera u procesu pripreme i reagovanja na krizne situacije. To uključuje školsko osoblje, tim za upravljanje kriznim događajima, lokalne hitne službe, i druge relevantne strane. Definisanje ovih odgovornosti unaprijed, omogućuje efikasniju koordinaciju i brže reagovanje u trenucima kada je vrijeme od suštinske važnosti.

Osim toga, važno je razmotriti resurse i opremu koja će biti potrebna za efikasno upravljanje krizama, kao i mehanizme za redovan pregled i ažuriranje plana u svijetlu novih saznanja, izmjenjenih okolnosti ili zakonskih zahteva.

Kroz ovaj segment, odgojno-obrazovne ustanove će biti u boljoj poziciji da razumiju i navigiraju kroz kompleksne izazove upravljanja krizama, postavljajući čvrstu osnovu za razvoj detaljnih procedura i planova koji će biti razmatrani u narednim segmentima ovog dokumenta.

Pri izradi plana evakuacije za odgojno-obrazovne ustanove, važno je razumijeti opšti okvir i osnovne principe koji će voditi proces planiranja i reagovanja u hitnim, kriznim situacijama. U nastavku se nalaze elementi obuhvaćeni uputstvom za izradu plana evakuacije u odgojno-obrazovnim ustanova u slučaju hitnih, kriznih događaja.

Ciljevi plana evakuacije:

Definisanje osnovnih ciljeva plana evakuacije, koji mogu uključivati, ali nisu ograničeni na:

- Obezbjedivanje sigurnosti i zaštite učenika, osoblja, i posjetilaca u slučaju hitne, krizne situacije.
- Brzo i efikasno reagovanje na hitne, krizne događaje kako bi se minimizirala šteta i povrede.
- Usklađivanje sa lokalnim, državnim i federalnim zakonima i regulativama u vezi sa planiranjem za hitne slučajeve i reagovanje.

Ovim dokumentom težimo postaviti temelj za sve dalje aspekte planiranja i reagovanja na krize u okviru odgojno-obrazovne ustanove, obezbjeđujući jasnu, koherentnu osnovu za sve učesnike.

2. Šema postupanja u iznenadnim kriznim situacijama (Smjernice za postupanje Vlada Kantona Sarajevo)

3. Iznenađna krizna situacija/događaj i kategorizacija

OPŠTE:

U okviru odgojno-obrazovnih ustanova, neophodno je pripremiti se za moguće hitne i krizne situacije/događaje koje mogu utjecati na sigurnost i dobrobit učenika, osoblja i zajednice. Hitne i krizne situacije/događaji su nepredvidive, događaju se bez prethodnog upozorenja, stoga je esencijalno poznavati različite vrste kriznih događaja koji se mogu pojaviti, kako bi se osiguralo adekvatno i efikasno reagovanje.

Hitne situacije mogu varirati u obimu i ozbiljnosti, od manjih, kao što su medicinske hitnosti ili manji požari, do većih kriznih situacija kao što su prirodne katastrofe, teroristički napadi ili ozbiljne prijetnje bezbjednosti u školskom okruženju. Svaka od ovih situacija zahtjeva različite nivoe reakcije i resursa.

Kategorizacija hitnih i kriznih događaja pomaže u organizaciji i planiranju odgovora, kao i u razumijevanju različitih nivoa odgovornosti i postupaka koji su potrebni u različitim scenarijima. Kroz proces kategorizacije, odgojno-obrazovne ustanove mogu bolje uočiti potencijalne rizike i izazove, i mogu razviti planove i procedure koje su specifične za različite vrste kriznih događaja.

U ovoj sekciji, razmotrićemo različite vrste hitnih i kriznih događaja, kako bi se izradila sveobuhvatna kategorizacija koja će služiti kao osnov za dalje planiranje i pripremu. Detaljno razumijevanje i kategorizacija hitnih i kriznih događaja omogućit će odgojno-obrazovnim ustanovama da razviju fleksibilne planove koji će osigurati sigurnost i zaštitu svih uključenih strana u slučaju hitne, krizne situacije.

S obzirom na specifične potrebe i okolnosti svake odgojno-obrazovne ustanove, važno je razmotriti lokalne faktore rizika, resurse i kapacitete prilikom razvoja kategorizacije hitnih i kriznih situacija. Takođe, je ključno uspostaviti jasnu komunikaciju i koordinaciju sa lokalnim hitnim službama i drugim relevantnim akterima u zajednici, kako bi se osigurao koherentan i efikasan odgovor u svim mogućim scenarijima kriznih situacija.

3.a Definisanje kriznih događaja i njihovih nivoa

Hitni, krizni događaji i njihovi nivoi su detaljno opisani u Smjericama/shema komunikacije multisektorskog postupanja u iznenađnim kriznim događajima u

odgojno-obrazovnim ustanovama u Kantonu Sarajevo od augusta 2023. [Link za dokument:](#)

<https://mo.ks.gov.ba/sites/mo.ks.gov.ba/files/Smjernice%20postupanja%20u%20iznenadnim%20kriznim%20situacijama%20za%20odgojno-obrazovne%20ustanove.pdf>

Izvod iz Smjernica/scheme multisektorskog postupanja

"U skladu s odredbama zakona i ostalih podzakonskih akata koji uređuju obaveze po pitanju zaštite sigurnosti i zdravlja, odgojno-obrazovne ustanove su dužne da osiguraju sigurno okruženje za učenike, uposlenike, roditelje, te uspostave i održavaju interesornu saradnju s ostalim ustanovama i organizacijama u najboljem interesu školske zajednice.

Ovaj dio smjernica ima za cilj da jasno definiše šta se smatra kriznim događajem u **Definicija kriznog događaja**

Krizni događaj u školskom okruženju može se definirati kao bilo koji događaj koji ima potencijal da ugrozi fizičku ili psihičku sigurnost učenika, osoblja ili posjetilaca škole. To može uključivati, ali nije ograničeno, na fizički napad, nasilje, prijetnje, teške povrede, prirodne katastrofe, medicinske hitne situacije, ozbiljne disciplinske probleme, samoubilačke tendencije ili pokušaje, seksualno nasilje, nasilje u digitalnom okruženju ili terorističke prijetnje. Generalno, iznenadne krizne događaje možemo podijeliti u dvije grupe i to:

- A. Događaje koje otkrijemo kroz redovne aktivnosti stručnih službi škola definisane Pravilnikom o vođenju evidencija o neprihvatljivim oblicima ponašanja i zaštite učenika, te Pravilnikom o načinu i obliku provođenja odgojno-obrazovne podrške i stručnog tretmana (osnovne škole) i Smjernicama o postupanju u slučaju nasilja nad djecom u Bosni i Hercegovini.**
- B. Ostali iznenadni krizni događaji**

Kategorizacija iznenadnih kriznih događaja: : događaji mogu biti kategorisani na osnovu nivoa hitnosti, složenosti i potencijalne štete, **osim u slučajevima prekršaja i krivičnih djela.**

NIVO 1 - NIZAK RIZIK

Događaji koji ne predstavljaju izravnu prijetnju životu ili zdravlju učenika ili osoblja, ali zahtijevaju intervenciju. Ovo može uključivati manje disciplinske probleme, sukobe među učenicima ili manje povrede.

NIVO 2 - SREDNJI RIZIK

Događaji koji imaju potencijal da ugroze zdravlje ili sigurnost učenika ili osoblja, ali ne predstavljaju izravnu prijetnju životu. To može uključivati ozbiljnije disciplinske probleme, nasilje među vršnjacima, ozbiljnije povrede ili medicinske hitne situacije **osim onih kojih su naneseni od trećih lica.**

NIVO 3 - VISOK RIZIK

Događaji koji predstavljaju izravnu prijetnju životu ili zdravlju učenika ili osoblja. To može uključivati oružane napade, terorističke prijetnje, ozbiljne medicinske hitne situacije, prijetnje samoubistvom ili seksualno nasilje.

4. Priprema (Faza planiranja)

OPŠTE:

Priprema je važna komponenta u upravljanju kriznim situacijama u odgojno-obrazovnim ustanovama. Proces pripreme omogućava ustanovama da anticipiraju, analiziraju i razviju strategije za suočavanje sa potencijalnim hitnim i kriznim događajima. Faza planiranja je faza koja postavlja temelje za sve naredne akcije i reakcije u slučaju nepredviđenih događaja, obezbjeđujući da su sve neophodne mjere na mjestu kako bi se osigurala sigurnost i zaštita svih članova školske zajednice.

U segmentu "Priprema (Faza planiranja)" razmotrićemo različite aspekte koji su uključeni u pripremu za hitne i krizne događaje. To uključuje identifikaciju i procjenu potencijalnih rizika, uspostavljanje tima za upravljanje kriznim događajima, razvoj detaljnog plana za reagovanje na krizne situacije, edukaciju i treniranje školske zajednice, kao i analizu i reviziju plana nakon događaja. Svi ovi elementi su bitni za izgradnju efikasnog sistema za upravljanje krizama koji može adekvatno reagovati na različite vrste hitnih i kriznih događaja.

Razvoj plana za upravljanje kriznim događajima je multidisciplinarni proces koji zahtjeva saradnju između različitih aktera unutar odgojno-obrazovne ustanove, kao i koordinaciju sa lokalnim hitnim službama i drugim relevantnim institucijama. Takođe, važno je osigurati da je školska zajednica upoznata sa planom evakuacije i da su svi uključeni u redovne treninge i edukacije koje će unaprijediti spremnost i reakciju u slučaju krize.

Ovaj segment će pružiti okvir za razumijevanje važnosti pripreme i koraka koji su neophodni za razvoj sveobuhvatnog i efikasnog plana upravljanja krizama. Kroz detaljno planiranje i pripremu, odgojno-obrazovne ustanove mogu izgraditi snažne temelje koji će omogućiti brzo, koordinisano i efikasno reagovanje kada je to najpotrebnije, štiteći tako dobrobit svih članova školske zajednice.

4.1 Predviđanje i procijena mogućih rizika

Aktivno praćenje potencijalnih rizika i ostvarenih prijetnji, kao i predviđanje mogućih rizika, su od suštinskog značaja za održavanje sigurnosti u odgojno-obrazovnim ustanovama. U nastavku su navedeni ključni elementi i koraci:

Aktivno praćenje Potencijalnih rizika i ostvarenih prijetnji:

4.1.a Identifikacija rizika - Prepoznavanje i kategorizacija potencijalnih rizika i prijetnji koje mogu uticati na sigurnost i funkcionalnost ustanove.

4.1.b Kontinuirano praćenje - Stalno praćenje i analiza informacija koje mogu ukazati na promjene u nivou rizika, kao što su vremenske prognoze, lokalne ili globalne sigurnosne prijetnje.

4.1.c Komunikacione platforme - Razvoj i održavanje platformi za komunikaciju koje omogućavaju brzo dijeljenje informacija između osoblja, lokalnih hitnih službi i zajednice.

4.1.d Izvještavanje i dokumentacija - Redovno izvještavanje o identifikovanim rizicima i odgovorima, kao i vođenje precizne dokumentacije o svim prijetnjama i incidentima koji se dogode.

Proces predviđanja mogućih rizika:

4.2.a Analiza rizika - Procjena potencijalnih rizika kroz analizu prethodnih kriznih događaja, trenutnih okolnosti i potencijalnih budućih promjena.

4.2.b Planiranje scenarija - Razvoj različitih scenarija koji prikazuju kako bi različiti rizici mogli utjecati na ustanovu, i šta bi bilo potrebno za efikasno upravljanje tim rizicima.

4.2.c Procjena rasursa - Procjena rasursa koji su potrebni za reagovanje na identifikovane rizike, uključujući opremu, obuku osoblja i komunikacione sisteme.

4.2.d Konsultacije sa stručnim/hitnim službama - Saradnja sa lokalnim hitnim službama i stručnjacima za upravljanje iznenadnim kriznim događajima kako bi se osiguralo da su planovi i procjene utemeljeni na tačnim i aktuelnim informacijama.

4.2.e Redovne revizije - Redovna revizija i ažuriranje procjena rizika i planova na osnovu novih informacija, promjenjenih okolnosti ili povratnih informacija iz vježbi i stvarnih incidenata.

4.2 Uspostavljanje i odgovornosti Tima za upravljanje kriznim događajima (u nastavku TUKD)

Svaka odgojno-obrazovna ustanova je **DUŽNA** da formira TUKD kako bi upravljala odgovorom na organizovan i strukturiran način. Tim će varirati u zavisnosti od okolnosti u školi, ali bi trebao biti sačinjen od osoblja sa potrebnim vještinama za ispunjavanje uloga; obično su to članovi stručne službe škole. Trebalo bi ostaviti mogućnost zastupljenosti ne-nastavnog osoblja i roditelja.

Primarni članovi TUKD su:

- Direktor/odgovorno lice odgojno-obrazovne ustanove
- Sekretar/Zamjenik direktora

- Pedagog/Psiholog

U izuzetnim slučajevima, primarni tim može biti dopunjen sa dodatnim licima koji imaju potrebne vještine i kvalifikacije kako bi osnažili efikasnost primarnog tima. Niko od tih lica ne može na sebe preuzeti, odnosno mijenjati članove primarnog tima u njihovim primarnim i zakonom propisanim odgovornostima.

Dodatni članovi primarnog tima prije nego li budu pridruženi moraju proći odgovarajuću obuku u skladu sa **ovim pravilnikom, zakonskim aktima koji regulišu oblasti koje pokriva pravilnik** (provjeriti) te osigurati na uvid odgovarajuće certifikacije primjenjive na znanja i vještine u odnosu na uloge u TUKD.

Dodani članovi se biraju na period od jedne školske godine, te se njihovo agažovanje odobrava od strane Ministarstva za odgoj i obrazovanje Kantona Sarajevo, posebnom odlukom.

Dodatni članovi primarnog tima moraju učestvovati u **minimalno 80%** godišnjih aktivnosti na pripremi, planiranju i prevenciji za djelovanje u iznenadnim kriznim događajima u skladu sa godišnjim planom škole.

Sekundarni članovi TUKD:

- Ostalo nastavno osoblje, uposlenici, nenastavno osoblje, roditelji sa potrebnim vještinama za ispunjavanje uloga.

Gdje je to moguće, trebao bi identifikovati više osoblja nego što je potrebno za obavljanje uloga u TUKD-a i uključiti ih u aktivnosti kako bi se osiguralo da su pripremljeni u slučaju da budu pozvani na zamjenu.

U nekim manjim odgojno-obrazovnim ustanovama, možda neće biti moguće osnovati potpuni TUKD. U ovim okolnostima, posebno je važno da odgovorna osoba zadužena za upravljanje u kriznim događajima hitno kontaktira nadležni organ i hitne službe.

4.3 Razvoj plana za upravljanje kriznim događajima

Plan evakuacije bi trebao obuhvatiti procedure za krizne situacije koje se događaju tokom i izvan školskog vremena, uključujući vikende i praznike, u prostorijama škole ili van škole. Također, trebao bi uključiti hitne procedure za ostala područja, poput kantine, produženih boravaka, sportskih terena, parkova i slično. Trebao bi biti dovoljno uopšten da pokrije niz potencijalnih kriznih događaja i razvijen kao dio šireg procesa planiranja upravljanja kriznim događajima.

Plan minimalno mora uključivati:

- Uloge i odgovornosti
- Pokretanje procedura upravljanja događajima
- Važne kontakt informacije
- Instrukcije za postupanje po specifičnim događajima identifikovanim predviđanjem/procjenom mogućih rizika kroz saradnju sa drugim organima i organizacijama
- Raspored treninga i edukacija
- Krizno komuniciranje s javnošću
- Obrazac za praćenje toka događaja
- Strategije za oporavak

4.4 Upoznavanje školske zajednice sa planom evakuacije

Plan bi trebao biti iskomuniciran sa svima koji imaju aktivnu ili posrednu ulogu kako bi se svi upoznali s odgovornostima i zahtjevima. Također, može biti usaglašen sa svim lokalnim organima i organizacijama od kojih se može očekivati podrška tokom i nakon događaja.

Upoznavanje školske zajednice sa planom evakuacije je vrlo važan korak u pripremi za potencijalne hitne i krizne situacije.

Distribucija plana:

4.4.a Dostupnost plana - Važno je da svaki član školske zajednice ima pristup planu evakuacije. Plan bi trebao biti dostupan u štampanoj formi na vidljivim mjestima širom škole, kao i u digitalnoj formi na školskoj mreži ili veb-sajtu.

4.4.b Individualna distribucija - Plan bi trebao biti distribuiran svim zaposlenima, uključujući i nenastavno osoblje. Također, kopije plana bi trebale biti dostavljene članovima Školskog odbora i Vijeća roditelja.

4.4.c Ažuriranje Plana - Kada god dođe do revizije ili ažuriranja plana evakuacije, nove verzije plana bi trebale biti distribuirane svim relevantnim stranama.

Distribucija plana:

4.4.d Obrazovne sesije - Organizovanje obrazovnih sesija ili radionica gde će stručnjaci ili članovi Tima za upravljanje kriznim događajima (TUKD) prezentovati plan evakuacije, objasniti procedure i odgovoriti na pitanja.

4.4.e Vježbe evakuacije - Redovne vježbe evakuacije će pomoći u upoznavanju sa planom i procedurama, pružajući priliku za praktičnu primjenu znanja.

4.4.f Interaktivne prezentacije - Može se koristiti tehnologija za kreiranje interaktivnih prezentacija koje će omogućiti članovima školske zajednice da se koristeći virtualnu simulaciju upoznaju sa procedurama evakuacije.

4.4.g Povratne informacije - Nakon prezentacija i vježbi, važno je prikupiti povratne informacije kako bi se utvrdilo razumijevanje plana i identifikovale oblasti za poboljšanje.

4.5 Treninzi i edukacije za podršku planiranja

Od iznimne je važnosti da svi kojima je dodijeljena aktivna ili posredna uloga u provođenju plana prođu kroz odgovarajući trening kako bi stekli i unaprijedili vještine neophodne za adekvatane postupke tokom događaja. Također je neophodno provođenje periodičnih vježbi kako bi se utvrdile potrebe za treningom i edukacijom, te neophodnim izmjenama i prilagođavanjima.

Planovi bi trebali biti testirani minimalno jednom godišnje i/ili nakon događaja.

Vježbe mogu biti u jednom od navedenih formata:

- Situacijske vježbe s diskusijom
- Tabletop vježbe s diskusijom zasnovanom na različitim scenarijima
- Simulacije K3 (upravljanje, kontrola i komunikacija)
- Praktične vježbe
- Testiranja

4.6 Analiza nakon događaja

Nakon svake situacije ili u situacijama pokretanja plana tokom događaja, neophodno je uraditi analizu nakon događaja koja mora uključivati kompletno osoblje koje je uzelo učešće tokom odgovora na krizni događaj. To će omogućiti da se identifikuju naučene lekcije, te izrade preporuke za unapređenje.

Kada je to moguće, potrebno je organizirati hitnu analizu događaja (odmah nakon događaja za svaku smjenu ukoliko je organizirana rotacija) i završnu analizu nakon događaja (ne kasnije od jednog mjeseca nakon završetka događaja)

4.7 Pregled plana

Pregled i ažuriranje plana mora biti vršeno na godišnjoj bazi, te odobreno od strane Ministarstva za odgoj i obrazovanje Kantona Sarajevo. Također mora biti prethodno usaglašeno, ažurirano i odobreno od svih lokalnih organa i organizacija čija se podrška očekuje tokom kriznog događaja.

4.8 Dodatne mjere koje mogu olakšati odgovor na iznenadni krizni događaj

- Održavanje i redovno ažuriranje kontakt liste roditelja/staratelja svih učenika i osoblja te kako ih kontaktirati u slučaju kriznog događaja.
- Kada su učenici i osoblje borave van školskog prostora, jedna kopija kontakt liste roditelja/staratelja trebala bi biti dostupna školskom osoblju koje je u pratnji djece.
- Važnost tačnih informacija trebala bi biti istaknuta u komunikaciji škole prema roditeljima/starateljima.
- Lista svih učenika koji su van škole u posjetama ili raspoređeni na nekoj drugoj lokaciji bilo koji dan trebala bi biti čuvana u prostorijama škole.
- Preporučljivo je da direktori škola razmotre uzajamni sistem "međusobne podrške", gdje je, u slučaju kriznog događaja u jednoj školi moguće pružanje podršku i obavljanje neke operativne funkcije unutar škole u kojoj se desio krizni događaj.
- Potrebno je pridržavanje postojećih školskih politika i procedura za posjete drugih lica koji nisu članovi školske zajednice.

5. Procedure postupanja u iznenadnim kriznim situacijama

OPŠTE:

U osnovi efikasnog odgovora na hitne i krizne situacije u odgojno-obrazovnim ustanovama leže dobro osmišljene i jasno artikulirane procedure postupanja. One služe kao putokaz za sve učesnike, od školskog osoblja i učenika, do lokalnih hitnih službi, u momentima kada je brza i koordinisana akcija od suštinske važnosti. Segment "Procedure postupanja u iznenadnim kriznim situacijama" ima za cilj da predstavi strukturirani skup pravila i koraka koje treba slijediti kada se škole suoče sa različitim vrstama kriznih događaja.

Proces planiranja ovih procedura počinje sa razumijevanjem prirode i opsega mogućih kriznih situacija, kao i određivanje odgovarajućih odgovora na svaku od njih. Dobro definisane procedure pomažu u minimiziranju konfuzije, omogućavaju brzu mobilizaciju resursa i osiguravaju jasnu komunikaciju tokom kriznih događaja.

Ovaj segment će razmotriti opšte procedure postupanja koje će biti primenjene u različitim scenarijima, kao i specifične procedure koje su usredsređene na određene tipove kriznih situacija, kao što su prijetnje bombom, eksplozije, ili nasilni incidenti. Ključne teme uključuju reakciju na iznenadne krizne događaje,

odgovornosti i postupanje različitih aktera unutar škole i van nje, kao i protokole komunikacije koji će biti uspostavljeni.

Takođe, ovaj dio će razmotriti različite obrasce, alate i resurse koji će podržati efikasno upravljanje i dokumentaciju tokom kriznih situacija, kao i post-kriznu analizu i evaluaciju da bi se utvrdile lekcije koje se mogu naučiti i unaprijedile buduće procedure.

Razvojem jasnih i efikasnih procedura postupanja, odgojno-obrazovne ustanove će biti bolje pripremljene da reaguju na izazove koji dolaze sa hitnim i kriznim situacijama, čime se štiti sigurnost i dobrobit učenika, osoblja i šire školske zajednice. Pravilno planiranje i strukturiranje procedura postupanja u iznenadnim kriznim situacijama je od suštinske važnosti za stvaranje sigurnog i spremnog okruženja u kojem učenje i razvoj mogu prosperirati čak i u najtežim okolnostima.

5.1.a Opšte procedure postupaja u iznenadnim, kriznim događajima

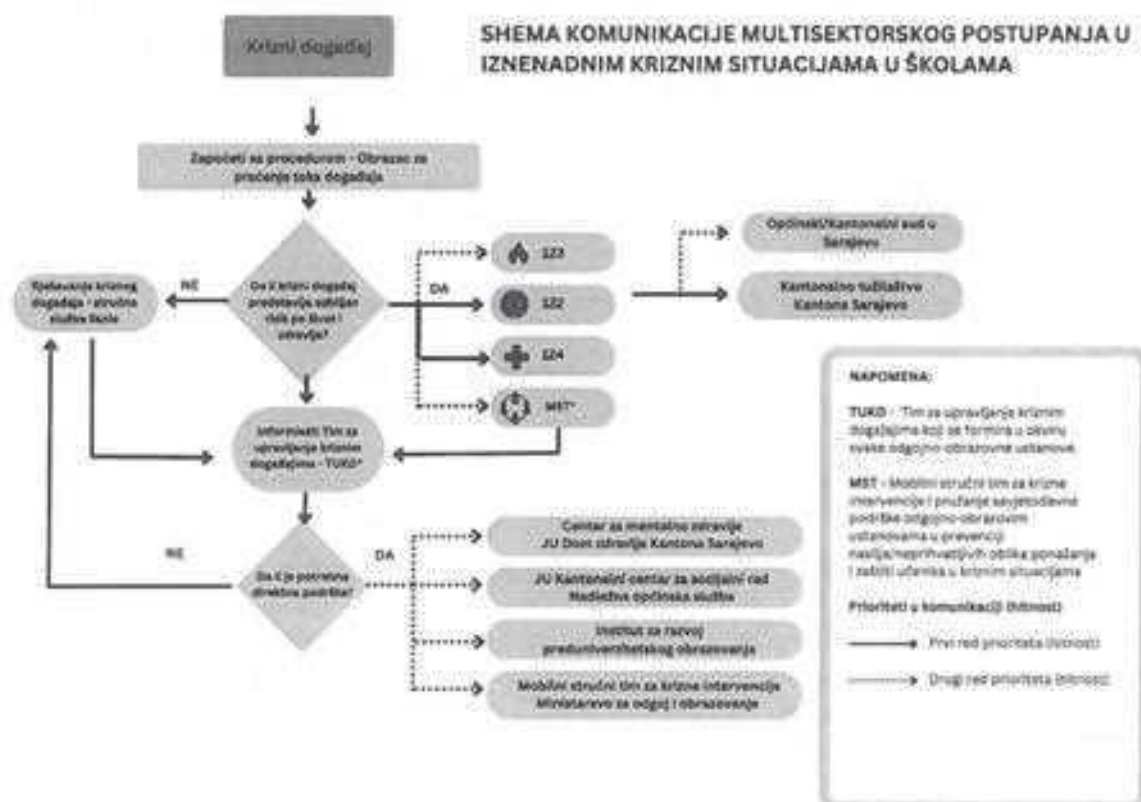
Opšte procedure za postupanje u slučaju svakog identificiranog kriznog događaja predstavljaju isključivo osnovni okvir, te minimum koje odgojno-obrazovne ustanove moraju obuhvatiti u razvoju i primjeni svojih internih procedura za postupanje u iznenadnim kriznim događajima.

Procedure uključuju korake koje treba preduzeti od trenutka kada se iznenadni krizni događaj dogodi do trenutka kada se situacija stabilizira.

a) Identifikacija iznenadnog događaja – Prvi korak u postupanju u kriznim događajima je identifikacija događaja. To uključuje prepoznavanje događaja, procjenu njegove ozbiljnosti i kategorizaciju u skladu s definiranim nivoima.

b) Procedura postupanja u slučaju iznenadnog kriznog događaja – Nakon identifikacije, događaj treba prijaviti kroz definisani kanal za prijavu kriznog događaja. Ovo će omogućiti brzu i efikasnu razmjenu informacija sa svim relevantnim stranama, uključujući školsko osoblje, roditelje, pravosudne organe, policijske službenike, socijalne službe i nadležne zdravstvene ustanove.

(Slika: Shema komunikacije multisektorskog postupanja u iznenadnim kriznim događajima u školama)

c) Reakcija na iznenadni krizni događaj – Ovisno o nivou događaja, postoji serija definiranih koraka koje treba poduzeti. To može uključivati: pružanje prve pomoći, izolaciju mjesta događaja, evakuaciju zgrade, obavještanje roditelja, suradnju s policijskim službenicima i pravosudnim organima, pružanje psihološke podrške učenicima i osoblju, te komunikaciju s medijima.

d) Nakon rješavanja iznenadnog kriznog događaja - potrebne su određene postdogađajne aktivnosti. To može uključivati analizu nakon događaja, psihološku podršku, analizu i reviziju postupanja, komunikaciju s roditeljima i medijima, te prilagođavanje protokola i obuke na osnovu naučenih lekcija.

5.1.b Odgovornosti Direktora/Sekretara odgojno-obrazovne ustanove

Direktor škole pored odgovornosti propisanim zakonima kojim je uređena oblast zaštite i spašavanja života i zdravlja ljudi u okviru odgojno-obrazovne ustanove i školske zajednice u cjelini ima i sljedeće odgovornosti:

- Ima ključnu ulogu i odgovornost za provođenje svih aktivnosti na pripremi, prevenciji i odgovoru na iznenadne krizne događaje.
- Prati razvoj situacije tokom iznenadnog kriznog događaja i delegira odgovarajuće zadatke osobiju.
- Osigurava da su sve relevantne hitne službe, organi i institucije pravovremeno informisane.
- Djeluje kao centralna osoba za internu i eksternu komunikaciju.

5.1.c Tim za upravljanje kriznim događajima (TUKD)

Saziva se odmah po indentifikaciji iznenadnog kriznog događaja na unaprijed definisanoj lokaciji ili online. Opće odgovornosti TUKD su sljedeće:

- Uspostavljanje dežurstva za primarni i sekundarni dio TUKD
- Koordinacija i pomoć hitnim službama na mjestu kriznog događaja
- Prikupljanje tačnih i ažurnih informacija o kriznom događaju
- Saradnja sa ostalim ustanovama i organima koji učestvuju u odgovoru na krizni događaj u skladu sa Smjericama multisektorskog postupanja
- Osigurava da su sve dostupne informacije koje se plasiraju na web-stranici, medijima i društvenim mrežama relevantne i odobrene
- Donosi odluke o tome ko će održavati kontakt sa roditeljima nastradalih/povrijeđenih (imajte u vidu da dužina perioda ostvarivanja kontakta može potrajati)
- Podizanje svijesti kod ostalih članova školske zajednice o uticaju iznenadnog kriznog događaja uključujući redovno izvještavanje.
- Određivanje odgovorne osobe za održavanje kontakta i komunikacije sa roditeljima po pitanjima koje se ne odnose direktno na iznenadni krizni događaj
- Organizovanje i osiguranje osnovnih potreba tokom trajanja iznenadnog kriznog događaja kao što su hrana i piće, kancelarijski materijal, dostupnost medicinske podrške i slično.
- Osigurava da se slijede sigurnosne procedure.
- Prate proces "povratka" u redovno stanje školske zajednice
- Detaljno i ažurno vode obrazac za praćenje toka događaja koristeći odobreni format
- Vode proces oporavka nakon završetka iznenadnog kriznog događaja

Pregled individualnih odgovornosti u okviru TUKD

Uloga	Odgovornost	Pozicija u školi
Tim lider	<ul style="list-style-type: none"> • Predstavlja ključnu osobu za kontakte • Razmatra i donosi odluke za uzbunjivanje kolega i hitnih službi, organa i policije • Uspostavlja i saziva TUKD • Prikuplja sve relevantne informacije vezane za iznenadni krizni događaj • Koordinira aktivnosti u odgovoru na iznenadni krizni događaj sa relevantnim službama, organima i policijom • Nadgleda tok odgovora članova tima i osoblja tokom iznenadnog kriznog događaja • Organizuje redovno izvještavanje za članove TUKD i osoblja • Odobrava bilo kakve neophodne, dodatne troškove 	Direktor/v.d Dir./Zamjenik
Zamjenik tim lidera	<ul style="list-style-type: none"> • Asistira tim lideru • Koordinira i upravlja osobljem TUKD • Brine se o umanjenju negativnog uticaja kriznog događaja na osoblje i pravi rasporede angažovanja/dežurstva • Koordinira evakuaciju ako je to potrebno • Održava vezu za hitnim službama ako je potrebno 	Zamjenik/pomoćnik direktora
Koordinator za vezu sa roditeljima	<ul style="list-style-type: none"> • Savjetuje roditelje i pruža im informacije • Osigurava potrebne kontakt informacije • Priprema prostor/prostorije za prihvatanje/posjetu roditelja • Održava redovne kontakte sa roditeljima kada je to potrebno 	Sekrter škole
Administrator	<ul style="list-style-type: none"> • Odgovara na službene telefone škole • Pomaže u prikupljanju informacija • Razmjenjuje dolazne i odlazne poruke/komunikaciju • Pruža administrativnu podršku tim lideru • Vodi obrazac za praćenje toga događaja i evidentira donesene odluke 	Član školskog osoblja
Koordinator za odnose sa javnošću	<ul style="list-style-type: none"> • Djeluje kao jedina tačka kontakta za odnose sa medijima • Radi sa odgovarajućim organima u procesu pripreme saopćenja za medije (Smjernice/shema za postupanje KS) • Pomaže u internoj komunikaciji 	Direktor
Koordinator za dobrobit učenika	<ul style="list-style-type: none"> • Nadgleda učenike tokom iznenadnog kriznog događaja • Osigurava primjenu mjera zaštite i sigurnosti djece • Osigurava informacije i pruža podršku • Nadgleda fizičko i emotivno stanje učenika tokom iznenadnog kriznog događaja 	Pedagog/Psiholog

5.1.d Opšte odgovornosti i postupanje školskog osoblja

Odgovornosti školskog osoblja su ključne za sigurnu i efikasnu evakuaciju. Svaki član osoblja treba da bude dobro upućen u svoje opšte ili specifične odgovornosti i postupke evakuacije, kako bi se osigurala bezbjednost svih učenika i osoblja tokom iznenadnih kriznih događaja. U nastavku su navedene opšte odgovornosti i postupanje školskog osoblja.

- Aktiviranje alarma za evakuaciju čim se identifikuje potreba za evakuacijom, kako bi se obavijestilo kompletno osoblje i učenici o situaciji.
- Pružanje jasnih i smirenih upustava učenicima i ostalom osoblju o postupcima evakuacije.
- Provjera svih prostorija, toaleta i drugih prostora u školi kako bi se osiguralo da su svi evakuisani.
- Vođenje učenika do najbližih izlaza za evakuaciju i usmjeravanje ka dizajniranim skloništima ili tačkama okupljanja.
- Vođenje evidencije o prisustvu učenika i osoblja na mjestima okupljanja, kako bi se osiguralo da su svi na sigurnom.
- Održavanje reda i smirenosti među učenicima i osobljem tokom procesa evakuacije.
- Komunikacija sa hitnim službama i drugim nadležnim organima, pružanje informacija o situaciji, kao i o bilo kojem osoblju ili učenicima koji su možda u opasnosti.
- Pružanje osnovne prve pomoći učenicima ili osoblju kojima je potrebna, dok se ne osigura medicinska pomoć.
- Vođenje evidencije o svim važnim dešavanjima tokom evakuacije, uključujući vrijeme evakuacije, bilo kakve izazove ili probleme koji su nastali.
- Učestvovanje u reviziji postupaka evakuacije nakon kriznog događaja, identifikovanje oblasti za poboljšanje i djeljenje povratnih informacija sa timom za upravljanje kriznim situacijama.
- Redovan trening i edukacija o postupcima evakuacije, kako bi se osiguralo da je osoblje dobro pripremljeno za buduće evakuacije.
- Komunikacija sa roditeljima učenika, pružanje informacija o situaciji i postupcima koji su preduzeti.

5.1.e Uloga i nadležnosti hitnih službi i policije

Uloga i nadležnosti hitnih službi i policije opisana u Smjernicama/shemi multisektorskog postupanja

5.1.f Uloga vijeća roditelja

Uloga Vijeća roditelja opisana u Smjernicama/shemi multisektorskog postupanja

5.1.g Općinsko vijeće i službe

U slučaju potrebe putem različitih usluge mogu biti u stanju da pruže podršku u osiguranju dodatnih sredstava za komunikaciju, odnose sa medijima, dodatni smještaj i prostorne potrebe. Također mogu asistirati u osiguranju potrebnog prevoza i nabavke kritičnih resursa.

5.2 Obrazac za praćenje toka događaja

Ovaj obrazac predstavlja službeni zapis o svemu što ste vi ili vaš tim uradili tokom iznenadnog kriznog događaja i tokom faze oporavka. To je mjesto gdje bilježite sve donesene odluke, razloge zbog čega ste donijeli iste i zašto te opcije o kojima se razgovaralo. Također, bilježite sve poduzete radnje i način na koji je nadgledan napredak tih postupaka.

Primjer Obrasca za praćenje toka događaja se prikazan u Aneksu ___ ovog uputstva.; Vođenje obrasca treba započeti što je prije moguće nakon iznenadnog kriznog događaja.

Obrazac i druge podatke/zapise koji se odnose na iznenadni krizi događaj treba pohraniti na način koji se lako može pronaći kada se krizni događaj završi u slučaju da budu potrebni u budućnosti kao dio procesa analize ili istrage. Takvi zapisi su također od neprocjenjive važnosti za identifikaciju lekcija kao dijela vašeg procesa unaprijeđenja koji bi poboljšali svaki budući odgovor.

5.3 Komunikacija

Dobra interna i eksterna komunikacija su od vitalnog značaja za efikasno upravljanje u situacijama iznenadnog kriznog događaja. Vaš plan bi trebao pokrivati komunikacijske procedure koje se odnose na vašu školu i dodatne zadatke kako biste osigurali da se te procedure provode, npr. promijenite telefonsku poruku za odgovor na telefonima, izmijenite web stranicu, koristite tekstualni sistem notifikacija kada kontaktirate roditelje roditelje itd.

5.3.a Osiguranje kritičnih informacija

Kompletno osoblje i školska zajednica trebaju biti obaviješteni što je prije moguće zavisnosti od nivoa prijetnje u iznenadnom kriznom događaju. Potrebno je učenicima, osoblju, školskoj zajednici i roditeljima dati tačne, ažurne informacije. Potrebno ih je ažurirati u redovnim intervalima i staviti naglasak na sprečavanje glasina ili špekulacija. Učenike treba informisati u malim grupama sa informacijama koje odgovaraju uzrastu. Ako je moguće, to treba učiniti istog dana

kada je došlo do kriznog događaja. U slučaju smrtnog slučaja, stručna služba služba škole će donijeti prijedlog, najbolji načina za informiranje učenika. Trebalo bi rano donijeti odluku o tome kako obavijestiti roditelje, imajući na umu mogućnost i brzinu širenja glasina. Koristite sistematičan način telefonskog obavještanja roditelja ili primjene drugih metoda kako biste osigurali da su roditelji brzo i efikasno informisani. Veoma je važno da se u naprijed pripremi informacija kako bi se izbjeglo pogrešno tumačenje ili promjena suštine iste. U slučaju fatalnog kriznog događaja, policija će shodno procedurama obično obavijestiti roditelje djeteta ili djece koja su uključena.

5.3.b Komunikacija sa medijima

Primjeniti odredbe Smjernica/scheme za multisektorsko postupanje

5.4 Mobilni set za iznenadne krizne događaje

Mobilni set za iznenadne krizne događaje obuhvata važna i korisna sredstva/opremu kojoj se može brzo pristupiti ako je zatražena/inicirana evakuacija.

Mobilni set treba čuvati na pristupačnom mjestu u slučaju evakuacije; također je najbolja praksa da drugi set dokumenata bude pohranjen na drugoj, sigurnoj lokaciji u slučaju da ne možete pristupiti školskoj zgradi.

Preporučeni 5.5 Kontrolne liste procedura postupanja (KLPP) po vrsti iznenadnog kriznog događaja

KLPP mora biti sastavni dio plana svih planova evakuacije odgojno-obrazovnih ustanova kako bi se svi koji imaju uloge dodjeljene tokom iznenadnog kriznog događaja mogli podsjetiti i voditi tokom postupanja.

B.2 - Upućena prijetnja bombom (telefonski, email-om, porukom ili lično)	
POSTUPCI KOJE MORATE ODMAH PODUZETI	
Ostati smiren	Označiti sa ✓ kada završite postupak
1. Aktiviranje alarma za evakuaciju	
1.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> Po prijemu informacije o upućenoj prijetnji hitno sazvat TUKD i informisati o prirodi incidenta. 	

<ul style="list-style-type: none"> • Otpočeti sa vođenjem obrasca za praćenje toka događaja. 	
<ul style="list-style-type: none"> • Odlučiti o aktiviranju alarma za evakuaciju. 	
<ul style="list-style-type: none"> • Obavijestiti sekundarni tim TUKD i sve učenike o situaciji 	
<ul style="list-style-type: none"> • Uspostaviti komunikaciju i obavijestiti policiju i lokalne hitne službe 	
2. Komunikacija i koordinacija	
2.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Održavati komunikaciju sa policijom, hitnim službama i sekundarnim timom. • Pružiti upute za sigurnu evakuaciju. 	
2.b Sekundarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Obavjestiti učenike o evakuaciji • Pomoći u održavanju reda i smirenosti 	
3. Evakuacija	
3.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Nadgledati proces evakuacije • Osigurati da su svi prostori pregledani i da nema ostavljenih učenika i osoblja 	
3.b Sekundarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Voditi učenike predviđenim rutama za evakuaciju i izlazima prema unaprijed određenim sigurnim zonama/mjestima okupljanja. • Pomoći učenicima koji trebaju dodatnu pomoć ili su značajno uznemireni 	
4. Prikupljanje u sigurnim zonama/mjestima	
4.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Provjeriti popis učenika i osoblja u sigurnoj zoni/mjestu kako bi se utvrdilo prisustvo odnosno ko nedostaje. • Pružiti psihološku podršku učenicima i osoblju 	
4.b Sekundarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Osmisliti aktivnosti za održavanje mira među učenicima. 	

<ul style="list-style-type: none"> • Pružiti prvu pomoć ako je potrebno 	
5. Komunikacija sa roditeljima i medijima	
5.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Informisati roditelje o situaciji i sigurnosti djece. • Koordinirati sa medijima i davati tačne informacije. 	
6. Povratak u školu i dislokacija	
6.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Donijeti odluku o povratku u školu ili privremenom preseljenju. 	
6.b Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Asistirati u povratku ili preseljenju učenika. 	
7. Analiza nakon kriznog događaja	
7.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Organizovati sastanak za analizu događaja. • Identifikovati snage i slabosti u odgovoru na krizu. • Ažurirati plan evakuacije po potrebi. 	

B.3 - Eksplozija u objektu i/ili području oko škole	
POSTUPCI KOJE MORATE ODMAH PODUZETI	
Ostati smiren	Označiti sa ✓ kada završite postupak
1. Procjena situacije i hitno reagovanje	
1.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Procijeniti opseg i prirodu kriznog događaja. • Odlučiti o potrebi za evakuacijom ili zaklonom na mjestu. • Obavijestiti sekundarni tim, učenike, i osoblje o situaciji. 	
2. Komunikacija i koordinacija	
2.a Primarni tim TUKD	

<ul style="list-style-type: none"> • Održavati stalnu komunikaciju sa policijom i hitnim službama. • Pružiti jasne i precizne upute sekundarnom timu i učenicima. 	
2.b Sekundarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Informisati i smiriti učenike. • Sprovesti upute primarnog tima. 	
3. Evakuacija ili zaklon u mjestu	
3.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Nadgledati i koordinirati evakuaciju ili proces zaklona na mjestu. 	
3.b Sekundarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Evakuisati učenike ili ih voditi do sigurnih zona unutar škole. • Pomoci učenicima koji trebaju dodatnu pomoć. 	
4. Prikupljanje i briga o učenicima	
4.a Primarni tim TUKD	

<ul style="list-style-type: none"> • Nadgledati popis učenika i osoblja na sigurnom mjestu ili u skloništu. • Osigurati organizaciju pružanja prve pomoći i emocionalne podrške. 	
<p>4.b Sekundarni tim TUKD</p>	
<ul style="list-style-type: none"> • Vršiti popis učenika i osoblja na sigurnom mjestu ili u skloništu. • Pružaju prvu pomoć i emocionalnu podršku • Izvještavaju primarni tim o brojnom stanju nakon popisa i sačinjavaju listu osoba koje nedostaju 	
<p>5. Komunikacija sa roditeljima i medijima:</p>	

5.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Informisati roditelje i javnost o situaciji i sigurnosti učenika. • Davati ažurirane informacije medijima. 	
6. Procjena i povratak u normalno stanje	
6.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Procijeniti kada je sigurno vratiti se u školu ili nastaviti redovne aktivnosti. 	
6.b Sekundarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Pomoći u povratku učenika u normalan školski režim. 	
7. Analiza nakon kriznog događaja	
7.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Organizovati sastanak za analizu događaja. • Identifikovati snage i slabosti u odgovoru na krizu. • Ažurirati planove i procedure po potrebi. 	

B.4 - Upućena prijetnja upotrebe vatrenog oružja/izravni napad na učenike i osoblje škole	
POSTUPCI KOJE MORATE ODMAH PODUZETI	
Ostati smiren	Označiti sa ✓ kada završite postupak
1. Aktivacija protokola za "Lockdown"	
1.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Brzo odlučiti o aktivaciji protokola za lockdown. • Obavijestiti sekundarni tim, učenike i osoblje o situaciji. • Komunicirati sa lokalnim policijskim organima i hitnom pomoći. 	
2. Komunikacija i koordinacija	
2.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Koordinirati lockdown i osigurati da su svi informisani. • Održavati komunikaciju sa lokalnim policijskim organima i hitnim službama. 	
2.b Sekundarni tim TUKD	

<ul style="list-style-type: none"> • Provoditi mjere lockdown-a u učionicama i prostorijama. • Smiriti i zaštititi učenike, održavati red i tišinu. 	
3. Zaklon i sigurnost	
3.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Nadgledati provedbu mjera zaklona. • Osigurati da su svi učenici i osoblje sigurni i sklonjeni. 	
3.b Sekundarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Voditi brigu o sigurnosti učenika u njihovoj blizini. • Primijeniti postupke za zaštitu u slučaju neposredne opasnosti. 	
4. Pomoć i podrška učenicima	
4.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Pružiti emocionalnu podršku i smirivanje. • Organizirati pružanje prve pomoći ako je potrebno. 	
4.b Sekundarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Organizovati pružanje prve pomoći • Pružiti psihološku podršku i ohrabrivanje učenika 	
5. Komunikacija sa roditeljima i medijima	
5.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Komunicirati sa roditeljima i javnošću o sigurnosti učenika i osoblja. • Pružati ažurirane informacije i upute. 	
6. Završetak "lockdown"-a i povratak redovnim aktivnostima	
6.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Koordinirati završetak lockdown-a prema uputama policije i hitnih službi. • Donijeti odluku o povratku na redovne aktivnosti. 	
6.b Sekundarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Asistirati u povratku učenika na redovne aktivnosti. 	
7. Analiza nakon kriznog događaja	

7.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Organizovati sastanak za analizu događaja. • Identifikovati snage i slabosti u odgovoru na krizu. • Ažurirati planove i procedure po potrebi. 	

B.5 - Upotreba vatrenog oružja/izravni napad na učenike i osoblje škole u objektu i/ili području oko škole	
POSTUPCI KOJE MORATE ODMAH PODUZETI	
Ostati smiren	Označiti sa ✓ kada završite postupak
1. Aktivacija protokola za hitno djelovanje:	
1.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Brzo aktivirati protokol za hitno djelovanje "Lockdown". • Obavijestiti sekundarni tim i sve prisutne o situaciji. • Odmah kontaktirati policijske i hitne službe. 	
2. Komunikacija i koordinacija	
2.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Uspostaviti i održavati komunikaciju s policijom i hitnim službama. • Pružiti jasne upute sekundarnom timu i učenicima. 	
2.b Sekundarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Primijeniti procedure za lockdown ili evakuaciju. • Informisati i smiriti učenike, održavati mir i red. 	
3. Zaklon i sigurnost	
3.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Koordinirati i nadgledati provedbu mjera zaklona. • Osigurati da su svi sklonjeni i sigurni. 	
3.b Sekundarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Osigurati da su sva djeca/učenici zauzela pozicije za 	

<p>zaklon, da su vrata zatvorena i blokirana bez mogućnosti da budu otvorena sa vanjske strane. Vrata i pozicije kojima je moguće ući u prostor blokirana namještajem. Ugasiti sva svjetla. Telefone prebaciti u "silent mod"</p> <ul style="list-style-type: none"> • Zaštititi učenike i održavati potpunu tišinu. 	
4. Pomoć i podrška učenicima	
4.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Pružiti emocionalnu podršku i smirivanje tijekom kriznog događaja. • Organizirati prvu pomoć ako je potrebno. 	
4.b Sekundarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Pružiti i pomoći u pružanju podrške i smirivanju učenika. 	
5. Komunikacija sa roditeljima i medijima	
5.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Pružati informacije roditeljima i javnosti o situaciji. • Održavati ažurirane informacije i upute. 	
6. Završetak incidenta i povratak redovnim aktivnostima	
6.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Koordinirati kraj mjera zaštite prema uputama sigurnosnih službi. • Donijeti odluku o povratku na redovne aktivnosti ili potrebi za evakuacijom. 	
6.b Sekundarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Pomoći u povratku učenika na redovne aktivnosti ili u evakuaciji. 	
7. Analiza nakon kriznog događaja	
7.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Organizovati sastanak za analizu događaja. • Identifikovati snage i slabosti u odgovoru na krizu. • Ažurirati planove i procedure po potrebi. 	

B.7 - Curenje prirodnog gasa/opasnih hemikalija u objektu i/ili području oko škole	
POSTUPCI KOJE MORATE ODMAH PODUZETI	
Ostati smiren	Označiti sa ✓ kada završite postupak
1. Aktivacija protokola za hitno djelovanje	
1.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Identifikovati prirodu i izvor curenja. • Osigurati prekid dotoka prirodnog gasa • Isključiti napajanje objekta/objekata električnom energijom • Odmah obavijestiti hitne službe i nadležne organe. 	
2. Komunikacija i koordinacija	
2.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Koordinirati s hitnim službama i pratiti njihove upute. • Informisati sekundarni tim i pružiti jasne upute. 	
2.b Sekundarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Informisati učenike o situaciji i smiriti ih. • Provoditi upute primarnog tima. 	
3. Evakuacija i sigurnost	
<ul style="list-style-type: none"> • Odlučiti o potrebnoj evakuaciji u skladu sa prioritetima i područjima ugroženosti 	
3.b Sekundarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Voditi učenike predviđenim rutama za evakuaciju i izlazima prema unaprijed određenim sigurnim zonama/mjestima prikupljanja • Pomoći učenicima koji trebaju dodatnu pomoć ili su značajno uznemireni 	
4. Pomoć i podrška učenicima	
4.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Nadgledati popis učenika i osoblja sigurnim zonama/mjestima prikupljanja • Osigurati organizaciju pružanja prve pomoći i emocionalne podrške. 	

4.b Sekundarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Vršiti popis učenika i osoblja na sigurnom mjestu ili u skloništu. • Pružaju prvu pomoć i emocionalnu podršku • Izvještavaju primarni tim o brojnom stanju nakon popisa i sačinjavaju listu osoba koje nedostaju 	
5. Komunikacija sa roditeljima i medijima	
5.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Informisati roditelje i javnost o situaciji i mjerama koje se poduzimaju. • Pružiti ažurirane informacije i upute. 	
6. Završetak incidenta i povratak redovnim aktivnostima	
6.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Koordinirati kraj mjera zaštite prema uputama sigurnosnih službi. • Donijeti odluku o povratku na redovne aktivnosti ili potrebi za evakuacijom. 	
6.b Sekundarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Pomoći u povratku učenika na redovne aktivnosti ili izvršiti evakuaciju. 	
7. Analiza nakon kriznog događaja	
<ul style="list-style-type: none"> • Organizovati sastanak za analizu događaja. • Identifikovati snage i slabosti u odgovoru na krizu. • Ažurirati planove i procedure po potrebi. 	

B.11 - Javne demonstracije i neredi na lokaciji škole ili neposrednoj blizini	
POSTUPCI KOJE MORATE ODMAH PODUZETI	
Ostati smiren	Označiti sa ✓ kada završite postupak
1. Aktivacija protokola za hitno djelovanje	
1.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Procijeniti opseg i prirodu incidenta i pokrenuti jednu od procedura "Lockdown" ili evakuacija. 	

<ul style="list-style-type: none"> • Obavijestiti sekundarni tim i sve prisutne o situaciji i odlukama. • Odmah kontaktirati policijske i ostale relevantne hitne službe. 	
2. Komunikacija i koordinacija	
2.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Uspostaviti i održavati komunikaciju s policijom i relevantnim hitnim službama. • Pružiti jasne upute sekundarnom timu i učenicima. 	
2.b Sekundarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Primijeniti procedure za lockdown ili evakuaciju. • Informisati i smiriti učenike, održavati mir i red. 	
3. Zaklon i sigurnost	
3.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Koordinirati i nadgledati provedbu mjera zaklona. • Osigurati da su svi sklonjeni i sigurni. 	
3.b Sekundarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Odmaknuti učenike od prozora ili izvršiti izlazak iz prostora koje gledaju na glavnu ulicu gdje se dešavaju neredi. • Zaštititi učenike, ne paničiti te održavati situaciju mirnom. 	
4. Pomoć i podrška učenicima	
4.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Pružiti emocionalnu podršku i smirivanje tokom kriznog događaja. • Organizirati prvu pomoć ako je potrebno. 	
4.b Sekundarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Pružiti ili pomoći u pružanju podrške i smirivanju učenika. 	
5. Komunikacija sa roditeljima i medijima	
5.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Pružati informacije roditeljima (i javnosti) o situaciji. • Održavati ažurirane informacije i upute. 	

6. Završetak kriznog događaja i povratak redovnim aktivnostima	
6.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Koordinirati kraj mjera zaštite prema uputama sigurnosnih službi. • Donijeti odluku o povratku na redovne aktivnosti ili potrebi za evakuacijom. 	
6.b Sekundarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Pomoći u povratku učenika na redovne aktivnosti ili izvršiti evakuaciju. 	
7. Analiza nakon kriznog događaja	
7.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Organizovati sastanak za analizu događaja. • Identifikovati snage i slabosti u odgovoru na krizu. • Ažurirati planove i procedure po potrebi. 	

B.12 - Teroristički napad (Primjeniti B3. ili B5.) zavisno od prirode događaja	
POSTUPCI KOJE MORATE ODMAH PODUZETI	
Ostati smiren	Označiti sa ✓ kada završite postupak

B.13 - Potres	
POSTUPCI KOJE MORATE ODMAH PODUZETI	
Ostati smiren	Označiti sa ✓ kada završite postupak
1. Aktivacija protokola za hitno djelovanje	
1.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Osigurati da se odmah primijene procedure "Zakloni se, pokrij glavu i pridržaj se" • Pronaći sigurno mjesto za učenike u trenutku zemljotresa (ispod klupa, dalje od predmeta koji mogu da ih povrijede, ako se nalaze vani, odmaknuti se 	

<p>dalje od objekata)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ne započinjati nikakve radnje evakuacije iz objekta dok potres ne prođe • Odmah procijeniti situaciju i stupanj oštećenja. • Osigurati prekid napajanja električnom energijom i prirodnim gasom 	
1.b Sekundarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Osigurati da se odmah primijene procedure "Zakloni se, pokrij glavu i čuvaj se" • Smriti djecu i dati im podršku tokom trajanja potresa. • Udaljiti djecu od staklenih površina i velikog namještaja u prostoriji 	
2. Komunikacija i koordinacija	
2.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Uspostaviti komunikaciju s hitnim službama. • Informisati sekundarni tim i pružiti upute za daljnje djelovanje. 	
2.b Sekundarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Smiriti učenike i osigurati da prate procedure sigurnosti. • Provoditi upute primarnog tima. 	
3. Procjena sigurnosti i evakuacija	
3.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Procijeniti sigurnost zgrade i odlučiti o evakuaciji. • Koordinirati evakuacijski proces. 	
3.b Sekundarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Voditi učenike predviđenim rutama za evakuaciju i izlazima prema unaprijed određenim sigurnim zonama/mjestima prikupljanja. • Pomoći učenicima koji trebaju dodatnu pomoć ili su značajno uznemireni 	
4. Pomoć i podrška učenicima	
4.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Nadgledati provođenje popisa učenika i osoblja sigurnim zonama/mjestima prikupljanja • Osigurati organizaciju pružanja prve pomoći i 	

emocionalne podrške.	
4.b Sekundarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Vršiti popis učenika i osoblja na sigurnom mjestu ili u skloništu. • Pružaju prvu pomoć i emocionalnu podršku • Izvještavaju primarni tim o brojnom stanju nakon popisa i sačinjavaju listu osoba koje nedostaju 	
5. Komunikacija sa roditeljima i medijima	
5.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Pružati informacije roditeljima (i javnosti) o situaciji. • Održavati ažurirane informacije i upute. 	
6. Završetak događaja i povratak redovnim aktivnostima	
6.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Koordinirati kraj mjera zaštite prema uputama sigurnosnih službi. • Donijeti odluku o povratku na redovne aktivnosti ili potrebi za evakuacijom. 	
6.b Sekundarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Pomoći u povratku učenika na redovne aktivnosti ili izvršiti evakuaciju. 	
7. Analiza nakon kriznog događaja	
7.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Organizovati sastanak za analizu događaja. • Identifikovati snage i slabosti u odgovoru na krizu. • Ažurirati planove i procedure po potrebi. 	

B.14 - Biološko/hemijski događaji (Primjeniti B7.) zavisno od prirode događaja	
POSTUPCI KOJE MORATE ODMAH PODUZETI	
Ostati smiren	Označiti sa ✓ kada završite postupak

B.15 - Poplava	
POSTUPCI KOJE MORATE ODMAH PODUZETI	
Ostati smiren	Označiti sa ✓ kada završite postupak
1. Reagovanje na upozorenje o poplavi	
1.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Pratiti izvještaje o vremenu i upozorenja o poplavama (rast nivoa vodostaja). • Procijeniti potrebu za evakuacijom i donijeti brzu odluku. 	
2. Komunikacija i koordinacija	
2.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Uspostaviti komunikaciju s hitnim službama. • Informisati sekundarni tim i pružiti upute za daljnje djelovanje. 	
2.b Sekundarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Informisati učenike o situaciji i smiriti ih. • Prioritetno pripremiti djecu/učenike za evakuaciju (učenici koji su hronični bolesnici, neplivači, djeca sklona panici) • Provoditi upute primarnog tima. 	
3. Evakuacija	
a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Nadgledati proces evakuacije (evakuaciju vršiti na sigurno povišeno mjesto) • Osigurati da su svi prostori pregledani i da nema ostavljenih učenika i osoblja • U slučaju da se neko ne može evakusati, obavjestiti hitne službe o lokaciji unesrećenog 	
b Sekundarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Voditi učenike predviđenim rutama za evakuaciju i izlazima prema unaprijed određenim sigurnim zonama/mjestima prikupljanja • Pomoći učenicima koji trebaju dodatnu pomoć ili su značajno uznemireni 	

4. Pomoć i podrška učenicima	
4.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Nadgledati provođenje popisa učenika i osoblja sigurnim zonama/mjestima prikupljanja • Osigurati organizaciju pružanja prve pomoći i emocionalne podrške. 	
4.b Sekundarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Vršiti popis učenika i osoblja na sigurnom mjestu ili u skloništu. • Pružaju prvu pomoć i emocionalnu podršku • Izveštavaju primarni tim o brojnom stanju nakon popisa i sačinjavaju listu osoba koje nedostaju 	
5. Komunikacija sa roditeljima i medijima	
5.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Pružati informacije roditeljima (i javnosti) o situaciji. • Održavati ažurirane informacije i upute. 	
8. Završetak događaja i povratak redovnim aktivnostima	
6.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Koordinirati kraj mjera zaštite prema uputama sigurnosnih službi. • Donijeti odluku o povratku na redovne aktivnosti ili potrebi za evakuacijom. 	
6.b Sekundarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Pomoći u povratku učenika na redovne aktivnosti ili izvršiti evakuaciju. 	
7. Analiza nakon kriznog događaja:	
7.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Organizovati sastanak za analizu događaja. • Identifikovati snage i slabosti u odgovoru na krizu. • Ažurirati planove i procedure po potrebi. 	

B.16 - Ostali značajniji infrastrukturni događaji koji ugrožavaju živote i zdravlje

POSTUPCI KOJE MORATE ODMAH PODUZETI	
Ostati smiren	Označiti sa ✓ kada završite postupak
1. Aktivacija protokola za hitno djelovanje	
1.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Procijeniti opseg i prirodu događaja i pokrenuti jednu od procedura. • Obavijestiti sekundarni tim i sve prisutne o situaciji i odlukama. • Odmah kontaktirati policijske i ostale relevantne hitne službe. 	
2. Komunikacija i koordinacija	
2.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Uspostaviti i održavati komunikaciju s policijom i relevantnim hitnim službama. • Pružiti jasne upute sekundarnom timu i učenicima. 	
2.b Sekundarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Primijeniti procedure. • Informisati i smiriti učenike, održavati mir i red. 	
3. Zaklon i sigurnost	
3.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Koordinirati i nadgledati provedbu mjera zaklona. • Osigurati da su svi sklonjeni i sigurni. 	
3.b Sekundarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Osigurati sigurne prostorije • Zaštititi učenike i ne paničiti, održavati situaciju mirnom. 	
4. Pomoć i podrška učenicima	
4.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Pružiti emocionalnu podršku i smirivanje tokom događaja. • Organizirati prvu pomoć ako je potrebno. 	
4.b Sekundarni tim TUKD	

<ul style="list-style-type: none"> • Pružiti i pomoći u pružanju podrške i smirivanju učenika. 	
5. Komunikacija sa roditeljima i medijima	
5.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Pružati informacije roditeljima (i javnosti) o situaciji. • Održavati ažurirane informacije i upute. 	
6. Završetak događaja i povratak redovnim aktivnostima	
6.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Koordinirati kraj mjera zaštite prema uputama sigurnosnih službi. • Donijeti odluku o povratku na redovne aktivnosti ili potrebi za evakuacijom. 	
6.b Sekundarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Pomoći u povratku učenika na redovne aktivnosti ili izvršiti evakuaciju. 	
7. Analiza nakon kriznog događaja	
7.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Organizovati sastanak za analizu događaja. • Identifikovati snage i slabosti u odgovoru na krizu. • Ažurirati planove i procedure po potrebi. 	

B.18 - Talačka situacija u objektu i/ili području oko škole (Primjeniti B5.) zavisno od prirode događaja	
POSTUPCI KOJE MORATE ODMAH PODUZETI	
Ostati smiren	Označiti sa ✓ kada završite postupak

B.19 - Vremenske neprilike sa mogućnošću ugrožavanja života i zdravlja. (Primjeniti B15.) zavisno od prirode događaja	
POSTUPCI KOJE MORATE ODMAH PODUZETI	

Ostati smiren:	Označiti sa ✓ kada završite postupak
----------------	--------------------------------------

B.22 - Požar	
POSTUPCI KOJE MORATE ODMAH PODUZETI	
Ostati smiren	Označiti sa ✓ kada završite postupak
1. Aktivacija protokola za hitno djelovanje	
1.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Aktivirati alarm za požar i obavijestiti hitne službe. • Odmah procijeniti situaciju i stupanj opasnosti. 	
2. Komunikacija i koordinacija	
2.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Uspostaviti komunikaciju s vatrogascima i pratiti njihove upute. • Informisati sekundarni tim i pružiti jasne upute. 	
2.b Sekundarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Informisati učenike o situaciji i smiriti ih. • Provoditi upute primarnog tima. 	
3. Evakuacija	
3.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Koordinirati evakuaciju ili mjere zaklona. • Osigurati sigurne evakuacijske puteve i odredišta do sigurnih zona/lokacija. 	
3.b Sekundarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Voditi učenike predviđenim rutama za evakuaciju i izlazima prema unaprijed određenim sigurnim zonama/mjestima prikupljanja • Pomoci učenicima koji trebaju dodatnu pomoć ili su značajno uznemireni 	
4. Pomoć i podrška učenicima	

4.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Nadgledati provođenje popisa učenika i osoblja sigurnim zonama/mjestima prikupljanja • Osigurati organizaciju pružanja prve pomoći i emocionalne podrške. 	
4.b Sekundarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Vršiti popis učenika i osoblja na sigurnom mjestu ili u skloništu. • Pružaju prvu pomoć i emocionalnu podršku • Izvještavaju primarni tim o brojnom stanju nakon popisa i sačinjavaju listu osoba koje nedostaju 	
5. Komunikacija sa roditeljima i medijima	
5.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Pružati informacije roditeljima (i javnosti) o situaciji. • Održavati ažurirane informacije i upute. 	
6. Završetak događaja i povratak redovnim aktivnostima	
6.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Koordinirati kraj mjera zaštite prema uputama sigurnosnih službi. • Donijeti odluku o povratku na redovne aktivnosti ili potrebi za evakuacijom. 	
6.b Sekundarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Pomoći u povratku učenika na redovne aktivnosti ili izvršiti evakuaciju. 	
7. Analiza nakon kriznog događaja	
7.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Organizovati sastanak za analizu događaja. • Identifikovati snage i slabosti u odgovoru na krizu. • Ažurirati planove i procedure po potrebi. 	

6. Prostorne potrebe i resursi

Kada se razmatra priprema i reagovanje na hitne i krizne situacije u okviru odgojno-obrazovnih ustanova, važni aspekti koji dolaze u obzir su prostorne potrebe i

resursi. Efikasno upravljanje prostorima i resursima nije samo od suštinske važnosti za sigurnost i zaštitu učenika i osoblja, već takođe obezbjeđuje osnovu za organizovani i koordinisani odgovor u trenucima krize. Segment "Prostorne potrebe i resursi" teži ka osmišljavanju plana koji optimizira upotrebu prostora i resursa u svrhu zaštite i efikasnosti tokom hitnih i kriznih situacija.

U ovom segmentu, razmatraće se različite komponente prostornih potreba, uključujući evakuacione puteve, skloništa, prostorije za prvu pomoć, kao i lokacije za okupljanje nakon evakuacije. Takođe, ovaj segment će razmotriti neophodne resurse koji će biti potrebni za efikasno reagovanje na krizu, uključujući komunikacionu opremu, prvu pomoć, sigurnosne sisteme i druge ključne resurse.

S obzirom na različite vrste kriznih događaja koji se mogu pojaviti, važno je razumjeti kako se prostori i resursi mogu najbolje iskoristiti u svakom od tih događaja. To uključuje unaprijed definisanje kako će se prostori koristiti, planiranje i raspodjelu resursa prema potrebi.

Pored toga, važno je razmotriti kako će se održavati, ažurirati i nadograditi prostori i resursi kako bi se osiguralo da odgojno-obrazovna ustanova ostane spremna za reagovanje na krize u budućnosti. To uključuje redovne provjere opreme, održavanje prostora i obuka osoblja kako bi se osiguralo da su svi upoznati sa prostornim potrebama i resursima koji su na raspolaganju.

Kroz detaljno razumjevanje i planiranje prostornih potreba i resursa, odgojno-obrazovne ustanove mogu izgraditi snažan okvir koji će omogućiti brzo, organizovano i efikasno reagovanje u svim vrstama hitnih i kriznih situacija. Unapređivanje ovih ključnih aspekata će doprinijeti stvaranju sigurnijeg i otpornijeg okruženja za učenje i rad, čime se unapređuje opšta dobrobit školske zajednice.

7. Obuka

Priprema za hitne i krizne situacije ne završava se samo izradom planova i procedure; važan aspekt ovog procesa je obuka svih članova odgojno-obrazovne zajednice kako bi se osiguralo da su spremni i opremljeni za reagovanje u trenucima neizvesnosti. Segment "Obuka za evakuaciju u hitnim, kriznim situacijama" ima za cilj da istakne značaj, strukturu i implementaciju programa obuke koji će omogućiti učesnicima da steknu neophodne vještine i znanje za efikasno upravljanje i reagovanje u različitim scenarijima kriznih događaja.

Obuka je ključna za izgradnju poverenja, razumijevanja i kompetencija među učenicima, osobljem i drugim akterima u školskom okruženju. Kroz obuku, učesnici mogu naučiti o različitim vrstama hitnih i kriznih događaja, razumijeti svoje uloge i odgovornosti, kao i

postati upoznati sa procedurama evakuacije i reagovanja koje su specifične za njihovu ustanovu.

Ovaj segment će takođe razmotriti različite metode i resurse koji su dostupni za obuku, uključujući vježbe evakuacije, simulacije kriznih događaja, digitalne resurse i sesije obuke vođene od strane stručnjaka. Takođe, važno je razmotriti kako će se evaluirati efikasnost obuke, kao i kako će se prikupljati povratne informacije kako bi se poboljšale buduće obuke, te osiguralo da su sve relevantne informacije i vještine adekvatno prenesene.

Redovan program obuke i provjere će pomoći u održavanju visokog nivoa pripremljenosti, omogućavajući školskoj zajednici da ostane informisana, spremna i sposobna da efikasno reaguje na hitne i krizne situacije. Kroz obuku, odgojno-obrazovne ustanove mogu značajno unaprijediti svoju sposobnost da štite i podržavaju svoje učenike i osoblje u svim okolnostima, čime se doprinosi stvaranju sigurnog i podržavajućeg okruženja za učenje i rast.

8. Evaluacija i revizija

U procesu pripreme i reagovanja na hitne i krizne događaje, evaluacija i revizija planova evakuacije predstavljaju bitne korake ka stalnom unapređenju i prilagodljivosti u odnosu na promjenjive okolnosti i nove informacije. Segment "Evaluacija i revizija planova evakuacije u hitnim, kriznim situacijama" naglašava važnost redovne provjere i ažuriranja planova kako bi se osigurala njihova relevantnost, tačnost i efikasnost u svjetlu potencijalnih prijetnji i resursa.

Evaluacija omogućava odgojno-obrazovnim ustanovama da analiziraju performanse postojećih planova i identifikuju oblasti za poboljšanje, dok revizija omogućava ažuriranje planova kako bi se reflektovale nove informacije, promijenjene okolnosti ili naučene lekcije iz prethodnih kriznih događaja ili vježbi. Zajedno, ovi procesi pomažu u održavanju visokog nivoa pripremljenosti i u osiguravanju da su planovi evakuacije u skladu sa najboljim praksama i aktuelnim zakonskim i regulatornim zahtevima. U ovom segmentu, razmotrićemo različite metode i alate za evaluaciju i reviziju planova, uključujući post-događaj analize, redovne provjere i ažuriranja, kao i saradnju sa lokalnim hitnim službama i drugim stručnjacima u oblasti upravljanja krizama. Takođe će se razmotriti kako će se povratne informacije prikupljati od školske zajednice i drugih ključnih aktera, i kako će se informacije iz evaluacija koristiti za unaprijeđivanje budućih planova i obuka.

Sveobuhvatna evaluacija i revizija planova evakuacije su neophodne za izgradnju kulture sigurnosti i pripremljenosti koja je proaktivna, informisana i sposobna za adaptaciju na nove izazove. Kroz kontinuirani proces evaluacije i revizije,

odgojno-obrazovne ustanove mogu osigurati da njihovi planovi ostaju relevantni i spremni za efikasno upravljanje budućim hitnim i kriznim događajima, čime se doprinosi dugoročnoj sigurnosti i uspjehu školske zajednice.

ANEKS 1. Zakonski i regulatorni zahtjevi

U nastavku se nalazi pregled relevantnih zakona, propisa i standarda koji se odnose na planiranje za hitne slučajeve i reagovanje u odgojno-obrazovnim ustanovama. Može uključivati lokalne propise o bezbednosti zgrada, državne zakone o planiranju za hitne slučajeve u školama, i federalne smernice za upravljanje krizama i slično.

ANEKS 2. Primjer plana evakuacije Model 1 Osnovna škola; Model 2 Srednja škola; Model 3 Obdanište

Razvijeni primjeri plana evakuacije shodno specifičnostima obrazovnih ustanova koji trebaju poslužiti kao model za razvoj pojedinačnih planova evakuacije shodno uslovima, lokaciji i dostupnim resursima.

ANEKS 3. Definisanje terminologije

Objašnjenje korištenih termina i definicija u planu, kao što su "evakuacija", "sklonište na licu mjesta", "tim za upravljanje kriznim događajima (TUKD)", itd.

ANEKS 4. Koordinacija sa lokalnim hitnim službama

Razvoj protokola za koordinaciju sa lokalnim hitnim službama, uključujući policiju, vatrogasce, i medicinske timove, kako bi se osigurala koherentna reakcija u slučaju krize.

ANEKS 5. Resursi i oprema

Identifikacija i nabavka neophodnih resursa i opreme koji će podržati efikasnu evakuaciju i reagovanje na krizu, kao što su alarmni sistemi, komunikaciona oprema, prva pomoć, itd.

ANEKS 6. Pregled i ažuriranje plana:

Uvođenje mehanizama za redovan pregled, ažuriranje i poboljšanje plana evakuacije kako bi se osigurala njegova relevantnost i efikasnost u svjetlu izmjenjenih okolnosti, novih saznanja ili novih zakonskih zahtjeva.

Prilozak 5

(Puni naziv odgojno-obrazovne ustanove)

Stepen tajnosti: **POVJERLJIVO**

Bosna i Hercegovina
Federacija Bosne i Hercegovine
KANTON SARAJEVO
Ministarstvo za odgoj i
obrazovanje

Босна и Херцеговина
Федерација Босне и Херцеговине
КАНТОН САРАЈЕВО
Министарство за одгој и
образовање

Bosnia and Herzegovina
Federation of Bosnia and Herzegovina
CANTON SARAJEVO
Ministry for Education

PLAN EVAKUACIJE I POSTUPANJA U KRIZNIM DOGAĐAJIMA U ODGOJNO-OBRAZOVNIM USTANOVAMA

(Radna verzija)

Verzija / Mjesec / Godina
Puni naziv odgojno-obrazovne ustanove

Temeljni dokument za razvoj Plana evakuacije i postupanja u kriznim događajima predstavljaju zakonska i podzakonska akta koja uređuju oblast zaštite i spašavanja

Ijudi i materijalnih dobra te Smjernice za multisektorsko postupanje u iznenadnim
kriznim događajima br. ____ od : ____ 2023 godine

U slučaju da je ovaj plan evakuacije i postupanja u kriznim događajima aktiviran, **ODMAH** preći na **SEKCIJU 2** (**stranica __**) koja opisuje na koji način (odgojno-obrazovna ustanova) treba inicijalno da reaguje

OPŠTE

Plan evakuacije i postupanja u kriznim događajima obuhvata procedure za događaje koji se mogu desiti tokom i izvan školskog vremena, uključujući vikende i praznike, u prostorijama škole ili van škole. Također, trebao bi uključiti hitne procedure za ostala područja, poput kantine, produženih boravaka, sportskih terena, parkova i slično. Plan evakuacije obuhvata niz potencijalnih kriznih događaja i razvijen je kao dio šireg procesa planiranja upravljanja kriznim događajem. Jasno opisuje uloge i odgovornosti osoblja (odgojno-obrazovne ustanove) u slučajevima evakuacije i postupanja prilikom kriznih događaja u cilju koordiniranog djelovanja unutar ustanove, te saradnje sa organima za provedbu zakona i hitnim službama.

U slučaju da je ovaj plan evakuacije i postupanja u kriznim događajima aktiviran, **ODMAH** preći na **SEKCIJU 2 (stranica ___)** koja opisuje na koji način (odgojno-obrazovna ustanova) treba inicijalno da reaguje.

Ovaj plan je sačinjen od strane stručne službe (odgojno-obrazovna ustanove) u saradnji sa lokalnim organima za provedbu zakona i hitnim službama, a na osnovu Smjernica o multisektorskom postupanju u iznenadnim kriznim događajima u odgojno-obrazovnim ustanovama.

STEPEN TAJNOSTI

Plan evakuacije i postupanja u kriznim događajima (odgojno-obrazovne ustanove) nosi oznaku tajnosti **POVJERLJIVO** u skladu sa službenom klasifikacijom povjerljivosti dokumenata.

Klasifikacija **POVJERLJIVO** se koristi kada postoji jasan i opravdan razlog za ograničavanje pristupa informacijama čijim se otkrivanjem mogu nastati štetne posljedice po školsku zajednicu.

U svim slučajevima, pojedinci koji provode ili pomažu moraju biti obučeni da razumiju osjetljivost u vezi s informacijama s kojima rade (uključujući sve zakonske ili regulatorne zahtjeve), podržani od strane važećih internih procesa i poučeni o potrebi pružanja jasnih smjernica kada dijele te informacije s drugima.

OBRAZAC ZA KONTROLU DOKUMENTA

Vremenski pregled izmjena dokumenta:

Verzija plana	Datum	Zabilješke	Recezent(i)
1	dan/mjesec/god	Navesti	Ime i prezime

Distribucija plana:

Plan evakuacije i postupanja u kriznim događajima (odgojno-obrazovne ustanove) će biti dostupan sljedećim uposlenicima, lokalnim organima za provedbu zakona i hitnim službala:

Ime i prezime	Uloga	Ustanova	Kontakt tel/email

Datum sljedećeg godišnjeg pregleda/revizije plana:

Dan/Mjesec/Godina

Evidencija o provedenim treninzima i vježbama do posljednjeg godišnjeg pregleda/revizije plana:

Naziv treninga/vježbe	Datum	Prisutni	Organizator

SADRŽAJ

Sekcija	Naslov	Strana br.
	Opšte	
	Stepen tajnosti	
	Obrazac za kontrolu dokumenta	
1.	Uvod	
1.1	Uvod	
1.2	Cilj i zadaci	
1.3	Krizni događaj	
1.4	Važni kontakti	
1.5	Mape područja/šeme objekata	
1.6	Iznenadni krizni događaji koji mogu zahtijevati evakuaciju	
2.	Aktivacija plana evakuacije i postupanja u kriznim događajima	
2.1	Proces aktivacije	
2.2	Ključni interni kontakti	
2.3	Obrazac za praćenje toka događaja	
3.	Uloge i odgovornosti	
3.1	Tim za upravljanje kriznim događajima	
3.2	Opšte odgovornosti i postupanje školskog osoblja tokom i nakon iznenadnog kriznog događaja (Članovi sekundarnih timova)	
3.3	Mobilni set za upravljanje kriznim događajima	
3.4	Kontrolne liste procedura postupanja (KLPP) po vrsti iznenadnog kriznog događaja	
4.	Krizno komuniciranje	
5.	Strategije za oporavak	
6.	Raspored treninga i edukacija	

1. UVOD

1.1 Uvod

(odgojno-obrazovna ustanova) je obavezna da pruži efikasan odgovor, u slučaju iznenadnog kriznog događaja koja utiče na školu, radeći sa organima za provedbu zakona i hitnim službama, te lokalnom zajednicom i vlastima kako bi se smanjio negativan uticaj zbog nastale situacije na školu i zajednicu kao cjelinu.

1.2 Cilj i zadaci

Osnovni cilj plana za evakuaciju i postupanje u kriznim događajima (odgojno-obrazovna ustanove) je :

- Osigurati pravovremeno i efikasno reagovanje kako bi se osigurala dobrobit, zaštita i sigurnost sve djece i odraslih u školi, školskom području i aktivnostima u kojim učestvuju članovi školske zajednice.

Osnovni zadaci plana za evakuaciju i postupanje u kriznim događajima (odgojno-obrazovne ustanove) su:

- Uspostavljanje efikasnog okvira za reagovanje u iznenadnim kriznim događajima.
- Osiguranje dostupnosti ažuriranih kontakata za školsko osoblje sa dodijeljenim ulogama u postupanju u iznenadnim kriznim događajima.
- Osigurati da se informacije o iznenadnom kriznom događaju komuniciraju brzo i jasno sa cjelokupnim osobljem (odgojno-obrazovne ustanove), organima za provedbu zakona i hitnim službama kako bi procedure za zaštitu i spašavanje života imovine bile hitno provedene.
- Osigurati primjenu visokih standarda za dobrobit i brigu o učenicima, uposlenicima i školskoj zajednici.
- Osigurati da se odluke i postupci tokom iznenadnog kriznog događaja bilježe hronološki, detaljno i na ispravan način.
- Umanjiti ometače za proces edukacije i administraciju škole.
- Osigurati povratak na redovno stanje po završetku iznenadnog kriznog događaja u što kraćem vremenskom roku

1.3 Krizni događaj

Krizni događaj u školskom okruženju može se definirati kao bilo koji događaj koji ima potencijal da ugrozi fizičku ili psihičku sigurnost učenika, osoblja ili posjetilaca škole. To može uključivati, ali nije ograničeno, na fizički napad, nasilje, prijetnje, teške povrede, prirodne katastrofe, medicinske hitne situacije, ozbiljne disciplinske probleme, samoubilačke tendencije ili pokušaje,

seksualno nasilje, nasilje u digitalnom okruženju ili terorističke prijetnje. Generalno, iznenadne krizne događaje možemo podijeliti u dvije grupe i to:

- A. Događaje koje otkrijemo kroz redovne aktivnosti stručnih službi škola definisane Pravilnikom o vođenju evidencija o neprihvatljivim oblicima ponašanja i zaštite učenika, te Pravilnikom o načinu i obliku provođenja odgojno-obrazovne podrške i stručnog tretmana (osnovne škole) i Smjernicama o postupanju u slučaju nasilja nad djecom u Bosni i Hercegovini.
- B. Ostali iznenadni krizni događaji

Kategorizacija iznenadnih kriznih događaja: : događaji mogu biti kategorisani na osnovu nivoa hitnosti, složenosti i potencijalne štete, **osim u slučajevima prekršaja i krivičnih djela.**

1.3.1 Nivoi rizika

NIVO 1 - NIZAK RIZIK

Događaji koji ne predstavljaju izravnu prijetnju životu ili zdravlju učenika ili osoblja, ali zahtijevaju intervenciju. Ovo može uključivati manje disciplinske probleme, sukobe među učenicima ili manje povrede.

NIVO 2 - SREDNJI RIZIK

Događaji koji imaju potencijal da ugroze zdravlje ili sigurnost učenika ili osoblja, ali ne predstavljaju izravnu prijetnju životu. To može uključivati ozbiljnije disciplinske probleme, nasilje među vršnjacima, ozbiljnije povrede ili medicinske hitne situacije **osim onih kojih su naneseni od trećih lica.**

NIVO 3 - VISOK RIZIK

Događaji koji predstavljaju izravnu prijetnju životu ili zdravlju učenika ili osoblja. To može uključivati oružane napade, terorističke prijetnje, ozbiljne medicinske hitne situacije, prijetnje samoubistvom ili seksualno nasilje.

(Puni naziv odgojno-obrazovne ustanove)

Stepen tajnosti: POVJERLJIVO

1.4 Ključni kontakti (odgojno-obrazovne ustanove)

Osnovne informacije o školi	
Naziv škole	
Tip škole	
Adresa	
Radno vrijeme (uključujući vannastavne aktivnosti)	
Približan broj zaposlenih	
Približan broj učenika	1.3.4.11 0000 0000
Starosna dob učenika od _ do	11-18 0000 0000

Ključne kontakt informacije stručne službe škole	
Telefon/mobitel	
Fax	
E-mail	

1.5 Mapa područja (odgojno-obrazovne ustanove)

1.5.1 Šema evakuacije iz objekta škole (prizemlje; I sprat, II sprat)

(Puni naziv odgojno-obrazovne ustanove)

Stepen tajnosti: **POVJERLJIVO**

1.5.2 Mapa školskog područja sa pravcima i zonama evakuacije

1.5.3 Mapa lokalnog područja sa lokacijama i kontaktima hitnih službi

1.5.4 Sigurnosne mjere i karakteristike

Sigurnosne mjere	Lokacija	Zabilješke/instrukcije/odgovoran
Panel za protiv-provalnu zaštitu		
CCTV - Video nadzor		
Alarmna centrala za PPZ		
Prijavnica/Info desk		
Ulaz za učenike		
Službeni ulaz		
Servisni ulaz		
Pristup parking prostoru		
Procedure za posjetioce		
Sistem kontrole vrata		
Sistem ID kartica za uposlenike		
Sigurnosno osvjetljenje		
Svjetlosna signalizacija		
Zvučna signalizacija		

1.5.5 Komunalije

Komunalije	Lokacija	Zabilješke/instrukcije/odgovoran
Voda		
Plin		
Struja		
Sistem grijanja		

1.5.6 Predhodno određena pravci/područja/zone za evakuaciju, zbrinjavanje i zadržavanje

Područje/zona	Lokacija	Zabilješke/instrukcije/odgovoran
TUKD područje za izvještavanje		
Ruta evakuacije A		
Ruta evakuacije B		
Alternativna ruta evakuacije		
Područje za kontakt sa medijima		
Područje za tretman povrijeđenih		
Područje za prihvatanje i izvještavanje roditelja/staratelja		
Područje za prikupljanje A		
Područje za prikupljanje B		
Alternativno područje 1		
Alternativno područje 2		
Alternativno područje 3		
Prostorije za obavljanje razgovora sa djecom/učenicima od strane organa za provedbu zakona i hitnih službi		
Prostorija za pružanje prve pomoći		
Prostor za izolaciju		
Prostorije za hitne službe		

1.6 Iznenadni krizni događaji sa nivoom rizika koji mogu zahtijevati evakuaciju

Br.	Opis događaja	Nivo rizika	Postupak str.br
B.2	Upućena prijetnja bombom (telefonski, email-om, porukom ili lično)	3	
B.3	Eksplozija u objektu i/ili području oko škole	3	
B.4	Upućena prijetnja upotrebe vatrenog oružja/izravni napad na učenike i osoblje škole	3	
B.5	Upotreba vatrenog oružja/izravni napad na učenike i osoblje škole u objektu i/ili području oko škole	3	
B.7	Curenje prirodnog gasa/opasnih hemikalija u objektu i/ili području oko škole	3	
B.11	Javne demonstracije i neredi na lokaciji škole ili neposrednoj blizini	3	
B.12	Teroristički napad	3	
B.13	Potres	3	
B.14	Biološko/hemijski događaji	3	
B.15	Poplava	2	
B.16	Ostali značajniji infrastrukturni događaji koji ugrožavaju živote i zdravlje	3	
B.18	Talačka situacija u objektu i/ili području oko škole	3	
B.19	Vremenske neprilike sa mogućnošću ugrožavanja života i zdravlja	2	
B.22	Požar	3	

2. AKTIVACIJA PLANA EVAKUACIJE I POSTUPANJA U KRIZNIM DOGAĐAJIMA**2.1 Proces aktivacije**

Bilo ko od zaposlenih (odgojno-obrazovne ustanove) koji uoči ili sazna za iznenadni krizni događaj dužan je da **ODMAH** obavjesti **TUKD Tim Lidera (Direktor/v.d Dir./Zamjenik)**. U slučaju da niti jedan od njih nije u stanju da odgovor, najviše rangirana osoba stručne službe škole prisutna u momentu aktivacije **MORA ODMAH** poduzeti sljedeće korake:

Opšti postupci i radnje	Realizovano
Poduzeti hitne radnje kako bi se zaštitili učenici, uposlenici i posjetioi	
Pobrinuti se za unesrećene i pružiti prvu pomoć	
Kontaktirati 122, 123 i 124 (shodno zahtjevima iznenadnog kriznog događaja)	
Uzeti i upotrijebiti po potrebi mobilni set za iznenadne krizne događaje (prvu pomoć, sredstva komunikacije) i sl.	
Ažurno evidentirati sve postupke i odluke u obrazac za praćenje toka događaja	
Okupiti TUKD i upoznati ih sa situacijom	
Procijeniti situaciju i uspostaviti uvid u prirodu i opseg iznenadnog kriznog događaja	
Donijeti odluku o evakuaciji shodno procjeni u odnosu na iznenadni krizni događaj	
Izvesti evakuaciju slijedeći korake definisane kontrolnim listama procedura postupanja KLPP po vrsti iznenadnog kriznog događaja	
Informisati roditelje/staratelje o aktivaciji i mjestu preuzimanja djece	
Evakuaciju vršiti u skladu sa definisanim pravcima/područjima/zonama za evakuaciju, zbrinjavanje i zadržavanje	
Kontaktirati ostale resurse za podršku ako je neophodno	
Koliko je god to moguće zadržati redovnu rutinu	

2.2 Ključni interni kontakti

Uloga	Pozicija u odgojno-obrazovnoj ustanovi	Ime i prezime	Broj mobilnog telefona
TUKD Tim lider	Direktor/v.d Dir./Zamjenik		
Zamjenik Tim lidera	Zamjenik		
Koordinator za vezu sa roditeljima	Sekretar škole		
Administrator	Član osoblja škole		
Koordinator za odnose sa javnošću	Direktor		
Koordinator za dobrobit učenika	Pedagog/Psiholog		
Sekundarni tim 1	Učitelj/nastavnik		
Sekundarni tim 2	Učitelj/nastavnik		
Sekundarni tim 3	Učitelj/nastavnik		
Sekundarni tim 4	Učitelj/nastavnik		
Sekundarni tim 5	Domar		

2.3 Obrazac za praćenje toka događaja

Sveobuhvatna evidencija mora se voditi o svim događajima, ključnim aktivnostima uključujući primljene (i poslone) poruke, odluke koje su donesene (i obrazloženje, te odluke koje nisu naknadno donesene i obrazloženje zašto), poduzete radnje (vrijeme i kome su one dodijeljene), evidencija primopredaja sa osobljem koje ide/dolazi na posao.

Unos informacija mora uključivati:

- **JRP - Jasan > Razumljiv > Precizan**
- Hronološki unos
- Ažurno po redoslijedu
- Snimite direktan razgovor kada je to god moguće - "citirati"
- Činjenično – bez pretpostavki ili mišljenja (zapamtite šta ste videli, čuli, uradili – sve ostalo je pretpostavka)
- Uključiti datume, vrijeme, mjesta i ljude
- Uključite neverbalnu komunikaciju, prema potrebi i gdje je to moguće

3. ULOGE I ODGOVORNOSTI

3.1 Tim za upravljanje kriznim događajima (TUKD)

Saziva se odmah po identifikaciji iznenadnog kriznog događaja na unaprijed definisanoj lokaciji ili online. Opće odgovornosti TUKD su sljedeće:

- Uspostavljanje dežurstva za primarni i sekundarni dio **TUKD**
- Koordinacija i pomoć hitnim službama na mjestu incidenta
- Prikupljanje tačnih i ažurnih informacija o incidentu
- Saradnja sa ostalim ustanovama i organima koji učestvuju u odgovoru na incident u skladu sa Smjernicama multisektorskog postupanja u iznenadnim, kriznim događajima u odgojno-obrazovnim ustanovama
- Osigurava da su sve dostupne informacije koje se plasiraju na web-stranici, medijima i društvenim mrežama relevantne i odobrene
- Donosi odluke o tome ko će održavati kontakti sa roditeljima nastradalih/povrijeđenih (imajte u vidu da dužina perioda ostvarivanja kontakta može potrajati)
- Podizanje svijesti kod ostalih članova školske zajednice o uticaju iznenadnog kriznog događaja uključujući redovno izvještavanje
- Određivanje odgovorne osobe za održavanje kontakta i komunikacije sa roditeljima po pitanjima koja se ne odnose direktno na iznenadni krizni događaj
- Organizovanje i osiguranje osnovnih potreba tokom trajanja iznenadnog, kriznog događaja kao što su hrana i piće, kancelarijski materijal, dostupnost medicinske podrške i slično.
- Osigurava da se slijede sigurnosne procedure
- Prate proces "povratka" u redovno stanje školske zajednice
- Detaljno i ažurno vode obrazac za praćenje toka događaja koristeći odobreni format
- Vode proces oporavka nakon završetka iznenadnog kriznog događaja

Uloga	Odgovornost	Pozicija u školi
Tim lider	<ul style="list-style-type: none"> • Predstavlja ključnu osobu za kontakte • Razmatra i donosi odluke za uzbunjivanje kolega i hitnih službi, organa i policije • Uspostavlja i saziva TUKD • Prikuplja sve relevantne informacije vezane za iznenadni krizni događaj • Koordinira aktivnosti u odgovoru na iznenadni krizni događaj sa relevantnim službama, organima i policijom • Nadgleda tok odgovora članova tima i osoblja tokom iznenadnog kriznog događaja • Organizuje redovno izvještavanje za članove TUKD i osoblja • Odobrava bilo kakve dodatne troškove 	Direktor/v.d Dir./Zamjenik
Zamjenik tim lidera	<ul style="list-style-type: none"> • Asistira tim lideru • Koordinira i upravlja osobljem TUKD • Brine se o umanjenjenju negativnog uticaja kriznog 	Zamjenik

	<p>događaja na osoblje i pravi rasporede angažovanja/dežurstva</p> <ul style="list-style-type: none"> • Koordinira evakuaciju ako je to potrebno • Održava vezu za hitnim službama ako je potrebno 	
Koordinator za vezu sa roditeljima	<ul style="list-style-type: none"> • Savjetuje roditelje i pruža im informacije • Osigurava potrebne kontakt informacije • Priprema prostor/prostorije za prihvati/posjetu roditelja • Održava redovne kontakte sa roditeljima kada je to potrebno 	Sektetar škole
Administrator	<ul style="list-style-type: none"> • Odgovara na službene telefone škole • Pomaže u prikupljanju informacija • Razmjenjuje dolazne i odlazne poruke/komunikaciju • Pruža administrativnu podršku tim lideru • Vodi obrazac za praćenje toga događaja i evidentira donesene odluke 	Član školskog osoblja
Koordinator za odnose sa javnošću	<ul style="list-style-type: none"> • Djeluje kao jedina tačka kontakta za odnose sa medijima • Radi sa odgovarajućim organima u procesu pripreme saopćenja za medije (Smjernice/shema za postupanje KS) • Pomaže u internoj komunikaciji 	Direktor
Koordinator za dobrobit učenika	<ul style="list-style-type: none"> • Nadgleda učenike tokom iznenadnog kriznog događaja • Osigurava primjenu mjera zaštite i sigurnosti djece • Osigurava informacije i pruža podršku • Nadgleda fizičko i emotivno stanje učenika tokom iznenadnog kriznog događaja 	Pedagog/Psiholog

3.2 Opšte odgovornosti i postupanje školskog osoblja tokom i nakon iznenadnog kriznog događaja (Članovi sekundarnih timova)

Odgovornost školskog osoblja je neophodna za obezbjeđivanje sigurne i efikasne evakuacije. Svaki član osoblja treba da bude dobro upućen u svoje opšte ili specifične odgovornosti i postupke evakuacije, kako bi se osigurala sigurnost svih učenika i osoblja tokom iznenadnih kriznih događaja. U nastavku su navedene opšte odgovornosti i postupanje školskog osoblja.

- Aktiviranje alarma za evakuaciju čim se identifikuje potreba za evakuacijom, kako bi se informisalo cijelo osoblje i učenici o situaciji.
- Pružanje jasnih i smirenih uputstava učenicima i ostalom osoblju o postupcima evakuacije.
- Provjera svih prostorija, toaleta i drugih prostora u školi da se osigura da su svi evakuisani.
- Vođenje učenika do najbližih izlaza za evakuaciju i usmjeravanje ka dizajniranim skloništima ili okupljajnim tačkama.
- Vođenje evidencije o prisustvu učenika i osoblja na mjestima okupljanja, kako bi se osiguralo da su svi na sigurnom.
- Održavanje reda i smirenosti među učenicima i osobljem tokom procesa evakuacije.
- Komunikacija sa hitnim službama i drugim nadležnim organima, pružanje informacija o situaciji, kao i o osoblju ili učenicima koji su možda u opasnosti.
- Pružanje osnovne prve pomoći učenicima ili osoblju kojima je potrebna, dok se ne osigura medicinska pomoć.

- Vođenje evidencije o svim važnim dešavanjima tokom evakuacije, uključujući vrijeme evakuacije, bilo kakve izazove ili probleme koji su nastali.
- Učestvovanje u reviziji postupaka evakuacije nakon kriznog događaja, identifikovanje oblasti za poboljšanje i dijeljenje povratnih informacija sa timom za upravljanje kriznim događajima.
- Redovan trening i edukacija o postupcima evakuacije, kako bi se osiguralo da je osoblje dobro pripremljeno za buduće evakuacije.
- Komunikacija sa roditeljima učenika, pružanje informacija o situaciji i postupcima koji su preduzeti.

3.3 Mobilni set za iznenadne krizne događaje

Mobilni set za iznenadne krizne događaje obuhvata važna i korisna sredstva/opremu kojoj se može brzo pristupiti ako je zatražena/inicirana evakuacija.

Mobilni set treba čuvati na pristupačnom mjestu u slučaju evakuacije; također je najbolja praksa da drugi set dokumenata bude pohranjen na drugoj, sigurnoj lokaciji u slučaju da ne možete pristupiti školskoj zgradi.

Sadržaj mobilnog seta uključuje:

- Lista kontakata (osoblje, osiguranje, dobavljači itd.)
- Plan/karta zgrade/lokacije
- Obrazac za praćenje toka događaja
- Gotovinska blagajna
- Signalizirajući (flourescentni) prstuci/jakne visoke vidljivosti
- Rezervni mobilni telefon i punjač za telefon
- Flourescentni štapići/sticks
- Komplet prve pomoći
- Prekrivači od folije za hitne slučajeve
- Voda i energetske čokoladice
- Zviždaljke
- Megafoni
- Radio za navijanje
- Vodootporni notes i olovke
- Rukavice
- Dvosmjerni radio
- Baterije
- Plan evakuacije

Mobilni set (MS)	Lokacija (Sprat/prostorija)	Status
MS 1		
MS 2		
MS 3		

MS4		
MS5		

3.4 Kontrolne liste procedura postupanja (KLPP) po vrsti iznenadnog kriznog događaja

KLPP su sastavni dio plana svih planova evakuacije odgojno-obrazovnih ustanova kako bi se svi koji imaju uloge dodjeljene tokom iznenadnog kriznog događaja mogli podsjetiti i voditi tokom postupanja.

B.2 - Upućena prijetnja bombom (telefonski, email-om, porukom ili lično)	
POSTUPCI KOJE MORATE ODMAH PODUZETI	
Ostati smiren	Označiti sa ✓ kada završite postupak
1. Aktiviranje alarma za evakuaciju	
1.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> Po prijemu informacije o upućenoj prijetnji hitno sazvat TUKD i informisati o prirodi incidenta. Otpočeti sa vođenjem obrasca za praćenje toka događaja. Odlučiti o aktiviranju alarma za evakuaciju. Obavjestiti sekundarni tim TUKD i sve učenike o situaciji Uspostaviti komunikaciju i obavijestiti policiju i lokalne hitne službe. 	
2. Komunikacija i koordinacija	
2.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> Održavati komunikaciju sa policijom, hitnim službama i sekundarnim timom. Prožiti upute za sigurnu evakuaciju. 	
2.b Sekundarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> Informisati učenike o evakuacija Pomoći u održavanju reda i smirenosti 	
3. Evakuacija	
3.a Primarni tim TUKD	

<ul style="list-style-type: none"> • Nadgledati proces evakuacije • Osigurati da su svi prostori pregledani i da nema ostavljenih učenika i osoblja 	
3.b Sekundarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Voditi učenike predviđenim rutama za evakuaciju i izlazima prema unaprijed određenim sigurnim zonama/mjestima prikupljanja • Pomoći učenicima koji trebaju dodatnu pomoć ili su značajno uznemireni 	
4. Prikupljanje u sigurnim zonama/mjestima	
4.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Provjeriti popis učenika i osoblja u sigurnoj zoni/mjestu kako bi se utvrdilo prisustvo odnosno ko nedostaje • Pružiti psihološku podršku učenicima i osoblju 	
4.b Sekundarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Osmisliti aktivnosti za održavanje mira među učenicima. • Pružiti prvu pomoć ako je potrebno 	
5. Komunikacija sa roditeljima i medijima	
5.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Informisati roditelje o situaciji i sigurnosti djece. • Koordinirati sa medijima i davati tačne informacije. 	
6. Povratak u školu i dislokacija	
6.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Donijeti odluku o povratku u školu ili privremenom preseljenju. 	
6.b Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Asistirati u povratku ili preseljenju učenika. 	
7. Analiza nakon kriznog događaja	
7.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Organizovati sastanak za analizu događaja. • Identifikovati snage i slabosti u odgovoru na krizu. • Ažurirati plan evakuacije po potrebi. 	

B.3 - Eksplozija u objektu i/ili području oko škole	
POSTUPCI KOJE MORATE ODMAH PODUZETI	
Ostati smiren	Označiti sa ✓ kada završite postupak
1. Procjena situacije i hitno reagovanje	
1.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Procijeniti opseg i prirodu kriznog događaja. • Odlučiti o potrebi za evakuacijom ili zaklonom na mjestu. • Obavijestiti sekundarni tim, učenike, i osoblje o situaciji. 	
2. Komunikacija i koordinacija	
2.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Održavati stalnu komunikaciju sa policijom i hitnim službama. • Pružiti jasne i precizne upute sekundarnom timu i učenicima. 	
2.b Sekundarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Informisati i smiriti učenike. • Provesti upute primarnog tima. 	
3. Evakuacija ili zaklon u mjestu	
3.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Nadgledati i koordinirati evakuaciju ili proces zaklona na mjestu. 	
3.b Sekundarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Evakuisati učenike ili ih voditi do sigurnih zona unutar škole. • Pomoći učenicima koji trebaju dodatnu pomoć. 	
4. Prikupljanje i briga o učenicima	
4.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Nadgledati provođenje popisa učenika i osoblja na sigurnom mjestu ili u skloništu. • Osigurati organizaciju pružanja prve pomoći i emocionalne podrške. 	
4.b Sekundarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Vršiti popis učenika i osoblja na sigurnom mjestu ili u skloništu. • Pružaju prvu pomoć i emocionalnu podršku. • Izvještavaju primarni tim o brojnom stanju nakon popisa i 	

sačinjavaju listu osoba koje nedostaju	
5. Komunikacija sa roditeljima i medijima	
5.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Informisati roditelje i javnost o situaciji i sigurnosti učenika. • Davati ažurirane informacije medijima. 	
6. Procjena i povratak u normalno stanje	
6.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Procijeniti kada je sigurno vratiti se u školu ili nastaviti redovne aktivnosti. 	
6.b Sekundarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Pomoći u povratku učenika u normalan školski režim. 	
7. Analiza nakon kriznog događaja	
7.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Organizovati sastanak za analizu događaja. • Identifikovati snage i slabosti u odgovoru na krizu. • Ažurirati planove i procedure po potrebi. 	

B.4 - Upućena prijetnja upotrebe vatrenog oružja/izravni napad na učenike i osoblje škole	
POSTUPCI KOJE MORATE ODMAH PODUZETI	
Ostati smiren	Označiti sa ✓ kada završite postupak
1. Aktivacija protokola za "Lockdown"	
1.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Brzo odlučiti o aktivaciji protokola za lockdown. • Obavijestiti sekundarni tim, učenike i osoblje o situaciji. • Komunicirati sa lokalnim policijskim organima i hitnom pomoći. 	
2. Komunikacija i koordinacija	
2.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Koordinirati lockdown i osigurati da su svi informisani. • Održavati komunikaciju sa lokalnim policijskim organima i hitnim službama. 	
2.b Sekundarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Provoditi mjere lockdown-a u učionicama i prostorijama. • Smiriti i zaštititi učenike, održavati red i tišinu. 	
3. Zaklon i sigurnost	
3.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Nadgledati provedbu mjera zaklona. • Osigurati da su svi učenici i osoblje sigurni i sklonjeni. 	
3.b Sekundarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Voditi brigu o sigurnosti učenika u njihovoj blizini. • Primijeniti postupke za zaštitu u slučaju neposredne opasnosti. 	
4. Pomoć i podrška učenicima	
4.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Pružiti emocionalnu podršku i smirivanje. • Organizirati pružanje prve pomoći ako je potrebno. 	
4.b Sekundarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Organizovati pružanje prve pomoći • Pružiti psihološku podršku i ohrabrivanje učenika 	

5. Komunikacija sa roditeljima i medijima	
5.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Komunicirati sa roditeljima i javnošću o sigurnosti učenika i osoblja. • Pružati ažurirane informacije i upute. 	
6. Završetak "lockdown"-a i povratak redovnim aktivnostima	
6.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Koordinirati završetak lockdown-a prema uputama policije i hitnih službi. • Donijeti odluku o povratku na redovne aktivnosti. 	
6.b Sekundarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Asistirati u povratku učenika na redovne aktivnosti. 	
7. Analiza nakon kriznog događaja	
7.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Organizovati sastanak za analizu događaja. • Identifikovati snage i slabosti u odgovoru na krizu. • Ažurirati planove i procedure po potrebi. 	

B.5 - Upotreba vatrenog oružja/izravni napad na učenike i osoblje škole u objektu i/ili području oko škole	
POSTUPCI KOJE MORATE ODMAH PODUZETI	
Ostati smiren	Označiti sa ✓ kada završite postupak
1. Aktivacija protokola za hitno djelovanje	
1.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Brzo aktivirati protokol za hitno djelovanje "Lockdown". • Obavijestiti sekundarni tim i sve prisutne o situaciji. • Odmah kontaktirati policijske i hitne službe. 	
2. Komunikacija i koordinacija	
2.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Uspostaviti i održavati komunikaciju s policijom i hitnim službama. • Pružiti jasne upute sekundarnom timu i učenicima. 	
2.b Sekundarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Primijeniti procedure za lockdown ili evakuaciju. • Informisati i smiriti učenike, održavati mir i red. 	
3. Zaklon i sigurnost	
3.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Koordinirati i nadgledati provedbu mjera zaklona. • Osigurati da su svi sklonjeni i sigurni. 	
3.b Sekundarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Osigurati da su sva djeca zauzela pozicije za zaklon, da su vrata zatvorena i blokirana bez mogućnosti da budu otvorena sa vanjske strane. Vrata i pozicije kojima je moguće ući u prostor blokirana namještajem. Ugasiti sva svjetla. Telefone prebaciti u "silent mod". • Zaštititi učenike i održavati potpunu tišinu. 	
4. Pomoć i podrška učenicima	
4.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Pružiti emocionalnu podršku i smirivanje tijekom incidenta. • Organizirati prvu pomoć ako je potrebno. 	
4.b Sekundarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Pružiti i pomoći u pružanju podrške i smirivanju učenika. 	

5. Komunikacija sa roditeljima i medijima	
5.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Pružati informacije roditeljima i javnosti o situaciji. • Održavati ažurirane informacije i upute. 	
6. Završetak incidenta i povratak redovnim aktivnostima	
6.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Koordinirati kraj mjera zaštite prema uputama sigurnosnih službi. • Donijeti odluku o povratku na redovne aktivnosti ili potrebi za evakuacijom. 	
6.b Sekundarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Pomoći u povratku učenika na redovne aktivnosti ili u evakuaciji. 	
7. Analiza nakon kriznog događaja	
7.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Organizovati sastanak za analizu događaja. • Identifikovati snage i slabosti u odgovoru na krizu. • Ažurirati planove i procedure po potrebi. 	

B.7 - Curenje prirodnog gasa/opasnih hemikalija u objektu i/ili području oko škole	
POSTUPCI KOJE MORATE ODMAH PODUZETI	
Ostati smiren	Označiti sa ✓ kada završite postupak.
1. Aktivacija protokola za hitno djelovanje	
1.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Identifikovati prirodu i izvor curenja. • Osigurati prekid dotoka prirodnog gasa • Isključiti napajanje objekta/objekata električnom energijom • Odmah obavijestiti hitne službe i nadležne organe. 	
2. Komunikacija i koordinacija	
2.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Koordinirati s hitnim službama i pratiti njihove upute. • Informisati sekundarni tim i pružiti jasne upute. 	
2.b Sekundarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Informisati učenike o situaciji i smiriti ih. • Provoditi upute primarnog tima. 	
3. Evakuacija i sigurnost	
<ul style="list-style-type: none"> • Odlučiti o potrebi za evakuacijom • Koordinirati evakuacijom u skladu sa prioritetima i područjima ugroženosti 	
3.b Sekundarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Voditi učenike predviđenim rutama za evakuaciju i izlazima prema unaprijed određenim sigurnim zonama/mjestima prikupljanja • Pomoći učenicima koji trebaju dodatnu pomoć ili su značajno uznemireni 	
4. Pomoć i podrška učenicima	
4.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Nadgledati provođenje popisa učenika i osoblja sigurnim zonama/mjestima prikupljanja • Osigurati organizaciju pružanja prve pomoći i emocionalne podrške. 	
4.b Sekundarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Vršiti popis učenika i osoblja na sigurnom mjestu ili u 	

<ul style="list-style-type: none"> • skloništu. • Pružaju prvu pomoć i emocionalnu podršku • Izvještavaju primarni tim o brojnom stanju nakon popisa i sačinjavaju listu osoba koje nedostaju 	
5. Komunikacija sa roditeljima i medijima	
5.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Informisati roditelje i javnost o situaciji i mjerama koje se poduzimaju. • Pružiti ažurirane informacije i upute. 	
6. Završetak incidenta i povratak redovnim aktivnostima	
6.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Koordinirati kraj mjera zaštite prema uputama sigurnosnih službi. • Donijeti odluku o povratku na redovne aktivnosti ili potrebi za evakuacijom. 	
6.b Sekundarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Pomoći u povratku učenika na redovne aktivnosti ili izvršiti evakuaciju. 	
7. Analiza nakon kriznog događaja	
<ul style="list-style-type: none"> • Organizovati sastanak za analizu događaja. • Identifikovati snage i slabosti u odgovoru na krizu. • Ažurirati planove i procedure po potrebi. 	

B.11 - Javne demonstracije i neredi na lokaciji škole ili neposrednoj blizini	
POSTUPCI KOJE MORATE ODMAH PODUZETI	
Ostati smiren	Označiti sa ✓ kada završite postupak
1. Aktivacija protokola za hitno djelovanje	
1.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Procijeniti opseg i prirodu incidenta i pokrenuti jednu od procedura "Lockdown" ili evakuacija. • Obavijestiti sekundarni tim i sve prisutne o situaciji i odlukama. • Odmah kontaktirati policijske i ostale relevantne hitne službe. 	
2. Komunikacija i koordinacija	
2.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Uspostaviti i održavati komunikaciju s policijom i relevantnim hitnim službama. • Pružiti jasne upute sekundarnom timu i učenicima. 	
2.b Sekundarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Primijeniti procedure za lockdown ili evakuaciju. • Informisati i smiriti učenike, održavati mir i red. 	
3. Zaklon i sigurnost	
3.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Koordinirati i nadgledati provedbu mjera zaklona. • Osigurati da su svi sklonjeni i sigurni. 	
3.b Sekundarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Odmaknuti učenike od prozora ili izvršiti izlazak iz prostorija koje gledaju na glavnu ulicu gdje se dešavaju neredi. • Zaštititi učenike, ne paničiti te održavati situaciju mirnom. 	
4. Pomoć i podrška učenicima	
4.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Pružiti emocionalnu podršku i smirivanje tokom incidenta. • Organizirati prvu pomoć ako je potrebno. 	
4.b Sekundarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Pružiti ili pomoći u pružanju podrške i smirivanju učenika. 	

5. Komunikacija sa roditeljima i medijima	
5.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Pružati informacije roditeljima (i javnosti) o situaciji. • Održavati ažurirane informacije i upute. 	
6. Završetak incidenta i povratak redovnim aktivnostima	
6.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Koordinirati kraj mjera zaštite prema uputama sigurnosnih službi. • Donijeti odluku o povratku na redovne aktivnosti ili potrebi za evakuacijom. 	
6.b Sekundarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Pomoći u povratku učenika na redovne aktivnosti ili izvršiti evakuaciju. 	
7. Analiza nakon kriznog događaja	
7.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Organizovati sastanak za analizu događaja. • Identifikovati snage i slabosti u odgovoru na krizu. • Ažurirati planove i procedure po potrebi. 	

B.12 - Teroristički napad (Primjeniti B3, III B5.) zavisno od prirode incidenta	
POSTUPCI KOJE MORATE ODMAH PODUZETI	
Ostati smiren	Označiti sa ✓ kada završite postupak

B.13 - Potres	
POSTUPCI KOJE MORATE ODMAH PODUZETI	
Ostati smiren	Označiti sa ✓ kada završite postupak
1. Aktivacija protokola za hitno djelovanje	
1.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Osigurati da se odmah primijene procedure "Zakloni se, pokrij glavu i pridrži se" • Pronaći sigurno mjesto za učenike u trenutku zemljotresa (ispod klupa, dalje od predmeta koji mogu da ih povrijeđe, ako se nalaze vani, odmaknuti se dalje od objekata) • Ne započinjati nikakve radnje evakuacije iz objekta dok potres ne prođe • Odmah procijeniti situaciju i stupanj oštećenja. • Osigurati prekid napajanja električnom energijom i prirodnim gasom 	
1.b Sekundarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Osigurati da se odmah primijene procedure "Zakloni se, pokrij glavu i čuvaj se" • Smiriti djecu i dati im podršku tokom trajanja potresa • Udaljiti djecu od staklenih površina i velikog namještaja u prostoriji 	
2. Komunikacija i koordinacija	
2.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Uspostaviti komunikaciju s hitnim službama. • Informisati sekundarni tim i pružiti upute za daljnje djelovanje. 	
2.b Sekundarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Smiriti učenike i osigurati da prate procedure sigurnosti. • Provoditi upute primarnog tima. 	
3. Procjena sigurnosti i evakuacija	
3.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Procijeniti sigurnost zgrade i odlučiti o evakuaciji. • Koordinirati evakuacijski proces. 	
3.b Sekundarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Voditi učenike predviđenim rutama za evakuaciju i izlazima prema unaprijed određenim sigurnim zonama/mjestima prikupljanja 	

<ul style="list-style-type: none"> • Pomoći učenicima koji trebaju dodatnu pomoć ili su značajno uznemireni 	
4. Pomoć i podrška učenicima	
4.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Nadgledati provođenje popisa učenika i osoblja sigurnim zonama/mjestima prikupljanja • Osigurati organizaciju pružanja prve pomoći i emocionalne podrške. 	
4.b Sekundarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Vršiti popis učenika i osoblja na sigurnom mjestu ili u skloništu. • Pružaju prvu pomoć i emocionalnu podršku • Izvještavaju primarni tim o brojnom stanju nakon popisa i sačinjavaju listu osoba koje nedostaju 	
5. Komunikacija sa roditeljima i medijima	
5.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Pružati informacije roditeljima (i javnosti) o situaciji. • Održavati ažurirane informacije i upute. 	
6. Završetak incidenta i povratak redovnim aktivnostima	
6.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Koordinirati kraj mjera zaštite prema uputama sigurnosnih službi. • Donijeti odluku o povratku na redovne aktivnosti ili potrebi za evakuacijom. 	
6.b Sekundarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Pomoći u povratku učenika na redovne aktivnosti ili izvršiti evakuaciju. 	
7. Analiza nakon kriznog događaja	
7.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Organizovati sastanak za analizu događaja. • Identifikovati snage i slabosti u odgovoru na krizu. • Ažurirati planove i procedure po potrebi. 	

(Puni naziv odgojno-obrazovne ustanove)

Stepen tajnosti: POVJERLJIVO

B.14 - Biološke/hemijski događaji (Primjeniti B7.) zavisno od prirode incidenta	
POSTUPCI KOJE MORATE ODMAH PODUZETI	
Ostati smiren	Označiti sa ✓ kada završite postupak

B.15 - Poplava	
POSTUPCI KOJE MORATE ODMAH PODUZETI	
Ostati smiren	Označiti sa ✓ kada završite postupak
1. Reagovanje na upozorenje o poplavi	
1.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> Pratiti izvještaje o vremenu i upozorenja o poplavama (rast nivoa vodostaja). Procijeniti potrebu za evakuacijom i donijeti brzu odluku. 	
2. Komunikacija i koordinacija	
2.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> Uspostaviti komunikaciju s hitnim službama. Informisati sekundarni tim i pružiti upute za daljnje djelovanje. 	
2.b Sekundarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> Informisati učenike o situaciji i smiriti ih. Prioritetno pripremiti djecu za evakuaciju (učenici koji su hronični bolesnici, neplivači, djeca sklona panici) Provoditi upute primarnog tima. 	
3. Evakuacija	
a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> Nadgledati proces evakuacije (evakuaciju vršiti na sigurno povišeno mjesto) Osigurati da su svi prostori pregledani i da nema ostavljenih učenika i osoblja U slučaju da se neko ne može evakusati, obavjestiti hitne službe o lokaciji unesrećenog 	
b Sekundarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> Voditi učenike predviđenim rutama za evakuaciju i izlazima prema unaprijed određenim sigurnim zonama/mjestima prikupljanja Pomoći učenicima koji trebaju dodatnu pomoć ili su značajno uznemireni 	
4. Pomoć i podrška učenicima	
4.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> Nadgledati provođenje popisa učenika i osoblja sigurnim zonama/mjestima prikupljanja 	

<ul style="list-style-type: none"> Osigurati organizaciju pružanja prve pomoći i emocionalne podrške. 	
4.b Sekundarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> Vrši popis učenika i osoblja na sigurnom mjestu ili u skloništu. Pružaju prvu pomoć i emocionalnu podršku Izveštavaju primarni tim o brojnom stanju nakon popisa i sačinjavaju listu osoba koje nedostaju 	
5. Komunikacija sa roditeljima i medijima	
5.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> Pružati informacije roditeljima (i javnosti) o situaciji. Održavati ažurirane informacije i upute. 	
8. Završetak događaja i povratak redovnim aktivnostima	
6.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> Koordinirati kraj mjera zaštite prema uputama sigurnosnih službi. Donijeti odluku o povratku na redovne aktivnosti ili potrebi za evakuacijom. 	
6.b Sekundarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> Pomoći u povratku učenika na redovne aktivnosti ili izvršiti evakuaciju. 	
7. Analiza nakon kriznog događaja	
7.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> Organizovati sastanak za analizu događaja. Identifikovati snage i slabosti u odgovoru na krizu. Ažurirati planove i procedure po potrebi. 	

B.16 - Ostali značajniji infrastrukturni događaji koji ugrožavaju živote i zdravlje	
POSTUPCI KOJE MORATE ODMAH PODUZETI	
Ostati smiren	Označiti sa ✓ kada završite postupak
1. Aktivacija protokola za hitno djelovanje	
1.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Procijeniti opseg i prirodu događaja i pokrenuti jednu od procedura. • Obavijestiti sekundarni tim i sve prisutne o situaciji i odlukama. • Odmah kontaktirati policijske i ostale relevantne hitne službe. 	
2. Komunikacija i koordinacija	
2.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Uspostaviti i održavati komunikaciju s policijom i relevantnim hitnim službama. • Pružiti jasne upute sekundarnom timu i učenicima. 	
2.b Sekundarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Primijeniti procedure. • Informisati i smiriti učenike, održavati mir i red. 	
3. Zaklon i sigurnost	
3.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Koordinirati i nadgledati provedbu mjera zaklona. • Osigurati da su svi sklonjeni i sigurni. 	
3.b Sekundarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Osigurati sigurne prostorije • Zaštititi učenike i ne paničiti, održavati situaciju mirnom. 	
4. Pomoć i podrška učenicima	
4.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Pružiti emocionalnu podršku i smirivanje tokom incidenta. • Organizirati prvu pomoć ako je potrebno. 	
4.b Sekundarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Pružiti i pomoći u pružanju podrške i smirivanju učenika. 	
5. Komunikacija sa roditeljima i medijima	

5.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none">• Pružati informacije roditeljima (i javnosti) o situaciji.• Održavati ažurirane informacije i upute.	
6. Završetak događaja i povratak redovnim aktivnostima	
6.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none">• Koordinirati kraj mjera zaštite prema uputama sigurnosnih službi.• Donijeti odluku o povratku na redovne aktivnosti ili potrebi za evakuacijom.	
6.b Sekundarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none">• Pomoći u povratku učenika na redovne aktivnosti ili izvršiti evakuaciju.	
7. Analiza nakon kriznog događaja	
7.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none">• Organizovati sastanak za analizu događaja.• Identifikovati snage i slabosti u odgovoru na krizu.• Ažurirati planove i procedure po potrebi.	

B.18 - Talačka situacija u objektu i/ili području oko škole (Primjeniti B5.) završeno od prirode incidenta	
POSTUPCI KOJE MORATE ODMAH PODUZETI	
Ostati smiren	Označiti sa ✓ kada završite postupak

(Puni naziv odgojno-obrazovne ustanove)

Stepen tajnosti: POVJERLJIVO

B.19 - Vremenske neprilike sa mogućnošću ugrožavanja života i zdravlja. (Primjeniti B15.) zavisno od prirode incidenta	
POSTUPCI KOJE MORATE ODMAH PODUZETI	
Ostati smiren	Označiti sa ✓ kada završite postupak

B.22 - Požar	
POSTUPCI KOJE MORATE ODMAH PODUZETI	
Ostati smiren	Označiti sa ✓ kada završite postupak
1. Aktivacija protokola za hitno djelovanje	
1.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Aktivirati alarm za požar i obavijestiti hitne službe. • Odmah procijeniti situaciju i stepen opasnosti. 	
2. Komunikacija i koordinacija	
2.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Uspostaviti komunikaciju s vatrogascima i pratiti njihove upute. • Informisati sekundarni tim i pružiti jasne upute. 	
2.b Sekundarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Informisati učenike o situaciji i smiriti ih. • Provoditi upute primarnog tima. 	
3. Evakuacija	
3.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Koordinirati evakuaciju ili mjere zaklona. • Osigurati sigurne evakuacijske puteve i odredišta do sigurnih zona/lokacija. 	
3.b Sekundarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Voditi učenike predviđenim rutama za evakuaciju i izlazima prema unaprijed određenim sigurnim zonama/mjestima prikupljanja • Pomoći učenicima koji trebaju dodatnu pomoć ili su značajno uznemireni 	
4. Pomoć i podrška učenicima	
4.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Nadgledati provođenje popisa učenika i osoblja sigurnim zonama/mjestima prikupljanja • Osigurati organizaciju pružanja prve pomoći i emocionalne podrške. 	
4.b Sekundarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Vršiti popis učenika i osoblja na sigurnom mjestu ili u 	

<ul style="list-style-type: none"> • skloništu, • Pružaju prvu pomoć i emocionalnu podršku • Izvještavaju primarni tim o brojnom stanju nakon popisa i sačinjavaju listu osoba koje nedostaju 	
5. Komunikacija sa roditeljima i medijima	
5.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Pružati informacije roditeljima (i javnosti) o situaciji. • Održavati ažurirane informacije i upute. 	
6. Završetak događaja i povratak redovnim aktivnostima	
6.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Koordinirati kraj mjera zaštite prema uputama sigurnosnih službi. • Donijeti odluku o povratku na redovne aktivnosti ili potrebi za evakuacijom. 	
6.b Sekundarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Pomoći u povratku učenika na redovne aktivnosti ili izvršiti evakuaciju. 	
7. Analiza nakon kriznog događaja	
7.a Primarni tim TUKD	
<ul style="list-style-type: none"> • Organizovati sastanak za analizu događaja. • Identifikovati snage i slabosti u odgovoru na krizu. • Ažurirati planove i procedure po potrebi. 	

4. KRIZNO KOMUNICIRANJE

Protokol komunikacije s medijima u iznenadnim kriznim događajima:

Koordinator za odnose sa javnošću: Direktor _____

Sekundarni član tima za odnose sa javnošću: _____ (uposlenik škole)

Napomena: Niko od uposlenika ili članova školske zajednice NE MOŽE samostalno komunicirati sa medijima. Ako budu kontaktirani iste uputiti na **Koordinatora za odnose sa javnošću**.

Potrebe škole tokom iznenadnog kriznog događaja:

- sigurnost učenika i osoblja;
- implementacija plana za iznenadne krizne događaje;
- pružiti tačne informacije o iznenadnim kriznim događajima;
- zaštititi povjerljive lične podatke učenika i osoblja u skladu sa zakonom;
- obavijestiti roditelje/staratelje;

Kreiranje poruka/informacija za medije (jasna > direktna > jednostavna)

- Ne više od 3 ključne tačke!
- Koristite jasan, direktan jezik!
- Izbjegavajte žargon!
- Odbijte negativne optužbe bez ponavljanja!
- Koristite pozitivne ili neutralne termine, kada je to moguće!
- Razgovarajte o onome što znate, a ne o onome što mislite!
- Nemojte iznositi lična mišljenja!

Korisne fraze:

- I dalje prikupljamo informacije.
- Svi naši učenici i osoblje su na broju i sigurni.
- Naše procedure za hitne slučajeve funkcionirale su tačno onako kako smo namjeravali i vježbali.
- Sigurnost učenika je naš glavni prioritet. Nastavit ćemo ažurirati naše sigurnosne planove i mjere kako bismo zaštitili naše učenike i osoblje.
- Potrebno je pokazati kompetentnost i stručnost, komunicirati otvoreno i iskreno jer javnost lakše prihvaća informacije kada je portparol iskren i spreman za odgovore i na najzahtjevnija pitanja.
- Znati iskazati empatiju u osvrtu na pitanja koja izazivaju zabrinutost javnosti.
- Ostati smiren pod pritiskom.

- Planirati i biti spreman za intervju "uživo" za radio i televiziju. Televizija, kao i radio u manjoj mjeri, će željeti česte intervjuje o krizi uživo. Koordinator za medije bi trebao biti na raspolaganju sve vrijeme, ako je potrebno. Također, važno se pobrinuti da su informacije koje se prezentiraju u intervju "uživo" provjerene i tačne.

5. STRATEGIJE ZA OPORAVAK

5.1 Deaktivacija mjera plana evakuacije i postupanja u kriznim događajima

Odluku o deaktivaciji mjera plana evakuacije i postupanja donosi TUKD. Tim lider u saradnji i uz saglasnost lokalnih organa za provođenje zakona i hitnih službi na temelju:

- Procjene rizika/razvoja situacije
- Kada se osnovne funkcije na lokaciji osigurane u potrebnom kapacitetu
- Kada se sve funkcionalnosti vrate u predhodno stanje prije iznenadnog kriznog događaja

5.2 Analiza nakon događaja

Nakon svake situacije ili u situacijama pokretanja plana uslijed događaja, neophodno je uraditi analizu nakon događaja koja mora uključivati kompletno osoblje koje je uzelo učešće tokom odgovora na krizni događaj. To će omogućiti da se identifikuju naučene lekcije, te izrade preporuke za unapređenje.

Kada je to moguće, potrebno je organizirati hitnu analizu događaja (**odmah nakon događaja za svaku smjenu ukoliko je organizirana rotacija**) i završnu analizu nakon događaja (**ne kasnije od jednog mjeseca nakon završetka događaja**).

TUKD Tim Lider je odgovoran da organizuje izvještavanje za analizu nakon događaja koja mora minimalno obuhvatiti sljedeće:

- Pregled aktivnosti i postupaka koji su protekli u skladu sa planom
- Područja i dijelove plana i aktivnosti koje treba unaprijediti
- Opis naučenih lekcija/iskustava
- Usaglašavanje i priprema prijedloga za izmjene plana
- Unaprijeđenje planova i procedura

5.3 Oporavak

Upravljanje procesom oporavka će biti dug proces, čija će dužina varirati zavisno o efektima iznenadnog kriznog događaja. Posljedice kriznog događaja mogu biti psihičke i psihološke. Za proces je važno održavati blizak radni odnos sa hitnim službama koji mogu dati podršku procesu oporavka. U nastavku se nalazi pregled podrške koja može biti potrebna školi.

Tip podrške	Opseg podrške
Identifikacija žrtava	<ul style="list-style-type: none"> • Fizičke povrede i rehabilitacija • Mogućnost traume direktno uključenih u krizni događaj

	<ul style="list-style-type: none">• Psihološka trauma za indirektno žrtve
Praktična podrška	<ul style="list-style-type: none">• Praktične potrebe žrtava zavisno od stepena povreda• Praktična podrška porodicama - psihosocijalna, finansijska, pravna, administrativna i sl.
Emocionalna podrška	<ul style="list-style-type: none">• Neoficijelna/spontana obilježavanja datuma i osiguranje znaka pažnje• Prisustvo ukopima/sahranama• Prisustvo na žalostima• Obilježavanja godišnjice• Uticaj pritiska od vanjskih faktora javnosti ili medija
Strukturalna	<ul style="list-style-type: none">• Strukturalna šteta na infrastrukturi škole i instalacijama• Šteta na školskoj opremi i imovini• Sanitacija, dekontaminacija ili uklanjanje oštćene infrastrukture• Obnavljanje, restauracija i ponovno opremanje škole• Ponovno otvaranje škole
Ostalo	<ul style="list-style-type: none">• Pravna pitanja (Tužbe i sl.)• Finansijska sredstva za oporavak i korištenje istih

6. RASPORED TRENINGA I EDUKACIJA

Naziv treninga/vježbe	Iznenadni krizni događaj	Planirani rok datum/periodičnost	Nosilac	Finansijski troškovi	Učesnici	Eksterni učesnici
"Ponašanje/postupanje u kriznim situacijama koje mogu ugroziti život i zdravlje."		Datum/1 godišnje			Školska zajednica	IRPO
Obuka u saradnji sa Kantonalnim tužilaštvom KS		Datum/1 godišnje			Stručne službe i nastavno osoblje	Kantonalno tužilaštvo KS
Obuka u saradnji sa Upravom policije, MUP KS		Datum/1 godišnje			Stručne službe i nastavno osoblje	Uprava policije, MUP KS
Obuka za roditelje u saradnji sa MOIO/IRPO		Datum/1 godišnje			Roditelji	IRPO
Edukacija osoblja za pružanje prve						

(Puni naziv odgojno-obrazovne ustanove)

Stepen tajnosti: **POVJERLJIVO**

pomoći									
Simulacijska vježba s diskusijom									
Tabletop vježba s diskusijom zasnovanom na različitim scenarijima									
Simulacije K3 (upravljanje, kontrola i komunikacija)									
Praktična vježba 1									
Praktična vježba 2									
Praktična vježba 3									
Praktična vježba 4									
Kontrolno testiranje uposlenih									

ANEKS 1. Analiza reprezentativnih rizika, ranjivosti i kapaciteta

Iznenadni krizni događaj	Posljedice	Preventivne mjere	Mjere odgovora	Eksterni učesnici

(Puni naziv odgovorno-obrazovne ustanove)

Stepen tajnosti: POVJERLJIVO

ANEKS 2. Akcioni plan za smanjenje uticaja opasnosti

Rizik	Mjera	Zadatak/cilj	Pokazatelj	Rokovi	Nosioci	Finansijski troškovi	Eksterni učesnici

(Puni naziv odgojno-obrazovne ustanove) _____ Stepen laznosti: **POVJERLJIVO**

ANEKS 3. Obrazac za evaluaciju vježbe

NAZIV VJEŽBE: _____ ; Vrijeme održavanja: _____

A. CIJELA VJEŽBA			
P1	Organizacija vježbe		
Odlično	Dobro	Prosječno	Loše
			Veoma loše
Komentari:			
P2	Mjesto održavanja		
Odlično	Dobro	Prosječno	Loše
			Veoma loše
Komentari:			
P3	Trajanje vježbe		
Odlično	Dobro	Prosječno	Loše
			Veoma loše
Komentari:			

P4	Da li imate dodatne komentare, sugestije za poboljšanje-ukupan utisak?			
Odlično	Dobro	Prosječno	Loše	Veoma loše
Komentari				
B. Ukupna ocjena vježbe: Kako ocjenjujete vježbu u cjelini?				
P5	Trajanje vježbe			
Odlično	Dobro	Prosječno	Loše	Veoma loše
Komentari				

(Puni naziv odgojno-obrazovne ustanove)

Stepen tajnosti: **POVJERLJIVO**

ANEKS 4. Obrazac za evaluaciju obuke

P1	Smatrate li da je ova obuka značajno unaprijedila vaše profesionalne vještine?			
Da, vrlo	Da, dovoljno	Da, djelimično	Da, malo	Ne, nikako
Komentari:				

P2	Da li su vas prezentovane teme motivisale da učite više o ovoj oblasti?			
Da, vrlo	Da, dovoljno	Da, djelimično	Da, malo	Ne, nikako
Komentari:				

P3	Da li su predavači bili jani i razumljivi?			
Da, vrlo	Da, dovoljno	Da, djelimično	Da, malo	Ne, nikako
Komentari:				

P4	Da li je postojao dobar balans između predavanja i vježbi?		
Da, vrlo	Da, dovoljno	Da, djelimično	Ne, nikako
Komentari:			

P5	Smatrate li da će vam znanje stečeno na ovoj obuci pomoći da indentifikujete oblasti u vašoj ustanovi u kojima je potrebno poboljšanje?		
Da, vrlo	Da, dovoljno	Da, djelimično	Ne, nikako
Komentari:			

P6	Da li je saradnja među učesnicima bila dobra?		
Da, vrlo	Da, dovoljno	Da, djelimično	Ne, nikako
Komentari:			

ZAKLJUČAK				
P2	Kako biste ocijenili obuku u cjelini?			
Odličan	Dobar	Prosječan	Loš	Veoma loš
Komentari:				
Navedite svoja pozitivna iskustva tokom obuke:				
Navedite svoja negativna iskustva tokom obuke:				
Navedite čime se ovaj tip obuke, po vašem mišljenju, može unaprijediti:				

Bosnia and Herzegovina
Federation of Bosnia and Herzegovina

CANTON SARAJEVO
Ministry for Education

Godišnji program rada za školsku 2023/2024. godinu – Odjeljska zajednica - planirati realizaciju sadržaja kako slijedi:

OSNOVNA ŠKOLA

Razredna nastava - u okviru nastavnih predmeta nastavnici razredne nastave, uz podršku stručnih saradnika će realizirati:

Nastavne teme/jedinice	Vremenski okvir	Razred
„Sigurnost učenika u digitalnom okruženju“	1 nastavni čas septembar 2023. godine 1 nastavni čas februar 2024. godine	I - V razreda u saradnji sa MUP KS-Uprave policije
„Dijete u saobraćaju“	1 nastavni čas septembar 2023. godine	I i II razred u saradnji sa MUP KS-Uprava policije
„Jačanje vještina emocionalne inteligencije“- Empatija	3 nastavna časa u toku školske 2023/2024. godine	I - V razreda
„Jačanje karakternih snaga i vrlina učenika“	2 nastavna časa u prvom polugodištu školske 2023/2024. godine 2 nastavna časa u drugom polugodištu školske 2023/2024. godine	I - V razreda
„Sigurna škola - nulta stopa tolerancije na nasilje (prevencija različitih oblika nasilja)“	2 nastavna časa u prvom polugodištu školske 2023/2024. godine 2 nastavna časa u drugom polugodištu školske 2023/2024. godine	I - V razreda
„Zaštita psihofizičkog zdravlja učenika, poticanje dobrobiti učenika, razvoj rezilijentnosti i razvoj pozitivne slike o sebi u funkciji mentalnog zdravlja učenika“	2 nastavna časa u toku prvog polugodišta školske 2023/2024. godine 2 nastavna časa u toku drugog polugodišta školske 2023/2024. godine	I - V razreda
„Stručna služba u funkciji zadovoljenja dječijih potreba“- (promjena učeničke percepcije stručnih saradnika - učenici trebaju znati gdje, kada, kako i kome se obratiti u slučaju potrebe učenici trebaju znati da će dobiti traženu podršku i pomoć od stručnih saradnika. Učenici trebaju znati da u stručnu službu dolaze u slučaju bilo kakvih dilema, potreba za savjetovanjem, podrškom, a ne isključivo kada imaju neki problem.	1 nastavni čas septembar 2023. godine	I - V razreda
„Dan borbe protiv vršnjačkog nasilja u Kantonu Sarajevo“	1 nastavni čas 6. februar 2024. godine	I - V razreda
„Dan ružičastih majica- prevencija nasilja“	1 nastavni čas zadnja srijeda u mjesecu februaru 2024. godine	I - V razreda
„Ponašanje/postupanje u kriznim događajima koji mogu ugroziti život i zdravlje- krizni, iznenadni događaji“	2 nastavna časa u toku školske 2023/2024. godine.	I-V razreda u skladu sa Instrukcijom Ministarstva

	Nastavne teme/jedinice	Vremenski okvir	Razred
OSNOVNA ŠKOLA Predmetna nastava – Odjeljena zajednica	„Sigurnost učenika u digitalnom okruženju“	2 nastavna časa septembar 2023. godine 1 nastavni čas februaru 2024. godine	VI - IX razreda u saradnji sa MUP KS- Uprava policije
	Prevenција maloljetničke delinkvencije – „Lopov uvijek bude otkriven“	1 nastavni čas u toku školske 2023/2024. godine u saradnji sa policijskim službenicima	Učenici VI razreda u saradnji sa MUP KS- „Uprava policije“
	„Stručna služba u funkciji zaдовољjenja dječijih potreba“- (promjena učeničke percepcije stručnih saradnika - učenici trebaju znati gdje, kada, kako i kome se obratiti u slučaju potrebe učenici trebaju znati da će dobiti traženu podršku i pomoć od stručnih saradnika. Učenici trebaju znati da u stručnu službu dolaze u slučaju bilo kakvih dilema, potreba za savjetovanjem, a ne isključivo kada imaju teški problem.	1 nastavni čas septembar 2023. godine	VI- IX razreda
	„Sigurna škola - nulta stopa tolerancije na nasilje (prevencija različitih oblika nasilja)“	2 nastavna časa u prvom polugodištu školske 2023/2024. godine 2 nastavna časa u drugom polugodištu školske 2023/2024. godine	VI - IX razreda
	„Zaštita psihofizičkog zdravlja učenika, poticanje dobrobiti učenika, razvoj rezilijentnosti i razvoj pozitivne slike o sebi u funkciji mentalnog zdravlja učenika“	2 nastavna časa u toku prvog polugodišta školske 2023/2024. godine 3 nastavna časa u toku drugog polugodišta školske 2023/2024. godin	VI - IX razreda
	„Prevenција trgovine ljudima“	2 nastavna časa u toku školske 2023/2024. godine	VI - IX razreda u saradnji sa MUP KS- Uprava policije
	„Dan borbe protiv vršnjačkog nasilja u Kantonu Sarajevo“	1 nastavni čas 6. februar 2024. godine	VI - IX razreda
	„Dan ružičastih majica - prevencija nasilja“	1 nastavni čas zadnja srijeda u mjesecu februaru 2024. godine	VI - IX razreda
	„Stop upotrebi psihoaktivnih supstanci“	2 nastavna časa u toku 2024. godine	IX razred u saradnji sa MUP KS- Uprava policije
	„Kako se nositi sa strahom od ocjenjivanja (ispitna anksioznost)“	2 nastavna časa u toku školske 2023/2024. godine	VI- IX razred
„Ponašanje/postupanje u kriznim događajima koji mogu ugroziti život i zdravlje- krizni, iznenađni događaji“	2 nastavna časa u toku školske 2023/2024. godine	VI- IX razred	

	Nastavne teme/jedinice	Vremenski okvir	Razred *
SREDNJA ŠKOLA Odjeljska zajednica	„Sigurnost učenika u digitalnom okruženju“	2 nastavna časa u septembar 2023. godine 1 nastavni čas u februaru 2024. godine	I- IV razreda u saradnji sa MUP KS- Uprava policije
	„Stručna služba u funkciji zadovoljenja dječijih potreba“- (promjena učeničke percepcije stručnih saradnika - učenici trebaju znati gdje, kada, kako i kome se obratiti u slučaju potrebe učenici trebaju znati da će dobiti traženu podršku i pomoć od stručnih saradnika. Učenici trebaju znati da u stručnu službu dolaze u slučaju bilo kakvih dilema, potreba za savjetovanjem, a ne isključivo kada imaju neki problem.	1 nastavni čas u septembru 2023. godine	I - IV razreda
	„Sigurna škola - nulta stopa tolerancije na nasilje (prevencija različitih oblika nasilja)“	2 nastavna časa u prvom polugodištu školske 2023/2024. godine 2 nastavna časa u drugom polugodištu školske 2023/2024. godine	I - IV razreda
	„Zaštita psihofizičkog zdravlja učenika, poticanje dobrobiti učenika, razvoj rezilijentnosti i razvoj pozitivne slike o sebi u funkciji mentalnog zdravlja učenika“	2 nastavna časa u toku prvog polugodišta školske 2023/2024. godine 3 nastavna časa u toku drugog polugodišta školske 2023/2024. godine	I - IV razreda
	„Prevencija trgovine ljudima“	3 nastavna časa u toku školske 2023/2024. godine	I - IV razreda
	„Oružje ne štiti, oružje ubija“	1 nastavni čas u toku školske 2023/2024. godine – čas se realizira sa policijskim službenicima	Završni razredi srednjih škola u saradnji sa MUP
	„Stop upotrebi psihoaktivnih supstanci“	2 nastavna časa u toku školske 2022/2023. godine- čas realizirati u saradnji sa policijskim službenicima	I - IV razreda u saradnji sa MUP KS - Uprava policije
	„Dan borbe protiv vršnjačkog nasilja u Kantonu Sarajevo“	1 nastavni čas 6. februar 2024. godine	I - IV razreda
	„Dan ružičastih majica - prevencija nasilja“	1 nastavni čas zadnja srijeda u mjesecu februaru 2024. godine	I - IV razreda
	„Prevencija kockanja“	1 nastavni čas u toku školske 2023/2024. godine – čas se realizira sa Udruženjem NARRO-NE	II razred
	„Kako se nositi sa strahom od ocjenjivanja (ispitna anksioznost)“	2 nastavna časa u toku školske 2023/2024. godine	I-IV razred
„Ponašanje/postupanje u kriznim događajima koji mogu ugroziti život i zdravlje- krizni, iznenadni događaji“	2 nastavna časa u toku školske 2023/2024. godine.	I - IV razreda	

- U školskoj 2023/2024. godini teme iz oblasti sigurnosti i zaštite učenika možete realizirati sa predstavnicima nadležne policijske uprave – RPZ (rad policije u zajednici). Također, molimo Vas da predstavnicima Ministarstva unutrašnjih poslova RPZ na njihovu inicijativu omogućite da određene teme realiziraju u saradnji sa nastavnicima i stručnim saradnicima.
- U školskoj 2023/2024. godini teme iz oblasti sigurnosti i zaštite učenika možete realizirati sa predstavnicima Kantonalnog tužilaštva Kantona Sarajevo (u skladu sa naknadnom Insturkeijom Ministarstva).
- U školskoj 2023/2024. godini teme iz oblasti sigurnosti i zaštite, mentalnog zdravlja učenika možete realizirati sa predstavnicima službi: JU „Kantonalni centar za socijalni rad“, JU „Porodično savjetovalište“ i JU „Dom zdravlja Kantona Sarajevo“ – Centar za mentalno zdravlje.
- Stručni saradnici će pružati podršku i pomoć nastavnicima pri realizaciji navedenih nastavnih sadržaja.
- Stručni saradnici (pedagog, psiholog i socijalni radnik) određene teme realiziraju samostalno.

Informacija o realiziranim aktivnostima i edukacijama koje se odnose na sigurnost, prevenciju neprihvatljivih oblika ponašanja, nasilja, dobrobiti učenika, kao i jačanja karakternih snaga i vrlina

JU Institut za razvoj preduniverzitetskog obrazovanja Kantona Sarajevo upoznat je sa Zaključkom Kolegija Skupštine Kantona Sarajevo, broj: 01-04-244/24, od 19. 3. 2024. godine, kojim se od Ministarstva za odgoj i obrazovanje Kantona Sarajevo traži da, pristupi izradi i u što kraćem roku, a najkasnije u roku od sedam dana Skupštini Kantona Sarajevo dostavi potpunu informaciju s relevantnim elementima, pokazateljima i komentarima koji se odnose na deset tačaka navedenog zaključka. U cilju izrade prijedloga aktivnosti i mjera kojim bi se prevenirale ili otklonile sigurnosne prijetnje ili rizici iz nadležnosti resornog Ministarstva, u prilogu dostavljamo informaciju o realiziranim aktivnostima i edukacijama Instituta, a koje se kako je traženo, odnose na sigurnost, prevenciju neprihvatljivih oblika ponašanja, nasilja, dobrobiti učenika, kao i jačanja karakternih snaga i vrlina.

REALIZIRANE AKTIVNOSTI

Aktivnosti koje ciljaju sigurnost i dobrobit učenika

Kroz Tim za krizne intervencije JU Institut za razvoj preduniverzitetskog obrazovanja Kantona Sarajevo je preko svog predstavnika u timu imao zadatak da:

1. Zaprime e-mail škola i da iste prosljede članovima tima na dalje postupanje.
2. Inicira sastanke tima i o njima vodi zapisnik.
3. Da na Web stranici Instituta da mogućnost elektronskog pristupanja obrascu koje popunjavaju direktori i stručne službe škola, te da se po zaprimljenom obrascu odluči da li je događaj za postupanje tima ili su škole odreagirale na najbolji način u skladu s preporukama i smjernicama.
4. Da na Web stranici Instituta postavi i Obrazac za roditelje koji bi isti popunili ako su nezadovoljni postupanjem škole u slučaju nasilja nad njihovom djecom.
5. Sačinjavanje Izvještaja tima na polugodištu i kraju školske godine (Izvještaj koji je sačinjen na polugodištu podrazumijevao je 16 intervencija tima prema osnovnim i srednjim školama u KS).
6. Organizacija edukacije za stručne službe škola prema preporuci Timu za krizne intervencije (Teme: „Koraci obaveze škole u kriznim intervencijama“ i „Psihološka pomoć u kriznim intervencijama“).

Škole moraju odigrati aktivnu ulogu kako bi se omogućila i osigurala društvena, fizička i emocionalna dobrobit učenika. Djeca i mladi dobar dio vremena provode u školi, koja je stoga ključno mjesto oblikovanja opće dobrobiti, uključujući njezine društvene, fizičke i emocionalne aspekte. Zdravlje i dobrobit učenika doprinose njihovoj sposobnosti da iskoriste kvalitetnu nastavu te da ostvare svoj puni akademski potencijal. Središnji je naglasak stavljen

na izgradnju otpornosti kod mladih ljudi objedinjavanjem društvenog i emocionalnog učenja i strategija vršnjačke podrške.

Dobrobit cilja:

- sigurnost u kućnom okruženju
- zadovoljstvo svojim porodicama
- zadovoljstvo svojim prijateljima
- i ono što je vrlo važno **zadovoljstvo školom koju pohađa.**

Aktivnosti u okviru programa „Škola roditeljstva“

Kroz „Školu roditeljstva“ koja je proizašla kao jedna od mjera sigurnosti učenika sa prošle Tematske sjednice o sigurnosti Vlade KS Institut je ciljano aktivnosti usmjerio na dobrobit učenika kroz jačanje kompetencija roditelja. Realizirane su sljedeće aktivnosti:

1. Izrađen je edukativni material prema uzrastu učenika od brošura, letaka, plakata sa tri aspekta djelovanja:
 - metodičko-didaktičko-pedagoško-psihološkog
 - zdravstvenog aspekta
 - socijalnog aspekta
2. Realizirane su edukativne radionice u vrtićima, osnovnim i srednjim školama koje su obrađivale sljedeće teme:
 - odgojni stilovi roditelja,
 - upute i savjeti za roditelje prvaka,
 - potrebe i razumijevanje potreba djece/učenika
 - roditeljske dileme
 - kako uspješno komunicirati sa djecom/učenicima
 - roditelji za 21. stoljeće
 - upravljanje vremenom i postavljanje granica
 - kako unaprijediti odnos sa adolescentom
 - izazovi roditeljstva i struktura podrške
 - psihološke potrebe djece/učenika
 - psihološki aspekti roditeljstva
 - četiri stuba roditeljstva
 - jačanje roditeljskih kompetencija
 - slušanje-važna vještina roditeljstva
 - sva naša djeca/učenici i kako ih volimo
3. Edukacija stručnih službi škola koji će provoditi radionice
4. Kampanja Škole roditeljstva u sredstvima javnog prevoza u KS
5. Medijska podrška Vijeća roditelja osnovnih i srednjih škola KS

U okviru programa „Škola roditeljstva“ **realizovano je po pet (5) radionica** u svakom vrtiću, osnovnoj i srednjoj školi u KS. Kroz radionice je aktivno uzelo učesće **preko 3000 roditelja**.

Realizovane aktivnosti vezane za neprihvatljive oblike ponašanja

Kroz dva Pravilnika (Pravilnik o načinu evidentiranja neprihvatljivih oblika ponašanja učenika; Pravilnik o stručnom tretmanu i podešci) Institut je evidentirao kroz Izvještaje škola broj i nazive tema koje su obrađivane sa roditeljima, učenicima i nastavničkim vijećima škola od strane direktora i stručnih službi škola na kraju I polugodišta školske 2023/24. godine.

Također, Institut putem izvješta GPR škola prati broj uspostavljenih Individualnih programa podrške učenicima s neprihvatljivim oblicima ponašanja, kao i uspostavljene Individualne planove brige koji su kreirani u saradnji sa Centrom za socijalni rad, Centrom za mentalno zdravlje, Porodičnim savjetovalištem...

Također, Institut putem GPR škola ima podatke o realiziranim grupnim oblicima podrške unutar odjeljenja (terapija odjeljenjem) koje pohađa učenik/ci sa neprihvatljivim oblicima ponašanja. U toku prvog polugodišta je kreirano preko 25 IPB na nivou osnovnih škola.

Također, Institut evidentira i ima bazu podataka za pristigle Izvještaje sa multisektorskih i koordinacijskih sastanaka na nivou škole i Općine koji se realiziraju uz prisustvo Policije u zajednici, Centra za mentalno zdravlje i Centra za socijalni rad.

U period od septembra 2023. do marta 2024. godine održano je ukupno 40 koordinacijskih sastanaka i 33 multisektorska sastanka.

Pobrojane aktivnosti podrazumijevaju realizaciju programa Sekundarne prevencije neprihvatljivih oblika ponašanja učenika.

Pored nabrojanih aktivnosti Institut prati i ima namjeru uraditi za kraj školske godine i evaluaciju preporuka Istraživanja o psihofizičkom zdravlju učenika, nastavnika, roditelja i stručnih službi škola putem baždarenog instrumentarija.

Vannastavni i posebni programi koji ciljaju Prevenciju nasilja i dobrobit učenika

Posebni programi iz Kataloga registriranih programa koje je u cjelosti razvio Institut, a usvojilo Ministarstvo za odgoj i obrazovanje KS, kroz svoja dva programa Prevencija ovisnosti i Prevencija nasilja ciljano su zadate aktivnosti koje vode ka prevenciji ovisnosti (zloupotreba psihoaktivnih supstanci, ovisnost o internet i digitalnom okruženju, ovisnost o kockanju), nasilja, mirnog rješavanja konflikata, razvoju emocija, empatije, upravljanja emocijama što je sve neophodno kada je u pitanju dobrobit učenika te jačanje njegove otpornosti, sigurnosti u školskom okruženju.

U sklopu programa Prevencija ovisnosti u toku je realizacija aktivnosti „Mi rastemo i razvijamo se“ na nivou vrtića; „Film kao inspiracija i motivacija“; „Ko zapravo pobjeđuje?“

(aktivnost koja se realizira u 10 srednjih škola zajedno sa Udruženjem za prevenciju ovisnosti Narko NE).

U sklopu programa Prevencija nasilja u toku je realizacija sljedećih aktivnosti: „Blueprint skica- mirno rješavanje konflikata“ i „Terapeutske priče“. Aktivnosti se realiziraju na nivou VIII i IX razreda.

Ove aktivnosti provode vanjski saradnici Instituta koji su se prijavili na Javni poziv Instituta. Ostale aktivnosti iz Programa Prevencija ovisnosti i Prevencija nasilja iz Kataloga registriranih programa provode se putem internih ljudskih resursa u vrtićima i školama. A one su:

- „Škola planinarstva“
- „Škola plivanja“
- „Škola skijanja“
- „Škola u prirodi“
- „Vidim, čujem, učim“
- „Budi domaćin/domaćica“
- „Upravljanje ljutnjom“
- „Razvoj emocionalnog rječnika“
- „Zajedno do povjerenja“

Kroz posebne programe razvili smo i parametre karakternih snaga i vrlina koje direktno ciljaju dobrobit učenika, sigurnost, prevenciju neprihvatljivih oblika ponašanja, prevenciju nasilja, a oni su:

- umjerenost
- pravednost
- humanost
- mudrost i znanje
- odvažnost
- duhovnost

Svaki od naših šest programa kroz određene aktivnosti koje smo razvili namjenski cilja određene karakterne snage i vrline koje se kroz aktivnosti trebaju uspostaviti, razvijati i jačati kod djece/učenika.

Cilj posebnih programa upravo cilja na dobrobit učenika i jačanje njihovih karakternih snaga i vrlina kao i otpornosti kod djece/učenika, jednakih prilika za sve učenike i djecu, mapiranje obrazovne reforme koja će dovesti do postizanja optimalnog i cjelovitog razvoja ličnosti djeteta/učenika te jačanja učeničkih znanja, vještina i kompetencija.

Do sada je iz Programa prevencija ovisnosti realizirano 98 radionica, a iz Programa prevencija nasilja 189 u preko 60 osnovnih i srednjih škola Kantona Sarajevo.

Dobrobit djece/učenika

Dobrobit djece/učenika je ugrađena i prioritet je svih obrazovnih politika. Ona je ugrađena u sve segmente ovog narativnog izvještaja od psihološke, pedagoške, socijalne, emocionalne, kognitivne, fizičke i kompetencija koje je potrebno mijenjati.

Dobrobit djece/učenika je sastavni dio aktivnosti vezane za sigurnost, vannastavne i posebne programe, prevenciju neprihvatljivih oblika ponašanja učenika kroz jačanje njihovih karakternih snaga i vrlina te rezilijentnosti.

Ono što je cilj svih narativa o dobrobiti djece/učenika jeste INDEX SREĆE koji mora i treba biti sastavni dio svih pobrojanih aktivnosti koju sublimiraju dobrobit djece/učenika.

Istraživanje koje provodi Ministarstvo za odgoj i obrazovanje KS u čijoj Radnoj grupi je i predstavnik Instituta upravo cilja dobrobit djece/učenika kroz sticanje vještina potrebnih za život, osmišljavanja procesa učenja na drugačiji način, stepen/index sreće i zadovoljstva školom, roditeljima, prijateljima...

Saradnja sa stručnim službama odvija se kroz savjetodavnu podršku, prisustvo koordinacijskim i multisektorskim sastancima po potrebi.

Saradnja sa NVO

- Rana detekcija i intervencija djece u vrtiću kroz Fraktalni crtež-edukacija odgajateljica sa Općine Centar (udruženje Prijateljice iz Tuzle)
- Udruženje za promociju culture „Intermezzo“, predstava „Gidionov čvor“ za predstavnike Ministarstva, Instituta, nastavnike, pedagoge i psihologe srednjih škola- predstava cilja odnos porodice i škole)
- Kamerni teatar 55 i Udruženje Menssana–predstava SIN (tretira temu suicida djeteta, odnosa između roditelja, međusobnog optuživanja...) Ciljana grupa su bili pedagozi i psiholozi srednjih škola.
- Udruženje Menssana u saradnji sa Institutom realizira edukativne radionice sa temom Hikikomori sindrom za pedagoze i psihologe osnovnih i srednjih škola sa područja KS. Do sada su održane edukativne radionice u Općini Stari Grad, Centar, Novo Sarajevo. Hikikomori sindrom govori o socijalnoj izolaciji djece/učenika.
- Saradnja sa predstavnicima EMMAUS-a za narednu školsku godinu kreće edukacija od vrtića do kraja srednje škole za djecu i učenike s temom „Nasilja u digitalnom okruženju“.
- Saradnja sa doc. Dr. Anidom Manko-FFUNSA sa ciljem izmještanja ambijenta učionice iz škole u muzejski prostor. Ideja je da se većina školskih predmeta i časova realizira u okruženju koje nije školsko.
- Stalna saradnja sa JU Porodično savjetovalište i JU Terapijska zajednica-Kampus putem potpisanog Protokola o saradnji-praćenje i tok realizacije aktivnosti u školama u KS.

REALIZIRANE EDUKACIJE

Sigurnost učenika u svim odgojno-obrazovnim ustanovama Kantona Sarajevo je od izuzetne važnosti i jedan od prioriteta na koje je djelatnost JU Institut za razvoj predunivzitetškog obrazovanja usmjeren i fokusiran. Ovdje se prvenstvo misli i predano radi na osiguranje fizičke sigurnosti djece i učenika unutar obdaništa i školskih prostora, kao i osiguranje sigurnog okruženja za igru i učenje, bez straha od nasilja ili zlostavljanja.

JU Institut za razvoj predunivzitetškog obrazovanja Kantona Sarajevo, kada je u pitanju sigurnost djece i učenika Kantona Sarajevo kontinuirano saraduje sa svim odgojno-obrazovnim ustanovama i prati sljedeće ključne elemente:

- **Fizička sigurnost:** Ovdje se misli na održavanje sigurnih i dobro osvijetljenih školskih prostora, pravilnu kontrolu pristupa, kao i stručna usavršavanja radnika u odgojno obrazovnom sektoru iz oblasti održavanje redovnih protivpožarnih i sigurnosnih vježbi.
- **Prevenција nasilja:** Odgojno-obrazovne ustanove trebaju imati i imaju strategije i programe koji se bave prevencijom nasilja među učenicima. To uključuje programe za nenasilno rješavanje sukoba, edukaciju učenika o ravnopravnosti i poštovanju, kao i protokole za prijavljivanje incidenata nasilja. Ovi sadržaji se distribuiraju kroz časove odjeljenskih zajednica, jedan čas sedmično, ali i kroz različite projektne aktivnosti, vannastavne aktivnosti koje za cilj imaju prevenciju nasilja i očuvanje sigurnosti u školskoj zajednici.
- **Protokoli u hitnim situacijama:** Škole imaju jasno definirane protokole za postupanje u hitnim situacijama poput požara, prirodnih katastrofa ili incidenata nasilja. Učenici i osoblje su educirani o ovim protokolima.
- **Mentalno zdravlje i dobrobit učenika:** Podrška mentalnom zdravlju učenika također je važna za opću sigurnost školske zajednice. Škole pružaju pristup savjetovanju i drugim mentalno zdravstvenim uslugama te promoviraju svijest o važnosti brige o mentalnom zdravlju.
- **Saradnja s roditeljima i lokalnom zajednicom:** Uključivanje roditelja i lokalne zajednice u planiranje i provedbu sigurnosnih mjera treba da dodatno ojača sigurnost učenika. To podrazumjeva formiranje savjetodavnih tijela i redovnih sastanaka s roditeljima kako bi se raspravljalo o sigurnosnim pitanjima.
- **Nadzor i kontrola pristupa:** Školske zgrade većinom imaju sisteme video nadzora, sisteme za identifikaciju i osoblje koje vrši kontrole pristupa, a sve s ciljem kako bi se osiguralo da samo ovlaštene pojedinci imaju pristup školskim prostorima.
- **Edukacija o sigurnosti:** Stručni timovi unutar školske zajednice predano rade na edukaciji učenika o važnosti sigurnosti i kako prepoznati potencijalno opasne situacije. Ovo uključuje obrazovanje o sigurnosti na internetu, sigurnosti u saobraćaju te prepoznavanju znakova zlostavljanja ili nasilja.

Svi navedeni elementi pomažu stvoriti sigurno okruženje za učenje i razvoj svakog učenika u školi. Održavanje sigurnosti učenika je kompleksan proces i zahtjeva kontinuiranu suradnju svih aktera u odgojno-obrazovnom procesu.

Uz gore navedenu suradnju i praćenje realizacije sadržaja koji su relevantni za sigurnost djece i učenika u Kantonu Sarajevo JU Institut za razvoj predunivzitetškog obrazovanja Kantona Sarajevo je izradio „Katalog tema stručnih usavršavanja u odgojno-obrazovnom sektoru

Kantona Sarajevo". Ovim dokumentom su, uz ostala, predviđena stručna usavršavanja radnika u odgoju i obrazovanju a sve s ciljem održavanja i obezbjeđivanje sigurnosti u navedenom sektoru.

Neke od planiranih tema, na osnovu gore navedenog Kataloga stručnog usavršavanja, za odgajatelje, nastavnike, stručne saradnike, direktore i pomoćnike direktora odgojno-obrazovnih ustanova su:

- **Sigurnost djece/učenika u virtualnom okruženju.**
 Ciljevi ovog stručnog usavršavanja su sljedeći: Upoznavanje učesnika s problemima s kojima se učenici mogu susresti prilikom korištenja interneta, relevantnosti edukacije učenika o sigurnom online okruženju, načinu pomoći učenicima koji su iskusili virtualno nasilje i prevencija istog kroz obuke roditelja, nastavnika i učenika.
- **Sigurnost učenika u online okruženju: Seksting**
 Ciljevi: upoznati se s problemima s kojima se učenici suočavaju u online okruženju i načinima prevencije sekstinga i podrške za učenike.
- **Sloboda od bijede i siromaštva i strateška uloga nastavnika**
 Ciljevi: Pokazalo se da siromaštvo može negativno utjecati na mentalno zdravlje učenika, ali uz dobro osmišljenu strategiju nastavnika moguće je prevazići taj problem i učiniti da bijeda i siromaštvo budu podsticaj za napredak. Mada je teško anticipirati, u teoriji i praksi se pokazalo da pravilnim vođenjem od nastavnika i stručnih timova učenici koji žive u teškim uvjetima mogu biti vrlo uspješni i osloboditi se od bijede i siromaštva jer imaju jasan cilj. S druge strane, učenici koji žive u izobilju, koji su pod prevelikom zaštitom roditelja, mogu ostati na nižem obrazovnom nivou.
- **Mentalno zdravlje učenika i stručnih saradnika; Uloga i funkcija pedagoga škole/vrtića u savremenim, stručnim, razvojnim i reformskim tokovima; Profesionalno sagorijevanje; Kompetencije i funkcionalnost školskog pedagoga u stručnoj službi škole; Rad s djecom, mladima i porodicom izloženim traumatskim iskustvima**
 Ciljevi: Upoznati učesnike sa značajem mentalnog zdravlja, ulogom i funkcijom pedagoga vrtića/škola u savremenim, stručnim, razvojnim i reformskim tokovima. Učesnici će proširiti znanja o profesionalnom sagorijevanju. Učesnici će dobiti smjernice za rad s djecom i osobama koje su izložene traumatskim iskustvima.
- **Ispitna anksioznost kod učenika (uzroci i kako pomoći učenicima da se suoče s istom)**
 Ciljevi: Pronaći uzroke i načine kako pomoći učenicima da se suoče s ispitnom anksioznošću. Naročito je važno govoriti o ovoj temi jer ispitna anksioznost ima mnogo negativnih posljedica na fizičko i mentalno zdravlje učenika i njihovo akademsko postignuće. Ovo pitanje se može dovesti u relaciju s sigurnošću jer treba imati u vidu da svaki oblik anksioznosti može dovesti u pitanje stabilnost pojedinca ali i njegovog/njenog okruženja.
- **Preventivni programi: art terapija, muzikoterapija, igranje uloga, učnički literarni radovi, sportske sekcije u funkciji prevencije maloljetničke delinkvencije.**
 Ciljevi: Uočavanje da je u funkciji prevencije maloljetničke delinkvencije iznimno važna kreativna terapija. Ova metoda korištenja likovne umjetnosti, muzike, plesa i pokreta, drame, poezije, sporta, pisanja i drugih kreativnih procesa koristi se za poticanje dubokog individualnog rasta i razvoja pojedinca. Kreativna terapija

intrinzičan je proces, radi se o dubokim unutarnjim promjenama unutar pojedinca, predstavlja vlastiti rad i izbor, te je potaknuto vlastitom motivacijom i angažmanom, što ga čini posebnim i vrijednim.

- **Stručna podrška u školi učenicima s mentalnim teškoćama (samopovređivanje, pokušaj suicida, anksioznost, depresija...)**

Ciljevi: Upoznavanje nastavnika s oblicima autodestruktivnog ponašanja učenika s mentalnim teškoćama i prevencije istih.

- **Prevenција korupcije: društvo relacija i institucionalno nasilje**

Cilj: Tolerancije i dijaloga mora biti više u komunikaciji pojedinaca, grupa, dakle svih subjekata u društvu. Oni su prevencija za sve vrste nasilja.

- **Populizam, politička destrukcija i razvoj strukturalnog neznanja**

Cilj: Populizam je stil političke i kolokvijalne komunikacije. Ova vrsta sociološke interakcije ima negativne implikacije na parcijalne društvene grupe koje su u teoriji označene kao elita. U uvjetima kada se teško mogu očekivati društvene promjene, koje ne isključuju masovno nasilje kako u razvijenom demokratskom svijetu, tako i u perifernim zajednicama, ovakav model javne politike mogao bi voditi izostanku svake odgovornosti populističke vlasti. Cilj ovog stručnog usavršavanja je anticipirati eventualne rizike i preventivno djelovati.

Uz gore navedene planirane su i sljedeće teme stručnih usavršavanja kako slijedi: Reagirane u kriznim situacijama; Prirodne katastrofe (zemljotresi, poplave, požari); Saobraćajne nesreće velikih razmjera; Nesreće: smrt učenika, nastavnika i drugih radnika u školi; Nasilje, razbojnički napadi; Prijetnje: postavljanje bombe; Samoubistvo/suicid.

JU Institut za razvoj preduniverzitetskog obrazovanja Kantona Sarajevo će i dalje posvećeno i kontinuirano raditi na održavanju i unapređenju stabilnosti i sigurnosti djece i učenika ali i radnika u odgojno obrazovnom sektoru Kantona Sarajevo.

Skraćeni izvještaj koji se odnosi na sigurnost, prevenciju neprihvatljivih oblika ponašanja, nasilja, dobrobiti učenika, kao i jačanja karakternih snaga i vrlina.

1. Priprema i organizacija – Stručna usavršavanja

Nosilac pripreme: Ministarstvo, Institut

Kratak sadržaj: Stručna usavršavanja su realizirana kontinuirano u periodu od juna 2022. do marta 2024. godine, za različite ciljne grupe: odgajatelje, profesore razredne nastave, nastavnike osnovnih i srednjih škola, pedagoge, psihologe, socijalne radnike, mobilne stručni timove, asistenate u nastavi, medicinske sestre predškolskih ustanova, članove Timova za podršku provedbi predmetnih kurikuluma, bibliotekare, sekretare, samostalne referente za plan i analizu, pomoćnike direktora i direktore predškolskih ustanova, osnovnih i srednjih škola, kao i ostale radnike u obrazovanju. Teme stručnih usavršavanja i ciljevi edukacija detaljno su obrazloženi u Okvirnom katalogu tema. Na edukacijama su bile zastupljene opće globalne teme, metodičke i stručne teme i usavršavanja radioničkog tipa, a metode i tehnike rada uključivale su plenarne edukacije i edukacije radioničkog tipa. Radeni su evaluacioni upitnici koje su popunjavli polaznici, a rezultati će se koristiti za unapređenje narednih stručnih usavršavanja. Određeni broj tema je realiziran shodno ukazanoj potrebi i ne nalazi se u Okvirnom katalogu tema.

U nastavku su navedene realizirane teme koje se odnose na **sigurnost, prevenciju neprihvatljivih oblika ponašanja, nasilja, dobrobiti učenika, kao i jačanja karekternih snaga i vrlina.**

U periodu juni-decembar 2022. godine realizirana su sljedeća stručna usavršavanja

1. Stručno usavršavanje za odgajatelje i medicinske sestre predškolskih ustanova u Kantonu Sarajvo na temu "Prevencija oboljenja i povreda u procesu odgoja i obrazovanja djece predškolskog uzrasta 1. i 2. modul". Stručnom usavršavanju prisustvovalo je 320 učesnika.
2. Stručno usavršavanje za pedagoge osnovnih i srednjih škola na teme "Značaj i provođenje sekundarne prevencije u školama sa akcentom na dva pravilnika (Pravilnik o provođenju odgojno-obrazovne podrške i stručnog tretmana i Pravilnik o vođenju evidencije o neprihvatljivim oblicima ponašanja i zaštiti učenika)", "Sekundarna prevencija neprihvatljivih oblika ponašanja učenika osnovnih i srednjih škola u Kantonu Sarajevo sa osvrtom na pravilnike" i "Nasilje putem interneta (Sayber nasilje)". Stručnom usavršavanju prisustvovalo je 78 učesnika.
3. Stručno usavršavanje za socijalne radnike na temu "Uloga socijalnih radnika u školi". Edukaciji je prisustvovalo 45 učesnika.
4. Stručno usavršavanje za psihologe na temu "Prioriteti u radu psihologa". Edukaciji je prisustvovalo 60 učesnika.
5. Stručno usavršavanje za psihologe u nastavi i u predškolskim ustanovama na teme "Mentalno zdravlje učenika i stručnih saradnika" i "Mentalno zdravlje učenika i stručnih saradnika (radionice, studija slučaja). Edukaciji su prisustvovala 53 učesnika.
6. Stručno usavršavanje za socijalne radnike u nastavi i predškolskim ustanovama na teme "Rad sa djecom, mladima i porodicom izloženom traumatskim iskustvima" i

- “Saradnje škole sa službama socijalne zaštite i lokalnom zajednicom (radionica)”. Edukaciji je prisustvovalo 45 učesnika.
7. Stručno usavršavanje za direktore osnovnih i srednjih škola na teme “Značaj i provođenje sekundarne prevencije u školama sa akcentom na dva pravilnika (Pravilnik o provođenju odgojno-obrazovne podrške i stručnog tretmana i Pravilnik o vođenju evidencije o neprihvatljivim oblicima ponašanja i zaštiti učenika)”, “Sekundarna prevencija neprihvatljivih oblika ponašanja učenika osnovnih i srednjih škola u Kantonu Sarajevo sa osvrtom na pravilnike” i “Nasilje putem interneta (Sayber nasilje)”. Stručnom usavršavanju prisustvovalo je 78 direktora.
 8. Stručno usavršavanje za direktore osnovnih i srednjih škola i predstavnike Vijeća roditelja na teme “Izmjene i dopune Pravilnika o vođenju evidencije o neprihvatljivim oblicima ponašanja i zaštiti učenika”, “Pravilnik o načinu i obliku provođenja odgojno-obrazovne podrške i stručnog tretmana” i “Predstavljanje Mobilnog tima za krizne intervencije i pružanje savjetodavne podrške odgojno-obrazovnim ustanovama u prevenciji nasilja/neprihvatljivih oblika ponašanja i zaštiti učenika u kriznim situacijama”. Stručnom usavršavanju prisustvovalo je 120 učesnika.
 9. Stručno usavršavanje za asistente u nastavi u predškolskim ustanovama na temu “Strategije rada sa učenicima sa teškoćama u razvoju i saradnja sa roditeljima i voditeljima odjeljenja”. Stručnom usavršavanju prisustvovalo je 139 učesnika.
 10. Stručno usavršavanje za mobilne timove u nastavi u predškolskim ustanovama na temu “Saradnja sa resursima u odgojno-obrazovnoj ustanovi i van nje s ciljem podrške djeci”. Stručno usavršavanju prisustvovalo je 40 učesnika.

U periodu januar-decembar 2023. godine realizirana su sljedeća stručna usavršavanja

1. Stručno usavršavanje za psihologe predškolskih ustanova, osnovnih i srednjih škola na temu “Mentalno zdravlje djece i adolescenata” održano je 13. 2. 2023. godine. Edukaciji je prisustvovalo 73 učesnika.
2. Stručno usavršavanje Mobilnih stručnih timova, nastavnika iz osnovnih i srednjih škola i odgajatelja iz vrtića u Kantonu Sarajevo na temu: “Stručna pomoć učenicima iz spektra autizma i sa intelektualnim teškoćama” održano je 22. 2. 2023. godine. Edukaciji je prisustvovalo je 229 učesnika.
3. Stručno usavršavanje Asistenata u odjeljenju/grupi u osnovnim i srednjim školama i u predškolskim ustanovama na teme: “Učenici sa teškoćama u razvoju u odgojno obrazovnom procesu” i “Učenici sa intelektualnim teškoćama iz perspektive asistenta u nastavi”. Edukaciji je prisustvovalo 236 učesnika.
4. Stručno usavršavanje za odgajatelje i medicinske sestre predškolskih ustanova na temu “Prevencija oboljenja i povreda u procesu odgoja i obrazovanja djece predškolskog uzrasta 3. i 4. modul održano je 15. 3. 2023. godine. Edukaciji je prisustvovalo 225 učesnika.
5. Stručno usavršavanje za pedagoge, psihologe i socijalne radnike u osnovnim i srednjim školama i predškolskim ustanovama Kantona Sarajevo na temu “Seksting” realizirano je 20. 4. 2023. godine. Edukaciji je prisustvovalo 193 učesnika.

6. Stručno usavršavanje za pedagoge, psihologe i socijalne radnike u predškolskim ustanovama, osnovnim i srednjim školama na temu "Zaštita djece i mladih od seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja putem informacionih i komunikacijskih tehnologija" održano je 27. 4. 2023. godine. Edukaciji je prisustvovalo 155 osoba.
7. Stručno usavršavanje za direktore, pomoćno i tehničko osoblje (servirke, spremači/ce, kuhari/ce i medicinske sestre) u predškolskim ustanovama Kantona Sarajevo na temu "Sigurnost upravljanja hranom kroz zakonske propise" i "Praktična primjena HACCP sistema u vrtičkoj kuhinji" održano je 24. 10. 2023. godine. Angažirana su dva predavača. Stručnom usavršavanju su prisustvovala 242 učesnika.
8. Stručno usavršavanje asistenata u odjeljenju/grupi u predškolskim ustanovama, osnovnim i srednjim školama Kantona Sarajevo na teme: "Specifičnosti pristupa učenicima sa senzornim teškoćama u odgojno-obrazovnom procesu; Praktični primjeri u radu sa učenicima oštećenog sluha i vida iz perspektive asistenta u nastavi; Izazovi i aktuelnosti u oblasti asistivne tehnologije" održano je 14. 11. 2023. godine. Prisustvovalo je 287 učesnika.
9. Stručno usavršavanje za Mobilne stručne timove i nastavnike iz predškolskih ustanova, osnovnih i srednjih škola Kantona Sarajevo na teme: "Stručna podrška učenicima oštećenog sluha i vida", „Izazovi i aktuelnosti u oblasti asistivne tehnologije“ i „Kvalitetna multidisciplinarna saradnja u odgojno-obrazovnom procesu“, održano je dana 15. 11. 2023. godine. Prisustvovalo je 133 učesnika.
10. Stručno usavršavanje iz oblasti inkluzivnog obrazovanja za direktore predškolskih ustanova, osnovnih i srednjih škola na teme: "Unapređenje rada Mobilnog stručnog tima za podršku inkluzivnom obrazovanju u Kantonu Sarajevo", „Kvalitetna multidisciplinarna saradnja u odgojno-obrazovnom procesu“ i „Izazovi i aktuelnosti u oblasti asistivne tehnologije“ realizirano je 16. 11. 2023. godine. Edukaciji je prisustvovalo 88 direktora.
11. Stručno usavršavanje na temu „Uloga menadžmenta u pripremi i realizaciji razumne prilagodbe“ za direktore i pedagoge 49 osnovnih i srednjih škola realizirano je 13. 12. 2023. godine u okviru projekta „Stvaranje pretpostavki za primjenu razumne prilagodbe za učenike s invaliditetom u inkluzivnom obrazovanju u Kantonu Sarajevo“ koji je implementiralo Udruženje „Život sa Down sindromom Federacije Bosne i Hercegovine“, uz podršku Ministarstva za odgoj i obrazovanje i Instituta.
12. Stručno usavršavanje i promocija edukativnog materijala za odgajatelje iz predškolskih ustanova Kantona Sarajeva, psihologe i pedagoge predškolskih ustanova, osnovnih i srednjih škola Kantona Sarajevo u okviru projekta "Škola roditeljstva" održano je u dva termina, 23. 11. 2023. godine i 8. 12. 2023. godine. Prisustvovalo je 320 učesnika.
13. Stručno usavršavanje za psihologe u predškolskim ustanovama, osnovnim i srednjim školama Kantona Sarajevo na temu "Osnaživanje psihologa za rad u školi: prilike i izazovi, kompetencije i timski rad" održano je održano 5. 12. 2023. godine. Angažirana su dva eksterna predavača. Prisustvovao je 71 učesnik.

U periodu januar-mart 2024. godine realizirana su sljedeća stručna usavršavanja

1. Stručno usavršavanje za nastavnike razredne nastave na temu „Stres u nastavničkoj profesiji“ održano je 12. 1. 2024. godine. Prisustvovao je 201 učesnik.

2. Stručno usavršavanje za nastavnike predmetne nastave na temu „Stres u nastavničkoj profesiji“ održano je 12. 1. 2024. godine. Prisustvovao je 229 učesnika.
3. Stručno usavršavanje za nastavnike srednjih škola na temu „Stres u nastavničkoj profesiji“ održano je 19. 1. 2024. godine. Prisustvovao je 145 učesnika.
4. Stručno usavršavanje za nastavnike osnovnih i srednjih škola na temu „Komunikacijske vještine vezane za odgojno-obrazovni kontekst“ održano je 22. 1. 2024. godine. Prisustvovao je 150 učesnika.
5. Stručno usavršavanje za pedage, psihologe i socijalne radnike osnovnih i srednjih škola na temu „Škola kao ukupni doživljaj“ održano je 23. 1. 2024. godine. Prisustvovao je 164 učesnika.
6. Stručno usavršavanje za psihologe predškolskih ustanova, osnovnih i srednjih škola na temu „Poremećaji ponašanja kod djece i adolescenata: rizični i protektivni faktori, tretman i prevencija“ održano je 6. 2. 2024. godine. Prisustvovao je 83 učesnika.
7. Stručno usavršavanje za pedagoge i socijalne radnike predškolskih ustanova, osnovnih i srednjih škola na temu „Poremećaji ponašanja kod djece i adolescenata“ održano je 7. 2. 2024. godine. Prisustvovao je 161 učesnik.
8. Stručno usavršavanje za nastavnike osnovnih i srednjih škola na temu „Poremećaji ponašanja kod učenika“ održano je 8. 2. 2024. godine. Prisustvovao je 128 učesnika.
9. Stručno usavršavanje za pedagoge, psihologe i socijalne radnike predškolskih ustanova, osnovnih i srednjih škola na teme „Psihološka prva pomoć nakon kriznih intervencija“ i „Psihološke krizne intervencije“ održano je 26. 2. 2024. godine. Prisustvovao je 219 učesnika.
10. Stručno usavršavanje za direktore osnovnih i srednjih škola na temu „Škola kao ukupni doživljaj“ održano je 26. 2. 2024. godine. Prisustvovao je 90 učesnika.
11. Stručno usavršavanje za pomoćnike direktora osnovnih i srednjih škola na temu „Šta je filozofija inkluzije?“ održano je 26. 2. 2024. godine. Prisustvovao je 47 učesnika.
12. Stručno usavršavanje za direktore i pomoćnike direktora predškolskih ustanova na temu „Šta je filozofija inkluzije?“ održano je 26. 2. 2024. godine. Prisustvovao je 40 učesnika.
13. Stručno usavršavanje za pomoćnike direktora osnovnih i srednjih škola na temu „Komunikacijske vještine vezane za odgojno-obrazovni kontekst“ održano je 14. 3. 2024. godine. Prisustvovao je 54 učesnika.
14. Stručno usavršavanje za direktore osnovnih i srednjih škola na temu „Komunikacijske vještine vezane za odgojno-obrazovni kontekst“ održano je 14. 3. 2024. godine. Prisustvovao je 95 učesnika.

2. Priprema i realizacija savjetodavnih sastanaka i sastanaka za direktore predškolskih ustanova, osnovnih i srednjih škola

Nosilac pripreme: Ministarstvo, Institut

Realizacija: juni 2022. – mart 2024. godine

Kratak sadržaj: Priprema i realizacija sastanaka direktora predškolskih ustanova, osnovnih i srednjih škola rađena je kontinuirano u periodu od juna 2022. godine do marta 2024. godine.

U navedenom periodu realizirani su savjetodavni sastanci koji su uključivali relevantne teme poput sigurnosti, prevencije neprihvatljivih oblika ponašanja, nasilja, dobrobiti učenika: Prvi savjetodavni sastanak za direktore srednjih škola koji su u prvoj godini prvog mandata realiziran je u junu 2022. godine; Dva sastanka za direktore osnovnih škola koji su u prvoj godini prvog mandata održana su 4. 9. 2023. godine i 14. 12. 2023. godine; Dva sastanka za direktore srednjih škola koji su u prvoj godini prvog mandata održana su 5. 9. 2023. godine i 14. 12. 2023. godine. Na sastancima su novoimenovani direktori upoznati s legislativom za oblast osnovnog i srednjeg odgoja i obrazovanja i Metodologijom za izradu godišnjeg programa rada za oblast osnovnog i srednjeg odgoja i obrazovanja. **Direktorima je ukazano na neophodnost poštivanja propisa iz oblasti zaštite od požara i zaštite na radu, kao i kontinuirane edukacije zaposlenih o navedenim temama.**

U periodu od juna 2022. do marta 2024. godine kontinuirano su realizirani sastanci direktora sva tri nivoa preduniverzitetskog obrazovanja na kojima su prezentirane teme koje se odnose na sigurnost, prevencije neprihvatljivih oblika ponašanja, nasilja, dobrobiti učenika, a neke od njih su: važeća legislativa iz oblasti sva tri nivoa preduniverzitetskog obrazovanja; Smjernice za planiranje i realizaciju vannastavnih i posebnih programa; Uputstvo za krizne intervencije; Okvirni katalog tema stručnih usavršavanja.

3. Priprema i organizacija – Stručni seminar za direktore i pomoćnike direktora predškolskih ustanova

Nosilac pripreme: Ministarstvo, Institut

Realizacija: novembar 2023. Godine

Kratak sadržaj:

OBLAST: Stručni seminar za direktore i pomoćnike direktora predškolskih ustanova

CILJEVI: Cilj seminara je bio da se educiraju direktori i pomoćnici direktora o načinu primjene kurikuluma u predškolskim ustanovama, važećoj legislativi za oblast predškolskog odgoja i obrazovanja, kao i određenim temama iz Okvirnog kataloga tema za oblast predškolskog odgoja i obrazovanja. Metode i tehnike rada uključivale su plenarne edukacije i edukacije radioničkog tipa.

Seminar je održan 29. i 30. novembra 2023. godine, u trajanju od osam sati svakog dana. Prisustvovalo je 68 učesnika.

Stručno usavršavanje direktora i pomoćnika direktora predškolskih ustanova organizirano je se s ciljem kontinuiranog profesionalnog razvoja direktora predškolskih ustanova.

Na seminaru su, između ostalih, realizirane sljedeće teme koje su se odnosile na sigurnost, prevenciju neprihvatljivih oblika ponašanja, nasilja, dobrobiti učenika, kao i jačanja karakternih snaga i vrlina; Analiza odgojno-obrazovnog rada u predškolskim ustanovama Kantona Sarajevo za period septembar 2022. – august 2023. godine; Plan realizacije edukativnih radionica za pedagoge i psihologe u predškolskim ustanovama Kantona Sarajevo u okviru aktivnosti „Škola roditeljstva”; Vannastavni i posebni program i Okvirni katalog tema stručnih usavršavanja.

Direktori i pomoćnici direktora predškolskih ustanova popunili su evaluacione upitnike, a rezultati će se koristiti za unapređenje narednih stručnih usavršavanja.

4. Priprema i organizacija – Stručni seminar za direktore osnovnih i srednjih škola

Nosilac pripreme: Ministarstvo, Institut

Realizacija: juli 2023. Godine

Kratak sadržaj:

OBLAST: Stručni seminar za direktore osnovnih i srednjih škola

CILJEVI: Seminar za direktore osnovnih i srednjih škola na području Kantona Sarajevo pod nazivom: „*Navigacija kroz promjene – priprema za novu 2023/2024. školsku godinu*“, održan je u turističkom naselju Eko-Fis na Vlašiću, u periodu od 4. do 7. jula 2023. godine. Cilj seminara je bio da se učesnicima prezentiraju i približe različite teme koje su veoma važne za razumijevanje ključnih promjena u obrazovanju, planova i pripreme za školsku 2023/2024. godinu, kao i razvoj vještina liderstva potrebnih za uspješno vođenje procesa u predstojećem periodu. Metode i tehnike rada uključivale su plenarne edukacije i edukacije radioničkog tipa.

Seminaru je prisustvovalo 95 direktora i direktorica osnovnih i srednjih škola sa područja Kantona Sarajevo.

U toku četverodnevno program, između ostalih, prezentirane su sljedeće teme koje se odnose na tematsku sjednicu: **Kurikulum u širem smislu i plan donošenja propisa; Jačanje karakternih snaga - vannastavni i posebni programi - primarna prevencija; Sekundarna prevencija; Škola roditeljstva; Novi modeli rada centara za odgoj i obrazovanje djece s teškoćama u razvoju u Kantonu Sarajevo; Prezentacija kataloga tema - novi koncept stručnog usavršavanja i značaj u stručnom napredovanju; Motivacija i uspješno vođenje kolektiva; Ambijent odgoja.**

Direktori osnovnih i srednjih škola popunili su više anketnih upitnika, a dobiveni rezultati će se koristiti za planiranje narednih stručnih usavršavanja, programa obuke i unapređenje saradnje i profesionalnog razvoja direktora.

5. Katalog tema stručnih usavršavanja u sektoru odgoja i obrazovanja Kantona Sarajevo

Nosilac pripreme: Institut – Sektor za upravljanje ljudskim resursima

Realizacija: juni 2023. Godine

Kratak sadržaj: Okvirni Katalog tema stručnih usavršavanja u sektoru odgoja i obrazovanja Kantona Sarajevo rezultat je Analize stanja profesionalnog razvoja zaposlenih u odgojno-obrazovnim ustanovama u Kantonu Sarajevo, koju je uradio stručni tim Instituta u periodu maj – juli 2022. godine. Sadržajem Kataloga tema obuhvaćene su sljedeće oblasti: metodičke teme, kurikularna reforma – podučavanje prema ishodima učenja, opće globalne teme, stručna usavršavanja radioničkog tipa, individualna stručna usavršavanja, kolektivna stručna usavršavanja iz oblasti nastavničkog planiranja baziranog na ishodima učenja.

TABELARNI PRIKAZ STRUČNIH USAVRŠAVANJA, SEMINARA I SAVJETODAVNIH SASTANAKA NA KOJIMA SU REALIZIRANE TEME KOJE SE ODNOSE NA SIGURNOST, PREVENCIJU NEPRIHVATLJIVIH OBLIKA PONAŠANJA, NASILJA, DOBROBITI UČENIKA, KAO I JAČANJA KAREKTERNIH SNAGA I VRLINA

STRUČNA USAVRŠAVANJA I SAVJETODAVNI SASTANCI KOJI SU ODRŽANI 2022. GODINE			
ODGAJATELJI I NASTAVNICI	STRUČNE SLUŽBE	DIREKTORI I POMOĆNICI DIREKTORA	INKLUZIJA
<p>ODGAJATELJI I NASTAVNICI</p> <p><u>MEDICINSKE SESTRE PREDŠKOLSKIH USTANOVA U KS</u></p> <p>Tema: Prevenција oboljenja i povreda u procesu odgoja i obrazovanja djece predškolskog uzrasta 1. i 2. modul</p> <p>Broj učesnika: 320</p>	<p><u>PEDAGOZI OSNOVNIH I SREDNJIH ŠKOLA</u></p> <p>Tema 1: Značaj i provođenje sekundarne prevencije u školama sa akcentom na dva pravilnika (Pravilnik o provođenju odgojno-obrazovne podrške i stručnog tretmana i Pravilnik o vođenju evidencije o neprihvatljivim oblicima ponašanja i zaštiti učenika).</p> <p>Tema 2: Sekundarna prevencija</p>	<p><u>DIREKTORI SREDNJIH ŠKOLA KOJI SU U PRVOJ GODINI PRVOG MANDATA</u></p> <p>Tema: Smjernice za direktore srednjih škola koji su u prvoj godini prvog mandata</p> <p>Broj učesnika: 8</p>	<p><u>ASISTENTI U NASTAVI I U PREDŠKOLSKIM USTANOVAMA</u></p> <p>Tema: Strategije rada sa učenicima sa teškoćama u razvoju i saradnja sa roditeljima i voditeljima odjeljenja.</p> <p>Broj učesnika: 139</p>

	<p>neprihvatljivih oblika ponašanja učesnika osnovnih i srednjih škola u Kantonu Sarajevo sa osvrtom na pravilnike.</p> <p>Tema 3: Nasilje putem interneta (Sayber nasilje).</p> <p>Broj: 78</p>		
	<p><u>SOCIJALNI RADNICI</u></p> <p>Tema: Uloga socijalnih radnika u školi</p> <p>Broj učesnika: 45</p>	<p><u>DIREKTORI OSNOVNIH I SREDNJIH ŠKOLA</u></p> <p>Tema 1: Značaj i provođenje sekundarne prevencije u školama sa akcentom na dva pravilnika (Pravilnik o provođenju odgojno-obrazovne podrške i stručnog tretmana i Pravilnik o vodenju evidencije o neprihvatljivim oblicima ponašanja i zaštiti učenika).</p>	<p><u>MOBILNI TIMOVI I NASTAVI I U PREDŠKOLSKIM USTANOVAMA</u></p> <p>Tema: Saradnja sa resursima u odgojno-obrazovnoj ustanovi i van nje s ciljem podrške djeci</p> <p>Broj učesnika: 40</p>

		<p>Tema 2: Sekundarna prevencija neprihvatljivih oblika ponašanja učenika osnovnih i srednjih škola u Kantonu Sarajevo sa osvrtom na pravilnike.</p> <p>Tema 3: Nasilje putem interneta (Sayber nasilje).</p> <p>Broj učesnika: 78</p>	
	<p><u>PSIHOLOZI</u></p> <p>Tema: Prioriteti u radu psihologa</p> <p>Broj učesnika: 60</p>	<p><u>DIREKTORI OSNOVNIH ŠKOLA I PREDSTAVNICI VIJEĆA RODITELJA</u></p> <p>Teme: Izmjene i dopune Pravilnika o vođenju evidencije o neprihvatljivim oblicima ponašanja i zaštiti učenika Pravilnik o načinu i obliku provođenja odgojno-obrazovne podrške i stručnog tretmana Predstavljanje Mobilnog tima za krizne intervencije i pružanje</p>	

		<p>savjetodavne podrške odgojno-obrazovnim ustanovama u prevenciji nasilja/neprihvatljivih oblika ponašanja i zaštiti učenika u kriznim situacijama</p> <p>Broj učesnika: 120</p>	
	<p><u>PSIHOLOZI U NASTAVI U PREDŠKOLSKIM USTANOVAMA</u></p> <p>Tema 1: Mentalno zdravlje učenika i stručnih saradnika</p> <p>Tema 2: Mentalno zdravlje učenika i stručnih saradnika (radionice, studije slučaja)</p> <p>Broj učesnika: 53</p>		
	<p><u>PSIHOLOZI U NASTAVI U PREDŠKOLSKIM USTANOVAMA</u></p> <p>Tema 1:</p>		

	<p>Mentalno zdravlje učenika i stručnih saradnika</p> <p>Tema 2: Mentalno zdravlje učenika i stručnih saradnika (radionice, studije slučaja)</p> <p>Broj učesnika: 53</p>		
	<p><u>SOCIJALNIRADNICIU</u> <u>NASTAVIU</u> <u>PREDŠKOLSKIM</u> <u>USTANOVAMA</u></p> <p>Tema 1: Rad sa djecom, mladima i porodicom izloženim traumatskim iskustvima</p> <p>Tema 2: Saradnja škole sa službama socijalne zaštite i lokalnom zajednicom (radionica)</p> <p>Broj učesnika: 45</p>		

STRUČNA USAVRŠAVANJA, SEMINARI I SAVJETODAVNI SASTANCI KOJI SU ODRŽANI 2023. GODINE			
ODGAJATELJI I NASTAVNICI	STRUČNE SLUŽBE	DIREKTORI I POMOĆNICI DIREKTORA	INKLUZIJA
<p><u>ODGAJATELJI I NASTAVNICI</u></p> <p><u>ODGAJATELJI I MEDICINSKE SESTRE PREĐŠKOLSKIH USTANOVA U KS</u></p> <p>Tema: Prevenција oboljenja i povreda u procesu odgoja i obrazovanja djece predškolskog uzrasta 3. i 4. modul</p> <p>Broj učesnika: 225</p>	<p><u>PSIHOLOZI PREDŠKOLSKIH USTANOVA, OSNOVNIH I SREDNJIH ŠKOLA KS</u></p> <p>Tema: Mentalno zdravlje djece i adolescenata</p> <p>Broj učesnika: 73</p>	<p><u>DIREKTORI OSNOVNIH I SREDNJIH ŠKOLA</u></p> <p>Tema: Navigacija kroz promjene – priprema za novu 2023/2024. školsku godinu</p> <p>Teme:</p> <p>PREGLJED AKTIVNOSTI MINISTARSTVA ZA ODGOJ I OBRAZOVANJE</p> <ul style="list-style-type: none"> - Pogled na 2021. – 2023. godinu - Vizija obrazovanja - Informacija sa tematskih sjednica Skupštine Kantona Sarajevo i Vlade Kantona Sarajevo <p>AKTIVNOSTI INSTITUTA ZA RAZVOJ</p>	<p><u>MOBILNI TIMOVI, PO DVA NASTAVNIKA IZ OSNOVNIH I SREDNJIH ŠKOLA U KS I PO JEDAN ODGAJATELJ IZ VRTIČA U KS U OSNOVNIM I SREDNJIH ŠKOLAMA KS</u></p> <p>Tema: Stručna pomoć učenicima iz spektra autizma i sa intelektualnim teškoćama</p> <p>Broj učesnika: 229</p>

		<p>PREDUNIVERZITETSKOG OBRAZOVANJA</p> <ul style="list-style-type: none"> - Kurikulum u širem smislu i plan donošenja propisa - Jačanje karakternih snaga - vannastavni i posebni programi-primarna prevencija - Sekundarna prevencija - Škola roditeljstva - Novi modeli rada centara za odgoj i obrazovanje djece s teškoćama u razvoju u Kantonu Sarajevo - Motivacija i uspješno vođenje kolektiva; - Prezentacija kataloga tema- novi koncept stručnog usavršavanja i značaj u stručnom napredovanju - Ambijent odgoja <p>Broj učenika: 95</p>	
	<p><u>PEDAGOZI, PSIHOLOZI I SOCIJALNI RADNICI U OSNOVNIM I SREDNJIJIM ŠKOLAMA I U PREDŠKOLSKIM USTANOVAMA KS</u></p>	<p><u>DIREKTORI OSNOVNIH ŠKOLA KOJI SU U PRVOJ GODINI PRVOG MANDATA – I. SASTANAK</u></p>	<p><u>ASISTENTI U ODJELJENJU/GRUPI U OSNOVNIM I SREDNJIJIM ŠKOLAMA I U PREDŠKOLSKIM USTANOVAMA KS</u></p>

	<p>Tema: Seksting</p> <p>Broj učesnika: 193.</p>	<p>Tema: Smjernice za direktore osnovnih škola koji su u prvoj godini prvog mandata</p> <p>Broj učesnika: 20</p>	<p>Teme:</p> <p>Učeniци sa teškoćama u razvoju u odgojno obrazovnom procesu</p> <p>Učeniци sa intelektualnim teškoćama iz perspektive asistenta u nastavi</p> <p>Broj učesnika: 236</p>
	<p>PEDAGOZI, PSIHOLOZI I SOCIJALNI RADNICI U OSNOVNIM I SREDNJIM ŠKOLAMA I U PREDŠKOLSKIM USTANOVAMA KS</p> <p>Tema: Zaštita djece i mladih od seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja putem informacionih i komunikacijskih tehnologija</p> <p>Broj: 155</p>	<p>DIREKTORI SREDNJIH ŠKOLA KOJI SU U PRVOJ GODINI PRVOG MANDATA – I. SASTANAK</p> <p>Tema: Smjernice za direktore srednjih škola koji su u prvoj godini prvog mandata</p> <p>Broj učesnika: 9</p>	

		<p><u>DIREKTORI, POMOĆNO I TEHNIČKO OSOBLJE, SERVIKE, SPREMAČICE, KUHARICE I MEDICINSKE SESTRE) U PREDŠKOLSKIM USTANOVAMA KANTONA SARAJEVO</u></p> <p>Teme: Sigurnost upravljanja hranom kroz zakonske propise Praktična primjena HACCP sistema u vrtičkoj kuhinji Broj učesnika: 242</p>	<p><u>MOBILNI TIMOVI, PO JEDAN NASTAVNIK IZ OSNOVNIH I SREDNJIH ŠKOLA U KS I PO JEDAN ODGAJATELJ IZ VRTIĆA U KS U OSNOVNIM I SREDNJIH ŠKOLAMA KS</u></p> <p>Teme: Stručna podrška učenicima oštećenog sluha i vida; Izazovi i aktuelnosti u oblasti asistivne tehnologije; Kvalitetna multidisciplinarna saradnja u odgojno-obrazovnom procesu Broj učesnika: 133</p>
	<p><u>PEDAGOZI I PSIHOLOZI OSNOVNIH I SREDNJIH ŠKOLA</u></p> <p>Tema: Škola roditeljstva Broj učesnika: 182</p>	<p><u>STRUČNI SEMINAR ZA DIREKTORE I POMOĆNIKE DIREKTORA PREDŠKOLSKIH USTANOVA</u></p> <p>Teme: Plan realizacije edukativnih radionica za pedagoge i psihologe u predškolskim ustanovama Kantona Sarajevo u okviru aktivnosti „Škola</p>	<p><u>ASISTENTI U ODJELJENJU/GRUPI U OSNOVNIM I SREDNJIH ŠKOLAMA I U PREDŠKOLSKIM USTANOVAMA KS</u></p> <p>Teme: Specifičnosti pristupa učenicima sa senzornim teškoćama u odgojno-obrazovnom procesu; Praktični primjeri u radu sa učenicima oštećenog sluha i vida iz perspektive</p>

	<p>roditeljstva", Vannastavni i posebni programi; Okvirni katalog tema stručnih usavršavanja</p> <p>Broj učesnika: 68</p>	<p>asistenata u nastavi; Izazovi i aktuelnosti u oblasti asistivne tehnologije</p> <p>Broj učesnika: 287</p>
<p><u>PSIHOLOZI PREDŠKOLSKIH USTANOVA, OSNOVNIH I SREDNJIH ŠKOLA KS</u></p> <p>Tema: Osnaživanje psihologa za rad u školi: prilike i izazovi, kompetencije i timski rad</p> <p>Broj učesnika: 71</p>	<p><u>DIREKTORI OSNOVNIH ŠKOLA KOJI SU U PRVOJ GODINI PRVOG MANDATA – 2. SASTANAK</u></p> <p>Tema: Smjernice za direktore osnovnih škola koji su u prvoj godini prvog mandata</p> <p>Broj učesnika: 14</p>	
	<p><u>DIREKTORI SREDNJIH ŠKOLA KOJI SU U PRVOJ GODINI PRVOG MANDATA – 2. SASTANAK</u></p> <p>Tema: Smjernice za direktore srednjih škola koji su u prvoj godini prvog mandata</p>	

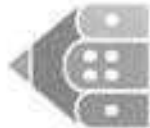
	Broj učesnika: 9
--	------------------

NAPOMENA:

Osim stručnih usavršavanja koja su izvršena u tabelu održano je još i stručno usavršavanje na temu „Uloga menadžmenta u pripremi i realizaciji razumne prilagodbe“ za direktore i pedagoge 49 osnovnih i srednjih škola, koje je realizirano je 13. 12. 2023. godine u okviru projekta „Stvaranje pretpostavki za primjenu razumne prilagodbe za učenike s invaliditetom u inkluzivnom obrazovanju u Kantonu Sarajevo“ koji je implementiralo Udruženje „Život sa Down sindromom Federacije Bosne i Hercegovine“, uz podršku Ministarstva za odgoj i obrazovanje i Instituta.

STRUČNA USAVRŠAVANJA KOJA SU ODRŽANA 2024. GODINE			
ODGAJATELJI I NASTAVNICI	STRUČNE SLUŽBE	DIREKTORI I POMOĆNICI DIREKTORA	INKLUZIJA
<p><u>NASTAVNICI RAZREDNE NASTAVE</u></p> <p>Tema: Stres u nastavničkoj profesiji</p> <p>Broj učesnika: 201</p>	<p><u>PSIHOLOZI PREDŠKOLSKIH USTANOVA, OSNOVNIH I SREDNJIH ŠKOLA</u></p> <p>Tema: Poremećaji ponašanja kod djece i adolescenata: rizični i protektivni faktori, tretman i prevencija</p> <p>Broj učesnika: 83</p>	<p><u>POMOĆNICI DIREKTORA OSNOVNIH I SREDNJIH ŠKOLA</u></p> <p>Tema: Šta je filozofija inkluzije?</p> <p>Broj učesnika: 47</p>	

<p><u>NASTAVNICI PREDMETNE NASTAVE</u></p> <p>Tema: Stres u nastavničkoj profesiji Broj učesnika: 229</p>	<p><u>PEDAGOZI I SOCIJALNI RADNICI PREDŠKOLSKIH USTANOVA, OSNOVNIH I SREDNJIH ŠKOLA</u></p> <p>Tema: Poremećaji ponašanja kod djece i adolescenata</p> <p>Broj učesnika: 161</p>	<p><u>POMOĆNICI DIREKTORA I DIREKTORI PREDŠKOLSKIH USTANOVA</u></p> <p>Tema: Šta je filozofija inkluzije?</p> <p>Broj učesnika: 40</p>	
<p><u>NASTAVNICI SREDNJIH ŠKOLA</u></p> <p>Tema: Stres u nastavničkoj profesiji Broj učesnika: 145</p>	<p><u>PSIHOLOZI, PEDAGOZI I SOCIJALNI RADNICI PREDŠKOLSKIH USTANOVA, OSNOVNIH I SREDNJIH ŠKOLA</u></p> <p>Teme: Psihološka prva pomoć nakon kriznih intervencija Psihološke krizne intervencije</p> <p>Broj učesnika: 219</p>	<p><u>POMOĆNICI DIREKTORA OSNOVNIH I SREDNJIH ŠKOLA</u></p> <p>Tema: Komunikacijske vještine vezane za odgojno-obrazovni kontekst</p> <p>Broj učesnika: 54</p>	
<p><u>NASTAVNICI OSNOVNIH I SREDNJIH ŠKOLA</u></p>	<p><u>PEDAGOZI, PSIHOLOZI I SOCIJALNI RADNICI OSNOVNIH I SREDNJIH ŠKOLA</u></p>	<p><u>DIREKTORI OSNOVNIH I SREDNJIH ŠKOLA</u></p>	

INSTITUT ZA IZRAŠTAŠE
I RAZVOJ VEŠTEĆA I
OBRAZOVANJA
KANTON SARAJEVO, BEOGRADSKA 60014 i 61100

INSTITUT ZA IZRAŠTAŠE
I RAZVOJ VEŠTEĆA I
OBRAZOVANJA
KANTON SARAJEVO, BEOGRADSKA 60014 i 61100

PRE-UNIVERSITY EDUCATION
INSTITUTE OF SARAJEVO CANTON
BEOGRADSKA 60014 i 61100

Tema: Poremećaji ponašanja kod učenika Broj učesnika: 128	Tema: Škola kao ukupni doživljaj Broj učesnika: 164	Tema: Komunikacijske vještine vezane za odgojno-obrazovni kontekst Broj učesnika: 95	
		<u>DIREKTORI OSNOVNIH I SREDNJIH ŠKOLA</u> Tema: Škola kao ukupni doživljaj Broj učesnika: 90	

1. Izvještaj o prevencija neprihvatljivih oblika ponašanja i zaštite učenika

U narednim tabelama iskazuju se podaci koji se odnose na prevenciju neprihvatljivih oblika ponašanja i zaštite učenika:

- Primarna prevencija;
- Sekundarna prevencija.

15.1. Primarna prevencija

U tabelu 23. upisuju se podaci koji se odnose na primarnu prevenciju neprihvatljivih oblika ponašanja i zaštite učenika:

(Tabela 23.)

r/b	Realizirane teme usmjerene na zaštitu, sigurnost i dobrobit učenika	Vrijeme	Razred i odjeljenje
1.			
2.			
3.			
—			

15.2. Sekundarnu prevenciju neprihvatljivih oblika ponašanja i zaštite učenika

U tabelu 23.a. upisuju se podaci o ranom prepoznavanju faktora rizika i zaštite učenika od neprihvatljivih oblika ponašanja.

(Tabela 23.a.)

Vrsta pružene podrške	Broj učenika po razredima																UKUPNO			
	I		II		III		IV		V		VI		VII		VIII		IX		M	Ž
	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž				
Individualni plan podrške																				
Individualni plan brige																				
Grupni rad sa odjeljenjem																				
Učenik ili učenica izvršio/la krivično djelo (pozvana policija)																				
UKUPNO																				

U tabelu 23.b. upisuju se podaci o uočenim faktorima rizika koji mogu ugroziti psihofizičku dobrobit učenika.

(Tabela 23.b.)

r/b	Uočeni faktori rizika
1.	
2.	

3.	
4.	
5.	
6.	
7.	
8.	
9.	
—	

U tabelu 23.c. upisuju se podaci o broju realiziranih multisektorskih i koordinacijskih sastanaka u skladu sa Pravilnikom o načinu i obliku provođenja odgojno- obrazovne podrške i stručnog tretmana.

(Tabela 23.c.)

Mjesec	Broj realiziranih multisektorskih sastanaka	Broj realiziranih koordinacijskih sastanaka
Septembar		
Oktoibar		
Novembar		
Decembar		
Januar		
Februar		
Mart		
April		
Maj		
Juni		
UKUPNO		

U tabelu 23.d. upisuju podatke pedagozi u cilju unapređenja programa sekundarne prevencije i bolje implementacije Pravilnika o načinu i obliku provođenja odgojno-obrazovne podrške i stručnog tretmana.

(Tabela 23.d.)

r/b	Program sekundarne prevencije	
	Dobre strane	Prijedlozi za unapređenje
1.		
2.		
3.		
—		

U tabelu 23.e. upisuju podatke psiholozi u cilju unapređenja programa sekundarne prevencije i bolje implementacije Pravilnika o načinu i obliku provođenja odgojno-obrazovne podrške i stručnog tretmana.

(Tabela 23.e.)

r/b	Program sekundarne prevencije	
	Dobre strane	Prijedlozi za unapređenje
1.		
2.		
3.		
—		

U tabelu 23.f. upisuju podatke socijalni radnici u cilju unapređenja programa sekundarne prevencije i bolje implementacije Pravilnika o načinu i obliku provođenja odgojno-obrazovne podrške i stručnog tretmana.

(Tabela 23.f.)

r/b	Program sekundarne prevencije	
	Dobre strane	Prijedlozi za unapređenje
1.		
2.		
3.		
...		

2. Izvještaj o asistentima u nastavi i aktivnostima Mobilnog stručnog tima

U tabelu 24. upisuju se podaci o aktivnostima asistentima u nastavi.

(Tabela 24.)

r/b	Ime i prezime asistenta u nastavi	Broj učenika sa teškoćama	Razred i odjeljenje	Vrsta teškoće
1.				
2.				
3.				
...				

U tabelu 24.a. upisuju se podaci o podršci učenicima mobilnog stručnog tima za podršku inkluzivnom obrazovanju.

(Tabela 24.a.)

Mjesec	Psiholog Mobilnog stručnog tima		Logoped Mobilnog stručnog tima		Edukator/Rehabilitator Mobilnog stručnog tima		UKUPNO	
	Broj individualnih razgovora/ rada sa učenicima	Broj grupnih razgovora/ rada sa učenicima	Broj individualnih razgovora/ rada sa učenicima	Broj grupnih razgovora/ rada sa učenicima	Broj individualnih razgovora/ rada sa učenicima	Broj grupnih razgovora/ rada sa učenicima	Broj individualnih razgovora/ rada sa učenicima	Broj grupnih razgovora/ rada sa učenicima
Septembar								
Oktober								
Novembar								
Decembar								
Januar								
Februar								
Mart								
April								
Maj								
Juni								
UKUPNO								

U tabelu 24.b. upisuju se podaci o podršci nastavnicima članova Mobilnog stručnog tima za podršku inkluzivnom obrazovanju.

(Tabela 24.b.)

Mjesec	Psiholog Mobilnog stručnog tima		Logoped Mobilnog stručnog tima		Eduikator/Rehabilitator Mobilnog stručnog tima		UKUPNO	
	Broj individualnih razgovora/ rada sa učenicima	Broj grupnih razgovora/ rada sa učenicima	Broj individualnih razgovora/ rada sa učenicima	Broj grupnih razgovora/ rada sa učenicima	Broj individualnih razgovora/ rada sa učenicima	Broj grupnih razgovora/ rada sa učenicima	Broj individualnih razgovora/ rada sa učenicima	Broj grupnih razgovora/ rada sa učenicima
Septembar								
Oktoibar								
Novembar								
Decembar								
Januar								
Februar								
Mart								
April								
Maj								
Juni								
UKUPNO								

U tabelu 24c. upisuju se podaci o podršci roditeljima članova Mobilnog stručnog tima za podršku inkluzivnom obrazovanju.

(Tabela 24.c.)

Mjesec	Psiholog Mobilnog stručnog tima	Logoped Mobilnog stručnog tima	Eduikator/Rehabilitator Mobilnog stručnog tima	UKUPNO
	Broj individualnih razgovora/ rada sa roditeljima	Broj individualnih razgovora/ rada sa roditeljima	Broj individualnih razgovora/ rada sa roditeljima	Broj individualnih razgovora/ rada sa roditeljima
Septembar				
Oktoibar				
Novembar				
Decembar				
Januar				
Februar				
Mart				
April				
Maj				
Juni				
UKUPNO				

1. Izvještaj o primarnoj prevenciji neprihvatljivih oblika ponašanja i zaštite učenika

Primarna prevencija neprihvatljivih oblika ponašanja i zaštite učenika

U tabelu 22. upisuju se podaci koji se odnose na primarnu prevenciju neprihvatljivih oblika ponašanja i zaštite učenika.

(Tabela 22.)

r/b	Realizirane teme usmjerene na zaštitu, sigurnost i dobrobit učenika	Vrijeme	Razred i odjeljenje
1.			
2.			
3.			
...			

2. Izvještaj o realizaciji akcionih planova za suzbijanje maloljetničke delikvencije

U tabelu 22.a. upisuju se podaci koji se odnose na realizaciji akcionih planova za suzbijanje maloljetničke delikvencije s ciljem promoviranja i razvijanja partnerstva škole, roditelja i lokalne zajednice u svim pitanjima od značaja za ostvarivanje obrazovno-odgojne funkcije škole te interesa i potreba škole.

(Tabela 22.a.)

r/b	Mjesec	Naziv aktivnosti	Ciljna grupa	Nositelj aktivnosti	Partneri u realizaciji aktivnosti
1.					
2.					
3.					
...					

3. Izvještaj o asistentima u nastavi i aktivnostima Mobilnog stručnog tima

U tabelu 23. upisuju se podaci o asistentima u nastavi.

(Tabela 23.)

r/b	Ime i prezime asistenta u nastavi	Broj učenika sa teškoćama	Razred i odjeljenje	Vrsta teškoće
1.				
2.				
3.				
...				

U tabelu 24. upisuju se podaci o podršci učenicima Mobilnog stručnog tima za podršku inkluzivnom obrazovanju.

(Tabela 24.)

Mjesec	Psiholog Mobilnog stručnog tima		Logoped Mobilnog stručnog tima		Eduktor/Rehabilitator Mobilnog stručnog tima		UKUPNO	
	Broj individualnih razgovora/ rada sa učenicima	Broj grupnih razgovora/ rada sa učenicima	Broj individualnih razgovora/ rada sa učenicima	Broj grupnih razgovora/ rada sa učenicima	Broj individualnih razgovora/ rada sa učenicima	Broj grupnih razgovora/ rada sa učenicima	Broj individualnih razgovora/ rada sa učenicima	Broj grupnih razgovora/ rada sa učenicima
Septembar								
Oktobar								
Novembar								
Decembar								
Januar								
Februar								
Mart								
April								
Maj								
Juni								
UKUPNO								

U tabelu 24.a. upisuju se podaci o podršci nastavnicima članova Mobilnog stručnog tima za podršku inkluzivnom obrazovanju.

(Tabela 24a.)

Mjesec	Psiholog Mobilnog stručnog tima		Logoped Mobilnog stručnog tima		Eduktor/Rehabilitator Mobilnog stručnog tima		UKUPNO	
	Broj individualnih razgovora/ rada sa nastavnicima	Broj grupnih razgovora/ rada sa nastavnicima	Broj individualnih razgovora/ rada sa nastavnicima	Broj grupnih razgovora/ rada sa nastavnicima	Broj individualnih razgovora/ rada sa nastavnicima	Broj grupnih razgovora/ rada sa nastavnicima	Broj individualnih razgovora/ rada sa nastavnicima	Broj grupnih razgovora/ rada sa nastavnicima
Septembar								
Oktobar								
Novembar								
Decembar								
Januar								
Februar								
Mart								
April								
Maj								
Juni								
UKUPNO								

U tabelu 24.b. upisuju se podaci o podršci roditeljima članova mobilnog stručnog tima za podršku inkluzivnom obrazovanju.

(Tabela 24b.)

Mjesec	Psiholog Mobilnog stručnog tima	Logoped Mobilnog stručnog tima	Eduktor/Rehabilitator Mobilnog stručnog tima	UKUPNO
	Broj individualnih razgovora/ rada sa roditeljima	Broj individualnih razgovora/ rada sa roditeljima	Broj individualnih razgovora/ rada sa roditeljima	Broj individualnih razgovora/ rada sa roditeljima
Septembar				

Oktober				
Novembar				
Decembar				
Januar				
Februar				
Mart				
April				
Maj				
Juni				
UKUPNO				

Bosna i Hercegovina
Federacija Bosne i Hercegovine
Kantonalno tužilaštvo
Kantona Sarajevo

Broj: A-231/24

Sarajevo, 25.03.2024. godine

cel-9

MUP KANTONA SARAJEVO
n/r ministra gđin Admir Katica

UPRAVA POLICIJE
N/r policijskog komesara gđin Fatmir Hajdarević

26-03-2024

943

PREDMET: Informacija za Drugu hitnu sjednicu Skupštine Kantona Sarajevo – Veza:
Akt Skupštine Kantona Sarajevo, broj: 01-04-14398/24 od 19.03.2024. –
dostavlja se;

Kantonalno tužilaštvo Kantona Sarajevo ovim putem MUP-u Kantona Sarajevo dostavlja informaciju zatraženu dopisom Skupštine Kantona Sarajevo, broj gornji i Zaključkom Kolegija Skupštine Kantona Sarajevo broj: 01-04-244/24 od 19.03.2024. godine, radi objedinjavanja podataka u jedinstvenu informaciju za Vladu Kantona Sarajevo.

Na većinu upita iz prvog dijela akta koji se odnosi na faktičko stanje tj. prisutnost konkretnih oblika kriminaliteta, informišemo Vas da iz Izvještaja o radu Kantonalnog tužilaštva Kantona Sarajeva za 2023. godinu, koji je u posjedu Ministarstva pravde i uprave Kantona Sarajevo, proizlazi najveći broj traženih podataka, i to prije svega struktura optužnica, detaljan statistički prikaz predmeta, pregled realizacije strateških ciljeva, trendovi u optuženjima i suđenjima.

Iz navedenog Izvještaja proizlazi da se nije povećao priliv predmeta protiv poznatih počinitelja u odnosu na ranije godine, jer se broj prijava po poznatom počiniocu na godišnjem nivou kreće oko 3.700 predmeta, a u radu je ukupno oko 8000 predmeta. Dakle, možemo zaključiti da je broj krivičnih djela ostao na istom nivou kao prethodnih godina.

Kad je riječ o predmetima protiv NN počinioca, nastavljen je pozitivan trend smanjenja broja predmeta po nepoznatom počiniocu iz prethodnih godina, tako da je u 2023. godini smanjen broj takvih predmeta za više od 20% u odnosu na 2022. godinu.¹

Nadalje, kad je riječ o strukturi predmeta oko 80% odnosi na predmete općeg kriminala, među kojim je najveći broj krivičnih djela protiv imovine (teška krađa, krađa, razbojništvo, oštećenje tuđe stvari, prijevare). Primjetno je i smanjenje izvršenja krivičnog djela krađe motornog vozila što je dijelom rezultat planski provedenih aktivnosti i podignutih optužnica.

Broj predmeta u kojima su kao počinioci evidentirana maloljetna lica iznosi 53 predmeta i tu bilježimo pozitivne trendove smanjenja broja krivičnih djela.

Tokom 2023. godine ovo Tužilaštvo podiglo je ukupno 1.182 optužnice, od čega 1.115 optužnica protiv 1.314 lica u predmetima općeg kriminaliteta i vezano za maloljetničku delinkvenciju, dok

¹ 2020. g – zaprimljeno 5744 predmeta protiv N.N. počinioca, 2021. g.–zaprimljeno 4320 predmeta protiv N.N. počinioca, 2022.g. -zaprimljeno 3580 predmeta protiv N.N. počinioca, 2023.g. -zaprimljeno 2969 predmeta protiv N.N. počinioca.

je oko 57 % predmeta općeg kriminala riješeno donošenjem negativnih tužilačkih odluka (neprovođenje i obustava istrage).

Struktura optuženja u predmetima općeg kriminala je slijedeća (od većeg broja prema nižim):

- posjedovanje i omogućavanje uživanja opojnih droga i neovlaštena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih sredstava – **392** (338+54),
- teška krađa i krađa – **108** (72+36)
- laka tjelesna povreda i teška tjelesna povreda – **95** (55 +40)
- nasilje u porodici – **94**
- teška krivična djela protiv sigurnosti javnog prometa – **85**
- krivotvorenje isprave – **73**
- ugrožavanje sigurnosti – **38**
- razbojništvo – **34**
- oštećenje tuđe stvari – **26**
- nedozvoljeno držanje oružja/ZONDINOM – **25** (12+13)
- izazivanje opće opasnosti i teško krivično djelo izazivanje opće opasnosti – **23** (17+6)
- napad na službenu osobu u vršenju poslova sigurnosti/sprečavanje – **16** (15+1)
- nasilničko ponašanje – **13**
- ubistvo i pokušaj ubistva – **7**
- itd

Pored predmeta općeg kriminala, u 2023. godini Tužilaštvo je riješilo najviše predmeta korupcije i organizovanog kriminala na nivou tužilačkog sistema u Bosni i Hercegovini (243), odnosno oko 1/5 svih predmeta na nivou BiH (1238) ili 1/3 predmeta u Federaciji BiH (726).

Podignute su 64 optužnice protiv 265 lica, među kojim se ističe 5 optužnica visoke korupcije protiv 17 lica i 5 optužnica za organizirani kriminal, te pravosnažno oduzeta imovinska korist u iznosu od 1,5 mil KM, nepravosnažno oduzeta imovina u iznosu od oko 4,2 mil KM. Tužilaštvo je dakle, zbog svoje nadležnosti i strateške opredijeljenosti, proteklih godina, značajne tužilačke i administrativne resurse usmjerilo u borbu protiv korupcije, privrednog i organizovanog kriminala. Za očekivati je da će se uspostavom Posebnog odjela pri Federalnom tužilaštvu Federacije BiH donekle rasteretiti ovo Tužilaštvo, jer će Posebni odjel biti nadležan za visokopozicionirane počinitelje krivičnih djela organizovanog kriminala i korupcije. Po uspostavi navedenog odjela, može se očekivati unapređenje efikasnosti rada na predmetima općeg kriminala.

Posebni izazovi, rizici i opasnosti koji potencijalno mogu usložniti sigurnosne prilike su pored općih rizika koji se tiču društvenopolitičkog ambijenta, činjenice da je Sarajevo glavni grad BiH, sjedište većine federalnih i državnih institucija, kanton sa najvećim budžetom i velikim brojem stanovnika i posjetilaca (turista), rizik je svakako zloupotreba društvenih mreža za širenje govora mržnje i pripremu krivičnih djela npr. navijačkih nereda, crno tržište za prodaju oružja u BiH, (lažne) dojave bombi, informacije proistekle iz aplikacija za kriptovanu komunikaciju koje su koristile kriminalne grupe, prisustvo migranata i dr.

U nastavku dajemo pregled 6 aktivnosti i mjera iz nadležnosti Tužilaštva koje se već preduzimaju ali postoji prostor za unapređenje kako bi se u narednom periodu nastavili prevenirati ili umanjiti sigurnosni rizici ili prijetnje.

a) **Prijedlozi za unapređenje iz nadležnosti KTKS:**

1. **Brza reakcija na hitne situacije, odnosno efikasno i proaktivno procesuiranje krivičnih djela koji utiču na sigurnosnu situaciju.** Dakle, nastaviti postupati po Planu

rada Tužilaštva za 2024. godinu po kojem su prioritetni predmeti nasilja u porodici, neovlašteni promet opojnim drogama, krivična djela sa elementima organiziranog kriminala i tzv. pritvorski predmeti (*predmeti u kojim je osumnjičenim određen pritvor, a to su u praksi upravo u najvećem broju slučajeva krivična djela razbojništva, nasilja u porodici, ubistva, izazivanja opće opasnosti, teške tjelesne povrede, ugrožavanja saobraćaja, nasilničko ponašanje i druga krivična djela protiv života i tijela, porodice*);

2. Kroz **nadzor** poštivanja obaveznih instrukcija glavne kantonalne tužiteljice **interno pratiti** upravljanje predmetima, efikasnost i kvalitet rada tužilaca, uticati na podnošenje žalbi na odluke u sankciji i kod zaključenja sporazuma o priznanju krivnje nastaviti kontinuirano uticati na pooštavanje kaznene politike, posebno kod povratnika; predlagati mjeru pritvora u svim predmetima ukoliko su za to ispunjeni zakonski uslovi, a naročito u predmetima gdje je uznemirena javnost usljed teških posljedica; predlagati opoziv uvjetne osude u slučajevima propisanim zakonom, afirmisati dodatno rad za opće dobro na slobodi i izricanje uvjetne osude sa zaštitnim nadzorom;²
3. **Praćenje i suzbijanje organizovanog kriminala u saradnji** sa Upravom policije MUP KS vezano je za unapređenje rada po svim oblicima kriminaliteta, podizanja profesionalnih standarda, edukaciju policijskih službenika; kao i razvijanje partnerskih odnosa sa sudovima i drugim relevantnim institucijama kako bi se brže i efikasnije reagovalo na kriminalne aktivnosti i pružio sveobuhvatniji pristup sigurnosti građana; nastaviti sa praksom otvorene komunikacije sa partnerskim institucijama te prihvatanje svih osnovanih kritika kao prilika za unapređenje našeg rada;
4. Nastaviti aktivno doprinositi u radu **multisektoralnih komisija** i koordinacionih tijela u okviru Kantona Sarajevo i Federacije koje imaju za cilj izmjene zakona i unapređenje mehanizama borbe protiv nasilja u porodici, vršnjačkog nasilja, trgovine ljudima itd. Ostati dostupni za saradnju za davanje komentara na nacрте zakona izvršnoj vlasti ili inicijative izmjene zakona koji imaju za cilj bolja zakonska rješenja u oblasti sigurnosti (*npr. podržali smo MUP KS dopisom resornom Ministarstvu komunikacija BiH u vezi izmjena ZOBS-a, davali komentare na kantonalne antikoruptivne zakone i druge na federalnom nivou kao što je Zakon o oduzimanju nelegalno stečene imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom u FBiH*);
5. Nastaviti sa dobrom praksom **specijalizacije tužilaca** za rad na krivičnim djelima koja se vezuju za određene oblike kriminaliteta i osigurati kontinuitet u kvalitetnoj **edukaciji**;
6. **Educirati javnost** o pravima i obavezama, kao i o posljedicama krivičnih djela, kako bi se kroz jačanje povjerenja prema tužilaštvu i policiji smanjio broj krivičnih djela i poboljšala opšta sigurnost.

b) Prijedlozi za unapređenje iz nadležnosti drugih institucija:

1. Potrebno je pojačati obavještajni, operativni rad i saradnju između sigurnosnih agencija u Bosni i Hercegovini na svim nivoima vlasti. Nadalje, ojačati postojeće sposobnosti za borbu protiv kibernetiskog kriminala i učinkovite reakcije na prijetnje sigurnosti na internetu. Podsjećamo da sve policijske agencije, dakle pored Uprave policije MUP

² Čl. 68 – 70 Krivičnog zakona FBiH Uvjetna osuda *sa zaštitnim nadzorom*

KS, (mislimo na FUP i SIPA-u) i Obavještajno-sigurnosna agencija BiH u skladu sa svojim nadležnostima, mogu dati doprinos u prevenciji krivičnih djela sa elementima nasilja na području Kantona Sarajevo, tako što će **pratiti trendove u kriminalu** i kroz **analizu podataka o kriminalnim aktivnostima**, registar osuđenika krivičnih djela s elementima nasilja, prilagođavati svoje planove rada i blagovremeno Upravi policije dostavljati analitičke podatke do kojih dolaze njihove službe prateći otvorene izvore prije svih društvene mreže, krim obavještajne izvore, prijave građana, razne interne baza podataka (iz pretresa mobitela, kompjutera, podataka iz kaznene i operativne evidencije, analize prijave, operativnih podataka sa terena i sl.), te uz kordiniranu razmjenu podataka identifikovati lica koja se bave nelagalom prodajom/nabavkom oružja i droge, koja bi se kroz racije, pretresanje i druge operativne akcije razultirale lišenjima slobode, oduzimanjem predmeta i procesuiranjima u krivičnom/prekršajnom postupku, čime bi se pokušalo smanjiti prisustvo i zloupotreba nelegalnog oružja i opojne droge na ulicama.

2. Nastaviti **upošljavanje** nedostajućeg broja policijskih službenika, jačanje materijalno-tehničkih uslova za njihov rad, čime bi se otklonile objektivne poteškoće oko organizovanja značajnijeg prisustva policije na terenu i ojačala saradnja s lokalnom zajednicom od kojih policija može dobiti značajne informacije i zajedno s njima raditi na sprečavanju kriminalnih aktivnosti.
3. **Jačanje institucija socijalne zaštite i kaznenopopravnih zavoda** kako bi imali dovoljno stručnog osoblja i resurse da provode mjere za rad sa osuđenima kroz razvoj individualnih programa koji će biti prilagođeni svakom osuđeniku prema njegovim individualnim potrebama, karakteristikama i specifičnostima, radi prevencije recidivizma kroz nadzor nad psihosocijalnim tretmanom osuđenih, obrazovne programe, vještine zapošljavanja, podršku nakon uvjetnog otpusta ili odsluženja kazne kroz kontinuirano praćenje i evaluaciju, izgradnja socijalnih veza i pružanje mogućnosti za zapošljavanje i obrazovanje, edukacija i informiranje zajednice o važnosti resocijalizacije osuđenika kako bi se smanjila stigmatizacija.

Podržavamo i inicijative za donošenje zakona kojim bi se, između ostalih, propisali probacijski poslovi i državna tijela koja bi obavljala te poslove. Zakonski regulirano pitanje nadležnosti za obavljanje probacijskih poslova, kao i saradnje tih nadležnih tijela sa tijelima državne vlasti, javnim ustanovama, tijelima lokalne zajednice i drugim institucijama ili pravnim osobama, omogućavalo bi efikasno izvršenje zadataka koje se po zakonu nameću onima koji te poslove izvršavaju. Inače, probacijski poslovi su oni koji se obavljaju, između ostalog, i kod odlučivanja o izboru vrsta kaznenopravnih sankcija i njihovog izvršenja, pa tako i onih poslovi koji se odnose na izvršene Uvjetnih osuda sa zaštitnim nadzorom i Rada za opće dobro na slobodi. Nedostatak zakonske regulative i operativnih tijela koja bi izvršavali prethodne poslove su sigurno jedan o odbijajućih razloga da se pomenute krivične sankcije uopće izriču sudskim odlukama u krivičnim postupcima, jer je očito da ni sudovi, po svojoj unutrašnjoj organizaciji, nemaju specijalno osposobljene državne službenike koji bi se bavili izvršenjem, kontrolom i izvještavanjem postupajućih sudija o provođenju i kontroli izvršenja pomenutih krivičnih sankcija, što u biti i jesu probacijski poslovi. Ne samo što faktički izostaju prethodni poslovi nego potpuno izostaju i probacijski poslovi koji se odnose na provođenje poslova procjene kriminogenih rizika i tretmanskim potreba za svaku osobu uključenu u probaciju, što se posebno odnosi na procjene vjerojatnosti ponovnog počinjenja krivičnog djela i štete koju počinitelj može nanijeti društvenoj zajednici,

drugoj osobi ili sebi. Ujedno, bez ustanovljenja tijela koje će se baviti probacijskim poslovima, izostaje i dio tih poslova kroz sudjelovanje u organiziranju pomoći i podrške žrtvi, oštećenom, porodici žrtve i porodici počinitelja. Probacijski poslovi, koje bi obavljalo posebno zakonom ustanovljeno probacijsko tijelo, su važni upravo kod izvršavanja Uvjetnih osuda sa zaštitnim nadzorom i Rada za opće dobro na slobodi. Bez tog tijela je, u biti, teško kontrolisati (članak 70 stav 4. KZ-a FBiH) ispunjenje svih obaveza koje se takvom uvjetnom osudom sa zaštitnim nadzorom mogu nametnuti počinitelju krivičnog djela, što je pretpostavka daljnjeg sudskog odlučivanja o sudbini tako izrečene uvjetne osude.

4. Vladin i nevladin sektor trebaju uspostaviti **produktivniju koordinaciju** aktivnosti s jasnom vizijom i planom, kako bi se strateški projekti provodili s fokusom na podršku žrtvi i prevenciju, te pokušalo spriječiti da se grantovi daju udruženjima čije se aktivnosti preklapaju a koje suštinski ne doprinose jačanju sigurnosti.
5. Podnošenje inicijativa prema izvršnoj i zakonodavnoj vlasti na federalnom nivou kako bi se izvršila modernizacija Krivičnog zakona FBiH, ZKP FBiH, Zakona o zaštiti od nasilja u porodici u skladu sa evropskim standardima.³

Na kraju, Tužilaštvo je u skladu sa svojom nadležnošću spremno da u punom kapacitetu doprinese stvaranju sigurnijeg ambijenta u Kantonu Sarajevo, kroz unapređenje naših procedura i jačanje saradnje sa drugim institucijama, a sve kako bismo izvršili svoju zakonsku obavezu otkrivanja i gonjenja počinitelja krivičnih djela na što efikasniji i kvalitetniji način. U tom pravcu stojimo na raspolaganju za sve prijedloge i sugestije za unapređenje našeg rada.

S poštovanjem,

GLAVNA KANTONALNA TUŽITELJICA

Sabina Sarailija

³ Npr. **Prijedlog broj 1. Izmjena Člana 43a. KZ FBiH - Zamjena kazne zatvora**

(1) **Izrečena kazna zatvora u trajanju do jedne godine će se, na zahtjev osuđenika, zamijeniti novčanom kaznom koja se plaća u jednokratnom iznosu u roku do 30 dana.**

(2) Kazna zatvora zamjenjuje se novčanom kaznom tako što se **svaki dan izrečene kazne zatvora izjednačuje sa 100 KM ako se novčana kazna utvrđuje u određenom iznosu.**

(3) Ako se novčana kazna ne plati u roku iz stava (1) ovog člana, sud će donijeti odluku o izvršenju kazne zatvora. **Ako se novčana kazna plati samo djelimično, izvršit će se kazna zatvora srazmjerno iznosu koji nije plaćen.**

Cijenimo da **važeca zakonska odredba** godinama omogućava osuđenim osobama za koruptivna, kao i za druga posebno teška krivična djela (proizvodnja i stavljanje u promet droga i dr. slična djela), pa i ona koja su motivirana pribavljanjem imovinske koristi, koja bude i pribavljena, od suda zahtijevaju da im pravomoćno izrečene kazne zatvora budu zamijenjene novčanim kaznama, na način kako je to prethodno citirano u istoj odredbi, a da pri tome te osobe uopće nisu dužne da sudu pruže dokaz o porijeklu tog novca za zamjenu, što stvara mogućnost da u tu svrhu zamjene osuđeni upotrijebe „prljav“ novac.

Prijedlog broj 2. Izmjena čl. 97. stav 1. tačka a) ZKP FBiH - Osobe koje mogu odbiti svjedočiti

Svjedočenje mogu odbiti:

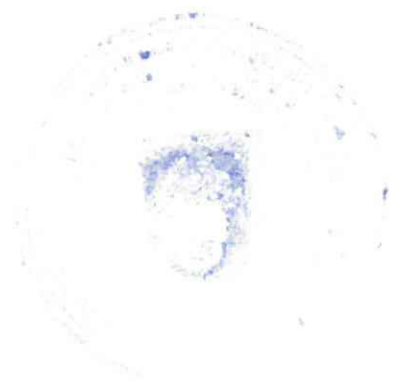
a) **bračni, odnosno vanbračni drug osumnjičenog, odnosno optuženog**

Napraviti izuzetak kod krivičnih djela sa elementima nasilja prema članovima porodice, tako da se izjave svjedoka oštećenih – članova porodice mogu čitati u nastavku postupka.

BOSNA I HERCEGOVINA | FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE | KANTONALNO TUŽILAŠTVO KANTONA SARAJEVO

Adresa: Radićeva 6, 71000 Sarajevo, Centrala: 033/276-813, Pisarna: 033/276-811, Ured glavne tužiteljice: 033/276-826, Faks: 033/276-871

Elektronska pošta: kant_tuz@bih.net.ba, Web stranica: kt-sarajevo.pravosudje.ba

Kolegij Skupštine Kantona Sarajevo

Broj: 01-04-244/24

Sarajevo, 19.03.2024. godine

Na osnovu člana 17. Poslovnika Skupštine Kantona Sarajevo („Službene novine Kantona Sarajevo“, broj: 41/12- Drugi novi prečišćeni tekst, 15/13, 47/13, 47/15, 48/16, 9/20, 14/20, 16/22 i 17/22-Ispravka), Kolegij Skupštine Kantona Sarajevo na sjednici održanoj dana 19.03.2024. godine, donio je

ZAKLJUČAK

Kolegij Skupštine Kantona Sarajevo na sjednici održanoj dana 19.03.2024. godine, nakon razmatranja posljednjih dešavanja u Kantonu Sarajevo koja su uznemirila građane Kantona Sarajevo i javnost sa aspekta sigurnosti, zakazao je Hitnu sjednicu Skupštine Kantona Sarajevo na temu sigurnosti koja će se održati 29.03.2024. godine.

U cilju realizacije Hitne sjednice Skupštine Kantona Sarajevo, a kako bi se izbjegla manipulacija poluinformacijama, radi sveobuhvatnog sagledavanja stanja sigurnosti i eventualnih izazova, rizika i opasnosti koji potencijalno mogu usložiti sigurnosne prilike na području Kantona, **potrebno je da resorna ministarstva u Vladi Kantona Sarajevo zajedno sa prvosudnim institucijama, pristupe izradi** i u što kraćem roku, **a najkasnije u roku od sedam dana**, dostave **Skupštini Kantona Sarajevo** potpunu informaciju sa relevantnim elementima, pokazateljima i komentarima koji se odnose na:

- a) prisutnost droge na ulicama i školama na području Kantona Sarajevo;
- b) prisutnost krivičnih djela protiv opšte sigurnosti ljudi, imovine (krađe, teške krađe, razbojništvo i dr.);
- c) prisutnost konkretnih oblika nasilničkog ponašanja (nasilje u porodici, vršnjačko nasilje i dr.);
- d) prisutnost maloljetničkog prestupništva;
- e) prisutnost krivičnih djela protiv javnog reda i mira;
- f) prisutnost krivičnih djela protiv sigurnosti javnog saobraćaja;
- g) prisutnost krivičnih djela protiv života i tijela;
- h) prisutnost krivičnih djela protiv slobode i prava građana;
- i) prisutnost krivičnih djela protiv braka i porodice, ne isključujući ni
- j) druge izazove, rizike i opasnosti koji potencijalno mogu usložiti sigurnosne prilike kao i druge oblike kriminala i krivičnih djela koja utiču na sigurnost građana.

Pored navedenog, potrebno je uraditi i prijedlog aktivnosti i mjera kojim bi se prevenirali ili otklonile sigurnosne prijetnje ili rizici iz nadležnosti vašeg organa - uprave/ministarstva.

PREDSJEDAVAJUĆI
SKUPŠTINE KANTONA SARAJEVO

Elvedin Okerić

Dostaviti:

- Vlada Kantona Sarajevo,
- Ministarstvo unutrašnjih poslova Kantona Sarajevo,
- Uprava policije Ministarstva unutrašnjih poslova Kantona Sarajevo,
- Ministarstvo za nauku, visoko obrazovanje i mlade Kantona Sarajevo,
- Ministarstvo za odgoj i obrazovanje Kantona Sarajevo,
- Ministarstvo pravde i uprave Kantona Sarajevo,
- Ministarstvo saobraćaja Kantona Sarajevo,
- Ministarstvo za rad, socijalnu politiku raseljena lica i izbjeglice Kantona Sarajevo,
- Kantonalno tužilaštvo Kantona Sarajevo,
- Kantonalni sud u Sarajevu,
- Općinski sud u Sarajevu,
- Komisija za sigurnost Skupštine Kantona Sarajevo,
- Nezavisni odbor Skupštine Kantona Sarajevo,
- Odbor za žalbe javnosti Skupštine Kantona Sarajevo.

Adresa: Reisa Džemaludina Čauševića 1, 71 000 Sarajevo
Tel: + 387 (0) 33 562-055, Fax: + 387 (0) 33 562-210
Web: <http://skupstina.ks.gov.ba>, E-mail: skupstina@skupstina.ks.gov.ba

2/2